HISTORICKÁ
MLUVNICE JAZYKA ČESKÉHO.

NAPSAL

JAN GEBAUER.

DÍL III.

TVAROSLOVÍ.

II. ČASOVÁNÍ.

V PRAZE A VE VÍDNI.
NÁKLADEM F. TEMPSKÉHO.
1898.

Knihtiskárna B. Stýbla v Praze.

Vydání Historické Mluvnice dospělo tímto svazkem do polovice; dva díly, o sobě celky — I. Hláskosloví a III. Tvarosloví neb nauka o skloňování (III. 1.) a časování (III. 2.) —, jsou ukončeny. Podle rozvrhu práce, vyloženého v předmluvě k dílu I. (1894), chci nyní přistoupiti k vydání staročeského slovníku a potom, bohdá asi po čtyřech letech, vrátiti se zase k Historické Mluvnici a vydati díly její ostatní, II. Kmenosloví a IV. Skladbu.

Je tomu přes třicet let, co jsem o tomto díle pracovati začal. S počátku měl jsem však na mysli úkol mnohem skrovnější, totiž soustavné vzdělání českého kmenosloví, jež, jak se mi zdálo, od dotavadních badatelů nejméně bylo prozkoumáno a pro něž jsem od r. 1867 měl hojné výpisky z Jungmannova Slovníku. Ale záhy poznal jsem, že ani v ostatních částech české mluvnice nelze přestati na výsledcích dotavadních, nýbrž že je třeba prozkoumati český jazyk znovu a důkladně po stranách jeho všech, a že je třeba popsati i vyložiti jej podle vývoje jeho historického a spolu ovšem podle pokročilého stavu vědy jazykozpytné. Tím směrem a způsobem jsem pak podle své možnosti pracoval a Historickou Mluvnici připravoval.

Dějiny jazyka jsou té povahy, že jich nelze vypravovati po stoletích nebo jiných oddílech časových, jako se vypravují a píší na př. dějiny literarní, kulturní a politické; přehledné a soustavné rozdělení celku nemůže tu býti jiné, než jaké se podává z předmětu samého, z jazyka a jeho známek i jeho zjevů. Pro skladatele mluvnice historické vyplývá z toho povinnost, aby si dříve shledal a připravil látku všecku, ke všem částem mluvnickým a ze všech dob, a potom teprve aby přistoupil ke konečnému vzdělání svého díla.

Proto trvaly také mé přípravy mnoho let. Byly by trvaly ještě déle; ale jednak nalézala se při hledání dalším látka již více jen k rozšíření než k doplnění a prohloubení díla se hodící, jednak pokročilý věk mě upomínal, abych již neodkládal a ke konečnému vzdělání a vydání svých prací přikročil.

Když jsem si svůj úkol obíral, nevěděl a netušil jsem, kolik práce a příprav bude potřebí. Lituji velice, že v tom musily být také polemiky, které mi ubraly mnoho času a způsobily mnoho nepřízně; nepřízně, která druhdy v citelných křivdách mně činěných se jevila a jeví; čas a síly tudy zmařené mnohem raději bych byl naložil na úkol vlastní a hlavní, ale nebylo vyhnutí. Práce, kterou jsem přes to přece vykonal a která si dobyla uznání soudců povolaných, musí mi býti tím milejší. Snad a bohdá že přispěje také k tomu, aby vytčená nepřízeň ustoupila objektivní snášelivosti a abych hrubými útoky a neoprávněnými výtkami nebyl vytrhován z díla, které by za mne sotva kdo dokonal.

V Železnici dne 7. srpna 1898.

J. Gebauer.

Oznamuji zde s náležitými díky, že slavná ***Česká Akademie*** císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění na tuto 2. část III. dílu Historické Mluvnice mi poskytla podporu 1000 zl., když jsem se byl zřekl honoráře autorského.

J. G.

1. Naukou o časování rozumíme výklady o všelikých výrazích slovesných se stránky jejich tvarové, vzhledem k jejich utvoření.

2. Výrazy témuž slovesu patřící jsou mnohé a rozmanité. Na př. inf. *nésti*, praes. ind. *nesu*, *neseš* . . ., impt. *nes*, *neste* . . ., perf. *nesl jsem* . . ., kond. *nesl bych* . . ., part. *nesa*, *nesl*, *nesen* . . ., pass. *jsem nesen* . . . atd. jsou výrazy slovesa téhož. Je v nich ve všech obsažen společný význam dějový, význam „nesení"; ale krom toho je v nich vyjádřen ještě několikerý význam vztahový, zejména grammatický význam osoby, čísla, způsobu, času, rodu a dílem také pádu.

1. Grammatická osoba (persona) je troje, a to v každém čísle; totiž
první jednotná: *nesu*, *nesl jsem*, *nesl bych*, *jsem nesen* . . . — já;
dvojná: stč. *nesevě*, *-va* atd. — vě n. va (= my dva, my dvě);
množná: *neseme* atd. — my;
druhá jednotná: *neseš* atd. — ty;
dvojná: stč. *neseta* atd. — vy dva (vy dvě);
množná: *nesete* atd. — vy;
třetí jednotná: *nese* atd. — on (ona, ono);
dvojná: stč. *neseta* atd. — ona (dva, oně dvě);
množná: *nesou* atd. — oni (ony, ona).

Slovesné výrazy, které také grammatickou osobu vyjadřují, slovou určité (finitní); jsou to indikativ, imperativ a kondicional, na př. *nesu*, *jsem nesen* (já), *nes* (ty), *nesli bychom* (my) atp. Naproti nim jsou slovesné výrazy neurčité (infinitní), jimiž grammatická osoba se nevyjadřuje; jsou to z kmenů slovesných utvořené tvary jmenné: infinitiv, supinum, participia a substantivum verbale.

2. Grammatické číslo (numerus) je též troje: jednotné (singular), dvojné (dual) a množné (plural). Při tvarech finitních je rozdíl číslový spolu vyjádřen rozdílnými příponami osobními, na př. v 2. os. sing. nese-*š* z býv. nese-*šь*, du. nese-*ta*, plur. nese-*te*; při tvarech pak infinitních příslušným skloněním jmenným, na př. part. perf. pass. masc. sing. nesen

z býv. nesenъ, du. nesena, plur. neseni. Číslo dvojné časem zaniká: v textech stč. šetřeno ho dosti přísně, v jazyku nč. ho ve výrazích slovesných již není; klesnutí vykonáno hlavně během stol. XVI. Srov. III. 1 str. 1.

3. Grammatický způsob (modus) je trojí: indikativ, *nesu* atd.; imperativ, *nes* atd.; a kondicional, *nesl bych* atd.

4. Grammatický čas (tempus) je v češtině nynější:

přítomný (praesens), na př. *nesu*;
budoucí (futurum), na př. *budu psáti*;
minulý (perfektum), na př. *nesl jsem*; a
předminulý (plusquamperfektum), na př. *byl jsem nesl*;

v jazyku stč. byly kromě toho:

imperfektum, na př. *nesiech* ferebam;
aorist, na př. *nes* tuli, *nesech* tuli;
futurum exactum, na př. *budu nesl*.

Tvary *ponesu*, *padnu* atp. (t. j. tvary sloves perfektivních neboli děje skonalého) mají význam budoucí, ale se stanoviště tvaroslovného jsou to tvary praesentové.

5. Grammatický rod (genus) je při výrazích infinitních mužský, ženský a střední, jako při jménech a zájmenech, srov. III. 1 str. 1. — Při výrazích finitních rozumí se týmže jménem věc ovšem jiná, když se rozeznává rod činný (aktivum), na př. *nesu*, a rod trpný (passivum), na př. *jsem nesen*. Se stránky tvaroslovné (a též se syntaktické) jsou rodu činného nejen slovesa *nesu* atp., ale také *kvetu*, *spím*, *modlím se*, *chválím se* atp.

6. Grammatický pád jest jen ve výrazích infinitních, ježto jsou vlastně z kmenů slovesných utvořené tvary jmenné; na př. part. *nesl* je sing. nom., sup. *nest* je sing. akk. atd. —

Stejné významy vztahové, jako byly zde ukázány při slovese českém, jsou ve slovanštině vůbec a většinou také vůbec v indoevropštině. —

Krom toho jest mezi výrazy slovesnými ještě rozdíl zevní: jedny jsou o jednom jen slově, na př. *nesu*, *ponesu*, *nésti* atp., jiné pak jsou složeny ze slov několika, na př. *nesl jsem*, *byl bych nesl*, *nesenu býti* atp.; ony jsou tvary jednoduché (jednoslovné) nebo prosté, tyto pak jsou výrazy složité neb opsané (perifrastické). —

Poznam. Výrazy slovesné jsou podle výkladů zde předcházejících jednoduché a složité, a jsou určité (finitní) a neurčité (infinitní). Kombinací tohoto dvojího rozdílu rozvrhují se veškeré výrazy slovesné ve čtvero druhů: jsou totiž výrazy

a) prosté finitní, na př. *nesu, neseme, nes . . .;*
b) prosté infinitní, na př. *nésti, nesl, nesen . . .;*
c) složité finitní, na př. *nesl jsem, byli bychom nesli . . .;*
d) složité infinitní, na př. *nesenu býti.*

Výklady o výrazích druhů b) c) d) patří dílem anebo cele do kmenosloví, do nauky o skloňování a do skladby, a nauka o časování měla by míti za předmět vlastně jenom tvary druhu a), prosté finitní. Aby se však příliš od sebe netrhalo, co jinak k sobě náleží, podávají se tyto výklady všecky pohromadě a rozumějí se naukou o časování výklady o velikých výrazích slovesných vzhledem k jejich utvoření, t. j. jejich původu a vývoji; při výrazích, v jiných dílech mluvnice obšírněji vykládaných, stačí zde ovšem samo dotvrzení věci a odkaz.

3. Nauku o časování dělíme ve výklady

I. o slovesných výrazích jednoduchých a

II. o slovesných výrazích složitých (opsaných, perifrastických).

Část první.

Slovesné výrazy jednoduché.

4.

1. Slovesné výrazy jednoduché v češtině jsou:

praesens (indikativ praes.), na př. *nesu, nosím, ponesu, vynosím;*
imperativ, na př. *nes(i), nos(i)*;
aorist stč., na př. *nes, nesech, nosich* portavi;
imperfektum stč., na př. *nesiech, nosiech* portabam;
futurum sigmatické: **byšu*;
infinitiv, na př. *nésti, nositi*;
supinum, na př. *nest, nosit*;
participia, a to (podle přípon nebo koncovek):
participium *-nt*, t. j. v jiné (na př. Miklosichově) terminologii part. praes. act., v obyčejné terminologii české přechodník přítomný, na př. *nesa, nesouc-* stč. *nesúc-*, *nose, nosíc-* stč. *nosiec-*;
participium *-mъ*, t. j. part. praes. pass., příčestí přítomné, na př. *vědom*;
participium *-lъ*, t. j. part. perf. act. II., příčestí minulé činné, na př. *nesl, nosil*;
participium *-ъs*, t. j. part. perf. act. I., přechodník minulý, na př. *nes, nesš-, nosiv, nosivš-*;
participium *-nъ, -tъ*, t. j. part. perf. pass., příčestí minulé trpné, na př. *nesen, kryt*;
substantivum verbale (podstatné jméno slovesné), na př. *nesení* stč. *nesenie, nošení* stč. *nošenie*.

2. Slovesné výrazy jednoduché nazýváme jinak také slovesnými tvary.

Některé z nich lze odvoditi ze společného kmene infinitivního (základního), a ty bývají nazývány úhrnem tvary infinitivními; na př. sup. *nest* z *nes-tъ* je z téhož kmene základního *nes-* jako inf. *nés-ti*, a podobně aor. *nes* a *nes-ech*, part. *nesl* z *nes-lъ*, *nes* z *nes-ъs*, *nesen* z *nes-enъ*, subst. *nesenie* z *nes-enьje*, a také fut. **byšu* z *by-sj-* je z téhož *by-* jako inf. *bý-ti*. V jiných zase nalézá se jako společný základ kmen praesentní, a těm říká se zase úhrnem tvary praesentní; na př. v přechodníku přítomném *nesúc-* z *neso-nt-j-* je týž kmen základní *neso-* jako v praes. 3. pl. *neso-ntь*, a taktéž v příčestí přít. *vidom*, *nesom* z *neso-mъ*, v impt. *nesi*, *beri* z *bheroi̯-s* = **bhero-i-s* atd. Praesentní jsou z pravidla tvary praes., impt. a part. *-nt* a *-mъ*; infinitivní pak inf., sup., aor. a part. *-lъ*, *-ъs*, *-nъ*, *-tъ*; impf. je dílem podle praes., dílem podle inf.; někdy jsou tu odchylky nebo zvláštnosti ještě jiné.

3. Slovesa prvotná mívají v kořenných slabikách svých tvarů rozličné stupně. Na př. v inf. stsl. *mrěti* č. *mříti* z **merti* je stupeň střední *mer-*, a naproti tomu v praes. stsl. *mьrą* č. *mru*, impt. *mьri* č. *mři*, part. *mьrlъ* č. *u-mrlý* je stupeň nižší, oslabené *mьr-*; podobně jest inf. stsl. *žešti* č. *žéci* ze **žeg-ti*, a praes. *žьgą* č. *žhu*, impt. *žьzi* č. *žzi* atd.; jest praes. č. *řku*, *řčeš*, part. *řka*, impt. *rci* stsl. *rьci* a inf. stsl. *rešti* č. *řéci* z **rek-ti*, part. *reklъ* č. *řekl* atd.; jest impt. stsl. *pьci*, *tьci* a inf. *pešti*, *tešti* č. *péci*, *téci* z **pek-ti*, **tek-ti* atd.; jest inf. stsl. *suti* č. *súti* m. **sup-ti* a praes. *sъpą* č. *spu*, impt. *sъpi* č. *spi* atd.; jest inf. stsl. *čisti*, *cvisti* č. *čísti*, *kvísti* a praes. stsl. *čьtą*, *cvьtą*, č. *čtu*, *ktvu* m. *kvtu* atd.; jest inf. stsl. *iti* č. *j-íti* a praes. stsl. *idą* č. *jdu* z *j-ьdą*; a jest naopak praes. stsl. *bredą* č. *bředu* stupně středního *bred-*, a naproti tomu inf. stč. *břísti*, zdloužením z oslabeného *brьd-*; je praes. stsl. *berą*, *zovą* č. *beru*, *zovu* atd., a inf. stsl. *bьrati*, *zъvati* č. *bráti*, *zváti* atd.

4. Každý slovesný tvar skládá se z kmene a přípony ohýbací.

Přípony ohýbací tvarů slovesných.

5. Jsou
dílem přípony osobní — při tvarech finitních, zejména indikativu a imperativu;
dílem přípony pádové — při tvarech infinitních.

Přípony pádové, které se tu vyskytují, jsou vysvětleny v III. 1 str. 7 sl.; třeba tedy jen výkladu přípon osobních.

Přípony osobní a koncovky tvarů finitních*).

6. Přípony osobní byly v indoevropštině rozdílné pro aktivum a medium (passivum), na př. v 3. os. sing. praes. akt. *-ti* a med. *-tai̯*, skr. bhara-*ti* a bhara-*tē* (z *-tai̯*), ř. *δίδω-σι* dor. *δίδω-τι* a *δίδο-ται* atd. Do slovanštiny se medium nedochovalo, jsou tu tedy přípony osobní jen aktivní; po medialních zbyla snad jenom některá stopa.

Dále byl tu rozdíl, že v některých tvarech byly přípony silnější, v jiných slabší, na př. v akt. 3. os. jedn. v praes. *-ti* a naproti tomu v aor. *-t*, skr. bōdha-*ti* a abudha-*t* atd. Přípony silnější nazývají se též prvotné a jsou v tvarech t. zv. hlavních, k nimž patří také praesens ind.; přípony pak slabší nazývají se také podružné a jsou v tvarech t. zv. vedlejších, k nimž patří také aorist, imperfektum a optativ (v slovanštině imperativ). Rozdíl ten dochován namnoze také do slovanštiny.

Přípony osobní splývají s koncovkou kmenovou a tvoří s ní koncovku tvarovou, která se dále rozmanitě mění. Mluvnice srovnávací vykládá, jaké tyto přípony a koncovky byly původně, a mluvnice historická ukazuje, jak se časem měnily, co se z nich vyvíjelo nebo co na jejich místo vstupovalo. Připomenutí, položené na stejném místě při nauce o skloňování III. 1 str. 2, že není dosud vysvětleno všecko a že místo tvarů náležitých bývají odchylné novotvary, platí také zde.

Jde tu dále o výklad osobních přípon jednotlivých a tvarů jimi vzniklých, které z doby a fase původní v slovanštině a češtině se obrážejí nebo v slovanštině vůbec jako nejstarožitnější se jeví.

7. *První osoba jednotná.*

A. Přípona silnější byla *-mi*. Jest dochována v skr. praes. as-*mi*, dadā-*mi* (v bharā-*mi* atp. jest *-mi* analogií, pův. bylo **bherō* = skr. **bharā*), ř. *εἰμί* m. *ἐσ-μί*, *δίδω-μι* atd. V slovanštině je z toho náležité *-mь*, v stsl. praes. jes*mь*, da*mь* (z dad*mь*), vě*mь* (z věd*mь*), ja*mь* (z j-ēd-*mь*), ima*mь* (z jьma-*mь*), a v češtině *-m*: jse*m*, dá*m*, ví*m* stč. vie*m*, jí*m* stč. jie*m*, má*m* stč. jmá*m*.

1. Přípona psl. *-mь* česk. *-m* byla jenom v pěti slovesích právě uvedených a nikde jinde. Všecka ostatní slovesa měla v 1. os. sing. tvar psl. *-ą*: nes*ą*, uměj*ą*, proš*ą* atd., a z toho české *-u*: nes*u*, kryj*u*, min*u*, uměj*u*, trp*u*, proš*u*, dělaj*u*, sázěj*u*, teš*u*, ber*u*, laj*u*, kupuj*u* atd. Tvar tento je slovanská zvláštnost, a je to vlastně konjunktiv vzatý za indikativ: byl konjunktiv *bher*ā-m*, srov. lat. konj. fer*am* starší fer*ām*, a z toho je pravidelné psl. ber*ą*, česk. ber*u*, srov. Brugm. II, 1294 a předtím v Morphol. Untersuch. I, 144, t. III, 30 sl., v KZ 29, 419 a j. Do vzorů psl. tьrṕą, proš*ą*, stč. trṕ*u*, proš*u*, z kmene praes. *tьrpi-*, *prosi-*, dostala se koncovka *-ą* č. *-u* bezpochyby analogií podle nes*ą*, teš*ą* atd.: vzniklo nejprvé *tьrpi-ą*, *prosi-ą*, a z toho stalo se *tьrpją*, *prosją* a dále *tьrṕą*, *prošą* atd.

---

*) Srov. *Brugmann*, Grundriss II, 1330 sl.; *Henry*, Précis de grammaire comparée du grec et du latin 1889, 277 sl. Jiné ještě prameny jsou připomínány doleji na svých místech.

2. V koncovkách měkkých nastala zde v XIV stol. přehláska: *-u* se změnilo v *-iu* a dále v *-i*, srov. I. str. 272 sl., a za starší teš*u*, proš*u*, kupuj*u* atp. je teš*iu*, proš*iu*, kupuj*iu* atd., a od poslední třetiny stol. XIV teš*i*, proš*i*, kupuj*i* atd. Změna tato vykonává se rychle a v textech té doby bývají někdy vytčené různé koncovky všecky zároveň, na př. (já) chwalu mužě toho věka DalC. 11, (já) zawalyu t. 92, (já) myſli t. úv. IV. Ale časem se přehláska ruší a vrací se zase *-u* (u sloves, kde nenastoupila mezitím změna jiná, zejména novotvar *-m*, o kterém zde doleji). Na př. (já) ſſelu Brig. 68; (já) pošlu ČernZuz. 118, pošlu-li t. 395, nepošlu t. 327, já píšu t. 313, vypravuju t. (v témž textě je častěji *-i*: já pošli 118, 128, 168 a j., já se potěšuji 119, vinšuji a přeji 120, 168, důvěřuji 125, já často píši 169 atd.); kážu VesA. 154[a], to dokážu t. 147[a] a BílC. 6; winſſugu, kugu in der gemeinen Sprache Dobr. LitMag. 2, 162; piju, tešu, kupuju atd. z pravidla v Us. ob.; jenom chc*i* se udrželo v češt. záp., proti mor. chc*u*. V příkladě ſſelu z Brig. (poč. XV) je možná archaismus, srov. I. str. 276; z příkladů pak ostatních vidí se, že novotné *-u* se ujímá a šíří od pol. stol. XVII; vzniká tu beze vší pochyby analogií parallelních tvarů tvrdých nes*u*, pek*u* atp.; a šíří se časem tak, že v jazyku nynějším *-i* již jen v řeči knižné se drží; a i sem vniká novotné *-u* víc a více, na př. já zašiju a pošlu ČČMus. 1882, 472 (list Jungmannův z r. 1822), čiju, piju, žiju Nebesk. Protich. 23 a j. (tu velmi často), spotřebuju Neruda Feuill. 3. (1877) 28, cituju t. 42, pochopuju t. 44, děkuju t. 74, dopíšu t. a j. (též), vypíšu Čech Povídky 2, 235, děkuju t. 21, t. 70, miluju t. 30, představuju t. 1, 123 atd. (též), píšu Ben. Třeb. havr. 2 a j., žiju Vrchl. Anthol. 357 a j. (též), píšu Rusk. knih. 12 (1892), 191 atd. Stejně mění se koncovka 3. os. plur.: teš*ú*-teš*í*-teš*ou*, v. § 14.

3. V nářečích bývá za *-u* příslušná střídnice. Tak zejména v hanáčtině *-o* různě obměněné: neso, krejo, malujo BartD. 2, 173—175 (brn.), bódó t. 305 (třeb.), vèdô, krejô t. 80 (olom.) atd. V nář. lašském bývá vlivem polským *-em* a z toho dále *-ym* (v laš. se mění -em v -ym, v. I. str. 149): až jo z vojny přivandrujem, jo čujem, jo se tě veznym, jak jo tebe v ogrodečku zastanym to jo tebě tvůj vjuneček ukradnym BartNPís. 150—151, podle polsk. *-ę*. Že tu *-em* nevzniklo analogií, jako v dělá*m* m. dělaju, v slc. kupuje*m* m. kupuju atp. (o tom v. zde dále), tomu svědčí v témž nářečí sg. akk. na tum vojn*ym* t. 151, jehož jinak ani vyložiti nelze než vlivem akk. polsk. wojnę.

4. Místo tvaru *-u*, *-i* vzniká časem a ujímá se n o v o t v a r *-m*: za stč. děla*ju*, sázě*ju*, umě*ju*, proš*u*, trp*u* atp., přehlas. děla*ji*, sázě*ji*, umě*ji*, proš*i*, trp*i* atd., je nč. dělá*m*, umí*m*, prosí*m*, trpí*m* atd., za záp.-české nes*u* atp. je slc. nese*m* BartD. 36 (borš.), 39 (súch.), t. 45 (břez.), ňesem t. 42 (hroz.), nesie*m* Hatt. slc. 109 atd. Novotvar tento vznikl podle těch tvarů nahoře uvedených, které měly *-m* vždycky a právem: byla 1. os. dá*m*, jmá*m*, 2. *dáš*, jm*áš*, 3. *dá*, jm*á* atd., podle toho utvořen také k os. 2. děl*áš* 3. děl*á* . . . pro os. 1. novotvar děl*ám*, a ten vstoupil na místo tvaru náležitého a staršího děl*aji*, děl*aju*; rovněž tak vznikl novotvar 1. os. sází*m*, umí*m*, starší sázie*m*, umie*m*, na místo tvaru um*ěji*, sáz*ěji*, *-ěju* podle vie*m*; a podobně vyvinulo se prosí*m* m. proš*u*, trpí*m* m. trp*u*, dial. nese*m* m. nes*u* atd.

Změna tato vykonala se v češtině m i m o s l o v e n s k é jenom a) při slovesích, která měla praes. -i (u), -íš atd., tedy ve vz. III. 2. *trpěti* a IV. *prositi*, a b) při slovesích, která měla praes. *-aji (-aju)*, *-áš* atd. a *-ěji (-ěju)*, *-ieš* atd., tedy ve vz. V. 1^{a} *dělati*, 1^{b} *sázěti* a III. 1. *uměti*, dále při *dieti* dicere a při slovesích *píti*, *bíti*, *hníti*, *víti*, *líti*, při kterých však novotvar *-m* nahrazen opět novotvarem *-i*, *-u*, v. § 102: jest a) trpí*m* a prosí*m* za starší trp*i*, proš*i (-u)*, a b) jest dělá*m* za starší *-aji (-aju)*, sází*m* a umí*m* stč. *-iem* za starší *-ěji (-ěju)*. Skupiny sloves a) a b) dlužno lišiti, poněvadž se starší tvar *-i* drží v a) déle nežli v b).

O c h r o n o l o g i i novotvaru *-m* poučují tato data: v památkách z doby *ok. r. 1300 a předtím* není pro něj ještě příkladu; — také v *DalC.* z pol. XIV. stol. není ještě novotvaru takového; — ale vyskytuje se již v ŽKlem a jinde, a k nejstarším jeho dokladům patří: neuczinym *ŽKlem.* (z 1. pol. XIV, podle A. Patery z 2. čtvrti XIV. st.) 88, 35, ſpym t. 153^{a} (tu *-m* velmi zřídka vedle pravidelného *-u*); newzbogym ſye *ŽWittb.* (z 2. třetiny XIV) 3, 7, neſhromazdym t. 15, 4, pozehnam t. 131, 15, znamenam t. 118, 15, ſchowam t. 88, 29, wolam 85, 3 (tu jen těchto 6 dokladů s *-m* vedle pravidelného *-u*, *-i*); (já) pomluwym *AlxM.* 6, 6; dawam *Rožmb.* 245 (z doby ok. r. 1360, příklad s *-m* jediný, vedle dawagy t. 262 a j.); — v *Hrad.* (z pol. XIV, podle novějšího odhadu palaeogr.) jest již asi 50 tvarů *-m* vedle asi 70 *-u*, *-i* atd.; — ve *Štít. uč.* (z r. 1376) je na listech 4^{a} až 57^{b} 31krát *-m* vedle 46 *-i* (toto je tu často v citatech, tedy tvar přejatý z fase starší), a je tu u sloves skupení a) tvarů starých *-i* poměrně mnoho (razy 4^{a} a j., prawy 8^{a} a j., proſſy 6^{b} a j., wyerzy 10^{a} a j., wyzy 14^{a} a j., já obraczy 19^{b}, zaplaczy 35^{a}, muſſy 43^{a}, netuſſy 49^{a}, ve 44 dokladech) a tvarů *-m* málo (przyczynym 4^{a}, zhogym 5^{a}, neſtrpym 19^{b}, myenym 21^{b}, 48^{a}, nemyenym 54^{a}, welym 38^{a}, všeho 7 dokladů), a naproti tomu ve skupení b) tvarů *-i* velmi málo (vſagy 5^{a}, rozumyegy 36^{a}, jen 2 dokl.) a tvarů *-m* mnoho (poddawam 4^{b}, ſbyeram 5^{a}, znam 22^{a} a j., wyznam 11^{a}, wyznawam 11^{a}, necham 19^{b}, netbam 22^{a}, napomynam 23^{a} a j., neoklamam 25^{b}, odpowyedam 40^{a}, já odpuſſtyem 34^{a}, rozumyem 10^{a} a j., ſmyem 12^{b} a j., ve 24 dokladech); — ve *Štít. ř.* (z r. 1392) je podle ohledání p. R. Strunečka 226 dokladů sem patřících a nepochybných, a v nich 164 tvarů *-m* a 62 *-i*; a to ve skupině a) 58 *-i* (ež sě bogy 67^{b} a j., drzzy 87^{b} a j., nemny 223^{b}, ſlyſſy 51^{a}, wijzy 17^{b} a j., vczyny 3^{a} a j., rozdyely 132^{b}, chwaly 63^{b}, mluwy 52^{a}, muſſy 37^{a} a j., oplaczi 225^{b}, praawy 143^{a} a j., praawi t., prawy 145^{a} a j., prawi 152^{b} a j., proſſy 74^{b} a j., razy 49^{a} a j., nawraczy 33^{a} a j., obraczy 233^{b}) a 104 *-m* (biezijm 106^{a}, drzzijm 43^{b} a j., mnym 135^{a} a j., nevſlyſſijm 232^{b}, ſtogijm 75^{b} a j., ſye ſtydijm 218^{b}, newelijm 27^{a} a j., zrzijm 17^{a} a j., bydlijm 80^{a}, czynijm 239^{b} a j., cztym 143^{a} a j., ſye nedywym 220^{b}, zahradijm 237^{a}, nehyzdijm 94^{b} a j., chwalijm 15^{b} a j., zewijm 5^{b}, krotym 106^{a}, wyluczijm 134^{a}, myenijm 42^{a} a j., mluwijm 234^{b} a j., muſijm 80^{b} a j., myſlijm 67^{b} a j., obnowym 52^{a}, naplnym 156^{b}, ſye neprotywijm 70^{b}, porazym 154^{a}, radijm 60^{a}, poſylijm 98^{a}, oſtawijm 43^{a} a j., ſwyedczym 190^{b}, trapijm 57^{b}, vtwrdijm 134^{a}, zatynijm 50^{b} a j., newazym 192^{a}, wyerzijm 166^{b} a j., wratijm 137^{a} a j., obratijm 236^{b} a j., vzdrawijm 89^{a}), a ve skupení b) 4 *-i* (rozvmyegy 14^{b} a j., neznagi 134^{b}) a 60 *-m* (rozvmyem 15^{b}, nevmijem 68^{b}, znam 135^{b} atd.); — v *listinách* ze sklonku XIV. a počátku XV. stol., otištěných ve Výboru 1, 1007—1060: já vyznávám dat. z r. 1384, r. 1386, r. 1398, dávám r. 1396, r. 1398, nesmiem r. 1400, rozumiem r. 1401, já sě vystřiehám r. 1402, prosím r. 1400, smluvím r. 1401, vedle: já vyznávaji r. 1384, porúčeji r. 1398, pravi r. 1396; v list. Oleš. otišt. v Jag. Arch. 12, 120—132: já wyznawam r. 1398, 1400, 1406 atd., wiznawam r. 1413, przychazyem r. 1413 atd.; — v *NRadě* (složené r. 1394 n. 1395 a dochované v opise z pol. XV) jest v a) tvarův *-i* 10 v 30 dokladech, tvarů pak *-m* 10 v 45 dokladech; a v b) tvary *-i* 4 ve 4 dokladech a tvarů *-m* 5 v 8 dokladech; — v leg. *Kat.* (složené snad v pol. XIV a opsané ok. r. 1400) je v a) jen 3krát *-m* (ſlyſſym v. 462, já mnym v. 1323, p͛eſtraſſym v. 2702), v b) jen 4krát (ſlycham v. 117, zaklinam v. 567, hanyem v. 790, ſhowiem v. 793), a naproti obému něco přes 50 dokladů s *-i*; — v *EvSeitst.* jen 4krát *-m* a naproti tomu 50krát *-i*, a to v a) 43 *-i* (prawi Luk. 21, 32, prawy Mat. 11, 9 a j., czyny Jan. 1, 26 a j., wraczy Jan. 2, 22 a j., moſy Luk. 2, 49 a j., vczyny t. 18, 41 a j., polozy Mat. 22, 44, vzrzy Jan. 16, 22, mluwy t. 16, 25 a j., oſtawy t. 16, 28 a j.) a 3krát *-m* (vzdrawym Mat. 8, 7, cztym Jan. 8, 49, poſtym ſie Luk. 18, 12), a v b) 7krát *-i* (neznagi Luk. 1, 34, wyhanyegi t. 11, 20, dawagi t. 18, 12 a j., nehledagy Jan. 8, 50, chowagy t. 8, 55) a 1 *-m* (dawam Jan. 14, 27); — v *Hlah.* (z r. 1416) je tvarů *-i* a *-m* asi stejně; — v *EvOl.* (z r. 1421) na listech 1—20 je 35krát *-m* vedle 18 *-i*, a to ve skupení a) 15 *-i* (prawy Mat. 25, 45 a j., wyerzy Jan 9, 15 a j., wyzy t. 9, 11, czyny 10, 38) a 31 *-m*, (mluwym Jan 8, 38 a j., czynym t. 8, 29 a j., ſudym t. 5, 30 a j., wyhonym Luk. 11, 18 a j., prawym Mat. 18, 18 a j., cztym

Jan 8, 49, ſlyſſym t. 5, 30, zahubym t. 8, 11, uſtawym t. 2, 19, wydym t. 9, 25, ſwyedczym t. 8, 16, chwalym t. 8, 54, proſſym t. 17, 9, nawratym Luk. 11, 24, moſſym t. 2, 49, odpuſtym t. Mat. 8, 21), a ve skupení b) 3 *-i* (já dyelagy Jan 5, 17, já nehledagy t. 8, 50, chowagy t. 8, 56) a 4 *-m* (dawam Jan 5, 31 a j., znam t. 10, 27); — v *EvTřeb.* (z 1. pol. XV) jest *-i* jen u tří sloves ve skup. a) (wierzi Jan 11, 27, prawi Luk. 2, 10 a j., wizi Jan 4, 19), ostatně vždy *-m*; — v *LékB.* (1440) jest vkraczi 30[a], proſſi 147[a] vedle opuſtim 17[b], prawim 208[a]; — v *Trist.* (v opise z r. 1449) jsou pravidlem tvary *-m*: musím 5, naplním 6, prosím 8, mútím 12, hněvám t., nadělám t., nenechám 16, konám 24 atd., ale ve skup. a) je ještě drahně archaismů *-i*, většinou v rýmu, mnohdy i mimo rým, na př. (já) se vráci (rým: ukráti) 36, (já) veli (: posteli) 328, já proši a veli (: přieteli) 374, zrazi (: stráži) 182, (já) túži (: muži) 263, 303, 335, muši (: duši) 311, já vizi (: cizí) 317, já vizi (: blízí) 132, 312, 314, 318, (já) tě ukroti (: soti aor.) 342, já se boji (: stojí) 85, neproši (: panoší) 236, pravi (: králi) 254, pravi (: zdravý) 271, já vieři (: rytieři) 284; mimo rým: (já) pravi 12, 15, 182, 298, 300 a j., ukráci 15, já svého života pováži 58; — příklady pak téhož archaismu z textů ještě pozdějších, vesměs ve skupení a) jsou: (já) prawi tobě Kladr. Přísl. 6, 3, (já) nescedi života mého Baw. 69 (z r. 1472, sčěděti parcere), (já) razyt Ben. (1506) Súdc. 18, 25, (já) nezvráti m. nezvráci RZvířMel. (rým: státi, pes); — a dosud se zachovalo sem patřící *chci* dial. *chcu*, zachráněné tím, že má 2. os. *chceš* a ne *chtíš* atd., a dial. *vizu* (mor.), *mušu*, nemušu Suš. 497, Naproti tomu nikoli staré, nýbrž novotvaré jest *-u* v dial.: (já) horu BartD. 1, 107, ja chodzu za ňu Koll. Zpěv. 1, 103, keď popatru na ňu t. (Věstník Kr. Č. Spol. nauk 1890, 24) atp. Podle toho všeho tedy novotvary *-m* začínají se asi v 2. čtvrti stol. XIV; okolo r. 1400 jsou již u valné většině a skoro dosahují míry novočeské; ale vedle toho drží a vracejí se tvary staré v některých textech do pol. stol. XV, zejména v opisích, a jsou to archaismy skoro vesměs ze skupení a); některý sem patřící archaismus vyskýtá se ještě v textech XVI stol., a v nč. *chci* a dial. *vizu*, *mušu* atp. jsou příklady takové zachovány dosud. — Srov. o té věci můj článek v Listech filol. 1874, 259 sl. a V. Vondrákův tamt. 1886, 47 sl. —

Novotvar *-m* povstával brzo po početí přehlásky *u-i*, proto bývají tvary *-u*, *-i*, *-m*: dělaj*u*-dělaj*i*-dělá*m*, proš*u*-proš*i*-prosí*m* atd. v některých textech pospolu. Na př. wzpiewayu psallam ŽWittb. 9, 3, ſchowagi t. 17, 24, wolam t. 85, 3; př. (já) razu Hrad. 130[b], toť já razy t. 105[a], radym t. 107[b]; velmi sě boyu Pass. 359, dokud (já) neuſlyſſy t. 324, zda syna svého vzrzym t.; jáz potupyu ŽWittb. 117, 7, poſtawy aedificabo t. 88, 5, newzbogym ſye t. 3, 7 atd.

V nářečích slovenských novotvar *-m* neobmezil se jako v češtině ostatní, nýbrž pronikl i tam, kde nč. má *-u*, *-i*. V slc. spisovné je *-m*

skoro veskrze, tedy: *nesiem*, *pečiem*, *pnem*, *trem*, *bijem*, *miniem*, *tešem*, *berem*, *hrejem*, *kupujem* atp. za č. *nesu*, *peku* atd., jenom v *reku* udržela se koncovka stará Hatt. slc. 109 sl., Šemb. 63. V nářečích slc. na Moravě bývá *-u* i *-m*: *nesu*, *idu*, *piju* BartD. 35 (alenk.), t. 36 (blatn., bystř.) a j., a *nesem*, *vedem*, *idem*, *možem*, *pijem* t. 36 (borš.), t. 37 (stráň.), *něsem*, *vedzěm*, *sadněm*, *prajem* (přeji) atp. BartD. 42—43 (hroz.), vedle *reku* = já-řku t. 43 atd.

Mimo slovesa tříd nahoře vytčených jest tvar nový *-m* proti staršímu *-i*, *-u* ještě také ve vz. V. 2. *tesati*: tesá*m*, plápolá*m*, pyká*m*, trestá*m* atp. za starší teš*i*, plápol*i*, pyč*i*, tresk*ci* atd.; ale tu není změna jenom v koncovce 1. os. jedn., nýbrž celé praesens a vůbec tvary praesentní nahrazeny jsou novotvary ustrojenými podle vz. V. 1[a] *dělati*, viz o tom v § 158 sl.

Kdekoli je 1. sing. *-m*, není příslušná 1. plur. nikdy *-m*, nýbrž vždy *-me* nebo *-my*. V dokladě: co dyem quid dicemus Koř. Řím. 3, 5 je archaismus od opisovatele (který jej bezpochyby měl za sing.) nedopatřením zachovaný.

B. Přípona slabší 1. os. jedn. byla *-m*. Jest dochována v skr. impf. abhara-*m*, abōdha-*m*, aor. abudha-*m* atd., koncovka *-a-m* z pův. *-o-m*; v řečt. jest *-m* změněno v *-n*, impf. ἔφερο-ν, aor. ἔθη-ν, ἔλιπο-ν, ἔλυσα ze *-s-m̥*, lat. lega-*m*, legeba-*m*, sie-*m*, veli-*m* atd. Do slovanštiny změnila se koncovka *-om* v náležité *-ъ*, srov. I. str. 56, a jest stsl. impf. nesěachъ, aor. nesъ atd.; *-ъ* pak v češtině zaniklo a jest impf. *nesiech*, aor. *nes* tuli atd.

8. *Druhá osoba jednotná.*

A. Přípona silnější byla *-si*. Jest dochována v skr. praes. bhara-*si*, bōdha-*si*, dadā-*si*, asi m. as-*si*, řeck. (hom.) ἐσ-σί atd. V slovanštině je z toho náležité *-sь*, změněné při kmenech samohláskou se končících v **-chь* a dále v *-šь*, srov. I. str. 306; tedy psl. praes. bere-*šь* ze staršího bere-*chь*, pův. bhere-*si*, a podobně nese-*šь*, uměje-*šь*, prosi-*šь* atd. V češtině pak jer zaniklo a jest *-š*: béřeš, neseš, umíš stč. umieš, prosíš atd.

Místo *-šь* je v stsl. pravidlem *-ši*: bere-*ši*, nese-*ši* atd.; odchylné *-i* m. *-ь* je tu vlivem koncovky 2. os. sloves kmene souhláskového jes*i*, věs*i* atd., o které zde dále je řeč. Táž koncovka *-ši* vyskýtá se také v textech staroruských, a to vlivem stsl. (textů církevních); v strus. listinách, psaných jazykem obecným, bývá jenom *-šь* a nikdy *-ši*, v. Šachmatov v Jag. Arch. 7, 62 sl. Jinde ve slovanštině *-ši* se nevyvinulo, zejména také ne v češtině. Doklad zdánlivý pro *-ši* je v PassKlem. 248[a], kdež se čte: (svatý Martin nechtěl jíti do boje, poněvadž prý se mu nesluší bojovati; z toho) sě ciesař rozhněvav (řekl): neczynyſſy toho pro buoh bogenſtwye, ale ſtrachy, buogye ſye pobytye, ſluzbu wzdawaſſ; ale tu je neczynyſſy omylem piseckým, v obou starších passionalech musejních je za to na stejných místech správné nečiníš: neczynyſſ toho pro bohobojenstvie atd. Pass. 582, neczynyſſ toho

Pass. 1379, 183[a]. Jindy se nalézá tvar *-ši* chybnou interpretací. V NZák. Švehlovu (z pol. XV stol., v stud. knih. Olom. I. C. 28) Mat. 21, 16 psáno: a řekli jemu: Slyſſiſſi czo tito prawie? Vulg.: et dixerunt ei: Audis, quid isti dicunt? a toto Slyſſiſſi vykládá se za slyšíši ČČMus. 1896, 230 a j.; neprávem, neboť v NZák. z r. 1466 (v knih. univ. Pr. 17. E. 3) je na témž místě: Slyſſiſſli co tito pravie, v Koř.: Sliſiſli atd., a podle toho je také v textě Švehlovu Slyſſiſſi patrně místo slyšíš-*li*, buď nedopatřením spisovatelovým, buď, je-li to text dialektický (což mi není známo), zvláštností dialektickou, srov. zlinské: víš-*i* m. víš-*li* BarthD. 1, 16. V ArchČ. XIV vytištěno v listech z r. 1528: nepotřebuješi 339, smýšléš-[l]i 340, nepochybuješ-[l]i 358, dieš-[l]i 359, věříš-[l]i 366; original (rkp. Křižovnický Q. 27) ukazuje tu všude ke čtení *-ši*, v závorkách vytištěné *-l-* jest od vydavatele; ale kontext svědčí, že opravy vydavatelovy jsou správné a že také v příkladě prvním je nepotřebuješ-*i* místo nepotřebuješ-*li*; výklad podaný v ČČMus. 1896, 369, že tu prý jsou doklady s koncovkou osobní *-ši*, je chybný*).

Při kmenech souhláskou se končících má slovanština koncovku *-si*: stsl. je*si*, vě*si*, da*si*, ja*si* z j-es-*si*, věd-*si*, dad-*si*, j-ēd-*si*. Přípona slovanská je tu tedy *-si*. Té nelze vyvoditi z přípony původní *-si*, o které právě byla řeč, poněvadž z pův. *-i* bylo by v slovanštině *-ь* a nikoliv *-i*; a vykládá se tedy z původní přípony mediální *-sai*, Brugm. II, 1345; jinak Jagić v Arch. 10, 172 (kombinací žádaných tvarů praes. **jesь* a opt. **si*) a Kalina v Pracích filolog. II, 15 sl. a Lvovsk. Museum 1891, 365 (z přízvučného *-sì*). Souhláska *-s-* tu nezměněna, poněvadž před ní předcházela souhláska: je*s*-si, vě*d*-si atd. V češtině je koncovka *-si* zachována jenom ve *jsi* stsl. *jesi*; v slovesích ostatních, kde kdysi právem bývala, uvedla analogie *-š* na její místo: vieš, dáš, jieš místo *-si*, podle umieš, děláš atd.

B. Přípona slabší 2. os. jedn. byla *-s*. Dochována jest v skr. impf. abhara-*s*, abōdha-*s*, aor. abudha-*s*, opt. bharē-*š* z pův. bheroi̯-*s*, ř. *ἔφερε-ς*, *ἔθη-ς*, *ἔλιπε-ς*, *φέροι-ς*, lat. lega-*s*, legeba-*s*, sie-*s*, veli-*s* atd. Do slovanštiny *-s*, jsouc na konci slova, zaniklo, srov. I. str. 320; a jest tedy impf. stsl. *nesêaše* č. *nesieše* m. *-e-s*, aor. stsl. i č. *nese* m. *-e-s*, impt. stsl. *nesi*, *beri* č. *nesi (nes)*, *beři (beř)* m. *-ê-s*. Na př. impf.: ač vzrzieſſe si videbas ŽWittb. 49, 18, ty Ježiúšěv učenník bieſe a ty také podlé ňeho chodieſſe Hrad. 84[a], neporozowaſſe non pariebas Pror. Ol. Isa. 54, 1, rozpoměň sě, žeť jsem pomohl také tobě, kdyžto židuov ſye bogyeſſe a u vohně ſye hrzyegyeſſe Vít. 39[a], ty nemyegyeſſe ani přátel Kruml. 104[a]; — aor.: ty do cizie země przygyde Kruml. 104[a]; — impt.: jdi, rci atd. Us.

*) Kontext dokladů z ArchČ. XIV uvedených jest:

na str. 339: „Sepsání lidského též jako já aneb někto jiný nepotřebuješ-[*l*]*i* (v rkp. nepotrzebugeſſi), přihlédni k sobě; leč s' učenější než sv. Pavel, který se v třetím nebi učil, ducha svatého měl“ atd.;

na str. 340: „ale muoj kněže Jene, smýšléš-[l]i (v rkp. ſmýſleſſi) o mně, že umím Pater noster etc., opět zpomeň na pána Spasitele“;

na str. 358: „Kněžství rovné jest, ač nepochybuješ-[*l*]*i* (v rkp. nepochybugeſſi) o kněžství“ (stran vazby *ač -li* srov.: radu tobě dávám, kterou ač chceš-li zachovati, budeš moci živ býti Háj. 52[a]);

na str. 359: „A dieš-[*l*]*i* (v rkp. dieſſi), že já tě haním, tupím: nehaním, ale bráním se tvému hanění“;

na str. 366: „jako onen slepý narozený ve čtení s. Jana v kap. 9, když se jemu nebeský Pán po uzdravení jeho ukázal a řekl: Věříš-[*l*]*i* (v rkp. wierziſſi) v syna Božieho? odpověděl on a řekl: kto jest“ atd.

9. *Třetí osoba jednotná.*

A. Přípona silnější byla *-ti*. Jest dochována v skr. praes. bhara-*ti*, bōdha-*ti*, dadā-*ti*, as-*ti*, řeck. (dor.) *δίδω-τι*, *ἐσ-τί* atd. Do slovanštiny je z toho náležité *-tь*, psl. bere-*tь*, nese-*tь*, jes-*tь* atd., a v češtině *-t*, zachované v jes*t*.

V stsl. je místo žádaného *-tь* v textech nejstarších a vzorných pravidlem *-tъ*: bere*tъ*, jes*tъ* atd., a tak bývá také v textech struských. To vykládáno z býv. koncovky imperativní (injunktivní) *-tu*, skr. bhara-*tu*, Brugm. v KZ 27, 419 sl., v Morphol. Untersuchungen 4, 252 sl. a Grundr. II, 1277, 1346, 1351; ale vzhledem k tomu, že v listinách sev.-rusk. je do konce XIV stol. jen *-tь* a potom teprv, že se vyskytá a časem ovládá *-tъ*, je pravdě podobnější výklad, že také v stsl. bylo dříve náležité *-tь* a z toho že ztvrdnutím se stalo *-tъ*, srov. Baudouin, Podrobnaja programma 190, Jagić v Arch. 10, 170 sl., Sobolevskij, Lekcii 112, Oblak v Jag. Arch. 14, 440. Stejná změna stala se také v koncovce 3. os. množ. psl. *-ątь*, *-ętь*, v. § 14. Můžeme tedy za psl. příponu 3. os. jedn. bráti *-tь*, a české jes*t* je tedy z jes*tь*.

V češt. je vedle *jest* také *jesti*, tedy koncovka *-ti*: neučinil ieſti ŽKlem. 147, 20, jestiť podobné ŠtítV. 46, geſti jej proč milovati NRada 194, kto geſti z nají dvú ciesař GestM. 45 (40) atd., doklady hojnější v. v § 223. Často bývá táž koncovka v textech strusk., a Šachmatov podává o ní v Jag. Arch. 7, 67 na hojných dokladech založený výklad, že se vyvinula z *-tь* assimilací před následujícím *i-* a odtud pak šířila se také jinam; týž výklad hodí se také pro č. jes*ti*. Možná je však také, že jes*ti* vzniklo podle 2. os. js*i*; srov. strus. 1. os. sing. jesm*i*, kdež *-i* taktéž se vykládá Šachm. v Jag. Arch. 7, 66.

Kromě *jest* je ještě několik příkladů stč., ve kterých osobní přípona *-t* se zdá býti zachována. Stejná věc vyskytuje se také v 3. os. plur., proto hleďme zde k tvarům obojím zároveň. Příklady sem hledící jsou: (hospodin) oplatit hobezně retribuet ŽWittb. 30, 24, (člověk) newezmet všeho non sumet t. 48, 17, newztiezet non requiret t. 9, 13 (24), všickni neužitečni učiňeni ſut facti sunt t. 13, 3, obklíčily ſut mě bolesti t. 17, 5, zmnoženy

ſut nemoci t. 15, 4, k tobě sú volali a spaseni ſut t. 21, 6, nebo v rukú jeho yſut všeho světa kraji t. 94ᵇ 4, zapomanuli ſut t. 105, 13, i poníženi yſut t. 105, 43, neyſut utajena ústa t. 138, 15 marg., přieliš počščeni yſut t. 138, 17, kniežata sebrala ſut sě t. 46, 10, nebo v rukú jeho yſut všickni kraji zemščí t. 94ᵃ, 4, zſytieli ſut t. 16, 14, slavná mluvena ſut o tobě gloriosa dicta sunt t. 86, 3, naprizňeni ſut i mirzci učiňeni ſut t. 13, 1, nebo umenšeny ſut pravdy t. 11, 2, nebo rozsilnili ſut sě nade mnú t. 17, 18, rozpomanuli yſut sě t. 77, 35, shromazdily ſut sě vody t. Moys. 8, ſut zkazili t. 10, 4, smúceny ſut kosti mé t. 6, 3, synové ostarali ſut sě t. 17, 46, zpirzňeny ſut cěsty jeho t. 9, 5 (26), oni divili ſut sě t. 47, 6, jichž ústa hořkosti pilna yſut t. 13, 3, základové hory smúceni ſut t. 17, 8, jěšuti mluvili ſut t. 11, 3; newzhledat non requiret ŽPod. 9, 13 (24); poďmy a navraťmy sě k hospodinu, neboť on poczza a ſpaſit nás, vdery a vzdrawyt nas, obzzywit nás sanabit, percutiet et curabit, vivificabit EvOl. 132ᵃ (Os. 6, 2—3). Nejhojnější jsou příklady tyto v ŽWittb. Jejich *-t* pokládá Šafařík v Rozboru 122 za osobní příponu, a týž výklad podával jsem také ve vydání ŽWittb. 1880, 215 a 257—258 a j. nepřipouštěje, že by tu mohlo býti enklitické *-ť*. Ale poznávám, že výklad ten není jistý. Enklitické *-ť*, *-ti* bývá v stč. a též v ŽWittb. hojně přes míru novočeskou a přes potřebu kontextem nebo originalem cizojazyčným (latinským) určenou, bývá zejména též při slovese 3. os. jedn. a množ., a bývá tu druhdy psáno zřetelné *-ť*; na př. wzbidle-ty t. j. vzbydlé-ti inhabitabunt ŽWittb. 55, 7, když ty sende cum interierit t. 48, 18, až ty zhynú donec deficiant t. 17, 38, sbožie ač ty příde divitiae si affluant t. 61, 11 (v textě lat. není tu nikde příčiny nutící pro enklitické *ti* překladu českého), ta (kůže na hlavě) geſtit tvrdá a ſlowet plet Sal. 747, mluv k králi a nezapřít (tak v rkpe) mne tobě non negabit Kladr. 2. Reg. 13, 13, a wyprawieť (též) ryby morské narrabunt 1. Job. 12, 8; proto jest pravdě podobnější výklad, že také v dokladech nahoře uvedených jest enklitické *-ť*, a nikoli přípona osobní.

Kromě *jest* nemáme tedy v češtině bezpečného příkladu pro příponu 3. os. sg. praes. *-t*, náležitá a bývalá přípona tato se v době prastaré odsula a již v nejstarších památkách jsou pravidlem tvary bez *-t*: *nese*, *kupuje*, *prosí* atd. Výklad, že by *-t* v těchto tvarech žádané nebylo z býv. *-tь* (pův. *-ti*), nýbrž podružné *-t* jako v aor. atd., nezdá se mi pravdě podoben, v. Russk. Filol. vêstn. 1881, 247, KZ 27 (1885), 420, Athen. 7, 185; ale ovšem mohl aor. 3. sg. *nese*, *prosi* atd. býti podnětem a vésti k tomu, aby také praes. bylo bez *-t*, srov. Jagić v Arch. 10, 171.

B. Přípona slabší 3. os. jedn. byla *-t*. Dochována jest v skr. impf. abhara-*t*, abōdha-*t*, aor. abudha-*t*, opt. bharē-*t*, lat. lega-*t*, sie-*t*, veli-*t* atd. Do slovanštiny *-t*, jsouc na konci slova, zaniklo, srov. I. str. 319, a jest tedy impf. stsl. *nesêaše* č. *nesieše* m. *-e-t*, aor. stsl. i č. *nese* m. *-e-t*, a impt. stsl. *nesi*, *beri* č. *nesi* (*nes*), *beři* (*beř*) m. *-ê-t*. Dokladů je hojnost, v. doleji při

vzorech jednotlivých. V příkladech: čso zaplatit (aor.) quae retribuit ŽWittb. 115, 12, anděl gydet k s. Janu EvVíd. 35ᵇ není přípona osobní *-t*, nýbrž enklitické *-ť*.

10. *První osoba dvojná.*

Pro tuto osobu přípon původních, ze kterých by se slovanské daly vyvoditi, nepoznáváme. V slovanštině je v tvarech hlavních i vedlejších *-vê*, a vedle toho též *-va*: stsl. praes. nese-*vê*, impt. nesê-*vê* atd., později též *-va*, stč. praes. nese-*vě*, *-va*, impt. nes(ě)-*vě*, *-va*. V stsl. je *-vê* pravidlem, a *-va* jen málokdy se vyskýtá Mikl. III² 64; v češtině pak jsou pro oboje přípony doklady stejně staré, ale v textech nejstarších pro *-vě* hojnější, než pro *-va*. Z toho vyplývá, že *-vê* je v slovanštině přípona starší a vlastní; *-va* vyvinulo se vedle ní vlivem dualů *dva*, *dobra* atp. Také v zájmeně osobním je v stč. 1. os. du. *vě*, a k tomu později novotvar *va*, srov. III. 1. str. 523 a 529.

Doklady pro

-vě: praes. co zwie sděla, v tom sě zzuie lepše domněla . . ., toho srdečně seleuie t. j. svě, želévě (my dva zrádcové) AlxBM. 1, 17—21; doňadž zuie živa, tiem té viny pokupiwie, jakž tebe viec nodſtupiwie t. j. svě, pokúpívě, n'odstúpívě (my dva zrádcové) t. 1, 42 — 2, 1; dawye ľuďem dosti smiechu (masc.) Mast. 4; vě (my dva lotrové) tuto muku trrpiwie za našě zlá diela, jichž ſwie velmi mnoho sděla Hrad. 90ᵇ; již ſſwie tři krošě propila (praví žena muži) t. 125ᵃ; Gmawie túhu ukrutnú (Jan a já Marie) t. 56ᵃ; já a otec jeden ſwye EvVíd. Jan. 10, 30; vě (my dva mnichové) mawie svuoj puost držeti Otc. 203ᵇ; cožkoli ſwie przisahla (Jonathan a David) Comest. 136ᵃ; vecesta súdci (du. nom.): když ſwye byla v kútě sadu Pror. Dan. 13, 36—37; — impt. Podwie, zapoyuie jej vínem a ſpiewie s ním (my dvě dcery) Ol. Gen. 19, 32; — aor. bychwie neutratila (muž a žena) Hrad. 125ᵇ; abychwie hospodinu slúžila (ženich a nevěsta) Pass. 323; bychwie (my dva bratřenci) u moři utonula Pass. 290; abychouie dala (masc.) Ol. 1. Reg. 9, 7.

-va: praes. vecesta súdci (du. nom.): když ſwa chodila po sadu sama, viděla ſwa Pror. Dan. 13, 36—37; yſwa bratřencě Pass. 290; staň sě náma, což zadawa t. j. žádáva (praví Petr a Pavel) t. 297; což vczynywa, když nemozewa s tebú přěbývati Otc. 281ᵃ; snad vmrzewa hladem (my dva, Adam a Eva) Adam 198ᵃ; va oba mawa příčinu k plakání GestM. 67ᵇ; — impt. Savina svéj přietelnici veče: nebydlwa tuto déle Pass. 472; Savina povědě svéj tovařiščě a řkúc: odpoczynwa tuto t. 473; myewa tento mlýn spolu t. 536; weydiewa Otc. 280ᵃ, wratwa se t. 166ᵇ; poproſwa pána boha (praví Tobiáš ženě) Comest. 180ᵇ; podwa ven (praví Kain Abelovi) t. 14ᵇ; — Aor. abychwa spolu živa byla (ženich a nevěsta) Pass. 323; otazowachowa Krist. 106ᵇ, vzrziechwa t.; abychva vesela byla GestRom. Výb. 2, 922.

Tvary *-vě* a *-va* jsou, jak z dokladů vysvítá, bez rozdílu rodového. V slovinštině vyvinul se tu rozdíl rodový, jest *-va* masc. a *-ve, -vi* za *-vê* fem., v. Mikl. 3^{2} 156, Levstik Die slovenische Sprache (1866) 58, Lego Mluvn. sln. (1893) 36 sl.; Dobrovský znal tento rozdíl ve slovinštině a domníval se podle toho — ovšem mylně — že také v stsl. bylo *-va* masc. a *-vê (-wje)* fem., v. Slawin (1806) str. 173, 305, 309, a odtud vyplynulo také stejně mylné učení Hankovo v 1. díle Star. Sklád. str. XXIV, že prý také v stčeštině bývalo *-va* masc. a *-vě* fem. neutr.

Z *-va* vyvíjí se *-ma*, patrně kontaminací koncovek první os. plur. *-me, -m, -my* a du. *-va*. Doklad nejstarší mám z poč. XV stol.: Saro wſtanma ŠtítOp. 352; potom vyskytují se dosti hojně a pokud dual vůbec trvá, na př.: tři domy muſyma jmieti BrigPetr. 20^b, co chczema učiniti Otc. 395^a, zahynema t., vderzychma oba t. 394^b, vzrzyma se spolu (mnich s matkou) t. 378^b, bychoma chtěla utéci t. 396^a, bychma obynula t. 254^a, nedajma lidu u boji státi DalJ. 28 z rkp. Ff, znamenie ješto gſma měla GestaK. 93, va vždycky gſma ve tmě GestaM. 67^b, odpočinmaz oba sobě Baw. 211, podstupma je směle t. 222, do komněty potečema t., dvéře otevřené naleznema t., nedajma DalJ. 28 ze Z, poďma napřed Ben. Tob. 11, 3, poďma pryč t. 1. Reg. 26, 11, rozmluwma spolu t. 2. Esdr. 6, 10, budema se sama dva bíti t. 17, 10, doradile sma (fem.) Bech. 185, zemí se spolu živíma nikdy se nenasytíma (krtice a žába) RZvířU. (krtice); Philomates (1533) uvodí seďma, poďma, děma jako tvary, kterými se mnozí za jeho dob prý zaneprazdňují, Matouš Benešovský má ve své mluvnici (1577) v paradigmatech 1. os. du. *-ma* veskrze, vidíma atd., a ještě u Rosy 1672 str. 57 je příklad: ma (sic) gſma byla.

11. *Druhá a třetí osoba dvojná.*

1. Tvary hlavní i vedlejší mají tu v slovanštině koncovky opět stejné. V 2. os. je přípona *-ta*: stsl. praes. nese-*ta*, impt. nesê-*ta*, aor. nese-*ta* atd., stč. praes. nese-*ta*, impt. ňes(ě)-*ta* (spolu pro 3. os. du.), aor. nese-*ta* atd. Stejná přípona je v lit., praes. suka-*ta* atd., a to ukazuje k pův. *-tā* Brugm. II, 1372.

V 3. os. je přípona stsl. *-te*: praes. nese-*te*, aor. nese-*te* atd. Je-li přípona tato stejná se skr. *-tas*, bhara-*tas* atd., tedy byl její tvar původní *-tes*. — Vedle *-te* vyskýtá se v stsl. již v nejstarších textech také koncovka *-ta* Wiedem. 25; tato je pravidlem v češtině: stč. praes. nese-*ta*, aor. nese-*ta* atd., a tak bývá také jinde ve slovanštině. Je-li to koncovka přejatá z 2. os. du. nebo jakého původu jiného, není jasno.

Je tedy v češtině koncovka *-ta* v os. 2. i 3., je tu v tvarech hlavních i vedlejších, a ovšem bez rozdílu rodu.

2. Doklady pro 2. os. du. praes., impt. a aor.: tu mne doczakata a jiesti mně uprawita Hrad. 75^b; wiezta to, Petře a Pavle, nepřídeť to

váma, jakžto zadata, byſta byla mučedlníkovú korunú korunována Pass. 297; sv. Krištofor otáza (dvou dívek): proč ſta sěm uvedeně? t. 362; (vy) nemúdřiej dievčě! kako ſta sě s pravé cěsty svésti přěpustile! newzdata-li oběti našim bohóm, zlú smrtí ſendeta t.; vzdechni srdce, wzplaczta oči, ruce ſepnyeta ſye vzhuoru, gdyeta nože u pokoru Vít. 20^b; já jima (dvěma bratřím) řku: Podta, budeta-li moci, vczynyta sobě peleši Otc. 281^a; — pro impf. nemám příkladu, pro aor. jen byſta Pass. 297.

V impt. je tvar 2. os. dvoj. *-ta* spolu výrazem pro os. 3. Na př. budta uši tvoji poslúchajúcí ŽWittb. 129, 2; budta tvá voly Hrad. 109^a; vy cná mužě newzdaluyta ſie od mé služby Pass. 285; wratta ſe, dceři moji, proč jdeta se mnú, nenadieyta ſe, byšta mohle viece mužě mieti, wratta ſe i oteydieta Varš. Ruth 1, 11.

Doklady pro 3. os. du.

praes.: (oči) ztenciele ſta ŽGloss. Ezech. 14, (oči) ſta ſy(e) wzneſle t. 130, 1; vztřásla ſta sě rty má ŽKlem. 127^b, oči hledita t. 65, 7, (oči) zhinule ſta t. 68, 4, (oči) abiſta newidiele t. 118, 37, ruce uczinile ſta t. 118, 73, koleně omdlele ſta t. 108, 24; zřiedlnici jeho tiezeta synóv člověčích ŽWittb. 10, 5, oči jeho zrzyta t. a 9, 9 (30), koleně moji nemocznye ſta t. 108, 24; vy (masc.) newyeta DalC. 39, co ſta ta dva sliúbila t. 26, wyndeta dvě olivě z ňeho (města), tě wendeta až do královstvie nebeského, nebo město oſlawita a všiu zemiu [obranyta t. 7; oba velikú čest gmata Mast. 409; jakž svědky powyeſta Rožmb. 256; vy cná mužě, ješto gſta v kniežecích dvořiech vzchována, budeta prvnie na mém dvořě, pakli to potupita... kdež po mně nepoſtupita Pass. 283, dvě dievčě gſta utekle t. 270, (Maria a Alžběta) netahle ſta sě přituliti t. 278, ručě budeta k svázaní poskytené t. 305, tě (ručě) gſta již rozvázáně t. 306, obě (městě) ſta rovně ve zlosti t. 307, toť ſta dvě ráně t. 304, kak ſta sě dvě těle sněle t. 402; (ručě) ſta probytye Modl. 56^a, uši mého srdcě před tebúť gſta t. 13^b; tě (dvě tetky) sě po světu tkata MastDrk. 221; aně (dvě lodí) ſtogyta Krist. 34^b a 84^b; kak ſta ručě prokláně Alb. 40^b, ručě ſta plně krve t. 61^b; ruce pohodlé czynyta životu všemu i branyta jeho a nože noſyta a drzyta jej Štít. uč. 66^a, kto ostojí když dva ſedata t. 8^b, když sě ſberzeta ješto sě tělesně mylugeta Štít. ř. 95^a, tě obě milosti ani ſta zlé ani dobřie t. 93^b, oči mozzta viděti t. 79^b; dáně ſta dvě holúbátcě Vít. 22^b; dvě ſta galilij Mat. 51; ruce, jenž ſta ustavile nebesa, tě ſta rozpatě ROl. 9^a; ruce naši jeho ſta držěle ROlB. 1^a, dvě koruně gſta t. 78^a; dvě (ratolesti) ſta uschle Pulk. 4^b, dvě (kniežetě) zhyneta t. 5^a, dvě (olivě) wyndeta, budeta sě skvieti t. 6^a; powznyta obě uši jeho Lit. 1. Reg. 3, 11, že ſta sě oči probrale t. 14, 29; dva člověky ſſiedata o vítězstvie t. j. sědáta HusPost. 217^a, tu gſta dvě slově t. 32^b, blahoslaveně gſta oči t. 150^a a 152^b, rybici dvě co znamenáta t. 2^a, vidíta oči tvoji HusE. 1, 56, budeta viděti oči tvoji t., této dvě Maří byle sta Kristově tetcě t. 2, 134, jsta-li

dvě straně sobě otporně t. 3, 204, obě straně bývata křivě t. 1, 161, dvě křídle neseta modlitbu t. 1, 292, tě (přikázaní) máta býti zachováváně t. 1, 136; tať (masc.) ſta ještoť mluwita Ol. Ex. 6, 27, oči ſta plně prachu Ol. Bar. 6, 16, múdrého oči ſta v jeho lbě t. Ekkl. 2, 14, jehož ſta žádale oči moji t. 2, 10, uši hlušě budeta t. Mich. 7, 16, tvoji nozě neſta stieženě t. 2. Reg. 3, 34, jižto (dvě ženě) ſta zvedle dóm t. Ruth 4, 11, rucě ženštie jeho zahladyta t. Jud. 9, 15; oči budeta zprostřeně Kruml. 190[b], chřiepi vczygeta vóni drahú t. 302[b]; (dva mládenci) nic newyeſſta ROlB. 103[b]; Armenij dvě ſta Mill. 10[a]; tu ſta dvě hoře a ſloweta boží skok Mand. 4[a]; ſta dvě cestě Mand. 44[b]; ruce které ſta mě stvořile Nikod. 83[b]; ruce moji rozpěle ſta nebesa Pror. Ol. Isa. 45, 12; obě straně ſtrogita sě k boji Troj. 148[a]; již ſta dvě létě Comest. 48[a], Rachel a Lia ſta ustavile dóm t. 63[b]; k té oběti przíſluſſijta dvě holubici ChelčP. 30[a], oči naše widijta t. 36[a], oči jich oſlneta t. 3[a], což dvě zrna važita Háj. herb. 190[b], oči prohlédneta RZvířU. (krtice);

aor. a impf.: (Klitus s Artofilem) bodeta na sě kopíma (aor. sil.) AlxV. 1576; kdež Kaifáš a Annáš bieſta Hrad. 82[a], nozě bieſta u velikéj mdlobě t. 142[b], když (vdova a svůdnice) pospolu ſedieſta, rozličná slova mluwieſta t. 103[b]; Jan a Pavel odpowiedyeſta Pass. 283, ta dva pústenníky wecyeſta t. 284, obě (ženy) pracně oſtaſta t. 287, když dvě létě mynuſta t. 339, oně (dvě dievcě) wecyeſta t. 362, když tě dietětě podroſteſta, pocznieſta spolu hráti t. 157, rucě bieſta svázáně t. 306, když (sv. Savina a její tovařiška) ſedyeſta odpočívajíc t. 473; že sě dvě hoře ſtupyſta Alb. 49[b]; (dietě) s matkú zrzeſta na sě Kat. v. 750; (dvě krávy) gdieſta Lit. 1. Reg. 6, 12; dvě ženě ſlowieſta Ada a Sella Kruml. 47[b]; rucě bieſſta těžcě Ol. Ex. 17, 17, dvě dště bieſta t. Gen. 1, 16; Mojžíš a Aron padeſſta EvOl. 120[a]; jejie (Dorotiny) sestřě pohance bieſſta, umučenie ſie bogiſſta, protož sě křtíti neſmiegiſta, Poczieſſta jí (Dorotě) raditi..., odpowiedieſſta, jakž rozumyeſſta... tu sě obratiſſta..., inhed ſe krztiſſta Lvov. 77[a]; tuť se tě dvě dětátce uzrzeſſta OpMus. 70[a]; dvě dceře bieſſta slyšele Comest. 29[b], hybaſſta sě dietětě t. 34[b], již ſta dvě létě t. 48[a], (dvě dcery Lotovy) wzeſta radu, abyſta otcóv smutek obměkčile, ač ſta koli diewonie byle, však... od ňeho siemě przygieſſta t. 29[b].

3. Dual klesá a nahrazuje se pluralem, místo 1. os. nese*vě* a 2. 3. nese*ta* říká se 1. nese*m(e)*, 2. nese*te*, 3. nes*ú* atp. V době tohoto klesání jsou pro 2. os. tvary nese*ta* a nese*te* v užívání; jsou stejné platnosti a možno říci u významu stejném i (vy dva) nese*ta* (způsobem starším), i (vy dva) nese*te* (způsobem novým); a poněvadž je nese*ta* také 3. os., béře se i nese*te* také pro touž osobu. Tím způsobem vzniká pro 3. os. du. novotvar *-te*. Vyskytuje se velmi zřídka, doklady znám tyto: nebo ſte widyely oči moji zdravie mé viderunt oculi mei Ev. Víd. Luk. 2, 30, ta reky pohřiechu wezmete škodu Baw. 362, že ſte dvě straně (t. pravá a levá) Comest. 7[b] (ve ſte je pod -e opravná tečka), těto dvě ženě žádale ſte t. 200[b], proſýte-li dva jednoho řečníka první jej obdrží Brikcí (1536) 3, 4, jestliže dva řečníky máte před soudem státi t. 4, 7, obě (ruce) bývate bílé ČČMus. 1829, IV, 48 (z Červenk. a Blahoslav. sbírky přísloví). Tvar 3. os. *-te* je na pohled stejný s nahoře připomenutým stsl.; ale nesouvisí spolu nijak; stsl. nese*te* atp. je tvar starožitný, kdežto české nese*te* je pozdní novotvar. Také v tom je rozdíl, že v stsl. je *-te* tvar obecně platný, v češtině pak velmi řídký. — Když se vyskytuje 2. os. du. *-te*, není to novotvar, nýbrž prostě odchylka syntaktická, plur. za du.; na př. (vy dva) ste nikdy dobri (tak v otisku) nebyla, neb ste mi nectně učinila Baw. 364.

4. Jinde ve slovanštině vyskýtává se také přípona *-tê*, s významem fem. a neutr., proti masc. *-ta*. Tak zejména v 3. os. v stsl., Mikl. 3[2] 65, Wiedem. 27; v srbskosl., Danič. Istor. obl. 296; a v slovinštině v 2. i 3. os. *-tê* a vedle toho *-te*, *-ti*, v. Mikl. 3[2], 156, Levstik Die sloven. Sprache (1866) 58 a j., Lego Mluvn. sln. (1893) 37 sl. Co se původu tohoto *-tê* týká, jest domněnka, že vzniklo vlivem 1. os. *-vê* Brugm. II, 1373; podobnější je výklad, že se *-tê* vyvinulo podle du. nom. sklonění jmenného a zájmenného: nese*ta* masc. a nese*tê* fem. neutr., jako je masc. *ta* dv*a* rab*a* proti fem. *tê* dv*ê* ryb*ê* a neutr. *tê* dv*ê* mêst*ê*. Dobrovský věděl o tomto rozdíle v stsl. a sln., psal o něm v Slawině (1806) str. 183, 305 a 309 a domníval se i učil, že tak bývalo také v stčeštině, v. Slawin (1806), 173, Lehrg. 1809, 29 a Gesch. d. b. Spr. u. Lit. 1818, 165, kdež i vytýká Pulkavovi, že prý mate grammatický rod — vermengt die Geschlechter — a mívá fem. *sta* místo prý náležitého *stě*; po Dobrovském vytiskl Hanka v Uvedení při 1. díle Star. Sklád. str. XXIV, že prý v 2. a 3. os. bylo masc. *-ta* a fem. neutr. *-tě*, tedy prý js*ta* a js*tě*, nese*ta* a nese*tě*, bis*ta* a bis*tě* atd., ale že prý staří Čechové „velmi často jedno za druhé užívali, nedávajíce pozor na pohlaví". Ale domnění Dobrovského je mylné, 2. a 3. os. du. je v stčeštině pro všecky rody (vedle několika pozdních novotvarů *-te*) vždycky *-ta*, a nikdy *-tě*. Vysvítá to z dokladů nahoře podaných a za tím účelem zejména pro fem. a neutr. hojných. Doklad pro *-tě* nenalezen dosud nijaký; v Drk. 155[a] psané przyprawytye a uvozované druhdy jako doklad pro du. *-tě* je plur. a omyl místo *-te*, viz doleji § 13.

12. *První osoba množná.*

Koncovky tvarů hlavních i vedlejších jsou tu v slovanštině opět stejné a objevují se v nich přípony *-me*, *-mo*, *-mъ*, *-my*. — Přípona *-me*, č. nese-*me* atp., souhlasí s lit. *-me*, suka-*me* atp., i se ř. (dor.) *-μες*, φέρο-*μες* atp., a je z pův. *-mes* nebo *-me* Brugm. II, 1356. — Přípona *-mo*, slc. bude-*mo*, vidí-*mo* atp. Pastrn. 14 sl., srbch. a sln. praes. plete-*mo*, impt. pleti-*mo* atp., souhlasí se skr. *-mas* tvarů hlavních, praes. bōdhā-*mas*,

lat. -*mus*, lauda-*mus*, a také se skr. -*ma* tvarů vedlejších, impf. abōdhā-*ma* atp.; možná tedy, že je tu -*mo* původem rozdílné i ve slovanštině, totiž v tvarech hlavních z pův. -*mos* a ve vedlejších z pův. -*mo*, ale možná také, že je v tvarech obojích původu jednostejného, buď z -*mos* anebo z -*mo*. — Přípona -*mъ* česk. -*m*, stsl. nese-*mъ* č. nese-*m* atd., vyvozuje se z pův. -*mom* n. -*mon*. — Přípona -*my*, stsl. nese-*my* česk. nese-*my* atd., vznikla buď zdloužením z -*mъ*, resp. z -*mōm* zdlouž. z -*mom*, buď z některé přípony předcházející připodobením k zájmenu 1. os. plur. *my*.

Doklady pro -*me*: praes. budeme ŽKlem. 79, 4, weideme t. 131, 7 a j., promyenyme DalC. 72, co dyeme Koř. Řím. 4, 1, nepuſtime Otc. 14ª, co chczme KabK. 25ª atd., nč. neseme, umíme, děláme atd.; — impt. odwrzme ŽKlem. 2, 3, wladnieme t. 82, 13, modlme sě ŽWittb. 94ᵇ, 6, pochwalyme hospodina a jemu buď dieka Hod. 25ª, řkúce alleluja chwalyme boha t. 26ª, wymyſlme nějakau chytrost Br. Jer. 18, 18 atd., nč. nesme, umějme, dělejme, prosme atd.; — aor. abichme ŽKlem. 105, 47, bychome byli Krist. 83ᵇ, poczechme Otc. 308ᵇ atd.; — impf. migychme Otc. 341ª; — v EvZimn. je poydemee 48, a u Beck. bývá psáno -*mé*: čtemé 1, 15, nediwmé ſe t. 1, 194, wyřkněmé t. 1, 59, ſpolehámé 1, 585, přiſtupmé 2, 128 a j.; odchylka stejná je v 2. os. množ. -*té* m. -*te*, v. § 13, a vyvinula se trvám nemístným zvykem některých řečníků, dloužiti poslední slabiku a zejména koncovou samohlásku; — dial. -*mè*: vèdèmè BartD. 2, 80 (olom.) atd.;

-*mo*: jen místy v nář. slc., na př. budemo, dobehnemo, mámo, vidímo, musímo, idemo, nepoznámo atd. Pastrn. 14 sl., urobimo, my smo Šemb. 76 (slc. novohrad.), idzemo, vedzemo t. 77, umrjamo t. 162 (gemer.);

-*m* z -*mъ*: praes. což widim že (měsiec) nám nepřěje světla AlxH. 10, 35, to jež widim znamenie t. 10, 26, tobě věrni býti muzzim hi s tobú všeho pokuſſim AlxBM. 6, 21 sl., proto proſim tebe aby nám dal dary z sebe Kunh. 149ᵇ, ciesařstvím wladnem my LAl. a, budem DalC. 10, chczem t. 49, (my) bohu jě poruczyem t. 98, budem ŽKlem. 74, 2, ſkazugem t. Ambr. 1, doſtupym všie škody neprzymem-ly své hospody AlxV. 429, co dyem quid dicemus Koř. Řím. 3, 5, chczem Otc. 14ª, budem t. 15ª, teſſem Háj. 11ᵇ, powolugem t. 318ª atd., nč. nesem, minem, tešem, běřem, lajem, kupujem atp.; — impt. modlem sě a padnyem ŽKlem. 94, 6, (Vršovici pravili vespolek:) dohubym kniežěcí plod DalC. 34, poydyem Ol. Deut. 13, 2, my nemſtiem sebe t. Jud. 8, 26 atd., nč. tiskněm, padněm, pomstěm atp. Us.; — aor. abichom ŽKlem. 66, 3, jednomu čarodějníku sě przykazachom, a když ho falešného ſeznachom, pryč od ňeho gidom Pass. 291, nebyli bychom Krist. 83ᵇ, gydom tam a když opatrzichom . . i pogydom dále Otc. 298ᵇ sl., když gydom od s. Apollonie nagydom sled ješťera t. 124ª sl., nalezechom Otc. 299ᵇ atd., nč. bychom; — impf. když zpomieniechom Siona cum recordaremur ŽWittb. 136, 1; —

-*my*: praes. gmami, uidami t. j. vídámy, znami Kunh. 148ᵇ, gmamy AlxBM. 6, 23, damy t. 24, potepemy DalC. 10, wezmemy t., proſymy t. 3, wydymy t. 15, zazpiewamy ŽKlem. 136, 4, proſſymy t. Ambr. 20, zpowiedamy sě ŽWittb. Ambr. 260ª, my gmamy Hrad. 83ª, newrownamy t. 83ᵇ, nebudemy t. 86ᵇ, chczemy t. 2ª, ſlyſſymy Pass. 464, nepoſtupymy t. 384, ſlawimy t. 279, ſtogymy Modl. 15ª, to obnowugemy i pevno czynymy Pulk. 135ª (tu hojně v slohu kurialním v listinách do textu pojatých), muožemy VšehK. 36ᵇ, chodijmy t. 92ª, gſmy zavázáni t. 4ª a j. (často ve VšehK.), witrhami Koř. Mat. 13, 28, przіebywamy Otc. 5ᵇ, czakamy t. 15ª, platili smy Sv. 160, smiemy řéci t. 162, dávámy VšehJ. 368, vidímy t. 136, nemóžmy t. 430, musímy dopustímy budemy půjdemy Blah. 350 (tak říká se za časů Blahoslavových místy na Moravě, Blahoslav to zavrhuje), poſluchamy KabK. 22ª, rziekamy t. 14ª, hledamy t. 25ª, vdielamy Ben. Jud. 12, 4; dosud v nář.: mámy, nemámy (rým: slámy) ErbPís. (Prach.), líto líto nesemy t. 58, mamy, damy Šemb. 20 (vých.-mor.), běžímy, pravímy, nechámy, dámy, zmy BartD. 1, 78 (rožn.), nesemy, chvalimy, kupujemy, vołamy t. 121 (laš.), udělámy t. 2, 138 (zábř.), dámy volámy kópímy t. 38 (krom.) atd., mamy Suš. 344, něněchamy t., povedёmy t. 40, volamy t. 52, poručamy t., půjdzěmy t. 19; — impt. znamenaymý Jid. 10, poſtawymy věži sobě DalC. 1, tu řěč poruczymy bohu t. 97, pokuſmy t. 8, pojděte i zatratimy jě dispergamus ŽWittb. 82, 5, uczynymy faciamus t. 73, 8, pieymy Hrad. 67ª, gmyeymy t. a Štít. uč. 16ᵇ, nawratmy Alb. 89ª, naſleduymy Ol. Deut. 13, 2, ſehltymy jeho deglutiamus t. Prov. 1, 12, k svému se nawraťmy VšehK. 38ᵇ, pojďmy VšehJ. 300, vraťmy t. 67, veďmy, vołajmy BartD. 90 (stjick.), poďmy t. 2, 38 (krom.) a j.; — aor. bieziechomy jako bychomy sě vstekli Hrad. 27ᵇ, bychomy ostali t. 17ª, nevodili bychomy t. 85ª, abychomy naplnili HusE. 3, 132, odpowiediechomy Otc. 88ᵇ, bychmy VšehK. 262ᵇ; — dial. -*mè*, -*mê*, -*mъ*, -*mь*: krèjemè (přer.) BartD. 2, 52, nèsèmê t. 120 (zábř.), mъ smъ t. 126 (chrom.), smь t. 139 (zábř.).

V praesens může 1. os. množ. s příponou -*m* bývati jenom tehdy, když není -*m* také v 1. os. sing., poněvadž by se tu jinak 1. os. jedn. a množ. nelišily. Není tedy plur. -*m* nikdy u sloves kmene souhláskového *věd-*, *jěd-*, *dad-*, *jes-* a u slovesa *jmieti* nč. *míti*, poněvadž tu v jazyku starém i novém vždycky je 1. os. sing. -*m*. U sloves ostatních mění se věc časem a místem. V češtině staré měla kdysi všecka slovesa kmene samohláskového v 1. os. sing. koncovku -*u* nebo přehláskou -*i*, a mohla tu tedy všude bývati 1. os. plur. -*m*; tedy sing. *nesu* plur. *nesem*, *tešu-tešem*, *kryju-kryjem*, *kupuju-kupujem* atp., a také sing. *trpu* plur. trpí*m*, sing. *prošu* plur. prosí*m*, sing. *uměju* plur. *umiem*, sing. *dělaju* plur. dělá*m*, sing. *sážěju* plur. sázie*m* atp. Během času vzniká v 1. os. sing. místo -*u* (-*i*) novotvar -*m*, v. nahoře § 7. Kde novotvar ten pronikne a pravidlem se stane, tu nemůže více -*m* bývati také v 1. os. plur. V češtině mimoslovenské stalo se to ve

vzorech udaných v § dotčeném a jest 1. os. sing. v V. 1[a] dělá*m*, 1[b] sázie*m* zúž. sází*m*, III. 1. umie*m* zúž. umí*m*, III. 2. trpí*m*, IV. prosí*m*; v těch vzorech nemůže tedy již býti také 1. os. plur. *-m*, ale jest nč. dělá*me*, sází*me*, trpí*me* atd. V nářečích slovenských, kde v 1. os. sing. novotvar *-m* pronikl skoro veskrze, jest tedy také sing. nesie*m* plur. nesie*me*, sg. pne*m* pl. pne*me*, sg. bije*m* pl. bije*me*, sg. minie*m* pl. minie*me*, sg. teše*m* pl. teše*me*, sg. bere*m* pl. bere*me*, sg. kupuje*m* pl. kupuje*me* atd. Hatt. slc. 109 sl., sg. něse*m* pl. ňese*me*, sg. sadňe*m* pl. sadňe*me* BartD. 1, 42 sl. (mor.-slov.). Kde naopak výjimkou z pravidla v sing. novotvar *-m* nepronikl a starožitné *-u*, *-i* jako archaismus se zachovalo, tu bývá 1. os. v plur. *-m* také proti pravidlu příslušné třídy slovesné; tedy chce*m*, poněvadž je sing. *chci*, mor. vize*m* Btch. 420, poněvadž je mor. sing. *vizu*.

V impt. může přípona *-m* bývati jen tehdy, když tu předchází samohláska, poněvadž by jinak bylo nesnadno koncovku vysloviti; tedy na př. bud*ěm* a nč. bu*ďme*, stč. dohub*im* nč. dohu*bme*, nč. bydl*em* a stč. byd*lme* (2slab.), nč. bd*ěm* a se*ďme* atd.

Přípona *-my* byla, jak z dokladů nahoře podaných vysvítá, v době starší známa také v češtině západní; nyní vyskytuje se jen místy na území vých., zejména mor.

Kromě toho bývá v 1. os. plur. také koncovka *-ma*; patrně táž, kterou jsme poznali nahoře v § 10. při 1. os. du. a která vznikla kontaminací přípony pluralové *-me* atd. s dualovou *-va*. Doklady vyskytují se porůznu v nář. východních: Má Maríno nalej vína však my ti je zaplatíma Čelak. Slovanské nár. písně 1822 díl I. str. 73 (morav. a v rýmu); sednema, pudema, ušijema, umíma, sedíma, zaplatíma, říkáma, hážema, kupujema, víma, dáma, máma BartD. 2, 138 (zábř.); seděma, poďma, ušijma, umějma, zaplaťma, nehažma, kupujma, vězma t.; trháma, pečema Šemb. 44 (mor., horské); veďma, poďma, zavřima, vołajma, dajma, jezma BartD. 1, 90 (stjick.) a 122 (laš.); trhama, chodzima Šemb. 78 (vých.-slc.).

13. *Druhá osoba množná.*

Tvary hlavní i vedlejší mají tu v slovanštině koncovky opět stejné, a objevuje se v nich přípona *-te* = pův. *-te* Brugm. II, 1357; na př. praes. ř. *φέρε-τε* stsl. bere-*te* č. béře-*te*, opt. pův. bheroi-*te* skr. bharē-*ta* ř. *φέροι-τε* stsl. impt. berê-*te* č. beř(ě)-*te*, padně-*te* (spolu pro 3. os. du.), aor. ř. *ἐλίπε-τε* stsl. nese-*te*, nesos*te* tulistis č. nese-*te* (nedolož.), neses*te*, na př. povězte Janovi jež wydielte a ſlyſſyeſte Seitst. Mat. 11, 4 atd.

V impt. je tvar 2. os. množ. *-te* spolu výrazem pro os. 3. Na př. oni (bohové) sami mſtyete ſie Pass. 346; ktož chtie býti dobří řemeslníci, ti dyelayte s věrú Štít. uč. 95[a]; klnyete jí všickni maledicant Ol. Job. 3, 8; oni wyzte co mluvie Nikod. 13[a], t. 27[a].

U Beck. bývá psáno *-té*: wezmeté 2, 245, držté 1, 256, hledeyté t., mlčté 1, 309, zhotowté 1, 44, wězté 1, 417, račté 2, 375 a j.; příklad podobný je poneſetee portabitis Ol. Num. 18, 1; o původu té odchylky platí totéž, co pověděno nahoře při 1. os. množ. o konc. *-me* zdlouž. *-mé* § 12.

Místo *-te* psáno -tye: náhle gdyetye na onu studniciu, obětujte bohóm DalC. 19; (lidé) dějí horám: „padnyetye na ny!" Drk. 166[a]. To jsou patrné omyly a nikoli snad tvary zvláštní s příp. *-tě*, srov. Athen. 6, 211. Stejným omylem je v témž rkp. Drk. 155[a] psáno przyprawytye m. *-te*: píše se tu, kterak pán Ježíš poslal Petra a Šimona, aby připravili večeři; podmět vypravování (Petr a Šimon) je čísla dvojného, ale vypravovatel odstupuje od dualu a vypravuje pluralem: „anť (t. hospodář) wem (plur. m. du.) ukáže sienci krásnú a tu nám przyprawytye (též) jiesti; šedše apoſtoly i nalezu (též), jakž gym (též) Ježúš pověděl, i przyprawychu (též) jiesti", srov. Athen. 6, 212 (omyl označen v rkpe od starého korrektora opravnou čárkou pod posledním y, Athen. 5, 255). Stejné chyby písecké vyskytují se také jinde; na př. v EvOl. 67[b] napsáno dyetyetie m. dietěte, v DalC. 24 král gyedye na púšči m. jěd*e* t. 53, Svatopluk wynyedye m. vyněd*e*, v JiřBrn. 527 ať mě mynye hróza m. min*e* atd. V Hankovu Čtení Nikodemovu vytištěno: vy jenž stě s námi u pekle nebyli 79; opět omylem m. ste, v rkpe jest: genz gſte atd. Nikod. 87[a]. V ArchČ. čte se: aby*ště* zvěděli z r. 1474, aby*ště* ráčili z r. 1519, v. ČČMus. 1896, 368; nikoli osobní přípona *-tě*, nýbrž změnou hláskovou *št-šť*, srov. wlaſſtowice Br. Jer. 8, 7 a ob. lašťovka, křišťál TomP. 1, 55 a křišťál atp., tedy aby*šte* změněno v aby*šťe*.

Z *-te* je změnami dialektickými *-tě*, *-tè*, *-ťe*, *-će*, *-cě*, *-če*, *-to*, *-ćo*: vědětě BartD. 2, 80 (olom.), vědètè t. 108 (jev.), pletětě t. 1, 123 (laš.), plećeće t., plečeče t., płoťoťo t. 135 (sev.-opav.), płoćoćo t. 136 (též), vedzěcě t. 40 (hroz.); srov. I. str. 390.

Vedle *-te* vyskytuje se v nář. horském na Moravě také koncovka *-ta*, vlivem 1. os. mn., která tu mívá *-ma* m. *-me*: trháta, vidíta Šemb. 44.

14. *Třetí osoba množná.*

A. Přípona *silnější* byla *-nti*. Jest dochována v skr. praes. bhara-*nti*, ř. dor. *φέρο-ντι* z pův. bhero-*nti* atd. Do slovanštiny je z ní *-ntь*. To spojuje se s kmenem praesentním, jenž se končí dílem *-o*, na př. ber*o*-, dílem souhláskou, na př. da*d*-.

Kmen *-o* s příponou *-ntь* dává tvar psl. *-ontь* a z toho je dále *-ątь*, na př. ber*ątь*.

Při kmenu pak souhláskovém přípona pův. *-nti* se mění v *-n̥ti*, a z toho je psl. *-ętь* Brugm. II, 1361, slov. dad*ętь* vedle skr. dad*ati* z pův. ded-*n̥ti*; jindy tu byla přípona pův. *-enti* a ta dává do slovanštiny taktéž *-ętь*, slov. jad*ętь* vedle skr. ad-*anti* z pův. ed-*enti* Brugm. II, 1360.

Ale jsou ještě kmeny *-i*: tьrp*i*- (inf. tьrpě-ti), pros-*i* (inf. pros*i*-ti) atp., 3. pl. tьrp*ętь*, pros*ętь* atd. Tu prý kmenové *-i* s příponou pův. *-nti* dává koncovku *-inti*, která se do slovanštiny mění v **-itь* (srov. pl. akk. gost*i* z *-i-ns* I. 18 a III. 1, 16); ale vlivem parallelních tvarů *-ontь* vniká prý *n* do **itь* nově a jest *-intь*, a z toho při přízvuku střídném s litevským táhlým vzniká koncovka psl. *-ętь*; v. Brugm. II, 1006 a Lorentz v Jag. Arch. 18, 86 sl. Podle jiného podobnějšího výkladu jest tьrp*ętь* atp. tvar stejný jako dad*ętь*, utvořený z kmene souhláskového *tьrp-* příponou osobní *-ęti* = *-n̥ti*, v. J. Horák, Z konjugace souhláskové 1896 str. 48 sl.; a pros*ętь* atp. mohlo vzniknouti analogií podle tьrp*ętь*, dad*ętь* atd.

Koncovka 3. pl. pův. *-nti* jeví patrnou příbuznost s příponou part. praes. act. *-nt*, na př. pův. 3. pl. *bhero-nti* a kmen. part. *bhero-nt-*. Na tom zakládá se domněnka, že tvar 3. pl. je kmen part. *-nt*, jenž analogií koncovky 3. sg. *-ti* přijal ještě také koncovku *-i*. Srov. Brugm. II, 371. — V psl. byly tu tedy koncovky *-ątь* a *-ętь*.

Mají stejné zakončení *-tь*, a o něm je zde opakovati totéž, co bylo pověděno a vyloženo o příponě *-tь* v 3. os. jedn.: v stsl. a rušt. je změněno v *-tъ*; v češtině mělo by z něho býti *-ť*, ale je všude odsuto; v dokladech yſut a ſut, hojných v ŽWittb., jest enklitické *-ť*, nikoli žádaná koncovka *-ť*. Srov. § 9.

Za nosovky pak *-ą-* a *-ę-* ve vytčených koncovkách psl. obsažené jsou v češtině příslušné střídnice, a ty objevují se jako koncovky tvarů českých.

a) Za psl. *-ątь* je v češtině *-ú*: nes*ú*, teš*ú*, kupuj*ú* atd. z psl. nes*ątь*, teš*ątь* atd. Je dlouhé, proti krátkému *-u* v 1 os. jedn. nes*u*, teš*u*, kupuj*u*. Rozdíl ten je prastarý, jak svědčí souhlasné koncovky v pol. 1. sg. nios*ę* a 3. pl. nios*ą*, srbch. 1. sg. hoć*u* a 3. pl. nes*û*, srov. I. str. 587; je pro stčeštinu dosvědčen hojnými doklady staropísmými, jako jsou na př. 3. pl. buduu Pass. 408, przygduv Pror. 6[a], neſvv Štít. ř. 71[a] atp.; a žije v jazyku dosud.

V koncovkách tvrdých mění se *-ú*, hlavně v češtině západní, dále v *-au* a *-ou*, srov. I. str. 260 sl. Na př. ti wezmau utěšenie Hod. 55[b], nč. vezmou atd.

V koncovkách měkkých pak nastala zde v XIV stol. přehláska, *-ú* se změnilo v *-iú* a dále v *-í*, srov. I. str. 272 sl., a za starší teš*ú*, kupuj*ú* atp. je teš*iú*, kupuj*iú* a od poslední třetiny stol. XIV teš*í*, kupuj*í* atd.; na př. sen i bděnie boiugu proti mně Túl. 30[b], nebesa wyprawugiu ŽKlem. 12[a], věci se zraczugy Pass. 431.

Místo *-í* (z *-iú*) bývá zvratnou analogií *-ie*, na př. (lidie) rozprawiegie Pass. 67 (část mladší), sbožní poznajie ŠtítV. 106, (lidé) potkagie Mill. 41[a], slyšie hlasy ano je wolagie t. 32[a], (oni) przíwieze t. 105[b], lidé boyugie Troj. 33[a], ješto (věci) ſe diegije HrubLobk. 64[b], (oni) zplozugije nenávist

t. 68[a], ty věci zradú woniegije t. 68[a] atd., srov. I. str. 220 sl.; když úžení *ie-í* proniká, přestává také toto *-ie* m. *-í*.

Koncové *-í* se v jazyku obecném mnohdy odsouvá, zejména při slovesích vz. *uměti*, *dělati*, *sázeti* a v novotvarech, jež podle těchto vzorů vznikají: za náležité a v jazyku spisovném zachované umějí, mají, dělají, sázejí atp. jest ob. 3. pl. (oni) *uměj'*, *maj'*, *dělaj'*, *sázej'* atd., a také *trpěj'*, *prosej'*, *daj'* atd. Změna ta je z doby nové; zajisté nebyla ještě pronikla ok. r. 1500, poněvadž by se tu *-aj'* bylo přehlásilo v *-ej'*, srov. I. str. 135 a 229. Místy možná že se vyskytla již v době starší, jako v Ol., kdež psáno: nepowahay zavrci non demorabuntur proicere Sir. 6, 22 t. j. nepováhaj', není-li tu omyl písecký; ale případy takové, naleznou-li se kde jisté, mohou býti jen sporadické. V GlossPers. je psáno: (oni) zaday 5[b]; ale tutéž je také: (já) powoluy 17[a], boyſ ſe times 9[a], (oni) zapaluy ſſe 3[b], hybaycze 3[a], t. j. psáno *y* za *ji*, *jí* a podle toho jest i psané zaday 5[b] čísti nikoli *žádaj'*, nýbrž *žádají* nebo snad dial. žáda-*í*, srov. I. str. 535 a Č. Mus. filol. 2, 88 sl. V ČČMus. 1896, 357 uvádějí se z r. 1470 tvary *maj'*, *pomlúvaj'*; uvádějí se z transkribovaného otisku (ArchČ. XIV str. 196 a 198) a jsou svědectvím, že novočeský transkribent četl *-aj'*; písař r. 1470 mohl míti na mysli znění -aj*í* anebo dial. -a-*í*, jako ukázáno na příkladě z GlossPers.

Místo přehlásky *-í* bývá však také v době pozdější *-ú*, *-au* nč. *-ou*. Na př. všickni mužie pyſſuv Pror. 92[b], ſlepczu je ptáci devorabunt ŽPod. Deut. 24; „děti pějau páteř" říkají Moravci Blah. 185; zdetky lidé na neštovice stůňou ČernZuz. 150, (peníze) se piſſau KolEE. 174[b] (1728), piſſau ſe t. (1729), przypyſugau t. 175[a] (1729), rodiče poſtupugau t. 14[a] (1725), proč se tážau VesA. 249[b], že mne zabijou PísWaldšt. 11, jak pjſſau kronikáři Seel. 237, ruce se wažau t. 296, tešou, kupujou atd. z pravidla v Us. ob. V příkladech ſlecpzu ŽPod. (z r. 1396) a pyſſuv Pror. (ok. r. 1400) jsou možná archaismy, srov. I. str. 276; z příkladů pak ostatních vidí se, že novotné *ou* (psáno způsobem starším ještě *-au*, ale vyslovovati jest *-ou*, srov. I. 261) se ujímá a šíří od pol. stol. XVII; vzniká tu beze vší pochyby analogií parallelních tvarů tvrdých nes*ou*, pek*ou* atp.; a šíří se časem tak, že koncovka *-í* nyní již jen v řeči knižné se drží; a i sem vniká novotné *-ou* poněkud, jak svědčí příklady: nevymyjou, nepokryjou Nebeský Protich. 8, pláčou, vyjou, kryjou t. 21, namažou Ner. Feuill. 3, 68, klejou t. 74 a j., ti hrajou Ner. Ball. 37, psi vyjou Ben. Třeb. havr. 26, vysmějou se vám Sláma, Pletky 1890, 18, oči pláčou Rusk. knih. 12 (Jar. Hrubý) 249, se tážou t. 264, pronásledujou t. 101, vypravujou t. 235, (oni) přežijou ČechNezn. 72 v. kryjí t. 99 atd. Stejně mění se koncovka 1. os. jedn.: teš*u*-teš*i*-teš*u*, v. § 7.

Zrušení přehlásky, teš*ou*, kupuj*ou* atp. za *-í*, nastalo ovšem jen při těch slovesích nahoře uvedených, kde přehláskou vzniklé *-í* nebylo odsuto.

Tedy tešou, kupujou atd., poněvadž se vždy drželo teší, kupují atd. a nikdy nebylo: (oni) *teš'*, *kupuj'* atd.; ale nikoli též dělaj*ou*, sázej*ou*, uměj*ou* atp., poněvadž bylo: (oni) *dělaj'*, *sázej'*, *uměj'* atp. Kde přes míru obecnou i v těchto vzorech *-ou* se vyskytuje, jako v dokladech: oni se tam sekajou šavličkama řinkajou ErbPís. 461 (z Prachenska), všickni se ptajou (rým: komu to hrajou) t. 273 (z Plzenska) a 409 (z Buděj.), když ju neznajou BartD. 2, 263 (žďár.) atp., tu třeba míti za to, že proti obecně českému *dělaj'* atd. náležité dělaj*í* atd. se drželo.

V Domažlicku a v nářečích východních změna *-ú* v *-au*, *-ou* nepronikla, je tu tedy 3. pl. *-ú*: lidi přidú Erb. čít. 34 (domažl.), nesú, volajú BartD. 2, 35 (hol.) a j., slc. nesú, volajú atd. Přehláska pak *ú-í* pronikla jen na území obmezeném, srov. I. str. 277 sl., a jest východní teš*ú*, kupuj*ú* atp. proti západnímu teš*í*, kupuj*í* atd. Někde jsou tvary oboje vedle sebe: majõ (z *-ú*) a mají BartD. 2, 138 (zábř.). A za obojí koncovku bývá v nářečích střídnice dialektická. Zejména zkrácené *-u*, *-i*: pletu BartD. 1, 125 (laš.), vołaju t. 128 (též) a 2, 37 (přer.), volaji t. 219 (třeb.); *-ó* atd. (han., s různořečními obměnami): vedó, hrajó t. 2, 150 (slavk.), vedõ t. 80 (olom.), nesõ, hrajõ t. 138 (zábř.); *-um*, *-om*, *-on* při hranicích polských a vlivem polským, srovn. III. 1 str. 177: vedum, idum, pijum, volajum, kupujum BartD. 1, 122 (laš.), radujum se Šemb. 56, (rodiče) zbraňujum Suš. 387, (zlí chlopi) v karcme pijom, psujom atd. Šemb. 80 (pol.-slc.), (lidé) něchcom to povjadač t. 144 (též), (lidé) vinu skłodajon na tvurca a reptajon t.

b) Z a p s l. *-ętь* je v češtině koncovka nejstarší *-iá*, z ní dále přehlas. *-ie*, a z tohoto ztrátou jotace *-é* a zúžením *-í*; srov. I. str. 50 a j. Z psl. tьrpętь, prosętь, vědętь je tedy č. trp*iá*, pros*iá*, věd*iá*, zachované dial. v slc. *-ia* (vyslov. *-iá*); pak přehlas. stč. trp*ie*, pros*ie*, věd*ie*, na př. (v dokladech s označenou délkou): (oni) uzrsie PilC., zzwiedchzie proroci svD. 42, viedye liudie Jid. 28, co tito prawyee EvZimm. 17, ani ſmylnýe Štít. uč. 109[b], ješto ſlyſſije Štít. ř. 14[a], kdež se ti vzrzije t. 4[a], prauiee dicunt Ol. 1. Esdr. 4, 11, osudové hrozije Alxp. 5; sklesnutím jotace *-é*: po *l-* (srov. I. str. 192 a 198), na př. ženy bydlee Pass. 104, rozliční sě daalee světa Štít. ř. 42[a], dni jeho se neprodlee Pror. 10[b], někteří chwaalee VšehK. 53[a], pak-li se strany ſwolee t. 20[a], súdce (pl.) myſlee t. 38[a] a j., po souhláskách jiných: jedni hořee ŠtítOp. 317, knězie nám hroze Hod. 82[b], lampy horze KabK. 20[b], zvieřata krzicze t. 4[b], úředníci noſe hole (sic) t. 25[a]; a na konec nč. trp*í*, pros*í*, věd*í*.

V nářečích východních jsou za to obyčejné střídnice *-iá* (psáno také *-já*), *-á*, *-ia* (*-ja*), *-a*, *-ie* (*je*), *-ä*. Na př. páliá, chváliá Koll. Zpiev. (Věstn. 1890, 31); slc. činia, horia, držia, mlčia atp. t. j. -iá; tak robjá mnozí lude Šemb. 124 a 125 (slc., holíč. a stráž.); prosá, topá, pusťá, klečá, hořá, ležá BartD. 1, 77 sl. (val.), choďá, dojá, bežá, stojá, věďá atp. t. 32 (pomor.), t. 83 (val.), t. 90 (stjick.), t. 93 (kel.); husy-li to seďá nebo snihy ležá Suš.

122, ludé věďá, po mně hleďá t. 237, nohy bolá t. 515, zvony zvoňá, Uljanku drábi hoňá t. 168, složá na mne kamen t. 65; młátia, klačia BartD. 1, 45 (břez.), młácja, klačja t. 43 (hroz.); běža, léža t. 86 (stjick.), prośa, nośa t. 106 (laš.), patěrečky drobne jako nosa děvečky chudobne Suš. 206 (Příbor); dojie, chvalie, chodzie, ležie, klačie, sedzie BartD. 1, 134 a 137 (sev.-opav.), tuto ležie dva lude Šemb. 156 (krnov.), zlí chlapi v krčme seďä, robä krik, choďä sem a tam a vaďä sä t. 174 (hornováž.). — Na jazykových hranicích českopolských, v nář. lašském a j., bývá u sloves sem patřících místy *-u*, místy *-um*, a také *-(j)o*, *-(j)om*. Koncovka *-o* je zde obyčejná střídnice za *-á*, a *-u* dial. střídnice polského *-ą* (pol. 3. pl. cierpią, siedzą, bawią, wrócą, pol. *-ą* = č. *-ú* laš. *-u*); v koncovkách pak *-um* a *-om* je vlivem polským ještě také *-m*. Příklady toho jsou již z 2. pol. XV: (kněží) pána buoha proſu t. j. prosú nebo zkrác. prosu Müll. Káz. 618 a 619, kerzi (m. kteří) menu nadati (kostel něčím) t. j. měňu nebo zkrác. -ňu (mieniti) t. 620; dále: kleču, boju se BartD. 1, 121, chodźu, t. 122, młaću t. 128, klaču, šedźu, muaću, doju t. 137 (sev.-opav.); lude mluvju Suš. 415, haňu t. 541, chodniček je svobodny choďu po nim zli i dobři t. 698 (od Opavy), nožičky mne bolu t. 515, (oni) už tu stoju t. 534 (op.); tak mnogi ludže robio Šemb. 144 (polsk.-slc.), panove všecky kuzla vynachoďo t. 169 (opav.-ostr.); nośo, dojo, młoťo, klečo, hleďo, viso BartD. 1, 101 a 102 (laš.); chodźum, klečum, jedźum (jísti) t. 122 (laš.), młaćum t. 128, češum se (těšiti) Šemb. 56, tuto ležum dva ludźe t. 156 (opav.-ostr.), (sestry) něch do kostela chodzjum, chlapců za sum (za sebou) něwodzjum Suš. 775 (z Bavorova); už nas tam něpuščom už tam tvardo spiom BartNPís. 142, (zlí chlopi) v karcmě robiom křik Šemb. 80 (pol.-slc.), baby šedzom v izbě t.

c) Na místo koncovek náležitých vstupují n o v o t v a r é.

Zejména bývá *-ějí*, *-ejí* a *ěj'*, *-ej'* místo *-í* ve vzorech *trpěti* a *prositi*, tedy trp*ějí* a trp*ěj'*, pros*ejí* a pros*ěj'*, patrně analogií podle 3. pl. um*ějí*, sáz*ejí* atp. Novotvarem tímto liší se 3. os. množ. od 3. os. jedn.: sing. trp*í*, pros*í* a plur. trp*ějí*, pros*ejí* atd. Lišení to je také příčinou, že se tyto novotvary ujaly; u sloves *věděti* a *jísti* je 3. os. jedn. *ví*, *jí* proti 3. množ. *vědí*, *jedí*, tu liší se sing. a plur. jinak, a proto novotvary *vědějí*, *jedějí* se obecně neujaly. Příklady tohoto novotvaru vyskytují se porůznu a při některých slovesích již v době staré, na př. *mnějí*: ti ješto mniegi ŠtítPař. 41[b], někteří mnyegi EvOl. 205[a], kteřížto mnyegi Koř. 2. Kor. 10, 2 a j.; *chtějí*: již chtieji Hlah. ž. 39, 15, že chtiegi Baw. 177 a j.; věrní ſtrpiegí haňenie HusPost. 57[a], druzí hagiegí t. 29[a] atd. Ale obecně u kteréhokoliv slovesa sem patřícího vystupují a šíří se podle známých mi dokladů od pol. stol. XVII: (vojáci) loupějí ČernZuz. 61, (lidé) pravějí t. 64, (lidé) vidějí t. 254, ať hledějí t. 308; přídavky zapsány stogegy KolEE. 400[b] (1643); činí neb činěgj Rosa 147, prawěgj Drach. 108, mluwěgj t., ſeděgj t., widěgj t.; sou-

sedé ſwitiegj a chodiegj KolG. 79[a] (1703); (oni) bauřegj Nitsch (1709) 11, křičegj t., chodégj t. 18, prawěgj t., držegj t. 34, važegj t. 45, držegj t. 46 atd. (tu z pravidla); mnozí držegi Beck. 1, 254, ſlyſſegi t. 1, 57, (tři stolice) ſtogegi t. 1, 284, kacíři bauřegi t. 1, 78, mnozí se honoſegi t. 1, 145, haſegi se svíce t. 1, 188, včegi t. 1, 265, mluwěgi t. 1, 515, hřeſſegi t. 3, 67 a j. (z pravidla u Beck.); hláſegj Froz. 46, neshořegj BílA. 26, diwěgj ſe t. 12, takoví vſlyſſegi BílC. 197, nemſtěgi ſe BílD. 342, půſoběgj t. 268 atd. (často u Bíl.); pastýřové ſpěgi Vest. 142[b]; (oni) položejí Voln. 10, sedějí t. 11 (často); (oni) stratějí Šefl 33; nawratěgj Kon. 563, wykročegj t. 208 a j.; trpěgj Seel. 331, ſtogegj t. 299, widěgj t. 76, choděgj t. 39, včegj t. 83, ſwědčegj t. 60, nábožně se poſtěgj t. 26 a j. (u Seel. velmi často), hody se ſlawěgj Květy 1834, 283 a j. V grammatikách té doby bývá tvar starý i nový: Jandit[2] činějí prý elegantius než činí, Dolež. ležj i ležegj 104, učj i učegj 106, Pelzel[2] učí i učejí 118, Tomsa leží i ležejí a ležej 280, Tham (1811) hledj a hleděgj atp. V nč. zachovává se *-í* v jazyku knižném; v jaz. ob. je pravidlem trp*ěj'*, pros*ej'* atd., místy též trp*ějí*, pros*ejí* BartD. 2, 281 (dač.), a je tu tedy ve vzorech *uměti*, *sázeti* a *prositi*, *trpěti* v 3. os. množ. všude tvar stejný *-ěj'*, *-ej'* n. *-ějí*, *-ejí*.

V nář. lašském bývá koncovka přejatá *-eju* (z *-ejú*), na př. klečeju, bojeju se, choděju BartD. 122.

V některých nářečích vznikají naopak novotvary *-í* místo *-ějí*, *-ejí*, tedy: (oni) um*í*, sáz*í* atp. místo um*ějí*, sáz*ejí* atd., zase patrně analogií podle 3. pl. trp*í*, pros*í* atp. To je zejména v nář. doudl.: školáci umí, zedníci staví, chlapci hází Kotsm. 26; domažl. a chod.: voni shání Šemb. 15, zvoníci vyzvání t., voni huráží chod. 39, humí t.; místy v podkrk.: voni vynáší Šemb. 30, voni vodchází t.; místy v mor.: chlapci umí, hází BartD. 2, 281 (dač., vedle -ejí), děti rozumí všemu t. 138 (zábř.), lidé se schází Šemb. 41 (podhor.), oni umi t. 54 (laš.). V týchž nářečích tvary náležité trp*í*, pros*í* atp. trvají a nemění se v *-ějí*, *-ejí*, takže tu pak všecka slovesa vzorů nahoře vytčených mají *-í*; příklady z doby starší jsou: (práva) ješto sluší k dědičným zbožím Tovač. 17, mnozí pokušení ſnáſſý Kon. 449 a j., lidé pocházij Puch. 54[a], (oni) propuſſtij KolA. 1513, (oni) propauſſtij t. 1516, dvě kopě jemu schazij KolB. 1521, (hosté) přísluší Drn. 90 (140), (kteří) rozumí t. 73 (115), (děti) osiří t. 97 (140), mnozí příkladové se nachází Slav. 24, nynější časy toho nedopouští ŽerKat. 147, kteříž (plavci) nic nerozumí ČernHeřm. 250, knihy Čechům neſcházj Froz. 20, včeličky med snáší Voln. 22 atd.; také v nynějším jazyku knižném vyskýtává se tvar *-í* místo *-ejí*, na př. všickni umí Květy 1834, 324 atp., z neumělosti: spisovatel nebo řečník ví, že za vulgarní trp*ějí*, pros*ejí* atp. je knižné náležité trp*í*, pros*í*, domnívá se, že také místo tvarů obecně užívaných um*ějí*, sáz*ejí* atp. má býti um*í*, sáz*í* atd., a píše nebo mluví tak, ovšem chybně.

V nářečích, která mají ve vz. *trpěti* a *prositi* 3. pl. *-iá* atp., bývá stejná koncovka ovšem také v novotvarech sem náležících. Na př. umá BartD. 1, 78 (val.), uma t. 127 (laš.), umo (-o z -á) t.

V nářečí pak lašském místy, kde v týchže vzorech jest *-u* a vlivem polským *-um*, jest také 3. pl. umu BartD. 1, 127, umiu t. 137 (sev.-opav.) a umum t. 127.

V Šemb. 142 čte se také: (vrchy) še vypinâja, (lidé) ruhaja še, na pohled novotvary -aj*a* za -aj*ú*, podle ceš*a* (= *těš*á*) tamt.; ale doklady ty nejsou dosti jisté, je tu také 3. pl.: (lúky) raduj*u* še t.

d) V nářečích východních, zvláště v moravských, vznikají ještě j i n é novotvary tím, že se ve vzorech *trpěti* a *prositi* ku praesentním kmenům *trpi-*, *prosi-* přivěšuje:

jednak koncovka *-já*, abstrahovaná s tvarů jako jsou pl. 3. topá, robjá atp. (v. zde napřed), a vzniká tedy zakončení *-i-já*: trpijá, prosijá atd.;

jednak koncovka *-jú* (dial. obměněná v *-jó* atd.), abstrahovaná s tvarů jako jsou pl. 3. dělajú, kupujú atp. (v. zde napřed), a vzniká tedy zakončení *-i-jú* (obměněné v *-i-jó* atd.): trpijú, prosijú atd.

Toto pak *-ijá* a *-ijú* dostává se analogií také do vzorů *uměti* a *sázeti*, zejména tam, kde také ostatní osoby praes. mají koncovky stejné jako jsou ve vz. *trpěti* a *prositi*; na př. v nář. přer. je sg. 1. umim, kácim, 2. umiš, káciš atd. jako v sg. 1. sedim, prosim, 2. sediš, prosiš atd., proto vzniklo tu také v pl. 3. umijó, kácijó stejné se sedijó, prosijó atd.

Jsou tu tedy koncovky a tvary

-ijá: sedijá tam tře kohúti Suš. 259, trápijá mja tvé ostrožky t. 173 (z Komně); činijá, vinijá Šemb. 115 (horno-beč.), tuto ležijá dvá ludja t. 158 (slc., trnav.); s kvantitou změněnou

-ija: hořija, klečija, bojija sa, prosija, umija BartD. 1, 25 (zlin.), stojija t. 32 (pomor.), umija, klečija, prosija t. 77 (val.), chodija, nosija, ija (jedí), vija (vědí) t. 2, 4 (napaj.), kavky-li letija či Turci běžija Suš. 125, ruce (stěny) neličija t. 487;

-ijú: chodijú, umijú, ijú, vijú BartD. 2, 3 (sazov.), na mšu svatú zvonijú panenky se strojijú Suš. 23 (z Osvětiman), husičky chodijú t. 520; sedijú, ijú, vijú BartD. 2, 92 (nezamysl.); činijú, vinijú Šemb. 123 (mor.-slov.), ležijú t. 157 (též); doklad tomu z doby starší: umygu (uměti) Fl. Kn. 39 (XVIII stol.);

-ijau, *-ijou*: spijau dormiunt Blah. 268 (z okolí Hulína, doklad ze XVI stol.), klečijou, hořijou, umijou BartD. 1, 53 (dol.), ležijou t. 93 (kel.), chodijou, ležijou, jijou, vijou t. 2, 227 (třeb.), umijou t. 258 (žďár.); zoubky vypršijou Suš. 258, husaři krmijou pak napojijou t. 580; zdlouženo

-íjú: ležíjú, běžíjú, stojíjú BartD. 1, 32 (pomor.);

-íjou: chodíjou, klečíjou BartD. 2, 273 (jemn.); jinde

-ijó s různořečními obměnami *-ijo, -ijõ*: sedijó, prosijó, umijó, kácijó BartD. 2, 29 (holeš.), umijó, kácijó, ijó, vijó t. 53—55 (přer.), chodijó, umijó, jijó a jedijó, vijó a vědijó t. 150 (slavk.), humijó, hijó, vijó t. 175 a 176 (brn.); svíce hořijó Suš. 48, dvě růže stojijó t. 283, zedníci stavijó t. 548, sódijó synečka t. 149 (Slavíkovice, Rousínov); vozijõ, ômijõ, kácijõ, jijõ, vijõ, BartD. 2, 81—83 (olom.); chodijõ, zdržijõ, jijõ a jedijõ, vijõ a vědijõ t. 138 (zábř.);

-iju: chodiju, učiju se, iju BartD. 2, 37 (přer.), sudiju se Kopřivjane Suš. 336 (Příbor).

B. Přípona slabší 3. os. množ. byla *-nt*: skr. impf. abōdha-*n* a aor. abudha-*n* (m. *-nt*), ř. *ἔλειπο-ν* a *ἔλιπο-ν* (taktéž), lat. lega-*nt*, veli-*nt* atd. V slovanském aor. silném *nesą* atp. z pův. *-o-nt* splynulo *-nt* s kmenovým *-o-*, vznikla nosovka *-ą* a koncové *-t* se odsulo. V češtině je z toho *-ú*: stč. nes*ú* tulerunt. Koncovku kvalitativně touž, jen že krátkou *-ą* stč. *-u* má také impf.: stsl. nesêach*ą*, stč. nesiech*u* atd.; a také zde je *-ą* z pův. *-o-nt*, s touž příponou osobní *-nt*. V aoristech slabých stsl. *pišę*, *nesošę* atp., stč. *pichu*, *nesechu* atd., jsou koncovky rozdílné, ale přípona osobní *-nt* jest v obou: *-ę* je ze staršího *-ьnt* pův. *-nt*, a *-u* je ze staršího *-ą* pův. *-o-nt*.

V OtcA. psáno: (korábi) vítrnowach na horách 443[a], v tu dobu popluch na ně korábi nepřítelščí 444[b], t. j. *-ch* místo *-chu*; omylem.

Co se týká kvantity této koncovky, tedy je v impf. a aor. slabém bezpečně krátké *-chu*; svědectví tomu je v srb. pletijah*u* a stpol. -ch*u* (*ó* = *ę*, a pol. *ę* je = česk. *u*; proti tomu *óó* = *ą* = *ú*), srov. Brückner v Jag. Arch. 11, 477, pak Miklosich, Über die langen Vocale 64, a Listy filol. 1879, 318. V Mat. bývá ovšem psáno -chuu: branyechuu 16, noſſiechuu 33, zdiechuu 31 a j., gydechuu 20, nalezechuu t., bychuu t. a j.; ale tu je psáno také: w ſtrachuu 19, dat. hrzichuu 42, duchuu t. atp. místo *-chu*, psané v tomto textě impf. branyechuu, aor. gydechuu atd. nemohou se tedy bráti za svědectví, že by tu byla koncovka bývala dlouhá -ch*ú*.

Pro aor. silný je svědectví pro *-ú* v dokladě: doňadž ščěpóv neotrsazzů.. včě Pilat na ščěpy zřieti Jid. 71, a poněkud analogie s 3. pl. praes. *-ú*. Naproti tomu možno ukazovati k tomu, že jsou texty, které délku označují hojně a při tom mají v tomto tvaru jen *-u*, na př. p'wedu BiblB. 7, 32, t. 8, 22, p'neſu t. 9, 29 a j. Délka není zde docela jistá a v transkripci může bývati nestejnost. Šafařík v Poč. 109 a v ČČMus. 1847, I. 166 transkribuje jid*ú*, nalez*ú*, pad*ú*, zdvih*ú* atd., a tohoto trvám pravdě podobnějšího způsobu přidržuji se také.

Kmeny tvarů slovesných.

15. Kmeny tvarů slovesných poznáváme analysí těchto, zejména odpínáním přípon ohýbacích. Budeme tedy zde dále nejen o kmenech, nýbrž spolu o tvarech slovesných jednati*).

V aor. a impf. patří ke kmenu také a u g m e n t. Jest to částice *e*, na př. ř. aor. *ἔ-λιπον* z pův. *é likom*, impf. *ἔ-λειπον*, skr. aor. á-budham impf. á-bōdham. Původu jest temného, a poněvadž bývá jen při tvarech znamenajících minulost, tedy bylo jejím úkolem bezpochyby, vytýkati význam minulý. Ale užívalo se jí jen fakultativně: ve vēdech jsou v obyčeji tvary s augmentem i bez augmentu, v řečtině homerské taktéž, a u většině jazyků indoevropských augmentu vůbec není. V. Brugm. II, 859-868. V slovanštině, rovněž jako v nejblíže příbuzných jazycích baltských a germanských, augmentu není.

Ke kmenu patří dále také r e d u p l i k a c e, na př. v ř. praes. *δί-δωμι*, perf. *δέ-δωκα*, skr. praes. da-dāmi, perf. da-dāu atd., v jistých tvarech pravidelná. V slovanštině reduplikace k tvoření kmenů slovesných pravidelně užívané není; jsou jí jen stopy v kmenech praes. *da-d-* v *damь* č. *dám* z *da-d-mь* atd. a stsl. *de-d-* praes. *deždą* z *de-d-ją*, o kterých v. I. str. 85.

Praesens.

16. Praesentem rozumíme praes. indik., na př. *nesu*, *ponesu*, *prosím*, *vyprosím*, *padám*, *padnu* atp.; slovesa *ponesu*, *vyprosím*, *padnu* atp. (perfektiva) mají význam budoucí, ale se stránky tvarové jsou praesentia a patří tedy sem.

Praesentní kmen dostaneme, když odepneme přípony osobní. Na př. v 2. sg. *neseš* z *nesešь*, 2. pl. *nesete* jsou přípony osobní *-š* (*-šь*) a *-te*, a kmen tedy *nese-*; v 3. pl. psl. *nesątь* z *nesontь* je přípona os. *-ntь*, a kmen tedy *neso-*; atd. V kmenech praesentních *neso-*, *nese-* je společný kmen základní *nes-*, a *-o*, *-e* jsou přípony kmenotvorné, t. j. přípony, jimiž uvedené kmeny praesentní jsou utvořeny.

V češtině a vůbec ve slovanštině máme kmeny praesentní š e s t e r y:

I. Kmeny s příponou kmenotvornou *-o*, *-e*. Na př. kmen praes. *nes-o-*, *nes-e-*, praes. *nesu*, 2. sg. *nese-š* z *nese-šь*, 2. pl. *nese-te*, 3. pl. *nesú* psl. *nesątь* z *neso-ntь*, z kmene základního (zde zároveň kořene) *nes-*; — kmen praes. *ber-o-*, *ber-e-*, praes. *beru*, 2. sg. *béřeš* z *bere-šь*, 2. pl. *béře-te* z *bere-te*, 3. pl. *berú* psl. *berątь* z *bero-ntь*, z kmene základního (zde zároveň kořene) *ber-*. — V oboru těchto kmenů jsou také dva, které mimo

*) Srov. B r u g m a n n, Grundriss II 868—1329; L e s k i e n, Handbuch[2] 99 sl.

příponu *-o*, *-e* mají v slabice kořenné sesílení *-e-* v *-ę-*: *sęd-o-*, *sęd-e-* z koř. *sed-*, a *lęg-o-*, *lęž-e-* z koř. *leg-*, stč. praes. *sadu*, *sěděš* atd.

Poznam. V indoevr. prajazyku byly také kmeny s příp. *-dho*, *-dhe* a *-do*, *-de*, srov. Brugm. II, 1045 sl. Z toho obého je do slovanštiny *-do*, *-de* a máme tuto příponu v slovesích: *kladu* psl. *kladą* (lit. klo-ju), km. *kla-do-*, *kla-de-*; *vladu* stsl. *vladą*, km. *vol-do-*, *vol-de-* (lit. veł-du, got. val-da něm. walte, z koř. uel-, lat. velle); *jdu* psl. *j-ь-dą*, km. *j-ь-do-*, *j-ь-de-* (s hiatovým *j-*; *-ь-* z pův. *-i-*, kořene oslabeného z *ei*); *jědu* stsl. *jadą*, km. pro češtinu *j-ê-do-*, *j-ê-de-* (s hiatovým *j-*; koř. *-ê-* v *j-ě-chati* rus. ê-chatь); *budu* psl. *bądą*, km. *bą-do-*, *bą-de-*, o němž v. § 59. Souhláska *-d-* přípony této splývá však s kořenem, z něhož jest pak na př. inf. *klásti* stsl. *klasti* z *klad-ti*, part. *klad* stsl. *kladъ* atd., a při kmenech praesentních *klado-*, *klade-* atd. jeví se pak jako přípona jenom *-o*, *-e*, tedy kmenové přípony (a kmeny) stejné jako zde v I.

II. Kmeny s příponou kmenotvornou *-no*, *-ne*. Na př. kmen praes. *mi-no-*, *mi-ne-*, praes. *minu*, 2. sg. *mine-š*, 2. pl. *mine-te*, 3. pl. *minú* z *mi-no-ntь*, z kmene základního *mi-*; — kmen praes. *tisk-no-*, *tisk-ne-*, praes. *tisknu*, 2. sg. *tiskne-š*, 2. pl. *tiskne-te*, 3. pl. *tisknú* z *-no-ntь*, z kmene základního *tisk-*.

III. Kmeny s příponou kmenotvornou *-jo*, *-je*. Na př. kmen praes. *la-jo-*, *la-je-*, praes. *laju*, 2. sg. *laje-š*, 2. pl. *laje-te*, 3. pl. *lajú* z *lajo-ntь*, z kmene základního (zde zároveň kořene) *la-*; — kmen praes. *kry-jo-*, *kry-je-*, praes. *kryju*, 2. sg. *kryje-š*, 2. pl. *kryje-te*, 3. pl. *kryjú* z *-jo-ntь*, z kmene základního *kry-*; — kmen praes. *děla-jo-*, *děla-je-*, praes. stč. *dělaju*, 2. sg. *děláš* z *dělaje-šь* stsl. *dělaješi*, 2. pl. *děláte* z *dělaje-te*, 3 pl. *dělajú* z *dělajo-ntь*, z kmene základního *děla-*; — kmen praes. *umě-jo-* *umě-je-*, praes. stč. *uměju*, 2. sg. *umieš* z *uměje-šь* stsl. *uměje-ši*, 2. pl. *umiete* z *uměje-te*, 3. pl. *umějú* z *umějo-ntь*, z kmene základního *umě-*; — kmen praes. *kupu-jo-*, *kupu-je-*, praes. *kupuju*, 2. sg. *kupuje-š*, 2. pl. *kupuje-te*, 3. pl. *kupujú* z *-jo-ntь*, z kmene základního *kupu-*; — kmen praes. *tes-jo-*, *tes-je-*, praes. *tešu*, 2. sg. *tešeš* z *tesje-šь*, 2. pl. *tešete* z *tesje-te*, 3. pl. *tešú* z *tesjo-ntь*, z kmene základního (zde zároveň kořene) *tes-*.

IV. Kmeny s příponou kmenotvornou *-i*. Na př. kmen praes. *pros-i-*, *tьrp-i-*, praes. 2. sg. *prosí-š*, *trpí-š* z *-i-šь*, 2. pl. *prosí-te*, *trpí-te* atd., z kmene základního *pros-*, *tьrp-*. Tvary praes. 1. sg. psl. *prošą*, *tьrpą*, stč. *prošu*, *trpu* mají na pohled kmen *-jo*, ale bezpochyby vznikly analogií podle nesą, tešą atd., srov. § 7; o tvarech pak 3. pl. psl. *tьrpętь*, *prosętь* stč. *trpie*, *prosie* v. § 14.

V. Kmen s příponou kmenotvornou *-a*. Toho druhu jest jediný kmen *jьma-*: je to kmen praesentní, jak se vidí na tvarech praes. 1. sg. stč. *jmám* stsl. *imamь* z psl. *jьma-mь*, 2. sg. stč. *jmáš* z *jьma-šь* atd.; je téhož

kořene *jem-*, jako *jьm-* v praes. *jmu* stsl. *imą* psl. *jьmą* atd.; a má kmenotvornou příponu *-a*, *jьm-a-*; příslušný k němu kmen infinitivní jest *jьm-ê-* stsl. *imê-* č. *jmě-*; srov. Wiedemann v Jag. Arch. 10, 655 sl. (tu upouští od svého a Fierlingrova výkladu z *jьm-na-mь, jm̥-nā-mi podle skr. ju-nā-mi) a Brugm. II, 959 a 1401.

VI. Konečně jsou kmeny praesentní bez přípony kmenotvorné *věd-*, *dad-*, *j-ěd-* stsl. *j-ad-* z *j-ēd-*, *j-es-*, praes. *vím* stč. *viem*, *dám*, *jím* stč. *jiem*, *jsem* stsl. *jesmь* z *vêd-mь*, *dad-mь*, *jêd-mь*, *jes-mь*. —

Přípony, jimiž praesentní kmeny druhu I—V jsou utvořeny, můžeme nazývati také jejich příznaky; kmeny sem patřící jsou tedy příznakové; a naproti nim kmeny druhu VI. bezpříznaké.

Kmeny příznakové končí se samohláskou, bezpříznaké souhláskou; proto bývají také nazývány ony samohláskové, tyto souhláskové.

Mezi příponami praes. *-o* a *-e* je rozdíl stupňový, jako v nesu-nosím, srov. I. str. 68. Kmen *-o* byl původně v 1. os. du., 1. os. plur. a 3. os. plur., v ostatních pak byl kmen *-e*; při tom ovšem nehledíme k 1. os. jedn. *-ą*, která je z býv. konjunktivu *-ām*, srov. § 7. Bylo tedy kdysi: sg. 2. nese-šь 3. nese-tь, du. 1. neso-vê 2. nese-ta 3. nese-ta (-te), pl. 1. neso-mъ 2. nese-te 3. neso-ntь atp.; ale analogií uvedeno *-e* také do 1. du. a plur. a jest 1. du. stsl. nese-vê č. nese-vě, 1. pl. stsl. nese-mъ č. nese-m atd., srov. Schmidt v KZ. XXIII, 359 a j.

Co tuto o praesentní příponě *-o*, *-e* pověděno, platí také o *-no*, *-ne* a *-jo*, *-je*.

Když přípona *-jo*, *-je* přistupuje ke kmenu souhláskovému, spojují se kmenová souhláska s příponovým *-j-* a vyvíjejí se tu náležité hláskové změny: z tes-*j-* je teš-, z met-*j-* je stsl. mešt- č. mec- atd.

Přípona praesentní *-i* je při slovesích vzoru *tьrpi-* inf. tьrpě-ti, a vz. *prosi-* inf. prosi-ti, a jeví se tu zřetelně v praes. sing. 2. *trpíš*, *prosíš* z *-i-šь*, 3. *trpí*, *prosí* z *-i-(tь)* atd., mimo 1. sg. stč. *trpu*, *prošu* psl. *tьrpą*, *prošą* a 3. pl. stč. *trpie*, *prosie* psl. *tьrpętь*, *prosętь*.

U sloves vz. *tьrpěti* je tedy kmen praes. tьrp-*i-* a v 1. sg. *tьrpą* na pohled kmen tьrp-*jo-*, a v kmenových příponách *-jo* a *-i* = pův. *-io* a *-ī* mohl by býti opět rozdíl stupňový, srov. Brugm. II, 1063 sl. a 1081 sl. Podle jiného výkladu jest *tьrp-i-* kmen vlastně optativní, utvořený z kořene souhláskového *tьrp-* příponou *-i* = pův. *-ī* (stupně nižšího, proti vyššímu *-iē*), srov. J. Horák, Z konjugace souhláskové 1896, 27 sl.; v 1. os. sg. trp*u* psl. tьrp*ą*, *tьrpją* z *tьrpi-ą*, je koncovka bezpochyby analogií podle nes*ą*, teš*ą* atd., a v 3. pl. tьrp*ętь* je téhož původu jako v dad*ętь* atp., z pův. *-ņti*, srov. §§ 7 a 14 a J. Horák l. c. 48 sl.

U sloves vzoru *prositi* vysvětluje se kmen pros-*i-* takto: byla a) denominativa s kmenem praes. *-ie* (pro 2. sg. atd., jde tu jen o ty tvary praes., které mají v slovanštině zřetelný kmen *-i*), na př. skr. *dēva-ja-ti* adorat;

když jméno, z něhož sloveso (denominativum) se tvořilo, bylo kmene *-i*, tedy měl kmen tohoto slovesa koncovku *-i-ie*, jak svědčí lit. *daly-ju* dělím z *dali-s* díl; vedle toho byla b) kausativa s příp. praes. *-eie*, na př. skr. *věd-aja-ti* činí vědomo, *bōdh-aja-ti* budí; do slovanštiny je z obého *-ьje*, kmeny kdysi rozdílné a) *-i-ie* a b) *-eie* spadly v jedno; praesens slovanské mělo by vlastně býti a) *gostьješь* atd. (denom. z *gostь*) a b) *vortьješь* atd.; ale v b) byl pravidelný kmen inf. *-ī*, psl. vort*ī*-ti lit. vart*y*-ti; a tento kmen je přejat do praes.: 2. sg. *prosi-šь*, 3. *prosi-tь* atd. Srov. Brugm. II, 1134 sl. a 1144; poněkud jinak (*i* z *ьjь* pův. *eje*) Schmidt v KZ. XXV, 109. V 1. sg. *prošu* psl. *prošą*, *prosją* z *prosi-ą* je koncovka bezpochyby analogií podle nesą, tešą atd., jako v *tьrpą*, v. § 7. O 3. plur. pros*ę*tь v. § 14.

17. Pro češtinu je tu dále ještě připomenouti, co následuje.

1. Slabika kořenná bývá někdy dlouhá, proti krátké tvarů jiných na př. sg. 1. mohu, 2. móžeš, 3. móže . . . pl. 3. mohú, zovu-zóveš . . zovú, beru-béřeš . . berú atp.; o tom viz při vzorech a slovesích jednotlivých.

2. Přípona *-je* stáhla se v době předhistorické s koncovou samohláskou *-ě*, *-a* kmene základního, tedy ve spojení *-ě-je-*, *-a-je-*. Ale ne vždycky, na př. umě-je-šь je staženo v um*ie*š, děl*a-je*-šь v děl*á*š atp., a s*ě-je*-šь stč. s*ě*ješ, l*a-je*-šь č. l*a*ješ je nestaženo. Není pochyby, že záleželo velice na přízvuku; ale jaké tu bylo pravidlo, není dosud nalezeno, srov. III, 1. str. 579. Případy, ve kterých stažení se stalo, jsou:

-ěje- stаž. v *-ie* ve vz. III. 1, stč. um*ie-*, *umieš*, *umie* atd., nč. zúž. um*í-*, z um*ěje-* (přízvuk v rušt. uměješ atd.); krom toho u sloves obyčejně jinam kladených stč. sm*ie-*, *smieš* audes, *smie* atd., nč. zúž. sm*í-*, ze sm*ě-je-* (přízvuk v rušt. směju, proti tomu nestaž.: sm*ěj*eš se atd. ze sm*ěje-* rusk. směješьsja) a *die-*, *dieš* dicis, *die* atd., nč. zúž. *dí-*, z *děje-*;

-a-je- staž. v *-á-* ve vz. V. 1[a] děl*á-*, *děláš*, *dělá* atd., z děl*a-je-* (rusk. dělaješь atd.); ve vz. parallelním V. 1[b] sáz*á-* ze sáz*a-je-* stalo se totéž, krom toho však přišly později ještě změny jiné, totiž přehláska a zúžení, a z býv. sáz*á-* je tedy stč. sáz*ie-* a nč. sáz*í-*.

3. Kmenová souhláska změněna jest od přípony *-e*, *-i* způsobem náležitým dílem již v době psl., dílem až v době západoslovanské a české: z te*k*- je psl. te*če-*, z be*r-* je č. b*ěře-*, z to*k-* to*čí-*, z ra*n-* ra*ní-* atd.; v nář. vých. měkčí se od *-e* také *n-*, *d-*, *t-*, *s-*, *z-* a jest p*ne*, pad*ne*, ve*de*, ple*te* atd. Hatt. 24 (slc., tu psáno *-ne* atd., vysl. *-ňe* atd.), lahně, sedně, vedětě atp. BartD. 38 (súch.), 105 (laš.), vedzěcě t. 40 (hroz.), plećeće t. 123 (laš.), plečeče t., něše, veźe t. 106 (laš.). —

4. Kmenové *-í* v praes. je vždycky dlouhé: trp*íš*, pros*íš*, trp*í*, pros*í* atd. Že tak bylo již v době staré, je dosvědčeno doklady staropísmými, jako na př. pomnyſſ Jid. 170, zzkutyſſ PilD., vzrzijſſ Štít. ř. 9[a], proſijſſ t. 10[b],

nepomný Jid. 118, člověk wydij Štít. ř. 3[b], jenž zzlusí t. j. slúží Jid. 84, úmysl zlý neprzedczý Štít. uč. 78[b], co sě lijbij bohu co nelijbij Štít. ř. 4[a], hospodin rozmnozyy Pror. 5[a], jenžto czynýý t. 70[a], (oba) powolijta sobě Štít. ř. 94[a], wydijme Štít. ř. 8[a], wyerzijme t. 25[b], trpijte t. 20[b], borzijte t. 36[a] atd.; a shoda se srbch. vidîš, vidîte atd. svědčí, že délka je tu prastará.

5. Za kmenové *-í* bývá v době přehlásky *ú-iú-í* zvratnou analogií *-iú*, srov. I. str. 216 sl.; na př. hrzyeſſyuſſ DalC. 37, tenť jest ješto mezi dveřmi ſedyu Pass. 324, toho buoh vtyeſſyu t. 420, to pamatovánie czynyu nám v srdci zahanbenie t. 318, newzweſelyu sě nepřietel non gaudebit ŽWittb. 40, 2, m. hřěšíš, sedí atd. Když doba přehlásky *u-i* prošla, přestalo i toto odchylné *-iú*.

V době pak úžení bývá zase za totéž *-í* zvratnou analogií *-ie* (v textech západočeských), srov. I. str. 219 sl. Na př. všeliký podywye sě a potřěse hlavú Pror. 67[a]; když člověk vši svú žádost obratye u bóh Alb. 33[a]; hrzeſſieſs ŠtítSázav. 143[a], která (žena) hrzeſſie t.; známo czinieme Perw. Otč. (z r. 1458), ten list lomieme a nepeven czinieme t. a j. (tu často tak); moře sě toczie Troj. 225[a] a j.; uſlyſſieš MudrC. 58[b], widieš t. 79[b], bogieš ſe t. 57[b], neuczinieš t. 73[b], chlubieš ſe t. 77[b] a j.; klášter lezzije Lobk. 69[b]; on pomnje Blah. 11, držjeme t. 18 (prý podle Roha). Příklad: hledie rescipit ŽGloss. 130, 32 (opakováno v ŽWittb. a bylo tedy již ve společné předloze obou těchto textů) je bezpochyby omyl, a v jiném tamt.: obdirzie yu semen eorum possidebit eam (terram) 68, 37 může býti vazba podle smyslu, plur. za lat. sing. Když doba úžení *ie-í* prošla, přestalo ovšem i toto analogické *-ie*.

6. Někdy bývá kmenové *-é* dlouhé. Doklady toho jsou: ona j'mu lagě JidDrk. 61, an tě k břěhu weze[e] t. 70; nevmrzee EvZimn. 34, kamen zetrzee ſie t. 23, zetrzee jej t. 33, gdee t. 41, przygdee t. 2, budee t. 6 a 17, piſſee sv. Matěj t. 5, ijeden netyezee t. 51; ten ſlowee ingrossator VšehK. 18[a], ſlowee t. 237[a]; padnéte Ben. Lev. 26, 30; ſlowé Háj. herb. 135[b]; ſlowé VelKal. 128; Slowé pak spravedlnost Kold.[2] 1[a], ten trhu vžiwé t. 128[b]; počné Beck. 3, 321, čté se t. 1, 97, zahyné t. 3, 164, přeſtané t. 3, 221, žwé t. 3, 311 a j. (tu často); dial. vedéme, vedéte, neséme, neséte BartD. 1, 61, bodéme, bodéte, možéme, možéte, vějéme, vějéte t. 77, ѓadnéme, ѓadnéte t. 78, ščepujéme, ščepujéte t. 80 (vše v nář. val., podřečí rožn.-karl., jen v 1. a 2. plur.); něsémy, něsétě, co chcétě, dojďéte, umřémy, zavřétě t. 85 (stjick., jen v 1. a 2. plur., vedle ídete a j.), vemém t. 125 (laš.), veméte t. 349 (rožn.) atp. — Z tohoto *-é* je změnami dalšími zúžené *-í(ý)*, v dokladech známých nejčastěji v slabice *-mé*: (on) ji za manželku svú wezmy Hrub. 306[b], žádný nad svú náději velikých věcí před se newezmy t. 442[b] (z Lael.: nemo unquam spe maiora suscipiet qui etc.), že i filozofí (sg. nom.) světlejší způsob na sebe wezmy t. 354[b], brání

ho když kurvu puogmy t. 349b, (ten) již drziemy, již usnuv z lodí letí t. 269b, budými Blah. 350; — v nář. slc. *-ie*, srov. I. str. 143: nesieš, nesie, nesieme, nesiete, pečieš atd., minieš atd. a analogií také 1. sg. nesiem, pečiem, miniem atd., vedle pneš . . ., treš . . ., trhneš . . ., tešeš . . ., bereš . . . Hatt. 114 sl.; vediem, grebiem, požniem, klniem, umrjem, oriem, steliem, steniem, beriem, ženiem Pastrn. 11 sl.; jedna izbu metie Koll. Zpěv., mrieš Pís. Slav., berieš Dobš., biedu trie hlady mrie Sbor. slov. (Dušek, VěstnSpol. 1890, 25 a 26). Dloužení toto má oporu v parallelních tvarech se střídnou slabikou dlouhou trp*í*-, pros*í*-, um*ie*-, děl*á*- atp.; podnět pak jeho přicházel dílem též odtud, dílem, zejména v 3. sg. slov*é*, zahyn*é* atp., z náklonnosti osobní a místní, koncovku prodlužovati.

7. Krom toho jsou ještě některé změny dialektické jiné: v nář. han. jest *-e* změněno v *-ė*, *-è*: vèdėmė BartD. 2, 80 (olom.), vèdèmè t. 122 (zábř.); — v nář. sev.-opav. jest *-o* z *-e*: veďoš veďo veďomy veďoťo, sedňoš . . ., ploťoš (pleteš) . . ., plócóo . . ., pečoš . . ., bijoš atp. BartD. 1. 135, umřoš Šemb. 156 (krňov.), srov. I. str. 149 sl.; — jinak jest *-e* změněno v umrj*a*š Šemb. 162 (slc., gemer.); — v nář. lašském změněno jest *-á* vzoru *dělati* v *-o*, někdy v *-u*, a jest sg. 1. -om (v části moravské), -um (v části slezské), 2. *-o*š atd.: 1. vołom, vołum 2. vołoš 3. voło pl. 1. vołomy 2. vołoće BartD. 101, podle pravidla toho nářečí, srov. I. str. 123. — Kmenové *-í* je změněno v *-ej*: vozejme, klečejte BartD. 1, 52 (dol.), srov. I. str. 244, — někdy v *-ě* pozměněno: slyšěm, prosěm, prosěš, prosě, slyšěme, prosěme atd. t. 28 (hol.) a j.; — někdy je zkráceno: ležim, platim, platiš, platite atd. t. 219 (třeb.). — A také zúžením vzniklé *-í* se krátí: ômim, kácim, omiš, káciš atd. t. 81 a 82 (olom.).

Imperativ.

18. Imperativ je ve slovanštině tvaru čtverého: 1.) sg. 2. *nesi* pl. *nesête* nč. *pněte*, *neste* atp.; 2.) stsl. *vêždь* pl. *vêdite*, č. *věz*, *vězte* atp.; 3.) *tъrpi*, *prosi* pl. *-ite* atp.; a 4.) stsl. pl. *kažate* atp. (vedle *-ite*).

V du. a plur. jest imperativ osoby 2. spolu výrazem pro osobu 3.

1. Imperativ tvaru sg. 2. *nesi* pl. *nesête* je z pův. optativu kmene *-oi̯-*: nes*i*, ber*i*, pl. *-ê*-te ř. *φέροι-ς*, *φέροι-τε*, skr. bharē-š, bharē-ta, pův. bhero*i̯*-s, bhero*i̯*-te.

V sing. 2. nes*i*, ber-*i* jest *-i* za žádané *-ê-s*, v sing. 3. nes*i*, ber*i* za žádané *-ê-t*; přípony osobní *-s* a *-t* tu odpadly a za koncové *-ê* z *-oi̯* jest náležité *-i*, srov. I. str. 21. —

Kmenová souhláska měkčí se od *-i*, *-ê* způsobem náležitým dílem již v době psl., dílem ve fasích pozdějších a jest na př. psl. rьci pl. rьcête z rьk-, č. mři pl. mřête z mьr-, při pl. pňěte z pьn- atd.

Sem patří:

a) imperativy sloves, jejichžto praesentní kmen *-o* má kmenovou souhlásku tvrdou, na př. *beri* pl. *berête* km. praes. be*r-o-*; zejména slovesa třídy I. 1. stsl. *vedi* pl. *vedête*, č. *jdi*, *jděte* atp., 2. *nesi* pl. *nesête*, 3. *grebi*, pl. *grebête*, 4. *rьci* pl. *rьcête* č. *rci*, *rcete* stč. *rcěte*, 5. *pьni* pl. *pьnête* č. *pni*, *pněte*, 6. *mьri* pl. *mьrête* č. *mři*, *mřete* stč. *mřěte*, II. *dvigni* pl. *dvignête* č. *tiskni*, *tiskněte*, V. 3. *beri* pl. *berête*; —

b) imperativy sloves praes. kmene měkkého, na př. *teši* km. praes. *tes-jo-*; tu jest za *-oi̯-* a *-ê-* vždycky náležité *-i-*, srov. I. str. 21; jsou to zejména imperativy tř. I. 7. psl. *pьji* pl. *pьjite* č. staž. *pí*, *píte*, III. 1. stsl. *umêi*, *-ite* z *umêji*, *-jite*, č. *uměj*, *umějte*, V. 1. stsl. *dêlai*, *-ite* z *dêlaji*, *-jite*, č. *dělaj*, *dělajte*, a taktéž *sázaj* přehlas. *sázěj* atd., V. 2. *teši* pl. *tešite* č. *teši*, V. 4. stsl. *lai*, *-ite* z *laji*, *-jite* č. *laj*, *lajte* a VI. *kupui*, *-ite* z *kupuji*, *-jite*, č. *kupuj*, *kupujte*.

2. Imperativ tvaru stsl. *vêždь* pl. *vêdite*, č. *věz*, *vězte*, je při slovesích *vêd-*, *êd-*, *dad-* a *vid-*, vesměs kmene *-d*. Není pochyby, že se vyvinul z bývalého optativu, jehož příponou bylo pův. *-i̯ē* a na stupni nižším *-ī*, srov. lat. s-*iē*-m plur. s-*ī*-mus, ř. *θε-ίη-ν* plur. *θε-ῖ-μεν* atp.

Přípona *-i̯ē* byla v sing., a byl tedy tvar 2. os. sg. *u̯oi̯d-i̯ē-s* a 3. *u̯oi̯d-i̯ē-t*. Podle známých analogií a pravidel hláskoslovných mělo by z obojího býti psl. **vêdja* ~~anebo *vêdji~~; ale pro tvary skutečné č. *věz* stsl. *vêždь* atd. jest předpokládati, že bylo psl. **vêdjь*, tedy *-ь* místo *-a* ~~nebo -i~~. Odchylka tato různě se vykládá, ale výklad bezpečný dosud nalezen není, ani zvláště pravděpodobný. Byl prý impt. sg. 2. **vêd-dь*, jehož přípona osobní *-dь* je z pův. *-dhi* dochovaného nebo reflektovaného v skr. śru-dhi, i-hi, ř. *κλῦ-θι*, *ἴ-θι* atp.; z **vêd-dь* stalo se změnou hláskovou **vêzdь* (dd-zd, jako tt-st); vedle toho pak byl prý také impt. **vêd-ja*, náležitě vzniklý z pův. *u̯oi̯d-iē-s*; a kontaminací z **vêzdь* a **vêdja* vzniklo **vêzdjь* a dále stsl. *vêždь*. Srov. Brugm. I. 402 a II. 1300 a 1311. Ale výklad tento nemůže býti správný, neboť z **vêzdjь* bylo by nejen stsl. *vêždь*, ale také česk. *věžď* atd., a toho není. Jiný, nejnovější výklad jest Vondrákův: přízvuk byl v pův. optativě na příponě a bylo tedy *-i̯ē-*; v slovanštině přešinul se na slabiku kořennou, která tu byla všude dlouhá; a tato okolnost, že totiž předcházela slabika dlouhá s přízvukem, byla prý příčinou, že se *-i̯ē* nezměnilo v *-ja*, nýbrž zkrátilo v *-je* a dále oslabilo v *-jь*. Srov. Jag. Arch. 20, 54 sl.

V du. a plur. byla přípona *-ī* a z ní do slovanštiny *-i*. To zachováno v stsl. du. *vêdi-vê*, *vêdi-ta* pl. *vêdi-mъ*, *vêdi-te* atp.; v češtině však, mimo některý archaismus slovesa *viděti*, o němž v. v § 132, tvary náležité ustoupily novotvarům podle sing. vzniklým a jest du. *vězvě*, *vězta*, pl. *vězme*, *vězte* atd.

Z výše zpomenutého imperativu pův. *-dhi* mohl vzniknouti také impt. č. *jdi*, stsl. *idi* atd., psl. *jьdi*: kořen slovesa ire byl *ei̯-*, na stupni nižším

i-, a z toho tedy impt. pův. *i-dhi*, reflektovaný v ř. *ἴ-θι* a skr. *i-hi*; z *i-dhi* stalo se do slovanštiny **j-ь-dь*, a toto prý podle impt. nes*i*, ved*i* atp. změněno v jьd*i*; srov. KZ. XXXIII, str. 158. Ale podobnější jest výklad, že impt. psl. *jьdi* praes. *jьdą* atd. je z kmene utvořeného příponou *-do-* atd., srov. § 16 č. III.

K imperativu (optativu) druhu b) patří také tvary stsl. sg. 2. 3. *chošti, choštь* a *možь*; prvý má v dokladech význam někdy imperativní, někdy indikativní, druhý jen indikativní, na př. impt. ne chošti jasti noli edere, ne choštь, indik. ašte chošti, jeliko možь vьzmi quantum potes sume Mikl. Gramm. III² 91 sl.; při významu indikativním je tedy položen optativ za indikativ, je tedy pověděno „chtěl-bys, mohl-bys, -by" místo „chceš, můžeš, chce, může". Reflexy tvarů těchto pronikají ve slovanštině všude, a v češtině patří sem zejména tvary praes. *chc-* místo *chce-*, na př. pl. 1. *chcme* 2. *chcte* vedle 1. *chce*me 2. *chce*te, sg. 3. *móž* pl. 1. *móžme* 2. *móžte* atd. vedle *móže, móžeme, móžete*, v. §§ 132 a 80.

3. Imperativ tvaru *-i* pl. *-ite*, v tř. III. 2. psl. *tьrpi, -ite* a IV. *prosi, -ite*, je podle Brugm. II, 1278 injunktiv, t. j. tvar s kmenem praesentním ale osobními příponami slabšími, tedy sg. 2. 3. *-i* z *-i-(s), -i-(t)* proti indik. 2. *-i-šь*, 3. *-i-tь* z *-i-si* a *-i-ti*. Novější výklad J. Horákův, Z konjugace souhláskové str. 32 sl., pokládá imperativ tř. III. *tьrp-i-* atd. za optativ: *tьrp-* bylo kmen souhláskový, mělo v optativě příponu kmenotvornou *-ja* pův. *-i̯ē* (stupně vyššího) v sing., a *-i* pův. *-ī* (stupně nižšího) v du. a plur., analogie však uvedla *-i* také do sing.; je tedy impt. 2. pl. *tьrp-i-te* tvar stejný jako *vêd-i-te*, 2. du. *tьrp-i-ta* jako *vêd-i-ta* atd., ale 2. a 3. sing. *tьrp-i* proti stsl. *vêždь* č. *věz* = pův. vêd-jь jest novotvar vzniklý podle du. a plur.

4. Imperativ tvaru *kažate* vyskýtá se jen ve stsl., a tu jen v plur. sloves třídy I. 7 a V. 2: *pьjate, kažate* atp., vedle *-ite*. Srov. Mikl. I³ 135 a 140 sl., III² 90, Wiedem. 27—30. Výklad mu podává Leskien v Jag. Arch. 4, 148 (z analogie podle berête: *ê* znělo dial. jako *a* a podle toho změněno kaž*i*te v kaž*a*te, srov. stč. impt. plač*ě*m, slepc*ě*my, žebř*ě*te atp.), Jagić v Cod. Mar. 448 (podobně), Oblak t. 10, 148 sl. (*-a*-te prý konjunktiv za starší *-ē*-te, srov. ř. *λύ-η-τε*; proti tomu Brugm. II, 1314: pro analogii *λέγ-η-τε* měly by býti také příklady v tř. I. 4 žьž-a-te atp., a těch není). V češtině imperativů takových není.

19. V češtině vyvíjejí se pak dále některé změny a zvláštnosti, dílem všeobecné, dílem jen dialektické nebo jen v některých třídách nebo při některých slovesích.

1. Změny hláskové vykonávají se ovšem podle svých pravidel: imperativy *pьji, kryji* atp. stahují se v *pí, krý* atd., nč. *pij, kryj* atd. jsou novotvary; kmenová souhláska tvrdá měkne od následujícího *-i, -ě-*, na př. tisk*n*u-tisk*ň*i, tisk*ň*ěte; z *-ě-* je sklesnutím jotace *-e-*, stč. mř*ě*te, tiskň*ě*te

atp., nč. mř*e*te, tiskň*e*te; za *-i* bývá v době přehlásky *u-iu-i* zvratnou analogií *-iu*, srov. I. str. 216 sl., na př. otpuſtyu mi remitte ŽWittb. 38, 4, vzrzyu videas t. 127, 6, ſlozyu jě depone t. 58, 12; atd.

2. Koncové *-i* v 2. a 3. os. jedn. zaniká, kdekoli vyslovení koncovky i bez něho je snadné. V impt. *uměj, dělaj, laj, kupuj* atp. stalo se to již v době předhistorické. V impt. *vedi, beři, teši, trpi, prosi* atp. bývá *-i* ještě v textech stč., na př. tolikéž (svědkův žalovaný) wedy Rožmb. 134, neotzowy mne ne revoces ŽWittb. 101, 25, v svéj zemi ſedy DalC. 67, nakloni ucho své inclina ŽWittb. 85, 1 atd., ale jen zřídka; již v stč. je valnou většinou a v nč. pravidlem *veď, beř, teš, trp, pros* atd.; t. j. *-i* zaniklo, kde vyslovení koncovky bez něho nebylo nesnadné, ale zachováno v impt. *pni, mři, tiskni, bdi, cti, pomsti, pozvi* atp., poněvadž by tu vyslovení bez *-i* bylo obtížné nebo nemožné. Proto také zůstává *-i* z pravidla, když je k imperativu připojeno enklitické *-ž*: ved*i*ž, pros*i*ž atd. vedle *veď, pros*; ve*ď-ž*, pros*-ž* atd. bylo by těžko vysloviti. Když v enklitickém *-že* samohláska je zachována, je výslovnost snadnější a imperativní *-i* může odpadnouti: nemilcz-ze ne sileas ŽWittb. 34, 22, poďže Suš. 122, synečku přijďže t. 405. Míra snadnosti jest ovšem nestejná, a proto vyskytují se také v této věci nestejnosti, na př. jest impt. poleh*či*, obměk*či* Us. a také le*hč*, mě*kč*, lehcz sobě Ben. Ex. 23, 21, obmiekcž úmysl Vít. 61ᵃ atd., jest pa*ř* a pat*ři*, še*ř* a še*ři*, pole*pš* a polep*ši* atp. Us. K *mýliti* jest impt. *myl, mylte*, aniž se v tom starosta myl VšehJ. 133; ale v ob. *mejliti* je skupina *-jl-*, a proto impt. *-i*: nemejli se Us. ob. Podobně *-mhouřiti*: impt. *zamhuř* oči Us. a *zamouři* Us. ob. (skup. *-uř-*). V nářečích východních bývá *-i* častěji přes míru západní, na př. přijdi ke mně Kulda Poh., zas sem prídi Dobš. Poh., pusti chrta Koll. Zpěv., hned mi listok odpiši t., srov. Dušek, ve Věstn. kr. Č. Spol. nauk 1890, 34; a naopak bývá přes touž míru vynecháno, na př. nežeň m. nežni BartD. 2, 174 (han., brn.), seďň' se t. 202 (han., třeb.).

3. Parallelní výrazy *veď*-ved*i*ž, *pros*-pros*i*ž atp. jsou podnětem, aby se *-i* přidávalo — zvratnou analogií — také tam, kde po právu býti nemá; totiž k imperativům *věz, viz, jez*, z pův. vêdjь atd., když mají enklit. *-ž*: věz*i*ž, viz*i*ž, jez*i*ž Us.

4. Rovněž tak a v týchže mezích jako nahoře v č. 2, t. j. pokud výslovnost nebrání, vynechává se *-ě-, -i-* v impt. du. a plur.: *nesta* m. nes*ě*ta, *neste* m. nes*ě*te, *trpta, prosta* m. *-i*ta, *trpte, proste* m. *-i*te atp. Vynechávání toto mělo podnět a podporu v impt. sing. *nes, trp, pros* atp.: k singularu tomuto přivěšuje se příslušná osobní přípona pro du. a plur., a výsledkem jest tvar bez samohlásky, tvar se samohláskou na pohled vysutou. Při tvarech s *-ě-*, pokud sem patří, je změna tato vykonána již v době nejstarší, příkladu pro du. neséva, neséta pl. nesémy, *-ěme*, nesěte atp. nemáme; doklady 1. pl. *-ěm*: buděm, vrzěm, plačěm, boha-dle pilni budyem Štít. uč. 137ᵃ, wrrziem sě Hrad. 89ᵇ, placziem ŽWittb. 94ᵇ, 6, nepatří sem, poněvadž by

tu bez -ě- bylo vyslovení nemožné. Pro tvary pak s -i- jsou doklady ještě v stol. XIV a XV: pojděte i zatratimy jě disperdamus ŽWittb. 82, 5, vczinimy věži sobě faciamus Ol. Gen. 11, 4, pohanyme confundamus BiblH. Gen. 11, 7, sěmo przyſtupyte a u mne masti cupyte Mast. 270 sl., obratite súd a k bohu sě nawratite Hrad. 52[b], przyhotowyte pokrm Otc. 137[b] a j., ale většinou a takořka pravidlem jsou tvary bez -i- již ve stol. XIV.

5. V impt. vz. III. 2. *trpěti*, IV. *prositi* a V. 2. *tesati* je v du. a plur. náležité -i-: trp*i*te, pros*i*te, *teš*i*te atp., a mělo by se tu držeti, kde vůbec pro snadnou výslovnost nedávalo se samohlásce vypadávati, mělo by býti na př. bd*i*te, čst*i*te, žebř*i*te atp.; ale za náležité -i- bývá tu -ě-, analogií podle impt. jděte, rcěte, pněte, mřěte, tiskněte atp., kde -ě- je po právu. Změna tato vykonala se ve vz. V. 2. *tesati* již v době předhistorické, příkladu pro žádané tešite nemáme a již v stč. jsou tu doklady s -ě-: placziem ŽWittb. 94[b], 6, ſlepcziemy t. 34, 25, zebrziete a vyvrženi buďte ŽKlem. 91[b], veselte sě a rzehczete Pror. 79[b] atp. Ve vzorech pak III. 2. *trpěti* a IV. *prositi* jest tu -ě- již v textech stč. mnohem hojnější, než -i- a skoro pravidlem: neſpiemi ale bdyemi Koř. 1. Thess. 5, 6, wiprazdniete ŽGloss. 136, 7, uprazdnyete ſie ŽKlem. 46, 1, welbiete t. 33, 4, cſtietez jej Hrad. 115[a], zahanbyete sě Pror. Isa. 26, 11, kupcziete negotiamini Ol. Gen. 34, 10, spatrzietez t. 1. Reg. 23, 33 atd., nč. bděme bděte, ctěme ctěte atd. Us., mýliti ob. mejliti impt. nezmejleme, nezmejlete se Us. ob.

6. V nářečích, nejvíce ve východních, vznikají zase imperativy plur. -*i*me, -*i*te za spisovné -*ě*me, -*ě*te n. -*e*me, -*e*te tím, že se sing. -*i* béře za základ a přípony pluralové mechanicky k němu se připojují. Na př. v nář. chodském: pnite, třite, pošlite chod., začnime chodHan. 44, sednite t. 159 a j., sednite, vezmite si chleba Šemb. 15 (domažl.); v nář. mor. sednime si, padnite na kolena, pošlite t. 35 (obecně mor.), pošlite, zavrite, sednime si BartD. 1, 34 (mor.-slov.), zavřime, zavřite t. 77 (val.), pnimy, pnitě, třimy, třitě, padnimy, padnitě t. 125 sl. (laš.), sednite, lehnite, zavřite, utřite atp. t. 2, 224 (třeb.), t. 239 (kunšt.), t. 245 (žďár.), t. 103 (letov.), t. 145 (slavk.), dite t. 139 (rožn.), dźiće t. 132 (laš.) a j.; dial. mor. doklady tomu jsou již z 2. pol. XV v Comest.: przecztite lid 100[a], a v OlMüllB: každý poklaknite na svá kolena 618, klaknite na svá kolena t. 620; v nář. slc. pnime, trime, trhnime pl. -ite. Hatt. 118 sl. — V nář. laš. bývá tu -*ij* m. -*i* (a vedle -*i*): pnij, pnijmy, pnijtě BartD. 1, 125, třij, třijmy, třijtě t., padnij, padnijmy t. 126 atd.; jako v sousední polštině a v maloruštině, srov. pol. pnij plur. pnijcie, mrzyj mrzyjcie, dźwignij, ciągnij atd., mrus. lemk. dvignij, tjagnij atd.

7. V nářečích bývá za -*i* příslušná střídnice, na př. tři pl. třite, lehnî pl. lehnîte BartD. 2, 274 (jemn.), trè t. 52 (han., přer.) atd. K sing. sedň' atp. jest i plur. sedň'te, lehň'te t. 202 (han., třeb.), táhň'te t. 182 (han., tišň.) atd.

8. Kmenová souhláska se od -*i*, -*ě* náležitě měkčí, v. nahoře č. 1, a měkkost trvá i když samohláska -*i*, -*ě* byla zanikla; na př. veď, plať, pl. ve*ď*te, pla*ť*te atp. V nářečích jsou tu některé zvláštnosti.

Zejména bývá -*jď*, -*jť* za -*ď*, -*ť*, srov. I. str. 534; na př. vejď m. veď, plajť m. plať, chod. 52, a podobně bujď, svijť, krojť t., pojejď domů chodHan. 231, bujď pochváleno t. 64, tak si vejď svou t. 229, nechojď t. 105, zaplajť t. 65, chyjť se t. 53, plur. hlejďte t. 262, porajďte t. 197, vyřijďte t. 237; — z plur. hle*jď*te, pla*jť*te atp. vynechává se -*ď*-, -*ť*- a jest -*jt*-, na př. hlejte, plajte BartD. 2, 129 (zábř.), t. 112 (jev.), pojte, vrajte t. 208 (třeb.) atd.; tím způsobem vznikl i plur. *chojte* a k němu pak sing. *choj* BartD. 41 (hroz.).

Jinde bývá ztvrdlé -*d*, -*t* místo -*ď*, -*ť*, na př. pojed pl. pojedte BartD. 2, 233 (kunšt.), zaplat-zaplatte, vrat-vratte t. 166 (brn.); a z toho dále v plur. -*te* místo -*tte* (-*ťte*), -*dte* (-*ďte*), na př. zaplat pl. zaplate, pojed pl. pojete t. 105 (letov.), pote, nechote t. 166 (brn.). Zvláštnost tato vyvinula se trvám tak: v plur. je*ď*te, pla*ť*te atp. změnilo se *ď*-, *ť*- vlivem následující hlásky tvrdé v *d*-, *t*-, a z je*d*te, pla*t*te atd. dávají se pak i sing. je*d*, pla*t* atd. i plur. je*te*, pla*te* samy sebou. Rovněž tak vzniklo české ob. pus*t*, pus*t*me a pus*t*e m. pus*ť*-.

Sem patří také pozoruhodná zvláštnost nářečí doudlebského, kde v impt. IV. tř. kmenové *z, s, zd, zn, st, sl* se mění v *ž, š, žď, žň, šť, šl*, na př. voziti-vož, kaziti-kaž, nositi-noš, mysliti-myšli, raziti-raž, uraž, zaraž, brousit-bruš, nabruš, hasit-haš, dusit- jen se nezaduš, mísiti, mjísit-mjiš, prosit-proš, věsit-pověš, pověšte, jezdit-ježdi, brázdit (= všetečně se v něčem přebírati) - nebražď, opozdit se - neopožď se, bláznit-neblažni, práznit-pražni (spražněte to s toho stolu, pražni se = apage!), čistit-čišť, mastit-mašť, klestit-oklešť, pustit-pušť, pušťte, postit-pošť, pošťte (pořekadlo: svěť svátek, pošť pátek, nepude ti statek na zmatek), sprostit-sprošť, myslit-myšli, jen si nemyšli Kotsm. 16 (a sdělení soukromé); taktéž je v Moravě jihozápadní: proš, nenoš, nekaž (kaziti), nevož BartD. 2, 250 (žďár.), t. 269 (jemn.), t. 279 (dač.); — staré doklady té zvláštnosti jsou u Husa: duš, haš, noš HusOrth. 181 (uvedeny jako příklady pro znění -š); dále: powieſs (pověsiti) LékB. 47[a], ſmieſſyz (smiesiti) t. 4[b] a j., puſſt z žíly t. 185[a] a j., wpuſſt t. 45[b]; puſſt MudrC. 96[b]; — porůznu pak vyskytuje se změna tato také jinde, na př. raziti impt. ražte, odražte, HavlEp. 16, sražte Neruda Feuill. 3 (1877), 74, jen se nepřeražte t. 168. — Stejného způsobu zdá se býti změna, kterou nastoupilo *c* na místo *ť* v impt. mor. mlac pl. mlacte BartD. 2, 166 (brn.), plac, vrac, chyc, mlac t. 268 (jemn.), svěc pl. svěcte t. 249 (žďár.); tu pak bývá *c* za *t* také v I. tř.: pletu impt. plec, plecte t. 2, 166 (brn.), metu impt. vemec (vymeť) t. 186 (tišň.). — Na pohled jsou to změny, jaké způsobuje souhláska -*j*, a proto mohl by se podobný zdáti výklad, že tu jsou nějaké stopy nahoře vyloženého druhu impt. *věz* psl. *vědjь*; ale výklad

ten byl by zajisté nesprávný, odchylné souhlásky imperativů zde uvedených vznikly bezpochyby dílem lokalními změnami hláskovými, dílem analogií. Podobná zvláštnost je v hluž., kde k inf. vozyć, nosyć atp. jest nejen 1. sg. praes. vožu, nošu, ale také impt. vož, noš, a krom toho též praes. 3. pl. voža, noša, part. praes. vožacy, nošacy a impf. vožach, nošach Mikl. 3² 498.

19. V imperativě mění se někdy kvantita slabiky kořenné. Jednak totiž slabika jinde t. j. kromě imperativu dlouhá se krátí, na př. vrátiti impt. vrať, vraťte, obrátiti -obrať, ráčiti-rač, račiž, vážiti-važ, vzdáliti-vzdal, soužiti-suž, souditi-suď, sloužiti-služ, kouřiti-kuř, mhouřiti-zamhuř oči, slíbiti-slib, blížiti-bliž, nížiti-niž, výšiti-zvyš, mýliti-nemyl se, tázati-taž se, vázati-važ, kázati-kaž atp.; při slovesích s -*í*- z -*ie*- bývá krácení staré (k stč. -*ie*-) v -*ě*-, -*e*-, nebo nové (k nč. -*í*-) v -*i*-, a někdy oboje, na př. svítiti stč. svietiti impt. stč. svěť nč. svěť a také sviť, navštíviti stč. navščieviti-navštěv a navštiv, mířiti-miř m. měř, říditi-řiď m. řeď atd. Někdy naopak slabika jinde krátká v impt. se dlouží, na př. stojím-stůj. stč. stuoj, stój, dial. stój BartD. 1, 40 (hroz.), bojím se-dial. bůj se stč. buoj sě, bój sě, voliti-stč. vuol, vól, rostu-dial. růsť, růsť jablunko z široka Suš. 435, vrci-vŕz, wŕz to preč LékB. 182ᵃ, hrnouti-dial. hŕň BartD. 1, 40 (hroz.).

O jednotlivostech a jiných drobnostech sem hledících viz doleji při třídách a slovesích jednotlivých.

Aorist.

20. Aorist je v indoevropštině d v o j í: silný neb jednoduchý, a slabý neb složený.

S l a b ý má kmenotvornou příponu -*s*, na př. skr. 1. sg. a-tāut-*s*-am z koř. tud- tundere, a-dik-*š*-am m. a-diś-*s*-am z koř. diś- monstrare, a-nāi-*š*-am z koř. nī- ducere, ř. ἔδειξα = ἐ-δεικ-σ-α, ἔ-λῡ-σ-α, stsl. 1. sg. pę-*s*-ъ, 2. pl. pę-*s*-te, 1. sg. pi-*ch*-ъ (-*ch*- z -*s*-, srov. I. str. 306), ved-o-*ch*-ъ, 2. pl. pi-*s*-te, vedo-*s*-te, stč. pi-*ch*, vede-*ch*, pi-*s*-te atd.

Naproti tomu aorist s i l n ý nemá kmenotvorné přípony té nebo takové, na př. skr. 1. sg. *a-budh-am* praes. bōdh-āmi z koř. beu̯dh- = slov. bъd-, bdíti, *a-lip-am* praes. limp-āmi z koř. lip- ungere, ř. ἔ-λιπ-ον, ἔ-φυγ-ον, ἔ-λαβ-ον praes. λείπω, φεύγω, λαμβ-άν-ω atd.; o aor. silném ve slovanštině viz v § násl.

Rozdílnost obojích těchto aoristů jeví se tedy v k m e n e c h. Jejich p ř í p o n y o s o b n í jsou stejné a jsou vyloženy nahoře v §§ 7—14; kde jsou přípony tyto rozdílné, totiž silnější a slabší, tu má aorist ovšem slabší, na př. sg. 1. -*m* (proti praes. -*mь*), 2. -*s* (proti -*sь*) atd.

Aorist silný (jednoduchý).

21. Aorist tento, jak právě pověděno v § předcházejícím, nemá přípony -*s* (v slov. po případě -*ch*), která je v aor. slabém. To je známka jeho všeobecná. Podle známek jiných jsou v něm opět rozdíly: bývá z kmene slabého, proti praesentu, jenž je kmene silnějšího, na př. skr. aor. a-b*u*dh-am praes. bōdh-āmi (z beu̯dh-), ř. ἔ-φυγ-ον praes. φεύγ-ω, ἐ-λιπ-ον praes. λείπ-ω atd.; bývá z kmene bez souhlásky nosové, proti praes. se souhláskou tou, na př. skr. a-*lip*-am praes. li*m*p-āmi, ř. ἔ-λαβ-ον praes. λαμβ-άν-ω atd.; bývá z kmene souhláskového (souhláskou zakončeného) a někdy ze samohláskového, na př. skr. a-*budh*-am a a-*dā*-m, ř. ἔ-φυγ-ον a ἔ-δω-ν atd.

V slovanštině mohly by býti a snad jsou tvary aoristu silného a kmene samohláskového 2. 3. sg. *da* dedisti dedit = skr. a-dā-s, a-dā-t, ř. ἔ-δω-ς, ἔ-δω, a *bě* z pův. bhu̯-ē-s, bhu̯-ē-t, Brugm. II. 1189, k čemuž by se ještě *sta* = skr. a-sthā-s, a-sthā-t, ř. ἔ-στη-ς, ἔ-στη připojiti mohlo; tvary ostatní, sg. 1. -*chъ* atd., jsou ovšem z aor. slabého a mohly k vytčeným tvarům silným býti časem přidělány. Ale je tu možný také výklad, že i 2. 3. sg. *da* atd. jsou tvary aoristu slabého, jehož žádané koncovky 2. sg. -*s-s* a 3. -*s-t* podle pravidla slovanského se odsuly, sr. Brugm. II. str. 1188 a 1345,

Také aor. sg. slov. 1. *sěd-ъ* 2. 3. *sěd-e* atd. proti praes. *sęd-* není druhu zcela stejného se skr. *lip-* a *limp-*, ř. λαβ- a λαμβ- atd.; *sěd-* jest ovšem bez souhlásky nosové, ale zdlouženo, pův. *sēd-*, kdežto v skr. *lip-*, ř. λαβ- atd. zdloužení není.

Tvarů stejných s tvary kmenostupnými skr. aor. *budh-* proti praes. *bōdh-*, řeck. φυγ-, λιπ- proti φευγ,-, λειπ- atp. v slovanštině není. Na pohled hlásí se sem tvary jako stsl. aor. 3. sg. *vъz-bъd-e* (inf. vъzbъnąti expergefieri) z pův. *budh-e-t* koř. beu̯dh-, *u-sъp-e* (inf. usъnąti obdormiscere) z pův. *sup-e t* koř. su̯ep-, stč. aor. 3. sg. *hbe* = *gъb-e* atp.; ale tu proti aoristu stupně oslabeného není praesens stupně vyššího, jako v skr. aor. *budh-* praes. *bōdh-* (z beu̯dh-) atd., nýbrž stupeň oslabený je tu ve všech příslušných tvarech slovesných: praes. -*bъ[d]-nq*. -*sъ[p]-nq*, *gъ[b]-nq*, inf. -*nq-ti* atd.

Tvar, který v mluvnici slovanské za aorist silný se béře, byl původně t. zv. injunktiv, t. j. tvar stejný s imperfektem bez augmentu, braný ve významu rozmanitém, a v slovanštině zejména vzatý za aorist, srov. Brugm. II. 1276 sl.; slovanský aor. sg. 1. *pekъ* 2. *peče* 3. *peče* atd. shoduje se co do tvaru a mimo augment úplně se skr. impf. sg. 1. *a-pač-a-m*, 2. -*a-s*, 3. -*a-t* atd., ř. 1. ἔ-πεσσ-ο-ν, 2. -ε-ς, 3. -ε-(τ) atd., = pův. 1. -*pek-o-m*, 2. -*e-s*, 3. -*e-t* atd.

Tento pak slovanský t. zv. silný aorist tvoří se jen ze základních kmenů s o u h l á s k o v ý c h (souhláskou zakončených) třídy I. vz. 1. *ved-*

aor. stsl. 1. sg. *vedъ*, 2. a 3. *vede* atd., stč. *ved*, *vede* atd., vz. 2. *nes*- aor. stsl. *nesъ*, *nese* stč. *nes*, *nese* atd., vz. 3. stsl. *grebъ*, *grebe*, stč. *hřeb*, *hřebe* atd., vz. 4. stsl. *pekъ*, *peče*, stč. *pek*, *peče* atd., a tř. II. vz. 2. *dvig*-, *tisk*- aor. stsl. *dvigъ*, *dviže*, stč. *vzdvih*, *vzdviže*, *tisk*, *tišče* atd. Ze sloves jiných hlásí se sem na pohled jen aor. 3. sg. *-tьre*: otьre Zogr., Mar., Supr., Sav., sъtьre Supr. Wiedem. 87, Lesk. Handb.[2] 123 a 124, Mikl. Gramm. III[2] 106; v češtině dokladu tomu podobného není, a v stsl. je to beze vší pochyby novotvar jako 3. pl. *-pьrošę*, opьrošę Ostr. Mikl. III[2] 106.

Kmen tohoto aoristu tvoří se příponou *-o*, *-e*, a jest tedy *ved-o-*, *ved-e-*. Kmen *-o* je v 1. os. sing., stsl. *vedъ* stč. *ved* duxi z **-o-m*; v 1. os. du., stsl. *ved-o-vê* (v stč. není dokladu); v 1. os. plur., stsl. *ved-o-mъ*, stč. *ved-o-m*, *jid-o-m*; a v 3. os. plur., stsl. *vedą* z *-o-nt*, stč. *vedú*; kmen pak *-e* je v osobách ostatních: 2. sg. stsl. i stč. *ved-e* z **ved-e-s*, 3. *ved-e* z **ved-e-t*, 2. du. stsl. i stč. *ved-e-ta*, 3. stsl. *ved-e-te* stč. *ved-e-ta*, 2. pl. stsl. i stč. *ved-e-te*.

Přízvuk byl tu v psl. bezpochyby na slabice kořenné: sg. 1. *vèdъ*, 2. 3. *vède* atd. Tím lišily se i tvary jinak stejné od praesentních, kde přízvuk býval na příponě; na př. 2. pl. aor. *vèdete*, praes. *vedète*. Srov. I. str. 576. Svědectvím pro přízvuk aor. *vèd-* atd. je v stč. zdloužení, které je v slabikách těchto doloženo a nejspíše přízvukem se vyvinulo. Příklady a doklady jeho uvedeny jsou doleji na svých místech při I. tř. vz. 1. *jdu* aor. 3. sg. *jíde*, *vedu* aor. 3. sg. *véde* zúž. *více* duxit, vzoru 2. *lezu* aor. 3. sg. *naléze*, *vléze* zúž. *vlíze*, vz. 4. *sahu* aor. 3. sg. *přisieže* zúž. *přisíže*, v tř. II. *zdvihnu* aor. 3. sg. *povzdviže* atp.

Stejné zdloužení jest doloženo několika příklady při aor. slabém, v. § 23. V případech, kde zdloužení toto je písmem naznačeno, bylo zajisté také u výslovnosti; ale generalisovati tu trvám nelze, při známé kolísavosti kvantity nelze tvrditi, když písař některý má na př. aor. *véde*, že by se tak bylo říkalo všeobecně a že bylo bývalo pravidlem také *vláde*, *húde*, *pléte*, *nése*, *hřébe* atd. Nestejnost a kolísavost, kterou tu předpokládám, je dosvědčena doklady pro aor. *táže (táhnutí)*, ztáže cum extendisset Kladr. Ex. 14, 27, a *těže*, (král) na pomoc przytieže Troj. 145[b] t. j. -těže (z dlouhého -tieže bylo by v Troj. -tíže) a dále korrekturou v EvZimm., kde bylo napsáno *páde*, paade k nohám mým 34, a druhé *a* v paade pak vyškrabáno.

V příkladech: chlap zznide[e] Jid. 111 a vyšed odtud ten sluha y nenalezee jednoho EvTřeb. Mat. 18, 28 je zdloužena přípona kmenová.

Aorist silný byl v době psl. Do doby historické dochoval se plně v stsl. a v dokladech dosti hojných také v stčeštině, v. § násl. Jinde zachována z něho jen 2. 3. os. sg. tím, že tvar ten přejat do časování aoristu slabého, v. § 23, b) 2 a § 24.

Tvary jeho pokládal Dobrovský v Institutiones 1822 str. 564 za zkráceniny, praeterita contractiora; v 1. sg. je prý v stsl. odsuto *-ochъ* a v 3. pl. jest *-u* m. *-oša*; že by tvary stejné byly také jinde ve slovan-

štině a zejména též v stčeštině, Dobrovský nepraví. Kopitar v Glagolita Clozianus 1836 str. 9 má tvary aor. jednoduchého za chyby; v Hesychii glossographi discipulus 1839 str. 43 opravuje se a má je za zkráceniny, shodně s Dobrovským. Taktéž s Dobrovským se shoduje Vostokov v Opisanii rukopisej v Žurn. min. nar. prosvêšč. 1842 a v Ostromirovu evangeliu 1843. Miklosich v posudku o Boppově Vergl. Grammatik, v Jahrbücher für Litt. CV (1844) str. 65, srovnává aor. stsl. *idъ* se skr. *adām* a klade tvar 2. 3. sg. *ide* správně k tvarům 1. sg. *idъ* a 1. pl. *idomъ*, ale ve Vitae Sanctorum 1846 str. 50—51 myslí, že aor. *tekъ* je z *tekъ-sъ* a že tu *-sъ* prý odsuto jako v *pênikъ* z *phoenix*. Šafařík v Počátcích mluv. stč. 1845 str. 108 spatřuje v tvarech aoristu tohoto příklady smělého zkracování, podle Dobrovského; ale již 1847 v ČČMus. I. str. 160 sl. podává jich výklad celkem správný srovnávaje stsl. 1. sg. *pad-ъ* se skr. *a-pat-am* a ř. (dor.) *ἔ-πετ-ον* atd.; nesprávně klade *padъ* také za tvar 2. a 3. sg., sveden chybným dokladem, a *pade* za tvar 2. a 3. du. Čelakovský ve Čteních o srov. mluv. 1853 str. 333 sl. souhlasí opět s Dobrovským, tvary aor. silného jsou prý zkrácené a přistřižené. Miklosich ve Vergl. Gramm. III. 1856 str. 90, určitěji v 2. vyd. 1876 str. 76, přijímá výklad Šafaříkův a opravuje jej, kde bylo třeba. Ale ještě potom vyskytuje se zastaralý výklad stahováním a zkracováním přece, zejména u Vostokova v Gramm. 1863 str. 70 sl. a u Sreznevského, Drevnie glag. pamjatniki 1866 a Drevnie pamjatniki jusovago pisma 1868, srov. Mikl. III[2] 77.

22. V češtině vyskytuje se aorist silný v textech starých v dokladech hojných, ale přece měrou jen obmezenou, je tedy již v stčeštině archaismem.

Pro 1. os. sg. je dokladů jen několik; zejména *jid*, *jíd*: priedgid praeveni ŽGloss. 118, 147, prziedgid ŽWittb. a ŽBrn. tamt., vrácu sě v dóm mój otk(a)dž winid unde exivi EvA. Mat. 12, 44, przijidь k tielu a ěkž vzviediechь že atd. veni ad corpus et ut scivi quoniam etc. Hlah. Sap. 8, 20; — *pad*: i řekl sem: nynie popad nunc coepi ŽKlem. 76, 11 (překladatel omylem místo coepi rozuměl cepi, ale pro tvar aor. silného *pad* je to doklad jistý i přes ten omyl); — *lez*, *léz*: nenalez non inveni ŽWittb. 68, 21, nalez Davida sluhu mého inveni ŽPod. 88, 21, nalez kroniku u Boleslavi DalC. úv. 3 (v jiných rkpech na témže místě: nalezech n. nalezl sem); — *moh*: nemoh j'mu jmene zvěděti non potui AlxV. 897; — *táh*: przytah duch attraxi ŽWittb. 118, 131; — *zdvih*, *zdvíh*: a pozdvihь vino i podachь kralovi levavi vinum Hlah. Nehem. 2, 1.

Pro 2. os. sg. je dokladů málo; mám jen tento: ty do cizie země przygyde Kruml. 104[a]. Byl tu zajisté vůbec tvar *-e*, t. j. tvar stejný jako pro 3. sg., *vede* n. *véde* duxisti jako *vede* n. *véde* duxit atp., neboť tvary pro 2. a 3. os. sg. aor. jsou v slovanštině všeobecně znění stejného.

Pro 3. os. sg. je dokladů bez počtu; neboť příležitost pro ni vyskytuje se velice hojně, a tvaru jiného pro ni není. Tedy *vede, véde* duxit atd., na př. (Ježíš) wéde je BiblB. Mark. 9, 2, (had) inhed wzpyſſtie (t. j. vzpiště) a jí z úst wylyze OtcA. 380ᵇ, wyleze OtcB. 138ᵇ (stejné místo) atd.

Pro 1. os. du. byl beze vší pochyby tvar *-ově, -ova*, tedy *vedově, vedova* atd., ale dokladu pro něj nemám.

Pro 2. os. du. byl zase tvar *-eta, vedeta* atd., stejný se 3. du., ale dokladu opět nemáme.

Pro 3. os. du. jsou doklady *jideta, jídeta*: když (Josef a Maria do Jeruzalema) przigideta, hned u boží chrám wnydeta, tu j'ho (Ježíše) střěd mistróv uzřěsta Hrad. 71ᵇ, když (Telefus a Achilles) przigideta Troj. 98ᵃ; — *bodeta*: když Klitus s Artofilem bodeta na sě kopíma, wznydu dřízhy mezi nima, zatiem ſye potkaſta sama atd. AlxV. 1576 sl.

Pro 1. os. plur. jsou doklady *jidom, jídom*: tu v umění prospěvše jednomu čarodějníku sě přikázachom, a když ho falešného seznachom, pryč od ňeho gidō Pass. 291; když wgydom v klášter ingressi sumus OtcA. 121ᵇ; kdy gydom ot sv. Apollonie nagydom sled jěšťera jednoho t. 124ᵃ sl.; gydom tam, a když opatřichom a nikdež nic nenie, ještě by bylo k užitku lidskému, chtiec opatřiti i pogydom dále t. 298ᵇ sl.; — sem patří také doklady psané omylem *-em* m. *-om*: když do jeho domku wnydem ochotně nás přije cum venissemus OtcA. 100ᵃ; když pogydem k nim, poběžěchu cum appropinquaremus t. 148ᵃ; do města przygydem t. 298ᵇ; — *sědom*, psáno týmž omylem *-em*: pátý den wſiedem na moře . . až do města ješto slove Carthago przygydem tamt.; — omyl *-em* m. *-om* vznikl zajisté matením s 1. plur. praes. ved*em* atd. a je svědectvím, že tvaru *-om* v stol. XV již dobře nerozuměno.

Pro 2. os. plur. byl zajisté tvar *-ete, vedete, vědete* duxistis atd., ale dokladu pro něj nemám.

Pro 3. os. plur. není dokladů tolik, jako pro 3. sg., poněvadž zde vedle tvaru aor. silného byl k disposici také tvar aor. slabého; ale je jich přece hojnost, na př. *vedú* duxerunt: když jeho svázána powedu lidé počěchu řěci Pass. 14, i přijěchu Ježíšě i wywedu EvZimn. 44; *nesú* tulerunt: učenníci jeho tělo pochopivše na koráb wzneſu, tu sú anděla vuodci jměli Pass. 353; atd.

O d l o u ž e n í slabiky kořenné v stč. aor. *véde, jíde, léze* atd. viz v § předešlém.

Aorist slabý (složený).

23. Aorist tento má příponu kmenotvornou *-s*, a tou liší se od aoristu silného, na př. 1. sg. stsl. pę-*s*-ъ, 2. pl. stsl. i stč. pi-*s*-te atp., v. § 20.

s bývá změněno v *ch*: 1. sg. stsl. pi-*ch*-ъ stč. pi-*ch*, stsl. plu-*ch*-ъ atp., 1. pl. pi-*ch*-omъ, plu-*ch*-omъ atd., proti 2. pl. pi-*s*-te, plu-*s*-te a ř. ἔλυ-σ-α, ἔπλευ-σ-α atd.; stran změny té viz I. str. 306.

ch pak je dále změněno v *š* v stsl. 3. pl. pi-*š*-ę, vedo-*š*-ę atp.; koncovka *-šę* je z *-ch-ьnt a toto z pův. *-s-ņt*. Ke koncovce *-šę* ukazují také tvary srbchorv. *-še*: piše, pletoše atp., a strus. *-šja, -ša*: vedošja, vedoša, srov. Sobol. Lekc. 209 a 268. V češtině je naproti tomu koncovka *-chu*: pichu, vedechu atd., v srbštině lužické též *-chu*: hluž. pichu, njesechu atd., a v stpolštině *-chą*: bychą, kradziechą Kal. 264 a Brückner v Jag. Arch. 11, 477; dlužno tu tedy pro slovanštinu západní předpokládati tvar *-chą* vzniklý z *-ch-o-nt. Má tedy slovanština v 3. pl. aoristů těchto tvar dvojí, *-šę* a *-chą*. Ale tvar *-chą*, jakkoli starý, je bezpochyby novotvar, vzniklý podle -chą 3. pl. impf. Svědčí tomu jednak theorie, která zde předpokládá pův. *-s-ņt* a tedy žádá pro slovanštinu *-šę*, a dále ta okolnost, že tu také v struštině časem tvary *-chu (z -chą)* vstupují na místo tvarů starších *-šja, -ša* (ze *-šę*), srov. vedošja Sobol. Lekc. 268, pridoša t. 210 a privedochu t. (z r. 1339), pridochu t. (r. 1409) atd.; co se v ruštině děje v době historické, moho se v západní slovanštině vykonati v době předhistorické.

V stč. bývá vedle 2. 3. du. *-s-ta* a 2. pl. *-s-te* také *-š-ta, -š-te*; o tom viz doleji § 27.

Tvary s *-s* jsou sigmatické, tvary pak s *-ch* chiatické, a druhdy bývá tento aorist vůbec nazýván s i g m a t i c k ý m nebo c h i a t i c k ý m.

Původ přípony *-s* není znám, Brugm. II, 20. Možná že i tento aorist, jako se to poznává při imperfektu, v. § 25, vznikl z nějakého výrazu perifrastického, v němž bylo sloveso finitní *býti* koř. *(e)s-*, a že toto *(e)s-* při dalších obměnách výrazu skleslo v příponu.

V slovanštině jeví se aorist tento v podobě několikeré, rozdílné podle toho, jak se končí kmen základní, zda-li totiž samohláskou či souhláskou a jakou, pak jak přípona *-s* ke kmenu základnímu je připojena, a je-li *-s* či vzniklé z něho *-ch*.

a) Když kmen základní se končí s a m o h l á s k o u, je přípona *-s* k němu připojena bezprostředně; a je změněna v *-ch*, následuje-li opět samohláska, před souhláskou pak zůstává *-s*. Na př. z kmene základního *pi-* je aor. 1. sg. stsl. *pichъ* (*-ъ* z pův. *-o-m*) stč. *pi-ch*, du. 1. stsl. *pi-ch-ov-ě* stč. *pi-ch-o-vě, -va*, 2. stsl. i stč. *pi-s-ta*, 3. stsl. *pi-s-te* stč. *pi-s-ta*, pl. 1. stsl. *pi-ch-o-mъ* stč. *pi-ch-o-m*, 2. stsl. i stč. *pi-s-te*, 3. stsl. *pišę* z *pi-ch-ьnt a stč. *pichu* z *pi-ch-o-nt.

K m e n je tu tedy jednak *pi-s-*, v tvarech *pis-ta* a *pis-te*; jednak má ještě kmenotvornou příponu další *-o* a jest *pi-ch-o-*, v 1. sg. *pichъ* z *-om, 1. du. stsl. *pich-o-vě*, stč. *-o-vě, -o-va*, 1. pl. stsl. *pich-o-mъ* stč. *pich-o-m*; týž kmen je také v západoslovanském tvaru 3. pl. *pichą* stč. *pichu* z *pich-o-nt, kdežto v stsl. *pišę* z *pich-ьnt jest *-ьnt* z býv. *-ņt*, srov. § 14. Tvary 2.

a 3. os. sg. jsou *pi*, stč. i stsl. atd.; koncovky 2. sg. *-s-s* a 3. *-s-t*, které by tu býti měly, jsou podle pravidla v hláskosloví slovanském obecně platného odsuty, srov. I. str. 319 a Brugm. II. 1188. Jako aor. sg. 1. *pichъ* č. *pich* 2. 3. *pi* atd., tak jest ovšem také *krychъ* č. *krych kry* .., *umêchъ* č. *uměch umê* .., *prosichъ* č. *prosich prosi* .., *tesachъ* č. *tesach tesa* atd.

S délkou slabiky kořenné v psl. kr*y*chъ, pl*u*chъ, p*i*chъ atp. srovnati jest zdloužení v ř. *ἔ-λῡ-σα* a vyšší stupně v *ἔ-πλευ-σα* a skr. a-*nāi*-šam z koř. *ni-* ducere.

b) Když kmen základní se končí souhláskou, může slabý aorist býti dvojí.

1. U několika sloves připojuje se přípona *-s* přímo ke kmenu. Kmen bývá z pravidla zdloužen anebo stupně vyššího, a souhláska kmenová namnoze zaniká. Na př. *ved-* ducere, zdlouž. *vēd-*, aor. stsl. *vêsъ* duxi z *vēd-s-om. Zdloužení není tu náhradou za vysutou souhláskou, nýbrž od původu, jak svědčí stupně vyšší ve stejných tvarech skr. a-*tāut*-s-am z koř. *tud-*, ř. *ἔδειξα* z koř. *dik-* atp., srov. Jag. Mar. 452 a Wiedem. 104. Aoristové *-s-* mění se tu někdy v *ch* analogií podle bi-*ch*-ъ atd., a jest na př. stsl. 1. sg. *jachъ* místo žádaného *jasъ*, 1. pl. *jachomъ* vedle *jasomъ*, 3. pl. *jašę* (-š- z -ch-) vedle *jasę*; v du. 2. 3. a 2. plur. jest ovšem vždycky *-s-*, poněvadž také aor. *bichъ* má tu vždycky koncovky *-sta*, *-ste*.

Aorist tento mají jenom kmeny souhláskové třídy I. vzoru 1. až 6., a to nikoli všecky. Příklady jeho vyskytují se nejhojněji v stsl., ale již tu jsou to namnoze vzácné archaismy vedle obyčejnějších tvarů jiných. V následujícím přehledě ukazujeme, jak se tento aorist tvoří ve kterém vzoru t. j. při kterém druhu kmenů souhláskových, a které jeho tvary jsou tu v nejstarších textech stsl. doloženy (podle Wiedem. 88—102).

Ve vzoru 1., při kmenech se souhláskou *-d*, *-t*: souhláska kmenová se odsouvá a jest na př. aor. *vês-* z **vēd-s-*. — Tvary zde doložené jsou z kmene *ved-* ducere sg. 1. *vêsъ*, privêsъ Zogr. (k jednotlivým tvarům uváděn tu doklad jen některý); sg. 3. *vê*, otъvê Ass.; du. 3. *vêste*, privêste Mar.; plur. 1. *vêsomъ*, vъvêsomъ Zogr.; pl. 2. *vêste*, vъvêste Zogr.; pl. 3. *vêsę*, privêsę Zogr.; — z kmene *bljud-* observare sg. 1. *bljusъ*, sъbljusъ Mar.; pl. 3. *bljusę*, sъbljusę t.; — z kmene *bod-* pungere pl. 3 *basę*, probasę Zogr.; — z kmene *cvьt-* pův. *kueit-* florere pl. 3. *cvisę*, procvisę Cloz.; — z kmene *čьt-* pův. *keit-* legere pl. 3. *čisę* Zogr.; — z kmene *êd-*, *jad-* edere sg. 3. *ê*, izê Supr., a *êstъ*, *jastъ* (s koncovkou *-stъ* přijatou podle praes.), êstъ Zogr., sъnêstъ t., jastъ Supr.; pl. 1. *êsomъ* Mar.; pl. 3. *êsę* t.; a vedle toho analogií tvary s *-ch-*: sg. 1. *jachъ* Supr., pl. 1. *jachomъ* Zogr., *êšę* t.; — z kmene *męt-* turbare sg. 1. *męsъ*, sъmjęsъ sję Psalt.; pl. 1. *męsomъ*, sъmjęsomъ t.; pl. 3. *męsę*, sъmjęsję sję t.; a vedle toho analogií tvary s *-ch-*: pl. 3. *męšę*, sъmęšę sę Mar., semjęšję sję Psalt.

Ve vz. 2., při kmenech se souhláskou *-s*, *-z*: sykavka kmenová je z bývalé hrdelnice palatalní, na př. *nes-* z pův. *nek-*, srov. I. str. 305, a ta s aoristovou příponou *-s* dává *-s*, tedy aor. *nês-* z **nēk-s-* atd., srov. Schmidt v KZ XXV, 120 sl. — Tvary zde doložené jsou z kmene *nes-* ferre sg. 1. *nêsъ*, vъznêsъ Psalt.; du. 3. *nêste*, vъznêste Ass.; pl. 3. *nêsę*, prinêsę Zogr.; — z kmene *verz-* ligare sg. 1. *vrêsъ*, otъvrêsъ Psalt.; du. 3. *vrêste*, otvrêste sę Zogr.; pl. 3. *vrêsę*, otvrêsę sę Mar.; — z kmene *tręs-* movere pl. 3. *tręsę*, sъtręsę sę Mar.

Ve vz. 3., při kmenech se souhláskou retnou: souhláska kmenová se odsouvá a jest aor. *grês-* z **grēb-s-*. — Tvar zde doložený jest jen z kmene *greb-* sepelire pl. 3. *grêsę*, pogrêsę Mar.

Ve vz. 4., při kmenech se souhláskou *-k*, *-g*: souhláska kmenová je hrdelnice velarní a ta s aoristovou příponou *-s* dává psl. *-ch*, na př. *rek-* aor. *rêch-* z *rēk-s-*; v tvarech *-sta*, *-ste* (2. 3. du. a 2. pl.) je *-st-* z pův. *-kst-*, jako mistus v. mixtus; srov. Lesk. Handb.[2] 12 a 36, Brugm. 1, 340, Schmidt v KZ XXV, 120 sl. — Tvary zde doložené jsou z kmene *rek-* dicere sg. 1. *rêchъ* Zogr.; du. 3. *rêste* t. a také *rêsta* t.; pl. 1. *rêchomъ* Cloz.; pl. 2. *rêste* Mar.; pl. 3. *rêšę* Zogr.; — z kmene *lęk-* incurvare sg. 1. *lęchъ*, sъlęchъ sę Euchol.; pl. 3. *lęšę*, sъljęšję Psalt., naljęšję t.; — z kmene *tek-* currere sg. 1. *têchъ* Psalt.; du. 3. *têste* Zogr.; pl. 3. *têšę* Zogr.; — z kmene *velk-* trahere pl. 1. *vlêchomъ*, oblêchomъ sę Euchol.; pl. 3. *vlêšę*, oblêšę Zogr.; — z kmene *žeg-* urere pl. 3. *žešę* (nezdlouženo), vъžešję Psalt.

Ve vz. 5., při kmenech se souhláskou *-n*, *-m*: souhláska kmenová splývá s předcházející samohláskou v nosovku a jest na př. aor. *pęs-* z *pēn-s-*, *pen-s-* (*ēn* před souhláskou se krátí v *en*, Brugm. II. 1189) atd. — Tvary sem patřící jsou především 2. 3. sg. *-ę* a 2. 3. du. i 2. pl. *-sta*, *-ste*, jež tu jsou z pravidla a bez výjimky; pro ostatní pak osoby jsou tvary zde doložené z kmene *čen-* (praes. *čьn-*) incipere sg. 1. *čęsъ*, načjęsъ Psalt.; pl. 3. *čęsę*, načęsę Mar.; a vedle toho analogií tvar s *-ch-*: pl. 3. *čęšę*, načęšę Zogr.; — z kmene *jem-* (praes. *jьm-*) prehendere sg. 1. *jęsъ*, pojęsъ Mar., prijęsъ Assem.; pl. 1. *jęsomъ* Mar., vъzęsomъ t., prijęsomъ Assem., sъnęsomъ Euchol.; pl. 3. *jęsę* Zogr., vъzęsę Mar., prijęsę t., obęsę t.; a vedle toho analogií tvary s *-ch-*: sg. 1. *jęchъ*, pojęchъ Zogr., vъzęchъ Supr., pl. 1. *jęchomъ*, prijęchomъ Zogr., vъzęchomъ t., pl. 3. *jęšę* Zogr., vъzęšę t.; — z kmene *klen-* (praes. *klьn-*) iurare sg. 1. *klęsъ*, kljęsъ sję Psalt., a vedle toho analogií tvar s *-ch-*: pl. 3. *klęšę*, proklęšę Supr.; — z kmene *pen-* (praes. *pьn-*) tendere tvary s *-ch-*: pl. 1. *pęchomъ*, raspęchomъ Supr., pl. 3. *pęšę*, raspęšę Zogr.

Ve vz. 6., při kmenech se souhláskou *-r*, *-l*: tu jest aor. pův. na př. *mēr-s-*, *mer-s-* (*ēr* před souhláskou se krátí v *er* Brugm. II, 1189), a z toho pravidelné stsl. *mrês-* a *mrêch-*, toto v sg. 1. *mrêchъ*, du. 1. *mrêchovê*, pl.

1. *mrêchomъ* a 3. *mrêšę*, ono v osobách ostatních: du. 2. *mrêsta*, 3. a pl. 2. *mrêste* a 2. 3. sg. *mrê* (z koncovky bývalé v os. 2. *-s-s* a 3. *-s-t* odsuto). Vývoj etymologický žádá tvarův *mrê-*, a za ně bývaly tvary *mьrê-*: stsl. umrê i umьrê Zogr., a stč. z*e*mřieti ukazuje taktéž ke staršímu *mьrê-*; tu všude je *mьr-* místo *mr-* podle praesentu.

Do češtiny jsou z toho dochovány tvary následující:
ve vz. 1. z kmene *j-êd-* (praes. bezpříznaké *jiem* atd.) aor. 3. sg.
jě: (chrúst) zzie veškeň plod země comedit ŽWittb. 104, 35 t. j. *zě*, zzie
ŽGloss. tamt., (chrúst) zzie[dl] vše sěno ŽWittb. tamt. (-dl připsáno po-
zději), (Eva) vzě toho ovocě i ſnye a Adam také ſnye Ol. Gen. 3, 6 t. j.
sně ze **sъn-ê*; du. 3. *jěsta*: když tu gieſta i piſſta Troj. (rkp. knih. Strah. kn.
7); pl. 3. *jěchu*, analogií s *-ch-* místo *-s-*: když pogiechu cum come-
dissent Ol. 1. Reg. 28, 25, ani pichu ani gechu Trist. 94, kobylky ſiechu
veščeк plod ŽKlem. 104, 35, poslal na ně mšicě i ſniechu jě t. 77, 45 atd.;
srov. § 56, b;

ve vz. 4. z kmene *rek-* aor. 1. sg. *řěch*, *řech* (s jotací skleslou):
rzech Zlomk. Táb. I. 20.; du. 3. *řěsta*, *řesta*: ona (dva synové Soběslavovi)
rzeſta DalC. 70; pl. 3. *řěchu*, *řechu*: páni rziechu DalH. 8, rziechu židové
EvZimn. 35, rzechu ŽKlem. 77, 19, DalC. 1 a j., Hrad. 27[b] a j., EvZimn.
35 a j., Pass. 139 atd.; srov. § 77, b);

ve vz. 5. sg. 2. na př. *pě* psl. *pę* m. **pęs-s*, 3. *pě* psl. *pę* m. *pęs-t*,
du. 2. a 3. *pěsta* z *pęs-ta*, pl. 2. *pěste* z *pęs-te*, z pravidla tak; k tomu
analogií s *-ch* m. *-s*: sg. 1. *pěch*, du. 1. *pěchova*, pl. 1. *pěchom*, 3. *pěchu*,
psl. *pęch-* z **pen-s-*, rovněž tak z pravidla; srov. opět § 86;

ve vz. 6. sg. 1. na př. *mřěch*, du. 1. *mřěchova*, pl. 1. *mřěchom*, pl. 3.
mřěchu, z **mers-o-*; a sg. 2. *mřě* z **mers-s*, 3. *mřě* z **mers-t*, du. 2. 3.
mřěsta z **mers-ta*, pl. 2. *mřěste* z **mers-te*; vše pravidelně, srov. § 94.

Kmeny aoristu tohoto jsou tedy dílem *-s*: v 2. a 3. sg. stsl. *pę* a *m(ь)rê* atp., stč. *pě* a *mřě* atd., z **pens-s*, **mers-s* a **pens-t*, **mers-t*; v 2. a 3. du. a 2. pl. stsl. *pęsta* a *pęste*, *m(ь)rêsta* a *m(ь)rêste*, *rêsta* a *rêste*, stč. *pěsta* a *pěste*, *mřěsta* a *mřěste*, *řěsta* a *řěste* atd., z **pens-ta* a **pens-te*, **mers-ta* a *mers-te*, *rēks-ta* a *rēks-te*; v 3. pl. stsl. *pęsę* z **pens-ьnt* (pův. *-n̥t*); — dílem *-so*, t. j. kmen utvořený z kmene *-s* kmenotvornou příponou další *-o*: v stsl. sg. 1. *pęsъ* z **penso-m*, du. 1. *pęso-vê* a pl. 1. *pęso-mъ*; — dílem *-ch*: v pl. 3. stsl. *pęšę*, *m(ь)rêšę*, *rêšę* z **-ch-ьnt*; a *-cho*: v sg. 1. stsl. *pęchъ*, *m(ь)rêchъ*, *rêchъ* stč. *pěch*, *mřěch*, *řěch* z **-cho-m*, du. 1. stsl. *-cho-vê* (*-va*) stč. *-cho-vě* (*-va*), pl. 1. stsl. *-cho-mъ* stč. *-cho-m* a pl. 3. stč. *-chu* z **-cho-nt*; v tvarech stsl. *pęch-* stč. *pěch-* atp. jest *-ch-* místo staršího *-s-* a vzniklo analogií podle pi*ch-*, v tvarech stsl. *m(ь)rêch-* stč. *mřěch-* atp. vzniklo pravidelnou v slovanštině změnou z *-s-*, a v tvarech stsl. *rêch-* stč. *řěch-* atp. je z bývalého *-ks-*.

2. Všeobecně pak mají slovesa sem patřící, t. j. slovesa kmene sou-

hláskového, příponu připiatu ke kmenu rozšířenému příponou další jednak *-o*, jednak *-e*; na př. *ved-* ducere aor. stsl. 1. sg. *ved-o-ch-ъ* 2. pl. *ved-o-s-te* atd., stč. 1. sg. *ved-e-ch* 2. pl. *ved-e-s-te* atd.

Původ aoristového tvaru tohoto vykládán rozdílně. Výklad velmi rozšířený jest, že tvar *ved-o-chъ* atp. je střídný se skr. *abōdh-i-šam* atp. a že tu jsou t. zv. spony, skr. *-i-* a stsl. *-o-*, obé za původní *-ə-*; srov. I. str. 23, Brugm. I, 105, Jagić v Arch. 10, 175, Fortunatov tamt. 11, 569, Uhlenbeck tamt. 17, 629. Podle výkladu toho byl by aor. *vedochъ* atp. z doby prajazykové. Ale naproti tomu je na pováženou, co ukazuje Wiedem. 109 a 110, že totiž aorist tento v některých z nejstarších textů stsl. nemá dokladů nijakých, zejména v Cloz., Cod. Mar. a Psalt. sin., v jiných pak jen poměrně málo, zejména v Euchol. sin. 5, v Ass. 26 atd. Wiedemann soudí z toho, že aorist tento vznikl teprve po rozštěpení jazyků slovanských, „im Sonderleben der einzelnen slavischen Sprachen“, a zakládá na tom svůj výklad další; podle toho vzniklo jihoslovanské a ruské *vedochъ* z **vedъ-chъ* (srov. priobrêtъchъ Zogr. Mat. 25, 20) a toto z aor. silného *vedъ* připojením *-chъ* podle *dachъ* atp., západoslovanské pak *vedech* vzniklo tím, že k 2. 3. sg. aor. silného *vede* připojeno stejnou analogií *-ch*. Brandt v Russk. filolog. vêstn. 11, 166 vykládá *vedo-* ve *vedochъ* atd. kratčeji podle 1. os. du. *vedo-vê* a pl. *vedo-mъ*. A podobný jest výklad u Brugm. II, 1190: k sg. 2. 3. *dêla* byly tvary sg. 1. *dêlachъ*, pl. 1. *dêlachomъ*, 2. *dêlaste* atd., utvořeny tedy k sg. 2. 3. *vede* (aoristu silného) také tvary sg. 1. *vedech* pl. 1. *vedechom*, 2. *vedeste* atd. (v slovanštině západní); jinde (v slovanštině jižní a východní) pronikl vliv aoristu silného du. 1. ved*o*vê pl. 1. ved*o*mъ, a bylo du 1. ved*o*chově, pl. 1. ved*o*chomъ, a podle toho pak i sg. 1. ved*o*chъ, pl. 2. ved*o*ste atd.

Kmen, který se v tvarech tímto způsobem vzniklých na pohled jeví, jest dílem *vedos-*, *vedes-*, na př. v 2. pl. v stsl. *vedoste* stč. *vedeste*; dílem *vedoch-*, v 3. pl. stsl. *vedošę*; a dílem *vedocho-*, *vedecho-*, na př. v 1. pl. stsl. *vedochomъ* stč. *vedechom*. Kmeny jsou vůbec grammatické abstrakce; při těchto vidí se to tím více, poněvadž vylíčený vznik tvarů zřetelně ukazuje, že na př. tvar 1. os. sg. *vedochъ*, *vedech* nevznikl z kmene abstrakcí podávaného **vedocho-*, **vedecho-*, nýbrž způsobem jiným, nahoře naznačeným.

V češtině bývá kořenná slabika tohoto aoristu zdloužena, na př. *jíti* aor. 3. pl. *jídechu*, *jěti* aor. 3. pl. *jiedechu*, *jédechu* atp., doklady viz doleji na svých místech. O stejném dloužení v aor. silném v § 21.

24. Přehled aoristův a poznámky k nim.

1. Byl tedy aorist původně dvojí: slabý, s kmenotvornou příponou aoristovou *-s*, a silný, bez přípony takové.

Silný byl ze základního kmene samohláskového, na př. skr. *a-dā-m*,

ř. ἔ-δω-ν, nebo z kmene souhláskového, na př. skr. *a-budh-am*, ř. ἔ-φυγ-ον.
V slovanštině mohly by býti a snad jsou aoristy silné kmene samohlásko-
vého a tedy reflexy z doby prajazykové 2. 3. sg. *da*, *sta*, *bê*, ale jisto to
není. Aoristů silných kmene souhláskového a shodných se skr. *a-budh-am*
(proti praes. *bōdh-* z *beu̯dh-*), *a-lip·am* (proti praes. *lımp-*), ř. ἔ-φυγ-ον
(proti praes. φευγ-), ἔ-λαβ-ον (proti praes. λαμβ-) v slovanštině není; byly
v době prajazykové, ale do slovanštiny se nedochovaly. Slovanský t. zv.
aorist silný shoduje se co do tvaru (mimo augment) se skr. a řeck. im-
perfektem, srov. *vedъ* (-ъ z *-om) duxi a skr. *a-bōdh·am*, ř. ἔ-φευγ-ον, 3. sg.
stsl. a stč. *peče* a skr. *a-pača-t*, ř. ἔ-πεσσε z býv. *[e]-peke-t* atp., a jest tedy
po stránce tvarové původu prastarého; ale funkcí, totiž významem aoristovým
je to zvláštnost slovanská.

Aorist slabý je co do tvaru stejný v skr., řečt. a slovanštině a je tedy
prastarý, srov. Brugm. v Curtiových Studien IX, 313. Je rovněž ze základ-
ního kmene dílem samohláskového, na př. skr. *a-nāi-š-am*, ř. ἔ-πλευ-σ-α,
ἔ-λῡ-σ-α, dílem souhláskového, na př. skr. *a-tāut-s-am*, ř. ἔ-δεικ-σ-α.

Při kmenech samohláskových dochován tento aorist z doby prajazy-
kové také do slovanštiny a je zde pravidlem, pokud se aorist vůbec drží.
Na př. aor. stsl. *pi·ch·ъ* (-ъ z *-*o-m*) stč. *pich* je tvar podobný a většinou
shodný se skr. *a-nāi-šam* a ř. ἔ-λῡ-σ-α, a stsl. *plu-ch-ъ* stč. *pluch* shoduje
se ř. ἔ-πλευ-σ-α také etymologicky a (mimo augment) hláska za hláskou.

Při kmenech souhláskových dochovány z doby prastaré do slovanštiny
tvary jako jsou v tř. I. vz. 1. stsl. *vês-* ze základního kmene *ved-* ducere,
2. stsl. *nês-* z *nes-* ferre, 3. stsl. *grês-* z *greb-* sepelire, 4. stsl. *rêch-*, *rês-*,
stč. *řěch-*, *řěs-*, 5. stsl. *pęs-*, *pęch-*, stč. *pěch-*, *pěs-* z *pen-* tendere, 6. stsl.
m(ь)rêch-, *m(ь)rês-*, stč. *mřěch-*, *mřěs-* z *mer-* atp. Tvary tyto dílem jsou
již v nejstarší slovanštině archaismy a zanikají brzo úplně, zejména *vês-*
z *ved-*, *nês-* z *nes-*, *grês-* z *greb-* atp.; dílem jsou pravidlem obecným a drží
se celkem, pokud kde aorist trvá.

Naproti tomu vzniká v slovanštině novotvar aoristu slabého, stsl.
vedochъ stč. *vedech* atd. Novotvary jsou tu jen v sg. 1. a dále v du. a plur.;
tvary 2. a 3. os. sg. *vede* atd. jsou z t. zv. aoristu silného.

2. V stsl. je také novotvar aor. sg. 1. *mrъchъ* 2. 3. *mrъ* atd., t. j.
mr̥chъ atd., na př. požrъchъ Supr., požrъ tamt.; patrně podle aoristu kmene
samohláskového sg. 1. *pichъ* 2. 3. *pi* atd., srov. Wiedem. 92 sl. a 103;
a jsou dále novotvary sg. 3. *-tьre* a pl. 3. *-pьrošę*, o kterých je zmínka
nahoře. V češtině toho není. O novotvarech českých v tř. II. *tisknuch*,
I. vz. 5. *ṕach* a III. *slyšach* atp. za starší *tiščech*, *pěch*, *slyšěch* atd. viz
na svých místech doleji; vyskýtají se v době, kdy aorist zaniká. V téže
době vzniká neumělostí také novotvar chybný *pověch* m. *pověděch*, podle
praes. *poviem*; o tom viz při slovese *věděti* § 132.

3. Některé aoristy jsou defektivní a doplňují se podle potřeby tvary

aoristu jiného. Na př. k aor. stsl. *rêchъ* stč. *řěch* není tvaru stejného pro sg. 2. a 3., proto béře se za něj tvar aor. silného stsl. *reče* stč. *řeče*.

4. Slovesa kmene souhláskového mají většinou aorist silný a slabý zároveň, na př. stsl. *vedъ*, *dvigъ* a *vedochъ*, *dvigoch*, stč. *ved*, *zdvih* a *vedech*, *zdvižech*. Někdy tu bývá ještě o tvar více, na př. v stsl. je z *ved-* mimo *vedъ* a *vedoch* také ještě aor. *vêsъ*, z *rek-* je stsl. *rêchъ*, *rekъ* a *rekochъ*, stč. *řěch*, *řek* a *řečech* atd.

5. V transkripcích jest obyčejem psáti aoristy stč. *jěch*, *pěch*, *mřěch* atp. skrátkým *-ě-*; že je to správné, vysvítá z dokladů, kterých jest hojnost a v nichž nikdy není slabika označena za dlouhou a nikdy není příkladu bezpečného s *-í-*, které by zúžením z *-ie-* bylo vzniklo a proniklo, jako na př. v impf. z *-i›še* vzniklo a prouiklo *-íše*, v. doleji § 26 č. 5. Ale vedle toho transkribuje se obyčejně *řiech* a *řéch*, s dlouhým *-ie-*, *-é-* (tak i v této Mluvnici I. str. 202); a to je nesprávné, neboť jednak analogie s právě uvedeným *jěch*, *pěch*, *mřěch* atp. žádá, aby bylo rovněž tak krátké *řěch*, *řech* atd., a jednak doklady staré textů přísných svědčí, že jotace tu byla velmi záhy sklesla, což bylo v slabice krátké snazší nežli v dlouhé. Původně byly tu slabiky ovšem dlouhé *ēds-*, *pēns-*, *mērs-*, *rēks-*, ale bývalá délka zanikla a v stčeštině je tu *-ě-* krátké.

6. Samohláska *-o-* v du. 1. pich*o*vě, vedech*o*vě, -va a pl. 1. pich*o*me, vedech*o*me, -my atp. bývá druhdy vynechána a jest du. 1. *pichvě*, *vedechvě*, *-chva* a pl. 1. *pichme*, *vedechme*, *-chmy*. Na př. bychwie Hrad. 125[a], uzrziechwa Krist. 106[b], abychwa GestKl. 222, abychme ŽKlem. 88[a], poczechme Otc. 308[b], bychmy VšehK. 262[b] atd. Srov. totéž v impf. § 26 č. 8.

7. V 2. a 3. os. du. jsou vedle sebe koncovky *-sta* a *-šta*, a v 2. os. plur. *-ste* a *-šte*; o tom viz v § 27.

8. V češtině, jako namnoze také jinde v slovanštině, aorist časem zaniká, spolu s imperfektem; o tom viz opět § 28.

Imperfektum.

25. Slovanské imperfektum vzniklo v době psl. a dochovalo se beze vší pochyby nejvěrněji v stsl.

Vzniklo z bývalého výrazu perifrastického. Ve výraze tomto byl, jako ve všech slovesných perifrasích, nějaký tvar jmenný, a při něm sloveso určité.

Sloveso určité, které tu bývalo, bylo imperfektum slovesa *býti* koř. *es-*, pův. 1. sg. *ēs-o-m* (z *e-esom*, s augmentem *e-*), 2. *ēs-e-s*, 3. *ēs-e-t* atd. Z toho je náležité stsl. sg. 1. *-jachъ*, 2. *-jaše*, 3. *-jaše*, du. 1. *-jachovê*, 2. *-jašeta*, 3. *-jašete*, pl. 1. *-jachomъ*, 2. *-jašete*, 3. *-jachą*. Srov. Wiedem. 124—126, Brugm. II, 863 a 910. V slabice *-ja-* proti pův. *ē-* jest *j-* hiatové;

od něho změněno -*ē* v -*a*, jinak bylo by tu vzniklo -*ê* (o možném -*j-êchъ* atd. viz v § násl. č. 4). Ve spřeženinách hotových *j*- často opět zaniká a je na př. stsl. *dêla-achъ*, *dêla-aše* atd. proti stč. děla-*jiech*, děla-*jieše* atd. Tvary du. 2. -*šeta* a du. 3. i pl. 2. -*šete* vyskytují se v stsl. jenom v textech nejstarších; texty mladší mají za to -*sta*, -*ste*; v Zogr. a Cloz. jest jenom -*šet*-, v Cod. Mar. 25krát -*šet*- a jednou -*st*-, Supr. 5krát -*šet*- a 36krát -*st*-, v Sav. jenom -*st*- atd., srov Wiedem. 112, a z toho vysvítá, že -*st*- ovládlo teprve během času a patrně je přejato ze sigmatického aoristu. Srov. Wiedem. 113; jinak Brugm. II. 910. O stejných nebo střídných koncovkách jinde ve slovanštině v. § 27.

Když od impf. stsl. *vedêachъ*, *umêachъ*, *pьjaachъ*, *prošaachъ*, *dêlaachъ* atp. odepneme koncovku -*achъ*, která, jak právě vyloženo, je z impf. *jachъ* = pův. -*ēsom*, zbývá nám *vedê*-, *umê*-, *pьja*-, *proša*-, *dêla*- atd.; a v tomto zbytku je reflektován tvar jmenný, který byl v perifrasi, z níž imperfektum se vyvinulo. Jde o to, co tento tvar jmenný byl.

Koncovky ve *vedê*-, *umê*- atp. mohly vzniknouti z býv. -*ē*; k témuž ukazuje také stejnost tohoto tvaru s lat. -*ē* ve vid*ē*-bam, fer*ē*-bam atp.; také lat. imperfektum vzniklo z býv. perifrase; v té bylo sloveso určité pův. *fŭ-ām* = eram, změněné v -*bam*, a byl tvar jmenný, jenž se reflektuje v tom, co po odpětí koncovky -*bam* zbývá, tedy ve vid*ē*-, fer*ē*- atd., v. Brugm. II, 867 a 1272; vyvozujeme tedy slov. -*ê* ve ved*ê*-achъ atd. z býv. -*ē*; členové bývalé perifrase sráželi se záhy těsně k sobě, jmenný tvar -*ē* nebýval tedy na konci slova, nýbrž u prostředku, a proto se měnil v -*ê* a nikoli v -*i*.

Rovněž tak ukazují k pův. -*ē* koncovky v pьj*a*-, proš*a*-, z býv. pьj*ē*-, prosj*ē*-; stran *prosjē*- atp. srov. lat. *capiē*-bam Brugm. II, 1272.

Koncovky pak v dêl*a*- atp., shodné s lat. -*ā* v plant*ā*-bam atp., ukazují k pův. -*ā*, Brugm. tamt.

Byl tedy v perifrastickém výraze, jejž pro slovanské imperfektum předpokládáme, tvar jmenný -*ē*, -*ā*, a ten vysvětluje se jako sing. instr. příslušného jména dějového (nomen actionis), kmene jednak -*o*, jednak -*a*, srov. Wiedem. 126, Brugm. II, 627 sl., 1267 a 1272.

K m e n pak imperfekta slovanského je spřeženina, jejíž člen první je tvar jmenný -*ē*, -*ā*, a člen druhý pův. *ēso*-, *ēse*- stsl. *jacho*-, *jaše*-; a p ř í - p o n y o s o b n í sg. 1. -*m*, 2. -*s* atd. jsou dílem reflektovány v koncovce, na př. 1. sg. -*jachъ* z -ēso-*m*, dílem odsuty, na př. 2. sg. -*jaše* z -ēse-*s* atd., o čemž v. §§ 7 až 14.

J i n a k vykládá slovanské imperfektum Jagić v Cod. Mar. 455 a 459 a v Arch. 6, 293 a 10, 175, totiž z optativu; tu bylo by -*ê* z pův. -*oi*, k čemuž poukazuje impf. chorvatské pe*ci*h z pe*cê*chъ (-*ci*-, -*cê*- z *koi*-, proti stsl. peč*a*- z pe*kē*-). Podle Sobolevského pak bylo by slovanské impf. původem svým sigmatický aorist sloves durativních kmene -*aja*, -*êja*, v.

Žurn. min. narod. prosvêšč. CCXCIX, 84—93 (Zubatý v Streitb. Anzeigru VII, 163). Přehled výkladů jiných a zvláště starších podává Wiedem. 117 až 128. — Jinak vykládá je [illegible] v LF v 29 roč. a opět jinak Vondrák v Bezzen. Beiträge [illegible]

To platí o tvaru imperfekta v jeho etymologickém počátku a vznikání. Později, když tvarů dostatek byl po hotově a viděl se v nich vzorec -*ê-jachъ*, -*a-jachъ*, tvořila se imperfekta podle vzorce tohoto, a není tedy třeba ani lze při každém imperfektu jednotlivém ukazovati jeho tvar původní -*ē-ēs*- nebo -*ā-ēs*-, zejména ne tvar původní členu prvního -*ē*, -*ā*.

První v imperfektu obsažený člen -*ê*, -*a* má podobu, jakoby byl zesílený (zdloužený) kmen praesentní: impf. ved*ê*-, peč*a*- (z -*ē*) proti praes. ved*e*-, peč*e*-. Proto pokládáno imperfektum za t v a r p r a e s e n t n í, t. j. z kmene praesentního nebo na jeho základě utvořený, na př. stsl. *vedêachъ* stč. *vediech*. Vedle toho pak jsou ovšem mnohá imperfekta, která ze základního kmene infinitivního se tvoří a jsou tedy t v a r y i n f i n i t i v n í, na př. č. *tesách*. Někdy jsou tvary o b o j e, na př. stsl. *besêdujachъ* a *besêdovachъ* Mikl. III[2] 93 a 95, stsl. *berêachъ* a stč. *brách*, nebo stč. *zoviech* a *zvách* atp.

26. O imperfektu v č e š t i n ě jest ještě všeobecně připomenouti, co zde následuje.

1. Za nejstarožitnější a poměrně nejvěrnější reflex imperfekta psl. máme imperfektum stsl., v. § 25. Odchylky od tohoto, které jinde v slovanštině se nalézají, dlužno tedy podle možnosti vykládati pravděpodobnými změnami pozdějšími, třeba že mnohdy velmi starými. A tak vykládáme následující odchylky české.

a) V slovesné třídě IV, vz. *prositi*, jest impf. stsl. prošaachъ, prošaaše . ., a podobně nositi - nošaachъ . ., voziti - vožaachъ . ., ra*d*iti - ra*žd*aachъ . ., vra*t*iti - vraš*t*aachъ atd., srb. gašah, vožah . ., strus. *chožachъ* (2. 3. du. chožašьta Sobol. 115) . ., hluž. nošach, vožach atd.; souhlásky -*š*-, -*ž*-, -*žd*-, -*št*- atp. jsou tu z býv. -*sj*-, -*zj*-, -*dj*-, -*tj*- atd. Podle toho mělo by býti také v češtině prošiech, prošieše . ., nošiech . ., vožiech . ., ražiech . ., vráciech atp., a je pravidlem pro*s*iech, pro*s*ieše . ., no*s*iech . ., vo*z*iech . ., ra*d*iech . ., vrá*t*iech atd. Čeština se tu patrně odchýlila od pravidla obecného, a to analogií podle imperfekt vzorů jiných, zvláště vzoru *trpěti*, se kterým vzor *prositi* v tvarech t. zv. praesentních vůbec se shoduje: jako v ne*s*u ne*s*ešne*s*iech . ., ve*z*u - ve*z*iech . ., ve*d*u - ve*d*iech . ., ple*t*u - ple*t*iech . ., vi*s*ěti praes. vi*s*í - vi*s*iech . ., vě*z*ěti - vě*z*iech . ., vi*d*ěti - vi*d*iech . ., le*t*ěti - le*t*iech atd. zůstává -*s*-, -*z*-, -*d*-, -*t*- atd., tak necháno i v pro*s*iech, pro*s*ieše . ., vo*z*iech . ., ra*d*iech . ., vrá*t*iech atd. Také v stsl. dala analogie vzniknouti tvarům takovým: ra*d*êachъ Supr., pricho*d*êachъ t. m. -*žd*aachъ Mikl. III[2] 117; a taktéž v strušt.: mysljašьta, čudjašta sja Sobol. 115, chodêchutь vedle chožaše t.[2] 145 atd.

V češtině příklad bezpečný se souhláskou způsobem náležitým změněnou, prošiech atp., v textech XIII. a XIV. stol. se nevyskytuje. Na pohled

zdá se býti tvarem toho způsobu *púziesta*, dva puziezſta (sic) desět fugarent ŽWittb. Deut. 30; ale to není impf. k *puditi*, nýbrž k *púzěti*, srov. dva puzala desět ŽKlem. tamt. a Listy filol. 1884, 73; — v Mat. 36 čte se *krščieše*, svatý Jan krſczieſſe; to by mohlo býti od *krstíti*, ale také od *krščěti* stsl. *krъštati*, tedy doklad nejistý, srov. Listy filol. 1884, 71; — v ŽWittb. Hab. 16 psáno Svziech, na pohled impf. *súziech* od *súditi*, v pravdě však omyl místo *slyšěch*, ve Vulg. audivi.

Doklady zřetelné sem hledící mám až ze stol. XV: *myšléch*, mišlechu cogitabant Hlah. žalm 34, 20 a 40, 8, (on) na pomstu myšleše Baw. 179; *hyždiech* inf. *hyzditi*, mnozí tu válku hyždiechu t. 180; *kleštiech* inf. *klestiti*, z eunuchóv ješto kleſtiechu mladé Comest. 44ᵇ; *syciech* inf. *sytiti*, (král) káza lvóm mnoho masa dáti a když ſe naſycziechu, tehdy ty (soky Danielovy) vpusti v jámu tamt. 188ᵇ sl. Mohly by to býti tvary starožitné, dochované z doby, kdy čeština v této věci se srovnávala s pravidlem psl. a obecně slovanským; ale poněvadž v češtině tu není dokladů z doby před stol. XV a nelze tedy tvrditi, že by se dotčené pravidlo bylo drželo z doby psl. až do prvních století historické doby stčeské, proto podobá se, že imperfekta tuto doložená *myšléch* atd. jsou útvary nové: impf. je v XV stol. již valně pokleslé, v. § 28, mezi klesáním jeho vyvíjejí se různé tvary odchylné, a mohly se vyvinouti také tvary *myšléch* atd., podle tvarů praes. 1. sg. já *myšli* atp., které podle výkladu v § 7 toho času ještě dosti byly známy.

b) Podobně jest v slovesné třídě V. 2, vz. *tesati*, impf. stsl. *tešaachъ*, *tešaaše*..., a podle toho mělo by býti české tešiech, tešieše..; ale jest *tesách*, *tesáše* atd., t. j. imperfektum utvořené z kmene infinitivního *tesa-*, jako v srbchorv. a srbštině lužické. Se stsl. tešaachъ shoduje se ojedinělé impf. sopciech, parný dým z nich (býkův) ſopcieſſe Troj. 26ᵇ, inf. *soptati*, a je to tedy zase tvar na pohled starožitný; ale naprostý nedostatek příkladů takových v době starší svědčí opět, jako v odstavci předešlém, že to je novotvar: bylo praes. ne*su* neseš impf. nesiech..., utvořeno tedy, když impf. bylo v úpadku, také podle praes. sop*ci*, sop*ceš* impf. sop*c*iech, místo obecně užívaného sop*tách*.

c) O impf. *beřiech* vedle *brách* ve vz. V. 3. viz v § 182.

d) Konečně je stejný rozdíl a stejný výklad při impf. stsl. *kupujaachъ* a stč. *kupovách*. Tvar *-ujaachъ*, *-ujachъ* Mikl. III² 93 a 125 vyskytuje se jen v stsl.

e) V dobách historických české imperfektum dále upadá, a za tohoto úpadku vznikají další novotvary odchylné od starého pravidla a ustrojené mechanickou analogií.

K inf. *dělati* part. *dělal* bylo impf. pravidelné *dělách*, *-áše*.., k inf. *trpěti* part. *trpěl* taktéž impf. pravidelné *trpiech*, *-ieše* atd., v případech velice hojných; v případech těch zdá se imperfektum utvořeno tím, že za koncovku inf. *-ati*, *-ěti* a part. *-al*, *-ěl* je položena koncovka *-ách*, *-áše*..

a *-iech*, *-ieše*..; toto zdánlivé pravidlo vedlo k tvarům správným, když se praktikovalo v těch třídách slovesných, se kterých bylo sňato; ale bylo praktikováno mechanicky také jinde, a tu vedlo k tvarům ovšem nesprávným. Srov. Listy filol. 1879, 232 sl. Na př.:

ke *-čnu* inf. *-čieti* bylo impf. náležité *-čniech*, *-čnieše*, ale podle inf. *-čieti* zúž. *-číti* utvořeno impf. mechanické *-čích*: drzywe nez ſwyet ſye poczyſe az (ty, Marie) ſwe dyelo wydyſe Lvov. 9ᵃ;

ke *stanu* inf. *státi* bylo impf. náležité *staniech*, a podle inf. *státi* a part. *stal* utvořeno mechanické *stách*: když wſtaſſye s módlitby EvOl. 258ᵃ, bíše modlitba silná tak že nezoſtaſſye síla při ňem t. 125ᵇ;

v II. tř. ku praes. *-nu* inf. *-núti* part. *-(nu)l* bylo impf. náležité *-niech*, a za to pak mechanické *-núch*: kdy horkem prahnuſſye EvOl. 27ᵇ, (balsám) plynuſſe Troj. 153ᵇ (taktéž v 1. vyd. Troj.; v rkp. Strahovském z r. 1437 je za to korrekturou plynyᵉſſe, ale korrektura provedena písmem bledším, tak že bývalé plynuſſe zřetelno zůstalo; v rkp. ČMus. z r. 1468 plynyeſſe), (král) rukú pokynúše DalJ. 95 (v. 24, z vyd. Ješínova); srov. dluž. impf. 1. sg. šěg*nuch*, 2. 3. šěg*nušo* (tęg-) m. a v. šěg*njech*, šěg*nješo* atp. Mucke 547;

ke *jdu* bylo impf. *jdiech*, a Blahoslav uvodí *jíše* = abibat, discedebat, utvořené patrně podle inf. *jíti* a prý archaismus, jehož se jest vystříhati Blah. 176; — k *dáti* pak a *vzieti* praes. *vezmu* bylo impf. *dadiech* a *vezmiech*, a Philomates 1533 uvodí *dách* a *vzách*, utvořené patrně podle part. *dal* a *vzal*, a zavrhuje ty tvary, nikoli pro nesprávnost, ale jako prý zbytky z „té vetché češtiny"; — tvary *jíše* a *dách*, *vzách* nejsou odjinud doloženy, jsou to bezpochyby novotvary, které uvedení theoretikové sami si ustrojili, ovšem vedeni týmž pravidlem mechanickým, o kterém zde je řeč; — z doby nové je tvar takový v básni, kde čtou se prý tajné runy staročeské: předsudkóv vláda vítězná, jejéž ruka *spiáše* všecky stavy do pút tuhých (Koubek, Sebr. spisy II, 9); tu je *spiáše* patrně podle part. nč. *spial*, jako *děláše* podle *dělal* atd.

Poznam. V Troj. psáno otdaſſe 106ᵃ a v Otc. wzdaſſie 120ᵃ; ale to nejsou imperfekta sem patřící, nýbrž omyly, mají tu býti participia *otdavše*, *vzdavše*. —

O příslušné tvary jiné opírají se dále imperfekta novotvará:

dajiech zúž. daj*ích*, místo *dadiech* a podle praes. 3. pl. *dají* (m. *dadí*), impt. *daj*: jenž nedagyſſie hřiešným vzhuoru Otc. 45ᵇ;

zdajiech sě videbar, vedle obyčejného *zdiech* a *zdách* a podle novotvarého praes. 3. pl. *zdají*: (ona) dosti blízko ſye zdagieſſe Kruml. 358ᵇ, (ona) všěch věcí hbitieyſſie ſie zdagieſſe tamt.;

mnějiech zúž. mněj*ích*, místo *mniech* a podle novotvarého praes. 3. pl. *mnějí* part. *mnějíc-* atd.: on mnyegieſſe Mill. 15ᵃ, když mnyegyſſye ROlB. 94ᵇ, všichni mniegychu putabant GestM. 43 (40); a podobně

chtějiech zúž. chtěj*ích*, místo *chtiech* a podle impt. *chtěj* a novotvarého
praes. 3. pl. *chtějí*, part. *chtějíc-* (adj. *chtějící*): muž svatý nechtiegiſſe
OpMus. 18[a];

púščejiech, o tom viz zde doleji v č. 3.

2. V 2. a 3. os. du. jsou vedle sebe koncovky *-šta* a *-sta*, a v 2. os.
plur. *-šte* a *-ste*; o tom viz doleji v § 27.

3. Podle koncovky je typus imperfekta v stsl. trojí:

a) *-êachъ*, ve vzorech I. 1. *vedêachъ*, 2. *nesêachъ*, 3. *grebêachъ*,
5. *pьnêachъ*, 6. *tьrêachъ*, II. *minêachъ*, III. 1. *umêachъ*, 2. *trъpêachъ*,
V. 3. *berêach*;

b) *-(j)aach* t. j. s předcházející souhláskou palatalní ve vzorech I.
4. *pečaachъ*, 7. *kryjaachъ*, III. 1. *slušaachъ*, 2. *slyšaachъ*, IV. *prošaachъ*,
V. 1[b] *saždaachъ*, 2. *tešaachъ*, 4. *lajaachъ*, VI. *kupujaachъ*; a

c) *-aachъ* s předcházející souhláskou tvrdou ve vzoru V. 1[a] *dêlaachъ*.

Tytéž pak typy jeví se také v impf. českém, a většinou stejné ve
stejných vzorech. Totiž:

a) *-iech* ze staršího *-iách* za stsl. *-êachъ*, ve vz. I. 1. *vediech*, 2. *ne-
siech*, 3. *hřebiech*, 5. *pniech*, 6. *třiech*, II. *miniech*, *tiskniech*, III. 1. *umiech*,
2. *trpiech*;

b) *-(j)iech* ze staršího *-(j)ách* za stsl. *-(j)aachъ*, ve vz. I. 4. *pečiech*,
7. *kryjiech*, III. 1. *slušiech*, 2. *slyšiech*, V. 1[b] *sáziech*, 4. *lajiech*;

c) *-ách* ve vz. V. 1[a] *dělách*.

Rozdíl mezi stsl. a češtinou je tu ve vzorech: IV. stsl. *prošaachъ*
a č. *prosiech*, V. 2. stsl. *tešaachъ* a č. *tesách*, V. 3. stsl. *berêachъ* č. *brách*
(vedle *beřiech*), a VI. stsl. *kupujaachъ* a č. *kupovách*; vyvinul se analogic-
kým novotvořením v češtině, jak vyloženo v č. 1. paragrafu tohoto.

Krom toho je však ještě rozdíl ten, že v češtině vedle tvarů kratších
III. 1. *umiech* a V. 1. *dělách*, souhlasných se stsl. *umêachъ* a *dêlaachъ*,
jsou ještě také tvary delší *umějiech* a *dělajiech*. V stsl. jich není, zněly
by tu *umêjaachъ* a *dêlajaachъ*; ale jsou tu imperfekta týmže způsobem
tvořená *kupujaachъ*, *kryjaachъ*, *tešaachъ* atp. Oboje opírají se o praes. a ze-
jména o jeho kmen *-(j)e*, jenž tu je zdloužen v *-(j)a*: imp. č. *umějiech* =
**uměja-achъ* z praes. *umêje-*, jako *kryjiech* = **kryja-ach* z *kryje-* atd.

Na pohled zdá se, jakoby i tvary delší *umějiech*, *dělajiech* i kratší
umiech, *dělách* byly původu stejného, oboje totiž z **umêjachъ*, **dêlajachъ*,
a jakoby kratší byly vznikly sta-
reflektovaného v stsl. *umêachъ*, *dêlaachъ*, a jakoby kratší byly vznikly sta-
žením, kdežto v delších stažení neprovedeno. Ale proti tomu jest namít-
nouti: proč tu a v témže tvaru někdy stahováno a někdy nestahováno?
a zvláště, proč je volno nestahovati jenom zde a ne také ve stejných pří-
padech jinde? proč je za stsl. *umêachъ* a *vedêachъ*, tedy za stejný typus
-êachъ, v češtině *umiech* a také *umějiech*, a naproti tomu jenom *vediech*
a nikdy *vedějiech*? Atd. Hledě k tomu ke všemu mám za to, že v případech

zde vytčených máme tvary ne změnou hláskovou, ale původem rozdílné.
Doklady tvarů delších jsou staré a dosti hojné; ale připomenouti k nim
jest, že v tř. V. 1. jsou známy příklady jenom pro vz. *dělati*, nikoli též
pro vz. *sázěti* (mimo jediný příklad až ze stol. XV: měšťáci to město opu-
ſſcziegiechu Lvov. 92[a], který je bezpochyby novotvar). Ještě buď dodáno,
že tvar stejný s č. *umějiech* je dluž. impf. *humjejach* Mucke 570.

4. Imperfektum končí se po souhláskách tvrdých *-ách*, *-áše* atd., po
měkkých *-iech*, *-ieše* atd. Podle výkladů zde předcházejících a podle impf.
stpol. mołwiach, mołwiasze, wychadzasze atd. Kal. 461 sl., dluž. bijach
bijašo, huméjach huméjašo, chwalach chwalašo atp. a hluž. bijach biješe,
chwalach chwaleše atd. předpokládáme také v češtině koncovku původní
-ách, *-áše* atd. i při souhláskách měkkých, z níž se stalo *-iech*, *-ieše* pře-
hláskou. Přehláska *-ie-* měla by tu ovšem býti jenom v těch tvarech, kde
také slabika následující jí žádá, t. j. jen v 2. a 3. sg. a 2. pl., a mělo by
tedy býti na př. v sg. peč*ách*, *-ieše*, *-ieše*, v du. peč*áchově*, *-ásta*, *-ásta*,
v pl. peč*áchom*, *-ieste*, *-áchu*, a rovněž tak sáz*ách* *-ieše*, uměj*ách* *-ieše*
atd.; ale žádané *-ách* atd. se nevyskytuje, je za ně vždycky *-ie-*:
peč*iech*, sáz*iech*, uměj*iech* atd. K tomu přispěla zajisté analogie: podle
peč*ieše* je také peč*iech* atd., srov. I. str. 100. Ale možná že tu byla pří-
čina ještě jiná, kterou by se také hluž. njesech njeseše atd. vysvětlovalo:
mohlo totiž v jistých případech z původního *-ēsom* bývati *-ěchъ*, bez hiato-
vého *j-* anebo s *j-* teprve po změně *ē-* v *ě-* přibylým, srov. I. str. 95 sl.,
a tedy 1. sg. *nes*ê-êchъ* nebo **nesê-jêchъ* atd. a z toho pravidelné stč.
nes*ie*ch atd.

5. Že stč. *-ie*ch, *-ie*še.., *-á*ch, *-á*še.. bylo dlouhé, svědčí zúžením
z *-ie*ch, *-ie*še atd. vzniklé *-í*ch, *-í*še atd., o kterém v čísle násl. je řeč,
a krom toho také doklady, v nichž délka v písmě starém naznačena:
p'kazowáſſe BiblB. Mark. 7, 36, peczowaaſſe Štít. ř. 163[a], chtíeſſe BiblB.
7, 24, myegíeſſe t. 7, 25, proſíeſſe t. 7, 26, mlczijeſſe Štít. ř. 131[b], prawijeſſe
t. 14, ſlyſſijeſta t. 76[b], prawijeſta t. 72[a], diwijeſta sě 76[b], bíeſſta BiblB.
Mark. 9, 4, mnijechom Štít. ř. 70[a], ſedijechom t. 239[b], zehraachu t. 114[b],
ohlaſſowáchu BiblB. Mark. 7, 36, myegíechu t. 7, 37, ſlyſſijecha Štít. ř.
76[a], prawijechu t. 76[b], sě nadiegijechu t. 121[a] atd.

V poſſpielewaſſee OtcA. 10[a] je psána dlouze také koncovka *-še*, ne-
správně.

6. Z *-iech*, *-ieše*.. je dále jednak ztrátou jotace *-éch*, *-éše* atd., srov. I. str.
202 sl., na př. mozeſye t. j. možéše AlxV. 164, lezeſye t. 1177, gmyegeſye t. 355
a j., (lotr) proſeſſe Hod. 49[a], (Ježíš) ſe blyzeſſye EvTřeb. Luk. 19, 41, pověst
po všem království byezzeſſie GestBř. 2[b], wedeſſe Troj. 115[a], proſechu
EvTřeb. Mat. 7, 32 atd., a podle I. str. 196 ovšem pravidelně *-l*éch, *-l*éše
atd., diábel bydleeſſe Pass. 457, ješto sě weſſeleechu Pror. 17[a] atd.; —
jednak je zúžením *-ích*, *-íše* atd., srov. I. str. 190 sl., na př. král myſye

ženu AlxV. 71, když budyſſye cum factus esset EvVíd. Luk. 2, 24, tluczyſſye t. 18, 13, leziſſe EvOl. 47^b, ovčička kleknyſſe t. 58^b, zbudyſſe ſie .. žádostí ſe pohnyſſe zplamenyſſe a zazziſſe t. 57^b, Darius gezdijſſe Alxp. 54, tečiſſe t. 118, nemožyſſe t. 95, blaznijſſe Troj. 233^a, neſyſſe t. 107^a, ſecziſſe t. 122^b, žena ſediſſe GestM. 73 (56), drak leziſſe t. 75 (57), nechtiſſe t. 150 (110), učinil biſſe t. 132 (95), obě (Eva a Maria) biſſta naze ode všeho hříchu t. 120 (83, v GestBř. byeſſta naze), větrové dmychu EvOl. 60^a, tepijchu Alxp. 88, mniegijchu t. 95, (stráže) okolo města lezichu t. j. ležíchu GestM. 140 (106) atd.

7. V os. 2. 3. sg. místo *-še* bývá *-š'*, odsutím. Příkladů toho je známo jenom několik pro impf. *bieš'*: bies tu také ober jeden AlxB. 4, 30 (verš 8 slab.), jěž (masti) bies připravila k tomu Hrad. 29^a (též), jenž byeſſ kniežě z Kappadocie JiřBrn. 18 (též), kdy byes Ježúš v pátém létě DětJež. 6^a (též) atd., a jeden pro impf. *jmieš'*: (Maria Magd.) již gmies bolestí přemnoho Hrad. 30^a (verš 8 slab.). Srov. I. str. 152 a dole impf. *býti* § 100.

8. Samohláska *-o-* v du. 1. vediech*o*vě, -ch*o*va a pl. 1. vediech*o*me, -ch*o*my atp. bývá druhdy vynechána, na př. miegychme Otc. 341^a atp.; srov. totéž v aor. § 24 č. 6.

9. V textech staropísmých bývá nesnadno rozeznati impf. a aor. v těch tvarech, které jen kvantitou se liší, poněvadž tu kvantita nebývá znamenána; na př. psané: (oba synové) česky málo vmyeſta DalC. 70 muže se bráti za impf. *umiešta* (v DalJ. je na témž místě z rkp. Z *umějiešta*), i za aor. *uměsta*, a rovněž tak může psané umyech, dyelach pl. 3. umyechu, dyelachu atp. býti impf. *umiech*, *dělách*, *děláchu* i aor. *-ěchu*, *-achu* atd. V nesnázi takové nabýváme poučení někdy ze smyslu a souvislosti, v překladech (z lat.) pak z originalu.

10. Imperfektum časem zaniká, spolu s aoristem; o tom viz § 28.

Koncovky aoristu a imperfekta

2. a 3. os. du. *-sta* a *-šta* a 2. plur. *-ste* a *-šte*.

27. Koncovka 2. a 3. os. du. impf. a aor. je *-sta*, a 2. os. plur. *-ste*; a vedle toho bývá také *-šta* a *-šte*. V písmě starém ovšem mnohdy se nerozeznává *-st-* a *-št-*; ale v některých textech rozeznává se to přece a někdy podává rým jisté svědectví, a z dokladů takových vysvítá bezpečně, že vedle *-st-* bývalo tu skutečně také *-št-*. Doklady takové zde následují:

du. 2. 3. *-sta*: kdež Kaifáš a Annáš bieſta Hrad. 82^a (rým: města); počesta prositi Hlah. Tob. 12, 5 (písmem hlah.); — *-šta*: býſta Jid. 53 zzliubiſta t. 54 (-sta bylo by zde psáno -zzta nebo -zta); (ona dva) tu zmyrt wzieſſta AlxB. 3, 29; nemiegyeſſta Pass. 323, powiedyeſſta t. 337, wnydeſſta t. 411; abyſſta ſiedla Krist. 81^a; dašta Hlah. vid. 2^b (písmem hlah.); když přigideſta ŠtítOp. 351, modliſta se t. 352, ſgideſta se tamt.; abišta Hlah. Tob. 7, 9, ostrziehašta t. Est. 2, 21, ruce kapašta mirrú t. Cant. 5, 5, (dvě) křídle ztahovašta sie t. 3. Par. 3, 11, (dva cherubiny) przikrivašta t. 2. Par. 5, 8, (dva králové) sedešta t. 3. Par. 18, 9, (Tobiáš a anděl) jidešta t. Tob. 5, 22 a j.; dvě ženě Lamechově ſlowieſta Ada a Sella Kruml. 47^b; (dva lvové) nakloniſſta ſye y pogideſſta OtcB. 252^a a j.; dva čápy hnyezdyeſſta .. a ſye kupaſſta GestBř. 6^b, byeſſta dva bratry t. 25^a, weceſſta oba t. 34^a a j.; brašta se Baw. 102; znagieſſta Troj. 130^b, bogowaſſta tamt., hnaſſta t. 131^b, zbodeſſta tamt., poczeſſta t. 133^a a j. (v Troj. skoro vždycky -ſſta, t. j. -šta);

plur. 2. *-ste*: příkladů pro 2. os. pl. je vůbec málo, a dokladu zřetelného a bezpečného pro koncovku *-ste* nemám; ale z toho nevyplývá, že by nebyla bývala; — *-šte*: byſſte ApŠ. 137; abyſſte Pass. 417; ješto prawieſte ŠtítOp. 301; bište Hlah. Nehem. 1, 9, abište srozuměli t. Est. 16, 10, abište nepadli t. Sir. 2, 7; plakaſſte Ol. Deut. 1, 45, poſpiechaſſte t. Deut. 1, 41 a j.; abyſſte GestBř. 45^a a j.; abyſſte se ptali Ben. 4. Reg. 1, 3, abyſſte milovali t. Jos. 22, 5 a j.; byſſte mohli Alxp. 104, byſſte se vzdali t. 137, nemohli byſſte t. 104 a j.; abyſſte Háj. 392^a a j.; abyšte mne jímali Blah. 204 (v rkp. bezpochyby abyſſte); abyſſte nepřísahali Br. NZák. 14^a, abyſſte viděli t. Br. Isa. 42, 18 a j.; byſſte Nudož. 56^b a j.; byſſte byli Drach. 84; abyſſte dali KolEE. 306^b (1661); ſſli byſſte Dolež. 86; abyſſte Nitsch 107, t. 142, t. 144 atd.; poradište, vypudište DalJ. 55 podle rkp. P., potázašte t. podle rkp. Cer., vyvržešte t. podle rkp. Ff, vzešte t. podle rkp. L a Ff; koncovka *-šte* držela se v *byšte* do XVIII stol., nynější by*ste* je novotvar z by*-(j)ste*, srov. I str. 482 a zde dole § 234.

Jde o výklad rozdílného *-sta*, *-ste* a *-šta*, *-šte*. V češtině měnívá se *st* v *št*, srov. stsl. lastovica č. wlaſſtowice Br. Jer. 8, 7 a ob. lašťovka apoštol z apostolus atp. Náchylnost k této změně přispívala bezpochyby k tomu, aby také *-šta*, *-šte* v aor. a impf. se ujímalo a šířilo místo *-sta*, *-ste*, ale k výkladu změny ve *-šta*, *-šte*, jak jsem jej podával v I. str. 482, přece nestačí. Neboť je tu *-šta*, *-šte* již v textech českých nejstarších, kdežto příklady jako vlaštovice atp. teprve později se vyskytují: wlaztovice MVerb., wlaſſtowicze NRada 1651 atd.; je dále *-šta*, *-šte* v textech starých velice rozšířeno, na př. v Hlah. je vedle jediného poče*sta* pravidlem *-šta*, *-šte*, kdežto změna hlásková *st*-*št* jen sporadicky se vyskytuje; je *-šta*, *-šte* jen v koncovkách aor. a impf., a nikdy v praes. *sta*, *ste* (m. *jsta*, *jste*); je také v aor. a impf. hluž. 2. 3. du. *-štaj* n. *-štej*, 2. pl. *-šće*, a dluž. 2. 3. du. *-štej*, 2. pl. *-šćo* Mucke 536 a j.; a bývají v severoruských památkách XIII a XIV st. v impf. (nikoli též aor.) vedle koncovek stejných jako v stsl. *-sta*, *-ste* a *-šcta*, *-šete* také ještě *-šta*, *-šte* n. *-šьta*, *-šьte*: idjašta, idjašьta, stojašte, stojašьte atp. Sobol. Lekc. 115 a 210. Vzhledem k tomu ke všemu

nelze trvám jinak než přijmouti výklad tento: byly v impf. psl. koncovky *-šeta, -šete*; dochovány jsou do doby historické v stsl. a strušt.; v strušt. oslabily se časem v *-šьta, -šьte* a dále ve *-šta, -šte*; a tak vzniklo beze vší pochyby také *-št-* v koncovkách stč. a luž.-srb.; z impf. pak přejaly se tyto koncovky také do aor., jako naopak koncovky aoristové *-sta, -ste* vnikaly do impf.

Aorist a imperfektum vyhynuly.

28. V nové češtině aoristu a imperfekta, praeterit jednoduchých již není, zanikla během času.

O tom, jak toto zanikání postupovalo, máme především svědectví v starých textech. M. Opatrný (r. 1881) a V. Ertl (r. 1897) ohledali v té příčině texty Alx. a DalC. a V. Ertl nalezl zejména toto:

1. V Alx. je praeterit jednoduchých 1047 a opsaných 432 (v tom i perifrase jako *byl jsem nesa* atp.), tedy poměrně 71% a 29%; poměr není ve všech zlomcích Alx. stejný, a jsou tu extremy: v AlxVíd. je praeterit jednoduchých 36 a opsaných 5, nebo-li 88% a 12%, v AlxBM. naproti tomu jednoduchých 39 a opsaných 71, nebo-li 35% a 65%; v souhlasných částech zlomků AlxH. a AlxV. je 100 praeterit, v nich pak 86 shodných a 14 neshodných, a v mladším AlxV. jest o 8 praeterit jednoduchých více nežli v starším AlxH. V DalC. pak je praeterit prostých 2276 a opsaných 320, nebo-li 88% a 12%.

2. Stejný celkem poměr vidí se, když se hledí k slovesům jednotlivým; ale při některých je praeteritum jednoduché proti opsanému v převaze mnohem větší, než jaká tato převaha v textě příslušném vůbec jest. Na př. sloveso *jěti* (prosté i složené) má v Dal. pro praet. jednoduché dokladů 56 a naproti tomu pro opsané jenom 2; a podobně *jíti* v Dal. 239 jedn. proti 13 ops.; *čieti, čnu* v Alx. 18 proti 1, v Dal. 68 proti 1; *jieti, jmu* v Dal. 163 proti 1; *státi, stoju* v Alx. 23 proti 4, v Dal. 24 proti 0; *zřieti* v Alx. 12 proti 1, v Dal. 25 proti 0; *mluviti* v Dal. 25 proti 2; *kázati* v Alx. 42 proti 2, v Dal. 79 proti 9; *vecěti* v Alx. 10 proti 0, v Dal. 38 proti 0.

3. Hledíc pak k jednotlivým osobám nalézá se v 1. sg. v Alx. pro praeteritum jednoduché dokladů 10, proti 15 dokladům praeterita opsaného, a v Dal. 5 proti 21; v 2. sg. v Alx. 0 proti 15, v Dal. 0 proti 18; v 1. du. v Alx. 0 proti 2 (v Dal. není příkladu); v 3. du. v Alx. 11 proti 3, v Dal. 50 proti 9; v 1. pl. v Alx. 0 proti 1, v Dal. taktéž; v 2. pl. v Alx. 0 proti 4, v Dal. 0 proti 6; pro 2. du. není v Alx. a Dal. příkladu; a v přehojných dokladech 3. sg. a 3. pl. je v Alx. i Dal. praeterit jednoduchých asi 4krát tolik co opsaných (ve vydání DalJ., v němž spojeno textů rukopisných několik, je podle Opatrného praeteritum jednoduché 3.

sg. 1878krát, 3. du. 58krát a 3. pl. 920krát, a naproti tomu v osobách ostatních jen 10krát, totiž v 1. sg. 7krát a v 2. pl. 3krát).

Z podrobného tohoto ohledání Alx. a DalC. vyplývá: a) praeterita jednoduchá zanikají ovšem s postupem času, ale krom toho také subjektivní záliba a umění spisovatelův k tomu přispívá, že tvarů těch je ve stejné době tu více tu méně; a b) praeterita jednoduchá drží se déle v těch případech, které se častěji vyskytují a tím v usu více jsou zakořeněny, než jiné; tedy častěji v osobách třetích než v prvních a druhých, a častěji při slovesích nahoře vytčených a v praxi hojně užívaných než při jiných; usus zužuje vládu praeterit jednoduchých tím, že je omezuje víc a více na slovesa jenom některá a na osoby třetí. Totéž potvrzují také texty jiné. Hus ve svých spisích má praeterita jednoduchá skoro jen v citatech biblických; jinde velice zřídka, a i tu to bývá nějakou reminiscencí z bible nebo skládání nějakého staršího, srov. K. Novák v programu akad. gymn. 1894 str. 28—34. Totéž platí v celku o Chelč. V kron. Troj. z r. 1441 jsou praeterita obojí, jednoduchá i opsaná, ale obmezení vidí se v tom, že nikdy není imperfektum slovesa perfektivního, t. j. jeden důležitý syntaktický druh imperfekta již není znám. V GestBř. r. 1443 bývá mnohdy perifrase, kde GestMus. z r. 1473 má tvar jednoduchý, na př. v Bř. 37[b] zzehlo, 114[a] učinil geſt, 115[a] myel jíti, 129[a] bylo napsánie, a v Mus. na stejných místech je za to zziſſe, učinil biſſe, miegyſſe jíti, biſſe napsánie. V Mill. a Comest. jsou opět praeterita jednoduchá i opsaná. V Kab. ok. r. 1500 jsou pravidlem praeterita opsaná, a taktéž u Lobk. z r. 1515 a ve VšehK. z téhož roku. V kronice Háj. 1541 jest vedle pravidelných perifrasí jen velmi zřídka některý aorist, přejatý bezpochyby ze staršího pramene: Sſtyr wſede na výborný kuoň 52[b], Libuše budúcí věci popſa 9[b]. U Bech. v 2. pol. XVI je praeteritum jednoduché ještě dosti často. Ale to jsou již jen archaismy, a i ty tou dobou již přestávají.

Další svědectví o hynutí a vyhynutí jednoduchých praeterit podávají staří theoretikové a upravovatelé textův. Korrektoři bible Benátské 1506 vymýtili z textu *bieše* a *biechu*, začež je kárá Roh Domažlický v předmluvě k NZák. bratra Lukáše, vydanému v Bolesl. 1525, neboť prý *bieše* jest = erat a *byl* = fuit; bratr Lukáš v dotčeném NZák. 1525 vytiskované *bíše* opět uvedl Blah. 177. V Grammatice 1533 Beneš Optat a Petr Gzel vytýkají slova „z té vetché češtiny“ prý „hrubá, jimiž se mnozí bez potřeby zanepražňují tak v mluvení jako v psaní“, mezi nimi zejména také aorist a imperfektum, a Václ. Philomates v Etymologii při téže mluvnici píše, že „ten nebohý bijſſe, obojího jsa pohlaví a rozličných stavův, divné věci půſobijſſe“. Blahoslav 1571 Philomatesovi odporuje: *bieše* prý do nedávna se psalo i mluvilo Blah. 57, jest tvarem temporis praeteriti imperfecti t. 107, dobře se hodí pro rozdíl od perfekta t. 57, a nesluší se zavrhovati všecko staré t. 101—103; ale ujímá se tu právě jen imperfekta *bíše* a na jiném

místě sám zavrhuje tvary *patřích, patříše, odjidech* t. 176, ano i *vece*, jež prý je = dí tamt. Vydavatel postilly Husovy r. 1563 mění *stáchu, bíchu, mluvíchu* ve *stáli, byli, mluvili* atd., Tomsa Veränderungen der čech. Sprache 1804, 41.

A konečně jsou svědectvím o úpadku aoristu a imperfekta příklady, ve kterých je patrno, že tvarům těmto již nerozuměno. V Comest. 240^{a} psáno: tu kdež bieſſe Jan krztieſſe prwe, t. j. *bieše křtieše*, = lat. doslovně *erat baptizabat*; výraz takový, perifrase obsahující dvě verba finita, není možný; původce jeho mohl jej napsati jenom v domnění, že *křtieše* je nějaké participium jako *křtil*, tedy *bieše křtieše* = *bieše křtil*; ale právě toto domnění je svědectvím, že pisatel Comest. tvaru *křtieše* nerozuměl, že jej nesprávně pokládal za participium, že tedy správné povědomí o imperfektu bylo v tomto případě již zaniklo a vůbec že bylo v úpadku. Totéž svědectví obsahují příklady: byeſſye Gezyſſ chtyeſſe diábla vypuditi EvVíd. Luk. 11, 14 a Bieſſe J(ežíš) chtyeſſe vyhnati běsa EvSeitst. tamt. erat ejiciens, rzkaw (sic) to zawola geſt EvTřeb. Mat. 13, 8 (geſt připsáno později), není nepilné jímž s' nás tuto napomanul ale geſſtos bieſſe tam řekl dřieve ŠtítBud. 173 (-*s* v geſſtos připsáno později, ale písmem stejným jako je v ostatním textě, tedy v XV stol.). A totéž dále vyplývá z příkladu DalJeš. 41: když byl kněz Oldřich lovieše, kdež je zase nemožná perifrase *byl (jest) lovieše*. V příkladech Mand. 87^{a}: biechu se przitowarziſſta (sic) dva bratřie, a Troj. 157^{a}: když dva měsiece biechu minuſſta, jsou opět nemožné perifrase *biechu přitovařišta* a *biechu minušta*; jejich původcové mohli je napsati jenom v domnění, že *přitovařišta* a *minušta* jsou participia jakási jako *přitovařišila* a *minula*, a v tom domnění je zase svědectví, že původcové těchto perifrasí aoristům *přitovařišta* a *minušta* již dobře nerozuměli, že tedy správné povědomí o aoristu bylo tou dobou již pokleslo. Stejné svědectví vyplývá dále z příkladu Otc. 144^{b}: aby jej (strážce poutníka) wedl a potřebu jemu dadieſſe, kdež je nemožná perifrase *aby dadieše* m. *aby dal* (kondicional) a tedy impf. *dadieše* pokládáno za participium. Analogie k tomu jsou v příkladech stsl. pozdních a dialektických (rusk.): bêchъ napisachъ Mikl. IV, 789, okrastavêchъ bychъ tamt., ašče by umêchъ tamt., a dále v příkladech: azъ (os. 1.) tu stojaše (os. 3.) tamt. 763, onъ (os. 3.) poklonichъ sja (os. 1.) tamt., strusk. bê vzloži Kolosov Očerk istorii 159, to ne byli orli slêtêšasja Buslajev Opyt istor. gramm. II (1858) 147 (z Majeva poboišče), my obrêtochъ Sobol. Lekc. 210 (XVI stol.), my otvratiša t. 211 (z r. 1644) atp.; také tu podává se vysvětlení jen tím, že tvarům aor. a impf. již se nerozumí a že se berou za nějaká participia. A sice bylo ve všech těchto a podobných příkladech zajisté domnění, že aor. a impf. jsou participia stejnoplatná s part. -*l*. K tomu domnění vedl vývoj a usus jazyka: říkalo se: (on) *křtieše*, a vedle toho ve stejné platnosti: (on jest) *křtil*; říkalo se: (ona dva) *minušta*, a vedle toho ve stejné platnosti: (ona

dva) *minula* atd.; bylo tedy v praxi *křtieše* = *křtil*, *minušta* = *minula* atd., a z této stejnoplatnosti praktické vyvinulo se domnění theoretické, že aor. a impf. jsou vůbec stejné s part. -*l* a že mohou býváti na místě tohoto. Tím vysvětluje se také chyba (není-li to omyl písecký): poslas d(u)cha tvého misisti Hlah. Judith 16, 17; aor. 3. sg. *posla* byl = poslal (misit), bral se za stejný s tímto participiem, a proto utvořena i 2. sg. *poslas*.

Ještě v jiném případě máme důkaz, že se jednoduchému praeteritu nerozumí. Aorist 3. sg. *vecě* je = dixit. Drží se archaisticky dosud, ale již v XV a taktéž v XVI stol. béře se ve významu nesprávném, v Brig. za plur.: weczie a lidé dělní 78^{a}, a taktéž v Hád. r. 1539: psi srozuměvše se wece 34^{a}, vlci opravivše se wece tamt., k nížto wece sestry jiné 41^{b}, v Koř. pak vzato za praesens: wiece Pilat ait Mat. 27, 67, a taktéž je u Blahoslava = dí Blah. 176.

Úhrnem vyplývá z toho ze všeho, že praeterita jednoduchá jsou v češtině na ústupu již v XIII a XIV stol.; potom zanikají víc a více, zejména v stol. XV; tu jsou texty, ve kterých výrazy jednoduché ještě mají přednost, ale v jiných mají zase převahu nebo výhradně jsou v užívání výrazy perifrastické; v stol. XVI vyskytují se praeterita jednoduchá již velmi zřídka, a tu i vymírají; poslední spisovatel, který v těchto archaismech má ještě patrné zalíbení, je pokud vím Bechynka v 2. pol. XVI. U Doležala 1746 str. 221 uvedené *bíše, díše, sta se, nalezech* nejsou příklady z jazyka živého, nýbrž reminiscence ze čtení staročeského, a v textech na zač. našeho století se vyskytující *svěřich* Nové básně. vyd. Puchmajer, V. (1814) str. 98, *slibovachu* t., *měch* t. 101, pak *přebírach, vytáhnuch, patřich, viděch* v konceptu listu Hankova 1817, v. ČČMus. 1881, 212, jsou tvary nově a uměle ustrojené a pro chronologii jazyka živého bez významu. Skutečný zbytek z doby staré jest aor. *bych*, přešlý ve význam kondicionalní, v. § 233, pak *vece* druhdy dosud se vyskytující, v. § 156; a stopa po bývalém aoristu je v -*ch* ve výrazích dial.: sg. 1. vědělch Suš. 371, litałach BartD. 1, 133 (laš.), žech to nevěděł t., jach niesol Hatt. slc. 147, do peklach se dostala Suš. 22, na jinéhoch čekaua BartD. 47 (lhot.), pl. 1. dychmy se slubovali Suš. 497 atp., srov. § 24 č. 6 a § 229.

Futurum sigmatické *byšu.

29. Futurum sigmatické tvořilo se kmenotvornou příponou -*s-i̯o-*, -*s-i̯e-* n. -*s-jo-*, -*s-je-*. Na př. z koř. *dō-* dare skr. 3. sg. *dā-sja-ti* z *dō-sje-ti, lit. 1. sg. *dů-siu* ř. δώ-σω z dō-sjō; z koř. *bheu̯-* fieri lit. *bu-siu* ř. φῡ-σω atd. Brugm. II, 1090 sl., 1094.

V slovanštině měl tento tvar koncovky 1. sg. -*šą*, 2. -*šešь*, 3. -*šetь* atd. (-*š-* z pův. -*s-j-*), a bylo tedy na př. z koř. *bheu̯-* psl. 1. sg. *by-šą* 2.

by-šešь 3. *by-šetь* atd., srov. Šafařík v ČČMus. 1847, I. 167 sl.; z toho bylo by v češtině 1. sg. *byšu* 2. *byšeš* atd.

Avšak do slovanštiny historické nedochoval se tento tvar plný, nýbrž jen nepatrný jeho zbytek: totiž

v stsl. v part. *byšę* futurus (kontaminací také *běšę* m. *byšę*), slož. *byšąšte-je* a též *byšęšte-je* τὸ μέλλον Mikl. III² 89 a 538, Etym. Wtb. 26; a

v češtině v adjektivu *probyšúcný*, *neprobyšúcný* = utilis, inutilis, utvořeném z *probyšúcí*, jako je na př. *všemohúcný* ze *všemohúcí* atp., a založeném tedy na part. fut., jež i pro češtinu třeba předpokládati, **probyšě*; **probyšúc-* = stsl. *-byšę*, *-byšąšt-*. Doklady mi známé adjektiva tohoto jsou: ač kto všem nemóž býti probyfučen (sic), ale hlédá, aby těm pomohl, ješto ŠtítOpat. 229; neprobifuczny ApatFr. 143ᵇ; (flegmatikus) máť ty zvláštnosti, že jest walowiti, zpanliwy, ne probifuczny, w fwe myfli plny a barvy blednaté rkp. lék. z r. 1542 (vypsal mi p. Bečák; otisk celého kusu je v ČMat. Mor. 1880, 160).

Infinitiv.

30.

1. Infinitiv má ve slovanštině koncovku *-ti*; na př. psl. a stsl. *nes-ti*, *nosi-ti*, *pi-ti* atp., č. *nés-ti*, *nosi-ti*, *pí-ti* atd., stsl. *pešti* č. *péci* z *pek-ti* atd.

Vznikl ze substantiva, utvořeného příponou pův. *-ti*, slov. *-tь*. Příponou tou tvořila se jména podstatná, feminina, významu vlastně dějového (nomina actionis), druhdy ovšem pozměněného, jako jsou na př. stsl. *zavistь* č. *závist* z *-vid-tь* pův. *-ueid-ti-*, stsl. *věstь* č. *věst* z věd-tь pův. *uoid-ti-*, stsl. *datь* donum lit. *dûtis* ř. δῶσις z pův. *dō-ti-*, stsl. *žitь* vita avest. *džītiš* vita z pův. *gī-ti-* atd., srov. Brugm. II, 227 sl. a 286 sl. Těchto substantiv některý pád je slovanský infinitiv. Podle koncovky *-ti* a podle významu syntaktického mohl by to býti sg. gen., dat. nebo lok.; v těchto pádech má substantivum *-tь* koncovku *-ti*, a z těch pádů některý mohl syntakticky bývati na místě našeho infinitivu, mohl býti základem, z něhož se vyvinula ustrnulina, kterou nazýváme infinitivem. V tomto smyslu vykládá Miklosich III² str. 72, že infinitiv je pravděpodobně dativ, ale IV str. 844 dává přednost výkladu, že je to lokal; Brugm. II, 613 a 1413 pokládá výklad z lokalu za pravděpodobný; atd. Mám za to, že tu splývají tvary původu několikerého. Zřejmo a jisto jest, že to jsou tvary kmene vytčeného *-tь*. Bylo na př. subst. **pitь*, kmene *pi-tь-*, příponou stejného se skr. *pī-ti-* action de boire (Burnouf); smysl a vazba syntaktická žádaly někdy jeho lokalu, *piti* = „in bibendo“, ἐν τῷ πίνειν, na př. ve větě jako je č. *budu píti* (smysl: *býti v čem*); jindy žádaly jeho dativu, *piti* = τῷ πίνειν, na př. ve větách jako jsou č. *chci píti* (vazba: *chtíti čemu*), *učím se píti* (vazba: *učiti se čemu*); a jindy genitivu, *piti* = τοῦ πίνειν, na př. ve větách jako je č. *přestaň píti* (vazba: *přestati čeho*, tu svého diela přěstachu DalC. 1,

když Ježúš té řěči přěsta DětJež. 4ᵇ, Athonius přěsta chodu Otc. 406ᵃ atd.). S počátku drželo se povědomí, čím který tvar *-ti* jest, kde a kdy totiž v daném případě je sg. lok., nebo dat., nebo gen.; ale povědomí toto časem zanikalo, a tvar původem i významem trojí splynul v jeden, v ustrnulinu *-ti*, v níž bývalé rozdílnosti ani etymologicky ani syntakticky více nepoznáváme. Ustrnulina taková hodí se pak k užívání absolutivnímu, t. j. k tomu, aby se kladla bez patrné kongruence syntaktické, i do takových výrazů a vazeb, kde podle významu neměl by býti ani lokal, ani dativ, ani genitiv a kde tedy tvar s koncovkou *-ti* vůbec neměl by míti místa; na př. do vět jako jsou č. *loupiti není koupiti* (inf. *-ti* v platnosti sing. nom.), *slyším mluviti* (inf. *-ti* v platnosti sing. akk.) atp. —

2. Prvotné t. j. z kořenů tvořené kmeny s pův. *-ti*, slov. *-tь*, bývají z kořene oslabeného; na př. z koř. *kleu-* je subst. skr. *śru-ti-š* auditus km. pův. *klu-ti-*, z koř. *mer-* je skr. *mr-ti-š* lat. *mors* z **mr-t(i)-s* slov. *sъ-mьr-tь*, vše z km. pův. *mr-ti-* atd. V slovanském infinitivě, který je téhož kmene, čekali bychom stejného oslabení, pokud ho kořen je schopen. Ale nenalézáme ho, nýbrž máme tu v slabice kořenné většinou stupeň zřejmě vyšší, na př. v inf. *sluti* č. *slouti* (podle skr. śru-ti-š čekali bychom slъti), stsl. *m(ь)rěti* č. *mříti* z psl. *mer-ti* (podle skr. mr-ti-š a subst. sъ-mьr-tь čekali bychom mьrti), stsl. *vlěšti* č. *vléci* z *velk-ti* (místo žádaného vьlk-), stsl. *žešti* č. *žéci* ze *žeg-ti* (proti *žьg-* v impt. *žьzi* č. *žzi* a praes. *žhu*), stsl. *suti* č. *súti* m. *sup-ti* (proti *sъp-* v praes. *sъpą* č. *spu*), stsl. *čisti* č. *čísti* m. *čit-ti* (proti *čьt-* v praes. *čьtą* č. *čtu*), stsl. *cvisti* č. *kvísti* m. *kvit-ti* (proti cvьt-, kvьt- v praes. *cvьtą* stč. *ktvu* m. *kvtu*) atd. Někdy ovšem podobá se, že máme kořen oslabený také v inf. slovanském, ale tu bývá z pravidla možný také výklad z kořene neoslabeného; na př. inf. *dati*, *pęti* atp. může býti z oslabeného *d*ъm*-ti, p*ьn*-ti (podle lit. inf. p*in*ti), a také z neoslabeného *d*om*-ti, *p*en*-ti (podle analogického inf. psl. *m*er*-ti), srov. I. str. 49. Jenom inf. *břísti*, pravidelný v stč. (proti stsl. *bresti*), hlásí se zřetelně a jistě ke kořenu oslabenému brъd-. Úhrnem nelze pochybovati, že slov. infinitiv s kmeny pův. *-ti*, k nimž jinak všecek patří, se shodoval také ve věci zde vykládané; neshody, která se tu nyní jeví, dlužno vykládati rušivou analogií, vlivem těch příslušných tvarů slovesných, které mívaly stupeň neoslabený právem. Srov. Leskien v Jag. Arch. 5, 497 sl., Wiedem. 143—145, Brugm. II, 277 a 286 sl.

3. Když od infinitivu odepneme koncovku *-ti*, zbývá **infinitivní kmen základní**. Ten pak jest ve slovanštině podle různých přípon a koncovek **šesterý**.

I. U některých sloves nemá *nijaké přípony* kmenotvorné, na př. *nes-* v inf. psl. *nesti* č. *nésti* z koř. *nes-*, — *ved-* v inf. psl. *vesti* č. *vésti* z *ved-ti* koř. *ved-*, — *kry-* v inf. psl. *kryti* č. *krýti* z koř. *kry-* atd.

II. U jiných má příponu kmenotvornou psl. *-nq* č. *-nu*, na př. *mi-nq-*

č. *mi-nu-* v inf. psl. *minąti* č. *minúti* z koř. *mi-*, — *tis(k)-nq-* č. *tisk-nu-* v inf. stsl. *tis(k)nąti* č. *tisknúti*. — Původ této přípony je temný. Stran výkladů starších srov. Mikl. II, 429, Jagić v Arch. 6, 288 sl., Wiedem. 151. Novější jest od Brugmanna II, 985 a 992: byly kmeny praesentní a) *-no* a b) *-ono*, tedy psl. 1. sg. a) *vьrg-nq* a b) *vьrg-onq*, z **vьrg-onq* vyvinul se inf. *-*on-ti*, **vьrg-ą-ti*, a vlivem praesentu *vьrg-nq* vznikl z toho tvar kompromissní *-n-ą-ti*, *vьrg-n-ą-ti*; — a od Johannsona v Indogerm. Forschungen II, 297 sl.: slovesa s kmenovou příponou praesentní *-no*, *-ne* mají praes. 1. sg. *-nq* a 3. pl. *-nq-tь*, a podle těchto tvarů vznikl novo-tvarý inf. *-nq-ti*; výklad tento má analogii a tedy oporu v podobném zjevu českém, kde podle praes. p*nu* p*neš* . ., j*mu* j*meš* . . atp. rovněž tak vznikl novotvarý inf. p*nou*ti, j*mou*ti atp.

III. U jiných opět sloves kmen řečený má příponu kmenotvornou pův. *-ē*, z níž je v slovanštině po palatalkách *-a*, ostatně *-ê*; na př. *sluš-a-*, *slyš-a-* a *um-ê-*, *tьrp-ê-* v inf. psl. *slušati*, *slyšati* (z býv. *-šēti* z *-ch-ē-ti*) a *umêti*, *tьrpêti*, č. před přehláskou *slušati*, *slyšati*, po přehlásce *slušěti*, *slyšěti* (part. *slušal*, *slyšal*, *-šav* atd.), po zániku jotace *-šeti*, a *uměti*, *trpěti*. — Přípona pův. *-ē* je táž jako v lat. *-eo* z *-ē-i̯ō*, na př. im-pleo, taceo, albeo atd. Brugm. II, 1086 a j.

IV. U jiných dále příponu kmenotvornou psl. *-i*, na př. *pros-i-* v inf. *prositi*. — Je to totéž *-i*, které tu jest i v kmenu praesentním a o jehož původu v. § 17 č. IV.

V. U jiných příponu kmenotvornou, nebo-li koncovku psl. *-a*, jindy *-ja*, na př. psl. *jьgra-* v inf. *jьgrati* stsl. *igrati* č. *jhráti*, *dêla-* v inf. *dêlati* č. *dělati*, — *tes-a-* v inf. *tesati*, *bьr-a-* v inf. *bьrati* č. *bráti*, — psl. a stsl. *vonja-* v inf. *vonjati* č. *voňati* přehlas. *voněti*, psl. *sadja-* v inf. *sadjati* stsl. *saždati* stč. *sázati* přehlas. *sázěti* nč. *sázeti*, — *la-ja-* v inf. psl. a stsl. *lajati* č. staž. *láti*. — Co do původu jest toto *-a*, *-ja* dílem vlastní přípona kmene jmenného, z něhož je sloveso utvořeno, jako na př. *jьgra-*, *vonja-* jsou kmeny substantiv *jьgra* ludus, *vonja* odor; dílem přípona jmenná analogií obměněná, na př. *dêla-* z km. jmen. *dêlo-*; dílem zvláštní přípona kmenotvorná sloves sem patřících, na př. *tes-a-*, *bьr-a-*, *la-ja-*; srov. Brugm. II, str. 1107, 1108, 1110, 1137.

VI. A u jiných konečně sloves infinitivní kmen základní má příponu kmenotvornou *-ov-a-*, na př. *kup-ov-a-* v inf. *kupovati*. — Původ tohoto *-ov-a-* objevuje se srovnáním s příslušným kmenem praesentním *-u-je-*: slabiky *-ov-* v inf. a *-u-* v praes. zajisté souvisí; obě jsou z pův. *-eu̯-* nebo *-ou̯-*, které se do slovanštiny mění před samohláskou v *-ov-*, před souhláskou v *-u-*, srov. I. str. 19 a 21; v příponě *-ov-a-* jsou tedy kmenotvorné přípony dvě, *-ov-* a *-a*; srov. Brugm. II, 1110 a 1133.

Z některých kořenů jsou infinitivy všech těchto kmenů. Zejména:

z koř. *sed-* je I. stsl. inf. *sêsti* praes. *sędą*, č. inf. *siesti* praes. *sadu*, II. stč. *sadnúti* ze *sędnąti*, III. stsl. *sêdêti* stč. *sedêti*, IV. *saditi*, V. stsl. *sêdati* č. *sědati* a psl. *sadjati* stsl. *saždati* č. *sázati*, *sázěti*, *sázeti*, VI. č. *(vy)-sazovati*;

z koř. *leg* je I. stsl. inf. *lešti* praes. *lęgą*, č. inf. *léci* praes. **lahu*, *ležeš*, II. slc. *lahnúť* č. *lehnouti*, III. stsl. *ležati* č. *ležati*, *-ěti*, *-eti*, IV. *-ložiti*, V. stsl. *(po)lagati* a č. *lehati*, VI. č. *(po)lehovati*;

z koř. *vęz-* je I. stsl. *vęsti* stč. *viezti*, II. č. *váznúti* z *vęznąti*, III. stsl. *vęzêti* č. *vězěti*, IV. č. *věziti*, V. stsl. *vęzati* č. *vázati*, VI. stsl. *(sъ)vęzovati* č. *(s)vazovati*.

31. O infinitivu v češtině třeba ještě připomenouti, co následuje.

1. Místo *-ti* bývá *-tiu*: netáhle sta sě przitulityu Pass. 278, počě radytyu (-u radováno) t. 282, almužnu káza datyu t. 284, chcmy péču myetyu t. 284, jejie syny káza zbityu t. 285, káza jemu hlavu ſtyetyu t. 295, čtyřie umrzietyu mají t. 414, má trpietyu t. 421, aby nám pomohl ſwityezytyu t. 435, budete hledatyu t. 457, počě chtyetyu tomu slovu rozumietyu t. 469; odchylka vznikla zvratnou analogií: v době přechodu *iu-i* měněno naopak také *i* v *iu*, srov. I. str. 217 sl. — V Mill. nalézá se *-tie* m. *-ti*: wſyetie jim kázal 106[b] m. vsieti; opět analogií zvratnou z doby úžení *ie-í*, srov. I. str. 225.

2. Za *-ti* (*-ťi*) bývá *-ť* a *-t*.

Tvar náležitý *-ti* drží se jako pravidlo v jazyku starším a dosud v jazyku spisovném, ovšem že s mnohými výjimkami; a místy zachovává se i v nářečích: robiti, obracati, zveděti Pastrn. 111 (slc., místy), nositi, choditi, utierati Šemb. 72 sl. (horno-váž.), řeci BartD. 2, 377 a 378 (val. a laš., ustrnulina vkládaná do řeči adverbialně), moce t. 219 (třeb., až nebodo moce dělat), -ti podkrk. 50 (v Pasekách a Sklenářicích), dělati, hádati Šemb. 32 (prý místy u Hrubé Skály a Volyně).

Tvar *-ť* vznikl vynecháním samohlásky a je pravidlem v některých nářečích: láť, volať Bernolák Gramm. slc. (1790) 85, biť t. 275 a j., niesť, horeť, držať, kupovať atp. Hatt. slc. 114, 126, 138 a j., niesť atp. Pastrn. 111, dorážať, pršať, čúť Šemb. 62 (slc.), v nářečí slc. většinou a z pravidla tak; počítať Blah. 189, chodiť, nosiť, nésť, umríť, zavríť atp. Šemb. 50 (vých.-mor.), BartD. 1, 35—39 (mor.-slc.), nésť, pásť, técť, dříť, mleť, biť, ryť, hráť, okřéť, příť, hořeť, dójiť, volať, krájať t. 77—79 a j. (val.), nýsť, chodiť, volať, učiť atp. Btch. 422 a 432 (dol.-beč.), vołať BartD. 1, 106 (laš.), t. 135 (sev.-opav.), vołať, běžeť, młátiť t. 2, 70 (han., olom.), mysť, biť, chodiť, vołať t. 93 (han., nezam.), vołať, hořeť, kuť, nysť t. 40 (han., přer.), nésť, dať, byť t. 4 (nap.), žalovať, nésť podkrk. 50, hadať, dělať Šemb. 32 (podkrk.). Někteří uváděli tento tvar také do jazyka knižného. Zejména Kollár a Sušil (z dialektu), a také Čelakovský (z theorie), jenž na př. píše: odvrátiť Čelak. čít. (1852) 515, viděť t. 516, vyznať t. 518, modliť

se ČelMudr. (1852) 8, ztratiť 26, rozpalovať Čel. 1830, 23, odvrátiť t. 32, popisovať t. 66, básníkem slauť t. 151, mluviť t. (ale většinou tu -t: číhat 10, vstávat 20, zdobit 25, vidět 38, soužit 70 atd.) atd.; také v době naší vyskytuje se druhdy pokus takový.

Tvar *-t* není supinum vzaté za inf., sice by bylo sázat, ležat, žat atp. m. sázet atd.; ale jeho tvrdé *-t* ovšem vzniklo vlivem supina, srov. Oblak v Jag. Arch. 17, 468 (zjev stejný v bulh.). Vyskytuje se záhy v textech starých a v nč. velice jest rozšířen v nářečích, dílem i v jazyku knižném. Na př. muži těsto kynuti nechce Hrad. 136^b (verš 8slab., m. kynúti dlužno čísti kynúť), poznaty nepřietele svého AlxV. 558 (též, m. poznati dlužno čísti poznať); má odpowiediet List. JHrad. z r. 1388; ale hybiet bude člověku HusPost. 87^a, protož hybiet jim (t. jest) od ran mnohých tamt.; doſtat ChelčP. 158^b (tu snad jen tento příklad), návěští dawat Háj. 108^b (též), mluwit nesmí Koc. 58 (též); Beneš. Gramm. 1577 má v paradigmatech *-ti* a *-t* pospolu, viděti et vidět atp., a taktéž v připojených překladech žalmů; nemohau beyt Lomn. Nauč. 66, děkowat budeš t. 175, bude mijt t. 88 a j.; poſlauchat neškodí Papr. Ob. 2, nesluší poſlauchat t. 4, náleží uwažovat a učinit t. 4 a j. (tu často); Nudož. má v paradigmatech *-ti*, chowati 49^a, činiti 59^a a j., ale zmiňuje se také o tvarech s odsuvkou, milowat 49^b; Rosa má trhati vel trhat 145, činiti vel činit 148 atd., a učí, že samohláska koncová se může podle libosti vynechávati a může se říkati: trhat, trhnaut, 164; v KolEE. je složit 65^a (1681), platit 339^a (1681) atp., ale pravidlem *-ti*; Dolež. 85 uvodí inf. *-t* jako zvláštnost západočeskou; Tomsa má volati oder volat 254, a tak veskrze ve své mluvnici; rovněž tak Tham. 103, 108 a j.; Dobr. Lehrgeb.^{1} 316 a ^{2}242 konstatuje, že se říká *-t* volně vedle *-ti*, ale dává přednost tvaru *-ti*; Čelak. v Básn. 1830 má *-t* velmi často: číhat 10, stíhat t., lahodit t., vstávat 20, zdobit 25, trhat 35, vidět 38, soužit 70, zavěsit 79 atd., a v Básn. 1847: zpívat, večeřet, snídat 149 atd.; v Nebesk. Protich. je valnou většinou *-t* atd., a také u mnohých spisovatelů nynějších má převahu a je téměř pravidlem; Palacký, Tomek a j. mívají *-t*, když se setkávají infinitivy dva, na př. kolik ho (království Uherského) nebudou chtít míti Pal. 5, 2, 511, musila se snažit zachovati vážnost TomP. 1, 43, měli se dát nalézti t. 90, bude náležeti jednat o nich t. 100, bude musit kleknouti a prosit t. 4, 454 atd. V nč. nářečích pak je *-t* pravidlem na území západním, a dosti hojně také na východním: past, skubst Šemb. 73 (slc., horno-váž.), písat, vynášat t. 75 (slc. střední), nést, pit, chodit BartD. 1, 11 a 35 (mor.-slc.), vědět t. 26 (zlin.), hrát t. 30 (pomor.), klečat t. 38 (lip.), vedet t. 45 (lhot.), vézt, péct, házat, snášat, zabíjat t. 53 a 55 (dol.), dřimat, litat, štipať, bdět, znět, nyst, tyct, vizt, hrát, stát Neor. 6 a 7 (han., bohusl.), nyst, vołat BartD. 2, 69 (olom.), vołat, sedět, chodit t. 94 (nezam.), vołat, hořet, nyst t. 40 (kojet.), vołat, kupovat t. 38 (krom.), mět, chtět t. 245 (žďár.), týct, výst, kvýst, hřít t. 3

(saz.), vychádět, utrátět Šemb. 39 (záp.-mor.), dát, věřit Kotsm. 26 (doudl.), vydávat chod. Han. 80, dívat t. 81, dovedět t. 82, nechát t., vidět t. 83, převzít t. 84, scházet t. 85 atd., bít, tisknout, umět, prosit, dělat, kupovat atd. Us. ob. v Čechách mimo podkrk. Úhrnem tvar -t jest dosvědčen již ve stol. XIV, má ovšem v textech starších dokladů po skrovnu, ale na skl. XVI je již velmi rozšířen, drží se v nářečích místy na území východním, je pravidlem na území západním, a vniká odtud do jazyka knižného víc a více.

3. Za *-ti*, *-ť* je dial. *-ci*, *-c*, *-ć*, *-č*; změnou hláskovou, o níž viz I. str. 388 sl. Na př. ſtaczi AlxBM. 1, 23, poſkyſczi t. 4, 22, hnuczi AlxB. 2, 12, dozdaczy t. 6, 26, vczynyczy Sequ. 356, wyedzyeczi DialBoh. 337, zapłacziczi t. 345, neſczy AdmontB. 136^b, chtieczy Kat. 48, obkliczіczy t. 30, mlczeczi t. 34, zrzeczy t. 44 a 46, zrzyeczy t. 46, uzrzyeczy t. 142, ſluzyczi t. 60, netuzyczi t. 62, poczieczy t. 96 a 104, otlucziczy t. 100, leknuczy t. 158, umrzyeczy t. 190, zweſcy ROtcPetr. 25, zaplaczycy t. 211, nawraczyczy t. 212, plakaczi Tkadl. 26^a, oblewiczi t. 19^b, nechaczi t. 38^a a j., ſtatczyczy EvOl. 132^b, vchowaczy Lvov. 22^a, obdrzyeczy t. 17^a, sladce mluwyczy a radyczy t. a j., czticzi ŠtítMus. 29^a, wraticzi Mill. 5^a, ſproſticzi t. 10^a, budu tyeſſiczy GestaKl. 198, nechceš dbaczi Pís. taj. l. 10, daczy OlMüllB. 618, odpuſtziczy t. 620; Blah. 274 zaznamenal, že okolo Evančic se říkalo dáci, nyní není dosvědčeno, že by se tam tak říkalo, srov. Jag. Arch. 12, 209; nemám se kdy bavici ˙Suš. 13; — povědzec BartD. 1, 171 (mor.-slc.), vjésc t. 1, 42 (hroz.), chodzic t. 1, 43 (též), robic, ušmercic, spac Pastrn. 132 (slc., šariš.); — prośić, śednúć, śedać BartD. 1, 106 (laš.), jeć t. 1, 135 (sev.-opav.), padnúć t. 137 (též), priznać, povedać Pastrn. 133 (slc., sev.-záp. trenč.); — utrocač (utráceti) BartD. 1, 101 (laš.), nošič, šič (šíti i síti) t. 107 (též), kłašč t. 123 (též), muvjič Šemb. 55 (opav.-ostrav.), povjadač, priznač Pastrn. 133 (slc., sev.-trenč.).

4. V infinitivech nč. I. 5. *píti* (pnouti) stč. pieti, 6. *tříti* stč. třieti, 7. *díti* (dím) stč. dieti, III. 1. *mdlíti* stč. mdléti, 2. *bdíti* stč. bdieti, V. 4. *díti se* (ději) stč. dieti sě atp. je zúžení *ie-í*. — V I. 5. stč. *pieti* psl. *pęti* atp. je přehláska z *-ʲá-* psl. *-ę-*; v III. 1. *slušeti* stč. *slušěti* psl. *slušati*, 2. *slyšeti* stč. *slyšěti* psl. *slyšati* a V. 1^b *sázeti* stč. *sázěti* psl. *sadjati* atp. přehláska z *-a-*; a v dial. *přít* stč. *přieti* psl. *prьjati* z *-ʲá-*; srov. I. str. 100 sl. a 112.

5. O kvantitě českého infinitivu. Srov. I. str. 602 sl. Tu ovšem nehledíme k nářečím, která mají slabiky jenom krátké, jako je zejména nář. lašské a severoopavské.

a) Infinitivy dvojslabičné mají slabiku první z pravidla zdlouženu. Na př. kladu-klásti, dal-dáti, bral-bráti, rostu-růsti, nesu-nésti, vnésti, vedu-vésti, zvésti, jedl-jísti, sníst stč. jiesti, sniesti; chtěl-chtíti stč. chtieti, vzal pl. stč. vzěli-vzíti stč. vzieti, žal-žíti stč. žieti, mřel-mříti stč. mřieti, ctil-

ct*í*ti, mst*í*-mst*í*ti, p*í*l-p*í*ti, kr*y*ji-kr*ý*ti, skr*ý*ti, č*i*ji-č*í*ti stč. č*u*ju-č*ú*ti, z*u*ji-z*u*ti, hn*u*l-hn*ou*ti atd. Us.; — doklady z textů starších: wſtáti (vstanu) BiblB. Mark. 8, 31, chtíeti t. 8, 35 a j.; wlaaſty Štít. ř. 134^{b}, weeſty t. 191^{b}, pleeſty t. 203^{b}, kwijſty t. 134^{a}, zczijſty t. 132^{a}, gijeſty t. 152^{b}, neeſty t. 98^{b}, trzijeſty t. 231^{b}, pleety t. 72^{a}, rzeeczy t. 8^{a}, ſtrzijeczy t. 12^{a}, ſprzijeczy t. 98^{b}, gijty t. 13^{a}, kaaty t. 232^{b}, kaati t. 179^{b}, plaaty t. 108^{b} a j.; kaaty Pror. 67^{a}; ſwéſti HusPost. 170^{a}, řéci t. 179^{a}; giéſti Ol. Ex. 12, 20; smysla zbayty Chir. 9^{a}, zbayti t. 17^{a}; čijſti VšehK. 122^{a}, weeſti t. 38^{a}, ſneeſti t. 55^{b}, mſtijti t. 38^{a}, práti t. 205^{b}, klaati t. 1^{b} a j.; rayti Lact. 190^{a}, 227^{a}; — svědectvím proti délce není psané ctiti Háj. 163^{a}, zbiti t., giti 164^{b}, byti t., wzyti t. 165^{b}, ſluti t. 168^{a}, wezti t. 169^{a}, weſti VelKal. 167, ſneſti t. 333 a j., poněvadž v těchto textech vůbec kvantita se neoznačuje důsledně a také slabiky bezpečně dlouhé tu bývají bez označení délky.

Z pravidla toho vyjímají se v jazyku spisovném jenom slovesa m*o*ci, v*r*ci, jeti, p*ě*ti (pěji), sp*ě*ti (spěchati). Ale i tu bývá délka žádaná, dílem v dokladech starých, na př. wŕci HusPost. 46^{b} a 171^{b}, pijeti žaltář (t. j. píeti) HrubPetr. 28^{b}, několik páteřóv pijti ChelčP. 181^{a}, otčenáš ſpijti VšehK. 55^{a}, dílem v dialektických, na př. móc BartD. 1, 42 (hroz.), móct t. 61 (val.), můct t. 2, 163 (brn.), t. 183 (tišň.), jéť, vjéť t. 80 (rožn.). Slovesa *pěti* a *spěti* jsou jen v jazyku knižném a jsou tu přijata v době nedávné, jejich odchylky v kvantitě nevyvinuly se samy sebou, nýbrž jsou zaviněny neumělostí.

Některá pak sem patřící slovesa mívají v témž nářečí slabiku někdy zdlouženou, někdy nezdlouženou, zejména -*í*ti a -*ě*ti, na př. smíti stč. sm*ie*ti a směti Us. audere, má-li vražedlník ſmijety tělo božie přijímati Štít. ř. 76^{a}, něco ſmijeti učiniti Hrub. 380^{a}, ſmijeti se pokusiti t. 157^{a}, čn*í*ti a čn*ě*ti, pn*í*ti a pn*ě*ti, lpíti a lpěti, chv*í*ti se a chvěti se, zn*í*ti a zn*ě*ti Us., hřm*í*ti a hřm*ě*ti, m*í*ti a m*ě*ti, budou měti splatiti TomP. 3, 516. U sloves vz. I. 5. p*ie*ti (pnu) a I. 6. mříti stč. mř*ie*ti (kromě *mlíti*) kolísání toho není.

Vše totéž platí, když infinitiv tento má koncovku dialektickou -*ť*, -*t* místo -*ti* (a je tedy jednoslabičný), na př. slc. niesť, piecť, piať, hriať, mor. pásť BartD. 1, 39 (such.), hráť t. 77 (rožn.), róst t., nésť t. 1, 39 (such.), t. 93 (kel.), jíť t. 65 (val.), plícť t. 82 (hran.), hrýzť t. 44 (břez.), hrát t. 1, 9 (zlin.), pást t. 25 (zlin.), t. 2, 240 (kunšt.), krást t. 2, 139 (han., zábř.), zábst t. 218 (třeb.), t. 274 (jemn.), růst t. 1, 25 (zlin.), tłúct t. lézt t. 25 (zlin.), véct, kvéct t. 32 (pomor.), nést, plést t. 36 (bystř.), liézt t. 46 (lhot.), lézt, lízt, nést t. 2, 38 (kroměř.), hníst, přít, smít se t. 3 (saz.), plíst, lízt, vlíct, říct t. 260 (brn.), nýst, píct, lízt t. 277 (dač.), bejt t. 281 (dač.), víst, nýst, píct, mřít, pít, krejt, hnout, pnout, mít, chtít, ctít, hrát, brát, tát, přát atp. Us. ob.

Ale vedle toho bývá v nářečích často slabika nezdloužená: slc. biť,

treť, mleť, brať, drať, zvať, stlať Hatt. slc. 119, 120, 135, 137 a j., mor. krast, přast, łhat, dat, psat, kut, dut BartD. 1, 9 (zlin.), plet, set, věť, směť, plut (plíti), płut t. 25 (zlin.), chceť, vreť t. 39 (súch.), pluť, płuť t. 77 (rožn.), krasť t. 36 (blat.), t. 37 (stráň.), krasc, prjasc (přísti), trjasc, vzjac, mlec, vrec, chcec, jesc t. 42 (hroz.), plesť, plect, kvest, kvect, nest, vect, vezt, lezt t. 56 (dol.), klasť, krasť t. 2, 80 (olom.), klast, krast, kract t. 2, 194 (tišň.), dat, lhat, psat, spat, klast, krast t. 244 (žďár.), t. 229 (kunšt.), t. 274 (jemn.), r[illegible]t t. 258 (žďár.), t. 274 (jemn.), duť, kuť, pľuť, płuť t. 2, 28 (han., hol.), t. 52 (přer.), kut, plut, zut t. 246 (žďár.), mleť, hrêzť t. 2, 80 (olom.), vezt, nest, lezt t. 103 (letov.), t. 145 (slavk.), t. 160 (brn.), t. 194 (tišň.), t. 244 (žďár.), pit, bit, ryt, myt, hryzt t. 1, 11 a 25 (zlin.), biť, myť, ryť, hryzť t. 77 (rožn.), nyst, vyst, tyct, hryzt t. 2, 60 (olom.), t. 100 (drah.), t. 157 (slavk.), t. 218 (třeb.), t. 230 (kunšt.), bit, pit, šit t. 245 (žďár.), myt, kryt t. 281 (dač.), pletst, vedst, lezt, pect, tect, mřet, třet, mřet, mět, chtět Šemb. 36 (mor.), hnat, dat, psat, nyst, tyct, vizt, bdět, znět Neor. 7 (bohusl.), nest, vect, řect, pect chod. 36, nest, vest (vezu), vect (vedu), mect, rost, tect, pect atd. vedle síct Kotsm. 7 (doudl.).

V některých nářečích je rozdíl: infinitiv sem patřící má kořennou slabiku dlouhou, když před -*ti* je souhláska, jindy krátkou. Tak zejména v nář. dolnobeč. čísť, hnísť, mísť, nýsť, vísť, pásť, přísť, týcť, sícť, vlícť, řícť, hrýzť vedle brať, cpať, žať, hřmět, chtěť, seť, biť, hniť, křtiť, žiť, šiť, čuť, duť, kuť, byť, kryť, myť, ryť, tyť atp., s odchylkami: jesť (jísti), dříť, mříť, vříť Btch. 444—447; podobně v nář. křižanovském (mor. horsk., podle rozpravy p. Fr. Autraty): dat, psat, lhat, zvat, hnat, stlat, brat, chtět, pit, myt atd. vedle nýst, pást atd., ale odchylkou také klact (kladu), kract.

Někdy je v témž nářečí kolísání; na př. síct, vlíct vedle pect, nest atd. chod. 36, síct vedle pect, tect a j. Kotsm. 7 (doudl.), a ovšem při slovesích -*íti*, -*ěti* nahoře vytčených: čnít i čnět, pnít i pnět, lpít i lpět, znít i znět, mít i mět, hřmít i hřmět atd. Us.

Kde je délka etymologická, tu většinou zůstává, na př. stát (-á- z -oja-), bát sa (též), lát (-á- z -aja-) BartD. 1, 9 (zlin.), přít (-í- z -ьja-) t. 7 (zlin.), smít sa (též) t. 25 (zlin.) atp. vedle lhat, dat, psat, pit, šit t. 9, báť se, stáť, táť, příť (přáti), smíť se Btch. 446 sl. (dol.-beč.) vedle brať, cpať, zvať, biť, křtit, žiť, kryť, myť atd. t. 444 sl.; ale někde krátí se analogií také tu: přit t. 2, 124 (zábř.), prjac t. 1, 42 (hroz.), smit se t. 2, 99 (vyšk.), smjac sa t. 1, 42 (hroz.) atd.

Doklady posledně uvedené přit, sm*i*t se, pr*j*ac, sm*j*ac sa atp. svědčí, že krácení nastalo teprve v době pozdější: byloť tu původně -*ьja*-; samohláska z toho vzniklá byla dlouhá *iá*, přehlas. *ie*, zúž. -*í*, srov. I. str. 559; krátkost mohla tu nastati teprve podružně, je tedy až z doby pozdější. Totéž svědectví obsahují také dial. doklady nyst, vizt, tyct Neor. 7 (han.,

bohusl.), nyst, vyzt, tyct, BartD. 2, 100 (drah.), dřiť, mřiť t. 44 (přer.), sict, tyct, pyct, plict, vlict t. 200 (han., třeb.) atp.; tu je také hlásková změna kvalitativní (zúžení), která mohla vzniknouti jen za bývalé délky, a výklad tu možný jest jenom tento: původně bylo také v těchto nářečích nésti, vézti, téci, dřieti, mřieti atd., vše typu – ⏑, pak nastalou délkou způsobené zúžení nýst(i), vízt(i), týc(i), dřít(i), mřít(i), a potom teprve zkrácení nyst, vizt, tyc(t), dřiť, mřiť atd.

Úhrnem nalézáme tedy, že infinitivy sem hledící v nářečích nynějších mají většinou typus – ⏑; nalézáme týž typus dosvědčen také v jazyku starším od stol. XIV počínajíc; typus ten byl v češtině původně pravidlem snad všeobecným; zajisté míval tu kdysi i v dialektech více platnosti, než jí má nyní, jak dokazují změny kvalitativní, způsobené bývalou délkou a zjevné i v dial. infinitivech krátkých vizt, nyst, přit (přáti) atp.; krácení nastalo tu a pokračovalo teprve časem; odchylky v jazyku knižném, jako jsou na př. zlezti hrad Pal. 4, 1, 201 atp. jsou z vlivu dialektického.

b) Když infinitiv dvojslabičný je složen s předložkou, s *vy-*, *u-* nebo s *ne-* a tím jest učiněn víceslabičný (trojslabičný atd.), tedy je slabika kmenová někdy zdloužena, někdy nezdloužena. Pro přehled je tu třeba rozeznávati několik případů.

α) Když infinitiv dvojslabičný má základní kmen zavřený a tedy před *-ti* souhlásku, tedy délka zůstává. Na př. pásti-napásti, krásti-vykrásti, nésti-přinésti, vésti-dovésti, čísti-přečísti, růsti-vyrůsti, nerůsti, téci (z tek-ti)-utéci, tlouci-roztlouci, hrýzti-uhrýzti atd. Us. Doklady toho z doby starší: napaaſti Štít. ř. 125[b] (pasu), dořeci HusPost. 141[b], doweſti Br. Jer. 52, 11, uweſti t. Num. 14, 6, nalézti t. Oz. 2, 6, přineſti t. Dan. 5, 2, roztlaucti Beck. 1, 173 atd. V nč. ob.: napást, ukrást, přinýst, dovíst, vyčíst, vyrůst, utýct, roztlouct atd.; dial. ukrásť, utécť BartD. 1, 39 (súch.), popásť sa t. 252 (val.), přiroust t. 356 (dol.), pomůct t. 2, 174 (han., brn.). Vedle toho čte se také: přyweſti Háj. 165[a], nalezti t. 161[a], naklaſti Háj. herb. 287[b], umeſti t. 155[b], utecy t. 169[b], odneſti VelKal. 137, přiweſti t. 229, wyweſti t. 304 atd.; doneſti Br. Gen. 37, 32, přiweſti t. Jer. 6, 15, zaweſti t. Isa. 27, 8, uweſti t. Deut. 9, 28, nageſti se masa t. Num. 11, 18, nalezti t. Jer. 29, 14, vtecy t. Ex. 21, 13 atd.; odchylky tyto jsou dílem snad jsou zaviněny písařem nedosti bedlivým, většinou však a zejména v bibli Br. jsou z dialektu. O to se opírajíce píší spisovatelé pozdější dílem nebo i z pravidla taktéž, ale kvantita jazyka živého proniká rovněž a jest pak kolísání: okraſti, vkraſti, proneſti, proweſti Tomsa 250 a Wtb. (1791), vkraſti vedle wypáſti, zatřáſti Dobr. Lehrg.[1] 315, vkraſti, wylezti, nalezti, přewleci t. [2]137, 141 a 241, vkraſti v. wypáſti, přebřjſti Nejedlý Gr. 296, přivésti, převésti v. přivesti, rozvesti atp. Jg., přinesti Pal. 1. 1, 375, vynesti t. 3, 2, 363, přednesti t. 4, 2, 493, povznesti t. 4, 1, 76, navesti t. 4, 2, 512, dovesti t. 3, 2, 413, přivesti t. 4, 1, 12, provesti

t. 4, 1, 41, uvesti t. 3. 2, 372, nevesti t. 4, 2, 187, vylezti t. 3, 2, 393 atd. vedle povznésti t. 4, 1, 410, uvesti 5, 1, 40; povznesti Malý Amer. 5, 249 a vynésti t. 6, 28, nalezti t. 5, 251 a nalézti t. 6, 182 atd. Při typu ⏑ ⏑ ⏑ trvá nyní jen sem tam některý spisovatel nebo časopis, jako pravidlo obecné ujal a ustálil se v jazyku spisovném typus ⏑ – ⏑.

β) Když infinitiv dvojslabičný má základní kmen otevřený a tedy před *-ti* samohlásku, tu rozeznávejme opět případy, jaká to je samohláska a jak se tedy infinitiv dvojslabičný končí: zda-li *-áti*, či *-íti* stč. *-iti*, či *-íti* stč. *-ieti*, či *-ýti*, či *-úti*.

Když infinitiv dvojslabičný se končí *-áti* a *-á-* má délku jen fonetickou (part. *-al* atd.), má infinitiv víceslabičný krátké *-ati*. Na př. dáti (part. dal atd.) — podati, vydati, přidati, zadati, prodati, zaprodati, vyprodati, nedati, neprodati, nezaprodati . . .; státi (stanu) — nastati, přestati, ostati, povstati . . .; spáti-zaspati, přespati, nespati . . .; hnáti-vyhnati . . .; znáti-poznati, vyznati, uznati, rozeznati, neznati, nepoznati, nerozeznati . . .; bráti-sebrati, vybrati, pobrati . . .; zváti-pozvati, vyzvati, sezvati . . .; dráti-vydrati . .; žráti-sežrati . .; stláti-ustlati . .; dbáti-nedbati; hráti-vyhrati, zahrati atd. Je-li však v *-áti* délka etymologická (part. *-ál* atd.), tedy zůstává; na př. státi (stojím, ze stojati, part. stál atd.) — vystáti, postáti, nestáti . ., báti se (z bojati) - stč. ubáti sě, nebáti se . .; láti (z lajati) - vyláti, naláti . ., táti (tajati) - roztáti . ., káti se (kajati) - pokáti se . ., zráti-uzráti . . ., křáti-okřáti, přáti-dopřáti . ., hřáti-ohřáti . ., smáti se - vysmáti se atd. Odchylky odtud: nedáti se tisknouti TomP. 10, 216, t. 217, usnesli se nedáti odpovědi t. 270, m. nedati; že by nic nemohlo se udati žádoucnějšího než kdyby národové křesťanští mohli spojeni býti Pal. 4, 2, 266 m. udáti (srov. událo se, stč. udieti sě); hráti-zahráti atp. při časování podle vz. V. 4 (hraju, hraješ, zahráti, proti V. 1[a] hrám, hráš, zahrati atd.); ssáti-vyssáti Jg. a Us. (též, v. § 185 a 196).

Když infinitiv dvojslabičný se končí nč. i stč. *-íti* (part. *-il* atd.), má infinitiv víceslabičný krátké *-iti*. Na př. bíti (part. bil atd.) - zabiti, píti-vypiti, nepiti, hníti-uhniti, líti-naliti, víti-zaviti, žíti-užiti, ctíti-uctiti, mstíti-pomstiti, mdlíti-umdliti, křtíti-pokřtiti, lstíti-přelstiti atp. Us.; zabit, vypit, nepit, užit, pomstit atd. Us. ob.; zabit BartD. 2, 259 (žďár.), uctit t. 1, 347 (rožn.); zabiti Br. Jer. 40, 15, t. Ex. 2, 5, wyliti t. Am. 9, 6, wypiti t. Num. 5, 26; užiti Tomsa (1782) 251, pokřtiti t., poctiti t.; zabiti Dobr. Lehrg.[1] 315; pobiti, propiti, uctiti, pokřtiti Nejedlý Gr. 298, zabiti, vypiti, zaviti, užiti, použiti, uctiti, pomstiti, pokřtiti, přelstiti atd. Jg.; zabiti Pal. 4, 1, 313, užiti t. 135, pomstiti t. 4. 2, 41 atd. Ale je tu dosti odchylek analogií tvarů dvojslabičných *-íti*, a odtud kolísání, na př. nahnjti Nejedlý Gr. 298, uhníti Jg., nalíti v. naliti Jg., použíti Pal. 4, 2, 323, přibíti TomP. 3, 510, t. 552, zabíti t. 4. 295, pobíti TomŽ. 67, pomstíti t. 129, vymstíti TomP. 10, 225, stav městský hleděli páni zemdlíti t. 327. Stále pak

jest *-í-* ve složeninách s j*í*ti: dojíti, přijíti, vyjíti, zajíti atd., mimo dial. dójiť atp., o čemž viz doleji.

Když infinitiv dvojslabičný se končí nč. *-íti* stč. *-ieti* (part. *-él*, *-al* atd.), má infinitiv víceslabičný dlouhé *-íti*. Na př. mříti stč. mřieti (part. mřel stč. mřěl atd.) - umříti, příti stč. přieti (praes. pru part. přel stč. přěl)-opříti, vříti stč. vřieti claudere (praes. vru part. vřel stč. vřěl) - zavříti, otevříti, tříti, (part. třel) - utříti, číti stč. čieti (praes. čnu part. čal)-počíti, žíti stč. žieti (žnu part. žal) - požíti, příti stč. přieti (praes. přím part. přel stč. přěl) - zapříti, vříti stč. vřieti fervere (part. vřel stč. vřěl) zanevříti, díti stč. dieti - nadíti se stč. nadieti sě atd. Us.; umřít, opřít, zavřít, otevřít, setřít, počít, požít, zapřít, zanevřít, nadít se atd. Us. ob.; umríť, zavríť BartD. 1, 36 (blatn.), začíť, utíť, zapíť (pnu) t. 2, 10 (záhor.), začít, hutít, zapít t. 240 (han., tišň.), začáť, zajáť, zapáť (= stč. -ieti) t. 85 (stjick.); przygijety Štít. ř. 39^b, přigéti Ol. Lev. 26, 23, popijeti Alxp. 44; umříti, utříti, utřít Tomsa 252, umříti, utříti, zavříti, podepříti, zapříti, začíti, vyžíti, nadíti se atd. Jg. Doklady jako: kázal jim odgiti životy Háj. 161^a, toho přigyti nechceš t. 161^b, umřyti t., nevmřiti Nitsch 75 atp. nemají váhy, tu prostě kvantita správně neoznačena. Kolísání ovšem jest, kde i infinitiv dvojslabičný mívá *-ěti* vedle *-íti*; na př. zazníti i zazněti, zachvíti se Jg. a zachvěti se, zahřmíti a zahřměti, zardíti se Jg. a zarděti se ib., omdlíti (part. omdlel) a omdleti, pomníti a pomněti, zachtíti se a zachtěti se, nechtíti a nechtěti, pobdíti Jg. a pobděti, zastkvíti se Vel. Jg. a zastkvěti se Jg., nesmíti VelJg. a nesměti Jg., pomíti Jg. a pojměti Jg., semlíti Jg. a semleti ib., vyplíti Jg. vyplíti ib. a vypleti, vypleti kacířství Pal. 4, 2, 318, zaznít i zaznět, zahřmít i zahřmět, nechtít i nechtět, semlít i semlet Us. ob. Ke krátkému jeti stč. jěti, pěti, spěti jest ovšem též krátké vyjeti, přijeti.., zapěti, přispěti atp.; ale dial.: jéť, vjéť a vyjéť BartD. 1, 80 (rožn.). Nesprávné jest: Ludvík spěchal zavřit mír TomP. 4, 402 (stč. inf. zavřieti, sup. zavřiet), umřiti t. 1, 505, MalýAmer. 4, 79 a j., (Karel) mohl se podpory naditi TomP. 1, 537 (se nadíti t. 3, 407).

Když infinitiv dvojslabičný se končí *-ýti*, měl infinitiv víceslabičný v době starší *-yti*: ukryti Br. Jer. 49, 10 atd. Svědectví tomu bezpečné je také v ŽerKat., kde za dvojslabičné *býti* je vždycky bejti, ale nikdy víceslabičné dobejti, odbejti atp. Svědectví bezpečné není v přybyti Háj. 159^b atp., poněvadž tu také jinde je většinou a skoro z pravidla y místo ý, na př. na listě 44^a: byti (m. býti, 2krát), mlyny, hlubokych, ſylnych, Wyſſehradſky, opatrny atd.; a totéž platí o mnohých textech jiných, na př. v KolČČ. psáno odbyti 99^b (1548), dobyti 425^a (1577), wybyti 243^a (1556), wymyti t. 116^a (1549) atd., ale také byti (m. býti) 126^a (1550), 81^a (1547) a j. (velmi často, a nikdy býti); taktéž v KolEE.: odbyti 414^b (1653), wybyti 438^a (1718) a bude moci byti t. 19^a (1670) atd. Za starší *-yti* vyvíjí a ujímá se časem *-ýti*: dobýti, přikrýti, umýti, vyrýti, umýti, roztýti, zavýti, ob. dobejt, přikrejt, umejt, vyrejt atp. Nejstarší toho příklad mi známý je v Solf. (r. 1600, předmluvy stránka poslední): mohau prokuratorové nemalých užitků nabýti; Jg. cituje ukrýti z Mudr. a porýti z Rosy. Staré *-yti* je hájeno tradicí, nové pak *-ýti* je podporováno živým usem, zvláště v nář. záp., a nastává nestejnost a kolísání. Na př. ztracenou věc zase nabýti Nitsch 2 (1709), 95; — nabýti, ubýti, pobýti, dobýti, přibýti v Probe des Lexici Procopiani (v kopii koresp. Dobrovského a Rybajho, v listě ze dne 4. ún. 1787); — dobyti, nabyti, přikryti, odkryti, vyryti atp. Tomsa Wtb. (1791, ale tu je také: donesti, pronesti, provesti, dopeci, propeci atp.); — dobyti, umyti, zakryti vedle ob. dobeyt, umeyt, zakreyt Dobr. Lehrg. (1819) 241 a 242 (ale tu je také: ukrasti 241, vylezti 137, nalezti t., uteci 136, převleci 141 atp.); — pobýti Květy 1834, 29, t. 36, t. 148, odbýti t. 76, t. 150, omýti t. 119, zakrýti t. 128, t. 231, ukrýti t. 174, nabýti t. 1843, 12, ukrýti t. 1843, 36 atd.; — Jg. Sl. má: dobyti, nabyti, odbyti atd.; pokryti, odkryti atd., a také pokrýti, přikrýti, ukrýti; omyti, umyti atd.; unýti; přeryti, vyryti atd., a také porýti, podrýti, přirýti, prorýti, vyrýti (s. v. uryti IV, 782); utyti atd. a také otýti, podtýti, roztýti; navyti, povyti a předvýti, zavýti; vůbec je patrno, že Jg. se snažil provésti *-yti* jako pravidlo, ale živý usus nutil jej k hojným koncessím s *-ýti*; — odbýti ČČMus. 1887, 72 (list Tylův z r. 1844), pozbýt Nebesk. Protich. 12; — dobyti Pal. 3, 2, 393, vybyti t. 378, zakryti t. 4, 1, 355, nebyti t. 4, 2, 203 atp., a také: odkrýti t. 4, 1, 244, nebýti t. 75 atp.; — hradu dobyti TomP. 1, 103, dobyti t. 3, 406, jmění nabyti t. 1, 52, přibyti t. 3, 406, ukryti t. 1, 101 atp., a také: zakrýti t. 4, 244, podrýti t. 6, 272, nebýti t. 3, 295, t. 4, 440, TomŽ. 103 a j.; — nabyti MalýAmer. 4, 168 a ukrýti t. 147; — dobýti Zikmund Skladba (1863) 160, t. 474, ubýti t. 117, pozbýti t., omýti t. 117 atp.; — odbýti Smolík Mathem. v Čechách (1864) 79, odkrýti t. 109; — dobyti Týn Časoslovo (1866) 40 a vytýti t. 117 (tu je také: donesti 38, dovesti t. vedle dovézti 39); — dobyti Brandl Tovač. (1868) 31, t. 132 a j., odbyti t. 4, t. 84, t. 128 a j., a také: dobýti t. 163, t. 171, odbýti t. 118; — umýt Ner. Feuill. 3 (1877), 134, ukrýti Ben. Třeb. far. (1886) 13, odkrýti t. 75 v. ukryti t. 9; atd. Tvar *-ýti* má oporu jednak v pravidelném dvojslabičném *-ýti*, dob*ý*ti jako b*ý*ti atd., jednak a namnoze v živém usu obecném, dob*ý*ti ob. dob*ej*t atd., proto šíří se víc a více a není pochyby, že pro žádoucí v jazyku spisovném stejnost ovládne úplně.

Když konečně infinitiv dvouslabičný se končí *-outi*, má infinitiv víceslabičný též *-outi*. Na d*ou*ti-vyd*ou*ti, nad*ou*ti Jg.; novotv. pn*ou*ti-napn*ou*ti, jm*ou*ti-zajm*ou*ti, dm*ou*ti-nadm*ou*ti Us.; pl*ou*ti-vypl*ou*ti Us.; z*ou*ti-ob*ou*ti Us.; v II. tř. hn*ou*ti-pohn*ou*ti, schn*ou*ti-uschn*ou*ti, dchn*ou*ti-nadchn*ou*ti, mkn*ou*ti-zamkn*ou*ti, usn*ou*ti, zesn*ou*ti atd. Us., pohnout, uschnout, zamknout, usnout atd. Us. ob.; nadmauti Har. 1, 259, proslout Nebesk.

Protich. 19, přikout t. 24 atd. Tak bylo bezpochyby také při stč. čúti: učúti podle nč. učíti vulg. učouti Jg. Odchylky: uměl vyzuti se Pal. 4, 1, 390, kdybychom vyzuti se dali t. 5, 2, 14, musel prosluti t. 4, 2, 362, usnuti nelze Nitsch 11; dial. obuť Btch. 445 (dol.-beč.).

Kde v nářečí infinitiv dvouslabičný (bez *-i* jednoslabičný) je krátký, tu jest krátký ovšem i vznikající z něho víceslabičný. Na př. mest-zamest BartD. 2, 218 (han., třeb.); *ja*t-naj*a*t, ťat-uťat, zač*a*t t. 1, 25 a 26 (zlin.), mreť-umreť t. 39 (súch.). Dokladů mám zde jen po skrovnu, v dialektologiích k této stránce dosud velmi málo hleděno. —

V nář. mor. bývá typus – ⏑ za žádaný trojslabičný ⏑ ⏑ [⏑], zejména v tř. IV a V. Na př. za spisovné *honiti*, *dupati* atp. je hóniť, hójiť, strójiť, dójiť (dojím), zvóniť Btch. 446 (dol-beč.), hnójit, kójit, klónit, rójit, strójit, zvónit, cénit, ménit, ṕénit, žénit, vínit, mlúvit, nútit, křmit, pl̥nit, rúbit, dúpat, třkat, vřzat atp. BartD. 1, 8 (zlin.). — V nář. stjick. je ten typus přijat ve složeninách s *-jíti*: dójiť (dojdu), nájiť, prójiť, zájiť t. 1, 85.

6. Na konec buď ještě poznamenáno, že J. Kollár tvořil také inf. perf. *-še-ti* (z part. s-ového), = lat. -isse: aniž lituji věk svůj *ztrávivšeti* Slávy Dc. r. 1832 zn. 323, r. 1862 zp. III. zn. 59 atd. = vitam degisse, *viděvšeti* podle listu Jungmannova ze 3. led. 1828 otišť. v ČČMus. 1880, 58.

Supinum.

32.

1. Supinum má ve slovanštině koncovku *-tъ*, č. *-t*, připojenou k inf. kmenu základnímu; na př. psl. a stsl. *nes-tъ*, *nosi-tъ*, *sъpa-tъ* atp. česk. *nes-t*, *nosi-t*, *spa-t* atd., stsl. *peštь* č. *pec* z *pek-tъ* atd.

Vzniklo ze substantiva, utvořeného příponou pův. *-tu*. Příponou tou tvořila se jména podstatná, většinou masculina významu dějového (nomina actionis); akkusativ sg. takových substantiv, pův. *-tu-m* = slov. *-tъ*, stal se v soustavě tvarů slovesných v skr. infinitivem, v lat., lit. a slov. supinem. Na př. v latině subst. sg. nom. *sta-tu-s*, sg. akk. a spolu sup. *sta-tu-m*, psl. sup. *sta-tъ*. Srov. Brugm. II, 304 sl. Se stránky syntaktické je to akkusativ cílový.

2. Prvotné t. j. z kořenů tvořené kmeny s pův. *-tu* měly ve skloňování přízvuk rozdílný, a podle toho v slabice kořenné samohlásky stupně rozdílného; bylo na př. z koř. *ei̯-* ire jednak *éi̯*-tu-, jednak *i*-tú-, z koř. *kleu-* audire jednak *kléu*-tu-, jednak v *klu*-tú-, dochované v skr. inf. (pův. sg. akk.) *é*-tu-m, *śró*-tum a gerund. (pův. sg. instr.) *i*-tv-ā, *śru*-tv-ā atp., srov. Brugm. II, 305 sl. Slovanské supinum má tedy v těchto případech v slabice kořenné právem samohlásku stupně středního, na př. stsl. *i-tъ* č. *j-i-t* z éi̯-tu-m, stsl. *slu-tъ* č. *slu-t* z *kléu̯-tu-m, stsl. *žę-tъ* č. *ža-t* ze *žen-tъ*, stsl. *mrětъ* z *mer-tъ*, stsl. *vlěštь* č. *vlec* z *velk-tъ* atd.

33. O supinu v češtině dodati jest ještě následující poznámky.

1. Zdloužení fonetické, které podle § 31 č. 5 je pravidlem v infinitivech dvouslabičných, v příslušných supinech jednoslabičných není. K inf. spáti je tedy sup. sp*a*t, a podobně je vésti-v*e*st, nésti-n*e*st, péci-p*e*c, žíti (žnu) stč. ž*ie*ti-ž*a*t, píti-p*i*t, sl*ou*ti-sl*u*t, mříti stč. mř*ie*ti-mř*ě*t (podle stsl. mrětъ), křtíti-křt*i*t, ptáti-pt*a*t, bráti-br*a*t atp. Odchylka bývá vlivem infinitivu; na př. (Ježíš) všel gíeſt chléba HusPost. 165[a], m. jěst.

V inf. láti (z lajati), státi (ze stojati) atd. je délka etymologická; pro supinum není tu dokladu, ale bylo bezpochyby též dlouhé: l*á*t atd.

K inf. složeným *při-nésti*, *u-mříti*, *na-píti*, *se-brati* atp. supina není, netvořilo se z perfektiv.

Ostatně je kvantita v supinu táž, jako v infinitivě; na př. inf. s*ú*diti sup. s*ú*dit, přijde soudit živých i mrtvých Us., sl*ú*žiti-sl*ú*žit, t*ú*lati-t*ú*lat, brániti-br*á*nit, sbírati-sb*í*rat, vyšli někteří zbjrat Br. Ex. 16, 27, zabíjěti-zabíjat atd.

2. Kde v infinitivech jest stč. *-ieti*, *-ěti* přehláskou ze staršího *-áti* (*-íáti*), *-ati*, v § 31 č. 4, tu je supinum ovšem bez přehlásky a tedy *-at*. Na př. I. 5. inf. *žieti* sup. *žat*, zat chodila Manda CisMus. Rozb. 188, někda mě má mátě posláše zat na pole Pass. 293, já poslal jsem vy zat EvZimm. Rozb. 709; inf. *ležeti* sup. *ležat*, jíti ležat Vel. Jg.; inf. *večeřěti* inf. *večeřat*, vejdu k ňemu weczerzat Alb. 28[a]; inf. *zabíjěti* sup. *zabíjat*, (starosta) byl vyšel zabyyat mudrców Pror. Dan. 2, 14; ale vlivem infinitivu bývá přehláska odchylkou i v supinu: povede (vola svého) napagiet Koř. Luk. 13, 15 m. *napájat*, (Zuzana) chodila do sadu procházet sě ŠtítV. 61 m. *procházat*, Sába přijide pokuſſet jeho Comest. 157[a] m. *pokúšat*, nepuojdeť Lazar maczet prstu u vodě ChelčP. 170[a] m. *máčat*.

3. Supinum časem zaniká. To jeví se jednak na stránce syntaktické, o čemž viz na svém místě ve skladbě, a jednak na stránce tvarové. Tu pak nalézá se, že usus od supina upouští a klade na místě jeho infinitiv. Příklady toho jsou již v době staré: král šel zzpaty Pil. d (rým: znáti), když přídeš ſuditi ŽKlem. 141[b], odtad příchoz jest ſuditi živých i mrtvých t. 136[a], jide na púšči modlyty ſye Alb. 64[a], (Kristus) jest přišel wolaty nespravedlivé Kruml. 462[b], (Maria) přišla widieti hrob EvSeitst. Mat. 28, 1, jíti-li jest boyouati Ol. 3. Reg. 22, 4, přišli sú obrziezowati dietě Koř. Luk. 1, 59, přišli sme klanyeti ſye jemu t. Mat. 2, 2, almužny ciniti přišel sem eleemosynas facere t. Skutk. 24, 17, Ježíš přišel hřiešné spaseny uciniti salvos facere t. 1. Tim. 1, 15, aby šel nawſſtiewowati mnichuov Otc. 37[a], jide na zahradu dielati t. 365[b], kázal jim jíti zobati t. 432[b] atd.; — ve VšehJ. je pravidlem infinitiv za žádané supinum, jen 2krát je tu (v tisku)

supinum: (komorníci) pohánět jedú 131 a jezditi upomínat 330, ale to je bezpochyby změna vydavatelova, rukopis VšehK. (r. 1515) má i zde infinitivy: (komorníci) pohanieti jedú 78[b], vpominati jezditi 218[b]; — v NZák. bible Br. je veskrz infinitiv místo supina Dobr. Lehrg.[2] 316. — Vedle toho jsou ovšem hojné doklady s náležitým supinem v XV a XVI stol.: v Lit. jdu lowit ryb Jan 21, 3, jdeme boyowat t. 1, Mach. 5, 57 a j.; v Ol. šel Saul hledat Davida 1. Reg. 23, 25, vyšel lupit t. 13, 17, jda radyt ſye t. 9, 9, dcery výdú vody naczerat Gen. 23, 13, šed s ním rubat drev Deut. 19, 5 atd.; v Otc. aby šel ſpat 367[b], (mnich) vyjide potřěby kupowat t. 166[a], ani sem přijěla lidí ohledowat 213[b] atd.; v Comest. že jsem přišel odluczowat chudých od pyšných 206[a], (Jason) jěde k králi pokuſſowat 206[a] a j.; v ChelčP. pán přišel wolat hřiešných 58[a], (král) poslal svého sluhu wolat zvanych 248[b] a j.; u Háj. (král) šel konšeluov sadit 455[a], šel worat 470[a], táhli Náchodu retowat 403[b] a j.; aby mohli jezditi buď worat neb hnoge wozit KolČČ. 73[a] (1546); wyjel worat Štelc. Jg. Úpadek úplný a zaniknutí supina nastalo během stol. XVII a XVIII. Pelzel[2] (1798) str. 196 zná je jen z textů starých a odporoučí, aby bylo zachováváno podle příkladu starých biblí, Hájka atd. — V jazyku živém drží se již jen sup. *spat* ve rčeních: půjdu spat, jdi spat atp.; v knižném pak jest reminiscence z doby starší: přijde *soudit* živých i mrtvých. — Druhdy a dosti často vyskýtají se příklady supina opět u spisovatelův nových: vydal se *vyzkoumat* světa Jungm. Ztrac. ráj. (1811) 1, 205; šli *podat* svědectví Pal. 4, 1, 164; pan Kostka pravil, že nepřišel *soudit* se s nimi, ale *vzkázat* svědectví t. 170; knížata nechvátali *odkrývat* oumyslů svých t. 3, 2, 386; jdou *zabit* markýze MalýAmer. 4, 287, přicházejí *zabit* markýze tamt. atd. Jsou to pokusy vesměs strojené a namnoze nesprávně ustrojené, a pravdivě praví Th. Vodička v ČČMus. 1894, 154 v pozn., že toto křříšení a nové uvádění supina do jazyka spisovného je bez ceny a bez potřeby.

4. O stč. výraze *ze-spatu*, upomínajícím na sup. *spat*, viz III. 1. str. 334.

Participium praes. act. *-nt*.

34.

1. Participium praesentis activi, n. přechodník přítomný, tvoří se příponou *-nt*; proto je můžeme také nazývati krátce participiem *-nt*. Na př. stsl. *bery* sg. gen. *beręšta* z **bero-nt-ja* ř. φέρων sg. akk. φέρο-ντ-α, skr. *bharan* sg. akk. *bhara-nt-am*, kmen pův. *bhéro-nt-*; stsl. *vezy* sg. gen. *vezęšta* z **vezo-nt-ja*, lit. *vežąs*, z **veža-nt-s*, skr. *vahan* sg. akk. *vaha-nt-am*, kmen pův. *ueĝho-nt-* atd. Srov. Brugm. II, 370 sl.

2. Přípona *-nt* připíná se ke kmenu základnímu, v slovanštině ke kmenu praesentnímu *-o* nebo souhláskovému. Tak v stsl. *nesy, bery* atp., sg. gen. *nesęšta, beręšta* atd. z **neso-nt-ja, bero-nt-ja* atd. jest *-nt* připato ke kmenu praes. *neso-, bero-* atd.; taktéž v stsl. *tešę, uměję* atp., sg. gen. *-(j)ęšta* z **-(j)o-nt-ja*; v stsl. *trъpę* atp. sg. gen. *-ęšta*, psl. *tьrpę* sg. gen. *tьrpętja* jest připato ke kmenu souhláskovému: tu bylo po souhlásce pův. *-n̥t-*, a z toho psl. *-ьnt-*, tedy *tьrp-ьnt-* a *tьrp-ęt-*, srov. Jos. Horák, Z konjugace souhláskové str. 48 sl. (jinak Brugm. II, 1006 a Lorenz v Jag. Arch. 18, 102—103; rozdíl u výkladu týž, jako při 3. plur. tьrpętь atp. nahoře v § 14); stsl. *prosę* atp. sg. gen. *-ęšta*, psl. *prosę* sg. gen. *-ętja* atd. jest utvořeno analogií podle *tьrpę* atp.; v stsl. *vědy* a *vědę*, *jady* a *jadę*, *dady* a *dadę* (nedolož.), *sy* a *sę* jsou tvary *-o-nt* a *-n̥t* pospolu.

3. V některých tvarech jest při příponě *-nt* ještě kmenotvorná přípona další, a to slov. *-jo* z pův. *-i̯o* v masc. neutr. a slov. *-i*, *-ja* z pův. *-ī*, *-i̯ē* ve fem.; na př. stsl. masc. neutr. sg. gen. *nesęšta* dat. *nesęštu* atd. je z kmene *neso-nt-jo-*, fem. gen. *nesęštę* dat. *nesęšti* atd. z kmene *neso-nt-ja-* atd.

Z kmene *-nt*. bez kmenotvorné přípony další, jest sg. nom. masc. neutr. stsl. *nesy, bery, tešę, trъpę* atp., č. *nesa, bera, teša* přehlas. *teše* nč. *teše*, *trpa* přehlas. *trpě* atd. Byval z kmene toho také nom. plur., který podle toho by měl zníti psl. **nesąte, *berąte, *tešąte, *tьrpęte* atd., a snad také sg. akk. masc., který by tedy byl psl. **nesątь, *berątь, *tešątь. *tьrpętь* atd.; ale *-tj-*, které bylo v tvarech km. *-nt-jo-, -nt-ja-*, přeneslo se analogií také sem a jest tu v slovanštině historické, ovšem pravidelně změněno v stsl. *-št-*, č. *-c-* atd.: pl. nom. stsl. *nesęšte, beręšte, tešęšte, trъpęšte* č. *nesúce, berúce, tešúce, trpiece* atd., sg. akk. masc. stsl. *nesęštь, beręštь, tešęštь, trъpęštь* č. *nesúc, berúc, tešúc, trpiec* atd.

Z kmene *-nt* rozšířeného příponou další jsou všecky tvary ostatní: stsl. sg. gen. masc. neutr. *nesęšta* z km. *-nt-jo-*, fem. *nesęštę* z km. *-nt-ja-* atd. Fem. sg. nom. měl příponu další slov. *-i* z pův. *-ī*, a byl by měl zníti psl. **nesąti, *berąti, *tešąti, *tьrpęti* atd., srov. skr. *bharantī*; ale tu přeneslo se *-tj-*, které bylo po právu v tvarech km. *-nt-jo-, -nt-ja-*, opět také sem a jest tedy, s náležitou změnou hláskovou, fem. sg. nom. stsl. *nesęšti. beręšti, tešęšti, trъpęšti* atd., č. *-ci*.

Srov. III. 1. str. 294, Leskien v Jag. Arch. 3, 211 a Brugm. II, 733.

4. Jako z kmene praes. *neso-* jest utvořen kmen part. praes. act. *neso-nt-*, tak je z kmene futurního *by-sjo-* utvořen kmen part. fut. *by-sjo-nt-*, z něhož je stsl. part. fut. *byšę* atd. a stč. adjektivum *probyšúcný*; viz o tom § 29.

5. Podle rozdílné koncovky kmenové a) *-ąt* a b) *-ęt* jest toto participium v slovanštině dvoje: a) z kmene *nesąt-* atp. je sg. nom. masc. neutr. stsl. *nesy* a k tomu gen. *nesęšta* atd., č. *nesa*, *nesúc-*, a b) z kmene *tьrpęt-* atp. je sg. nom. masc. neutr. stsl. *trъpę* a k tomu gen. *trъpęšta* atd., č. *trpa* přehlas. *trpě*, *trpiec-*. Stsl. *uměję*, *tešę*, gen. *-ęšta* atd., č. *uměja*, *teša* přehlas. *-ě* gen. *-úc-* atd. patří ovšem též do druhu a); koncovka sg. nom. *-ę*

může tu býti analogií podle druhu b), anebo přehláskou z býv. *-(j)o-nt-s*, jako v pl. akk. stsl. *konję* z **-jons*, srov. I. str. 45 a 49 a III. 1. str. 9.

Jde o koncovky sg. nom. masc. neutr. v druhu a): stsl. *nesy* č. *nesa* atd.

Koncovka *-y* je střídnice koncovky původní, která byla jednak *-o-nt-s*, jednak *-ōn*, Brugm. II, 371; z obojího vyvíjí se do slovanštiny náležité *-y*, srov. I. str. 320: pl. akk. vьlk*y* z *-o-ns* a sg. nom. kam*y* ř. ἄκμων. Zachovala se však jenom v stsl.: *nesy*, *grędy*, *bery* atd., a vlivem stsl. také v několika starých dokladech srbskoslov., Daničić istor. obl. 347 sl. Také v stč. EvZimn. je psáno wſtany a zalkny: A wſtany dnee vyšed (Ježíš) i jdieše u pusté miesto str. 27 facta autem die egressus ibat Luk. 4, 42, A wſtany ot večeřě str. 41 et coenā factā Joan. 13, 2, (Ježíš) zalkny sě duchem i zamúti sě str. 34 infremuit spiritu Joan. 11, 33; ale to nejsou participia *-y*, nýbrž wſtany je = *v-stání*, a zalkny jest omyl m. aor. *zalknu*, v. Listy filol. 1884, 262.

Vedle *-y* bývá tu v stsl. také koncovka *-ę*: *nesę*, *grędę* s gen. *-ąšta* atd., analogií podle jiných part. *-ę* a zvláště podle *tešę*, *uměję* gen. *-ąšta* atd., srov. Wiedem. 129. Tvary s tím shodné jsou stsrb. *-e*: moge, bude, kove, ide, grede Daničić l. c. 348; stpol. *-ǫ* (= *-ę* i *-ą*): przydǫ, rzkǫ, wstanǫ Kal. 453 (srov. part. czyniǫ, wchodzǫ a j. tamt., powiszaiǫ exaltans ŽFlor. 3, 3, otwarzaiǫ aperiens t. 37, 14, wznaszayǫ erigens t. 112, 6 atd.); a hluž. *-o*, plećo z *pletę atd., srov. džěćo z dětę Mikl. I[2] 554.

Koncovka *-a* je v češtině a ruštině. Vyskytuje se také několikrát stpol. *rzeka* dicens, vedle rzekǫ a rzkǫ, tvar ojedinělý; ale to je buď bohemismus (podle Brücknera), anebo výraz skleslý v adverbium: výrazy takové mění se snadno na stránce hláskové, a zvláště snadno mohlo tu místo kolísavého znění stpol. *-ǫ* nastati *-a*. Máme tu tedy *-a* najisto jenom v češtině a ruštině, t. j. jenom v těch jazycích, ve kterých je za bývalé *-ę* střídnice *-a*, *-'a*. A ta okolnost svědčí, že *-a* není z doby staré, psl., nýbrž že se vyskytlo a ujalo až na půdě české a ruské, a to analogií: za psl. *tьrpę*, *tešę* atp. bylo stč. trp*a*, teš*a* (před přehláskou, do XII stol.), odtud přejala se koncovka *-a* a utvořilo se nes*a*, ved*a*, pek*a* atd. Přejetí to bylo mechanické, souhláska na př. v pe*k*a se nezměkčila, jak by se byla změkčiti musila, kdyby tu bylo *-kę* původní; srov. stejné neměkčení v stsrb. part. mo*g*e, srbchorv. ru*k*a gen. ru*k*e (mechanicky podle gen. duše z dušę), nebo neměkčení v dial. (stjick.) pl. lok. o vojá*k*ech, ženi*ch*ech, na bře*h*ech, na ru*k*ech atp. BartD. 1, 88 (mechanicky, *-ech* z pův. *-ьchъ*). Dialekticky vyskytuje se také *-a* se žádaným změkčením souhlásky: ve*ďa*, i*ďa*, bu*ďa*, ple*ťa*, me*ťa*, sed*ňa*, leh*ňa*, ut*ňa*, naž*ňa* (jen při souhl. *-d-*, *-t-*, *-n-*) atp. BartD. 1, 15 a 26 (zlin.), t. 53 (dol.), t. 80 (rožn.), t. 2, 16 (han., hol.), t. 150 (han., slavk.), t. 166 (brn.), a j., shodné s part. se*ďa*, cho*ďa*, mlá*ťa*, pus*ťa*, ho*ňa* atd. týchže nářečí. V ruštině je taktéž i*da*, nes*a* a i*dja*, nes*ja*, ono starší a toto mladší Sobol. Lekc.[2] 232 sl. a Jagić v Arch. 15, 520; ano bývá tu také rь*kja*, re*kja*, povьr*gja* Sobol. tamt. (XIV stol.), kdež opět *-ja* jen mechanicky přivěšeno. — O stáří měkkého ve*ďa* atd. v češtině nemáme dostatečných svědectví; ale není pochyby, že je mladší než tvrdé ve*da*, rovněž jako v ruštině, neboť kdyby se bylo v stč. ujalo měkké ve*ďa* atd., byla by měkkost zůstala a bylo by z toho později ve*dě* atd., srov. se*ďa* přehlas. se*dě* z pův. *-dę* atd. — Byl tedy vývoj a postup v češtině tento: tvar žádaný *-y* se nedochoval; již v době předhistorické vznikl a ujal se tvar nes*a*, ved*a*, pek*a* atd., mechanickým přejetím koncovky *-a* z tvarů měkkých trp*a*, teš*a* atp.; časem pak vznikl u sloves se souhláskou *-d-*, *-t-*, *-n-*, pokud sem patří, také dialektický tvar měkký, na př. ve*ďa*, ple*ťa*, sed*ňa* atp., podle se*ďa*, pus*ťa*, ho*ňa* atd. (Jinak J. Zubatý, srov. III. 1. str. 9, a Sobolevskij v Žurn. min. nar. prosvěšč. CCXCIX, květen 91—92, podle Zub. v Streitb. Anzeigru VII, 163. Doklady stpol. rzeka dicens uvodí Brückner v Pracích filolog. III. seš. 3. a Sobol. l. c.)

6. Participium toto jsouc ve funkci attributivní nebo v zastoupení substantiva přijímá sklonění složené, na př. stsl. sêdę καθήμενος Cod. Mar. Luk. 22, 69 a sêdęi ὁ καθήμενος t. Jan 9, 8, prosvêtiti sêdęštęję ἐπιφᾶναι τοῖς καθημένοις t. Luk. 1, 79 atd., — v češtině *nesúcí* později *-aucí*, *-oucí*, *tešúcí* přehlas. *-ící*, *trpiecí* zúž. *-ící* atd., na př. lev rzewuci ŽKlem. 21, 14, studnicě tekucye Pass. 331, na buducyem světě OtcB. 86[a], potupímy wſtawaguczy na ny insurgentes ŽWittb. 43, 6, hlas wolagiczy Pass. 280, kam sě děl miluyuczy Hrad. 37[a], všěchny miluyuczye t, 34[a], zahynugicim pereuntibus Koř. 1. Kor. 1, 18, prziblizzigiciemu sě Ol. žalm 118, 14, opuſſtigicich zákon t. žalm 148, 14, oplaciugiucim pl. dat. ŽKlem. 3[b], otpust krzyzygyczym mě Modl. 50[a], nenawidieci (pl. nom.) ŽGloss. 118, 150, v zvonečkách wzniecich ŽWittb. 150, 50, všěm wyerziczjem Kat. 112, jiným okolo sebe ſtogicym Háj. 19[a], ſmutieczie tribulantes ŽWittb. 105, 11 (pl. akk.), ot ſchodieczich v jezero a descendentibus t. 29, 4 atd., užíváno vždycky a dosud.

35. O participiu tomto v češtině ještě zvláště.

1. Tvary jeho jsou jenom v sing. nom. masc.: *nesa*, *teša* přehlas. *tešě* nč. *teše*, *trpa* přehlas. *trpě*; — fem. *nesúci*, *tešúci*, *trpieci*, později *nesauci*, *nesouci*, *tešíci*, *trpíci*, odsutím koncové samohlásky *-c*; — neutr. v jazyku starším jako masc., nyní jako fem.; — v sing. akk. masc. stč. *nesúc*, *tešúc* přehlas. *tešíc*, *trpiec* zúž. *trpíc*; — v plur. nom. pro všecky rody stč. *nesúce*, *tešúce*, *trpiece*, později *nesauce*, *-ouce*, *tešíce*, *trpíce*; — a v du. nom. tytéž tvary *-ce*, t. j. plural brán také za dual; — srov. III. 1. str. 294—298.

2. V měkkém sg. nom. *teša*, *trpa* atp. nastalo přehlasování a jest stč. *tešě* nč. *teše* (klesnutím jotace), stč. i nč. *trpě* atd. V nářečích vých.

je tu -*a*, dílem od prvopočátku nepřehlasované, a většinou zrušením přehlásky bývalé, srov. I. str. 119—120. K oporám výkladu, že -*a*- bývá zrušením přehlásky za starší -*ě*, -*e*, uvedeným na místě ukázaném, patří dále moravská part. *kleča*, *leža*, *seďa*, *stoja* atd., s nimiž tu zároveň jsou výrazy adverbialní *f-kleče*, *v-leže*, *f-sedě*, *f-stoje* atd. (v nář. křižanovském, podle p. Fr. Autraty). Věci té nelze vysvětliti jinak než takto: bylo také na Moravě part. přehlasované *kleče* atd., jako v češtině západní; ustrnulo a utvořen z něho výraz adverbialní *v-kleče*, *f-kleče* atd., opět jako v češtině západní; ve výrazích *f-kleče* atd. zachoval se tvar starší -*e*, samotné pak *kleče* atd. přijalo podle part. nes*a* atp. koncovku -*a*, či jak jinak pravíme: přehláska se zrušila. Doklady starší pro dialektickou tuto změnu jsou: Ermolaus před ním ſtogya Lvov. 82^{b}, welmi hnewaga ſye t. j. hněvaja sě t. 70^{b}; doklady z nářečí nynějších: młáťa, seďa, leža, hořa, sṕa, syṕa, loṽa, žiṽa, krḿa, stoja, uměja, vołaja, púščaja, kázaja, kupuja BartD. 1, 26 (zlin.), věďa t. 80 (rožn.), pusťa, střílaja t. 79 (též), choďa, zavołaja t. 77 (val.), běža, kleča, młaťa, hraja, małuja t. 2, 55 (přer.), ôměja, dělaja, kácěja, kôpôja t. 81 sl. (olom.), seďa, kleča, choďa, stoja, vstávaja, líhaja t. 106 (letov.), t. 107 (jev.), leža, choďa, viďa t. 150 (slavk.), leža, seďa, kleča t. 176 (han., brn.), seďa, vráťa, zaplaťa, napija se, dívaja se, zavolaja t. 197 (tišň.), seďa, leža, kleča t. 240 (kunšt.), choďa, seďa, kleča, stoja t. 273 (jemn.); kleča, leža, stoja, choďa Kotsm. 7 (doudl.).

3. O part. dial. ve*ďa*, bu*ďa*, ple*ťa*, me*ťa*, sed*ňa*, ut*ňa* atp. (s koncovkou měkkou) za obyčejné ve*da*, bu*da*, ple*ta*, me*ta*, sed*na*, ut*na* atd. (s koncovkou tvrdou) v. § předcházející č. 5. Vedle toho vyskytují se v nářečích také part.: moža BartD. 1, 78 (rožn.), nemuža t. 2, 176 (han., brn.), pomuža t. 197 (nezam.), pověza t. 1, 26 (zlin.), t. 195 (val.), jeza (jísti) t. 26 (zlin.), t. 2, 32 (holeš.), t. 53 (přer.), sněza t. 1, 347 (zlin.), t. 2, 176 (brn.), nejeza t. 1, 195 (val.), najèza se, pojèza t. 2, 119 (jev.), pûjeza t. 197 (tišň.), viza t. 53 (přer., praes. vizu vizeš m. vidím, -íš) atd.; tvary tyto vynikají odchylnou souhláskou kmenovou a odchylka vznikla patrně tím, že se tu přejala souhláska tvarů jiných, které ji mají právem nebo obyčejem: mo*ža*, pomu*ža* z praes. ob. mů*žu*, mů*že*-, vi*za* z praes. dial. vi*zu*, pově*za* a je*za* z impt. pově*z* a je*z* atd.

4. Sing. nom. byl v masc. a n e u t r. stejný: nes*a*, ved*a*, těš*ě*, trp*ě* atd.; teprve časem přijímá se pro neutrum tvar fem.: nč. *nesouc*, *vedouc*, *tešíc*, *trpíc* atd. Čteme tedy v textech starých: děťátko kameníčkem hrá byehagie po °ſtrowie Pass. 340, děťátko ručičkama čpíráše hledagye u mateře pokrmu t. 338, dietě u své matky lezye zavola t. 377, zjěvi sě děťátko neſa ovoce Vít. 90^{b}, vše tělo bera ustalo AlxV. 1851, slunce stojí počna činiti dlúhé noci Troj. 182^{a}, (slunce) se obrážeje blesk činí Háj. 344^{b} atd., t. j. běhajě za nč. běhajíc atd.; ve Vít. bylo napsáno: (dietě) hýbáše sě hledagicz zahřienie mateřina 106^{b}, ale starý opravovatel učinil z toho hle-

dagie; nejstarší mi známé příklady novoty zde vytčené jsou: (vojsko) bieše vyšlo k boji hluczziecz Ol. 1. Reg. 17, 20, břicho gſuczy u prostřed těla Hrub. 465^{b}, ucho žahadlem závisti bodeno sutzy řeklo Zrc. Múdr. 692; o dalším pak postupu, jak se tu šířilo nové -*ci*, -*c*, poučují tato data: Šimon Hájek (1547, podle Včelínova opisu z r. 1631) učí, že při neutru může býti part. masc. nebo fem., na př. hovado tyje leže nebo ležéci Háj. Šim. 205; v bibli Br. je ještě: všeliké tělo aby ſłyſſe hlas Boha živého měło živo býti Deut. 5, 26, ale pravidlem je pro neutr. již tvar fem., na př. zavrženo gſucy Ezech. 22, 16; Drach. (1660) konstatuje, že někteří mají po neutr. tvar stejný s masc., jiní s fem. str. 132, uvodí neutr. ſſaukage 97, sedě 114, hnige i hnigjc 106, jinde fem. a spolu neutr. gſaucy i gſauc 84 a praví, že neutrum idem est cum masc. et fem. 126; Nudož. (1603) má v paradigmatech veskrze tvar fem. také pro neutr., zná také způsob starší: slunce vzcházeje atd., ale pokládá jej za chybný 54^{a}; Rosa (1672) má tvar fem. také za neutr., a neutr. weda pokládá za chybu str. 136, semeno padna v evang. Jan. 12, 24 je prý errore positum; Dolež. (1746) má neutr. wołagic, miługic, pigic, buduc 100, 102, 108, 112 a j.; podle mluvnice Tomsovy (1782) je tvar sem patřící volaje, někdy volajíc str. 259, v paradigmatech wolage 256, leže 281, hyna 313; podle Chládkovy (1795) trhajíc neb trhaje str. 88; podle Thamovy (1801) wolagic neb wolage str. 100, hynauc neb hyna 110, podle téhož Neueste Methode (1811) je neutr. leže, chodě, uče, ſlyſſe str. 57; v Dobr. Lehrg.^{1} (1809) str. 320 a ^{2}(1819) str. 245 sl. konstatuje se kolísání; v Nejedlého Gr. (1804) str. 246 je nesa, bera, miluje, píše atd. masc. i neutr., a na str. 247 konstatováno kolísání; Pelzel (1798) str. 87, 95 a j. má neutr. jako fem.: neſauc, wolagjc atd.; tak také Šmitt ve své mluvnici (1816), a na tom usus zůstal.

5. V sing. nom. fem. je koncovka náležitá -*ci*: *nesúci*, *tešúci*, *trpieci* atd.; ale vedle -*ci* vyskýtá se od XIV stol. také -*c*, a toto je v nč. pravidlem: *nesouc*, *tešíc*, *trpíc* atd. Srov. III. 1. str. 295—296.

6. V plur. nom. je pravidlem koncovka -*ce*: stč. *nesúce*, *tešúce*, *trpiece* atp., nč. *nesouce*, *tešíce*, *trpíce* atd. Někdy však bývá také zde odsutím samohlásky -*c* m. -*ce*, na př. anděli sú mě utieſſyecz mněli Hrad. 39^{b}, židé rzkucz Vít. 38^{b}, (žáby) biechu zadagic Baw. 64 atd. Usus nč. (spisovný) zachovává -*ce*. Srov. opět III. 1. str. 298.

7. V nč. nes*ou*c-, teš*í*c-, trp*í*c- atp., stč. nes*ú*c-, teš*ú*c-, trp*ie*c- atd. je kmenová koncovka dlouhá, jak svědčí hojné doklady ze všech dob jazyka českého, na př. nalezuucz Pass. 16, slibugijcz t. 455, bohu sě modleecz t. 57, lzijcz Štít. uč. 45^{b}, ſneſvvcz Štít. ř. 138^{a}, vprvvcz t. 71^{a}, ponuknvvcz t. 132^{b}, rozvmyegijcz t. 47^{a}, przyſluſſegijcz t. 74^{a}, magijcze t. 7^{a}, czakagijcz t. 25^{a}, klekagijcz t. 165^{a}, pleeſſijcz t. 37^{a}, wzdyſſijcz a ſtonijcz t. 70^{a}, obrzezzijcz t. 38^{b}, newrtrzijcz t. 148^{b}, mylugijcz t. 43^{b}, pamatugijcz t., 168^{b}, ſlyſſijecz t. 4^{a}, ſlyſſijecze t. 79^{a}, zrziecz t. 13^{b}, zrziecze t. 25^{a},

obratijecz sě t. 12b, wyerzijecze t. 79a, chwaleecz t. 93a, myfleecz t. 76b, rzkúce BiblB. Mark. 8, 16, t. 8, 28, gmagíce t. 8, 18, chodýece t. 8, 24, mluwíece t. 9, 4, nefuvcz Pror. 21b, rzkuvcz t. 5a, rzkuvcze t., prodadaucz KolČČ. 256a (1558), gfuocz (sic, m. -úc) t. 68a (1549), przigmuocz (též) t. 73a (1546), pocznuocz (též) t. 3a (1545), na časy buduoczy (též) t. 44a (1549), gfauc Br. Isa. 37, 27, gfauce t. 56, 6, wftanauce t. Gen. 35, 3, vflyffjce t. Deut. 21, 21, warugjce fe t. Gen. 14, 7, fpalugjcý t. Deut. 9, 3, zahubugjcý t. Ex. 12, 13, náležjcý t. 29, 5, náležegjcý t., budauc budauce Dolež. (1746) 97, wołagjc wołagjce t. 100, ležjc ležjce t. 104 atd., nč. nesouc-, tešíc-, trpíc-, slc. nesúc, bijúc, tešúc, umějúc, horiac, držiac, činiac atd. (jen po slabikách dlouhých krátké -uc, -ac: píšuc, chváľac Hatt. slc. 111, srov. I. str. 609). Ale druhdy tu bývá také slabika krátká. Ve Štít. uč. (1376) psána podle ohledání p. V. Ertla na př. slabika dlouhá *žie* vždycky zye (v 511 dokladech), výjimka je na pohled jen v tomto part. v dokladech: blyzeczy fe 152a, polozecz 58b, przylozecz 44a, fluzecz 50a, newazecz 47a; když však považíme, že slabika krátká *žě* tu je již skleslá v *že* a psána ze, tedy uznáme, že se tu má rozuměti zkrácené blí*že*ci se, polo*že*c atd. Rovněž tak psáno tu dlouhé *čie* vždycky czye (v 69 dokladech); vedle toho je part. psané vczecz 58b (doklad jediný), tedy = u*če*c. Jiné doklady sem patřící jsou: fedeczy Ben. Gen. 21, 16, ważecz (vážiti) t. Num. 7, 79, bogeczy fe t. Gen. 27, 42; Libuše flyffecy Háj. 9b, Vlasta flyffecy t. 15a, Budeslavka ftogecy řekla t. 19b, profecy t. 19a, žena bogecy fe t. 39a, křičecy t. 101a, na loži ležecy usnula 99b, trvala pánu Bohu slaužecy t. 341a, na cestu se ftrogecy t. 69a atd.; vedle profyce t. 116a, ftogice (t. j. -íce) t. 132b atd.; řkucý Br. Ezech. 35, 12, (žena) wygducy odešla t. Deut. 24, 2, widucy t. Gen. 3, 6, obrácena gfucy t. Jer. Pl. 1, 8, zavrženo gfucy t. Ezech. 22, 16, žena gduc t. Gen. 19, 26, gfuc zbavena t. Lev. 26, 43, žena počnuc porodí t. 12, 2, (duše) smilnila poftupugicy po nich t. Lev. 20, 6, magic t. Jer. 3, 3, proměňugic t. 2, 36, opaufftěgic t. 2, 17, pohrdagic t. Ezech. 16, 31, roztahugic t. 16, 25, loměcy rukama Br. Jer. 2, 37, ozdoběcy fe t. Oz. 2, 13, prawěcy t. Gen. 39, 19, trpěc nátisk t. Isa. 23, 12 atd., vedle gfauc, warugjce, vflyffjce atd., jak uvedeno nahoře; Nudož. (1603) 54b má činěci a činíc atd. a učí, že při koncovce -ci je slabika předcházející krátká, při -c' dlouhá; Rosa (1672) má sg. neutr. weduc i wedauc 151, fem. weducy i wedaucy t., neutr. činic a fem. činěcy 148, neutr. wolagic, milugic 149 atd.; Dolež. (1746) má pro sing. fem. krátké -ucy, -uc, -ecy, -ec a pro plur. všech rodů dlouhé -auce, -auc, -íce, -íc str. 91, na př. buducy, buduc, gfucy, gfuc a budauce, budauc, gfauce, gfauc str. 97, wołagecy, wolagic a wołagjce, wołagjc str. 100, ležecy, ležic a ležjce, ležjc str. 104 atd.; panna (manželstvím) přivázána gfucý nemá hledat rozvázání Nitsch 87; Tham (1801) má sg. fem. wolagjcy a wolagjc, neutr. wolagjc, plur. wolagjce n. -jc str. 100, a později (1811)

má sg. fem. ležic, chodic, učic, flyffic a plur. běžjc, křičjc, -jce str. 57; u Dobr. je pravidlem vždy nes*ouc*-, teš*íc*-, trp*íc*- atd., krátké fem. -*uci*, -*ěci*, na př. nefuci, magici, fpěci, choděci, profeci připomíná se jako archaismus Lehrg.[1] (1809) 320, [2](1819) 245; ona neflyffeci Květy 1834, 137; dial. děkujic BartD. 2, 258 (žďár.) a také chtic, nechtic t. 119 (han., litov., zkrácením novým). Úhrnem: kmenová slabika, vzniklá z býv. -*ątj*-, -*ętj*-, byla v češtině vždycky dlouhá a je dlouhá dosud: nes*úc*-, teš*úc*-, trp*iec*- atp., později nes*auc*-, nes*ouc*-, teš*íc*-, trp*íc*- atd.; vedle toho bývalo však druhdy také krátké nes*uc*-, teš*ic*-, trp*ěc*-, le*žec*- atp.; krátké le*žec* atp. je dosvědčeno již ve XIV stol., příklady krátkého nes*uc*-, teš*ic*- objevují se v stoletích pozdějších; theoretikové, vidouce tvary takto rozlišené, vymýšlejí jim pravidla, vesměs bez podstaty; kolísání v jazyku knižném učiněn konec Dobrovským, v nč. jest, mimo několik odchylných zvláštností z 1. pol. našeho století, pravidlem dlouhé nes*ouc*-, teš*íc*-, trp*íc*-.

8. Místo náležitého -*íc*- v *tešíc*- atp. (přehlas. z -*úc*-) bývá -*iec*-, -*ec*-, zvratnou analogií: v době úžení *ie*-*í* bývalo vedle novějšího trp*íc*- také starší trp*iec*- atd., a podle toho přiděláváno pak i k teš*íc*- atp. domněle starší teš*iec*- atd., a také zkrácené teš*ec*-. Doklady: gmagijecze Štít. ř. 73b, kazyeczye (kázati) EvVíd. Luk. 9, 6, srdečně mylugecz Kruml. 394a, taziecze Mill. 106a, nechagiecz t. 48b, płačecy Br. Jer. 31, 15, koza odešla lagecy Papr. Ob. 33, paní Joštova chudé opatrujeci Bř. 16, wołagecy, miługecy Rosa 134 a 149, miługec t. 152, spílajeci Lab. 19, 5, milujeci Jandit 70, wołagecy Dolež. 100, miługecy t. 102, pigecy t. 112 atp., očekáwageci Květy 1834, 26, ljtagecj t. 235. Oporu nějakou měla tato odchylka také v tom, že příslušné masc. (neutr.) mělo koncovku -*e*: k masc. miluj*e* druží se fem. miluj*e*ci atd. Dosud zachována ta zvláštnost v dial. řikajec BartD. 2, 258 (žďár.).

9. Naopak nalézá se -*úc*- místo náležitého -*iec*- v dial. nechťúc BartD. 1, 77 (val.), vťuci (= chťúci) t. 122 (laš.), analogií podle nes*úc* atd. Na pohled zdá se, že sem patří také adjektiva *trpúci*, *prośúci*, -*iúci* atp., na př. boyuci ŽKlem. 8a, trpiuci t. 73b, voda bieziucie t. 42b, sediucim sedentibus t. 88b, czynyucieho t. 25b, ot czinyucich t. 43a atp.; ale adjektiva tato nejsou utvořena z part. -*iec*-, nýbrž způsobem jiným, v. zde doleji č. 12.

10. Místo *trpě*, *prosě* nč. *prose*, -*iec*- nč. -*íc*- atp. bývá odchylkou -*ěje*, -*ějíc*. Na př. seděje, pravěje, spěje Drach. 127—128 (vedle sedě atd.), trpěge křivdu Beck. 2, 351, bdíš fpěge dormiens t. 2, 26, k Bohu fe modlege t. 1, 86, prodavač diwěge fe tomu t. 1, 260 (u Beck. z pravidla tak) atd. Je to odchylka téhož způsobu, jako v 3. plur. trp*ějí*, pros*ejí* atp., o kteréž viz nahoře v § 14, A, c); odchylná 3. pl. -*ějí* m. -*í* dala odchylnému participiu -*ěje* m. -*e* podnět.

11. Participium má se se substantivem, k němuž jako doplněk se táhne, shodovati v rodě, čísle a pádě; ale od toho jsou v jazyku kleslém

mnohé odchylky, ve známých vazbách absolutivních atd. O obém viz na svém místě ve skladbě. V nářečích zanikla povědomost o náležité v této příčině pravidelnosti docela a pokud se participium vůbec zachovalo, tu z tvarů kdysi rozmanitých zachoval se obyčejně jen jeden, ustrnulý a braný absolutivně. Na př. tvar *-a*: pija viděl sem, nedaja se pobízet, ona vezma šátek . ., (oni) pohledňa naň odejdú Šemb. 35 (obecně mor.), a taktéž doudl. choďa, stoja, leža, seďa, kleča Kotsm. 7; rovněž tak užívá se dial. tvaru *-úci*, počnúci BartD. 1, 77 (val.) a slc. *-úc, -iác*: nesúc, nosiac, píšuc, chváľac (pro všecky rody a čísla) Hatt. slc. 111. Některé takové ustrnuliny jsou i v jazyku knižném. Na př. *řka, mluvě* atp.: řkúc pravdu, kto nedrží smiernosti, nenie bohu míl ŠtítV. 203, po lidsku mluvě zatracovati jí nelze Pal. 4, 1, 10, nám buoh, pravdu mluwiece, dává darmo velím viece Hrad. 115^{a}; já jsem ho říkajíc do naha svlíkla Květy 1834, 237; — *tako-řka, jako-řka* atp.: nezbylo takřka nic Us., zdraví naše co dále jako řka vždy větší zmenšení béře ŽerKat. 265; — *soudě, -íc*: dle jmen soudíc byli oba Čechové TomP. 3, 547; — *vyjma*: dal mi všecko vyjma tři stromy Kott; — *vůčihledě*: počet stoupenců množil se vůčihledě ib. atd. — Krok odtud dále jest, že mechanickým napodobením a přejímáním koncovek nenáležitých vznikají výrazy, které se na pohled podobají participiím, v skutku však jsou adverbia. Zejména výrazy:

-a: chca BartD. 1, 26 (zlin.);

-ja: chceja BartD. 1, 80 (rožn.), kôpovaja t. 2, 83 (olom.), poděkovaja t. 89 (též);

-ci (*-jaci, -jeci, -jec*) budaci BartD. 1, 83 (hran.), budaci, přindaci, sednaci t. 93 (kel.), budaci, idaci t. 122 (laš.), řeknaci, kleknaci t. 2, 27 (hol.), buďaci, lehňaci t. 1, 90 (stjick.), vyjďacy, iďacy, vezmacy t. 349 (rožn.), sečaci t. 77 (val.), možaci, vadňaci t. 78 (též), veďaci, iďaci, ščepujaci t. 80 (též), melaci, zavołajaci t. 77 (val.) atp., říkajec t. 2, 258 (žďár.), -ac- proti náležitému -íc-, -úc- v part.; v týchže nářečích jest také: hořaci, ležaci, klečaci, seďaci, stojaci, choďaci atp., s koncovkou -ac- na pohled starožitnou a shodnou se stč. trp*ac*-, proś*ac*- (před přehláskou), ale v skutku jsou to zajisté rovněž tak mechanické novotvary, jako bu*daci*, bu*ďaci* atd.;

-úca dial. *-óca*: dóca, sóca BartD. 2, 119 (han., jev.), dóca, řkóca, vědóca t. 2, 197 (tišň.);

-úceji, -auceji: ſauczegi dožádán (táhne se k podmětu sing. nom. masc.) od pana rychtáře na spatření škody na vinici, przigdauczegi na tu vinici tak se jest vynašlo Lún. var. 1654 (list rychtářův), vgdauczegi oni (k podmětu pl. nom.) od vrchnosti sau do vězení vzati Lún. reg. 1564.

12. S tvarů *nesúcí, -aucí, -oucí, tešúcí, -ící, trpiecí, -ící* atp., vyložených v č. 6. § předešl., abstrahují se koncovky, tu kratší tu delší, připínají se mechanicky ke kmenům jiným, a tím vznikají různá adjektiva nová. A to adjektiva:

-cí, s koncovkou, která se vidí ve všech adjektivech prvé vytčených; koncovka ta připíná se ke kmenu infinitivnímu a vznikají adjektiva, jež máme ve výrazích: *bicí* hodiny, *šicí* stroj, *honicí* pes, *visecí* zámek, *řezací* stroj, *potvrzovací* list atp.; ve *stojací* Us. Jg., *vjisací* Kotsm. 7 jest *-a-* dílem podle *řezací* atp., dílem podle dial. part. *stoja* atd. (doudl.);

-úcí, -aucí, -oucí; koncovka ta přejata od adj. part. nes*úcí* atd. dala vznik adjektivním tvarům novým, utvořeným jednak ze kmenů j m e n n ý c h, na př. *divúcí*, divy sem viděl dywuczie Otc. 76^{b}, nč. div *divoucí*, pravda *pravdoucí*, hanba *hanboucí*, stč. *bělúcí* nč. *běloucí*; — jednak ze kmenů s l o v e s n ý c h: stč. *vrúcí, horúcí, st(k)vúcí, žádúcí* pozd. *-aucí, -oucí*, stč. také *strádúcí*, já ſtraduczy egenus ŽKap. 96, 6, ſtraduczieho t. 81, 4, ſtraducziemu t. 81, 3, ke slovesům *vřieti, hořěti, stvieti sě, žádati, strádati*; — v stč. jsou tu zejména hojné tvary hledící k slovesům vz. *trpěti* a *prositi*: na př. *běžúcí*, voda bieziucie ŽKlem. 42^{b}; *bojúcí (sě)*, bogiuci tebe t. 101^{b}, bogiucich sě tebe t. 100^{b}; *bydľúcí*, všickni bidliuci t. 22^{a}, mnohých bidliucich t. 20^{b}; *čiňúcí*, czinyuczi divy t. 68^{a}, czynyucieho nepravost t. 25^{b}, anjeli czinyuci t. 82^{a}, ot množstvie czinyucich t. 46^{a}, protiv czinyucim zlost t. 75^{b}, rozpudil všěckny czinyuczie zlost t. 79^{b}, s czynyucimy zlost t. 108^{a}; *diviúcí*, diwiucich sě t. 109^{b}; *dojúcí*, doyuczieho lactentem ŽWittb. Deut. 25; *hlasonošúcí, -nošúcí*, obět hlaſſonoſſiuciu ŽKlem. 17^{b}; *hoňúcí*, ot honuczich mne ŽWittb. 141, 7; *hořúcí*, oheň horzuczyy EvOl. 109^{b}; *hřěšúcí*, zákon dá hrzieſſuczym ŽWittb. 24, 8, hrzieſiuczim ŽBrn. tamt.; *choďúcí, přěchoďúcí, přichoďúcí, schoďúcí, vychoďúcí*, chodiuci ŽKlem. 79^{b}, ot potřěby prſiechodiucie t. 73^{b}, prſichodiucich t. 127^{b}, (s) ſchodiuciemy cum descendentibus t. 87, 5, duch svatý wychodyczu (sic) ŽWittb. Athan. 226^{a}; *chozúcí, otchozúcí, přichozúcí, vchozúcí* (podle 1. sg. *chozu*), všickni chozuczy transeuntes ŽWittb. 88, 42 (glossa), otchoziuci ŽKlem. 61^{b}, narozenie prſichoziucie t. 15^{a}, wchozucziech EvOl. 287^{a}; *kviľúcí*, quiluczy ŽWittb. 34, 13, *letúcí*, od střely letiucie ŽKlem. 73^{b}; *mluvúcí, vymlúvúcí*, ústa mluwiucich t. 62, 12, vimluwyucie ŽGloss. 77, 4; *nenáviďúcí*, nenawiducich de persequentibus ŽGloss. 118, 84, nenawidyucie mne ztratil si ŽKlem. 11^{b}; *okľúčúcí*, okliuczíuci okľúčili sú mě ŽKlem. 97^{a}; *ploďúcí*, vzraduje sě plodiuci t. 47^{a}; *plvúcí (plvěti)*, plwucie učiní jě liquefaciet t. 147, 18, *-pojúcí, opojúcí*, strast opogiucie t. 15^{b}; *přibližúcí*, przyblyzzuczy EvOl. 197^{a}; *protivúcí*, všeckny protiwiucie adversantes ŽKlem. 3, 8, protiwucich sě tobě t. 51^{a}; *roďúcí*, bolesti rodiucich t. 35^{a}; *rozrażúcí* n. *-žúcí*, hlas rozrazyuczy ŽWittb. 28, 8: *seďúcí*, ſediuci nad domem ŽKlem. 107^{a}, sediucym ve tmách t. 88^{b}; *slavúcí*, ſlawiucim t. 50^{a}; *slyšúcí*, člověk neſliſſiuci t. 27^{b}, buďte uši tvoji ſliſſiuci t. 109^{b}; *stojúcí*, ſtogiucie biechu nohy t. 106^{a}; *škoďúcí*, suď ſkodiucie mně ŽKap. 23^{b}; *tlačúcí, potlačúcí*, dal v rúhotu potlacziuce mě conculcantes ŽKlem. 56, 4; *trpúcí*, trpiuci budu ŽKlem. 74^{b}, křivdu trpiucim t. 120^{b}; *učúcí*, nade vše ucziucie t. 102^{b}; *věřúcí, nevěřúcí*, lid ne-

wierzvczy KatBrn. 203, Tomáš jenž slovieše newyerzuczy EvOl. 238b, nad newierzuczym pohanstvem Kat. v. 2918, wyerzuczy credentes EvOl. 241a, kteřížto newyerzuczzy (sic) byli t. 138a, jenž vše wierzuczye usdravuje Marg. 26, wierziucim ŽKlem. 133a, všech wierzucuczych Kat. 98; *veseľúcí*, weſſeliucich sě ŽKlem. 69a; *vzňúcí*, v zvonciech wznyucich t. 123a; — v nč. jsou toho příklady v mor. *ležúcí*, zdalo se Ranoši na loži ležucej Suš. 186, *seďúcí*, moja najmilejši v komůrce seďuci t. 206; — sem patří také tvary *-ící* v textech, ve kterých této koncovky nelze vykládati zúže- ním z *-iecí* a kde ji tedy nutno bráti za přehlásku z *-úcí*, na př. s czy- nyczymy ŽWittb. 124, 5, vraždili chodiczye t. 105, 7, ot šípa leticzieho t. 90, 6, křivdu trpyczym t. 145, 7, smolu horzyczyy Pror. 25a, všěm wyerziczyem Kat. 122; — o part. *spiúci*, (žena) jednú byla nezzpiuczi Jid. 159, v. v § 132; —

-ějúcí přehlas. *-ějící*, opět u sloves vz. *trpěti* a *prositi* a tedy místo *-iecí*, s koncovkou přejatou od adj. part. um*ějúcí*, sáz*ějúcí* přehlas. *-ějící*: na př. *bdějúcí*, bdyegyczy Alb. 86b; *bydlejúcí*, bydlegiciemu Ol. Mich. 1, 12, ot bydlegicich t. 2, 23, bydlegyczym Pror. 7a; *činějúcí*, czynyegyczym pokoj EvOl. 158a; *držějúcí*, *nádržějúcí*, držejících MC. 71, s jinými jie (Vlasty) sě nadrzyegyczymy PulkL. 16; *hořějúcí*, ohně horzyegicziho EvOl. 136a; *chtějúcí*, mně chtiegiciemv Koř. Řím. 7, 21, nechtyegyczýý nolentes Pror. Isa. 30, 9; *chválejúcí*, úst chwalegiczich EvOl. 114b; *ležějúcí*, *náležějúcí*, věcí náležegijcých Pref. 11, náležející nč. Us.; *pálejúcí*, (ohně) palegicziho EvOl. 32a; *ranějúcí*, ranyeguczym lhářóm EvOl. 169b; *sedějúcí*, ſedyegy- czyeho Pror. Isa. 28, 6, ſedyegiczieho Ol. Num. 22, 25; *slyšějúcí*, ucho flyſſyegiczie Ol. Prov. 20, 12; *svietějúcí*, světlost fwyetyegyczie EvVíd. Jan. 5, 35; *trpějúcí*, nad trpiegicimi Kruml. 10a; — také v part. bývá u sloves těchto odchylkou *-ěje* m. *-ě*, srov. zde napřed č. 9, ale v dokladech pozdějších a řidších; —

-ujúcí přehlas. *-ující*, s koncovkou přejatou od adj. part. *kupujúcí*, *-ující* (tř. VI. vz. tvrdého): *tepujúcí*, já hospodin tepugiczi tě percutiens Ol. Ezech. 7, 9, tělo mé dal sem tepugyczym percutientibus Pror. Isa. 50, 6, tělo mé dal sem tepugicym Koř. 166b; *přěchodujúcí*, przechodugicich perambulantium Ol. Žalm. 67, 22 (podle zřetelného napsání *-chodující*, ni- koli *-choďující*); *letujúcí*, dóm letugyczy domus ruitura Hymn. Opav. 177b;

-(j)ujúcí přehlas. *-ijící*, s koncovkou přejatou od adj. part. *pracující* přehlas. *pracijící* (tř. VI. vz. měkkého): na př. *bydľujúcí*, město bidligyu- czie civitatem habitationis ŽWittb. 106, 7, před lidem bydligiczim Ol. Bar. 1, 4, s bidlygiczymy ŽWittb. 82, 8; *čiňujúcí*, czinigiczi Ol. Gen. 1, 11, czynygyczyemu Pror. Jsa. 6, 5, proti czynygyczym zlost ŽKap. 93, 16; *hýřujúcí*, hyrzigiczi praevaricans Ol. Ezech. 14, 13; *choďujúcí*. *schoďujúcí*, zvieřat chodygicich Ol. Sap. 19, 10, ſchodygicimi descendentibus ŽKlem. 117b; *chozujúcí*, *přichozujúcí*, *schozujúcí*, *vchozujúcí*, *vzchozujúcí* (podle

1. sg. *chozu*), chozygyczy transiens Pror. Isa. 34, 10, tě przychozygyczyeho súdci Modl. 18a, przychozygicieho advenam Ol. Ezech. 22, 7, všelikému chozygicziemu t. 16, 25, všickni chozygyczy Pror. Jer. Lament. 2, 15, (všickni) ſchozygiczy ot meče cadentes Ol. Ezech. 32, 26, przychozugycye qui venitis Pror. Jer. 13, 20, wchozygyczych ingredientium t. 44, 28, noh wzchozvgicich introeuntium Pror. Ol. epist. Jer. 16, s chozugyczymy (m. s-schoz-) cum descendentibus ŽWittb. 87, 5; *chváľujúcí*, z úst chwaligiczych Ol. Pror. 27, 21, nad chwaligiczimi Ol. 1. Par. 25, 3; *mluvújúcí*, ústa mlu- wygyczych pravdu Hod. 6a; *modľujúcí*, pro nás modlijície Kar. 100; *msťu- júcí*, bóh mſtigiczi ulciscens dominus Ol. Nahum 1, 2; *páľujúcí*, ohně paligicieho Ol. Joel 2, 5; *plačujúcí*, plačte s placigycimi Koř. Řím. 12, 15; *plaźujúcí* n. *plažu-*, všemu tvoru plazigiciemu Ol. Gen. 1, 26; *svěcujúcí*, nazývati bude ten den ſwyeczugyczy EvOl. 151a; *treskcujúcí*, treſkcigicieho corripientem Ol. Am. 5, 10; *vařujúcí*, hrnec warzigiczy Ol. 4. Reg. 4, 39; *věřujúcí*, lid newyerzygyczy Pulk. 31a, národe newierzigicy Krist. 61a, kaž- dému wyerzigiciemu Koř. Řím. 1, 16, aby byli wyerzigici t. Jan 6, 65, spaseny učiniti wyerzygicie t. 1. Kor. 1, 21, všěch wyerzigicich t. Řím 4, 11, wierzzigiczim (pl. dat.) Kruml. 224b; — *žalosťujúcí*, mužuov zaloſti- giczich EvOl. 2a;

atd., srov. Listy filol. 1887, 367 sl.

Participium praes. pass. *-mъ*.

36. 1. Přípona původní tohoto participia jest ve slovanštině a litevštině *-mo*, na př. lit. *veža-ma-s*, stsl. *vezo-mъ*, pův. *ueĝho-mo-s* atd. V slovanštině je z toho sg. nom. masc. *-mъ*, fem. *-ma*, neutr. *-mo* atd. Jinde vyskýtá se přípona stejná v superlativech, na př. lat. *summus* ze **sup-mo-s*, *prīmus* z **pris-mo-s*, nebo v jiných tvarech jmenných, na př. ř. *ἄνε-μο-ς* lat. *ani-mu-s*, skr. *dhū-ma-s* ř. *θυ-μό-ς* lat. *fū-mu-s* lit. *du-mai* (pl.) stsl. *dy-mъ* atd., srov. Brugm. II. 156 a 1428.

2. Kmen základní, k němuž tato přípona v slov. part. je připojena, je kmen praesentní *-o* (tvrdý): stsl. *vezo-mъ*, *vedo-mъ*, *vêdo-mъ*, č. *vědo-m*, *vid-om* atd., nebo *-je* (měkký): stsl. *bije-mъ*, *znaje-mъ* č. staž. *zná-m*, u sloves třídy III. 2 a IV. kmen *-i*: stsl. *trъpi-mъ*, *prosi-mъ*, č. *drži-m* atd.

3. Jsouc ve funkci attributivní nebo v zastoupení substantiva participium toto přijímá sklonění složené, na př. stsl. naricajemъ Cod. Mar. Luk. 19, 2 *καλούμενος* a vъ gradъ naricajemyi Nainъ t. 7, 11, Marija naricajemaja Magdalini t. 8, 2 *ἡ καλουμένη* atd., — v češtině: *vědomý*, *známý* atd.

4. Adjektiva stsl. *lakomъ* cupidus, *pitomъ* cicur, č. *lakomý*, *pitomý* atd., shodují se v koncovce s part. *-mъ*, jsou také utvořena z kořenů slovesných *lak-* esurire a *pit-* nutrire a mohla by tedy býti původem svým participia praes. pass., srov. Mikl. Et. Wtb. s. v. *pit-*; ale poněvadž jiných

tvarů slovesných s km. *lak-o-*, *pit-o-* není, proto je podobnější výklad, že adjektiva řečená vznikla analogií, totiž přijetím koncovky *-omъ*, abstrahované s tohoto participia.

37. V češtině je těchto participií jenom několik, zejména:

vědom stsl. *vêdomъ* notus atd., z téhož kmene *vêd-o-*, jenž je také v part. *vêdątj-* stsl. *vêdąšt-* č. *vědúc-*;

vidom stsl. *vidomъ* visibilis atd., opět z kmene *vid-o-*, jenž je také v part. *vidątj-* stsl. *vidąšt-* č. *vidúc-*;

znám staž. ze *znajem* stsl. *znajemъ*, z km. *z(ь)na-je-*;

držim stsl. *drъžimъ*, z km. *dьrži-*: boj se žalářem drzym býti GestKlem. 295; neutr. *držimo*, a k tomu kompt. *držimějie* a *držiměјše*: viece ť ješťe o pravém obrácení chci pojměti řeči, aby v paměti bylo drzzymyegije Štít. ř. 54[b], aby to v paměti bylo drzzymyegije t. 218[a], bývá cos buď u paměti drzymyeyſſe Štít. uč. 149[b]; to pak přetvořeno v adj. *držemný*: bývá u příkladech drzemnyeyſſie pamět Kruml. 338[a], by nám to bylo v paměti drzemnyeyſſye t. 338[b], trh se k držemné pevnosti nehned sejde VšehJ. 163, aby ta věc drzemna a stálá byla KolAA. 104[a] (1515).

Participium perf. act. *-lъ*.

38. 1. Přípona původní tohoto participia jest *-lo* v masc. a neutr., *-lā* ve fem. Jindy tvoří se jí nomina agentis a instrumenti, na př. masc. ř. *τύ-λο-ς* hrb slov. *tylъ*, z koř. *teu̯-* tumere, fem. ř. *θη-λή* ženský prs z koř. *dhē-* sugere, lak. *ἑλλά* lat. *sella* m. *sed-lā* slov. neutr. *sed-lo* stsl. *selo* z koř. *sed-* atd. V slovanštině stala se pravidlem pro tvoření tohoto participia; tu připíná se k infinitivnímu kmenu základnímu: *nes-lo-*, *nosi-lo-* atd., a jest sg. nom. masc. *-lъ*, fem. *-la*, neutr. *-lo* atd. Stran původu přípony srov. Brugm. II, 186 sl., 199 sl. a 1421; jinak vykládá ji Mikl. I[2] 226 a II, 94 (z býv. *-tlo* skr. *-tra*) a 313 (české *tkadlec* prý z part. **tkadl*, tedy z býv. *-dlo*).

2. Slovesa kořenná, která jsou schopna kmenostupu, mívají v tomto participiu stupeň nižší. Na př. stsl. *čьlъ* z *čьt-lъ* č. *četl* z koř. *kei̯t-*; č. *kvetl* z *kvьtlъ* koř. *ku̯ei̯t-*; stsl. *umrъlъ* č. *umrlý* stč. *umrl*, *zmrl*, bratr jest vmrl i ožil jest Krist. 66[a], otcové vaši zmrli jsú t. 57[a], zmrly gſu DětJež. 5[a], biechu ľudie jako zmyrly AlxŠ. 5, 14, dobytkuov zmrlých Háj. 109[a] atd., z koř. *mer-*; stsl. *sъtrъlъ* č. *otrlý* stč. *strl*, *potrl*, kako Svatopluk Uhry potrl DalC. 57, nebo sě jim řebřie ztyrly AlxŠ. 5, 13, z koř. *ter-*; stsl. *požrъlъ* z koř. *ger-*; č. *nevrlý*, srov. zanevříti na koho, z koř. *ver-*; stč. *skvrl*, jako vosk rozſquirly cera liquescens ŽWittb. 21, 15, inf. ſſkwrzieti ſe fervere Lact. 200[a] stsl. raskvrêti, z koř. slov. *skver-*; stsl. *oblъklъ* z koř. *velk-*. Srov. Wiedem. 130—132.

3. Jsouc ve funkci attributivní nebo v zastoupení substantiva participium toto přijímá v češtině a j. skloňení složené, na př. *shnilý*, shnilé dřevo proti stsl. sъgnilo drêvo, gnili glagoli Mikl. Lex.

39. O participiu tomto v češtině ještě zvláště.

1. V sg. nom. masc. *-ł*, fem. *-ła*, neutr. *-ło*, du. nom. masc. *-ła*, pl. nom. fem. *-ły*, neutr. *-ła* atd. bylo tvrdé *ł*, naproti tomu v du. nom. fem. neutr. *-le* a pl. nom. masc. *-li* netvrdé *l*, atd. podle známého pravidla, o němž viz I. str. 353 sl. V nářečích vých. zachoval se rozdíl bývalý namnoze dosud, na př. třeł, třeła atp. BartD. 2, 52 (přer.) a j. V nář. chrom. vyslovuje se *-ł* v sg. nom. masc. s důrazem a zní jako *-łъ*, přišiłъ (přišel) BartD. 2, 126. — Mnohde v nářečích vých. se „obaluje“, t. j. *ł* se mění ve *v* neb *u*, srov. I. str. 364 sl.; na př. vouau (vołał) BartD. 1, 35 (raděj.), t. 36 (bystř.), dau t. 30 (pomor.), umreu, byu, smau sa t. 46 (lhot.), ušiu t. 66 (val.), t. 136 (sev.-opav.), začau t. 351 (hodsl.); čekaua. pravyua, robyua t. 47 (lhot.), muatiua t. 135 (sev.-opav.), pásua t. 47 (súch.); mrzeuo t. 352 (stjick.), byuo t. 162 (laš.); (sliny) natekuy t. 351 (stjick., hodsl.); sedu si (sedł) t. 33 (pomor.), kleku, spadu t. 36 (bystř.); kvitnú kvitnuł) t. 39 (súch.); lehnu, zapnu, spadnu t. 136 (sev.-opav.); byva (była), zdravy t. 111 (laš.); stvořiu, nebyu, podvedua, odvedua Suš. 61; dau, biu, videu, padnú (padnul) Pastrn. 139 (slc.). — S obalováním souvisí také změna dialektických participií sg. masc. nom. *-ił* v *-iuł*, *-juł*, na př. b́uł fem. biła, ṕuł-piła, młuv́uł-młuviła, vař́uł-vařiła, noś́uł-nosiła, viśuł-viseła, młoťuł-młotiła, hňuł-hniła, žuł-žiła, dojuł-dojiła BartD. 1, 103 (laš.): z bił bylo biu̯, a to vlivem fem. bił-a atd. změněno v b́uł atd.; srov. I. str. 365. — Dále souvisí s obalováním snad také dial. sg. masc. nom. *-łu* m. *-ł*: spadłu, zavedłu, uv́adłu, lehłu, vylezłu BartD. 1, 93 (kel.), a řeklu sem, řeklus, řeklu, padlu, jedlu, lehlu, zapísklu, doslechlu t. 281 (dač., ze staršího -łu), je-li tu totiž bývalé *-ł* změněno v *-u* a potom podle fem. *-ła* atd. znovu přidáno.

2. V sg. nom. masc. bývalé *-lъ* dalo do češtiny souhlásku *-l*, i když základní kmen infinitivní se končil souhláskou, a bylo tedy na př. stč. jednoslabičné *nesl* z *neslъ*, jako *pil* z *pilъ* atd. Vlivem tvarů dvojslabičných fem. *nesla*, neutr. *neslo* atd. mění se časem také jednoslabičné *nesl* ve dvojslabičné a vyslovuje se *ne-sl̥* atd. Na př. by *mohl* té cěsty poznati AlxV. 15 (verš 8slab., tedy *mohl* v něm 1slab.), by toho *nemohl* dosieci t. 200 (též) atd., ve verších stč. velmi často a z pravidla tak, proti nč. *mo-hl̥* atd., srov. I. str. 59 sl. Změna v *-l̥* není však až z doby nové, nýbrž je dosvědčena již ve XIV stol., na př. zda by sě *mohl* dočísti Vít. 75[b] (verš 8slab., *mohl* v něm 2slab.).

3. Kde *-l* při kmenech souhláskových trvalo jako souhláska, tu bylo na konci slova skupení souhlásek dvou nebo i více, na př. nes*l*, tis*kl* atd.,

a tedy vyslovení obtížné. Proto odsouvá se *-l* a jest *nes'*, *tisk'* atd.; a odsutí trvá, i když mezitím v jazyku pozdějším a v nářečích nč. byla pronikla změna souhlásky *-l* v samohláskové *-ḷ* a obtíž u vyslovení tedy byla přestala. Na př. nalez jej invenit ŽKlem. 128[b], wiwrh národy eiecit t. 77, 54, wywed Israhele eduxit ŽWittb. 135, 11, to bieše rzek Pass. 198, nalez ſem Alb. 12[b], Ol. Ekkl. 7, 28, fík vſech EvOl. 280, aby nevpad t. 104, když jest ſyed cum sedisset Koř. Mat. 5, 1, vítr ſtrh ſe Ben. Num. 11, 31, vpoſlech t. Ex. 7, 22, aby ſhled bojovníky Háj. 81[a], aby wohlech t. 90[b], aby nes tělo t. 379[b], že by krad t. 455[a] atd.; spad für spadl, zamk für zamkl, vyrost für vyrostl, usch für uschl Dobr. Lehrg.[1] 310 atd.; já sem řek, nes, ved, tisk atd. Us. ob.; jed BartD. 1, 80 (rožn.), nés, vléz, véd t. 77 (val.), t. 83 (hran.), t. 85 (stjick.), rust fem. rostła t. 351 (laš.), pomuh t. 358 (též), odvez t. 363 (též), ňos (nesl) t. 137 (sev.-opav.), nes, pek, ved, sněd, pad, sek, utek t. 2, 106 (letov.), pad, sek, utek, jed, sněd, ved, sed, plet, nes t. 227 (třeb.), t. 232 (kunšt.), leh, sed, přiběh, nastoup, ukrad, zbled, utrh, utek t. 274 (jemn.), t. 281 (dač.) a j.; nespád, utiek, pribieg Pastrn. 149 (slc., místy) atd. Vedle toho jsou nářečí, ve kterých *-ḷ* se drží pravidelně; na př. nesl, mohl atd. Btch. 428 (dol.-beč.), védł, BartD. 1, 8 (zlin.), vedł, tahł t. 2, 27 (hol.), lekl se, snědl t. 127 (zábř.), spadl, hotekl, nesl, jedl t. 197 (tišň.), nesl, pletl t. 248 (žďár.), sedl, vedl, lehl, řekl t. 274 (jemn.) atd.

4. Do masc. sg. nom. *nesl* atp. (nikoli též do jiných tvarů), když před *-l* je souhláska, vkládá se samohláska mírnící, totiž pohybné *e*, *y*, *o*, *a*, a jest tedy koncovka jeho:

-el, na př. neſel Pass. 302, mohel, lehel, lekel se, spadel, zavedel, snědel BartD. 2, 127 a 140 (han., zábř.), védéł, néséł, páséł, pékéł t. 1, 62 a 67 (val.), spádéł, páséł, piekéł t. 44 (břez.), rosteu, páseu, tráseu, hrýzeu, utrheu t. 46 (lhot.) a j.; mohél, zdvihél Pastrn. 110 (slc., místy), nésel, padel Hatt. 113 (slc., podle Bernoláka); —

-yl, na př. spadyl, sedyl BartD. 2, 127 (prý tak bývalo místy v nář. han.-zábř.), čtyl, padyl, pásyl, mákyl t. 247 a 248 (žďár.), vedyl, pletyl, květyl, přadyl, kladyl, rostyl, nesyl, pásyl, lezyl, pekyl, sekyl, tekyl, vlekyl, řekyl, mohyl t. 258 sl. (též); podle toho bývá i fem. nesyla t. 248 (žďár., místy); sem ovšem nepatří stč. *-il* v textech, které tak mívají psáno za žádané nebo předpokládané *-ḷ*, na př. tahil AlxB. 2, 12 atp.; bývalé 1slab. *táhl* přecházelo již ve 2slab., při *-ḷ* vyvinulo se průvodné *-i-* atd., srov. I. str. 289 a 293; —

-ol v nář. slc., na př. niesol, padol Hatt. slc. 113, spádoł, zjédoł, rvóstoł, ňésoł, pásoł, trjásoł, hrýzoł, vjézoł, ṕékoł, vljékoł, mohoł BartD. 1, 40 a 43 (hroz.); stiahou Pastrn. 110 (slc., místy); —

-al v nář. slc. místy, podle Pastrn. 110.

5. Z jiných dialektických změn v koncovkách tohoto participia jsou

ještě tyto: sg. neutr. *-ło* změněno v *-lȯ*, *-lû*: vozėlȯ, dělalȯ atd. BartD. 2, 82 (han., bystř.); pršelû, belû pěkně t. 182 (han., tišň.); — pl. nom. masc. *-li* změněno v *-le*, *-lė*, *-ľè*, *-lê*, *-lь*, *-lъ̄*, *-l'*: dale, vzale, vázale t. 146 (han., slavk.), belė t. 161 (han., brn.), třeľè, krèľè t. 52 (han., přer.), dalê, točelê t. 141 (han., zábř.), bыlь (byli) dvá bratři t. 143 (han., chrom.), poslốchalъ t. 126 (též), spadl', nesl', tlôkl' t. 127 (též), chlapci bel' proti fem. belė t. 181 (han., tišň.), zaplatěl' zme, to bel' všeci zloději t. 201 (han., třeb.); — pl. nom. *-ły* změněno v *-le*, *-lė*: krave dojile t. 201 (han., třeb.), povidalė tė matkė t. 230 (han., kunšt.).

6. V participiu tomto bývá konečně různá k v a n t i t a, zejména bývá zdloužena slabika jinde krátká. Slabiky etymologicky dlouhé, na př. *stál* fem. *stála* (*-á-* staž. z *-oja-*), *přál* plur. *přáli* stč. *přieli* (*-á-* z *-ьja-*) atp. sem tedy nepatří. Případy sem hledící jsou rozmanité, a pro přehled je rozkládáme takto:

a) Zdloužena jest slabika kořene souhláskového sloves třídy I. a II.: *védl* atp. Zdloužení to bývá někdy ve všech tvarech, někdy jen v sg. masc. (totéž platí o případech v b) a d) následujících, ale v popisích dialektů není k té věci dostatek dat). Na př. muohl KristT. 2[b]; tloukl fem. tloukla atd. Us. proti praes. tluku; pásl, pásla, síkl, síkla Us. v Čechách sev.-vých., vedle toho místi pas, pasla, sek, sekli sme seno; nésł, védł, pékł BartD. 1, 8 a 26 (zlin.), vyvédli t. 341 (též), védł, nésł, vézł, pékł, sékł t. 33 (pomor.), t. 36 (blatn.), t. (borš.), t. 77 (val.), t. 83 (hran.), t. 93 (kel.), t. 2, 5 (kvas.); přídl t. 106 (han., letov.); neuhódls t. 150 (han., slavk.); růstl, můhl t. 163 (han., brn.), t. 183 (tišň.), t. 205 (třeb.); védu, péku t. 1, 28 (pomor.), t. 36 (bystř.); přádła t. 29 (pomor.), tékła t. 171 (val.), tékło t. 176 (mor.-slc.), nésła t. 355 (dol)., přinésła t. 352 (kel.), pýk fem. pýkla, sík f. síkla t. 2, 240 (han., kunšt.); ňésoł fem. ňésła, spádoł, vjédoł, vjézoł, ṕékoł t. 1, 40 a 43 (hroz.); muh fem. mohła, rust fem. rostła t. 1, 103 (laš.); spádéłt 45, (břez.), spádoł t. 39 (hroz.); nésel slc. (Bernolák), niesol, viedol, hriebol, piekol fem. nesla atd. Hatt. slc. 113 sl.

b) Zdloužena jest slabika kořene samohláskového nebo koncovka kmene samohláskového. Na př. *-ýl*, dial. *-él* atd.: vlk wayl RokycMus. 593[a], pes wayl Háj. 161[a], (vlcí) wayli t. 252[b], diabel weyl Lomn. Kup. 44[b], wlcý weyli Lomn. Kanc. (1595) 425, vzdychali a wjly (výli) BílD. 466, ſkrýl ſe VesB. 37[b]; mejl, krejl Šemb. Dial. 16 (domažl.), býł, rýł, krýł Btch. 446, býł BartD. 1, 16 (zlin.), býu t. 351 (stjick., hodslav.), omêl, zakrêl t. 2, 70 (han., olom.), t. 111 (han., letov.), bél, zbél, homél (umyl), zakrél t. 182 (han., tišň.), t. 206 (han., třeb.); býł fem. była, krýł f. kryła t. 1, 85 (stjick.), krýl pl. kryli t. 61 (val.); — *-íl*, dial. *-él* atd.: aby shnijl Hrub. 253[b], shnijlo t. 292[a], ſhnijli t. 405[b], zhnjl BílD. 220; bíł fem. biła, píł f. piła BartD. 1, 26 (zlin.), t. 61 (val.), Btch. 446 (dol.-beč.); píl BartD. 2, 184 (han., tišň.), t. 165 (han., brn.); muſýl VesA. 45[a], sotva ſe rozednjlo

t. 71ª a j., hodíł fem. hodiła BartD. 9 a 26 (zlin.), t. 91 (kel.), pustíł f. pustiła t. 79 (val.), vodíł pl. vodili f. 85 (stjick.), chybíu t. 86 (též), chodíł, vodíł fem. -íła Btch. 446 (dol.-beč.); chodíł BartD. 2, 1 (saz.), t. 5 (kvas.); chodíl, mlátil t. 165 (brn.); vozél, zarazél, nosél t. 161 (brn.), nosél, prosél, vozél t. 104 (letov.), nosél, vozél, kořél se, modlél se t. 155 (slavk.), hospodařél, zblázňél se, hoďél, mláťél, prosél, kazél, vozél, dojél t. 206 (třeb.), strčéł, položéł, patřéł, vařéł, vozéł t. 63 (kojet.); — -*iel*, zúžením -*íl*, sklesnutím jotace -*él*, analogií -*ál*: tu každý ſpijel některý páteř Lobk. 84ª, newidiél Ben. Deut. 28, 68; opříl, habych se vopříla chod. Han. 237; humíl (uměl), trpíl chod., vědíl fem. vědíla, vidíl f. vidíla n. vidílo Šemb. Dial. 16 (domažl.); třéł pl. třeli BartD. 1, 8 (zlin.); běžéł, seďéł, ležéł fem. -eła atd. Btch. 446 (dol.-beč.), běžéł, seďéł BartD. 1, 33 (pomor.), t. 91 (stjick.), umréł t. 36 (blatn.), běžél t. 2, 5 (kvas.), pověďél, neviďél, chťél t. 151 (slavk.), seďél, běžél, hořél t. 165 (brn.), homřél, seďél, běžél t. 184 (han., tišň.), seďél, hořél t. 206 (třeb.); ḿéu t. 1, 351 (stjick., hodslav.); hleďáł neutr. hleďało t. 1, 349 (rožn.); — -*ál* dial. -*oł* atd.: (země) vžíwála VšehK. 260ª, zuoſtál Ben. Gen. 7, 23; volál chod.; voláł fem. vołała BartD. 1, 8 (zlin.), t. 61 (val.), t. 85 (stjick.), zapáł fem. zapała t. 26 (zlin.), držáł fem. držała t. 345 a 346 (lhot.), vo oł f. vołała, vźoł f. vźała, ṕoł f. ṕała t. 101 (laš.), dáł, bráł, vzáł, voláł, běháł fem. -ała Btch. 446 (dol.-beč.); voláł, dáu BartD. 1, 33 (pomor.), voláł t. 45 (břez.), zavoáu t. 86 (stjick.), voláł t. 2, 2 (saz.), t. 5 (kvas.), žál, hoťál (uťal), zapjál, vodpočál, rožál t. 106 (letov.), ptál se, pospíchál t. 151 (slavk.), dál, volál, kupovál t. 165 (brn.), začál, najál, napjál, vzál, hoťál, žál t. 174 (též), pûtkál, vûlál, psál t. 184 (tišň.), volál, dál t. 206 (třeb.), začál, zapjál, žál, huťál t. 240 (kunšt.); — -*úl*, dial. -*ól* atd.: zoul, oboul chod. 58, oboul Šemb. 16 (domažl.), vobúl a vobół BartD. 2, 165 (han., brn.); ſlvl Hrub. 260ᵇ, nč. slul i sloul Us.; připlaul VelKal. 303, plaula t. 142, plól i plúl BartD. 2, 165 (brn.), nč. plul i ploul Us.; kúł plur. kuli BartD. 1, 8 (zlin.), t. 61 (val.), kúł t. 2, 1 (saz.), kúl i kól t. 2, 165 (han., brn.); dól (dul) t.; nejhojnější jsou tu příklady part. tř. II. -*núl*: nehynaul laš. (z list. z r. 1698 Hauer v Česk. Mus. filol. 1897, 206), minoul chod. ohnoul, prásknoul Šemb. Dial. 16 (domažl.), vehnól (vyhnul), sehnól BartD. 2, 165 (han., brn.), usnúl t. 150 (slavk.), lehnúł fem. lehnuła t. 1, 91 (stjick.), lehnúł, sednúł t. 78 (rožn.), ḿagnúł fem. -úła atd. (vždy -ú-) t. 66 (val.), lahnúł t. 45 (břez.).

c) Zdlouženo jest part. *šel* v *šél*. Je z býv. *šьd)lъ*, hlásí se do a) i do b), a proto klademe je zde zvláště. Zdloužené *šél* změněno dále v *šiel*, srov. I. str. 144, zúžením *šíl*, zkrác. *šil*. Doklady jsou tu hojné z nářečí nynějších i z doby minulé: poſſeᵉl Jid. 34, póhon ſſeel t. j. ššél Rožmb. 22, ſſel Zrc. 12ª, aby ſél HusPost. 192ª, neſſiel VšehK. 14ª, (mnohý) jda mimo mne před se šíl Star. Sklád. 5, 128 (z rkp. XV stol.), ſſel Ben. Gen. 37, 30, wyſſél i ſſyel t. Súdc. 5, 4, ſſyél t. Deut. 19, 5, odſſél Háj. 73ª, šéł BartD. 1, 24 (zlin.), t. 2, 151 (slavk.), šíl t. 184 (tišň.), šil t. 65 (olom.) atd. Viz také doleji § 59.

d) Zdloužena jest v sg. masc. samohláska vložená: *vedél* atp. Tak místy ve slc.: prepadél, mohél, zdvihél, prevjadól Pastrn. 110.

e) Zdloužena samohláska kořenná i vložená: *védél*. Na př. néséł fem. nésła, védéł f. védła BartD. 1, 61 (val.), védéł, néséł, páséł vedle véd atd. t. 77 (též), bódéł vedle bód fem. bódła, móhéł v. móh f. mohła t. 78 (též), védéł, plétéł, néséł, páséł, pékéł, tékéł t. 37 (stráň.), vliékéł, piékéł, niéséł fem. niésła, triáséł, ruostéł, spádél, sádél si (sednouti) t. 45 (břez.), néséu, tráséu, lézéu, spádéu t. 38 (stráň.), t. 39 (súch.) atd.

Participium perf. act. -*ъs*.

40. Participium perf. act. je v slovanštině dvoje: jedno s příponou býv. -*ъs*; na př. stsl. *vedъ* fem. *vedъši* č. *ved*, *vedši*, druhé s příp. býv. -*lo*, na př. stsl. *velъ* m. *vedlъ* č. *vedl* atd. Miklosich a j. nazývají ono participiem perf. act. prvním, toto druhým; Dobrovský ono transgressivem minulým činným, toto příčestím (Mittelwort) činným Lehrg.[1] 294 a j. (název transgressivus t. modus má předtím již Rosa 139, 146 a j.: trhage modus transgressivus praes., trhaw praet.); po Dobrovském ujalo se toto pojmenování v mluvnicích českých; pro stručnost užíváme také názvů kratších: *vedъ* fem. *vedъši* č. *ved*, *vedši* je part. -*ъs* nebo -*s*, -(e)s-ové, a *velъ* č. *vedl* je part. -*lъ* neb -*l*, -(e)l-ové. —

Zde jde o part. -*s*.

1. Přípona jeho vyskytuje se v jazycích indoevropských v několika stupních: *u̯ōs* v ř. masc. *εἰδ-ώς*; -*u̯os* v ř. neutr. *εἰδ-ός*; -*u̯es* ve fem. nom. -*u̯es-ī*, v ř. -*εῖα* vedle -*υῖα*; -*us* v skr. sg. gen. fem. vid-uš-jās ř. *ἰδ-υ-ίας* atd., srov. Brugm. II, 412. Různé tyto stupně vyskytují se tu v tvarech různých podle rodu a pádu; ale analogií přejímají se některé z nich také do tvarů nenáležitých. Ve slovanštině zejména stupeň -*us*, změněný náležitě v psl. -*ъs*, ovládl všeobecně a je tu příponou pro všecky tvary tohoto participia.

2. Přípona psl. -*ъs* jest jen při kmenech souhláskových, na př. stsl. *vedъ*, *nesъ*.., č. *ved*, *nes*.., z býv. -*ъs*; slovesa, jejichž infinitivní kmen základní se končí samohláskou, mají příponu -*vъs*, na př. stsl. *děla-vъ*, *umě-vъ* č. *děla-v*, *umě-v* atd., z býv. -*vъs*. Souhláska -*v*- je tu bezpochyby reflex z těch stupňů této přípony, kde se mohla vyvinouti právem; tak na př. stupeň původní neutr. -*u̯os* dával do slovanštiny příponu *-*vo*, ta byla ovšem vytištěna stupněm -*ъs* z pův. -*us*, ale její -*v*- udrželo se v part. děla-*v*-ъ(s), umě-*v*-ъ-(s) atd. Srov. Brugm. II, 414; Miklosich II, 328 má

-v- za hiatovou vsuvku. Obojí pak přípona, *-ъs* i *-vъs*, připíná se k infinitivnímu kmenu základnímu: *nes-ъ(s)*, *nosi-vъ(s)* atd.

3. V stsl. jest ve IV. třídě vedle participia s příp. *-vъs* také tvar bez *-v-*: *prošь* vedle *prosivъ* atd.; jenom slovesa *-jiti*, mají vždycky tvar s koncovkou *-ivъ*. Tvar *prošь* vznikl z kmene *prosi-* a přípony *-ъs*; bylo tedy **prosi-ъs*, a z toho stalo se náležitými změnami hláskovými *prosj-ьs* a dále *prošь*. Tvar *prošь* je pravidlem v textech nejstarožitnějších, tak zvaných pannonských, a tvar *prosivъ* šíří se časem; na př. v CodMar. je 186 příkladů tvaru onoho a jen 1 tvaru tohoto, v Supr. pak je participií oněch 117 a těchto 598 atd., srov. Wiedem. 134. Mimo stslovenštinu jsou příklady tvaru *prošь* také v textech stsrb.-slov., vlivem stsl., pokud to nejsou zcela palaeoslovenismy jako na př. obraštь; v. Daničić, Istor. obl. 372. Na pohled mohlo by se zdáti, že tvarem takovým je také stč. *-choz*: příchoz, výchoz, vchoz; ale to je jméno kmene *-jo*, *chod-jo-*, nikoli z **chodj-ъs-*, jak svědčí příslušné fem. stč. *-chozě*, nikoli *-chozši*.

4. V některých tvarech je při příponě *-ъs* ještě kmenotvorná přípona další, a to slov. *-jo* z pův. *-i̯o* v masc. neutr. a slov. *-i*, *-ja* z pův. *-ī*, *-i̯ē* ve fem.; na př. stsl. masc. neutr. sg. gen. *nesъša* dat. *nesъšu* atd. je z kmene *nes-ъs-jo-*, fem. gen. *nesъšę* dat. *nesъši* atd. je z kmene *nes-ъs-ja-* atd.

Z kmene *-ъs*, bez kmenotvorné přípony další, je sg. nom. masc. neutr. stsl. *nesъ*, *prošь* atp., č. *nes* atd. Býval z kmene toho také nom. plur., který by podle toho měl zníti psl. **nesъse* atd., a snad také sg. akk. masc., který by tedy byl psl. **nesъsь* atd.; ale *-š-* (z *-sj-*), které bylo po právu v tvarech km. *-ъs-jo-* a *-ъs-ja-*, přeneslo se analogií také sem a jest tu v slovanštině historické: pl. nom. stsl. *nesъše* č. *nesše* atd., sg. akk. masc. stsl. *nesъšь* atd.

Z kmene *-ъs* rozšířeného příponou další jsou všecky tvary ostatní: stsl. sg. gen. masc. neutr. *nesъša* z km. *-ъs-jo-*, fem. *nesъšę* z km. *-ъs-ja-* atd. Fem. sg. nom. měl příponu další slov. *-i* z pův. *-ī*, a byl by měl zníti psl. **nesъsi*; ale tu přeneslo se *-š-*, které bylo po právu v tvarech km. *-ъs-jo-*, *-ъs-ja-*, opět také sem a jest tedy stsl. *nesъši* č. *nesši* atd. (jinak Brugm. I, 414: *-ъši* z **-ъchi* pův. *-ŭsī*). Srov. III. 1. str. 299, Leskien v Jag. Arch. 3, 211 a Osthoff, Morphol. Untersuchungen IV.

5. Slovesa kořenná, která jsou schopna kmenostupu, mají v tomto participiu stupeň nižší; na př. ř. *πε-φυ-ώς* z koř. *bheu̯-*, fem. *ἰδ-υῖα* vedle masc. *εἰδ-ώς* a perf. *οἶδ-α* z koř. *u̯eid-*, skr. ča-*kr*-vas z koř. *ker-* atp., srov. Brugm. II, 410 sl. To proniká i do slovanštiny v dokladech, jako jsou: stsl. izvlъkъ CodMar., oblъkъ tamt. a j. z koř. *velk-*; otъvrъgъ tamt., povrъgъ tamt. a j. z koř. *verg-*; otъvrъzъ tamt. a j. z koř. *verz-*; počrъpъ tamt. a j. z koř. *čerp-*; brъgъše Supr. z koř. *berg-* inf. brêšti curae esse; počьtъ Supr. česk. čet fem. četši z koř. *keit-* (Brugm. II, 1039); č. *kvet* fem. *kvetši* Us., ze staršího kvьtъ, z koř. *kueit-*; stsl. šьdъ č. šed fem.

šedši z koř. slovanského *ched-* (stupňovaného v *chod-*); stsl. pьnъ, (j)ьmъ atp., stč. pen, (j)em fem. penši, (j)emši atd., z koř. slov. *pen-* (stupň. *pon-*), *(j)em-* (zdlouž. v *jēm-* v stsl. jama č. jáma) atd.; stč. dem fem. demši, nademſſe sě Ol. Deut. 1, 43, ze staršího dъmъ, z koř. *dom-*; stsl. mьrъ atp. z koř. *mer-* atd.; stsl. byvъ č. byv z pův. bhū-u̯-, z koř. *bheu̯-* (stupeň oslabený bhu-, zdloužen v bhū-, jako v skr. part. ba-bhū-vas- Brugm. II, 410). Ale analogií vniká sem také stupeň neoslabený a jest na př. stsl. izvlêkъ Zogr. česk. vlek fem. vlekši (z vlêk-), stsl. brêgъ Supr. atd. Srov. Wiedem. 130—132.

6. Jsouc ve funkci attributivní nebo v zastoupení substantiva participium toto přijímá sklonění složené, na př. stsl. pl. nom. pristrašьni byvъše mьnêachą duchъ vidęšte *ἔμφοβοι γενόμενοι* Luk. 14, 37 a jakože prêdašę namъ byvъšei iskoni samovidьci *οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται γενόμενοι* t. 1, 2 atd. V češtině tvarů takových v textech doby starší není. V DialBoh. psáno: přěbraná šlechetnost wybyehſſa z přiebytka všeho světa a poſtupywſſy ſſwyeczkych wyeczi wraczila ſye geſt 18[a]; ale to není tvar vyběh*šá*, nýbrž omyl m. vyběh*ši*, jak svědčí smysl a kontext, v. Listy filol. 1896, 326 sl. V PassKlem. zase psáno: ona na korab wſyedſſye 140[a], Kristina wzemſſye 143[a], Savina na zemi padſye 196[a]; ale opět to není tvar sem hledící *-šie*, nýbrž odchylka místo *-ši* (v. v § násl. č. 3), jak zase svědčí kontext příslušných míst a dále ta okolnost, že písař PassKlem. také jindy psává ye místo *i*, na př. wſſyczknye m. všickni omnes 92[a], o ňem ſye pyeſſe m. píše 188[a] a j. Teprve v nové češtině spisovné vyskytují se tvary sem patřící, šťastným napodobením slovanštiny ostatní, kde tvary takové jsou, zvláště ruštiny, na př. (milec drahocenný) byvší slíben od té ženy A. Marek (v básni „Kajicná“ 1814, v. Jakubec: Ant. Marek 161), rodičů nepomyslivších Květy 1834, 128, úkazem objevivším úlohu t. 255, vrátivší se majitelé Pal. 3, 2, 374, poslové od krále Kazimíra přišedší t. 4, 2, 569, při zmáhavších se půtkách t. 386, hrad náleževší rodu (Slavníkovu) TomP. 1, 37, vsemi v té krajině stávavšími t. 32 atd.

41. O participiu tomto v češtině ještě zvláště.

1. Tvary jeho v češtině jsou jenom sg. nom. masc. *nes*, *nosiv*; fem. *nesši*, *nosivši*; neutr. stč. jako masc., nč. jako fem.; plur. nom. *nesše*, *nosivše* pro všecky rody; a v du. nom. totéž, t. j. plural brán také za dual; srov. III. 1. str. 299 sl. A jsou dále tyto tvary jenom v češtině knižné; v jazyku obecném nezachovalo se z tohoto participia nic, a také spisovné nářečí slc. ho nemá Hatt. slc. 112.

2. Sing. nom. byl v masc. a n e u t r. stejný: *nes*, *nosiv* atd.; teprve časem přijímá se pro neutrum tvar fem.: nč. *nesši*, *nosivši* atd. Čteme tedy v textech starých: slunce v svém západě poſſed připřělo sě bě u břěha t. j. pošed AlxBM. 7, 3, lkalo srdcem mnohé družě zbyw svého milého

mužě AlxV. 806, to rzek dietě i zmisalo Pass. 360, biezaw dietě Ol. Num. 11, 27, ty věci vſlyſſew všecko množstvie svatých vece Nikod. 75^b, kníže tohoto světa přišlo jest na mně židuov popudiw ChelčP. 149^a atd.; mezitím proniká v neutr. novota *-ši* a čteme na př. semeno zrostši učinilo užitek mnohý Háj. Šim. (1547) 205; Drach. (1660) má fem. bywſſi a neutr. bywſſj 85, fem. ſeděwſſi a neutr. ſeděwſſj 114 atd., a učí vůbec, že fem. je -ſſi a neutr. -ſſj 130, t. j. má neutr. stejné s fem., ale chce je lišiti libovolným rozdílem v kvantitě; v tom ho následuje Tham (1811), jenž má fem. ſpatřiwſſi, chytiwſſi, padſſi, řekſſi a neutr. ſpatřiwſſj, chytiwſſj, padſſj, řekſſj 57 a 58, ačkoli předtím (1801) má fem. a neutr. stejné wolawſſi 100 atd.; jiní grammatikové od stol. XVII počínajíc mají neutr. jako fem., na př. Nudož. (1603) má fem. i neutr. woławſſi 56^a, dawſſi 57^b, činiwſſi 59^a atd., Rosa (1672) woławſſi, činiwſſi 136, Dolež. (1746) woławſſi 100, miłowawſſi 102 a j., Pelzel (1795) woławſſi 107, Nejedlý (1804) nesſſi, piwſſi atd. 209 sl. a 247, Dobr. (1809) bywſſi, řekſſi 293 atd., a tak jest i v usu nynějším.

3. V sg. nom. masc. (neutr.) tvaru *nes* bývá někdy zdloužení: komorník ſeed i pojme komorníka od toho úřadu Rožmb. 29, (spasitel) pogém jě (učedlníky) HusPost. 37^a, wze^{e}m odpuščenie svD. 75, člověk ho (hada) wze^{e}m JidDrk. 104.

4. Místo *-i* ve fem. *-ši* je zvratnou analogií psáno -yu, (Maria Magd.) člověka newidyewſſyu Pass. 342, — a -ye, Savina na zemi padſye PassKlem. 196^a a j., srov. č. 6 § předcházejícího; — výklad těmto odchylkám je stejný jako v infinitivech psaných trpietyu m. trpěti Pass. 421, wſyetie m. vsieti Mill. 106^b, v. § 31 č. 1.

5. V plur. je krátké *-(v)še*. V PilC. je *-všé*: uzzlyſſiewſſe^e, wzwiedyewſſe^e; srov. stejné zdloužení téže koncovky v pl. nom. *zeměné* atp.

6. Přípona *-v-* má býti jen při infinitivních kmenech samohláskových, souhláskovým náleží přípona bez *-v-*, v. § předcházející č. 2. Ale analogií přejímá se *-v-* také do participií utvořených z kmenů souhláskových a místo *nes, nesši* atd. bývá *nesv, nesvši* atd., ano i *nesev*. Na př. dotkw Štít. ř. 85^a, vztahw t. 87^a, czetw t. 72^b, wzdyhwſſe t. 91^b a j.; poklekw PassKlem. 89^a, rzekw t. 90^a, podwrhw t. 88^a, nalezw t. 218^a a j.; zawrhw EvOl. 9^a; wztahw BenLev. 9, 22, ohledw ſe t. Ex. 2, 12 a j.; vpadew Háj. 53^b, padew na zemi umřel t. 13^a; Háj. Šim. 203 sl. učí, že part. toto je pozdvih, přines, nalez atd., že je však někteří matou s part. zdvih' m. zdvihl atp., a tedy prý pro srozumitelnost může se přidávati -v neb -ev a býti: pozdvihv, přinesv, nalezv atd. n. pozdvihev atd.; ulekw ſe Háj. herb. 69^b; neſw, neſwſſi, neſwſſe, v nes, nesſſi, nesſſe je prý -v- elidováno, aby nebylo tvrdosti Nejedlý Gr. ^{1}247 sl., ^{2}209 sl.; pad, nes, wez Dobr. Lehrg. ^{1}180 a ^{2}132 s připomínkou, že se vyskýtá také přiſſedw, padw a padew; padev Jg. Atala 53 a j.; přečetew Květy 1834, 89 a j.; svedv bitvu Pal.

3, 2, 430, svedv plnomocníky t. 439, přivedv t. 4, 1, 308 a j. Vedle těchto odchylek s *-v*, *-ev* jsou však vždycky pravidlem tvary náležité *nes, nesši* atp., a toho pravidla šetří se nyní v jazyku spisovném všeobecně.

Participium perf. pass. *-nъ, -tъ*.

42. 1. Přípona původní tohoto participia je dvojí: *-to* pro masc. a neutr., *tā* pro fem., a *-no*, *-eno* pro masc. a neutr., *-nā*, *-enā* pro fem. Oboje vyskytují se také ve jmenných kmenech jiných; na př. v adjekt. lat. *ap-tu-s*, lit. *gel-ta-s* stsl. *žlъtъ* ze *žьl-to-*, *brada-tъ*, *žena-tъ* atd., subst. ř. *βίο-το-ς*, *βιο-τή* lit. fem. *gyva-ta* stsl. *živo-tъ*, skr. *vrt-ta-m* neutr. stav a stsl. *vrъs-ta* fem. z koř. *u̯ert-*, lit. *pirsz-ta-s* stsl. *prъs-tъ* (skr. *spr̥š-ta-s* dotčen) z koř. *perk-*, stprus. akk. *gei-ta-n* stsl. *ži-to* z koř. *gei̯-* žíti, *vra-ta* psl. *vor-ta* z koř. *ver-* claudere, *pę-ta* a *pą-to* z koř. *pen-* tendere atd., adjekt. skr. *pūr-na-s* lat. *ple-nu-s* lit. *pil-na-s* stsl. *plъ-nъ* z pův. *pl̥-no-* fem. *-nā* z koř. *pel-*, subst. lit. *sap-na-s* lat. *som-nu-s* pův. *su̯op-no-*, skr. *svap-na-s* z pův. *su̯ep-no-* nebo *su̯op-no-*, a ř. *ὕπ-νο-ς* stsl. *sъnъ* m. *sъp-nъ* z pův. *sup-no-*, stsl. *strana* ze *stor-na* z koř. slov. *ster-*, *suk-no* ze *suk-* atd. Srov. Brugm. II, 206 sl., 223 sl. a 423. Zvláště pak bývají tyto přípony v kmenech participia perf. pass., na př. skr. *hi-ta-s*, ř. *θε-τό-ς*, lat. *ab-di-tu-s*, lit. *dė-ta-s* z pův. *dhə-to-*, got. *bund-an-s* atd. Brugm. II, 1420. A tak jest i ve slovanštině. Tu připínají se k infinitivnímu kmenu základnímu: *vi-to-*, *da-no-*, *tesa-no-*, *nes-eno-*, *prosi-eno-* atd., srov. Lesk. Handb. ^{2}116, a jest sg. nom. masc. *-tъ*, *-nъ*, *-enъ*, fem. *-ta*, *-na*, *-ena*, neutr. *-to*, *-no*, *-eno* atd.

2. Příponu *-to* atd. mívají slovesa kořenná *-n*, *-m*: stsl. *pętъ* č. *pat* z koř. slov. *pen-*, stsl. *jętъ* č. *jat* z koř. *jem-*, stsl. *dątъ* č. *dut* z koř. *dom-* atd.; dále slovesa kořenná *-r*: stsl. *požrъtъ* z koř. *žer-*, *prostrъtъ* z koř. *ster-*, stč. *trt*, netrtee cěsty budú rovné asperae EvZimn. 24, netrte Koř. Luk. 3, 5, z koř. *ter-*, **mrt* v subst. verb. *úmrtie* z koř. *mer-*; sloveso *vi-*: stsl. *vitъ* č. *vit*, v č. také *pit*, *bit*, *lit*, *šit*, *kryt*, *myt*, *ryt*, *z-ut* a j. Příponu pak *-no*, *-eno* atd. mají slovesa ostatní, totiž kořenná souhlásková: stsl. *nesenъ* č. *nesen* z koř. *nes-*, stsl. *vedenъ* č. *veden* z koř. *ved-* atd., někdy také stsl. *žьrenъ* vedle *žrъtъ* ze *žer-*, *tьrenъ* vedle *trъtъ* stč. *trt*, *dъmenъ* vedle *dątъ*; i samohlásková: stsl. *bьjenъ*, *bijenъ* (vedle *bitъ*) z *bi-*, *zabъvenъ* z *by-*, *sъkrъvenъ* z *kry-*, *izmъvenъ* z *my-*, *otъrъvenъ* abruptus z *ry-* (Mikl. Lex. 530), *šьvenъ* z pův. *si̯ū-*, *obuvenъ* (m. **obovenъ*) z *u-* (pův. *ou̯-*, lit. praes. av-iu, lot. au-ju Brugm. II, 1074), *odênъ* č. *oděn* z *dê-*; dále slovesa s příp. *-ną*: stsl. *dvignovenъ* častěji než *-ną-tъ*, v č. *-nov-en* nikdy; s příp. *-a*, *-ja*, stsl. *dêlanъ*, *tesanъ*, *bьranъ* č. *-án*, stsl. *saždanъ* stč. *sázán* pl. *sázěni*; s příp. *-ova*: stsl. *kupovanъ* č. *-án*; s příp. *-ê*: stsl. *umênъ*, *trъpênъ* č. *uměn*, *trpěn* atd.; s příp. *-i*: stsl. *prošenъ* č. *prošen* (z *prosj-en-,

*prosi-en-) atd. Srov. Wiedem. 135—142. Druhdy vyskýtá se vedle sebe participium s příponou tou i onou, jedno patrně starší a druhé novotvaré, vzniklé analogií. Tak jest stsl. *dątъ* (vedle *pętъ* atd.) patrně starší a *dъmenъ* mladší atd.; o podobných duplikatech českých viz v § násl. č. 2.

3. Slovesa kořenná, která jsou schopna kmenostupu, mívají v tomto participiu při obojí příponě stupeň nižší. Na př. stsl. *čьtenъ* č. *čten* z koř. *keit-*; stsl. subst. verb. *cvьtenije* stč. *ktvenie* m. *kvtenie* z *kvьten-*, koř. *kueit-*; stsl. *tlъčenъ* č. *tlučen* z *tьlčenъ*, koř. slov. *telk-*; stsl. *oblъčenъ* z *vьlčenъ*, koř. *velk-*; č. *-rčen*, vyrčen, narčen, z *rьčenъ*, koř. *rek-*; stsl. *žьženъ* stč. *žžen*, koř. *žeg-*; stsl. *prostrъtъ*, koř. *ster-*; *požrъtъ*, koř. *žer-*; *trъtъ* stč. *trt*, koř. *ter-*; **mrt* v subst. č. *úmrtí*, koř. *mer-*; a podle toho podobá se, že také part. stsl. *pętъ*, *dątъ* atp. č. *pat*, *dut* jsou z býv. *pьn-to-*, *dъm-to-*, z koř. *pen-*, *dom-*. Srov. Wiedem. 135—142.

4. Jsouc ve funkci attributivní nebo v zastoupení substantiva participium toto přijímá sklonění složené; na př. stsl. *rečenoje τὸ ῥηθέν* Zogr. Mat. 1, 22, jako Isusa *propętaago* išteta *'Ιησοῦν τὸν ἐσταυρωμένον* t. 28, 5, č. *řečený*, *krytý* atd. V českých nářečích východních je tvar sklonění složeného většinou a pravidlem místo spisovného jmenného, jenom sg. neutrum *-o* bývá tu také; výklad zevrubnější o tom náleží do skladby. — V stsl. jsou z tohoto participia krom toho ještě adjektiva s příponou další *-ьno*: *neizdrečenьnъ* ineffabilis z rečenъ, *přijętьnъ* iucundus z prijętъ Wiedem. 139 a 142. V češtině jsou subst. uče*nník*, muče*nník*, pro které je třeba předpokládati adjektiva *-nný*; ale ta lze vykládati jinak, než vysvětlené právě tvary stsl., srov. I. str. 375.

43. O participiu tomto v češtině ještě zvláště.

1. V několika dokladech jeho psáno *-m* místo *-n*: vziniem ſem ŽKlem. 68, 9, vczynyem t. 58, 17, nepoſkwrnyem t. 17, 24, an jest velmi poſkwrnem Pass. 397 (v otisku Legovu v List. filol. 1885, 306 je za to poſkwrneni), já krzieſtiem ſem t. 623, podoben jsem vzinyem Fl. Kn. 14 (ze skl. XIV stol.), jakožto poznam jsem EvOl. 106[b] (1. Kor. 12, 12, Osvěta 1896, 894). Psané zde *-m* není ze zvláštní snad přípony tohoto participia, nýbrž odchylkou, která se vyskytuje také jinde, zejména v adj. pamatem ſem byl ŽKlem. 76, 4, poſluſſem budeš t. 80, 9, neposluſſemſtwym Fl. Kn. 14 (ze skl. XIV). Připomenouti k tomu jest, že starý opravovatel ŽKlem. na třech místech v dokladech právě uvedených (17, 24; 68, 9; 80, 9) škrabáním měnil *-m* v *-n* a dal tím na jevo, že *-m* pokládal za nesprávné, neboli že *-m* bylo odchylkou. Jde však o výklad této odchylky. Vyskytuje se několikráte a to částečně v případech stejných, proto jí nelze vykládati omyly pouze nahodilými. Pro adj. památe*m*, posluše*m* a subst. neposluše*m*stvie ukazuji na č. adj. taj*ný* a taje*m*ství, stsl. adj. tainъ t. j. tajь*n*ъ a taimъ t. j. tajь*m*ъ; rozdíl *-n-*, *-m-*, který se zde vidí a viděl, byl napodoben

a tudy vzniklo památe*m*, posluše*m* atd. místo *-n*. Podnět podobný pro part. *-n* a změnu jeho v *-m* mohl býti dílem v případech analogických právě vytčených, dílem v part. praes. pass. *-m*, pokud se v jazyku ještě drželo; tedy na př. part. pozná*m* v EvOl. m. pozná*n* mohlo vzniknouti podle part. zná*m* (známý), učiňe*m* m. učiňe*n* podle part. učini*m* (srov. stč. drži*m*) atd. Srov. Listy filol. 1886, 290.

2. Jako jinde, v. § předcházející č. 2, tak jsou i v češtině duplikaty tohoto participia, s *-t* a *-n* zároveň. Na př. vedle staršího nebo náležitého part. *-n* je spolu mladší *-t*: *jěn* a *jět*, by na lov gien(o) Pil. b (rým: viděno), ujetá cesta Us.; *hřien* a *hřát*, pocestný jest ohrzien Ol. Job. 31, 20, nč. ohřát Us.; *sěn* a *sět*, *sát*, novo ſyene plémě Pass. 596, siemě jest wſieto ŠtítOp. 219, semeno musí ſeto býti Beck. 1, 424, wsát jest BrNZák. 33[a]; *ván* a *vát*, wano jest ventilatum est Pror. Isa. 30, 24, nč. zavátá cesta Us.; *děn*, *dien* a *dět*, odyen světlostí ŽWittb. 103, 2, odín Vel. Jg., starosty odyetee u pytle opertos Ol. 4. Reg. 19, 2; *dán* Us. a *dat*, čest data AlxV. 1948, subst. verb. škoda mého vydaťá Suš. 472; *mlen* a *mlet*, chleb mlen bude Pror. Isa. 28, 28, mlet Us.; *třěn*, *třien* Us. a *třět*, česty trzyete planas vias EvVíd. Luk. 3, 5 atd. Hojnější toho příklady jsou v nářečích východních: *hnatý* za náležité *hnán*, mečem prohnatého Suš. 117, rozehnatý BartD. 2, 380; *datý* za *dán*, vydatá céra, zadatý byt t. 1, 80 (rožn.) a j., nenadatý (komu nelze dost dáti) t. 2, 348 (záp.-mor.); *odřetý* za *-dřen*, koza vodřetá t. 241 (han., kunšt.); *otřetý*, *zavřetý*, *pohřetý* za *třen*, *-vřen*, *-ž(h)řen* t. 218 (han., třeb.); jinde *zavřítý*, *podepřítý*, *prostřítý* t. 1, 26 (zlin.) atd. Naopak je part. *-n* místo *-t* u Kollára, patrně chybou: pistolky k boku *připněné* m. *připaté* Sl. Dcera 1862 str. 341. Víc o tom při slovesích jednotlivých.

3. Konečně bývá v tvarech tohoto participia různá kvantita.

Zejména je zdloužení v slabice kořenné v dial. *nésen* atp. za spisovné *nesen* atd.: nésen, pásen, lézen BartD. 1, 38 (velick.).

Slabika vzniklá stažením je z pravidla dlouhá; tedy na př. *stán* ze *stojanъ*, *sán* ze *sějanъ* a podle toho i *sát*, nic oſatého Br. Jer. 35, 9 atd.

V případech jiných, mimo stažení, je v participiích tvaru *-t* samohláska před souhláskou příponovou z pravidla krátká: *pat*, *bit*, *kryt*, *zut*, *ohnut* atp. Ale v nářečích bývá tu zdloužení: zavřítý, odřítý, podepřítý, prostřítý (č. zavřen atd.) BartD. 1, 26 (zlin.), zapítý (pnu), utítý (tnu) t. 93 (kel.), zapíté, hotíté, požíté, začíté, vzíté t. 2, 106 (han., letov.), 179 (han., tišň.) a j., zapjîtŷj, požîtŷj, vzîtŷj t. 274 (jemn.); a toto dialektické *-ít-* místy opět zkráceno: začito, otito, vzito, požito t. 218 (třeb.), načité. otité, vzité, požité t. 200 (též), začité, hutité, zapité t. 240 (kunšt.), utitě, začitě t. 52 (třeb.) a j. — V participiích pak tvaru *-n* bývá samohláska před souhláskou příponovou tu dlouhá, tu krátká, jak ukazuje následující přehled:

a) Tvary sklonění jmenného.

Když před *-n* jest *-a-*, je koncovka vždycky dlouhá: *-án, -ána, -áno* atd.; na př. dán, dělán, tesán, kupován atd., stč. též slyšán (III. tř.), sázán (V. 1^b) atd.

Když před *-n* jest *-e-*, v třídě I., II. a IV., je koncovka krátká *-en* atd.: stč. i nč. nesen, veden, zahřeben, pečen, tištěn, tažen, prošen atp. Ale někdy a zvláště dialekticky bývá také *-én* zúž. *-ín*. Na př. v tř. I. a II.: jak je zapřažíno tak bude i svezíno Vav. 32, zametýno Kotsm. 8 (doudl.), zametýno, upečíno atd. Us. (místy), posečíno BartD. 2, 274 (jemn.); — v tř. IV. zproſſtijen Štít. ř. 9^b (doklad ojedinělý), wyerzino Brig. 4^a, býti naplnynu t. 139^b; aby wěrino bylo MudrC. 29^a, vpaléna Ben. Gen. 38, 13, byl obwinijn Háj. 294^b, list jest vpeczetijn KolČČ. 268^b (1568), Anna winijna byla t. 320^b (1561), tvář nebude ſpatřjna Br. Ex. 33, 23, ſpatřjn bude t. Deut. 16, 4, ſpatřijn VelKal. 321, ſpatřijna t. 336, ſpatřijno t. 84, ſpatřijni t. 27, ſpatřijny t. 149 atd. (v jazyku starším je v této třídě zdloužení velmi zřídka, nejčastěji v part. *spatřín*), podojíno, nakrmíno, pokropíno, namočíno Kotsm. 8 (doudl.), sklidíno, zvrtíno, vymlácíno, zaplacíno BartD. 2, 258 (žďár.), zaplatíno, vymlátíno, vyhodíno t. 274 (jemn.), t. 281 (dač.). — Vzniklé tu zúžením *-í-* (*-ý-*) bývá dialekticky opět zkráceno: vedyno, přečtyno, pletyno, zametyno, vodvezino, zanesino, napečino, posečino t. 218 (han., třeb.), hodino, zaplatino, vemlátino t. 208 (též).

Když před *-n* jest *-ě-*, a to ze staršího *-ê-* v tř. I. (*třěn, -děn, oděn* atp.) a III. (*uměn, trpěn*) nebo z *-a-* v tř. V. 1^b (*sázen-*), je koncovka krátká *-ěn* (po zániku jotace *-en*): třen stč. třěn, uměn, trpěn, sázen atp. Us. Ale také bývá dlouhé *-ien*, zúž. *-ín*: otewrzyno EvOl. 274^a, (nebesa) otewrzyna t. 97^a, aby pozzrzzyno bylo t. 163^a, ſliſſyn (křik) t. 129^b; odeprzíeno VšehK. 248^a, když jsú (desky) zawrzíeny t. 150^b, aby cesta otewrzina byla t. 189^b, kterak ta slova mají rozumiena býti t. 303^b, widíeno t. 12^b, powiedíeno t. 27^a, hledíeno t. 258^b, má trpíeno býti t. 11^b, nemají trpíeni býti t. 81^a a j.; widijen Ben. Ex. 34, 3, widijeno t. Lev. 23, 12, powiedijeno t. Gen. 15, 23 a j.; ſnáſſijena Hrub. 293^b, ſnáſſijeny t. 377^b; proſtrzijn Háj. 61^a, list byl otewřijn t. 173^b, zawřijno t. 23^a, domnijn jest svatý t. 342^b, trpijno t. 349^a, powiedijno t. 37^b, widijn t. 283^a, widijna jest t. 312^b, mohlo býti widijno t. 380^a, jsú widijni t. 199^a, světla widijna jsú t. 353^b a j.; (dům) židům dopauſſtijn býti nemá KolČČ. 288^a (1559); zawrzijno VelKal. 78, widijn t. 105, widijna t. 68, widijno t. 169, widijni t. 304, widijny t. 325 a j.; odjn Br. NZák. 17^b, otewřjno t. 132^b, gmjni t. 151^a, domnjn byl t. 114, powědjno t. 8^a, zwědjno t. 26^a, byli widjni t. 54^b, pokauſſjn byl t. 9^b, obrácýno t. Ex. 29, 27, přenáſſjno t. Num. 36, 7, pauſſtjn býval t. Ezech. 32, 25, ſmáčjn byl t. Dan. 4, 12, ſmáčjno t. 5, 4, stříbro přiwážjno bývá t. Jer. 10, 9, by wyházjni byli t. Jer. 22, 28, dítky rozrážjny budau t. Isa. 13, 16 a j.; zavříno, otevříno Us. místy a Kotsm. 8 (doudl.);

půvědínů BartD. 2, 180 (tišň.). Vzniklé tu zúžením *-í-* bývá dialekticky opět zkráceno; vôtěvřinô BartD. 2, 119 (han., jev.), vetrpino t. 219 (třeb.), povědino t. 220 (též).

b) Tvary sklonění složeného mají samohlásku nezdlouženu: volán-volaný, zavříno-zavřený atd. Us., dial. posečíno a žito je posečený BartD. 2, 274 (jemn.), vymlátíno a vymlátěný t., zaplatíno a zaplatěnej t. 278 (dač.) atd.

Substantivum verbale.

44. Substantivum verbale, podstatné jméno slovesné, nazývá se v mluvnici slovanské jméno významu dějového, nomen actionis, neutrum, tvořené z participia perf. pass. příponou kmenotvornou psl. *-ьje*, která dává do stslovenštiny sg. nom. *-ьje* nebo z toho vzniklé *-ije*, a do češtiny stažením *-ie* a zúžením *-í*; na př. part. *pętъ, nesenъ*, subst. verb. stsl. *raspętьje, nesenьje* n. *-ije*, stč. *rozpětie, nesenie* nč. *-í*, dial. zkrác. *-i* atd., pokušeni BartD. 2, 43 (han., přer.), pozdvihováň' t. 1, 6 (zlin., -ň slabikotvorné, srov. I. str. 301). Přípona táž je také v subst. stsl. *ostrьje* č. *ostřie, -í* z adj. *ostrъ, kamenьje* č. *-ie, -í* z km. *kamen-* atd., a je z pův. *-iio*; substantivum slovanské sg. nom. *-ьje* souhlasí tedy se subst. skr. *-ija-m*, ř. *-ιο-ν*, lat. *-iu-m*, na př. skr. *dūt-ija-m* poselství z *dūta-s* posel, ř. *ὀρνίθ-ιο-ν* ptáček, lat. *augur-iu-m* atd., srov. Brugm. II, 119—124.

45. Při substantivu tomto v češtině dlužno ještě promluviti o jeho kvantitě, zejména o kvantitě jeho slabiky předposlední, která bývá tu krátká tu dlouhá, na př. *pitie* a *lánie*, *chténie* a *dienie*, *dělánie* a *kázanie*, nč. *zvaní* a *pozvání* atd. Srov. I. str. 604. Nalézáme tu v celku pravidlo, jak následuje.

I. Substantiva *-t-ie* (z part. *-t*) mají řečenou slabiku vždycky krátkou: pitie, napitie, krytie, přikrytie, stětie, dutie, hnutie, pohnutie atd.; jenom v novotvarech, kde *-t-* přijato analogií místo *-n-*, bývá přejata i odchylná kvantita, na př. nč. zavátí Jg. (zavěji) vedle zavání stč. za-vienie.

II. U substantiv *-n-ie* (z part. *-n*) bývá tu však kvantita různá.

a) Když řečená slabika vznikla stažením, je vždycky dlouhá. Na př. lánie z lajanьje, lánije HrubPetr. 41^a, lánijm Hrub. 23^b, lání Us.; stánie ze stojanьje, w ſtánij Hrub. 426^b, stání (stojím) Us.; smání stč. smienie ze smьjanьje; stč. sienie pozd. sání ze sêjanьje, čas k ſeenij Lact. 88^a, sání obilí Puch. 125^b; -křienie, -křání z -krêjanьje, okrzijenie Hrub. 45^b, okřání Jg.; stč. dienie z dêjanьje, dobrodijenije Štít. ř. 5^b a j., Hrub. 410^b atd. V odchylném nč. dobrodiní je zkrácení z doby pozdější, jak svědčí kvalita samohlásky, pro kterou třeba předpokládati starší dlouhé *-ie-*:

-dienie zúženo v -dìní, a toto zkráceno v -dìní. V *osěnie* nč. *osení* je základem part. *sě-n* stsl. *sê-nъ* z koř. *sê-*, a tedy kvantita správná.

b) V případech ostatních, mimo stažení, nalézáme toto:

1. Když slabika předposlední má samohlásku kvalitativně *jinou* než *-a-*, je z pravidla krátká. Jest tedy substantivum verbale

-enie v slovesné tř. I, II a IV: vedenie, tiščenie, prošenie atp., nč. *-ení*; odchylkou dial. *-éní*: tłučéní BartD. 1, 184 (val.), okamžéní t. 356 (dol.), modléní, dopuščéní t. 344 a 345 (lhot.), choďéní, dovoléní t. 8 (zlin.), složéní t. 179 (val.), modléní t. 2, 1 (saz.), při sečéňú t. (mal.) atd.;

-ěnie v tř. I, III a V 1^{b}: třěnie, pěnie, uměnie, trpěnie, sázěnie, nč. *-ění* a *-ení*; zřídka odchylkou *-ienie*, *-ění*: w pieňí HusŠal. 145^{b}, dial. ležéní, běžéní, slyšéní, mlčéní, hučéní, křičéní, krájéní, házéní, sázéní (val. místy, sděl. dra. J. V. Nováka).

2. Když slabika předposlední má samohlásku *-a-*, tu je rozdíl mezi substantivy těmito dvouslabičnými a víceslabičnými.

Dvouslabičná mají v usu nynějším většinou krátké *-a-*, tedy koncovku *-ání*: braní, cpaní, draní, hraní, lhaní, praní, psaní, ptaní, rvaní, řvaní, spaní, stlaní, zvaní, žraní, žvaní a j.; psaní, spaní (vedle spání) má již Vel. Jg. — Ale vedle toho jest také *-á-*: dání, lkání, stání (stanu), znání Us., dánije VšehK. 113^{b} (2krát), dánie t. 5^{b}, při wdánij t. 108^{b} a j., lkánije Hrub. 272^{a}, łkánj Br. Žalm 79, 11, wſtánije z mrtvých Hrub. 293^{b}, znánije VšehK. 108^{b}; — jest dosvědčeno *-á-* v jazyku starším také v substantivech nyní krátkých bránie: braanije VšehK. 300^{a}, t. 214^{b}, toho bránije t. 126^{a}, při bránij t. 10^{a}, o bránij t. 9^{a} a j. (ve VšehK. vždycky bránie), bránj Br. Deut. 24 (nápis); řvánie: řwánj Br. Isa. 5, 29, t. Zach. 11, 3, t. Ezech. 19, 7, řwánj VesV. 162^{b}, velikým řwánjm t.; psánie: pſánj Br. Dan. 5, 7 a j.; — jest *-á-* v týchže substantivech z pravidla v Slovníku Jungmannovu: brání, cpání, drání, hrání, lhání, prání, psání, ptání, rvání, řvání, spání, stlání, zvání, žrání, žvání a j. (při příslušných slovesích, odtud také v slovníku Kottovu: brání vedle braní atd.) a často v textech z doby nedávné: rychlého pſánj Květy 1834, 158, vlasů rwánj t. 126 a j.; — a jest *-á-*, když substantiva tato složením s předložkou mají tři nebo více slabik: sebrání, vycpání, rozedrání, vyhrání, selhání, vyprání, sepsání, vyptání, vyrvání, zařvání, vyspání, ustlání, pozvání, vyžrání atd.; — a tím vším činí se pravdě podobno, že *-a-* v nynější výslovnosti braní, cpaní, draní atd. vzniklo krácením v době pozdější, krácením, které podle uvedených dokladů již v XVI stol. se jeví, ale teprve v usu nynějším silněji proniká a pravidlem se stává.

Substantiva verb. o více než dvou slabikách mají v usu nynějším z pravidla dlouhé *-á-* a tedy koncovku *-ání*. Na př. mazání, kárání, řezání, rozplétání, těkání, utíkání, švihání, stříhání, motání, srůstání, dupání, koupání, sypání, stýkání atp.; kupování atp.; sebrání, vycpání, rozedrání, vy-

hrání, selhání, vyprání, sepsání, vyptání, vyrvání, zařvání, vyspání, ustlání, pozvání, vyžrání atp.; podání, zalkání, povstání, poznání atd.; dial. také v tř. III. a V. 1^{b}: slyšání, sázání, házání, snášání, krájání (val. místy, -ání v řeči venkovské, -éní v městské, sděl. dra. J. V. Nováka).

V jazyku starším proniká tu však pravidlo poněkud jiné, podle slabiky třetí od konce: a) když tato je krátká, následuje dlouhé *-ánie* na př. mazánie, a b) když je dlouhá, následuje krátké *-anie*, na př. kázanie, tak že poslední tři slabiky těchto substantiv mají rhythmus dílem a) bacchijský: *mazánie* ⏑ – –, dílem b) amfimacerský *kázanie* – ⏑ –. Do třídy a) patří také tvary tohoto druhu, které vznikly složením z dvouslabičných: na-dánie, po-znánie, se-bránie atp.; mají, pokud kvantitu jejich pozorovati lze, vždycky rhythmus ⏑ – –, a proto můžeme k nim zde dále nehleděti. Doklady (z textů, ve kterých kvantita aspoň celkem pečlivě a správně se udává, a srovnány abecedně podle samohlásek slabiky třetí od konce, na které tu záleží): z *Ben.* a) požehnaanije Deut. 15, 10, ſlitowánije Ex. 25, 17, kupowánije Gen. 42, 5; b) przikázanije Deut. 21, 18, rozkázanije Num. 9, 23, zawázanije Deut. 24, 6, zbieranij Lev. 25, 5 a j.; ze *VšehK.* b) przikázanij 53^{b}, k okázanij 42^{a}, rozkázanije 26^{a}, po ukaazanij 42^{a}, očekaawanie 5^{a}, uwázanie 34^{b}, vwázanije 5^{b}, s uwázanim 8^{b}, odhádanije 14^{b} a 47^{a}, k odhaadanij 41^{b}, zachowáwanim 17^{a}, prodléwanije 56^{b}, při nalézanij 163^{a}, vtijekanije 71^{b}, przigímanije 102^{b}; z *Hrub.* a) czekánije 198^{a}, gednánije 386^{b}, w gednánij 379^{a}, w gednánijch 444^{b}, ſekánije 275^{a}, obrzezánije 117^{b}, k odrzezánij 121^{b}, treſktánije 176^{b}; w konánij 444^{b}, ſkonánije 469^{b}, odchowánije 349^{b}, zachowaanije 11^{b}, zachowánije 4^{a}, k odwolánij 169^{b}, ſrownaanije 422^{b}, ſrownánije 424^{a}, neſrownánije 437^{a}, boyowánije 502^{a}, milowánije 418^{b}, panowánije 395^{a}, poſluhowánije 370^{a}, warowánije 380^{b}, zprawowánije 5^{a} atd.; wyhránije 157^{a}, zwykánije 461^{b}, wzdychánije 176^{b} atd.; b) k dáwanij 410^{a}, haadanije 488^{a}, w hádanij 449^{a}, k hádanij 169^{b}, haadanijm 490^{a}, hádanijm 121^{a}, hádanijm 121^{a}, nabádanije 498^{b}, nabádanijm 182^{b}, opaaſanije 171^{b}, potákanije 382^{b}, przedkládanije 15^{b}, wykládanijm 499^{a}, przemáhanije 502^{a}, żaadanije 317^{a}, żádanijm 428^{a}, kázanije 173^{a}, na kázanijch 472^{b}, rozkaazanije 380^{b}, rozkázanije 378^{b}, rozkázanijm 363^{b}, przikaazanije 507^{a}, przikaazanij tamt., tázanije 96^{a}, tázanijm 356^{a}, otaazanije 279^{b}. k dáwanij 410^{a}, rozdaawanije 109^{a}, rozdáwanije 117^{b}, w prodáwanij 341^{b}, při wydáwanij 417^{b}, w rozeznáwanij 37^{a}, wyhledáwanije 487^{a}, odwoláwanije 394^{b}, zachowáwanije 5^{a}, zachowáwanijm 14^{b}; wyléwanijm 499^{a}; w odpowijedanij 402^{b}, otwijeranije 487^{b}, poſpijechanije 396^{a}, ſpijewanije 422^{b}, ſpjewanijm467^{b}, w wybijeranij 433^{b}, zatmiewanije 169^{a}; czijtanije 409^{a}, w zaczijnanij 402^{b}, dijwanije 157^{a}, 439^{b}, lijſanije 440^{a}, ſpomijnanije 422^{b}, napomijnanije 353^{b}, k napomijnanij 430^{a}, vžijwanije 407^{b}, przigijmanije 92^{b}, po rozgijmanij 498^{b}. vžijwanijm 431^{b}; pomlýwanije 435^{a}, rozmlýwanije tamt., poſlýchanije 369^{a}, poſlúchanije 69^{a}, s rvvhanijm 488^{b}; dobý-

wanije 434^a, w dobýwanij 433^b, k obýwanij 412^a, przebýwanije 407^a, dotýkanije 172^a atd. Z dokladů tuto předložených vysvítá trvám bezpečně, že pravidlo na začátku tohoto odstavce vyslovené kdysi v platnosti bylo. Ale neudrželo se. V bibli *Br.* je platnost jeho (v pentateuchu a žalmích, podle ohledání p. V. Pracha, a bezpochyby i v knihách ostatních) poněkud obmezena: v třídě a) je vytčená pravidelnost typu ⏑ – – zachována: mazánj Lev. 24, 44, lekánj Ex. 15, 16, obřezánj Ex. 4, 27, žehránj ž. 18, 16, dělánj Ex. 5, 7, chowánj Ex. 22, 10, putowánj Gen. 37, 1, ſſwihánj ž. 39, 11, ſwitánj ž. 119, 147, wzdychánj ž. 102, 21, pohrdánj ž. 107, 40 atd.; ale v třídě b) jest obmezení v tom směru, že typus – ⏑ – jest jen tehdy, když samohláska slabiky třetí od konce jest *-á-*: dáwanj Ex. 35 (nápis), podáwanj Lev. 25 (marg.), naſtáwanj ž. 65, 9, očekáwanj ž. 9, 19, přepáſanj Ex. 28, 8, přikázanj ž. 119, 15, Deut. 27, 1, Dan. 9, 4 a j., rozkázanj ž. 119, 40, Lev. 10, 7, Isa. 36, 21 a j., vkázanj Gen. 18, 19, Ex. 3 (nápis), chwátanj Ex. 12, 11, Deut. 16, 9, Dan. 6, 9, nakłádanj ž. 149, 9, předkłádanj ž. 78 (nápis), złámanj Lev. 24, 20, ſpomáhanj Ex. 40, 23 atd. (v dokladech velmi hojných, odchylek velmi málo, na př. očekáwánj ž. 29, 4 a 42, 6); když však slabika třetí od konce má samohlásku jinou než *-á-*, třeba byla dlouhá, tedy je přece koncovka *-ání* a tedy typus – – –: pléſánj ž. 45, 9, Isa. 16, 10 a j., prodléwánj Ex. 32, 3, Deut. 24, 13, ſpoléhánj ž. 62 (nápis), hřjmánj Ex. 19, 16, ž. 29, 3, nařjkánj ž. 144, 14, Ex. 2, 24, počjnánj Gen. 3, 16, k oſtřjhánj Num. 4, 32, poſpjchánj ž. 116, 11, utjkání ž. 56, 9, Num. 21, 29, užjwánj Deut. 20, 6, zpjwánj ž. 42, 5, błýſkánj Ex. 20, 18, ž. 77, 19, přebýwánj Lev. 13, 46, Deut. 32, 51, t. 14, 24, t. 26, 2, přikrýwánj Ex. 37, 16, ž. 54, 9, umýwánj Ex. 30, 18, dýchánj Gen. 7, 22, wzýwánj Gen. 7, 26, wyſtrauhánj Lev. 14, 43, daufánj ž. 119, 42, poſłauchánj ž. 49 (marg.), rauhánj ž. 42 (nápis) atd., v dokladech velmi hojných. — Obmezení ukázané v bibli Br. proti Hrub., VšehK. atd., časem pokračuje, a v usu nynějším jest, jak nahoře pověděno, pravidlem *-ání*, budiž slabika třetí od konce a její samohláska jakákoliv; a kvantita tří posledních slabik je tedy v třídě a) ⏑ – – *mazání* atd., v třídě b) – – – *kázání, spoléhání, naříkání, vzývání, rouhání* atd. Ze způsobu staršího zachoval se archaismus káz*a*ní Kotsm. 8 (doudl.), BartD. 1, 61 (rožn.), Pal. 3, 2, 354 a j., proti káz*á*ní TomP. 3, 296, t. 300 a j., pak síd*a*ní Jg., k snídaňó BartD. 2, 168 (brn.); a napodobením způsobu toho jest hád*a*ní atp. ve spisích nč., na př. hádaní Pal. 3, 2, 362, t. 4, 1, 170, namáhaní t. 5, 2, 342, namáhaním t. 343, odbývaní t. 2, 2, 70, podávaním t. 53, spívaním t. 3, 2, 354, vypínaní t. 4, 1, 464, přijímaním t. 4, 2, 4, najímaní t. 564, rozjímaní t. 579, odpíraním t., nevšímaní t. 50, připomínaní t. 5, 2, 314 atd. (vedle zmáhání t. 4, 1, 464, rouháním t. 166).

V nářečích jsou tu ještě zvláštnosti jiné. Valašské ležéní, slyšéní n. slyšání, kričéní atd. bylo připomenuto již nahoře. Tutéž je místy: ka-

šlaní, klekaní BartD. 1, 11 (rožn.). V nář. zlinském bývají typy ⏑ – – a – ⏑ –, i když samohláska slabiky předposlední je jiná než -a-, tedy -e-: miłování, malování, stavéní, dovoléní, choďéní, lešéní, proti kázaní, pálení, trápení ČMatMor. 1878, 4 a BartD. 1, 8.

Co bylo podnětem, aby se kvantita slabiky předposlední měnila, není zjevno. Snad působila kvantita rozdílná v příslušném participiu a jeho sklonění složeném, na př. br*á*n a br*a*ný, slyš*í*no a slyš*e*né atd., že nastávalo tu krácení, na př. stč. br*á*nie nč. br*a*ní, tu dloužení, na př. slyš*e*ní a dial. slyš*é*ní atd.

Měnou kvantity vznikají duplikaty, a ty berou na sebe časem rozdílný význam. Na př. je ps*á*ní ve významu *τὸ γράφειν* a ps*a*ní epistola (v nář. zlinském a j. rozdíl opáčný BartD. 9), a podobně stl*á*ní a stl*a*ní (toto = stelivo), sníd*á*ní (das Frühstücken) a sníd*a*ní (das Frühstück) atp.

Roztřídění sloves.

46. Slovesa dělí se v třídy. Dělení toho je třeba, když časování má býti vykládáno soustavně a přehledně. V mluvnicích českých dějí se o to pokusy od XVI stol. počínajíc. Dělidlem jest nejprvé koncovka praesentu. Matouš Benešovský (1577) rozeznává konjugace podle samohlásky 2. (a 3. atd.) os. praes.: 1) mám m*áš* m*á*.., 2) chřadnu chřadn*eš*.., 3) vidím vid*íš*.., a k tomu dále dvě copiosiores: 4) *chápám* spolu s *chopím* a 5) *skloňuji* spolu se *skloním*. Nudožerský (1603) rozeznává podle 1. os. sg. praes. konjugace 1) *-ám*, vzor *volám*, 2) *-ím*, vz. činím, 3) *-u*, vz. *nesu*, 4) *-i*, vz. *šiji*. Drachovský (1660) má konjugace 1) *-á-*, faukám 2. sg. *-áš* atd., 2) *-e-*, vz. hniji, tresci, blednu, 2. sg. *-eš* atd., 3) *-í-*, vz. sedím, 2. sg. *-íš* atd., jako Benešovský; a Rosa (1672) 1) trh*ám*, 2) čin*ím*, 3) miluj*i*, 4) ved*u*, zase jako Nudožerský. U Doležala vyskytuje se poprvé dělení podle infinitivu: 1) voł*ati*, 2) mił*ovati*, 3) lež*eti*, 4) uč*iti*, 5) *píti*, 6) hr*nouti* (Grammatica slavico-bohemica 1746 str. 100—111; k tomu anomala, mezi nimi: jím, jsem, chci, mohu, řku, vím str. 91, a jinde: báti se, bůsti, dmouti, jíti jmu, hausti, másti, míti, moci, násti, péci, spáti, vzíti, žíti žnu, plésti, hrýzti, jíti jdu, hřáti, káti, łáti, łámati, řezati, kázati, lízati, psáti, žráti, zváti, řváti a j. str. 113 až 117). Doležala následuje Tomsa (1782) a j.

Zkusnou touto cestou vyhledána tedy dvě dělidla pro třídění sloves: praesens a infinitiv. Zdokonalení další stalo se tím, že se místo tvarů praes. a inf. vzaly za dělidla jejich kmeny, tedy kmen praesentní a kmen infinitivní (základní), a že se obě tato dělidla kombinují, druhdy pak ještě některá známka jiná za dělidlo se přijímá. Slovesa, která se tím způsobem ve skupiny spojují, shodují se z pravidla také ve svých tvarech, ve svém časování, a shodné časování ukazuje se na *vzorech* (paradigmatech).

Roztřídění jest ovšem rozdílné podle toho, která dělidla se volí a jak se kombinují. Máme nyní dvoje, jedno od Dobrovského a Miklosiche, druhé od Schleichra a Leskiena.

47. V roztřídění Dobrovského (Lehrg. 1809 § 160 a Institutiones linguae slavicae dialecti veteris 1822 § 54), přijatém a v dělení na vzory podle kmenů praesentních prohloubeném od Miklosiche (Gramm. III, 1. vyd. 1856 str. 105 sl., 2. vyd. 1876 str. 79 sl.), rozdělena jsou slovesa nejprvé podle kmene praesentního (v. nahoře § 16): ten totiž

A) dílem má svou zvláštní kmenotvornou příponu, na př. v 2. pl. *nes-e-te* (z koř. *nes-*, s příponou kmene praesentního *-e*),

B) dílem je bez přípony takové, na př. v 2. pl. stsl. *jes-*te č. *js-*te (z koř. *jes-*, bez přípony kmenotvorné).

Přípona je tu příznakem kmenův A) naproti kmenům B), a proto bývají nazývány ony příznakové, tyto bezpříznaké. Ježto pak každá přípona kmenů těchto se končí samohláskou a kmeny praesentní, které přípon takových nepřijímají, vesměs se končí souhláskou, jsou v A) slovesa s kmeny praesentními samohláskovými, v B) pak se souhláskovými.

Sloves A) je nesmírná většina a dělí se ve skupiny menší: nejprvé podle kmene infinitivního (základního), jenž jest ve slovanštině šesterý (v. nahoře § 30 č. 3) a podle něhož tedy slovanské sloveso se dělí v šestero tříd; a dále opět podle kmene praesentního, někdy také podle hlásky, kterou se kořen končí, ve skupiny se zvláštními vzory. Kostra pak roztřídění tohoto, nemnoho pozměněná a přizpůsobená zejména pro sloveso české, jest [v závorkách hranatých připojuji, která je příslušná třída v roztřídění Leskienovu v § násl.]:

A) Slovesa s praesentním kmenem příznakovým, samohláskovým. Dělí se podle kmene infinitivního (základního) v šestero tříd:

třída I., kmen infinitivní je slabika kořenná, nemá *nijaké přípony* kmenotvorné a končí se souhláskou [= Lesk. I, A. a)]

1. zubnou *-d*, *-t*,
 na př. *ved-*, vzor: stsl. inf. *vesti* praes. *vedą*,
 č. inf. *vésti* praes. *vedu*;
2. sykavou *-z*, *-s*,
 na př. *nes-*, vz.: stsl. inf. *nesti* praes. *nesą*,
 č. inf. *nésti* praes. *nesu*;
3. retnou *-b*, *-p*, nebo retozubnou *-v*,
 na př. *greb-*, vz.: stsl. inf. *gre(b)(s)ti* praes. *grebą*,
 č. inf. *hřé(b)sti* praes. *hřebu*;

4. hrdelnou *-g*, *-k*,
 na př. *pek-*, vz.: stsl. inf. *pešti* praes. *peką*,
 č. inf. *péci* praes. *peku*;
5. nosovou *-n*, *-m*,
 na př. *pen-*, *pьn-*, vz.: stsl. inf. *pęti* praes. *pьną*,
 č. inf. *pieti* praes. *pnu*;
6. jazyčnou *-r*, *-l*,
 na př. *ter-*, vz.: stsl. inf. *tréti* praes. *tьrą*,
 č. inf. *třieti* praes. *tru*;

nebo

7. samohláskou [srov. Lesk. I, A. b) 2. a III, 1. A. a)],
 na př. *kry-*, vz.: stsl. inf. *kryti* praes. *kryją*,
 č. inf. *krýti* praes. *kryju*;

třída II., kmen infinitivní má příponu kmenotvornou psl. *-ną* č. *-nu* [= Lesk. II];
před tou příponou jest

1. samohláska,
 na př. *mi-ną-* č. *mi-nu-*,
 vzor: stsl. inf. *minąti* praes. *miną*,
 č. inf. *minúti* praes. *minu*;
2. souhláska,
 na př. *tis(k)-ną-* č. *tisk-nu-*,
 vzor: stsl. inf. *tisnąti* praes. *tisną*,
 č. inf. *tisknúti* praes. *tisknu*;

třída III., kmen infinitivní má příponu kmenotvornou pův. *-ē*, z níž je v slovanštině po palatalkách *-a*, ostatně *-ê*; na př. psl. *sluš-a-*, *slyš-a-* a *um-ê-*, *tьrp-ê-* v inf. stsl. *slušati*, *slyšati* (z býv. *-šēti* z *-ch-ē-ti*) a *umêti*, *trъpêti*, č. *slušati*, *slyšati*, po přehlásce *-šěti*, po zániku jotace *-šeti*, a *uměti*, *trpěti*; — kmen praesentní je tu dvojí a podle toho jsou v této třídě dvě oddělení, dva vzory:

1. kmen praes. jest utvořen z infinitivního příponou *-je (-jo)*:
 psl. a stsl. *sluša-je-*, *umê-je-*, č. staž. *slušá-*, *umie-*,
 vzor: stsl. inf. *umêti* praes. *umêją*, *-ê-je-ši*,
 č. inf. *uměti* praes. *uměju*, *-ieš*,
 [= Lesk. III, 2. A. b)];
2. kmen praes. jest *-i*:
 psl. *tьrpi-*, stsl. *trъpi-*, *slyši-*, č. *trpi-*, *slyši-*,
 vzor: stsl. inf. *trъpêti* praes. *trъplją*, *-piši*,
 č. inf. *trpěti* praes. *trpu*, *-píš*,
 [= Lesk. IV, B];

třída IV., kmen infinitivní má příponu kmenotvornou *-i*, na př. *pros-i-* v inf. *prositi*;
vzor.: stsl. inf. *prositi* praes. *prošą, -siši*,
č. inf. *prositi* praes. *prošu, -síš*,
[= Lesk. IV. A];

třída V., kmen infinitivní má příponu kmenotvornou neboli koncovku *-a*, jindy *-ja*, — na př. *děla-* v inf. stsl. *dělati* č. *dělati*, *tes-a-* v inf. *tesati*, *bьr-a-* v inf. stsl. *bьrati* č. *bráti*, — *sadja-* v inf. psl. *sadjati* stsl. *saždati* č. *sázati* přehlas. *sázěti* po zániku jotace *sázeti*, *la-ja-* v inf. psl. a stsl. *lajati* č. staž. *láti*; — kmen praesentní má přípony jednak *-e* (*-o*), jednak *-je* (*-jo*), a tvoří se dílem ze základního kmene infinitivního, dílem ze základu jiného; podle toho rozeznávají se v této třídě čtyři oddělení hlavní:

1. kmen praesentní utvořen z infinitivního příponou *-je* (*-jo*), na př. psl. *děla-je-*, *sadja-je-* [= Lesk. III, 2. A. a)];
v češtině je tu ještě rozdíl mezi slovesy s kmenem infinitivním 1ª tvrdým *děla-* a 1ᵇ měkkým *sadja-*, poněvadž se při kmenu měkkém vyvíjejí hláskové změny jiné než při tvrdém, na př. v praes. 2. os. sg. jest v 1ª z býv. *dělaješь* stč. i nč. *děláš*, kdežto v 1ᵇ z býv. *sadjaješь* je *sázáš* a dále *sázieš* a *sázíš*; proto rozeznáváme vzory:
1ª stsl. inf. *dělati* praes. *dělają, -a-ješi*,
č. inf. *dělati* praes. *dělaju, -áš*, a
1ᵇ stsl. inf. *saždati* praes. *saždają, -a-ješi*,
č. inf. *sázati, -ěti, -eti* praes. *sázěju, -ieš*;

2. kmen praesentní i infinitivní zakládají se na společném kmenu základním, zakončeném souhláskou, na př. *tes-*; z toho utvořen kmen infinitivní příponou *-a*: *tes-a-*, a kmen praesentní příponou *-je* (*-jo*): *teše-* z *tes-je-*; tedy vzor:
stsl. inf. *tesati* praes. *tešą, -eši*,
č. inf. *tesati* praes. *tešu, -eš*,
[= Lesk. III. 1. B. b)];

3. kmen praesentní i infinitivní utvořeny jsou přímo z kořene, na př. z koř. *ber-*, *kou-*; a to kmen infinitivní příponou *-a*: *bьr-a-*, *kov-a-*, kmen pak praesentní příponou dílem *-e* (*-o*): *ber-e-*, dílem *-je* (*-jo*): *ku-je-*; jsou tu tedy vzory:

3ª stsl. inf. *bьrati* praes. *berą, -eši*,
č. inf. *bráti* praes. *beru, -eš*, a
3ᵇ stsl. inf. *kovati* praes. *kują, -eši*,
č. inf. *kovati* praes. *kuju, eš*,
[srov. Lesk. I. A, b) 1. a I. B];

4. kmen praesentní i infinitivní zakládají se na společném kmenu základním (kořenu), jenž se končí samohláskou, na př. *la-*; z toho utvořen kmen infinitivní příponou *-ja*: *la-ja-*; a kmen praesentní příponou *-je* (*-jo*): *la-je-*; tedy vzor:
stsl. inf. *lajati* praes. *lają, -ješi*,
č. inf. staž. *láti* praes. *laju, -ješ*,
[srov. Lesk. III. 1. B. a)];

třída VI., kmen infinitivní má příponu kmenotvornou *-ov-a*, na př. *kup-ov-a-* v inf. *kupovati*;
vzor: stsl. inf. *kupovati* praes. *kupują, -ješi*,
č. inf. *kupovati* praes. *kupuju, -ješ*,
[= Lesk. III. 2. B];

B) Slovesa z praesentních kmenů bezpříznakých, souhláskových, jsou jenom *dad-*, *jes-*, stsl. *jad-* č. *jěd-* z *j-ēd-*, *věd-* (mimo některý ojedinělý tvar sloves jiných, jako je na př. stsl. 2. sg. *vъstasi*, *obrěsi* Mikl. III² 127) [= Lesk. V.].

48. V roztřídění Schleichrovu (Formenlehre der kirchenslavischen Sprache 1852 str. 287 sl.) je dělidlem vyšším kmen praesentní, nižším pak kmen „druhý" t. j. infinitivní (základní). V roztřídění pak Leskienovu (Handb. 2. vyd. 1886 str. 101—111; stručněji a dílem jinak v 1. vyd. 1871 str. 48—49) je dělidlem vyšším též kmen praesentní a rozeznává se podle něho patero tříd: kmen praes. jest utvořen příponou I. *-o, -e*, II. *-no, -ne*, III. *-jo, -je*, IV. *-i* (třídy I—IV = kmeny praes. samohláskové), nebo V. jest bez přípony a končí se souhláskou kořennou (třída V. = kmeny praes. souhláskové); dělidla pak nižší jsou: kmen „druhý" t. j. infinitivní (základní), prvotnost nebo odvozenost slovesa, kvalita kořenné samohlásky a kvalita kořenné souhlásky (koncové). Kostra pak roztřídění tohoto pro stsl. jest [v závorkách hranatých zase připojuji, která je příslušná třída a po případě i který vzor v roztřídění Miklosichovu v § předcházejícím]:

třída I.: kmen praes. má příponu *-o, -e*.
A) kmen druhý je kořen:
a) kořenná slabika se končí souhláskou [= Mikl. I, 1—6] a má samohlásku: 1. *-e-*, inf. *vesti* praes. *vedą*, *strěšti sterg-*; 2. *-ę-*, *tręsti tręsą*, *(sěsti) sędą-*;

3. -ь- (z -e-), *pęti pьnq, m(ь)rêti mьrq, vrêšti vrъgq verg-, tlêšti tlъkq telk-*; 4. -o-, *bosti bodq, vlasti vladq vold-*; 5. -q-, *gqsti gqdq*; 6. -ъ- (z -o-), *dqti dъmq*; 7. -ê- (z -ē-), *jadq* vehor, *sêšti sêkq*; 8. -a-, *klasti kladq, pasti pasq*; 9. -ь- (z -i-), *cvisti cvьtq, čisti čьtq*; 10. -i-, *žiti živq, strišti strigq*; 11. -ъ- (z -u-), *suti sъpq*; 12. -y-, *gryzti gryzq*; 13. -u-, *bljusti bljudq*;

b) kořenná slabika se končí samohláskou [srov. Mikl. 1, 7]: 1. -u, *sluti slovq, rjuti řevq*; 2. -i, *biti bьjq*;

B) kmen druhý jest utvořen z kořene příponou -a [srov. Mikl. V, 3]:

a) kořenná slabika se končí souhláskou a má samohlásku: 1. -e-, *bьrati berq, (gъnati) ženq*; 2. -i-, *žьdati židq* (v. *žьdq*), *iskati iskq*; 3. -ъ-, *sъsati sъsq, tъkati tъkq*;

b) kořenná slabika se končí samohláskou a má v slov. praes. samohlásku: 1. -ъ-, -ь-, *rъvati rъvq, plьvati plьvq*; 2. -o-, *zъvati zovq, kovati kovq*;

třída II.: kmen praesentní má příponu -no, -ne [= Mikl. II.], kmen druhý pak příponu -nq nebo žádnou: *dvignqti dvignq* part. *dviglъ, stati stanq*;

třída III.: kmen praesentní má příponu -jo, -je; slovesa sem patřící jsou

1. prvotná a buď

A) nemají kmene druhého s příp. -a, slabika pak kořenná končí se

a) samohláskou: *sêti sêja, kryti kryjq* ... [srov. Mikl. I, 7];

b) souhláskou: *mlêti meljq* [srov. Mikl. I, 6 a V, 2], *žęti žьnjq* [srov. Mikl. I, 5 a V, 2], *k(ъ)lati koljq* [srov. Mikl. V, 2]; nebo

B) mají kmen druhý s příp. -a (-ja), slabika pak kořenná končí se

a) samohláskou: *kovati kujq, blьvati bljujq* [srov. Mikl. V, 3 a I, 7], *lajati lajq* [= Mikl. V, 4];

b) souhláskou: *tesati tešq* [= Mikl. V, 2];

2. odvozená a

A) mají kmen druhý

a) -a: *dêlati dêlajq* [= Mikl. V, 1];

b) -ê, -a z -ē: *umêti umêjq, slušati slušajq* [= Mikl. III, 1];

B) mají kmen druhý -a, kmen praes. základní -u: *kupovati kupujq* [= Mikl. VI];

třída IV.: kmen praesentní má příponu -i; kmen pak druhý má příponu

A) taktéž -i: *chvaliti* [= Mikl. IV],

B) nebo -ê, -a z -ē: *trъpêti, drъžati* [= Mikl. III, 2];

třída V.: kmen praesentní se končí souhláskou: *jes-, vêd-, dad-, jad-* [= Mikl. B].

49. Roztřídění Miklosichovu lze vytýkati dva nedostatky. První, že vzory v V. třídě nejsou dost symmetricky srovnány; vhodnější srovnání jejich bylo by na př.:

a) kmen praes. utvořen příponou -e (-o): *ber-e-*;

b) kmen praes. utvořen příponou -je (-jo), a to

z kmene prvotného, zakončeného

souhláskou: *tes-je-*;

samohláskou: *la-je-*;

z kmene infinitivního: *dêla-je-, sadja-je-*.

Druhý pak nedostatek jest, že do některých vzorů se berou slovesa, která tam původem svým nepatří. Na př. do třídy I. 7. patří a) kmeny praes. *kry-je-, ču-je-* atp., s příp. -je (-jo), a nepatří tam b) kmeny praes. *bьj-e-, pьj-e-* atp., poněvadž tu je přípona -e (-o); avšak časování vyvinulo se v a) a b) stejné, proto neradno b) od a) odtrhovati, a obé se spojuje, když vezmeme za známku ne rozdílnou kmenotvornou příponu kry-*je-* a bьj-*e-* atd., ale stejné zakončení praesentního kmene kry*je-* a bь*je-* atd. Totéž opakuje se ve vz. V. 4, do něhož patří a) kmeny inf. *la-ja-* atp., s příp. -ja, ale nepatří b) kmeny inf. *smьj-a-* atp., s příp. -a; časování vyvinulo se v a) a v b) opět stejné a záleží opět hlavně na tom, že obojí kmen infinitivní má stejnou, třeba že nestejně vzniklou koncovku, la*ja-* a smь*ja-* atd.

Roztřídění Leskienovo vyniká nad Miklosichovo dílem dělidly podrobnějšími, dílem provedením důslednějším. Správnost jeho potvrzuje se také tou okolností, že rozdílnost tříd jeho se shoduje namnoze s rozdílností bývalého přízvuku; srov. Boyer, De l'accentuation du verbe russe 1895, 6—8. Nejistota a kolísání zůstává ovšem také v některé části jeho; ale to jsou případy, kde věc je vůbec nejasna nebo výklad různý je možný.

Přidržuji se roztřídění Miklosichova, z příčin praktických: jest u nás zobecnělé a v grammatikách slovanských vůbec je více rozšířeno, než Leskienovo, a je prostší proti složitějšímu Leskienovu. Změny, které jsem

provedl třiděním ve skupiny nižší a místy v charakteristice známek rozeznávacích, dojdou trvám souhlasu.

Slovesné tvary podle jednotlivých tříd a vzorů.

50. Třídy a vzory rozumím podle roztřídění Miklosichova, vyloženého a poněkud rozvedeného a pozměněného v § 47 [v závorkách hranatých ukazuji na příslušné místo v roztřídění Leskienovu, o němž v. § 48].

Poznam. V paradigmatech uvozuji z pravidla jen ty tvary, které jsou v jazyku spisovném nebo ze kterých tvary spisovné pocházejí, a uvozuji je v podobě a znění, jež měly ve stol. XIII a XIV, hlavně v době okolo r. 1300. Tvary dialektické jsou konstatovány v paragrafech, které po paradigmatech následují a podávají výklady a doklady jednak k jednotlivým tvarům, jednak k jednotlivým slovesům. Všeobecně a přehledně jsou tvary oboje, spisovné i dialektické, vypsány a vyloženy v předcházejících výkladech o příponách a kmenech v §§ 5 až 45; k těm odkazuji všeobecně, aby nemusil býti odkaz při každém tvaru jednotlivém.

A.

Tvary sloves s praesentním kmenem **příznakovým, samohláskovým.**

51. Podle kmene infinitivního (základního) dělí se tato slovesa v šestero tříd (srov. § 30, 3 a § 47).

Třída první.

52. Do třídy této patří slovesa, jejichžto kmen infinitivní (základní) je *slabika kořenná* a nemá *nijaké zvláštní přípony* kmenotvorné; koncovka infinitivní *-ti* přistupuje tu přímo k slabice kořenné, na př. v inf. psl. a stsl. *nesti* č. *nésti* z koř. *nes-*. Tato pak slabika kořenná končí se dílem souhláskou 1. zubnou *-d*, *-t*, 2. sykavou *-z*, *-s*, 3. retnou *-b*, *-p*, *-v*, 4. hrdelnou *-g*, *-k*, 5. nosovou *-n*, *-m*, 6. jazyčnou *-r*, *-l*, dílem 7. *samohláskou*, srov. § 30 č. 3, I. a § 47; a podle toho rozeznává se zde sedm vzorů [vz. 1—6 = Lesk. I. A. a); vz. 7. srov. Lesk. I. A. b) 2. a III. 1. A. a)].

Některá slovesa této třídy mají v různých tvarech různé stupně samohlásky kořenné. Na př. v inf. j-*í*-ti psl. *i*-ti je kořenná samohláska stupně středního *i* z pův. *ei̯*, kdežto v praes. *jdu* psl. (j)-ь-dą je samohláska stupně nižšího *ь* pův. *i*, vzniklá oslabením z *i* pův. *ei̯*. Podobně je z koř. *rek-* v inf. č. řéci stsl. rešti atd. kořenná samohláska plná, v impt. č. *rci* z psl. *rьci* atd. oslabená; a rovněž tak je z koř. *žeg-* inf.

č. *žéci* stsl. *žešti* atd. z býv. žegti, a impt. č. *žzi* z býv. žьʒi stsl. žьzi; je z koř. *velk-* inf. č. *vléci* stsl. *vlêšti* atd. z býv. velk-ti, a stsl. part. *vlъklъ* z býv. vьlklъ; atd. Kdysi bývala u věci té zajisté nějaká pravidelnost, t. j. jisté tvary měly v slabice kořenné samohlásku plnou, jiné pak oslabenou; ale časem vnikají samohlásky plné i oslabené také do tvarů nenáležitých, analogie ruší a zastírá bývalé tu pravidlo, jehož nyní zřetelně již nepoznáváme.

Poznam. Slabikou kořennou rozumíme tu, která se do slovanštiny vyvinula z bývalého kořene prostého, na př. *nes-* z pův. *neḱ-*, *bъ-* a *by-* z pův. *bheu̯-* atp. Někdy však béře se za kořennou slabika, ve které analyse hlubší vedle kořene ještě také reflex nějaké bývalé přípony poznává, na př. *vlad-* psl. *vold-* = *vol-d-*, v. § 16 č. I pozn.

1. vzor *vésti*, *vedu*.

53. Sem patří slovesa třídy první s kořennou souhláskou zubnou *-d*, *-t*, na př. *ved-*, *plet-*. Kmen infinitivní slovesa vzorového jest *ved-*, kmen praesentní *ved-o-*, *ved-e-*. Tvary jeho jsou:

praesens indik.:

sg. 1.	*vedu*	du. 1.	*vedevě*, *-va*	pl. 1.	*vedem*, *-me*, *-my*
2.	*vedeš*	2.	*vedeta*	2.	*vedete*
3.	*vede*	3.	*vedeta*	3.	*vedú*, *-au*, *-ou*;

imperativ:

sg. 1.		du. 1.	*jděvě*, *-va*	pl. 1.	*veděm*, *jděm*, *-me*, *-my*
			veďvě, *-va*		*veďme*
2. 3.	*vedi*	2. 3.	*jděta*	2. 3.	*jděte*
	veď		*veďta*		*veďte*;

imperfektum:

sg. 1.	*vediech*	du. 1.	*vediechově*, *-va*	pl. 1.	*vediechom*, *-me*, *-my*,
2.	*vedieše*	2.	*vediešta*, *-sta*	2.	*vediešte*, *-ste*
3.	*vedieše*	3.	*vediešta*, *-sta*	3.	*vediechu*,

-ie- ze staršího *-iá-*;

aorist silný:

sg. 1.	*ved*	du. 1.	*vedově*, *-va*	pl. 1.	*vedom*
2.	*vede*	2.	*vedeta*	2.	*vedete*
3.	*vede*	3.	*vedeta*	3.	*vedú*;

aorist slabý *jěch* stsl. *jasъ*, *jachъ*:

sg. 1. *jěch*	du. 1. *jěchově*, *-va*	pl. 1. *jěchom*
2. *jě*	2. *jěsta*	2. *jěste*
3. *jě*	3. *jěsta*	3. *jěchu*;

aorist slabý *vedech* stsl. *vedochъ*:

sg. 1. *vedech*	du. 1. *vedechově*, *-va*	pl. 1. *vedechom*, *-me*, *-my*
2. (*vede*)	2. *vedesta*, *-šta*	2. *vedeste*, *-šte*
3. (*vede*)	3. *vedesta*, *-šta*	3. *vedechu*;

tvary jmenné:

inf. *vésti*, sup. *vest*;
participium
-nt : *veda*, *vedúc-*;
-mъ : *vidom*, *-a* atd.;
-lъ : *vedl*, *-a* atd.;
-ъs : *ved*, *vedši*, *vedše*;
-nъ : *veden*, *-a* atd.;
subst. verb.: *vedenie*.

K tvarům jednotlivým.

54. Praesens. Sing. 1. *vedu*, psl. *vedą*; dial. *-o*, *-ó*, *-ô*, *-em*, *-ym*, *-iem*. — Sing. 2. *vedeš*, psl. *vedešь*. — Sing. 3. *vede*, psl. vede*tь*. — Du. 1. *vedevě*, *-va*, stsl. *-vê* (později také *-va*), na př. budewye bohata Mast. 106, poydewie na trh Hrad. 124[b]; *-ma*, vlivem 1. plur., zde nedoloženo. — Du 2. 3. *vedeta*, stsl. 2. *ta*, 3. *-te*, na př. wyndeta dvě olivě DalC. 7, DalStrah. tamt., ať má syny ſyedeta Koř. Mat. 20, 21. — Plur. 1. *vedem*, *-me*, *-my*, psl. *-mъ*, *-me*, *-my*, na př. budem mieti hosti Mast. 195, na rúčie (koně) wſyedem Pror. 22[a], weideme ŽKlem. 131, 7, vedem, vedeme Us., poydemee (sic) i my EvZimn. 48, nebudemy Hrad. 86[a], poveděmy t. j. -ďemy Suš. 40; dial. *-mė* za *-me*, a dále *-mè*, *-mê*, *-mъ*, *-mь* za *my*; slc. místy *-mo* z psl. *-mo*; krom toho dial. *-ma*, přejaté z dualu. — Plur. 2. *vedete*, psl. *-te*; dial. *-tė*, *-tè*, *-ťe*, *-će*, *-cě*, *-če*, *-ťo*, *-ćo*. — Plur. 3. *vedú*, z psl. *vedątь*, na př. (hřiešní) poydŭ PilA, ti buduu tázati Pass. 408, ſpaduv a zetřieni buduv Pror. 6[a], wygduv andělé Štít. ř. 10[a], ješto podroſtvv t. 82[a], vedú BartD. 1, 38 (lip.), t. 53 (dol.), bodú t. 77 (rožn.), slc. vedú; z *-ú* je později *-au*, *-ou*: vedau, vedou; a dial. laš. *-u* (zkrác.), han. *-ó*, *-ő*, *-õ*, a na přechodu k polštině *-um*, *-om*, *-on*.

Koncovka kmene praesentního *-de-*, *-te-* je dial. změkčena v *-ďe-*, *-ťe-* atd. (v nářečích vých.), a dále změněna v *-ďo-*, *-ťo-* atd. (v nář. sev.-opav.), v. § 17 č. 2 a 7: na př. veděš, vedě, veděme, vedětě BartD. 1, 45 (mor.-slov., břez.), vedzěš atd. 2. pl. vedzěcě t. 42 (hroz.), kładźeš, kładźeće t. 122 (laš.), kładžeš, kładžeče t., veďoš, veďo atd. t. 135 (sev.-opav.), pletěš, plećeš, plečeš t. 123 (laš.), pletětě, plećeće, plečeče t., ploťoš, ploćoš, ploťoťo, plośoćo t. 135—136 (sev.-opav.). V opav. roscu m. rostu BartD. 1, 108 proniklo -c- analogií také do 1. sg.

55. Imperativ. Sing. 2. 3. *vedi*, *veď*, z psl. *vedi*; na př. pohnaný tolikéž (svědkův) wedy Rožmb. 134, brzdi Bel. 166[b], ráno ktwi floreat ŽKlem. 89, 6, stč. i nč. *jdi*, *čti*; měščěnín též právo wed Rožmb. 116, gyeď s bohem DalC. 44, zmyet jej (chléb) AlchAnt. 45[a], wzroſt učenie mé concrescat ŽKlem. Deut. 2, růsť jablunko Suš. 435, ſyed na pravici méj ŽKlem. 109, 1, ſiedyz brzo Krist. 67[a], wſeď na kuoň Háj. 66[a], poſkyt ŠtítOp. 170[a]; nč. veď, vediž. — Du. 1. *jděvě*, *-va* atp., na př. gdieuie tam Ol. 1. Reg. 9, 6, wygdiewa ven t. Gen. 4, 8; žádané *veděvě*, *-va* atp., podle stsl. *vedêvê* (*-va*), nedochováno a je za to *veďvě*, *-va*, na př. poyduie přěde-ň AlxBM. 1, 15, podwazz Ol. 1. Reg. 9, 9, podwa domóv Koř. Dan. 13, 13; *-ma*, vlivem 1. os. plur., na př. wygdiema ven (praví Kain Abelovi) bibl. Kutn. Gen. 4, 8, poďma napřed Ben. Tob. 11, 3, poďma pryč t. 1, Reg. 26, 11, děma, poďma Philomates (1533, vytýká). — Du. 2. 3. *jděta* atp., na př. gdieta a povězta EZimn., 3, gdietaz Pass. 598; žádané *veděta* atp., z psl. *vedêta*, nedochováno a je za to *veďta* atd., na př. budta tvá voly Hrad. 109[a], budta uši tvoji poſluchayuczy ŽWittb. 129, 2. — Plur. 1. *veděm*, z psl. *vedêmъ*, na př. boha-dle pilni budyem Štít. uč. 137[a]; *jděm*, *-me*, *-my* atp., na př. poydyem DalC. 2, Ol. Deut. 13, 2, poydiemez Ol. Gen. 35, 3, pocztyem Pass. 277 a 279; podiemy u modlu ŽWittb. 94[b], 6; *veďme* atd., na př. oſiedmy zemi Comest. 125[b], poďme Br. Deut. 13, 6; jděm, veďme, pojďme Us.; dial. *-mè* atd., jako v praes. indik. — Plur. 2. 3. *jděte* atp., na př. gdiete Pass. 34, poydyete DalC. 22, weidiete ŽKlem. 99, 2, dyete Pass. 354, zaktwiete (sic) florete Kladr. Sir. 39, 19; žádané *veděte* atp., z psl. *vedête*, nedochováno a je za to *veďte* atp., na př. tuto ſiedte a vizte Hrad. 50[a], ponížení výše wladte Dět. Jež. 4[b], podte sěm Hrad. 137[a], roſte crescite Štít. ř. 124[a], Ol. Gen. 1, 22; dial. *-ťe* atd., jako v praes. indik.

Za náležité *-ě-* bývá dial *-i-*, vlivem sing. *-i-*, na př. przecztite lid Comest. 100[a], dite chod. Han. 205, BartD. 1, 349 (rožn.), dźiće t. 132 (laš.) atd.; srov. § 19 č. 6.

Od *-i*, *-ě* měkčí se kmenové *-d*, *-t* v *-ď*, *-ť* atd. a jest na př. veď, pleť, dial. vedz BartD. 1, 43 (hroz.), vedź t. 106 (laš.), vedźće t., kładž, kładžmy, kładžče t. 123 (laš.), pleć t., pleč t. Někde změkčené *-ď*, *-ť* zase ztvrdlo: ved, vedme, vedte BartD. 1, 46 (lhot.), pod, podme, pote z podte

t. 33 (pomor.), byd, bydte t. 2, 233 (kunšt.), pojed, pojete z pojedte t., pote chodHan. 68 a j.

Souhláskové skupení *-dt-*, *-tt-*, které tu v pl. 2. vzniká, mění se dial. v *-jt-*, na př. veď pl. vejte, pleť pl. plejte chrom. 286, jejte, uplejte BartD. 2, 128 a 129 (zábř.), pojte, pojejte t. 2, 208 (třeb.), pojtě, jejtě t. 112 (jev.), pojcě t. 1, 41 (hroz.); a podle toho je pak i dial. sing. poj m. poď t. 1, 41 (hroz.).

56. Imperfektum *vediech, veďéch, -ích* atd.; ze staršího *-iách* atd., v. § 26 č. 4; stsl. *vedĕachъ* atd. Sing. 1. *vediech*, na př. giediech manducabam ŽWittb. 101, 10, negiediech ŽKlem. 105, 5, když ješče roztiech podťal mě t. j. rostiech t. Ezech. 12. — Sing. 2. *vedieše*, na př. s cizoložci diel tvój kladieſſe ponebas ŽWittb. 49, 18. — Sing. 3. *vedieše*, na př. o svatých cztyeſſe Pass. 404, David hudyeſſe Ol. 1. Reg. 18, 10, hudíeſe Kladr. tamt., hvězda gdieſſe Hrad. 68ᵃ, on poydyeſſe DalC. 95, (matka) wedieſe Kat. v. 125, Monesteus jej (Troila) wedeſſe Troj. 115ᵃ, — Du. 1. *vediechově, -va*; nedoložen. — Du. 2. 3. *viediešta, -sta*, na př. když spolu gdieſta Hrad. 126ᵇ, dva gdieſſta EvZimn. 46, dva muže gdyeſſta GestKlem. 297. — Plur. 1. *vediechom*, na př. když brziediechom Otc. 157ᵇ. — Plur. 2. *viediešte, -ste*; zde nedoložen. — Plur. 3. *vediechu*, na př. (Čechové) mečem dosti dobudyechu DalC. 79, páni k nim (lovcům) na čas wygyedyechu t., když (třie králi) przigiediechu Hrad. 120ᵇ, giediechu comedebant ŽKlem. Deut. 38, gdiechu na jitřni Hrad. 26ᵃ, gdijechu Macedonští Alxp. 65, mnozí ſkytiechu veliké dary Otc. 386ᵇ atd.

57. Aorist.

a) Aorist silný: *ved* psl. *vedъ*. V č. bývá slabika kořenná často zdloužena: *jíd-, pád-, róst-, véd-* zúžením *víd-*. — Sing. 1. *ved*, psl. *vedъ*: priedgid praeveni ŽGloss. 118, 147, prziedgid v čas zralý ŽWittb. tamt., ŽBrn. tamt., vrácu sě v dóm otk(a)dž winid unde exivi EvA. Mat. 12, 44, przijidь k tělu veni Hlah. Sap. 8, 20, nynie popad nunc coepi (překladatel rozuměl cepi) ŽKlem. 76, 11. — Sing. 2. 3. *vede*, psl. *vede*, na př. Ježíš wéde jě BiblB. Mark. 9, 1 (ve Vulg. ducit, v překladu českém rozuměn bezpochyby aorist), děvečku mátě przywyde OtcA. 48ᵃ t. j. *přivíde* z *-véde*, (poustevník) proti ňemu (starci) wynyde a do pelešě jeho wyde OtcA. 307ᵃ t. j. *víde* zúž. z *véde*, do pelešě jej vwede OtcB. 108ᵃ (místo stejné s předešlým), on ji (lvici) popad i wyde ji do kláštera OctA. 184ᵇ t. j. *víde* z *véde*, sv. Eustachius přěs řeku przibrzyde Pass. 569, Darius czyte z jitra do noci Alx. V. 1111, (Josef) přijem list i czite jej, a když przeczite lístek pochváli boha Nikod. 48ᵇ, Apollon vzem húsle i hude Apoll. 136ᵃ, giede každý PilB., Zdirad pryč odgyede DalC. 50, (žena) otgýde BiblB. Mark. 7 30, p'gíde hlas t. 9, 7, ženich przygijde Štít. ř. 230ᵃ, (Mojžieš) wzníde na horu Ol. Ex.

34, 4, když stařec ſnijde OtcB. 52ᵃ, (Ježíš) przygijde i naléze Ben. 11, 17, když przygijde t. 1. Par. 17, 16, když pogijde t. 1. Reg. 17, 23 a j. (tu často), sv. Prokop gide do jěskyně Hrad. 12ᵃ, když ſnhide sv. Václav DalH. 31, když dlúho lesem gyde DalC. 2, když odtud gide Mat. 53, když záře wzgide Troj. 24ᵇ, Alexander gide Alxp. 7 atd., prokwite pět ořechóv DalStrah. 5, tu sě most propade a mnoho dobrých v řěku upade DalC. 89, pa(a)de k nohám mým EvZimn. 34 (litera v závorkách škrabána), pade na svój obličej Alb. 56ᵇ, ruoste to dietě crevit Comest. 31ᵃ, kněz podle ňeho ſiede Hrad. 144ᵇ, jeden wyſkyte ruku ven Ol. Gen. 38, 27. — Du. 1. *vedově, -va*, stsl. *vedovê (-va)*, nemá dokladu. — Du. 2. 3. *vedeta*, stsl. 2. *-ta*, 3. *-te*: (Maria a Josef) když tam przigideta, hned u boží chrám wnydeta Hrad. 71ᵇ; když (Klitus s Artofilem) bodeta na sě kopíma, vznidú dřiezhy mezi nima AlxV. 1576; kdy (Telefus a Achilles) przigideta Troj. 98ᵃ. — Plur. 1. *vedom*, psl. *vedomъ*: když ho (čarodějníka) falešného seznachom, pryč od ňeho gidō Pass. 291 t. j. *jidom* n. *jídom*; gydom tam, a když opatřichom a nikdež nic nenie, ješto by bylo k užitku lidskému, chtiece opatřiti pogydom dále OtcA. 298ᵇ sl.; když gydom od s. Apollonie, nagydom sled ješťera jednoho t. 124ᵃ sl., když wgydom v klášter ingressi sumus t. 121ᵇ. Opisovatelé tvaru archaistickému *-om* nerozumějí a píší *-em*, v. § 22. — Plur. 2. *vedete*, psl. *vedete*, nemá zde dokladu. — Plur. 3. *vedú*, posl. *vedą*, na př. odtad jej (Ježíše) wedu k Annášovi Pass. 192, když jeho svázána powedu t. 193, přijěchu Ježíše i vywedu EvZimn. 44, ani (= a oni) šesti poslóm oči zbodu AlxV. 2080, (Čechové) řěku przyebrzydu DalC. 47, když toho slova doczytu Pass. 381, lodí przigiedu DaH. 31, když sě na snem všickni ſnyedu a před Libuši przigyedu DalC. 3, przigiedu třie králi Hrad. 120ᵇ, jedyžto przigidu AlxH. 1, 7, vězni (z žaláře) winhidu DalH. 31, Čechy przygydu DalC. 77, t. 88, židie k sv. Jakubu gidu Pass. 352, všecka obec gidu na horu Hrad. 12ᵇ, když ho nenadgidu velmi ráno zasě jidu do Jerusalémě t. 71ᵇ, když do Říma wnydu Pass. 403, (panny) když gijdv kupovat ženich przygijde Štít. ř. 230ᵃ, potom przygijdu druhé panny Štít. ř. 230ᵃ, učenníci padu na svú tvář a báchu sě EvZimn. 20, když popadu židé Ježíšě Alb. 20ᵃ, umyvše sě ſyedu k stolu Hrad. 76ᵃ, (rodiče s Kateřinou) do Alexandřie sě brachu i ſedu na tom hradu Kat. v. 77, a oni húbu plnú octa poſkytu ústóm jeho obtulerunt EvZimn. 45, (Amazonské panie) sú poručily mužóm oránie a sami zemiú wladu DalC. 10.

b) Aorist slabý stsl. *vêsъ* duxi, *jasъ* edi, novotvar *jachъ*, pl. 2. *jaste*, atd.; v č. jen při slovese *jiesti*: aor. *jěch* pl. 2. *jěste* atd.; srov. § 23, b) č. 1. — Sing. 1. *jěch*, zde nedoložen. — Sing. 2. 3. *jě*, na př. (chrúst) zzie comedit ŽGloss. 104, 35 t. j. *zě*, chrúst zzie veškeň plod země ŽWittb. tamt., (chrúst) zzie(dl) t. (dl připsáno později), (Eva) vzě toho ovocě i ſnye a Adam také ſnye Ol. Gen. 3, 6 t. j. *sně* ze **sъn-ê*, ſnie comedit Otc. 309ᵇ. — Du. 1. *jěchově, -va*, nedoložen. — Du. 2. 3. *jěsta*: když tu gieſta i pi-

ſſta Troj. rkp. Strah. kn. 7. — Plur. 1. *jěchom*, nedoložen. — Plur. 2. *jěste*, též. — Plur. 3. *jěchu*, na př. gyechv manducaverunt Koř. Mat. 14, 20, ani pichu ani gechu Trist. 94 (tak v rkp.), když pogiechu cum comedissent Ol. 1. Reg. 28, 25, i pogiechu spolu gustaverunt Otc. 226ᵃ, (kobylky) ſiechu vešcek plod země ŽKlem. 104, 35, poslal na ně mšičě i ſniechu jě t. 77, 45, psi jeho tělo ſnyechu DalC. 98, ptáci ſnyechu jě comederunt Koř. Mat. 13, 4, ſniechu OtcA. 381ᵇ.

c) Aorist slabý *vedech* stsl. *vedochъ*. V češtině bývá slabika kořenná někdy zdloužena: *véd-*, *jid-*, *jied-* (vehi). — Sing. 1. *vedech* stsl. *vedochъ*, na př. když jeho hledajíc gidech, otšedši opět przigidech Hrad. 39ᵃ. — Sing. 2. 3. *vede* jsou tvary aor. silného. — Du. 1. *vedechově -va* stsl. *vedochově* (*-va*), nemá zde dokladu. — Du. 2. 3. *vedesta*, *-šta*, stsl. 2. *vedo-sta*, 3. *-ste*, na př. oba sě s koní sbodeſſta Troj. 116ᵇ, na jednu horu przygyedeſta DalC. 53, (dva knězě) ſye rozgyedeſta t., Tym a Komon przygydeſta t. 26, wynydeſta dva knězě t. 28, když do krčmy gideſta Hrad. 124ᵇ, przigideſſta k hrobu EvZimn. 49, Paris a Deifebus otgideſſta Troj. 55ᵇ. — Plur. 1. *vedechom*, stsl. *vedochomъ*, — a plur. 2. *vedeste*, *-šte*, stsl. *vedoste*, zde nedoloženy. — Plur. 3. *vedechu*, stsl. *vedošę*, na př. když p'citechu (list) Koř. Skutk. 15, 31, mužie pogiedechu Ol. 1. Reg. 25, 10, králi otgédechu (sic) t. Gen. 14, 11, do města wgiedechu Troj. 226ᵃ, tu cělý den gidechu Hrad. 71ᵇ, (panny) gijdechu kupovat Štít. ř. 231ᵇ, (panny) wgijdechu na svatbu t. 230ᵃ, t. 231ᵇ, przigidechu EvTřeb. Luk. 2, 6, vojska gidechu k lodím Troj. 59ᵇ, oni przygidechu Alxp. 109, (třie králi) s koní ſſyedechu Hrad. 68ᵇ, ſiedechu Trist. 78.

58. Tvary jmenné.

a) Infinitiv *vésti*, psl. *vesti*; na př. ostrohami boſti Comest 217ᵃ, musil by hlínu myeſty DalC. 76 atd., nč. vésti, plésti Us.

Slabika kořenná je dlouhá: jiné weeſty Štít. ř. 191ᵇ, pleeſty ſye v svět t. 203ᵇ, (črt) wlaaſty ť bude myslí t. 134ᵇ, zczijſty nemóžem počtu svých hřiechóv t. 132ᵃ, bude kwijſſty tvá spravedlnost t. 134ᵃ, ſwéſti HusPost. 170ᵃ, weeſti VšehK. 38ᵃ, čijſti t. 122ᵃ atd., nč. vésti, dovésti, uplésti, ukrásti atp. Us., dial. pliesť (slc.), ruosť BartD. 1, 44 (břez.), přiruost t. 356 (dol.), růst t. 25 (zlin.), krást, plést t. 36 (bystř.), krásť, vésť t. 38 (lip.), ukrást t. 39 (súchov.), viést t. 44 (břez.), vyést t. 46 (lhot.), výsť t. 2, 27 (hol.), plíst t. 160 (brn.); také krátce vyslovované infinitivy vysť t. 2, 100 (olom.), plist t. 124 (zábř.) a dále plišć t. 1, 123 (laš., z plíšć) a plušć t. 136 (sev.-opav., z plóšć, plésti) atp. svědčí kvalitou samohlásek v slabice kořenné, že tu bývala délka. — Vedle toho bývá však řečená slabika v nářečích také krátká, na př. krasť BartD. 1, 36 (blatn.), t. 77 (val.), plest t. 56 (dol.), jesť t. 39 (súch., jísti), jěsť t. 2, 83 (olom.), jest t. 220 (třeb.). — Srov. § 31 č. 5.

Z *-dt-*, *-tt-* vzniklo *-st-* a je *vésti*, *plésti* atd., srov. I. str. 309 sl. Vlivem tvarů jiných a zvláště praes. vniká sem kmenové *d*, *t* opět a jest *-dsti*, *-tsti* a z toho *-cti*; na př. krádſti, wedſti, kládſti, metſti Rosa 163 (potvrzuje, že někteří tak píší), podlahy klacztj KolEE. 108ᵃ (1681), odwedſti t. 113ᵃ (1729), wedſti BílC. 55, nawedſti t. 159, wedſti n. wecti Nejedlý Gr. 263 (zavrhuje), vect, krást, kláct Šemb. Dial. 22 (stř.-česk.), vect chodHan. 112, přivect t. 162, vyvect t. 198, vést, pléct BartD. 1, 14 (zlin.), t. 32 (pomor.), vécť, bócť, břécť, hňécť t. 77 (rožn.), výcť, plícť t. 82 (hran.), bůcť, vécť t. 90 (stjick.), plíct, výct t. 2, 266 (jemn.), kract, plict t. 218 (han., třeb.) atd.

Místo *-ti* bývá *-t* a dial. *-ť*, *-ci*, *-c*, *-ć*, *-č*. Na př. vést, víst Us., vésť, plést BartD. 1, 36 (borš.) atd.; vécť, plécť t. 93 (kel.) atd.; poſkyſczi AlxBM. 4, 22; vjésc, prjasc, rvósc BartD. 1, 42 (hroz.) atd.; kłaść, pleść t. 123 (laš.) atd.; kłašč, plešč t. Srov. § 31 č. 2 a 3.

b) Supinum *vest*, psl. *vestъ*. Příklad sem hledící jest: než vzejde na horu geſt ad vescendum Ol. 1. Reg. 9, 13 t. j. *jěst*, když wgide w duom geſt chleba Lit. Luk. 14, 1, (židé) jdiechu geſt Comest. 204ᵇ; s odchylnou kvantitou: (Ježíš) bieše všel gíeſt chléba t. j. *jiest* HusPost. 165ᵃ.

c) Participium *-nt*: *veda*, *vedúc-*, psl. *vedy*, *vedątj-*. Na př. David bolest Saulovu na žáltář huda utišoval Kruml. 43ᵃ, v hudby huducz Ol. 2. Reg. 6, 5, cztvvcz Štít. ř. 240ᵇ, kladuvcz Pror. 55ᵃ, naweduvcz t. 62ᵃ, przaducze AlxH. 11, 39 atd., nč. veda, pleta, -ouc, -ouce Us.

Koncovka ved*a*, plet*a* atp. je tvrdá v stč. i nč.; a taktéž v nářečích: buda, přinda BartD. 1, 93 (kel.), buda t. 122 (laš.), veda t. 2, 27 (holeš.), vida t. 80 (olom.), boda t. 197 (tišň.). Někde je však měkká: veďa, přaďa BartD. 1, 26 (zlin.), pleťa, meťa t. 15 (též), buďa t. 53 (dol.), t. 90 (stjick.), iďa t. 80 (rožn.), příjďa t. 195 (val.), buďa t. 2, 32 (hol.), veďa t. 27 (též), v. § 34 č. 5.

d) Participium *-mъ*: *vědom*, *vidom*, *-a*, *-o* psl. *vědomъ*, *vidomъ*, z kmenů sem patřících *vêd-o-*, *vid-o-*.

e) Participium *-lъ*: *vedl*, *-a* atd., stsl. *velъ*, *-a* atd. Na př. ty ſi zczetl ŽKlem. 155ᵇ, obſiedl t. 138, 13, rada obſiedla mě t. 21, 17 atd., nč. vedl, vedla atd., vedł, vedła, vedło BartD. 1, 83 (hran.) a j.

-l v sing. masc. se mnohdy odsouvá, na př. i wiwed ľuď svój eduxit ŽWittb. 104, 43, nebo wywed Israhele eduxit t. 135, 11, aby nevpad EvOl. 104, když jest ſyed cum sedisset Koř. Mat. 5, 1, že by krad Háj. 455ᵃ, vyrost für vyrostl Dobr. Lehrg. ¹310, já jsem ved, plet Us. ob., ved BartD. 1, 122 (laš.), plet t. 123 (též), ved t. 2, 106 (let.), čėt, sněd t. 119 (jev.) atd. Srov. § 39 č. 3.

Tvrdé *ł*, kde tu býti má, udrželo se v některých nářečích, na př. vedł, vedła, vedło BartD. 1, 83 (hran.), t. 2, 27 (holeš.) a j. Z něho bývá t. zv. obalováním *u*, na př. védu z védł BartD. 1, 28 (záhor.), podvedua

z -vedła Suš. 61, vedeu z vedeł BartD. 1, 33 (pomor.), rosteu z rosteł t. 46 (lhot.) atp.; a kontaminací znění masc. *vedł* a *vedu* vzniklo *vedłu*, *vedlu*, na př. zavédłu t. 1, 93 (kel.), vedlu, jedlu t. 2, 281 (dač.). Srov. § 39 č. 1.

Do koncovky *-dl*, *-tl* v sing. masc. vkládá se v nářečích mírnící samohláska *-e-*: vedel, četel, snědel BartD. 2, 125 a 127 (zábř.), vedél t. 1, 77 (val.), kvetél t. 349 (rožn.), vedeu t. 33 (pomor.), rosteu t. 46 (lhot.) atp., — nebo *-o-*: vjédoł, rvóstoł t. 43 (hroz.), padol Hatt. slc. 113, — nebo *-y-*: vedyl, pletyl BartD. 2, 258 (žďár.) Srov. § 39 č. 4.

Krátká samohláska slabiky kořenné bývá v nářečích zdloužena, a někde je zdloužena také vložená samohláska mírnící; na př. vplétl jest Ben. Job. 18, 8, védł BartD. 1, 8 (zlin.), védu t. 28 (záhor.), zavédłu t. 93 (kel.), vyvédři t. 341 (zlin.), vjédoł, rvóstol t. 43 (hroz.), bód, bódła, bódło t. 78 (val.), — védéł, plétéł t. 37 (stráň.), védéł, t. 60 (val.), bódéł t. 78 (též, vedle bód), ruóstéł t. 45 (břez.), kvétéł t. 349 (rožn.). Srov. § 39 č. 6.

f) Participium *-ъs*: *ved, vedš-*, psl. *vedъ, vedъš-*. Na př. král przygyed do Čech DalC. 100, král u velikú nemoc upad smrti neujide t. 97, ta saň ſie rozſiedſſy Pass. 355, przebrzedſſe Jordan Ol. Jos. 2, 23 atd., nč. ved, plet, -ši, -še.

Mylnou analogií bývá *vedv, vedev*, v. § 41 č. 6; na př. odwedw své mlazšie řekl jim Štít. ř. 117[a], chciť sě k tomu přimluviti jakžť czetw o tom zde i onde t. 72[b], przygedw Pulk. 149[a], uvedv Har. 1, 217, svedv bitvu Pal. 3, 2, 430, přivedv t. 4, 1, 308 a j., ſſedew s koně Háj. 82[b], padev Jg. Atala 53 a j., přečetew Květy 1834, 89 a j.

g) Participium *-nъ*: *veden, -a* atd., psl. *vedenъ, -a* atd. Na př. ktož je boden Mast. 164, pánu Kristovi žluč byla poſkytena Mand. 2[a], popadeny buďte ŽKlem. 58, 13, veden, pleten atd. Us., bodený BartD. 1, 78 (val.) a j.

de-, *-te-* změněno podle místních pravidel hláskoslovných v nářečích slovenských v *ďe*, *ťe*: zaveďený BartD. 1, 44 (břez.), ukraďený t. 87 (stjick.), slc. veďený, pleťený (vysl. -dě-, -tě-). V nář. sev.-opav. je *-ťe-* změněno dále v *-ćo-*: ploćony BartD. 1, 137. V nář. laš. je *-dze-*, *-ce-*: vedzeny, kładzeny, ukradzeny, zapleceny, vymeceny t. 108; podle hláskosloví lašského žádali bychom *-dźe-*, *-će-*, odchylka je bezpochyby vlivem stejných participií třídy IV: narodzeny, młaceny atp. t. 128.

Slabika *-en-* zdloužila se v **én*; z toho je zúžením *-ín* psané *-ýn*, a opětným zkrácením *-yn*. Na ř. zametýno Kotsm. 8 (doudl.), snědýno, zametýno Us. ob., vedyno, předyno, zametyno, pletyno, přečtyno BartD. 2, 218 (třeb.), snědyno t. 220 (též), upřadzyny (sg. masc.), ukradzyny, zamecyny t. 1, 103 (laš., frýd.). Srov. § 43 č. 3.

h) Substantivum verbale *vedenie* nč. *-í*, psl. *vedenьje*. Na př. vpadenye ruina ŽKlem. 143, 14, ve dskách zmietenie přičini NRada 717 atd., nč. vedení, pletení atp.

Slovesa jednotlivá vzoru tohoto.

Pořádkem abecedním.

59. **bladu, blésti*, z *blęd-*. O přehlásce **blad-* (nedolož.), *bled-* srov. I. str. 104. — Praes. sg. 1. **bladu* 2. *bledeš* atd.: co bledeſs Hod. 83[b], jako ze sna bledes Tkadl. 44[b], slova řeci neumějíc jedno ž' bledete prokysle Kat. v. 2146. — Impt. *bleď*: mlč Tkadlečku, nebled Tkadl. 17[b]. — Inf. *blésti*: kmošku neroď tolik bleſty DalC. 34, (vlk) poče blesti Baw. 38. — Part. **bladl, bledli*: Jezu Kriste, daj aby smysl jich (mistrův) zhlúpěl, jakž by všickni bledly a svéj křivdy nedovedli Kat. v. 1584. — Zaniklo.

bodu, bósti, psl. *bodą* atd. Praes. trnie bode ŠtítBud. 148, bodau a řeží Háj. herb. 221[a]. — Impt. neboď koně Smil přísl.; boď, boďme, boďte BartD. 1, 77 (rožn.). — Impf. meč jejie srdce bodieſſe Hrad. 91[a]. — Aor. sil. vytaže meč i probode jej Alb. 31[b], du. 3. bodeta a pl. 3. bodú v. § 56; slab. oba se s koní sbodeſſta Troj. 128[b]. — Inf. boſti HusPost. 36[b], buoſti Kruml. 486[a], Lact. 223[c], jichž nelze proboſti Har. 2, 234, bóct BartD. 1, 61 (val.), bůcť t. 90 (stjick.), bocť t. 123 (laš.). — Part. kopím boda AlxV. 1676, boducz Troj. 88[b], boďa BartD. 1, 78 (rožn.); řezali se nožmi a špicemi bodli incidebant Ben. 3. Reg. 18, 28, bód n. bódéł fem. bódła neutr. bódło BartD. 1, 78 (rožn.); ktož je boden Mast. 64, mnoho mužóv zbodenych noži DalC. 11, rány v těle bodene Modl. 83[a], proboden Us. — Subst. verb. bodenj v očích Háj. herb. 326[b]. — Je významem durativum, srov. bodli = incidebant, bodení = nč. píchání; časem zaniká a nahrazuje se iterativem *bodati*.

bředu, břísti, z *bred-* (stupň. *brod-*); stupeň oslabený *brъd-*. Praes. *brdu* (1slab.), *břdu* atd., z *brъd-*: beránek ji (řěku) przebrzde Štít. uč. 78[a]; pak-li póvod (při očistě vodou) przyebrde, tehdy pohnaný má za ním břísti, a przebrzde-li také, tehdy jest jeho (póvoda) prázden Řádpz. 69; analogií *bředu*: ať (já) przebrzedu Ben. Súdc. 12, 5, bředu Us. — Impt. *brdi* atd., z *brъd-*: brzdi Bel. 166[b]; analogií *břeď*. — Impf. *brdiech* atd., z *brъd-*: čím dále v řěku brdyeſſe Pass. 360, čím déle v tu vodu brzdieſſe OpMus. 14[a]; analogií *břediech*: když brziediechom Otc. 157[b]. — Aor. sil. *břid-*, *břid-*, z *brъd-* (zdloužením): sv. Eustachius přěs řěku przibrzyde Pass. 569, přěs řěku przyebrzyde PassKlem. 235[a], (Čechové) tu řěku przyebrzydu DalC. 47, slab. przebrzidechu DalV. tamt. — Inf. *břísti*, z *brъd-* (zdloužením): póvod má do vody brzyſti, pohnaný má za ním brzyſti Řádpz. 69, slon nemóž jie (řeky) przebrzyſty Štít. uč. 78[a], mějíše brzyſti Otc. 12[b], (ženy jaté) v blátě břísti musily WintObr. 2, 411 (z r. 1556); analogií

podle praes. *brd-* inf. bŕst ŠembDial. 73 (slc., dol.-orav.); jinou analogií podle *bred-* inf. *břésti*: brziefti Otc. 253[b], mohl-li bych jej (Jordan) přebřesti Pref. 51, břécť BartD. 1, 77 (rožn.) a 90 (stjick). — Part. (mužie) przebrzidli Ol. 2. Reg. 19, 17, bředli nč., slc. zabŕdol, vybrdla Duš. verb. 103; prziebrzied řeku Otc. 284[a], przebrzedſſe Jordan Ol. Jos. 2, 23; (vody) nemožiechu przebrzedeny býti t. Ezech. 47, 5. — Sloveso toto známo ještě v jazyku knižném, zaniká a nahrazuje se reflexivem *broditi se*.

bud-, z *bąd-*, v tvarech praesentních slovesa *býti*. Z jeho kořene *bheu-* oslabeného v *bhu-* bylo praes. **bhu̯-onō*, s příponou kmenotvornou *-ono*, *-one*; k tomu přibyla časem a analogií kmenotvorná přípona další *-dho*, *-dhe*, n. *-do*, *-de*, a bylo praesens **bhu̯-on-dhō* n. **bhu̯-on-dō*; z **bhuondh-* i **bhuond-* je psl. *bąd-*, a z toho dále praes. *bądą*. Srov. zde § 16 č. 1. pozn. a Brugm. II, 992 a 1054. Poněkud jinak Friedr. Lorentz v Jag. Arch. 18, 92 a 96. Podle něho přistoupila k oslabenému kořenu *bhu-* přípona kmenotvorná *-nd-*, slabika **bhund-* měla přízvuk střídný s litevským t. zv. taženým (schleifend), a za toho změnilo se bh*und*- v b*ąd*-. — Místo *bud-* bývá *byd-*, vlivem tvarů z *by-*: býti, byl atd. — Praes. *budu* atd.; odchyl.: búdeſs Ben. Lev. 25, 3, slúti búde t. Deut. 25, 10; jemu málo přibyde ŽerKat. 14, nabydeme Beck. 1, 353, nabyde BílD. 285, dobydu, nabydu Nejedlý-Gram. 255 (konstatuje), přibyde, ubyde Us., přibyde vám Bart. NPís. (1882), 183, zbyde BartD. 1, 153 (slavk.). — Impt. *budi* atd., pl. 1. *buděm*, bohadle pilni budyem Štít uč. 137[a]; byď, byďme, byďte BartD. 1, 35 (raděj.), t. 54 (dol.), t. 80 (rožn.) a j., byď t. 131 (laš.), byjď t. 2, 275 (jemn.), beď t. 147 (slavk.), běď t. 176 (brn., z byď), bêď t. 71 (olom.) atd. — Impf. *budiech*: ten uzdraven budieſſe Krist. 64[a], když budieſſe pozdě Otc. 78[b], (Čechové) mečem dosti dobudyechu DalC. 79, páni v útěšě pobudyechu tamt.; spaseni budeyechu Mat. Rozbor 742 m. budiechu. — Part. praes. act. *buda* atd.; buďa BartD. 2, 39 (kroměř.), beda t. 197 (tišň.), zbyda atd. — Analogií pak je z *bud-* i tvar infinitivní: jimiž (praky) město dobudeno bude Mill. 91[a]. — V stsl. patří sem také injunktiv pl. 3 *bądą* = sunto, o němž v. Wiedem. 37 sl. a Brugm. II, 1278; v č. tvaru takového není. —.

čtu, *čísti*, z *čьt-*, *čit-*; *čit-* v inf. je stupně středního, pův. *kei̯t-*, *čьt-* pak v praes. stupně oslabeného, pův. *kit-*, srov. Brugm. II, 1039 a Wiedem. 143 sl. — Praes. *čtu* atd., z pravidla tak; analogií odchylně *čitu*: o žádném ſe neczite MudrA. 1[a], czite ſe t. 7[a], o mnohých cziteme t. 25[b]; a jinou analogií, podle *četl* atp., také *četu* atd.: četu, četeš, čete, četeme, čestete, četó chrom. 286, BartD. 2, 139 (zábř.) a j., co vy to čtete Suš. 125. — Impt. *čti* atd., pocztyem Pass. 277 a 279, čtěm, čtěte Us.; odchyl. przectite lid Comest. 100[a], mechanicky podle sing. čti, v. § 19 č. 6 a § 55; jinou odchylkou: *čeť* pl. čeťte a z toho čejte BartD. 2, 129 (zábř.) a chrom. 286, z praes. četu, jako je pleť z pletu. — Impf. *čtiech*, o svatých najradější

cztyeſſe Pass. 404. — Aor. *čit-*, *čít-* (buď z inf., nebo spíše zdloužením, jako *břid-* z *brьd-*): (Darius) chtě zvěděti, lida co je, czyte z jitra až do noci AlxV. 1111, jakž Valerianus przieczyte Pass. 597, (Mojžieš) vzem knihy czite legit BiblA. Ex. 24, 7, Ol. tamt., zczzyte je recensuit t. 2. Par. 25, 5, (Josef) přijem list i czite jej, a když przeczite lístek, pochváli boha Nikod. 48[b], (Mojžíš) poczite lidské hlavy Comest. 87[b], přijem Didymus list čžite a hnedky odepsa Alxp. 102; pl. 3. když toho slova doczytu, tak inhed s. Marta duši pustila Pass. 381, když p'citechu (list) Koř. Skutk. 15, 31, poczytechu mnoźstvie Comest. 88[a]. — Inf. *čísti*, rač wiczyſty Mast. 132, zczijſty nemóžem počtu svých hřiechóv Štít. ř. 132[a], zczyeſti lid m. zčísti Ben. 2. Reg. 14, 10; zſtiſti ŽKlem. 89, 12 t. j. žtísti, změnou hláskovou ze zčísti, srov. I. str. 494 a 521. — Part. *čta* atd., cztvvcz Štít. ř. 240[b], nč. čta, čtouc-; analogií: czita sobě onoho mudrce Mudr. 8[a]; *četl* pl. *čtli* atd., ty ſi zczetl ŽKlem. 155[b], zecztli ſu kosti mé t. 21, 18, ste czztli Ol. 2. Par. 34, 24, čtli Háj. 363[b], mnoho sem czztla Kruml. 293[b] atd., shodně s pravidlem jerovým, srov. I. str. 168; odchylka analogií: Ezechiáš vzal listy i cztl jě Pror. Isa. 37, 14, poczetla sě býti MamA. 20[b], čtl BartD. 2, 174 (brn.) a j., četla atp.; *čten* atd., (radosti) nemohú poczteny býti Kruml. 96[a], nč. též; odchyl. *čtěn*: (levité) dvakrát jsú cztieni Comest. 87[b], čtěnj svatá Seel. 205 (marg.); jinou odchylkou dial. *četen* podle praes. četu atd., jako pleten podle pletu: četené chrom. 286, četené BartD. 2, 139 (zábř.), subst. verb. četeni t. — Dial. je místo *čtu* atd. také praes. čnu BartD. 1, 128 (laš.), inf. čnúť t. a 78 (rožn.), čnút t. 32 (pomor.), subst. verb. čnuti t. 123 (laš.). — Sloveso toto zaniká a nahrazuje se svým iterativem: slc. čítať, podobně jinde ve slovanštině; v nář. chodském vyvinulo se iterativum nové *čtát*, podle *čtu* atd.: nemůžeš to přečtát chod. Han. 243, já to čtal t. 97, nečtalá t. 151.

dad-. Z tvarů slovesa tohoto patří sem imperfektum a part. *-nt*. Tvary ostatní jsou dílem z kmene bezpříznakého, v. § 213 sl., dílem ze samohláskového *da-*, v. tř. I. vz. 7 § 105. — Impf. *dadiech*: jemu i jeden vody nepodadieſſe Hrad. 91[b], nedodadieſſe t. 142[b], (Soběslav) sto hřiven dadyeſſe DalC. 67, nedadyeſe jim (Ježíš ďáblům) mluviti Koř. Mark. 1, 34, ano nám nedadieſe vietr prohibente vento t. Skutk. 27, 7, tě hrdině páchnúti jim nedadyeſta DalC. 97, (Němci) sě na běh otdadyechu t. 93, že jemu nedadiechu vsiesti na kuoň Troj. 114[a]; — novotvar *dajiech*, analogií podle *dáti*, *dal* atp.: jenž nedagyſſie hřiešným vzhuoru Otc. 45[b]; to zvláště při složeném *zdáti sě* za starší *zdieti sě* videri, kde význam *da-* = dare je zastřen a tím odchylka analogií stala se snadnější: (ona) blízko ſye zdagieſſe Kruml. 358[b], (ona) hbitieyſſie ſie zdagieſſe t., srov. § 107; — rovněž tak vyskytuje se novotvar *dách* jenom při *zdáti sě* videri, v. § týž; jinde nedosvědčen; v Otc. psáno: s. Apollonius s svú bratří z toho (že jim andělé nanosili chleba) chwalu wzdaſſie gechu ſie toho skrovně požívati 120[a], omylem m.

vzdavše; v Troj.: vyrojí se jiezdní a otdaſſe se s kopími proti Trojanským sbodú mnohé 106[a], omylem m. otdavše; v BiblBosk.: (Ježíš) vzem chléb rozlomi i podaſye jim porrigebat Luk. 24, 30 (Osvěta 1896, 892), omylem opisovatelovým m. podáváše, jak dosvědčují místa stejná: podawaſſe v bibli Ol. (z r. 1417), v bibli Táborské (knih. univ. Pr. 17. A. 10), Pernštýnské (t. 17. A. 7, z r. 1471), Kladrubské, podawaſe v NZák. Koř. (z r. 1425), podawaſe v bibli Dlouhoveské (kn. un. Pr. 17. A. 37, z r. 1475), Hodějovské (t. 17. A. 30), podawaſe v bibli Talmberské (t. 17. A. 28) atd. — Part. *dada*, *-úc-*: dada DalC. 21, KolČČ. 418[a] (1566), nedada svých noh umývati Hrad. 77[a], daduc se tělesné libosti ŠtítOp. 351[b], prodadaucz KolČČ. 256[a] (1558), nedaducze AlxH. 11, 40 atd., nč. dada, dadouc-. Novotvar *daje* atd., podle tvarů *da-*: (kníže) vzal je pod svú ochranu dage Přibyslavským to znamenie za erb Přib. 21[a], wyprodagicz ſe KolČČ. 253[b] (1557), daje dajíc dajíce Nudož. 57[b] (vedle dada), dajíc ČernZuz. 88, ŽerKat. 49 a j., daje (vedle dada) Rosa 185, Eleonora Heynczowa dagycze Annu Rakovou obeslati Lún. var. 1718, podívání nedající se popsati Malý Amer. 3, 221, daja BartD. 1, 26 (zlin.), t. 194 (val.), t. 2, 151 (slavk.), slc. dajúc. V Kat. 44 psáno: chválu zdayucz mně bohu; nikoli novotvar *zdajúc*, nýbrž omyl, smysl a míra veršová (8slab.) žádají *zdávajúc*.

hnetu, hnésti a *hňetu, hňésti*, z *gnet-* a *gňet-*: Praes. *hnetu*, *hňetu* atd.: hneteš Baw. 85, sg. 3. hnete-li vás svědomí Br. Jak. 5, 16, střevíc hnete Reš. Jg., tak ſie hnietu ŠtítPař. 121[b], těsto sválejí a ſhnetu Mill. 124[a]; dial. hnetu BartD. 2, 52 (přer.) a j., hnětu t. 27 (holeš.) a j., nás botečky nehnětú Suš. 433. — Inf. *hnésti*, *hňésti*, dial. hnysť BartD. 2, 52 (přer.) a j., hníst a hněst t. 145 (slavk.). — Part. *hnetl*, *hňetl*: noha se neodhnetla Br. Deut. 8, 4, aby ſye whnyetla Umuč. 2[b], mládenečky hnietla ſie v životě Ol. Gen. 25, 24, hnetł BartD. 2, 41 (kojet.) a j.; — *hneten*, *hňeten*: hněten Us., hnetené BartD. 252 (přer.) a j.

hudu, husti, z *gąd-*. Praes. *hudu* atd.: potom náma diábel ſhude Mast. 111; mor. který lép zahudem Suš. 794; slc. hudiem, pl. 3. hudú Duš. verb. 103. — Impf. *hudiech*: David hudyeſſe Ol. 1. Reg. 18, 10 a 19, 9, hudieſe Kladr. t. — Aor. *hud-*, *húd-*: Apollon vzem húsle i hude Apoll. 136[a]. — Inf. *hústi*, počal hústi Suš. 794, slc. hústi Duš. verb. 103. — Part. na žaltář huda Kruml. 43[a], v hudby huducz Ol. 2. Reg. 6, 5; když David hudl před Saulem Štít. uč. 54[a], David jest hudl t. 70[b], David húdl na húsle Ben. 2. Reg. 6, 14, (David) haudl t. 1. Reg. 16, 23, slc. húdol, húdla Duš. verb. 103; na varhany bylo hudeno WintCírk. 860 (z r. 1560); subst. verb. hudenye Hrad. 97[a]. — V češt. záp. v usu ob. zaniklo.

jdu, jíti. Z koř. pův. *ei-* je slovanské *i-* v inf. *i-ti* č. *j-í-ti* (s hiatovým *j-*), v. § 103. Z kořene pak oslabeného pův. *i-* je slovanské *j-ь-* (opět s hiatovým *j-*) v praes. *jьdą* atd. V kmenu praesentním *jьdo-*, *jьde-* je přípona kmenotvorná vlastně *-do*, *-de*, v. § 16 č. I. pozn. — V složeninách

otъ-jьd- atp. proniká jerové *-e-*: otejdu, vzejdu atd., srov. I. str. 171. V složeninách s býv. *sъn-*, *vъn-* souhláska *-n-* zachována: praes. se*n*du ze sъ*n*-ьdą, ve*n*du z vъ*n*-ьdą, inf. s*n*íti ze sъ*n*-iti atp.; podle toho pak vkládáno *-n-* také jinde: při*n*du, za*n*du atd., srov. I. str. 308 a 379. Za *jd-* bývá *d-*, na př. praes. du m. jdu atp., srov. I. str. 536. V nář. vých. jest naopak *id-* za *jd-*, vlivem infinitivního *i-*. Za *jí-* v inf. je dial. *í-*, srov. I. str. 535, a také *hí-* a j. To vše jsou změny hláskové, ale buď k nim ukazováno také zde a v dokladech následujících. Proti tvarům praesentním *jd-* jsou aoristové *jid-*, *jíd-*. V několika dokladech psáno gid-, gyd- také v tvarech praesentních; pokud to není omylem nebo zvláštností piseckou, jsou to novotvary. — Praes. *jdu* atd. Sg. 1. gdu k otci, kam poidu ŽKlem. 138, 7; 2. ty gdes Hrad. 32[a], prſieydes ŽKlem. 67, 8, wendeſſ DalC. 19; 3. (ten) prſieyde ŽKlem. 89, 6, buoh de před tebú BrigF. 7; du. 1. poydewie (na trh) Hrad. 124[b]; 3. wyndeta dvě olivě z ňeho tě wendeta do královstvie nebeského DalC. 7, DalStrah. t.; pl. 1. tak pogdem tam Hrad. 73[a], poydemee (sic) i my EvZimn. 48, weideme ŽKlem. 131, 7; 2. všichni jenž gdete Hrad. 75[a], když weydete t. 75[a]; 3. i v manželstvu nadeydu (naleznou) práci Štít. uč. 41[a], (hvězdy) du na zemi Kat. v. 988, má slova du do srdce BrigF. 34. Nč. jdu, dojdu, najdu, nadejdu, obejdu, odejdu, pojdu a půjdu (s významem rozlišeným), podejdu, předejdu, přejdu, přijdu, projdu, sejdu, ujdu, vejdu, vzejdu, zajdu, 2. os. jdeš, dojdeš atd.; a vedle toho ob.: du a pudu (z půjdu), deš atd. (nikoli též přídu, kdež není *-j-* odsuto, nýbrž *-ijь-* staženo v *-í-*), du, pudu atd. BartD. 1, 83 (hran.), t. 2, 18 (hol.) a j.; dondu, vyndu, přindu, nandu, obendu t. 1, 14 (zlin.), odyndu (odendu) t. 103 (laš.), dòndô t. 2, 89 (olom.) atp. V nář. břez. je sg. 1. puojděm 2. puojděš atd., a vedle toho také staženě sg. 1. púom, 2. puoš, 3. puo, pl. 1. puome, 2. puotě BartD. 2, VIII. — Dial. *id-* na území východním: idu, ideš atd. ŠembDial. 35 (ob.-mor.), idu, ideš atd. BartD. 1, 11 (zlin.), t. 2, 27 (hol.) a j., idu, idźeš t. 132 (laš.), idem t. 1, 36 (borš.), iděm, iděš t. 39 (súch.), idzěm, idzěš t. 43 (hroz.), atd. Kontaminací tvarů *jd-* a *id-* jest dial. ijdu atd. BartD. 1, 91 (stjick.). V Kunh. psáno: ten gide (praes.) 149[b], omylem m. jde, jak svědčí verš, v němž slovo to je jednoslabičné. V Mat. psáno: ty gydeſſ ke mně 38; ale tu bývá i jindy gi-, gy- místo j-. V AlxV. jest: wynydu zle všitci roci, když božie nenie pomoci 2269; buď odchylkou syntaktickou aorist místo praes., buď odchylný, snad dialektický novotvar praes. místo *vyjdú*. — Impt. *jdi*, *di*, *pojď* atd. Sg. 2. 3. gdi Pass. 342, jdiž Br. NZák. 46[b]; gdíž satane! HusPost. 41[a], zdlouženo emfasí; di kvapně BrigF. 32; prigdi královstvie tvé HomOp. 152[a], výgdi HusPost. 130[a], wyndi mistr tě zóve Hrad. 31[b], weydy v sbožie svého pána t. 115[b], poydy veni Otc. 201[a], poydy nebeské radosti doydy Kat. v. 3422 sl.; pojď Us., pod na súd t. j. poď DalC. 64, pod a opatř Otc. 80[a], protož poď Br. Gen. 31, 44; wyd ven egredere Lit. 3. Reg. 2, 30; wynyd z krajě svého egredere

AlxV. 903, wynyd odsúzen exeat ŽKap. 108, 7, t. j. vynid, novotvar m. vyndi, iď Hatt. slc. 145; iď a idź BartD. 132 a 362 (laš.); nč. jdi Us., di Us. ob., BartD. 1, 11 (zlin.) a j., dźi t. 132 (laš.), přijdi t. 16 (zlin.), přiď t. a Us. ob., pojď Us. a poď Us. ob. a BartD. 1, 11 (zlin.) a j., pój t. 40 (hroz., z plur. pojte); — du. 1. gdieuie tam Ol. 1. Reg. 9, 9, wygdiewa ven t. Gen. 4, 8; poyduie přěde ň AlxBM. 1, 15, podwa domóv Koř. Dan. 13, 13, podwazz Ol. 1. Reg. 9, 9; wygdiema ven bibl. Kutn. Gen. 4, 8, poďma napřed Ben. Tob. 11, 3; 2. 3. gdieta EvZimn. 3, gdietaz Pass. 598; — plur. 1. podeydyem pod tu horu DalC. 2, poydyem Ol. Deut. 13, 2, poydiemez t. Gen. 35, 3, podiemy u modlu ŽWittb. 94^b^, 6, podiem t. 94^b^, 1, jděme, děme, -m Us.; dial. dime, příjdime BartD. 1, 349 (rožn.), podle sing. jdi; poďme Br. Deut. 13, 16; pojďme Us., poďme Us. ob., z toho pojťme chodHan. 63, pojtme t. 79; widme egrediamur Comest. 145^b^; 2. 3. gdiete Pass. 84, Hrad. 12^b^ a j., gdyete Štít. uč. 15^a^, jděte BrNZák. 21^b^; dyete Pass. 354; weidiete ŽKlem. 99, 2, poydiete ŽWittb. 65, 5, poydyete DalC. 22; jděte Us., děte Us. ob.; dial. dite, příjdite BartD. 1, 349 (rožn.), dite chodHan. 205; podte sěm Hrad. 137^a^, přiďte Ben. Gen. 45, 18; pojďte Us., pojďte Us. ob., z toho pojte BartD. 2, 128 (zábř.) a j., pote chodHan. 205 a j. — I m p f. *jdiech, diech* atd.: sg. hvězda nad zemí gdieſſe Hrad. 68^a^, hospodin gdieſſe s nima EvZimn. 46, Alexander gdieſſe Alxp. 5, déšť dyeſſe DalC. 39, když dyeſſe Durink s hradu t. 21, (Anna) z chrámu ven dieſſe Hrad. 70^b^; on poydyeſſe DalC. 95; hospodin przeddieſſe je BiblA. Ex. 13, 21; odchyl.: když zlý duch wynydyeſſe EvVíd. Mus. 12, 43, winidieſſe EvA. tamt., jíše abibat discedebat Blah. 137 (neumělostí); — du. když spolu gdieſta Hrad. 126^b^, dva z učedlníkóv gdieſta EvZimn. 46; — plur. gdiechu na jitřni vše bratřie Hrad. 26^a^, gdijechu Macedonští Alxp. 65, diechu spolu AlxH. 3, 24, dievky u boj dyechu DalC. 15; odchyl.: i gídiechu po ňem Mat. 56 (v Mat. bývá gi, gy za j). — A o r. *jid-*, *jíd-*, zdloužením z *jьd*, jako *břid-* z *brьd-* atp. Aor. s i l n ý sg. 1. *jid. jíd*, doklady sem patřící v. § 56, a); sg. 2. 3. *jide*, *jíde*, v. tamt.; bude-li ť, že chlap zznide^e^ Jid. 111; v Kat. v. 2648 psáno: když jiej (Kateřiny) ciesař zazře okem | ana tak veselým krokem | přede ň gde i tak čile | jakoby atd., gde omylem m. jide, jíde, jak svědčí verš nedoměrný; du. 2. 3. *jideta, jídeta*, doklady sem patřící v. § 56, a); pl. 1. *jidom, jídom* a 3. *jidú, jídú*, v. tamt.; v Kat. v. 185 psáno: tu jim na hrad ukázachu | tamž y gdu podle rady | atd., omylem jdú m. jidú, jak svědčí verš nedoměrný. Aor. s l a b ý *jidech, jídech* atd.: když jeho hledajíc gidech otšedši opět przigidech Hrad. 39^a^, když do krčmy gideſta Hrad. 124^b^, wynydeſta dva kněžě DalC. 28, Paris a Deifebus otgideſſta Troj. 55^b^, tu cělý den gidechu Hrad. 71^b^, (panny) gijdechu kupovat Štít. ř. 231^b^, (panny) wgijdechu na svatbu t. 230^a^ a 231^b^, všecka vojska gidechu k lodím Troj. 59^a^. — I n f. *jíti*: po bohu gijty Štít. ř. 13^a^, by směl gijty t. 170^b^ atd., nč. jíti Us., jít Us. ob.; dial. jíť BartD. 1, 65 (val.) a j., jiť t. 2, 84

(šternb.) a j., prójíť, výjíť atp. t. 1, 349 (rožn.), dójit t. 29 (pomor.), dójiť, prójiť, zájiť t. 85 (stjick.); dial. *jt* atd. m. *jít-*; najt, odejt t. 1, 355 (dol.), ujc (ujíti), vejc (vejíti) t. 43 (hroz.), předejć t. 132 (laš.); dial. *í-* m. *jí-*: ít t. 1, 26 (zlin.), íť t. 35 (alenk.) a j.; z toho dále *hí-*, *hi-*: hít t. 2, 187 (tišň.), hit t. 210 (třeb.) a j.; s *d-*, *jd-* podle praes.: vydíť t. 1, 65 (val.), dojdíť t., vydiť t. 132 (laš.), vyjdiť t.; dial. *jí*s*t*i podle praes. *idu* atp., jako je vé*st*i k ve*d*u: musíš se mnú jísci Suš. 100, z toho světa isť musela t. 90, ísť BartD. 1, 38 (lip.) a j., íst t. 36 (borš.), ísc t. 43 (hroz.), iść t. 356 (laš.), išč t. 107 (též), ísť Hatt. slc. 144; nájisť (najíti) BartD. 1, 34 (mor.-slov.), najsť slc., najść, odejść BartD. 1, 163 a 364 (opav.); dial. *(j)dout* podle praes. *(j)du*, jako je *minout*, dial. *pnout* k *minu*, *pnu*: zajdout, přijdout Šemb. 28 (částečně v Čechách sev.-vých.), vodejdout, přídout mýt. 341. — P a r t. *-nt*: gda k niej Kat. 1066, král da na vojnu DalC. 98, sám odeyda Hrad. 79^b^, wenda v tu zahradu t., Maria gduczy t. 71^a^, wegducze rcětež t. 75^b^, gducze DalC. 67, na vojnu duce t. 79, nč. jda atd.; novotv.: tehdy Alexander wnyda (rým: Mida) vzpodejma (kola) i pusti níže AlxV. 1159, on (Alexander) jich mysl vida (s) svými liudmi u město wnyda wogyem dobře otpočinu AlxV. 2140 a AlxVíd. tamt. — Part. *-l*: *šel*, v. doleji pod záhlavím *šed-*; novotv. *-jdl* ke *jdu*, jako je *vedl* k *vedu*: kterýž by pacholek od mistra odeidl (z Artikulů cechů Jindř.-Hradeckých, rkp. z r. 1476, excerpt J. Ortha), už sem to najdla (v řeči dětské). — Part. *-s*: *šed, šedši*, viz doleji pod záhlavím *šed-*. — Part. pass. se při slovese tomto, podle povahy jeho významu, jen zřídka vyskytuje a nestejně vyvíjí; ku přechodnému *najíti* jest obyčejně part. slovesa *nalézti*, *nalezen*; v psl. bylo part. či adj. *šьstъ*, ze *šьdtъ*, z čehož je č. subst. verb. *příštie* atp., stsl. *prišьstije* adventus, *šьstije* iter atd., v. doleji *šed-*; — původu pozdějšího jest parf. *jden*, ku praes. *jdu* jako *veden* k *vedu*, a part. *jit*, k inf. *jíti* jako *kryt* ke *krýti* atd.; na př. *jden* (zvláště v textech a nářečích mor.): by jinú cěstú mohlo gdeno býti ROl. 26^b^, (země) obeydena Pror. Ol. Amos 3, 11, z divóv dogdenych v jeho životě EvOl. 92^b^, bude-li to najdeno List. 1568 Pras. 19, po mnohém uvažování najdeno Koz. 404, vyjdený, zajdený (zašlý) BartD. 1, 196 (rožn.) a j.; — a *jit*: přigito jest ventum est Kladr. 2. Mak. 8, 20, aby s té appellací sgito býti mohlo KolČČ. 126^a^ (1550), aby nebezpečenství předjito bylo WintObr. 2, 207 (z r. 1582), sjitej, zajitej podkrk. 250, věkem přejítý BartD. 1, 255 (rožn.); — krom toho vznikl také novotvar *šen*, k part. *šel*, jako je *slyšen* k *slyšel*: předejdiž, aby (ty) nebyl przedſſen Hug. 187. — S u b s t. v e r b. *-štie* ze *šьstьje*, v. doleji pod záhlavím *šed-*; *jdenie*: na wydeny Israhel z Egypta in exitu ML. 35^a^, v tom ſeydeny Pulk. 105^a^, w ſendeny neb sběžení (t. bitevním) t. 9^a^, po odeydeny od města Mill. 92^b^; odchyl.: k przygydeny k vám EvOl. 99^b^; *jitie*: k němu przigitim ŠtítMus. 128^b^, tvé wgitie ingressus Ol. 1. Reg. 16, 4, královo zagitie profectio t. 2. Mach. 13, 26, aby učinili przegitye Phase t. Num. 9, 4,

ſnitie neb zahynutie Tkadl. 11[b] a 39[b], ostanúce slibu wgitie introeundi Koř. Žid. 4, 1, těžké gytie PulkL. 427, (gleit) k přijití a odejití WintObr. 2, 235 (z r. 1560), to gitj VesB. 186[a]. — Ve složení s *při-* jsou č. tvary slovesa *jdu*, *jíti* dílem *při-jd-* z *pri-jьd-*, dílem *při-ji-*, *při-jí-*, srov. I. str. 557; v obojích případech bývá stahováno a jest tedy praes. *přijdu*: przigde hodina EvZimn. 51, přijde Br. NZák. 20[b], přijdu Us., a *přídu*: pr̃ídu a zjěviu sě ŽKlem. 41, 3, když pr̃ídes t. 153[b], przide ten den Hrad. 89[a], nepokoj przyde Štít. uč. 72[b], národové pr̃ídu ŽKlem. 85, 9, přídu Us. ob.; — impt. *přijď* Us., a *příď* (zkrác.): pr̃íd smrt ŽKlem. 54, 16, příď Br. NZák. 20[b], Us.; — aor. *přijid-*, *přijíd-*: když przigidu AlxH. 1, 7, pr̃igide koturniks ŽKlem. 104, 40, kněz przygyde DalC. 78, Tym a Komon przygydeſta t. 26, Čechy przygydu t. 77, nemocný przigide Hrad. 19[a], když tam przigideta t. 71[b], przigide Maria EvZimn. 46, ženich przygijde Štít. ř. 230[a], potom przygijdu panny t., p͗gíde hlas BiblB. Mark. 9, 7, przigide Jezus Mat. 38, przigidechu EvTřeb. Luk. 2, 6, przygidechu Alxp. 109, a *příd-*: když lesem gyde, k velikému hvozdu przide DalC. 2, když przide velký čtvrtek když bieše Ježíševi jatu býti Hrad. 75[a], když przide ta chvíle vztáza t. 101[b], když by večer przidu apostoli t. 76[a]; — inf. *přijíti*: przygyty DalC. 12, przigyty Štít. uč. 36[a], přijíti Us. atd., a *příti*: aby ráčil przití Hrad. 49[a], bychom mohli tudiež przití t. 48[b], móž k tomu przití Štít. uč. 72[a]; — part. *přijda*: przigducze EvZimn. 46, přijda Us., a *příďa*: przida k tobě Hrad. 49[a], svódnicě przíducz t. 101[a], przyducz Štít. uč. 73[b], przíducze EvTřeb. Mark. 16, 1; — subst. verb. *přijitie*: k ňemu przigitim ŠtítMus. 128[b], a *přitie*: jehožto na svět przytye Pass. Klem 59[a].

jěd-, *jiesti*. V *jěd*, *j-êd-* jest *j-* hiatové, a kořen *êd* z býv. *ēd-*, zdlouž. z *ed-*, srov. I. str. 20, 42 a 95 sl.; ve složení, když první člen se končí souhláskou, hiatové *j-* nebývá, a je tedy na př. stsl. sъn-ěsti č. sn-iesti, a podobně stsl. *iz-ěsti* (m. *izъ-*) č. *z-iesti* dial. zest BartD. 1, 16 (zlin.), part. zedł t., zedeny t. 80 (rožn.) atd. — Praes. *jiem* a impt. *jěz* v. u kmenů bezpříznakých § 216 sl. — Impf. *jědiech*: negiediech ŽKlem. 105, 5, popel jako chléb giediech manducabam ŽWittb. 101, 10, jenž giedieſſe chleby edebat t. 40, 10, giediechu comedebant ŽKlem. Deut. 38, lidé mrchu liudskú gyedyechu DalC. 94. — Aor. *jěch*, *jě* atd., doklady sem patřící v. nahoře § 56 b). — Inf. *jiesti*: giéſti Ol. Ex. 12, 20, David měl gijeſty chléb Štít. ř. 152[b], kus (chleba) ſnyeſti Hrad. 77[a] atd., nč. jísti Us., jíst Us. ob., BartD. 2, 266 (jemn.) a j.; zkrác. budem jist chodHan. 17, hajť nám dají jist t. 23; zkrácením jiným, z nezúženého *jiesti*, je dial. jest BartD. 1, 9 (zlin.) a j., jesť t. 2, 34 (hol.) a j. — Sup. *jěst*, *jest*: než vzejde na horu gieſt ad vescendnm Ol. 1. Reg. 9, 13, když wgide w duom geſt chleba Lit. Luk. 14, 1, (židé) jdiechu geſt Comest. 204[b]; odchylkou: když bieše všel Ježíš gíeſt chléba t. j. jiest HusPost. 165[a]. — Part. *-nt jěda*: gyeda Pass. 424,

píce gieducze Hrad. 133[b], když kněžě gyeducz uzříte edentem DalC. 4, gieducieho comedentis ŽKlem. 41, 5, gieduczieho ŽWittb. 105, 2; podle praes. 3. pl. *jědie* atd. vznikl i novotvar *jědě*: gyedyczye a pygycye EvVíd. Luk. 10, 7, negedjce a nepigjce Beck. 1, 353; Nejedlý Gr. 209 vedle jeda, -ouc dopouští jedě, -íc pro rozdíl od *jedu-jeda*; dial. je také *jeza*, se *-z-* podle impt.: jeza, sněza BartD. 1, 26 a 342 (zlin.), nejeza t. 195 (val.); — part. *-l*: giedl Pass. 280 atd., nč. jedl Us., BartD. 2, 177 (brn.) atd.; zjědoł BartD. 1, 43 (hroz.), jedél fem. jedła t. 80 (val.); v chod. je *ji-*, podle inf.: co sem jid chodHan. 48, snid sem kus chleba t. 75, jako bychom jidli t. 165; — part. *-s*: gied hi piv PilD., giedſſe Jid. 153, Judáš ſnyed počě sě třiesti Hrad. 77[a]; — part. *-n*: chléb nebude geden Ol. Ex. 12, 15, ſnyedeno bývá ŽKlem. 154[b] atd., nč. jeden, sněden atd.; dial. najezený BartD. 1, 339 (val.), jedzený t. 80 (rožn.), jedzený t. 131 (laš.), zedzený t. 30 (pomor.), se *-z-*, *-dz-* podle impt. a podle part. IV. tř. ra*d*iti - ra*z*en atp.; — subst. verb. giedenye Hrad. 3[a] atd.; dial. na dobrým pojedzeňu BartD. 1, 251 (laš.).

jědu, *jěti*. Z koř. *ê*, který jest i v *j-ě-chati*. V *j-ě-* jest *j-* hiatové. V kmenu praesentním *j-ê-d-o-*, *j-ê-de-* je přípona kmenotvorná vlastně *-do*, *-de*, v. § 16 č. I. pozn. V *jě-* klesá jotace a jest *je-*. — Praes. jědu atd. — Impt. gyed s bohem DalC. 44, pl. jeďte, dial. jejte BartD. 2, 128 (zábř.), pojejte pánové pojejte vy se mnó Suš. 36 a j. — Impf. páni na čas wygyedyechu DalC. 79, když (královė) przigiediechu Hrad. 120[b]. — Aor. je a) z *jěd-* a b) z *jě-*; — a) z *jěd-* aor. sil. *jěd-*, *jied-*: giede každý kdež kto kak chtěł vóliu majě PilB., mezi tiem sě to uda, ž' wÿnyede Pilat Jid. 62, (Břětislav) do kláštera gyede a klášter vybi DalC. 42, Zderad pryč odgyede t. 50; v DalC. také několikrát odchylkou -dye m. -de: (Svatopluk) gyedye 24, Svatopluk wynyedye 62, gyedye knieni proti otci 42, (ciesař) pogyedye k mostu 39; když to tělo nesiechu, lodí przigiedu (přějědú) DalH. 31, když sě na snem všickni ſnyedu a před Libuši przigyedu DalC. 3, páni po koniu pogyedu až Bieliny řěky dogiedu t. 5, dievky gyedu bránit svého dvoru t. 11, když Maria ſyn[a] porodi, przigiedu třie králi Hrad. 120[b], když przigedu třie králi t. 68[a], (rádcové) učinichu potázanie, giedu tam s velikú pýchú Kat. v. 215; — a aor. slabý *jědech*, *jiedech*: (dva kněze) na horu przygyedeſta DalC. 53, ſye rozgyedeſta t., mužie pogiedechu Ol. 1. Reg. 25, 20, králi odgédechu t. Gen. 14, 11, do města wgiedechu Troj. 226[a]; — b) z *jě-* jest aor. *jěch*, v textech většinou pozdějších: pak ot ní (královny) otgiech Troj. 223[b], jakž (Přěmysl) Libuši doję̌, Libuše jej za muž poję̌ DalJ. 7 (v rkp. všech mimo DalC., a také rýmem žádáno), (oba kněžě) na horu přijěšta DalJ. 53 var. J., kniežetě sě rozjesta t. rkp. V., tam przygechu Růž. 1. — Inf. *jěti*, krátký a tím lišen od inf. *jieti* capere: kudy chcem ugyety DalC. 44, nč. jeti Us., jet Us. ob., BartD. 2, 151 (slavk.) a j.; zdloužen nově v dial. jéť, vyjéť atp. t. 1, 80 (rožn.); dial. také ject,

vyject Us. (místy), podle vedu inf. dial. vect. — Part *-nt*: jěda, jědúc-, nč. jeda, -ouc-; — part. *-l*: Oldřich (na hrad) byl wnyel DalC. 39, nč. jel, jela atd., dial. zdlouž. jéł, jéła BartD. 1, 68 (val,), t. 80 (rožn.) a j., jinde v masc. dlouhé a ostatně krátké: jił (z jeł) fem. jeła t. 134 (sev.-opav.), přijił fem. přijeła t. 100 (laš.); — part. *-s* opět dvoje, jako aor.: a) *jěd*, na př. kněz wnyed u Bavory DalC. 89, král przygyed do Čech t. 100, dojed jich jě sě s nimi bíti DalJ. 109, přijed na mé věno tu mi vzal člověka Půh. 2, 201; k hořě jedné przygedw Pulk. 149[a]; (Petr) nevěru jim učinil odjed od nich TomP. 6, 148; a b) *jěv*, na př. wygyew na lov DalC. 39, kněz vjev u Bavory Dal. 89 rkp. VZ, král přijev do Čech t. 100 rkp. VLZ, dogiew s. Prokopa Hrad. 15[a], otgewſſe pryč Ol. 2. Par. 24, 25, gew domóv Nikod. 103[a]; — part. *-n*: by na lov gien(o) PilB. (rým wiedyeno, ale napsání nezřetelné a proto nejisto, srov. Listy filol. 1893, 376); *-t*: ujetá cesta Us., jétý, jétá, jété BartD. 1, 80 (rožn.); — subst. verb. jetí Us.

kladu, *klásti*, psl. *kladą* atd. V kmenu praesentním *klado-*, *klade-* je přípona kmenotvorná vlastně *-do*, *-de*, v. § 16 č. I. pozn. Kořen slovanský je tedy *kla-*, srov. lit. *kło-ju* anglosas. *hla-de* něm. *la-de* Brugm. II, 1047. S tím shodovalo by se part. *klal*: czeſt twu klal ſi ŽKlem 49, 18; ale je to spíše omyl písecký, m. *kladl*. — Part. *kladl*, dial. kłod (z kłádł) fem. kładła BartD. 1, 123 (laš.).

kradu, *krásti*, psl. *kradą* atd. Part. *kradl*, dial. krod (z krádł) fem. kradła BartD. 1, 123 (laš.).

ktvu, *kvetu*, *kvísti*, z *kvьt-*, *kvit-*; *kvit-* v inf. je stupně středního pův. *kvoit-*, *kvьt* pak v praes. stupně oslabeného, srov. Leskien v Jag. Arch. 5, 512 a Wiedem. 143 sl. Psl. *kvьt-* tvarů praesentních dávalo č. *kvt-*, a toto přesmykováno ve *ktv-*, někdy ve *tkv-*; později bývá za to *kvet-*, analogií podle part. *kvetl* atd.; *kvet-* pak měněno zase ve *květ-*, podle subst. *květ*. — Praes. *ktvu* atd.; sg. 3. člověk jako květ polský otektwe ŽWittb. 102, 15, otektwe ŽKlem. tamt., wzcktwe svatost má efflorebit ŽWittb. 131, 18, ŽKlem. tamt., pihva ne wzektwe ŽWittb. 27, 7, smysl tvój ktwe múdrostí Alxp. 80, království České ktwe Háj. 269[a]; kvítí tkve Rvač. Jg.; pl. 1. když jako ktwem v své mladosti ŠtítMus. 126[a]; pl. 3. wzektwu ŽWittb. 71, 16, ŽKlem. 91, 14, zektwu t. 71, 16, dvakrát léta ktwu osěnie AlxV. 616, (byliny) ktwau Háj. herb. 11[b], nč. hody dou, jabka kvou (m. ktvou) SborHoř. 74, archaismus zachovaný v koledních písni; *kvetu* atd. Us., kveto BartD. 2, 174 (brn.) a j., kfetu t. 2, 52 (přer.); *květu* atd., kwětau Beck. 1, 146, Kon. 960, květu Us. ob., květo BartD. 2, 27 (hol.). — Impt. *ktvi* atd.: ráno ktwi floreat ŽKlem. 89, 6, jako lilium ktwi Kruml. 466[a], zaktwiete florete Kladr. Ekkles. 39, 19; *kveť* atd. Us. — Impf. *ktviech*: jěž (Kateřina) v drahéj krási ktwieſe Kat. v. 191, vína ktwyechu AlxV. 687. — Aor. *kvit-*, *kvít-* (buď z inf., nebo spíše zdloužením jako *břid-* z *brьd-*): prokwite pět ořechóv DalStrah. 5; *kvet-*: prokvete DalJ. tamt. (v rkp. jiných, podle

part. kvetl atp.). — Inf. *kvísti*: již jest počal mazanec quiſty Mast. 131, mój rod bude kwyſty DalC. 6, bude kwijſty tvá spravedlnost Štít. ř. 134[a], kwijſti Háj. herb. 82[b]; kwieſti Jeron. 38[b] a Troj. 141[b] m. -í-; analogií *kvésti*: Pal. 5, 2, 4 a j., kvésti Us.; kvést BartD. 2, 174 (brn.) a j., kvest t. 145 (slavk.); a podle praes. *ktvu* také *ktvieti*: bude ktwyety jako lilium Pror. 25[a], fík nebude ktwieti florebit Ol. Hab. 3, 17. — Part. *ktva*: ktwa florens Pror. Dan. 4, 1, ktuuci florens Kunh. 146[b], květe ktwuczy Hrad. 55[a], pannu jakžto róži ktwuczy Kat. v. 2807 a j.; ženy tkwaucj Eus. Jg., tkwaucj hrách Kouble Jg.; *kveta* Us.; part. *kvetl* fem. *kvetla* (m. *kvtla*) atd.: aby nekwetl ŠtítMus. 80[b], otka jest wzkwetla DalC. 6, wzkwetlo jest tělo mé ŽKlem. 27, 7, wzkwetlo ŽWittb. tamt., kvetl Us.; *květl*: wzkwyetl květ KristB. 1[b], (růže) zkwietla jest Otc. 415[a], Hory kwietly Háj. 299[a], kwětl Beck. 1, 286, květl Us. ob., květyl BartD. 2, 259 (žďár.); — subst. verb. *ktvenie*, *kvetenie*: čas ktvení Puch. 67[b], vzektvenie DalJ. 6 rkp. Ff, P, J, vzkvetenie t. rkp. LS, vzekvetenie t. rkp. V, té suché otky wzektwyenye DalC. 6

matu, *miesti*, z *męt-*. O přehlásce *mat-*, *mět-* srov. I. str. 106 sl.; přehláska se časem ruší a v nč. je *mat-* skoro ve všech tvarech. — Praes. sg. 1. *matu*, 2. *měteš* atd., ješčež mi sě myete ž' neviziu mého družěte LMar. 28, v tom sě nic nepomyete AlxV. 1070, (súsěd) zmyete obilé Rožmb. 280, pak-li zmyete přísahu Řádpz. 89, t. 65, ktož zmyete ten ztratí ODub. 22, že sě všecko sem i tam měte Gryl Výb. 2, 1683; nč. matu, mateš atd. — Impt. stč. *měť*, zmyet jej (chléb) AlchAnt. 45[a], wmyet ten prášek (v) vuosk t. 56[a], nč. mať. — Impf. *mětiech*, (Ježíš) když hlínu myetyeſſe ML. 50[a]. — Aor. 3. sg. *měte*, *miete*, před ním všichni běháchu, až jemu knieže se naměte, tudíž jím Tandariáš ihned bláto zaměte Tand. 68. — Inf. *miesti*: musil by hlínu myeſty DalC. 76, póhon kaž zmyeſty Rožmb. 75, ktož zmyeſti má ODub. 119, větrové (sě) počnú myeſty Vít. 9[a]; nč. másti Us., dial. zmjást BartD. 2, 206 (třeb.), mact t. 1, 77 (rožn.), mňact t. 14 (zlin.). — Part. *mata*, *-úc*; — *mátl*, *mietli* atd.: přísahu zmátl Řpz. 89, žena vzemši múky i rozmatla Ol. 1. Reg. 28, 24, co sú řeč česků zmietli HusE. 1, 134, Němci nám řeč zmítli Blah. 285; odchyl.: aby sě nic nemyetlo Trist. 119, snad sě j' mietlo t. 349; nč. mátl, mátli, dial. pometl se, zmet se = spletl se Duš. jihoč. 2, 10; — *měten*, aby lidé zmietení šli k té večeři HusPost. 119[a]; za Blah. je změteno mor., zmateno česk. Blah. 274; maten Us.; má pomatený smysle Duš. jihoč. 2, 10; — subst. verb. *mětenie*, ve dskách zmietenie přičini NRada 717, nč. matení Us., změtení v jaz. knižném.

metu, *mésti*, psl. *metą* atd. Part. metl, dial. zmétl, zmétla BartD. 1, 300 (val.).

padu, *pásti*, psl. *padą* atd. Praes. *padu*: pade sníh ŠembDial. 14 (záp.-česk., = padá), na těch věcech kteréž padu MudrA. 40[b] (= nč. padají),

ſpaduv i zetřěni budú Pror. 6[b]. — Aor. sil. *pad-, pád-*: 1. sg. nynie popad nunc coepi (překladatel rozuměl cepi) ŽKlem. 76, 11; 3. sg. pa(a)de k nohám mým EvZimn. 34 (druhé -a- škrabáno), pade na svój obličěj Alb. 56[b], tu ſye moſt propade mnoho dobrých v řěku upade DalC. 89, učenníci padu na svú tvář a báchu sě EvZimn. 20, když popadu židé Ježíšě Alb. 20[a]. — Inf. *pásti*: v hřiech upaſti Pass. 3, chtiec jeho v něčem popaſty ML. 91[a], (bůh) pěti městóm dal ſe propaſty Štít. uč. 62[b], dolóv spásti DalJ. 21 rkp. V., nč. dial. spaść BartD. 2, VIII (laš.). — Part. *pada*, adj. jako lev popaduci ŽKlem. 21, 41; *padl*, třas popadl jě apprehendit ŽWittb. 47, 7 atd., padl Us.; dial. pádlo to chodHan. 19, napádlo mu t. 111, jak to dopádlo t. 192, spádoł BartD. 1, 39 (hroz.) a j.; odchyl. abychom nepali Brig. 5[a] (bezpochyby omylem); *paden*, popaden comprehensus ŽWittb. 9, 17, popadeny buďte ŽKlem. 58, 13, zpropadený Us.; subst. verb. *padenie*, vpadenye ohrady ruina ŽKlem. 143, 14. — Je významu durativního, srov. praes. dial. sníh pade, stč. věci padú; časem zaniká a v nč. je skoro veskrze nahrazeno iterativem *padati*: sníh padá, věci padají atd. Tvary jednoduché aor. sil. 3. sg. pade, 3. pl. padú, pokud jsou významu perfektivního, patří vlastně k inf. padnúti.

pletu, plésti, psl. *pletą* atd. Part. pletl; vplétl jest v siet nohy své Ben. Job. 18, 8, plétél BartD. 1, 37 (strāň.), plit, plitła t. 100 (laš.). V nář. sev.-op. je změnami hláskovými plo- a plu-: praes. plotu, ploťoš n. plоćoš atd., impt. pluć, plućmy, inf. plość, pluść t. 1, 135 a 136 atd.

přadu, přiesti, z *pręd-*. O přehlásce *přad-*, *přěd-* srov. I. str. 107; pravidelnost její se časem ruší a dílem nastává kolísání, dílem ovládají tvary *přad-* nebo tvary *přěd-*. — Praes. sg. 1. *přadu* 2. *přěděš* atd., předeš jako vřes Smil. přísl. Výb. 1, 841, (lilie) ani przadu EvVíd. 6, 28, lilia polská nedělají ani przadu Koř. tamt.; já přadu Suš. 541, abecede kočka přede (dětské pořekadlo); přadu i předu, předeš i přadeš atd. Us.; v nář. chod. veskrze před- chod. 34; přadu BartD. 2, 10 (holeš.), předu t. 9 (též). — Impt. *přěď*, nč. přeď i přaď. — Inf. *přiesti* nč. přísti, příst Us., BartD. 2, 122 (zábř.), přísť t. 9 (holeš.), přist t. 107 (jev.), přisť t. 52 (přer.) atd.; budu-li přást Suš. 703, přást BartD. 2, 174 (brn.), přast t. 145 (slavk.), priasť t. 1, 44 (břez.), prjasc t. 42 (hroz.), prast t. 36 (borš.) atd. — Part. *přada*, (vědi) po tmě przaducze AlxH. 11, 39, nč. přada i předa Us.; — *přadl, přědli* atd., rci muži by przadi Hod. 81[b], przialla vlnu Otc. 468[a], (ženy) naprzadly postavcóv Ol. Ex. 35, 25, nč. přadl i předl, předli i přadli atd. Us.; přadł, předł BartD. 2, 9 (holeš.); zdlouž. přádl, přídl atd.: přádł t. 1, 36 (blatn.), přádła t. 29 (pomor.), příd, přídla chod., (dívky) to konopí spřídly ŽerKat. 13, přídl BartD. 2, 106 (letov.), přidl t. 41 (kojet.) atd.; — *přěden*, nč. předen i přaden Us., přadenej BartD. 2, 258 (žďár.) atd.; — subst. verb. *přědenie*, nč. předení i přadení.

rostu, rósti, stsl. *rastą* atd. Za *rost-* bývá zdlouž. *róst-*, *ruost-*, *růst-*.

Praes. rostu, dial. rustu, rusteš BartD. 2, 44 (kojet.), růsto, růsteš t. 163 (brn.). — Impt. *rosť*, plur. *rosťte*, wzroſt učenie mé concrescat ŽKlem. Deut. 2, roſtte a ploďte se Štít. uč. 124[a], roſtte crescite Ol. Gen. 1, 22, roſte crescite Comest. 5[b]; růsť jablunko Suš. 425. — Impf. když ješče roztiech podľal mě ŽKlem. Ezech. 12. — Aor. *rost-, róst-*: ruoſte to dietě crevit Comest. 31[a]. — Inf. růsti, růst Us., růst BartD. 1, 25 (zlin.), rósť t. 61 (val.), ruósť t. 44 (břez.), růsť t. 2, 27 (holeš.), rusť t. 44 (kojet.) atd. — Part. rostl Us.; (kořen) by roſl Orl. 63[b], aby jeho žádost roſla t. 42; róstl atd.: že by úroci zruostli Tovač. 172, ſruſtl AlchAnt. 104[a], což ſruſtlo t., jako by ſe ſpolu ſruſtli t. 68[b], uróstél BartD. 1, 61 (val.), ruóstéł t. 45 (břez.), rvóstoł t. 43 (hroz.), růstł t. 2, 27 (holeš.), rustl t. 80 (olom.), neporůstło t. 1, 181 (zlin.), (rohy) narůstły t. 342 (též) atd.; a -u- (-ů-) zdlouženo později opět v -ou-: přiroustła t. 356 (dol.).

sadu, siesti, psl. *sędą*, *sěsti*. Tvary praesentní jsou z pův. *sęd-*, infinitivní z pův. *sěd-*. V praesentních je přehláska *sad-*, *sěd-*, jejíž pravidlo se časem ruší; srov. I. str. 108. Význam je perfektivní, *sadu* = nč. sednu atd. — Praes. *sad-*, *sěd-*, ze *sęd-*; sg. 1. *sadu*: s hřiešnými neſadu non sedebo ŽWittb. 25, 5, neſadu ŽKlem. a ŽBrn. tamt., když již ſadu v jeho domu AlxV. 1006, ſadu v jeho domu t. 1022, kde já ſadu Hod. 86[a]; (já) ſyedu v popele Alb. 60[b], ať na kuoň wſedu Háj. 46[a]; sg. 2. *sěděš*: když ſyedeſſ za stól Modl. 107[b], t. 181[a], wſyedeſſ na kniežěcí stolici Pulk. 4[b], nežli k večeři ſedeſs LékA. 24[b]; sg. 3. *sěde*: ſiede hospodin sedebit ŽKlem. 109, 1, svódnicě přídúc k některéj paní ſiede s ní Hrad. 101[a], ten čas ješto syn člověčí ſiede na stolici veleslavenstvie svého Krist. 63[b], ſyede člověk sám o sobě Alb. 34[b], k súdu ſyede Pror. 118[b], když král sede na trůně OD. 484, tu bóh jako wſyede na vóli člověčí a bude ji spravovati Štít. ř. 201[a], onť ſede na mé stolici sedebit Ben. 3. Reg. 1, 13; du. 3. *sědeta*: ať má syny ſyedeta Koř. Mat. 20, 21; pl. 1. *sědem*: na rúčie (koně) wſyedem Pror. 22[a], když za stolem sědem Podk. Výb. 1, 947; pl. 2. *sědete*: když ſiedete postquam sederitis ŽKlem. 126, 2 a ŽWittb. tamt., vy ſedete na dvanátste stoliciech Pass. 634, tu ſiedete i vy Krist. 63[b], vy zde ſiedete sedebitis Ol. Num. 32, 6, vy zde ſedete Comest. 103[a]; pl. 3. *sadú*: synové jich ſadu na stolici tvéj ŽKlem. 131, 12, (tiší) oſadu zemi slíbenú Alb. 11[b], ti najblíže u boha ſadu t. 10[a], Sadú synové tvoji sedebunt Ol. 4. Reg. 10, 30, oni oſadu dědičstvo t., tu také ať jiní ſadu NRada 507, (dcery) dědičstvie otcě svého oſadu ODub. 107; (diábli) v tvé srdce ſiedu NRada 1901 (rým: povedú), když páni sedú v plném súdě Řpz. 127, synové tvoji ſedau sedebunt Ben. 4. Reg. 15, 12. — Impt. *sědi, sěď* atd., ze *sęd-*: ſied na pravici méj ŽKlem. 92[b], ſiedyz brzo Krist. 67[a], wſyed na kóň Pulk. 4[b], seď dolóv Tand. 3, poſeď výše ChelčP. 235[b], wſeď na kuoň Háj. 66[a], poď a ſeď za stůl Br. NZák. 144[a]; oſiedmy zemi Comest. 125[b]; tuto ſiedte a vizte Hrad. 50[b]. — Impf. *sědiech*, ze *sęd-*: když na kampna wſſedyeſſe Mast. 5[a]. —

Aor. sil. *sěd-*, *sied-*, ze *sêd-*; sg. 2. 3. Mathiáš jest dosáhl stola na ňemž zziede ApŠ. 71, kněz k ňemu přijide a podle ňeho ſyede Hrad. 144[b], vyletě črt i ſyede na střěšě Pass. 313, (Jaromír) ſyede na potřebnéj věci DalC. 36, ciesař u Prazě na súdě ſyede t. 59, rytieř Syede s koně svého AlxV. 1787 (sšěde), Maria s uoslíka sšěde a pod palmú sěde ML. (Výb. 1, 401), i ſiede lid sedit Ol. Ex. 32, 6, (Jakub) ſiede na loži t. Gen. 48, 2, ješťer sě na dvé rozſede Otc. 126[b], David sstúpiv i ſiede na zemi Comest. 144[a]; pl. 1. pátý den wſiedem na moře až do města przygydem Otc. 298[b] (místo náležitého vsědom, přijidom chybně -*em*, opisovatel tvaru -*om* již dobře nerozuměl, srov. § 22); pl. 3. umyvše sě ſyedu k stolu Hrad. 76[a], (král a králová) do Alexandřie se brachu i ſedu na tom hradu Kat. v. 77; — aor. slabý *sědech* atd., ze *sêd-*: wſyedechom OtcB. (místo souhlasné se wſiedem OtcA. 298[b]), (třie králi) s koní ſſyedechu Hrad. 68[b], hosté ſiedechu Trist. 78. — Inf. *siesti* a z toho *sésti*, *sísti*, ze *sêd-*: za stuol ſieſty Pass. 345, na zemi ſyeſty DalC. 23, kažte všem lidem ſieſty Krist. 54[b], (Ježíš) káza zástupu ſyeſti Koř. Mat. 14, 19, za stuol ſieſti NRada 503, sſyeſty s koně ODub. 79, když chce řemeslník mistrem ſijeſti Pr. pr. 254, bóh má srdce oſeſty Štít. ř. 239[b], sſeſti s koně Troj. 141[b], s koně sſeeſti VšehK. 94[b], zasésti Tovač. 35, t. 80, na osla wſyſty EvOl. 71[b]. — Part. *sada*, *sadúc-*, ze *sęd-*: poslúchaj mne tuto ſſada AlxV. 202, (Alx.) vzmluvi k svým lidem ſada t. 694, neſſada s koně AlxŠ. 2, 13, wſada s kým ť libo jědiž Pass. 608, Ježiúš ſada najednom úporu vece Hrad. 78[b], (sladovník) hrabe neuſada t. 133[b], vezmi list a sada napiš padesát EvZimn. (Výb. 1, 1065), ſaducz Ol. Deut. 21, 13; odchylkou -*ě*-: pak wſyeda na ňe (dobytče) bude je zpravovati Štít. ř. 212[b], potom ſieducz k tomu stolu jedie Mill. 110[a], (žena) v lázni ſeducz ChirB. 232[a], zasedúc Tovač. 77 a j.; — part. *sěd*, ze *sêd-*: (Ctirad) ſyed s koně pannu rozvázal DalC. 13, t. j. sšěd, sſed s koně Háj. 72[b], ta saň sě rozſiedſſy Pass. 353, potom spolu ſiedſſe počesta kázati Krist. 16[b]; sſedew s koně Háj. 82[b]; — part. *sědl* atd., ze *sêd-*: obſiedl si ledvie mé ŽKlem. 138, 13, rada neobſiedla mě t. 21, 17, (kóžě) sě rozſyedla Modl. 56[b], sſiedlo ſie ſirdcze jich ŽWittb. 118, 70, abyſſta ſiedla tato dva syny má Krist. 81[a], býkové obſiedli mě ŽKlem. 21, 13, stien skály wyſyedlee Pror. 23[a] atd.; — part. *sěden*, ze *sêd-*: poſiedeny (pl. nom. masc.) Pass. 469; — subst. verb. *sědenie*: jako rozſyedenye zdi Pror. 22[a]. — Zaniklo, v nč. je za to *sednouti*.

skytu, *skýsti*, ze *skyt-*. Praes. *skytu* atd.: já skytu Jg. (z Bočk. exc.), wyſkyteſſ ſye nebezpečenství velikému ŠtítVyš. 110[b], poſkyteſs pravicě Ol. Job. 14, 15, když poſkyte bóh toho Štít. uč. 137[b], svět ſkyte nějaká pochotenstvie ŠtítMus. 4[b], žádost toho ješto svět ſkyte ŠtítBud. 157, bóh ſkyte pomoc t. 160, kdež zkytu hrále AlxH. 8, 24, druzí ſkytu hrále AlxV. 2031, kteryž (dar) nám bohové ſkytu Troj. 64[a]. — Impt. *skyť*: udeří-li tě kto v líce, poſkyt jemu i druhého ŠtítOp. 170[a], neskyt mi se Baw. 69. —

Impf. *skytiech*: (druh) pod meč šíji skytieše Pass. 498, mnozí ſkytiechu veliké dary Otc. 386[b]. — Aor. *skyt-*, *skýt-*: jeden wyſkyte ruku ven protulit Ol. Gen. 38, 27 a Comest. 45[a], Tristram poſkyte jeho (pitie) také panně Trist. 89, oni húbu plnú octa poſkytu ústóm jeho obtulerunt EvZimn. 4. — Inf. *skýsti*: chtě sě v smrt poſkyſczi AlxBM. 4, 22, nemóž-li smilstva poſkyſty komu Štít. uč. 43[a], když sě poče len z země zkysti Baw. 61. — Part. *skyta*: bych postúpil za sě zkyta před sě vás kterého AlxB. 1, 20, nám jest přiekazen svět, se všech stran ſkyta příčiny k rozličnému žádaní Štít. uč. 30[b], stál ſkyta jemu ruku Otc. 249[b]; — *skyten*: čtyři (epištoly) sú poſkitene Lit. předml. k Pavl., pánu Kristovi žluč byla poſkytena Mand. 2[b], když bylo poſkyteno zboží MudrC. 77[b]. — Stč. *skytu* atd. (nesložené) je významu durativního; časem zaniká a v nč. je nahrazeno iterativním *skýtati*, *poskytovati*; durativní bylo tedy také na př. part. stč. *skytl*; v nč. je významu perfektivního, patříc k inf. *skytnouti*.

svad-, inf. svájść (sic) BartD. 2, VIII (laš.), v. *svadnúti* v § 117.

šed-, z *ched-*, stupň. *chod-*. Z kořene tohoto, oslabeného v *šьd-*, jsou participia *šel*, -*šen* (novotvar), *šed* s novotvarem *šev*, a subst. verb. -*štie*. — Part. *šel* fem. *šla* atd., stsl. *šьlъ* m. *šьd-lъ*; tvar č. náležitý byl by *šedl* a je snad dochován v dokladech ojedinělých: kněz bieše šedl do města Kar. 19, proč s' newſſedl Otc. 427[b], ale jisto to není; pravidlem jest šel stč. i nč., šel BartD. 1, 55 (dol.) a j., šeł t. 2, 10 (kroměř.), šeu t. 1, 28 (záhor.), šoł t. 43 (hroz.) atd.; zdlouženo v *šél* a z toho změnami dalšími *šiel*, *šíl* (zúž.), *šil* (zkrác.); doklady jsou tu hojné z doby minulé i z nářečí nynějších: poſſe[e]l Jid. 34, póhon ſſeel t. j. sšél Rožmb. 22, ſſeel Zrc. 12[a], aby ſél HusPost. 192[a], neſſiel VšehK. 14[a], mnohý jda mimo mne před se šíl (rým: zježil) Star. Sklád. 5, 128 (z rkp. XV stol.); abych neſſél Ben. 1. Reg. 25, 33 a j., poſſél jest t. 14, 19 a j., odſſél t. Súdc. 1, 26 a j., przyſſél t. 1. Reg. 30, 21 a j., ſſeel t. Gen. 37, 30, wſſeel t. 7, 13; wyſſél i ſſyel po krajinách t. Súdc. 5, 4, odſſyel t. Súdc. 9, 1, przeſſiel mijeſto t. 3, 26, rozſſyel ſe lid t. 3. Reg. 12, 16, vſſyel jest t. 1. Reg. 18, 11, wſſyél jest t. Tob. 5, 10, wyſſyél t. Súdc. 3, 24, ſſyél t. Deut. 19, 5, przyſſyél t. 32, 44, odſſyél t. Num. 23, 4 atd.; odſſél Háj. 73[a]; šéł BartD. 1, 24 (zlin.) a j., šieł t. 45 (břez.), šiéu t. 45 (lhot.), přišieł t. 174 (mor.-slc.), přišéł t. 67 (val.), šél, vyšéł t. 349 (rožn.), šéł t. 2, 2 (saz.), šél, našél t. 151 (slavk.), přišíl t. 161 (brn.), šíl t. 184 (tišň.), šil t. 10 (holeš.), t. 65 (olom.), t. 142 (zábř.), šuoł t. 1, 134 (sev.-opav.) atd.; — v nářečích, která mají praes. *id-*, přejímá se *i* také sem a jest *išel* atp.: išeu BartD. 1, 38 (lip.), išéł t. 37 (strán.), išéu t. 39 (súch.), išieł Hatt. slc. 144, išoł BartD. 1, 43 (hroz.), išieu, išiou, ujšou Pastrn. 110 (slc., místy); — když klesalo pravidlo o přehlásce slyš*al* - slyš*ěli* atp. (v. § 118), bývalo vedle sebe stejnoplatné *slyšal* a *slyšel* atp., a podle toho také k *šel* přiděláno *šal*: čas przyſſal AlxV. 1498, przyſſal čas trudný t. 2068, mnohý doſſal

nůzě t. 1643, by neſſal na vojnu t. 2239, by sě s královú neſſal t. j. nesšal Trist. 254 (rým: nenechal). — Analogií podle part. *viděl* pass. *viděn*, *slyšel* - *slyšen* (v době pozdější) atp. přiděláno také k *šel* part. pass. *šen*: předejdiž, aby (ty) nebyl przedſſen Hug. 187. — Part. *šed*, psl. *šьdъ*: odſed DalC. 39, dále wodſſedſſe Lobk. 88[a], nč. šed, šedši, šedše; zdlouženo v *šéd*: komorník ſeed i pojme komorníka Rožmb. 29; analogií podle *viděl* - *viděv*, *slyšel* - *slyšev* (v době pozdější) atp. vznikl také k *šel* novotvar *šev* m. *šed*: prziſſew k nie Lobk. 70[b], przyſſewſſe t. 84[b], prziſſewſſy Lún. ort. 1586. — Subst. verb. psl. *šьstьje*, č. *-štie*, *-ští*, stč. zvratnou analogií také *-ščie*, srov. I. str. 512; na př. wiſtie exitus ŽWittb. 163, 33 a j., hospodin ostřiehej weſtie tvého i wiſtie tvého introitum et exitum t. 120, 8, příſtie adventus ŽKlem. 139[a], przyſſczye syna božieho Krist. 84[a], podle weſſczye brány iuxta introitum Pror. Jer. 19, 2, wyſſczye tvého ŽPod. 120, 8, nč. příští.

vedu, *vésti*, psl. *vedą* atd. — Impt. *vedi*, *veď*: pohnaný tolikéž (svědkův) wedy Rožmb. 134, wed t. 116. — Aor. sil. *ved*, *véd* atd.: sg. 3. (poustevník starce) do peleše vwede OtcB. 108[a], (Ježíš) wéde jě duxit BiblB. Mark. 9, 2, (poustevník) když upatři starcě jdúce, inhed proti řemu wynyde a do pelešě jeho wyde OtcA. 307[a] (t. j. výde zúž. z véde), on ji (lvici) popad i wyde ji do kláštera t. 184[b] (též), (mátě) děvečku przywyde OctA. 48[a], pl. 3. jakžto s. Pavel domluvi, tak jeho na smrt powedu Pass. 301, když ju na rozhranie przywedu, počě prositi t. 322, i přijěchu Ježíše i wywedu EvZimn. 44, ji (Kateřinu) z žaláře wywedu Kat. v. 2644 atd., často. — Part. *vedl*, dial. védł BartD. 1, 8 (zlin.), védła t. 60 (rožn.) atd.

věd- psl. *vêd-*. Z kořene tohoto jsou participia *věda*, *vědúc-* a *vědom*; viz o nich při slovese *věděti* v § 132.

vid- psl. *vid-*. Z kořene toho jsou zase part. *vida*, *vidúc-* a *vidom*; v. při slovese *viděti* v § 132.

vladu, *vlásti*, stsl. *vladą*, psl. *voldą* atd. V kmenu praesentním *voldo-*, *volde-* je přípona kmenotvorná vlastně *-do*, *-de*, v. § 16 č. I. pozn. — Praes. zle svým rozumem wladneſſ Kat. v. 1244 (omylem v. vladeš, rým: kladeš), jimiž ješťe mladost wlde AlxV. 346 (omylem m. vlade, rým: rytierstvo mladé). — Impt. ponížení výše wladte Dět. Jež. 4[b]. — Impf. Bracislav vladieše DalJ. 74 z rkp. V. — Aor. (Amazonské panie) sú poručily mužóm oránie a samy zemiú wladu DalC. 10. — Inf. sotně sobú wlazzty moha ApŠ. 147, wlaſty sobú AlxV. 1584, wlaſti budeš ŽKlem. 67, 15 a j., budeš wlaſty ŽWittb. 2, 9 marg., bude wlaſty dominabitur t. 71, 8 a j., bychom wlaſty mohli Pass. 307, ti budú zemij wlaſty Krist. 38[a], bude wlaſty DalC. 4, (črt) wlaaſty bude myslí Štít. ř. 134[b], člověk bude jím (koňem) wlaaſty t. 135[a], kto jinými móž wlaſti Kruml. 277[a], údy nebude moci wlaſſty Chir. 228[b], mečem wlaſti Háj. 114[a]. — Part. wlada všiem židovstvem Jid. 38, ve všem wlada t. 131, pojide sebú newlada AlxV. 1709. — Subst. verb. lidem, kterýž hospodin dal tobě k vladení Kar. 87.

— Časem sloveso toto zaniká a nahrazuje se durativem *vládnúti*, obecným již v stč.

2. vzor *nésti*, *nesu*.

60. Sem patří slovesa třídy první s kořennou souhláskou sykavou *-z*, *-s*, na př. *vez-*, *nes-*. Kmen infinitivní slovesa vzorového jest *nes-*, kmen praesentní *nes-o-*, *nes-e-*. Tvary jeho jsou:

praesens indik.:

sg. 1. *nesu*	du. 1. *nesevě*, *-va*	pl. 1. *nesem*, *-me*, *-my*
2. *neseš*	2. *neseta*	2. *nesete*
3. *nese*	3. *neseta*	3. *nesú*, *-au*, *-ou*;

imperativ:

sg. 1. —	du. 1. *nesvě*, *-va*	pl. 1. *nesme*, *-my*
2. 3. *nesi*, *nes*	2. 3. *nesta*	2. 3. *neste*;

imperfektum:

sg. 1. *nesiech*	du. 1. *nesiechově*, *-va*	pl. 1. *nesiechom*, *-me*, *-my*
2. *nesieše*	2. *nesiešta*, *-sta*	2. *nesiešte*
3. *nesieše*	3. *nesiešta*, *-sta*	3. *nesiechu*;

-ie- ze staršího *-iá-*;

aorist silný:

sg. 1. *nes*	du. 1. *nesově*, *-va*	pl. 1. *nesom*
2. *nese*	2. *neseta*	2. *nesete*
3. *nese*	3. *neseta*	3. *nesú*;

aorist slabý:

sg. 1. *nesech*	du. 1. *nesechově*, *-va*	pl. 1. *nesechom*, *-me*, *-my*
2. (*nese*)	2. *nesesta*, *-šta*	2. *neseste*, *-šte*
3. (*nese*)	3. *nesesta*, *-šta*	3. *nesechu*;

tvary jmenné:

inf. *nésti*, sup. *nest*;
participium
-nt: *nesa*, *nesúc-*;
-mъ: — —;
-lъ: *nesl*, *-a* atd.;
-ъs: *nes*, *nesši*, *nesše*;
-nъ: *nesen*, *-a* atd.;
subst. verb.: *nesenie*.

K tvarům jednotlivým.

61. Praesens. Sing. 1. *nesu*, psl. *nesą*; dial. *-o*, *-em* atd., jako v § 54. — Sing. 2. *neseš*, psl. *-šь*. — Sing. 3. *nese*, z psl. nese*tь*. — Du. 1. *nesevě*, *-va*, stsl. *-vě* (*-va*). — Du. 2. 3. *neseta*, stsl. 2. *-ta*, 3. *-te*, na př. ruce sě wztrzeſſeta Štít. ř. 70ª. — Plur. 1. *nesem*, *-me*, *-my*, psl. *-mъ*, *-me*, *-my*; dial. *-mè* atd., jako v § 54. — Plur. 2. *nesete*, z psl. *-te*; dial. *-ťe* atd., jako v § 54. — Plur. 3. *nesú*, psl. *-ątь*, na př. ktož neſvv práci Štít. ř. 62ª, jižto paſuv lid mój Pror. 71ª a j., nesú BartD. 1, 36 (blatn.) a j., slc. nesú; z *-ú* je později *-au*, *-ou*: nesau, nesou, a dial. *-ó*, *-um* atd., jako v § 54.

Koncovka kmene praesentního *-se*, *-ze* je změkčena v nář. laš. v *-śe*, *-źe* (psáno též *-sě*, *-zě*): něšeš, veźeš, něśe, veźe, veźemy, veźeće BartD. 1, 106, paśeš, paśe, paśemy, paśeće t. 124, něšě, vezěš atd. t. 98.

62. Imperativ. Sing. 2. 3. *nesi*, *nes*, z psl. *nesi*; na př. ſpaſſy mě ŽWittb. 21, 22; Spasyz ny PísHosp., nč. nesi-ž atp.; otnes ote mne rúhotu ŽKlem. 118, 22, nes Us. — Du. 1. *nesěvě*, *-va*, 2. 3. *nesěta*, žádané podle stsl. *nesěvě* (*-va*), *nesěta*, nedochováno; za to bývalo 1. *nesvě*, *-va*, 2. 3. *nešta*, ale také to zde nedoloženo. — Plur. 1. *nesěm*, z psl. *nesěmъ*, nedochováno; za to je *nesme* Us.; dial. *-mè* atd., jako v praes. indik. — Plur. 2. 3. *nesěte*, z psl. *nesěte*, nedochováno; za to opět *neste*: przineſte ŽKlem. 28, 1, svoji sě psi hryzte DalC. 85 atd., neste Us.; za *-te* je dial. *-ťe* atd., jako v praes. indik.

Od měkké přípony kmenové, potom zaniklé, změkčena v nář. laš. kmenová souhláska: něś, veź BartD. 1, 106, paś pl. 1. paśmy 2. paśće, pašče t. 124.

63. Imperfektum *nesiech*, *-ěch*, *-ích* atd.; ze staršího *-iách* atd., v. § 26 č. 4; stsl. *nesěachъ* atd. Na př. kat je (dva syny) na tržišče nesieše DalV. 56, paní sě hořem trzieſſieſſe Hrad. 141ᵇ, (on) jablečka hryzeſſe Otc. 308ª, Hektor štít neſyſſe Troj. 107ª, země se trzeſyſſe Alxp. 84; kteráž (dva muže) dřevo neſeſſta GestU. 297; Čechové na zed lezyechu DalC. 47, lidé trgyeſyechu ſye Pror. 116ᵇ atd.

64. Aorist.

a) Aorist silný: *nes* psl. *nesъ*. V č. bývá slabika kořenná někdy zdloužena: *nés-*, *léz-*, a zúžena: *nýs-*, *líz-*. — Sing. 1. *nes*, psl. *nesъ*: nalez kroniku u Boleslavi inveni Dal. úv. III (v jiných rkp. nalezech a nalezl sem), nenalez non inveni ŽWittb. 68, 21, nalez Davida sluhu mého inveni ŽPoděbr. 88, 21. — Sing. 2. 3. *nese*, psl. *nese*, na př. naleze to dievčie rada DalC. 14, (lvice) vzemši jedno své kotě i wynyſe je velmi tišě OtcA. 399ᵇ, przigijde i naléze Ben. Jan. 11, 17, káza jemu do peci vlézti an inhed nic nepomeškav wlyze w pecz OtcA. 314ᵇ, an nic nepomeškav do peci wleze OtcB. 111ª (místo stejné s předešlým), inhed wzpyſſtie ten had a jí z úst wylyze OtcA. 380ᵇ, (had) jie z úst wyleze OtcB. 138ᵇ (místo stejné s předešlým), potrzieſſe sě země skály sě počěchu sědati Hrad. 92ª atd. — Du. 1. *nesově*, *-va*, stsl. *nesově* (*-va*), — du. 2. 3. *neseta*, stsl. 2. *-ta*, 3. *-te*, — plur. 1. *nesom*, psl. *nesomъ*, — a plur. 2. *nesete* psl. *nesete* nemají v č. dokladu. — Plur. 3. *nesú*, psl. *nesą*, na př. dievky nalezu jednu radu DalC. 13, když sě koráb roztroskota tu nají jedni přievozníci nalezu Pass. 291, když bochnec przyneſu svatý Petr veće t. 296, anděli to tělo vzechu i neſu je na tu horu Kat. v. 3464, všichni údi sě wztrzaſu Hrad. 145ª, (Čechové) z Polsky sto vóz zvonóv wywezu, jiných klenotóv mnoho odtud przywezu DalC. 43 atd.

b) Aorist slabý, střídný se stsl. *nésъ* tuli, z pův. nēk-s-om, v č. není.

c) Aorist slabý sing. 1. *nesech*, stsl. *nesochъ*, na př. nalezech inveni Ol. Cant. 3, 4, nalezech DalJeš. úv. III, já ſie zſtrzeſech Nikod. 74ª; — sing. 2. 3. *nese* jsou tvary aoristu silného; — du. 1. *nesechově*, *-va*, stsl. *nesochově* (*-va*), nemá zde dokladu; — du. 2. 3. *nesesta*, *-šta*, stsl. 2. *nesosta*, 3. *-ste*, též; — plur. 1. *nesechom*, stsl. *nesochomъ*, též; — plur. 2. *neseste*, *-šte*, stsl. *nesoste*, též; — plur. 3. *nesechu*, stsl. *nesošę*, na př. tu sě strachem třesechu ŠtítV. 147 atd.

65. Tvary jmenné.

a) Infinitiv *nésti*, psl. *nesti*; na př. bude je hryzti červ ŠtítOp. 420, kaž jablek natrsiezty Jid. 80 atd., nč. nésti, vézti atd. Us.

Slabika kořenná je dlouhá. Na př. by mohl neeſty Štít. ř. 98ᵇ, by bylo lehko neeſty břiemě t. 100ª, chtiec napaaſti svú vóli t. 125ᵇ, přinésti, dovézti atd. Us., nést, vézt BartD. 1, 53 (dol.), néśť t. 76 (val.), niésť t. 44 (břeź.), slc. niesť (= niésť), ňésc BartD. 1, 42 (hroz.), nýst t. 2, 160 (brn.), nýst, vízt, přinýst, dovízt atd. Us. ob.; také krátce vyslovované nysť BartD. 1, 82 (hran.), niść t. 100 (laš.) atp. svědčí kvalitou svých samohlásek v slabice kořenné, že tu bývala délka. — Vedle toho bývá však řečená slabika v nářečích také krátká, na př. nest chod., nest BartD. 2, 100 (drah.), paść, pašč t. 1, 124 (laš.). — Jako v § 58 a).

-zt- mění se spodobou v *-st-*: vézti vysl. vésti; a tak bývá i psáno; nechtiec sě hryſty Štít. ř. 136, hryſti ovoce Ol. Prov. 1, 31.

Místo *-ti* bývá *-t* a dial. *-ť*, *-ci* atd., jako v § 58 a).

b) Supinum *nest*, psl. *nestъ*, v č. nedoloženo (doklad: brali sú se past stád, ve Star. Sklád. I. str. XXVI, bez udání pramene, není jistý).

c) Participium *-nt*: *nesa*, *nesúc-*, psl. *nesy*, *nesątj-*. Na př.

strachem trzaſa ſie Pass. 342, neſuvcz zbožie svá Pror. 21[b], pokojné bydlo nalezuucz Pass. 16, hryzucze ſe Štít. uč. 116[b] atd., nesa, veza, -ouc, -ouce Us., nesa BartD. 1, 26 (zlin.) a j.

d) Participium *-mъ*, stsl. *nesomъ*; v č. nedoloženo.

e) Participium *-lъ*: *nesl, -a* atd., psl. *neslъ, -a* atd. Na př. neſl ſi ŽKlem. Moys. 13, ſpaſl si ny ŽWittb. 43, 8, trſaſla ſie země ŽKlem. 10[a] atd., nč. nesl, nesla atd. Us., nesł BartD. 2, 127 (chrom.) a j.

-l v sing. masc. se mnohdy odsouvá, na př. nalez jej invenit ŽKlem. 128[b], nalez ſem Alb. 12[b], Ol. Ekkl. 7, 28 a j., aby nes tělo Háj. 379[b], já sem nes, přines atp. Us. ob., nes BartD. 2, 106 (letov.), nés t. 1, 77 (val.), přiňés t. 352 (stjick.), přinis t. 361 (frýd.), zaňos t. 135 (sev.-opav.) atp. Srov. § 39 č. 3.

Tvrdé *ł*, kde tu býti má, udrželo se v některých nářečích, na př. nesł BartD. 2, 127 (chrom.), nés: t. 1, 26 (zlin.), nésła t. 1, 60 (val.) a j. Z něho pak bývá t. zv. obalováním *u*, na př. nésu z nésł t. 1, 28 (záhor.), neseu z neseł t. 33 (pomor.), néséu z nését t. 39 (súchov.), páseu fem. pásua t. 47 (lhot.) atp.; a kontaminací znění sing. masc. *-ł* a *-u* vzniklo *-łu, -lu*: vylézłu t. 93 (kel.), páslu t. 2, 282 (dač.). Srov. § 39 č. 1.

Do koncovky *-sl, -zl* v sing. masc. vkládá se samohláska mírnící *-e-*: tu s' těžkú práci neſel Pass. 302, zvláště v nářečích vých.: nésél BartD. 1, 62 (val.), nieseł t. 45 (břez.), neseu t. 33 (pomor.), hryzeu t. 46 (lhot.) atp., — nebo *-o-*: hrýzoł t. 43 (hroz.), slc. niesol, — nebo *-y*: pásyl BartD. 2, 247 (žďár.). Srov. § 39 č. 4.

Krátká samohláska slabiky kořenné bývá v nářečích zdloužena, a někde je zdloužena také vložená samohláska mírnící; na př. někdo by tam vlíz chodHan. 29, nésł, BartD. 1, 26 (zlin.), nésła t. 60 (val.), nésli, nésły t. 349 (rožn.) atd., — nését t. 62 (val.), néséu t. 39 (such.) atd. Srov. § 39 č. 6.

f) Participium *-ъs*: *nes, nesš-*, psl. *nesъ, nesъš-*. Na př. (Aldenburk) nalez horu jě sě hradu stavěti DalC. 39, nes, nesši, nesše Us. spis. — Mylnou analogií přidáno *-v, -ev*: nalezw milost Štít. ř. 215[a], srov. § 41 č. 6.

g) Participium *-nъ*: *nesen, -a* atd., psl. *nesenъ, -a* atd. Na př. wneſena Br. Lev. 10, 18 atd., nesen, vezen Us. spis., nesenej chodHan. 26, nesený BartD. 1, 15 (zlin.) a j.

O nešen, vežen m. *-s-, -z-* v. § 66.

Slabika *-en-* zdloužila se v *-én-*; z toho je zúžením *-ín-* a opětným zkrácením *-in-*. Na př. byl nešín ČernHeřm. 267, zanesino, napasino, vodvezino BartD. 2, 218 (třeb.). Srov. § 43 č. 3.

h) Substantivum verbale *nesenie* nč. *-í*, psl. *nesenьje*. Na př. hryzenie Pror. Isa. 13, 7, trzyeſenye t. 24[a], nesení, vezení Us. spis., pasení, lezení Us. atd.; dial. zdlouž.: z unešéní BartD. 1, 188 (val.).

Slovesa jednotlivá vzoru tohoto.

66. *hryzu, hrýzti*, psl. *gryzą* atd. Praes. *hryzu, hryzeš* atd.: Shrizeſ-li (ovoce) Adam. Kap. 15, (zvíře) chrtalky hryze ŠtítOp. 65, svědomí je hryze Orl. 137[b], (svědomí) tě hryze Ben. 3. Reg. 2, 24, (ichneumon) chytí hada a zahryze Har. 2, 241, (svědomí) tebe hrýze VesB. 97[a], črvie mě hryzu Alxp. 157, wobhryzau Háj. herb. 47[b], hryzau VesB. 97[a]; (já) hrezo BartD. 2, 174 (brn.), on hreze t. 139 (zábř.), všeci sa se mnú hryzú t. 1, 216 (zlin.). — Impt. *hryz* atd.: svoji sě psi hryzte DalC. 85. — Impf. *hryziech* atd.: (an) jablečka hryzeſſe Otc. 308[a]. — Inf. *hrýzti*: nechtiec sě hryſty Alb. 18[b], hryzty maso Štít. ř. 136[b], bude ji hryzti červ ŠtítOp. 420, budú hryſti ovoce Ol. Prov. 1, 31; hrýzt BartD. 1, 46 (lhot.), hryzt t. 25 (zlin.), hryzť t. 77 (rožn.), hryzc t. 42 (hroz.), hrezt t. 2, 174 (brn.) atd. — Part. *hryza* atd.: hryza svá rty mordens Ol. Prov. 16, 30; — *hryzl* atd.: čie kleščě liška ohryzla DalC. 92, uhryz mě pes BartD. 1, 216, vyhryzli ho z domu t.; — subst. verb. *hryzenie*: sžerú jě ptáci hriſſenym (sic) přetrpkým ŽKlem. Deut. 24, hryzenie Pror. Isa. 13, 7, hryzenj svědomí VesB. 67[b]. — Zaniká v č. západní a nahrazuje se iterativním *hrýzati*

jes-. Slovesa tohoto náleží sem jenom part. *-nt*: *sa, jsa, -úc-*, psl. *sy, sątj-*, ze staršího *s-o-nt* a *s-o-nt-j-*. V slovanském *jes-* jest *j-* hiatové a kořen *es-*; v part. je kořen stupně nižšího *s̥-*, analogií *js-*. Víc o té věci v §§ 219—221. V českém sg. masc. neutr. *sa, jsa* jest koncovka *-a* analogií, jako v nes*a* atd., viz o tom v § 35. Doklady: mlád zza LMar. 13, zztuy zza t. 20 (t. j. s túj-sa m. s tú-jsa, srov. psaní jáj-sem atp., m. já-jsem v § 223), zzmutnay zzuczi t. 22 (podobně), člověk ſa ŽKlem. Athan. 32, z galiley zzucze svD. 3 (t. j. z Galilé j-súce), živi ſuce ŽKlem. 54, 16 atd., jsa, jsouc-, nejsa, nejsouc- Us., súc, niesúc slc.; sunc Šemb. 121 (slez., místy); adj. jsoucí Us., dial. súcí = schopný, on je súcí to udělat BartD. 1, 26 (zlin.). — O praes. *jsem* v. v §§ 222 sl., o tvarech pak sem hledících z *bąd-* č. *bud-* a *bê-, by-* v §§ 59 a 100.

kys-, dial. novotvar inf. kysť BartD. 2, 336 (mor.-slc.) m. kysati.

lezu, lézti, psl. *lêzą* atd. Aor. sil. sg. 1. *lez, léz* a 2. 3. *leze, léze* v. v § 63 a); pl. 3. *lezú, lézú*: dievky nalezu jednu radu DalC. 13, když koráb sě roztroskota tu nají jedni přievozníci nalezu Pass. 291, jakž ju rozvázachu tak ji inhed zdrávu nalezu t. 457, oni na tu horu šedše nalezu jednu san t. 355 a j., často. — Part. *lezl* Us.; zdlouž. *lézl*: někdo by sem vlíz chodHan. 29, kam zalíz t. 169, vyléz BartD. 1, 351 (hodsl.), lézeu t. 1, 38 (vel.).

*mlzu, *mlézti*, stsl. *mlъzą, mlêsti* mulgere, z koř. *melz-*; odtud i subst. *mlezivo, mleziva, mlezina*. Praes. dzecko mlze BartD. 1, 231 (mor.-slc.,

= sse, ssaje), cela (tele) mlze t. — Inf. mlzc t., m. mlézti, novotvar podle praes.

nesu, nésti, psl. *nesą* atd. Aor. sil. sg. 2. 3. *nese, nése,* v. § 63; pl. 3. *nesú, nésú*: matku živu przineſu Pass. 287, když do ulicě jdiešta proti nima s. Martina tělo poneſu t. 591, učenníci jeho tělo pochopivše na koráb wzneſu t. 354 a j., anděli to tělo vzechu i neſu je na tu horu Kat. v. 3464 atd. — Part. *nesl* Us.; zdlouž. nésł BartD. 1, 8 (zliň.), nésl, nésla t. 77 (val.), nésu (z nésł) t. 28 (záhor.), přiňés t. 352 (hodsl.), néséł t. 37 (stráň.), néseu t. 38 (vel.), néséu t. 39 (súch.), niéséł, niésła t. 45 (břez.) atd. — Part. *nesen,* v. § 65 g). Naproti tomu má Us. ob. *nešen,* a to bývá také v jazyku knižném: nešeno TomP. 1, 110, přinešeno t. 8, usnešení t. 130, přinešené Pal. 3, 2, 381, vynešené t. 375 a j., a také v textech starších (se zřetelně psaným -š-): doneſſen Beck. 2, 575 a j. (vždy tak), neſſen Háj. 409[a] atd., przineſſeno KolČČ. 429[a] (1565), wneſſeno t. 184[a] (1553) atd. (často), wyneſſen VelKal. 111, přeneſſen t. 291, zaneſſen t. 264, neſſeno t. 150, přineſſen Br. Dan. 6, 17, přineſſena t. Isa. 24, 20 a j.; podle toho je pravdě podobno, že i v stč. przyneſſeno Pass. 44 atp. čísti jest -š-; doklady s písmem nedosti zřetelným jsou tu ovšem nejisté, na př. v psaném otneſen ŽKlem. 108, 23 může býti -s- i -š-. Sem patří také adj. vznešený, nikdy -s-. Ovládla tu tedy odchylka a výklad jí jest: tvar náležitý byl nesen, jenž theorií grammatickou se drží dosud; vedle toho vzniklo záhy nešen; to stalo se vlivem příbuzného nositi-nošen v tř. IV, neboť -š- nevyskýtá se nebo aspoň nerozšířilo se u sloves, která nemají své příbuzné v tř. IV, a neříká se na př. pašen m. pasen atd.; v nář. vých. je nesen-: nesený BartD., 1, 15 (zlin.), zanesino t. 2, 218 (třeb.), nesyny (z neséný) t. 103 (laš.), slc. nesený, vedle nešen-: nešené BartD. 2, 148, vodnešené t. 218 (třeb.), zanešino t.; tu bývá i ve IV. tř. nosen- místo náležitého nošen- atd., podnět ke změně nesen-nešen nebyl tu tedy tak obecný, jako v češtině západní. Rovněž tak se vyvinulo a jest při *vezu* part. vežen v. vezen, v. doleji.

pasu, pásti, psl. *pasą* atd. Part. *pásl* Us. a místy též pasl; pás, pásł BartD. 1, 77 (val.), pas, pasła i pos, posła (-o- z -á-) t. 124 (laš.), páseu, pásua t. 47 (lhot.), páséu t. 39 (súch.). — V koř. *pas-* pascere je spolu význam custodire, servare (srov. stsl. *pastva* pascuum a salus, Mikl. Lex. a Et. Wtb. 233), a ten je v popředí ve složeném

spasu, spásti salvare stsl. *sъpasą* atd. Praes. *spasu, spaseš*: lidi a skot ſpaſeſs salvabis ŽBrn. 35, 7, ſpaſſeſſ ŽWittb. tamt., hospodin pokorné ſpaſſe salvabit ŽWittb. 33, 19, (hosp.) ſpaſſe jě salvabit t. 36, 40, meč mój neſpaſſe mne non salvabit t. 43, 7. — Impt. *spasi, spas*: ſpaſſy mě t. 21, 22, Spasyz ny PísHosp. — Part. *spasl (spásl?)*: ſpaſl jsi duši mú salvasti ŽWittb. 30, 8, ſpaſl si mě t. 29, 4, ſpaſl ſi ny t. 43, 8; — *spasen*: nebude ſpaſſen non salvabitur ŽWittb. 32, 16, ſpaſena mě učiň salvum t. 3, 7,

ſpaſſena t. 6, 5, nč. spasen; — subst. verb. *spasenie*: ſpaſſenie ŽKlem. 97, 3, nč. spasení. — Zaniká a nahrazuje se denominativem *spasiti*: lidi ſpaſyſſ salvabis ZPod. 35, 7, jenž sě ſpaſyſs salvaris Ol. Deut. 33, 29, ſpaſyl jě ŽPod. 105, 8, (ruka tvá) aby ſpaſila mě ŽBrn. 118, 137; dosud však zachováno spasen a spasení (od *spasiti* bylo by spašen-).

třasu, třiesti, z tręs-. O přehlásce *třas-, třěs-* srov. I. str. 110 sl.; pravidelnost její se časem ruší a dílem nastává kolísání, dílem ovládají tvary *třas-* nebo tvary *třes-*. — Praes. sg. 1. *třasu* 2. *třěseš* atd.: ſtrſieſſie hlavy conquassabit ŽKlem. 109, 6, (dušě) sě trzyeſſe Alb. 35[b], země trzeſe ſe Ben. 4. Esdr. 6, 16, ruce sě wztrzeſſeta Štít. ř. 70[a], prach otrzeſſem s sebe t. 222[a], (z)ztrsazzu sě hory PilC., (lidé) wztrzaſſu ſie ŽKlem. 103, 7, skály potrzaſu sě Pror. Isa. 54, 10, slúpové trzaſú ſe Ben. Job. 26, 11; (já) otrzyeſu s sebe prach hřiechóv Štít. ř. 132[a], (pekla) trzyeſſu ſye HymnOpav. 7[b], (skutkové) trzeſu ſe Ben. 3. Esdr. 4, 36; nč. třasu a také třesu, třeseš a také třaseš Us.; chod. veskrze třes- chod. 34; celé se zatřasu Suš. 217, já jich natřesu t. 385, až se ruka třese t. 178, srdečko se třase t. 452 a j.; třasu BartD. 2, 27 (holeš.), třesô t. 80 (olom.), třasa t. 339, (val.). — Impt. *třěs* atd.: wytrzeſſ meč effunde frameam ŽWittb. 34, 3, vitrzeſ ŽGloss. tamt., otrzyes sě z prachu Pror. 39[b], vytřes měšec Pam. 3, 128, prach s svých noh otrzieſte Krist. 50[a], nč. třes Us., votřaj se (z otřas-se) BartD. 2, 282 (dač.). — Impf. *třěsiech* atd.: paní sě hořem trzieſſieſſe Hrad. 141[b], země sě trzeſyſſe Comest. 60[b], Alxp. 84, trſieſiechu ſie ŽKlem. 52, 6, lidé trzyeſyechu ſye Pror. 116[b] atd.; až se veškeń třasiech Výb. 1, 931. — Aor. sil. sg. 3. *třěse*: potrzieſſe sě země skály sě počěchu pukati Hrad. 92[a], centurio uzřě že sě země potrzyeſſe ML. 106[b] atd.; zatrzaſie ſie wladarz Comest. 269[a]; pl. 3. *třasú*: doňadž ščěpóv neotrsazzú přihodi sě toho času včě Pilat na ščěpy zřieti Jid. 73, všichni údi v ňem sě wztrzaſu Hrad. 145[a]. Aor. slab. *třěsech* atd.: já ſie zſtrzeſech Nikod. 74[a], tu sě strachem třesechu ŠtítV. 147. — Inf. *třiesti*: kaž jablek natrsiezty Jid. 80, kde sě každý musil trziezty AlxH. 5, 26, země trſijeſti ſie bude ŽKlem. 145[b], Judáš počě ſie trzieſti Hrad. 77[b], země trzieſty ſye bude Štít. ř. 231[b], trzijeſti Ben. 4. Esdr. 3, 18, Lact. 188[d], (kolena) třiſti ſe budú Háj. 10[a] atd.; trzaſti Lact. 202[a]; nč. třásti Us. spis. i ob., třásť BartD. 1, 25 (zlin.), t. 2, 41 (kojet.) a j., třásť t. 1, 39 (súch.) a j., slc. triasť; tříst chod., Duš. jihoč. 2, 11, BartD. 2, 122 (zábř.), třist t. 107 (jev.) atd. — Part. *třasa, třasúc-*: trzaſa ſie Pass. 342, sě otrzaſa Krist. 107[a], trzaſuci ſě Pass. 336, trzaſuce ſie Ol. Sap. 17, 9 atd.; třesa se Trist. 122, trzieſucz ſie NRada 594; nč. třasa, třesa Us.; — *třásl, třiesli*: sing. by sě trzaſzl AlxH. 2, 1, inhed sem sě potrzaſl Pass. 463, země trſaſla ſie ŽKlem. 75, 9, ſie trzaſla ŽWittb. tamt., trſaſlo sě jest srdce ŽKlem. 118, 161; du. wztrſaſla ſta ſie rty má ŽKlem. Hab. 16; pl. masc. (lidé) sú ſye potrzyeſly Pror. 100[b], jakž sě trzyeſly Kat. v. 13, trzyeſli ſe Ben. 4. Reg. 19, 26,

fem. potrzyaſly sú sě kosti mě Pror. 71[b], trzáſly ſe všecky věci Ben. 4. Esdr. 13, 3, neutr. bydliščě jich potrzyaſla ſye Pror. 98[a], (kolena) jsú ſe trzáſla Ben. Job. 4, 4; odchyl.: Trziſl ſe bratr EvOl. 44[b], trzáſli ſe všickni Ben. 4. Esdr. 15, 29; nč. třásl, třásli Us.; třos f. třosła BartD. 1, 101 (laš.), triásél t. 45 (břez.), trjásoł t. 43 (hroz.) atd.; třís, třísla chod., Šemb. 16 (domažl.), Duš. jihoč. 2, 11, BartD. 2, 106 (letov.), třís t. 258 (žďár.), třisl t. 200 (třeb.) atd.; — *třás, třiesši*, stč. nedoloženo; nč. třás, třásši Us.; — *třěsen*: trsti potrzyeſſene arundinem quassatam Koř. Mat. 12, 20; nč. třesen Us., třasenej BartD. 2, 258 (žďár.); votřešené t. 218 (třeb., podle nešen-); — subst. verb. *třěsenie*: trzieſenye ŽKlem. 105, 30, posědlo jest trzyeſenye licoměrníky Pror. 24[a], třesení Us.; potrzaſſenye hlavy ŽKap. 43, 15.

vazu, viezti, z *vęz-*. O přehlásce *vaz-*, *věz-* srov. I. str. 111. — Praes. sg. 1. *vazu*, 2. *věžeš*; pl. 3. *vazú*: (lilie) ani dělají ani přadú ani wazu neque laborant neque nent EvSeitst. 6, 28; za to neporozuměním *vazí*: ani wazy EvVíd. tamt., (nepřátelé) vám teneta wazij, chovajte sě jich, to vám razi PulkLit.·124[b] (v předloze bylo *vazú*: *razu*). — Inf. *viezti*: vwiežti irretire SlovKlem. 16[b]. — Part. *vaza, vazúc-*: což matka božie svýma rukama šijíc a wazucz vydělala Krist. 28[a]; matka božie wazucz a šijíc domovite potřěby dobývāše t. 32[a]; — *vězen*: opona wiezena conopaeum Kladr. Judit 13, 19, v-wíezene zástěřě in conopaeo t. 10, 19, abych pravil viezeným odpuštěnie HusPost. 10[a]; odchyl. *vazen*: (omirál) ze lnu bielého wazeny Ol. Ex. 39, 2, věc ze lnu bielého wazenu retorta t. 36, 37, wazene rukavicě acu picta SlovKlem. 27[b], mázdřice wazena z žil Sal. 775, jestiť (mázdřice) ſwazena z žil t. 774; — subst. verb. *vězenie*: wiezenye captivitas ŽKlem. 52, 7, (Soběslav uprchlého Belu) jal jest a v tom wyezeny do Uher poslal zasě (svázání, spoutání) Pulk. 123[a], (vlasy) zwyezenym jdúce zasě Kat. v. 2372 (byvše při bičování svázány, spleteny), nč. vězení. — Zaniklo, až na subst. verb.

vezu, vézti. Aor. sil. sg. 2. 3. *veze*, *véze*; pl. 3. *vezú*, *vézú*: zatiem powezu pardusy AlxB. 5, 21, (Čechové) z Polsky sto vóz zvonóv wywezu, jiných klenotóv przywezu DalC. 43, tu na vóz vloživše tělo svaté po cěstě sě powezu Pass. 355. — Part. *vezl*, dial. vézł BartD. 1, 8 (zlin.), vézła t. 348 (rožn.), vjézoł t. 43 (hroz.), véz t. 91 (stjick.); — *vezen* Us. spis., odvezino BartD. 2, 218 (třeb.); *vežen* Us. ob., vežené BartD. 2, 148 (slavk.), vodvežené t. 218 (třeb.) a j., podle voziti-vožen, vznik a výklad týž jako nahoře při *nesu* part. *nesen*-nešen.

3. vzor *hřésti, hřebu*.

67. Sem patří slovesa tř.dy první s kořennou souhláskou retnou *-b, -p* n. retozubnou *-v*, na př. *greb-*, *tep-*, *živ-*. Kmen infinitivní slovesa vzorového jest *greb-*, kmen praesentní *greb-o-*, *greb-e-*. Tvary jeho jsou:

praesens indik.:

sg. 1. *hřebu*	du. 1. *hřebevě-*, *-va*	pl. 1. *hřebem*, *-me*, *-my*
2. *hřebeš*	2. *hřebeta*	2. *hřebete*
3. *hřebe*	3. *hřebeta*	3. *hřebú*, *-au*, *-ou*;

imperativ:

sg. 1. —	du. 1. *hřebvě*, *-va*	pl. 1. *hřebme*, *-my*
2. 3. *hřebi*, *hřeb*	2. 3. *hřebta*	2. 3. *hřebte*;

imperfektum:

sg. 1. *hřebiech*	du. 1. *hřebiechově*, *-va*	pl. 1. *hřebiechom*, *-me*, *-my*
2. *hřebieše*	2. *hřebiešta*, *-sta*	2. *hřebiešte*, *-ste*
3. *hřebieše*	3. *hřebiešta*, *-sta*	3. *hřebiechu*,

-ie- ze staršího *-iá-*;

aorist silný:

sg. 1. *hřeb*	du. 1. *hřebově*, *-va*	pl. 1. *hřebom*
2. *hřebe*	2. *hřebeta*	2. *hřebete*
3. *hřebe*	3. *hřebeta*	3. *hřebú*;

aorist slabý:

sg. 1. *hřebech*	du. 1. *hřebechově*, *-va*	pl. 1. *hřebechom*, *-me*, *-my*
2. (*hřebe*)	2. *hřebesta*, *-šta*	2. *hřebeste*, *-šte*
3. (*hřebe*)	3. *hřebesta*, *-šta*	3. *hřebechu*;

tvary jmenné:

inf. *hřésti*, sup. *hřest*;
participium
-nt: *hřeba*, *hřebúc-*;
-mъ: —;
-lъ: *hřebl*, *-a* atd.;
-ъs: *hřeb*, *hřebši*, *hřebše*;
-nъ: *hřeben*, *-a* atd.;
subst. verb.: *hřebenie*.

K tvarům jednotlivým.

68. Praesens. Sing. 1. *hřebu*, psl. *grebą*; dial. *-o*, *-em* atd., jako v § 54. — Sing. 2. *hřebeš*, psl. *-šь*. — Sing. 3. *hřebe*, psl. grebetь. — Du. 1. *hřebevě*, *-va*, stsl. *-vě* (*-va*). — Du. 2. 3. *hřebeta*, stsl. 2. *-ta*, 3. *-te*; na př. (Hektor a Achilles) wrazedlně ſe tepeta Troj. 127[b]. — Plur. 1. 1. *hřebem*, *-me*, *-my*, psl. *-mъ*, *-me*, *-my*, na př. súsědy ven wyplewemy Pulk. 13[b]; dial. *-mè* atd., jako v § 54. — Plur. 2. *hřebete*, psl. *-te*; dial. *-ťe* atd., jako v § 54. — Plur. 3. *hřebú*, z psl. *-ątь*, na př. v ňemžto (rově) mě pohrzebu Hrad. 108[b], (ženy rúcho) piestem tepvv Štít. ř. 67[a], slc. hrebú; z *-ú* je později *-au*, *-ou*: tepau, tepou, a dial. *-ó*, *-um* atd., jako v § 54.

69. Imperativ. Sing. 2. 3. *hřebi*, z psl. *grebi*, nedochován; *spi*, z psl. *sъpi*, na př. prozpi kurencóm MVerb., roſpi jej (popel) Ol. Ex. 9, 8; *hřeb*: pohrzeb mrtvého Ol. Gen. 23, 6. — Du. 1. *hřeběvě*, *-va*, stsl. *greběvě* (*-va*), nedochován; *spěvě*, *-va*, stsl. *sъpěvě* (*-va*), zde nedoložen. — Totéž platí o du. 2. 3. *hřeběta* z psl. *greběta*, a *spěta* z psl. *sъpěta*. — Plur. 1. *spěm*, z psl. *sъpěmъ*, zde nedoložen; žádané *hreběm* atp., z psl. *greběmъ*, nedochováno a je za to *hřebme*: tepme Us.; dial. *-mè* atd., jako v praes. indik. — Plur. 2. 3. *spěte* z psl. *sъpěte*: popel roſpiete Pass. 374, oſpiete mě jablky Ol. Cant. 2, 5 a j.; žádané *hřeběte* atp., z psl. *greběte*, nedochováno a je za to *hřebte*: pohrzebte mě Comest. 52[b]; za *-te* jé dial. *-ťe* atd., jako v praes. indik.

70. Imperfektum *hřebiech*, *-ích* atd.; ze staršího *-iách* atd., v. § 26 č. 4; stsl. *greběachъ* atd. Na př. Dobeš hrzebyeſſe mrtvé Alb. 20[a], t. 50[a], (Protoslav) Trojanské tepiſſe Troj. 107[a], (Čechové) Vlachy tepyechu DalC. 15, netopýřové tepijchu rytieře v tvář Alxp. 88.

71. Aorist.

a) Aorist silný. Sing. 1. *hřeb*, psl. *grebъ*, nemá zde dokladu. — Sing. 2. 3. *hřebe*, psl. *grebe*, na př. tudiež Maria pohrzebe svój duch Hrad. 43[b]. — Du. 1. *hřebově*, *-va*, stsl. *grebově* (*-va*), — du. 2. 3. *hřebeta*, stsl. 2. *-ta*, 3. *-te*, — plur. 1. *hřebom*, psl. *grebomъ*, — a pl. 2. *hřebete*, psl. *grebete*, nemají v č. dokladu. — Plur. 3. *hřebú*, psl. *grebą*, na př. pohrzyebu ju (Libuši) ve vsi DalC. 8, na Vyšehradě pohřebú jeho DalJ. 68.

b) Aorist slabý, střídný se stsl. *grěsъ*, z pův. grēb-s-om, v č. není.

c) Aorist slabý *hřebech* atd., stsl. *grebochъ* atd.: du. 3. tepesta Troj. Jg., a pl. 3. jej pohrzebechu Trist. 32, pohrzebechu jeho t. 385.

72. Tvary jmenné.

a) Infinitiv. Jako byl k *nes-* inf. psl. *nes-ti*, tak byl zajisté též ke *greb-* infinitiv původní *greb-ti*. Ale do doby historické nastala tu rozmanitost některými změnami hláskovými:

1. odsutím souhlásky kořenné vzniklo stsl. *greti*, *suti*, *teti*, a rovněž tak stč. *čřieti* z *črěp-ti* pův. *čerp-ti*, na př. vody naczrziety Krist. 52[b], a *súti* m. *sup-ti*, na př. sě poſuti prachem HusPost. 52[a];

2. ve skupení *-bt-* proniklo mechanikou mluvidel mimovolné *s*, srov. I. str. 487 a ČČMus. 1872, 283—284; bylo tedy **grebsti*, a z toho jest odsutím souhlásky kořenné inf. stsl. *gresti*, stč. *hřésti*, *skústi*, na př. zahrsezzty ApŠ. 38, pohrzeſti Hrad. 92[b], vlasy ſkuſty Pass. 326 atd.;

3. v případech, kde mimovolné *-s-* proniklo, souhláska kořenná někdy se přece zachovala, na př. v stsl. *zębsti* č. *ziebsti*, *zábsti*; někdy pak, kde byla vysuta, analogií opět se obnovila, na př. ve *hřébsti*, *skúbsti*: pohřebſti mrtvé Lact. 182[d], vlasy skúbsti PassB. 503 a j.; mohlo by se zdáti, že i tu je *-bst-* od původu a tedy starobylejší než *-st-*; ale v textech starších vyskytuje se jen *hřésti*, *skústi*, kdežto hřé*b*sti, skú*b*sti bývá až v textech pozdních, proto vykládáme zde *-b-* analogií: bylo hřé*s*ti, ale podle praes. hře*b*u part. hře*b*a, hře*b*l atd. obnoveno *-b-* kdysi odtud vysuté a bylo opět hřé*b*sti.

Místo *-ti* bývá *-t* a dial. *-ť*, *-ci* atd., jako v § 58 a).

Slabika kořenná je dlouhá: pohrziebſti Lact. 209[b], zábsti dial. zíbst Šemb. Dial. 21 (stř.-česk.), slc. hriebsť, ziabsť; také krátce vyslovované dial. zibst BartD. 2, 52 (přer.) a j. svědčí kvalitou samohlásky v slabice kořenné, že tu bývala délka. Srov. § 31 č. 5.

b) Supinum *hřest*, stsl. *gre(s)tъ*, nedoloženo.

c) Participium *-nt*: *hřeba*, *hřebúc-*, psl. *greby*, *grebątj-*. Na př. nebieše kto hrzeba ŽWittb. 78, 3, tepvce AnsOp. 3 atd.

d) Participium *-mъ*, stsl. *grebomъ*; v č. nedoloženo.

e) Participium *-lъ*: *hřebl*, *hřebla* atd., psl. *greblъ*, *-a* atd. Na př. kto by pohrzebl ŽKlem. 78, 3, tuž j'ho pohrsebli ApŠ. 114 a j.

f) Participium *-ъs*: *hřeb*, *hřebš-*, psl. *grebъ*, *grebъš-*. Na př. chovali jeho nepohrzebsse BohDial. 352.

g) Participium *-nъ*: *hřeben*, *-a* atd., psl. *grebenъ*, *-a* atd. Na př. pohrzeben Mast. 340, již jsú tuto pohrzebeny Jiř. 35 a j.

h) Substantivum verbale *-hřebenie* nč. *-í*, psl. *grebenьje*. Na př. za mého ziwenye Hrad. 38[b].

Slovesa jednotlivá vzoru tohoto.

73. Uvodím zde slovesa všecka, která některými tvary svými sem hledí; namnoze mají tvary jiné podle vzorů jiných a z kmenů jiných.

čerp-. Slovesa tohoto patří sem inf. *čřieti*, vzniklý z *čerp-ti*, v. § 72 a). Praes. nč. *čerpu*, *čerpeš* je novotvar, vzniklý ze staršího *čerpám* atd.,

jako *lámu* z *lámám* atp., srov. § 148; v stč. není doloženo, je tu za ně z pravidla *čru*, *čřeš* atd. podle I. 6, a stsl. *črъpą*, uvedené v Mikl. Et. Wtb. 34 a v Lesk. Hand.[2] 103, nemá v Mikl. Lex. dokladu.

hřebu, *hřésti*, psl. *grebą* atd. Praes. *hřebu*, *hřebeš* atd., 3. pl. v ňemžto (rově) mě pohrzebu Hrad. 108[b], nč. dial. kůň nohú hřebe Suš. 175 (opav.), slc. hrebiem atd. — Impt. *hřeb* atd.: pohrzeb mrtvého Ol. Gen. 23, 6, pohrzebte mě Comest. 52[b], slc. hreb. — Impf. *hřebiech* atd.: Dobeš hrzebyeſſe mrtvé Alb. 20[a] a j. — Aor. sil. sg. 2. 3. *hřebe*: tudiež Maria pohrzebe svój duch Hrad. 43[b], (Mojžíš) pohrzebe ho Comest. 54[b]; pl. 3. *hřebú*: pohrzyebu ju ve vsi DalC. 8. Aor. slabý *hřebech*: pohrzebechu jeho Trist. 32, za živa je pohřebechu DalJeš.[2] 15. — Inf. *hřésti*: nenie co zahrsezzty ApŠ. 38, káza jej pohrzeſty DalC. 31, pohrzieſthi DalH. tamt., kúpichu tělo pútníkóm hrzeſti Hrad. 89[b], pohrzeſti tělo t. 92[b], pohrzeſty AnsOp. 13, Štít. uč. 138[a], zahrzyeſty AlxV. 448, t. 2065; *hřébsti* atd.: pohrzebſti mrtvé Lact. 182[d], t. 220[b], pohrziebſti t. 209[b], slc. hriebsť. — Part. *hřeba*: nebieše kto hrzeba ŽWittb. 78, 3; — *hřebl*: kto by pohrzebl ŽKlem. 78, 3, aby mě pohrzebl Ans. Op. 13, by pohrzebl otce Štít. uč. 51[a], tuž j'ho pohrsebli ApŠ. 114; slc. hriebol; — *hřeb*: za tři dni chovali jeho nepohřebsse BohDial. 352; — *hřeben*: pohrzeben Mast. 340, Štít. uč. 10[a], Alb. 49[a], pohrzebeno jest ŽKlem. 43, 25, jsú pohrzebeny; slc. hrebený. — Zaniká v češt. záp. a nahrazuje se denominativem *(po)hřbiti*.

jeb-. Praes. *jebu* atd.: solve quod debes, zaplať, co se jebeš WintObr. 1, 750 (z r. 1547), dial. jebe ho zimnice mor. (Jg.). — Impt. *jeb* atd.: však jsi ty jeho odsoudil, jeb se s ním jak chceš! (praví rychtář purkmistrovi) WintObr. 2, 876 (z 2. pol. XVI stol.), jebte se mi z řeky! t. 2, 531 (z r. 1545). — Impf. *jebiech* atd.: (já, rytíř na útěku) se z těch bab nevyjebích, až atd. Hanuš Osterspiele 101 doklad nejistý (v orig., rkp. knih. univ. Pr. 17. E. 1 z XV stol., fol. 216[a], je to psáno zkratkem: ne wyge[ch]). — Part. *jeben*: zvyjebený zloději! ČLid 1, 64 (z 2. pol. XVI), zvyjebenej zrádce WintObr. 1, 162 (z r. 1564), že mu zwygebenegch gebaku nadal KolC. 509[b] (z r. 1588) a j. — Srov. rus. jebú 3. sg. jebëtъ, srb. jebsti praes. jebem atd. Jiné tvary jsou v tř. V. *jebati* atd.

plevu, *pléti*, stsl. *plêvą*, *pléti*. Praes. *plevu* atd.: orač ji (rolí) pleve a tratí v nie bylé ŠtítV. 56, (bóh) jich kořen z země wyplewe Kruml. 82[a], súsědy ven wyplewemy od nás Pulk. 13[b], to kacieřstvo zkazie a wyplewu ROl. 82[a], všeckny zlé činy wyplewu ſie exstirpantur Otc. 337[b]; novotv. *pleji* atd.: pleji eradico Drach. 102, (ženy) plejí Voln. 10, pleju atd. Us., toho sa nespléješ BartD. 1, 267. — Impt. *plev* atd.: náhle plewmy zlé siemě Baw. 60; novotv. *plej* atd.: wypley všelikého krále exterminet Kladr. 2. Esdr. 6, 33, plej atd. Us. — Aor. *plech*: když wyple z země Němcě DalC. 46. — Inf. *pléti*: ten bude plety zemi svú Pror. Isa. 28, 24, počne pleety nehodné a saditi hodné Štít. ř. 72[a], když kopřiv nemóž wyplety

DalC. 32, nč. pléti, plíti Us., ob. též plejt (podle pleju). — Part. *pleva*: zahradníci oříc, kopajíc, branami drhnúc, plewuvcz nepřestávají klidiec zahrady Štít. ř. 189[a]; novotv. *pleje* atd.: bludy ven plegíce HusPost. 31[b], pleje, plejíc- Us.; — *plel*: vyplel Pulk. Jg., nč. plel atd. Us., plél BartD. 2, 180 (tišň.); — *plen*: (člověk) wyplen bude Kladr. Ex. 30, 33, duše wiplena bude z obcě exterminabitur Koř. Skutk. 3, 23, wyplena bude duše Kladr. Num. 9, 13, aby vypleno bylo kacířství Pal. 4, 2, 498; *plet*: nebudú zlostní vypleti Pís. z r. 1529 Jg. — V tvarech praesentních je tedy *plêv-*, v infinitivních *plê-*; ono je ze staršího *pelv-*, srov. Lesk. Handb.[2] 102, toto z *pel-*; podle rus. praes. polju inf. polotь, pol. pielę n. pelę, pleć atd. je kořenem slovesa tohoto *pel-*, a praes. stsl. *plêvą* č. *plevu* atd. jsou tedy vlastně novotvary s hiatovým *-v-*, srov. Mikl. Etym. Wtb. 235; ale jsou prastaré a hlásí se svou koncovkou do vzoru tohoto; v češtině, jakož i jinde ve slovanštině, časem zanikají a jsou za ně novotvary opět jiné, *plej-* ustrojené z infinitivního *ple-* a podle vz. I. 7.

skubu, *skústi*, stsl. *skubą* atd. Obměněno ve *sklub-*, *škub-* a *šklub-*, slc. *šklb-*. Praes. *skubu* atd.: tu j'ho pozzkube JidDrk. 34, oſkube hospodin hlavy jich ŠtítOp. 16, až oſkubete jeho peří Háj. 117[b], nč. šklubu, šklubeš Us., koňa vrány šklbú Duš. verb. 112 (slc.). — Impt. *skub*: nešklbte Duš. verb. 112 (slc.). — Inf. *skústi*, *skúbsti*, stsl. *skubsti*: počě s své hlavy vlasy ſkuſty Pass. 326, počě s své hlavy šediny ſſkluſty PassKlem. 131[a], počě s sebe vlasy ſſkluſty t. 235[b]; v Pass. tištěných je za to skúbsti: skúbsti PassB. (z r. 1495) 503, t. 933; skúbsť Hatt. slc. 115. — Vedle toho jsou tvary podle tř. V. 1 a V. 2.

spu, *súti*, psl. *sъpą*, *suti*. Praes. *spu*, *speš* atd.: (já) proſpu na tě unáhlenie effundam Ol. Ezech. 21, 31, rozeſpes jě dissipabis ŽKap. 143, 6, žeřavie sespeš na jeho hlavu Hlah. Prov. 25, 22, řeřevie ſeſpeſs Ol. tamt., (sladovník) oſpe jej (svůj slad) Hrad. 133[a], bývá to někdy, že někdo sbieraje jahody nebo češe víšně uzří jich několik na některé nesnadné větvi aneb na příkré skále, chtě jich dosieci brzo ty rozſpe, ješto j' měl dřéve Štít. uč. 45[a], padne jda k nim i rozſpe ty (jahody) ŠtítMus. 9[a], některá pójde túlat sě po odpustciech i roſpe hotovú svatost t., (muž) proſpe jej (popel) Ol. Num. 19, 9, wyſpe sě popel t. 3. Reg. 13, 3, (hlava) sě oſpe LékB. 176[a], rozeſpe Kladr. Num. 16, 37, když se brada ſpe VšehK. 161[b], kdy ſe ſpe brada pubes Lact. 134[b], wyſpe ſe popel Ben. 3. Reg. 13, 3, potom se rozeſpe Háj. herb. 15[b], ospe se dietě Lék. 1544 Jg., chtiec odpustký vytúlati rozſpu snad hotové Štít. uč. 45[a], (prodavači) ukrojie neb vſpu toho, což mají t. 96[b], (vody) ſye roſpu a zemi oſpu Vít. 7[b], hory dolóv sě ſpu Ol. Job. 14, 18, to všecko zaſpu prstí Mand. 76[b]. — Impt. *spi*, *spěte*: prozpi kurencóm MVerb., poſpi sě prachem HusPost. 52[a], roſpi jej (popel) Ol. Ex. 9, 8, weſpi ten prach LékB. 222[b], przíſpiz oleje t. 204[b], weſpi prach Sal. 434, přispi (révu) zemí WintObr. 2, 366 (XVI stol.), pospi jej (žloutek)

solí Reg. Zdr. Jg., naspi do hrnce dobré země Štěp. Jg.; popel rozſpiete Pass. 374, popel rozeſpyete PassKlem. 152^{a}, oſpiete mě jablky stipate Ol. Cant. 2, 5, ospěte Hlah. tamt., veſpietezz soli Ol. 4. Reg. 2, 20, weſpiete Kladr. tamt., pospěte hlavy popelem Solf. Jg. — Impf. *spiech* atd.: (lidé) wyſpiechu peniezě effundebant Ol. 2. Par. 24, 11, (země) se dmieše a wzhuoru se spiese Baw. 70. — Aor. *such*: knieni němečskými mniškami knězě oſu a prostořěčě sě na ň proſu DalC. 45, milost v ústech sě jie roſu, ke všěm Cnostem kak ſye proſu Vít. 3^{a}, když sě rozſu vojsko Ol. Súdc. 15, 9, vojsko rozьsu sě Hlah. tamt., obſuchu mužě dievčie střěly DalC. 10, (mnišky) sě na ň (na kněze) osuchu a prostořece sě prosuchu DalV. 45, kopec na pamět ssuchu DalFf. 68, když obilé wyſuchu Ol. Gen. 42, 35. — Inf. *súti*: když by kto dědinu směnú přijal, žádný nemóž jeho sſuti Řádpz. 70, má ſie poſuti prachem HusPost. 52^{a}, zástavu sſvti a splatiti VšehK. 136^{a}, koráb pšenice naſuti Apoll. 132^{b}, do nich (soch měděných) naſuti uhlé Alxp. 77, v každý (dutý sloup) pět set zlatých wſuti t. 94. — Part. *spa*, *spúc-*: (sladovník) wyſpa svój slad na hromadu ospe jej jako zahradu Hrad. 133^{a}, rútu ztluciž naſpa soli LékB. 217^{b}, horúcie uhlé proſpucz Pass. 134, wyſpucz peniezě Ol. 4. Reg. 12, 10; novotv. *suje*, podle inf.: tam ji kamením zaſugjc pochoval Froz. 107, nebe se prolomující a zſugjcý t. 51; — *sul* atd.: hospodin proſul hněv effudit Pror. Jer. Lament. 4, 11 a Isa. 42, 25, syn Katonóv živého uhlé sobě v hrdlo nasul Tkadl. 1, 34, ten se rosulь Hlah. Tob. 3, 4, wyſul sě jest popel Ol. 3. Reg. 13, 5, Israhel sě poſul t. 22, 17 a j., roſul ChelčP. 157^{b}, (dům) zaſul děti své Ben. Job. 1, 19, o ňemž (kolu) se všeckno osulo Tkadl. 1, 17, již se množství wyſulo VelKal. 80, kamením by nás oſuli Ol. Ex. 8, 26; nč. -sul, skála se sesula Duš. verb. 112; — *suv*: popela na svú naſuw hlavu Štít. ř. 205^{b}, poſuw sě popelem Ol. 1. Reg. 4, 12, (zemi) popelem poſuwſſe Pass. 381; — *sut*: onen klevet jako naſut ŠtítOp. 356, ostatek toho kostela zaſuto rumem Pref. 39, ot vrchu do pát oſuty jsme mnohými hřiechy Štít. ř. 132^{a}, lid rozsuti Hlah. Esth. 13, 4, obilé sſute ODub. 72, oſutu mieru Koř. Luk. 6, 38, proſuteho popela Ol. Lev. 4, 12. — Kořen je *seu̯p-* = slov. *sup-*, stupeň jeho oslabený *sup-* = slov. *sъp-*; infinitiv je ze *sup-* pův. *seu̯p-*, v psl. *suti* je *-p-* vynecháno, srov. I. str. 19 a Brugm. II, 929; z infinitivního *su-* (bez *-p*) jsou pak také ostatní tvary infinitivní: aor. *suchъ* part. *sulъ* atd.; tvary praesentní jsou ze *sъp-* pův. *sup-*. Jednoduché *spu*, *sъpą* je významu durativního. Sloveso to většinou zaniklo a nahrazeno iterativem *sypati*: stč. *spu*, *vyspu* = nč. *sypám* n. *sypu*, *vysypu*; bývalé iterativum *sypati*, zastupujíc zaniklé durativum *súti*, přijalo i význam durativní, a pro význam iterativní ujalo se *-sýpati* ob. *-sejpati*, srov. *vysypati* a *vysýpati* ob. *vysejpati*. Z *rozsúti* part. *rozsul* je známé příjmení *Rosulek* (mylně Rosůlek).

tepu, stsl. *tepą* inf. *teti*. Praes. *tepu*, *tepeš* atd.: (já) potepu ſe Ben. Súdc. 16, 20, že mě tepeſſ Mast. 387, proč mě tepeſ AnsOp. 3, jenž tě

tepe t., lehčějie ť tepe dievčie ruka DalC. 4, až je potepemy DalC. 10, (ženy rúcho) piestem tepvv Štít. ř. 67^{a}, nech tepú ſe Ben. 2. Reg. 2, 14, nč. tepu atd. Us. — Impt. *tep* atd. nč. Us. — Impf. *tepiech* atd.: (Protoslav) Trojanské tepiſſe Troj. 107^{a}, mužie jě (dívky) tepyechu DalC. 15, netopýřové tepijchu rytieře v tvář Alxp. 88. — Aor. vražedlně se tepesta Troj. Jg. — Part. *tepa*: mniech ztepa vše kniežata DalC. 40, ani tepa ani rány dávaje ChelčP. 173^{b}, tepvce AnsOp. 3, tepucz Troj. 106^{b}, tepúcze v cymbaly Ben. 1. Par. 16, 42, tepauce Br. NZák. 155^{b}, nč. tepa atd. Us. — Tvary inf. jsou z *tepati*, *tepám*. V EvOl. 10^{b} je také novotvar podle V. 2: part. tepicze jeho.

zabu, *ziebsti*, ze *zęb-*. O přehlásce *zab-*, *zěb-* srov. I. str. 112. Praes. sg. 1. *zabu* nedoloženo; 3. sg. *zebe* Us., dial. též zabe BartD. 1, 7 (zlin.), t. 2, 174 (brn.) a j. (přehláska zrušena podle part. zábl atd.); pl. 3. nohy mě zebou Us., m. zabou; v nář. jest i zdlouž. zíbe (podle inf. zíbst): ozíbe mne t. 1, 7 (zlin.), a z toho opět zkrác. zibe: ozibe mě t. 83 (hran.). — Inf. *ziebsti*: zíbst chod., ŠembDial. 21 (stř.-česk.), Duš. jihoč. 2, 11, BartD. 2, 122 (zábř.) a j., zkrác. zibst t. 52 (přer.) a j.; s přehláskou zrušenou *zábsti*, *zábst* Us., zábst BartD. 2, 174 (brn.) a j.; ziabsť Hatt. slc. 115. — Part. *zábl* Us., záblo BartD. 2, 174 (brn.), zábło ḿa t. 1, 29 (pomor.), a vlivem tvarů přehlášených také zéblo t. 2, 174 (brn., vedle záblo), zíblo chod., Duš. jihoč. 2, 11, zíbło BartD. 2, 52 (přer.) a j., zkrác. ziblo t. 200 (třeb.) a j.

živu, *žíti*, psl. *živą* atd. Kořen pův. je *gei̯-*, = sl. *ži-*; z toho jsou některé tvary infinitivní; tvary jiné jsou z koř. *ži-v-*, rozšířeného příponou *-v-* Brugm. II, 881 a 883; ty zanikají časem a na jejich místo vstupují novotvary, ustrojené ze *ži-* podle I, 7: nč. praes. *žiji* atd. — Praes. *živu* atd.: sg. 1. já tebe poziwu Koř. Fil. 1, 20; sg. 2. zlým uzywes toho Mast. 428, zlým vziues toho t. 377, poziweſs svého kvasu NRada 1370, masa nepozyueſs Ol. Deut. 12, 27, zlým toho zaživeš Lab. 19, 2; sg. 3. smrt zziwe jě t. j. zžive depascet ŽKlem. 48, 15, jeden jich (odpustkův) vzywe Štít. uč. 147^{a}, dobytek toho co je dělal neužive ŠtítV. 65, an přijem (věc odcizenou) i zywe (užívá jí) Rožmb. 142, on tu škodu (t. ukradenou věc) přijem i zywe ODub. 26, ať zase oziwe Mart. 30^{a}, mrtvý neobžywe Ben. Job. 14, 14, tato práce od Vaší Milosti ochrany vžiwe Har. předml., nevžiwe síły své Br. Am. 2, 14; pl. 1. opět obžyweme Ben. 4. Esdr. 14, 35; pl. 2. tak své práce uživete ŠtítV. 65; pl. 3. (popravcové) i obilé vše wyziwu NRada 1268, ti někdy oziwu ŠtítOp. 379, lakomí ničehéhož nevžywú Ben. Job. 20 (nápis), ať oživau Br. Ezech. 37, 9. Novotv. *žiji* atd.: mnohý zyge dědiny násilím držě NRada 1287, odmenu (sic) vžigeſs Papr. Ob. 38, žigi Rosa 190, nč. žiji ob. žiju atd. Us., dial. tam se dobře žíje chodHan. 125, nezežíjú BartD. 1, 298 (val.). — Impt. *živ* atd.: ta strana toho požiw VšehK. 14^{a}, což paní ukáže dskami, toho

poživ Půh. 1, 205, co s' viděl, uživ toho Lab. 53, 1, zzywme sbožie fruamur Ol. Sap. 2, 6, užívte mé rady Pam. 3, 107. Novotv. *žij, ží* atd. Us., hužij BartD. 2, 165 (brn.), žíte s náma chodHan. 65, uží BartD. 2, 2 (saz.), uži t. 15 (kroměř.) atd. — Impf. *živiech* atd. nedoloženo. — Aor. 3. sg. *žive*: (Eliáš) zavola ku pánu bohu y oziwe to dietě Comest. 160[b], srov. stsl. оживе ἀνέζησε Zogr. Luk. 15, 24, t. 32 a j., a poži Supr. 446, 5 (Wiedem. 103). — Inf. *žíti*: kto bude tvé sbožie zity Hrad. 145[b]. — Part. *živa* atd.: (člověk) jest zloděj boží živa zle jeho zbožie HusE. 1, 213, rozumně ſiuuce Kunh. 151[b], (králové) berni zzywucze berú jiné pomoci t. j. zživúce Hrad. 106[b]; odtud adj. *živúcí*: kteréžto věci duostojny jsú vždy zywucie paměti Troj. 1[a], nč. živoucí Us.; — *žil* atd.: sv. Prokop klášterského nic je nezyl Hrad. 9[a], bratr tvój byl jest umrl i ozijl Krist. 66[b], nč. žil atd., abychom žíli chodHan. 38; — part. *živ*: buoh rady pozyw i rozloživ Kat. v. 1890; — *živen* nedoloženo, *žit* Us.; — subst. verb. *živenie*: za mého ziwenye Hrad. 38[b], uložil dušiu mú k ziwenyu ŽKlem. 65, 9; *žitie*: když žaluje z zytye Rožm. 141, nč. žití.

4. vzor *péci, peku.*

74. Sem patří slovesa třídy první s kořennou souhláskou hrdelnou *-g, -k* (pro *-ch* není č. příkladu), na př. *mog-, pek-*. Kmen infinitivní slovesa vzorového je *pek-*, kmen praesentní *pek-o-, peč-e-*. Tvary jeho jsou:

praesens indik.:

sg. 1. *peku*	du. 1. *pečevě, -va*	pl. 1. *pečem, -me, -my*
2. *pečeš*	2. *pečeta*	2. *pečete*
3. *peče*	3. *pečeta*	3. *pekú, -au, -ou*;

imperativ:

sg. 1. —	du. 1. *rcěvě, -va* / *pecvě, -va*	pl. 1. *rcěm, -me, -my* / *pecme, -my*
2. 3. *peci, rci* / *pec*	2. 3. *rcěta* / *pecta*	2. 3. *rcěte* / *pecte*;

imperfektum:

sg. 1. *pečiech*	du. 1. *pečiechově, -va*	pl. 1. *pečiechom, -me, -my,*
2. *pečieše*	2. *pečiešta, -sta*	2. *pečiešte, -ste*
3. *pečieše*	3. *pečiešta, -sta*	3. *pečiechu,*

-čie- ze staršího *-čá-*;

aorist silný:

sg. 1. *pek*	du. 1. *pekově, -va*	pl. 1. *pekom*
2. *peče*	2. *pečeta*	2. *pečete*
3. *peče*	3. *pečeta*	3. *pekú*;

aorist slabý *řěch* psl. *rěchъ*:

sg. 1. *řěch*	du. 1. *řěchově, -va*	pl. 1. *řěchom*
2. —	2. *řěsta*	2. *řěste*
3. —	3. *řěsta*	3. *řěchu*;

aorist slabý *pečech* stsl. *pekochъ*:

sg. 1. *pečech*	du. 1. *pečechově, -va*	pl. 1. *pečechom, -me, -my*
2. (*peče*)	2. *pečesta, -šta*	2. *pečeste, -šte*
3. (*peče*)	3. *pečesta, -šta*	3. *pečechu*;

tvary jmenné:

inf. *péci*, sup. *pec*;
participium
-nt: *peka, pekúc-*;
-mъ: —;
-lъ: *pekl, -a* atd.;
-ъs: *pek, pekši, pekše*;
-nъ: *pečen, -a* atd.;
subst. verb.: *pečenie.*

K tvarům jednotlivým.

75. Praesens. Sing. 1. *peku*, psl. *pekǫ*, o ob. peču v. zde doleji; dial. *-o, -em* atd., jako v § 54. — Sing. 2. *pečeš*, psl. *pečešь*. — Sing. 3. *peče*, psl. *pečetь*. — Du. 1. *pečevě, -va*, stsl. *pečevě* (*-va*), na př. já poznach (praví duše tělu), že lezewye dnes spolu v hrobě Hod. 86[a] (= ulehneme). — Du. 2. 3. *pečeta*, stsl. 2. *-ta*, 3. *-te*; na př. (Eneáš a Antenor) przifiezeta město zraditi Troj. 194[a] (praes. za aor.). — Plur. 1. *pečem, -me, -my*, psl. *-mъ, -me, -my*; dial. *-mě, -ma* atd., jako v § 54. — Plur. 2. *pečete*, psl. *-te*; dial. *-ťe* atd., jako v § 54. — Plur. 3. *pekú*, psl. *-ǫtъ*, na př. mohú

Štít. uč. 74[a], nemohvv Štít. ř. 81[a], jižto rzkuv Pror. 3[a], vlast vaši ſezhuv t. 1[a] atd.; o ob. pečou v. zde dále; z *-ú* je později *-au, -ou*: pekau, pekou a dial. *-ó*, *-um* atd. jako v § 54.

Koncovka kmene praesentního pův. *-ke -ge* je v době psl. změkčena v *-če, -že*: sg. 2. *pečeš, vržeš*, 3. *peče, vrže* atd. A odtud přejímá se *-č-, -ž-* také do sg. 1. a plur. 3. a jest ob. peču, můžu atp. m. pe*k*u, mo*h*u atd., a pečou, můžou atp. m. pe*k*ou, mo*h*ou atd. Doklady toho jsou až z doby pozdější: co já žádati můžu ČernZuz. 264, mohu alii můžu dicunt Rosa 84, (já) nemužu Beck. 1, 547, můžu BílD. 363, ať můžu PísWaldšt. 8, můžu BílD. 363, můžau Seel. 38, já uteču Pís. z r. 1798 (Athen. VIII, 50), kde koláčův nepečau t., peču, pečou atd. Us. ob., Nejedlý Gr. 264, Kotsm. 6 (doudl.), nemůžu chodHan. 13, peču, možu, pečú, možú BartD. 1, 25 (val.), pečo, mužo, tłučo t. 2, 218 (třeb.), sečou t. 1, 92 (kel.) atd. Jenom sg. 1. řku dial. řeku zůstalo bez této změny: já-řku Us., řku BartD. 1, 196 (zlin.), řeku t. (pomor.). V sg. 1. možem t. 1, 36 (borš.), môžem, pečiem atd. (slc.) je přejato z tvarův ostatních i kmenové *-e, -ie*. — Také se vyskytuje pl. 3. *-í*: (oni) *sečí* nevinné VšehJ. 120, toto račte věděti, ti lidé od svého předsevzetí že jsú nepřestali a jednají jako *můží* ustavičným psaním a poselstvím a což sami nemohú zjednati, to ten z Vídně dorazí ArchČ. XI, 146 (list z r. 1511); jest sg. 2. teše*š* 3. teše atd. a k tomu pl. 3. teší, ustrojen tedy také k sg. 2. seče*š*, může*š*, 3. seče, může atd. pl. 3. sečí, můží.

76. Imperativ. Sing. 2. 3. *peci, rci*, psl. *pьci, rьci*; na př. Strziezi custodi ŽGloss. 85, 2, Strziezy ŽWittb. tamt., bóh oſtrſiezi AdamKap. 13, rci duši méj ŽKlem. 34, 3, rzczy Pass. 2, rci Us. spis., zzy ledvie mé t. j. žzi ŽWittb. 25, 2, bóh-pomozi BartD. 1, 78 (rožn.) a j., peciž, pomoziž Us. spis.; *pec*: oblecz ſe v rúcho Ben. 2. Par. 18, 29, oblec ſe Háj. 10[b], oblez obside civitatem Kladr. 2. Reg. 12, 28, pomoz mi Ben. Jos. 9, 3, wypřez voly Háj. 10[b], košťál wywrz Háj. herb. 66[a], zawrz je Br. Jer. 7, 29, pec (chléb) t. Ezech. 4, 12 atd., pec, pomoz Us. spis., a místy též ob., pomoc mně (m. pomoz) SborHoř. 81, pec, utec (v Král. Městci, sděl. Zubatý), zřez (m. střez) BartD. 1, 17 (zlin.). — Du. 1. *pecěvě, -va*, žádané podle stsl. *pьcěvě (-va)*, nedochováno; za to bývalo *pecvě, -va*, ale také to zde nedoloženo. — Totéž platí o du. 2. 3. *pecěta*, stsl. *pьcěta*; za to bývalo *pecta*: dá pomocníky odprzyſiezta Rožmb. 69, viečěě naše teczta vodami Pror. 59[a]. — Plur. 1. *pecěm* atd., stsl. *pьcěmъ*: wrrziem sě o ni (sukni) Hrad. 89[b], rzczyem Štít. ř. 217[b], rcyemy Krist. 11[b], ržceme RokycKl. 65[b], rcem, rceme Us.; *pecme*: vteczme Ben. 2. Reg. 15, 14, wrzme łosy Br. Jon. 1, 7, utecme t. Ex. 14, 23, pecme, pomozme Us. spis.; dial. *-mè* atd., jako v praes. indik. — Plur. 2. 3. *rcěte*: rrczyetez Hrad. 75[b], rciete ŽKlem. 65, 2, rzczete Ben. Jos. 9, 1, rcete Us. spis., jmúce jeho vzzyete Pass. 374 t. j. užžěte; *pecte*: vteczte Ben. 2. Reg. 19, 9, zaprzezte wuoz Ben. 4. Reg. 9, 21, oblecte ſe Háj. 17[b], odwrzte (zlost) Br. Isa. 1, 16, pecte t. Ex. 16, 23, utecte t. Jer. 48, 6, otłucte listí t. Dan. 4, 11, wlectež jej t. Ezech. 33, 20, pecte, pomozte Us. spis. a místy též ob.: utecte SborHoř. 81; dial. *-te* atd., jako v praes. indik.

Místo náležitého *-c-, -z-*, vzniklého tu z *-k-, -g-* (srov. § 18 č. 1), bývá *-č-, -ž-*, podle praes. indik. *peče-, móže-* atd. Odchylka tato je dosvědčena doklady zřetelně psanými v době minulé: pomozz hospodine Štít. ř. 53[b], pomož sobě HusPost. 38[a], přiewrž t. 220[b], ſpomozz Ol. Esth. 14, 14, przifiezz t. 1. Reg. 30, 15, przifiežte t. Jos. 2, 12, przemozz EvOl. 101[b], odwrzzmy diela temnosti t. 94[b], obleczzmy ſye t., tluczzte t. 274[b], przewrž Alxp. 112, střež se Baw. 43, zlého se střež t. 45, seč rytieře t. 128, ſpomož Beck. 2, 415, zawrž t. 1, 345, vtečte t. 3, 155 a j., pomož BílD. 421, uteč t. 135, odwržme t. 184, ſwlečte šaty t. 314, tlučte BílQ. 2, 164 a j.; je konstatována v grammatikách XVIII a z poč. XIX stol.: peč Jandit 87, Tomsa 342, tluč Pelzel 98, teč Tomsa 342, peč, teč, tluč Tham 135 atd.; a ovládla skoro veskrze v nářečích obecných: peč, tluč, uteč, pl. -čte atd. Us. ob., Kotsm. (doudl.), mýt. 332, chrom. 286, pomůž mně bože Suš. 14, peč, pečme, pečte, uteč BartD. 1, 26 (zlin.), t. 2, 239 (kunšt.) a j., pomož, pomožme, pomožte t. 1, 77 (rožn.), peč, pečme, pečte Hatt. slc. 116.

77. Imperfektum *pečiech, -éch, -ích* atd.; ze staršího *pečách* atd., v. §. 26 č. 4; stsl. *pečaachъ* atd. Na př. jáz wzwleczech ŽWittb. 34, 13 (omylem m. vzvlečiech); (Drahomíř) křesťana przyemozyeſſe DalC. 27., kněz bradáčě ſyeczyeſſe t. 42, kněz Boršovi sbožie zzyeſſe t. 85, (syn) režný (chléb) powrzyeſſe MastDrk. 174, nikte nemozeſye AlxV. 1153, Thoas nemilostivě ſeczifſe Troj. 122[b], potok tečiſſe Alxp. 118, jeden druhého nemozyſſe viděti GestU. 99, krev teczyſſe t. 147; tělem hnúti nemozyechu DalC. 27, (Čechové) svého kněžě ſtrzyezyechu DalC. 64, krvaví potoci teczyechu t. 74 atd.

78. Aorist.

a) Aorist silný. Sing. 1. *pek* psl. *pekъ*: nemoh j'mu jmene zvěděti non potui AlxV. 897. — Sing. 2. 3. *peče* psl. *peče*, na př. zlý sě se zlým zzprsiese neb sen hi on by posošen Jid. 49, hospodin pomoze mi adiuvit ŽWittb. 93, 7, král tu p'ſieze iuravit Koř. Mark. 6, 23, (on) najposlede przyſyzie t. j. přisíže z přisieže OtcA. 440[b], (některaký) přišel i obleczze ſye v jeho (císařovo) rúcho GestBř. 37[b], oblyczze GestM. 43 (40) t. j. oblíče (zúž. z obléče, místo stejné s předešlým), kněz wrze v Dunaj zlato DalC. 76, (hrabie) zezze vše liudi t. 39. — Du. 1. *pekově, -va*, stsl. *pekově (-va)*, nemá v č. dokladu. — Du. 2. 3. *pečeta*, stsl. 2. *-ta*, 3. *-te*: ta dva mužě zrádna leſeta před vozem AlxBM. 1, 37, podwrzeta deiecerint MamV. (bez kontextu). — Plur. 1. *pekom*, psl. *pekomъ*, — a plur. 2. *pečete*, psl.

pečete, nemají v č. dokladu. — Plur. 3. *pekú*, psl. *peką*: hrdličátcě ješto sě wylehu v háji Vít. 22[b], počěchu jeho hledati ale nikde nemohu jeho nalézti ML. 54[b], sv. Petr chléb jim poskyte a psi uteku inhed Pass. 296, rytieři s ňeho rúcho ſwleku t. 201, zazhu město Bavoři si zcuntin an DalC. 89 atd.

b) Aorist slabý *řěch* pl. 2. *řěste* atd., sklesnutím jotace *ře-*, stsl. *rěchъ* atd.; v č. zde jen při slovese *řéci*; srov. § 23 b) č. 1. — Sing. 1. *řěch*: (já) rzech: „paní, jáť toho nemyslím sobě" Táb. I. 20. — V sing. 2. 3. tvarů zde není, jsou za ně tvary aor. sil. — Du. 1. *řěchově*, *-va*, nemá dokladu. — Du. 2. 3. *řěsta*: ona (dva synové Soběslavovi) to zvěděsta, že jich otec velmi nemože (nemocen jest), rzeſta: „snad bez nají umřieti nemóže" DalC. 70. — Plur. 1. *řěchom* — a plur. 2. *řěste* nedoloženy. — Plur. 3. *řěchu* stsl. *rěšę*, na př. páni rziechu DalH. 8, rziechu židové EvZimn. 35, rzechu ŽKlem 77, 19, páni rzechu DalC. 8, rzechu t. 34, t. 46, t. 77, t. 83, rzechu Hrad. 27[b], t. 80[b], poslové rzechu Pass. 139, rzechu Krist. (tu velmi často) atd. — Výklad, proč tu jotace poměrně záhy klesla, v. I. str. 202.

c) Aorist slabý sing. 1. *pečech*, stsl. *pekochъ*, na př. tehdy já doſyezech s hlávky rúbka mého Vít. 54[a]; — sing. 2. 3. *peče* jsou tvary aor. sil.; — du. 1. *pečechově*, *-va*, stsl. *pekochově (-va)*, nemá zde dokladu; — du. 2. 3. *pečesta*, stsl. 2. *pekosta*, 3. *-ste*: zaprzifiezeſta oba sobě Ol. Gen. 21, 31, dva ščíty (rody) sě nemozeſta opraviti DalC. 73, (oba synové) řečesta DalJeš. 70; — plur. 1. *pečechom*, stsl. *pekochomъ*, — a plur. 2. *pečeste*, stsl. *pekoste*, zde nedoloženy; — pl. 3. *pečechu*, stsl. *pekošę*, na př. (poslové) rzeczechu Kat. v. 194, t. v. 198, rzieczechu Otc. 59[b] a j., ſprziſezechu sě židé Comest. 240[a] atd.

79. Tvary jmenné.

a) Infinitiv *péci*, stsl. *pešti* z pův. *pek-ti*.

Slabika kořenná je dlouhá: ſprzijeczy sě Štít. ř. 98[b], nechtiec sě ſtrzijeczy t. 12[a], chci to rzeeczy t. 8[a], nevím co říci ČernZuz. 125. nč. péci, upéci, říci, odříci Us. spis., říc, síc ŠembDial. 32 (podkrk.), péc, téc BartD. 1, 36 (blatn.), pjéc, vljéc, túc t. 42 (hroz.), slc. piecť, pýc, říc, síc, týc BartD. 2, 27 (holeš.) atd. Nezdlouženy jsou z pravidla infinitivy *moci* a *vrci*; ale někdy bývá zdloužení také tu: móc BartD. 1, 42 (hroz.), móct t. 77 (rožn.), můct t. 2, 163 (brn.), môcť Hatt. slc. 117, wŕczi HusPost. 171[b], wŕci t. 46[b]. Místy je naopak slabika vytčená v některých infinitivech nebo veskrze krátká: pec, tec, tuuc ŠembDial. 56 (opav.), pec, sec t. 67 (slc. bělohorsk.), řect chod., ob. pect Nejedlý Gr. 233, pect, vlect, sect BartD. 2, 180 (tišň.), t. 226 (třeb.) t. 244 (žďár.). Tu nastalo zkrácení beze vší pochyby teprve časem, jako v dial. pycť, řicť, tycť, vlicť BartD. 2, 52 (přer.), sict, řict, vlict, pyct, tyct t. 200 (drah.) a j., kde kvalita samohlásky, vzniklé zúžením, dokazuje, že tu dříve byla délka; a nastalo dílem analogií, na př. chod. řect a ob. pect podle part. řekl, pekl atd., dílem dialektickou náchylností ke změně této. Srov. § 31 č. 5.

Infinitivy sem hledící *péci*, *moci* atd. jsou z pův. *pek-ti*, *mog-ti* atd., srov. I. str. 449 a 455. Koncovka *-ti*, která je v infinitivech všech, je v nich také. Ale její souhláska zastřena změnou, která se tu byla vykonala; proto zdá se, jakoby v *péci* proti *nésti* atd. bylo o *-t-* méně, a toto *-t-* se pak přidává a jest *pécti*, *mocti* atd. Doklady toho jsou některé již z doby starší, zvláště pak jsou hojné v nářečích nynějších. Na př. jakož mocti budu List. z r. 1445 Jg., řícti, vrcti Blah. 267 (uvedeno tu jako Us. v Plzni a Klatovech), co řjct ráčí Lomn. Nauč. 46, moct nebo nemoct ČernZuz. 158, řícti ČernHeřm. 246, pomocti t. 257, wrcti t. 260, sobě pomocztj KolEE. 34[b] (1665), mocti, pécti, técti, tlaucti, wlécti, pýcti, týcti, wlýcti Rosa 194, a také tecſti, wlecſti, zatlaucſti t. 164 a pýcſti, týcſti, wlýcſti t. 194, řjcti mohu Froz. 5, mocti Beck. 1, 2, pomocti t. 37, přemocti t. 19, oblecti t. 66, odwrcti t. 361, roztlaucti t. 173, chce Luter se wztýcti t. 399, bude mocztj KolEE. 230[b] (1705), chce řjct BílA. 16, pécti BílD. 69, oblecti BílQ. 1, 24 a j., tlauct VesA. 208[a], moct, pect, řjct, tlauct Nejedlý Gr. 233 (z Us. ob.), píct, říct, síct, utýct, pomoct atd. Us. ob., budeš-li moct chodHan. 216, mušim to řect t. 30, chceš hutect t. 174, tloucť t. 74, voblíct t. 382, poď mi z vody pomocti Suš. 154, nebudu moct robit t. 119, moct, séct, téct, péct, tłúct BartD. 1, 25 (zlin.), síct, vlíct, pýct t. 2, 180 (tišň.), pécť, técť, mocť t. 1, 37 (stráň.), pect, vlect, moct t. 226 (třeb.), sict, řict, tyct, pyct t. 200 (též) a j., slc. piecť, môcť atd.

Tudy vzniklé *-ct* bývá pak změněno v *-st*: di vypříst koně chodHan. 286 (stč. vypřieci), pomozt (t. j. -st) t. 35, t. 45, pesť, šisť, mosť, tłusť BartD. 1, 125 (laš.).

b) Supinum *pec*, stsl. *peštь*. Doklady sem patřící jsou: vyjda ſecz sěna CisMus. (inf. sieci), jdiž s tiem lecz LékB. 223[b] (inf. léci), nechodiec na posteli lecz Trist. 260, byl šel Laban ſtrzicz ovec Ol. Gen. 31, 19 (inf. střici), svekr šel ovcí ſtrzicz t. 38, 13, gide Abſolon owecz ſtrzycz Comest. 144[b].

c) Participium *-nt*: *peka*, *pekúc-*, psl. *peky*, *pekątj-*. Na př. rzka ŽKlem. 104, 11, rzkuvcz Pror. 5[a], rzkuvcze t., nč. peka, pekouc, pekouce Us. Místy bývá *-ča*, *-ža* místo *-ka*, *-ha*, se souhláskou kmenovou jako je v praes.: seča BartD. 1, 77 (val.), moža t. 78 (rožn.), pomuža t. 2, 92 (nezam.), nemuža t. 178 (brn.); z toho pak adverb.: sečaci t. 1, 77 (val.), možaci t. 78 (rožn.), srov. § 35 č. 3 a 11.

d) Participium *-mъ*, stsl. *pekomъ*; v č. nedoloženo.

e) Participium *-lъ*: *pekl*, *-a* atd., psl. *peklъ*, *-a* atd. Na př. mohl svD. 20, mohlo to býti PilB. atd., pekl, pekla atd. Us., mohł, mohła, mohło BartD. 1, 26 (zlin.), t. 78 (rožn.) a j.

-*l* v sing. masc. se mnohdy odsouvá, na př. rzek bóh ŽKlem. 37^a, on jest rzek t. 32, 9, wiwrh národy a rozdělil zemiu eiecit t. 77, 54, v krásu jsi sě oblek ŽWittb. 103, 1, v krásu oblek s' sě ŽKap. tamt. atd., já jsem pek, řek, moh atd. Us. ob., pek BartD. 2, 116 (letov.), řěk, móh, tlók t. 119 (jev.) a j. Srov. § 39 č. 3.

Tvrdé *ł*, které tu býti má, udrželo se v některých nářečích, na př. mohł, mohła, mohło BartD. 1, 26 (zlin.), t. 78 (rožn.) a j. Z něho pak bývá t. zv. obalováním -*u*, na př. peku z pekł, lehu z lehł t. 1, 28 (záhor.), pékéu t. 39 (súch.), (sliny) naťékuy t. 351 (hodslav.) atp.; a kontaminací znění sing. masc. -*ł* a -*u* vzniklo -*łu*, -*lu*: řeklu t. 2, 281 (dač.). Srov. § 39 č. 1.

Do koncovky -*kl*, -*hl* v sing. masc. vkládá se v nářečích východních samohláska mírnící -*e*-: mohel BartD. 2, 140 (zábř.), moheł t. 1, 140 (laš.), pékél t. 77 (val.), pyékeu t. 46 (lhot.), pékéu t. 39 (súch.), — nebo -*o*-: pékoł t. 40 (hroz.), mohoł t. 43 (též), piekol, môhol slc., — nebo -*y*-: řekyl t. 2, 247 (žďár.). Srov. § 39 č. 4.

Krátká samohláska slabiky kořenné bývá zdloužena, a někde je zdloužena také samohláska mírnící; na př. tloukl, vlíkl (vedle vlekl), síkl (v. sekl, durat.) Us., pékł BartD. 1, 8 (zlin.), pékéł t. 77 (val.), tékła t. 183 (dol.), tékło t. 176 (mor.-slc.), naťékuy t. 351 (hodslav.), slc. piekol, môhol, pékéu t. 39 (súch.), piékéł t. 44 (břez.), pékoł t. 40 (hroz.). Srov. § 39 č. 6.

f) Participium -*ъs*: *pek*, *pekš-*, psl. *pekъ*, *pekъš-*. Na př. rsek to by rozpat na kříziu ApŠ. 139, rzek Pass. 280, rzekſſy J. 337, rzekſſe t. 338, doſah DalC. 24, przyſyehſſe Comest. 36^a atd., nč. pek, pekši, pekše Us. spis. Mylnou analogií přidáno -*v*, -*ev*: rzekw to zavolá Štít. ř. 110^b, odrzekwſſe se Štít. uč. 25^a, przemohw závist . . przemohw lakomstvo . . przemohw lakotu . . przemohw lenost . . przemohw smilstvo t. 98^b, mohwſſe Štít. ř. 97, t. 218^a, povrhev Blah. 272 (zavrhuje), lehv Har. Erb. I. 214, pomohv t. 235 atd., srov. § 41 č. 6.

g) Participium -*nъ*: *pečen*, -*a* atd., psl. *pečenъ*, -*a* atd. Na př. (žalovaný) poprzyſiezen Rožmb. 69, zazzena ohňem ŽKlem. 79, 17 atd., pečen, přemožen Us.

Slabika -*en*- zdloužena v -*én*-; z toho je zúžením -*ín*- a opětným zkrácením -*in*-. Na př. spomožíno, napečíno Duš. verb. 113 (česk., místy), napečino, potločino, posečino BartD. 2, 218 (třeb.). Srov. § 43 č. 3.

h) Substantivum verbale *pečenie* nč. -*í*, psl. *pečenьje*. Na př. v dóm uteczenie ŽKlem. 30, 3, ſprzyezenije Štít. ř. 99^b atd., pečení, přemožení Us.; se zdloužením: při sečéňú BartD. 2, 1 (malen.), s tým tłučéním t. 1, 184 (val.).

Slovesa jednotlivá vzoru tohoto.

80.*) **lahu*, *léci*; tvary praesentní z *lęg-*, infinitivní z *leg-*. O přehlásce *lah-*, *leh-* v tvarech praesentních srov. I. str. 106 a 95; místo žádaného *lah-* bývá z pravidla *leh-*. — Praes. sg. 1. *lahu* nedoloženo, za to *lehu*: oblehu Jerusalem circumvallabo Pror. Isa. 29, 2, na ňehož nalehu tako jakž mne nezbude nikako AlxV. 1314, (já) nelehu podlé toho muže Trist. 102; — sg. 2. *ležeš*, 3. *leže* atd.: když lezeſſ Alb. 41^a, aže lezeſſ Vít. 33^b, lezeſs u blátě t. 32^a var., prvé než lezeſſ Pass. 614, když lezzeſs na smrtelné posteli Kruml. 168^b, když ležeš nebo vstaneš HusE. 1, 53, když lezzeſs před městy obsederis Ol. Deut. 20, 19, s tebu lezie jedna (lehne) Trist. 327, já (duše) poznach, že lezewye dnes spolu v hrobě (ulehneme) Hod. 86^a; pl. 3. *lahú* nedoloženo, za to *lehú*: na zemi lehu iacebunt Pror. Jer. 25, 33, lehu zlí iacebunt Ol. Pror. 14, 19, mrchy lehu iacebunt Kladr. Num. 14, 32, ve třech nedělích wylehu se z vajec kuřence Mand. 18^b, uši zalehu žeť slyšeti nemohú LékB. 187^a. — Impt. *lez*: oblez obside civitatem Kladr. 2. Reg. 12, 28, oblezte město Comest. 116^b. — Aor. sil. sg. 2. 3. *leže*: (král) przilezie k betſuram aby gi dobyl Comest. 208^b, (Rebeka) proſtrzewſſe kuože i leže na nich t. 34^b; du. 3. *ležeta*: král Darius sedieše na voze, tdy ta dva mužě zrádná sen hi on před vozem padna leſeta nicě AlxBM. 1, 37; pl. 3. *lehú*: tu k nim nalehu najviece AlxV. 1798, hrdlitčátčě ještо sě wylehu v háji Vít. 22^b; v Dal. vyskytuje se také *lahú*, o tom v. při *lehnu* v § 117; — aorist slabý *ležech*: mužie obležechu vešken dóm Comest. 28^b. — Inf. *léci*: mój úmysl mieni uleczy Hrad. 43^a, tu j' mu (nemoc bohatcovi) nedadieše uleczy t. 142^b, (had) chtěl leczi JidDrk. 103, když by bylo leczy spáti AlxV. 592, proti jim j'mu bieše leczy t. 1131, jmámy wleczy u Praze Štít. list. 1373, neroď zámutku podleczi Vít. 72^a var., chtě obleczi Jerusalem Comest. 177^a. — Sup. *lec*, doklady v. v § 79, b). — Part. *leha*: sv. Jan wzpoleha na jeho (Kristově) lóně počě prositi Hrad. 77^a; — aby (oblehatel) odlehl od nich Comest. 191^a; — *ležen*, obležen Us.; — subst. verb. *leženie*: na ohledánie porodu a ſleženije jejieho VšehK. 86^a, obležení Us. — Sloveso toto časem zaniká a nahrazuje se příbuzným *lahnúti*, *lehnúti*.

**laku*, *léci*, z *lęk-*. O přehlásce *lak-*, *lek-* srov. I. str. 106 a 95; místo žádaného **lak-* je *lek-*. — Praes. sg. 1. *laku* nedoloženo, za to *leku*: (Vlasta) krásným sě káza líčiti řkúc: tiemto mužóm poleku DalC. 9, polekv DalHr. tamt.; pl. 3. *lakú* nedoloženo, za to *lekú*: poleku jemu osidla sluhy

*) Ve Fl. Kn. 14 uvodí se také doklad pro sloveso prý *bieci*, *běhu*: zlí duchové zabyehu atd. Modl. Petr. 57^b; je to omyl písecký, v Modl. univ. kn. Pr. je na stejném místě 35^a: zlí duchové zabyehnu atd.

jeho Comest. 173^{b}. — Inf. *léci*: zvěři poleczi Trist. 248, zalecy bližnímu osidlo ChelčP. 241^{a}, jinému polecy t. 236^{b}. — Part. *lákl* je v adj. proláklý; jindy *lékl*: (Antikrist) polekl jest ji (vrši) v noci ChelčP. 252^{b}, provaz polekli v uosidlo ŽKap. 139, 6. — Zaniklo až na tvary, které lze spojovati s inf. *léknouti*.

mohu, moci, psl. *mogą* atd. Praes. sg. 1. *mohu* Us. spis., dial. můžu atd. v. § 75; 2. *móžeš*, nemozes bdieti Hrad. 80^{a}, můžeš Us.; 3. *móže*, tvá moc všecko mose LMar. 25, nemose ApD. a, moze dáti ŽKlem. 77, 20, rozmoze sě muž roborabitur ŽWittb. Ann. 9, ižádný mne nemoze utěšiti Hrad. 37^{a}, (dva synové) zvěděsta, že jich otec velmi nemoze, řesta: snad bez nají umřieti nemoze DalC. 70, pokoj, jehož svět dáti nemoze Štít. uč. 73^{a} atd., může Us.; pl. 1. *móžem* atd., nemozem Mast. 212, mozem veseli býti DalC. 45 atd., můžeme Us.; 2. *móžete*, mozete Mast. 72, mozete-ly z té čiešě píti DalC. 45, nemozete snésti EvVíd. Jan. 16, 12 atd., můžete Us.; 3. *mohú* Us. spis., dial. můžou atd. v. § 75. — Místo indikativu sg. 2. 3. kladl se optativ psl. *možь*, v. § 18 č. 2; z toho je v češtině 3. sg. *móž*; a podle tohoto tvaru přidělány novotvary také pro jiné osoby praes., zejména doloženy jsou mimo sg. 3. také du. 2. 3. a pl. 1. a 2. Na př. sg. 3. *móž*: to nemoſ býti Túl. 72^{a}, pomoz jim hospodin adiuvabit ŽWittb. 36, 40, kto moz učiniti ŽKlem. 155^{a}, když mos JidDrk. 34, moz-ly to přijíti Mast. 13, nemoz to tak býti DalC. 63, muoz to každý slyšěti t. 5 a j., pán nemoz vrátiti jeho Hrad. 94^{b}, nic nemoz učiniti Alb. 27^{a} a j., což býti moz NRada 189, žádnému to nespomoz t. 190, aniž to komu ſpomuož VšehK. 40^{a}, (král) muož sobě lidi do rady přijíti Tovač. 12 a j. (tu z pravidla tak), každý moz mě vysvoboditi GestM. 97 (71), že nemuož Háj. 2^{b}, pomůž-li jemu pán bůh t. 62^{b}, nic Čechuom neſpomuož t. 117^{b}, že je přemuož t. 359^{b}, když rozmůž se nepravost t. 96^{b} a j., (on) svládnúti nemóź KolČČ. 7^{a} (1542), ať mi pomůž Br. NZák. 131^{b}, můž se zpívati Voln. 13, můž bejt Us. místy, nemůž BartD. 1, 78, pomůž t. 2, 174 (brn.), mož t. 240 (kunšt.), pomož t. 258 (žďár.) atd., slc. nemuož Koll. Duš. verb. 114 (z Koll. Zpiev.); du. 2. 3. *móžta*: jen čistie oči mozzta viděti krále nebeského Štít. ř. 79^{b}; plur. 1. *móžmy, móžme*: nemozme otděkovati Hod. 63^{b} (2), mozme-li věděti Koř. Act. 17, 19, muozmy VšehK. 262^{b}, slc. nemuožme sa vidieť Duš. verb. 114 (z Koll. Zpiev.); plur. 2. *móžte*: nemozte mne vypuditi DalC. 76, nemozte slúžiti Alb. 31^{b}, Koř. Mat. 6, 24, nemozte EvTřeb. Jan. 7, 34, nemuoſte snésti EvSeitst. Jan. 16, 12, muozte-ly mi radu dáti Kat. v. 1424, móžte rozuměti ŠtítV. 154, nemóžte-li t. 65, mozte věděti GestM. 50 (41), nemožte rovni býti Baw. 187, muožte učiniti Háj. 325^{a}, muozte rozuměti t. 362^{b}, múžte promluviti Konáč (1547) 85^{a}, co muzte nejspíše KolČČ. 135^{b} (1548), co můžte Beck. 2, 359, slc. móžte banovať Duš. verb. 114 (ze Šaf.). — Impt. *moz* atd.: ſpomoz ŽKlem. 36, 40, ſpomozte t. Deut. 38, pomoz mi Ben. Jos. 9, 3, pomozyž nám t. 2. Par. 14,

11; *mož*: v. § 76. — Impf. *možiech*, v. doklady v § 78. — Aor. sil. sg. 1. *moh*: nemoh j'mu jmene zvěděti non potui AlxV. 897; sg. 2. 3. *može*: milosrdie tvé pomoze mně adiuvabat ŽWittb. 93, 18, hospodin pomoze mi adiuvit t. 93, 17, roznemoze sě kněz DalC. 45, na to jej němečská rada przyemoze, že Rudoltovici k říši pomoze t. 96, nikte neosta u ňeho, nikte jemu nepomoze Hrad. 56^{a}, když dietě bieše v sedmi letech, mátě jeho roznemozze ſye GestBř. 84^{a}; — du. 2. 3. *možeta*: dva mocná ščíty (rody) moravská v boji zahubi, až sě viec nemožeta opraviti, neb bez mála tu všichni bychu zbiti DalJ. 73 z rkp. V (doklad nejistý, starší text DalC. má tu nemozeſta, pisatel rkp. V možná že se tu zmýlil nebo že tu rozuměl praesens); — pl. 3. *mohú*: za malečko pomeškachu, przyemohu jě bez všie brani AlxV. 484, k tomu mu někteří pomohu DalC. 97, počěchu jeho hledati, ale nikde nemohu jeho nalézti ML. 54^{b}; — aor. slab. *možech* atd.: dva ščíty sě nemozeſta opraviti DalC. 73. — Inf. *moci* Us., moct Us. ob., moc BartD. 1, 76 (val.), pomoc t. 38 (lip.) atp., s kořennou slabikou krátkou, v. § 79 a); v nář. vých. slabika ta místy analogií zdloužena: móct BartD. 1, 61 (val.), můct, pomůct t. 2, 163 a 174 (brn.), muct (z můct) t. 67 (olom.) a j. — Part. *mohl* Us.; *móhl*: muohl KabK. 2^{a}, nemuohl t., móh BartD. 1, 61 (val.), móhéł fem. mohła t. 78 (rožn.), muh t. 103 (laš.), muhła t. 362 (frýd.), můhl t. 2, 183 (tišň.) atd.; — *možen*: lučišče prſiemozeno jest ŽKlem. Ann. 4, přemožen Us.; — subst. verb. *moženie*: w nemozenyu jeho ŽKlem. 40, 4, podlé moženie našeho secundum possibilitatem Kladr. Nehem. 5, 8. — Samohláska slabiky kořenné je z pravidla dlouhá v tvarech praes. kmene *móže-*: mohu, móžeš, móže atd.; o délce v part. *móhl* v. § 79 f); vlivem krátkého mohu atd. bývá dial. také krátké može-: možeš, može BartD. 1, 9 (zlin.), 2, 35 (holeš.) a j.

peku, péci, psl. *peką* atd. Impt. *pec*, ob. *peč*, v. § 76. V stsl. je v impt. *pьci* atd. kořen oslabený; v č. toho není. — Part. *pekl* atd.; dial. *pékl*: pékł BartD. 1, 8 (zlin.), pék t. 77 (val.), pýk, pýkla t. 2, 240 (kunšt.), pjékoł t. 1, 43 (hroz.) a j., slc. piekol, pekla.

přahu, přieci, z *pręg-*. O přehlásce *přah-*, *přěh-* srov. I. str. 107; pravidelnost bývalá se časem ruší. — Praes. *přahu, přěžeš* atd.: sg. 3. neſprzeze-li se s ním (člověk s Kristem) ChelčP. 54^{b}, pl. 3. pak-li jě (voly) zapřzahu Pass. 354; já zapřežu čtyry koně Duš. verb. 115 (z Erb.), zapřeže se potah, zas zapřežou Duš. jihoč. 11. — Impt. *přěz, přež* atd.: vpřez vóz Kladr. 3. Reg. 18, 44, wypřez voly Háj. 10^{b}, dvě krávě vprzieztež u vóz Ol. 1. Reg. 6, 7, zapřezte Kladr. tamt., zaprzezte vuoz Ben. 4. Reg. 9, 21, zapřežte bibl. Vel. tamt., zaprzežtež vuoz Ben. 1. Reg. 6, 7. — Aor. sg. 3. *přěže*: zlý sě se zlým býrzo zzprsiese Jid. 49, je (býky) v pluh spřeže Troj. 26^{b} a j. — Inf. *přieci*: zaprzieczy jich (volův) nemoci budú Pass. 354, pochotnějie by bylo, milostí jako jhem ſprzijeczy sě s Kristem nežli sě milostí ſprzieczy s tiemto světem Štít. ř. 98^{b}, (koně) vypříci z vozu

WintObr. 2, 480 (z r. 1558), zapříci do jha Vel. Jg., di vypříst koně chodHan. 255. — Part. *přaha*, odchyl.: vprzieha vóz sjědiž Ol. 3. Reg. 18, 44; — *přáhl, přiehli*: kdyby przyprzahl sě k ňemu Štít. ř. 100[a], aby jej s ním ſprzahlo ChelčP. 54[b], ješto sú sě ſprzyehly milostí s tiemto světem Štít. ř. 99[b], tak jě (kola) byechu ſprzyehly Kat. v. 2782, (kněží) jsú se s světem sprziehli ChelčP. 219[a]; zapřáhl, zapřáhli Us.; zapříh chod., zrovna sem vypříh chodHan. 286, zapříhł BartD. 1, 345 (lhot.) a j.; — *přáh, přiehši*: meče na ně oprzyehſſe Pass. 626, uprziehſſe t. 355, sprziehſſe ſe ChelčP. 190[a]; (duha) sě rozprzahſy Kat. v. 2351; — *přěžěn*: naprezenimi silami intentis viribus HomOp. 151[b], sú zprziezena AlxH. 7, 35, abychom s ním jako ve jhu milosti jedné ſprzyezeny byli Štít. ř. 99[b], pochotno 'j' s ním ſprzyezenu býti t., spřežen Us.; zapřažen, vypřažen Us.; — subst. verb. spřěženie: pochotné ť jest ſprzyezenije se mnú Štít. ř. 99[b], spřežení Us.; zapřažení Us. — Zaniká časem a na místo jeho vstupuje *zapřáhnúti*.

řku, řéci, stsl. *reką* atd. Kořen *rek-* je v stsl. impt. *rьci* oslaben v *rьk-*; v č. jest toto oslabení také v praes., v part. -nt, a dílem též v aor. a v part. -lъ a -nъ. Bývalé v těchto tvarech *rьc-, rьč-* dává do češtiny dílem *řc-, řč-*, dílem *rc-, rč*, srov. I. str. 345; za býv. *rьk-* pak je č. *řk-*, zřídka *řik-*, srov. I. str. 208. — Praes. *řku, rčeš* n. *řčeš* atd.: sg. 1. hi rsku to svD. 39, rzku já ŽKlem. 44, 2, slávu rz(i)ku t. 17, 50 (*i* škrabáno), když vem rzku DalC. 72, protož řku Štít. uč. 65[a], já-řku Us. (ustrnulé), chodHan. 43, BartD. 1, 196 (zlin.), já-řko t. 2, 178 (brn.) a j.; sg. 2. rčeš, 3. rče, pl. 1. rčeme, pl. 2. rčete Dobr. Lehrg.[1] 325, neužíváno; sg. 2. rceš, 3. rce, pl. 1. rceme, 2. rcete NejedlýGr. 265, chybně; pl. 3. (oni) rzku ŽKlem. 34, 25, jižto rzkuv Pror. 3[a], řkou Us. Jg.; praes. *řeku, řečes* atd. je původu pozdějšího, *-e-* v něm obnoveno podle *řekl* atp.: sg. 1. řeku BartD. 1, 196 a j. (vedle starožitného já-řku t.), reku t. 43 (hroz.) a slc., sg. 3. pak-li co hospodář řeče | tožť se hned čeledín vzteče WintObr. 2, 404 (z r. 1585, odchylka pro rým), un (on) řeče Suš. 468 (laš.), slc. co mi žena doma rečie Duš. verb. 115 (z Koll.). — Impt. *řci, rci*: sg. 2. 3. rzczy Pass. 2, Ben. Jos. 20, 1, rzczi Ol. Ex. 6, 6, rci duši méj ŽKlem. 34, 3, rczyz Pass. 73, nerczy proč onino prázdnie Štít. uč. 97[b], rci Us.: nerci-li a-rci Us. (ustrnulé); pl. 1. rzcziemy Pass. 181, rcyemy Krist. 11[b], rzczyem Štít. ř. 217[b], ržceme RokycKl. 65[b], rceme, rcem Us.; pl. 2. rzczyete Pror. 79[b], rcziete Ol. Gen. 45, 9, rciete ŽKlem. 65, 2 a j., Koř. Mat. 26, 18, rrczyetez Hrad. 75[b], rzczete Ben. Jos. 9, 1, rcete Us. Dial. s obnoveným *-é-*: řeci BartD. 1, 81 (val.), t. 133 (laš.) a j. (ustrnulé, s významem = takřka), slc. rečte Duš. verb. 115 (z Koll. Zpiev.). — Impf. *řečiech* nedoloženo. — Aor. sil. sg. 2. 3. *řeče, rče*: jakž to dorzecze DalC. 44, když to Ježíš dorcze, zamúti sě Krist. 89[b], odercze se své vóle renuntiavit Otc. 483[a]; pl. 3. *řekú*: Alexander tu (u Troje) sě stavi, v tu dobu, jenž s ním tu biechu.. rzeku: dojdem též strasti AlxV. 839; — aor. slabý *řěch*: doklady v.

v § 77 b); — aor. slabý *řečech* šíří se až v textech pozdějších a bývá tu často za aorist jiný textů starších: du. 3. (oba synové) řečesta DalJeš. 70 (v DalC. rzeſta), páni řečechu DalJ. 8 rkp. L (v DalC. rzechu), všichni řečechu DalJeš. 49 (též), rze^{cze}chu Rúd. 14[b] (předěláním ze rzechu), (poslové) tajně rzeczechu k jejie mateři Kat. v. 198 (pro verš dlužno předpokládati 2slab. řechu), (poslové) rzeczechu k sobě: nikte živý t. v. 194 (též), rzyeczyechu EvVíd. Jan. 9, 12, t. 9, 34 a j., rzieczechu Otc. 59[b], t. 128[a], t. 248[a] a j. (tu často). — Inf. *řéci*: nevie kak rſechzí komu AlxBM. 6, 36, rseczi ApD. a, rzeczi ŽKlem. 86, 5 a j., poče rzeeczi syn boží Štít. ř. 122[b], říci Us., říc BartD. 2, 27 (hol.), řéct t. 1, 10 (zlin.) atd. — Part. *řka*: rska Jid. 92, rskuczi t. 172, rzkuvcze Pror. 5[a], rzkuvcz t.; zda by otpieral a rzika Rožmb. 19; s obnoveným *-e-*; něchcel se přiznać řeka Šemb. Dial. 172; — *řekl, řekla a řkl, řkla* atp.: rzekl ŽKlem. 93, 18, Ol. 2. Par. 2, 11, on jest rzek ŽKlem. 32, 9, ale rzek bóh t. 49, 16 atd., řekl, řek, řekla Us., řekl BartD. 2, 207 (třeb.), řek, řekła t. 1, 125 (laš.), řekyl, řekla, řeklo t. 2, 258 (žďár.) atd.; dobře je to vyřeklo písmo ŠtítV. 145, przirzekl KolA. 1512, przirzekli t., aby se održekli t. 1514, przirzekla jest KolČČ. 94[a] (1548); nerzkli by byli non dixissent Hrad. 39[b], wyrzkli KolA. 1515, przirzkli KolA. 1513, vyřkl, vyřkla, nařkl, nařkla atp. Us.; byť byl prorok rzkl Ol. 4. Reg. 5, 13, rzkl GestMus. 22[a], rzkla jest Dalila Ol. Súdc. 16, 13, jako s' rzkla t. 3. Reg. 17, 13, i rzkli sú t. Súdc. 18, 2; bylo tu kdysi neslož. *řekl řekla* a slož. *vy-řekl vy-řekla* atp.; *-řkl* vzniklo trvám dříve ve složeninách: vy-řkl, vy-řkla atp., a potom také v part. nesložených; — *řek, řekši*, doklady v. v § 79 e); rzekw to zavola Štít. ř. 110[b], odrzekwſſe se Štít. uč. 25[a]; rzkaw to zavola EvTřeb. Mat. 13, 8, chyba neuměním; — *řečen, řčen, rčen*: rzeczeno jest ŽKlem. Athan. 25, EvTřeb. Mat. 5, 21, řečeno Us.; ortel nemá rzczen býti Pr. pr. 246, kak to pravda rczena Hrad. 34[b], vyřčeno jest ŠtítV. 118, ržčženo VšehK. 52[a]; určen Us., a k tomu ustrojeno pak sloveso nové *určiti*; nařčen Us.; — subst. verb. ke rzczženij VšehK. 145[a], zpuosob oderzczženije t. 8[a], rčení Us. spis.

sahu, sieci, ze *sęg-*. O přehlásce *sah-, sěh-* srov. I. str. 108; pravidelnost bývalá se ruší. — Praes. sg. 1. *sahu*: jáť przyſahu Ol. Gen. 21, 24 t. j. *přisahu* iuro; slovo toto stalo se rčením často užívaným a při tom skleslo u významu: zapomínalo se, že je to verbum finitum a zejména praes. sg. 1. slovesa přisieci iurare, a bralo se za pouhé zvolání; se změnou takovou z pravidla dostavují se i mimořádné změny hláskové; zde zejména z *přisahu* stalo se *přisau*, a vedle toho také *sau* ze *sahu*, na př. přisau já Valento tobě Pam. 3, 119, přisau, bratří, poďme k ňemu t. 124, i přisau věř mi t. 120, přisau móžeš mi věřiti t. 131, přisau, poďme, jestiť čas t. 116, přisau nevyhraje t. 118; dial. *přisá*, dnes přisá nebude pršet BartD. 2, 373 (val.), je bezpochyby také z *přisau*; ze rčení *přisahu bohu, sahu bohu* stalo se *přisau bohu, sau bohu*: Valento sau bohu Pam. 3, 131;

z *přisau* stalo se dále *přisám*, tím, že místo staršího *sahu* a *přisahu* se ujalo *sahám, přisahám*, na př. sahám bohu Svěd. (Zikm. Skl. 74); výrazu pak *přisám* rozumí se nepravě, jako by to bylo = *při sám*, a nesprávné toto pojetí má za následek chybné výklady a chybnou fraseologii: že prý se má říkati a psáti *při sám* a nikoli *přisám*, prý se má říkati *při sám bůh* a nikoli *přisám bohu*, *přisám ďas* Mour. v Libuši 22, I. 303, a že prý se má rozuměti: při (mně) sám bůh (stůj), při (mé, dat. k nom. přě, = mému sporu) sám bůh (pomáhej), při (mou) sám bůh (podporuj), při (impt. k inf. příti, prý = suď) sám bůh (mylných těchto výkladů sbírka je v Kottovu Sl. I, 107); srov. Listy filol. 1883, 127 sl.; — sg. 2. *sěžeš* 3. *sěže* atd.: ty mi przyſezeſs Troj. 21[b], tehda odprzyſyeze sě ten Rožmb. 117, (Eneáš a Antenor) przifiežeta Troj. 194[a] (praes. za aor.); — pl. 3. *sahú*: svědkové przyſahv na kříži ODub. 15. — Impt. *sěz*, *sěž*: na tom mi przifiez Pass. 345, prziſſiez mi t. 505, póvod przyſſyez Rožmb. 172, póvod poprzyſſyez sám t. 117, przifiez Ol. Gen. 21, 23, przifiezz mi t. 1. Reg. 30, 15 a 24, 22, przyſež mi Comest. 31[a], t. 32[b] a j., příſez mi Kladr. 1. Reg. 24, 22, dva pomocníky odprzyfiezta Rožmb. 69, przifiežte mi Ol. Jos. 2, 12. — Aor. sil. sg. 2. 3. *sěže*: když mu przifieze, tehda sě s. Apolinariš pomodlil Pass. 345, král tu p'fieze iuravit Koř. Mark. 6, 23, Josef przyſeze Comest. 50[a], pústenník dofieze jednéj deščky Kat. v. 641, Tristram po svój meč sěže Trist. 221; *saže*: (Tristram) koně dosaže t. 357, kohož dosaže, inhed jeho přetěl t. 383; pl. 3. *sahú* nedoloženo; *sěhú*: ne tak brzo vesl dofyehu, až běchu blíže při břěhu AlxV. 575, odchylka pro rým; — aor. slabý *sěžech* atd.: dofyezech rúbka (šátku) Vít. 54[a], zaprzifiezeſta oba sobě Ol. Gen. 21, 31, ſprzifezechu sě židé Comest. 240[a]. — Inf. *sieci* atd.: póvod má przyſyeczy Rožmb. 22, ničse nemóž obſieczi jeho velikosti Kat. v. 1361, jmá přiséci Půh. 1, 205, dosíci Us. spis. — Part. *sáhl*, *siehli* atd.: Mathiáš jest dozzahl stola ApŠ. 332, prſiſahl ŽKlem. 94, 11 a j.; změnou hláskovou *přisál*: prſiſal ſem ŽKlem. 88, 4, t. 88, 36, hospodin przyſal jest Ol. Num. 32, 10; abyste doſyehly toho Štít. ř. 106[a], nespravedlivě jsú Řekové na nás ſiehli Troj. 58[b], všichni na tom přiséhli Trist. 160, aby přiséhli VJp. 56, kniežata przifihli sobě Comest. 191[a], mnozí jsú se ſprzifihli proti tobě t. 199[b]; tmy sú jie (světlosti) neoſahli Koř. Jan. 1, 6; odchyl.: že sem doſiehl Troj. 208[a], (páni) přisáhli VJp. 63, nč. dosáhli, přisáhli atd.; — *sáh*, *siehši* atd.: mnich doſah meče DalC. 42, paní doſiehſſy klíčóv Trist. 372, przyſyehſſe mezi sebú Comest. 36[a]; odchyl.: svých vlasóv doſahſy Kat. v. 3436, nč. sáhši, sáhše Us.; — *sěžen*: je nevinen, z ňehož poprzyfiezen Rožmb. 69, královstva sú mořem oſyezena Mand. 82[a] a j.; odchyl.: má saženo býti OD. 513, nč. sažen Us.; — subst. verb. *sěženie*: ſprzyſezenie Comest. 268[b]; odch. nč. dosažení atp. Us. — Praes., impt. a part. praes. zanikly a nahrazují se střídnými tvary slovesa *-sahati* a *-sáhnúti*; rovněž tak inf., jenž se jen v jaz. knižném udržel.

sěku, sieci, psl. *sěką* atd. Praes. *sěku, sěčeš* atd., nč. sg. 1. seču a pl. 3. sečou Us. ob., v. § 75. — Impt. *sěc*, *seč* v. § 76. — Impf. *sěčiech*: kněz bradáčě ſyeczyeſſe DalC. 42. — Aor. sil. pl. 3. *sěkú*: tak sě sta tomu člověku, jehož potom rozſſyeku AlxV. 2114, Božěje tu inhed rozsěkú a všicku jeho čeled zsěkú DalJ. 56 (v DalC. není). — Inf. *sieci* atd.: ſyeczy sě bratry chtiesta DalC. 53, síci Us. spis., síct Us. ob., sec BartD. 1, 99 (laš.), síc t. 2, 27 (holeš.), séct t. 1, 25 (zlin.), síct t. 2, 160 (brn.), sict t. 200 (třeb.). — Sup. *sěc* v. § 79. — Part. *sěkl* atd.: sekli sme seno Us. u Bělohr.; síkl, síkli sme seno Us., síkla sem jeteličku chodHan. 68, nasík sem votavy Duš. verb. 116 (z Erb.), sík, síkli BartD. 2, 240 (kunšt.); v Usu ob. je *síkl* durativum a patří k inf. síci, kdežto *sekl* je perfektivum a patří k inf. seknouti; — *sěčen* nč. sečen; — subst. verb. *sěčenie*, sečení Us., při sečéňú BartD. 2, 1 (malen.).

střěhu, střieci, stsl. *strъgą* v. *strěgą* inf. *strěšti*, z koř. *serg-*. Kořen jest oslaben v psl. *sьrg-*, začež je stsl. *strъg-* (t. j. *strg-*) a č. *strg-* v impf. *stržiech*. — Praes. *střěhu, střěžeš* atd.: oſtrſiezes ny ŽKlem. 11, 8, toho se ſtrzezeſſ Štít. uč. 112[b], ſtrſieſe hospodin custodit ŽKlem. 33, 21, když ſtrzezete se Štít. uč. 46[a], příkré krmě ſtrzehu sě lidé t. 61[b], kupci se lúpeže wyſtrzehu t. 110[a] atd., nč. střehu, střežeš Us. spis. — Impt. *střězi, střěz, střěž* atd.: Strziezi custodi ŽGloss. 85, 2, Strziezy ŽWittb. tamt., nás bóh oſtrſiezi AdamKap. 13, ſtrziez conservet dominus ŽGloss. 40, 2, ŽWittb. tamt., ſtrſiez mne ŽKlem. 16, 8, ſtrzyez ſye DalC. 44, každý ſye ſtrzyez Pror. 58[b], ſtrzez ſe té lsti Štít. uč. 112[b], střež se Baw. 43, zlého se střež t. 45, Buoh oſtrzež KolČČ. 368[b] (1563); ſtrzyezte sě Štít. uč. 95[b], wyſtrzezte t. 152[a]; nč. střez se, střež se Us.; spisovné *střez* obráží se také v dial. zřez BartD. 1, 17 (zlin.); k impt. *střež* přiděláno pak sloveso *střežiti*, srov. Jag. Arch. 3, 208. — Impf. *střěžiech* atd.: nepřietelé ſtrzieziechu dušě mé custodiebant ŽWittb. 70, 10, ſtrſieziechu ŽKlem. tamt., (Čechové) svého knězě ſtrzyezyechu DalC. 64; z kořene oslabeného *stržiech*: ja ſtrziech rúcha custodiebam vestimenta Koř. Act. 22, 20, (probošt) ſtrzieſe města custodiebat t. 2. Kor. 11, 32. — Aor. sil. pl. 3. *střěhú*: někteří Švábý ostřěhú DalJ. 100. — Inf. *střieci*: rač oſtrſieci ny ŽKlem. Ambr. 26, nechtiec sě ſtrzijeczy Štít. ř. 12[a] a j., nč. stříci Us. spis. — Part. *střěha* atd.: ſtrzeha se zlého Štít. uč. 113[a], ſtrzyehucz Pror. 117 a j.; *střahúc* Ben. Jg., srov. part. *stráhl*; — *střiehl, střiehli* atd., *střehl, střehli*: co j' buoh wyſtrzyehl koho Štít. uč. 105[a], wyſtrzyehl nás buoh t. 105[b], aby sě hřiechu ſtrziehl t. 123[a], aby nás oſtrziehl od zlého, abychom ſtrzyehly sě hřiechu Štít. ř. 182[b], abyste ſtrzihly zákona Comest. 116[a]; psané ve Štít. uč. -ye-, -ie- svědčí, že slabika byla dlouhá, a totéž dosvědčeno zúženým ſtrzihly v Comest. a novým *stráhl*; doklady tohoto jsou: ſtrzáhl Puch. 481[b], stráhly t. 578[b], aby se stráhli Ben. Vel. Kom. Jg., kteří ſtřahli zvonu Háj. 407[b], proto se toho nevſtřahl t. 154[a]; odchylka str*á*hl m. stř*ie*hl

vznikla mylným napodobením: byl přehlasovaný plur. s*ie*hli, př*ě*dli atp. a vedle toho nepřehlasovaný sing. s*á*hl, př*a*dl atd., později také plur. s*á*hli, př*a*dli atd., proto a podle toho ustrojeno také stř*á*hl a stř*á*hli vedle stř*ie*hl a stř*ie*hli; a podle toho vzniklo i part. praes. *střahúc* nahoře dotčené; — *střěžen*: oſtrzyezen Modl. 24[a], tvá duše bude oſtrzyzena Comest. 137[b]. — Sloveso toto drží se již skoro jen v jazyku knižném.

střihu, stříci, psl. *strigą* atd. Praes. *střihu, střižeš* atd.: já ſtrzyhu ovce Ben. 2. Reg. 13, 24, jenž ſtrzize tondens Koř. Skutk. 8, 22, kdož jej střiže Br. NZák. 228[b], (pastýři) ſtrzihu stáda Ol. 1. Reg. 25, 7, ſtrzyhú Ben. tamt. — Impt. *střiz*: wyſtrzyz jemu šest vlasuov ROlC. 260[a], žena oſtrzyz sě tondeatur Koř. 1. Kor. 11, 6, (v květnu) ovce ſtrziz rkp. r. 1520 ČČMus. 1853, 424. — Impf. *střižiech*: vlasy ſtrzizieſſe Ol. 2. Reg. 14, 26, ſtrzižiechu stádo t. 1. Reg. 25, 2. — Aor. *střižech*; oſtrziechu jej totonderunt Comest. 46[a], omylem m. ostřižechu. — Inf. *stříci*: ovce stříci ZS. 352. — Sup. *střic*: doklady v. v § 79 b). — Part. *střihl*: jimiž (noži) przieſtrzihl vše Hrad. 131[b], když jej (beránka) ſtrzyhly Štít. uč. 47[b], kteříž ſtřihli ovce jeho Br. Gen. 38, 12; — *střižen*: aby žena byla oſtrzizena tonderi Koř. 1. Kor. 11, 6, přestřižen atp. Us. — Je durativum; zaniká a nahrazuje se svým iterativem *stříhati*; part. nč. *střihl* patří k inf. *střihnouti* a má tedy význam perfektivní, kdežto stč. v dokladech uvedených je významu durativního.

tah-, z *tęg-*. V třídě této není tvarů slovesa tohoto: taſe ducit v MVerb. je glossa padělaná; tiezeſs v Comest. 147[a], proč tiezeſs vyvrátiti mateř měst, v orig. lat. quare quaeris evertere matrem civitatum, je překlad lat. quaeris, tedy z tázati praes. tiežu, tiežeš atd.; a tahuucz ve Štít. ř. 141[b], k tomu vždy tahuucz aby všichni vešli v jeden sbor, jest omyl m. táhnúc.

teku, téci, psl. *teką* atd. Impt. *tec, teč*: viečcě teczta vodami Pror. 59[a], vteczme Ben. 2. Reg. 15, 14, vteczte t. 19, 9, nč. tec Us. spis., teč Us. ob., v. § 76; v stsl. je v impt. *tьci* kořen oslabený, v č. toho není. — Impf. *tečiech*: krvaví potoci teczyechu DalC. 74. — Aor. sil. sg. 2. 3. *teče*: potecze krev Hrad. 88[b] atd.; pl. 3. *tekú*: cisúc jich pod zed teku AlxH. 8, 28, pobitých dvě stě povlekú, avšak za vše pod zed poteku AlxV. 2049, když k šturmu poteku t. 460 a j. — Part. *tekl* atd.; dial. *tékl*: utékł BartD. 1, 343 (zlin.), tékéł t. 37 (stráň.), (voda) tékła t. 171 (val.), tékło t. 176 (mor.-slc.); — *tečen*; — subst. verb. *tečenie*: v dóm uteczenie ŽKlem. 30, 3, nč. utečení.

tluku, tlouci, stsl. *tlъką, tlěšti.* Kořen je *telk-*, odtud stsl. inf. *tlěšti*, z *telk-ti*; vedle toho jest oslabené *tьlk-*, a odtud zase stsl. praes. *tlъką* t. j. *tl̥ką*, z býv. *tьlką*; v č. jsou tvary všecky z *tl̥k-* = býv. *tьlk-*: slc. *tlčiem* inf. *tl̄cť*, stráň. *tl̄cť* BartD. 1, 39, a změnou *l̥* v *lu* č. *tluku* inf. *tlouci* atd., srov. I. str. 66 a 296. — Praes. sg. 1. *tluku*, volám i tluku Modl. 10[b], pl. 3. *tlukú*, v ně (ruce) hřeby tluku t. 55[b]; tluku, -kou Us. spis., tluču, -čou Us. ob. — Impt. *tluc*, Us. spis., *tluč* Us. ob., srov. § 76. — Part. *tlúkl*, vždy dlouhé: tloukl Us., tlókl BartD. 2, 34 (holeš.), klókl t. 198 (tišň., o změně tl- v kl- srov. I. str. 393) atd.

trh-, v. při *trhnúti* § 117.

vleku, vléci, stsl. *vlěką, vlěšti*, part. *oblъklъ, oblъkъ, oblъčenъ.* Kořen je *velk-*; z něho jsou tvary stsl. *vlěk-*; někdy jest oslaben ve *vьlk-*, z čehož je stsl. *vl̥k-* v part. *vlъklъ* atd.; v č. jsou tvary všecky z *vlek-* z býv. *vlěk-* = psl. *velk-*; jinde, na př. v srbchorv. praes. *vučem* inf. *vući* atd. zase všecky z *vl̥k-* = psl. *vьlk-*. — Impf. *vlečiech*: jáz wzwleczech žínici i pokořiech dušiu mú ŽWittb. 34, 13 (omylem m. vzvlečiech, induebar cilicio). — Impt. *vlec* Us. spis., *vleč* Us. ob., srov. § 76. — Aor. sil. sg. 3. *vleče, vléče*, v. § 77 a); pl. 3. *vlekú*: rytieři s ňeho rúcho ſwleku Pass. 201, pobitých dvě stě powleku AlxV. 2048, pohanové … swleku s ňeho vše rúcho Hrad. 89[b] a j. — Part. *vlekl* a *vlékl*, v Usu ob. s rozdílem u významu: ono spojujeme s inf. *vléci*, toto s *vléknouti*.

vrhu, vrci, stsl. *vrъgą* inf. *vrěšti.* Kořen je *verg-*, odtud stsl. inf. *vrěšti* z *verg-ti*; z něho jest oslabené *vьrg-*, a odtud zase stsl. *vrъgą* t. j. *vr̥gą*, z býv. *vьrgą*; v č. jsou tvary všecky z *vr̥g-* = býv. *vьrg-*. — Praes. *vrhu, vržeš* atd.: (já) neb tu pět (grošův) prowrhu, nebo dřévních osm wywrrhu Hrad. 125[b], (já) zawrhu vás Br. Jer. 7, 15, když ji na zem powrzeſſ Háj. herb. 346[a], zawržete modły své Br. Isa. 31, 7, nechať tě opowrhuv Štít. ř. 123[a]. — Impt. *vrz, vrž* atd.: sg. 2. 3. uřež ji (ruku) a zawrz od sebe Koř. Mat. 18, 8, wrz jím s vozu Ben. 4. Reg. 9, 26, odwrz břemena t. 4. Esdr. 14, 14; zdlouž.: wŕz to preč LékB. 182[a]; přiewrź HusPost. 220[b], na své mysli przewrž Alxp. 112, zawrž Beck. 1, 345; pl. 1. (žoldnéři) vecěchu: wrrziem sě o ni (sukni) Hrad. 89[b], odwrzme jho jich ŽKlem. 2, 3, wrzme łosy Br. Jon. 1, 7; odwrzzmy diela temnosti EvOl. 94[b], odwržme BílD. 184; pl. 2. wrzte los Ben. 1. Reg. 14, 42, odwrzte (złost) Br. Isa. 1, 16. — Impf. *vržiech*: (syn) režný (chléb) powrzyeſſe MastDrk. 174, (vóz) viece než desět (mrtvol) v dól uwrzyeſſe DalC. 94. — Aor. sil. sg. 3. *vrže*: kněz wrze v Dunaj zlato DalC. 76, du. 3. *vržeta*: podwrzeta deiecerint MamV., pl. 3. *vrhú*: tiemž přěsta zlé smýšlenie, (Řekové) zawrhu vše strachy AlxV. 2430; aor. slabý *vržech*: v ty muky jeho uvržechu Hlah. vid. 1[b]. — Inf. *vrci*: semena v zemi vwrczy Štít. uč. 53[b], zlé peníze wywrczi VšehK. 243[a]; semeno wrzczy KolČČ. 367[b] (1563); slabika kořenná z pravidla krátká, srov. § 31 č. 5 a); ale i dlouhá: jinam sě mohli wŕczi HusPost. 171[b], (chléb) wŕci psóm t. 46[a]. — Part. *vrha*; odchylka z neumělosti: (kněz mezi službami božími) třikrát čtyřikrát vornát s sebe svrže na faru pospíchal WintCírk. 912 (z r. 1598). — Inf. zanikl a je za něj *vrhnouti*; praes. *vrhu*, impt. *vrz* a part. *vrha* drží se jen v knihách, v jaz. ob. jsou za ně střídné tvary slovesa *vrhnouti* n. *vrhati*.

žhu, žéci, stsl. *žьgą* v. *žegą*, inf. *žešti*. Kořen je *žeg-*; tvary některé jsou z něho, jiné z oslabeného *žьg-*. V stsl. v textech nejstarších je *žьg-* vždycky v impt., krom impt. je pravidlem *žeg-* a zřídka *žьg-*, Wiedem. 59—61; v češtině naproti tomu je *žeg-* jen v inf. V časování vzniká tu častěji skupení *žž, žz*, na př. praes. *žže*, impt. *žzi*; to pak měnívá se mezi samohláskami v -jž-, -jz-, na př. praes. se-*jže*, impt. u-*jzi* atp., srov. I. str. 516; tudy vzniklé *-j-* přijímá se pak i do tvarů, kde by býti nemělo, a jest na př. praes. sg. 1. za*j*žhu m. zažhu. — Praes. sg. 1. *žhu*: zajžhu Pass. 503; rožu. mýt. 341, já ti rožžu svíčečku Suš. 187; sg. 2. *žžeš* 3. *žže* atd.: sám se nêzazьžeš Hlah. Sir. 8, 13 (m. -žžes, chybně transkribováno z předlohy české), slunce neozze ŽKlem. 126, 6, když (bóh) ſie rozze v hněvě t. 2, 13, zaizze sě hněv tvój t. j. zajže t. 78, 5, diábel rozeyze žádost Štít. uč. 45[b], (hněv) se zažže ŠtítV. 122, když sě jistba zajže t., duom nezaizze ſe Kruml. 184[b], vzžem tě t. j. užžem incendemus Ol. Súdc. 14, 15, jejie tělo vyzzeme t. j. ujžeme ML. 23[b], ſezžete t. j. sežžete comburetis Ol. Ex. 12, 10; pl. 3. *žhú*: vlast vaši ſezhuv Pror. 1[a]. — Impt. *žzi, žzěte*: hospodine zzy ledvie mé ŽWittb. 25, 2, ŽBrn. tamt., uzzi t. j. užzi ŽKlem. tamt., vzzy Alb., 91[b], zazzy oheň t. j. zažzi Hod. 9[a], rozezzy mé srdce t. j. rozežzi Modl. 30[a], rozzy kahanec m. ro(z)žzi Vrat. 4[a], roſſy sviečičku tamt.; roži mýt. 341; lid bohatý vgzy t. ujzi ML. 60[b], ſeyzzy sě ohňem skrúšenie Štít. ř. 189[a]; jmúce jeho uzzyete t. j. užzěte Pass. 374. — Impf. *žžiech* atd.: knéz Boršovi sbožie zzyeſſe DalC. 85, uhlík zajžéše se ŠtítV. 71, zazziſſe ſe EvOl. 57[b], zziſſe GestMus. 41[b], ti Havlovi zzyechu DalC. 85, (měšččěné pány) ſezzyechu DalC. 93. — Aor. sil. sg. 3. *žže*: (hrabie) zezze vše liudi DalC. 39, Saul chudé vgze a bohaté sobě ostavi t. j. ujže ML. 60[b]. Alb. 91[b]; pl. 3. *žhú*: tehdy město zaſſhu všady AlxH. 8, 41, zazhu město Bavoři DalC. 89, zajžhú DalJ. tamt. z rkp. Z. — Inf. *žéci*: chtěvše j'ho zzseczi t. j. sžéci ApŠ. 108, jáz budu zeczy DalC. 42, uzecy jě chtěl Pass. 413, káza všecky zzecy t. j. sžéci t. 330, dadie sě vzeczy Alb. 19[b]. — Part. *žha, žhúc-*: ciesař zha Chlumcě dojide DalC. 64, adj. žhoucí Us.; síry potrava zžaucý Nitsch 72, chyba neuměním: — *žehl* (ze *žьglъ*), *žhla* atd.: oheň rozzehl ſie jest ŽKlem. Deut. 22, rozzhlo ſie srdce mé t. 38, 4, zazhli sú svatyniu t. 73, 7, zhlo GestKl. 35, aby zažhli Alxp. 98, žehl, rozžehl Us. spis., rožíhl Duš. verb. 117 (jihoč.), rožžehł BartD. 1, 83 (hran.), rożeł t. 2, 52 (přer., vysutím -h-), rožéł t. 1, 26 (zlin.) a j.; — *žeh* (ze *žьgъ*), *žehši* (ze *žьgъši*) Us. spis.; svieci rozzew a ke zdi přilepiv ML. 134[b] t. j. rozžev z roz-žeh-v; — *žžen*: zazzena ohňem t. j. zažžena ŽKlem. 79, 17, oheň zaizzen jest t. j. zajžen t. 77, 21, v obětech žženich Hlah. 2. Par. 35, 14; — subst. verb. *žženie*: zazzenye ŽKlem. 140, 2, ſ rozzenym t. 65, 15. — Sloveso toto většinou zaniklo a béře se za ně *žhnu, žhnouti*, o čemž v. v § 117.

5. vzor *pieti* nč. *pnouti, pnu.*

81. Sem patří slovesa třídy první s kořennou souhláskou nosovou *-n, -m*, na př. *pen-, jem-*. Kmen infinitivní slovesa vzorového jest *pen-* n. *pьn-*, kmen praesentní *pьn-o-, pьn-e-*. Tvary jeho jsou:

praesens indik.:

sg. 1. *pnu*	du. 1. *pnevě, -va*	pl. 1. *pnem, -me, -my*
2. *pneš*	2. *pneta*	2. *pnete*
3. *pne*	3. *pneta*	3. *pnú, -au, -ou*;

imperativ:

sg. 1. —	du. 1. *pněvě, -va*	pl. 1. *pněm, -me, -my*
2. 3. *pni*	2. 3. *pněta*	2. 3. *pněte*;

imperfektum:

sg. 1. *pniech*	du. 1. *pniechově, -va*	pl. 1. *pniechom, -me, -my*
2. *pnieše*	2. *pniešta, -sta*	2. *pniešte, -ste*
3. *pnieše*	3. *pniešta, -sta*	3. *pniechu*,

-ie- ze staršího *-iá-*;

aorist:

sg. 1. *pěch*	du. 1. *pěchově, -va*	pl. 1. *pěchom, -me, -my*
2. *pě*	2. *pěsta, -šta*	2. *pěste, -šte*
3. *pě*	3. *pěsta, -šta*	3. *pěchu*,

-ě- ze staršího *-ʲa-*;

tvary jmenné:

inf. *pieti*, ze staršího *ṕáti*, zúž. *píti*; *pnouti*; sup. *pat*;
participium
-nt: *pna, pnúc-*;
-mъ: —;
-lъ: *pal, -a* atd.;
-ъs: *pen* atd.; *pav* atd.;
-tъ: *pat, -a* atd.;
subst. verb. *pětie* ze staršího *ṕatie*.

K tvarům jednotlivým.

82. Slovesa sem patřící mají ve svých kořenech dílem 1. *-en-, -em-*, dílem 2. *-om-*. Druhu 1. jsou na př. kořeny *pen-, jem-*, které jsou základem sloves *pnu* a *jmu*; druhu pak 2. jest kořen *dom-*, slovesa *dmu*.

Kořenné *-en-, -em-, -om-* je v psl. a stsl. v některých tvarech — zejména v praes., impt., impf., part. -nt a part. -ъs — oslabeno v *-ьn, -ьm, -ъm-*, a je tedy praes. pьną, jьmą, dъmą, impt. pьni, jьmi, dъmi, part. pьny, jьmy, dъmy, impf. stsl. pьnêachъ, jьmêachъ, dъmêachъ atd. V tvarech pak ostatních je tu v psl. a stsl. v druhu 1. *-ę-*, v 2. *-ą-*, na př. inf. pęti, jęti, dąti, aor. pęsъ pozd. pęchъ, jęsъ pozd. jęchъ, dąchъ, part. pęlъ, jęlъ, dąlъ atd.

Postupem na půdu českou a podle známých pravidel hláskových v tvarech prvých *-ь-* a *-ъ-* zanikly, poněvadž v slabikách následujících byla vždycky samohláska plná, a je tedy praes. *pnu, jmu, dmu*, impt. *pni, jmi, dmi*, part. *pna, jma, dma* impf. *pniech, jmiech, dmiech* atd.; v tvarech pak druhých jsou za *-ę-* a *-ą-* náležité střídnice české a jest na př. inf. *píeti, jieti, dúti*, aor. *pěch, jěch, duch*, part. *pal, jal, dul* atd.

Časem vznikají novotvary:

tvary praesentní *pnu, pni, pna*... shodují se se střídnými tvary třídy II. *tisknu, tiskni, tiskna* atd., přidělány k nim tedy podle třídy této také tvary ostatní: inf. *pnúti* podle *tisknúti*, part. *pnul* podle *tisknul* atd.; a podobně ke *jmu, dmu* atd. přidělány inf. *jmúti, dmúti*, part. *jmul, dmul* atd.;

tvary infinitivní *dúti, dul, dut*... shodují se zase se střídnými tvary tř. I. vz. 7. (ob)*úti, -ul, -ut, krýti, -yl, -yt* atd., přidělány k nim tedy i tvary ostatní téhož způsobu: praes. *duju*, impt. *duj*, part. *duje*, podle *obuju, obuj* atd.

Vůbec a úhrnem: vedle náležitých tvarů infinitivních vznikly novotvary, ustrojené podle tvarů praesentních; a vedle náležitých tvarů praesentních vznikly novotvary, ustrojené podle tvarů infinitivních. Prvé stalo se skoro veskrze; druhé v několika případech, nejhojněji při *dmu* a *klnu*. Slovesa tato se tím zdvojnásobila, za bývalé sloveso jedno praes. *dmu* inf. *dúti* jsou potom dvě: praes. *dmu* inf. *dmouti* atd. a praes. *duju* inf. *douti* atd.; a rovněž tak je za stč. *klnu, kléti* nč.: *klnu, klnouti* atd. a *kleji, klíti* (ob. *klejt*) atd.

Krom toho vyskytují se novotvary ještě jiné. Podle part. *pal, pial* atd. vznikl a v nářečích východních se ujal inf. *-ati, -áti* za náležité *-íti* a starší *-ieti*: pat, začat BartD. 1, 25 (zlin.), pjať, žať, začať t. 2, 26 (holeš.), páť t. 1, 97 (příbor.), napáť t. 61 (val.) a j., slc. piať atd. Podle téhož participia vznikl a v XV stol. se rozšířil aor. *pach* atp. místo star-

šího *pěch* atd.; aorist a part. -l, hlavní člen perifrastického perfekta, byly syntakticky a tím psychologicky sdruženy, srov. Listy filol. 1879 str. 231, a jako byl k part. vol*al* aorist vol*ach*, tak utvořeno podle p*al* také p*ach*. Atd.

Z novotvarů sem hledících ujaly se některé také v jazyku spisovném, když je doporoučely jednak usus všeobecný, na př. mnu-m*nouti*-m*nul* atd., jednak žádoucí zřetelnost, na př. pnu-p*nouti*, jmu-j*mouti* atp.; kde důvodu takového není, tu zachovává se z pravidla tvar náležitý, na př. inf. *vzíti* a nikoli uz*mouti*, part. přij*al* nikoli přij*mul* atd. Srov. § 87 a).

83. Praesens. Sing. 1. *pnu*, psl. *pьną*; dial. *-o, -em* atd. jako v § 54. — Sing. 2. *pneš*, psl. *pьnešь*. — Sing. 3. *pne*, psl. *pьnetь*. — Du. 1. *pnevě, -va*, stsl. *pьnevê (-va)*. — Du. 2. 3. *pneta*, stsl. 2. *pьneta*, 3. *-te*. — Plur. 1. *pnem, -me, -my*, psl. *pьnemъ, -me, -my*; dial. *-mè* atd. jako v § 54. — Plur. 2. *pnete*, psl. *pьnete*, dial. *-ťe*, atd. jako v § 54. — Plur. 3. *pnú*, psl. *pьnątь*, na př. mnozí pocznvv slúžiti Štít. ř. 100^{b}, když jej przigmvv t. 71^{b}, rozepnuv Pror. 57^{b}; z *-ú* je později *-au, -ou*: pnau, pnou, a dial. *-ó, -um* atd. jako v § 54.

Koncovka kmene praesentního *-ne* (ta jest u většiny sloves sem patřících) mění se v nářečích východních v *-ňe*: pněš, pněmy, pnětě BartD. 1, 125 (laš., vysl. pňe-), slc. pneš, pne atd. (vysl. pňe-); v nář. slc. je kmen *-ňe* přejat také do 1. sg.: pnem atd.; v nář. sev.-opav. je *-ňe* změněno v *-ňo*: sg. 2. pňoš, 3. pňo atd. podle BartD. 1, 137.

84. Imperativ. Sing. 2. 3. *pni*, psl. *pьni*, Us. stč. i nč. — Du. 1. *pněvě, -va*, stsl. *pьnêvê (-va)*; zde nedoloženo. — Du. 2. 3. *pněta*, psl. *pьnêta*; též. — Plur. 1. *pněm, -me, -my*, psl. *pьnêmъ, -me, -my*, Us. stč. i nč.; dial. *-mè* atd., jako v praes. indik. — Plur. 2. 3. *pněte*, psl. *pьnête*, Us. stč. i nč.; dial. *-ťe* atd., jako v praes. indik. — V nářečích bývá podle sing. pn*i* také plur. pn*í*me, pn*í*te atd., a v nář. laš. bývá tu *ij* za *i*: pnij, pnijmy, pnijtě atd.; o obém v. § 19 č. 6.

85. Imperfektum *pniech, -ích* atd.; ze staršího *-iách* atd., v. § 26 č. 4; stsl. *pьnêachъ* atd. Na př. wezmyeſſie DalStrah. 2, ktož snopek vznyeſſe ML. 52^{a}, klnyechu maledicebant ŽWittb. 61, 5, Hod. 31^{a}, (měštěné vládykám) hlavy ſetnyechu DalC. 93, lidé zznyechu Ol. 1. Reg. 6, 13, jímžto ſye dmyechu t. Súdc. 8, 3, větrové dmychu EvOl. 6^{a}. — Novotvar podle inf. *-ieti, -íti*: drzywe nez ſwyet ſye poczyſe, až (ty) své dielo s ním vidíše Lvov. 9^{a}.

86. Aorist.

1. S kořenným *-ę-*: *pěch* atd.; ze staršího *ṕach* atd., srov. I. str. 113; psl. *pęsъ*, v. § 23 b) č. 1. — Sing. 1. *pěch* stsl. *pęsъ* později *pęchъ*. —

Sing. 2. *pě*, psl. *pę*: ty poczie otkládati Hrad. 126[b]. — Sing. 3. *pě*, psl. *pę*, na př. (dívka) pochzie synem PilD., wchzie Pilat na ščěpy zřieti Jid. 73, hróza Boleslava pogie DalH. 30, Job zakle svój den Ol. Job. 3, 1, (had) przypie ſie k ruce Comest. 270[b], (mnich) przyetye štít DalC. 24 atd. — Du. 1. *pěchově*, *-va*, stsl. *pęchově* (*-va*, za starší **pęs-*), nemá zde dokladu. — Du. 2. 3. *pěsta*, *-šta*, stsl. 2. *pęsta*, 3. *pęste*: (ona dva) tu zmyrt wzieſſta AlxB. 3, 29, Aquila a Niceta proczieſta tázati Pass. 290, ta pány gyeſta ſye jězditi DalC. 85 a j. — Plur. 1. *pěchom*, stsl. *pęchomъ* a starší *pęsomъ*, nemá zde dokladu. — Plur. 2. *pěšte*, *-šte*, psl. *pęste*: vzěste lítého (kněze) DalJ. 55 podle rkp. Víd., vzešte t. podle rkp. L a Ff. — Plur. 3. *pěchu*, stsl. *pęšę* a starší *pęsę*, na př. jakž sě wchziechu diviti svD. 51, židové Ježiúšě giechu Hrad. 81[a], dievky tu koňóv podpyechu a svá luczyſte napyechu DalC. 13, jim oběma hlavu ſtiechu Pass. 353 atd. — K tomu dvoje n o v o t v a r y, *pach* a *pnuch*.

a) Novotvar *pach*, ustrojen podle part. *pal* atd. Sing. 1. *pach*, na př. vzach s ním známost Kar. 12, poczach sě modliti Lvov. 90[b]; — sing. 2. 3. *pa*, na př. (peníze Jidášem vrácené) wza jedno kniežě Vít. 52[a], on pocza bíti EvOl. 229[a], (Petr) vta ucho jeho t. j. uťa Koř. Jan 18, 10 a j.; — du. 1. *pachově*, *-va* nemá zde dokladu; — du. 2. 3. *pasta*, *-šta*; na př. pomoc s násilím se sniasta Baw. 31, (panic a Viklefice) sě objašta Pís. XV stol. ve Feif. LL. 670, dva z kniežat vpaſſta jemu dvě ostroze Troj. 186[b]; — plur. 1. *pachom* — a plur. 2. *paste*, *-šte* nemají zde dokladu; — plur. 3. *pachu*, na př. poczzachu mluviti EvOl. 229[a], wynyachu kuklu t. 41[b], yachu sě bíti Mill. 54[a] a j. — Aorist *pach* atd. je na pohled starožitný a zdá se, že v něm zachováno nepřehlasované *-a-*, vzniklé z psl. *-ę-* v *pęs-*. Ale zdání to je mylné. Neboť kdyby tu bylo *-a-* starožitné, měli bychom je zajisté v dokladech starých a nejstarších; ty však mají z pravidla a bez výjimky aoristy s *-ě-*, kdežto aoristy s *-a-* se vyskytují v textech až pozdějších.

b) Novotvar *pnuch* vznikl zase podle novotvarého inf. *pnúti* part. *pnul* atd., a vyskytuje se ovšem také až v době pozdní: du. 3. upnušta jemu dvě ostroze Troj. Jg.

2. S kořenným *-ą-*: *duch*, psl. *dąchъ*; nemá zde dokladu.

87. T v a r y j m e n n é.

a) I n f i n i t i v.

1. S kořenným *-ę-*: psl. *pęti*, z toho stč. *páti*, přehlasované v *pieti*: mohu tě na kříži rozpieti Hrad. 87[b], král káza větrníky rozpyety AlxV. 531, urozením se nepyety Štít. uč. 55[a], (Alexander) káza most kožemi popijeti Alxp. 44, co máš wzijety Štít. ř. 97[b], ráčil křest przygijety t. 39[b], pogieeti KřižB. 76[b], t. 78[b], (pšenici) zyety ML. 52[a], dól wytyety ApŠ. 26 a j.; — sklesnutím jotace *-éti*: pak-li chcete przigéti recipere Ol. Lev. 26,

23, abychom jemu odpustili roli přijeti List. z r. 1458 (Česk. Mus. filol. 1897, 202, z nář. lašského), pustinu jsme dopřeli (dopřáli) přijeti tamt.; — zúžením *píti*: rač je na milost přijíti Let. 285, (král) kázal jíti toho Fantina t. 539, některého hraběte dceru pogijti Háj. 103[a], to na se přigijti musil t. 227[a], hlavu utíti Blah. 293, hrdlo sobě odgjti Koc. 42, za vděk přigjti t. 74, nechce pogjti mne Br. Deut. 25, 7, rozkáže wynjti kamení t. Lev. 14, 40, takovau summu przigitj KolEE. 32[b] (1631), grunt vgitj t. 286[a] (1679), gjti capere, pogjti, ſpjti coniungere, zapjti, počjti incipere, žjti metere Rosa 163 a 193—195, gjti (jmu), počjti, tjti, žjti (žnu) Dolež. 113, obgjti, odgjti, přigjti (jmu) Tomsa 331, gjti (jmu), počjti, žjti (žnu) Chládek 98, zapíti (pnu), zajíti (jmu) Tham. 113, číti (čnu), píti (pnu), jíti (jmu) Jg. atd., -číti (čnu), vzíti, žíti (žnu), klíti, títi Us., začít, vzít, utít atd. Us. ob., pít (pnu), žít chod. 34, vzít BartD. 1, 25 (zlin.) a j., zapít (pnu), začít, hotít, žít t. 2, 106 (letov.), zapíť, utíť atd. t. 1, 32 (hran.), zkrác. zapit, ôtit, žit t. 2, 119 (jev.), tiť, vziť, žiť t. 80 (olom.). — K tomu dvoje n o v o t v a r y, *pnúti* a *páti* atd.

Novotvar *pnúti*, vzniklý podle praes. *pnu* atd., má doklady jdoucí od stol. XV a šíří se časem víc a více. Na př. bych uměl tě klnúti Tkadl. 1, 29, jedni nad druhé chtie se pnúti Let. 121 (k r. 1440), připnauti, upnauti, zapnauti Vel. Jg., že jest jeho pacholeti zdraví ugmauti jměl KolŘ. 37[b] (1676), zapnauti, zagmauti Rosa 195, začnauti vel začíti t. 210, dogmauti, nagmauti Rosa v Slovníku (v ČMus. sign. 1. D. 30, s. v. jmu), bolavé zuby vyjmouti Zíbrt Listy 18 (z r. 1722), přigmauti Nitsch 72, přigmauti Froz. 50, Seel. 195, t. 63, obegmaut, odegmaut, přigmaut Tomsa 331, napnauti, nagmauti, setnauti Dobr. Lehrg.[1] 296, nagmauti, zagmauti t. 124, zapnauti, zagmauti Tham. 113, počnauti, začnauti Chládek 121, přigmaut Gallaš Muza mor. 48, gmauti Kollár (1821) 55, pnouti, čnouti, jmouti atp. Jg., pnouti, zajmouti atd. Us., pojmauti Pal. 3, 2, 398, t. 4, 1, 19, t. 4, 2, 32 a j., přijmauti t. 3, 2, 417, t. 4, 2, 32, t. 4, 2, 170 a j., odejmauti t. 3, 2, 418 atd., přijmauti TomP. 1, 91, t. 103, t. 192 a j., zajmauti t. 120, t. 130 a j., odejmauti t. 149 atd.; přijmout, zajmout, najmout, mnout, zapnout, připnout, utnout atp. Us. ob.; pnout, tnout, jmout, žnout, načnout mýt. 341, pnout, začnout atd. podkrk. 54, začnout, pnout, žnout BartD. 2, 226 (třeb.), jmúť t. 1, 77 (rožn.), chrom. 285, zapnóť BartD. 2, 52 (přer.), pnőť, přěmőt, najmőt t. 80 (olom.), zapnőt t. 139 (zábř.), hőtnőt t. 119 (jev.), začnuć, najmuć, tnuć t. 1, 125 (laš.), zetnúć t. 365 (opav.), klnúc Šemb. Dial. 16 (opav.).

Novotvar *páti*, *páti*, vzniklý zase podle part. *pal* atd., vyvinul a ujal se v nářečích východních: gati, klati, čati, spiati, ťati, žati Dolež. 113 (vedle jíti, klíti atd.); žať metere, ťat scindere, wzať accipere, počať, zapať atp. Bernolák Gramm. (1790) 91—92; piať Hatt. slc. 118; co mám počati

Květy 1834, 220 (Trnka, po moravsku), kati co mja majú sťati Suš. 779, dala sem ju katom sťáti t. 90, co si počat mám t. 664, rač ho vzáti t. 663, nedajtě mě vzať t. 451, (smrt) pána vzać se strojí t. 13, kázali otec a máti zelenej trávy nažati t. 190, pujdemy žat t. 539, nemohu ťa nažať t. 287, ṕat, žat, začat, uťat, jat BartD. 1, 25 a 26 (zlin.), ṕať, žať atd. t. 44 (břez.), t. 77 (rožn.), t. 93 (kel.), ťať, pjať, začať, žať t. 2, 26 (holeš.), pjac, začac, ucjac, vzjac t. 1, 42 (hroz.), zaṕáť, začáť, zajáť, žáť, uťáť, jáť t. 85 a 90 (stjick.), ṕáť, ťáť, začáť, vzáť t. 97 (u Příbora), začoć, zajoć, vzoć, ćoć t. 101 (laš., -oć z -áť). — Na pohled zdá se, jako by v tvarech těchto dochováno bylo starožitné, nepřehlasované *-a-*, jež bylo kdysi v stč. ṕáti z psl. *pęti*. To však mohlo by býti jenom v slc. V nář. mor. byla tu přehláska jako v češtině západní, srov. I. str. 118 sl.; potvrzují toho i zřetelné doklady staromoravské: wpyecz w puto compedire t. j. vpiec (stč. v-pieti) Boh. 25ᵃ, wypieczi expedire (stč. vypieti), roli přijeti List. z r. 1458 (laš., v Česk. Mus. filol. 1897, 202, stč. přijieti), pustinu přijeti t. (též); moravské infinitivy *ṕati* atd. jsou zajisté novotvary.

Infinitivy tohoto vzoru stč. *čieti* (praes. čnu), *jieti* (jmu), *mieti* (mnu), *pieti* (pnu), *žieti* (žmu a žnu) změnily se zúžením, hlavně v XV stol., v čítí, jíti, míti, píti, žíti. Ale rovněž tak zněly a zní infinitivy sloves *čiji* (*čítí*), *jdu* (*jíti*), *mám* (*míti*, stč. *jmám*, *jmieti*), *piji* (*píti*) a *žiji* stč. *živu* (*žíti*). Z toho byla mnohdy nezřetelnost. Pro uvarování její dávala se přednost novotvarům *-úti* nahoře vyloženým a říkalo se na př. *pnúti* m. *píti* (pnu), *přijmúti* m. *přijíti* (-jmu) atd. Ten způsob zachoval se dosud, ustálil se také v jazyku spisovném jako pravidlo a říká i píše se *pnouti*, *jmouti* atp. Ale ovšem jen potud, pokud je třeba vyhýbati se nezřetelnosti, jako v příkladech právě uvedených; kde nezřetelnosti není, zůstává tvar náležitý *-íti*, na př. *vzíti*, práci *počíti*, žito *žíti* atp. Spisovný tento usus jest ustálen. V nedávných letech stal se násilný pokus, vytisknouti odtud tvary vytčené a uvésti na jejich místo novotvary z nářečí východních: přij*a*ti místo přijmouti atp.; pokus neoprávněný.

2. S kořenným *-ą-*: psl. *dąti*, z toho č. *dúti*, na př. v uši duty Pulk. 62ᵇ, nč. douti Us. — N o v o t v a r *dmúti* atd.: nadmauti Har. 1, 259, dmauti Rosa 190 a 195, Dolež. 113, Tomsa 314, nadmauti Chládek 121, dmouti Jg. a Us. —

Ve všelikých těchto tvarech bývá také *-t* a dial. *-ť*, *-ci* atd. místo *-ti*, jako v § 58 a). Stran kvantity jejich srov. § 31 č. 5.

b) S u p i n u m *ṕat*, psl. *pętъ*. Doklady sem patřící jsou: někda mě má mátě posláše zat na pole t. j. žat Pass. 293, já poslal jsem vy žat EvZimn. (Rozb. 709), zat chodila Manda CisMus. (Rozb. 188), jdau žat Cis. z r. 1614, šla vzat salatu list. z r. 1678 (v Česk. Mus. filol. 1897, 203, laš.).

c) P a r t i c i p i u m *-nt*: *pna*, *pnúc-*, psl. *pьny*, *pьnątj-*. Na př. potom wyžďma proceď Háj. herb. 34ᵃ, klnucze ŽPod. 36, 22 atd., nč. pna, pnouc- Us., utna BartD. 2, 46 (kojet.), vezma t. 297 (tišň.), slc. pnúc; dial. též utňa, nažňa, vezňa (vzíti), najmá BartD. 1, 26 (zlin.), hotňa t. 2, 166 (brn.), srov. § 34 č. 5.

d) P a r t i c i p i u m *-mъ*, stsl. *pьnomъ*; v č. nedoloženo.

e) P a r t i c i p i u m *-lъ*.

1. S kořenným *-ę-*: *ṕal*, *pal* atd., psl. *pęlъ*. V stč. je tu přehláska: sing. masc. *ṕal*, fem. *ṕala*, neutr. *ṕalo*, du. masc. *ṕala*, fem. neutr. *pěle*, plur. masc. *pěli*, fem. *paly*, neutr. *ṕala*, srov. I. str. 113. Na př. lučišče své napal ŽKlem. 7, 13, hřiešníci napieli ſu lučišče t. 10, 3, ruce moji rozpiele gſta nebesa ProrOl. Isa. 45, 12; prſiyal ŽKlem. 29, 2, pravicě prſiyala t. 17, 36, prſiyalo t. 68, 30, prſigieli sú mě t. 16, 12; poczal Comest. 17ᵃ, poczely časové t. 4ᵇ; zpodyal sem duši ŽWittb. 142, 8, ta dva vieru sta przygala ML. 87ᵇ, zpodyaly řěky hlas mój ŽWittb. 92, 3, prsigieli acceperunt svD. 62; atd. Pravidelnost přehlásky klesá a nastává kolísání: kdes' jej wzel GestM. 50 (41), mistři yaly se na hvězdy patřiti t. 97 (71), ješto (panny) wzely své lampady Štít. ř. 230ᵃ, (Vespasian) poczel kralovati Mart. 22ᵃ, zaczali sme zpievati Lobk. 74ᵇ, poczale sta dvě dceři Ol. Gen. 19, 36 atd. A na konec ovládá všude *-a-*: poczala oba plakati Ben. Tob. 3, 10 a (obě) yale ſe plakati t. Ruth 1, 14, připał Br. Ezech. 17, 7 a připali Br. Ex. 39, 16 atd., nč. pal, začal, přijal, vzal, sťal atd. plur. -ali Us. spis. i ob.; dial. zdlouž.: začál, zapjál, žál, hoťál BartD. 2, 106 (let.). Místy a částečně ovládlo *-e-*, z býv. plur. *-ěli*: vzel, začel, zatěl, -a, -o, plur. vzeli atd. chod. 34 (jen u těchto sloves), začel, -a, vzel, -a, zapěl si kazajku, utěl větev, žel obilí, žela trávu, žíla Duš. jihoč. 2, 11—12, začel BartD. 2, 119 (jev.); anebo *-í-*, *-i-*, podle inf. píti atp.; píl (pnu) BartD. 2, 165 (brn.), důžíl (dožal) t. 195 (tišň.), zapil t. 259 (žďár.), zetil t. 41 (kojet.). — K tomu dvoje n o v o t v a r y, *pnul* a (*za*)*pl* atp.

Novotvar *pnul*, vzniklý podle novotvarého inf. *pnúti*; na př. aby se nezepnula moc tvá Ol. Sir. 6, 2, sv. Vavřinec byl wepnul (záponu) Brig. 189, počnul Rosa 185, ſepnul, zſetnul t. 190, zapnul, pojmul Jandit 95, abych obegmul Seel. 150, zrádce Krista obegmul BílQ. 2, 14, zapnul, najmul Dobr. Lehrg.[2] 100 a 222 (uvedeny jako tvary ob.), zapnul, zajmul, Tham. 113, popnul Pal. 4, 2, 230, Čechové pnuli mlaty Vocel 143, pnuly t. 100, vtnul t. 123, protnul Vinař. 151, pnul, tnul atd. Jg., pnul, tnul, mnul, žnul, načnul mýt. 341 (vedle -al), podkrk. 54, žnuł, žnuła BartD. 1, 111 (laš.), začnuł, najmuł, tnuł t. 125 (též), začnúł t. 1, 78 (rožn.), zapnól t. 2, 174 (brn.) atd.

Novotvar *-pl* fem. *-pla* atd., vzniklý z téhož novotvarého inf. *pnúti*,

pnouti a podle tisk*nouti* part. tisk*l* atp.; bývá jen v usu obecném, na př. zap si kabát, fem. zapla, ut mu ruku, fem. utla, nenač chleba, fem. nenačla mýt. 341, Sbor. Hoř. 81, bych to přím chodHan. 266, děvčata si začly t. 111, rozepł, rozepła, rozepło Btch. 241 (dol.-beč.), (začał) fem. začła neutr. začło BartD. 1, 105 (laš., místy), (žał) fem. žła t., zapł, zap t. 2, 139 (zábř.), zapl t. 136 (slavk.), napla t. 195 (tišň.), zatl t. 150 (slavk.), otl t. 218 (třeb.), hutl t. 274 (jemn.), (žał) fem. žła t. 1, 105 (laš.), nažła t. 2, 195 (tišň.).

2. S kořenným *-ą-*: *dul*, psl. *dąlъ*; na př. (bohatý) dul se Lab. 24, 3, dul Us. — Novotvar *dmul* Rosa 185, t. 195, Us. ob., podle novotvarého inf. *dmouti*. —

-l jest odsuto v novotvarém *zap*, *ut* atp., ze zap*l* atd. — Tvrdé *ł*, které tu býti má, udrželo se v některých nářečích, na př. uťał BartD. 1, 83 (hran.), pjał t. 43 (hroz.), najmuł, tnuł t. 125 (laš.) a j. Z něho pak bývá t. zv. obalováním *u*, na př. zapau t. 46 (lhot.), zapnu (m. zapnuu z -nuł) t. 136 (sev.-opav.). — Srov. 39 č. 1 a 3.

Samohláska slabiky kořenné bývá dial. zdloužena, na př. začál, zapjál, žál BartD. 2, 106 (letov.), přijáli t. 1, 97 (příbor.); píl t. 2, 165 (brn.), důžíl t. 195 (tišň., podle inf.).

f) Participium *-ъs*: *pen*, *penš-*, psl. *pьnъ*, *pьnъš-*. Na př. ſpen ruce Pass. 390, rozpen ruce Hod. 33[b], rozpen stany Ol. Gen. 33, 17, napenſſe lučišče ŽKlem. 77, 9; pochzen sě ščedr Jid. 17, ſnem s své ruky prsten Pass. 330, kněžna poczenſſy porodila t. 337, žena v svój dóm ji przygemſſy potřěbu jiej dáváše t. 287, židé poczenſſe cěstu Štít. ř. 172[b], przigemſſe ChelčP. 225[b], nademſſe sě Ol. Deut. 1, 43, wzemſſe Ben. 4. Reg. 10, 7 atd. — K tomu dvoje novotvary: *pav* a *pnuv*, *dmuv*.

Novotvar sing. masc. (neutr.) *ṕav* fem. *pěvši* plur. *pěvše* atp. utvořen podle part. *ṕal* plur. *pěli*: k slyš*al* pl. slyš*ěli* bylo part. slyš*av* pl. slyš*ěvše* atd., a podle toho přiděláno také k *ṕal* pl. *pěli* part. *ṕav* pl. *pěvše* atd.; na př. statka sobě wzaw Pass. 321, wynyaw meč EvOl. 253[a], napaw lučišče Ol. 3. Reg. 22, 34, na kříži tě rozpyewſſe Kruml. 101[a], utyewſſe jich ruce Ol. 2. Reg. 4, 12, počevši synem pannú byla ŠtítV. 315, počevše t. 258 atd. V *ṕav*-*pěvše* je pravidelná přehláska, srov. I. str. 113. Časem ruší se tato pravidelnost a bývá sg. masc. neutr. *-ěv* místo *-av*, a fem. *-avši* plur. *-avše* místo *-ěvši*, *-ěvše*; na př. pocziaw Comest. 228[a] a pocziew t. 224[a]; plátna rozpiewſſe Troj. 37[a] a plátna rozpawſſe t. 30[b]; wyniaw meč Apoll. 144[a], wyniewſſy t. 137[a] a ſniew svój plášť Mart. 12[b], nayawſſe sobě koně Lobk. 75[a]; ſtiew zuby Otc, 410[a]; ſtiew ruce Comest. 99[a] atd. A na konec ovládá všude *-a-*: poczawſſy Ben. 2. Reg. 11, 5, poyawſſe t. 4. Reg. 11, 9, napaw Háj. 379[a] a protiawſſe t. 11[b], vzav, vzavši, javše Br. NZák.

34[a] 59[b], 65[b] atd., nč. napav, -avši, -avše atp. Us. Novotvar tento jest ovšem jen při slovesích, která mají part. *-al* psl. *-ęlъ*.

Novotvar *pnuv*, *dmuv*, *-uvši -uvše* jest ustrojen podle novotvarého part. *-ul* inf. *-úti*: k inf. min*úti* part. min*ul* je part. min*uv*, min*uvši*, min*uvše* atd., přidělává se tedy k (novotvarým) inf. pn*úti*, dm*úti* a part. pn*ul*, dm*ul* atd. také part. pn*uv*. dm*uv*, *-uvši*, *-uvše*; na př. připnuvši se rybička k lodí HrubPetr. Jg., (Ruth) namnuwſſy z klasův (zrní) t., se pnuvše Vocel 156 atp. (v novějším jazyku knižném).

Tvar *pen* drží se do poč. stol. XVI, novotvar *-av* vyskytuje se v dokladech známých od XIV, *-uv* od poč. XVI.

g) Participium *-tъ*.

1. S kořenným *-ę-*: *ṕat*, *pat*, *-a* atd., psl. *pętъ*, *-a* atd. V stč. byla pravidelná přehláska *-a-*, *-ě-*, srov. I. str. 113; na př. budu opat koží Ol. Job. 19, 26 a zapieti jsú v púta t. Naum. 3, 10, naiat conductus MVerb. a jsme wynyety Štít. uč. 102[b], vtata ruka AlxV. 1761 a pták má-li křídle vtyetye ŠtítVyš. 77[b] atd. Pravidelnost tato klesá a jest kolísání; na př. kterak jest priget od krále Baw. 268, od toho postu mdlí jsú wynaty Štít. ř. 209[a] atd. A na konec ovládá všude *-a-*: poczati jsúce Ben. Job. 3, 16, przyiati jsú t. 4. Esdr. 6, 20, palec vtiat Háj. 19[b], hlava ſtiata t. 97[b], tří prstové vtiati t. 165[a] atd., nč. zapat, sťat atd. pl. -ati Us., part. ťat, najat mýt. 341, podkrk. 54, zapjatej Kotsm. 6 (doudl.), pjaté Btch. 241 (dol.-beč.), spatý BartD. 1, 267 (val.) a j., slc. piaty. Místy a částečně ovládlo *-e-*, z býv. plur. *-ěti*; začeto léta Páně chodHan. 296, pivo je načetý, zapětej kabát, (strom) potětej, nažetý ječmen Duš. jihoč. 2, 12. Jinde *-í-*, zkrác. *-i-*, podle inf. *-íti*: zapítý, utítý BartD. 1, 93 (kel.), vzítý t. 255 (zlin.), zapitý, utitý, požitý t. 83 (hran.) atd. — Novotvar *-ut*, podle novotvarého infinitivu *-úti*: páchy przipnutee Lact. 50[c], sukničky zapnuté Háj. 341[a], rukávy vpnuté t., zrní wymnutého Br. Lev. 23, 14, krčmy od Jana ugmute KolEE. 283[a] (1737), přigmuté Seel. 363—364, zapnut, najmut Dobr. Lehrg.[1] 100 a 222, jmut, tnut, pnut Jg. (v. jat atd.), kapitula byla vyjmuta TomP. 1, 76, byli vyjmuti t. 83, roucho uzmuté t. 4, 6, zapnut atp. Us., pnut, tnut, najmut mýt. 341, podkrk. 54, zapnuté chrom. 286, zapnutej BartD. 2, 226 (třeb.), zapnoté t. 174 (brn.) atd.

2. S kořenným *-ą-*: *dut*, *-a* atd., psl. *dątъ*, *-a* atd. Na př. dva sduta voly Ol. 4. Reg. 17, 16 atd., dut Us., adj. dutý. — Novotvar *dmut*, podle novotvarého inf. dmouti: ňadra rozdmutá Čel. 1830, 45. —

V stsl. je tu také part. *-nъ*: raspьnenъ, dъmenъ atp., Mikl. III[2] 104; v č. toho není.

h) Substantivum verbale.

1. S kořenným *-ę-*: *pětie*, psl. *pętьje*. Na př. na kříži rozpietie ChelčP.

179^a, gietie ŽKlem. 67, 19, poczietie Ol. Gen. 25, 21, utětí Blah. 197, početí, rozpětí, přijetí, na nebesa vzetí atd. Us. S přehláskou zrušenou: po matky boží na nebesa vzatí List. r. 1454 v ČČMus. 1887, 118, po přigatý té summy Beck. 531 (neumělostí, podle přijat); žatj Dolež. 257, žatí, ſťatí Bernolák 99. — Novotvar *pnutí* atd., podle novotvarého part. *pnut*: s napnutím všech sil Puch. r. 1554 v ČČMus, 1878, 434, k odegmutj masa Seel. 174, přigmutj t. 183, pnutí, tnutí, jmutí Jg. (v. pětí atd.), napnutí Pal. 4, 1, 6, o přijmutí t. 141, odejmutí t. 5, 1, 265, slavnost přijmutí TomP. 1, 50, přijmutí t. 43, t. 4, 359, najmutí Jg. Sl., sejmutí, napnutí Us. ob.

2. S kořenným *-ą-*; *dutie*, psl. *dąťje*; na př. dutie flatus Pror. Isa. 30, 33, dutí Us. — Novotvar *dmutí* Us., podle novotv. part. *dmut*.

Slovesa jednotlivá vzoru tohoto.

88. *čnu, čieti*, psl. *čьną, čęti*, z koř. *čen-*. — Impf. *čniech*; novotvar *čích*, v. § 85. — Aor. *čěch* atd.: ty poczie odkládati Hrad. 126^b, (dívka) pochzie synem PilD., wchzie Pilat na ščěpy zřieti Jid. 73, (dietě) wczie sě radovati Hrad. 65^a, voj sě pocze hotovati AlxV. 425, Aquila a Niceta pocziesta tázati Pass. 290, poczyesta sě raditi DalC. 62, pocziechu sě raditi t. 49^a, (obři) věži činiti poczechu AlxV. 635 atd.; — novotvar *čach*: poczach sě modliti Lvov. 90^b, poczzachu mluviti EvOl. 148^a, poczzachu plvati t. 254^a, počachu bohu chválu vzdávati Dor. v ČČMus. 1859, 24 z rkp. Lvov. — Part. *čal* pl. *čěli* atd.: poczal DalH. 30, poczieli Pass. 480; (král) počel plakati Alxp. 8, zaczali sme zpievati Lobk. 74^b; -čal, -čali Us.; začel, začeli chod. 34, nezačel sem chodHan. 199, nezačela t. 41; — novotv. *čnul* a *-čl* v. § 87 e). — Part. *čen* pl. *čenše*: pochzen sě ščedr Jid. 17, poczen ot vrcha AlxV. 1166, poczen kázati Hrad. 85, pochzenſſi JidDr. 17, poczenſy dievkú ostala Hrad. 64^a, kněžna poczenſſy syna i porodila Pass. 337, poczenſſy Vít. 83^a, žena poczenſſy urodila Ol. Gen. 38, 3, jiní pochzenſſe sě u milosrdí AlxH. 6, 1, židé poczenſſe cěstu Štít. ř. 172^b, poczenſſe ŠtítVyš. 113^b; — vedle toho je změnou hláskovou *čem-*, srov. I. str. 373: pochzem svatú mšiu pěti ApŠ. 27, řeč poczem mluviti Jeron. 131^b, Anna poczemſſy porodila Krist. 2^b, dievka poczemſſy ŠtítOp. 93, poczemſſi Vít. 83^a var., válka počemši Sněm ř. 1471 ve Výb. 2, 850, počemſi Kladr. Gen. 38, 4, počemſe t. 24, 54; — novotv. *čav* pl. *čěvše* atd.; poczewſſi Vít. 83^a var., pocziaw Comest. 228^a a pocziew t. 224^a, poczzew od Mojžíšě EvOl. Luk. 24, 27, poczyew EvVíd. tamt., poczawſſy Ben. 2. Reg. 11, 5. — Part. *čat* pl. *čěti* atd.: poczat conceptus ŽWittb. 50, 7, (úrody) sú poczaty offěrovati Ol. 2.

Par. 31, 11, nacziety sú ŽKlem. 105, 28, nč. -čat, -čati; začeto chodHan. 296. — Subst. verb. *čětie*: poczietie Ol. Gen. 25, 21, početí Us.

dmu, dúti, psl. *dъmą, dąti*, z koř. *dom-*. Zdvojnásobeno přibytím novotvarů. — Praes. *dmu*: vietr dme ŠtítOp. 49: novotv. *duji*: kdo se duje Dolež. 272. — Impt. *dmi* fla Prešp. 1159, vody tě odmiete Comest. 89^b; novotv. *duj* Us. — Impf. *dmiech*: (země) se dmieše Baw. 70, jímžto ſye dmyechu tumebant Ol. Súdc. 8, 3, větrové dmychu EvOl. 60^a. — Inf. *dúti* a novotv. *dmouti*, v. 87 a). — Part. *dma*: (vody) ſye dmucze Ol. Jos. 3, 16; novotv. *duje* Us. — Part. *dul*: podul duch tvój flavit ŽWittb. Moys. 10, duch podul jest Pror. Isa. 40, 7, (bohatý) dul se a chlubil Lab. 24, 3, dul Rosa 170, řeka se zdula VelKal. 207, moře se wzdulo Pref. 80, wzduli sú sě vsi Ol. 1. Reg. 5, 6; novotv. *dmul* Rosa 195 a Us. ob. — Part. *dem*: nademſſe sě pýchú Ol. Deut. 1, 43, Lit. tamt.; — novotv. *duv*: naduw ſye tumens Ol. Gen. 31, 36, řeka zduwſſi ſe Koc. 376, naduv se Us. spis.; — novotv. *dmuv*. — Part. *dut*, novotv. *dmut*, v. § 87 g); — subst. verb. v. tamt. h).

jmu, jieti, psl. *j-ьmą, j-ęti*, z koř. *j-em* (*j-* hiatické). — Aor. *jěch*: hróza Boleslava pogie DalH. 30, Libušě jej za muž pogye DalC. 7, otgie povětřie ŽKlem. 77, 26, (Ezau) pogie sobě ženu Comest. 37^a, (Ezau) wze dary t. 41^b, Tristram je rytieřóv sto Trist. 287, ta pány gyeſta ſye jězditi DalC. 85, Božěj a Mutyně gyeſta sě mysliti t. 54, židové Ježiúšě giechu Hrad. 81^a, yechu sě tázati DalC. 5, wzyechu t. 82; — novotv. *jach*: wzach s ním známost Kar. 12, (peníze vrácené) wza kniežě Vít. 52^a, (Šimon) wza jej na své rucě EvVít. Luk. 2, 28, (Mojžíš) wzza metlu EvOl. 120^a, (Orestes) wza svú ženu Troj. 231, (matka) wza to děťátko Mart. 22^b, (císař) wza veliké zkrúšenie t. 38^a, (král) wza sto hřiven t. 54^a a j. (tu často), pastýř wza náději sobě Baw. 93, což ona newza t. 31, (Judas) wza sobě ženu Comest. 44^b, (Ježíš) p'ya jě t. j. přija Koř. Luk. 9, 11, (Asa) odgia nečistoty Comest. 159^a, (panic a Viklefice) sě objašta Pís. XV stol. ve Feif. LL. 670, pomoc s násilím se sniasta Baw. 31, wynyachu kuklu EvOl. 41^b, kopími yachu sě bíti Mill. 54^a, přigachu k sobě mnoho kniežat Mart. 52^b, přijachu se mile Tand. 33, wzachu Comest. 33^b. — Inf. *jieti* zúž. *jíti*, novotv. *jmouti*, *jati* atd., v. 87 a). — Part. *jal* pl. *jěli* atd.: wzeli ſmi vel prigeli ſmi accepimus HomOp. 152^a, obgieli possederunt ŽGloss. 104, 44, křest wzieli svD. 61, duch prsigieli t. 62, prſiyal ŽKlem. 29, 2, pravicě tvá prſiyala t. 17, 36, prſiyalo t. 68, 30, prſigieli ſu mě t. 16, 12, zpodyal sem levavi ŽWittb. 142, 8, zpodyaly řěky hlas mój t. 92, 3, (židé) sú sě ſnyeli Hrad. 74^a, ta dva vieru sta przygala ML. 87^b, aby těla ukřižovaných ſnyely t. 120^a, aby oheň ſnal rez Štít. ř. 226^a, wynal jest svój meč t. 236^b atd.; pána mého jsú preč wzali Hrad. 44^b (pro rým: ſchowali) (panny) wzely své lampady Štít. ř. 230^a, wzel toho syna GestM. 67 (52),

mistři yaly se na hvězdy patřiti t. 97, 71; jal, jali atd. Us.; vzel, vzela, vzelo, vzeli chod. 34, de bych vzel peníze chodHan. 54, vzela s' t. 175, páni vzeli t. 53; — novotv. *jmul*, v. § 87 e). — Part. *jem, jém* pl. *jemše*: tělo jeho wzemſſe a s velikú chzctyu prsigemſſe ApŠ. 116 sl., wzeᵉm otpuščenie svD. 75, člověk ho (hada) wzeᵉm JidDrk. 104, gemſſe AlxH. 7, 7, gemſſe jej DalC. 10 a j., przygem Pass. 49, za ruku jeho ugem t. 393, žena przygemſſy t. 287, chleb wynem jim (psům) poskyte t. 296, ſnem s své ruky prsten t. 330, srdce z ňeho wynemſſe t. 467, šlojieř ſnemſſi Ans. 1, ſnyemſſy svój šlojéřek ML. 104ᵇ, tělo s kříže ſnyemſſe Hod. 52ᵃ, (spasitel) pogém jě (učedlníky) HusPost. 37ᵃ, wynem meč Kruml. 26ᵃ, wynyem dva peniezě Koř. Luk. 10, 35, wyniem Comest. 264ᵃ, wyňemſſe OtcB. 133ᵇ, (Alexander) zavola Filipa i obgem jeho vece Alxp. 43, Alexander wzem nápoj poče hleděti t., vzemše příčinu Sněm 1471 (Výb. 2, 851), vzemše to před se t. (852), vzemše potaz WintCírk. 699 (z r. 1496), wzemſſe ChelčP. 59ᵃ, przigemſſe t. 225ᵇ, wzemſſe Ben. 4. Reg. 10, 7; — s přidaným *-v*, srov. § 41 č. 6: wzemwſi Ev. Třeb. Luk. 12, 3; — novotv. *jav* pl. *jěvše* atd.: statka k sobě wzaw Pass. 321, wynyaw meč EvOl. 253ᵃ, wyniaw meč Apoll. 144ᵃ, wyniewſſy dcky své t. 137ᵃ; ſniew plášť Mart. 12ᵇ, vgew jeho za pravici Alxp. 54, pogew koně Troj. 229ᵃ, nayawſſe sobě koně Lobk. 75ᵃ; jav, javše atd. Us.; — v HymnOpav. jest i pt. *-jam*: divné přirozenie przyyam assumens 7ᵇ, hřiecha przyyam tvorničku 112ᵃ; podobá se, že je to slovo vzniklé kontaminací ze staršího -em a novějšího -av. — Part. *jat* pl. *jěti* atd.: naiat conductus MVerb., synové jsmy zpodgethi HomOp. 152ᵃ, budú wzieti ŽWittb. 57, 9, jsú-li wynyety od postu Štít. ř. 209ᵃ, jsme wynyety t. 102ᵇ; kterak jest priget od krále Baw. 268, od toho postu mdlí jsú wynaty Štít. ř. 209ᵃ; nč. jat, jati atd. Us.; — novotv. *jmut*: krčmy ugmute KolEE. 283ᵃ (1737), přigmuté Seel. 263—264, jmut Jg., kapitula byla vyjmuta TomP. 1, 76, byli vyjmuti t. 83, roucho uzmuté t. 6, najmut mýt. 341, podkrk. 54. — Subst. verb. *jětie*: gietie ŽKlem. 67, 19, prſigietym člověčstva t. Athan. 33; s přehláskou zrušenou *jatí* a novotv. *jmutí* v. v § 87 h). — Třeba vytknouti ještě některé zvláštnosti při s l o ž e n i n á c h t o h o t o s l o v e s a; jsou to zvláštnosti hláskové, ale budiž na ně upozorněno také zde.

V *pri-jьm-* stahuje se *-i-jь-* v *-í-*, a vedle přijmu atp. je tedy také přímu atd.: przymes obět Alb. 76ᵃ, neprzymem AlxV. 429 atp.

Ve *vzieti* praes. *vezmu*, psl. *vъz-ęti* praes. *vъz-ьmą*, je část kořenná bez hiatového *j-*. Naproti tomu je *vznieti* praes. *vzejmu* z *vъzъ-jęti, *vъzъ-jьmą, s hiat. *j-*. Jsou to slova etymologicky stejná, ale hiatové *j-* způsobilo znění rozdílné, a s rozdílem tím spojen také rozdíl u významu: *vzieti* accipere, *vzjieti* n. *vznieti* suscipere, *vznieti sě* exardescere atp. Příklady tohoto: (oheň) sě wzeyme ŽWittb. 38, 4, od těch (stavitelů věže babylonské) ſye wznyechu rozliční nravi DalC. 1, oheň sě wznal ŽWittb. 17, 9, poslal sluhy aby wzyali plod t. j. vzjaly EvZimn. 23, (ty jsi) wznala tu svádu Kat. v. 1605, nč. oheň se vzejme, se vzňal Us. — Za *vezmu* je dial. *veznu*, v. I. str. 444; — někdy *uzmu*, *uzmouti*: mylnou dekomposicí *ve-zmu* dostalo se sloveso **zmu*, a z toho slož. *u-zmu*, na př. roucho uzmuté TomP. 4, 6, uzmu, uzmouti Kott. s. v.; — a nejhojněji praes. *vemu*: přece ho vemu ČernZuz. 166, vemu sobě příležitost BílA. 71, vemu, vemeš atd. Us. ob., vemu, vemeš, veme, vemém, veméte, vemú BartD. 1, 349 (rožn.); impt. *vem*: vem kde vem Dač. 2, 209, ČernZuz. 205, vem ji Sajfr. 17, 33, wemme Nitsch 63, wemte t. 15, BílA. 53, wem, wemte Dobr. Lehrg.[1] 313 (uvedeno jako niedrig), vem, vemte Us. ob., to si vemte Rusk. knih. 12, 297 (Jar. Hrubý); sotva sem patří wemi LékB. 49ᵃ, podle zachovaného -i je to spíše omyl pisecký m. vezmi; v Čern. Nem 15 psané wezm, wezm lajno atd., není-li to též omyl, mohlo by býti přechodem od vezmi k vem; — tvary další shodují se většinou se spisovnými, tedy inf. *vzít*, part. *vzal* atd., ale místy je také inf. *vemút* BartD. 1, 349 (rožn.), part. *vemúl* t. a *vemutý* t.; — a konečně jako je *veznu* místo *vezmu*, tak je také *venu* atd. m. *vemu*: praes. venu, veneš BartD. 2, 259 (žďár.), impt. veň, veňte t. 218 (třeb.) a j. — V nář. slc. je místy také *vež-*, *vež-*: praes. já vežnem, každý vežne Duš. verb. 119, impt. vež me šuhaj budem tvoja tamt., mě se (si) ty vež Suš. 378. Změkčení *z* v *ź*, *ž* vzniklo tu trvám v impt. *vezni*; odtud přejato také do praes.; impt. pak veź, vež, vznikl zkažením nosovky.

Jako *vezmu* a *vzejmu* atd., tak bylo v stč. také *otmu* inf. *otieti* vedle *otejmu* inf. *otnieti*; ono z *ot-ьmą*, *ot-ęti*, toto z otъ-*jьmą*, otъ-*jęti*. Bývalé *otmu* inf. *otieti* je zachováno jenom v několika dokladech starých: praes. *otmu*, nižádný neotme mi jich EvTřeb. Jan. 10, 28, někdy jeho (pokrmu) odme ŠtítPař. 117ᵃ, (člověk) otme-li ſie lakomé mysli ŠtítMus. 63ᵇ (m. neotme-li sě, ŠtítV. 132), sbožný otme ſie lakomstvu t. 64ᵃ, kterýž ſie neotme tomu (smilstvu) t. 65ᵇ, kdož neotme ſie jemu (lakomstvu) t. 64ᵃ; impt. *otmi*: otmiem ſie lenosti t. 63ᵃ; part. *otal* z **ot-ęlъ*: aby otiely ji (duši) ut auferant ŽWittb. 39, 15 t. j. otěli (nč. odňali).

Složením se *sъn-* bylo praes. *sъnьmą* inf. *sъnęti* č. *senmu*, *snieti*, na př. ať ſenme tvé poskvrny Štít. nč. 153ᵃ atd., srov. I. str. 308. K tomu bylo part. psl. *sъn-ьmъ* stč. *snem* fem. *snemši* atd., s tvrdým *-n-*; ale vlivem tvarů jiných, inf. sňieti, part. sňal pl. sňěli atd. změněno také bývalé a náležité part. *snem* ve sňem atd. Doklady v. zde výše. — Skupení *-nm-* v *senmu* přesmykuje se a je praes. *semnu* impt. *semni* atd., na př. bóh ſemne s ňeho (tělesnú libost) Štít. uč. 78ᵇ, ſemniete helmy BrigF. 79, srov. I. str. 545.

V *senmu*, *snieti*, ze sъn-, jest *-n-*, *-ň-* etymologicky oprávněno, srov. I. str. 308 a 377. Analogií pak vkládá se také do složenin jiných sem

patřících a jest zejména *vynieti* part. *vyňal* atd. Us. místo vy-jieti, vy-jal, a k tomu v jazyku starším také praes. *vynmu, vyňmu*: winmu eripiam ŽWittb. 90, 15, newyňmeſs ChelčP., 186[b], wyňme Comest. 247[a], ať tě wyňme VšehK. 153[a] atd., impt. *vynmi, vyňmi*: wynmi meč Kladr. Súdc. 9, 54, srdce z ňeho wynmieme GestMus. 50 (41), wynmiete tollite ŽWittb. 95, 8, part. *vynma, vyňma*: ty osoby wyňma VšehK. 176[a] atd., srov. I. str. 380; a přesmyknutím *-mn-* místo *-nm-*: praes. nechať wymnu drástku EvTřeb. Luk. 6, 42; impt. wymny břevno z svého oka tamt., prach wymni AlchAnt. 13[b], wymniete bratry z chrámu Comest. 82[a]; — a jest dále dial. *přinmu* místo přijmu, inf. *přinmout*, přesmykem *přimnout*: přimnút Šemb. Dial. 17 (domažl.), přimnout chod. 46 a 53, to nemůžem přimnout chod. Han. 266; a jako je k inf. pad*nouti* part. *padl*, *pad*, tak vyvinulo se také k přim*nout* part. *přím* (m. *příml*): vod něho sem to přím chodHan. 104, habych to přím t. 266.

klnu, kléti, psl. *klьnǫ, klęti*, z koř. *klen-*. V stč. *kln-* jest *l* souhláska, tedy praes. klnu, impt. klni atp. jednoslabičné; odtud dial. knuł atp. BartD. 1, 111 (laš.). Místo žádaného *kla-* za *klę-* bývá *kle-*, srov. I. str. 95. — Praes. *klnu* atd.; ty klneš Tkadl. 5[b], člověk wzeklne ŠtítOp. 19, i wzeklnu lidé Štít. uč. 86[b] atd., klnu atd. Us. spis. — Impt. *klni, klň* atd.: poď a poklny Ol. Num. 22, 6, volaj, klni jakž chceš Tkadl. 75, poklnyete maledicite Ol. Súdc. 5, 23, klniete Comest. 119[b]; poklň lid tento Br. Num. 22, 17; klň, klňte Us. spis. — Impf. *klniech* atd.: klnyechu maledicebant ŽWittb. 61, 5, když jeho klnyechu Hod. 31[a]. — Aor. *klech*: Ezdráš pokle kniežata Ol. 1. Esdr. 10, 5, t. 3. Esdr. 8, 97, Job pokle svój den t. Job. 3, 1. — Inf. *kléti* zúž. *klíti*: Petr sě poče kleti Hrad. 84[b], budu vy klety ML. 17[b], sv. Vojtěch musi zemi zaklety DalC. 32 atd., nč. klíti Us. spis. — Part. *klna*: klnucze jeho ŽPod. 36, 22, klna, klnouc- Us. spis. — Part. *klal* není; za to *klel, klél*: jenž své srdce zaklel Alb. 101[a], ti zakleli je Krist. 106[a], hospodin poklel maledixit Pror. Jer. Lament. 2, 7 atd. (často), klel atd. Us. — Part. *klen* nedoloženo; novotvar *klav* není, poněvadž také není part. *klal*; za to *klev* podle *klel*: sv. Prokop zaklew ducha vyhna jej Hrad. 11[b], biskup zaklew zemi DalC. 75, otklew t. 32, poklewſſe jeho židé řekli Krist. 70[b], klev Us. spis. — Part. *klet* pl. *kleti*, zřídka *klat-*: ktož by byl nevinně klet Štít. uč. 18[a], klet býti musil DalJ. 43 z L, Ff, P, prokleto DalC. 94, prokleti jižto ŽKlem. 118, 21, kleti budú oni t. 108, 28, (ti) klety běchu DalC. 43; tvé božstvie jest zaklato KatBrn. 385, jenž jsú klaty pravú klatbú Alb. 90[b]; — pravidelné *klat-*, *klet-* jeví se jistou měrou v adjekt. *klatý* plur. *kletí*: to klate[e] dietě PilD., siemě proklate Hrad. 12[a], sbožíce klate t. 128[b], již sě bránie mrzkosti klatey t. 73[b], město proklate AlxV. 317, Apollon proclaty JiřBrn. 116, ty jsi zaklaty KatBrn. 342, s proklatim budeš proklati NRada 1849, zaklate věci Ol. Jos. 7, 11, (město) proklaté Ben. Súdc. 1, 17, proklateho nepřítele Koc. 287, proklatý Br.

Deut. 7, 26 atd.; svoji kletye rucě Vít. 24[a], jděte proklety u věčný oheň Alb. 41[b], vy klety lidé Modl. 170[a], diábli proklety JiřBrn. 118; panoše klete Kat. v. 2333 jest odchylka písecká m. klaté, jak svědčí rým (: svaté), a rovněž tak v NRadě svině prokleta 1133 m. proklatá (: nestydatá); odchylky skutečné jsou kletu vodu ML. 45[a], (město) proklété Ben. Jos. 6, 17, prokletú přísahu Háj. 71[a], prokletým jazykem tamt. a j., srov. III. 1. str. 555; nč. proklatý plur. proklatí. — Subst. verb. *kletie* Comest. 89[a], w prokletj Br. Num. 5, 21, prokletí Us. spis. — K tvarům praesentním *kln-* přidělány též takové infinitivní, a k infinitivním *kle-* dial. *kla-* též takové praesentní. Sloveso se tím z d v o j n á s o b i l o a jsou vedle tvarů náležitých n o v o t v a r y: praes. *kleju* Us. ob., BartD. 1, 135 (laš.), klaju t. 78 (rožn.); impt. *klej* Us. ob.; part. *kleje* též; inf. *klnúti*: bych uměl tě klnúti Tkadl. 1, 29, klnouti Us. spis., klnúť BartD. 1, 125 (laš.), klnót t. 2, 105 (letov.); part. *klnul*: jiní klnuli Lab. 13, 3, pak láli, klnuli t. 18, 13, klnul Us. spis., ta mě zaklnula Suš. 143 atd.; part. *klnuv* Us. spis.; part. *klnut*: zaklnutý zámek Kulda 1, 149; subst. verb. *klnutí* Us. spis. — Jiné ještě novotvary porůznu se vyskytující jsou: inf. *klejt* Us. ob., podle novotvarého praes. kleju; impt. *kleň*, nekleň milá nekleň Suš. 343, kontaminací; part. *klen*, (Hus) za kacíře proklen byl Royko, Hist. sněmu Kostnick. 1785 (v předml. k II. dílu, překl.), podle kleju; subst. verb. poklenye maledicta Pror. Dan. 9, 11, bezpochyby omyl.

mnu, mieti, psl. *mьnǫ, męti*, z koř. *men-*. Slabika *ḿa-* za *mę-* byla původně měkká, srov. *ṕa-* za *pę-* v odstavci následujícím. — Praes. *mnu*, impt. *mni*, part. *mna* atd. Us. stč. i nč. Tvary t. zv. infinitivní skoro vesměs zanikly, jsou za ně novotvary, a časování je tudy jako v tř. II. Na př. inf. *mieti*: slc. mjati Jg. (mnu); novotv. *mnouti* Us.; — Part. *ḿal* pl. *měli*: slc. mial Dolež. 114, rozmial t. 10; novotv. *mnul* Us.; — part. *men* nedoloženo; novotv. *mav* pl. *měvši*: (Ruth) namnyewſſy sobě zrn Ol. Ruth 2, 14 (m. naměvši, změnou hláskovou *mě-mňe*, srov. I. str. 226); novotv. *mnuv*: (Ruth) wymnuwſſy z klasuov (zrn) Ben. Ruth tamt., mnuv atd. Us.; — part. *mat* pl. *měti* nedoloženo; novotv. *mnut*: zrní wymnutého Br. Lev. 23, 14; matením se vzory jinými jest i *mněn*: nového obilé rukú wymnieného Comest. 164[b].

pnu, pieti, psl. *pьnǫ, pęti*, z koř. *pen-*. Slabika *pa-* za *pę-*, kde se vyskytuje, byla původně měkká, *ṕa-*; měkkost v č. západní zanikla, trvá však v proniklé jotaci v nářečích východních, srov. I. str. 418; dílem vlivem východním, dílem podle tvarů *pě-* = p[i]e přijímá se jotace od sklonku stol. XVI také do jazyka spisovného a psává se *pia-*, v době novější méně správně *pja-*; obecné *pa-* trvá vedle toho a vyvíjí se tu nějaký rozdíl u významu: *pa-* klade se o věci všední, *pia-*, *pja-* o vznešenější, na př. *upatý* kabát a *upiatá* mysl; vlastněji řečeno: ve rčeních všedních zacho-

vává se staré *pa-*, kdežto *pia-*, *pja-* jenom do nově vznikajících nebo obnovených rčení knižných se dostává. — Praes. *pnu* atd., Us. stč. i nč. — Impt. *pni* atd.: ſepny ŽKlem. 31, 9; ſeptny t. 144[b] se vsutým -t-, srov. I. str. 397. — Impf. *pniech*. — Aor. *pčch*, novotv. *pach* a *pnuch*, doklady v. v § 86, 1. — Inf. *pieti* zúž. *píti*, novotv. *pnúti* a *pati*; doklady v. v § 87 a). — Part. *pal* pl. *pěli* atd., doklady pro dobu starší v. v § 87 e); nč. pal pl. pali Us. spis. i ob.; zapal BartD. 2, 226 (třeb.) atd.; zapał t. 1, 83 (hran.), pjał t. 43 (hroz.), t. 2, 27 (holeš.), páł fem. pała t. 1, 101 (val.), zapáł fem. zapała t. 26 (z lin.), pół (z páł) fem. páła t. 125 (laš.) atd., slc. pial fem. piala; připał Br. Ezech. 17, 7, ſpiał Rosa 163 a 183, piał Dolež. 113, ſpial t. 208, ſpal oder ſpial Pelzel 316, pial, zapial Tham 113, atd., pial, pal melius quam pal Jg., přepiali ulici TomP. 3, 398, které (řetězy) upiali t. 4, 21 atd.; — novotv. *pnul* a *-pl*, doklady v. v 87 e). — Part. *pen* pl. *penše*, doklady v. v § 87 f); se změnou hláskovou *pem*: Spemſy svoji ruce Kat. v. 918, srov. čem m. čen nahoře při slovese *čnu*; — novotv. *pav* pl. *pěvše* atd.: na kříži tě rozpyewſſe Kruml. 101[a], napaw lučiště Ol. 3. Reg. 22, 34, napiewſſe Kladr. žalm 77, 9, rozpaw Comest. 37[a], Jazon ſpaw ruce Troj. 18[a], (Řekové) plátna rozpiewſſe vrátichu se t. 37[a], počnú plúti plátna rozpawſſe t. 30[b]; péro sobě připaw Vinař. LV, piav Us. spis.; — novotv. *pnuv*: připnuvši se rybička k lodi HrubPetr. Jg., pnuvše Vocel 156. — Part. *pat* pl. *pěti* atd., na př. na kříżiu rozpat ŽKlem. 157[a], budu opat koží Ol. Job. 19, 26, všichni zapieti jsú t. Naum. 3, 10, rucě k dřěvu sta przypyete (m. -tě) ML. 7[a], pat pl. pati Us., zapatej BartD. 2, 226 (třeb.), spatý t. 1, 267 (val.), piatě t. 2, 27 (hol.) a j., zapiatý Rosa 194, rozpiaté ruce Seel. 150, rozpatý Tomsa 20, zapiat Dobr. Lehrg.[2] 6, piat Jg., rozepiat TomP. 4, 107, očima upiatýma t. 6, 285 atd.; zapítý BartD. 1, 93 (kel.) a j.; — novotv. *pnut*, v. § 87 g). — Subst. verb. *pětie*: na kříži rozpietie ChelčP. 179[a], nč. rozpětí, napětí atd.; místo napětí bývá nyní v knihách napjetí, neprávem; — novotv. *pnutí*, v. § 87 h).

tnu, *tieti*, psl. *tьnq*, *tęti*, z koř. *ten-*. Aor. *těch*: (Boleslav) vthie ucho sv. Václavovi DalH. 30, vtye DalC. tamt., (mnich) przyetye štít t. 24, Petr Malchovi vtye ucho Krist. 95[b], ML. 110[a], jim oběma hlavu ſtyechu Pass. 355, (bok) na dvé roztichu Comest. 70[a] (m. roztěchu); — novotv. *tach*: (Petr) uta ucho jeho Koř. Jan. 18, 10, Petr vta Malchovi ucho OpMus. 80[b], (Tandariáš levharta) mečem przieta Tand. 173[b], (vlk) wta zuby v maso jeho Baw. 39, Hektor ſta hlavu jeho Troj. 123[a], Achilles ſta hlavu jeho t. 178[a], Palamides bedro jeho odtia od třiesla t. 166[a]. — Inf. *tieti* zúž. *títi*: dól wytyety ApŠ. 26, hlavu ſtyety DalC. 35, hlavu ſtjti Koc. 44, stíti Vinař. 209; — novotv. *tnouti* a *tati* atd., v. § 87 a). — Part. *tal* pl. *těli* atd.: úško jež byl vtal DalH. 31 atd.; tal pl. tali Us., utáł BartD. 1, 45 (břez.) a j.; zatěl, zatěli chod. 34; — novotv. *tnul* a *-tl* v. v § 87 e). — Part. *ten* pl. *tenše*: hlavy jima ſtenſte Pass. 377; ſtienſſe jemu hlavu Koř. 1. Par. 10, 9 a Lit. tamt., t. j. tenše m. tenše, t- přejato z tvarů, kde bylo právem, jako part. tal, těli, tav atd.; — novotv. *tav* plur. *těvše* atd.: vtyewſſe jich rucě Ol. 2. Reg. 4, 12; žalostí ſtiew zuby Otc. 410[a], Balach ſtiew ruce Comest. 99[a], dřevo protiawſſe Háj. 11[b], nč. tav pl. tavše. — Part. *tat* pl. *těti* atd.: pták má-li křídle vtyetye ŠtítVyš. 77[b], palec vtiat Háj. 19[b], hlava ſtiata t. 97[b]; prstové vtiati t. 165[a], nč. tat, tati Us.; utítý BartD. 1, 93 (kel.) a j.; — novotv. *tnut* v. 87 g). — Subst. verb. *tětie*: při ruky vſtietij VšehK. 94[a], ruky vtietij Háj. 186[b] a j., stětí, utětí, roztětí Us.; o vtiati Bel. 182[b], podle part. tat; — novotv. *tnutí* Us. ob.

žmu, *žieti*, psl. *žьmq*, *žęti*, z koř. *žem-*. Za *ž* bývá většinou *žď*, srov. I. str. 409. — Praes. *žmu* atd., ždmu Pelzel 102. — Impt. *žmi*: vyžmi vodu LékB. 223[b], wyzmiz vodu t. 48[a], zdmyz ranky (rány) t. 203[b], wyzdmi Sal. 356, vyžmi to Us. místy (Česk. filol. Mus. 1896, 461). — Inf. *ždieti* nedoložen; novotv. *ždmouti* Us. Jg. s. v. ždímati. — Part. *žma*: wyzdma Rhas. 12, t. 190, potom wyždma proceď Háj. herb. 34[a]. — Part. *žďal* pl. *žděli* atd.: knéz žďal ten měchýř až ty jahody (v měchýři uschované) tekly WintCírk. 660 (z r. 1554), by ji (houbu) vyžďal Vel. Jg., vyžďal rosu (z rouna) Br. Súdc. 6, 38 Jg., wyžďala a vytiskla plst Čern. tamt., žďal Pelzel 102; — novotv. *žmul* Sbor. Hoř. 81. — Part. *žem* nedoloženo; — novotv. *žďav* pl. *žděvše* atd.: wyzzdaw rúno expresso vellere Ol. Súdc. 6, 38, wyzdaw Lit. tamt., wyždiaw Kladr. tamt., wyžďaw Ben. tamt., wyzdaw MamB. 54[a], wyzdyaw MamD. 300[a], wyzdiaw rosu Comest. 120[a], ji (Juditu) k srdci přižav Čelak. (Růže XLVII, napodobením jazyka starého). — Part. *žďat* pl. *žděti* atd.: tuk buď skrze rúchu wyzdiat Rhas. 61; adj. *žďatý*: kmín žvaný a skrze rúchu zdyaty Rhas. 59, tuk wyzdiati t. 100, tuk wyzdaty t. 102. — Subst. verb. *žďětie*: po wyzdieti múky s vodú smiešené Sal. 388. — Zaniklo téměř a nahrazuje se svým iterativem *ždímati*.

žňu stč., *žnu* nč., *žieti*, psl. *žьňq*, *žęti*, z koř. *žen-*. Tvary praesentní jsou v stč. z kmene *žьn-jo-*, *žьn-je-*, tedy podle vz. *tesati* V. 2; taktéž bylo v stsl. a dosud jest v srbchorv., sln. a dílem v polšt.; bylo tak tedy i v psl., a podle skr. han-já-tē Brugm. II, 1061 je tu dochován kmen prajazykový *ghen-je-*; tvrdé *žnu* atd. je novotvar. — Praes. sg. 1. *žňu* nedoloženo; 2. *žňeš*: znes kde si nesál Koř. Mat. 25, 24 (čtení nejisté, ale podobné v textě tomto); 3. *žňe*: jenž zne ŽWittb. 128, 7, jenžto znye ŽKlem. tamt., jenž znye Krist. 53[a] (2), ktož znye t., ktož znie EvTřeb. Jan. 4, 36; pl. 1. *žňeme* nedoloženo; 2. *žňete*: když ſeznyete sěnie Ol. Lev. 23, 10; 3. *žňú* přehlas. *žní*: doňadž zny Ol. Ruth. 2, 21, jedni dřieve a druzí posléz znij Comest. 106[b]; — novotv. *žnu*, *žneš* atd. Us.; doklady toho z jazyka staršího: já pozznu demetam Lit. 3. Reg. 16, 3, aniž (ptáci) znu

EvVíd. Mat. 6, 26, (ptáci) nesejí ani znu EvTřeb. tamt., nesějí ani znu Koř. tamt., ještoť znu ječmen Ol. 2. Reg. 14, 30, ti ješto žnú t. Job. 4, 8 a j. — Impt. *žni* pl. *žněte* stč. i nč.; — novotv. *žaj*: žaj srpečku žaj Suš. 556: jako je volati-volal · impt. volaj, tak k inf. žati (dial.) part. žal ustrojen i impt. žaj. — Impf. *žniech*: ktož snopek uznyeſſe ML. 52ᵃ, lidé zznyechu Ol. 1. Reg. 6, 13. — Inf. *žieti*: ti zieti budú ŽKlem. 125, 5, Josef káza ji (pšenici) zyety a všicknu chudým wyzyety ML. 52ᵃ, nebylo co na polích żyti Háj. 119ᵇ; — novotv. *žnouti* a *žati* v. v § 87 a). — Sup. *žat*, v. tamt. b). — Part. stč. *žně*, *žňúc-*: což svýma rukama vydělal kopajě, sějě, znye, tiem chudé krmil Pass. 312; nč. *žna*, *žnouc-* Us. — Part. *žal* pl. *žěli* atd.: Jiljieš oves pozal CisMus., sěli sú pšenici a zyely trnie Pror. 61ᵇ, abyſte zieli to ješto jste nesěli Krist. 53ᵃ; nč. žal pl. žali Us.; huž sme požíli chodHan. 63, tys hužíla t. 44 atd.; — novotv. *žnul* a *-žl* v. § 87 e). — Part. *žen* pl. *ženše*: ſženſſe snopy Ol. Gen. 41, 47 (Vulg. nemá); — novotv. *žav* pl. *žěvše* nemá zde dokladu. — Part. *žat* pl. *žěti* atd.. nč. žat, žati Us.; — Subst. verb. *žětie*: žietie Ol. Gen. 8, 22, při sžetij luk VšehK. 94ᵃ, žetí Us.

6. vzor *třieti*, *tru*.

89. Sem patří slovesa třídy první s kořennou souhláskou jazyčnou *-r*, *-l*, na př. *ter-*, *mel-*. Kmen infinitivní slovesa vzorového je *ter-*, kmen praesentní *tьr-o-*, *tьr-e-*. Tvary jeho jsou:

praesens indik.:

sg. 1. *tru*	du. 1. *třevě*, *-va*	pl. 1. *třem*, *-me -my*
2. *třeš*	2. *třeta*	2. *třete*
3. *tře*	3. *třeta*	3. *trú*, *-au*, *-ou*;

imperativ:

sg. 1. —	du. 1. *třěvě*, *-va*	pl. 1. *třěm*, *-me*, *-my*
2. 3. *tři*	2. 3. *třěta*	2. 3. *třěte*;

imperfektum:

sg. 1. *třiech*	du. 1. *třiechově*, *-va*	pl. 1. *třiechom*, *-me*, *-my*
2. *třieše*	2. *třiešta*, *-sta*	2. *třiešte*, *-ste*
3. *třieše*	3. *třiešta*, *-sta*	3. *třiechu*,

-ie- ze staršího *-iá-*;

aorist:

sg. 1. *třěch*	du. 1. *třěchově*, *-va*	pl. 1. *třěchom*, *-me*, *-my*
2. *tře*	2. *třěsta*, *-šta*	2. *třěste*, *-šte*
3. *tře*	3. *třěsta*, *-šta*	3. *třěchu*;

tvary jmenné:

inf. *třieti*; sup. *třět*;
participium
-nt: *tra*, *trúc-*;
-mъ: —;
-lъ: *třěl*, *-a* atd.; *trl*, *-a* atd.;
-ъs: *třěv*, *třěvši*, *třěvše*;
-nъ: *třěn*, *-a* atd.; *trt.*, *-a* atd.;
subst. verb.: *třěnie*, *trtie*.

K tvarům jednotlivým.

90. Slovesa sem patřící mají ve svých kořenech *-er-*, *-el-* : *ter-*, *mel-* atd.

Kořenné *-er-* je v psl. a stsl. v některých tvarech oslabeno v *-ьr-* a jest na př. praes. *tьrą*, impt. *tьri* atd. V tvarech pak jiných jest neoslabeno, na př. v psl. inf. ter-ti. V tvarech těchto, s neoslabeným *-er-*, začíná se přípona vždycky souhláskou a je tedy hláskové skupení vzorce *tert*, které se v č. a jižní slovanštině mění v *trêt*, srov. I. str. 26 sl. Z psl. inf. *terti* bylo tedy č. a jihoslov. **trêti* atd. Podle toho jsou tvary náležité na př. praes. setru rozedru, impt. setři, rozedři atd. s jerovým *-e-*, a inf. *rozdřieti*, part. *rozdřěl* atd. bez *-e-*; avšak analogií přejímá se *-e-* také do tvarů, kde by býti nemělo, a jest na př. inf. setříti, rozedříti, part. setřel, rozedřel atd., hojně a u mnohých případech ustáleně již od doby stč. Stejnou analogií vzniklo stsl. tьrê- m. *trê-*, dosvědčené doklady staro-žitnými jako na př. umьrêti Cod. Mar. Mat. 26, 35 a j. (vždycky tak, v. Jagićův glossář při vydání tohoto textu s. v. umirati), a podle toho lze se domnívati, že analogické *tьrê-* atd. počalo se a bývalo dílem již v psl.

Kořenné *-el-* jest jenom v *mel-*. Tvarů s náležitým oslabeným *-ьl-* tu není, jsou za ně tvary z km. *mel-jo-*, *mel-je-* podle tř. V. 2, v. § 96. V tvarech ostatních mělo by bývati *mlê-*: inf. mlêti, part. mlêlъ atd. Ale dlužno tu opět předpokládati *mьlê-*, žádá toho jerové *-e-* v č. se-mleti = *sъ-mьlêti* atd.; *mьlê-* m. *mlê-* vzniklo analogií podle *tьrê-* m. *trê-* atd.

V češtině *ь* v *-ьr-*, *-ьl-* zaniká, *-ě-* pak klesá v *-e-*, a jest tedy na př. praes. *tru* z *tьrą*, part. třel ze stč. třěl za býv. *tьrělъ* atd.

91. Praesens. Sing. 1. *tru*, psl. *tьrą*, na př. (já) wydru NRada 714, neumru ŽKlem. 117, 17, rozproſtru obuv mojiu t. 59, 10, (já) zetru jě t. 17, 39, otewru ústa má t. 77, 2, tru, mru atd. Us. spis.; ob. *třu*, *-ř-* přejato ze *třeš* atd.: (já) pozhřu Beck. 3, 379, umřu-li Voln. 23, nevmřu BílA. 70, roztřu síť BílD. 51 a j., vtřu VesA. 7[b], třu, mřu atd. Us. ob., třu, dřu, mřu BartD. 1, 25 (zlin.), t. 2, 27 (holeš.) a j.; dial. *-o*, *-em* atd., jako v § 54. — Sing. 2. *třeš*, psl. *tьrešь*, na př. zproſtrzes hněv tvój ŽKlem. 84, 6, zetrzes lodie tarské t. 47, 8, otewrzeſ ŽGloss, 103, 28 atd., třeš, mřeš atd. Us. — Sing. 3. *tře*, psl. *tьretь*, na př. bóh zetrſe zuby jich, čeliusti lvové zetrſe hospodin ŽKlem. 57, 7, meč mój ſezrze devorabit ŽKlem. Deut. 42, země požře je Br. Num. 16, 30, tře, mře atd. Us. — Du. 1. *třevě*, *-va*, stsl. *tьrevě* (*-va*), zde nedoloženo. — Du. 2. 3. *třeta*, stsl. 2. *tьreta*, 3. *-te*, též. — Plur. *třem*, *-me*, *-my*, psl. *tьremъ*, *-me*, *-my*, na př. pro tě mrzeme ŽKlem. 43, 22, třeme, mřeme atd. Us.; dial. *-mě*, atd., jako v § 54. — Plur. 2. *třete*, psl. *tьrete*, na př. vy zemrzete ŽKlem. 81, 7, třete, mřete Us.; dial. *-ťe* atd., jako v § 54. — Plur. 3. *trú*, psl. *tьrątь*, na př. rovové se otewruu Pas. 9, že se trú zástupové Štít. uč. 83[b], ryby zemruv žiezí Pror. 38[a], proroci sě proſtruv t. 53[a], všichni mrvv Štít. ř. 43[a], když se strany ſeprv VšehK. 42[a], neb se tu páni a vládykové trú t. 42[b] atd.; z *-ú* je později *-au*, *-ou*: saně jelena požrau Lucid. 12[a], trou, mrou atd. Us. spis.; ob. *třou*, *-ř-* přejato ze *třeš* atd.: otewřau Kon. 383, všichni vmřau BílA. 27, zetřau t. 84, otewřau t. 26 a j., zawřau se oči Seel. 335, třou, mřou atd. Us. ob., (rodiče) dřou jako koně Rais Bez.; dial. *-ó*, *-um* atd., jako v § 54.

Koncovka kmene praesentního *-re* je změkčena v *-ře*: sg. 2. *třeš*, 3. *tře* atd., a *-ř-* vniká také do sg. 1. a pl. 3.: *třu*, *třou* atd., doklady toho v. v odstavci předcházejícím. V slc. měkčení toho ovšem není: sg. 2. treš, 3. tre atd.; tu zase přejat kmen *-re* také do sg 1. trem atd.

92. Imperativ. Sing. 2. 3. *tři*, psl. *tьri*, Us. stč. i nč. — Du. 1. *třěvě*, *-va*, stsl. *tьrěvě* (*-va*), později sklesnutím jotace *třevě*, *-va*, nemá zde dokladu. — Du. 2. 3. *třěta*, psl. *tьrěta*, pozd. *třeta*, též. — Plur. 1. *třěm* atd., psl. *tьrěmъ* atd., pozd. *třem* Us.; dial. *-mě* atd., jako v indik. — Plur. 2. *třěte*, psl. *tьrěte*, pozd. *třete*: otewrſiete vrata ŽKlem. 23, 9, t. 117, 4, otewrziete Krist. 107[a], zawrziete brány Ol. 2. Esdr. 13, 19, zawrziete claudite Koř. Dan. 13, 17, rozedrzyete srdcě vašě Alb. 44[b], rozproſtrzietez sieti Krist. 34[b] atd., nč. třete, mřete atd. Us.; dial. *-ťe* atd., jako v indik. — V stč. byl rozdíl mezi indik. třeme, třete a impt. třěme, třěte atd.; rozdíl ten sklesnutím jotace zanikl a v nč. zní tvary tyto stejně.

V nářečích bývá podle sing. *tři* také plur. *třime*, *třite* atd., a v nář. laš. bývá tu *ij* za *i*: třijmy, třijtě atd.; o obém v. § 19 č. 6.

93. Imperfektum *třiech*, *-ěch*, *-ích* atd.; ze staršího *triách* atd., v. § 26 č. 4; stsl. *tьrěachъ* atd. Na př. (syn) když víno uzřieše, na vodu oka neprodrzyeſſe Mast. 122, mnoho lidí mrzyeſſe DalC. 92, když (učedníci) pražmu trzziechu Kruml. 127[b], mnozí mrzijechu Alxp. 122.

94. Aorist *třěch* atd., stsl. *tьrěchъ* atd., psl. *trěchъ*, z býv. *tersъ*, v. § 23 b) č. 1. Za *tře-* je později sklesnutím jotace *tře-*. Na př. biskup rozedrzie na sobě rúcho Hrad. 83[a], (Eufemian) rozedrzie na sobě rúcho Pass. 326, (Kaifáš) rúcho na sobě rozedrzie Krist. 97[b], tehdy vmrzye kněz DalC. 64, jak s. Apolinaris vnide tak ta nemocná vmrzie Pass. 344, studnicě wywrzie·ſie fons erupit Otc. 37[a], žena pijíci tu vodu i pozrzie toho hada t. 380[b], hrabie z jiných sě wywrze Trist. 87[b], v žaláři jej zawrziechu Pass. 389, otewrziechu sě ústa t. 276, rozedrzyechu mi měch Mast. 86 atd. — V stč. byl sing. 3. aor. *třě* a praes. *tře*; později, když jotace zanikla, tento rozdíl přestal.

V stsl. je vedle aor. *tьrěchъ* také aor. *trъchъ* (t. j. tṛchъ, jako pichъ atd.), na př. sg. 3. otrъ ἐξέμαξε Zogr. Jan 12, 3, a aor. silný *tьrъ* (jako vedъ atd.), na př. sg. 3. otьre ἐξέμαξε Zogr. Luk. 7, 44 a j., srov. Wiedem. 87, 92 a 103; v češtině tvarů takových není.

95. Tvary jmenné.

a) Infinitiv *třieti* zúž. *tříti*, z býv. *terti*, *trěti*, *tьrěti*. Na př. odreti cutem detrahere MVerb., wydrsiety PilC., rozdrsiety ApŠ. 51, chci Petřín pavlakú przyſtrzyety DalC. 92, krev ſetrziety Pass. 295, rány vápnem zetrziety t. 454, (Neronovi) živú žabku pozrziety dachu t. 310, požřijti Háj. herb. 370[a], tříti, třít atd. Us., dřít, mřít BartD. 1, 25 (zlin.), dříť, mříť t. 77 (rožn.) a j.; zkrác. třiť, dřiť, mřiť t. 2, 52 (přer.), mřić, vřić t. 1, 126 (laš.), podle part. třel atd. také mřeć, vřeć t. (vedle *-ić*), umret t. 38 (lip.), umreť t. 44 (břez.), umrec t. 42 (hroz.), mreť slc. — Stran *-t* a dial. *-ť*, *-c* atd. místo *-ti* srov. § 31 č. 2 a 3, stran kvantity § týž č. 5.

b) Supinum *třět*, z býv. *tertъ*, *trětъ*, *tьrětъ*, v č. nedoloženo.

c) Participium *-nt*: *tra*, *trúc-*, psl. *tьry*, *tьrątj-*. Na př. sen mra vťal zuby v trávu AlxV. 1754, rány ot hřebuov probité sě drucz rozšířichu ML. 111[b] a Krist. 100[b], smysl vprvvcz Štít. ř. 71[a], mruce ŽKlem. 48, 11, mra, mrouc- Us. spis., trúc slc.; také *třa* atd., s *-ř-* podle tvarů jiných: vtřa hubu vzdechl BílD. 511, abychom zemřauce náději života zachovali Kon. 313, třa BartD. 2, 52 (přer.), póděpřa t. 88 (olom.); Seel. 144 utvořil si i adj. wřaucý, a Tomsa 328 dřjcý, neuměním.

d) P a r t i c i p i u m *-mъ*, stsl. *tъromъ*; v č. nedoloženo.

e) P a r t i c i p i u m *-lъ*:

1. *trl*, psl. *tъrlъ*, z kořene oslabeného. Příklady v. v § 96 při slovesích *mřieti*, *skvřieti*, *třieti*, *vřieti*.

2. *třěl*, sklesnutím jotace *třel*, z býv. *terlъ*, *trêlъ*, *tъrêlъ*. Na př. rád by sbožie wydrziel Hrad. 107^{a}, zproſtrſiel ſem rucě ŽKlem. 142, 6, zetrſiel t. 3, 8, bych to vše pilú przietrziel Hrad. 131^{b}, tlustost widrziela ſye erupit ŽGloss. 140, 7, dva bratry vmrziela Pass. 414, uprſieli ŽKlem. 16, 11, aby nezproſtrſieli rukú svú t. 124, 3 atd.; (pán) aby svých nedrzel Štít. uč. 84^{b}, třel pl. třeli atd. Us. Dial. zdlouženo: abych se vopříla chodHan. 237, třéł fem. třeła BartD. 1, 91 (kel.), třéł pl. třeli t. 26 (zlin.), umřél t. 2, 152 (slavk.), umréł t. 1, 36 (borš.); z -íł zase zkrácením -ił: umřił fem. umřeła pl. umřeli t. 99 (laš.), utřił fem. utřeła t. 100 (laš.); a z toho laš. *-uł* (fem. *-eła* atd.): třuł, mluł t. 103, zavřuł fem. zavřeła t., třuł fem. třeła t. 125, mřuł, vřuł t. 126 atd., srov. I. str. 216 a 365.

O *-l*, *-ł* tohoto part. srov. § 39 č. 1.

f) P a r t i c i p i u m *-ъs*: *třěv*, *třěvš-* atd., sklesnutím jotace *-e-*. Na př. rozproſtrzyew sě na zemi Pulk. 27^{a}, jeho nohy svými vlasy utrziewſſy Pass. 334, rucě proſtrziewſſy t. 410, potrziewſſe t. 290, žid vdrzew rúchu ML. 101^{a} atd., třev pl. třevše atd. Us. spis.

České *třěv* atd. je novotvar podle part. *třěl* atd.; tvar psl. byl *tъrъ* pl. *tъrъše* a je dochován ve stsl.

V stsl. je také tvar *trъvъ* t. j. *tr̥-vъ*, se samohláskovým *-r̥-* a tedy novotvar podle *pi-vъ* atd., v. Mikl. III^{2} 106; v č. tvaru takového není.

g) P a r t i c i p i u m *-tъ* a *-nъ*.

1. *trt*, psl. *tъrtъ*, z oslabeného *tъr-*. Příklady v. v § 96 při slovesích *mřieti* a *třieti*.

2. *α*) Stsl. *tъrenъ*, z téhož oslabeného *tъr-*; v č. není. — *β*) Č. *třěn*, pozd. *třen*, je novotvar podle part. *třěl* atd. Příklady jeho: odrzyen DalC. 58, drakové měli jsú ústa rozedrzena Alxp. 84, zetrzyen EvVíd. Mark. 12, 11, osídlo zetrſieno jest ŽKlem. 123, 7, zetrſieny sú hory t. Hab. 6 atd., třen pl. třeni Us., vodřený BartD. 2, 242 (kunšt.) a j., slc. trený. Bývalé *-ěn* zdlouženo v *-ien*, zúž. *-ín*, srov. § 43 č. 3; na př.: bude otewrzijen smysl Štít. ř. 72^{b}, nebesa otewrzijena t. 28^{b}, (duše z těla) wydrzijena t. 124^{b} a j., otewrzijena jsú ústa má a nejsú zawrzijena Ben. 4. Esdr. 14, 41, otewrzijeno Hrub. 20^{b}, rozproſtrzijeno t. 371^{a} a j., byli gſu rozeſtrzyny Comest. 95^{a}, zetrzijn ChelčP. 48^{a}, (lidé) zawrzijni jsúce t. 96^{a}, potřjn ſem Br. Jer. 8, 21, brána otewřjna bude t. Ezech 46, 1, ſewřjni byli t. Naum 3, 10, knihy otewřjny były t. Dan. 7, 10, otewřjna była nebesa t. Isa. 1, 1 atd., otevříno, zavříno, prostříno Us. místy, zemlino BartD. 2, 218 (třeb., zkrác. z -íno) atd.

Za starší tvar *-n* vyskytuje se porůznu v textech pozdějších a v nářečích novotvar *-t*, ustrojený podle part. *-l*. Na př. třěn a třět, stč. mlen a nč. mlet atp., čehož doklady v. v § 96; ob. a dial.: brána otevřitá mečem podepřitá Erb. 81, vymřeté BartD. 1, 126 (laš.), otřetý, zavřeté t. 2, 218 (třeb.); zdlouženo: zawřjtě a v skrytě Seel. 360, podepřítý, prostřítý, zavřítý, odřítý, přemřítý (zimou) t. 1, 26 (zlin.); a opět zkrác.: zavřito t. 2, 281 (dač.).

h) S u b s t a n t i v u m v e r b a l e *-tie*, *-nie*, z *-tьje*, *-nьje*.

1. **trtie*, *úmrtie*, stsl. *trъtije*, *umrъtije*, z psl. tъr-tьje, -mъr-tьje, z oslabeného *tъr-*, *mъr-*.

2. *α*) *tъr-enьje* z part. *tъrenъ*, v č. ovšem není, poněvadž tu není ani příslušného participia. — A *β*) stč. *třěnie* nč. *tření*, z novotvarého part. *třěn*, na př. žřenij v žaludku Háj. herb. 5^{b}, tření Us.

Krom toho vzniká příslušné subst. verb. také z novotvarého part. *-t*, na př. zawržetj KolEE. 64^{b} (1681), po při zavřetí Slav. 49, mletí Us.

S l o v e s a j e d n o t l i v á v z o r u t o h o t o.

96. *čru*, *čřieti*. Přešlo sem ze vz. 1, 3: z koř. *čerp-* byl inf. pův. *čerp-ti*, pak *čřêti* stč. *čřieti* atd., a k tomu utvořeny pak také praes. *čru*, *čřeš*, impt. *čři*, part. *čra* atd., podle vzoru *třieti* praes. *tru*, *třeš*, impt. *tři*, part. *tra* atd.; srov. §§ 72 a) a 73. Souhlásková skupina *čř*, která tu jest, mění se v *čtř*, *štř*, *tř*, *stř*, *čstř*, srov. I. str. 395 sl. — Praes. sing. 1. *čru*; 2. *čřeš*: studnice z niežto czrſſes Rúd. 30^{a}, naczrzeſs řěky Ol. Ex. 4, 9; 3. *čře*: naczrze krve Ol. Lev. 4, 5, člověk wycztrze to t. Prov. 20, 5, vi^{c}trze Hlah. tamt., ten natrzie spasienie Hlah. Prov. 8, 35; pl. 1. *čřeme*; 2. *čřete*: naczrzete vody haurietis ŽWittb. Isa. 3, naczrete (sic) ŽGloss. tamt.; 3. *črú*; — dial. načriem, načrieš atd. Duš. verb. 121 (slc.). — Impt. *čři* atd.: naczrzy mi z toho (pramene) Modl. 175^{b}, vodu naſſtři sobě Hug. 80, naſſtrzi neb navaž vodu tamt., naczrziete nynie a neste starému svatu EvZimn. v Rozb. 706; dial. načri, pl. načrite Duš. verb. 121 (slc.). — Aor. *čřěch* atd.: mužie nacztrziechu vody Ol. 2. Reg. 23, 16. — Inf. *čřieti*: nemáš čím vody naczrziety Krist. 52^{b}, naczſtrzyeti Rúd. 30^{b}, dial. načrieti Duš. verb. 121 (slc.), načrec = načerpati BartD. 233 (mor.-slc.). — Part. *čra* atd.: naczra hauriens Ol. Lev. 16, 12, (vody) naczrucze t. Deut. 2, 6; — *čřěl* atd.: (muž) nacztrzel vody Ol. Ex. 2, 19, natrzel nápoj z kamene EvOl. 48^{b}, aby vody naſtrziel t. j. nastřěł OtcB. 54^{a}, ty jsi žbel v ňemžto natřelo člověčie přirozenie vody živé Kar. 126, (sluhy) biechu naczrzieli

vody EvZimn. 10; — *čřěv* atd.: naczrzew krve Ol. Lev. 8, 15; — *čřěn* atd.: naczrzyeno vody málo Pror. Isa. 30, 14, naczrzieno ProrOl. tamt. — Dochováno jenom dial. ve slc.; jinde zaniklo a nahrazuje se svým iterativem *čerpati*.

dru, dřieti, psl. *dъrą, derti*, z koř. *der-*. Praes. *dru, dřeš* atd.: (já) krávy i ovce wydru NRada 714, dre excoriat MVerb., (berčí) wydru viece než jim kázáno Štít. uč. 86[b]; ob. sg. 1. dřu, pl. 3. dřou atd., v. § 91. — Impt. *dři, dřěte* atd.: prodrzi sobě oko ChelčP. 185[b], rozedrzyete srdcě vašě Alb. 44[b]. — Impf. *dřiech* v. § 93, — aor. *dřěch* § 94, — inf. *dřieti* § 95 a), — part. *dra* § 95 c); — part. *dřěl* atd.: rozdrziel sě měch ŽKlem. 29, 12, aby tě črt rozdrziel Hrad. 144[a], rúcho rozedrziel Pass. 460, když sě je opona rozedrzyela ML. 39[b] a j., nč. dřel atd.; — part. *dřěv* atd.: žid vdrzew rúchu ML. 101[a], ústa svá rozdrsiewſſi ApŠ. 92, děrou se wedrzewſſe ChelčP. 79[a], nč. dřev atd.; — part. *dřěn* v. § 95 g). — Je stejného kořene se slovesem *deru, dráti* v tř. V, 3[a], ale tvaru je jiného. V nář. slc. jsou také k *uderiť* novotvary sem hledící: praes. *udrem*, impt. *udri*, part. *udrel* atd. Duš. verb. 122.

meľu stč., *melu* nč., *mléti*, psl. *meljq, melti*, z koř. *mel-*. Tvary t. zv. praesentní jsou podle vzoru *tesati* V, 2; přehláska, kde tu v koncovce byla, časem se ruší a je na př. praes. sg. 1. nč. mel*u* za starší mel*i* atd. Stran jerového -e- v zemleti-*zmeľu* srov. I. str. 174. — Praes. *meľu* přehlas. *meli, meleš* atd.: když meles Hrad. 113[b], ať tebe mój kyj nezmele MastDrk. 228, mlýni klepaní lépe melyu t. j. meliú DalC. 72, ženy ješto meli otiosae erunt molentes Lit. Ekkles. 12, 3, ešьto v žerьnech meli Hlah. tamt., ješto melij Ol. tamt., melí Kladr. tamt., (Adzamští) ječmen v žernoviech meli KabK. 6[a], mnoho mlýnuov kteříž melij Háj. 24[a], kde se slady melí WintObr. 2, 275 (z r. 1580), melí ho Jg. z exc. Dobr.; nč. melu, meleš, pl. 3. melou Us., cosi sa zmele BartD. 1, 298. — Impt. *mel, melte*. — Impf. *mlěch*: roztrhováše rzietiezi a púta zemleſſie EvOl. 284[a], novotvar podle inf. a j. — Aor. *mlech*. — Inf. *mléti, mlíti* Us., mlet BartD. 1, 25 (zlin.), mleť t. 44 (břez.) a j. — Part. *mele, meľúc-*, melicze Comest. 246[a], meľúc Hatt. slc. 121; nč. *mele, melíc-*, ztvrdlé *mela, melouc-* Kott s. v.; — part. *mlel* Us.; — part. *mlev* Us. spis.; — part. *mlen*: chleb mlen bude Pror. Isa. 28, 28, ſemlena budeš Ben. 4. Esdr. 15, 61, namlené pohanky t. 2. Reg. 17, 28, mauka zemlená Háj. herb. 86[a], což má zemleno býti Fagif. 30[b], semleny dva strychy žita WintObr. 2, 261 (příběh z r. 1602), mlenýho sladu Zíbrt piv. 15 (1. pol. XVIII stol.); zdlouž. *-ín*, a z toho zkrác. dial. zemlino BartD. 2, 218 (třeb.); novotv. *mlet* Us., zemletý BartD. 1, 26 (zlin.) a j.; — subst. verb. stč. *mlenie*, zde nedoloženo, nč. *mletí* Us.

mru, mřieti, psl. *mьrą, merti*, z koř. *mer-*. Praes. *mru, mřeš* atd.: sg. 1. neumru ŽKlem. 117, 17, 3, když Břětislav vmrze po ňem bude v zemi knieždě Spytigneus Pass. 315, pl. 3. ryby zemruv žiezí Pror. 38[a], mru, mrou Us. spis., mřu, mřou atd. Us. ob. — Aor. *mřěch* atd.: tehdy vmrzye kněz Vladislav DalC. 64, jak sv. Apolinaris vnide tak ta nemocná vmrzie Pass. 344. — Part. *mřěl* atd.: dva bratry vmrziela Pass. 414, již vmrzyela jej zakla Longin RDubr. 54[a] atd., když chceš vmrzy͏ₑleho živíš t. 49[b], mřel Us., umřél BartD. 2, 152 (slavk.), umréł t. 1, 36 (blatn.) a j.; — *mrl* z oslabeného *mьr-*: bratr tvój byl jest vmrl i ožíl jest Krist. 66[b] (vedle toho: syn tvój vmrziel byl i ožíl tamt.), otcové vaši jědli mannu i zmrli jsú t. 57[a], (Abraham) jest umřěl ano proroci zmrly jsú t. 79[b], zmrly jsú DětJež. 5[a]; adj. biechu liudie jako zmyrly AlxŠ. 5, 14, dobytkuov zmrlych Háj. 109[a], umrlý Us.; — part. *mřěn* atd.: jak by byla umřena Suš. 85; novotv. *mřet, mřit*: všecko było vymřete BartD. 1, 126 (laš.), umřetý t. 196 (též), přemřítý (zimou) t. 26 (zlin.); — z kmene oslabeného **mrt*, v subst. verb. -mrtie; — subst. verb. *mřěnie*, nč. mření Us.; novotv. *mřití*: do vmřitj Beck. 3, 529; — *-mrtie* z oslabeného *mьr-*: úmrtí Us., stsl. umrъtije.

nru, nřieti, psl. *nьrą, nerti*, z koř. *ner-* (stupňovaného v *nor-, nořiti*). Doložen jenom impt. *nři*: winrzi scateat ŽGloss. Hab. 16; v ŽWittb. je na témže místě: vendi hnój a pode mnú vmrzy, za lat. ingrediatur putredo et subter me scateat, vmrzy patrně chybou m. vynři, již stč. opisovatel slovu tomu nerozuměl.

pru, přieti, psl. *pьrą, perti*, z koř. *per-* fulcire, claudere (stupň. *por-* v *pod-pora* atd.). Praes. *pru, přeš* atd.: když se strany ſeprv VšehK. 42[a], podepru, podeprou Us. spis., podepřu, podepřou Us. ob. — Part. *pra, prúc-*: vprvvcz v to mysl Štít. ř. 72[a], smysl v ně vprvvcz t. 71[a], upra, uprouc- Us. spis.; — *přěl* atd.: podeprziel sě Pass. 390, uprſieli sú ŽKlem. 16, 11, nč. podepřel, dial. upřéł sa BartD. 1, 282 (mor.-slc.); — *přěv* atd.: podeprziew sě Pass. 317, zaprziew (t. dům) zežže ohňem vše liudi DalC. 39, podepřev atd. Us. spis.; — *přěn* atd., podepřen Us., novotv. podepřítý BartD. 1, 26 (zlin.) a j. — Vedle toho bylo v tř. III, 2 *přu, přieti*, stsl. *pьrją, pьrěti*, z koř. *per-* contendere, negare, viz doleji v § 132; tvary t. zv. infinitivní byly v češtině při obou těchto slovesích stejné: infinitiv obou byl *přieti*, part. obou *přěl* atd.; z toho vycházel podnět, aby také tvary ostatní byly stejné; vzniklo tedy na př. sg. 3. *pří* m. *pře*: ač sě neprotiví neb neoprzý si non resistat Lit. Hier. Paul. 4, a častěji naopak *pře* m. *pří* atp.: nč. kdo mě zapře Us., za stč. ktož mě zaprzij ChelčP. 15[b]; a rovněž tak pl. 1. ať sě neprzyem AlxV. 747 m. nepřím, part. zapra sebe NRada 1971 m. zapřě atd.; *pru, přeš* atd. a *přu, přím, příš* atd. se tedy mátlo, a výsledek toho jest, že bývalé *přu, přím, příš* atd. zaniklo a nahrazuje se tvary *pru* (ob. *přu*), *přeš* atd., slovesa kdysi dvě *přieti-pru* a *přieti-přu* splynula v jedno. Podobně bývá někdy stsl. *pьrą, pьreši* místo

pъrją, pъriši, v. Mikl. Lex. s. v. *prěti*, a o stejném splynutí sloves *vřieti - vru* claudere a *vřieti - vřu* fervere v. zde doleji.

skvru, skvřieti, psl. *skvъrą, skverti*, z koř. *skver-* (stupň. *skvor-*, zdlouž. *skvar-* ve *škvařiti*, srov. I. str. 78). Za *sk-* bývá *šk-*, a za *skvr-* přesmykem *skrv-*, srov. I. str. 484 a 547. — Doklady sem hledící mám pro impf. *škřviech* m. *skvřiech*: ſſkrzwieſſe ſie frixit OtcC. 52[a]; — inf. *škvřieti*: ſſkwrzieti ſe fervere Lact. 200[a]; — part. *škrva, škřva* m. *skvra*: poče státi na velikém vedře a tu ſſkrzwa ſie frixit corpus suum OtcA. 163[a], a tu ſſkrwa ſie OtcB. 43[b]; adj. vosk ſſkrwiczy cera liquescens ŽPod. 21, 15, odchyl. m. *-úcí*; — part. *škřvěl* atd. m. *skvřěl*: rozeſkrzwela jest země liquefacta est ŽWittb. 74, 4, rozeſſkrwyela sě ŽPod. tamt., rozeškrzviela se země Hlah. tamt., duše má rozeškrzviela se Hlah. Cant. 5, 6, dušě má rozeſſkrzuiela sě Ol. tamt., rozeſkrzwiela ſe jest Kladr. tamt., rozſkrzwieli jsú se Jeron. 45[b]; adj. vosk rozeškrzvieli Hlah. žalm 21, 5; — *skvrl* z oslabeného *skvъr-*: vosk rozſquirly cera liquescens ŽWittb. 21, 15; — subst. verb. *skřvenie* m. *skvřěnie*: pro ſkrzwenie propter stridorem Comest. 80[a]. — Zaniklo.

stru, střieti, psl. *stъrą, sterti*, z koř. *ster-*. Doklady tvarů jednotlivých v. v §§ 91 sl.

třu, třieti, psl. *tъrą, terti*, z koř. *ter-*. Doklady tvarů jednotlivých v. v §§ 91 sl. — Vedle part. *třěl* atd. je také *trl*, z oslabeného *tъr-*: kako Svatopluk Uhry potrl DalC. 57, nebo sě jim řebřie ztyrly AlxŠ. 5, 13, adj. otrlý; — vedle part. *třěn* atd. je novotvar dial. *třět* adj. *třětý*: trzyete (stezky) rectas semitas EvVíd. Luk. 3, 4, cěsty trzyete planas vias t. 3, 5; — a je *trt* adj. *trtý*, z oslabeného *tъr-*: netrte aspera Koř. Luk. 3, 5, netrtee cěsty budú rovné EvZimn. 24.

vru, vřieti, psl. *vъrą, verti*, z koř. *ver-* claudere (stupň. *vor-* v *závora* atd.). Praes. *vru, vřes* atd.: otewru ústa má ŽKlem. 77, 2, otewrzeſſ ruku tvú t. 144, 16, ač otewrzeſs ŽGloss. 103, 28, rovové sě otewruv Pass. 9 atd., otevru, otevrou Us. spis., otevřu, otevřou Us. ob. — Impt. *vři, vřěte* atd., v. v § 92; dial. voteųř, voteųřte vých.-česk. a BartD. 2, 144 (chrom.), a z toho dále votěř t. 113 (jev.). — Doklady tvarů jiných v. v § 94 sl. Jiné je

vru, vřieti, z koř. *ver-* fervere (stupň. *vor-*, zdlouž. *var, vařiti*). Podle stsl. *vъrją, vъrěti*, srb. *vrim, vreti*, rus. novotv. *vrêju, vrêjatь* atd. bylo původně v tř. III, 2; mělo tvary t. zv. infinitivní stejné se *vru, vřieti* claudere, a to bylo podnětem, že také vedle náležitých tvarů ostatních vznikaly novotvary podle vzoru tohoto; novotvary tyto staly se pravidlem, za žádané praes. *vřu, vříš* atd. je již v stč. vždycky *vru, vřeš* atd., slovesa kdysi dvě *vřieti* praes. *vru, vřeš* a *vřieti* praes. *vřu, vříš* splynula v jedno:

vřieti praes. *vru, vřeš* atd. O stejném splynutí sloves *přieti, pru* fulcire a *přieti, přu* contendere v. zde nahoře; rozdíl je jen v čase: *vřieti* claudere a fervere splynulo v době předhistorické, *přieti* fulcire a negare teprve v pozdější době historické. — Praes. *vru, vřeš* atd: wrzeth každému srdce t. j. vře ť DalH. 41 (v DalC. tamt. omylem wrzech), krev z masa wywrze Štít. ř. 193[b], když wrze hrnec ſewrze sě nečistota t. 193[a], hrnec wrze Nikod. 98[a], velikým horkem slunce wrze ta zelina Mill. 115[a], kdyby vajce v potok vložil, velmi dobře vwrze (t. vodou od slunce horkou) t., když na ň (na divokého vepře) wywru láji (t. psův) AlxV. 1622, pak-li na ň wywru psy vnadné t. 1628, ješto (věci) wruv jako hrnci s masem Štít. ř. 186[a], masti wrú bulliunt Ben. Job. 41, 22, maso rychle uwře Háj. herb. 85[a], ve mně to vře Us., vojna zevře jak v hrnci voda BartD. 1, 298 (val.). — Impf. *vřiech* atd.: v jeho kuchyni kašě vždy wrzyeſſe DalC. 99, jiej srdce u bozě vřieše Pass. 54, v nich (jamách pekelných) vrzieše čistec a olovo Hlah. vid. 2[a]. — Aor. *vřěch*: u nohú studnicě dobrá wywrzie ſie fons ebulliens erupit OtcA. 37[a], Royal hrabie z jiných sě wywrze Trist. 87[b]. — Inf. *vřieti*: by kotlu, když vra klokce, pohasil oheň, an by ihned vřieti přestal ŠtítV. 193, zelíce stoje u ohně ani wziewrzieti (móže) Otc. 134[b], vříti Us. — Part. *vra, vrúc-*: když (kotel) vra klokce Štít. 193, voda wywrucz Comest. 50[b]; adj. *vrúcí*: z toho wrucieho hrnce Nikod. 98[b], vroucí Us.; chybně: wřaucý kotle Seel. 144, neuměním; — part. *vřěl* atd.: tučnost země wiwrziela ſie jest ŽKlem. 140, 7, (Kateřina) srdcem wrzela v túhách Kat. v. 550, (Jezobabel) na svého syna wrzyela Pulk. 24[a], přistavi (zelíce) k uohni aby vwrzielo Otc. 134[b], vřel, zanevřel Us.; adj. *vřělý*, vřelý Us.; — a vedle toho *vrl* v adj. *nevrlý* z oslabeného *vъr-*; — part. *vřěn*: wywrzieny z pekla ohaři Hrad. 106[a]; — subst. verb. *vřěnie*, vření Us.

žru, žřieti, psl. *žъrą, žerti*, z koř. *žer-*. Za žádané *žř-* bývá *zř-*, *žhř-*, *zhř-*, *zdř-*, *hř-*, *rž-*, srov. I. str. 408, 465, 517 a 518. Praes. *žru, žřeš* atd.; meč mój ſezrze masa devorabit ŽKlem. Deut. 42, v hněvě požrze jě Hlah. žalm 57, 10, když někdo (krmě) nepozrze Hug. 89, oheň pozrze Ol. 2. Reg. 22, 9, nechť celá zrna požře Háj. herb. 370[a], země požře je Br. Num. 16, 30, než jednu (věc) pożrzem ChelčP. 124[b], saně jsau tak veliké že jelena požrau Lucid. 12[a]; slc. sg. 1. sožrem, pl. 3. požrú Duš. verb. 123; — doudl. poržu, poržeš atd. Kotsm. 13; ob. pozřu atd. Us. a Duš. verb. 123; v sg. 1. za *žru* je později ob. *žřu*, a z toho dále *zhřu*: (já) pozhřu Beck. 3, 379; a vedle toho také *zřím* podle III, 2: (já) tebe pozhřjm RZvíř. (1814) str. 107. — Impt. *žři* atd.: požrziz Ben. 4. Esdr. 8, 4, pozři Us. ob., pohři BartD. 2, 218 (třeb.). — Aor. *žřěch* atd.: (žena) pijíci tu vodu i pozrzie toho hada Otc. 380[b]. — Inf. *žřieti*: (Neronovi) živú žabku pozrziety dachu Pass. 310, požřijti Háj. herb. 370[a], (kost) pozhřjti Beck. 2, 427, t. 3, 47, požřít Us. ob., BartD. 1, 254 (laš.), pozrec t. (mor.-slc.),

pohřít t. 2, 187 (tišň.), pohřit t. 218 (třeb.), poržit t. 140 (zábř.), poržít Kotsm. 13 (doudl.). — Part. *žra, žrúc-*: (krokodil) požra člověka pláče Har. 2, 235; — *žřěl* atd.: jenž jě jest pozrſiel ŽKlem. Moys. 7, (země) pozrſiela Datan t. 105, 17, požьrziela Hlah. tamt., snad by voda pozrziela ny absorbuisset ŽWittb. 123, 4, by mé sbožíce pozrziel Hrad. 144[a], aby (diábel) pozrzyel tě Marg. 392, země jě pozrzyela Pulk. 24[a], abych požrzel slinu Ben. Job. 7, 19, (ryba) aby jej požrzela t. Tob. 6, 2, země požřeła je Br. Deut. 11, 6, velryb jej požřel Har. 1, 119; poržel Kotsm. 13 (doudl.); (země) pozhřela ty muže Beck. 3, 123; pozřel Us. ob.; pohřel BartD. 2, 218 (třeb.); — *žřěv* atd.: (země) pochytla jě všě posrsiewſſi ApŠ. 93, požrzew ChelčP. 201[b]; — *žřěn* atd.: dětí požřených (od krokodila) Har. 2, 235, aby pozdřenj nebyli BílQ. 2, 24, pozřen Us. ob.; dial. *-t*: pohřeté BartD. 2, 218 (třeb.); — subst. verb. *žřěnie* atd.: žřenij v žaludku Háj. herb. 5[b], žřenij střev t. 113[a], proti žřenij t. 163[b] a j., zření (v břiše) BartD. 2, 429 (třeb.). — Je stejného kořene se *žeru, žráti* v tř. V, 3[a], ale tvaru jiného.

7. vzor *krýti, kryju.*

97. Sem patří slovesa třídy první, jejichžto kmen infinitivní se končí *kořennou samohláskou*; na př. *kry-, pi-, ši-, plu-, ču-* a j. v inf. *krý-ti, pí-ti, ší-ti, plú-ti, čú-ti* atd. Kmen praesentní má příponu dílem *-je (-jo)*, na př. *kry-je, ši-je, ču-je*, dílem *-e (-o)*, na př. stč. *pie-* z *pьj-e-* pův. *pei̯-e-, plov-e-* z pův. *pleu̯-e-*.

Tvary slovesa vzorového jsou:

praesens indik.:

sg. 1. *kryju, -i*	du. 1. *kryjevě, -va*	pl. 1. *kryjem, -me, -my*
2. *kryješ*	2. *kryjeta*	2. *kryjete*
3. *kryje*	3. *kryjeta*	3. *kryjú, -í*;

imperativ:

sg. 1. —	du. 1. *krývě, -va*	pl. 1. *krýme, -my*; *kryjme*
2. 3. *krý*; *kryj*	2. 3. *krýta*	2. 3. *krýte*; *kryjte*;

imperfektum:

sg. 1. *kryjiech*	du. 1. *kryjiechově, -va*	pl. 1. *kryjiechom, -me, -my*
2. *kryjieše*	2. *kryjiešta, -sta*	2. *kryjiešte, -ste*
3. *kryjieše*	3. *kryjiešta, -sta*	3. *kryjiechu*,

-jie- ze staršího *-já-*;

aorist:

sg. 1. *krych*	du. 1. *krychově, -va*	pl. 1. *krychom, -me, -my*
2. *kry*	2. *krysta, -šta*	2. *kryste, -šte*
3. *kry*	3. *krysta, -šta*	3. *krychu*;

tvary jmenné:

inf. *krýti*, sup. *kryt*;
participium
- *-nt*: *kryjě* ze staršího *-ja, kryjúc-*;
- *-mъ*: — —;
- *-lъ*: *kryl, -a* atd.;
- *-ъs*: *kryv, kryvši, kryvše*;
- *-tъ*: *kryt, -a* atd.;

subst. verb.: *krytie*.

K tvarům a slovesům jednotlivým.

98. Slovesa sem kladená lišíme dále podle samohlásky, jakou se končí slabika kořenná (kmen infinitivní základní). Je to samohláska:
- *-y*, na př. *kry-* v inf. *krýti* stsl. *kry-ti*;
- *-i*, na př. *pi-, ši-* v inf. *píti, šíti* stsl. *pi-ti, ši-ti*;
- *-a*, na př. *sta-* v inf. *státi*, praes. *(stanu)* stsl. *sta-ti*;
- *-ě*, na př. *spě-* v inf. *spěti* stsl. *spě-ti*;
- *-u*, na př. *plu-, ču-* v inf. *plúti, čúti* stsl. *plu-ti, ču-ti*.

99. Slovesa s kořenným *-y*, na př. *kry-*, inf. *krýti* atd. Jejich kořeny byly pův. *-eu*, srov. stupň. *krov* a I. str. 73 sl. V tvarech praesentních jest *-eu* oslabeno v *-u*, z čehož je psl. *-ъ*, tedy *krъ-* v praes. býv. *krъ-ją* atd. V tvarech pak infinitivních je z toho zdloužením *-ū* = psl. *-y*, tedy *kry-* v inf. *kry-ti* č. *krý-ti* atd. Bývalé v tvarech praesentních *-ъj-*

změněno časem v *-yj-*, a je tedy praes. *kryją* ze staršího *krъją*; změna *-ъj-* v *-yj-* je známá změna hlásková, jako stsl. změna *-ьj-* v *-ij-*, a mohla míti podporu v infinitivním *-y*. Srov. Wiedem. 70 a 71 a Leskien v Jag. Arch. 5, 528.

Za *-y-* je dial. (han.) *-e-*, a za *-yj-* tedy *-ej-* atd., s *-e-* v různých odstínech; na př. inf. krèť praes. krèju BartD. 2, 44 a 52 (přer.), inf. krêť praes. krêjô t. 80 (olom.) atd. Jiného původu jest *-ej-* v obecné češtině západní v praes. *kreju, meju, reju*, jihoč. také *veju*, a impt. *krej, rej, mej*; o tom v. zde doleji při impt.

Jinde bývá *ýj* za *yj*: mýju BartD. 1, 8 (zlin.), umýj, zakrýj t. 33 (pomor.) atp.

Praesens. Sing. 1. *kryju, -iu*, přehlas. *-i*, psl. *-ją*. Na př. umygiu ručě moji ŽKlem. 25, 6, vmygi ŽBrn. t., kryji Us. spis. — Analogií podle ved*u* atd. opět *-u*: kryju Us. spis. (vedle -i), kreju Us. ob., dial. *-o, -em* atd. jako v § 54. — Sing. 2. *kryješ*, psl. *-ješь*, ob. kreješ. — Sing. 3. *kryje*, psl. *-jetь*, ob. kreje, pes veje Duš. jihoč. 2, 61. — Du. *kryjevě, -va*, stsl. *kryjevê (-va)*, zde nedoloženo. — Du. 2. 3. *kryjeta*, stsl. 2. *-ta*, 3. *-te*, též. — Plur. 1. *kryjem, -me, -my*, psl. *-jemъ, -me, -my*; dial. *mè* atd., jako v § 54. — Plur. 2. *kryjete*, psl. *-jete*; dial. *-ťe* atd. jako v § 54. — Plur. 3. *kryjú, -iú*, přehlas. *-í*, psl. *-jątь*: (národové) znigu ŽGloss. Hab. 12, kdož krygij sě světa Štít. ř. 44[a], kryjí Us. spis.; analogií podle ved*ou* atd. také *-ou*: kryjou Us. spis. (vedle *-í*), krejou Us. ob., dial. *-ó -um* atd., jako v § 54.

V nář. sev.-opav. je koncovka kmene praesentního *-je* změněna v *-jo*: sg. 2. kryjoš 3. kryjo atd., jako bijoš, bijo atd. BartD. 1, 136.

Imperativ. Sing. 2. 3. *krý* stč., stažením z býv. *kryji*, nebo i ze staršího ještě *krъji*; na př. ſkri mě ŽKlem. 155[b], obmy mě t. 50, 4 atd., krý, mý atd. Pelzel 99, zakrý, umý, rý BartD. 1, 33 (pomor.), t. 2, 2 (malen.), t. 12 (nezam.), zkrác. zakry, umy, zry t. 1, 33 (pomor.), t. 2, 147 (slavk.), t. 224 (třeb.) a j.; — analogií podle praes. *kryji* atd. vzniká časem také *kryj*: przikryg LékB. 201[a], omyg EvVíd. Jan. 9, 7 atd.; to je pravidlem v nč. spisovné, a vyskytuje se místy také v nářečích: mŷj, zakrŷj BartD. 2, 268 (jemn.), zakrýj t. 1, 8 (zlin.), umýj t. 32 (pomor.), umyj, zakryj t. 2, 35 (holeš.); — náležité a starožitné *krý* změnilo se mezitím také v *kraj*: ſkray ſe Ben. Súdc. 9. 32, tiem sě luhem may Chir. 274[b] atd.; — a z *kraj* jest dále *krej*: ſkrey se Br. Isa. 2, 10, vždy sě rád mey NRada 1636 atd., krej Us. ob., zakrej, umej, zrej BartD. 2, 227 (třeb.), t. 247 (žďár.), t. 277 (dač.); — další dialekt. varianty mají *-é, -éj* atd., vzniklé dílem z *-ý* dílem z *-yj*, na př. zakré, homé (umyj), ré t. 2, 165 (brn.) a j., zakré, umě, zrě t. 147 (slavk.), zakrě, homě, rě t. 111 (jev.), zakréj, réj t. 35 (holeš.) atd. — Du. 1. *krývě, -va* a 2. 3. *krýta*, zde nedoloženy. — Plur. 1. *krýme, -my* stč.; *-ý-* téhož původu jako v sing.,

a měněno dále, jako bylo právě ukázáno při 2. 3. sg., tedy na př. *kryjme* Us. spis., *krejme* Us. ob., kréme BartD. 2, 174 (brn.) atd.; dial. *-mè* atd., jako v praes. indik. — Plur. 2. 3. *krýte* stč., *-ý-* opět téhož původu jako v sg.; na př. zde sě ſkryte DalC. 32, neryte na sě ŠtítMus. 32[b], umýte BartD. 1, 31 (pomor.) a j., zkrác. zakryte t. 54 (dol.) a j.; — změnami stejnými jako v sg. je dále *kryjte* Us. spis., — *krajte*: krayte sě v horách Comest. 112[a], — *krejte*: ſkreyte se Br. Jer. 49, 30, vmeyte se t. Isa. 1, 16, krejte Us. ob.; kréte BartD. 2, 174 (brn.) atd.; — dial. *-ťe* atd. jako v indik.

Imperativy *krej, mej, rej*, jihoč. též *vej*, plur. *krejte* atd., zavdaly v obecné češtině západní příčinu, že se vyvinulo také praes. *kreju, meju, reju, veju*, 2. os. *kreješ* atd. Zvláštnost tato jest jenom při slovesích tuto uvedených a nikoli na př. také při *týti, nýti*; slovesa tato nevyskytují se v usu obecném, proto nebylo při nich dost příležitosti ke změnám, jako jest v impt. *krý-krej* a praes. *kreju*.

Imperfektum *kryjiech, -éch, -ích* atd.; ze staršího kryjách atd., v. § 26 č. 4; stsl. *kryjaachъ* atd. Na př. (sv. Prokop) sě lidské chvály krigieſſe Hrad. 17[a], (Alexander) mísy stříbrné v lóně krygiſſe GestU. 65, stromové jie (země) od horkosti slunečné krygiechu Troj. 52[b], když to tělo mygyechu Vít. 37[b], rybník v němžto migiechu ovce Ev. Třeb. Jan. 5, 2, vlcie wygiechu OtcB. 176[b], mygichu tu kost vodú GestU. 80.

Aorist *krych* atd., psl. *krychъ* atd. Na př. (Kochan) sě v zemi ſkry, pohřiechu ten sě tu wry DalC. 34, Pilat vmy ruce ML. 103[b], (Pilat) umi ruce Kof. Mat. 27, 24.

Infinitiv *krýti*, psl. *kryti*. Na př. prſikriti ŽKlem. 103, 9 atd., nč. krýti, ob. krejt, dial. kryt, ryt, myt, byt BartD. 9 a 25 (zlin.) a j., kryť, ryť, myť, byť t. 77 (rožn.) a 2, 28 (holeš.) a j., kret, met, ret t. 2, 158 (slavk.), krèť, mèť, rèť t. 44 (přer.) atd. — Stran kvantity srov. § 31 č. 5, stran *-t, -ť* atd. místo *-ti* § 31 č. 2 a 3.

Supinum *kryt*, psl. *krytъ*; zde nedoloženo.

Participium *-nt*: *kryjě, kryjúc-, -iúc-*, přehlas. *-íc-*, psl. *-ję, -jątj-*. Na př. (Otakar) leže na Křivoklátě a tygye DalC. 78, (žena) před mužem krygycz hromazdí sobě Štít. uč. 56[b], krygijcz sě Štít. ř. 42 atd., kryje, -íc Us. spis., kryja BartD. 2, 28 (holeš.) atd.

Participium *-mъ*, v č. nedoloženo.

Participium *-lъ*: *kryl, -a* atd., psl. *krylъ, -a* atd. Na př. prſikril ŽKlem. 68, 11, umyl t. 72, 13 atd., kryl Us., krył BartD. 2, 28 (holeš.), krel, rel, mel t. 2, 158 (slavk.), zakrъł t. 126 (chrom.), zakr'ł t., krъł t. 139 (též) atd.; — zdlouž. *krýl* atd.: aby vlk wayl RokycMus. 593[a], pes wayl Háj. 161[a], (vlcí) wayli t. 252[b], ďábel hrozně weyl Lomn. Kup. 44[b],

oni jako wlcý weyli Lomn. Kanc. (r. 1595 str. 425), dial. zakrýl, rýl BartD. 2, 147 (slavk.) krýł plur. kryli t. 1, 61 (val.), býł fem. była t. 85 (stjick.), býł pl. były t. 349 (rožn.), krél fem. krela t. 2, 174 (brn.) atd.; laš. kruł, muł, ruł, vuł, buł fem. kryła, myła, ryła, vyła, była t. 103, srov. § 39 č. 1 a I. str. 281.

Participium *-ъs*: *kryv, kryvš-*, z *kryvъ, kryvъš-*. Na př. ten den byw hi minu AlxBM. 6, 39, ta noc bywſſi hi otjide t. 5, 32, bywſſe svD. 74, nč. kryv atd. Us. spis.

Participium *-tъ*: *kryt, -a* atd., z *krytъ* atd. Na př. ſkrita (pl. nom.) ŽKlem. 43, 22, wyriti byli by t. 157ª atd., dobyt, kryt atd. Us., krytě (masc.) BartD. 2, 28 (holeš.), kreté t. 174 (brn.), zakrьté t. 139 (chrom.). — Part. *-nъ*, střídné se stsl. *krъvenъ, mъvenъ, rъvenъ* Mikl. 3² 108, v č. není, ačkoli tu je subst. verb. *-nie*.

Substantivum verbale *-tie*, z *-tьje, krytie* atd. Na př. obmytie všech hřiechóv ŠtítMus. 149ª, w ſkritiu ŽKlem. 138, 15 atd., krytí, vytí atd. Us.; — *-nie*, z *-nьje*, stč. *vynie*: s velikým wynym PassKlem. 189ᵇ, srov. stsl. *-nynie*, unynije Mikl. 3² 108.

100. Slovesa jednotlivá kmene inf. *-y*.

by-, býti. O tvarech praesentních *bud-* psl. *bąd-* viz v § 59. Kořen původní je *bheu-*; z něho jest oslabením *bhu-* = psl. *bъ-*; a z toho dále zdloužením *bhū-* = psl. *by-*. Sem, ke vz. *krýti*, patří vlastně jenom tvary *by-*; ale uvedeme zde zároveň také tvary vzniklé z *bъ-*.

a) Tvary vzniklé z *by-* jsou:

aor. *bych*, dílem ve významu samostatném = fui, factus sum, dílem v perifrasích plusquamperfekta, perfekta pass. a kondicionalu; na př. sg. 1. *bych*: bych rzekl dřéve dixeram Štít. uč. 11ª, rzekl bych dixeram Brig. 53ᵇ, bych lúpil Hrad. 144ᵇ, řekl bych atd. Us.; sg. 2. *by*: by ty byl syn boží, pomohl by sobě ML. 117ᵇ; sg. 3. *by*: potom by knězem syn jeho DalC. 16, pro ňuž (manželku) mu by ta nádějě AlxM. 2, 13, (apoštol) svatý křest by množě svD. 167, (Darius) tak sě by wiprawil AlxH. 2, 2, jakož by przikazal hospodin praeceperat Ol. Ex. 7, 13, řekl by atd. Us.; v stsl. je *bystъ*, s koncovkou *-stъ* podle praes. *jestъ* atp.; že by tak bylo vysvětliti také *byst* ve rčení slovenském „byst-u bohu, prabohu" Hatt. slc. 110, nepodobá se; — du. 1. *bychově* atd.: bychwie myslila AlxBM. 1, 13, a bychwa vesela byla GestaKl. 222; — du. 2. 3. *bysta, -šta*: jakž náhle v řěči býſſta Jid. 53, (oči) abiſta neviděle ŽKlem. 118, 37 atd.; — plur. 1. *bychom* atd.: bychomy zlého ostali Hrad. 17ª, bychomy sě zpoviedali ŽWittb. 105, 47, řiekáte: bychome byli za těch dní našich otcóv, nebyli bychom jich tovařišie Krist. 83ᵇ, abychmy přirovnali Hug. 14, jížto (cěstú) bychme šli Pror. Jer. 42, 3 a j., nč. bychom Us., bychme Us. ob., abychmy BartD. 2, VIII

(laš.), bechme t. 2, 222 (třeb.) a j.; — plur. 2. *byste, -šte*: byſſte sě bohu vzdali ApŠ. 137, kdy byſſte mohli vyjíti Alxp. 104, abyſſte se ptali Ben. 4. Reg. 1, 3 a j., abyſſte Háj. 392ª a j., abyſſte viděli Br. Isa. 42, 18 a j., byſſte Nudož. 56, byſſte byli Drach. 84, abyſſte dali KolEE. 306ᵇ (1661), abyſſte Nitsch 142 a j.; nč. byste je novotvar; — plur. 3. *bychu*: bychu všichni bez náděje AlxV. 464, Čechové neprázdni bychu hrady činiece DalC. 82, když v Alexandří bychu Kat. 15, nepřietelé ješto jej (Krista) bychu oſtupily Brig. 23ª, rybářie bychu odeſſly descenderant EvVíd. Luk. 5, 2, všickni bychu zbyty DalC. 73, vévoda i biskup od papežě bychu pohnany Pulk. 46ª, tu bychu ctně přivítáni Trist. 283, abychu šli do svých vlastí Hrad. 121ª; — při perifrastických výrazích kondicionalu klesá povědomost o aor. *bych*, flexe jeho náležitá upadá a vyvíjejí se tvary nové; o tom při kondicionalu v § 233 sl.; —

inf. *býti*: mohlo to býty PilB. atd.;

sup. *byt*, nedoloženo;

part. *byl*, stč. i nč.; dial. také *bul*, dvojího původu: a) jednak změnou hláskovou *-ył* v *-uł*, buł fem. była jako kruł-kryła atd. BartD. 1, 103 (laš.), v. § 99; b) jednak analogií podle praes. *budu* atd. (jako jest naopak praes. *bydu* m. *budu* zase analogií podle inf. *býti* atd., v. § 59), na př. když ste zde buly Třeb. Lobk. z r. 1517, nebulo-li Třeb. Častolar. z r. 1557, bul tam jinej chodHan. 67, to nebula tvá (žena) t. 198, vo to by nebulo t. 51, bul Šemb. 30 (podkrk.), Hatt. slc. 142 (v nář. slc. místy); vedle *bul* jest obyčejné slc. *bol* Hatt. tamt., zabol BartD. 1, 32 (hroz.), bezpochyby jen obměna hlásková z *bul*; srov. I. str. 81; — part. *byv* atd., v. v § 99; — part. *byt* atd., též; — subst. verb. *bytie*: pravé samému o sobě bytye Alb. 33ª, dóstojné bytie dignam habitationem Ol. Sap. 13, 15.

b) Tvary vzniklé z *bъ-* jsou aorist *běch*, stsl. *běchъ* plur. 3. *běšę*, a impf. *biech* zúž. *bích*, stsl. *běachъ* plur. 3. *běachą*. Byl kdysi aor. pův. sg. 2. *bhu-ē-s*, 3. *bhu-ē-t*; z těchto jeho tvarů vyvinulo se náležitými změnami hláskovými psl. *bê*; a k tomu přidělány potom analogií také tvary ostatní: sg. 1. *běchъ* atd.; v. nahoře § 21. Imperfektum pak *běachъ* je patrně novotvar k aor. *běchъ*: byl aor. *tьrpěchъ* a k němu impf. *tьrpěachъ* atd., utvořeno tedy také k aor. *běchъ* impf. *běachъ*. V češtině liší se oba tyto tvary kvantitou: aor. má krátké *bě-* a impf. dlouhé *bie-* později zúžené v *bí-*; a krom toho v sg. 2. 3. také koncovkou: aor. *bě*, impf. *bieše*. Jelikož však v textech staropísmých kvantita důsledně označována nebývá, býváme často v nejistotách, máme-li před sebou aor. *bě-* či impf. *bie-*. Někdy smysl dává nám na ruku, pro které pojetí se rozhodnouti máme. V příkladech následujících uvedeny jsou nejprvé doklady bezpečné nebo aspoň pravděpodobné, a potom nejisté. Tvary, o které nám tu jde, vyskytují se dílem samostatně, dílem v perifrasích.

Bezpečné doklady aoristu jsou pro sing. 2. 3. *bě*; na př. jí (ženě) bie ne do veselé Jid. 152, (Anna) bie dci ysakarowa LMar. 18, nebo bie velblúd vysoký AlxB. 3, 1, (Philotas) bye u velikém potě AlxV. 1699. (Jidáš) wýſſel bie sobě Jid. 90, již bie prsiſſel ten čas JidDrk. 27, (měsiec) vňuž krvú bie obli(t) AlxH. 10, 22, taký bye hluk stvořen AlxB. 2, 27, což mu bie na čele psáno AlxV. 899, orlice bye powyeſſena t. 1247 atd.

Bezpečné doklady imperfekta jsou pro sg. 1. *biech*: bijech řekl Štít. ř. 67^b, t. 70^b; — pro sg. 2. 3. *bieše*: ty s Ježíšem Galilejským byeſe eras Koř. Mat. 26, 69, byeſſe erat ŽGloss. 123, 2, že ť mu nebieſſe do smiecha Hrad. 141^b, Mikuláš bijeſſe král té vlasti Alxp. 7, pobodl bieſſe svého koně AlxB. 2, 29, (orlice) byeſye chytře wymyſlena AlxV. 1248, Kristus byeſſe rzekl Štít. uč. 32^a atd., v příkladech velice hojných; — odsutím koncové samohlásky *bieš*: bies tu také ober jeden AlxB. 4, 30, jenž prvé byes obráncě AlxV. 1931 (původně bylo tu *bieše*, jak žádá míra veršová), ješťe byes ruky neotrhl t. 1690, již bieſ umřěla Hrad. 29^a, zapomanula bies sebe t. 31^a, masti jež bies připravila t. 29^a, tak bies přišla t., bies otjata t. 43^b, tak mu byes otec kázal DalC. 99, DalFf. tamt., jenž byeſſ knieže z Kapadocie JiřBrn. 18, kdy byes Ježúš v pátém létě DětJež. 6^a, jenž v Praze byeſſ tehdy Pulk. 178^b, srov. nahoře § 26 č. 7 (příklady impf. sg. 2. 3. *-š* m. *-še* jsou řídké, proto uvozuji všecky, které mám; nejčastěji je to *bieš*); — zúžením *bíše*: jemuž (ďáblu) poddán biſſe GestM. 4 (2), mnoho zlého učinil biſſe t. 132 (95); — du. 2. 3. *biešta, -sta*: jež najlepšie byeſta AlxB. 3, 30 (impf. podle významu trvacího, jehož žádá kontext), (Jindřich a Beneš) bezpečna nebyeſta DalC. 100 (též), (Eva a Maria) byeſſta naze ode všeho hřiechu GestBř. 105^b (též), byeſſta naze GestU. 265 (též), byeſſta dva bratry t. 56 (též), byeſſta dva lékaře t. 209 (též); — zúž. *bíšta, -sta*: (Eva a Maria) biſſta naze GestM. 120 (83) (též); — pl. 2. *biešte, -ste*: ješto bieſte v tom čase eratis Koř. Efez. 2, 12.

Doklad nejistý je na př. du. 2. 3.: tak sě tvrdě ſeſſla byeſta AlxV. 1582; možno to bráti za *bě-* i za *bie-*.

V stsl. je z kořene oslabeného *bhu* = slov. *bъ-* také opt. *bimь, bimъ*, jehož výklady novější podávají Jagić v Cod. Mar. 451 a Arch. 10, 74, Wiedem. 33—36, Brugm. II, 1082, a dále konj. aor. *bą*, o němž v. Wiedem. l. c.; v č. tvarů takových není.

kryju, krýti. Praes. *kryju* atd.: ſkrigiu obličej mój ŽKlem. Deut. 20, krigeſſ tegis ŽWittb. 103, 2, ten se kryje světla Štít. uč. 49^b atd., kryji atd. Us. spis., kreju, kreješ atd. Us. ob. — Impt. *krý*: ſkri mě ŽKlem. 155^b, tak toho kry Krist. 39^b, ſkryz sě Ol. Ruth. 3, 3, przikryz LékB. 185^b, krý Pelzel 99, zde sě ſkryte DalC. 22; — novotv. *kryj*: przikryg LékB. 201^a, odkryg ji (hlavu) VšehK. 55^a, kryj, kryjte Us. spis.; — změnami hláskovými *kraj, krej*: krayte ſe v horách Comest. 112^a, ſkray ſe Ben. Súdc. 9, 32, přikraj (vejce ztlučené) Háj. herb. Zíbrt Listy 11, ſkrey ſe Br. Isa. 20, 10, ſkreyte ſe t. Jer. 49, 30, přikreyte nás t. Oz. 10, 8 a j., krej, krejte Us. ob. — Doklady tvarů jiných v. v § 99.

myju, mýti. Praes. *myju* atd.: umygiu ruce moji ŽKlem. 25, 6, vmygi ŽBrn. tamt., obmyges mě ŽKlem. 50, 9, myge ſie Vít. 45^b atd., myji atd. Us. spis., meju, meješ atd. Us. ob. — Impt. *mý*: obmy mě ŽKlem. 50, 4, ML. 10^a, promy (oči) Krist. 70^a, vmy mě Modl. 25^a, wymy AlchAnt. 80^b, mý Pelzel 99; — novotv. *myj*: omyg EvVíd. Jan. 9, 7, umyg EvOl. 236^b, tvář tvú umyg Koř. Mat. 6, 17, myj, myjte Us. spis.; — změnami hláskovými *maj, mej*: tiem sě luhem may Chir. 274^b, mayz sobě hlavu t. 274^a, wymayz jím (vínem) tu ránu t. 19^a, vmayz tu bolest (bolavé místo) t. 137^a, zmay jej LékB. 198^b, vyber a zmag AlchAnt. 100^b; vždy sě rád mey v lázni NRada 1636, ſmey AlchAnt. 65^a, obmey Br. Jer. 4, 14, vmeyte ſe t. Isa. 1, 16, mey Pelzel 99, mej, mejte Us. ob.; ſmuog nečistotu AlchAnt. 8^b, omyl písecký; dial. zme AlchAnt. 15^a, ume BartD. 147 (slavk.) atd. — Part. *myl*: umyl ſem ŽKlem. 72, 13, obmyl ſem Ol. Cant. 5, 3 atd., myl Us.; — *myt* Us.; — subst. verb. *mytie*: obmytie všech hřiechóv ŠtítMus. 149^a, k obmyti Ol. 3. Esdr. 4, 23. — Viz také v § 99.

nyju, nýti. Praes. *nyju* atd.: závist nyge v ciziem prospěšenství Štít. uč. 101^a, pl. 3. znigu ŽGloss. Hab. 12, nyji, nyješ atd. Us. spis. — Part. *nyl*: (Kain) nyl srdcem závidě bratru Štít. uč. 138^b. — V nč. jen v jaz. knižném.

ryju, rýti. Praes. *ryju* atd.: krt rád ryje AlxV. 54, kdež čeled na se ryge Štít. uč. 64^b atd., nč. ryji, ryješ atd. Us. spis., reju, reješ Us. ob. — Impt. *rý*: wyrý to Br. Isa. 30, 8, rý Pelzel 99, neryte na sě ŠtítMus. 32^b; — novotv. *ryj, ryjte* Us. spis.; — změnami hláskovými: *raj*, zde nedoloženo; a z toho dále *rej*: wyrey Br. Ezech. 4, 1. — Aor. *rych*: (Kochan) ſye tu (v zemi) wry DalC. 34. — Part. *ryt*: wyriti byli by ŽKlem. 157^a. — Viz také v § 99.

tyju, týti. Praes. *tyju* atd.: závistivý (z) zloby tyge AlxV. 56, vlk leže netyge Vít. 73^b var., tyji Us. spis. atd. — Part. *tyjě*: (Otakar) leže na Křivoklátě a tygye DalC. 78, tyje, tyjíc- Us. spis.; atd.

vyju, výti. Praes. *vyju* atd.: vlk rád wyge AlxV. 55, léní v psotě wyge Vít. 73^b var., (ti lidé) nemluví ale wygy a blekcí Mand. 61^a, vyji atd. Us. spis.; pes veje, veje jako vlk Duš. jihoč. 2, 61. — Impf. *vyjiech*: wlcye wygiechu OtcB. 176^b. — Part. *vyl* Us.; *výl* a z toho *vajl, vejl*: aby vlk wayl RokycMus. 593^a, pes wayl Háj. 161^a, (vlci) tu wayli tak hrozně t. 252^b, ďábel hrozně weyl Lomn. Kup. 44^b, oni jako wlcý weyli Lomn. Kanc. (1595) str. 425. — Subst. verb. *vytí* Us.; stč. *vynie*: s velikým wynym PassKlem. 189^b. — Viz také v § 99.

101. Slovesa s kořenným *-i*.

Slovesa taková jsou dvoje:

a) jedna mají v tvarech praesentních *-ьj-*, a příponu kmene praesentního *-o, -e,* tedy praesentní kmen *-ьj-o-, -ьj-e-*; na př. *pi-*, inf. psl. *pi-ti* č. *pí-ti*, praes. psl. *pьj-ą, pьj-e-šь* atd., staž. v stč. *piú, pieš-* atd.;

b) druhá pak mají *-i-* také v tvarech praesentních a příponu kmene praesentního *-jo, -je,* tedy praesentní kmen *-i-jo, -i-je*; na př. *ši-* inf. psl. *ši-ti* č. *šíti*, praes. *ši-ją, ši-je-šь* atd., č. *ši-ju, ši-je-š* atd.

102. Slovesa s *-ьj-* v praes. atd. jsou *píti, bíti, hníti, líti, víti.* Jsou z kořene pův. *-ei̯*, který je v odvozeninách stupňován v *-oj*: *ná-poj, boj, hnój, loj, zá-voj* a j. V tvarech praesentních následuje samohláska, a tu je pův. *-ei̯* změněno v slovanské *-ьj*, na př. v kmenu praesentním *pьj-e-* z pův. *pei̯-e-*, part. *pьj-ont-* z *pei̯-ont-* atd., srov. I. str. 71 sl. V tvarech pak, kde následuje souhláska, jest *-i*, na př. v inf. *pi-ti*, aor. *pi-chъ*, part. *pi-lъ*. Toto *-i* může býti z původního *-ei̯*, a také z oslabeného kořene *-i* = slov. *-ь* a pak zdlouženého v *-i*; na př. *pi-* v inf. psl. *pi-ti* může býti z *pei̯-*, jako je inf. psl. *mer-ti* z kořene neoslabeného *mer-*, a může býti také zdloužením z kořene oslabeného *pi-* = slov. *pь-*, jako je inf. *kry-ti* z *krъ-* a jako je v litevštině v inf. *vī-ti* kořen oslabený a zdloužený, proti neoslabenému v praes. *vej-u*. Věc není jasna a bezpochyby je slovanské *-i* v těchto případech původu tu toho, tu onoho. Srov. Wiedem. 40 sl. a 71, Brugm. I, 39, 41 a 111.

V tvarech s *-ьj-* děje se v češtině stahování: z býv. praes. sg. 1. *pьju* (za psl. *pьją*) je stč. *pú*, s jotací proniklou *piú*, z býv. *pьješь* je *pieš* atd. Časem pak vznikají vedle těchto tvarů nové s *-i-j-*, patrně vlivem těch, které mají *-i* právem, a jest tedy na př. sg. 1. *pi-ji*, 2. *pi-ješ* atd.; novotvary tyto ovládají a jsou v nč. pravidlem.

Dialekticky bývá *íj* za *ij*: bíju, bíj atp. BartD. 1. 8 (zlin.) a j.

Kořenem svým patří sem také sloveso *jíti* ire, koř. *ei̯*, srov. I. str. 72; ale patří sem jenom jeho inf. (a sup.).

Praesens. Sing. 1. *pú*, s jotací proniklou *piú*, stažením ze staršího *pьju* psl. *pьją*; na př. já zabyu ŽKlem. Deut. 39 atd.; — z toho přehláskou *pí*: (já) svým tě mečem zabi Pass. 484, pak-li já tě zabij a přemohu Alxp. 90; — vedle toho vznikl novotvar *piem*, podle sg. 2. *pieš* 3. *pie* atd.: jako k sg. 2. *vieš* 3. *vie* atd. byla sg. 1. *viem*, tak přidělána k sg. 2. *pieš* 3. *pie* atd. také sg. 1. *piem*, srov. § 7 A) č. 4; na př. vodu jižto piem Hrad. 7^{a}, já pójdu a zabyem Hismahele Pror. Jer. 40, 15, ať se napijem t. j. -piem Ben. 3. Reg. 17, 4 atd.; — z toho zase zúžením *pím*: jím-li pym-li GestM. 89 (65), já připijm Konáč (1547) 101^{a}, mor. (já) pím Blah. 172, zabím BartD. 2, 259 (žďár.), pím Šemb. 57 (opav.); — a novotvar s *pi-*: *piji*, na př.

daj mi vody ať sě napygy EvOl. 113^{b}, piji Us. spis.; — z něho obnovením koncovky nepřehlasované *piju* Us., analogií podle *vedu* atp.; a dial. *-o, -em* atd. jako v § 54. — Sing. 2. *pieš* z psl. *pьješь*, na př. leč pyeſ leč jieš Alb. 68^{b}, svú krev pieſs Apoll. 131^{b}, co hnijeſſ hřiešná duše t. j. hnieš Štít. ř. 96^{b}, počneš syna a powyeſſ ML. 44^{a} atd.; — zúž. *píš*: když pijſs Černý Nem. 440, nezabijſs Háj. 141^{a}, zabíš BartD. 2, 259 (žďár.); — novotv. *piješ*: ač zabygeſſ ŽPod. 138, 19, nezabigeſs EvOl. 119^{a} atd., piješ Us. — Sing. 3. *pie* z psl. *pьjetь*, na př. chléb se snie a pivo wypye Štít. uč. 37^{b}, zabie jě ruka má ŽKlem. Moys. 9, to dřevo nehnie Mand. 3^{a} atd.; — zúž. *pí*, na př. ktož pí krev mú HusE. 3, 159, ktož koho zabí Háj. 51^{b} atd., (on) zabí BartD. 2, 259 (žďár.); — novotv. *pije*, na př. ktož jie a pige EvOl. 132^{a}, zabyge je ruka má ŽPod. Moys 9 atd., pije Us. — Du. 1. *pievě*, *-va*, 2. 3. *pieta*, z psl. *pьje-*, nemá zde dokladu. — Plur. *piem, -me, -my*, na př. (my) wypyem tu čiešku DalC. 30, napijeme ſe t. j. -pieme Ben. Num. 29, 19, nezabyemy tebe Pror. Dan. 14, 28; — zúž. *pím, -me, -my*: (my) vypím DalJeš. 30, vypíme DalZ. t., vypímy DalP. tamt.; — novotv. *pijem, -me, -my*, na př. zabygemy tě EvOl. 127^{b}, ať nehnygemy Lvov. 42^{a}, pijem, pijeme Us., dial. pijemy BartD. 1, 90 (stjick.) atd., jako v § 54. — Plur. 2. *piete* z psl. *pьjete*, na př. leč pyete leč jieste Alb. 68^{b}, zbyete-li jě DalC. 86; — zúž. *píte*, zde nedoloženo; — novotv. *pijete*, na př. tolikéž pohan pobygete AlxV. 1070 (za starší pobiete, jehož tu žádá 8slabičný verš), zabigete EvOl. 211^{b} atd., pijete Us., dial. *-te* atd., jako v § 54. — Plur. 3. *pú*, s jotací proniklou *piú*, stažením ze staršího *pьjú*, psl. *pьjątь*; na př. ženy když sě zapyv Mast. 373; — přehlas. *pí*, na př. že sě zpij lidé Štít. uč. 96^{b}, když se lidé podpij Krist. 36^{a} a j.; — novotv. *pijú, pijí*, na př. zpigiu sě inebriabuntur ŽBrn. 35, 9, zpygy sě ŽWittb. tamt., zapygy sě ŽPod. tamt., ti ješto pygy bibentes Pror. Isa. 21, 4 atd., pijí Us. spis.; anal. *-ou*: pijou Us.; dial. *-ó, -um* atd. jako v § 54.

Imperativ. Sing. 2. 3. *pí*, z psl. *pьji*, na př. krve si žádal krev py DalC. 10, by každá bratra svého t., zabij mě Ben. 1. Par. 10, 41, pj Pelzel 99, pí BartD. 2, 15 (hol.) a j.; — zkrác. *pi* SborHoř. 81, Us. podkrk., napi se BartD. 1, 54 (dol.) a j.; — novotv. *pij*, na př. big HusPost. 95^{b}, pyg EvOl. 132^{a}, raději zabig mne TandZ. 178^{a} atd., pij Us. spis. — Rovněž tak v osobách dalších du. 1. *pívě, -va*: bywa sě sama PulkL. 46; — du. 2. 3. *píta*, zde nedoloženo; — pl. 1. *píme, -my*: podbymy pod sě ty bradaté kozly DalC. 8, píme BartD. 2, 15 (hol.) a j.; — zkrác. *pime* SborHoř. 81, Us. podkrk. a j.; — novotv. *pijme, -my*: bygmy jej EvOl. 129^{a}, (wipigmi DalH. 30 je -pímy, nikoli -pijmy, srov. psané tamt. druzig = druzí), pijme Us. spis., vypijmy BartD. 1, 76 (val.) a j., slc. bijme; — dial. *-mè* atd. jako v indik.; — pl. 2. 3. *píte*: pite Hrad. 76^{a}, pjtež a opjte ſe Br. Jer. 25, 27, píte BartD. 2, 15 (hol.) a j.; — zkrác. *pite* SborHoř.

81 a Us. podkrk., nebite BartD. 2, 54 (dol.) a j.; — novotv. *pijte*: pygte EvOl. 174ᵃ, pijte Us. spis., — dial. bijtě BartD. 1, 126 (laš.), slc. bijte t. j. -ťe, napijcě sa BartD. 1, 34 (mor.-slc.), *-tě* atd. jako v indik.

Imperfektum *piech* atd., stsl. *pijaachъ* atd., z psl. *pьja-*. Na př. z jednoho slova žena muže zabieše DalJ. 11 podle rkp. VLFf, když tu piešta Troj. 66ᵇ, piechu víno ŽKlem. 68, 13, pyechu bibebant ŽWittb. Deut. 38, když na vojně med wypyechu, beze cti sě vždy vrátiechu DalC. 79; zúž. *pích*: že jemu noha hnyſſie Otc. 365ᵃ, (zpytáci) s břěha nakloňmo píchu DalJ. 82 z rkp. Z; — novotv. *pijiech*, *-éch*, *-ích* atd., na př. každy pygyeſſye Pror. Dan. 5, 1, bigieſe Baw. 10ᵇ, pygyechu víno a chváléchu boha Pror. Dan. 5, 3, jediechu a pigechu Ol. Deut. 38, pygychu všichni EvOl. 103ᵇ.

Aorist *pich* atd., psl. *pichъ* atd. Na př. Maria powy syna ML. 46ᵃ, i bi jě percussit Ol. Gen. 14, 15, (dva) sobě przybiſta DalC. 3, ta pány kněžě pobyſta t. 85, hrnec kvasnic v ňe (těsto) nalichu Hrad. 136ᵇ atd.; — v sing. 2. 3. bývá zdloužené *pí*: Saul kněží zbij Comest. 129ᵃ, sta se, že (Josue) pobij je všecky t. 114ᵇ, (David) zabij toho obra a vzal jeho klenoty Mart. 1ᵃ, (Antipater) wlij jej (jed) v konvici Alxp. 141 atd.; a z toho zvratnou analogií — srov. I. str. 224 — také *pie*: když poje a napie ſe Comest. 36ᵇ, (Kain) zdviže se proti Abelovi a zabie jeho t. 14ᵇ, Lamech proto jej (Kaina) zabie y zbie mládence t. 16ᵃ a j.

Infinitiv *píti*, psl. *piti*. Na př. piti budu ŽKlem. 79, 13 atd., píti Us., pit BartD. 1, 11 (zlin.) a j., piť, biť, liť t. 2, 81 (zlin.), slc. biť atd. Stran *-t*, *-ť* atd. místo *-ti* srov. § 31 č. 2 a 3, stran kvantity § týž č. 5.

Supinum *pit*, psl. *pitъ*. Doklady: běda vám, jižto vstáváte ráno túlat sě po opití a pyt až do večera Alb. 29ᵇ, když by ovcě přišly pit Ol. Gen. 30, 38.

Participium *-nt*: *pie*, *púc-*, *piúc-*, *píc-* psl. *pьję*, *pьjątj-*. Na př. ani pie ani jěda Pass. 127, viece jeda neb pye než slušie Štít. uč. 101ᵇ, zabiucz UmR. 164, zabijcz Štít. uč. 150ᵃ, pijcz a jedúc t. 96ᵃ atd.; — novotv. *pije*, *pijíc-*, na př. ani jěda ani pygie Koř. Mat. 11, 18, nejeda ani nepige Mand. 23ᵇ, pygycze mú krev Modl. 20ᵃ, bigicz EvOl. 62ᵃ, bygycze t. 258ᵇ, pigijcze Ben. 1. Par. 12, 39 atd., nč. pije, pijíc- Us.

Participium *-mъ*, psl. *pьjemъ*, stsl. *pijemъ*, v č. nedoloženo.

Participium *-lъ*: *pil*, *-a* atd., psl. *pilъ*, *-a* atd. Na př. zabil nevinného ŽKlem. 9, 26 atd., pil Us.; zdlouž. *-íl*: bíl fem. biła atd. BartD. 1, 26 (zlin.), lil t. 2, 240 (kunšt.). Změnou hláskovou dial. masc. *-uł* za *-ił*: puł fem. piła atd. BartD. 1, 103 a 126 buł f. biła, hňuł f. hniła (laš.). Srov. § 39 č. 1 a I. str. 281.

Participium *-ъs*: *piv*, *pivš-*, psl. *pivъ*, *pivъš-*: na př. opiw ſye ŽGloss. 77, 65, svatú krev proliw Pass. 458 atd., piv, pivše Us. spis.

Participium *-tъ*: *pit*, *-a* atd., psl. *pitъ*, *-a* atd.; na př. prolit ŽKlem. 21, 15 atd., pit Us. — Part. *-nъ*, střídné se stsl. *bijen* Mikl. 3² 108, v č. není.

Substantivum verbale *-tie*, psl. *-tьje*, *pitie* atd.; na př. medové napitye PulkL. 22, krve prolytie Pass. 73 a j., pití Us.

Přehled tvarů, které se tu v češtině zvláště měnily, od nejstarších do nynějších spisovných, jest tedy:

praes. indik.:

sg. 1. *pú*, *piú*, *pí*; *piem*, *pím*; *piji*, *piju*;
2. *pieš*, *píš*; *piješ*;
3. *pie*, *pí*; *pije*;
du. 1. *pievě*, *-va* . . ., nedoloženo;
2. *pieta* . . ., též;
3. *pieta* . . ., též;
pl. 1. *piem*, *-me*, *-my*; *pím*, *-me*, *-my*; *pijem*, *-me*, *-my*;
2. *piete*, *píte*; *pijete*;
3. *pú*, *piú*, *pí*; *pijú*, *-jiú*, *-jí*, *-jou*;

imperativ:

sg. 2. 3. *pí*; *pij*;
du. 1. *pívě*, . . *-va* .;
2. 3. *píta* . . .;
pl. 1. *píme*, *-my*; *pijme*, *-my*;
2. 3. *píte*; *pijte*;

imperfektum:

sg. 1. *piech*, *pích*; *pijiech*, *pijích*;
2. *pieše*, *píše*; *pijieše*, *pijíše*;
atd.;

part. *-nt*: *pie*, *púc-*, *piúc-*, *píc-*; *pijě*, *pijúc-*; *pije*, *pijíc-*.

103. Slovesa jednotlivá kmene inf. *-i* a koř. *-ej*. Pro rozmanitost tvarů sem patřících a pro chronologii uvádím příklady hojnější.

biú, *bíti*. Praes. sg. 1. *biú*: já zabyu ŽKlem. Deut. 39, nepotupi ani zabyu jazyka svého DalC. 63; — přehlas. *bí*: (já) svým tě mečem zabi Pass. 484, jakžto ten mák Řěci zobí, tak vašeho krále poby AlxV. 1081, pak-li já tě zabij a přemohu Alxp. 90, Darius slíbil jest mi svú dceru dáti jestliže tě zabij t. 46; — novotv. *biem*: i tě i jeho zabyem Pass. 596, zabiem lid vešken BiblA. Ex. 23, 27, já pójdu a zabyem Hismahele Pror. Jer. 40, 15, zabyem tě t. 15, 6, ač tě zabyem t. 38, 16, zabyem saň t.

Dan. 14, 25, zabiem bratra Ol. Gen. 27, 41, zabiem Comest. 193^a, zabijem t. j. -biem Ben. Ex. 4, 23, t. 4. Reg. 19, 7 a j.; — zúž. *bím*: svým tě mečem zabím PassB. 803, zabím Blah. 172 (uvedeno tu jako moravská zvláštnost), zabím vepře Pam. 3, 115, zabím BartD. 2, 259 (žďár.); — novotv. *biji, biju*: ja zabigy ŽPod. Deut. 39, biji, biju Us; — sg. 2. *bieš*: že kněžě pobyeſſ, jeho ľudi všěcky zbyeſſ DalC. 18, spravedlivého nezabieſſ BiblA. Ex. 23, 7, nevinného nezabyeſſ Pror. Dan. 13, 53, ty mě zabyeſſ t. Jer. 38, 15, nezabieſs Comest. 139^a; — zúž. *bíš*: nezabijſs Háj. 141^a, zabíš BartD. 2, 259 (žďár.); — novotv. *biješ*: nezabigeſs EvOl. 119^a, ač zabygeſſ si occideris ŽPod. 138, 19, biješ Us.; — sg. 3. *bie*: zabie jě ruka má ŽKlem. Moys. 9, neſabie-li mne jiný DalH. 39, nezabye-ly DalC. tamt., an zbie šlechticiev mnoho Hrad. 100^a, když mě bie nepřietel ŽKap. 42, 2, ten zabije t. j. -bie Štít. ř. 92^b, meč zabye jej Pror. Isa. 31, 8, zabye tě hospodin t. 65, 15, každý zabie Comest. 14^b, muž lva zabie Comest. 14^b, ktož koho zabie Mand. 75^a, že mne nezabije t. j. -bie Ben. 3. Reg. 1, 51; — zúž. *bí*: ktož koho zabij Háj. 51^b, nezabi-li mne kto jiný t. 105^a, ktožkolivěk zabij Božeje 157^b, kéž ho hrom zabí Pam. 3, 145, (myslivec) zabí Voln. 35, zabí BartD. 2, 259 (žďár.); — novotv. *bije*: zabyge je ruka má ŽPod. Moys. 9, zabyge EvOl. 122^b, bije Us.; — plur. 1. *bieme, -my*: nebo tě zabyeme Pror. Dan. 14, 28, nezabyemy tebe Pror. 89^a, zabieme-li bratra Ol. Gen. 37, 26, zabijeme tebe t. j. -bieme Ben. Súdc. 15, 13; -zúž. *bíme* podle BartD. 2, 259 (žďár.); — novotv. *bijeme, -my*: zabygemy tě EvOl. 127^b, bijeme Us.; — pl. 2. *biete*: zbyete-li jě DalC. 86, dokad nezabiete Pass. 273, vy jižto syna božského zabiete Krist. 72^a, zabyete-li mě Pror. Jer. 26, 15; — novotv. *bijete*: tolikéž pohan pobygete AlxV. 1070 (předloha měla tvar starší pobiete, v. § 102), zabigete EvOl. 211^b, bijete Us.; — pl. 3. *biú*: sto jich jednú se zdi zabyu AlxVíd. 2046 (rým: hrabiú); — přehlas. *bí*: pak-li (lidé) ho zabi Hrad. 94^b, tehdy poddadie vás v truchlost a zaby vás Krist. 84^b, jimiž (hovady) dělavše potom je zabý Štít. uč. 62^a, (syn člověka) bude bičován, zabij jej a třetí den opět vstane Štít. ř. 113^b; — novotv. *bijí* atd.: pakli jeho zabygy rkp. ze skl. XIV (varianta při Hrad. 94^b), sto jich jednú se zdi zabygy AlxV. 2046 (předloha měla tvar starší -biú přehlas. -bí, jak toho žádá veršová míra a rým: hrabí, a dosvědčuje dochované tu zabyu v AlxVíd.), oni zabigi EvOl. 220^b, zabygy jej Koř. Mark. 9, 30, když se s nepřátely bygi Mill. 45^a, vola nezabigi t. 109^b, mě zabigi Comest. 158^a atd., bijí Us. spis., bijou Us. — Impt. sg. 2. 3. *bí*: by každá bratra svého DalC. 10, mú levici przybij hřebíkem Štít. ř. 166^b, zabí bratra occidat Ol. Ex. 32, 27, zabij mě Ben. 1. Par. 10, 41, bj Pelzel 99, bí BartD. 2, 123 (zábř.) a j.; — zkrác. *bi*, v. v § 102; — novotv. *bij*: zbyg nepřátely EvOl. 112^a, big HusPost. 95^b, radějí zabig mne TandZ. 178^a, dobig mě Ben. Súdc. 9, 54, přibig VesB. 151^b, bij Us. spis.; — du. 1. *bívě, -va*: bywa sě sama PulkL. 46; — plur. 1. *bíme, -my*: podbymy pod sě ty bradaté kozly DalC. 8; — zkrác. *bime*, v. v § 102; — novotv. *bijme, -my*: bygmy EvOl. 129^a, bijme Us. spis.; — pl. 2. 3. *bíte*: přivedúc telec zabytez Krist. 66^b, nebyte jeho ML. 78^b, zabite ji Ol. 2. Par. 23, 14, zabijte gi t. j. -íte Ben. 4 Reg. 11, 15, bijte, zabijte t. j. -íte Háj. 15^b, zbjte Br. Jer. 50, 27 a j.; — zkrác. *bite*, v. v § 102; — novotv. *bijte*: wybygte prach s noh vašich EvOl. 129^b, bijte Us. spis.; — při slovese *zabiti* vyvinul se krom toho novotvar podle tř. IV: jako je ku *prositi* impt. *pros, prosme, proste*, tak utvořen v jaz. obecném také k *zabiti* impt. *zab, zabme, zabte*: hrom ho zab Pam. 3, 118, raději zab jej hned TomP. 3, 356, zabte si mne Rusk. knih. 21, 161, zab, zabme, zabte Us. ob., zab ho, zabte ho Šemb. 14 (česk. ob.), zab, zabte BartD. 2, 259 (žďár.). — Impf. *biech* atd. atd.: z jednoho slova žena muže zabieše DalJ. 11 podle rkp. VLFf, až je Čechové pobiechu t. 51 podle rkp. V; — novotv. *bijiech*: bigieſe Baw. 10^b, Čechové Němcě bijiechu DalJ. 104 z rkp. L, těmi (meči) sě bygiechu Mill. 84^a. — Part. *bie, biúc-* přehlas. *bíc-*: zabiucz UmR. 164, aby čeleď izrahelská vezmúc beránka obět, zabijcz jej, učinili Štít. ř. 150^a; — novotv. *bijě, bijúc-*: byge EvOl. 284^b, bigicz t. 62^a, bygycze t. 258^b, zabigijcz Ben. 2. Esdr. 6, 2; adj. u miestě bigicziem ŽKap. 43, 20, tělo mé dal bigyczyem EvOl. 130^a. — Doklady tvarů jiných v. v § 102.

hniú, hníti. Praes. sg. 1. *hňú*, s jotací proniklou *hniú*, přehlas. *hní*, nedoloženo; — novotv. *hniem*: jenž hnyem v hřiešiech Modl. 25^a; — novotv. *hniji, hniju* Us.; — sg. 2. *hnieš*: co hnijeſſ hřiešná duše t. j. -ieš Štít. ř. 96^b; — novotv. *hniješ* Us.; — sg. 3. *hnie*: šrám se rozhnye té rány jež jest byla zaléčena Štít. uč. 129^a, té rány šrám rozhnye se opět t., jméno zlých ſhnie HusPost. 111^a, s tiem jenž hnié v závisti Hlah. Sap. 6, 25, to dřevo nehnie Mand. 3^a, tělo ſhnye GestKl. 28; zúž. *hní*: (tělo) všecko ſhnij GestMus. 15^b; — novotv. *hnije*: hřiešný zhnyge ŽPod. 111, 10, ſhnyge jho Pror. Isa. 10, 27, pás tvój ſhnige Hug. 214, lóno zhnyge Ol. Num. 5, 27, tělo ſhnygye GestBř. 13^b, hnije Us.; — plur. 1. *hnieme* atd., nedoloženo; novotv. *hnijeme* atd.: ať nehnygemy Lvov. 42^a; — plur. 3. *hňú, hniú, hní*, nedoloženo; novotv. *hnijí*: ſnygyy (sic) ryby computrescent Pror. Isa. 50, 2, ſhnygij lati Ol. Ekkl. 10, 18, jablka ſhnigi Mand. 18^b. — Impt. *hní* atd., hnj Pelzel 99; novotv. *hnij* Us. spis. — Impf. *hniech, hních* atd.: tehdy snad zhnyech tunc forte periissem ŽWittb. 118, 92 (není-li to mylný opis m. zhyniech), potom sě sta že jemu noha hnyſſie Otc. 365^a. — Part. *hnit*: kobzole zhnite BartD. 1, 196 (laš.), ohnítý peň t. 344 (mor.-slc.).

jíti. Sem patří ze slovesa tohoto jenom inf. *jíti* a sup. *jít*, obé z koř. *ei-*, srov. inf. lit. ei-ti a skr. ētum. Supinum není doloženo. O infinitivu pak v. v § 59, kde jsou také tvary ostatní téhož slovesa, vzniklé z *jьd-* a *šed-*, *šьd-*.

liú, líti. Za žádané *lie-* je podle známého pravidla *lé-*, tedy na př.

praes. sg. 2. *léš* proti *pieš*, impf. *léch* proti *piech* atd.; srov. I. str. 196 a 198. — Praes. sg. 1. *ľú*, s jotací proniklou *liú*: wyliu modlitvu effundo ŽKlem. 141, 3; — přehlas. *ľí*: prolyy na ně zlé své effundam Pror. Jer. 14, 16; — novotv. *lém*: proleem ducha mého Pror. Isa. 44, 3, ať já svú krev wylém Háj. 69ᵇ; zúž. *lím*: vylím Šemb. 57 (opavsk.); — novotv. *liji*: wyligi effundam Br. Ezech. 7, 8; — sg. 2. *léš*: což veň wleſs Hug. 59, ſleſs fundes Ol. Ex. 26, 19, wyléſs VšehK. 30ᵃ, Ben. Num. 16, 22; — novotv. *liješ*: sligeſs Ben. Ex. 26, 19; — sg. 3. *lé*: otec stvoře duši i wle v to svaté tělo Pass. 185, kto krve neprolee Štít. ř. 29ᵃ, bóh skrze rozum wlee své světlo t. 151ᵃ, bóh (člověku) wlé milost t. 46ᵃ, nesahaje vína nerozle piva t. 51ᵇ, boží oheň ješto srdce zčistí a ſlee v jednotu Štít. ř. 196ᵃ, srdce rozpustí sě, rozlee v milosti až do nepřátel t. 196ᵃ, (bůh) wle svú milost Alb. 70ᵇ, což ve ň wle Hug. 229, (bóh) vilé své milosrdie Hlah. Ecclus. 18, 9, (Nil) rozlee ſe po údolích KabK. 33ᵇ, wylee Ben. Lev. 4, 30; — novotv. *lije*: wylige Ben. Lev. 4, 34, lije Lomn. Jg., Us. spis.; — plur. 2. *léte*: vdově neučiníte protivenstvie ani krve nevinné prolete Pror. 56ᵇ; — pl. 3. *ľú*, *liú*, *ľí*: když víno nové wly v nové sudy, vyklokce ŠtítVyš. 101ᵇ; — novotv. *lijí*: jeho krev proligij Ol. Lev. 1, 11, do hrdla lijí Pam. 3, 150. — Impt. *ľí*, *líme*, *líte*: wyly hněv tvój effunde ŽWittb. 68, 25, t. 78, 6, wili ŽKlem. 34, 3, bóh milost na tvú hlavu vlij Kar. 85, co vostane na lžíci, paliž to a ſly Chir. 280ᵇ, té (krve) nalij Černý Nem. 255, wylj hněv svůj Br. Jer. 10, 25; wylyte srdcě vašě ŽWittb. 61, 9, wilite ŽKlem. tamt., krev prolyte Pass. 101, nenávist z srdce wylijte t. j. -íte Štít. ř. 75ᵇ, naljte Jg. z Dobr.; zkrác. *li*: nali BartD. 2, 165 (brn.); — novotv. *lij*, *lijme*, *lijte*: lygz Comest. 164ᵃ, prolygmy EvOl. 115ᵇ, líj BartD. 2, 274 (jemn.). — Impf. *léch* atd.; tu (vlhkost) wyleſſe od sebe Comest. 84ᵃ, vody léchu sě fluebant Ol. Jos. 4, 18. — Aor. *lich* atd.: (žena) přinesši (kvasnicě) i nali puol diežě Hrad. 136ᵇ, jak sě to sta inhed jiej slza przyly Kat. 54, (Priamus) mnoho slzí v žalostech wyli Troj. 196ᵃ, (Antipater) jide k jednomu lékaři, kúpi od ňeho nápoj jedovatý i wlij jej v konvici železnú Alxp. 141, hrnec kvasnic v ňe (těsto) nalichu Hrad. 136ᵇ. — Inf. *líti*: rozkoš v dušu uuliti Kunh. 150ᵃ atd., líti, lít Us., líť BartD. 2, 28 (holeš.), liť t. 1, 82 (hran.). — Part. *lé*, *ľúc-*, *liúc-*, *líc-*: tehda svú krev prole ke mně přijdeš Pass. 38, křstíti móž každý člověk druhého pohrúze jej u vodě aneb wle naň vody řka atd. Štít. uč. 115ᵃ, umýž jej (sud) a wyle z ňeho vodu postaviž jej OtcA. 273ᵇ (v OtcB. wylege), ani osob v hromadu ſlycz Štít. uč. 11ᵃ; — novotv. *lijě* atd.: (my) prolygyczye (m. -ce) slzy Alb. 65ᵇ, lije, lijíc Us. spis.; — part. *lil*, *-a* atd.: svú krev prolil Jid. 22, mnoho mučedlníkóv krev prolilo Pass. 427, aby závist z ňeho (srdce) wylyly Štít. uč. 63ᵃ atd., lil, -a atd. Us.; — part. *liv*, *livš-*: svatú krev proliw Pass. 458, vody nalyw ML. 97ᵃ, Krist. 89ᵃ, lyw (olej) na hlavu Ol. Lev. 8, 12, krev proliwſſy Pass. 40 atd., liv atd. Us. spis.; — part.

lit, *-a* atd.: jako voda prolit sem ŽKlem. 21, 15, krve prolyte Pass. 93 atd., lit atd. Us.; — subst. verb. *litie*: krve prolytie Pass. 73 a j., ku prolitiu krwi ŽKlem. 13, 3, lití Us. — Sloveso toto, praes. *liú* inf. *líti* atd., je z bývalého praes. *lьją* inf. *liti*. Vedle něho je v tř. V. 4. praes. *leju* inf. *léti* atd., z bývalého praes. *lêją* inf. *lьjati*. Oboje je z koř. *lei-*. Ten je reflektován v psl. *lьj-* a *li-* v praes. tř. I. 7 *lьj-ą*, v inf. V. 4. *lьj-ati* a inf. I. 7. *li-ti*; v praes. V. 4. *lêj-ą* je zdloužení, *lêj-* z býv. *lēi-*. Srov. Leskien Handb.² 11.

piú, *píti*. Praes. sg. 1. *pú*, *piú*, *pí* nedoloženo; — novotv. *piem*: vodu jižto piem Hrad. 7ᵃ, newypiem-li pitie tvého t. 95ᵃ, leč pijem leč jiem t. j. piem Štít. ř. 68ᵇ, jiem neb piem ŠtítOp. 358, jiem-li pyem-li GestBř. 79ᵇ, svú krev piem Apoll. 131ᵇ, ať ſe napijem t. j. -iem Ben. 3. Reg. 17, 10; — z toho zúž. *pím*: jím-li pym-li GestM. 89 (65), já připijm Konáč (1547) 101ᵃ, (já) připím Masop. 151, pím Blah. 172 (uvedeno jako moravské), (já) pím Šemb. 65 (opav.); — novotv. *piji*, *piju* atd.: daj mi vody ať ſye napygy EvOl. 113ᵇ, (já) připigi Konáč (1547) 102ᵃ, piji Us. spis., piju Us.; — sg. 2. *pieš*: leč pyeſ leč jieš Alb. 68ᵇ, tak mnoho jieš a pieſs Alxp. 101, pitie jímž sě opieſs Mill. 79ᵇ, svú krev pieſs Apoll. 131ᵇ; — z toho zúž. *píš*: když pijſs Černý Nem. 440; — novotv. *piješ* Us.; — sg. 3. *pie*: jenž jie i pie Hrad. 76ᵇ, krčmář pie t. 114ᵇ, ktož sě napie té vody Krist. 52ᵇ, jenž sě napie této vody t., jenž pie mú krev t. 57ᵃ, kto pie mú krev t., chléb se snie a pivo wypye Štít. uč. 37ᵇ, kto jie neb pye viece t. 134ᵃ, když člověk tak se zapye t. 107ᵃ, gye pye když chce Alb. 28ᵃ, (Bél) tak mnoho jie a pye Pror. Dan. 14, 5, podpye sě země t. Isa. 34, 7, potom píe opilec HusPost. 50ᵇ, když gye a pye EvOl. 132ᵃ, t. 152ᵇ, dobytek téj vody nerad pie Mill. 20ᵇ a j., ktož sě napie Mand. 55ᵃ a j., ktož sě napije t. j. -ie Lobk. 65ᵃ, víno kteréž se pije t. j. -ie t. 68ᵇ, (král) pije a ſpij t. j. pie Ben. 3. Esdr. 4, 10 atd.; — zúž. *pí*: kto pí mú krev HusE. 3, 159, kto pij mú krev Háj. 370ᵇ, ktož jí a pij nehodně, saud sobě jí a pij Hád. 100ᵃ; — novotv. *pije*: ktož gye a pige EvOl. 132ᵃ, pige-li je (víno) kto Mill. 19 atd., pije Us.; — pl. 1. *pieme* atd.: (my) wypyem tu čiešku DalC. 30, když jieme neb pijeme t. j. pieme Štít. ř. 47ᵇ, gíeme a píeme HusPost. 112ᵃ, vodu pieme Alxp. 101, napijeme ſe t. j. -ieme Ben. Num. 29, 19; — zúž. *píme* atd.: (my) vypíme DalJ. 30 podle rkp. Z, vypímy t. podle P, vypím t. podle Ješ., píme Blah. 268; — novotv. *pijeme* atd. Us.; — pl. 2. *piete*: leč pyete leč jiete Štít. uč. 62ᵇ, leč pijete leč jiete t. j. piete Štít. ř. 54ᵇ, leč pyete leč jieste Alb. 68ᵇ; — novotv. *pijete* Us.; — pl. 3. *piú*: ženy když sě zapyv Mast. 373; — přehlas. *pí*: (mužie) zapyi ť sě na každú noc DalC. 8, krčmáři rádi vidie když sě zpij lidé Štít. uč. 96ᵇ, mnozí v svátky propij tak mnoho t. 33ᵃ, (lidé) když sě zpij Štít. ř. 84ᵇ, t. 85ᵃ, když sě lidé podpij Krist. 36ᵃ, pak-li

sě čeho jedovatého napij nebude jim to škoditi t. 22^{b}, pak-li co smrtedlného wypij nic jim to neuškodí t. 111^{a}; — novotv. *pijiú* atd.: zpigiu sě ŽBrn. 35, 9, zpygy sě ŽWittb. tamt., zapygy sě ŽPod. tamt., ti ješto pygy Pror. Isa. 21, 4, když jedie a pigi ŠtítOp. 34, pohané vína nepigi Mand. 27^{b}, Turci vína nepigij Pref. 15, (mohamedáni) víno kradmo pigij Lobk. 176,^{b}, ať napigij ſe Ben. 4. Reg. 6, 22, jedí a pigij Háj. 135^{b}, pijí Us. spis., pijou Us. ob. — Impt. *pí* atd.: krve si žádal krev py DalC. 10, chce-li sě komu píti pijz t. j. pí-ž Krist. 59^{b}, nejez ani pij t. j. pí Ben. Tob. 4, 18, krve si žádal krev pij t. j. pí Háj. 17^{a}, pj Pelzel 99 atd.; wipigmi tu čiešu t. j. -pímy DalH. 30 (psané -ig- = -í-, srov. druzig = druzí tamt.); pite všickni ŽKlem. 74, 9, pite Hrad. 76^{a}, pjtež a opjte ſe Br. Jer. 35, 27, pí, píme, píte BartD. 2, 15 (holeš.); — zkrác. *pi* atd., v. § 102; — novotv. *pij* atd.: pyg EvOl. 132^{a}, pygte t. 174^{a}, pij, pijme, pijte Us. — Impf. *piech* atd.: když tu piešta Troj. 66^{b}, jižto piechu víno ŽKlem. 68, 13, ŽWittb. tamt., ŽKap. tamt., piechu víno ŽKlem. Deut. 38, pyechu ŽWittb. tamt., když na vojně med wypyechu beze cti sě vždy vrátiechu DalC. 79, (zpytáci) s břěha nakloňmo piechu DalJ. 82 podle rkp. V; — zúž. *pích*: (zpytáci) píchu DalJ. 82 podle Z; — novotv. *pijiech, -jéch, -jích* atd.: každý pygyeſſye Pror. Dan. 5, 1, pygyechu víno Pror. Dan. 5, 3, vodu pygiechu Pulk. 2^{a}, gediechu a pigiechu milie Baw. 204 (odchylkou opisovatelovou m. piechu, verš má býti 8slab.); jědiechu a pigechu Ol. Deut. 38; pygychu všichni EvOl. 103^{b}. — Part. *pie, piúc-, píc-*: ani pie ani jěda Pass. 127, ani jeda ani pie Mat. 32, pye a jeda pořiedně Štít. uč. 30^{b}, viece jeda neb pye než slušie t. 110^{a}, jeda a pie Mat. 32, EvOl. 295, sedmý opye ſye i chce vesel býti Vít. 42^{b}; nejědúc ani pycz Pass. 8, pijcz a jedúc Štít. uč. 49^{a}, t. 96^{a}, tak mnoho sehltati pycz neb jedúc t. 110^{a}, picze jědúce Hrad. 133^{b}; — novotv. *pijě, pijíc-*: ani jěda ani pygie Koř. Mat. 11, 18, prorok putoval nejeda ani pige Mand. 23^{b}, pygycz píti budu Pror. Jer. 49, 12, pigijcz z kalicha Hád. 2^{b}, pygycze mú krev Modl. 20^{a}, jedúce a pigiecze EvOl. 303, pigíce HusPost. 42^{b}, pigijcze Ben. 1. Par. 12, 39, pigijce Háj. 272^{b} atd., pije, pijíc- Us. — Doklady tvarů jiných v. v § 102. —

viú, víti. Praes. sg. 2. *vieš* 3. *vie*: počneš dceru a tu powyeſſ a v rok to zvieš ML. 42^{a}, počneš syna a powyeſſ jemu jmě Ihesus povieš t. 44^{a}, dievka počnúc powye syna t. 43^{b}, t. 45^{a}, dievka což powie prospěšno bude LékB. 19^{b}; — novotv. *viji, -u, viješ* atd. Us. — Impt. *ví*: wj Pelzel 99, novotv. *vij* Us. spis. — Aor. *vich* atd.: Maria powy syna ML. 46^{a}, ta panna odwy hlavu t. 134^{b}. — Part. *vie, viúc-*, nedoloženo; — novotv. *vijě* atd.: wyguczi rukama plakáše Boh. 352.

104. Sloveso, které má *-i-* také v tvarech praesentních — proti *-ьj-* sloves *píti* atd., srov. § 101 —, jest

šíti. Kmen jeho *ši-* je z pův. *siū-*, srov. Lesk. Handb.^{2} 106 a Brugm. II, 919, a je v tvarech ve všech, také v t. zv. praesentních: praes. *šiji*, na př. co dnes vſſigi Hug. 392, švec ſſige ŠtítMus. 120^{b}, šiji, šiju, šiješ atd. Us.; — inf. *šíti* atd.; dial. novotv. *šíjat* BartD. 1, 13 (zlin.), vzniklý jako *séjat*, v. § 106; — part. *šijě*, na př. což matka ſſigicz vydělala Krist. 28^{a}, vazúc a ſſigicz t. 32^{a}, šije, šijíc- Us.; — part. *šil* Us., šuł fem. šiła BartD. 1, 103 (laš.); — part. *šit* Us. atd. — Bylo tedy praes. psl. *šiją* t. j. *ši-ją* atd., proti *pьj-ą* atd. Impt. *ší*, priziſſyzz LékB. 197^{a}, vyložiti jest změnou hláskovou ze *šij*, **ši-ji*, jako příti z přijíti atp., srov. I. str. 557. Ruské praes. *šьju*, *šьjěš* atd. shoduje se s *pьju*, *pьjěš* atd. a vyvinulo se bezpochyby podle vzoru tohoto.

Dále hledí sem také sloveso nčeské

žíti. Kmen jeho inf. *ži-* je z pův. *gei-*, a tvary z něho utvořené patří vlastně ke vz. *píti*. Ale vedle těch jsou tvary jiné ze *ži-v-*, jež jsou v tř. I. vz. 3: part. *živu*, impt. *živ*, part. *živa* atd. Ty pak časem a většinou zanikají a jsou za ně novotvary praes. *žiji*, impt. *žij*, part. *žije* atd. Srov. § 73. Tvary staré z km. *ži-* s novotvary *žij-* dávají pak sloveso nč., které se do této zvláštní skupiny hlásí.

V stsl. patří sem také *briją briti* tondere a *vъpiją vъpiti* ululare. V č. je pro *bříti*, *břiji* doklad u Jg.: jeden myje druhý Marka břije (z Kroka), doklad nejistý; a proti stsl. *vъpiti* jsou tu dvě denominativa: *úpěti* v tř. III, 1 a *úpiti* v tř. IV.

105. Slovesa s kořenným *-a*.

Sem patří tvary infinitivní sloves *dáti* a *státi* (praes. *stanu*).

Dáti. Inf. *dáti*: chce daaty Štít. ř. 115^{b}, jmá daati Pr. pr. 262 a j., dáti Us., dat BartD. 2, 67 (olom.), dať t. 34 (holeš.), slc. dať. — Aor. *dach* atd., o jehož původu v. v § 21; na př. i da jemu (Boleslav Václavovi) virh(l)ba mečem DalH. 30, to mně mé dietě da znáti Hrad. 65^{a}, vsěd na koráb da sě na běh Apoll. 132^{b}, (Ščěpán a Vladislav) rok sobě daſſta DalC. 62, pokojě sobě nedachu AlxH. 8, 39, wzdachu chválu bohu AlxV. 570 atd.; v sg. 3. zdloužením *dá*: když to povědě, jeden (sluha) daa zášijek Ježíšovi EvZimn. 43. — Part. *dal*: dal ieſt List. Litoměř. atd., dal Us.; — part. *dav*: daw pravé přiezni stvrzenie AlxV. 931, nedawſſe ApD. d atd., dav f. davši Us. spis.; — part. *dán*: daan příklad Štít. uč. 54^{a}, každému peniez daan bude Štít. ř. 109^{b}, aby byl daan Pror. 88^{a}, nemá pečet daana býti i žádnému Pr. pr. 225, (slovo) židóm prodano Ostr., málo dano jest Kunh. 148^{b}, město daano v pustinu Pror. 76^{a} atd., dán atd. Us.; *dat, -a* atd. v dial. *datý*: můj potáček je zlaté od mýho tatíčka daté Suš. 762, vydatá dcéra, nevdatá (vdaná, nevdaná) BartD. 1, 80 (rožn.), cera vydata t. 1, 130 (laš.); — subst. verb. *dánie*: dánije VšehK. 113^{b}, při wdánij

t. 108[b], dání Us.; dial. *datie*: škoda mého vydaťá (provdání) Suš. 472. — Tvary ostatní jsou dílem z kmene bezpříznakého, v. § 213 sl., dílem podle vz. *vedu*, v. § 59.

Státi (praes. *stanu*). Inf. *státi*, na př. musí zzie to zztaty PilD., ze sna wſtaaty Štít. ř. 66[a], svú rukú sě musíš oběsiti, neb na téjto skále ſtaty a dolóv skočiti DalC. 21, nikdy przyeſtaty Alb. 63[a] atd., státi Us.; novotv. *stanúti*, podle praes., na př. przeſtanuti káži cessare Ol. Ezech. 30, 10, chtěli stanouti po straně císařově Pal. 4, 2, 494. — Aor. *stach*, o jehož původu v. § 21; na př. jako z mrtvých wſtach Mast. 311, (Judáš) cěstujě neprsiezzta Jid. 45, Sta tma až do času devátého Hrad. 92[a], to dietě wſta z mrtvých ML. 50[a], orel ſta před králem NRada 19, i ſta sě Koř. Mat. 15, 53, Athonius przieſta chodu Otc. 406[a], tehda volové ſtachu (zastavili se) Pass. 355, tu svého diela przyeſtachu DalC. 1. — Part. *stal*: (sv. Duch) zztal tělesně svD. 94, král toho skutka neprzieſtal Apoll. 130[a], již jest má útěcha ſtala Hrad. 142[a], takž zzie zztalo PilD., již jest ſtalo mé jědenie Hrad. 142[a], ciuzí wſtaly proti mně ŽWittb. 53, 5, aby všichni před ním ſtali NRada 6, stal, vstal, přestal atd. Us.; dial. zdlouž. *stál*: to by se z Vojty stál chalupník chodHan. 44, haby se na dvůr dostál t. 82, co se stálo t. 37, dostáli se do nebe t. 18 a j., dostál BartD. 2, 150 (slavk.), ostáł neutr. ostało t. 1, 12 a 341 (zlin.); novotv. *stanul*: Pizzaro přistanul v Seville Malý Amer. 4, 108, truchlivá jistota jim před očima stanula t. 1, 269, ráno stanuli šli do lesa Kulda 1, 77, kteří na tom ustanuli Historie o těžk. protiv. 1880 str. 280, stanuł (= vstal) Šemb. 56 (opav.); — part. *stav*: z mrtvých wſtawſſe Pass. 240, vstav f. vstavši atd. Us. spis.; novotv. *stanuv* Us. spis.; — part. *stán*: bylo přestáno Us.; — subst. verb. *stánie*: pójdu tam bez ſtanie Hrad. 44[b], bez przieſtanie NRada 1593 atd., stání, přestání atd. Us. — Tvary ostatní v. v tř. II § 117.

106. Slovesa s kořenným *-ê*.

Slovesa taková jsou dvoje: při jedněch je slabika kořenná zároveň kmenem inf., na př. *spê-*, inf. stsl. *spê-ti* č. *spěti*; při jiných pak tvoří se kmen inf. zvláštní příponou *-ja*, na př. *vê-*, inf. stsl. *vê-ja-ti* stč. *vieti* nč. *váti*. Ona patří sem, do I. 7, tato do tř. V. 4.

Některé z těchto kořenů mají tvary infinitivní obojaké, podle I. 7 a spolu také podle V. 4; na př. *sê-*, part. stsl. *sê-lъ* stč. *sěl* nč. *sel* a stsl. *sê-ja-lъ* č. staž. *sál*, srov. Mikl. 3² 109.

Kmeny a tvary praesentní z kořenů těchto tvořené jsou stejné v I. 7 i v V. 4, na př. praes. pl. 2. *spě-je-te* a *vě-je-te* atd.; rozdíl býval tu ňějaký bezpochyby v přízvuku, ale ten je v č. setřen. Srov. § 197.

Rozmanitým působením analogie vznikají ovšem také zde mnohé tvary nové a odchylné.

Praesens *spěju*, *spěješ* atd.: donidž nedoſpiegeſs vším dielem Ol. 1. Par. 28, 20, mé srdce tam ſpyege AlxV. 855, proſpiege nepřietel ŽKlem. 88, 23, chvátaj k věčnému životu ještóť všichni věrní ſpiegi NRada 1515 atd., spěji, -u, spěješ atd. Us.; — dial. zdlouženo: hřéju, hřéješ atd. BartD. 1, 25 (zlin.) a j.; — novotvary s *-i-* místo *-ě-*, podle tvarů, které mají *-í-*, *-i-* zúž. z *-ie-*, a podle *píti- piju* atd.; na př. hřijô, hřiješ atd. BartD. 2, 99 (vyšk.), dije se t. 2, 196 (tišň.), siju, siješ t. 160 a 167 (brn.) atp., podle inf. hříti dial. hřiť atd.

Imperativ *spěj* atd.: poſpiey festina ŽKlem. 69, 2, proſpiei t. 16, 2 atd., spěj, spějte Us.; — v době, když se vykonává přehláska *aj-ej*, bývá zde zvratnou analogií *-aj* m. *-ej* (*-ěj*), na př. přioďaj m. -děj, prosaj m. -sej, v. § 107 a srov. I. str. 137; — dial. *-éj* a *-é* m. *-ej*: hřéj BartD. 2, 35 (holeš.), enom sa zehřéjte t. 1, 340 (zlin.), hřé, hřéte t. 2, 184 (tišň.), t. 31 (holeš.) a j.; — novotv. s *-i-* místo *-ě-*, jako v praes. a spolu zkrácením slabiky hři, hřite t. 2, 99 (vyšk.) a j.

Imperfektum *spějiech* atd.: co sě diegieſſe Hrad. 21[b], jenž piegieſſe OtcB. 114[a], mysl chwiegiſſe se Troj. 21[a], dřéve než Němci doſpyegyechu, až jě Čechové potepiechu DalC. 51, když piegiechu Pass. 331 atd.

Aorist *spěch* atd.: dyech dixi ML. 107[a], hnul se i die k nim dixit Griz. 153[b], Maria odye je (dítě) rúškami ML. 135[b], (konvrši) przyſpyechu DalC. 42, mistři v hromadu poſpyechu Kat. 82, sukní odyechu ho Koř. Mat. 27, 28 atd.

Infinitiv *-ieti* zúž. *-íti*: ty se nemóžeš ſhrziety Štít. uč. 38[a], zahřjti Br. Ag. 1, 6 atd.; pijeti žaltář Hrub. Petr. 28[b], několik páteřuov pijti ChelčP. 181[a]; díti se, chvíti se atd. Us.; zkrác. chvěti se, spěti, pěti Us., hřiť BartD. 2, 43 (kojet.), hřit t. 107 (jev.) a j. — Koncovka *-ieti* sloves sem patřících je z *-ěti*, zdloužením, jaké je pravidlem v infinitivech dvouslabičných, srov. § 31 č. 5; ale zde zůstává totéž zdloužení také v tvarech víceslabičných: od*ieti* nč. odíti, zahř*ieti*-zahříti atp. — Stran *-t*, *-ť* atd. místo *-ti* srov. § 31 č. 2 a 3. — U sloves, která vedle tvarů podle vzoru I. 7 mají také tvary podle V. 4, může inf. *-ieti* bývati z *-ěti* i z *-ějati*, na př. *sieti*. — Vedle toho jsou dial. novotvary *hřet* (žďár. a j.), *hřét* (stjick.), *hřejt*, *sejt* (vých.-česk.) a *séjat* (zlin.). Opírají se vesměs o praes. sg. 1. příslušných nářečí *hřeju*, dial. *hřéju*, *séju* atd.: *hřet* je podle *hře-ju*; *hřét* podle *hřé-ju*; *hřejt*, *sejt* podle *hřej-u*, *sej-u*; a *séjat* zvratnou analogií podle *krájat*: k inf. *krájeti* dial. *krájat* jest praes. dial. *kráju*, podle toho utvořen také k *séju* inf. *séjat*.

Supinum *spět*, z býv. *spětъ*; zde nedoloženo.

Participium *spějě*, *spějúc-*: nevědieše co zdyegye AlxV. 1431 atd., spěje, spějíc- Us.

Participium -mъ, v č. nedoloženo.

Participium -lъ: spěl atd., prſiſpiel mi ŽKlem. 39, 2 atd., spěl atd. Us.; zdlouž. odiel, odíl atp. podle inf. die-, dí-, v. v § 107.

Participium -ъs: spěv atd., doſpyew hradem káza DalC. 39, -spěv atd. Us.; zdlouž. odiev, odív atp., podle inf. die-, -dí, v. v § 107.

Participium -nъ: vzděn, toť jiej jmě wzdyeno Krist. 4[a] a j., vzděno Us.; zdlouž. odien, odín atp., podle inf. die-, dí-, v. v § 107; — -tъ: hřět, podle inf. zdlouž. hřiet atd., v. tamt.

Substantivum verbale -nie z -nьje: pienye mé ŽKlem. 70, 6, pění Us.; zdlouž. hřienie atp. v. v § 107; — -tie z -tьje: slova božieho neſietie HusPost. 35[b], setí Us.

V part. -lъ, -ъs, -nъ, -tъ, někdy také v subst. verb., bývá místo krátkého -ě- dlouhé -ie- nebo zúžením z tohoto vzniklé -í-. Na př. oděl a odiel, odíl; oděn a odien, odín atd. V dokladech staropísmých bývá většinou nesnadno rozhodnouti, je-li v nich napsáno -ě- či -ie-. Původní a náležité je tu krátké -ě-, jež se namnoze i do nč. dochovalo; vedle něho je však také dlouhé -ie- (-í-) na jisto dosvědčeno; pro vznik jeho nevidím výkladu podobnějšího, než je délka infinitivu přejata jest také sem.

107. Slovesa jednotlivá s kořenným -ě-.

děju, dieti, ponere, facere, dicere, stsl. dějǫ, děti, z koř. dê-, pův. dhē-. Význam původní ponere dochován v skr. dhā- praes. dadhāmi, ř. θη- praes. τίθημι atd. Z toho vyvinul se do slovanštiny a do češtiny význam jednak facere, operari, jednak dicere. Dále vyvinuly se v češtině některé zvláštnosti ve flexi, jiné při významu facere, jiné při významu dicere; proto je záhodno, rozděliti podle toho také následující výklad. Doklady podávám hojnější, poněvadž sloveso časem zaniká.

a) dieti facere; slož. nadieti infligere, odieti vestire, podieti ponere, prodieti perforare, sdieti spodobou zdieti conficere, perficere, udieti conficere, vdieti imponere, vzdieti (jmě) imponere (nomen), nominare, appellare a j.

Praes. sg. 1. děju, -i: (já) ſdyeyu Mast. 5, zdyegiu agam ŽKlem. 11, 6, odiegiu induam t. 131, 18, toť rád ſdiegy Hrad. 131[b], což sobě smutná ſdiegy t. 40[a], kam-li pójdu neb co ſdiegy t. 37[a], kam sě podyegy kde budu ML. 3[b], (já) nezdiegi meškánie NRada 385 atd., kam se poději, -u Us., proději ucho jehlou Us. Jg., oději, -u Us.; — sg. 2. děješ: co tu děješ Rosa Jg., več se oděješ Ctib. Jg., kam sě podyegeſs Hod. 85[a], wdiegeſs Jan jmě jemu Otc. 86[b], syna jemužto jmě wzdyeges Jan Pass. 275; kam se poděješ, čím se oděješ Us.; — sg. 3. děje: jakž sě dyege PilB., (svódnicě) diege trh o hřiešnéj kúpi Hrad. 101[b], zvod se děje takto Tovač. 120;

člověk mnoho slibuje jako ve sta děje Ben. Jg., v tisíce děje VelJg. (= dělá, srov. doleji doklad v pl. 3); bůh je přioděje Br. Jg., (hlíza) se prodyege Rhas. 98, kdež sě mi čest zdegye (sic) AlxV. 856, (posel) poselstvie zdiege Kruml. 182[b], to tobě více prospěje a tvau cestu lépe zděje RZvíř. Jg., korunu wzdyege na hlavu Ol. Lev. 16, 14, co se to děje Us.; chybně dí: dí se Kom. (Dobr.) Jg. (prý = děje se, doklad nejistý); — pl. 1. dějeme: poselství dějeme Br. Jg., čím sě odyegem Koř. Mat. 6, 31, nového člověka na sě wzdyegem Alb. 46[b], wzdiegem Kruml. 173[b], kam se poděјeme, čím se oděјeme Us.; — pl. 2. dějete: kam se podějete, čím se oděјete Us.; — pl. 3. dějú, -í: kam sě ti peniezi dyeyú Jid. 138, archandělé poselstvie dyegyy od boha Štít. uč. 95[a], veliké (dsky) jsú pro bohaté pány a zemany, kteříž w tificze diegij a veliká zbožie mají VšehK. 180[b], (hosté) vezmú orudie, z ňehož pijí, a diegi je kam chtie Troj. 54, kdež se kteří trhové dějí Tovač. 33; ať odiegu sě operiantur ŽWittb. 108, 29, tuť mnozí svú vóli zdiegi NRada 885, kam se podějí, čím se odějí, divné věci se dějí Us., se dějou Us. — Impt. děj: oděj tělo jeho Br. Jg., zdyey své chtěnie NRada 588, wdyey meč v nožnicě Hrad. 81[b], ML. 100[a], tomu městu Praha vzdějte Pulk. Jg.; děj se co děj, naděj mi jehlu Us. Jg., oděјte se se Us.; v době přehlásky aj-ej je zvratnou analogií -ďaj m. -děj: przywoday ſie dobře Chir. 296[b]. — Impt. dějiech atd.: co sě dyegieſſe Pass. 276, Ol. 2. Reg. 11, 2, co sě diegieſſe Hrad. 21[b], OtcB. 148[a], to sě diegiſſe OtcA. 4[b], ještо (věci) sě diegiechu Krist. 72[b], vyhnal všeckny jižto trh dyegyechu ML. 90[b]; když jeho odiegiechu rúchem cum operiretur Ol. 3. Reg. 1, 1. — Aor. děch atd.: Maria odye je (dítě) rúškami ML. 135[b], pavlačitým rúchem odyechu jeho Hod. 29[b], sukní odyechu ho chlamydem circumdederunt ei Koř. Mat. 27, 28; kam sě (člověk) podye živ nevědě AlxV. 908, kam podyechu tvé dietě Vít. 53[b]; (muž) wyniem gehlu prodie rány Baw. 82; Lučanóm sě tu zle zdye, Styr Vláslavovi hlavu stě DalC. 20, slyš co ten Durink zdye, děťátku hlavu stě t. 21, Gawin zdie to poselstvie TandZ. 165[b], chciec jej osočiti, jakož i zdyechu a řkúc Kat. 4; (Ježíš) wzdie jim jména imposuit eis nomina Koř. Mark. 3, 17, (Mojžíš) wzdye zástěru na obličej posuit Ol. Ex. 34, 34, (hradu) vzdyechu Vyšehrad DalC. 11, těma Němci ména przyewzdyechu t. 69. — Inf. dieti zúž. díti, může býti z děti I. 7 i z dějati V. 4; na př. kam 'jě (peníze Jidášem vrácené) chcemy diety Hrad. 88[a], jáz musím otcě mého vóli dieti t. 72[a], co ta žena mohla ſdieti jiného nežli pláč dieti t. 31[a]; nadieti Lact. Jg.; v nevěrný pláščěk sě odyety DalC. 15; kam chceš plecháčě (mnicha) podyety Růž. 2; když sě chce co zzdyety t. j. sdieti Jid. 74, zzdyety AlxBM. 6, 2, co je nám sobě ſdyety Mast. 240, nevěduc co tomu zdyety DalC. 10, co by mohl svým mečem zdyety t. 50, co sobě zdijti mám Hád. 4[a], zdíti Vel. Jg.; kak by jemu (král synovi) wzdyety kázal PilD., vzdíti Jg.; co se má díti, čím se mám odíti, kam se mám podíti, prodíti neštovici atp.

Us. a Jg. — Part. praes. *dějě, dějúc-*: viděl sem dějice stohy portantes acervos Hlah. Nehem. 13, 15, adj. dobřě čiň svým zle diegiczim Kruml. 119ª, služebníkům poselství dějícím Br. Jg.; nevědieše co živ zdyegye AlxV. 1431, zdiege svú vóli NRada 1373; rúcho wzdiegycz na se Otc. 466ª, wzdíegíce věrnému křesťanu kacieř HusPost. 29ª; děje, dějíc- Us. spis. — Part. *děl*, zdlouž. *diel* a zúž. *díl*, *-a* atd., z býv. *dêl-*; některé příklady jsou nezřetelné, na př. staropísmé dyel může se bráti za krátké nebo za dlouhé, staropísmý plur. masc. dyely může býti *děli* nebo zdlouž. *dieli* podle I. 7, a také *dieli* z *dêjali* podle V. 4, a totéž platí o pozdějším a dial *díl*, *-a* atd.; kde vedle dlouhého *diel*, *díl* je ve stejnoplatných rčeních zřetelně krátké *děl*, tu možno i dlouhé *diel*, *díl* bráti do vz. I. 7. Příklady: *děl*, *diel*, *díl*: kam sě diel milující Hrad. 37ª, kamo sě jest potom dyel Kat. 112, kam sě jest dyela má útěcha Krist. 102ª, kam ste svój smysl dyely Štít. uč. 82ª, kam by se dělo, kam se to dělo Us., kam s' te, milé, koně děl Suš. 610, dělo se BartD. 2, 196 (tišň.); hry se díly Hrub. Jg., bylo by se dijlo Melantr. Jg., co se dílo chodHan. 117, dílo se BartD. 2, 151 (slavk.) a j.; *oděl*, *odiel*, *odíl*: jenž odiel ju Hrad. 99ᵇ, kterýž tě přioděl Br. Jg., oděl Us.; odiel jsem tě Ben. Jg., abych jej přiodijl Háj. 144ª, přiodíla s' je Br. Jg., přiodíli ho BrNZák. 68ª; *poděl*: že s' se byl kams ot nás podiel Hrad. 72ª, kam ji (sůl) podiel KolL. 22ᵇ (1603), kam by se (mastidlo) podielo t., kam ste múdrost svú podieli Hrad. 51ª, kam ste vieru i čest svú podieli Troj. 191ᵇ, kam sú tu rybu poděli Háj Jg., kam se s' poděl, poděla atd. Us.; *proděl*: pak-li ť sě jest ten nežit prodyel, talov od ňeho jde LékB. 192ᵇ; zdlouž. *prodíl*: samo se to prodílo Rosa Jg.; *rozděl*: i rozdiela ſie jest voda divisa est Ol. Ex. 14, 21, (smrt) tělo s duší rozdiela Trist. 36; *sděl*, *zděl*, *-iel*, *-íl*: co s' nám milý synu ſdiel Hrad. 72ª, ty s' tak ſdiel t. 45ª, bratr náš dobřě nám jest zdyel DalC. 66, dobřě s' zdyel Pass. 339, to jest proto zdiel Trist. 2, proč to ſdiela Hrad. 31ª, (žena) to jest byla proto zdyela DalC. 20, aby (ty) z nás všecko zdiela (rým: chtěla) TandZ. 169ª, tělo ješto nikdy hřiechu nezdyelo Modl. 53ᵇ, co svě zdyela AlxBM. 1, 17 (rým: domněla), co-li jste ſdieli Hrad. 25ᵇ, jakož zdyely byechu AlxV. 501, (hosté) svú vóli zdieli NRada 536, že jsú k necti nic nezdieli TandZ. 166ª a j.; když byšte všecko dobře zdijeli Hrad. Jg., dobře-li jsem zdíl poselství Solf. Jg., poslové zdíli své poselství Vel. Jg.; *vděl*: (Rachel) wdiela jmě tomu synu Benoni Ol. Gen. 35, 18; *vzděl*, *vzdiel*, *vzdíl*: abych na vy osídlo wzdyel Štít. uč. 41ª, aby (Jeremiáš) wzdyel na hrdlo řetěz Štít. ř. 206ª, (Boleslav) tomu synu wzdhiel bieše Strachkvas DalH. 30, na jeho hrdlo provaz wzdieli Krist. 96ª, tomu lesu Strahov wzdyely DalC. 30 atd., vzděl Us. spis.; (člověk bohu) chválu odjal a na se ji wzdijl ChelčPost. 115ᵇ. — Part. *děv*, *diev*, *dív*: (Alexander) to ſdyew káza vojem vstáti AlxV. 703, oděv se všel do domu Br. Jg., wzdyew na ruku rukavici DalC. 83, jména nám jiná wzdyewſſe Pass. 291; vzděv, oděv se Us. spis.; odijw je Háj. 229ª, zdijwſſe poselstvie

t. 82ª. — Part. *děn*, *-a* atd. z býv. *dên-*; na př. *oděn*: odyen jest ŽKlem. 92, 1, odyen světlostí amictus ŽWittb. 103, 2, odieny buďte operiantur t. 70, 13 atd.; adj. člověka měkkým rúchem odieneho HusPost. 9ª; oděn, oděný Us.; *odien*, *odín*: odín byl Jel. Jg.; *uděn*: koláči dobřě udieny Hrad. 137ª; *vděn*: wdjena buď na ně uzda Jel. Jg.; *vzděn*: toť jiej jmě wzdyeno Krist. 4ª a j., vzděno Us. spis.; *vzdien*, *vzdín*: wzdjna buď uzda na ni Hrub. Jg. — Part. *-tъ*, novotvaré: nadět, nadětý, zdlouž. nadít, nadítý Us. a Jg.; starosty odyetee u pytle opertos Ol. 4. Reg. 19, 2, prostěradlo kterým odětá byla Lomn. Kup. 42ᵇ, jsouce odité Háj. herb. 14ª (zkrác. z dít-), bilym ruchem odzita Suš. — Subst. verb. *děnie*: odyenie arma Prešp. 2024 atd.

Místo tvarů žádaných z *dê-* bývají tvary z *da-*, *dá-*. Ale jen v jistých případech: na př. k složenému *u-dálo se* jest inf. *u-dáti se*, ale k nesloženému *dálo se* není inf. *dáti se*, nýbrž *díti se* stč. *dieti sě*; k témuž *u-dálo se* je praes. (fut.) *u-dá se*, a k *dálo se* není praes. *dá se*, nýbrž *děje se*; atd. Rovněž tak bývá při tvarech žádaných z býv. *dê-ja-* v tř. V. 4, na př. *nadáti se* vedle *nadíti se* stč. *nadieti sě* stsl. *nadêjati sę* sperare. Ve všech případech sem hledících je spolu záměna významu: místo facere je položeno dare. Totéž je v pol. *zdać się* hluž. *zdać so* videri atd., a v stsl. *zdanije* sententia Mikl. Lex. z Men.-Vuk.; v pol. a luž. *zda-* je spolu svědectví, že české *da-*, *dá-* není hláskovou obměnou z *ďá-*, vzniklého stažením z *dêja-*. — V češtině bývá tu v některých tvarech krátké *da-*: pl. 3. stč. *zdadie sě* nč. *zdají se*, impf. *zdajiech sě*, part. *zdaje se*; v jiných dlouhé *dá*: praes. *zdám se* atd., impf. *zdáše sě*, part. *zdálo se*, *údálo se* a j.; o aoristu není dokladu pro tuto věc zřetelných, mohlo býti na př. *udá sě* podle part. udál, ale mohlo také býti a spíše bylo *uda sě*. — Význam výrazů nesložených je vždy imperfektivní, na př. *dálo se* fiebat proti *dalo se* datum est. V těchto případech není tedy č. *dá-* z *da(d)-*, jako v praes. *dám*, *dáš* atd., nýbrž z iterativního *daja-*; a když je nesložené *dá-* z *daja-*, tedy je téhož původu ovšem také složené *u-dá-* atd. Bývalé nesložené *dáti* z *daja-* v V. 4 zaniklo; v tvarech zde míněných přešlo ke vz. V. 1ª: pl. 3. *udají se* ob. *udaj' se* (v V. 4 bylo by ob. *-ou*) atd.

České *da-*, *dá-* je tedy dílem za stsl. *dê-* I. 7, dílem za *dêja-* V. 4. Ale rozdíl tento nejeví se v češtině historické ani na stránce tvarové, ani na významové, na př. perf. *dálo se* může býti i za *dêlo sę* i za *dêjalo sę* atd.; proto nelze tvarů sem hledících lišiti podle této stránky a uvozuji je tedy pospolu. Patří

k *dieti* facere, stsl. *dêti* i *dêjati*: part. *dál*, *-a* atd., na př. (posel) poselstvie své daal jest v tato slova Troj. 10ᵇ, v téj cti ješto j' jemu daala sě Štít. ř. 147ᵇ, by se pravda dala ODub. 95, by se škoda nedaala KolČČ.

276ᵇ (1557), ješto sě j'mu ve sně dalo AlxV. 768, to se nám nikdy nedalo Krist. 106ª, bohdaj bychom též s niú (Marií) dali, chválili čiúš hospodina Hrad. 66ª, ty věci ješto sě daaly Štít. ř. 39ᵇ atd., křivda se dála, dálo se Us.; —

k *nadieti sě* sperare, stsl. *nadějati sę*: praes. *nadám sě* (-*ju* nedoloženo) atd., na př. (duše) se nadagj Kon. 324, nadám se, ani se nenadáš Us.; inf. *nadáti se* Vel. Jg. a Us.; part. *nadál sě*, -*a* atd., na př. nenadal sem sě ŽKap. 118, 81, velmi jsem sě nadala by jeho vypravili ML. 102ᵇ, nenadál jsem se atp. Us.; —

ke *sdieti*, *zdieti* facere, conficere, stsl. *sъděti* componere: part. *sdál*, *zdál*, -*a* atd., na př. anděl zdal poselstvie Štít. ř. 245ᵇ, neb sem nemúdřě zdalь Hlah. 1. Par. 21, 8, jáť jsem zle zdalь t. 21, 17, jestli kto z nás zdal jenž by k jeho necti ſtalo TandZ. 166ª; part. *sdáv*, *zdáv*: když Gabriel zdaw poselstvie bieše otšel Hrad. 64ª; —

ke *sdieti sě*, *zdieti sě* videri; o tom viz zde doleji; —

k *udieti sě* vydařiti sě, cf. koláči dobřě udieni Hrad. 137ª, a stsl. *udějati sę* fieri: praes. *udá*: chléb (i když se nevydaří) sě snie a pivo vypie, ale běda komužť sě žena neuda Štít. uč. 37ᵇ; pak-li sě to vda AlxV. 249 a j., udá se Us.; aor. *udach* (o kvantitě v. zde výše): až sě mu uda pod ten hrad podjíti DalC. 39 a j., když sě j'mu tu da býti t. j. tu 'da m. tu uda ApŠ. 79; part. *udál*, -*a* atd.: byť sě tu vdalo býti AlxV. 11, 97, komu sě tu dalo býti t. j. tu 'dálo m. tu událo AlxH. 1, 28, vdalo sě mu do města jěti Pass. 330 atd.; udáti sě, udá se, událo se atd. Us.

Jiná zvláštnost sloves těchto je praes. -*dí*- místo -*děje*-. Je v dial. pl. 2. *poditě* = podějete BartD. 1, 126 (laš.), k inf. *podieti* nč. *pǫdíti* stsl. *poděti* ponere; — v stč. sg. 3. *nadí* m. *naděje*: ano crčie krvavé struhy, kdež sě hložie v hlavu nady, div že sě leb nerozſady, . . any krví shořaly vlasy Modl. 54ª, k inf. *nadieti* stsl. *naděti* infligere; — a v stč. sg. 3. *sdí sě*, *zdí sě* videtur a pl. 2. *zdíte sě* videmini, o němž viz také v odstavci následujícím. Jsou to vesměs novotvary podle vz. III. 2: k inf. *trpěti*, *bdieti* nč. *bdíti* atp. je praes. sg. 3. *trpí*, *bdí*, pl. 2. -*íte* atd., a podle toho utvořeny také k stč. *nadieti* a *sdieti (sě)* tvary sg. 3. -*í* a pl. 2. -*íte*, a k nč. *podíti* tvar dial. pl. 2. -*itě* (= spis. -*íte*).

Sloveso *sdieti sě*, spodobou *zdieti sě* videri, žádá povšimnutí ještě zvláštního. Má tvary náležité podle I. 7: praes. pl. 3. *zdějí sě*, aor. *zděch sě*. Má dále novotvary právě připomenuté podle III. 2: praes. sg. 3. *sdí sě*, *zdí sě* a pl. 2. *zdíte sě*; k těm druží se také impf. *zdiech sě* atd. A má tvary s *da*-, *dá*- s praes. *sdá sě*, *zdá sě* videtur, *zdadie sě* a *zdají sě* videntur, part. *zdálo sě* atd. K těm pak jest impf. nikoli *zdadiech sě*, nýbrž novotvaré *zdách sě* a *zdajiech sě*; význam *da* = dare byl tu zastřen a tím byla také zatlačena povědomost, že by impf. mělo býti -*dadiech*, srov. *dad*-

v § 59. Kromě tvaru pak žádá zde povšimnutí také význam. Ve *sdieti sě*, *zdáti sě* je předpona *sъ*-. Oboje mělo by tedy býti významu perfektivního, ale jest imperfektivum v češtině staré jako v nové: stč. *sdí sě*, *sdá sě*, *zdá sě* = nč. *zdá se* = videtur, nikoli videbitur. Výklad tomu podobá se mi tento: původní *sъ-dě*- bylo perfektivum, jak toho žádá pravidlo a jako je dosud *zději*, *zděješ* atd.; časem vznikl mechanický novotvar praes. *sdí*-, *sdí sě* atd. podle III. 2; v tom není patrno, že by -*dí* bylo m. *děje*, a proto také není patrno, že by tu byla předpona *sъ*-, není patrna ta věc, která by zde perfektivnost způsobovati měla; novotvaré *sdí*- zdálo se býti slovesem jednoduchým jako *bdí*- atp., bralo se tedy za imperfektivum jako je *bdí*- atp.; a podle toho pojaty pak do významu imperfektivního všecky tvary, které při tomto slovese byly nebo se ještě vyvinuly: pl. 3. *zdějí sě* videntur (proti *zdějí* facient), *zdá sě* videtur, *zdadie sě* a *zdají sě* videntur atd. — Následují některé příklady. Praesens pl. 3. *zdějí sě*: mnozí blázni, slyšiece slovcě výborná, ješto sě jim zdiegy dvorná, letie jako na otržen k nim Hrad. 99ª, (města) ſie zdiegy jako ostrovové OtcA. 354ᵇ. Sing. 3. *sdí sě*, *zdí sě* a pl. 2. *zdíte sě*, novotvary podle III. 2: ni co jiného myslí (Maří Magdalena), jedno tebe (t. Krista, jenž se jí byl zjevil) jmá na mysli a proto snad nedomní sě . . . . i ſdy sě, že již vňuž z uma vyňata Hrad. 41ᵇ (rým nedomní sě: sdí sě), neb kakž mnoho viež bě ve zdi, však sě jemu (Alexandrovi) nic to nezdy AlxH. 8, 16, však sě jemu ničse nezdy AlxV. 2021, zdy mi sě Alb. 78ᵇ, když se nám sdi, bychom sotně potřěbu měli Kruml. 127ᵇ, zdi mi ſie t. 206ᵇ, protož mi sě zdij (rým: na zdi) Trist. 272, zevnitř zdyte se spravedlivi paretis Mam. Jg. Tvary s *da*-, *dá*-: sdat mi sě ežť (panie) ondeno stojie Mast. 225, nezda mi sě AlxM. 3, 16, Hrad. 100ᵇ, zdaa sě Štít. ř. 50ª, ač sě ſda Kruml. 279ᵇ; pl. 3. oni zdadie sě pěkni Brig. 69ª, (obrazové) zdadije se živi býti Lobk. 7ª, (obrazové) se zdadie jakoby živi byli t. Výb. 2, 117, kteříž se sobě umělí býti zdadí Blah. 124, těch (slov) jenž se jakaus zvláštní ušlechtilost míti zdadí t. 231, (obílení hrobové) se zdadj zevnitř krásni BrNZák. 55ᵇ (Mat. 23, 27) a j.; jižto sě zdagij zevna lidem krásni Krist. 83ᵇ, zdagy ſie Brig. 104ᵇ atd.; zdám se atd., pl. 3. zdají se Us. — Impf. *zdiech sě* atd.: každému sě nevěra zdyeſſe DalC. 44, mnohým sě nevěra zdieše DalJ. 103, zdyeſe sě jemu AlxV. 735, poslóm sě to zdyeſe za veliký div Kat. 12, (podkoní) mi sě dvořák zdieše PodkJir. 41 z rkp. 1409. Tvary s *dá*-: tak sě zdaſſe AlxH. 1, 38, Polanóm sě za nimi sto ořóv zdaſſe DalC. 36, každému sě nevěra zdáše DalJ. 44 podle rkp. Ff a Z, Němcóm sě to spíle zdaſſe Hrad. 26ᵇ, vezdy sě j'mu spíle zdaſe t. 143ª a j., tako sě mu zdaſye AlxV. 304 a j., zdaſe sě jim Kat. 14, hrozno sě jim zdaſe t. 156 a j., zdaſſe sě jemu za podobné Kruml. 47ª, (podkoní) mi sě dvořák zdáše PodkJir. 41 rkp. 1459, kobylky sě zdachom videbamur Ol. Num. 13, 34, mnozí ješto sě statečni zdaachu Štít. ř. 120ᵇ; (ona) blízko sě zdagieſſe Kruml. 358ᵇ, (ona) všěch věcí

hbitieyſſie ſie zdagieſſe t. — Aor. *zděch sě* atd.: kdaž mi mój otčík pohynu, zde (sic) mi ſye v noční hodinu, mysléch AlxV. 862. — Inf. *zdieti sě* stč.; s *dá-*: zdáti se Us. — Part. *zděje sě*, zde nedoloženo; s *da-*: zdaje se Us. — Part. *zděl sě*, zde nedoloženo; s *dá-*: nezdalo mně sě hubenéj Hrad. 53[b], (Vršovicóm) ſye nezdalo DalC. 35, to mi ſie vše zdalo zrudňeno tvú krví Kruml. 272[a] atd., zdál se atd. Us. — Subst. verb. *zdánie*: zdánije Hrub. 340[a] a j., zdaanij t. 432[b] atd., zdání Us.

b) *dieti* dicere; slož. *dodieti*, *podieti* a snad ještě jiná. V praes. je sg. 2. *dieš*, 3. *die* atd. až pl. 2. *diete*, impf. *diech* atd., proti stsl. praes. *děje-*, impf. *dějaa-*. To vykládám I. str. 556 sl. stažením; ale vzhledem ke zvláštnostem při slovesu *dê-* vůbec se vyskytujícím a zde pod a) právě vysvětlovaným bude trvám výklad podobnější, že tvary *die-* sem patřící vznikly napodobením tvarů stažených třídy III. 1. *umie-*: praes. sg. 2. *umieš* 3. *umie* atd., impf. *umiech* (v. *umějiech*) atd., a že se tato zvláštnost při *dieti* dicere pro rozdíl od *dieti* facere ustálila.

Praes. sg. 1. *děju*, *-i*, zde nedoloženo; za to je novotvar *diem*: jako bylo sg. 2. *vieš* 3. *vie* atd. a k tomu 1. *viem*, tak i k sg. 2. *dieš* 3. *die* atd. přiděláno 1. *diem*; na př. když dijem někomu Štít. ř. 131[a]; zúž. *dím*: krátce dím Troj. Jg., ať i toho nedodím Rozml. Petr. Jg., dím Us. Sing. 2. *dieš*, zúž. *díš*: a zda dies Hrad. 139[a], ty dijeſſ Štít. ř. 143[a], tak dyeſs dices Ol. Ex. 3, 14, t. 2. Reg. 7, 8, vezmeš přísloví a díš Ben. Jg., díš Us. Sing. 3. *die* zúž. *dí*: dye hospodin ŽKlem. 11, 6, dye vešcek liud dicet t. 105, 48, die vešken liud ŽWittb. tamt., zloděj die Hrad. 131[b], dije sv. Augustin t. j. die Štít. ř. 3[a], král dye dicet Koř. Mat. 25, 40, atd., dí Us. Nestažené *děje* je snad v Tand.: pannu zbav všie roboty a sám buď robotník jejie, čiň to, což kolivěk děje 46, má-li to býti = dicit, a je to v tom případě odchylka pro rým. V dokladech: ve sta děje Ben., v tisíce děje Br. je *děje* = facit, v. zde napřed. Du. 1. *dievě*, *-va*, 2. 3. *dieta*, zde nedoloženo. Plur. 1. *dieme* zúž. *díme*: opět dijeme t. j. dieme Štít. ř. 22[b], zda-li nedijeme právě ež s' ty Samaritan t. 143[a], co dyeme dicemus Koř. Rom. 4, 1 atd., díme Us.; 2. *diete* zúž. *díte*: diete toho dne dicetis ŽWittb. Isa. 4, diete ŽKlem. tamt., tak dyete duši mé t. 10, 2, vy dyéte BiblB. Mark. 8, 29 a j., to diete dicetis Comest. 49[a], tak jemu díte dicetis BrNZák. 148[b], díte hospodáři dicetis t. 153[b], díte dicitis Us.; 3. *déjú*, *-iú*, *-í*: Mohan řěčě dyeyü Čiha pak dyeyü potoku dicunt PilA., dieyu dicent ŽWittb. 51, 8, kak ti dyeyu pravé jmě Mast. 5, dyeyu mi Rubín t. 8, kako tobě dyeyu Pass. 383, jiejžto (řěčě) Mozella dyeyu t. 330, všickni diegiu chválu ŽKlem. 28, 9, jižto diegiu t. 136, 7, tomu znameniú kříž dyegyu DalC. 19, Prokop mi diegy Hrad. 6[b], téj vsi jmě Chotún diegy t. 1[a], když dyegyy k vám Pror. 6[b], dijegij lékaři Štít. ř. 98[b], a dějíť vám BrNZák. 144[b], dějí Us.; chybně *die*,

dí: nesmyslní dye LékB. 293[b], konšelé dí WintObr. 2, 352, artikule literátů dí WintCírk. 974. — Impt. *děj*, *dějte*: zdieg voca MamV. — Impf. *diech* atd.: ač diech si dicebam ŽWittb. 72, 15, ta paní dieſſe Hrad. 103[b], Ježíš dieſſe Krist. 57[b], ten ješto dijeſſe t. j. dieše Štít. ř. 155[b], (dva pacholíky) diešta DalJ. 56 podle rkp. Z, jemužto (dvoru) diechu getzemany Hrad. 79[a], druhému Přěmysl dyechu DalC. 69, jemuž Přima dyechu t. 38 atd.; zřídka *dějiech*: jemuž diechu Sichem a synovi diegiechu Emos Kruml. 143[a]. — Aor. *děch* atd., na př. avšak dyech: mój synu ML. 107[a], když tento hlas jie dodye, tato slova dopověděˇ, inhed atd. Kat. 192, i podie Judith dixit Hlah. Judith 13, 13, (Dobeš) podie dixit t. Tob. 2, 20, tú prosbú hnul se i die k nim Griz. 153[b], služebnice podiechu jí nuntiaverunt Hlah. Esth. 4, 4. — Inf. *dieti*, zúž. *díti*, Us. — Part. *děje*, *dějúc-*, žádané a shodné s nahoře uvedenými tvary praes. pl. 3. *dějú* a impt. *děj*, zde nedoloženo; Jg. uvodí tvar *dě*: sv. Pavel píše k Efezským dě RZvíř. 6, což jest patrně chybný novotvar; rovněž novotvar je nč. spis. *díc*: nedíc nic o kostele TomP. 3, 207, nedíc o Plzni t. 4, 620. — Part. *děl*: tak děl anděl Ztrac. ráj Jg. a Us. — Part. *dèn*, subst. verb. *dění* Jg.

hřěju, *hřieti*, stsl. *grěją*, *grěti* (vedle *grějati* Mikl. Lex., bez dokladů rozhodujících pro I. 7 nebo V. 4) calefacere. V č. jsou z doby starší doklady rozhodné jenom pro vzor I. 7; tvary infinitivní *hřá-*, ukazující do vz. V. 4, jsou až z doby novější a patrně novotvary podle *přeji-přáti*, *přál* atp.; v tom smyslu poopraviti jest udání v I. str. 100, že by *hřá-* bylo přímo z *grěja-*. — Příklady: praes. *hřěju* atd., hřeji, hřeješ atd. Us., hřéju, hřéješ, hřéje BartD. 1, 25 (zlin.); novotv. hřijo atd. t. 2, 180 (tišň.) a j.; — impt. *hřěj* atd., na př. hrzyeyte sě Koř. Jak. 2, 16, hřej Us., hřé BartD. 2, 184 (tišň.) a j.; novotv. hřij, hří t. 2, 92 (nezam.), zkrác. hři, zehři se t. 165 (brn.), t. 104 (letov.) a j.; — impf. *hřějiech* atd., na př. (ty) sě hrzyegyeſſe Vít. 39[a], Petr sě hrziegieſſe Hrad. 83[b], chudí na slunci sě hrziegiechu ML. 75[a]; — aor. *hřěch*: jehožto (synáčka) matka přituli a ſhrzie svými prsmi Vít. 106[b], tak sě jiej nohy zahrziechu Pass. 23; — inf. *hřieti* atd.: ni j'ho (zlí dobrého) mohú v srdci ſhrziety Hrad. 51[b], ty se nemóžeš ſhrziety Štít. uč. 38[a], chtě sě ſhrzieti u téhož ohně Lobk. 118[a]; zúž. zahřjti Br. Ag. 1, 6, ohříti vodu Vel. Jg., hřjti Beck. 1, 108, hřít chod. 34, krkon. 54, BartD. 1, 25 (zlin.), hříť t. 92 (kel.) a j.; zkrác. hřit t. 2, 107 (jev.), hřiť t. 43 (kojet.) a j.; novotv. podle praes.: hřejt, řejt Us. podkrk., řejt Kotsm. 6 (doudl.); zehřět BartD. 1, 90 (stjick.), hřet t. 2, 259, (žďár.); novot. podle V. 4: hřáti, hřát Us., hřať, hřoć (ze hřáti) BartD. 1, 130 (laš.), hriať t. 44 (břez.) a slc.; — part. *hřěl*, zdlouž. *hřiel* atd.: ſhrzyel sě jest i řekl: ſhrzyel sem sě Pror. Isa. 44, 16, neſhrziel sem sě ML. 124[a], až sě den ohrziel Ol. 1. Reg. 11, 11, ſhřel ſe Kladr. Isa. 44, 15, zahřel t. 1. Reg. 11, 11, rozhřel t. Ezech. 24, 11, nezahřel-li ſe t. Job. 31, 20, až se zahřel Br. Jg.,

bych se zahřil Pam. 3, 148; by tvá rozněta (roznícení) mě k dobrotě ſhrzyela Rúd. 11[a], ohřela se hůlka v rukou Přísl. XVI. stol. v ČČMus. 1829, 4, 71; (srdce) rozhrzelo ſye concaluit ŽGloss. 38, 4, rozhrzielo sě ŽWittb. tamt., Shrzielo sě ŽKap. tamt., když slunce sě ohrzielo Ol. Ex. 16, 21, ſhrzielo sě jest tělo t. 4. Reg. 4, 34, (slunce) se zahřelo Kladr. Ex. 16, 21, zahřelo se Ben. Jg.; by sě ſhrzyely calefiant Pror. Isa. 47, 14, to miesto kdež sú sě ſhrzieli Lobk. 117[b], když sme se pohřjli Har. 2, 186, tak se hříli a potili Lab. 15, 3; tak sě jemu nohy ſhrziely Pass. 517, nohy rozhrzyely sú sě Pulk. 22[a]; hříl, hříla chod. 34, podkrk. 54, hříl BartD. 2, 179 (tišň.), hřił t. 1, 7 (zlin.), zehříła t. 340 (též); zkrác. hřil t. 2, 200 (třeb.) a j.; novotv. podle praes.: zařel Kotsm. 7 (doudl.), zahřel BartD. 2, 259 (žďár.), zahřéł sa t. 1. 84 (stjick.); novotv. hřejł, zahřejł sa t. 52 (dol.), též podle praes.; novotv. hřál, hřáti Us., BartD. 2, 259 (žďár.) a j., hřał, hřół, -a atd. t. 1, 130 (laš.), hrjał t. 43 (hroz.), slc. hrial; — part. *hřěv*, zdlouž. *hřiev*: (ono) rozьhrzievь sie hynieše Hlah. Sap. 16, 27; novotv. *hřáv* Us. spis.; — part. *hřěn* zdlouž. *hřien* zúž. *hřín*: když (pocestný) jest ohrzien Ol. Job. 31, 20, ohrzienь Hlah. tamt.; ty věci stydnú, leč budú zahřeny Rhas. Jg.; zahřín Jg.; stč. *hřět*, zdlouž. *hřít* a opět zkrác. *hřit*: (olej) móž ſhrzet býti Sal. 572, vosku ſhrzeteho u ohně t. 406, zařetej Kotsm. 7 (doudl.), zahřito bylo srdce Beck. 2, 406, hříté BartD. 2, 179 (tišň.) a j., zehřítý t. 1, 7 (zlin.) a j.; novotv. *hřát*: rozhřatý Beck. 1, 372, zahřát, uhřát Us., hřaty, hřoty BartD. 1, 130 (laš.), slc. hriaty; — subst. verb. *hřěnie, hřienie*: hledají zahrzienie mateřina Vít. 106[b]; *hřání* Jg. a Us.; *-tí*: hřetí Jg.

chvěju, chvieti, chvěti, stsl. *chvěją sę* (inf. *chvêjati sę* Mikl. Lex. bez dokladů rozhodných) moveri: praes. *chvěju (sě), chvěješ* atd., na př. (ty) se chvěješ jako trest na bahně Troj. Jg., povětří plachty chvěje t., pták chvěje křídloma Kom. Jg., (lvům) se hřívy chwiegy Otc. 411[b]; jenž se chvěje ČechNezn. 54, chvěje se Vrchl. Bar-K. 289; chvěji, chvěju se, chvěješ se atd. Us.; — impf. *chvějiech sě*, na př. mysl Medee chwiegiſſe se Troj. 21[a]; — inf. *chvieti sě*, chvét se BartD. 1, 77 (rožn.), zúž. chvíti se Br. Jg., a nezdlouž. chvěti se Us.; — part. *chvějě sě*, adj. třtino větrem se chvějící Vrchl. Bar.-K. 288; *chvěl sě* a podle inf. zdlouž. *chviel sě* zúž. *chvíl se*, na př. jiní se chvěli Kom. Jg., třásli se a chvíli Streyc. žalm. Jg. — Odchylky spisovatelů některých: (já) se chvím ČechNezn. 20, (tušení) myslí zbožnou chví t. 17, (duše) v nadšení se chvíc t. 70, ty se chvíš Vrchl. BK. 332, struna chví se Majer. fys. Kott.

pěju, pieti, pěti recitare. Podle praes. stsl. *poją* rus. *poju* atd. bylo v slabice kořenné *-oj-*; v praesentním *poj-* patřilo tedy *j* ke kořenu, nikoli ku příponě. V tvarech infinitivních začínala se přípona vždycky souhláskou, bylo tedy *-oj-* téžeslabičné a měnilo se v *-ê-*, srov. I. str. 20, na př. v inf. stsl. *pê-ti* č. *pě-ti* atd. V češtině tvary praesentní *poj-* se nedochovaly,

jsou tu za ně tvary *pě-j-*, patrně novotvary podle inf. V č. *pě-j-* patří *j-* ovšem ku příponě a sloveso je tedy všecko v tř. I. 7. — Na př. praes. *pěju* atd.: Spiegeſli jej (páteř) Pass. 453, zapiege kokot Hrad. 79[a], mnišie pyegyu DalC. 24, jak v první hodinu ve dne pyegy Štít. uč. 125[b]; „děti pějau páteř“ Moravci říkají Blah. 185; pěji, -u, pěješ atd. Us.; — impt. *pěj*: páteř jeden ſpiey Pass. 483, ſpyey toliko páteřóv Štít. uč. 139[a], pěj Us.; — impf. *pějiech* atd.; jenž piegieſſe OtcB. 114[a], když piegiechu Pass. 331; — inf. *pieti, píti*: pijeti žaltář HrubPetr. 28[b], několik páteřuov pijti ChelčP. 181[a], otčenáš ſpijti VšehK. 55[a]; zkrác. *pěti* Us., pro rozdíl od píti - piji; — part. *pějě*: pyegycze své hodiny Štít. uč. 125[b], když (Petr) kokota slyšel pyegycze Hod. 41[a], pěje, pějíc Us.; — part. *pěl* zdlouž. *piel*: peli ſu cecinere t. j. pěli ŽGloss. Joh. b. 7, tu každý ſpijel některý páteř Lobk. 84[a], pěl Us.; — part. *pěn* Us.; — subst. verb. *pěnie*: pienye mé ŽKlem. 70, 6, pění Us.

sěju, sieti, stsl. *sěją, sěti* serere, seminare. Tvary infinitivní jsou také ze *sěja-* ve vz. V. 4. v. t. — Praes. *sěju* atd.: ten jenž ſiege Krist. 53[a], ktož ſiegiu ve slzách ŽKlem. 125, 5, ſieyu ŽWittb. tamt., (zahradníci) ſyegij Štít. ř. 188[b], (ptáci nebeščí) neſyegi Koř. Mat. 6, 26 atd., seji, -u, seješ Us.; novotv. siju, siješ BartD. 2, 160 a 177 (brn.) a j. — Impt. *sěj* atd.: ſieyte pole Ol. Gen. 47, 23, t. 4. Reg. 19, 29, atd., sej, sejte Us., *séj* BartD. 2, 156 (slavk.), nasé t. 184 (tišň.); novotv. *sij, sí* zkrác. *si*: nasi t. 104 (letov.); v době přehlásky *aj - ej* je zvratnou analogií *saj*: ztluc skořepiny na prach a proſay čistě Chir. 39[a], zetřiž to spolu a proſſay čistě t. 171[a], (piesek) ztluc a proſſay t. 271[b]. — Aor. *sěch* z býv. *sêchъ*; doklad: přišed nepřietel i naſie kúkole EvZimn. 12 může se bráti za *nasě* podle I. 7 i za *nasie* podle V. 4. — Inf. *sieti* může býti ze *sêti* I. 7 i ze *sêjati* V. 4. Příklady: v jich mysli rač wſſiety siemě věčného života Pass. 39, (Jason) měl zuby na pole wſieti Troj. 5[b], (moukou) komnětu poſieti Trist. 181; dědinu ovsem oſeti KolČČ. 1746 (1552); zúž. *síti*: (úhor) se zaſyti jmá KolČČ. 174[b] (1552), aby počal vorati neb ſytij t. 270[b] (1587), oſyti semenem KolEE. 2[a] (1652), síti Us., šić BartD. 1, 130 (laš.) a j.; v dial. *set* BartD. 1, 25 (zlin.), *séť* t. 39 (súch.), *sejt* t. 2, 245 (žďár.) a Us. podkrk. a j., jakož i *séjat* BartD. 1, 13 (zlin.) jsou novotvary podle praes. seju, séju utvořené. — Part. *sějě* atd.: siemě wſiegicz Ol. Deut. 11, 10, wſegycz Otc. 299[b], ſiegiuce sěmena svá ŽKlem. 125, 16 atd., seje, sějíc- Us. — Part. masc. *sěl*, sklesnutím jotace *sel*; zdlouž. *siel*, zúž. *síl* a z toho opět zkrác. *sil*; fem. *sěla* atd.; v dokladech staropísmých často nelze poznati, mají-li slabiku krátkou či dlouhou. Příklady: ješto s' wſſiel Pass. 596, aby ſyel ut serat Pror. Isa. 28, 24, (rataj) by ſiel Kruml. 246[a], což jsi ſiel Comest. 171[b], Isák poſiel tu dědinu Ol. Gen. 26, 13, (Jason) rozſiel je (zuby býkův) na poli Troj. 27[a], kdo by ſyel ji (zemi) Ben. 4. Esdr. 16,

25; oral i ſel Otc. 105ᵇ; ktož ſijel KolA. 1512, aby woſijel t. 1521; by kdo ſýl Háj. herb. 375ᵃ, nasíl Blah. 274 (prý inepte a mor.), aby woſyl KolČČ. 270ᵇ (1587), ſýl Nudož. 66ᵃ; doklady plur. masc.: obſieli sú děding seminaverunt ŽKlem. 106, 37, ſyely pole ŽWittb. tamt., ſeli ŽGloss. tamt., ješto ste vy neſiely Krist. 53ᵃ, vietr ſieli a vicher budú žieti Lit. Hier. Paul. obs., ſieli Kladr. žalm. 106, 37, když sú ji (zemi) poſieli oráčkové Otc. 132ᵇ atp. mohou se bráti za *sěli* I. 7 i za *sieli* V. 4; co ste neſely Otc. 437ᵃ, podle I. 7; bychom neoſyli KolA. 1515, aby rolí woſyli KolČČ. 307ᵃ (1560) = síli, zúž. ze sieli, a snad již zkrác. sili; nč. sel, seli Us., sil, sili Us. místy; mor. sél BartD. 2, 177 (brn.), séł, -a, -o t. 1, 139 (rožn.) a j. — Part. *sěn* stsl. *sênъ*; rač přijieti novo ſyene plémě Pass. 596, slovo ješto jest bylo wſieno Lit. Mark. 4, 15; *sět* stsl. *sětъ* MiklLex., sklesnutím jotace *set*, a také zdlouž. *siet*, *sít*: na obilí ſyetem Řád pz. 54, siemě (jest) wſieto ŠtítOp. 219, rolí nebude-li poſieta t. 25, wſieto bude Brig. 62ᵇ; dědina oſeta KolA. 1512, jakž dědida woſeta bude KolČČ. 111ᵃ (1554), semeno musí ſeto býti Beck. 1, 424; (dědina) oſijeta KolA. 1515, na rolí oſýtém Háj. herb. 150ᵇ, země neoſytá Puch. 298ᵃ, woſyto bylo KolČČ. 56ᵃ (1545); set Us. — Subst. verb. *sěnie*: oſienie genimina ŽGloss. 64, 11, oſſyenye Pulk. 154ᵇ t. j. osěnie, nč. osení Us.; psané ſyenye segetem Ol. Deut. 16, 19, může býti sěnie podle I. 7 i sienie podle V. 4; *sětie*: slova božieho neſietie HusPost. 35ᵇ, dědiny s oſetijm KolČČ. 245ᵃ (1556), na jedno oſetj KolEE. 2ᵇ (1635), setí Us.

směju, *smieti* audere, v. v tř. III. 1, § 125.

spěju, *spěti* properare, koř. *spē-* z pův. *spē-* Brugm. II, 1060. Tvary jeho a doklady viz nahoře v § 102.

Kromě toho jsou tu v nč. novotvary *kleji* atd. za býv. *klnu* atd., v. § 88, a *pleji* atd. za býv. *plevu* atd., v. §. 73.

108. Slovesa s kořenným *-u*.

Jsou dvoje: a) jedna mají *-u-* jen v tvarech infinitivních, a naproti tomu v tvarech praesentních *-ov-* a příponu kmene praesentního *-o*, *-e*, na př. *plu-*, inf. psl. *plu-ti* č. *plú-ti*, praes. psl. *plov-ą*, *plov-e-šь* atd., č. *plov-u*, *plov-e-š* atd.; b) druhá pak mají *-u-* také v tvarech praesentních a příponu kmene praesentního *-jo*, *-je*, na př. *ču-*, inf. psl. *ču-ti* č. *čú-ti*, praes. psl. *ču-ją*, *ču-je-šь* atd., č. *ču-ju*, *ču-je-š* atd.

Druhu zde vyloženého a) jsou slovesa *plúti* praes. *plovu*, psl. *pluti*, *plovą*, a *slúti* praes. *slovu*, psl. *sluti*, *slovą*, z koř. pův. *pleu-* a *kleu-*. Kořenné *-eu-* dává do slovanštiny před souhláskou (téžeslabičné, v tvarech infinitivních) *-u*, na př. inf. psl. *pluti*, *sluti*, č. *plúti*, *slúti* atd.; a před samohláskou (různoslabičné, v tvarech praesentních) *-ov*, na př. praes. psl. *plovą*, *slovą*, č. *plovu*, *slovu* atd., srov. I. str. 19 a Brugm. II, 915. Ale

časem vznikají analogií novotvary a jest na př. podle inf. *plu-*, *slu-* také praes. *plu-je-*, *slu-je-* atd. Doklady tomu zde následují.

plovu, *plúti* fluere, a odtud navigare. Praes. sg. 1. *plovu*, 2. *plóveš* n. *ploveš* atd.: řěka plowe PilA., vosk jenž plowe ŽKlem. 57, 9, ta voda (řeka Sázava) pod klášter plowe Hrad. 4ᵇ, z jejie hrobu plowe olej Kat. 196, kdež je (město) řeka oplowe t. 4, z trojicě osoba pluowe Vít. 17ᵇ, pluowe t. 3ᵇ, odkad plowete . . do Konstantinopoli plowemy . . tak právě poplowete Pass. 481, poplowu vody fluent aquae ŽKlem. 147, 18, (moře) po ňemž plowu pútníci k božému hrobu AlxV. 606. Novotv. *pluji*, *-u*, plueš atd. Us. spis., pluju BartD. 2, 53 (přer.) a j. Impt. *plov* atd.: plow jako rosa mluva má fluat ŽKlem. Deut. 2, Ol. tamt., plowte na levo, tady neplowte Pass. 481; novotv. *pluj* Us. spis. — Impf. *ploviech*: (žena) přěs moře plowieſſe Pass. 287, plowieſſe t. 481, plowyeſſe t. 218, t. 402, hory jako vosk plowiechu fluxerunt ŽKlem. 96, 5, krvavi potoci plowyechu DalC. 27, vody v pusté moře plouiechu Ol. Jos. 3, 16, plowiechu zase remigabant Kladr. Jon. 1, 10. — Aor. *pluch*: Achilles a Patroclus przypluchu Troj. 80ᵃ. — Inf. *plúti*: káza jiej do Konstantinopoli pluti Pass. 481 atd., nč. plouti Us., plut BartD. 1, 6 (zlin.) a j. — Part. *plova* atd.: na moři plowa navigans Otc. 298ᵃ, otdach se na moře a šťastně plowa kázach atd. Troj. 222ᵇ, krev po kopí plowuczy k Longinově rucě přijide ML. 120ᵇ, matka za moře plowucz utonula Pass. 289, tu sme plowucze viděli mnoho delfinuov Lobk. 24ᵇ. Mylnou analogií *plově*, *-íc-*: pes po vodě plowe (sic) ukruch masa v ústiech jmějieše Baw. 43 (rým: slově), plowycz Brig. 50, plovíc DalJ. 105 z Lup., ploviec Troj. Jg. V Ol. Sap. 16, 22 čte se: (sníh a led) nepluce rózno non tabescebant; chyba. Nč. plova, plovouc- a novotv. *pluje*, *plujíc-* Us. — Part. *plul*, *plúl*: krev plula jest ML. 6ᵇ, srdce sě rozplulo t. 8ᵃ, pluli sme Lobk. 28ᵃ, plauli sme t. 27ᵇ (2), Pref. 77, t. 79, připlaul VelKal. 303, plaula t. 142, odplul MalýAmer. 4, 83, vyplouli t. 82, plúl, plól BartD. 2, 164 (brn.) a j. — Part. *pluv*: otec za ní pluw viec sě nevrátil Pass. 289, vpluwſſe šest mil Lobk. 155ᵃ. Part. *plut*, z něhož subst. verb. *plutie*: plutie nečistoty fluxus Ol. Lev. 15, 30; a **ploven*, z něhož subst. verb. *plovenie*: na przyeploweny Arnona in transcessu Pror. Isa. 16, 2. — V usu ob. sloveso toto namnoze zaniká a nahrazuje se slovesy významu příbuzného *téci*, *plavati*, *plaviti se*: stč. řěka plove nč. teče Us., stč. part. pes plowe (m. -a) ukruch masa jmějieše nč. plavaje, stč. plovete (na lodi) nč. plujete Us. spis. atd. — Z praesentního *plov-* a kontaminací s *plavati* praes. *plavám* a *plavu* atd. (v. § 166) vzniklo novotvaré *plova-*: inf. *plovati*, praes. *plovám* a *plovu*, part. *ploval* atd., s význ. = natare; na př. ryba plove Us. — Diál. *plyvu*: hlava po Dunaju plyve Suš. 129, je z *plývati*.

slovu, *slúti* nominari, clarum esse. Praes. sg. 1. *slovu*, 2. *slóveš* n.

sloveš atd.: (já) nevěstú ſlowu Kat. 4, (ty) ſlowes svět AlxV. 1949, (sv. Jakub) zzlowe veliký ApD. d, ta voda Sázava ſlowe Hrad. 4[b], ſluowe Vít. 3[b], t. 17[b], tě obě hoře ſloweta Sinai Mand. 24[a], my wſloweme ŽKlem. 19, 8, těch ješto serafin ſlowu Štít. uč. 67[a]; mylnou analogií také pl. 3. *-í*: kteříž křesťané ſlowj Klekl. 2; novotv. *sluji* atd.: ješto ſluge duha vodná BrigF. 68, jest a sluje místodržící Vel. Jg., jak to město sluje neb slove Rosa Jg., Byzant ſluge Beck. 1, 379, já sluji Ahasver Vrchl. BK. 289. Impt. *slovi* atd.: aniž slovte mistří EvZimn. Rozb. 708. Impf. *sloviech* atd.: lovec Hovora ſlowyeſſe DalC. 85, ten člověk Menna ſlowieſſe Hrad. 9[b], Elifar zlouieſſe AlxB. 3, 32, dvě ženě Lamechově ſlowieſta Ada a Sella Kruml. 47[b], jiní jako bozi ſlowyechu Hod. 84[a]. Inf. *slúti*: chtěli sú ſlvvty mistři Štít. ř. 135[b], ſlvvty t. 84[b]. Part. *slúl*, *slul* atd.: Adam ſlul člověk Kat. 116, jeho chvála ſlula spoře t. 4, město Nikosia ſlulo t., ostrov ſlaul Leukas Pref. 8, ſlaul Beck. 1, 3, VelKal. 6 a j., ſlaula t. 200 a j., ſlaulo t. 105, ſlauli t. 17 a j., ſlauly t. 115 atd. — Nč. praes. slovu, -eš i novotv. sluju, -eš, impt. sluj, inf. slouti, part. slova, -ouc-, part. slul Us. spis.

řevu, řúti, stsl. *revą, rjuti* rugire. V stč. jsou tvary slovesa tohoto dvoje: jedny *řev-* (v praes. a j.) a *řv-a-* (v inf. a j.), druhé *řu-j-* a *řu-*. Sloveso je tím zdvojnásobeno: je na př. praes. *řevu* a také *řuju*, a jest aor. *řuch* a také *řvach*. Dvojnásobnost tato není však odevždy a jest otázka, které z tvarů těch jsou původní, a které podružné. O tom poučují nás doklady, z nichž vysvítá, že praes. bylo *řevu*, a naproti tomu že *řuju, řiji* je pozdní novotvar, atd. Bylo tedy i v č. původně praes. *řevu* inf. *řúti*, jako bylo stsl. *revą* a *rjuti*, a sloveso náleží tedy do tř. I. 7, jako *plovu-plúti*. Na pohled hlásí se *řevu-řváti (řъvati)* do tř. V. 3[a] k *zovu-zváti (zъvati)*, ale tu bylo by nesnadno vyložiti pouhou analogií tvary *řu-*; proti domněnce pak, že by bylo bývalo nejprvé *řuju-řváti* podle vz. V. 3[b] *kuju-kovati*, svědčí doklady a svědčí *řva-* (místo **řeva-*, vedle *kova-*). — Jde ještě o výklad stč. *řva-* v inf. *řváti*, aor. *řvach* atd.; pro ně byl vzor v slovesích *zovu, beru, deru* atp.: podle *zovu-zváti (zъvati), beru-bráti (bьrati), deru-dráti (dьrati)* atd. vyvinulo se také *řevu-řváti (řъvati)* atd. — Odtud dostává se *řv-* časem také na místo náležitého *řev-* a jest na př. za starší praes. *řevu* později *řvu*; a naopak dostává se *řev-* na místo náležitého *řv-* a jest na př. za č. inf. *řváti* dial. *revať* (slc.), *řivať* (ze *řév-*, jemn.). — Praes. sg. 1. *řevu*, 2. *řéveš, řeveš* atd., pl. 3. *řevú*. Na př. aj (já) rzewu srdcem žádaje se obinúti smrti Štít. uč. 149[b], když v lese zařevu všecky je (zvířata) rozženu RZvíř. (lev.); zarzeve zvuk Hlah. Job. 37, 4, zarzewe Ol. tamt., lev ústavně rzeue Ol. Sir. 27, 11, lev když rzewe Koř. Zjěv. 10, 3, která kráva mnoho řeve Smil. přísl. v ČČMus. 1827, II. 70 (ve Výb. 1, 842 řve, mylně), hovado zřeve Trist. 278, (diábel) rzewe GestBř. 67[a], (ďábel) jako lev rziwe RokycMus. 667[b], rzewe nebe hromobitím Troj. 212[b], lev když rzyéwe Ben. Zjev. 10, 3, kto uslyšel osla an rzijewe Blázn. 156[a], slon rziwe Roh. 181[a], osel rzywe t., (osel) říve Vel. Jg.; potóčkové rzewu Pass. 87, lvové rzewu Modl. 76[a], štenci rzewu ŠtítOp. 382, rzewu rugiunt Ol. Bar. 6, 31, kola řevú Smil. přísl. ve Výb. 1, 842, rzewu jedni po druhých ChelčP. 142[b], rzewú křičíce Ben. Jg., když (kněží) žalmy své rzewý Blázn. 171[b], krávy neřewau Hořek. 18[b], řevau křičíce Vel. Jg. Dosud tak v nářečích: to dítě řeve Duš. jihoč. 2, 32, kráva říve BartD. 2, 182 (tišn.), řive t. 267 (jemn.), revem Hatt. slc. 134. Analogií *řvu* atd.: řvu Br. Jg., Rosa 194, ržwu Drach. 103, diábel jakžto lev rzwe a ſſpula ſye ROlB. 11[a]. Novotv. *řuju, řiji*: dobytek rzyge Pass. 615, ohaři řijí Smil. přísl. ve Výb. 1, 842. — Impt. *řevi* atd., nedoložen: *řvi, řvěte* n. *řvete* Us. — Impf. *řeviech*: velmi rzewiech rugiebam ŽKlem. 37, 9, ŽKap. tamt., rzewyech ŽPod. tamt., rzeviechь Hlah. tamt., zvieřata řeviechu DalJ. 105 podle rkp. Z; novotv. *řujiech*: velmi rzugiech ŽWittb. 37, 9. — Aor. *řuch* atd.: Vlasta wzrzyu jako nedvědicě DalC. 15. Vlasta vzři DalJ. tamt. podle rkp. V a j.; novotv. *řvach*: Vlasta zeřva DalJ. 15 podle rkp. L, zařva tamt. podle Ff, (Ježíš) zarzwa duchem infremuit Koř. Jan 11, 33, jeden obraz (modla) zerzwa Comest. 164[b]. — Inf. *řúti*, zde nedoložen. Novotv. *řváti*: počě rzwati Pass. 610, hospodin rzwaty bude rugiet Pror. Jer. 25, 30, máš rzzwati Kruml. 323[b], kde by měl skot řváti tu kola řevú Smil. přísl. ve Výb. 2, 842, řváti atd. Us.; jiný novotv. v nářečích podle praes. *řev-*: revať slc. (praes. je tu revem), řivat BartD. 2, 267 (jemn., praes. je tu řivu, m. řívu ze řévu). — Part. *řeva, řevúc-*: jako lev rzewa ŽWittb. 21, 14, ŽPod. tamt., lev počě rzewa sěm i tam běhati Pass. 352, rzewa t. 532, jako lev rzewa Kat. 176, hospodin rzyewa rzwaty bude Pror. 25, 30, lev rzewa obcházie Hug. 256, (nepřietel) chodí rzewa t. 258, štenec rzewa rugiens Ol. Súdc. 14, 5, jako lev rzyewa EvOl. 154[a], jako lev rziewa Otc. 5[a], lapaje a rzewa Kladr. žalm 21, 14, (lev) náramně rzewa Ben. Súdc. 14, 5, král (Václav) zařeva upadne v šlak Žíd. v ČČMus. 1827, IV. 92, jako lev lapaje a řeva Vel. Jg.; ščeňata lvoví rzewucze ŽWittb. 103, 21, mláďata rzewucz ŽPod. tamt., ščenci rzewucz ŽKap. tamt., ščenci rzevuce Hlah. tamt., zvieřata řevúce ploviechu DalJ. 105, když se vracovali rzewucze Adam 200[b], krávy rzewuce Hug. 175, (krávy) rzewucz mugientes Ol. 1. Reg. 6, 12, řewuc Kladr. tamt., rzewúcze Ben. tamt.; slc. revúc; mylnou analogií -íc: rzeuíce rugitus emittunt Ol. Job. 39, 3; adjekt. jako lev rzewuci ŽKlem. 21, 14, rzewuczy ŽKap. tamt., hlas rzewuczi Lit. 2. předml. k evang., hlas zvieřat rzievucichь Hlah. Sap. 17, 18, lvové rzewuczij Ol. Sof. 3, 3, zvieřat rzewuczych t. Sap. 17, 18, lev rzewuczy Troj. 96[b], lva rzewuczieho t. 33[a], rzewúczijeho Ben. 4. Esdr. 12, 31, lev řewaucý Cis. z r. 1614. Analogií *řva, řvúc-*: lev řvúcí (vyps. Jos. Truhlář z KřižA. 136), lva rzwuczyeho HymnOp. 177[b], řvaucí Vel. a Kom. Jg., řva, řvouc-, řvoucí Us. Novotv. *řujě* atd.: lev velmi rzygie počě ocasem v zemi bíti Pass.

535, ščenci lwowe rziugiucz ŽKlem. 103, 21, ot hlasu rzygyczych bojovníkuov Pror. Jer. 8, 16. Part. *řul*: (zvěř) rſula AlxB. 5, 26, Maxenc zarzyl jako ze vzteklého ducha Kat. 182; novotv. *řval*: rzwal sem Kruml. 420ª a j., řval Us. Part. *řuv* nedoloženo; *řvav*: zarzwaw pohan Vít. 90ᵇ, (Ježíš) zarzwaw duchem ingemiscens Koř. Mark. 8, 12, Apollon zarzwaw Apoll. 147ᵇ. Part. *řván*: řváno Us. Subst. verb. *řvánie*: řwánj Br. Isa. 5, 29, t. Ezech. 19, 7, t. Zach. 11, 3; řvaní Us.

Druhu nahoře vyloženého b), v němž kořenné *-u-* je v tvarech nejen infinitivních, nýbrž i v praesentních, a kmen praesentní má příponu *-jo, -je*, jsou:

čuju, čúti. Praes. sg. 1. *čuju* přehlas. *čiji*, 2. *čuješ, čiješ* atd.; na př. chziuyu to po tvém vzdýchaní Jid. 164, hospodina na sě sě hněvajíce neczygyu Pass. 465, já czigi NRada 928, zda neczygeſs Otc. 433ᵇ, (had) když sě plodem sbožen chziuge LMar. 63, Priamus čzige že se to úkladně děje Troj. 202ª, pak-li král poczyge že jeho vzkázaním pohrdáte t. 11ª, (kůň) z daleka čzige boj Ben. Job. 39, 25, na tobě to chzugem AlxBM. 6, 26, pro své hřiechy czygemy pomstu Modl. 8ᵇ, jste zemdleni aniž čzygete kterých pomocníkuov Troj. 192ª, ani znají ani czygyy Pror. 33ᵇ, czzygij smyslové moji Ol. Reg. 19, 35 atd., čiji, čiješ atd. Us. spis. Bez přehlásky: čuju, čuješ Us. Jg. Ze stč. sg. 2. *čuješ*, vkládaného do vět bez jiného připojení a skleslého tu ve význam adverbialní, vyvinulo se stč. příslovce *čúš, čiš*, v. Listy filol. 1880, 295 sl. — Impt. *čuj* atd.: tak czug sentiat ŽWittb. Athan. 226ᵇ, o pánu bohu čzígte v dobrotě Kruml. 351ª, čij Us. spis., ob. čuj. — Impf. *čujiech* atd.: (MMagdalena) již neczugieſſe Hrad. 30ᵇ, jejie srdéčko čigieše že syn jejie má přijeti Baw. 290. — Aor. *čuch* atd.: rozczyuk m. rozčiuch Kat. v. 1700 (srov. Listy filol. 1882, 309), vczych vóni Brig. 22ª, (žena) poci na těle sensit Koř. Mark. 5, 29. — Inf. *čúti* atd.: nemóžeme czijty té drahé manny Štít. ř. 91ª atd., čítí Us. spis., bylo čout o vojně Hněvk. Jg., čut BartD. 1, 7 (zlin.), čuť t. 205 (val.), čôť t. 2, 81 (olom.), slc. čuť. — Part. *čujě* atd.: v žalosti sebe neczygucz Pass. 287, (MMagdalena) czigiczy již nečujieše Hrad. 30ᵇ atd., čije, čijíc- Us. spis. — Part. *čul* atd.: neb sem tebe (sv. Ducha) nepoczil Krist. 112ᵇ, poczyl na sobě ránu Ben. 2. Par. 26, 20, by uczyuli ŽKlem. Deut. 29, abychom czyly tvú vóni Modl. 34ª atd., čil Us. spis.; aby jej čul Br. Jg., počúł BartD. 1, 192 (mor.-slc.), učuła t. 180 (též), ňečú (m. ňe-čuł) t. 86 (stjick.). — Subst. verb. *čutie*: czytym Rúd. 31ª (sg. instr.), čití Us. spis.

chruju, chrúti. Praes. chruju, -i, chruješ atd., impt. chruj, inf. chrouti, -t, part. chrul atd. Us.; dokladů starších nemám.

-uju, -úti (*ob-* atp.). Praes. *-uju* atd.: ſzuge třěví Ol. Deut. 25, 9, obuji atd. Us. — Impt. *-uj*: obug ſye Koř. Skutk. 12, 8, obuyte nohy Hug. 210, szug střevíc Ben. Jos. 5, 16, obuj atd. Us. — Aor. *-uch*: ta panna ſzv obuv ML. 134ᵇ, jenž (obuv) ſzu Ol. Ruth. 4, 8, sluhy obnaživše ji i ſzuchu Kat. 3016. — Inf. *-úti*: obouti Us. slc. obuť atd. — Part. *-ujě*: (sv. Václav) tomu škorně ſzugye utieráše DalC. 27, obuje, -íc Us., hned pujdu obuja čižmičky Suš. 673. — Part. *-ul*: szul člověk střevíc Ben. Ruth. 4, 7, když jsú je wobuli t. 2. Par. 28, 15, obul Us., zoul, oboul chod. 58, Duš. jihoč. 2, 55, obúl BartD. 2, 147 (slavk.) a j. — Part. *-ut*: obut atd. Us.

Kromě toho jsou tu některé novotvary, zejména: novotvary praesentní těch sloves, jejichž tvary infinitivní na pohled sem ukazují, na př. praes. *duji* impt. *duj* part. *duje* atd. místo *dmu-dmi-dma*, srov. § 88, praes. *pluji* impt. *pluj* part. *pluje* atd. místo *plovu-plov-plova*, viz v první části tohoto §; a naopak novotvary infinitivní těch sloves, jejichžto zase tvary praesentní sem ukazují, na př. praes. *kuju* inf. *kovati* part. *koval* atd. a novotv. inf. *kouti* part. *kul* atd., srov. § 192.

Třída druhá.

109. Do třídy této patří slovesa, jejichžto kmen infinitivní má příponu kmenotvornou psl. *-nǫ* č. *-nu*, na př. *mi-nǫ-* č. *mi-nu-* v inf. psl. *minǫti* č. *minúti* z koř. *mi-*, srov. § 30 č. 3, II [= Lesk. II].

Přípona *-nǫ* č. *-nu* bývá dílem 1. ve všech tvarech t. zv. infinitivních, tedy v inf. na př. *mi-nú-ti*, sup. *mi-nú-t*, part. *mi-nu-l*, *mi-nu-v*, *mi-nu-t* a subst. verb. *mi-nu-tie*, dílem 2. jen v inf. a sup., na př. *tisk-nú-ti*, *tisk-nú-t*, kdežto infinitivní tvary ostatní bývají bez něho: part. *tisk-l*, *tisk*, *tišč-en* nč. *tišť-en*, subst. *tišč-enie* nč. *tišť-ení*. Podle toho dělí se slovesa této třídy ve dvě skupiny:

1. Skupina první, vz. *minúti, minu*, kmenotvorná přípona *-nu* psl. *-nǫ* je v infinitivních tvarech ve všech. Sem patří především slovesa třídy II., jejichžto slabika kořenná, jdoucí před *-nu*, se končí samohláskou, na př. *mi-* v *mi-nú-ti* stsl. *mi-nǫ-ti*, *du-* v *du-nú-ti* stsl. *du-nǫ-ti*, *plu-* v *plu-nú-ti* stsl. *plju-nǫ-ti*, *ply-* v *ply-nú-ti*, *mę-* v *-po-ma-nú-ti* stsl. *po-mę-nǫ-ti*. Také sem patří slovesa, která tu původně měla souhlásku, ale ztratila ji, na př. *to-nú-ti* z býv. *top-nǫ-ti*, *tr-nú-ti* z býv. *tъrp-nǫ-ti*, *-chr-nú-ti* z býv. *chrъm-nǫ*-ti a j. Z těchto některá ztratila i kořennou samohlásku, zachovala z kořene jenom (přední) část, která srostla s *-nu* v slabiku takořka nerozdílnou, na př. *hnu-* ve *h-nú-ti* z býv. *gъb-nǫ-ti*, *snu-* v *u-s-nú-ti* z býv. *u-sъp-nǫ-ti*.

2. Skupina druhá, vz. *tisknúti, tisknu*, kmenotvorná přípona *-nu* psl. *-nǫ* je jen v inf. a sup. Tak bylo a je z pravidla; ale odchylkou a časem uvádí analogie slabiku *-nu* také do infinitivních tvarů ostatních, o čemž

doleji. Sem patří ostatní slovesa třídy II., zejména všecka, která před *-nu* mají souhlásku.

1. vzor *minúti, minu.*

110. Kmen praesentní slovesa vzorového jest *mi-no-, mi-ne-*. Kmen jeho infinitivní jest *mi-nq-* č. *mi-nu-*; přípona *-nq* č. *-nu* drží se v tvarech infinitivních veskrze.

Tvary slovesa vzorového jsou:

praesens indik.:

sg. 1. *minu*	du. 1. *minevě, -va*	pl. 1. *minem -me, -my,*
2. *mineš*	2. *mineta*	2. *minete*
3. *mine*	3. *mineta*	3. *minú, -au, -ou;*

imperativ:

sg. 1. —	du. 1. *miňvě, -va*	pl. 1. *miňme, -my*
2. 3. *miň*	2. 3. *miňta*	2. 3. *miňte;*

imperfektum:

sg. 1. *miniech*	du. 1. *miniechově, -va*	pl. 1. *miniechom, -me, -my*
2. *minieše*	2. *miniešta, -sta*	2. *miniešte, -ste*
3. *minieše*	3. *miniešta, -sta*	3. *miniechu,*

-ie- ze staršího *-iá-*;

aorist:

sg. 1. *minuch*	du. 1. *minuchově, -va*	pl. 1. *minuchom, -me, -my*
2. *minu*	2. *minusta, -šta*	2. *minuste, -šte*
3. *minu*	3. *minusta, -šta*	3. *minuchu;*

tvary jmenné:

inf. *minúti*; sup. *minút*;
participium
-nt : *mina, minúc-*;
-mъ : — ;
-lъ : *minul, -a* atd.;
-ъs : *minuv, -vši, -vše*;
-tъ : *minut, -a* atd.;
subst. verb.: *minutie.*

2. vzor *tisknúti, tisknu.*

111. Kmen praesentní slovesa vzorového je *tisk-no-, tisk-ne-*. Kmen jeho infinitivní je *tisk-nu-*. Přípona *-nu* psl. *-nq* je v inf. a sup.; v infinitivních tvarech ostatních z pravidla není, ale analogií dostává se tam také.

Tvary slovesa vzorového jsou:

praesens indik.:

sg. 1. *tisknu*	du. 1. *tisknevě, -va*	pl. 1. *tisknem, -me, -my*
2. *tiskneš*	2. *tiskneta*	2. *tisknete*
3. *tiskne*	3. *tiskneta*	3. *tisknú, -au, -ou;*

imperativ:

sg. 1. —	du. 1. *tiskněvě, -va*	pl. 1. *tiskněm, -me, -my*
2. 3. *tiskni*	2. 3. *tiskněta*	2. 3. *tiskněte;*

imperfektum:

sg. 1. *tiskniech*	du. 1. *tiskniechově, -va*	pl. 1. *tiskniechom, -me, -my,*
2. *tisknieše*	2. *ieskniešta, -sta*	2. *teskniešte, -ste*
3. *tisknieše*	3. *teskniešta, -sta*	3. *tiskniechu,*

-ie- ze staršího *-iá-*;

aorist silný:

sg. 1. *tisk*	du. 1. *(tiskově, -va)*	pl. 1. *(tiskom)*
2. *tišče*	2. *(tiščeta)*	2. *(tiščete)*
3. *tišče*	3. *(tiščeta)*	3. *tiskú*;

aorist slabý:

sg. 1. *tiščech*	du. 1. *tiščechově, -va*	pl. 1. *tiščechom, -me, -my*
2. *(tišče)*	2. *tiščesta, -šta*	2. *tiščeste, -šte*
3. *(tišče)*	3. *tiščesta, -šta*	3. *tiščechu*;

aorist s *-nu-*:

sg. 1. *tisknuch*	du. 1. *tisknuchově, -va*	pl. 1. *tisknuchom, -me, -my*
2. *tisknu*	2. *tisknusta, -šta*	2. *tisknuste, -šte*
3. *tisknu*	3. *tisknusta, -šta*	3. *tisknuchu*;

tvary jmenné:

inf. *tisknúti*, sup. *tisknút*;
participium
-*nt*: *tiskna*, *tisknúc*-;
-*mъ*: — ;
-*lъ*: *tiskl*, *-a* atd.; *tisknul*, *-a* atd.;
-*ъs*: *tisk*, *tiskši*, *tiskše*; *tisknuv*, *-vši*, *-vše*;
-*nъ*: *tiščen*, *-a* atd.; -*tъ*: *tisknut*, *-a* atd.;
subst. verb.: *tiščenie*; *tisknutie*. —

Z tišče- je změnou hláskovou pozdější tiśťe-, srov. I. str. 521.

K tvarům jednotlivým.

112. Praesens. Sing. 1. *minu, tisknu*, psl. *-ą*; dial. *-o*, *-em* atd., jako v § 54. — Sing. 2. *mineš, tiskneš*, psl. *-šь*. — Sing. 3. *mine, tiskne*, psl. *-tь*. — Du. 1. *minevě, tisknevě, -va*, stsl. *-vê (-va)*. — Du. 2. 3. *mineta, tiskneta*, stsl. 2. *-ta*, 3. *-te*, na př. oba vpadneta Štít. ř. 223[a]. — Plur. 1. *minem, tisknem, -me, -my*, psl. *-mъ, -me, -my*; dial. *-mè* atd., jako v § 54. — Plur. 2. *minete, tisknete*, psl. *-te*; dial. *-te* atd., jako

v § 54. — Plur. 3. *minú, tisknú*, psl. *-ątь*, na př. nepřietelé zahynvv Pror. 9[b] a j., ti hlúbe padnvv Štít. ř. 78[a] a j.; z *-ú* je později *-au*, *-ou*, a dial. *-ó*, *-um* atd., jako v § 54.

Koncovka kmene praesentního *-ne* mění se v nářečích východních v *-ňe*: padněš, padně atd. BartD. 1, 126 (laš.), sadněš atd. t. 42 (hroz.); slc. trhneš vyslov -ňeš atd., minieš atd. (zdlouž.), a přejato také do sg. 1.: trhnem, miniem; v nář. sev.-opav. je toto *-ňe* změněno dále v *-ňo*: sg. 2. padňoš 3. padňo pl. 1. padňomy 2. padňoťo BartD. 1, 137.

113. Imperativ. Sing. 2. 3. *tiskni, mini, miň*, psl. *-ni*: othyrni amove ŽGloss. 38, 11, zahiň dispereat t. 108, 15, rozpomen ſye t. 136, 7, ſtan ſie fiat t. 105, 48, myn tu řeč Kat. 72 atd., tiskni, miň Us. — Du. 1. *tisknětě, -va*, psl. *-ê-*, zde nedoloženo; *minětě, -va* nedochováno a je za to *miňvě, -va*: odpoczynwa tuto Pass. 473, vece mládenec k panně: Saro, vſtaňva ŠtítV. 43; *-ma*: Saro, wſtanma ŠtítOpat. 352. — Du. 2. 3. *tiskněta*, psl. *-êta*, zde nedoloženo; *miněta* nedochováno a je za to *miňta*: wſtanta a sě nelekajta Kat. 142. — Plur. 1. *tiskněm, -me, -my*, psl. *-êmъ* atd., Us. stč. i nč.; *miněm* atd. nedochováno a je za to *miňme* atd.: dial. *-mè* atd. jako v praes. indik. — Plur. 2. 3. *tiskněte*, psl. *-ête*, Us. stč. i nč.; *miněte* nedochováno a je za to *miňte* Us. stč. i nč.; dial. *-te* atd. jako v praes. indik. — V nářečích bývá podle sing. tiskn*i* také plur. tiskn*i*me, tiskn*i*te atd., a v nář. lašském bývá tu *ij* za *i*: padnij, padnijmy atd. BartD. 1, 126; o obém srov. § 19 č. 6. Jinde pak jest *ň'* za *ni*: sedň' se, sedň'te s' BartD. 2, 202 (třeb.).

114. Imperfektum *miniech, teskniech, -ích* atd.; ze staršího *-ˌách* atd., v. § 26 č. 4; stsl. *-êachъ* atd. Na př. ciesařovna tuhú ſchnyeſſe DalC. 39, ten wladnyeſe Kat. 2, když zpomieniechom Siona ŽWittb. 136, 1, (kněží) obiniechu archu Comest. 87[b], kteříž sě ho dotknyechu Pass. 327 atd. — Novotvar podle inf. *-núti* part. *-nul* atd.: kdy horkem prahnuſſe EvOl. 27[b]. (balsám) z osudie ústavně kapáše a do hlavy Hektorovy (t. mrtvoly) bez přestánie plynuſſe Troj. 153[b] (taktéž v tisku z r. 1468 a v rkp. Musejním z r. 1468; tak bylo i v rkp. Strah. z r. 1437, ale opravovatel změnil to inkoustem bledším v plyny[e]ſſe), (král) rukú pokynúše DalJ. 95 z Ješ.; srov. § 26 č. 1. e) a Listy filol. 1879, 230 sl. — O novotvarém impf. *-stáše* místo *-staniеše* v. tamt. a doleji v § 117.

115. Aorist.

Ve vz. *minúti* jest aor. *minuch* atd., na př. mynuch transivi ŽWittb. 36, 36, zapomanuch AlxV. 885, když odtad plynuch, przyplynuch na miesta plná nebezpečenstvie Troj. 224[b], když dvadcěti let mynu LMar. 15, przyplynuchme Troj. 225[a], si zhynuchu AlxH. 7, 16 atd.

Ve vz. *tisknúti* jest aorist trojí: silný *tisk*, slabý *tiščech*, a s *-nu-* *tisknuch*.

Aor. silný: *tisk* psl. *tiskъ*. V češtině bývá slabika kořenná někdy zdloužena: *dvíh-*. — Sing. 1. *tisk*: pro něž sobě tak velmi ſteſk až zapomanuch sám sebe AlxV. 884, przytah duch attraxi ŽWittb. 118, 131, a (já) pozdvihь víno i podach královi levavi vinum Hlah. Nehem. 2, 1; — sg. 2. 3. *tišče* psl. *tišče*: oheň zhase Hlah. vid. 1^b, on té řěči malé dotchze, an ho inhed mečem protchze t. j. -tče (inf. -tknúti) Jid. 99 sl., on sě lecze Hrad. 144^a, náramný boj wznicze Troj. 117^b, jakž brzo Jezus dſſe, to dietě zdeſſe t. j. dše, zdeše (inf. dchnúti, zdechnúti) ML. 49^b, potom búře se wſtrze Troj. 223^a, když hrom ty pohany pobi i smrtí poſtyze, tak sě králová preč wzdwyze Kat. 164, powzdwíže oči Ježús HusPost. 50^b, tu sě ſteſſcze čeledi jeho DalStrah. 2 t. j. stešče, tu se ſteſte čeledi jeho DalC. tamt. t. j. stešte, v tom sobě tak zateſcze Pass. 190, Maxencovi se zateſcze Kat. 136, (Menelaus) sobě zateſſtie Troj. 69^b atd., v dokladech velmi hojných; — du. 1. *tiskově*, *-va*, stsl. *-ově (va)*, — 2. 3. *tiščeta*, stsl. 2. *-eta* 3. *-ete*, — pl. 1. *tiskom*, psl. *-omъ*, — a pl. 2. *tiščete*, psl. *-ete*, nemají v č. dokladu; — pl. 3. *tiskú*, psl. *-ą*: jehož ho snadno odtyzzku AlxBM. 4, 37, čtyřie uſchu DalC. 5, (dievky) na mužě wynyku DalC. 10, ti všichni k tomu ponuku NRada 110 atd., v dokladech velmi hojných.

Aor. slabý sg. 1. *tiščech*, stsl. *-ochъ*: odtud ku přistavadlu przytiežech Troj. 222^b; — sg. 2. 3. *tišče* je z aor. sil.; — du. 1. *tiščechově*, *-va*, stsl. *-ochově (-va)*, nemá v č. dokladu; — du. 2. 3. *tiščesta*, *-šta*, stsl. 2. *-osta* 3. *-oste*: tak že se leczeſta Ulixes a Diomedes Troj. 197^b; — pl. 1. *tiščechom*, stsl. *-ochomъ*: když tam wnyczechom Mand. 87^b, velmi se leczechom tamt.; — pl. 2. *tiščeste*, *-šte*, stsl. *-oste*, zde nedoloženo; — pl. 3. *tiščechu*, stsl. *-ošę*: jej (Tandariáše) oskočichu, tuž jej przitiſſtiechu k skále t. j. -tišťechu TandZ. 167^b, proroci sobě ſteſtechu Pass. 172, wzdwyzzechu jeho ML. 104^b, odtyezzechu (ruku) i roztyezzechu jeho tělo tamt., lečechu sě všichni Koř. Luk. 9, 44, inhed vmlczechu všickni Nikod. 7^b atd. Doklady pro plur. 3. jsou zde pozdější a řidší, než v aor. silném.

Aor. *tisknuch* atd.: ctný kmet potaknu j'mu AlxBM. 6, 33, (Ježíš) zalknu sě duchem EvZimn. 34, (Ježíš) zalknu sě v sobě tamt., nižádný neztahnu ruku na ňeho EvTřeb. Jan 4, 30, Ježíš dotknu se jich t. Mat. 17, 7, (služebník) kleknu t. Mat. 18, 29, když omrknu OtcC. 59^b, padnuchu EvZimn. Rozb. 703, jejie prsi pronz(n)uchu Kat. 170, ponuknuchu EvTřeb. Luk. 5, 7, když večer omrknuchu Otc. 178^a atd.

116. Tvary jmenné.

a) Infinitiv *minúti*, *tisknúti*, psl. *-nąti*: wzpodwihnuti ŽKlem. 74, 6, przywynuty Štít. uč. 138^a atd.; *-núti* se mění později v *-nauti* nč. *-nouti*

minouti, tisknouti atd. Us. Dial. padnút BartD. 1, 76 (val.), padnuť a padnuć t. 126 (laš.), tahnót t. 2, 28 (hol.) a j., slc. minúť, trhnúť. Stran *-t* dial. *-ť* a také *-ci* atd. místo *-ti* srov. § 31 č. 2 a 3.

b) Supinum *minút*, *tisknút*, psl. *-nątъ*; zde nedoloženo.

c) Participium *-nt*: *mina*, *tiskna*, *-núc-*, psl. *-ny*, *-nątj-*: chrzadna strachem ŠtítMus. 55^a, ponuknvvcz Štít. ř. 132^b, hynuce ŽKlem. 36, 20 atd., nč. mina, tiskna, -ouc, -ouce Us.; dial. vadňa BartD. 1, 78 (rožn.) a j., slc. -núc. — V EvZimn. psáno: wſtany dnee vyšed (Ježíš) i jdieše str. 47 (Luk. 4, 42), wſtany ot večeřě str. 41 (Jan. 13, 2—4), (Ježíš) zalkny sě duchem i zamúti sě str. 34 (Jan. 11, 33), a toto wſtany, zalkny pokládáno za zbytek starožitného part. *-ny*. Neprávem; wſtany jest = v stání, a zalkny jest omyl m. aor. zalknu, v. Listy filol. 1884, 262.

d) Participium *-mъ*, v č. nedoloženo.

e) Participium *-lъ*: *minul*, *-a* atd., *tiskl*, *tisknul*, *-a* atd., psl. *-(ną)lъ*, *-a* atd. Na př. rozpomanul ŽKlem. 118, 41, že sem sě s tobú minula Hrad. 55^a, zhinule sta oči moji ŽKlem. 68, 4, aby nátisky minuli ODub. 86, minul, -a atd. Us., minol BartD. 2, 219 (třeb.) a j.; — fík vſſechl Štít. ř. 133^b, duše wibrkla jest ŽKlem. 123, 7, zamekl Alb. 49^b, (Aman) jest drzl ruku ztáhnúti Ol. Esth. 8, 7, ſplákł sem krev Br. Ezech. 16, 9, abych ho neſhlédł t. Jer. 23, 24, tiskl, zamkl atd. Us., spadł BartD. 1, 93 (kel.) a j., spádoł t. 1, 31 (hroz.), slc. tŕhol atd.; — (král) drznul jest ausus est Ol. 2. Mach. 5, 15, pak-li dotknul by t. Lev. 5, 3, dotknul sě jich Koř. Mat. 17, 7, tahnuli ŠtítBud. 3, (ovcě) v blátě zwaznuly Brig. 84 atd., bohatnul (vedle bohatl) Drach. 102, puknuł (v. pukł) Dolež. 86, král pokleknul Pal. 3, 2, 425, tisknul (vedle tiskl) Us., mýt. 311, sednuł, ćisknuł Šemb. 56 (opav.), sadnuł BartD. 1, 43 (hroz.) a j. — V některých nářečích je dlouhé *-núl*: minúł, vinúł BartD. 1, 91 (kel.), vadnúł, -a, -o t. 1, 78 (rožn.), vyhnúl se t. 2, 152 (slavk.), vehnól se t. 2, 165 (brn.), vinoul, minoul chod. 58, já bych se nehnoul chodHan. 43, dlouho sem nehusnoul t. 108, husnoula sem t. 177, minoul rok, ani se nehnoul Duš. jihoč. 2, 55.

O part. *-hl*, *-sl* atp. místo *-hnul*, *-snul* atd. v. v § 117.

-l v sing. masc. *tiskl* atp. se mnohdy odsouvá a je *tisk* atd., v. § 39 č. 3.

Tvrdé *ł*, kde tu býti má, udrželo se v některých nářečích, na př. spadł BartD. 1, 93 (kel.) a j. Z něho pak bývá t. zv. obalováním *u*: sedu ze sedł t. 28 (záhor.), spádeu t. 38 (velick.); a kontaminací sing. masc. *-łu*: lehłu t. 93 (kel.). Srov. § 39 č. 1.

Do masc. sg. nom. *tiskl* atp. vkládá se v nářečích samohláska mírnící a jest pak jeho koncovka *-el*, *-él*, *-ol*, *-yl*, v. § 39 č. 4.

Krátká samohláska slabiky kořenné part. *tiskl* atp. bývá v nářečích

zdloužena: spádeu BartD. 1, 38 (velick.). spádéł t. 45 (břez.), spádoł t. 39 (hroz.), slc. tŕhol atd.; srov. § 39 č. 6.

f) Participium *-ъs*: *minuv, tisk, -ši, -še*, psl. *-nąvъ* a *-ъ* atd.; *tisknuv* atd. Na př. rozpomanuw ŽKlem. Magn. 54, obinuw ChelčP. 152[b], obynuwſſy Comest. 219[b], tak sě rozpomanuwſſi Pass. 216, minuwſſe ApŠ. 103 atd., minuv, -ši, -še Us. spis.; ztaah ruku veče EvZimn. 18, Priamus zateſk sobě velice zaplaka Troj. 193[b], zamekſſe dřvi zapečetili Krist. 105[b], vpoſlechſſe Háj. 230[a], roztrhſſe raucha Br. Jer. 41, 5 atd., tisk, -ši, -še Us. spis.; padnuw aneb kleknuw EvTřeb. Mat. 18, 26, wzhlednuw t. 15, 15, wzhlednuwſſe t. Mark. 16, 4 atd., tisknuv, -ši, -še Us. spis. — Odchylky zvratnou analogií: zapomenuow Comest. 13[b], ztahnow ruku t. 82[a], srov. I. str. 263. — Mylnou analogií v part. *tisk* přidáno *-v, -ev*: ſklesw ruce řevu Štít. uč. 149[b], odtrhwſſe se t. 76[b], dotkw se toho Štít. ř. 85[a], ztahw ruku t. 87[a], dcery chodily wzdwyhwſſe hrdla t. 91[b], člověk hřešiti obykw BrigF. 30, pán ohledew se Háj. 452[b], wtrhw VelKal. 104, zaſtijhw t. 213, zdwihw t. 142, zabodw t. 125, nenalezw t. 339, oblehw t. 279, oblekw t. 219, uwrhw t. 116, oſlepw t. 47 a j., padw, padew Dobr. Lehrg.[2] 132, padev Jg. Atala 53 a j., srov. § 41 č. 6.

g) Participium *-nъ, -tъ*: *minut, tiščen, -a* atd.; *tisknut, -a* atd. Na př. napomanut Pass. 400, v plénky obinut Kruml. 317[b], zapomanuto budeš Pror. 16[b]; minute věci Tkadl. 2, 24 atd., minut, -a atd. Us.; nebyl tiſczen Hug. 79, by mohl k tomu (offěrování) przytyſſtyen býti t. j. -šťen Štít. uč. 139[a], (meč) wetčen v nožnice MamV., roztyezen (táhnúti) Modl. 144[b], od ješťerky uſſtipen Háj. herb. 360[a], tělo roztyezeno Alb. 44[b], údi tvoji v lisiciech tyſſczeny ML. 7[b] atd., tištěn, -a atd. Us., tržen, tištěn mýt. 341, tiščenej BartD. 2, 259 (žďár.), taženè t. 53 (přer.), slc. tŕžený; wdechnuti inspirati Koř. 2. Petr. 1, 21, písmo bohem vdechnuté ŠtítV. 4, písmo od boha wdechnute Koř. 2. Tim. 3, 16, v smlauvě dotknute KolČČ. 296[b] (1559), mandaty vytisknuty vyšly Slav. 46 atd., tisknut, -a atd. Us., trhnut, tisknut mýt. 341, tahnutý BartD. 2, 28 (hol.) a j. — Dial. také *tiskňen*: nepřitiskňena ani přinucena Koz. 394, (věnec) nezvědněny Suš. 376; srov. subst. verb. *tiskňenie* a pol. part. *ciśniony* subst. *ciśnienie*. —

V stsl. je také tvar *-novenъ*: drъznovenъ, otъrinovenъ atd. Mikl. 3[2] 112; v slabice *-nov* obráží se přípona kmenotvorná skr. třídy V. (vz. *či-nō-mi*), pův. *-neu*, *-nu*, srov. Indogerm. Forschgen 2, 317. V češtině tvaru takového není.

h) Substantivum verbale *minutie, tiščenie, tisknutie*; nč. *-í*. Na př. nenie vpadenye ani minutie ŽKlem. 143, 14, w hinutyu t. 141, 4 atd., pominutí, zahynutí atd. Us.; dotczenie Hug. 77, bylo veliké rozgiženij Háj. 409[b], sv. ducha wdeſſenym Pass. 137 atd., tištění Us.; ot wdechnutie ŽKlem. 17, 16, k oblehnuty Mediolana PulkR. 113[a], rozprchnutie Kruml. 67[a], tyſknutie Koř. 158[a], podlé ſwiknutie t. Skutk. 26, 5, ponuknutie ŠtítMus. 6[a], wladnutie tvého t. 41[a], potknutie BrigF. 117, oka mehnutie t. 47, božím wdechnutym t. 97, wyrzknutije Pr. pr. 242, o ſaahnutij na konšely t. 245, k wladnutij KolČČ. 3[a] (1547), dchnutj Br. Dan. 10, 17 atd., tisknutí, dechnutí atd. Us. — Dial. také *tiskňenie*: po zaniknieni takového warunku Perw. 14 (list. slez. XVI stol.); srov. part. *tiskňen*.

Některá slovesa jednotlivá třídy této.

117. *běhnu, -núti*. Aor. sil. sg. 2. 3. *běže*: liška vbieze do pústek t. j. uběže (vběhla) Hrad. 129[a], bratr wybieze Pass. 382; pl. 3. *běhú*: již viděchu mne ven wibiehu ote mne fugerunt ŽKlem. 30, 12, (dievky) mne svázány odbyehu DalC. 13, Vršovici sě rozbyehu t. 34, Čechové na Prahu wzbyehu, Polené s hradu ſbyehu t. 36, dřéve než (dívky) na hrad przybyehu, mužie na most po nich wzbyehu t. 15, v ten čas lidie pobiehu Pass. 327, sluhy jeho sě rozbyehu ML. 80[a] a j.

blesknu, -núti. Aor. sil. sg. 3. *bleskú*: nepřietelé sobě steskú, když supovie křídle bleskú Pís. při DalJ. str. 238.

buchnu, -núti. Aor. sil. 3. sg. *buše*: Simon na zemi buſſe Pass. 298.

-ctnu, -núti sě, z tjьt-, srov. stsl. *oštutiti sę* in mentem redire. Part. *ocetl sě* fem. *octla* atd.: se oczetl Hrub. 246[a], octla atd. Us.; podle fem. *octla* atd. jest pak i masc. *octl* Kom. Jg. a Us.; nynější knižné *ocitnouti se* ustrojeno nedávno podle *cítiti, ocitovati se*, u Jg. *ocitnu* ještě není; naopak je zase dial. *proctnu* za spisovné *procitnu*: inf. proctnót, part. proctla BartD. 2, 203 (třeb.).

-česnu, -česnúti. Impt. *-česni*: ani rozczeſſny na mě jáma úst svých urgeat ŽKap. 68, 16. — Part. *-česl*: rozczeſl skálu dirupit ŽKlem. 104, 41, velblúd rozczieſl ſe KabK. 8[a], rozczzeſli sú proti mně čelisti své aperuerunt ora Ol. Job. 16, 11, kráva sě rozčesla libun. 373; drakové měli jsú ústa rozedřena a rozčeſla Alxp. 84; — rozceſſy t. j. rozčešši Pass. 320, t. 321, zvieřata rozczeſſe ústa chtiechu jeho sežrati Otc. 36[a]; — subst. verb. *-česenie*: rozczeſenie MamD. 312[a]; *-česnutí*: kráva rozčesnutím k ourazu přišla ŽerKat. 219.

-činu, -núti, stsl. *počinąti* a *počiti* requiescere. Praes. létati budu i otpoczynu ŽWittb. 54, 7, kto odpoczine ŽKlem. 14, 1; impt. odpoczynwa Pass. 473; inf. otpoczynuti requiescere ŽWittb. 73, 8; part. země sě třásla i otpoczynula ŽWittb. 75, 9, odpoczinuwſſe Krist. 29[a] atd.; podobně spočinúti atd.; nč. praes. odpočinu, impt. odpočiň, inf. odpočinouti, part. odpočinul, odpočinuv atd. Us. spis. — V jaz. ob. dochováno v *odpočinu*, a tu podoba znění praes. *-činu* a *-čnu* incipere atd. byla podnětem, že na místo

tvarů *-činu* vnikly tvary *-čnu*: praes. odpočnu si, impt. odpočni si, inf. odpočnout si, part. odpočnul si a odpočal si, dial. inf. odpočít BartD. 2, 106 (letov.), part. když sobě odpočali Suš. 138 atd.

dchnu, dechnu, -núti, stsl. *dъchnąti*. O *-e-* za *-ъ-* srov. I. str. 169. Na př. praes. *dchnu*: nadchnu Us., a *dechnu*: (člověk) nezdechne ChelčP. 164^a, (pronásledovaní) oddechnu ChelčP. 111^a. — Aor. silný sg. 1. *dech* z *dъchъ*, nedochován; — sg. 2. 3. *dše* z *dъše*: (Anna) wzedſſe LMar. 45 (z vъzъ-dъše), jakž brzo Jezus dſſe ML. 49^b; *deše*: Simon zdeſſe Pass. 298, to dietě zdeſſe ML. 49^b, wzdeſſe EvTřeb. Mark. 7, 34, Tristram vzdeše Trist. 301. — Part. *dechl*: abych otdechl ŽKlem. 38, 14; *dech, dechši*: wzdechſy Kat. 68; *dšen*: nadšen Us.; subst. verb. *dšenie*: nadšení Us., a *dešenie*: ducha svatého wdeſſenym Pass. 137. Part. *dechnut*: duchem svatým wdechnuti Koř. 2. Tim. 3, 16, písmo od boha wdechnute t. 2. Tim. 3, 16; subst. verb. *dechnutie*: ot wdechnutie ŽKlem. 17, 16. — Ve složeninách rozhoduje o *-e-* mnohdy také předpona: končí-li se souhláskou, je dech-, jindy *dch-*; na př. na-dchnu na-dšen na-dšení pro-dchnu ve-dchnu . ., od-dechnu, v-dechnu atd., ovšem vedle vy-dechnu atd. — K *dъch-* je zdloužením iter. *dychati, dýchati*, a z toho opět v této třídě *dychnu, dýchnu*: aor. mistr užas sě i wzdyſſe ML. 53^b.

drznu, -núti, stsl. *drъznąti* audere. Praes. *drznu*: toho činiti nedrznemy Hanka Sbírka sl. (z Pass. mladšího), jehož jiní světí prositi nedrznu Krist. 22^a a ROl. 147^b; — impf. *drzniech*: když Maximin přistúpiti nedrznyeſſe Pass. 342; — part. *drzl*: (Aman) jest drzl ruku ztáhnúti ausus est Ol. Esth. 8, 7; *drznul*: král drznul jest vjíti do chrámu t. 2. Mach. 5, 15; — subst. verb. *drzenie*: pak-li sě kte (kdo) u podrzeny nás kterému protivil Kat. 122. Zaniklo.

dunu, -núti, stsl. *dunąti* spirare, srov. Mikl. Lex. a Gramm. 1^2 79. Praes.: dune duch jeho ŽKlem. 147, 18; part.: dunul duch tvój t. Moys. 10. Zaniklo.

-dvihnu, -núti, stsl. *dvigną*, v č. jen ve složení s předponami *vz-, po-* atd. Na př. praes.: wzdwyhnu rucě levabo ŽWittb. 62, 5, wzpodwihnu ŽKlem. tamt. atd., zdvihnu Us.; — impt.: chval i nadwzdwihny jeho ŽWittb. Puer. 83, nadwyhniete jeho superexaltate t. 55 atd., zdvihni, -ěte Us.; — aor. silný: sg. 1. a (já) pozdihь vino i podachь kralovi levavi Hlah. Nehem. 2, 1; sg. 2. 3. tak sě králová preč wzdwyze Kat. 164, pozdwíže oči Ježíš HusPost. 50^b; pl. 3. (Čechové) sě wzpodwyhu DalC. 45, tehdy wzdwihu židové kamenie EvZimn. 37, když wzdwihu jeho Ans. 2 atd.; — aor. slabý: když wzdwyzechu ML. 104; — inf.: wzpodwihnuti ŽKlem. 74, 6 atd., zdvihnouti Us.; — part.: wzdwihl sem duši ŽWittb. 24, 1, wzdwyhly hlavu t. 82, 3; wzpodwih mě i porazil si mě elevans ŽKlem. 101, 11, wzdwyhwſſe Štít. ř. 91^b; podwizena jest ŽKlem. 8, 2; subst. verb.: wzpodwizenye rukú

mú t. 140, 2 atd.; zdvihl a zdvihnul, zdvih a zdvihnuv, zdvižen a zdvihnut atd. Us. — Někdy vynechává se kořenné *-h* a je praes. *zdvinu*: zdwynu rucě moji Hod. 6^a, a podle toho také part. *zdvil*: zdwyl jsem oči t. 14^b, wzdwyly sú t. 5^b; někdy pak bývá ve složení *(v)z-dvih-* vynecháno *d* a je *zvih-*: nad-zwihniete ŽWittb. Puer. 88, zwihnu atd. Us. ob., zvíhno atd. BartD. 2, 174 (brn.), zvihl t. 155 (slavk.) a j., srov. rus. *dvinutь* vedle *dvignutь* a dluž. *zvinuś* Mikl. Etym. Wtb. 53; za *zvih-* je dále dial. *zbih-*: zbihni to BartD. 2, 209 (třeb.) a j. V písni u Suš. 21 čte se: Lazar k bohu oči pozdvižel, snad pro rým (: uslyšel). Nesprávné praes. sg. 3. *dviže*: zdá se, že (abatyše) klečíc zvolna od půdy se dviže, že se vznáší ČechNezn. 69.

hlédnu, -núti, z *gled-*. O přehlásce *glád-, gléd-* srov. I. str. 105 a 95. Místo žádaného *hlád-* je *hléd-*: pohlédnu atd. Us., nahlídnime BartD. 2, 151 (slavk.) a j.; slc. pohliadnúť. Stč. aor. sil.: o to sě ty sluhy ſhledu a tu králowú wywedu před město Kat. 168.

hnu, hnúti, stsl. *gъnąti* movere, z *gъb-*. — Impf. *hniech*: anděl tú vodú hnieſſe Krist. 64^a. — Aor. silný sg. 3. *hbe*: (ľud) by rád utekl, sotně sě hbe nohy vleka AlxŠ. 1, 5, srov. stsl. *usъpe* k *usъnąti*: Lazarь usъpe Zogr. Jan. 11, 11; — aor. slabý *hnuch*: (Darius) hnu sě AlxH. 1, 25, (Alexander) hnu zástupem t. 2, 7, král hnu sě s vojmi AlxV. 1194, jedyžto již hnuchu vozi AlxH. 1, 30. — Part. *hnul*: země hnula sě jest ŽWittb. 67, 9, všicci sě pohnuly t. 52, 4 atd., hnul, -a Us. Vedle toho také novotvar *hl*: k *tisknouti* je *tiskl* atd., a podle toho také ke *hnouti* utvořeno dial. *hl*; na př. hl, hla BartD. 2, 195 (tišň.), nahl si t. 89 (olom.), ani se nehl t. 219 (třeb.), ohła, zahła, pohła t. 1, 78 (val.), nevěsta sě s vozu nahla Suš. 82, maličko se sehla t. 32, tato láska pohla matku Kollár Sl. Dc. IV. 62. — Part. *hnut*: nebudu hnut ŽWittb. 61, 3, základové pohnuty jsú t. 17, 8 a j., hnut, -a Us. — Subst. verb. *hnutie*: nedaj w hnutie nohu tvú ŽKlem. 120, 3.

-hřaznu, -núti, z *gręz-*. O přehlásce *hřaz-, hřěz-* a jejím rušení srov. I. str. 105. — Praes. sg. 1. *hřaznu* 2. *hřězneš* atd.: dobré v ňemž (člověk) vešken vhrzezne Štít. uč. 106^a, tvorče, napoj žiezné, jichžto panost mělcě hrzyene (omylem m. hřězne, jak žádá i rým: žiezné) Rúd. 41^b, (oheň, nemoc) whrziezne v tělo Sal. 386. — Aor. sil. sg. 3. *hřěze*: sedm (volóv) wihricze z řěky (omylem m. vyhřěze) BiblF. Gen. 41, 3, vyhrziecze bibl. Leskov. tamt. (sic, v. ČČMus. 1890, 454 pozn.), wyhrzize (sic) Ol. tamt.; pl. 3. *hřazú*: ľudé zahrzazu v onom piesce AlxV. 2184. — Part. *hřazl, hřězli*: uhrzazla noha ve krvi ŽKlem. 67, 24, vyprosť mě z bláta abych neuhrzazl t. 68, 15; aby kámen potonul a zahrzezl Štít. ř. 181^a, pěsti (dítěte v matce) ſu whrzezly v duolky očí Sal. 210. Zaniklo. — Z *gręz-* stupňované *grąz-* je v č. *po-hrúziti*, a kontaminací tohoto se *hřaz-, hřěz-*

je nč. *pohříziti* Jg. nebo též ob. *pohřížit.* Z *hrúziti* jest opět dial. *hrúznúť*: vůz hrúzne (zapadá do země), zahrúznúł BartD. 2, 319 (val.).

hrnu, -núti z *gъrt-*, srov. I. str. 52. Aor. *hrnuch*: (sv. Prokop) shrrnu sě při skále Hrad. 4b, rytieřstvo sě ſhrnu AlxV. 1410 atd. Part. *hrnul* Us.; novotv. *hrl*, vzniklý jako zde výše uvedený novotv. *hl*: panna odhrła łoktušku BartD. 1, 362.

hynu, hynúti, stsl. *gybnąti* perire; z *gyb-*, zdlouženého z *gъb-*; nezdloužené *gъb-* je v č. *z-hebnouti* perire, part. *z-hebl* z *gъblъ*. — Praes. *hynu*: hyneme ŽKlem. 89, 9, nezahinete t. 2, 12 atd., stč. i nč. — Impt. *hyň*: zhinte ŽKlem. 70, 13 atd., stč. i nč. — Aor. *hynuch*: země zhynu AlxV. 158, si zhynuchu AlxH. 7, 16. Part. *hynul*: zhinule ſta oči moji ŽKlem. 68, 4. — Subst. verb. *hynutie*: w hinutyu t. 141, 4.

chřadnu, -núti, stsl. *chręnąti* esurire, z *chręd-*. O přehlásce *chřad-*, *chřěd-* a jejím rušení srov. I. str. 105. — Praes. sg. 1. *chřadnu* 2. *chřědneš* atd.: chrzyedneſs attenuaris MamA. 15b, proč tak chrziedneſs Ol. 2. Reg. 13, 4, srdce chrzyedne Rúd. 26a, jímž by měl vesel býti (člověk) tiem chrzedne Štít. uč. 101a, (země) vchrziedne Ol. Am. 9, 5, chředne Kladr. Job. 30, 16, lidé chrzadnu strachem Krist. 84a, zchrzadnv hory tabescent Pror. Isa. 34, 3 atd.; proč chrzadneſs Ben. 2. Reg. 13, 4, uchrzadne duše má Pror. Lament. 3, 20; — part. *chřadna*: chrzadna strachem ŠtítMus. 55a; — part. *chřadl* pl. *chřědli*: bych z závisti chrzadl Modl. 44b, (děti) sú chrzadly Pror. 105a, (oni) vchrzyedly sú extabuerunt Pror. Jer. Lament. 4, 9; chředla jest duše má Kladr. Judith 13, 29 atd.; srdce chrzadle (sic) tabescens Ol. Naum. 2, 10. — Nč. veskrze *-a-*: chřadnu, chřadneš, chřadl, chřadli atd. — Změnou hláskovou *křad-*, srov. I. str. 461: křadl Kon. 134, křadla BartD. 2, 221 (třeb.) atd.

kleknu, -núti, z *klęk-*. O přehlásce *klak-*, *klek-* srov. I. str. 106 a 95. — Praes. *kleknu* atd. stč. i nč.; — impf. *klekniech*: (tři králi) když přijědiechu, všichni kleknyechu Hrad. 120b; — aor. sil.: sg. 2. 3. *kleče*: anděl všed tam klecze před ní Hrad. 61b, (sv. Václav) klecze na praze DalH. 30, DalC. tamt.; pl. 3. *klekú*: pokleku všichni Hrad. 68b; — part.: *klekl*: poklekl Hod. 37a atd., stč. i nč.; — *klek*: ten děkováše poklek Hrad. 22a, na kolenú klekſſe ML. 33b. — Dial. praes. každý klaknete MüllB. 618 (staromor.), impt. klaknite t. 620, klaknuć BartD. 1, 98 (laš.), klaknúc t. 42 (hroz.), slc. kłaknúť. —

klenu, -núti, z *klep-n-*. Part. hospodin zaklenul jě ŽKlem. Deut. 30, pevnost svú zaklenuli sú t. 16, 10.

kradnu, -núti, stč. i nč. Tvary infinitivní bez *-nu* jsou v tř. I. 1, v. § 59.

-křanu, -núti, z *o-křáti* nově utvořeno. Přidáním *-h-* jest *o-křah-*: okřahnu Jg. z Reš., by okřáhl Nitsch 114, vokřáhne Duš. jihoč. 2, 35, vokřáhnu vokřáhni vokřáhl BartD. 2, 275 (jemn.).

křěnu, -núti, z *krêp-n-*, stč. *zkřěnúti* stsl. *iskrêpnąti* obrigescere: vozataj bíše zkrzienul Otc. 423a. Přidáním *-h-* nč. *zkřehnouti.*

křiknu, -núti. Aor. silný sg. 3. *křiče*: sv. Petr krzicze Pass. 297, Mazeus krzycze AlxV. 1595; pl. 3. *křikú*: (zeměné) krzikv DalHr. 3, (dievky) krzyku DalC. 10, židové krziku Hrad. 86b, v tu dobu apostoli pokrzyku ML. 110a, apostoli pokrziku Krist. 95b a j.; — subst. verb. *křičenie*: okrzyczenym Krist. 38b; křiknutí Us.

kynu, -núti, z *kyp-n-*: těsto kynuti nechce Hrad. 136b atd.; — z *kyv-n-*, kdež *kyv-* je z iter. *kývati*, proti stsl. *kyti* part. *kъjąšte* Mikl. Lex.: aor. král rukú kynu NRada 33 atd.; o impf. *pokynúše* v. v § 114.

lehnu, -núti, z *leg-*. O přehlásce *lag-*, *leg-*, srov. I. str. 106 a 95. Místo žádaného *lah-* je *leh-*: praes. lehnu atd. — *lah-* je dochováno v stč. aor. pl. 3. *lahú*; mužie v Libici lahú sě tajiece DalJ. 11 z rkp. V (sotva je to praes. I. 4 místo aor.); pak v dial.: inf. lahnúc praes. lahněm lahněš atd. BartD. 1, 42 (hroz.), lahnúť t. 44 (břez.) a j., lahnuł t., ulahło t. 98 (laš.), slc. ľahnúť.

leknu sě, -núti, z téhož *lęk-*, co následující zde *léknu*. O přehlásce *lak-*, *lek-* srov. I. str. 106 a 95. Místo žádaného *lak-* je v č. *lek-*. — Aor. silný: on sě lecze Hrad. 44a, v městě sě všickni leku AlxV. 461, u městě sě nic neleku t. 2029, jasno božie osvieti jě i leku sě velikým strachem EvZimn. 6 atd.; — aor. slabý: tak sě leczeſta Ulixes a Diomedes Troj. 197b, velmi sě leczechom Mand. 87b, lecechu sě všichni Koř. Luk. 9, 44 atd.; — part. lekl se Us. — Dial. ľaknúť sa slc.

léknu, -núti, z *lęk-*. O přehlásce *lak-*, *lek-* srov. I. str. 106 a 95. Místo žádaného *lak-* je *lek-*: praes. léknu zúž. líknu atd. — Tvary infinitivní bez *-nu* jsou v I. 4, v. § 80.

-manu, -manúti, stsl. *po-męnąti* meminisse, z *mę-*. O přehlásce *ma-*, *mě-* srov. I. str. 106; pravidelnost její se časem ruší. V nč. je *-menu -menout*, a *me-* bývá již v dokladech starých. Je to myslím sklesnutím jotace, které po souhláskách retných vůbec a v slabice *mě* zvláště záhy a často se vyskytuje, srov. I. str. 198 sl.; podle prof. Zubatého bylo psl. *-meną* shodné s lit. *menu*, srov. Jag. Arch. 15, 497. Příklady staré s *me-* za žádané *mě-* nebo *ma-* uvozuji všecky, které mám po ruce; jest jich s počátku proti dokladům s pravidelným *mě-*, *ma-* velmi málo, ale množí se časem. — Praes. sg. 1. *-manu*: nezpomanu non meminero ŽGloss. 136, 5, (já) nezapomanu ŽKlem. 118, 116 a j., rozpomanu ŽWittb. Ezech. 15, když sě rozpomanu AlxV. 800, věčně já jich zapomanu NRada 773 atd.;

když sě rozpomyenu Modl. 4^a; sg. 2. *-měneš*: rozpomienes ŽKlem. Hab. 2, když sě rozpomyeneſſ Modl. 181^a; wzpomeneſſ Pass. (část mladší) 81; když sě rozpomaneſſ Modl. 107^b; sg. 3. *-měne*: zapomyene bóh ŽWittb. 76, 10, on nezapomyene Modl. 110^a, člověk mnoho zapomyene ale bóh nezapomyene Alb. 53^b, na muky zapomyene t. 61^a atd.; (člověk) wzpomane Hrad. 139^a (pro rým: ukane), člověk dětí ni domu zpomane AlxV. 597 (pro rým: dostane), sám sebe zapomane Alb. 37^a, toho buoh zapomane NRada 735 (pro rým: dostane); zapomene buoh Pass. (část mladší) 175, kdož se zapomene NRada 1914 (v rkp. B je zapomane, rým: stane); pl. 3. *-manú*: rozpomanu ſie všickni ŽKlem. 21, 28, (nepřietelé) zapomanu ŽWittb. 58, 12, když jiní tebe zapomanu Modl. 110^a. — Impt. *-měň* atd.: rozpomyen sě ŽKlem. 143^b (2), rozpomien t. 24, 6, t. 88, 48, rozpomyen sě ŽWittb. 136, 7, wzpomyen na ně t. 24, 7, wzpomyen Hrad. 35^b, Modl. 25^b, wzpomyen na mě t. 144^a, zpomyen t. 104^a, t. 175^a, zapomyenyz Alb. 105^a, ty ſpomyen na mě ML. 35^b atd.; rozpomaň ſe Kladr. Deut. 9, 27; rozpomen ſye ŽGloss. 136, 7, rozpomen ſie ŽKlem. 142^a, zpomen ROlD. 137^a a 142^b. — Impf. *-měniech* atd.: když zpomieniechom Siona cum recordaremur ŽWittb. 136, 1. — Aor. *-manuch* atd.: sg. 1. až zapomanuch sám sebe AlxV. 885; 2. 3. kněz ſye rozpomanu DalC. 76, ciesař rozpomanu sě Pass. 570, král své šlechtice upomanu AlxV. 1475; kněz Oldřich vzpomenu DalJ. 40 podle rkp. L, Kurvenal zapomenu Trist. 37; pl. 3. zapomenuchu JM. ve Výb. I, 403. — Inf. *-manúti*: neroď zapomanuty ŽWittb. 102, 2, jest vzpomanuty hrozno Modl. 55^b, chci zpomanuty Alb. 77^a atd.; napomyenuty ŠtítVyš. 4^b; zapomenuty DalC. 92, připomenúti ŠtítV. 31, napomenúti t. 70, sě rozpomenúti Trist. 26. — Part. *-mana* atd.: rozpomana Hrad. 48^b, každý na svój rod ſpomana AlxV. 1494, abych vás napomana u vieřě potvrdil Pass. 238, zapomana svého trudu Modl. 54^b atd.; na svú moc se rozpomena NRada 709 (nesprávně opsáno m. -mana, rým: pána), vzpomena ŠtítV. 147; — *-manul* atd.: rozpomanul ſem ŽKlem. 118, 41, rozpomanul jest t. 97, 3, t. 77, 39, t. 102, 14, rozpomanuli ſu t. 77, 35, zapomanuli jsú ŽWittb. 77, 11 atd.; zapomyenuly lid (adj.) Modl. 104^b; zapomenuli sú ŽWittb. 77, 7, nezapomenul Pass. (část mladší) 138, nezapomenul Štít. uč. 33^b, aby wzpomenuly t. 200^b, vzpomenul ŠtítV. 6, t. 19, zapomenul Tand. 47; — *-manuv* atd.: rozpomanuw ŽKlem. Magn. 54, DalC. 40, ta sě rozpomanuwſſi Pass. 216 atd.; rozpomenuv DalJ. 40 z L, zapomenuvši Trist. 73; — *-manut* atd.: napomanut Pass. 400, t. 422, Řpz. 99, zapomanutaa Pror. 16^b, zapomanuto budeš Tyre město t., pl. nom. napomanutí i nenapomanutí VJp. 64 atd.; napomyenut jsa Koř. Mat. 2, 22; — subst. verb. *-manutie*: zapomanutie ŽKlem. 87, 13, napomanutie Řpz. 99 atd. — Doklady s *-men-*, v stol. XIII a XIV velice řídké, šíří se v XV, dosahují pak vrchu a jsou v nč. pravidlem: praes. -menu, impt. meň, part. -mena, -menul, -menut atd. Us., zapomenu BartD. 2, 61 (kojet.),

impt. zpomeň si t. 96 (nezam.), inf. zapomenúc t. 1, 43 (hroz.), slc. upomenúť atd.

minu, minúti, stsl. *minąti*; tvary slovesa tohoto a doklady v. v §§ 112 až 116. — Výraz chybný: když dva měsiece biechu minuſſta Troj. 157^a; o tom v. v § 238. — Adj. *minúcí* = pomíjející: bude dáno za mynuczye panstvie nemynuczye kralovánie Kat. 168.

mknu, mknúti, stsl. *-mъknąti*. Part. masc. *mekl* z *mъklъ*, fem. *mkla* atd.: zamekl Alb. 49^b, později i masc. *-mkl*, podle fem. atd., srov. I. str. 173; vedle toho ovšem také *-mknul* atd. Us.

mlknu, -núti, stsl. *mlъknąti* conticescere. Aor.: ihned vmlczechu všickni Nikod. 7^b; inf. zmlknuti ŽKlem. 68, 4; part.: zmlkli ſu ŽKlem. 68, 4 atd.

mrknu, -núti, stsl. *mrъknąti* obscurari. Aor.: jakž brzo noci mrcze Kat. 170, (mnich) na cestě omrcze Otc. 169^a; (bratří) večer omrknuchu t. 178^a. Part.: tehda po všem světu ſmrklo ML. 117^a, po všem světu mrklo sě jest Hod. 47^b, nč. smrklo se Us.

-niknu, -núti, stsl. *niknąti* ascendere. Aor.: (Kateřina) wnycze v oblečenie Kat. 54, boj wznicze Troj. 117^b, dievky na mužě wynyku DalC. 10, Pražené wynyku t. 34; když tam wnyczechme Mand. 87^b. Part.: z mrtvých wznyk Hrad. 42^b, (mistři) wznykſe Kat. 84. Atd.

-nuknu, -núti. Aor.: Petr ponucze Klimentovi Pass. 291, ponuce tomu Petr innuit Koř. Jan. 13, 24, ti všichni ponuku NRada 110; tehdy oni ponuknuchu Nikodemovi Čtenie Nikod. (vyd. Hanka 1860) 238. Part.: (diábel) bieše židóm ponukl Krist. 99^a, Pass. 199.

-nznu, -nznúti, z koř. *nez-*, oslab. *nъz-*, srov. stsl. *nъzą, nъsti* penetrare a I. str. 83. Impt.: (w)enzny [trvám m. sezni] bázniú tělo mé confige ŽKlem. 118, 120. Aor.: jejie prsi pznuchu ostrými kostny t. j. pronznuchu Kat. v. 3017. Part.: wenznuty sú národové infixae sunt ŽKlem. 9, 16, ŽKap. tamt., střěly tvé wenznuty sú u mě ŽKlem. 37, 3, dva rzetiezy bieſſta weznuta (sic) Comest. 74^a, v tom (firmamentu) wenznuty totiſſ wſazeny jsú hvězdy t. 3^a, z mnohých závor tak wenznutych t. 70^b. Zaniklo.

padnu, -núti. Aor.: (židé) padnuchu na zemi EvZimn. Rozb. 703. Part.: padnuł BartD. 1, 126 (laš.) a j., spadnúł t. 91 (stjick.), spadnuty t. 126 (laš.) atd. Tvary infinitivní bez *-nu* jsou v tř. I. 1, v. § 59.

pľunu, -núti, stsl. *pljunąti* spuere. Part.: jakž sem ji (krev) wyplynul Otc. 224^a, otec plynul na jejie tvář Comest. 93^a; (Ježíš) plynuw na zemi Krist. 70^a, plinuw v oči jeho Koř. Mark. 8, 23 atd.; — subst. verb.: plynutie člověčí Comest. 12^b.

plynu, -núti. Praes.: list jeho neſplyne non defluet ŽWittb. 1, 3, (Nil) pline z ráje skrze egyptskú zemi Mand. 16^a, koráb plyne z Benátek

KabK. 2[b], (cestovatelé) plynu do jednoho města Mand. 83[a]; — impf. *plyniech*, novotv. sg. 3. *plynúše* v. v § 114; — aor.: když odtad plynuch, przyplynuch na miesta plná nebezpečenstvie Troj. 224[b]; — part.: když deset dní bieše plynul Apoll. 134[a], zloději byli przyplynuli k městu t. 145[a]; novotvar podle tř. I: její vlasy po Dunaji plyly Suš. 89.

-pomanu v. *-manu* zde napřed.

přáhnu, -núti, z *pręg-*. O přehlásce *přáh-*, *přieh-* zúž. *přih-* srov. I. str. 107 sl.; pravidelnost její se časem ruší. V nč. ovládlo *přáh-*: praes. -přáhnu, -přáhneš atd., impt. -přáhni; dial. *přih-*: zapříhnout, zapříhnul Duš. jihoč. 2, 11, zapříhnúť BartD. 1, 78 (rožn.) a j. Tvary infinitivní bez *-nu* jsou v tř. I. 4, v. § 80.

prchnu, -núti, z koř. *perch-*. Praes.: až ſlzye prchnw z očí Růž. 8. Aor. sil. sg. 3. *prše*: rozprſſe sě lid Ol. Ex. 5, 12, rozprſſe ſe MamV., (Alexander) roztě kola až vše prchu AlxV. 1167; — aor. slabý *piršech*: (kniežata) rozprſſechu ſe Comest. 178[a].

-prnu, -núti, z koř. *per-*, srov. Jag. Arch. 10, 559. Praes.: jakž se vlk k stádu przyprne AlxV. 1422, člověk oprne sě jemu resistet Ol. Sir. 16, 22, oprьnê se Hlah. tamt.; — aor.: rytieřstvo k nepřátelóm poprnu AlxV. 1411, (čert) vyprnu sě jim z očí Podk. v. 225; — inf.: ižádný nebude sě smieti oprnuti resistere Ol. Lev. 26, 27, aby sě mohl oprnuti zlému myšlení Otc. 168[a]. — Zaniklo.

-řehnu, -núti. Praes.: wirzehnu eructabo ŽKlem. 144, 7; part.: wirzehlo srdce mé slovo t. 44, 2.

řeknu, řknu, -núti. Impf.: když vzdvižena byla škříně, rzeknyeſſe Mojžieš, a když pak složena bieše škříně, rzknyeſſe dicebat, aiebat Ol. Num. 10, 35 a 36. — Aor. *řknuch*: a on potknu sě dále jíti finxit se longius ire Koř. Luk. 24, 28 (omylem m. pořknu). — Tvary infinitivní bez *-nu* jsou v tř. I. 4, v. § 80.

-řieznu, -říznu Us., z *rêz-*; z toho dial. *řnúti* (srov. pol. *rząć*): part. řnuł s ním o zem BartD. 2, 379 (laš.), a při tom novotv. *-řl*, vzniklý jako nahoře při *hnúti* uvedené *hl*: uřli t. 1, 111 (laš.).

sadnu, -núti, ze *sęd-*. O přehlásce *sad-*, *sěd-* a jejím rušení srov. I. str. 108. Praes. sg. 1. *sadnu*, nedoloženo; 2. *sědneš*: Siednes Hrad. 121[b] atd. Impt. *sědni*: Siedni a sčítaj HusPost. 179[a]. Inf. *sadnúti*, nedoložen; ſednuti Pr. pr. 248. Part. *sadna*: ſadnvce na zemi HusPost. 134[b]. Nč. sednu sednouti, sedna atd.; dial. sadnúc (inf.) BartD. 40 (hroz.), sadnuł t. 43, slc. sadnúť.

sáhnu, -núti, ze *sęg-*. O přehlásce *sáh-*, *sieh-* (zúž. *síh-*) a jejím rušení srov. I. str. 108. — Praes. *sáhnu, siehneš* atd.: zbožie doſiehneſs NRada 1476 B, toho doſiehneſs Troj. 19[a]; což doſyehne DalC. 20, když (měsiec) rohem hor doſyehne AlxV. 2403, ktož jemu (ďáblu) povolí tohoť on mocně oſiehne NRada 1925, když dievka let doſyehne Troj. 15[b]; sotně málo na loket ſyehnem Alb. 83[b], chvály doſiehneme Troj. 90[b]; doſiehnete vítězstvie t. 171[a] atd.; ať (chlap) k mému pití viec neſahne Hrad. 95[b] (rým: táhne), nedoſáhne BrNZák. 30[a]. — Impt. *siehni* atd.: doſyehni života Koř. 1. Tim. 6, 12, ſehny pak dále NRada 569 atd.; przyſahnietež Ben. Jos. 2, 12. — Impf. *siehniech* atd.: dosiehnieše DalJ. 20 podle Ff. — Inf. *sáhnúti*: doſahnuty Alb. 83[b] atd.; aby na mě siehnúti mohli ZS. 347. — Part. *sáhna* atd.: král kopie doſahna zře AlxV. 1473 atd. — Nč. praes. sáhnu sáhneš atd., impt. sáhni atd. Us. spis. a ob., veskrze sáhn-; dial.: dosíhnout, síhni, nesíh na to Duš. jihoč. 2, 11, síhnút BartD. 2, 1 (malen.), sihnot t. 200 (třeb.). — Tvary infinitivní bez *-nu* jsou v tř. I. 4, v. § 80.

sáknu, -núti, ze *sęk-*. O přehlásce *sák-*, *siek-* (zúž. *sík-*) srov. I. str. 109; pravidelnost její časem se zrušila: voda v zemi wſakne Mand. 42[b], m. vsiekne. V nč. je veskrze jednostejné *sák-*; *sík-* je v dial. vsíknút BartD. 1, 7 (zlin.), vsiknóť t. 2, 43 (kojet.).

schnu, schnúti, stsl. *sъchnąti* siccari. Praes. *schnu*, *sechnu*: zſechnu arescent ŽWittb. 36, 2 m. zeschnú. — Impf. *schni*, *sechni*: zeſchny arescat ŽWittb. 89, 6, zſechny ŽKlem. tamt. — Impf. *schniech*: ciesařovna tuhú ſchnyeſſe DalC. 39. — Aor. silný *sech* ze *sъchъ*: pl. 3. čtyřie (ořěši) uſchu DalC. 5. — Part. *sęchl, schli* atd. ze *sъchl-*: fík vſſechl Štít. ř. 133[b], jazyk žiezí vſechl aruit Pror. Isa. 41, 17, wyſechl Ben. 3. Reg. 17, 17, uſchla jest ŽKlem. 21, 16, wiſchlo jest t. 105, 9, inhed mu ruče vſchle ML. 25[a]; zſechla jest moc má ŽWittb. 21, 16, kosti mé zſechly t. 101, 4, wyſechly Ben. Jud. 7, 11; uschl, uschla atd. Us.; — *schnut*: vſchnute Comest. 274[a]. — O jerovém *-e-* v *sech-* proti *sch-* srov. I. str. 176.

-snu, -snúti, usnúti, stsl. *usъnąti* obdormiscere, ze *sъp-n-*. — Praes. *-snu*: zlí zeſnú a dobří sě vzdřiemí Štít. ř. 231[a] atd., stč. i nč. — Aor. *-snuch*: (Kateřina) padši i vſnu Kat. 40, když lidé zeſnuchu t. — Part. *-snul*: abych nevſnul ŽWittb. 12, 4, ani (apoštolové) zeſſnuli ML. 123[b], (panny) zeſnuli sú dormierunt Koř. Mat. 25, 5 atd., usnul, -a Us. Novotv. *sl*: k *tisknouti* je part. *tiskl*, a podle toho také k *usnouti* utvořeno dial. *usl*, fem. usła = usnula BartD. 1, 111 (laš.). — Subst. verb. *-snutie*: vſnutye Alb. 104[b], usnutí Us.

sopnúti, srov. stsl. *sop-*, sopti n. sopsti praes. sopą flare Mikl. Lex. Part. *sopl*: zerſewie rozſoplo ſie carbones succensi sunt ŽKlem. 17, 9, zerziewie rozſoplo sě ŽKap. tamt.

stanu stsl. *staną*. Praes. *stanu* atd.: (já) ſtanu na súdě Štít. uč. 151[b], ztane sě PilC., milost ſtane neb jest nebyla ustavična Štít. uč. 25[b], (řemeslník) až stár bude neſtane za nic t. 94[a], obě straně proti sobě staneta Řpz. 83, když ſtanete na modlitbě Alb. 62[b], těm ješto hřiechóv neoſtanu

Štít. ř. 236[b] atd., vstanu, ostanu, stanu se, -staneš atd. Us. — Impt. *staň* atd.: diábel ſtan na pravici jeho ŽKlem. 91[a], Saro vstaňva ŠtítV. 43, Saro wſtanma ŠtítOp. 352, wſtanta a se nelekajta Kat. 142, wſtante ŽKlem. 126, 2 atd., vstaň atd. Us. — Impf. *staniech* atd.: komu sě nedoſtanyeſſe DalC. 2, tak sě ſtanyeſſe Pass. 293, což oſtanyeſſe t. 323, střěla u povětří oſtanyeſſe t. 363, ſtanyeſe sě vláštie škoda Kat. 130, když vycházieše Mojžieš wſtanyeſſe všěcka osada Ol. Ex. 33, 8, (mnich) když z modlitev wſtanieſſe Otc. 128[b], (Čechové) na vojnu wſtanyechu Dal. 79, (bičové) oſtanyechu u masě Kat. 134, když ſtanyechu cum starent Ol. Ezech. 1, 24. (Israhelští) oſtanyechu na témž miestě Ol. Ex. 40, 35 atd.; novotv. *-stáše*: bíše mdloba silná tak že nezoſtaſſye síla při ňem EvOl. 125[b], když wſtaſſye s modlitby t. 258[a]. — Part. *stana*: wztana svD. 29, wſtanvvcz z mrtvých Štít. ř. 171[a] atd.; o domnělém part. wſtany v EvZimn. v. § 116. — Tvary infinitivní pravidelné jsou bez *-nu*, tedy v tř. I. 7: inf. státi, aor. stach, part. stal atd.; ale vyskytují se také novotvary s *-nu*: inf. stanúti, part. stanul atd. O tom v. v § 105.

stihnu, -núti, stsl. *stignąti*. Aor.: když hrom ty pohany pobi i smrtí poſtyze Kat. 164. Part. stihl, dial. sťahł, sťaheu BartD. 1, 193.

střětnu, -núti, ze *sъ-rět-*, srov. I. str. 395. Praes. *střětnu* atd.: posel ſtrzyetne posla obviam veniet Pror. Jer. 51, 31, (poslové) ſtrzetnu sě s jejie mateří Kat. 12. — Aor. sg. 3. *střěte*: tu jej matička poſtrziete Hrad. 121[a], (muž) ſtrziete krále Ol. 2. Reg. 19, 25, poſtrzete ji rytieř Kat. 138. — Part. *střětl* atd.: (Absolon) ſtrzietl sluhy Ol. 2. Reg. 18, 9, milosrdie a pravda poſtrzietli sě obviaverunt sibi ŽKap. 84, 11; — *střět* atd.: ſtrzyet mě jeden vece Pís. XV. stol. ČČMus. 1882, 45.

svadnu, -núti (imperfektivum), stsl. *-svęnąti* iter. *-svędati* marcescere, ze *svęd-*, příbuzno s *vęd-*, ale nikoli = *sъ-vęd-*. O přehlásce *svád-*, *svěd-* a jejím rušení srov. I. str. 109. — Praes. *svadnu, svědneš* atd.: swadnu exspiro Veleš., (člověk) ſwyedne a pálí se v hrdosti Štít. ř. 96[a], list vſwiedne Otc. 412[a], květ jenž nepoſwyedne Kruml. 96[b]; ten vſwadne Alb. 74[a], jenžto vſwadne Pror. 39[a], siemě vſwadne t. Isa. 19, 7. — Impt. *svědni*: přiſwiedni jazyk k daſnom adhaereat ŽKlem. 136, 6. — Aor. silný sg. 3. *svěde*, odchyl. *svade*: (bohatec) div že hořem neuſwiede Hrad. 144[b]; jinoch bezmál hořem neuſwade t. 102[a] (rým: upade), ona všěckerna túhú zſſwade t. 72[b] (též); — slabý *svadech* (m. *svěd-*): (sěmena) vſwadechu Koř. Mat. 13, 6; a *svadnuch*: žíla vſwadnu Comest. 41[a]. — Inf. *svadnúti*: lidé ſwadnuti budú Koř. Luk. 21, 26, jeho mysl poče ſwadnuti Otc. 443[a], hřiešník zuby ſkrzipieti a ſwadnuti bude KřižB. 102[a]. — Part. *svadl, svědli* odch. *svadli*: by to dřěvo vſwadlo Krist. 77[b], abychom milośčěmi ſwadly Modl. 34[b], (vrásky) byly zzwadly ApŠ. 151, (děti) sú vſwadly hladem Pror. Jer. Lament. 2, 19. — Zaniklo; zbytek je v novotvarém inf. sváјšć BartD. 2, VIII (laš.).

svetnu, -núti, stsl. *svьnąti*, ze *svьt-*. Z part. masc. *svьtlъ* bylo stč. *svetl*, a odtud přijato *svet-* m. *svt-* také do tvarů jiných. — Praes. *svetnu* atd.: až ť ráno i vſwetne dum illucescat Ol. 1. Reg. 14, 36, dřieve než ráno vſwetne t. Súdc. 6, 31, vſwetne MamB. 54[a]. — Part. *svetl*: když vſwetlo cum illuxisset Ol. 1. Reg. 20, 27, Lit. tamt., dřiev nežli vſwetlo Comest. 180[b], nežli by vſwetlo t., když jest vſwetlo jitro cum illuxisset dies Kladr. 1. Reg. 20, 27. — Subst. verb. *svetnutie*: w ſwetnutie primo diluculo Kladr. Dan. 6, 19. — Zaniklo.

táhnu, -núti, stsl. *tęgnąti*. Slabika kořenná bývá tu dlouhá, tu krátká; na př. part. táhl a tažen Us., táhnu Us. a tahnu BartD. 2, 28 (hol.) atd. O přehlásce *tah-*, *táh-* a *těh-*, *tieh-* (zúž. *tíh-*) a jejím rušení srov. I. str. 110. — Praes. *táhnu, tiehneš* atd.: kudy potyehneſs NRada 1475, sladkost ješto duši tyehne Alb. 86[b], (pravice) lučiſſe tijehne Ben. 4. Esdr. 16, 30, přitíhne veliká moc Řekuov na pomoc Troj. 115[b], ženská žádost se od jednoho muže k druhému tíhne t. 15[b], srdce k bohu ztyehnemy Alb. 83[b], wytyehnem jeho k nám Pror. 5[b], běda ješto tyehnete nepravost t. 4[a], (lidé) potáhnú člověka ŠtítV. 166 atd.; až mu provaz hrdlo ſtahne Hrad. 95[b] (rým: sáhne), jíž (žádostí) se tahne od boha Štít. uč. 35[a], ež sě žádost naše tahne k hřiechu Štít. ř. 148[b], všickni potiehnú DalJ. 108 L. — Impt. *tiehni* atd.: líci jich ſtiehny constringe ŽWittb. 31, 9, ztiehny ruku Krist. 54[a], Mat. 199, ztyehni ruku svú Koř. Mat. 12, 13, ztijehni ruku Ben. Job. 1, 11, wztiehni dva prsty Háj. 114[b], tyehnyewye oba za jednako Mast. 109, protož k tomu tyehnyeme sě Štít. ř. 173[b], tiehnieme k tomu zámku Háj. 466[a], sberauce se těhněme k ráji Solf. 40 a j.; tahny mě po sobě Modl. 44[b], každý tahny aby činil šlechetné skutky Štít. ř. 234[b], netáhni Ben. 2. Reg. 5, 23, vztáhni tu ruku BrNZák. 30[a], tahnyemez k tomu povýšení Štít. ř. 234[a], tahnyete se k královstvu nebeskému t. 223[b]; ztáhni i ztíhni ruku Blah. 275. — Impf. *tiehniech* atd.: hvězda k Betlemu tyehnyeſſe Hrad. 68[a], (Přěmysl) kamenie tyehnyeſſe DalC. 76, když veliká vojska tyehnieſſe Pass. 90, Jezus krátké dřevo tyehnyeſſe ML. 52[b], jehož tyehnyechu čtyře koni GestU. 25 atd.; když ciesař s svými lidmi táhnieše Pass. 247, když měsiec na západ tahnieſſe Troj. 64[b], tahnyechu AlxV. 2275 atd. — Aor. silný sg. 1. *tah* (kvantita nejistá): ústa má otvořich i przytah duch attraxi ŽWittb. 118, 131; sg. 2. 3. *těže*: Judáš potyese na sě osídla Jid. 146, rovný k rovnému sě tyese t. 50, kněz wytyeze DalC. 28, (Alexander) tam před se potyeze AlxV. 710, tu na ň wytyeze jinoch t. 1647, Jezus dřevo tiehnieše až przytyeze krátké k dlúhému ML. 52[b], Petr wytyeze meč t. 100[a], i ztyeze ruku Koř. Mat. 12, 13, (Kateřina) do komňaty jide své v níž sě vtieze Kat. 16, tu tieze Dětřich až do Romanie Mart. 35[a], sestra toho rytieře (z vězení) wytieze TandZ. 179[a], Paris s lidem przitieze Troj. 120[a], Trojanským na pomoc przytieże král Odemon t. 145[b] atd.;

pl. 3. *tahú*: když wytahu vojě AlxB. 7, 32, když v šíři korábi potahu AlxV. 545; — ztáže (sic) cum extendisset Kladr. Ex. 14, 27, przitazze Josafat Ol. 2. Par. 20, 25, (Ježíš) wztaze ruku Koř. Mark. 1, 41, (oni) ottiehu (ruku) Ans. 1, Ostrověné sě ostřěhú a ze vsí vytěhú DalJ. 108. — Aor. *těžech* atd.: odtud przytiežech Troj. 222[b], roztyezzechu jeho tělo ML. 104[b], odtyezzechu ji (ruku) tamt., tyezechu jeho ruku Hod. 47[a], Řekové ten kóň uvázavše tiežechu k bráně městské Troj. 202[b] atd.; tazechu nohy dolóv Hod. 47[a], tažechu k městu Troj. 167[b], Trojanští ten kóň do města wtažechu t. 202[b], Řekové przytazechu t. 130[b] atd. — Inf. *táhnúti* Us.; tyehnuty Pulk. 105[a]. — Part. *táhna*: on svój meč wytahna i stě jejie hlavu Kat. 192, k tomu vždy tahuucz (m. táhnúc) Štít. ř. 141[b]. — Part. *táhl*, *tiehli*: netahl toho dořéci až ta paní vecě Pass. 340, hřiešníci natiehly lučišče ŽWittb. 10, 3, když za provazy tyehly Kat. 156, (králi) przitiehli sú Ol. Gen. 14, 7 atd.; nepřietel przytyehl (pro rým: střehl) AlxV. 944, kak by (dva zrádcové) té zrady dotyehla AlxBM. 2, 17 (pro rým: střěhla), že pohani przytahly AlxV. 1385 (pro rým: náhlý). — Part. *táh*, *tiehši* atd.: ztaah ruku na své učedlníky vecě EvZimn. 18, dotekl jeho ztahw svú ruku Štít. ř. 87[a], jeho rucě roztyehſſe Pass. 202, Krist. 100[b], ML. 116[b] atd.; svú šíji ztahſy Kat. 192, ztahſy t. 132, kosti wytahſſe sě Modl. 55[b]. Part. *těžen*: roztyezen Modl. 144[b], ML. 12[b], ruka jeho ztyezena extenta Pror. Isa. 14, 26, t. 14, 27, tělo rozpato a roztyezeno Alb. 44[b], rameni jenž sta roztyezzenye (na kříži) Rúd. 32[b], ramenem svým ztyezenym Pror. Isa. 14, 26, t. 14, 27, miesta wytiezenych vlasóv železem přižzi Rhas. Jg. atd.; v lokti zatazenem ŽWittb. 135, 12 (m. vz-, bracchio excelso), s roztazenymy žilami Modl. 52[a] atd. — V příkladech starých přehláska žádaná nebývá nejčastěji ve rčení ustáleném: *netáhneš co učiniti, až*.., na př. netahnes ot ňeho (od kováře) jěti, až ť mrcha (t. kůň, jejž kovář okoval) počne klécěti Hrad. 132[a], Pilat rozkáza Judě ssiesti.. netaseygmu řéci býrse až sě Judáš přěs zed wýrse Jid. 81, (liška) toho řéci netaze až ji čbán k sobě przitaze Hrad. 131[a], netaze vstáti ona až hned ručí oblak vznide Kat. 162, (vy dvě pěstounky) netahle ſta sě přituliti až sv. Jan sě poklonil Pass. 278; o tom srov. I. str. 110. V nastalém kolísání mezi *táh-* a *tieh-* atd. dosáhlo v XVI stol. vrchu *táh-*, *tah-*, a bývalé *tieh-* zúž. *tíh-* drží se jen v dial. tíhnout (táhnouti) Duš. jihoč. 2, 11, tihnót, impt. tihni BartD. 2, 107 (litov.), tíhli pryč t. 229 (kunšt.), a v knižném *tíhnouti* = někam se chýliti.

tesknu, -núti, stsl. *tъsknąti* angi. O *-e-* za *-ъ-* srov. I. str. 179. — Praes. *tesknu*: (já) neteſknu sobě ŽKlem. 29, 13 atd. — Impt. *teskni*: neteſkni sobě Kat. 90 atd. — Aor. silný sg. 1. *tesk*: pro ňež sobě tak velmi ſteſk, až zapomanuch sám sebe AlxV. 884; 2. 3. *tešče* a z toho *tešťe*: tu sě ſteſſcze čeledi jeho DalStrah. 2, ſteſte DalC. tamt., v tom sobě zateſcze Pass. 190, v tom myšlení sobě velmi zateſſcze Krist. 94[b], Maxencovi sě zateſcze Kat. 136, nejeden sobě ſteſtye AlxV. 1813, Menelaus sobě zateſſtie Troj. 69[b], všichni viděchu i steskú sobě EvZimn. Rozb. 708, nepřietelé sobě steskú Pís. při DalJ. str. 238; — aor. slabý *teščech* atd.: když proroci sobě ſteſtechu Pass. 172. — Part. *teskna*: nic sobě neteſknucz Kat. 192 atd.

tisknu, -núti, stsl. *tisnąti* z *tisk-*; tvary slovesa tohoto a doklady v. v §§ 111 až 116.

-tknu, -tknúti, stsl. *tъknąti* figere. O jerovém *-e-*, na př. vtekl fem. vetkla atd., srov. I. str. 179. — Praes. *tknu*: vetknu Us.; ptáčkové pyšťek wteknu Comest. 196[a]. — Impt. *-tkniech*: kteříž sě ho dotknyechu Pass. 327. — Aor. silný sg. 2. 3. *-tče*: on té řěči dotchze an ho (Jidáš Rubena) inhed mečem protchze Jid. 99 sl., (Zefora) dotcze se noh jeho Comest. 56[a]; pl. 3. *-tkú*: jakož se jeho dotku DalC. 5. — Aor. *-tknuch*: žena přijide i dotknu sě rucha tetigit Koř. Mark. 5, 27. — Part. *-tekl*, *-tkla* atd.: nedotekl sě jich oheň Pror. Dan. 3, 50, dotekl se archy Ben. 2. Reg. 6 (nápis), ruka božie dotkla mne ŽKlem. 144[b]; abyste huol wtekly v hrob Otc. 179[b]; vetkl, -a Us.; — *-tknul*: pak-li dotknul by Ol. Lev. 5, 3, dotknul sě jich Koř. Mat. 17, 7, -tknul Us. — Part. *-tek* Us.; dotkw sě toho Štít. ř. 85[a]; *-tknuv* Us. spis. — Part. *-tčen*: (meč) wetczen v nožnice MamV.; topořiště bylo wteczeno Comest. 69[a] atd.; — *-tknut*: dluh nahoře podotknuty KolEE. 185[a] (1732), wteknut Comest. 43[a]; — subst. verb.: dotczenie Hug. 77, takové vtczenije VšehK. 61[b], -tčení -tknutí Us.

tonu, -núti, stsl. *tonąti* immergi. Praes. *tonu*: jeho myšlenie v túhách tone Baw. 100 atd.; toneta oči moji ſlzuv (omylem m. impt.) deducant lacrimam Pror. Jer. 14, 17; — aor. *tonuch*: těch lidí na tom poběžě tu ſtonu v hlubokém břěze AlxV. 1820, obě lodiččě bez mále tonuſſta Krist. 35[a], (Alexander) ztrati lidu třetinu jež v tom piesce ſtonuchu AlxV. 2189; — part. *tona*, *tonul* atd. Us. stč. i nč.

trhnu, -núti, stsl. *trъgnąti*. Impf. *trhniech*: tu jě (vlasy) wytrhnyechu Kat. 134. — Aor. silný sg. 2. 3. *trže*: (matka) stryze s sebe své zavitie LAl. d, Oldřich koně potrrze Hrad. 6[a], ona wytrrze kostky jemu t. 126[a], čbán ji (lišku) na dno wtrze t. 131[a], wztrze sě vietr AlxV. 532, búře se wſtrže Troj. 223[a]; pl. 3. *trhú*: obrátivše se svá meče wytrhu, hnachu proti sobě Trist. 382; — aor. slabý *tržech*: rúchu s ňeho ſtrzyechu Hod. 45[b]. — Part. *trhl*: przietirhl ŽWittb. 77, 13, potrhl ŽKlem. tamt. atd.; *-trh*: odtrhwſſe se světského nepokoje Štít. uč. 76[a]. — V ŽGloss. 34, 3 čte se vitrzeſ, a v ŽWittb. tamt. wytrzeſſ meč svój, a to se vykládá za *vytržeš*, tedy praes. *trhu* atd. Výklad mylný. Překladatel původní přeložil impt. effunde imperativem *vytřěs*; to bylo napsáno (v době, kdy jotace v písmě ještě se neoznačovala) bez jotace, a opsáno bez jotace také v ŽGloss. a ŽWittb.; opisovatelé těchto dvou textů možná že rozuměli *vytřeš*; opis

v Ol. má za to Uytrziż, možná že podobným neporozuměním = vytřiž. Srov. Listy filol. 1884, 273.

trnu, -núti, z *tьrp-* rigere. Imperf. *trniech*: most (podrubaný) ledva strnieše DalJ. 89 podle rkp. Z a P. — Aor. *trnuch*: ten ztyrnu AlxB. 4, 6, (kopie) vſtrnu u břězě AlxV. 582. — Subst. verb. *trnutie*: strnutye spasmus Vocab. Mus. 184[a], ztrnutie Sal. 492, a také *trpenie*: přivyčené utrpenie rigorem Otc. 55[b]

tuchnu, -núti, stsl. *po-tuchnąti* quiescere. Aor.: když ohňové potuchu Kat. 40.

vadnu, -núti, stsl. *vęnąti* marcescere, z *vęd-*. O přehlásce *ʼvad-*, *věd-* a jejím rušení srov. I. str. 111. — Praes. *vadnu, vědneš* atd.: srdce v túhách wyedne Rúd. 26[a], (oni) zwadnu arescent ŽKlem. 36, 2; bude vyvržen jako ratolest a vwadne Krist. 91[b], (oni) zwiednu ŽKap. 36, 2. — Impf. *vědniech*: wiedniech tabescebam ŽGloss. 118, 158, ŽBrn. tamt., wiednyech ŽWittb. tamt. — Aor. sg. 3. *věde*, zde nedoložen; *vade*: (král) na všem těle jako zvade Trist. 201. — Part. *vadl* atd.: uwadl sem ŽKlem. 101, 12 atd. — V jazyku pozdějším veskrze *vad-*, dial. *ʼvad-*: ʼvadnút BartD. 1, 16 (zlin.); slc. vädnúť.

váznu, -núti, z *vęz-*, jako *vazu, viezti* v § 66. O přehlásce *ʼváz-*, *viez-* (zúž. *víz-*) a jejím rušení srov. I. str. 111 sl. — Praes. *váznu, viezneš* atd.: v ňemžto (hřiechu) sám waznu Rúd. 9[b]; uwyezne-li trn v noze Štít. uč. 66[b], Vuiézne v osídle Ol. Job. 18, 9, noha tvá nevwíezne Kladr. Prov. 3, 33, (krokodil) na ten hák zawjzne Har. 2, 236; ti waznu jako ptáci na otržni Štít. uč. 84[a]; u blátě vwieznu (pl. 3.) Mill. 125[b]. — aor.: (Absolon) vuieze za hlavu u duba Ol. 2. Reg. 18, 9, vwieze na větvi hlava jeho Comest. 146[a], mnoho sto koní vwazu v onom piesce AlxV. 2183. — Part. *vázl, viezli* atd.: veliká moc ryb v sieti zwazla Krist. 110[b]; vwiezl Kladr. žalm 68, 3, vwijezl Ben. Súdc. 3, 22, vwjzlo Háj. 142[b]; — (ovce) v blátě zwaznuly Brig. 84 atd. — Nč. váznu vázneš atd., vázl vázli atd. Us.; dial. *víz-*: vwjzl VesB. 4[a], abyste nevwyzly BílQ. 1, 70, huvíznout huvíz huvízla chod. 34 a Šemb. 16 (domažl.), huvíznót BartD. 2, 229 (kunšt.), víznu vízneš t. 154 (slavk.) a j.

věnu, -núti, z *vě-*. Praes.: vietr powyene Štít. uč. 25[a], vicher wiene ChelčP. 160[a] atd.; — inf.: který nás vicher muož powienuti convellere Otc. 29[b]; — subst. verb.: větrné powienutije Alxp. 65. — Podle *váti, vál* atd., za starší *vieti, vál-vieli* atd., změněno *věnúti* v nč. *vanúti*: wanauti Kom. Jg. a Us., kvítek líbau vůni wane Rosa Jg.; *vě-* zachováno dial.: ověnúť, ověnulo BartD. 1, 244 (val.).

vinu, -núti, z *vi-*, srov. *víti* v tř. I. 7 § 103. Aor. *vinuch*: liud sě o rově zzwinu ApŠ. 37, (lev orla) k sobě przywynu NRada 27 atd. — Part. *vinul*: král obynul sě jest pytlem Pror. Isa. 37, 1 atd.; *vinuv*: tělo v prostěradlo obynuwſſe Krist. 103[b]; *vinut*: pokolenie mé jest ſwynuto convoluta ŽWittb. Ezech. 12; atd., nč. vinu, vinul atd. Us., obinuć BartD. 1, 110 (laš.).

vládnu, -núti, z *vlad-, vold-*. Praes. zwladnes jimi ŽKlem. 2, 9, impt. wladnieme t. 82, 13 atd., dosud tak. Tvary infinitivní bez *-nu* jsou tř. I. 1, viz § 59.

vyknu, -núti, stsl. *vyknąti* discere. Aor. pl. 3. *vykú*: když sě dievky ſwiku na koních jězditi obiku jěchu sě země pleniti DalHr. 10, ſwyku, obyku DalC. tamt. — Part. *vykl*: jakž jest obykl Štít. uč. 83[a] atd.; — *vyk*: obykſſe hřešiti Štít. uč. 113[a]; — *vyčen*: przywyczene utrpenie rigorem solitum Otc. 55[b], obyczene consueta arma t. 4[a], dobytek k sušeným rybám (místo píce jiné) jest zwyczeny a zučeny Mill. 124[a]; — subst. verb.: podle ſwyknutie Koř. Skutk. 26, 5. — Nč. také part. zvyknul, zvyknuv atp.

zábnu, -núti, ze *zęb-*. O přehlásce *zʼáb-*, *zieb-* zúž. *zíb-* a jejím rušení srov. I. str. 112. Nč. zábnu, zábneš atd. Us., dial. zíbne mně BartD. 2, 174 (brn.), ozibnóť t. 43 (kojet.).

zinu, -núti, stsl. *zinąti* hiscere, srv. *zěju, zieti* v tř. V. 4. Part.: by voda pozinula ny ŽKlem. 123, 4, obzinúł = ulovil BartD. 1, 238 (val.). Většinou zaniklo.

žasnu, -núti, stsl. *žasnąti* stupefieri. O přehlásce *žas-*, *žěs-* a jejím rušení srov. I. str. 98. Místo *ž-* bývá *ř-*: uřas-, uřěs- atd., srov. I. str. 519. Slabika kořenná je krátká, někdy dlouhá. — Praes. *žasnu, žěsneš* atd.: vzieſſnet sě nebožátko Hrad. 135[a], lvíče neuzyeſne sě non pavebit Pror. Isa. 31, 4, zzaſnuv sě kniežata t. j. zžasnú t. 31, 9. — Impt. *žěsni* atd.: vžeſniete ſe Kladr. Isa. 29, 9. — Impf. *žěsniech*; *žas-*: vzaſnyeſe ML. 91[a]. — Aor. silný sg. 2. 3. *žěse*: (Nero) sě usiezze ApD. c, (Břetislav) nic se neužese DalJ. 44 z P, (král) velmi sě vzieſe Trist. 141, ſe vžeſe Kladr. Esth. 7, 6; Pilat vrzeſe sě Hod. 45[a]; Nero uzaſe sě Pass. 300, to Pilat uslyšav vzaſe sě Krist. 100[a]; pl. 3. *žasú*: všichni sě uzaſſu Hrad. 25[b], tu prokní sě uzaſſu t. 145[a], všickni lidie sě vzaſu Pass. 322, všedše uzřěchu jinocha i uzaſu sě EvZimn. 46, až sě všickerni vzaſſu Kat. 174. — Aor. slabý *žěsech* atd.: velmi sě vzieſechu EvTřeb. Mat. 17, 6, mnozí sě vžeſechu Apoll. 130[b]; Trojanští vzaſſechu se Troj. 200[b]. — Part. *žasl, žěsli* atd.: Malchus vzaſl sě Pass. 365, paní vzaſla bieše Hrad. 141[b], peklo se vzzaſlo ML. 27[b], zloději sě vzieſly Pass. 34, (bratřie) sě zzieſly byli t. j. zžěsli Ol. Gen. 42, 35, biechu zzyeſli sě Koř. Mark. 9, 5; kak jsú sě vrzeſly Hod. 53[b], strážní sě vrzeſly t.; (apostoli) sě vzaſli Krist. 109[b]; užásl se Vel. Jg.; — *žasnul* Us.; Jura se toho uřísnul Kulda 1, 64. — Part. *žas, žěšši*: Němec sta vzas sě DalC. 67, mistr vzaſſ sě i vzdyše ML. 53[b], vzaſ sě padl na svú tvář Pror. 119[b], vžas sě Ol. Gen. 28, 17, (Sara) vžieſſi sě t. 18, 15, sě zžiesſe t. 43, 18, vzeſſe se EvTřeb. Luk. 2, 48, zžeſſe se Kladr.

Ex. 20, 18 atd.; (Tristram) užes sě Trist. 155, matka uzasſi Krist. 27^{b}; vžaſſi (sic) ſe Kladr. Gen. 18, 15, oně vzaſſe sě vecěsta Pass. 362, sě vzaſſe Pass. 272, sě vzasſe Krist. 60^{b} atd.; — *žasnuv* Us. spis. — Part. *žěsen*: vzzeſeno strachem panstvie mé Nikod. 74^{a}. — Subst. verb. *žěsenie*: mládenec tiem vzeſſenim umře Mand. 9^{a}; vzaſene pavor HomOp. 154^{a}; — *žasnutí* Us.

žhnu, -núti, ze *žьg-*. Sloveso *žhu, žéci* tř. I. 4 většinou zaniklo, v. § 80, a na místo jeho a jeho složenin vstoupilo *-žhnu*; zejména na místo staršího *roze-žhu* přišlo *roze-žhnu*, s vypuštěním jerového *-e- roz-žhnu*; na př. rozžhni svíčku Duš. verb. 117 (z Erb.), rozžhnuł BartD. 1, 357 (laš.). Z tohoto pak *rozžhnu* spodobou i splynutím *-zž-* vzniká *rožhnu* a vynecháním *-h-* dále *rozžnu, rožžnu, rožnu*: praes. rožnu BartD. 1, 25 (zlin.), impt. rožni t. 17 (též), inf. rožnút t., rožnót t. 2, 17 (holeš.), rožhnuł t. 1, 375 (palk.) atd. A tudy vzniklé praes. *-žnu* béře se pak za sloveso vzoru *pnu* tř. I. 5 a má tvary charakteristické utvořeny podle něho: part. *-žal*, rozžal Rosa 195, žena rozžala svíci BílC. 1, rożał BartD. 2, 10 (holeš.) a j.; part. *-žat*, rozžatý Rosa 195, rozžatau pochodeň Beck. 1, 29, světla rozžatá Seel. 211, s rozžatou svící VrchlProk. 108, rožat mýt. 341, rožatý BartD. 2, 3 (sazem.), rožatej t. 259 (žďár.) atd.; part. *-žav, -žev*, svieci rozzew ML. 134^{b}. —

Do tř. II. hlásí se také novotvary, vzniklé v tř. I. 5: inf. *pnouti*, part. *pnul, pnuv, pnut*, subst. *pnutí* atp.

Třída třetí.

118. Do třídy této patří slovesa, jejichžto kmen infinitivní má příponu kmenotvornou pův. *-ē*, z níž ve slovanštině po palatalkách (starých, psl.) jest *-a*, ostatně *-ě*, na př. *sluš-a-, slyš-a-* a *um-ê-, tьrp-ê-* v inf. psl. *slušati, slyšati* (z býv. *-šēti* z *-ch-ē-ti*) a *umêti, tьrpêti* (z *-ē-ti*), srov. § 30 č. 3, III.

Psl. *umê-, tьrpê-* atp. dalo do češtiny *umě-, trpě-* atd., a *-ě-* zůstalo tu dílem dosud, na př. v inf. nč. uměti, trpěti, dílem zaniknutím jotace skleslo v *-e-*, na př. v nč. -duřeti, hořeti ze stč. -řěti.

Psl. *sluša-, slyša-* atp. drželo se také v nejstarší době české a byl tedy na př. inf. slušati, slyšati atd. Změna tu nastala v XII stol. přehláskou *a* v *ě* a vykonána v mezích pravidla, o němž v. I. str. 101 a Listy filol. 1874, 253—256. Podle toho pravidla jest *-ě-, -ie-* za býv. *-a-, -á-*: v praes. sg. 1. slušěju, 2. slušieš . . ., pl. 3. slušějú; — v impt. slušěj atd.; — v impf. tvaru slušiech, slyšiech atd. (jakož i v impf. slušějiech atd., bylo-li); — v aor. sg. 2. 3. slušě, slyšě, pl. 2. slušěste, slyšěste, a podle toho i sg. 1. -šěch atd.; — v inf. slušěti, slyšěti, proti sup. slušat, slyšat; — v part. *-nt*: slušějě, slušějúc-; — v part. *-lъ*: plur. masc. slušěli, slyšěli, du. fem. neutr. slušěle, slyšěle, proti sing. masc. slušal, slyšal, fem. *-ala*, neutr. *-alo*, du. masc. *-ala*, pl. fem. *-aly*, neutr. *-ala*; — v part. *-ъs*: sg. fem. slušěvši, slyšěvši, plur. (du.) slušěvše, slyšěvše, proti sg. masc. neutr. slušav, slyšav; — v part. *-nъ*: plur. masc. slyšěni, slyšieni proti sg. masc. slyšán atd., jako v part. *-lъ*; — v subst. verb. bujěnie, slyšěnie atd. — Sklesnutím jotace bývá ovšem *-e-, -é-* za *-ě-, -ie-*, na př. praes. sg. 1. slušeji 2. slušéš . . ., inf. slušeti, slyšeti, part. pl. masc. slušeli, slyšeli atd. — Bývalá tu pravidelnost ruší se analogií: vlivem tvarů s náležitým *-a-* vniká táž hláska do tvarů, kterým náleží *-ě-, -e-*, a naopak. Na př. před tím bylo part. náležité sing. masc. slušal, slyšal a plur. masc. slušěli, slyšěli, nebo zaniknutím jotace -šeli; to drželo se i potom, ale odchylkami způsobenými analogií bylo také sg. masc. slušěl, slyšěl n. -šel a pl. masc. slušali, slyšali atd. Z toho je kolísání a v XV stol. jsou sing. slušal, slyšal a spolu -šel, a plur. slušeli, slyšeli a spolu -šali atd. skoro stejně oblíbeny. Na konec ovládá v jazyku knižném a některých nářečích všude *-e-*: sg. slušel, slyšel jako plur. -šeli, a rovněž tak slyšen, slyšev atd., v jiných pak nářečích všude *-a-*: sg. slyšal pl. slyšali atd. — Vše jako v tř. V. 1^{b}, v. § 150.

Kmenotvorná přípona této třídy pův. *-ē* mění se, jak nahoře pověděno:

a) po starých, psl. palatalkách *j-* (k *j-* patří i spojeniny psl. *nj-* atp., pokud jsou v starých odvozeninách *-ēti*, na př. v stsl. *mьnjati* minui), *ž-, š-, č-* v *-a*; příklady toho jsou tedy kmeny *buja-, stoja-, leža-, sluša-, slyša-, tьnьča-, mьlča-* atp. v stsl. inf. *bujati, stojati, ležati, slušati, slyšati, tьnьčati, mlъčati* atd., dochované také v stč. part. *bujal, stál* (ze *stojal*), *ležal, slušal, slyšal, tenčal, mlčal* atd.;

b) všude jinde, kromě po souhláskách vytčených, změněno jest pův. *-ē* v psl. *-ê* a z toho je č. *-ě*; tedy na př. po *r-* v inf. stsl. *osirêti, gorêti* č. *osiřěti, hořěti* a rovněž v part. stsl. *-rêlъ* č. *-řěl*, — po *l-* v stsl. *cêlêti, velêti* č. *celeti, veleti* part. *-lel* (m. *-lěl*), — po *n-* v stsl. *zelenêti, zvьnêti* č. *zeleněti, črněti, znieti* part. *-něl*, — po *d-* v stsl. *grъdêti, sêdêti* č. *hrděti, seděti* part. *-děl*, — po *t-* v stsl. *bogatêti, letêti* č. *bohatěti, letěti* part. *-těl*, — po *z-* v stsl. *vęzêti* č. *vězěti* part. *-zěl*, — po *s-* v stsl. *visêti* č. *visěti* part. *-sěl*, — po retnicích v stsl. *umêti, slabêti, trъpêti* č. *uměti, slaběti, trpěti, šedivěti* part. *-měl, -běl, -pěl, -věl*. V tvarech těchto jest později souhláska též měkká, na př. *ň* v *zeleněti* vysl. stč. *-ňě-* nč. *-ňe-*; ale měkkost tato vznikla teprve později, není to palatalnost z doby psl., srov. I. str. 370.

Avšak časem dostává se *-a-* analogií do sloves druhu b) a jest zejména part. *osiřal, hořal, cělal, črňal, seďal, leťal, vězal, visal* atd., a part.

osiřav, *vězav* atd. V některých nářečích bývá *-a-* také v praes., na př. ruka má mrtvá BartD. 2, 343 (val.), snih potňá t. 253 (též, bobtněti), hrach pučňá t. 81 a 234 (hran.), zkameňáte, zdřevěňáte Suš. 41, (stěny) mokřajú BartD. 2, 343 (val.), a v inf., na př. vyzeleňat t. 1, 166 (val.), zeleňat sa t. 14 (zlín.), žluťat sa t. 15 (též), modřat sa t. 14 (též), modřať se t. 2, 16 (holeš.) atd.; v nářečích těchto jest *-a-*, *-á-* také ve vz. V. 1[b], na př. praes. zbúzáš BartD. 1, 297 (val.), odnášá t. 239 (též), inf. sázat t. 25 (též) atd., a tato okolnost byla zajisté rovněž podporou, aby se *-a-*, *-á-* usazovalo také ve vytčených případech místo *-ě-*, *-ie-* v tř. III.

Kmen praesentní sloves této třídy je dvojí: dílem má příponu kmenotvornou *-jo*, *-je*, dílem jest *-i*; a podle toho rozeznávají se zde dvě oddělení nižší, dva vzory: 1. *uměti*, *slušati*, č. *uměti*, *slušěti*, s km. inf. *umê-*, *sluša-*, praes. *-jo-*, *-je-*; a 2. *tьrpěti*, *slyšati*, č. *trpěti*, *slyšěti*, s km. inf. *tьrpê-*, *slyša-*, praes. *tьrpi-*, *slyši-*.

1. vzor *uměti*, *uměju*.

119. Sem patří slovesa třídy třetí, jejichžto kmen praesentní jest utvořen z infinitivního příponou kmenotvornou *-jo*, *-je*, na př. z kmene inf. *umê-* kmen praes. *umê-jo-*, *umê-je-*, z kmene inf. *sluša-* kmen praes. *sluša-jo-*, *sluša-je-* [= Lesk. III. 2. A. b)].

Tvary slovesa vzorového jsou:

praesens indik.:

sg. 1. *uměju*, *-i*; *-iem*	du. 1. *umievě-*, *-va*	pl. 1. *umiem*, *-me*, *-my*
2. *umieš*	2. *umieta*	2. *umiete*
3. *umie*	3. *umieta*	3. *umějú*, *-í*,

-ie- z býv. *-ě-je-*;

imperativ:

sg. 1. —	du. 1. *umějvě*, *-va*	pl. 1. *umějme*, *-my*
2. 3. *uměj*	2. 3. *umějta*	2. 3. *umějte*;

imperfektum:

tvar delší

sg. 1. *umějiech*	du. 1. *umějiechově*, *-va*	pl. 1. *umějiechom*, *-me*, *-my*
2. *umějieše*	2. *umějiešta*, *-sta*	2. *umějiešte*, *-ste*
3. *umějieše*	3. *umějiešta*, *-sta*	3. *umějiechu*,

-jie- ze staršího *-já-*;

tvar kratší

sg. 1. *umiech*	du. 1. *umiechově*, *-va*	pl. 1. *umiechom*, *-me*, *-my*
2. *umieše*	2. *umiešta*, *-sta*	2. *umiešte*, *-ste*
3. *umieše*	3. *umiešta*, *-sta*	3. *umiechu*,

-ie- ze staršího *-iá-*;

aorist:

sg. 1. *uměch*	du. 1. *uměchově*, *-va*	pl. 1. *uměchom*, *-me*, *-my*
2. *umě*	2. *uměsta*, *-šta*	2. *uměste*, *-šte*
3. *umě*	3. *uměsta*, *-šta*	3. *uměchu*;

tvary jmenné:

inf. *uměti*; sup. *umět*;
participium
-nt : *uměje* ze staršího *-ja*, *umějúc-*;
-mъ : — ;
-lъ : *uměl*, *-a* atd.;
-ъs : *uměv*, *-vši*, *-vše*;
-nъ : *uměn*, *-a* atd.;
subst. verb. *uměnie*.

Tvary slovesa *slušěti*, vzoru pro kmeny, které byly palatalní již v psl., v. v §§. následujících.

K tvarům jednotlivým.

120. Praesens. Sing. 1. *uměju*, *slušěju*, *-iu*, *-i*, psl. *uměją*, *slušają*; na př. jáz pohrdiegiu despiciam ŽKlem. 117, 7, (já) urozumyegiu t. 72, 17, jáz neumyegi Hrad. 43[a], já rozvmyegy Štít. ř. 14[b] atd.; — novotvar *umiem*, *slušiem*, podle § 7, A) č. 4; na př. (já) nevmijem Štít. ř. 68[b], (já) rozumyem t. 15[b] atd.; — z *-iem* pak ztrátou jotace *-ém* a zúžením *-ím*: což sám vmim GestM. 95 (71) atd., umím, slušim Us. — Sing. 2. *umieš* stažením atd. z psl. *uměješь*, *slušieš* přehláskou ze *slušáš* a toto stažením z psl. *slušaješь*, a z *-ieš* dále *-éš* a *-íš*; na př. hrzies despicis ŽKlem. 9, 1 (12), nenavratitedlné zzelefs GestBř. 72[b], zelyfs GestMus. 81 (61) atd., umíš, slušíš Us. — Rovněž tak sg. 3. *umie*, *slušie*, *-é*, *-í*, z *uměјetь* a *slušajetь*, na př. kto rozumie ŽKlem. 18, 13, tě fluffie chváliti t. 64, 2, bóh vmije Štít. ř. 36[b], což fluffije t. 9[a], (milost) mdlee t. 93[b], zapolee sě měsiec

Pror. 17[b], (duše) zhrzy ChelčP. 275[a] atd., umí, sluší Us. — Rovněž tak du. 1. *umievě*, *slušievě*, *-va* atd., stsl. *umějevě* a *slušajevě (-va)*; toho selewye AlxBM. 1, 21. — Rovněž tak du. 2. 3. *umieta*, *slušieta*, stsl. 2. *uměјeta*, *slušajeta* a 3. *umějete* a *slušajete*: těto dvě věci przyſluſſyeta Alb. 76[a], o niž (krajinu) dvě království waleta Štít. uč. 29[b]. — Rovněž tak pl. 1. *umiem*, *slušiem*, *-me*, *-my*, z *umějemъ* a *slušajemъ*, *-me*, *-my*; tvar *-iem* jen dotud, dokud nebyl vznikl stejně znící novotvar pro sg. 1., o němž viz zde nahoře; z *-iem-* jest dále *-ém-* a *-ím-*; na př. až ſrozvmijeme Štít. ř. 71[b] atd., umíme, slušíme Us.; dial. *-mè* atd. jako v § 54. — Rovněž tak pl. 2. *umiete*, *slušiete*, *-éte*, *-íte*, z *umějete* a *slušajete*; na př. wzhrzyete mým zákonem Comest. 87[a] atd., umíte, slušíte Us.; dial. *-ťe* atd. jako v § 54. — Plur. 3. *umějú*, *slušějú*, *-iú*, *-í*, z *uměјątь* a *slušajątь*; na př. hory dymiegiu ŽKlem. 102, 32, ty věci przyſluſſegy Štít. uč. 50[a] atd., umějí, slušejí Us. spis., umějʼ, slušejʼ Us. ob.; dial. *-ó*, *-um* atd. jako v § 54. Analogií zvratnou bývá pak dialekticky a druhdy z neumělosti také pl. 3. *umí*, *sluší* atp.; o tom v. § 14, A) c). Krom toho pak bývají tu v nářečích moravských koncovky, které na svém místě jako dial. střídnice za knižné *-ějí* a *-í* (z *-ie*) vytčeny jsou: *-ijú*, *-ijó*, *-ijou*, *-iá*, *-iú* atd., v. § 14, A) d).

Místy bývá v koncovce zkrácené *-i-*: umim, umiš, umi atd. BartD. 1, 127 (laš.), t. 2, 53 (přer.) a j. — V nář. slc. je tutéž nezúžené *-ie-*: umiem, umieš, umie, umieme, umiete; plur. 3. umejú. — Jinde pak jsou tu dial. novotvary s *-á-*: ruka mu mrtvá BartD. 2, 343 (val.), snih potňá t. 253 (též), hrach pučňá t. 81 a 234 (hran.), (stěny) mokřajú t., zkameňáte, zdřevěňáte Suš. 41; o tom srov. § 118.

121. Imperativ. Sing. 2. 3. *uměj*, *slušěj* atd., na př. vrozumiey voláníú mému ŽKlem. 5, 2, howyey Mast. 105 atd., uměj, slušej Us., uměj BartD. 1, 127 (laš.) a j., slc. umej. — Du. 1. *umějvě*, *slušějvě*, *-va* a 2. 3. *umějta*, *slušějta*, zde nedoloženo. — Plur. 1. *umějme*, *slušějme*, *-my*, na př. zzeleyme své neviny Štít. ř. 221[b] atd., umějme, slušejme Us., umějmy BartD. 1, 127 (laš.) atd., slc. umejme; dial. *-mè* atd. jako v praes. indik. — Plur. 2. 3. *umějte*, *slušějte*, na př. rozumieyte ŽKlem. 2, 10, zieleyte Hrad. 50[b] atd., umějte, slušejte Us., slc. umejte; dial. *-ťe* atd. jako v praes. indik. — Slabika *-ěj-* (*-ej-*) je z býv. *-ěji-*, *-aji-*, srov. § 18 č. 1, b). Její souhláska *-j-* se někdy vynechává a zbylá samohláska bývá pak zdloužena, srov. I. str. 538; na př. gmie t. j. jmie m. jměj Ev. Třeb. Mat. 18, 17, rozomyez tomu t. j. -ie-ž Hod. 82[b]; myewa tento mlýn spolu Pass. 536, gmyemy Alb. 100[a], rozumyete intelligite ŽWittb. 93, 8 atd., umjé, umjéme (-my), umjéte BartD. 2, 29 (holeš.), homjé, homjéte t. 175 (brn.).

122. Imperfektum. Tvar delší *umějiech*, *-ějéch*, *-ějích* atd., ze staršího *-ějách* atd.; tvar kratší *umiech*, *slušiech*, ze staršího *umiách*, *slušách* atd., stsl. *uměachъ*, *slušaachъ*; srov. § 26 č. 3 a 4. — Na př. *umějiech* atd.: (Oldřich) cěsty nevmyegyeſſe DalC. 38, (ciesař) neumyegieſe řěci Kat. 78, (Kateřina) nerozumyegieſe t. 32, neſmiegeſſe mluviti EvTřeb. Jan. 4, 18, (lékař) péči gmiegiſſe Štít. uč. 43 (snad omyl m. -ješe), jenž říši gmyegiſſe GestU. 3, (Kaifáš a Annáš) snem gmiegieſta Hrad. 82[a], nerozumějiechom ŠtítV. 174, velikú radost myegichu GestU. 105; — *umiech*, *slušiech* atd.: (člověk) dělati neumyeſe Hrad. 22[b], jich (kol) nikte nemožéše rozebrati ni vmyeſſe AlxV. 1153, ten mi ſluſſieſſe ŽKlem. 100, 6, (Maria Magd.) mdleſſe Hrad. 29[b], Nero zieleſſe Pass. 298, v Šalomúna ſluſſiechu in ditione sua erant Ol. 3. Reg. 4, 21, ješto bugijechu na světě Štít. ř. 123[b] a j. —

123. Aorist *uměchъ* atd., *slušěch* ze staršího *-šach* atd., stsl. *uměchъ*, *slušachъ*. Na př. všěcka země oblenye DalC. 17, (Václav) v svém úřědě rozlenye t. 95, (ucho) priczyele k hlavě t. 31, wzupiechu Ol. Súdc. 19, 30. — Novotvar *slušach* atd., podle part. *slušal*; zde nedoložen, ale možná že býval, jako bylo *slyšach*, o čemž v. v § 130.

124. Tvary jmenné.

a) Infinitiv *uměti*, *slušěti*, psl. *uměti*, *slušati*. Na př. rozumieti ŽKlem. 35, 4, ſluſſieti Hrad. 109[a] atd., rozuměti, slušeti, -t Us., umět BartD. 1, 25 (zlin.) a j., uměť t. 2, 29 (holeš.) a j., slc. umeť; dial. *-ati* atd., podle § 118: slušať slc., vyzeleňať BartD. 1, 166 (val.), zeleňat sa t. 14 (zlin.), žluťat sa t. 15 (též), modřat sa t. 14 (též). — V inf. dvouslab. bývá podle § 31 č. 5 slabika první zdloužena: jm*ie*ti, tl*é*ti nč. m*í*ti, tl*í*ti atd., a zdloužení druhdy zůstává, i když infinitiv se stane složením trojslabičný: setl*í*ti vedle setleti a pojměti. Dial. bývá zdloužení také jinde: humít chod. 57, můžeš rozumít chodHan. 29. — Stran *-t*, dial. *-ť* a také *-ci* atd. místo *-ti* v. § 31 č. 2 a 3.

b) Supinum *umět*, *slušat*, psl. *umětъ*, *slušatъ*; zde nedoloženo.

c) Participium *-nt*: *uměјě*, *slušějě* ze staršího *-ja*; *-ějúc-*; psl. *uměję*, *slušaję*, *-jątj-*. Na př. velmi truchlegie Hrad. 120[a], bolegucz t. 72[a], rozvmyegijcz Štít. ř. 47[a], k bohu przyſluſſegijcz t. 74[a] atd., uměje, slušeje, -ejíc- Us.; dial. uměja BartD. 1, 26 (zlin.) a j., slc. umejúc. — Chybně *-íc-* místo *-ějíc-*: rozumycze EvOl. 117[b], nerozumjcým Seel. 81, příſluſſýcý pocta t. 46 a j., podle III. 2 a IV.

d) Participium *-mъ*, v č. nedoloženo.

e) Participium *-lъ*: *uměl*, *-a* atd., *slušal* plur. *slušěli* atd., *osiřěl* novotv. *osiřal* atd., z býv. *umělъ*, *slušalъ*, *osirělъ*, *-a* atd., se změnami hláskovými podle § 118. Na př. urozumiel ſi ŽKlem. 138, 3, rozumieli ſu t. 81, 5, hrad opuſtyel DalC. 39, Morava tu kniežat opuſtyela t. 73, láska

zſtudenyela jest Orl. 49^{a}, atd.; by ſluſſal k bohu Štít. uč. 69^{b}, by k spasení neprzyſluſſal Štít. ř. 192^{b}, dſczalo jest pluit ŽKlem. 77, 27, jakž ſluſſalo Pass. 343, kak by sě ſluſſalo Štít. ř. 188, tak ztenczalo břicho jejie ML. 135^{b}, (mužové k bohu) ſluſſely Štít. uč. 69^{a}, (oblakové) aby nedſſczyely Pror. Isa. 5, 6 atd.; adj. krále opieſſaleho Troj. 33^{b}; oſirzel Prešp. 2087, oſyrzela Štít. uč. 52^{a}, proč bych oſyrzela byla Ol. Gen. 27, 45, aby (mast) nezwyettrzyela Mast. 161, toť smy po tobě oſſyrzieli Hrad. 21^{b} atd.; oſyrzaly (-ý) Ol. Gen. 43, 14, takoví sirotci zde oſyrzaly jsou KolT. 52^{b} (1626), oſyřalý VelKal. 178, nám osiřalým Pam. 3, 42 atd.; rány zaczelely biechu DalC. 31 a ucho zacelalo Háj. 75^{a}, abych pozelel ŽKlem. 157^{b} a by kto zielal ŽKap. 68, 21, barva mého obličeje jest ſczyrnyela Orl. 17^{a} a kóže má žčrьniala na mně Hlah. Job. 30, 30, přěmoženými nepohrdiel ŽKlem. 68, 34 a nepohrdyal ŽTom. tamt. atd.; uměl, slušel, osiřel fem. -a atd., veskrze -ěl, -el Us. spis.; umèł, -a, -o BartD. 2, 29 (holeš.) a j., slc. umel; zkameňal Suš. 42, zkameňala t. 120, všecko očerňalo t. 147, (pata) zčerňala BartD. 2, 58 (kojet.), chłapi bújali si t. 297 (val.); zdlouženo: uméł BartD. 1, 91 (kel.), humíl chod. 57, nehumíla sem chodHan. 101, nerozumíla sem t. 91, rozumíli ste t. 75, jak slušílo t. 80, umił (z -íł) fem. uměla BartD. 1, 127 (laš.), a z umił pak další změnou dialektickou uńuł t. Srov. § 39 č. 1 a 6, pak I. str. 365.

f) Participium -ъs: *uměv* atd.; *slušav, -ěvši, -ěvše*; *osiřěv* atd.; z býv. *umêvъ, slušavъ, osirêvъ, -vъši, -vъše*, se změnami hláskovými podle § 118. Na př. wzupiew zástup Ol. Num. 14, 1, zlú myew radu Pulk. 123^{a}, zhrziew to Ol. Gen. 48, 19, spilewſſe jím Hrad. 86^{a} atd.; uměv, slušev, osiřev, -vši, -vše Us. spis.

g) Participium -nъ: *uměn* atd., z *umênъ*. Na př. aby bylo vmieno Kruml. 304^{b}, aby bylo poſpyleno Alb. 29^{a}, uměno atp. Us., homjené BartD. 2, 175 (brn.) atd.; zdloužením *-ien, -ín*: ciesař rozumin býti muož ChelčP. 267^{a}, aby (řeč) ſrozumina byla t. 7^{b}, wyrozumijno Háj. 8^{a}, aby rozumjno bylo Beck. 1, 117, mohú rozumijni býti lidé ChelčP. 68^{a}, suchá místa mohú rozumijna býti t. 92^{b}, esli ste srozumíni chodHan. 285 a j., srov. § 43. — Pro tvary *-án* atd. nemám příkladu.

h) Substantivum verbale *uměnie, slušěnie, -í* z *umênьje, slušanьje*. Na př. vmienye tvé ŽKlem. 138, 6, pravého pokojě gmyenye Alb. 104^{b}, poſpilenye ŽKlem. 39, 5 atd., umění, slušení atd. Us.

Některá slovesa jednotlivá vzoru tohoto.

125. Mezi slovesy sem patřícími mnohá jsou utvořena z kmenů jmenných a znamenají = tím se stávati, tím býti n. v tom býti, co příslušné jméno vyslovuje. Na př. *bohatěti* divitem fieri, z kmene adjektiva *bohatý*, proti *bohatiti* divitem facere; rovněž tak *cěleti* proti *cěliti*, *črněti* proti *črniti*, *běleti* proti *běliti* n. *býliti*, *leněti* proti *leniti*, *mdléti* proti *mdlíti*, *oněměti* proti *oněmiti*, *zpitoměti* proti *zpitomiti*, *truchleti* proti *truchliti* atd.; a podobně *uměti, boleti, žěleti* a j. z kmenů substantiv *um, bol, žel* atd., *slušěti* z km. subst. *sluch* (= slušnost) atd. K nim hlásí se také většina těch, která zde následují. V nč. tvary *-ěti (-eti)* a *-iti*, z pův. *-ěti* a *-iti*, oboje denominativa, někdy se matou, a zejména bývá *-iti* za *-ěti*; na př. inf. truchliti m. truchleti, impt. truchli m. truchlej, part. truchlil m. truchlel, dítě sílilo m. sílelo atp. Někdy pak tvar *-ěti* mívá při sobě nadbytečné *sě*, na př. zeleňat sa BartD. 1, 14 (zlin.): *zeleněti* je významem podobno k *zeleniti sě*, a odtud přejímá se *sě* dial. *sa* také onam.

běleju, běleti. Praes.: (oni) sněhem obielegiu nive dealbabuntur ŽKlem. 67, 15.

boleju, boleti. Praes. *boleju* atd.: až mě bolegy kosti MastDrk. 244, bolegy ť mě hnáty Vít. 39^{b}. — Part. *bolejě* atd.: jáz i otec tvój boleyucz hledachom tebe Hrad. 72^{a}, přietele ť jest i bolegycz chovati Štít. uč. 25^{a}; adj. já sem chudý a bolegyczy ŽKap. 68, 30, (duši) bolegyczy dolentem Hod. 56^{a}. — Part. *bolel* Us., novotv. *bolal*: když to dítě pobolalo Pís. svatokup. 25. — Vedle toho bylo také *boleti* v tř. III. 2. praes. *bolu* atd., v. § 132.

buješju, bujěti, búj-, stsl. *bujati* saevire. Praes. *bujěju* atd.: já bugyem Modl. 41^{a}, (lid) přielišně bvgije HrubLobk. 70^{b}, zlí zde na světě bugiegi Kruml. 295^{a}. — Impf. *bujiech*: ješto bugijechu Štít. ř. 120^{b} a 123^{b}. — Inf. *bujěti*: kacieři bugyety nesměli Pass. 389, že vás bóh nechá zde na světě bugety Štít. uč. 75^{b}, menšieť jest zlé bugeti v světě než klášteře t. 77^{a}, bugeti ŠtítBud. 188, baugeti Reš. Jg. — Part. *bujějě*: vól bugege lasciviens Kladr. 1. Par. 13, 9, pobugiegycz Pass. 379, bvgegijcze HrubLobk. 58^{a}. — Part. *bujal*: proč bych buyal Štít. uč. 71^{b}, jej trápě protivenstvím aby nerozbuyal t. 31^{a}, (tělo) aby nebuyalo Štít. ř. 173^{b}. — Nč. bujím, bujel atd. Us. a Jg.; dial. bújať BartD. 1, 202 (val. a laš.), chłapi bújali si t. 1, 297 (val.), a podle toho také novotvaré praes. sg. 3. bujá t. 202 (val.).

bydleti v. *bydliti* v § 139.

cěleju, cěleti, stsl. *cělěti* sanari. Praes. *cěleju* atd.: zda ť (bolest) zaczyelee si sanetur Pror. Jer. 58, 8; — aor. *cělech*: (ucho) prziczyele k hlavě DalC. 31; — part. *cělel, cělal*: rány vše zaczelely byechu DalC. 31, ucho zacelalo Háj. 75^{a}.

črněju, črněti, v. v § 124.

dščěju, dščieti, stsl. *dъždati* pluere. Impt. *dščěj*: oblaci dzzczzeyte

spravedlivého EvOl. 204ᵇ. Part. *dščal* pl. *dščěli*: dſczalo jest na ně maso pluit ŽKlem. 77, 27, aby (oblaci) nedſſczyely ne pluant Pror. Isa. 5, 6.

-duřěju, -duřěti. Part. *-duřěl*: jestliže otok naduřel Sal. Jg.; jste pýchú nadurzali (-í) Alxp. 103.

dýměju, dýměti, srov. stsl. *dymiti sę* fumare. Praes. *dýměju* atd.: (hory) dymyegiu fumigant ŽKlem. 103, 32.

haněju, haněti, z *hana* stněm. *hôn*, srov. I. str. 91. — Praes. *haněju* atd.: (já) ji hanyem Kat. 46, ktož j'ho hanye Mast. 63, lid boha hanye Alb. 89ᵃ, chudí boha hanyegy ML. 57ᵇ, šestí hanyegy boha Alb. 90ᵃ. — Impt. *haněj*: vezři na pyšné a pohaniey je confunde eos Kladr. Job. 40, 7, nehaniey ChelčP. 154ᵃ, nehanieg KabK. 26ᵇ. — Inf. *haněti*: vinný jě sě Libušě hanyety DalC. 3. — Part. *haněje*: mne nehanyegye DalC. úv. 4, co s' chtěl hanyege jej GestBř. 12ᵇ, hanyegice Hrad. 52ᵃ, Krist. 97ᵇ, haniegícze gey Kladr. Sap. 15, 14. — Part. *haněl*: ani jeho hanyel Alb. 14ᵃ, proč by hanyel Pulk. 66ᵇ, já sem nehanyela Kat. 72, oni hanyely jej Štít. uč. 15ᵃ atd., haněl Us., haňél BartD. 2, 35 (holeš.). Vedle toho je v tř. IV *haniti*, v. § 139.

hověju, hověti, stsl. *govêti* venerari. Praes. *hověju* atd.: (lid) již třmi dny howie ani má co jiesti EvSeitst. Mark. 8, 2. všechno showie tobě Baw. 86, páni chudině zle howiegy Hrad. 109ᵃ, hovada howiegijet jemu m. hovějí Ben. Jud. 11, 5. Impt. *hověj*: howyey lépe svému pánu Mast. 105, howiey hosti tomu 1897, poshověj mi BrNZák. 45ᵃ, ſhowieite EvOl. 245ᵇ atd.; hověj a hov Us., pozhovte BartD. 1, 254 (val.) a j.

hrděju, hrděti, stsl. *grъdêti* superbire. Praes. *hrděju* atd.: jáz pohrdiegiu nepřátely (instr.) despiciam ŽKlem. 117, 7, doňedž (on) nepohrdie nepřátely svými t. 111, 8. Impt. *hrděj*: nehrdyey Hod. 20ᵇ. Part. *hrděl*: nebo jest pohrdiel jimi ŽKlem. 52, 6, pohrdiel t. 77, 62, nepohrdiel t. 68, 34, wzhrdielo oko mé t. 53, 9; analogií: nepohrdyal ŽTom. 68, 34. — V nč. má převahu *hrdati*.

hrzěju, hrzěti, z komparativního *hrz-*, *hrzí*, srov. Listy filol. 1884 441 a 442. — Praes. *hrzěju* atd.: já dóstojenstvím wzhrzyegy Pulk. 32ᵃ, (já) pohrzíem Kladr. žalm 39, 8, hrzies despicis ŽKlem. 9, 1 (12), poníženého nepohrzies non despicies ŽKap. 50, 19, ktož pohrzye tú libostí Štít. uč. 124ᵇ, (lid) pohrzye Ben. Esth. 13, 4, wzhrzyte mým zákonem Comest. 87ᵃ. — Impt. *hrzěj*: pohrziey ŽKlem. 26, 9, bože nepohrziey t. 50, 19, nepohrzyey tiem Modl. 38ᵃ, nehrzeyg ižádného Otc. 231ᵇ. — Inf. *hrzěti*: nepohrzyety Modl. 45ᵃ, wzhrzieti Mill. 110ᵇ, bohem pohrzeti ChelčP. 54; móžeš jím rád newhzrzaty (sic) Růž. 3 (m. -vzhrzěti, rým: jmieti). — Part. *hrzěje*: věcmi zemskými zhrzyegye Pulk. 22ᵇ, jinými zhrzege ChelčP. 211ᵃ. — Part. *hrzěl*: newzhrziel jich prosbú non sprevit ŽKlem 101, 18, ani wzhriziel ŽKap. 21, 25, whriziel (sic) t. 77, 59, nezhrziel Kladr. žalm. 21, 25, jímžto jsú pohrzyeli exprobraverunt Koř. Mat. 21, 42; hrz*al*: vévoda wzhrzal jím jest PulkR. 20ᵇ, PulkL. 45, (Břetislav) radami wzhrzal jest PulkR. 49ᵃ, pak-li by (ty) zhrzal Ol. Ex. 9, 2. — Part. *hrzěv*: zhrziew to renuens Ol. Gen. 48, 19. — Part. *hrzěn*: aby byl pohrzen ChelčP. 142ᵇ, pohrzíena Kladr. Gen. 39, 13; hrz*án*: (žena) jest zhrzana repudiata Ol. Lev. 21, 7, (ženu) zhrzanu t. Gen. 39, 13. — Part. *hrzal* mohlo by býti z **gъrdjalъ* (inf. **gъrdjati* z *-ēti*), z kompt. *gъrdj-*, srov. stsl. *mьnjati* z kompt. *mьnj-*; ale ponévadž pro hrzěl jsou doklady starší, proto podobá se mi, že hrz*al* vzniklo později, analogií. Totéž platí o part. hrz*án* proti hrz*ěn*.

jmám, jmieti, stsl. *imêti* habere. Kořen slovesa toho jest *em-*, *jem-* (s hiat. *j-*), oslabený v *jьm*; týž, co ve *jmu*, *jieti*, stsl. *imą*, *jęti* v § 88. Z něho je kmen *jьm-a-*, utvořený příponou *-a*, o níž v. v § 16 č. V; a kmen *jьm-ê-*, s příponou třídy této. Z km. *jьma-* je v češtině praes. a part. *-nt*, tvary ostatní jsou z *jьmê-*; ale analogií bývá kmen tento místo onoho, a naopak. Tak jest i jinde ve slovanštině. Z náležitého *jm-* stává se odsutím *m-* a za *jmám*, *jmieti* atd. je pak *mám*, *míti* atd. — Praes. sg. 1. *jmám*, psl. *jьma-mь*, s osobní příponou vlastní jako v *jes-mь* atd., v. § 7; na př. gmaam péči Pror. 89ᵃ, (já) mám ŽKlem. 154ᵇ atd., mám Us.; — sg. 2. *jmáš*, máš Us.; — sg. 3. *jmá*: prorok jenžto gmaa sen a ten jenžto maa řěč Pror. 72ᵃ, má Us.; — du. 1. *jmávě*, *-va*; (Jan se mnú) gmawie túhu ukrutnú Hrad. 56ᵃ, mawie stkvúcie věncě Pass. 598, va oba máva příčinu Gest. (Výb. 2, 922); — du. 2. 3. *jmáta*: má stříčě velikú čest gmata Mast. 409, (manžely) máta schovati milost pravú ŠtítV. 47; — pl. 1. *jmáme*, *-my*: na to svědka gmamy Kunh. 148ᵇ, vody negmamy svD. 60, gmamy DalC. 2 atd., máme Us., mámy BartD. 1, 133 (laš.); — pl. 2. *jmáte*, máte Us.; — pl. 3. stsl. *imątъ* z **jьma-ntь*, km. *jьma-*; v č. však novotvar *jmajú*, ovšem že z téhož km. *jьma-*: pohanstvo za to gmayu AlxH. 2, 18, gmagiu ŽKlem. 134, 16, magiu tamt., ješto gmagyy přijíti Pror. 111ᵃ, přijíti magyy t. 33ᵃ, mají Us.; majú BartD. 1, 25 (zlin.), majó t. 2, 53 (přer.) atd.; maj' Us. ob. (o maj' býti v ArchČ. 14, 196 viz nahoře v § 14). — Impt. *jměj* atd., nč. měj Us. Odsutím a zdloužením *jmiem*. *jměj*: myewa tento mlýn spolu Pass. 536, gmyemy Alb. 100ᵃ, dial. mjé BartD. 2, 29 (holeš.) a j.; ve rčení zvláštním: *jměj ho diek* = měj toho dík, jež přešlo ve *měj-ho-děk*, *mie-ho-děk* a *mí-ho-děk* a skleslo ve význam interjekce = euge! Zvratnou analogií *miaj*, srov. I. str. 137: miajž se dobře, ArchČ. 14, 367 (z r. 1528). Novotv. *maj* Duš. verb. 198 (slc.). — Impf. *jmějiech* a *jmiech*, z čehož několikerými změnami hláskovými se vyvinuly tvary znění rozmanitého; zejména jest *jmějiech*, *mějiech*: (baba) gmiegieſſe psa Hrad. 103ᵃ, gmyegieſſe ŽKlem. Ann. 5, Pass. 280, dietě na čele gmyegieſſie ránu GestBř. 60ᵃ, (Kaifáš a Annáš) snem gmiegieſta Hrad. 82ᵃ,

gmiegiechu ŽKlem. Deut. 37, gmyegyechu jej za pána Kat. 146; viece miegiesse ľuda pěšieho AlxH. 3, 41, (baba) myegyesse pastorka DalC. 19, tu sě dobřě gmyegyechu t. 58 atd.; *jmějéch, mějéch*: (Alexander) otčíka neymyegesye AlxV. 124, gmyegesse Kremsm. 92ª, mějéše Trist. 189 atd.; *jmějích, mějích*: zbožie kteréž gmiegisse Otc. 1ᵇ, rytieř ženu miegysse GestM. 150 (110), miegychu pomluvu mezi sebú Otc. 320ª a j.; *jmiech, miech*: anjelík imyese lokti Příp. Svatojiř., (orlicě) gmiesse křídla AlxH. 3, 11, gmiese DalH. 41, gmyesse DalC. 2, (Alexander) myesye mistra AlxV. 126, Maria radost myesse ML. 34ᵇ, (Přěmysl a Smil) jiesti nemyesta DalC. 76; *jmích, mích*: (král) mysye ženu AlxV. 71. — Aor. *jměch* atd.: (Zavišě) gmye jěti DalC. 93, (Jachym) neygmie plodu LMar. 21, když mie Bryseida ssésti s koně Troj. 141ᵇ, oba bratry dvě sestřě myesta Pulk. 119ᵇ (bezpochyby aor.) atd. — Inf. *jmieti* atd.: gmieti za to Kunh. 148ᵇ atd., míti, mít Us., mět BartD. 1, 25 (zlin.) a j.; novotv. *mať*: budeme mať zimovisku Suš. 681. — Part. *jmajě* atd.: negmage ŽKlem. 37, 15, magyucz AlxH. 3, 21, gmaiuce Kunh. 151ª, magijcze Štít. ř. 7ª atd.; gmagijecze t. 73ª je m. -íce; maje, majíc- Us.; novotv. měja BartD. 1, 26 (zlin.) a j. — Part. *jměl* atd.: gmiel ŽKlem. 118, 163, miel sem t. 118, 113, gmieli PilB. atd., měl, -a atd. Us.; zdlouž. *mīl*: třeba to míl chodHan. 42, dyby míla přijet t. 199, dybychom míli t. 203, mjél BartD. 2, 177 (brn.) a j.; novotv. *mal*: len jedneho syna mala Suš. 157, mał BartD. 1, 45 (břez.), máu (z mál) t. 39 (súch.); v řeči laskající: tu mal, tu mala Ner. Malostr. 123. — Part. *jměv* atd.: zlu myew radu Pulk. 123ª, měv atd. Us. — Part. *jmien*: ten za pána gmien má býti Hug. 369, (duše) nenie gmiena za čistú t. 148 a j., jmín Us. spis. — Subst. verb. *jměnie*: pravého pokojě gmyenye Alb. 104ª atd., jmění Us.; novotv. *imanie* slc. — Složeniny *pojměti, přějměti, přijměti* mají *jmě-* veskrze: praes. *-jměji, -jměješ* atd. podle I. 7, impt. *-jměj*, inf. *-jměti* atd., na př. (já) pogmyegi své vóle Štít. ř. 106ᵇ, ŠtítOpat. 27, tesknosti pojměješ Pís. br. Jg., tělo rozkoši poimiege Kruml. 266ª, (rodiče) mnoho práce przegmyegy Štít. uč. 25ª; inf. mosejí pogmyeti práce Štít. uč. 67ª; part. poymyewssy Hrad. 59ᵇ, poymyewsse práciu DalC. 10; nč. pojměji, -ju, -ješ atd. Us., sg. 3. poměje BartD. 1, 80 (rožn.) a také pomá tamt., impt. přiměj ho ku práci Us.

leleju, leleti fluctuare. Praes. *leleju, leléš*: moře řekli sme vrtké srdce ještо se le le (sic) i sem i tam jako voda t. j. lelé ŠtítMus. 70ᵇ, (země) nelelee sye i sěm i tam jako voda ŠtítBud. 217. Part. *lelejě*: ano je moře uneslo lelegie sye i sěm i tam OtcB. 168ª. Subst. verb. *lelenie*: lelenye fluctus Vocab. 176ª a rkp. knih. univ. 1. D. 32 l. 172ª sloupec 2. Zaniklo. — Srov. strusk.: (vêtrъ) lelêjuči korabli na sinê mori Igor ed. Erben str. 10, mrus. lьlju, lьleš Jag. Arch. 16, 15, stpol. leleyal szya titubabat pedibus Jag. Arch. 10, 381, srb. lelejati se fluctuare, leleja se žito Vuk.

leněju, leněti. Praes. *leněju* atd.: která (ruka) oblenye, bude poddána v robotu remissa est Ol. Prov. 12, 24. Aor. *leněch*: pro kněžě (Neklana) všěcka země oblenye DalC. 17, (Václav) v svém úřědě rozlenye t. 95. Inf. *leněti*: lenieti torpere SlovKlem. 25ª, leňeti Lact. 201ᵈ. Subst. *leněnie*: kterým oblenienim Kruml. 325ᵇ.

mdleju, mdléti. Praes. *mdleju* atd.: (já) neomdlegiu ŽKlem. 25, 1, (já) milostiú mdlegy Hrad. 40ª, že mdle ta rota AlxV. 1681, (milost) mdlee Štít. ř. 93ᵇ, (oni) zemdleyu ŽKlem. 9, 4, tu zemdlyegy všickni údi AlxV. 1794, zemdlegj ruce mé Br. Sof. 3, 16 atd., mdlím pl. 3. mdlejí Us. Impt. *mdlej*: zemdleyte ŽWittb. 70, 13; neomdli Us., matením se *mdlíti* tř. IV. Impf. *mdléch*: (Maria) mdlesse Hrad. 29ᵇ. — Aor. *mdlech*: když pomdle moc jich krále a když přiběhú křičiece AlxV. 1796. Part. *mdlejě*: (Hester) pade mdlegicz Comest. 201ᵇ. Part. *mdlel*: země mdlela Pror. Isa. 24, 4, koleně moji zemdlele sta ŽKlem. 108, 24, omdleli su t. 26, 2 atd., omdlel Us.

musěti, v. *musiti* v § 139.

mysleti, v. *mysliti* v § témž.

-poleju sě, -poleti sě, z *pol-*, stupňovaného z koř. *pel-* ardere; odtud je také *poleti, polu* ve III, 2, v. § 132, jakož i *pláti, planúti*, v. v § 196. — Praes. *-poleju sě* atd.: zapolee sě měsiec erubescet Pror. Isa. 24, 23, obličěj hanbú sě zapolee t. 29, 22, (nepřietelé) zapolegiu sie ŽKlem. 6, 11. Impt. *polej*: zapoleite sie a styďte sě ŽKlem. 34, 26. Inf. *poleti*: (čelo) něchtělo sě zapolety Pror. 52ª. Zaniklo. —

-pustěju, -pustěti. Praes. *-pustěju* atd.: každé královstvie v sobě rozdělené opustíe HusPost. 48ᵇ, (královstvie) opustíe tamt. — Inf. *-pustěti*: dám zemi sníti a opustieti Ol. Ezech. 15, 8. — Part. *-pustěl*: tak ten hrad byl opusthiel DalH. 39, opustyel DalC. tamt., tehdy Morava tu kniežat opustyela DalC. 73, opusstyely sú cěsty dissipatae Pror. Isa. 33, 8, města sú opustyela t. Jer. 33, 10; adj. *opustělý*: opustyely Jerusaleme Alb. 68ᵇ, opusstyely Jerusaleme Kruml. 194ᵇ.

rděju sě, rdieti sě, srov. stsl. *rъděti sę* v III. 1 (tu někdy také bez *sę*) a dílem III. 2. Praes. *rděju sě* atd.: (ruože) rdiegie se m. rdějí se Troj. 220ª. Part. *rdějě*: toť jě viziu sye rdiegucze UmR. 259, rdějící se vody Br. Jg. — Přenáší se do III. 2.: praes. pl. 3. rdí se Kom. Jg., impt. zardi se Kollár Předzp. k Sl. Dc., rdící se víno Br. Jg.

slušěju, slušěti, stsl. *slušati*; tvary slovesa tohoto a doklady v. v §§ 120—124.

směju, smieti n. *směti*, stsl. *směti* audere Mikl. Lex., lépe *sъm-* podle Cod. Mar. atd. Praes. *směju, smieš* atd.: (já) omlúvati neuměji jejie bludu ani smiegy Hrad. 43ª, (já) nesmyegy zjěviti t. 103ᵇ, ač to řěci smyegi Kat.

46; já ſmyem přistúpiti Modl. 25ª, neſmyem řeci Štít. ř. 192ª; hospodář neſmye rozkázati Štít. uč. 59ª, kto ſmije to vzpomenúti t. j. smie Štít. ř. 164ª, když ny naši ľudé vaditi ſmyegy DalC. 50, vida Alexander že jeho rytieři neſmiegij na most Alxp. 44 atd., smím pl. 3. smějí Us. — Impt. *směj*: ſmyey aude Štít. uč. 22ª, směj nesměj Us. — Impf. *smějiech*: neſmiegieſſe Pass. 283, Troj. 227ª, neſmyegyeſſe Modl. 54ª, neſmiegeſſe EvTřeb. Jan. 4, 13, Vlaši neſmyegyechu DalC. 47; *smiech*: nesmieše ijeden Němec do Čech sě oddati DalJ. 67 z rkp. P. — Aor. *směch*: že sě ſmye králem nazývati Hrad. 97ª, Neklan počě sě báti i neſmye na vojnu vstáti DalC. 18, Vršovici přimluviti sě neſmyechu DalC. 40 (bezpochyby aor.). — Inf. *smieti*, *smíti*: má-li vražedlník ſmijety tělo božie přijímati Štít. ř. 76ª, něco ſmijeti učiniti Hrub. 380ª, ſmijeti se pokusiti t. 157ª, oni se nebudú ſmijti potkati Háj. 137ᵇ, smíti Us.; nezdlouž. směti, smět Us., v. § 31 č. 5 a). — Bývá kladeno do tř. I. 7; ale v č. patří sem, jak svědčí pl. 3. ob. *směj'*, v I. 7 bylo by *-ou*.

spíleju, *spíleti*, *špíl-*, ze stněm. *spil* žert, *spiln* žertovati. Praes. *spíleju* atd.: jáz ť ſpilegy Hrad. 130ᵇ, jenž bohem poſpyle t. 95ᵇ, (kostečníci) svatými ſpilegy t. 115ᵇ, třetí ſpilegy ŠtítOp. 398. Inf. *spíleti*: počechu jím ſpileti Hrad. 88ᵇ. Part. *spílejě*: jako ſſpylegie vece iOculariter Otc. 184ª. Part. *spílel*: (kupec) by neſpilel Štít. uč. 112ª, aby (ty) neſſpylel tamt., potupil i poſpylel Alb. 29ª. Part. *spílev*: spilewſſe jím Hrad. 86ª. Part. *spíleno*: bylo poſpyleno Alb. 29ª. Subst. verb. *spílenie*: poſpilenye ŽKlem. 39, 5 atd. Zaniklo.

studeněju, *studeněti*. Part. *studeněl*: láska mezi lidmi zſtudenyela geſt Orl. 49ª.

tleju, *tléti*, psl. *tьlěti* corrumpi. Praes. *tleju* atd.: pomoc jich zetle ŽKlem. 48, 15, všickni zetlegiu t. 101, 27. Part. *tlel*: milost tlela Rúd. 25ᵇ, zetleli sú jiezvy ŽKlem. 37, 6 atd.; dial. tleť BartD. 2, 11 (holeš.), klet t. 128 (zábř., dialektickou změnou tl- v kl-, srov. I. str. 393); odchyl. praes. tlu, tleš t. 1, 126 (laš., podle I. 6), cosi kleje t. 2, 128 (zábř., = tlí), v plápol (popel) stlete m. zetlejte Koll. Slávy Dc. I. 9, tlící stel ČechNezn. 43 (tlející stlaní).

truchleju, *truchleti*, z *tręchl-*, *dręchl-*, srov. stsl. *dręchlъ* tristis, *dręchnovenije* tristitia, *dręselъ*, *dręslъ* morosus. — Praes. *truchleju* atd.: (já) truchlegy Hrad. 40ª, mnozí truchlejí ŠtítV. 283 atd. — Impt. *truchlej*: netruchley sobě Modl. 167ª, protož truchlejme ŠtítV. 283. — Inf. *truchleti*: (člověk) by měl truchlety Štít. uč. 101ª, proč jest truchlety Alb. 15, velmi truchleti ŠtítV. 283 (3krát). — Part. *truchlejě*: jinoch jide velmi truchlegie Hrad. 102ª. — Part. *truchlel*: David truchlel ŠtítV. 283 (2krát) atd. — Mate se s *truchliti* tř. IV: impt. netruchli Us. m. netruchlej, part. truchlící rodina Us. m. truchlející atd.

uměju, *uměti*, stsl. *uměti*; tvary slovesa tohoto a doklady v. v §§ 119—124.

úpěju, *úpěti*, denominativum z km. subst. *vьp* gen. *úpu*, stsl. *vъpъ* clamor, srov. I. str. 429; vedle toho jest *úpiti* v tř. IV, v. § 139, a stsl. *vъpiti* a *upiti* praes. *vъpiją*, *-eši* v tř. I. 7, srov. Mikl. 3² 108. — Praes. *úpěju* atd.: ana (žena) upie Hrad. 126ª, bohatec vpij ChelčP. 169ᵇ, kněží volají vpiegy RokycKlem. 134ª, (žebráci) úpějí WintObr. 2, 126 (z Rokyc. Post.). Impt. *úpěj*: vpieyte Ol. Oz. 5, 8, plačte, vpěgte Hořek. 13ª. Aor. *úpěch*: Ezau wzeupye irrugiit Koř. Gen. 27, 34 (z vъzъ-vъpê), wzupiechu Ol. Súdc. 19, 30. Inf. *úpěti*: počěchu upiᵉti (sic, opravou starou) Hrad. 130ª, ta jistá ma vpieti na súsědy Řád pz. 88, vpyety bude ululabit Pror. Isa. 16, 7, počě vpieti Otc. 221ª. Part. *úpějě*: vpiegie oplakovati budu svú biedu Kruml. 230ª, vpiegicze clamantes Ol. Súdc. 10, 10, vpiegijcze utekli Ben. Súdc. 7, 21 a j. Part. *úpěl*: by upiᵉl (sic, opravou jako v inf. v témže rkp.) k živu bohu Hrad. 132ᵇ, že jest neupiela Ol. Deut. 22, 24, vpieli ste Ol. Súdc. 10, 12. Part. *úpěv*: wzupiew zástup Ol. Num. 14, 1, zúpiew Saul plakal jest Ben. 1. Reg. 24, 17 atd. Nč. úpím pl. 3. úpějí atd. Us. Zaniká.

váleju, *váleti*, denominativum z **vale*, přejatého ze stněm. (wale fem. a wal masc. = bojiště) a zdrobnělého ve *válka*. Praes. *váleju*, *váléš*: (kán) často wale Mand. 68ª, krajina o niž dvě království waleta Štít. uč. 29ᵇ, (črti) walegi proti lidem Kruml. 63ᵇ, ten lid . . . často walegi se žoldánem Mand. 24ᵇ, křesťané s nimi walegy t. 77ᵇ. Impt. *válej*: ten waley s Čechy DalC. 78, waley s námi pugna Ol. Súdc. 11, 6. Impf. *váléch*: waleſſe Ol. Jos. 24, 9. Part. *válejě*: walegicze Ol. Súdc. 11, 23. Part. *válel*: (král) walel t. 11, 25, ten ústavně walel Mand. 84ᵇ, on s nimi walel t. 25ª, prosíce aby s nimi newalel Alxp. 13, wáleli gſú proti Kannaneovi Ben. Súdc. 1, 9. Zaniklo.

vodněju, *vodněti*. Part. *vodněl*: vody rozwodnieli inundaverunt Kladr. Gen. 7, 6, adj. rozwodnielych vod t. Job. 22, 11; *vodňal*: adj. vod rozwodnialych t. Isa. 28, 2.

žěleju, *žěleti*, rus. *žalêtь*, stsl. *želêti*, *želêją* lugere. Praes. *žěleju* atd.: zloděj zzeJe že j' kradl Štít. uč. 128ᵇ, člověk zyele Alb. 16ᵇ, toho selewye AlxBM. 1, 21, jsú ješto zzelegy že jsú zle činili Štít. uč. 128ᵇ. Impt. *žělej*: ty nezeley že máš umřieti, ale zeley ež Štít. uč. 150ª, viz a zieley mne Ans. 2, zzeleyme své viny Štít. ř. 221ᵇ, zieleyte mého syna Hrad. 50ᵇ. Impf. *žěléch*: Nero zieleſſe Pass. 298. Part. *žělejě*: Petr zaplaka zielegie Pass. 289, potřěse sě země zielegyczy Hrad. 92ª, želegicze ChelčP. 57ᵇ. Part. *žěl*: abych pozelel ŽKlem. 157ᵇ, Nero zielel Pass. 299, mudřec želel Troj. 197ᵇ; odchyl.: by kto spolu zielal qui contristaretur ŽKap. 68, 21, srov. dialekt. *želati* desiderare. Nč. želím pl. 3. želejí, impt. želej atd. Jiné jest *žěliti* v tř. IV.

2. vzor *trpěti, trṕu.*

126. Sem patří slovesa třídy třetí, jejichžto kmen praesentní jest *-i*, na př. psl. *tьrp-i-* stsl. *trъp-i-* č. *trp-i, slyš-i-* atd. Kmen infinitivní je *tьrp-ě-, slyš-a-* atd. [= Lesk. IV. B].

Tvary slovesa vzorového jsou:

praesens indik.:

sg. 1. *trṕu, -i; -ím*	du. 1. *trpívě, -va*	pl. 1. *trpím, -me, -my*
2. *trpíš*	2. *trpíta*	2. *trpite*
3. *trpí*	3. *trpíta*	3. *trpie*;

imperativ:

sg. 1. —	du. 1. *trpivě, -va*	pl. 1. *trpim . . .*,
	trpvě, -va	*trpme, -my*
2. 3. *trpi*	2. 3. *trpita*	2. 3. *trpite*
trp.	*trpta*	*trpte*;

imperfektum:

sg. 1. *trpiech*	du. 1. *trpiechově, -va*	pl. 1. *trpiechom, -me, -my*
2. *trpieše*	2. *trpiešta, -sta*	2. *trpiešte, -ste*
3. *trpieše*	3. *trpiešta, -sta*	3. *trpiechu*,

-ie- ze staršího *-^{i}á-*;

aorist:

sg. 1. *trpěch*	du. 1. *trpěchově, -va*	pl. 1. *trpěchom, -me, -my*
2. *trpě*	2. *trpěsta, -šta*	2. *trpěste, -šte*
3. *trpě*	3. *trpěsta, -šta*	3. *trpěchu*;

tvary jmenné:

inf. *trpěti*, sup. *trpět*;
participium
-nt : *trpě, trpiec-* ze staršího *-^{i}a, - ^{i}ác-*;
-mъ : *držim, -a* atd.;
-lъ : *trpěl, -a* atd.;
-ъs : *trpěv, -vši, -vše*;
-nъ : *trpěn, -a* atd.;
subst. verb.: *trpěnie.*

Tvary slovesa *slyšěti*, vzoru pro kmeny, které byly palatalní již v psl., v. v §§ následujících.

K tvarům jednotlivým.

127. Praesens. Sing. 1. *trṕu, slyšu, -iu, -i*, psl. *tьrṕą, slyšą*. Tvar psl. *tьrṕą* atp. vznikl z kmene praes. *tьrpi-* a koncovky *-ą*, přijaté bezpochy analogií podle *nesą* atd., srov. § 7 č. 1; z *tьrpi-ą* stalo se *tьrpją* a z toho dále *tьrṕą*. Jako v *tьrṕą* starší *-pj-* změněno v *-ṕ-*, tak změněno ve stejných případech jiných: *bj, vj, mj* v *b́, v́, ḿ*; *rj, lj, nj* v *ŕ, ľ, ň*; *tj, dj* v stsl. *št, žd* a č. *c, ʒ* a dále *z*; *sj, zj* v *š, ž*; viz o tom na svých místech v hláskosloví. Změny stejné, ale příklady hojnějšími nežli zde doložené jsou v praes. sg. 1. třídy IV, viz proto § 134. Bylo tedy stč. trpěti-*trṕu*, veleti-*veľu*, viděti-*vizu*, viseti-*višu* atp., jak dílem v dokladech zde následujících je dosvědčeno, dílem na jisto předpokládati smíme; a bylo dále s proniklou jotací *-iu* a přehláskou *-i*. Na př. (já) sě bogu Túl. 30[b], boiv sě DalHr. 8, já jenžto tuto ſtoyu Pass. 458, proto sě boyu t. 310, jakž wyzu Boh. 353, k nimž (městóm) przyſezu Rožmb. 19; což viziu PilC., zlýſſiu PilA., mylchziu o jiném PilD., jímž sě zzthyziu LMar. 30, nezbogiu sě ŽKlem. 15[b], násilé trpiu t. 124[a], uſliſſiu jej t. 74[a], uzrſiu t. 4[b], vzrzyu DalC. 63, wyzyu t. 34; neoſſpi-li prvé než smrtí sejdu ŠtítOp. 193 (ospati), wizy Kat. 18, já nenauizy Ol. Zach. 8, 17, vizi Trist. 312 (rým: přibliži) a j., vizi t. 317 (rým: cizí), hlezy na jeho rány Modl. 170[a], když hlezy Kat. 58, Kruml. 422[b], na tě hlezy t. 429[b], (já, fem.) sě hřiešna pobzy Pass. 451, sebe sám neſczyezy Rúd. 43[a], (já) veli Trist. 328 (rým: posteli), t. 352 (: milý) atd. K tvarům *-zu, -ziu, -zi* je sg. 2. *-díš* 3. *-dí* atd., a odtud přejímá se *-ď-* také do sg. 1. místo *-z-*: bože k tobě bdyu ŽKlem. 62, 2, k tobě bdy ŽWittb. tamt., neſtydyu (bez kontextu) AnsW. 2[b], (já) sě neſtydy Pass. 452, já nescedi (ščěděti) Baw. 69, t. j. (já) bdiu m. bziu atd. Tak bývalo bezpochyby také při souhláskách jiných, ale pro ty nemám dokladů. Novotv. *trpím*, podle § 7, A) č. 4; na př. neprzym Hrad. 33[b], neſtrpym Štít. uč. 19[b], welym t. 38[a] atd., trpím, slyšim Us. — Sing. 2. *trpíš, slyšíš*, psl. *-išь*: sě domnýſſ Jid. 169, pomnýſſ t. 170, vzrzijſſ Štít. ř. 9[a] atd., dosud tak. — Sing. 3. *trpí, slyší*, psl. *-itь*: jehož sě nedomný Jid. 117, nepomný t. 118, leſij Enos AlxB. 4, 24, člověk widij Štít. ř. 3[b] atd., dosud tak. — Du. 1. *trpívě, slyšívě, -va*, stsl. *-ivě (-va)*: vě trrpiwie Hrad. 90[b]. — Du. 2. 3. *trpíta, slyšíta*, stsl. 2. *-ita* 3. *-ite*: (vy dva) mnyta Pass. 283, oči hledita ŽKlem. 65, 7, oči vzrzyta Pror. 81[a], wydyta oči moji Kat. 184. — Plur. 1. *trpím, slyšim*, psl. *-imъ*, zde nedoloženo, ale mohlo bývati, dokud nebylo novotvaru *-ím* v sg. 1.; *trpíme, slyšíme, -my*, psl. *-ime, -imy*: widijme Štít. ř. 8[a] a j., wydymy DalC. 15,

slyſſymy Pass. 464, ſtogymy Modl. 15^a atd., trpíme, slyšíme Us., běžímy BartD. 1, 76 (val.); dial. *-mè* atd. jako v § 54. — Plur. 2. *trpíte, slyšíte*, psl. *-ite*: trpijte Štít. ř. 20^b, drzzijte t. 29^b, newidíte BiblB. Mark. 8, 18 atd., dosud tak; dial. *-ťe* atd. jako v § 54. — Plur. 3. *trpie, slyšie*, přehláskou ze staršího *-ⁱá*, psl. *-ętъ*; uzrsie PilC., ti vzrzije Štít. ř. 4^a, neradi wydije t. 14^b, (královstva) ſtogije t. 9^b, ješto ſlyſſije t. 14^a atd.; zaniknutím jotace *-é*: jedni hořee v boží milosti ŠtítOp. 317, lampy horže KabK. 20^b, zvieřata krzicze t. 4^b; zúžením *-í*: trpí, slyší Us. spis.; novotv. *-ějí* ob. *-ěj'*, *-ej'*, podle III. 1: někteří mnyegi EvOl. 205^a, (věrní) ſtrpiegí haňenie HusPost. 57^a, wydiegy Brig. 72^a, kteřížto mnějí Čtv. 3, 7, (lidé) vidějí ČernZuz. 254, ať hledějí t. 308, (přídavky zapsány) stogegy KolEE. 400^b (1643), sedějí v. sedj Drach. 107, widěgj t. 108, mnozí držegi Beck. 1, 154, ſlyſſegi t. 1, 57, (tři stolice) ſtogegi t. 285 a j. (u Beck. z pravidla), neshořegj BílA. 26, vſlyſſegi BílC. 197 a j., trpěgj Seel. 331, ſtogegj t. 299, widěgj t. 76 a j. (velmi často); tvar *-ějí*, *-ejí* byl se do skl. XVIII. stol. i v jazyku knižném velice rozmohl, ale ustoupil v písemnictví novočeském zase tvaru náležitému *-í*; ob. *-ěj'*, *-ej'*: trpěj, slyšej atd. Us. ob.; dial. jednak *-iá, -á, -ia, -a, -ä, -ú, -u, -um, -om*, jednak *-ěju (-eju)*, *-ijú, -ijou, -íjou, -ijó, -iju* a jednak *-ijá, -íja*, podle § 14, A).

Za kmenové *-í* bývá v době přehlásky *ú-iú-í* zvratnou analogií *-iú*: tenť jest ješto mezi dveřmi ſedyu Pass. 324, srov. § 17 č. 4; a v době úžení *ie-í* bývá za ně opět zvratnou analogií *-ie*: widieš MudrC. 79^b, klášter lezzije Lobk. 69^b atd., srov. § 17 č. 5. V nynějších pak nářečích bývá totéž *-í* změněno, jak ukazují příklady: słyšém, słyšéš BartD. 2, 28 (holeš., změna v -é bývá v han. zejména po souhláskách sykavých a *l*-, *ř*-, srov. I. str. 214), bežejm, pršej, klečejte t. 52 (dol.), léžim, létim, hlédim t. 85 (stjick.).

128. Imperativ. Sing. 2. 3. *trpi, slyši*, psl. *tьrpi, slyši*; na př. Němče v svéj zemi ſedy DalC. 67, trpi-ž, slyši-ž Us. Za *-i* bývá v době přehlásky *u-i* zvratnou analogií *-iu*, srov. § 19 č. 1; na př. vzrzyu videas ŽWittb. 127, 6. Odsutím *trp, slyš*: ſyed DalC. 23 atd., Us. Jen kde snadnější výslovnost toho žádala, necháno *-i*: pomni atp. stč. i nč.; ale i tu jest odsutí v stč. wzezrz na ň Alb. 105^a, uzrz PassKlem. 55^b proti nč. vzezři, uzři Us. — Du. 1. *trpivě, slyšivě, -va*, stsl. *trъpivě, slyšivě (-va)*, zde nedoloženo; vynecháním samohlásky *trpvě, slyšvě, -va*: stójvě a nechoďvě Ol. 1. Reg. 14, 9. — Du. 2. 3. *trpita, slyšita*, psl. *-ita*: když sě oba vdáta, tehda sě právem oba dědiny drzyta Rožmb. 253 (mohlo by býti též indik.); *trpta, slyšta*: ſlyſſta komorníky (du. vok.) Rožmb. 248, oči drzta póst Štít. ř. 208^b; analogií *-ěta*, v. § 19 č. 5, zde nedoloženo. — Plur. 1. *trpim, slyšim, -me, -my*, psl. *-imъ, -me, -my*, zde nedoloženo; vynecháním samohlásky *trpme, slyšme* Us.; *-my*: Stuoymy MastDrk. 321, drzmy sě NRada 1248; dial. *-mè* atd., jako v indik.; analogií *-ěm* atd.: neſpiemi ale bdyemi Koř. 1. Thess. 5, 6 atd., pomněm, bděm, -me Us. — Plur. 2. 3. *trpite, slyšite*, psl. *-ite*, nedoloženo; vynecháním samohlásky *trpte, slyšte*: Slyſte attendite ŽGloss. 77, 1, trpte, slyšte Us.; analogií *-ěte*: pomnyete Hrad. 96^a, t. 119^a, zrzyete AlxV. 695, bdyete Ol. Num. 18, 5, wezrziete Otc. 264^a atd., pomněte, bděte Us.; za *-te* je dial. *-ťe* atd., jako v praes. indik. — Novotv. *mněj* atp. v. v § 132.

O dloužení impt. *stój, bój sě* proti praes. *stoju, boju sě* v. § 19 č. 9 a § 132.

129. Imperfektum *trpiech, slyšiech, -éch, -ích* atd.; ze staršího *-ⁱách* atd., srov. § 26 č. 4; stsl. *trъpěachъ, slyšaachъ* atd. Na př. newiediech ignorabam ŽWittb. 34, 11, ŽKlem. tamt., nzyech tabescebam ŽWittb. 138, 21; ač (ty) uzrzieſſe zlodějě, biezieſſe s ním si videbas currebas t. 49, 18; (ty) wydyſſe Lvov. 9^a; list v svéj rucě dyrzyeſſe Pass. 326, Mojžieš mlczijeſſe Štít. ř. 131^b, zda-li srdce nehorzijeſſe t. 72^a, hledyeſſe GestU. 111, krzyczyeſſe t. 226, jenž ſedyeſſe t. 116; pověst byezzeſſie GestBř. 2^b; vepř byezyſſe GestU. 228, jenž mnyſſe t. 47 a j., drak leziſſe GestM. 75 (57), (žena) ſediſſe t. 73 (56); (král) ſedijſſe Alxp. 5, Alexandr (hůl) držyſſe t. 8; bratry (dva) proti sobě ſtogyeſta DalC. 53, (Štěpán a Vladislav) newyedyeſta t. 62, sě bogieſta Pass. 156, ješto ſlyſſieſta Štít. ř. 76^b, z toho sobě s obú stranú zawidyeſſta GestU. 209; mnijechom Štít. ř. 70^a, v Egyptě ješto ſediechom nad hrnci masa t. 239^a; ſlyſſijechu t. 76^a, ktož ſtogyechu GestU. 33; všickni ſe bogichu t. 26, jenž okolo ſtogichu t. 34, všichni mnychu t. 87, (stráže) okolo města lezichu GestM. 140 (106). Novotvar *-ějiech* atd. podle III. 1: on mnyegieſſe Mill. 15^a, jenž chtiegiſe Otc. 4^b, všickni mniegychu GestM. 43 (40) atd. —

130. Aorist *trpěch* atd., *slyšěch* ze staršího *-šach* atd., psl. *tьrpěchъ, slyšachъ* atd. Na př. wzdrziech distuli ŽKlem. Deut. 27, welech Hrad. 126^b; ty (Jidáši) v čest zzie tyſchzie JidDrk. 21, prvú radost tehdy s' měla, když (ty) uſlyſſye Hrad. 119^b; Prokop nechtie rád opatem býti t. 8^a, wzzchotye sě jemu ovocě Jid. 78, (Maria) zaſlyſſye tvého hlasu Hrad. 120^b; druhý po pannu trže (běžel) Trist. 116; vzrziechwa jednoho Krist. 106^b; bieziechomy Hrad. 27^b; atd. V Comest. je několikrát pl. 3. psáno *-ichu* m. *-ěchu*: vzrzichu 260^a, zkrziczichu 266^a, pobiezichu 143^b; nesprávně a snad napodobením zúženého imperfekta: proti dlouhému *-iech* v impf. bylo krátké *-ěch* v aor., ustrojen tedy také k impf. *-ích* aorist *-ich*. — Novotv. *slyšach*, podle part. *slyšal*: kdyžto vſlyſſach Brig. 22^a, obdržach Hanuš Ostersp. 101 (z rkp. knih. univ. Pr. 17. E. 1, fol. 216^a, z XV stol.), ona když to vſlyſſa EvOl. 239^a.

131. Tvary jmenné.

a) Infinitiv *trpěti, slyšěti*, psl. *tьrpěti, slyšati*. Na př. powiedyety svD. 81, trpieti ŽKlem. 58, 7, ſliſyeti Túl. 24[a], račte ſliſiethi DalH. 41 atd., trpěti, slyšeti, -t Us., hořet BartD. 1, 7 (zlin.), bežeť t. 78 (rožn.) a j., slc. trpeť, horeť. Dial. *-ati* atd. po palatalkách starých a dílem i po novějších, měrou místně rozdílnou: bečati, kvičati Suš. 679, budu ležat t. 183, běžat, křičat BartD. 1, 25 (zlin.), křičať t. 84 (stjick.), běžac t. 42 (hroz.), slc. držať; budu visat Suš. 99, co se budem domrzať BartD. 2, 61 (koj.), hořat t. 1, 29 atd.; doklad takový z doby starší je v Koz. 398: že nás budú moci stavovati i těžati (v ArchČ. II. vytištěno: tiezati). — O kvantitě dvojslabičného mn*ie*ti nč. mn*í*ti a trojslab. pomn*ě*ti atp. v. v § 31 č. 5. Druhdy bývá zdlouženo *-ět-* v *-ít-* také v tvarech delších, na př. odpowědjti Br. Dan. 3, 16, vypovědíti Pal. 3, 2, 371, povědíti TomP. 1, 121, půvědít BartD. 2, 180 (tišň.), trpít chod. 57, nebude pršít chodHan. 183, mušel sedít t. 124, mrzít t. 126 a j., vedle ležet t. 224, slyšet t. 42, vidět t. 18 atd. Stran *-t*, dial. *-ť* a také *-ci* atd. viz § 31 č. 2 a 3.

b) Supinum *trpět, slyšat*, psl. *tьrpětъ, slyšatъ*. Na př. přijide Maria wydiet hrobu EvZimn. Rozb. 709, jíti ležat Vel. Jg.

c) Participium *-nt*: *trpě, slyšě, -iec-*, ze staršího *-ia, -iác-*, psl. *tьrpę, slyšę, -ętj-*. Na př. bogie sě timens ŽWittb. 14, 4, (potok se stéká s řekou) velmi giechzie PilA., (Ježíš) mllczie stojieše Hrad. 82[b], miloval Hospodina přjdrže se jeho Br. Deut. 30, 20, nyczyeczy (sg. fem.) Pass. 321, (Maria) blſſtieczy ſye candens Ol. Num. 12, 10, krziczeczi GestBř. 23[b], sě bogyecze DalC. 11, mnyecze ApŠ. 35, zrzijecz Štít. ř. 13[b], ſlyſſijecz t. 4[a], zrzijecze t. 25[a], ſlyſſijecze t. 79[a], mnjce ChelčP. 153[b] atd., trpě, slyše, -íc- Us. Dial. *-a*, ustrulina, srov. § 35 č. 11: seďa, leža, kleča Kotsm. 26 (doudl.), seďa při večeři Suš. 231, hleďa BartD. 1, 21 (zlin.), hořa t. 78 (rožn.) atd.; slc. držiac, horiac. — Novotvar *-ěje*, podle III. 1, jednak u sloves jen některých, jednak až v době pozdější, na př. bdyegycze ML. 36[b], ſkripiegicze MamV., někteří mnyegice Koř. Fil. 1, 14, chtiege Háj. 260[b], Br. Jer. 37, 11, seděje Drach. 128, trpěge křivdu Beck. 2, 351, bdíš ſpěge dormiens t. 2, 26 a j. — O novotvarých adjektivech *trpúcí, slyšúcí, -ějúcí* atd. v. § 35 č. 12.

d) Participium *-mъ*: *trpim, slyšim, -a* atd., psl. *tьrpimъ, slyšimъ, -a* atd. Doloženo v češtině při slovese *držěti* tvarem sg. masc. *držim*, neutr. *držimo* kompt. *držiměje* a *držiměјše*; na tom pak založeno i adj. *držemný*. Doklady viz v § 37.

e) Participium *-lъ*: *trpěl, -a* atd., psl. *tьrpělъ, -a* atd.; *slyšal* pl. *slyšěli* atd., psl. *slyšalъ* pl. *slyšali*; a *hořěl* anal. *hořal*, psl. *gorělъ*; změny hláskové podle § 118. Na př. trpiel ŽKlem. Athan. 36, widiel t. 54, 10, wydyela Modl. 156[a] atd.; zaſlyſſal Pass. 493, ſliſſal sem ŽKlem. 61, 12,

ſliſſala hora t. 96, 8, ſliſalo jest ucho t. 9, 38, co sta ſlyſſala ML. 87[b], což sme ſliſſieli t. 77, 3, hluší ſlyſſyeli Pass. 332; (hřiešníci) neſliſſali sú ŽKlem. 105, 25, vſlyſſel GestM. 147 (108), ſlyſſela t. 105 (76); sv. František kleczal Štít. uč. 28[a], srdce gyeczalo Pass. 415, krzyczal Ben. 2. Par. 22, 18, kržyczeli t. 1. Reg. 17, 52; wzhorziel ŽWittb. 105, 18, horziela Hrad. 29[a] a horzal Pass. 336, horzala Modl. 117[b], horzialo KabK. 26[b], vyhořali VelKal. 71; ſediel Hrad. 75[a], ſedyel Pass. 423 a ſedyal Pror. 64[b], Ol. 3. Reg. 8, 20, ſedial Háj. 76[b] a j.; ſmrdiel ChelčP. 235 a ſmrdial t. 168[b]; letyel Pass. 351 a j. a letyal Pror. 3[a], oba sta letyala t. 95[a], letyalo t. 15[a], přiletiala maucha Háj. 233[b]; když se wrtial Ben. 3. Reg. 18, 45 atd.; trpěl, viděl, seděl, letěl, hořel, slyšel, ležel, mlčel, -a atd. Us., słyšeł BartD. 2, 29 (holeš.), běžěl t. 87 (olom.), slc. horel; držal, ležal, hrčal, leťal, seďal krk. 54, bežał, klačał BartD. 1, 43 (hroz.), zadržała t. 1, 345 (lhot.), držali t. 340 (zlin.), bežali t. 155 (mor.-slc.), držal, držali slc. — Zdlouženo: trpijela Štít. ř. 22[a], ješto smrt trpijely t. 32[b], wydijela t. 124[b]; trpíl chod. 57, hledíl chodHan. 117, nechtíl t. 18, nechtíla sem t. 175, mrzíl t. 176, mně zamrzílo t. 167, ležílo t. 239, mlčíla t. 175, hlava bolíla t. 104 atd., vedle viděl t. 81, viděla t. 40, slyšel t. 30 a j.; běžéł, běžéla BartD. 1, 61 (val.), běžéł fem. běžela t. 91 (stjick.), běžél, hořél, t. 2, 165 (brn.), viďéli t. 222 (třeb.), klečił (z -íł) a klečuł (z -ił) fem. klečeła t. 1, 100 a 103 (laš.), visuł f. viseła, hleďuł f. hleděła t. 103 (též). — Srov. § 39 č. 1 a 6, pak I. str. 365.

f) Participium *-ъs*: *trpěv* atd.; *slyšav, -ěvši, -ěvše; hořěv* atd.; z býv. *tьrpěvъ, slyšavъ, gorěvъ, -vъši, -vъše*; se změnami hláskovými podle § 118. Na př. uzrsiew PilD., widyew t., chtyewſſe ApŠ. 108 atd.; uſlyſſaw Pass. 344, matka uſliſſyewſſy t. 329, uſlyſſiewſſe t. 364; biezaw t. 419, bieziewſſy t. 348, bieziewſſe t. 382; uſlyſſawſſe Pass. 593 (část mladší), leziewſſe t. 480 a lezawſſe t. 293; uſliſiewſe Koř. Mat. 22, 33 a uſliſſawſe t. 22, 22; vſlyſſaw Ben. 1. Reg. 4, 14, vſlyſſewſſy t. Esth. 4, 4, vſlyſſewſſe t. 1. Reg. 14, 22 a vſlyſſew t. Esth. 7, 6, vſlyſſawſſe t. 1. Par. 14, 8; vſlyſſaw Br. Isa. 37, 9 a ſlyſſew t. Jer. 20, 1, vſlyſſawſſe t. 26, 10; wiezaw Pass. 396; wzwiedyew Pass. 354, wzwiedyewſſe[e] PilC. a zwiediaw Háj. 22[b], zwiediawſſe t. 461[b], pohlediaw t. 89[a], pohlediawſſe t. 125[b]; letyew Pass. 222 a ſletiaw Troj. 200[a] atd.; trpěv, slyšev, hořev, -vši, -vše Us. spis.

g) Participium *-nъ*: *trpěn, -a* atd., z *tьrpěnъ*; *slyšán* pl. *slyšěni*, ze *slyšanъ* pl. *-ani*; srov. § 118. Na př. trpyeno Alb. 79[a], trpěný Rosa 170, trpěn, -a Us., trpěni TomP. 4, 93, trpjenýj BartD. 2, 274 (jemn.); hlas ſlyſſan jest Pass. 304, t. 403, uſlyſſana jest prosba t. 275, vſlyſſanu učiní hospodin chválu Pror. 22[b], pak-li to bude vſlyſſano ML. 121[b], ſlyſſyeny sú hlasi Pass. 314, uſlyſſyeny jsú hlasové t. 162, ež jsme byli vſlyſſyeny Štít. ř. 232[b], nebyli ſlyſſieni Kladr. žalm 18, 4; póst kak drzzan

má býti Štít. ř. 205^b, jsú některá oblehčenie obdrzana Štít. uč. 73^b, (hřiechové) zadrzyeni sú Koř. Jan. 20, 23, (Němci) za hosti drzijeny byli Pr. pr. 242; hlasové ufliffany jsú Pass. 590 (část mladší), mnozí nebudú vflyffany Alb. 62^a; slib bláznivý nemá držien býti HusE. 1, 266; wyfłyffána fau słova Br. Dan. 10, 12, držánu býti Br. NZák. 217^a a wyfłyffáni budau t. 16^b, zadržáni fau t. Jer. 3, 3; uzrzien ŽGloss. 83, 8, uzrfien ŽKlem. 83, 8, prziezrziena Štít. uč. 56^a, wypowiedien Troj. 210^a, zapowyedyena Štít. nč. 87^a, viedyeno PilB. atd.; trpěn, slyšen, držen, zamlčen, uzřen, viděn, -a atd. Us., v usu knižném též archaisticky slyšán, držán, -a. — V koncovce bývá zdloužení: trpěn- má trpíeno býti VšehK. 11^b, nemají trpíeni býti t. 11^b, trpijno Háj. 349^b, trpín fem. -ína n. -íno Rosa 170; widíen jest HusPost. 64^a, widijeno Hrub. 175^b, widijeny t. 184^b, widijn Háj. 52^b, jsú widijni t. 199^a, powyedijeno Štít. ř. 34^b, powiedijeno Hrub. 232^a, przedpowiedijn ChelčP. 137^a, powiedijna t. 100^a, věci powiedijny jsú t. 106^a, powiedijno Háj. 37^b, bylo fedijno Kold.^{2} 17^b; obezrzyna EvOl. 81^b, fliffyn (křik) t. 129^b, flyffjn Rosa 170; trpín, zapovědín, zvláště neut. -íno, druhdy v usu knižném; povědino, vetrpino BartD. 2, 219 a 220 (třeb.). Srov. § 43 č. 3.

h) Substantivum verbale *trpěnie, slyšěnie, -í,* z býv. *tъrpěnьje, slyšanьje*. Na př. utrpienye ŽKlem. 61, 6, utrrpienye Hrad. 5^a, t. 4^b, t. 3^b, ŽKap. 9, 19, trrpienye Hrad. 57^a, zlého trpienie Kruml. 284^b, bdienye ŽKlem. 76, 5, k ufliffenyu ŽKlem. 102, 20 atd.; trpění, slyšení Us. — V nářečích bývá slabika předposlední zdloužena: držéní BartD. 1, 208 (zlin.), słyšéní, mlčéní, křičéní, běžéní atd. (val., sdělení dr. J. V. Nováka); zřídka -ání: slyšání (též); doklad tomu starší: k wydijnij Brig. 34^b.

Některá slovesa jednotlivá tohoto vzoru.

132. *boju sě, báti sě,* stsl. *bojati sę* timere. Kmen infinitivní *boja-* stahuje se v č. *bá-* (vždycky dlouhé); stažení to je z doby předhistorické; když potom nastalo přehlasování *a-ě*, slyš*a*l pl. slyš*ě*li atd., nebylo ve staženém již *bá-* podnětu, který přehlásku tu způsoboval, a je tedy part. b*á*l pl. b*á*li proti slyš*a*l pl. slyš*ě*li, inf. b*á*ti proti slyš*ě*ti atd. Srov. zde doleji *stoju, státi*. — Praes. *boju sě* atd.: sg. 1. sě bogu Túl. 30^b, boiv sě DalHr. 8, sě boyu Pass. 310, t. 359, bogyu sě DalC. 8, nezbogiu sě ŽKlem. 15^b; protož sě bogim Apoll. 139^a; pl. 3. již fie bogie ŽKlem. 21, 26, ŽWittb. 21, 24 atd.; bojím se atd. Us. Impt. *boj sě* atd.: boy fie ŽKlem. 21, 25, boite fie 66, 8, boj se Us., neboj se BartD. 2, 125 (zábř.) a j.; bývá zdloužen: sě nebuoy Levšt. 150^b, bůj se Suš. 89, se nebůj t. 22, nebuj se BartD. 2, 104 (letov.), nebůj sa t. 1, 85 (stjick.) a j., srov. § 19 č. 9. Impf. *bojiech sě* atd., podle praes.: město sě bogyeffe DalC. 47, Neklan sě bojieše DalJ. 17 z rkp.

VLFf, tak sě králová bogyefe Kat. 104, sě bogiefta Pass. 156, všickni sě bogiechu Pass. 329, lidé bogyechu sě Pror. 116^b; a *bách sě* atd., podle inf.: Neklan sě baffe DalC. 17, sě baffe Pass. 367, (Judas) sě baffe Ol. Gen. 38, 11, (řecká země) nepřátel sě nic nebafye AlxV. 85. Aor. *bách sě* atd.: Pilat sě wzbaa EvZimn. Rozb. 704, (král) toho sě vba AlxV. 2227 (rým: hrubá), wzbachu sě timuerunt Koř. Mark. 4, 40. Part. *bojě sě*: bogye sě timens ŽWittb. 14, 4, fye bogyecze DalC. 11 atd., boje se atd. Us.; o adj. *bojúcí* v. § 35 č. 12. V EvOl. 83^a psáno: muž boyaczy boha; buď omylem m. *-úcí*, anebo z part. utvořené adverbium *-aci*, o němž v. § 35 č. 11. Part. *bál sě*: bal fie jest ŽKlem. 63, 10, baaly sú sě Pror. Isa. 39, 13 atd., bál se Us. Part. *báv sě*: lidí sě vbaw Krist. 100^a, báv se Us.

bzu 2. os. *bdíš* atd., *bdieti*, stsl. *bъdieti* vigilare. Praes. *bzu* atd.: sg. 1. (já, fem.) sě hřiešna pobzy Pass. 451; (já) k tobě bdyu ŽKlem. 62, 2, k tobě bdy ŽWittb. tamt.

běžu, běžěti, stsl. *bêžati* fugere. Praes. *běžu* atd.: sg. 1. jáz byezu Mast. 1 atd., běžím Us.; zdlouženo: já ť bijezzijm Štít. ř. 106^a, biežím Us. podkrk., ƀéžim, ƀéžiš BartD. 1, 83 (hran.), t. 86 (stjick.) a j. Impf. *běžiech*: (ty) bieziefſe currebas ŽWittb. 49, 18, ŽKlem. tamt. Aor. *běžěch*: bieziechomy Hrad. 27^b. Part. *běžě* atd.; adj. *běžúcí* v. § 35 č. 12. Part. *běžal* pl. *běžěli*: biezal fem ŽKlem. 113, 5, otec biezal Pass. 356, zvěř biezala t. 357, že yfi biezalo ŽKlem. 113, 5, dva lvy byezala Pass. 89, aby biezely ŽWittb. 95, 6 atd.; běžel Us.; bežał BartD. 1, 43 (hroz.), bežali t. 155 (mor.-slc.); běžéł, běžéla t. 61 (val.) a j. — Part. *běžav* pl. *běžěvše*: biezaw Pass. 419, Petr byezaw i schova sě ML. 101^b, bieziewffy t. 348, bieziewffe t. 382 atd., běžev atd. Us. spis. Subst. verb. *běžěnie*: ku biezyeny ŽWittb. 18, 6, běžení Us.

blšču sě, blščieti sě, stsl. *blьštati sę* nitere; z *blьsk-*, tedy stč. *-l-* souhláskové; *-šč-* mění se v *-šť-*. Praes. *blšču* atd.: obraz problьšti se Hlah. předml. k Job. 3, smysl tvuoj poznáním se blfftij Alxp. 160, (kámen) se blsti jako plamen Baw. 37, forma blištij se Zrc. Múdr. 692, panny svaté fye blftie Kruml. 394^b. Inf. *blščieti*: bude sě blfftieti světlo Ol. Job. 22, 28, bſtieti fe budeš Kladr. Tob. 13, 13 (-l- souhláskové, vynecháno). Part. *blščě* atd.: slunce blfftie fye svými paprsky oslepuje oči refulgens Ol. Sir. 43, 4, (Maria) blfftieczy fye candens Ol. Num. 12, 10, blftiece micantes MamV.; (slunce) bſtiege fe Kladr. Sir. 43, 4 (-l- vynecháno). Part. *blščal* pl. *blščěli*: tak sě jest blffczal Lit. Sir. 50, 7, blьštal Hlah. tamt., blſtial Kladr. tamt., světlost jeho blfczala Dět. Jež. 1^b; Hory Kutny stříbrem se blfftiely Háj. 278^b. Zaniklo.

bluču, blučěti. Part. *blučal*: (sup) by byl viece bluczal NRada 775.

boľu, boleti, stsl. *bolêti, bolją* aegrotare. Praes. *boľu* atd.: sg. 1. věz že ť (já) srdcem boly Kat. 140; 3. bolí ju zzyrdcze Jid. 155, (Maria) kře-

stanským zatracením boly Levšt. 151ª, často po ňem (lazebníkovi) boli že tě uřěže Hrad. 134ᵇ, hlava mě bolij Ben. 4. Reg. 4, 19 atd., hlava bolí Us. Vedle toho bylo také *boleti, boleju*, v. § 125.

břěču, břěčěti, stsl. *brečati* sonare. Praes. nechať jiný kto chce brzeczy ty mlč a znamenaj řěči NRadaB. 619; kde tvé střiebro, zlato brzyeczy, kde tvých mečév ostré seči Hod. 87ª. Nč. *brečeti*.

čpieti v. ščpieti.

dřežu, dřežěti, drž-, stsl. *drъžati* tremere. Part. *dřežal* pl. *dřežěli*: drzala země Mam. Jg., všecko pohanstvo drzezalo Kat. 158; aby (ty) rúče běžel a v lenosti tak ne drziezel Baw. 84. Zaniklo.

držu, držěti, stsl. *drъžati* tenere. Part. *držim, -a* atd., v. v §§ 37 a 131 d). Part. *držal* pl. *držěli*: drzal ſi ŽKlem. 72, 24, drzala jě pýcha t. 72, 6, nedostatečenstvie drzalo mě t. 118, 53, obdrzieli ſu t. 72, 12; dyrzal Pass. 275, ješto s' mi syna obdyrzala t. 340, jenžto ſta obdrzala t. 305, abyste ho nedrzyeli t. 298, abyste u pokořě sě drzyeli t. 315 atd.; byste (vy, dívky) byly k nám vieru drzyely od nás byste (nevěry) neohledaly DalC. 15 (drzyely chybným opisem, rým žádá držaly); drziali a vládli KolČČ. 101ᵇ (1546); držel atd. Us., zadržalý (plat atp.) Us. archaist.; držal pl. držali BartD. 2, 244 a 260 (žďár.), držáł, zadržała t. 1, 345 (lhot.), slc. držal. Part. *držav* pl. *držěvše*: nic neobdrzaw Krist. 34ª. Part. *držán* pl. *držěni* atd.: (póst) drzzan býti má Štít. ř. 205ᵇ, aby bylo drzano Hrad. 17ª, některá oblehčenie obdrzana od papežóv Štít. uč. 73ᵇ, (hříchové) zadrzyeni sú Koř. Jan. 20, 23, Němci za hosti drzijeni byli Pr. pr. 242; zadržáni ſau Br. Jer. 3, 3, slib bláznivý nemá držien býti HusE. 1, 266; adj. z úroků zadrzanych Řádpz. 91, při držaných saudech KolEE. 14ª (1725); držen Us.; někdy držán, archaist. v jaz. spis. Subst. verb. *držěnie*: držení Us.; při drzani saudu KolEE. 38ª (1695), anal. podle držán. — Složené *přídržěti sě* u významu imperfektivním adhaerere mívá tvary podle III. 1, na př. (zvířata) se přídržejí Koll. Jg., Petra přídržegice se Háj. 202ª, jiní jich se přidržegicy t. 287ᵇ, ale též: miłował Hospodina přjdrže se jeho Br. Deut. 30, 20; délka *pří-* je dosvědčena dokladem a odůvodněna významem u Jg. s. v. Významu imperfektivního je také *nádržěti*: otce sě nadrzy a matky neopuſſczye ROlB. 31ª; ale tu nemám dokladu ani pro tvary III. 2 ani pro délku *ná-*. Srov. *pří-ležeti* a *ná-ležeti*.

hlezu, 2. hlediš, hleděti, stsl. *ględěti* videre. Praes. *hlezu* atd., příklady v. v § 127. — Impt. *hleď* Us. stč. i nč.; s enklit. *-ž*: *hlediž, hleďž*. Slovo to klesalo v interjekci = ecce, na př. hledte teď ť jest ecce hic est Ol. 1. Reg. 9, 12, a měnilo se pak na své stránce hláskové ve výrazy: *hle, hlehle, hlele, hlehleď, hleč, heď* atp., z nichž opět pro plural utvořeno: *hleleme, hleleďme, hleleďte, hlete, hlejte, hlečte, hečte, heďte* atp. — Part. *hleděl*: abych hledyel GestBř. 127ª; analogií *hleďal*: hledial Lobk. 7ᵇ, Mart. 65ª, hleďal GestM. 147 (108), hlediala jest Kladr. 4. Reg. 9, 30 atd., hleděl Us. — Part. *hleděv* Us.; pohlediaw Háj. 89ª, pohlediawſſe t. 125ᵇ. — Part. *hleděn* a subst. verb. *hleděnie, -í* Us., hledienie Baw. 284 atd. Odchylkou bývá tu *-z-*: k pohlezenj Beck. 1, 197, na pohlezenj t. 2, 440, a *-ž-*: všetečné pohleženj Kon. 375, jediným pohleženjm t. 850 a j., matením se slovesem *-hlézěti, -hlízeti, -hlížeti* v tř. V. 1ᵇ.

hmyzěti scatere (sr. stsl. *gъmyzati, -žą* repere). Praes. *hmyžu* atd.: prsi jeho hmizie črvy Brig. 35 a j. Impf. *hmyziech*: (Job) črvy hmizieše vermibus scatebat Hlah. Job. předml. II. Zaniklo.

hořu, hořěti, stsl. *goréti* ardere. Part. *hořěl*: wzhorziel sě oheň exarsit ŽWittb. 105, 18, horziela Hrad. 29ª, abyste vínem horzyely Alb. 29ᵇ; v AlxV. 825 psáno: (ohrada) deset let horzala, ale rým (: diela) svědčí, že tu bylo původně *hořěla*; analogií *hořal*: duom horzal Pass. 336, horzala mysl má Modl. 117ᵇ, město horzalo Pass. 311, města ſhorzala jsú Pror. 51ª, keř horzal a neſhorzal Ol. Ex. 3, 2; srdce horzalo ChelčP. 108ª, srdce horzelo t. 111ᵇ, horzialo KabK. 26ᵇ a j., vyhořali VelKal. 71 atd.; hořel Us., hořěł, hořěla BartD. 1, 78 (rožn.) atd., slc. horel. — Vedle part. *hořě* atd., horzyecze ML. 18ᵇ, nč. hoře, hořic-, jest adj. *horúcí* nč. *horoucí*, a podle něho jakož i podle stsl. part. gorąšte v. goręšte Zogr. Luk. 12, 32, Cod. Mar. Luk. 12, 35, Mikl. 3² 114 mohlo by se zdáti, že bylo sloveso tř. I. **gor-ti* praes. *gorą* atd.; ale jinde vidíme, že adjektivní (part.) tvary *-úc-* vznikají analogií, jak vyloženo v § 35 č. 12, a tím vyložiti lze i stsl. part. *gorąšte*, č. adj. *horúcí* atd. V nář. lašském jest ovšem praes. horu, horeš, hore BartD. 1, 107, ale to je původu nového a nikoli tvar třídy I. **gorą*; tu ovládlo totiž vůbec *-r-* v tomto slovese a toto přeneseno do tř. V. 2: praes. horu, horeš atd., inf. horać, part. horał BartD. 1, 107 a 127, jako je v témže nářečí praes. paru, pareš atd. (m. pářu atd.), inf. parać (párati) t. 107.

hřbu, hřbieti, hřeb-, z **grъběti*. Praes. *hřebu* atd.: svatých těla tam hrziebie Otc. 298ª, tu kdež hrziebie kosti sv. Alžběty t. 492ª. — Impf. *hřebiech*: pohřebechu ji, kdežto starosty hrziebiechu in monumento patrum Otc. 77ª. — Part. *hřběl*: (tělo) v hrobě hrzbyelo Mast. 352. — Zaniklo.

chcu, chocu, chtieti, stsl. *chotěti* někdy *chъtěti* praes. *chošťą* atd. V češtině jsou tvary s *chot-, choc-* a tvary s *cht-, chc-*. Tvary s *choc-* mají v dokladech doleji uvedených slabiku kořennou v praes. sg. 2. a 3. zdloužену, *chóc-*; srov. s tím praes. sg. 1. mohu a 2. 3. móž. Tvarů *chot-, choc-* je však jenom několik, valnou většinou jsou tvary s *cht-* a *chc-*. *chc-* je po právu v praes. sing. 1. *chcu* atd., podle pravidla tohoto vzoru; dále tutéž v sing. 2. a 3., v du. a v plur. 1. a 2., podle výkladu zde doleji při praes. položeného. Všecky tvary ostatní mají z pravidla a v češtině spisovné dosud veskrze *chť-*, a taktéž skoro veskrze v nářečích západních;

v nářečích východních vniká *chc-* také do tvarů, kterým náleží *chť-*, tu více tu méně, v nář. slc. je *chc-* v tvarech těchto ve všech. Krom toho dějí se ve skupinách *chť-* a *chc-* několikeré změny: za *chť-* bývá *kť-*, za *chc-* pak *kc-*, *hc-*, *sc-*, *zc-*, *c-* a také *cht-*. Tím a analogií nově a nově tvořící vznikají zde tvary velmi hojné a podobou i zněním velmi rozmanité. — Praes. sing. 1. *chcu*, *-iu*, *-i*. Na př. (já) chczu DalH. 30, Hrad. 117^{a}, nechczu DalH. 39, DalHr. 3, chcziu ApD. b, chczy Růž. 5, nechczy Hrad. 102^{a} atd.; chci Us, chcu Šemb. 32 (krk.), BartD. 1, 26 (zlin.) a j., chcô t. 2, 81 (olom.) a j.; kczy pověděti AlxV. 394; hczy EvVíd. Luk. 5, 21, czhy (sic) přijíti MastDrk. 150; (já) zcu Šemb. 42 (mor. podhor.), scu BartD. 1, 30 (pomor.) a j., sco t. 2, 175 (brn.) a j., sci t. 281 (dač.); czy vem něčso řéci AlxV. 1063, chy ť pověděti t. j. ci ť Růž. 5; (já) nechti jeho bíti t. j. chti ze chci Kruml. 243^{b}, Nechtit sě kochati v rozkošech t. 347^{a}, znamenaj chtit to pověděti t. 265^{b}, já vinen nechti býti Perw. 13 (list. XVI stol.); — novotv. *chcem* podle *chceš* atd.: chcem BartD. 1, 43 (hroz.) a j. a slc.; — *chocu* atd.: ač wſchoczy jiesti esuriero ŽKap. 49, 12. — Další tvary měly by zde býti sg. 2. **chtíš* 3. **chtí* atd. až pl. 2. **chtíte*, ale není jich. Místo indikativu sg. 2. 3. kladl se optativ **chotjь*, srov. § 18 č. 2; z toho bylo by č. *choc*, se samohláskou oslabenou **chec* (s jerovým *-e-*) = **chъtjь*; tvar ten není dochován, ale dochovány jsou novotvary z něho vzniklé: k **ch(e)c* přivěšují se totiž koncovky abstrahované s jiných tvarů a jest sg. 2. *chceš* atd. Na př. chceſſ Kat. 28, wzechceſſ t. 18, chſczeſly VstúpDrk. 47, kohož thes (sic) Kunh. 151^{b}, kam cheſſ t. j. ceš Růž. 2, necheſſ-ly t., cheſſ-ly jej přěmoci Kremsm. 94^{b}, chtes-li zóstati t. j. chťeš-li Baw. 273 atd., chceš Us., kceš Pastrn. 146 (slc., místy), sceš BartD. 2, 187 (tišň.) a j., Pastrn. 146 (slc., místy); v Růž. na str. 2. psáno: „chczſ-ly jeho (s) sebú pojieti“ (verš 8slab.), buď omyl, anebo mechanicky utvořené *chcš* podle pl. 1. chcme 2. chcte atd.; tamtéž str. 4 jest také: „Chcz^{e}ly, králi, posla jmieti“, s opravou patrně nedostatečnou. — *chóceš*: zchůceš-li peníze Us. Bosk. Jg. — Sing. 3. *chce* atd.; na př. chce CisMnich. 98^{a}, chcze Jid. 74, Mast. 216, Hrad. 6^{b} atd., jenž wzechce ŽKlem. 111, 1, wzechcze mu sě jiesti Pror. Isa. 9, 20, píti jim se zechce Troj. 224^{b} atd., chce Us., BartD. 1, 80 (rožn.) a j.; sce t. 1, 359 (frýd.); kto cze býti AlxV. 846, ano mi ſye c^{z}he MastDrk. 152; chtie-ly kto vody míti t. j. chťe-li Mill. 94^{a}, že chtie radějše umříti než živa ostati Mand. 53^{b}; — *chóce*: jenž wzchocze mnoho volet ŽWittb. 111, 1, newſchoce sě jemu píti Krist. 52^{b}, když se jim wzchuce píti t. j. wzchůce Mill. 44^{a}. — Du. 1. *chcvě*, *chcva*: kdy sě chczwie na trh bráti Hrad. 124^{b}, vinna chczwa býti Pass. 355; *chcevě*, *chceva*: chczewie-ľ jíti Hrad. 124^{b}, chcewa věřiti Pass. 337. — Du. 2. 3. *chcta*: (Tym a Komon) ju (Lidmilu) chczta zabiti DalC. 26, (uši) jie (pravdy) slyšeti nechczta Štít. uč. 25^{a}. — Plur. 1. *chcmy* atd.: co chczmy sdieti Hrad. 74^{a}, nechczmy t. 115^{a}, chczmy DalC. 34, Ol. 2.

Mach. 1, 18, chczme vstáti Růž. 3, nechczme EvTřeb. Jan. 10, 33, chczme Ol. 2. Reg. 21, 4, Lit. 2. Mach. 11, 23, Sal. 50, Hilar. 19^{b}, Ben. 4. Reg. 7, 3, KabK. 25^{a}, t. 31^{b}, Tovač. 10 a j., Let. 598, Háj. 15^{b}, t. 145^{b}, nechcme t. 9^{a} a j.; v Šaf. Poč. 24 je také *chcm*, bez dokladu; *chcemy* atd.: co chczemy učiniti Hrad. 2^{a}, na které chczemy lesy jíti, kde chczemy loviti počieti t. 5^{b}, nechczem meškati DalC. 3, chcem Háj. 384^{a} atd., chceme, chcem Us., chcemy BartD. 1, 133 (laš.), chcéme t. 80 (rožn.); že chtiem prakuov nadělati t. j. chťem Mill. 91^{a}; z toho i chtim Perw. 10 a j. (list. slez. XVI stol). — Plur. 2. *chcte*: ač chczte ApD. d, nechczte-ly po našiej vóli býti DalC. 72, chczte-li to viděti Pass. 80, nechczte EvTřeb. Jan. 5, 40, nechſte t. 8, 43 (2krát), co chcte mi dáti HusPost. 37^{b}, co mi chczte učiniti Trist. 111, co chczte t. 116; *chcete* atd.: kto chczete rádi slyšěti Mast. 133, čso chczete Hrad. 10^{b} a j., hczete EvVíd. Jan. 5, 47 atd., chcete Us., chcéte BartD. 1, 80 (rožn.), chcétě t. 85 (stjick.), kcete Pastrn. 146 (slc., místy). — Plur. 3. *chtie*, *chtí*: jižto chtie ŽKlem. 39, 15, (Čechové) sě nechtye modliti DalC. 44, dietky chtie hladem zemřieti Hrad. 124^{a}, chtie-li (páni) lakomstvo přěmoci ŠtítV. 86, zvaní chtije-li vezmú to orudie a dějí je kam chtije Alxp. 54, (lidé) chtij ChelčP. 14^{a}, že chtí sobě opatřiti pána Let. 432, že svoliti nechtí t. 431, nechtj Ben. Isa. 2, 6 a j., chtí Us. spis., že držeti se chtí Pal. 4, 1, 77, zda-li se chtí přídržeti TomP. 3, 481, kozlové chtí hlodati t. 4, 16 atd.; — novotvar *chtějí*, podle III. 1: již chtiegi mému zlému Hlah. žalm. 39, 15, věděti chtiegy EvOl. 107^{b}, zemané chtiegi Griz. 158^{a}, že se chtiegi ciesaři dáti Baw. 177 (verš má 9 slab. místo 8, tedy m. chtie), kteříž ve ň nechtiegi slušeti t. (též), (mnozí) chtiegij ChelčP. 33^{a}, jej míti chtiegij Háj. 153^{a}, chtěgij Puch. 141^{b}, chtěgj Br. Isa. 58, 2 a j., chtěgij Papr. Ob. 19 a j., oni nechtěgi Beck. 1, 15 atd., chtějí Us. spis. vedle chtí, litovati chtějí Pal. 4, 1, 127, chtějí státi TomP. 3, 537 atd.; — jiný novotvar *chcú* atd., hlavně na území východním, utvořený podle *chcu*, *chceš* atd.: děti chcú chleba Suš. 51, chcú BartD. 1, 26 (zlin.) a j., slc. chcú, chcó chodit k nám Suš. 245, voni chcou Šemb. 32 (krk.), chcou BartD. 2, 259 (žďár.), zcou Šemb. 42 (mor., podhor.); — kontaminací tvarů *chtí*, *chtějí* a *chcú*, *scú* vzniká dále *scí*: rodiče scí BartD. 2, 281 (dač.); *chcejí* tamt.; a *zcejí* Šemb. 42 (mor., rychmb.). — Impt. *chtěj* atd.: chtiey neb nechtiey ŠtítOpat. 26, chtějte neb nechtějte Br. Jg., chtěj Us.; novotvar *chci* atd., podle praes.: chci, chcime, chcite BartD. 1, 80 (rožn.), nesci t. 2, 167, chcij, chcijmy, chcijťe t. 1, 132 (laš.), slc. chci; kontaminací tvarů *chtěj* a *chci* je *chcej*: chcé BartD. 2, 208 (třeb.) a j. — Impf. *chtiech* atd.: kněz rád chtieſſe pomeškati Hrad. 145^{a}, chtieſſe t. 10^{a}, nechtieſſe t., (opat) chtieſſe umřieti Otc. 359^{b}, chtijſſe Alxp. 8, nechtiſſe GestM. 150 (110); — novotvar podle III. 2 *chtějiech* atd.: jenž chtiegiſe Otc. 4^{b}, chtiegiſſie t. 4^{a}, nechtiegiſſe OpMus. 18^{a}. — Aor. *chtěch* atd.: Prokop nechtie rád opatem býti Hrad. 8^{a}; — *chotěch*

atd.: wzzchotye sě jemu ovocě Jid. 78, potom sě jemu wzchotye jiesti Mat. 46. — Inf. *chtieti* atd.: co by chtijety měla Štít. ř. 55[b] atd., chtíti, chtít Us.; někdy zkrác. chtět Us., BartD. 1, 26 (zlin.), t. 2, 125 (zábř.) a j.; s *chc-* atd.: chceť slc., chceť BartD. 1, 91 (stjick.) a j., chcéť t. 1, 80 (rožn.), chcet t. 56 (dol.) a j., chcit t. 2, 208 (třeb.), scet t. 1, 38 (lip.), t. 2, 187 (tišň.) a j. — Part. *chtě* atd.: král zamysli chtye jěti lovit PilB., tet j'ho chtye mučiti vsadí v olej vrúcí ApŠ. 4, hna a ktye svým pomoci AlxV. 1683, (tento) chtie ChelčP. 27[a], (já) chtě Háj. 260[b], šírost zempná chtyeczi sě vydřieti z kořen PilC., kteráž chtiecy Háj. 65[b], vrábata z hnízda chtyecze LMar. 43, chtyecze DalC. 8, přijiesti sě rádi chtyecze AlxV. 1417 (opravou z kch-), chtjc Let. 441, nechtice Háj. 35[b], chtjce Br. Jon. 1, 13, chtjce Beck. 1, 6, chtě, chtíc Us. spis., nechtíc TomP. 3, 461, chtíce t. 3, 511 atd., dial. nechťa BartD. 1, 26 (zlin.) a j.; — novotvar podle III. 2 *chtěje* atd.: chtiege ChelčP. 33[a], Háj. 260[b], Br. Jer. 37, 11, chtěge Beck. 1, 10 (předml.), nechtiege Háj. 235[a], chtiegic t. 13[b], chtiegicze KolA. 1513, nechtiegijce Háj. 307[a] atd., chtěje, chtějíc Us. spis. (vedle chtě), chtěje Pal. 4, 1, 165, chtějíce t. 45, chtěje je trestati TomP. 3, 633 atd., dial. chtějíc BartD. 2, 90 (olom.); — o adj. *chtějící* v. § 35 č. 12; — dial. novotvar *-úc*, *-úci*: nechťúc BartD. 1, 77 (val.), vťuci (sic) t. 122 (laš.); — dialektické stč. *chciec* a nč. vých. *chca*, *chceja*, s *chc-* přejatým z praes.: chcziecz jej osočiti Kat. 4, chca BartD. 1, 26 (zlin., vedle chťa), t. 2, 29 (holeš.) a j., chceja t. 1, 80 (rožn.), nechceja t. 2, 196 (tišň.) a j.; slc. chcúc Hatt. slc. 145, chcejúc Pastrn. 130 (slc.). Za lat. non deus volens iniquitatem tu es žalm 5, 5 je stč. ne bóh chtye nepravedlnosti ty jsi ŽPod.; naproti tomu v ŽWittb.: bóh nechcze křivdě ty jsi, a v ŽKlem. i ŽKap.: bóh nechce zlosti ty jsi; v žaltářích Wittb., Klem. a Kap. zajisté tu není rozuměno part., nýbrž indik., ovšem v neshodě s textem lat. — Part. *chtěl* atd.: chtyel PilD., Ktyel-li bych to vše klásti AlxV. 667, komorník wzechtiel by hledati Rožmb. 28 atd., chtěl Us., chtěł BartD. 2, 53 (přer.), chťéł t. 1, 26 (zlin.), chtił (z -íl a toto z -éł) fem. chtěła t. 1, 134 (sev.-opav.), chťuł (z -ił) fem. chtěła t. 133 (laš.); *chcel* atd.: chcel slc., BartD. 2, 208 (třeb.), chcél, nechcél t. 177 (brn.), chćił (z -íl a toto z -él) a něchcuł fem. něchceła t. 1, 100 a 103 (laš.), scel t. 2, 250 (žďár.), scél t. 167 (brn.) atd. — Part. *chtěv*: chtyewſſe j'ho sžéci ApŠ. 108 atd., chtěv pl. chtěvše Us. spis. — Part. *chtěn* a subst. verb. *chtěnie*, *-í* Us. stč. i nč.; s *chc-*: chcenie Hatt. slc. 145.

jěču, *jěčěti*, stsl. *ječati* gemere. Praes. *jěču* atd.: srdce gyeczy Modl. 57[a], ana (Maria) již neg'eczi velikú tesknosti Kruml. 307[a]. Part. *jěčě* atd.: jenž (potok se řekou) sě stieče.. velmi giechzie PilA., viec ještě geczecz ML. 4[b], (duchové) geczycze a huhlycze ROlB. 130[a]; *jěčal* atd.: v takém náboženství srdce gyeczalo Pass. 415. Subst. verb. *jěčěnie*: gieczienye

svatých gemitus ŽKap. 78, 11, ta žena poče geczenie z sebe vypuščovati Jeron. 99[b]. Nč. ječím, ječeti atd.

kleču, *klečěti*, stsl. *klęčati*, z *klęk-*. Part. *klečal* atd.: sv. František kleczal Štít. uč. 28[a]. Nč. klečím, klečeti atd. V nářečích vých. drží se v slabice kořenné nepřehlasované *-a-*: klačať atd. slc., klačac BartD. 1, 42 (hroz.), klačał t. 43 (též), klačím, klačíš t. 45 (břez.) atd.

křiču, *křičěti*. Praes. *křiču* atd.: krzyczyu LAl. h. Aor. *křičěch*: takým bitím na ně krziczechu bacchati sunt Ol. Súdc. 20, 25. Part. *křičě* atd.: ani té (pomoci) móž kto vyplakati dřéve nežli krzziczz'e vpieg'e oplakowati bude svú biedu Kruml. 230[a], vrábata krsichziecze vzdvihujiú sě LMar. 43, všady běžie ženy děti a krzyczyecze AlxV. 2062; *křičal* atd.: matka krzyczala Pass. 411. Nč. křičím, křičeti, křičel atd.

lecu 2. *letíš*, *letěti*, stsl. *letěti* volare. Part. *letěl* a *leťal* v. v § 131, e); *letěv* a *leťav* tamt. f); adj. *letúcí* v § 35 č. 12.

ležu, *ležěti*, stsl. *ležati* iacere. Sup. *ležat*: jíti ležat Vel. Jg. — Part. *ležě* atd., leže, ležíc- Us.; adj. *ležúcí* v. v § 35 č. 12. — Part. *ležal* pl. *ležěli*: gdyž lesal ApD. a, jako by lezal Alb. 7[b], ta svatá mučenníky spolu v hrobě lezala Pass. 403, jichžto těla v zemi sú lezala t. 273, jakež smy v jěskyni lezieli t. 370 atd., ležel, -a Us. — Part. *ležav* pl. *ležěvše*: leziewſſe Pass. 480; lezawſſe t. 293; ležev Us. spis. — Part. *ležán*: buď ležáno leč neležáno VJp. 62; leženo Us. — Sem patří také *náležěti*, *záležěti*, *příležěti*, *přináležěti*: stč. praes. sg. 1. *-ležu*, 2. *-ležíš* atd., nikoli podle III. 1, na př. v té věci zalezy pokání pravé Štít. uč. 121[a], v tom zalezy nálepšie rada t. 152[a], ustavenie té svatosti zalezy u přijímání t. 124[a], v nichž (slovích) zalezzij plnost svrchovánie Štít. ř. 250[b], duchu svatému przilegy milost Krist. 8[b], bohu otci moc vláščie przilezy tamt.; pl. 3. *-ležie* zúž. *-leží*, na př. které pokuty konšelóm przilezije Pr. pr. 246, kteréžto (země) sěm przilezie Mand. 46[b], dobrým odplaty náleží Hořek. 65[a], ostatní (peníze) Janovi přžinalezj KolEE. 42[b] (1718); part. *-leže*, adj. *-ležící*, na př. země k koruně příležící Let. 432, (dědiny) k městu nalezijczy KolČČ. 80[b] (1547), plášť náležjcý pod náramník Br. Ex. 29, 5 atd. Ale časem vznikají a ujímají se zde novotvary podle III. 1: pl. 3. *-ležejí*, na př. przijlezegij KřižB. 79[a], (peníze) Hartuňkovi nalezegij KolA. 1514, (peníze) nalezegij pánuom KolČČ. 9[a] (1545), przýlezegij BenEx. 9, 4; part. *-ležeje*, adj. *-ležející*: (dědiny) k Pašiněvsi nalezegijczy KolČČ. 80[b] (1547), věcí k jídlu náležegijcých Pref. 11. V usu nč. spis. jsou tvary tyto oboje, v ob. jen pl. 3. -ležejí, -ležej'.

lšču sě, *lščieti sě*, stsl. *lьštati sę* splendere, z *lьsk-*; *-šč-* mění se v *-šť-*. Praes. *lšču sě*: nelſſtij sě světlo Ol. Job. 25, 3, smysl tvuoj uměním se lſſtij Alxp. 160, (evangelisté) jakožto jiskry lſtie ſie Lit. Hier. Paul. 7. Impf. *lščiech sě*: země sě lſſczieſſe splendebat Ol. Ez. 43, 2, kříž lſſtieſſe

ſe Kruml. 20ᵇ. Inf. *lščieti sě*: nebude sě lſſtieti Ol. Bar. 6, 23. Subst. verb. *lščěnie*: ke lſſtieny ad fulgendum Ol. Ezech. 21, 15. Zaniklo.

mču, mčieti, stsl. *mъčati* iactare, z *mъk-*, smýkati. Praes. *mču* atd.: já tě prziemczym transferam Otc. 143ᵃ, prach jehož ſemczy vietr quem proicit ŽWittb. 1, 4, ſemczy ŽKap. tamt., ſemczzi Ol. žalm. 1, 4, neſmeczy-li jich Pror. Jer. 49, 20, uzřechom dva ana sě po nás mczyta Otc. 398ᵃ, diábli jenžto sě przyemczie discurrunt Otc. 23ᵃ. Impf. *mčiech* atd.: kako jeho zlí duchové mczechu do muk ducebant Otc. 272ᵃ, mcziechu OtcC. (na stejném místě). Aor. *mčěch*: tehdy sě zástup z města pomczie Hrad. 80ᵇ, člunek przymczie sě k ňemu t. 10ᵅ a j. Inf. *mčieti*: (král) káza pohany na popravu mcyety KatBrn. 181. Part. *mčal* pl. *mčěli*: Hovora vsedl na kóň i mczal sě do Prahy Pulk. 37ᵇ, (tělo) sě na svět przymczalo Hod. 80ᵃ, anděli duši v nebe mcieli KatBrn. 319, anděli dušě na nebesa mcyely t. 157, skrze les sú sě mčěli Trist. 215 (mczieli v rkp. Strah.); daleko by zamčela taková libost ŠtítOp. 51. Zaniklo.

mlašču, mlaščěti, z *mlask-*. Part. *mlaščě* atd.: (vepř) mlaſſtie i výše sebú pošinu Trist. 120, šťenci potekú mlaſtyecze AlxV. 1416. Zaniklo.

mlču, mlčěti, stsl. *mlъčati* tacere. Part. *mlčal* pl. *mlčěli*: mlczal ŽKlem. 49, 21 a j., Alb. 32ᵇ, nezamlczal Pass. 346, (Kristus) mlczal jest, jímž sě j' znal, abychom mlczyely také jeho zlého, ješto j' pravda Štít. ř. 144ᵃ; mlczal Ben. 4. Reg. 18, 36 a mlczel t. Job. 31, 34 atd.; mlčel Us. Part. *mlčav* pl. *mlčěvše*: zamlczaw Kat. 172, pomlczaw NRada 602; mlčev atd. Us. spis. Part. *mlčán*: zamlczano Alb. 32ᵇ; zamlčeno Us., -áno archaist.

mňu, mnieti, stsl. *mьněti* putare. Praes. *mňu* atd.: na mě sě domnýſſ Jid. 169, jehož sě člověk nedomný t. 117, všichni mnýe Štít. uč. 109ᵇ. Impf. *mni*: pomni na mě ŽKlem. 24, 7; pomnyete Hrad. 96ᵃ a j. Impf. *mniech*: liška mnyeſe Hrad. 130ᵃ, všichni mnyechu putabant GestBř. 37ᵇ. Part. *mně* atd.: mnyecze ApŠ. 35, mnijcze ChelčP. 153ᵇ. — Novotvary podle III. 1: pl. 3. *mnějí*, na př. ti ješto mniegi ŠtítPař. 41ᵇ, kteřížto mnyegi Koř. 2. Kor. 10, 2, kteříž mnějí Čtv. 3, 7 a j., (křesťané) mniegi ChelčP. 240ᵇ; impt. *mněj*, na př. pak sě domnyei člověk existimet Koř. 1. Kor. 4, 1; impf. *mnějiech*: on mnyegieſſe Mill. 15ᵃ, mnyegyſſe ROlB. 94ᵇ, mniegiechu EvTřeb. Mat. 20, 10, všickni mniegychu putabant GestM. 43 (40); part. *mnějě*, na př. ona umyegyczy vecě EvVíd. Jan. 10, 15, mnyegici Koř. tamt., někteří mnyegice Koř. Fil. 1, 14, mniegijcze ChelčP. 153ᵇ. Novotvary tyto bývají nejčastěji při nesloženém *mnieti* a drží se tu dílem dosud: praes. pl. 3. mní a mnějí, part. mně, mníc- a mněje, mnějíc- Us. — V nářečích obecných vyskytují se nejčastěji složeniny *za-po-mněti, vz-po-mněti, roz-po-mněti se*, a tu slyší se často *-mě-* místo *-mně-*: za *mě*sto říká se ob. *mňe*sto, změněno tedy analogií zvratnou -po-*mně*ti v -po-*mě*ti atd.; na př. zapoměł BartD. 1, 339 (val.) a j., habych nezapomíl (zdlouž. z -ěl)

chodHan. 19, esli se nezapomílo t. 162, vzpomíl sem t. 85, haby se rozpomíl t. 267 atd., a odtud pak jest -m- místo -mn- také v praes.: hajť nezapomíš t. 135, pán nezapomí t. 293 atd.

mržu, 2. *mrzíš, mrzěti*, stsl. *mrъzěti* abominari. Praes. *mržu* atd.: co mě mrziſs Mand. 41ᵇ, zlý skutek mrzy mě Štít. uč. 142ᵇ, duši méj mrzy život mój Alb. 37ᵇ, (kostečníci) mrrzie všěm lidem Hrad. 115ᵇ, ješto cizie berú mrzye bohu Vít. 33ᵃ; novotv. pl. 3. *mržějí*: ústa dvojieho jazyka mrъzeji mě Hlah. Pror. 8, 13, jeho mrzegij myšlenie zlá ChelčP. 114ᵇ. Impt. *mrz*: nemrz se Us. Inf. *mrzěti*: jednomu bude mrzieti druhý Kruml. 241ᵇ, mrzeti Us., mrzat BartD. 1, 29 (pomor.). Part. *mrzěl*, zde nedoloženo; *mrzal*: omyrzala jej dědina ŽWittb. 105, 40, omirzala ŽGloss. tamt., mrzala jej slepota Štít. ř. 119ᵇ, všecko mě mrzalo Modl. 109ᵇ atd.; mrzel Us.

mžu, mžieti, stsl. *mьžati* praes. *mьžą* oculos claudere, z *mьg-*. Part. *mžě*: zamziecze oči Troj. 79ᵃ, zamženýma očima Troj. Jg. Dial. omžít sa BartD. 1, 241 (mor.-slc.), zamžíť oči t. 294 (val.), oka sem nezamžěł t. 25 (zlín.); s -ř- ze -ž-: zamřeť oči, zamři t. 294. Zaniká.

niču, ničěti, stsl. *ničati* pronum esse; z *nik-*, srov. adj. stsl. *nicь* stč. *nicí* pronus. Praes. *niču* atd.: nyczys pod nohú mladé dievky Pass. 321. Impt. *ničiech*: kdy klečě k zemi nyczieſſe Pass. 454 a j. Part. *ničě*: an nyczie bohu sě modlí Pass. 596, nyczyeczy t. 321; *ničal* pl. *ničěli*: sv. Dominik na modlitbách nyczal t. 414; *ničav* pl. *ničěvše*: matka dlúho nycziewſſy počě tázati t. 291. Zaniklo.

nžu, 2. *nzíš, nzieti* tabescere. Impt. *nziech*: na tvé nepřátely nzijech ŽWittb. 138, 21, dušě nzieſſe t. 106, 26. Inf. *nzieti*: nzieti sě kázala milost tvá ŽKap. 118, 139. Zaniklo.

plvu, plvěti, z *plъv-*. Praes. *plvu* atd.: vosk jenž pllwy fluit ŽKap. 57, 9, jako pllwy vuosk fluit t. 67, 3. Impf. *plviech*: krev plwyeſſe po jeho lící AnsOp. 9. Part. *plvě*, nedoloženo; adj. *plvúcí* v. § 35 č. 12. Part. *plvěl*: pllwiel jim mannu pluit ŽKap. 77, 24, pllwiel na ně maso t. 77, 27. Zaniklo.

pňu, pnieti, z *pьn-*. Praes. *pňu* atd.: an na kříži pny Krist. 101ᵇ. Impf. *pniech*: (zloděj) na kříži pnyeſſe ML. 49ᵇ. Inf. *pnieti*: na kříži pnyeti Hrad. 59ᵃ. Part. *pně*: Ježíš na kříži pnye promluvi ML. 3ᵇ; *pněl*: bych na kříži pnyela Hrad. 59ᵃ. Zachováno jen v jazyku knižném.

polu, poleti, stsl. *polěti* ardere; z *pol-*, stupňovaného z koř. *pel-*, odkudž i *za-poleti sě* v tř. III. 1. v. § 125 s. v. *poleti*. Praes. *polu* atd.: ot horkosti vše poly AlxV. 2159, vše těženie ohňem poly t. 2298. Impt. *pol*: zapol ſye Sidon Pror. Jer. 23, 4. Part. *pole*: Joachym jide přič se zapole Levšt. 150ᵃ. — Některé tvary se mohou bráti sem i do tř. III. 1; zejména aor. *polech*, na př. knieže ſye zapole DalC. 23, part. *polel*: na nich (v ohni mučených) rúcho neopolelo Kat. 126. — Zaniklo.

přu, přieti, stsl. pьrêti contendere. Praes. přu atd.: já zaprzijm jeho ChelčP. 18^b, zapřím ho i já Br. NZák. 26^b, nezapřím tebe t. 64^a; co przis? Hrad. 84^b, že mne třikrát zaprzis t. 79^a, třikrát mě zaprzyſſ ML. 101^a, Krist. 96^b, zapříš Br. NZák. 64^a, t. 155^b; póvod jmá ukázati oč sě przy Rožmb. 242, přide-li na súd a zapří úmysla ŠtítV. 83, ktož mě zaprzij ChelčP. 15^b; przye i vždy sú přeli tvého jmene Kat. 90, (lidé) skutky jeho (boha) přie Mat. Rozb. 743, (lidé) zaprzij ChelčP. 88^a. Impt. při: zaprzy sám sebe BiblJ. Mat. 16, 24. Impf. přiech: (ty) przyeſſe svého mistra Vít. 39^a. Inf. přieti: což mnich mluvieše ciesař jě sě przyety DalC. 24. Part. přě, přiec-, zde nedoloženo; přěl: zaprſel Štít. ř. 89^a. Splynulo se přieti, pru, jak vyloženo v § 96.

rdieti sě, v. § 125.

*sču, scáti, stsl. sьcati, praes. sьčą mingere. sč- mění se v šč-, šť-, a sc- někdy v chc-; vlivem tohoto bývá někdy chč- místo šč-, a šč-, šť-, chč- bývá pak nejen v praes. sing. 1., nýbrž v celém praes., impt. a part. praes. — Praes. sg. 1. sſtjm Rosa 189; 3. (pes) ſſti Comest. 137^b, ktož sſty se krví Chir. 235^b, ktož ſie ſty na loži t. 234^a; pl. 3. ktož nemohú moče držeti tak že ſtie ve spaní Chir. 235^a; štím, štíš atd. Us.; odchyl. štiji Jg.; ob. chčiju, chčiješ (místy, Kott). — Impt. ten (zákolník) przeſſty Chir. 249^b. — Tvary sca- jsou podle vz. V. 1^b, v. § 156.

sezu, 2. sedíš, seděti, stsl. sêdêti sedere. Praes. sezu atd.: k nimž (městům) przyſezu Rožmb. 19, já ve tmách ſezi Lit. Tob. 5, 12, sedím Us., jižto ſedie ŽKlem. Zach. 79 atd. Impt. sedi atd.: Němče v svéj zemi ſedy DalC. 67, seď Us. Part. sedě: Sedie ŽKlem. 49, 20, ſedye Pass. 387, ſedyecy t. 419, ſedyece t. 411; o adj. sediúcí a sedějící v. v § 35 č. 12. Part. seděl: ſediel ŽKlem. 9, 5, Hrad. 75^a a j., ſedyel Pass. 409, t. 423, Pror. 65^a, neſedyel Pror. 64^b, tam sme ſedieli ŽKlem. 136, 1 atd.; seďal: ſedyal Hrad. 122^b (část pozdější), ſedyal Pror. 64^b, t. 71^a, ſedyal sem Ol. 3. Reg. 8, 20, neſedial Kladr. Mark. 11, 2, ſedial Háj. 76^b atd.; seděl Us., seděł BartD. 1, 11 (zlin.) a j. — Part. seděn, subst. verb. sedění: ſedienie sessio ŽGloss. 138, 2, ſedienye ŽWittb. tamt., truon toczyz ſedyenye králové ML. 29^a, k ſedieny ad sedendum Ol. Ezech. 27, 20 atd., seděno, sedění Us. gramm. Za to bývá sezen, sezenie podle tř. IV: k súdu který zasezen léta 1480 Tovač. 59, aby zasezeno bylo (v soudě) t. 34, před zasezením puohonuov t. 33, sezení, posezení Us., srov. pol. siedzenie.

sipu, 2. sipíš, sipěti. Praes. had sipi Hlah. předml. k Esdr.; part. (had) pusti sě na ň velmi zzipie Jid. 2, hadové sipěli Vel. Jg.; inf. sypieti sibilare Lact. 204^a; subst. ſypienym hadovým Ol. Sap. 17, 9. Zaniká.

skřípu, skřípěti, skříp-, škř-. Praes. skřípu atd.: ta tvář ſkrzypy a jeći Mand. 87^a, co ſſkrzipite zuby Nikod. 24^a, nepřátelé ſſkrzjpj zuby Br. Jer. Pl. 2, 16. Impf. skřipiech: ſkrzypiechu zuby stridebant dentibus Koř. Act. 7, 54 a j. Inf. skřipěti: ſſkrzypieti Otc. 427^a a j. Part. skřipě: (kuoň Heliodora) ſſkrzipie zuby na zemi potlačil Kruml. 36^a, zuby ſkrzypie Ben. 3. Reg. 21, 4, ſſkrzipiece zuby Nikod. 23^b. Subst. verb. skřipěnie: ſkřipienie zubóm HusPost. 23^a.

slyšu, slyšěti; tvary tohoto slovesa a doklady v. v §§ 127 až 131.

smrzu, smrděti, stsl. smrъdêti foetere. Impt. smrď atd.: ſmrd Kladr. Zjev. 22, 11. Part. smrděl atd.: (Lazar) v hrobě ſmrdiel ChelčP. 235^a; smrďal: (Lazar) ſmrdial by t. 168^b. Nč. smrdím, smrděti atd.

snábzu, 2. snábdíš, snábděti, stsl. sъnabъdêti a nabъdêti praes. -bъždą servare, custodire, imperfektivum (odchylky jako ſnabdym considerabo Ol. Deut. 32, 20 jsou řídké). Pro kmen je třeba předpokládati nějaké jméno, snad subst. *sъ-na-bъda, srov. stsl. nabъdja m. nabъžda cura, vzniklé z koř. bъd- pův. budh-, který jest i ve bdieti stsl. bъdêti; přímo z bъdêti předponami sъ-na- utvořeno bylo by sъnabъdêti č. snábděti perfektivum. — Praes. snábzu atd.: ſnabdim intendo MamA. 25^b, ſnabdym Ol. Deut. 32, 20, ten ješto ť ſnaabdij tvé duše Štít. ř. 186^b, bóh vidí nepravosti a ſnabdi considerat Ol. Job. 11, 11, kto mú pokoru ſnabdi t. 17, 15. Impt. snábdi: snabdi řeči mé ausculta Hlah. Prov. 4, 20, snabdy investiga MamA. 27^a, ſnabdi Alxp. 80. Part. snábdě: já tajně ſnabdie Otc. 340^a. — Tvary praesentní jsou často podle III. 1.: praes. (hospodin) ne ſnabdie non considerat Ol. Job. 22, 14; impt. snabdiei Hlah. Sir. 28, 30, t. Job. 34, 16, Snabdiey toho Kruml. 48^a, ſnabdiey cest jeho ŠtítPař. 104^b, ſnabdyey ausculta Ol. Num. 23, 18, ſnabdiey investiga t. Job. 8, 8, ſnabdyeyte t. Job. 34, 2 atd.; part. ſnabdyege Ol. Prov. 7, 7 atd. — Zaniklo; již Blahoslav poznamenal, že „staří říkali snábdí“ a za jeho času že se za to říká „drží stráž“ Blah. 175.

spu, spáti, stsl. sъpati dormire praes. sъpljq. Praes. sg. 1. spu a z toho špu, -iu, -i (změnou celé skupiny sp- od následujícího -j-): neoſſpi li prvé než smrtí sejdu ŠtítOp. 193 (inf. ospati, srov. ospalý); novotv. spím: ſpym ŽKlem. 153^a; sg. 2. spíš 3. spí atd.: jenž ſpi ŽKlem. 40, 9; pl. 3. spie: jenžto ſpie NRada 942, ani ſpie ižádné péče nemajíce Troj. 203^a, oni zase spí Br. NZák. 64^b; novotv. spějí: spějí Blah. 251 (zavrhuje), poněvadž ho (život lidé) přespějí Lab. 25, 1. Impt. spi atd.: ſpieuie s ním dormiamus Ol. Gen. 19, 32, neſpiemi Koř. 1. Thess. 5. 6. Part. spě, spiec-: každý jako ſpye ležieše Kat. 126, (člověk) spě nemá vóle svobodné ŠtítV. 137, že by neměl ižádného viděnie spě t. 227, ſpieczy Ol. 3. Reg. 3, 19, ſpiece ŽKlem. 87, 6, nemluviece ani ſpiece Hrad. 79^b. V Jid. čte se: (žena) jednú byla nezzpiuczi 159 (rým: wzdýſſiuczi); t. j. nespiúci, novotvar místo nespieci: bylo kapati praes. kapu part. masc. kapě a k tomu fem. kapiúci, a podle toho také ke spáti praes. spu part. masc. spě utvořeno fem. spiúci. — Nč. praes. spím atd., pl. 3. spí Us. spis., spá BartD. 1, 77 (val.) atd.,

slc. spia, spěj' Us. ob., spějó BartD. 2, 29 (holeš.) atd., impt. spi, spěte Us., spite slc. a j.; part. spě, spíc- Us. spis., spa Bart. 1, 26 (zlin.), spiac slc. — Tvary *spa-* jsou v tř. V. 1^{a}, v. § 148.

stoju, státi, stsl. *stojati* stare. Kmen infinitivní *stoja-* stahuje se v č. *stá-* (vždycky dlouhé); stažení to je z doby předhistorické; když potom nastalo přehlasování *a-ě*, slyš*a*l plur. slyš*ě*li atd., nebylo ve staženém již *stá-* podnětu, který tu přehlásku způsoboval, a je tedy part. st*á*l plur. st*á*li proti slyš*a*l pl. slyš*ě*li, inf. st*á*ti proti slyš*ě*ti atd. Srov. zde nahoře *boju sě, báti sě.* — Praes. *stoju* atd.: já ť ſtoyu Pass. 276, t. 458, jáz ſtogyu Mast. 209, naſtogiu adstabo ŽKlem. 5, 5 atd.; duch neoſtogi ŽKlem. 102, 26, (oni) nepodſ ogie t. 39, 11 atd.; stojím, stojíš atd. Us.; sg. 1. stójím BartD. 1, 8 (zlin.), stójim t. 2, 73 (šternb.). 3. stójí t. 1, 187 (podluž.), stóji t. 81 (hran.), pl. 3. stojá t. 32 (pomor.), stójí tamt. — Impt. *stój* atd., zdloužen: Stóy přede dveřmi Ol. Súdc. 4, 20, jdi a ſtuoy v bráně Pror. 66^{a}, na svém ſtuog VšehK. 4^{a}, neſtuoy Ben. 1. Reg. 20, 38 a j., stůj Drn. 66 (119); Stuoymy MastDrk. 321; ſtoyte Koř. Efez. 6, 14, neſtoyte GestBř. 16^{a}; ſtuoyte BiblA. Ex. 14, 13, neſtuoyte Ben. Jos. 10, 19, neſtuyte GestM. 19 (19), ſtůgte Br. Ex. 14, 13; stůj, stůjte Us., stój BartD. 1, 40 (hroz.), stuj t. t. 2, 146 (slavk.) a j., srov. § 19 č. 9; nezdlouženě *stoj* atd., vlivem krátkého praes. *stoj-*: stoj BartD. 2, 39 (kroměř.) a j., nestojte t. 1, 174 (val.), slc. stoj. — Impf. *stojiech*, atd., podle praes.: Giezius ſtogieſſe Hrad. 82^{b}, (hrabie) ſtogyeſſe DalC. 39, konvrš ſtogieſſe t. 42, bratry (dva) proti sobě ſtogyeſta DalC. 53. Čechové ſtogyechu DalC. 36, mnozí ſtogiechu Štít. ř. 191^{a}, kteří ſtogiechu Troj. 93^{b}; *stách*, podle inf.: dievka ſtaſe DalH. 41, ſtaſſe DalC. tamt., sv. Prokop ſtaſſe Hrad. 25^{b}, země u míře ſtaſye AlxV. 84, ana tu ſtaſe Kat. 94, proč Čechy (Čechové) za lidi ſtachu DalC. 84, všichni ktož tu ſtaachu Štít. ř. 111^{b}, bratřie ſtachu vně stabant Koř. Mat. 12, 46. — Aor. *stách*: anděl ſtaa vedle nich EvZimn. 6, Staa Ježíš EvA. Mark. 10, 49, Polené na Čechy žalovachu a na ně v Římě právo vſtachu DalC. 44. — Inf. *státi*: neſtaaty po tělesných žádostech Štít. ř. 13^{b}, státi Us. — Part. *stojě*: podſtogie subsistens ŽKlem. Athan. 30 atd., stoje, stojíc- Us. O adj. *stojúcí* v. § 35 č. 12. — Part. *stál*: před ním Ježíš ſtaal Pass. 96, kto by oſtaal proti kniežatóm temnosti Štít. ř. 71^{b}, ať by (Maria) za naši potřebu zaſtaala Štít. ř. 85. — Part. *stán*: aby ſtano bylo ut stetur Pror. Isa. 10, 32, nemóž ſtano býti stari non potest Kladr. 1. Esdr. 9, 15.

stvu, stvieti, z pravidla reflexivum, zřídka bez *sě*; ze *svьt-*, stsl. *svьtěti (sę)* lucere; za žádané *svt-* je *stv-* a dále *stkv-*, *sktv-*, *skv-* a *kstv-*, srov. I. str. 546 sl. Vedle tvarů praesentních náležitých jsou novotvary podle III. 1. — Praes. *stvu* atd.: stwym sě candeo Veleš., ſtwie ſie svatého křížě znamenie Pass. 488, světlo ſye ſtkwi rutilat Ol. 2. Reg. 23, 4, slunce

ſtkwi sě Ol. Súdc. 5, 31, ano sě jich tváři ſtwie Pass. 374, všiudy sě ſtwye štíti zlatí AlxV. 2024, Kristovy rány sě ſtkwie Krist. 111^{b}; — novotv. *stvěji* atd.: nad ním sě hvězda ſttkwie Krist. 21^{a}, (ctnost) krásně ſktwye ſye Alb. 116^{b}, kříž sě ſtkwye PulkL. 47, když kto ani svatými ſie ſtkwie nravy HusPost. 209^{b}, (oči) sě ſtkwyeta Modl. 54^{b}, že se ſkwijemy HrubLobk. 66^{a}, lauky se stvějí Eus. Jg.; — nč. skvím se atd., pl. 3. skví se a skvějí se Us. — Impt. *stvi* atd.; — novotv. *stvěj* atd.: ſtkwyey sě Hod. 9^{a}, tak sě ſtkwieyte Ol. Súdc. 5, 31; — nč. skvi se, skvěj se atd. — Impf. *stviech* atd.: jeho sě tvář ſtwieſſe Pass. 326, (dietě) ſtkwieſſe sě Trist. 315, ten ſye kſtwyeſe Marg. 339, sieň ſtkwieſſe se Alxp. 66, (Xerxes) štěstím se ſtwiſſe t. 59, kdežto sě korúhvi ſtwyechu AlxV. 1540, hvězdy ſtwiechu Kat. 56; — *stvějiech* atd.: mnoho ovoce ſtkwiegiſſe se Troj. 91^{b}, (skutky) sě ſtkwyegiechu PulkR. 30^{b}. — Aor. *stvěch* atd.: Filota na Mazea pomieni an sě ſtwye v zlatém odění AlxV. 1607, zaſtkwie sě obličěj resplenduit Koř. Mat. 17, 2. — Inf. *stvieti* atd.: (lidé) ſueti (sic) ſe budú HomOp. 154^{a}, jako blskem ſtkwyety se budem Štít. uč. 124^{b}, učení budú se ſtwyety jako hvězdy t. 77^{b}, budú sě ſtkwiety Krist. 49^{b}, spravedliví budú sě sktwietij Prûp. ve Fejfal. Stud. 6, 243 (XV stol.), nebude ſe kſtwieti Pror. Ol. Isa. 13, 10 atd., stkvíti se, skvíti se Us., stkvěti Čech Nezn. 8. — Part. *stvě* atd.: krmě by ve skle se stwiecy Baw. 80, (chot) ſtkwiecz ſye Kruml. 358^{b}, se stkvíce Br. Jg.; — *stvějě* atd.: ctnostmi ſtwyegye sě PulkR. 40^{b}, ctnostmi se stkvějíce Br. Jg., skvěje se, skvějíc- Us.; — *stvěl* atd.: brada ſtkwiela se krví BrigF. 61^{a}, skvěl atd. Us.; — subst. verb. *stvěnie* atd.: Stwienye jeho splendor ŽKlem. Hab. 4, t. 89, 17, kterak zbledělo tvú líčkú ſtkwyenye Plankt. 170^{a}, w ſtwieny zlatém ŽTom. 67, 14, bleskni ſtkwienym fulgura coruscationem Ol. žalm 143, 6 atd., skvění, stkvění Us. — Ve Štít. uč. 139^{a} se čte: světu a ſtkwyczy marnosti jeho, t. j. adj. *stkvúcí* ze staršího *stkviúcí*, srov. *trpiúcí* atp., v. § 35 č. 12. — Vedle toho jest adj. stč. i nč. *stvúcí, -oucí* atd., na př. bydlo zztwůczi^{e} PilA., ſtwuczye světlosti Kat. 144, ſtwuczych vlasóv t. 192, té ciesařové kstwucie Baw. 139, kstvúcí rúcho Hanuš Osterspiele 80 (z XV stol.) atd., stkvoucí, skvoucí Us.; vzniklo patrně analogií, zejména přejetím koncovky *-úcí* atd., která je právem v adj. part. ved*úcí* atp., o čemž v. tamt. — Podobným způsobem vyvinuly se zde novotvary ještě zvláštní, zejména praes. *stkvu, stkveš* atd.: ſtkw ſye candeo Anon. 2^{a}, stuol se ſtkwe KabK. 3^{a}, ty ješto ſie ſtkwu svatostí ŠtítBud. 171, a part. *skvetl*: brada jeho ſie ſkwetla krví Brig. 25. Vznikly podle slovesa *kvisti* praes. *ktvu* part. *kvetl*: vedle inf. *kvísti* vyvinul se podle praes. *ktvu* také inf. *ktvieti*, v. nahoře str. 135, a to jakož i jakási podobnost u významu, splendere a florere, vedlo k tomu, že slovesa tato se vůbec sdružovala a že podle *ktvu, kvetl* atd. také novotvary *stkvu, skvetl* se ustrojily. — Sloveso toto drží se skoro jen v jažyku knižném a tu vyskytávají se také novotvary *skvěju se, skvěješ* atd.

styzu sě, 2. *stydíš sě*, *styděti sě*, stsl. *stydêti sę*. Praes. sg. 1. *styzu sě* atd.: jímž sě zzthyziu LMar. 30, jehož sě řěci nezztyziu AlxBM. 5, 37, nepoſtiziu ſie ŽKlem. 24, 2, t. 30, 18, žebrati sě ztyzy Krist. 67ª, tiem viece ſe ſtyzi Kruml. 261ª; (já) toho sě neſtidy Pass. 452. Part. *styděl*: ſtydyel ſye Ol. 2. Par. 33, 23 atd.; *styďal*: syn zaſtydal sě Pulk. 66ª, vſtidyal ſi ſe Lit. 2. Par. 34, 27, (král) sě poſtydyal Ol. 2. Par. 36, 12; nč. styděl Us.

svrbu, *svrběti*, z koř. *sverb-*, z něhož i *svrab* stsl. *svrabъ* pruritus ze *svorb-*. Praes. *svrbu* atd.: zwirbi prurit MVerb. atd. Nč. svrbím, svrběti atd. Za *svr-* bývá *sr-*, a proto i *srběti* m. *svrběti*: (osutost suchá) nebo ſrbí nebo neſrbí Rhas. 84, srbí chod.; srov. I. str. 439.

ščězu, 2. *ščědíš*, *ščěděti*, *ště-*, stsl. *štędêti* parcere. Praes. sg. 1. sebe sám neſczyezy Rúd. 43ª; já nescedi života svého Baw. 69. Zaniklo.

ščpu, *ščpieti*, ze *ščьp-*, srov. I. str. 526. Ze *ščp-* je *šťp-*, *čp-*, *šp-*. Praes. *ščpu*: ano jinak sadá (svrbí) jinak ſſtpý jinak bolí udeřenie Štít. uč. 156ª, (lék) najprvé špij Sent. phil. Jg., ſſpij Háj. herb. Xª, křen čpí do očí Rosa Jg. — Inf. *ščpieti* atd.: (voda do oka puštěna) bude ſpiety Chir. 281ᵇ; (mast na oku) bude tě ſpiety t. 285ª, čpíti, čpět Us. Subst. verb. *ščpěnie* atd.: ſſpěnij Háj. herb. 142ᵇ, čpění Vel. Jg. a Us.

šumu, *šuměti*, přehlas. *šim-*, stsl. *šumêti* resonare praes. *šumlją*. Praes. *šumu* atd.: ano veliký hluk u povětří ſſymi Pass. 433, hluk u povětří ſſymy PassKlem. 172ᵇ, moře ſſimij OtcB. 168ª; přehláska zrušena: bory šumí po skalinách Pís.; novotv. pl. 3. šumějí, part. šumějící Ztrac. Ráj. Jg.

tču, *tčieti*, z *tъk-*; za *tč-* bývá *č-*. Praes. *tču* atd.: na púšti ješto dotczy Saracenuov contigua est Otc. 286ª, duotczij OtcB. (na místě stejném), ta krajina dotczy té púště Otc. 299ᵇ, komu tčie vzhóru ramena Postavy (Výb. 1, 960). Impf. *tčiech*: kopie tčieſe (omylem za lat. hastam fixam in terra) Kladr. 1. Reg. 26, 7, v sv. Jana húni šípi tczyechu DalC. 34. Part. *tčě* atd.: kopie tczziecze v zemi hastam fixam Ol. 1. Reg. 26, 7. Part. *tčal* pl. *tčěli*: v hrdle čála tobě prosba tvá HusPost. 180ᵇ, dvě ratolístky jako dva praporečky ,ven vynikaly a čály Varvaž. 273ᵇ; dokud neuzři v jeho rukú jiezvy a šměti prstem v to miesto, ježto hřebové tczali, dotad neuvěři Krist. 110ª. — Zaniklo.

těžu, *těžěti*, stsl. *tęžati* opus facere. Praes. *těžu* atd.: ktož kupečsky tyezye, povinni jsú atd. Štít. uč. 85ᵇ. Inf. *těžěti*: aby jim (dětem) mohl ztraviče utiezieti Hrad. 124ª, chtě utieziety ztravy t. 135ª, utyezety zisku Štít. uč. 151ª, lépe jest těžeti maudrostí než těžeti stříbrem Br. Jg.; dial. těžati Koz. 398. Part. *těžal* pl. *těžěli*: ktoby dal komu svú rolí aby jí tyezal Štít. uč. 85ª, tiezal jimi (hřivnami) operatus est Koř. Mat. 25, 16, tiežal jest Kladr. tamt. atd.; (služebník hřivnami) těžel Br. Mat. 25, 16. Part. *těžán*, zde nedoloženo; *těžen*, adj. *těžený*: s obú stranú sú země tiezene Mand. 15ᵇ, netiezenu zemí t. 16ᵇ. Subst. verb. *těžěnie*: vše tyezenye ohňem polí AlxV. 2298, tyezenie negotium Prešp. 1299. Změněno v nč. *těžiti* s významem = dobývati atp.

tišču, *tiščěti*, stsl. *tištati* premere praes. *tištą*, z *tisk-*; *-šč-* se mění v *-šť-*. Praes. *tišču* atd.: (bojovníci) se ke zdi tyſtye AlxV. 2038 (rým: z mraveniště). Impf. *tiščiech*: když ſie tyſſᶜieſſe srdce mé ŽKlem. 60, 3, jenž na Hektora tiſſtiſſe Troj. 119ᵇ, (vévoda) k druhému tiſſtiſſe t. 121ª, (Trojští) tiſſtichu na Řeky t. 65ª, Řekové na Trojanské tiſſtichu t. 174ᵇ. Aor. *tiščěch*: král tiſſtie na Hektora Troj. 113ᵇ, Ajax tiſſtie na Hektora t. 122ᵇ a j. Part. *tiščě*, *tiščiec-*: když již mní kto, by byl zíščě, všakž ho strach bude odtyſſchzie AlxBM. 5, 27. Zaniklo.

tkvím, *tkvíti*, jenom v nč. knižné; přejato z polštiny: *tkwić* = wetkanym być, part. *tkwił* a *tkwiał* Linde V. 674ᵇ.

trpu, *trpěti*, stsl. *trъpêti*. Tvary slovesa tohoto a doklady v. v §§ 126 až 131. Vedle part. *trpěn* a subst. verb. *trpěnie* bývá častěji *-pe-*: trpen Us., utrpenie mého ŽKlem. 15, 5, utirpenye mé ŽWittb. 70, 5 a j., utrpení Us.; slov těchto nelze odvozovati od *trnúti* z **tъrp-nąti*, je tu tedy *-pe-* místo *-pě-* sklesnutím jotace, častým po retnicích, srov. I. str. 199—201.

tryšču, *tryščěti*, z *trysk-*, asi = páchati. Part. *tryščal* pl. *tryščěli*: což sě jest triſczalo Hrad. 60ª, to jste vše tryſczieli t. 52ª; *tryščav* pl. *tryščěvše*: vše jiné zlé triſcziewſſe Hrad. 60ª. Zaniklo.

tržu, *tržěti*, z *tъrg-*, odkudž i *trhnúti* atd. Praes. *tržu* atd.: jež (žádost) ho trzy Štít. uč. 60ᵇ, když ho (člověka) trzy mysl po rozkošné chuti t. 100ᵇ, jež (snažnost) mysl trzij t. 122ª, milosti hnutie k nim (nepřátelům) netrzy nás t. 26ª, těm jichž mysl trzye rozličné žádosti dobré t. 122ᵇ, v žádostech ješto trzzie mysl člověčí ŠtítMus. 70ª atd. Inf. *tržěti*: kdy tebe těch věcí nebude trzzety žádost Štít. ř. 244ª, stud bude trzeti člověka v mysli ŠtítMus. 81ᵇ. Part. *tržal* pl. *tržěli*: by k tomu svá libost netrzala Štít. uč. 90ᵇ, aby nás trzalo to dobré t. 106ᵇ atd. — Totéž *tržěti* ve významu = táhnouti, jíti: druhý s prospěchem pro pannu trže (aor.) Trist. 116, (Přemysl a jeho druzi) ku Praze trzyechu Pulk. 131ᵇ. — Zaniklo.

tšču, *tščieti*, stsl. *tъštati* urgere, z *tъsk-*; *tščieti sě* stsl. *tъštati sę* appetere, studere. Part. *tščal* pl. *tščěli*: ž' sem sě jinam ne tſchzala LMar. 76. Zaniklo.

věděti stsl. *vêdêti*. Praes. *viem* atd. viz v časování kmenů bezpříznakých v § 210 sl. Impt. *věz* atd. viz tamt. Impf. *vědiech* atd.: jeho newiediech ignorabam ŽKlem. 34, 11, ŽWittb. tamt. Aor. *věděch* atd.: kněz powiedhie DalH. 31. V EvTřeb. čte se: odpowie jemu Ježíš i vece respondit Jan. 13, 7, t. 13, 8, odpowiechu jim panoše t. 7, 46; t. j. novotvar *věch*

atd.: bylo praes. *umiem*, *umieš* atd. a k tomu aor. *uměch*, a podle toho také k *viem*, *vieš* atd. utvořeno *věch*. Srov. stejný novotvar stsl. *pověchъ* pl. 3. *pověšę* Mikl. Lex. a Gramm. 3^2 114. — Inf. *věděti* atd.: powiedyety svD. 81, mohla bych wiedieti Kat. 32 atd., věděti, vědět Us., vědět BartD. 2, 6 (kroměř.) atd.; zdlouženě: wypowiediti t. j. -íti KolČČ. 402^a (1566), odpowědjti Br. Dan. 3, 16, powědjti BílC. 56 a j., vypovědíti Pal. 3, 2, 371, povědíti TomP. 1, 121, povědít Us. místy, půvědít BartD. 2, 180 (tišň.) atd., vědit z -ít t. 200 (třeb.) atd. V DalJ. je také inf. *viesti*: sluší tobě viesti 23; nikoli tvar skutečný, nýbrž mylná konjektura vydavatelova. Také v Dobr. Gesch.^{2} 99 praví se, že místo *zvěděti* bylo „ehedem auch zwěfti", ovšem taktéž mylně. — Part. *věda* podle tř. I., stsl. *vědy* atd.: wieda PilC., newiedu(ce) svD. 4, to powieda dobrým budeš proponens Koř. 1. Tim. 4, 6, Malchus nevědieše co jim odpowieda Pass. 367, odpowiedauce ČernHeřm. 243; slabika kořenná zdloužena: wijeda co j' to Štít. ř. 129^b, spasitel wijeda že atd. t. 114^a; věda, vědouc- Us., pověda atd. Jg.; novotv. *vědě*: písař má opatren býti wyedye koho psáti ODub. 63 (sotva adverb.), neviedíece HusPost. 7^a, dověděce se Beck. 1, 130, napovědě Květy 1834, 127; novotv. *-ějíc*: připovědějíc Slav. 17; novovotv. *věza*, pověza v hanáčtině sev.-záp. (podle pís. rozpr. p. Al. Lisického). — Part. *vědom* podle tř. I., stsl. *vědomъ*, stč. i nč. — Part. *věděl* atd.: wiediel ŽKlem. 39, 10, Hrad. 75^a, powiedyel Pass. 356 atd.; *věďal*: wiedial Kladr. Mark. 9, 29, powydial (sic) Hrad. 122^b (část pozdější), odpowiedíala Kladr. 1. Reg. 19, 17; nč. věděl Us., věděł BartD. 2, 24 (holeš.) a j.; zdlouž.: věďél, věďéla BartD. 1, 80 (rožn.) a j., věďuł (z -ił a toto z -íl, -él) fem. věděla t. 131 (laš.). — Part. *věděv*: to král wzwiedyew Pass. 354, wzwiedewffe PilC. atd.; zwiediaw Háj. 22^b, zwiediawffe t. 461; nč. věděv atd. Us. spis. — Part. *věděn* zdlouž. *-ien*, *-ín*: kdež mnoho zvěřě viedyeno PilB., to móž býti propowyedyeno Alb. 32^b, má zapowyedyena býti Štít. uč. 87^a, druhé dvé powyedijeno Štít. ř. 34^b, škody mají býti opowyedyeny ODub. 16, jest pouiedyno Ol. Num. 31, 14, powiedijeno Ben. 4. Reg. 12, 8, zapowiedijeny jsú (věci) t. Jos. 6, 18, przedpowiedijn ChelčP. 137^b, bude-li pravda powiedijna t. 100^a, powiedijny t. 106^b, Antenor byl wypowiedien Troj. 210^a, powiedijno Háj. 37^b, powiedjno KolČČ. 70^b (1554), zapovědíno Br. Jg., kteréž (věci) jsou powědjny VesB. 177^a, zapověděno TomP. 281, pověděno, -díno Us., půvědínů BartD. 2, 180 (tišň.); v Koř. psáno: kto nevie, bude newieden ignorabitur 1. Kor. 14, 38, omylem m. -děn; adjekt. *věděný*, *zapověděný* atd.: abychom sě báli zlého zapowyedyeneho Modl. 141^b, s dřeva zapowiedieneho ŠtítPař. t. 45^b, zapouiedyenu věc Ol. Lev. 20, 21, jablka zapowiedyeneho GestBř. 66^a, z dřeva zapowiedieneho Adam. 203^b, zapověděného dřeva Hád. Jg., zapověděných knih Rulík 33, pověděný Us., zapověděný Us. spis. (někdy). — Subst. verb. *věděnie*: wiedienye ŽKlem. 72, 11, wypowěděnj obyvatelův Rulík 33 atd. — Vedle toho vyvíjí a šíří se

v některých složeninách tvar part. *-vězen*, adj. *-vězený*, subst. verb. *-vězení*: pro vypovězení ŽerKat. 252, t. 266, aby válka opovězena byla Pal. 5, 2, 237, vypovězen t. 3, 2, 381 a Us., zapovězená jablka Us., zapovězené zboží Jg., povědzeny BartD. 1, 131 (laš.), vypovězenec Jg. vedle vypověděnec t. Jsou to tvary jakoby podle tř. IV, srov. *raditi* part. *razen* atp.; vedle inf. -věděti byl oblíben inf. zdloužený -vědíti, a ten trvám zněním svým vedl k domnění, že je to tř. IV. a že tedy má býti part. *-vězen* atd.

veľu, *veleti* stsl. *velěti*. Praes. *veľu* atd.: dědina s niež sě velys pohoniti Rožmb. 44, Mark weli kríž nésti CisMn. 97^a, hospodin wely ŽWittb. 28, 10, (mnichové) wele Hrad. 109^a; novotv. podle III. 1. pl. 3. *velejí*: (kněžie) welegij ChelčP. 195^b, ta slova mnoho welegi t. 29^b, když starší tak welegij Háj. 307^a a j. Aor. *velech*: velech Hrad. 126^b. Part. *vele* atd.: welecz Hrad. 109^a; novotv. *veleje* atd.: welege Háj. 415^b, welegice t. 88^b. Part. *velel*: milost jiej welela státi Hrad. 28^b. Dochováno jen v usu spis.

věžu, 2. *věžiš*, *věžěti*, stsl. *vęzěti* prehendi. Praes. *věžu* atd.: panna wyezy (jest vězněna) Kat. 148, vězím atd. Us. Part. *věžě*: hýbal se wieze na dubě Ben. 2. Reg. 18, 14, věze, vězíc- Us. Part. *vezěl*, zde bez dokladů stč.; *věžal*: kdežto jsem já wiezal Pass. 393, (Daniel) ve lvovéj oboře wyezal Kat. 150 a j.; nč. vězel atd. Part. *věžěv*, zde bez dokladů stč.; *věžav*: sv. Petr v okovách wiezaw Pass. 396, nč. vězev atd. Us. spis. Béře se také za transitivum: vězíme ho detinemus cum Br. Jg. atd., a k tomu významu pak nově přiděláno *věziti*: v pútech jej věziti Brikc. Jg.

vizu, 2. *vidíš*, *viděti*, stsl. *viděti*. Praes. sg. 1. *vizu* atd.: wyzu Boh. 353, viziu PilC., wyzyu DalC. 34, wizy Kat. 18, já nenauizy Ol. Zach. 8, 17, vizi Trist. 317 (rým: cizí); v několika dokladech zdlouženo: wízi BiblB. Mark. 7, 24, již wijzy Štít. ř. 17^b, wijzy psáno t. 87^b, wijzy nebesa otevřena t. 27^b, wijzy t. 96^b, srov. *právi* a *rázi* v § 139; novotv. *vidím*. Sg. 2. *vidíš* 3. *vidí* atd.: ty widis ŽKlem. 9, 34, (oni) newidie t. 113, 5 (13). Nč. vidím, vidíš atd. Us., BartD. 2, 3 (sazem.), t. 155 (slavk.) a j. V nář. mor. zachovalo se staré sg. 1. *vizu* a jest k němu také 2. *vizeš* 3. *vize* atd. pl. 3. *vizou*, analogií podle *vezu- vezeš* atp.: vizu, vizeš atd. Šemb. 48 (han.), vizu BartD. 1, 93 (kel.), t. 2, 3 (sazem.), t. 16 a 29 (holeš.), t. 53 (přer.), vizô t. 81 (olom.), vizeš, vize, vizou t. 93 a j. — Impt. *viz*, stsl. *viždь* pl. *vidite*, jako *věz* atd., v. § 18 č. 2; na př. Viz že každý Jid. 6, wiz ŽKlem. 118, 153, protož wyzz každý Štít. ř. 54^b, powiz o svých dietkách Hrad. 124^a; du. manžely vizta ŠtítV. 47; plur. wyzmyz Hrad. 28^b, wizte ŽKlem. 16, 2, vižte Ol. Ex. 14, 13 atd., viz, vizme, vizte Us. Vedle toho mají doklady staré také pl. 1. *viďme*: mluvme a wydme spolu videamus Pror. Isa. 41, 23, pl. 2. *vidite*, *viďte*: okuste a wydite kako sladký jest gustate et videte ŽWittb. 33, 9, všichni nevidomí uidte videant Dět. Jež. 4^b, nenawidte zlého ŽKlem. 96, 10, ŽWittb. tamt., tvary náležité,

starožitné, srov. § 18 č. 2, b); naproti tomu tvary sg. *viď* a v textech pozdějších také plur. *-viďte* jsou podle vzoru *trpěti* nově utvořeny, na př. newyd ML. 131[b], zkus a povidь mne proba et tenta me Hlah. žalm 25, 2 (proti powiz v Hrad. 124[a]); nezáviď, nezáviďte Us. — Impf. *vidiech*: widyeſſe sě jemu Pass. 475, jenž nenawidieſſe ŽKlem. 54, 13. — Part. *vida*, *vidúc-* podle tř. I., a *vidě*, *vidiec-* podle vzoru tohoto, srov. stsl. *vidąšte* Mikl. 3[2] 114 a Jag. Arch. 17, 469 vedle *vidę* pl. *vidęšte*. Na př. *vida*: wida ŽKlem. 72, 3, widuce t. 47, 6, wyduucz Štít. uč. 48[b] atd.; zdlouž. sg. masc.: také zabylstvo wijda Štít. ř. 122[b]; *vidě*, zvláště a z pravidla ve složeninách *záviděti* a *náviděti*: chudý to widie chytil se ocasu drakova GestKl. 264, widiec ŠtítOp. 61, widiecze Zrc. 5[a], vidíece HusPost. 42[a], vždy jej widijc Pref. 75, král v tváři vyzáblého widijc Barl. 1, 2, Náchor widijc otázku nehodnou odpovědi býti t. 2, 10, nevidíce Pal. 4, 2, 118; zauidye svému bližniemu odio habens Ol. Deut. 19, 11, adj. nenauidieci persequentes (pl. nom.) ŽGloss. 118, 150, nenauidyczym odientibus Ol. Deut. 7, 10 atd., závidě, nenávidě, adj. -ící Us.; nenawiducieh de persequentibus ŽGloss. 118, 84 jest = nenáviďúcí, nikoli nenávi*dúcí*, srov. nenawidyucie ŽKlem. 11[b] a § 35 č. 12. Dial. mor. *viza* podle dial. praes. *vizu*, *vizeš* atd.: viza BartD. 2, 29 (holeš.), t. 53 (přer.), t. 81 (olom.) atd. — Part. *vidom*, podle tř. I., stsl. *vidomъ* i *vidimъ* Mikl. 3[2] 114 a Wiedem. 81: proč slovo jest newydomo ML. 53[b] atd., adj. vidomý. — Part. *viděl*: widiel ŽKlem. 54, 10, nenawidiel t. 49, 17, wydyel Alb. 84[b], wydyela Modl. 156[a], co jsta widiela EvZimn. 3 atd.; *viďal*: aby wydal ut videat ŽKap. 52, 3, což bieše wydyal AlxV. 918, abych hřiecha nenawydal Modl. 8[a], widial Hug. 97, Lobk. 43[a], t. 55[a] a j., newidial KabK. 7[a], jakž by ſe widialo KolČČ. 146[a] (1551), widiali sme Lobk. 41[a]; nč. viděl Us., viděł BartD. 1, 82 (hran.) a j.; zdlouž. -iel: by wydijela Štít. ř. 124[b], viďéł BartD. 1, 10 a 23 (zlin.) a j. — Part. *viděv*: widyew PilD., viděv atd. Us. spis. — Part. *viděn*, *-ien*, *-ín*: viděn Us., vidíen jest HusPost. 64[a], widijen Ben. 3. Reg. 6, 18, widijeno t. 4. Esdr. 6, 2. Hrub. 175[b], widijn Háj. 52[b], jsú widijni t. 199[a], widjn Rosa 170 atd.; adj. *-ěný*: proměnú newidyenú svD. 98; subst. verb. *-ěnie*: z nenawidienie ŽGloss. 58, 13, po widyený svD. 92, k widienyu ŽKlem. 105, 5 atd., vidění Us.

višu, 2. *visíš*, *viseti*, stsl. *visěti* pendēre. Part. *visěl*: jenž s' wyſyel na kříži Modl. 52[a], wyſſel si s lotrem t. 62[a]; *visal*: (Jidáš) wizzal ApŠ. 48, jenž na kříži wyſal Modl. 132[a], (osudí) aby viſalo Ol. Ezech. 15, 3; (meč) wiſal Ben. 2. Reg. 18, 9, wiſali gſú t. Jos. 10, 26, křížkové wiſeli t. 3. Reg. 7, 29, wiſal Háj. 455[b], wiſala t. 191[a], wiſalo t. 75[a], wiſal VelKal. 175; šaty visały Blah. 274 (zavrhuje); visel Us.

vrču, *vrčěti*, stsl. *vrъčati* sonum edere. Praes. *vrču* atd.: ano jedni diábli řevú, wrczye Pass. 646, (jeptišky) na sě wrczye GlossA. (vložka mezi l. 109 a 110), jedni vyjí druzí wrčie Baw. 7[a]. Part. *vrčě* atd.: (židé) wrcziece Nikod. 23[b], adj. wrczicziebo tumultuantem. Subst. verb. *vrčěnie*: (lev) mdlým wrčením svú strast pravi Bav. 68 atd. Nč. vrčím, vrčeti atd.

vrcu, *vrtěti*, stsl. *vrъtěti* circumagere. Praes. *vrcu* atd.: Vavřinče czo rzyeczy y ſyem y tam wrtyſſ PassKlem. 171[a], wrtyſſ Pass. 429, pochybenie nemalé u mém ſye srdci wrti Kruml. 416[b], co mezi vámi powyeſt wrtyte řkúce EvOl. 110[a]. Impt. *vrť* atd.: wrte sě m. vrťte vacillate Pror. Isa. 29, 9. Impt. *vrtiech*: vězňové se sem i tam wrtyechu Baw. 281. Part. *vrtě* atd.: mnich často ſie wrtie i sem i tam migrans Otc. 367[a], wrtie očima t. 424[b], (stojíš) wrtie očima na vše strany Kruml. 385[b]. Part. *vrtěl* Us.; *vrťal*: když ſe wrtial sem i tam Ben. 3. Reg. 18, 45. Nč. vrtím, vrtěti atd.

**vřu*, *vřieti*, stsl. *vьrěti* fervere, přešlo do tř. 1. 6, v. § 96.

vzňu, *vznieti* v. *zvňu*, *zvnieti*.

zřu, *zřieti*, stsl. *zьrěti* spectare; za *zř-* bývá *zdř-*, srov. I. str. 408. Praes. *zřu* atd.: uzrſiu nebesa ŽKlem. 5, 5, vzrzyu t. 153[a], uzrzie mnozí t. 39, 4; uzdřím podkrk. 51, vzdřj BílA. 16, vzdřjme t. 33, neuzdrzijte mne ChelčP. 123[b]. Impt. *zři* atd.: wzezrſi ŽKlem. 21, 10; tu uzrz kto druha přemóže t. j. uzř PassKlem. 55[b]; zrzyete AlxV. 695 atd.; pozdři BartD. 1, 65 (val.). Impf. *zřiech*: ač (ty) uzrzieſſe zloději si videbas ŽWittb. 49, 18. Aor. *zřěch*: (král) wezrsie na hvězdy PilC. Inf. *zřieti* atd.: oblak lehko jest zrzijety Štít. ř. 170[a] atd.; pozdřít chod. 46, pozdřić BartD. 1, 110 (laš.) atd. Part. *zřě* atd.: zrſiece ŽKlem. Ezech. 14 atd.; v-oča-zdřa BartD. 1, 110 (laš., srov. v-úči-hledě Us.). Part. *zřěl*: przizrziel ŽGloss. 39, 2, ſezrziela t. 84, 12 atd. Part. *zřěn*: uzrzien videbitur ŽGloss. 83, 8, przezrziena Štít. uč. 56[a], obezrzyna EvOl. 81[b]. Subst. verb. *zřěnie*: zrzienie ŽKlem. 72, 4.

zvňu, *zvnieti*, stsl. *zvьněti* sonare. Z koř. *zven-*, stupňovaného ve *zvon-*; podle toho je skupení souhlásek náležité *zvň-*, ale to dochováno v dokladech velmi řídkých (zde dále ve dvou příkladech impt. z nář. slezského); ze *zvň-* jest jednak dial. zuněti atd., jednak a z pravidla přesmyknutím *vzň-*, srov. I. str. 547, a z toho odsutím *zň-*. — Praes. *zvňu*, *vzňu* atd.; pl. 3. novotv.: žalostiví hlasy wznyegy Modl. 168[a], slova newznyegij Ol. Job. 34, 35, jakž registra zniegij KolČČ. 256[b] (1557). Impt. *zvni*: zazwny varhanným zpievaním HymnOpav. 158[b], vy křesťané zwnyete točíš vzdávajte chválu Sequ. 360; *vzni*: wzni tvój hlas sonet Ol. Cant. 2, 14, zni Us. Part. *zvně* atd.: v zvonečkách wzniecich ŽWittb. 150, 5, wznecich ŽGloss. tamt., weypis takto zniczy KolČČ. 191[b] (1552), znících Drn. 53 (71) a Us.; novotv. wznyeyucz Kat. 66, zniegijcz Ben. 1. Par. 15, 19, (psaní) zniegiczyho v tato slova KolČČ. 424[a] (1567), znějících Drn. 99 (149); o adj. *vzniúcí*, v zvonciech wznyucich ŽKlem. 150, 5, v. § 35 č. 12.

Part. *zvněl, vzněl*: řeč wznyela Kat. 90, zněl Us. — Dial. *zuněti*: bude nám zuněti v uších Naše Doba V. (1897) 43, zunia zvony slc. Kott. s. v.

zvuču, zvučěti, ze *zvąk-*. Part. *zvučal* pl. *zvučěli*: pozwuczal hlas Pass. 278, wzezwuczal ŽKlem. 10[a], zwuczali sú vody t. 45, 4, nepřietelé zwuczieli sú t. 82, 3 atd. Nč. zvučím, zvučeti, zvučel atd.

Třída čtvrtá.

Vzor *prositi, prošu*.

133. Do třídy této patří slovesa, jejichžto kmen infinitivní má příponu kmenotvornou *-i*, na př. *pros-i-* v inf. *prositi*. Kmen praesentní jest rovněž *pros-i-*. Srov. § 30 č. 3, IV. a § 47 [= Lesk. IV. A].

Tvary slovesa vzorového jsou:

praesens indik.:

sg. 1. *prošu*, *-i*; *prosím*	du. 1. *prosívě*, *-va*	pl. 1. *prosím*, *-me*, *-my*,
2. *prosíš*	2. *prosíta*	2. *prosíte*
3. *prosí*	3. *prosíta*	3. *prosie*;

imperativ:

sg. 1. —	du. 1. *prosivě*, *prosvě*, *-va*	pl. 1. *prosim*, *-me*, *-my*, *prosme*, *-my*
2. 3. *prosi* *pros*	2. 3. *prosita* *prosta*	2. 3. *prosite* *proste*;

imperfektum:

sg. 1. *prosiech*	du. 1. *prosiechově*, *-va*	pl. 1. *prosiechom*, *-me*, *-my*
2. *prosieše*	2. *prošiešta*, *-sta*	2. *prosiešte*, *-ste*
3. *prosieše*	3. *prosiešta*, *-sta*	3. *prosiechu*,

-ie- ze staršího *-ᶦá-*;

aorist:

sg. 1. *prosich*	du. 1. *prosichově*, *-va*	pl. 1. *prosichom*, *-me*, *-my*
2. *prosi*	2. *prosista*, *-šta*	2. *prosiste*, *-šte*
3. *prosi*	3. *prosista*, *-šta*	3. *prosichu*;

tvary jmenné:

inf. *prositi*, sup. *prosit*;
participium
-nt: *prosě*, *prosiec-*, ze staršího *-ᶦa*, *-ᶦác-*;
-mъ: —;
-lъ: *prosil*, *-a* atd.;
-ъs: *prosiv* *-vši*, *-vše*;
-nъ: *prošen*, *-a* atd.;
subst. verb.: *prošenie*.

K tvarům jednotlivým.

134. Praesens.

Sing. 1. *prošu*, *-iu*, *-i*, psl. *prošą*. Tvar tento vznikl z kmene praes. *prosi-* a koncovky *-ą*, přijaté bezpochyby analogií podle *nesą* atd., srov. § 7 č. 1; z *prosi-ą* stalo se *prosją* a z toho dále *prošą*. A jako v *prošą* č. *prošu* z kmenového *-s* spojením s *j* jest *-š*, tak mění se zde podle známých pravidel hláskoslovných také souhlásky jiné.

Při kmenovém *-j* nejeví se změna nijaká, na př. *napojiti* praes. sg. 1. *napoju* atd.

Rovněž tak při palatalkách starých (psl.) *-ž*, *-š*, *-č*. Na př. *blížiti-blížu* atd., jáz ť sě blisiu ApŠ. 138; *těšiti-těšu*; *učiti-uču* atd.

Při *-l* pak, *-r* a *-n* není změna v češtině historické vedle jiných tvarů stejného slovesa patrna. Na př. ve *chváliti-chválu* atd., (já) chwalu DalC. 11, (já) sě tobě ne miliu Jid. 165 (*l* střední a *ľ* měkké splynuly, srov. I. str. 359); *věřiti-věřu* atd., ač sám sobě wiersiu ApD. a (z *věŕiti* a *věŕu*, v obojím vyvinulo se stejné *-ř-*); *činiti* vysl. *čiňiti-čiňu* atd., ucíinu faciam EvA. Mat. 10, 51 (opět jednostejné *-ň-*).

Při retnicích *-b*, *-p*, *-v*, *-m* nastala změna v *-b́*, *-ṕ*, *-v́*, *-ḿ*, zjevná zvláště tím, že hlásky tyto mají pak moc přehlasovací. Na př. *drbiti-drbu* atd.: (já) sě v to dyrbu uvázati DalC. úv. 1; *tupiti-tupu* atd.: jáz potupyu ŽWittb. 117, 7, (já) nepotupy jazyka svého DalC. 6; *zbaviti-zbavu* atd.: jáz tě zbauw života t. j. zbávu DalH. 40, jáz tě zbawyu DalC. tamt., (já) zbawy jej Alb. 40; *praviti-pravu*: co vem prawiu ApD. 6, to vám prawyu DalC. 10, (já) prawi NRada 950 atd.; *staviti-stavu* atd.: poſtawyu stolec mój aedificabo ZGloss. 88, 5, poſtawi ŽWittb. tamt.

Souhlásky pak ostatní mění se spojením s *-j*, jak následuje:

-z v *-ž*. Na př. *raziti-ražu* atd.: poraziu ŽKlem. Deut. 39, neporaži non percutiam Ol. Gen. 18, 29. To však platí jen o *-z* původním. Pro *-z*.

vzniklé ze staršího *-z*, na př. k inf. *nuziti* (z núza pův. -dja), *vítěziti* (z vitęg-) nemám příkladu. Je-li *nuziti* z doby dosti staré, tedy byl inf. *-djiti* a k němu praes. sg. 1. *-dją* (srov. napo*jiti*-napo*ją*) = č. nu*z*u; a za nč. *vítěziti* bylo v jazyku starém bezpochyby vítěžiti, srov. stč. vítěžný, vítěžstvie v dokladech se zřetelně psaným *-ž-*: oběti vitiežьne Hlah. 2. Par. 7, 1 a j., vitiežьstvie t. 1. Par. 29, 11 a j., vytiežſtuíe HusPost. 217ª, a dále obdobné penie*z*-zpeně*ž*iti atd., tedy také praes. sg. 1. vítěžu.

-s v *-š*. Na př. *prositi-prošu* atd.: proſſyu tebe ŽKlem. 143ª, proſſyu Pass. 331, (já) zproſſyu ŽWittb. 29, 9, proſſy Hrad. 52ª, DalC. 70, proſſy tebe ML. 1ᵇ, já neproši Trist. 226; *hlásiti-hlášu* atd.: ohlaſſyu divy tvé ŽWittb. 70, 17, *musiti-mušu* atd.: muſiu řéci ApD. a, již muſſyu visěti DalC. 21 a j.; *kvasti-kvašu*: quaſu convivo MVerb.

-sl v *-šľ*. Na př. *mysliti-myšľu* atd.: pomyſliu o mém hřieśě ŽKlem. 28ª, jáz pomyſlyu ŽWittb. 37, 19, co já myſlyu Pass. 295, (já) řěči prázdné myſly ukrátiti avšak smysl cělý myſly položiti DalC. úv. 4.

-d v *-z*. Na př. *hoditi-hozu* atd.: jáz sě hozyu Mast. 2; *chladiti*-chlazu atd.: (ať sě) prochlazu ŽGloss. 38, 14, prochlazyu ŽWittb. tamt.; *choditi-chozu* atd.: jáz chozu Mast. 210, proč smuten choziu ŽKlem. 31ᵇ, před jehož očima chozi Ol. Gen. 24, 10; *ploditi-plozu* atd.: tu ť tvú čest plozyu Mast. 210, rozplozyu GalDl. 1ª, já tě rozplozy Ol. Gen. 12, 2; *raditi-razu* atd.: (já) razu Hrad. 130ᵇ, razyu DalC. 10, razi NRada 818, rázy ť Ben. Súdc. 18, 25; *saditi-sazu* atd.: poſſazu ponam ŽWittb. 131, 11, poſazy tě ponam Ol. Gen. 17, 1; *škoditi-škozu* atd.: ani vſkozyu nocebo ŽWittb. 88, 34, jáz tobě neſkozy Hrad. 11ª.

-zd v *-žž* a toto v *-žď*. Na př. *hromazditi-hromažďžu, hromažďu* atd.: shromazdzu concregabo ŽMus. Deut. 23, shromazdyu ŽWittb. tamt.

-žd v *-žž* a toto v *žď*. Na př. *drážditi-drážďu* atd.: já rozdrazdiu jě ŽKlem. Deut. 21.

-t v *-c*. Na př. *mlátiti-mlácu* atd.: kosti v tobě zmlaczu Mast. 430; *mútiti-múcu* atd.: nebo sě muczu ŽWittb. 68, 18; *nutiti-nucu* atd.: radím i nuczy každého Modl. 95ª; *platiti-placu* atd.: čso zaplaczu ŽWittb. 115, 12, otplaczu t. Deut. 41, otplaczyu jim t. 40, 11, oplacziu ŽKlem. 3ᵇ, čím sě oplaczy Modl. 10ª, pohověj mi vše ť rád zaplaczy Štít. uč. 35ª; *sytiti-sycu* atd.: naſiciu sě ŽKlem. 9ᵇ; *vrátiti-vrácu* atd.: sě obrachu Túl. 30ᵇ, tě przyewraczu Mast. 429, wraczu pomstu vrahóm mým ŽWittb. Deut. 41, wraczyu tobě ſľuby mé t. 65, 13, nawraciu ŽKlem. 14ᵇ, obraczi-li sě, budú mi sě lidé smieti Štít. uč. 19ᵇ, (já) wraczi sě k tobě Ol. Gen. 18, 14, již sě k svéj řeči nawraczy NRada 80. Analogií podle tvarů jiných jsou odchylky s *-ť-* místo *-c-*: (já) vkrati řěči NRada 1790, (já) tě ukroti Trist. 342 (rým: soti), mutyu sě ŽKlem. 68, 18, zamuty turbabo Pror. Isa. 13,

13, dokad neuzři v jeho rukú jiezvy a ſſmyety svým prstem v to miesto... a ſſmyety svú rukú v jeho bok Krist. 110ª, (já) traty svá syny milá Pass. 99, když sě wraty cum rediero EvVíd. Luk. 10, 35, t. j. (já) ukráti m. ukráci atd. Podobně bývalo bezpochyby také při souhláskách jiných, ale pro ty nemám dokladu. Srov. *bdieti* praes. sg. 1. *bziu*, *bzi* a za to i *bdiu*, *bdi* atp. v § 127.

-st v *-šč* a toto v *-šť*. Na př. *pustiti-pušču* atd.: zuby zvieřěcie vpuſczu na ně ŽWittb. Deut. 24, (já) váma odpuſczy Pass. 296, já sě toho viec nedopuſſczi Krist. 30ª, opuſtyu ŽKlem. 141ª; *mstíti-mšču* atd.: já sě nad váma pomſczy Pass. 284, (já) sě pomſczy t. 111, t. 249 a j.; *prostiti-prošču* atd.: (já) zproſczyu tě ŽWittb. 49, 15, wiproſtiu ŽKlem. tamt. a 90, 15; *krstíti*, *křstíti* (srov. I. str. 349) *-kršču* atd.: já tě kirſti Pass. 349, já tě krzſty t. j. křšti t. 149, já tě krzty t. j. křti PassKlem. 143ª; *čstíti-čšču* atd.: já běsa nejmám ale czty otcě mého t. j. čti (ze čšti atd.) EvZimn. 35.

Novotvar *-ím*, podle § 7, A) č. 4. Na př. proſſym Hrad. 130ᵇ, radym t. 52ª, otworzym GalDl. 1ª, radym a nuczy Modl. 95ª, mrtwym a trudym tělo své Alb. 43ᵇ, až sě pomodlym t. 56ᵇ, ſwalyym Pror. 13ᵇ, ať je obratijm Štít. ř. 10ᵇ, súd uczynijm t. 154ª atd., prosím Us.

Sing. 2. *prosíš*, psl. *-išь*: cynis divóv mnoho Kunh. 147ª, chinifs HomOp. 152ª, co ne zzkutýſſ PilD., proſijſſ Štít. ř. 10ᵇ, myſlijſſ t. 16ᵇ, ty sě bohu lijbijſſ t. 8ᵇ atd., prosíš Us.

Sing. 3. *prosí*, psl. *-itь*: ten násilé chzinỷ Jid. 95, ktož co rachzí t. 97, matka proſy Krist. 22ª, úmysl zlý neprzedczý Štít. uč. 78ᵇ, poklamává aneb ſſkodij t. 92ᵇ, co se lijbij bohu co nelijbij Štít. ř. 4ª, hněv wztoczij člověkem t. 4ᵇ, buoh neſpaſyy jich Pror. 35ᵇ, prawyy hospodin t. 14ª, jenžto czynýý t. 70ª atd., prosí Us.

Du. 1. *prosívě*, *-va*, stsl. *prosivê (-va)*: muſywye odsud pryč jíti Mast. 214.

Du. 2. 3. *prosíta*, stsl. 2. *prosita* 3. *-ite*: 2. myenyta Pass. 291, vczynyta t. 283, poſtupita t.; 3. (měsíc a slunce) sě otmíta PilC., (dvě olivě) ťo město oſlawita a všiu zemiu obranyta DalC. 7, powolijta sobě Štít. ř. 94ª, ještoť mluuita loquuntur Ol. Ex. 16, 27.

Plur. 1. *prosím*, dokud nebylo novotvaru *-ím* v sing. 1; na př. proſim bože tvé milosti (= rogamus) Kunh. 150ᵇ, proſim tebe tamt. a 149ᵇ, tobě věrni býti muzzim i s tobú všeho pokuſſim AlxBM. 6, 21 a 22, řechu: doſtupym všie škody nepřímem-li své hospody AlxV. 429; *prosíme, -my*: vczinime BilB. Mark. 9, 5, noſijme Štít. ř. 19ᵇ, wyerzijme t. 157ᵇ, proſyme Kremsm. 93ª, muſimi HomOp. 153ª, proſſimy DalHr. 3, proſymy DalC. tamt., ſlawimy Pass. 279, nepoſtupimy t. 284 atd., prosíme Us., mlátímy BartD. 1, 76 (val.) a j.; dial. *-mě* atd. jako v § 54.

Plur. 2. *prosíte*, psl. *prosite*: borzijte Štít. ř. 36ª, pocztijte jeho t. 29ᵇ atd., dosud tak; dial. *-te* atd. jako v § 54.

Plur. 3. *prosie*, přehláskou ze staršího *-iá*, psl. *prosętь*: zzwiedchzie proroci svD. 42, co tito prawyee EvZimn. 17, ani fmylnýe Štít. uč. 109ᵇ, jedni bludije Štít. ř. 13ᵇ, jako ctné ženy czynije t. 12ª, přietelé profie Brig. 157ᵇ, prauiee dicunt Ol. 1. Esdr. 4, 11, osudové hrozije Alxp. 5 a j.; bez jotace *-é*: ženy bydlee Pass. 104, dni sě neprodlee Pror. 10ᵇ, rozličnì sě daalee světa, Štít. ř. 42ª a j., (v kostele) kněžie hroze Hod. 82ᵇ, úředníci nofe hole (sic) KabK. 25ª, (všichni) mufe sě utéci t. 21ª; zúžením *-í*: prosí Us. spis.; — novotvar *-ějí* atd.: druzí hagiegi HusPost. 29ª, (vojáci) loupějí ČernZuz. 61, (lidé) pravějí t. 64, prawěgj, mluwěgj Drach. 108, kacíři bauřegi Beck. 1, 78, mnozí se honofegi t. 145, včegi t. 265, ctěgi Boha t. 537, hřeffegi t. 3, 67 a j. (tu z pravidla), djwěgj fe BílA. 12, nemftěgi fe BílD. 342, půfoběgj t. 268 a j., wykročegj Kom. 208, nawrátěgj t. 563, choděgj Seel. 39, včegj t. 83 a j. (velmi často); *-ějí*, *-ejí* bylo se do skl. XVIII stol. i v jazyku knižném velice rozmohlo, ale ustoupilo v písemnictví novočeském zase tvaru náležitému *-í*; ob. *-ej'*: prosej atp. Us. ob.; dial. jednak *-iá*, *-á*, *-a*, *-ä*, *-ú*, *-u*, *-um*, *-om*, jednak *-ěju (-eju)*, *-ijú*, *-ijou*, *-ijú*, *-ijou*, *-ijó*, *-iju*, a jednak *-ijá*. *-ija*, podle § 14, A).

Za kmenové *-í* bývá v době přehlásky *ú-iu-í* zvratnou analogií *-iú*: hrzyeffyuff DalC. 37, toho buoh vtyeffyu Pass. 420 atp., srov. § 17 č. 4; a v době úžení *ie-í* bývá za ně opět touž analogií *-ie*: hrzeffiefs ŠtítSázav. 143ª, moře sě toczie Troj. 225ª atp., srov. § 17 č. 5. V nynějších pak nářečích bývá totéž *-í* změněno, jak ukazují příklady: prosěm, prosěš BartD. 2, 30 a 12 (holeš., vůbec v han. po souhláskách sykavých a *l-*, *ř-*, srov. I. str. 214), skočejm, mosejš, nosejme, vozejme t. 1, 52 (dol.), prosim, prosiš t. 2, 53 (přer.) a j.

135. Imperativ.

Sing. 2. 3. *prosi*, psl. *prosi*; na př. ofueti sě tvé jmě sanctificetur HomOp. 152ª, promeni život mutet vitam t. 202ᵇ, Rachi hriechy otpustiti, HomOp. 152ª, rachi zloby v nás umniti Kunh. 151ᵇ, rachi s tobú ny sjednati, rachi s námi býti t. 152ª, zamuty fye commoveatur ŽGloss. 95, 9, zamuty fie ŽWittb. tamt., zaplati otplatu pyšným redde retributionem t. 93, 2, zaplati ŽGloss. tamt., naklony ucho tvé inclina ŽWittb. 85, 1, nakloni ŽGloss. tamt., králi raczy svým liudem toho popřieti AlxŠ. 8, 6, z chlapieho řáda ijednoho v čest newoly AlxV. 213, Němče po světu neffledy DalC. 67, Vršovici sě nefluppy (nepodpírej), kdež móžeš, tu jě tupy t. 36, ty neleny Kat. 192, v tom mi wierzy t. 166, vezmi majky a vczyny jako dřieve LékB. 47ª; to mifli meditare Túl. 85ᵇ; tiemto sě právě vgifty DalC. úv. III, pomfti mne Br. Jer. 15, 15, siemě Jakob welbi jej ŽKlem. 14ᵇ atd., cti, msti atp.

Us.; v době přehlásky *u-iu-i* bývá zvratnou analogií *-iu* za *-i*, srov. § 19 č. 1; na př. otpuftyu mi remitte ŽWittb. 38, 14, flozyu jě depone t. 58, 12. — *pros*, koncové *-i* odsuto podle § 19 č. 2: pros Pass. 371, Koř. 1. Tim. 5, 2 atd., pros, svěť, měň, rač, (r)muť, plať, kloň, vol. sleď, slup, tup, leň, věř, čiň atp. Us. stč. i nč.; kdekoli tu je v stč. *-i* nad usus nynější, jest archaismus; v jazyku starším byly bez *-i* také imperativy sloves *bydliti*, *mysliti*, *modliti sě*, *krásliti* a bezpochyby také jiných podobně zakončených: *bydl*, *mysl*, *modl sě*, *krásl*, z býv. *bydli* atd.; *-l* tvarů těch bylo souhláskové, a tedy *bydl* atd. jednoslabičné; na př. bydl ochotně s svú družinú NRada B. 515 (verš 8slab.), bydl Ben. Gen. 20, 15, t. 3. Reg. 2, 36 a j., což ť sě koli zdá sobě wymyfl Pass. 14, modl sě ŽKlem. 25ᵇ, modl se Br. Jer. 37, 3, okrafl lože své Jeron. 163ᵇ a j., doklady hojnější v. v § 139; us. nč. má za to opět tvary s *-i* analogií obnoveným: bydli, mysli atd.; nesnadnost vyslovení, která *-i* měla chrániti, je relativní, a proto vyskytují se také příklady jako jsou tyto: pofylň se Br. Ag. 2, 5, vmenfs pokrmu Sal. 526, polepfs svého života Kruml. 348ª, nedrazzd jich Ol. Sir. 31, 30, nedražď Kladr. tamt., pomrfſt ho BrigF. 21ª, lehcz sobě Ben. Ex. 23, 21, obmiekcž úmysl Vít. 61ª, obmiekcz je Sal. 536, obměkč srdce Kon. 509, fſetř času Beck. 3, 136 atd. m. posilni, umenši, polepši, nedráždi, pomršti atd. — Dial. nósě, kazě atd. BartD. 2, 82 (olom.), novotvar podle III. 1.

Du. 1. *prosivě*, *-va*, stsl. *prosivê (-va)*, zde nedoloženo. Vynecháním samohlásky *prosvě*, *-va*: (my dva) puftwye ten hněv na stranu Mast. 104, stójvě a nechoduie Ol. 1. Reg. 14, 9, czzynuie mužsky agamus Ol. 1. Par. 19, 13; nebydlwa tuto Pass. 472, vtwrdwa mezi sobú slib ineamus foedus Ol. Gen. 31, 44, to tré fhromazdwa BrigF. 36, poprofwa Otc. 254ª, wratwa se t. 166ᵇ, slibvaž vieru sobě Tand. 8; *-ma* vlivem plur.: rozmluwma spolu Ben. 2. Esdr. 6, 10.

Du. 2. 3. *prosita*, psl. *prosita*, zde nedoloženo. Vynecháním samohlásky *prosta*: (ty a Aron) mluwta k skále loquimini Ol. Num. 20, 8, wratta se, dceři moji Varš. Ruth 1, 11.

Plur. 1. *prošim*, *-me*, *-my* psl. *prosimъ*, *-me*, *-my*: (Vršovici mluví:) dohubym knieżěcí plod, tiem činem bude náš slovuten rod DalC. 34 (spíše impt. než indik.), poftawymy věži sobě t. 1, tu řeč poruczymy bohu t. 97, pokusimy čsoť mohú učiniti DalJ. 8 podle rkp. V, pojděte a zatratimy jě disperdamus ŽWittb. 82, 5, uczynymy faciamus t. 73, 8, vczinimy sobě věži faciamus Ol. Gen. 11, 4, fehltymy jeho deglutiamus t. Prov. 1, 12, sejděm k nim a tu jich hlahol pohanyme confundamus BiblH. Gen. 11, 7, otočmy je zedmi a utvrdime tvrzemi roboremus Hlah. 2. Par. 14, 7, pochwalyme hospodina a bohu buď dieka Hod. 25ª (v kontextu je svědectví, že je to impt.), t. 27ª, t. 28ª, řkúce: alleluja chwalyme boha t. 26ª (též).

Vynecháním samohlásky *prosme, -my*: modlme sě adoremus ŽWittb. 94^a, 6, wymyſlme nějakau chytrost Br. Jer. 18, 18, pokuſmy DalC. 8, otočmy je zedmi vallemus Hlah. 2. Par. 14, 7, modlmy sě Ol. Tob. 8, 4 atd., prosme Us., młaťmy BartD. 1, 128 (laš.). Analogií *-ěm* atd.: my nemſtiem sebe Ol. Jud. 8, 26, modlem sě adoremus ŽKlem. 94, 6 atd., modleme se, mstěme, ctěme, posilněme, nedražděme, polehčeme, obměkčeme atd. Diał. *-mè* atd., jako v praes. indik.

Plur. 2. 3. *prosite* psl. *prosite*: poſtawite jej a chvalte ŽKlem. 89^b, wzwelbyte hospodina magnificate ŽWittb. 33, 4 marg., sěmo blíže przyſtupyte a u mne masti cupyte Mast. 270 a 271, poproſſite boha Hrad. 20^b, obratite súd, obratite súd a k bohu sě nawratite t. 52^b, jenž v manželství přěbýváte, veždy v čistotě bydlite, tak sě bohu přiblížíte t. 119^b, neuwalite sě v hřiech ne involvamini Ol. Num. 16, 26, przyhotowyte pokrm praeparate Otc. 137^b, modlyte sě orate t. 195^a. Vynecháním samohlásky *proste*: trubte buccinate ŽGloss. 80, 4, ŽWittb. tamt., ani sě dyute že zlí prospěch jmajú Túl. 12^b, wyerſte Mast. 47, puſte (pustiti) t. 40; modlte sě ŽKlem. 18^a, modlte se Br. NZák. 15^a, pomyſſlte na to AlxV. 1325, pomyſlte Háj. 445^b, bydlte s námi Ol. Gen. 34, 10, tu bidlte Koř. Mat. 10, 11; poſylňte sebe Háj. 52^b, poſylňte je Br. Zach. 8, 9, málomocné ciſtte Koř. Mat. 10, 8, wyczyſtte Ben. 2. Par. 29, 5, očiſtte ſe Br. Isa. 52, 11, ani sebe draždte řečí ŠtítOp. 373, shromažďtež Ben. 1. Reg. 14, 38, shromažďte ſe Br. Isa. 48, 14, křepčte t. Jer. 46, 9, polepſſte cest svých t. Jer. 7, 3, poſſetřte t. Jer. 2, 10, opatřte se Drn. 62 (313), popatřte Br. Isa. 51, 6, má slova jim wygadrzte BrigF. 132 atd.; trubte, divte se, věřte, pusťte, posilňte (v. -ěte), polepšte (též), šetřte, patřte atp. Us. Analogií *-ěte, -ete*: wiprazdniete exinanite ŽGloss. 136, 7, wyprazdniete, wyprazdnyete (sic) ŽWittb. tamt. (-ěte bylo tedy již ve společné předloze těchto dvou žaltářů), uprazdnyete ſie ŽKlem. 46, 11, welbiete hospodina t. 33, 4, czſtietez jej Hrad. 115^a, modlete sě t. 79^b, ŽKlem. 95, 9, bydlete v zemi a služte Pror. 90^b, vizte a zahanbyete sě t. Isa. 26, 11, kupcziete negotiamini Ol. Gen. 34, 10, spatrzietez a vizte t. 1. Reg. 23, 23, mrtwyete údy vašě mortificate Koř. Kol. 3, 5, zatmyete ſie oči jich obscurentur t. Řím. 11, 10, zahanběte ſe Br. Ezech. 36, 32 atd., ctěte, prázdněte, zahanběte, mrtvěte atd. Us. Za *-te* je dial. *-te* atd., jako v praes. indik.

O imperativech dial. prositi-pro*š*, voziti-vo*ž*, pustiti-pu*šť*, jezditi-je*žď*i, mysliti-my*šl*i atp. místo pro*s*, vo*z*, pu*sť*, je*zď*i, my*sl*i atd. v. § 19 č. 8.

V imperativech této třídy bývá dále často změna kvantity v slabice kořenné, srov. § 19 č. 9. Jednak bývá k r á t k á proti dlouhé v jiných tvarech téhož slovesa. Na př. *vrátiti*-vr*a*ť, pokoj navratiž se k vám Br. NZák. 25^a, obratiž tvář Br. Num. 6, 26, vrať, vraťte Us.; *chrániti*-chr*a*ň, chraniž Bůh Us.; *chváliti*-chv*a*l Us.; *krátiti*-zkr*a*ť Us.; *brániti*-br*a*ň Us.; *páliti*-p*a*l Us.; *dáliti*-vzd*a*l Us.; *ráčiti*-r*a*č, račiž Us.; *hájiti*-h*a*j Us.; *říditi* stč. *řiediti*-ř*ě*d, veď a zřěď lid mój ŠtítV. 85, zřeď dům svůj Br. Isa. 38, 1 a nč. ř*i*ď, zřiď, vyřiď atp. Us. (ř*ě*d, ř*e*d je krácením starým t. j. vykonaným v době staré, kdy se ještě říkalo ř*ie*diti, a naproti tomu ř*i*ď je krácením novým t. j. vykonaným nově v době, kdy se již říkalo ř*í*diti; totéž platí vůbec o případech sem patřících s *-í-* ze stč. *-ie-*, zejména také o šesti slovesích následujících); *křísiti* stč. *křiesiti*-kř*ě*s, mrtvé křeste Br. NZák. 24^b; *kvíliti* stč. *kvieliti*-kv*ě*l, v. v § 139; *mísiti* stč. *miesiti*-m*ě*s, ſmieſyž LékB. 178^b (v rkp. tom znamená ie krátké ě); *spíšiti* stč. *spiešiti*-posp*ě*š Us., poſpěſſiž Br. Gen. 19, 20; *navštíviti* stč. *navščieviti*-navšt*ě*v, nawſſtěw mne Br. Jer. 15, 15, navšt*i*v mne Us.; *svítiti* stč. *svietiti*-sv*ě*ť, oſwěť Br. Num. 6, 26, rozsvěť Us., a také sv*i*ť Us.; *nížiti*-n*i*ž, ponižte se Br. Jer. 13, 18; *síliti*-s*i*l Us.; *líbiti*-l*i*b, zalib se tobě Br. Deut. 33, 11; *souditi*-s*u*ď Us.; *blouditi*-bl*u*ď Us; *brousiti*-br*u*s Us.; *stoupiti*-st*u*p Us., sſtupiž jako déšť Br. Deut. 32, 2; *koupiti*-k*u*p; *rmoutiti*-rm*u*ť Us.; *kouřiti*-k*u*ř Us.; *bouřiti*-b*u*ř Us.; *výšiti*-zv*y*š Us.; *mýliti*-nem*y*l se, *zamhouřiti* oči- zamh*u*ř Us. spis. (ob. nemejli, zamouři, viz § 19 č. 2) atd. Jak příklady tu uvedené spolu ukazují, bývá kořenná slabika krátká i při tvaru sg. 2. 3. *-i(ž)*: poſpěſſiž, sſtupiž, obratiž atp.; v usu nč. vyvíjí se tu odchylka a bývá slabika nezkrácena, zejména když tu je samohláska *-ou-* neb *-ý-*: stup-vstoupiž, přistoupiž, kup-koupiž, nemyl se-nemýliž (ob. nemejli) se. — Naopak je kořenná slabika z d l o u ž e n a v stč. *voliti*-vól, wuol ze dvého Kat. 152, neb to wuol t. 180, protož wuol sobě Gesta Bř. 49^a (ale tu bývá často psáno wuo za žádané vo). Mnohé na pohled sem patřící příklady jsou v jazyku kleslém stol. XVIII, jako: objl mne BílQ. 1, 35, ſauď BílC. 136, rozſauďte BílD. 361, ſmjřte ſe Kon. 629, powážme t. 299 atd.; ale na kvantitu, jakou naznačují tito spisovatelé neumělí, nelze spoléhati. V nář. mor. je zdloužení v impt. *dojiti*-dój BartD. 1, 40 (hroz.), poduj t. 2, 67 (olom.) a j., *strojiti*-struj t. 44 (kojet.), *krojiti*-ôkruj t. 110 (jev.) atd.

136. I m p e r f e k t u m *prosiech*, *-éch*, *-ích* atd.; ze staršího *prosiách* atd., v. § 26 č. 1 a 4; stsl. *prošaachъ* atd. Na př. prſichodiech ŽKlem. 100, 2, pokorziech dušiu mú ŽWittb. 34, 13, myſlech AlxV. 863, dalech sě hluku Brig. 45; když (ty) wychodieſſe ŽWittb. 67, 8, když mi ty prospěch činieše Baw. 89 (praví člověk kolčavě); honieſe persequebatur ŽGloss. Deut. 30, Petr prawijeſſe Štít. ř. 14^a, jehož zaloſtijeſſe t. 112^a, kterýž proſyeſſe GestU. 258, Sokrates chodyeſſe t. 119; diábel bydleeſſe Pass. 457, když se modleſſe GestU. 214, když to myſleſſe t. 94; (lotr Krista) proſeſſe Hod. 49^a; (buoh) ſudiſſe EvOl. 38^a, (had) bydliſſe GestU. 38, straka mluwiſſe t. 235, každý proſyſſe t. 217, král diwiſſe se Troj. 222^b, Darius gezdijſſe Alxp. 54; (dva prorádcě) radyeſta zie AlxBM. 1, 3, když sama

dva mluvyeſta DalC. 62, ona dva mlazšie prawijeſta Štít. ř. 72[a], dywijeſta sě oba t. 76[b], když spolu mluwieſſta GestU. 211, dva čápy hnyezdyeſſta GestBř. 6[b], dva čápy hnyezdyſſta ſye GestU. 11; nevěřiechom ŠtítV. 174; kniežata proſiechu Pass. 281, anděli noſiechu t. 341, (Čechové doby pozdější) beze cti z vojny sě wratyechu DalC. 79, mnozí gezdyechu GestU. 99, (mistři) vczzyechu GestBř. 85[a], všichni sě truchlechu Pass. 537, ti ješto sě weſſeleechu Pror. 17[a], (mistři) vczichu GestM. 96 (71, stejné místo s vczzyechu GestBř. 85[a]).

O imperfektech mysliti-*myšléch*, hyzditi-*hyždiech*, sytiti-*syciech*, klestiti-*kleštiech* atp. v. § 26 č. 1.

137. Aorist *prosich* atd., psl. *prosichъ*. Na př. musich vstáti DalJ. 29 podle rkp. P, když tvój mlazší bieše nepřieteli uťal uchu, ty jej uzdrawy svým dotčením Štít. ř. 164[a], (král) zamyzzli PilD., (král) wzmluwi t., že sě dvě hoře ſtupyſta Alb. 49[b], mimopuſtichom praetermisimus Gloss. Jer., (dievky) všiu sílu ztratychu, hanbú sě viec newratychu DalC. 14, proſychu Ol. Ex. 12, 35 atd. — Odchylkou: když přijedechu, král takto k nim promluwie učiniv rukú mlčenie Troj. 31[a] a j.; v době úžení bývá zvratnou analogií *ie* místo *í*, a podle toho také místo *i*.

138. Tvary jmenné.

a) Infinitiv *prositi* atd., psl. *prositi*. Na př. proſithi musímy rogare HomOp. 153[a], proſithi t. 152[a], cztijti Štít. ř. 46[a] atd., prositi, ctíti, -t Us., mlátit i -ť BartD. 1, 76 (val.) a j., młácic t. 42 (hroz.), młóćić t. 101 (laš.). — Stran délky ve ct*í*ti atp. v. § 31 č. 5. Místy bývá slabika kořenná zdloužena, proti krátké tvaru spisovného: cénit, hójit, hnójit BartD. 1, 8 (zlin.), mlúvit, strójit, hónit, kŕmit t. 2, VII (též), chódit t. 85 (stjick.) a j. — O *-t*, dial. *-ť* a také *-ci*, *-c* atd. v. § 31 č. 2 a 3.

b) Supinum *prosit*, psl. *prositъ*. Na př. chtě jěti lowit PilB., vynědě Pilat kratyt chvíle Jid. 63, téj krásě dhiuit sě jezdiechu DalH. 42, (dievky) jědú branyt svého dvoru t. j. bránit DalC. 11, na horu modlyt sě chodil Alb. 33[b], příde ſudyt živých i mrtvých t. j. súdit t. 49[a], (Kristus) příde hrozných hněvuov budyt sem živých i mrtvých ſudyt Kat. 114, sám Ježíš příde ſudit NRada 2050, jdúce ſluzyt bohóm t. j. slúžit Ol. Deut. 17, 3, jda radyt ſye Ol. 1. Reg. 9, 9, vyšedše lupit t. j. lúpit t. 13, 17 atd. Stran kvantity s*ú*dit atp. v. § 33 č. 1.

c) Participium *-nt*: *prosě*, *prosiec-*, ze staršího *-ia*, *-iác-*, psl. *prosę*, *prosętj-*. Na př. což prozzie řěči prodlil AlxBM. 3, 33, proſſye daru Hrad. 100[b], proſie obsecrans MamA. 31[a], budeš míenye PilD., bude zzudye svD. 41, šla vpieczy Ben. 2. Reg. 13, 19, proſſyecze Hrad. 89[b], wyerzijecze Štít. ř. 79[a], neviete co proſiecz Krist. 81[a], boha draho wazzijecz Štít. ř.

2[a], obratijecz sě t. 12[b], svět potupijecz t. 169[b], bohu sě modleecz Pass. 57, tak myſleecz Štít. ř. 76[a] atd.; prose, prosíc- Us. Odchylkou v sg. masc. (neutr.) koncovka zdloužena: sv. Bernart mluwije . . die Štít. ř. 20[b], sv. Matěj mluwije . . praví t. 170[a], tak sě odchýlíš ode zlého dobré chwalee t. 90[a], následováše jeho chwalee boha EvZimn. 14. Dial. *-a*, adverbium, srov. § 35 č. 11: choďa Kotsm. 26 (doudl.), BartD. 1, 77 (val.), młáťa, živa, hoňa, nastroja se BartD. 1, 26 (zlin.) a 2, VIII (též) atd.; slc. činiac. — Novotvar *-éje*, podle III. 1: prawěge vedle prawě Drach. 128 (jako prý je plur. 3. prawěgj v. prawj), k Bohu se modlege Beck. 1, 86, diwěge se tomu t. 260 a j. — Adjekt. *-iecí*, *-ící*: přikryly vody ſmutieczie tribulantes ŽWittb. 105, 11, ſmutiecie ŽGloss. tamt., ot ſchodieczich v jezero a descendentibus ŽWittb. 29, 4 atd., prosící Us. — O novotvarých ze sloves této třídy utvořených adjektivech *-úcí*, *-ějící*, *-ující* atd. viz § 35 č. 12.

d) Participium *-mъ*: *prosim*, *-a* atd., psl. *prosimъ*, *-a* atd., nemá v češtině dokladu jistého.

e) Participium *-lъ*: *prosil*, *-a* atd., psl. *prosilъ*, *-a* atd. Na př. proſil sem ŽKlem. 20, 5, (král) zzliubil PilD. atd., prosil Us., abys nechodil chodHan. 62, mlátił BartD. 1, 91 (kel.) a j. Dial. *-uł* z *-ił*: vařuł fem. vařiła, nošuł-nošiła, młoťuł-młotiła, mluvuł-mluviła BartD. 1, 103 (laš.), ztracjuł Suš. 684 atd.; srov. I. str. 365. Zdlouženo: polozijl KolA. 1517, vcžinijl t. 1518, wyplnijla KolA. 1522 a j., prosíł BartD. 1, 26 (zlin.), chodíł t. 8 (též), chodíl t. 2, 147 (slavk.), pálíl, vaříl, kóříl, černíl t. 181 (tišň.), prosél, nosél, vozél t. 104 (letov.), položél, patřél, vařél t. 63 (přer.) atd., srov. § 39 č. 6. O krztiel Koř. Mark. 1, 9, nerodiel t. 15, 23 srov. I. str. 221.

f) Participium *-ъs*: *prosiv*, *-vši*, *-vše*. Na př. zazluſiw t. j. zaslúživ AlxBM. 8, 43, wyplenyw AlxB. 7, 17, kwielywſſy Krist. 102[a], smutiwši Baw. 125, ſlawiwſe Hrad. 71[b], otprawiwſe t. atd., prosiv atd. Us. spis. — Tvaru *proš*, shodného se stsl. *prošь*, v češtině není; srov. § 40 č. 3.

g) Participium *-nъ*: *prošen*, *-a* atd., psl. *prošenъ*, *-a* atd., a

h) substantivum verbale *prošenie*, *-í*, psl. *prošenьje*.

Part. *prošenъ* vzniklo z kmene *prosi-* a přípony *-eno* atd., srov. § 42 č. 1, a z tohoto dále příponou *-ьje* subst. *prošenьje*. Z *prosi-en-* stalo se *prosjen-* a z toho dále *prošen-*. A jako v *prošen-* z kmenového *-s* spojením s *-j* jest *-š*, tak mění se zde podle známých pravidel hláskoslovných také souhlásky jiné, stejně jako bylo vyloženo při praes. sing. 1. os. v § 134.

Při kmenovém *-j* nejeví se změna nijaká, na př. *napojiti* part. *napojen* subst. *napojenie* atd.

Rovněž tak při palatalkách starých (psl.) *-ž*, *-š*, *-č*; na př. *nížiti-nížen*, *těšiti-těšen*, *učiti-učen*, subst. *níženie* atd.

Při -*l* pak, -*r* a -*n* není změna v češtině historické vedle jiných tvarů stejného slovesa patrna; na př. ve *chváliti-chválen* (ze staršího chvál'enъ, *l* střední a *l'* měkké splynuly, srov. I. str. 359), *věřiti-věřen* (z vêr'iti a vêrjen-, v obojím vyvinulo se stejné *ř*), *činiti-činěn* vysl. *čiňiti-čiňen* (opět jednostejné -*ň*-), subst. *chválenie* atd.

Při retnicích -*b*, -*p*, -*v*, -*m* nastala změna v -*b́*, -*ṕ*, -*v́*, -*ḿ*. Změkčené -*b́* atd. změnilo se většinou zase v -*b* atd., na př. v *zahanbiti* part. *zahanben*, *koupiti-koupen*, *loviti-loven*, *krmiti-krmen* atp., subst. -*ie*. Někde však pronikla měkkost v jotaci, na př. v dokladech psaných: zahanbien EvOl. 73^a, těla jsú pohrzbiena Ol. Sir. 44, 14, pohrzbiena jest t. Jud. 16, 28, pohrzbyen t. Job. 11, 18, vikupyenye JiřBrn. 214, na nebe wſtupyenye t. 217, (poslové) obelhawyeny PulkR. 56^b, obnowyenym listem ListVrat. 1406, ymrtwieneho Rhas. 38, k krmiení ad cibum Ol. Num. 11, 22, wykrmieny Lact. 64^b; w zlomyenem zrcadle Kruml. 447^a, zatměn Us. (proti stč.: zatmen HusPost. 7^b, zatmeni sú smyslové Koř. 2. Kor. 3, 14, všecko zatmenye Kruml. 383^b); ve ŠtítOp. je měkkost označena tečkou: dievku přiſtav̇enu (nájemnou) 39^a. V nář. val. je part. ustanovlený BartD. 1. 65.

Souhlásky pak ostatní mění se spojením s -*j*, jak následuje:

-*z* v -*ž*. Na př. *voziti-vožen*, subst. -*ie*, -*í*, Us. stč. i nč.; *hroziti-hrožen*: nemúdré hrozzenie Kruml. 320^b, tvého hrozzenye Ol. 2. Par. 36 atd., ohrožen Us.; *kaziti-kažen* stč. i nč., odchyl.: kazenj kostela Beck. 2, 563; *raziti-ražen* stč. i nč., odchyl.: porazená t. 173. — Při -*z* vzniklém ze staršího -*ʒ* platí, co pověděno při praes. sing. 1. v § 134. Tedy na př. *nuziti-nuzen*: ſnuzen NRada 207 (rým: súzen), a možná že je míněno -*z*- také v dokladech psaných ſnuzenie ŽKlem. 31, 4, Otc. 29^b, ſnuzenye Štít. uč. 155^b, przynuzen bude cogetur Ol. Lev. 24, 10 atp., ale i tu proniklo -*ž*-: ſnuzzenye Brig. 66^a, ſnuženie Kladr. Ekkles 1, 17; *meziti-mezen*: obmezeno jest KolČČ. 13^a (1542), zamezen Tovač. 168, obmezen Us.; ze stč. *vítěžiti* bylo ovšem *vítěžen*, na př. svitieženie i nêsvitieženie Hlah. Sir. 25, 21, kdežto z novočeského t. j. nově utvořeného denominativa *vítěziti* jest *vítězen* Us.

-*zl* v -*žl*. Tak mělo by býti, ale není pro to dokladů zřetelných; nč. odchyl.: rozmazlen atp. Us.

-*s* v -*š*. Na př. *prositi-prošen*, *hlásiti-hlášen*, *kusiti-kušen*, *hasiti-hašen*, *věsiti-věšen* atd. Us. stč. i nč.; odchylkou -*sen*: aliqui dicunt zkuſený Rosa 166, zhaſſený vel zhaſený t. 167, zaweſenj obrazové Beck. 1, 194.

-*sl* v -*šl*. Na př. *mysliti-myšlen*, -*krásliti-okrášlen* Us. stč. i nč.; odchyl. *myslen*: ſmyſſlený vel ſmyſlený Rosa 167, všechna myſlenj Seel. 21.

-*d* v -*z*-. Na př. *buditi-buzen*, *súditi-súzen*, *lúditi-lúzen*, *hoditi-hozen*, *ploditi-plozen* atd. Us. stč. i nč.; *raditi-razen*: razeno consulatur Kladr. 4,

Reg. 1, 6, křivé razenie Kruml. 320^b, odchyl.: bylo poradieno t. 250^a, radění Us.; *voditi-vozen*: budete wozeny před rozličné súdcě Krist. 50^b, k wozeny tancóv ad ducendos choros Koř. Jud. 21, 21 a doprowoděná Beck. 1, 44, nč. voděn Us.; *vaditi-vazen*: wazenie certamen MamV., nechte toho vazení WintObr. 2, 441 (z r. 1516), nč. vadění Us.; *kaditi-kazen*: kazenye incensum Ol. Lev. 21, 6, k zakazenį in incensum t. 23, 13, ku podkazeny t. 7, 25, k kazenj Br. Num. 16, 40, odchylkou: zakadieno bude Ol. Lev. 2, 11, kadění Us.; *broditi-brozen*: tělo v svéj krvi zbrozene Hlah. Judith 14, 4, uzřě mrchu v své krvi ubrozenu t. 14, 14; *truditi-truzen*: jsúce utruzeni Hlah. Judith 7, 22, vtruzeni Kladr. tamt., truzenie Kladr. Ekkles. 3, 10; *škařéditi-škařězen*: tvář oſſkarzezena Kruml. 367^b; *lahoditi-lahozen*: jeho ruky lahozenimь Hlah. Job 26, 13, lahozením Kladr. Tob. 11, 9; *skravaditi-skravazen*: Skrawaženie (m. -zenie) obiurgatio Kladr. Sir. 21, 5; *blúditi-blúzen*: svého zabluzenie t. Sap. 12, 24, blouzení a bloudění Us.; *svoboditi-svobozen* Us. stč. i nč., odchyl.: my wyſwobodyeny jsme Hod. 15^a: *cúditi* přehlas. *cíditi-cízen*: czyzeno purgatum ŽKap. 11, 7, czyzenye Alb. 55^b, zpověd jest czizenie našie duše Kruml. 182^a, odchyl. nč. cídění: *děditi-dězen* nedoloženo, přiděděno Tovač. 123, děděn Us.; *roditi-rozen* Us. stč. i nč., někdy také *rodzen*: przyrodzenye CatoP. 3^a, svého zrodzeni Lún. l. 1666, srov. I. str. 400; *tvrditi-tvrzen* Us. stč. i nč., dial. potvrďenie Koz. 402; *hladiti-hlazen* Us. stč. i nč., odchyl.: ſhladen bude delebitur Kladr. Num. 15, 31; *hraditi-hrazen*: měst hrazených Br. Jer. 4, 15, města hrazená t. Lev. 25, 29 atd., ohrazen atd. Us. spis., ale ode dávna a hojně také *hražen*: což wyhraženo nenie VšehK. 71^a, nahraženo t. 163^a, wyhraženo KolČČ. 354^b (1563), měst hražených Br. Dan. 11, 15, města byla ohražena t. Deut. 3, 5, po wynahraženj ztráty KolEE. 228^b (1689), chlív přežehraženy t. 53^a (1743), zdmi ohražen Pal. 3, 2, 393, byl nahražen TomP. 1, 114, ohražen atp. Us.; *saditi-sazen*: ſazeenye tvého plantationis Pror. Isa. 17, 11; odchyl.: ſadyenye věrné t. 17, 10; sazen, sazení Us.; dial. *sažen*: sažené (= sazený) BartD. 2, 130 (zábř.); *řiediti* zúž. *říditi-řízen* Us., odchylky: řád zřjžený Seel. 3, den zřjžený t. 16 jsou chyby z neumělosti.

-*zd* v -*žǯ* (= *žďž*) a toto v -*žď*. Na př. *hyzditi-hyžǯen* a *hyžďen*: ty vieš hyzdenie mé ŽKap. 68, 28, hyzdenye čakalo srdce mé t. 68, 4, hyzzdienie Kruml. 320^b, královstwie jsú ohiždena Hlah. Esth. 16, 7, nebude ohiždena t. Sir. 22, 5, ohyzzdyenye Ol. 3. Reg. 8, 38, ohíždyen t. žalm 118, 163, zhyzzdiena LékB. 29^b, hyždieno Troj. 155^b; *pozditi-požǯen* a *požďen*: zpoždžené Lis. (han. sev.-záp.), zpožděn Us.; *hrazditi-hražǯen* a *hražďen*: zahraždžené Lis. (han. sev.-záp.); *brázditi-brážďen*: pole nebývá braždieno HusŠal. 38^a; *hromazditi-hromažďen*: vše ſhromazdenye ŽWittb. 55, 6, ſhromazdeny jsú bičové t. 34, 15, ſhomazdenu býti Modl.

92[b] (vše doklady z textů na jotaci přísných, tedy psané -de- = ďe); *jězditi-jěžďen,* ježděno Us.; *zdíti-žďen*: města oždiena muratas Hlah. 2. Par. 17, 12, města oždyena Ol. 2, Par. 11, 5, t. Deut. 9, 1, dvě městě ozzdyenye t. 2. Par. 8, 5, (okna) jsau zaždiena KolČČ. 288[b] (1560), dvíře též zaždiene tamt., zaždienij týchž dveří t. 279[b] (1588); odchyl.: zazděn Us.

-zdn v *-žďň*. Na př. *prázdniti-prážďňen*: aby (srdce) nebylo zanepraždnieno Hug. 168, wypraždniena Kladr. Sir. 2, 8, wypraždnieny Lact. 31[d], z dalšího zanepražděnj KolEE. 323[b] (1638), zaneprážděn Us.; odchyl.: zaneprazdnieni Hlah. 2. Par. 35, 19, vyprázdněn Us.

-žd v *-žž* (= *žďž*) a toto v *-žď*. Na př. *drážditi-drážžen* a *drážďen*: podrážďžené Autr. (křižan.), drážďen Us.; *hmožditi-hmožžen* a *hmožďen*: pohmoždžené Lis. (han. sev.-záp.), pohmožděn Us.

-t v *-c*. Na př. *nutiti-nucen, mlátiti-mlácen, platiti-placen, vrátiti-vrácen* atd. Us. stč. i nč.; *klátiti-klácen*: trest větrem klacena Koř. Mat. 11, 7, klácen Us.; *mýtiti-mýcen*: aby vymýceno bylo HavlEp. 19; *řútiti-řúcen*, kamením obřícen Kladr. Ex. 21, 28; *sytiti-sycen* Us., odchyl. naſityeno GestKl. 334; *cútiti* přehl. *cítiti-cícen*: to jež móž býti kterým čichem vczyczeno Štít. uč. 106[b], proczyczenye Rozk. 2071, odchyl. *cíťen*: procitienie Lvov. 90[b], cítěn Us.; *poltiti-polcen*: (dítě) buď rozpolczeno Comest. 151[a]; *blátiti-zablácen* Us., odchyl. *bláťen*: vblatieneho kola Háj. 113[a]; *hltiti-hlcen* Us., odchyl. *hlťen*: pohltieny Kruml. 410[a], (oni) sehlьtieni Hlah. Job. 4, 8; *šlechtiti-šlechcen*: oſſlechczeno (připsáno v Troj. 39[a] in marg. z textu staršího), odchyl. *šlechťen*: Kassandra byla oſſlechtiena Troj. 39[a]; k *pachtiti* doloženo jen odchylné *pachťen*: pachtyenye Štít. uč. 39[b], w pachtieni ŠtítMus. 81[a], upachtěn Us., a k *pečetiti* jen *pečeťen*: zapeczeten Pass. 369, list zapeczetyeny Pror. Jer. 32, 11, zapeczetyeny řeči t. Dan. 12, 9, k studnici zapeczetene Kruml. 8[b], (listové) zapeczetieny byli Ol. Esth. 8, 8, zapeczetien Pr. pr. 251, (list) jest zapeczetijn KolČČ. 268[b] (1568) atd., zapečetěn Us.

-st v *-šč* a toto v *-šť*. Na př. *čistiti-čiščen* a *čišťen*: oczifczena Pass. 135, oczifczenie t. 187, oczifczen ŽKlem. 18, 14, ocziſſczen Krist. 68[a], oczyſczena Alb. 96[a], střiebro žcziſſczeno jest Hug. 248 atd., očištěn Us.; *pustiti-puščen, pušťen*: otpuſczenye Pass. 255, otpuſſczeny jsú tobě hřieši Krist. 48[a], puštěn Us.; *postiti-pošćen, pošťen*: pro poſſczeny poſtu EvOl. 56[a], jsú ustanovena poſſtienie ChelčP. 81[b]; *jistiti-jiščen, jišťen*: vgiſſczen Kruml. 149[a], vgiſſtien KolČČ. 413[b] (1568), ujištěn Us.; odchyl.: móž býti jistieno Hlah. předml. k 3. Esdr.; *prostiti-proščen, prošťen*: zproſczen ŽKlem. 27, 7, zproſczen Pass. 286, zproſczenie t. 146, wyproſzczen GalDl. 2[b], nenie zproſſtijen Štít. ř. 9[b] atd., zproštěn Us.; *drastiti-drasčen, drašťen*: vlasy zdraſczene AnsOp. 5, vlasy zdraſſtiene ML. 101[b], uši zdraſſtiene Hug. 234, jako vepř zdraſſtieny Háj. 300[a]; *mstíti-mščen, mšťen*: vše po-

mſſczeno bude Krist. 83[b], pomſceno Koř. Skutk. 22, 5, hrozné pomſſczzenie Kruml. 174[b], pomьšteno Hlah. Sir. 23, 30, budem pomſſtyeny GestBř. 93[a], pomſſtieno ChelčP. 49[b], mſſtěno Br. Isa. 34, 8, pomštěn Us., odchyl. pomstěn Jg.; *lstíti-lščen, lšťen*: nejsem prſielſczen ŽKlem. 76, 3, olſſczen sem Lit. 2. Mach. 14, 7, diábelským przyelſczenym Modl. 80[a], nejsú przielьštieni Hlah. žalm. 77, 29, přelſſtien Kruml. 4[a], nejsem ſelſſtien Ol. Gen. 48, 11 atd., přelštěn Us., odchyl. přelstěn Jg.; *krstíti-krščen, krštěn* a dalšími změnami hláskovými *křščen, křšťen, křčen, křťen*: by(li) pokrſſchzeny svD. 64, pokrſczen Pass. 282, pokrſſczen Krist. 35[b], krzſczenye Pass. 229, pokrzſten t. 249, nekrzſtyena t. 229, krzſſtyen Štít. uč. 115[a], (dietky) krzſſtyeny tamt., pokrzſſteni Kruml. 308[a], ktož krzczen bude Kat. 112, aby pokrzcen byl Koř. Mat. 3, 13, mám pokrzcen býti t. 3, 14, krzceni ste t. 1. Kor. 1, 13, pokrzceni sme t. Řím. 6, 3, křtěn Us.; *čstíti-čščen, čšťen* a dalšími změnami *ččen, ččťen* (m. *čšťen*, srov. dčt- m. dšť- I. str. 113), *čťen*: poczſczena Hrad. 54[b], uczſczenu býti Alb. 63[b], czſczenye a chválenie Hrad. 56[a], budeš poczczen Alb. 54[b], poczczen EvOl. 135[a], aby poccen byl Koř. 1. Petr. 4, 11, aby czceni byli t. Mat. 6, 2, k božiemu poczczeny Alb. 102[a], ty czſten jsa Hrad. 140[b], potſſcztenie Kruml. 235[a], bude učьtien Hlah. Sir. 21, 31, cžtien Ol. Esth. 6, 9, pocžtien magnificatus t. Ex. 15, 21, pocžtieny honorabilis t. 12, 16, bez vcžtienye t. Jud. 1, 11 atd., odchyl.: ctěn Us.

-sn v *-šň* a *-stn* v *-šťň*. Tak mělo by býti, ale není pro to dokladu zřetelného; nč. odchyl.: objasněn, přivlastněn Us.

Změna kmenové souhlásky jeví se tedy nejpatrněji při souhl. *-z, -s, -d, -t* a při spřežkách tyto souhlásky obsahujících. Při týchže hláskách a spřežkách jeví se pak taktéž nejpatrněji o d c h y l k y, které tu bývají.

Odchylky tyto vznikly analogií: místo náležitého a bývalého vožen utvořeno bylo a ujalo se nové voďen, podle tvarů *voditi, vodil, vodím* atd., ve kterých ve všech je *-ď-* (-di- vysl. -ďi-), a rovněž tak ve všech případech jiných. Krom toho bývá někdy vedle slovesa také příslušné substantivum, jehož analogie tu spolupůsobí a souhlásku chrání, aby změně náležité nepodlehla, jako jest na př. part. *vyobrazen* podle inf. *vyobraziti* atd. a spolu podle subst. *obraz*. rozmnožen, pokošen, nakreslen

Odchylky tyto vznikají porůznu již v době staré, jak ukazují příklady nahoře položené, a množí i šíří se časem víc a více. Šíření to je nestejné, v nářečích východních mnohem větší nežli v západních.

Na území západním jest odchylek ujatých poměrně nemnoho, a je jich méně v jazyku obecném nežli v knihách. Na př. v TomP. čte se: hoděn do ohně 4, 194, ježdění 3, 528, uškodění 2, 63, obecně však říká souhlasně s pravidlem starým: hozen, ježdění, uškození (odchylky v Pal.: aby

stříbro do země vozeno nebylo 5, 1, 197, k hasení ohně 4, 1, 173 atp. jsou z nář. val.).

Naproti tomu v nář. mor. a slc. jsou odchylky všude a čím dále na východ tím hojnější. V nář. han. je ještě dosti shody s pravidlem: prošeně BartD. 2, 30 (hol.), vyhozené, převrácené t. 233 (kunšt.), s odpuščenim t. 61 (přer.), vedle vozené t. 82 (olom., voziti), prosené t. 53 (přer.), hoděné, hraděné t. 208 (třeb.) atp.; v nář. zlin. a val. není změny žádané při *-z, -s, -d*: vozený, pokazený, vyprosený, ohraděný, osłoboděný, vycúděný t. 1, 15 a 64; v nář. pak mor.-slc. a slc. je tu neměnění vůbec pravidlem: zarazený, vyprosený, oběsený, naroděný, odsúděný, nasaděný, zakrútěný, obrátěný, vymlátěný, vysvětěný t. 30 a 34, atd.; Doležal ve své slc. mluvnici 1746 má za pravidlo part. zkusený, pustěný atd., a v nynějším slc. nář. spisovném jest po pravidle jenom stopa v adjektivech uro*dz*ený a zatra*c*ený ve významu ingenuus a condemnatus, pak v odvozeném subst. myšlienka, kdežto participia příslušných tu sloves jsou bez té stopy: uroden, zatraten, myslen Hatt. slc. 130. — K chronologii odchylek zde vytýkaných jest připomenouti, že v moravských textech starých ještě nemají vrchu ani zvláště nevynikají a že v knize Tovač. jest úplný souhlas s pravidlem: nucen Tovač. 72, placen 187, nasyceni 129, pušťen 192, súzen 78, osazen 192, zřízeno 48, škozeno 309, potvrzen 223 atd. —

Za *-en* je v několika dokladech *-em*; o tom v. § 43 č. 1.

-en bývá zdlouženo v *-ien* zúž. *-ín*; na př. zproſſtijen Štít. ř. 9^{b}, býti naplnynu Brig. 139^{b}, Anna winijna byla KolČČ. 320^{b} (1561), ſpatřjn bude Br. Deut. 16, 4, pokropíno, namočíno Kotsm. 8 (doudl.), zaplacíno BartD. 2, 258 (žďár.), zaplatíno t. 274 (jemn.) atd., srov. § 43 č. 3.

Dial. bývá zdloužením také subst. verb. *-ení*, když slabika předcházející je krátká: dovoléní, choďéní BartD. 1, 8 (zlin.) vedle pálení, trápení atd. tamt.

Některá slovesa jednotlivá.

139. Slovesa sem patřící jsou skoro vesměs denominativa, na př. *bohatiti* z adj. *bogatъ*, *mysliti* ze subst. *myslь* atd. Vedle nich jsou denominativa také v tř. III. 1, na př. *bohatěti* z téhož adj. *bogatъ*, *uměti* ze subst. *umъ* atd. O poměru a někdy matení obou promluveno na začátku § 125. —

bydľu, bydliti. Praes. *bydľu* atd., pl. 3. *bydlé*: tu kdež bydle Hřěkové DalC. 1, jižto bidle ŽKlem. 32, 14 atd.; *bydlejí* podle III. 1: sluhy bydlegij Ol. 2. Reg. 11, 11, bydlejí Troj., Vel. Jg., kteříž bydlegj Br. Isa. 8, 16 a j.; bydlí a -ejí Us. — Impt. sg. *bydli* z doby staré nedochován; pl. *bydlite*: veždy v čistotě bydlite, tak sě k bohu přiblížíte Hrad. 119^{b}; *bydl,*

bydlte (*-l* souhláskové): wzbidl ŽKlem. 36, 27, nebydlwa tuto Pass. 472, bydl rozkošně Štít. uč. 108^{b}, Bydl ochotně s svú družinú NRadaB. 515 (verš 8slab.), bydl Ben. 2. Reg. 15, 19, bydlte t. Jos. 22, 19; nové *bydli* Us., *bydlete*: bydlete v zemi a služte Pror. 90^{b}, Us.; *bydlej* podle III. 1: bydley v Jeruzalemě a nevychoď odtud Comest. 150^{b}, bydlej Br. Jg. — Inf. *bydliti*: bidliti ŽKlem. 29, 6, bydlity Ol. Deut. 12, 10, bydliti Ben. 4. Esdr. 16, 43, Br. Jer. 50, 39; novotv. *bydleti*: bydlety DalC. 72, Ol. Deut. 12, 10 (spolu s bydlity), bydleti Ben. Jud. 5, 14, Br. Jer. 49, 33 atd.; bydliti i bydleti Us. — Part. *bydle*: bydljce Br. Ezech. 38, 11 a Us.; novotv. *bydleje* Troj. Ben. Vel. Jg. O adj. *bydliúcí*, *bydlijiúcí* atd. v. § 35 č. 12. — Part. *bydlil*: bidlil ŽKlem. 119, 5, bydlil Pass. 87, aby bydlili Br. Jer. 32, 37; novotv. *bydlel*: kde by bydlel Koř. Jan. 1, 39, bydleti Ben. 4. Esdr. 3, 25, Br. Oz. 2, 18; bydlil i -el Us.

drbu, drbiti, ze sthněm. *durfan*. Praes. *drbu* atd.: proto sě sám v to dyrbu uvázati DalC. úv. 1, dirbu z rozličných (kronik) jednu shledati tamt. úv. 2, dirbi dirfieti debet tenere Túl. 25^{b}, zlý člověk to drby býti DalC. 4, drbyte za kněz silného mužě jmieti t. Part. *drbil*: dirbił bych to zrušiti DalH. 42, rod mój dirbyl by škodu vzieti DalC. 10. Zaniklo.

haňu, haniti, stejného původu jako *haněti* v tř. III. 1, v. § 125. Praes. *haňu* atd., pl. 3. lidé hanye boha ML. 59^{a}. Aor. *hanich*: (mužie) mnoho dievek pohanychu DalC. 14. Inf. *haniti*: pohanyti ŽKlem. 118, 13, vhanyty DalC. 11. Part. *haně*: sebe nehanyecze Kat. 80; *hanil*: pohanyl ſi ny ŽKlem. 43, 10, uhanyl ſi t. 43, 8; *haňen*, subst. *haňenie*: hanenye a tryzn Hrad. 59^{b}.

hromažďu, hromazditi. Vedle toho jest v tř. V. 1^{b} iterativum *hromážděti*. Vlivem tohoto a mimo to také vlivem part. hromazditi-hromažďen a býv. praes. sg. 1. hromažďu, -iu, -i bývá v tvarech slovesa *hromazditi* také tam *-žď-*, kde by právem mělo býti *-zď-*. Začátky toho jsou již v době staré, jak příklady následující ukazují, a časem pronikla změna tato všeobecně, bývalé *hromazditi* zaniklo a jest za ně *hromážditi*, *hromážditi.* V textech staropísmých mnohdy nelze rozeznati, má-li se čísti -zď- či -žď-, není-li při tom námek jiných. — Praes. sg. 1. *hromažďu*: ſhromazdyu congregabo ŽWittb. Deut. 23; novotv. *-zdím*: neſhromazdym non congregabo t. 15, 4 (v textě tomto je -zditi také jinými tvary dosvědčeno); *-ždím* Us.; — sg. 2. *-zdíš* n. *-ždíš*, 3. *-zdí* n. *-ždí* atd.: ty ſhromazdis Hrad. 113^{b}, hromazdis thesaurizas Koř. Řím. 2, 5, ktož ſhromazdy Alb. 28^{b}, každý hromazdy penieze Štít. uč. 74^{b}, jeden-li ſhromaždi sbožie ŠtítOp. 32, (ktož) hromażdy Ol. Prov. 28, 8, (kněz) hromaždi sobě ChelčP. 179^{b}, kterýž hromaždí Ben. Jg., druzí hromazdye Štít. uč. 74^{b}. — Impt. *hromazdi*, *hromazď*, *-žď* atd.: ſhromazd jě congrega Pror. Jer. 12, 3, hromazd sobě poklady NRada 1444, shromažd Kladr. Num. 21, 16, ſhromažd ChelčP. 73^{b},

shromaždte Ol. Gen. 1, 9, ChelčP. 58[a], shromažďtež Ben. 1. Reg. 14, 38, shromáždi, shromážděte Us. — Inf. *hromazditi, -žditi*: ſhromazdity Krist. 83[b]; shromážditi Us. — Part. *hromazdě, -ždě*: ſhromazdye vody congregans ŽWittb. 32, 7; ſhromaždiec Hug. 17, shromáždě Us. — Part. *hromazdil, -ždil*: ſhromazdyli ſut sě vody ŽWittb. Moys. 8, aby mnoho nahromazdyl Štít. uč. 66[b], abychom odplatu hromazdyly Štít. ř. 191[b], nahromazdyl sem Ol. Ekkl. 2, 8, aby ſhromaždil Ol. Gen. 41, 35, shromáždil Us. — Part. *hromažďen* a subst. verb. *hromažďenie*: ſhromazdeny jsú ŽWittb. 34, 15, střiebro bude hromazzdieno Ol. Job. 22, 25, (rúcha) byla ſhromaždyena t. Ex. 39, 19 atd., wſſe ſhromazdenye ŽWittb. 55, 6, malé ſhromazdenye Modl. 42[a], w hromazzdieny sbožie Ol. Sir. 31, 3; nč. shromážděn, shromáždění Us. může býti odtud i z iterativa *shromázděti*.

-koliti, skoliti, novotvar za staré *kláti* praes. *koľu*, viz toto v tř. V. 2, § 169.

krášľu, krásliti. Impt. *krásl* atd.: okraſl lože své Jeron. 163[b], okraſlte kopie Pror. Jer. 46, 4. Part. *krášlen*, okrášlen stč. i nč. Odtud vniká -šl- také do tvarů jiných a jest *krášliti, krášlím* atd. Us.

kršču, krstíti, z *krъst-*. Praes. sg. 1. *kršču* atd., v. § 134; novotv. *krstím* atd.: já tě krzſtym t. j. křstím Štít. uč. 115[a], t. 115[b], křtím Us. Part. *krščen* atd., v. § 138; *-m*: já krzieſtyem sem Pass. 623, v. § 43 č. 1.

kšu, kšíti (nikoli *ksíti*), z *kъch-*, srov. *kýchati*. Praes. *kšu* atd.: ktož kſſy PassKlem. 97[a]. Part. *kšě*: (lidé) kſſiecz neb zievajíc Pass. 251, kſſyecz PassKlem. 97[a], Part. *kšil*: kſſyl Pass. 251, PassKlem. 97[a], xil HusOrth. 175, kſſilo jest (dietě) Ol. 4. Reg. 4, 35, MamB. 74[a]. Zaniklo.

kvieľu, kvieliti, kvíl- lamentari. Podle stsl. *cviliti* flere a *cvilêti, cviljq* lamentari, proti *cvêliti* affligere, vlastně facere ut quis lamentetur Mikl. I[3] 137, byla snad také v češtině kdysi slovesa stupněm samohlásky kořenné a významem podobně rozdílná, a rozdíl ten se zastřel a slovesa původně rozdílná splynula v jedno. Praes. *kvieľu* atd.: sg. 3. že kwiely AlxH. 6, 3, proč kwili (rým: chvíli) Hrad. 32[a]; pl. 3. kdež pláčí a kwiele NRada 1737, novotv.: zvieřata kwielegi KabK. 4[b]. Impt. *kvěl* atd.: kwiel plange Ol. Joel. 1, 1, plačiž a kwiel NRada 1931, křič a kwěl Br. Ezech. 21, 12, kwyelte ululate Pror. Isa. 13, 6, kwělte a křičte Br. 48, 20 atd., kvěl Jg.; kvilte (krácením novým) Vel. Jg. Inf. *kvieliti*: Joachim jě sě kwyelyty ML. 41[a], kwyelyty budú Pror. Jer. 47, 2 atd., kvíliti Vel. Jg. Part. *kviele*: kwjle a pláče Br. Jg., o adj. *kvíľúcí* v. § 35 č. 12; *kvielil*: že buoh kwielil Krist. 21[a] atd., kvílil Jg.; *kvieliv*: kwielywſſy Krist. 102[a].

-mčiti, zamčiti, dial. = zamknouti: praes. zamčim BartD. 2, 53 (přer.), impt. zamči si ho Suš. 335, inf. zamčěť BartD. 2, 53 (přer.), part. zamčěl t., zamčiti, zamčím Duš. verb. 203 (domažl.).

mdľu, mdlíti = mdlým činiti; part. *mdlil*: (lid) ſye vmdlil Ol. 1. Reg. 14, 28; proti tomu *mdleju, mdléti* v tř. III. 1, v. § 125.

modľu sě, modliti sě, stupň. z *medl-*. Praes. *modľu sě*: wzmodliu ſie ŽKlem. 5, 4 atd. Impt. *modl sě* atd.: modl ſie ŽKlem. 36, 7, modlte ſie t. 28, 2, modl se Br. Jer. 37, 3, modlme sě ŽWittb. 94[b], 6, modlmy sě Ol. Tob. 8, 4, modlte se t. NZák. 15[a]; modlem ſie ŽKlem. 94, 6, modlete ſie t. 96, 7 a j., modlem, -ete se Us.; v stč. *modl* jest *-l* souhláskové a proto snadno se odsouvá: modte ſe Kladr. Luk. 22, 40.

mušu, musiti, ze sthněm. *muozan*. Za *mus-* bývá *mos-*, srov. I. str. 259. Za cizí *-s-* pak bývá *-š-*: muším, mušet atd. Us. (místy), srov. I. str. 485. — Praes. sg. 1. *mušu* atd.: plakati muſſu AnsJist., muſiu řéci ApD. 104, muſſyu viseti DalC. 21, žalovati musyu LAl. c, moſſy přivésti ovcě EvVíd. Jan. 10, 16, muſſy o tom mluviti Alb. 88[a], pověděti muſſy NRada 1002 (rým: uší), daně dáti muši Tkadl. 1, 20, já zahynúti muſy Orl. 87[b], já muſy zůstati Háj. 300[b], (já) nemušu Suš. 497; novotv. *musím*: vypraviti muſym Alb. 88[a] atd., musím Us., muším Us. (místy), Erb. Pís. 227; sg. 2. *musíš* 3. *musí* atd.: muſſyſs jmieti utrpenie Hrad. 3[b], v některém (stavu) moſy býti každý Štít. uč. 35[b], muſywye pryč jíti Mast. 214, prositi muſimi HomOp. 153[a], tobě věrni býti muzzim AlxBM. 6, 21 atd., musíš, musí atd. Us., muší- Us. (místy), BartD. 2, 210 (třeb.); pl. 3. *musie*: slepice (churavé) muſie pomazány býti Hug. 119, (oni) muſý Puch. 71[a], dluhy placeny býti muſy KolEE. 182[b] (1690), musí Us.; novotv. *musejí*: mvſegij býti Štít. ř. 69[a], muſſegij trpěti t. 207[a], muſegy lidé pracovati ŠtítOp. 334[a], muſegy t. 267[a], muſyegi kacieřstva býti Koř. 1. Kor. 11, 19, muſegij VšehK. 145[a], muſegj Br. Jer. 10, 5 a j., nemuſegj Har. 1, 221 atd., musejí Us., dial. mušej. — Impf. *musiech*: (Alexander) drz býti muſyeſye AlxV. 369. — Aor. *musich*: (Libuše) vinného mvſſi smútiti DalHr. 3, (Paris) muſſy odtad jěti AlxV. 765, muzzichuygmu nápoj dáti ApD. b. — Inf. *musiti* Us.; novotv. *museti* Us., mušet BartD. 2, 210 (třeb.) — Part. *musě*: muſycze dáti KolEE. 338[b] (1687), muse, musíc- Us. — Part. *musil*: muzzil šě rozdřieti ApŠ. 51, muzzil sníti Jid. 20, by moſſyl umřieti Štít. uč. 4[b], muſyl trpěti Alb. 89[b], styděti se muſył Br. Isa. 23, 9, říci muſyli t. Jer. 10, 18, musil Us.; novotv. *musel*: Řekové utiekati muſſeli Troj. 114[b], muſeli Puch. 28[a], muſeli KolČČ. 11[b] (1542), muſſel KolEE. 329[a] (1693), muſela t. 438[a] (1718), musel Us., mušel Us. (místy), BartD. 2, 210 (třeb.). — Part. *mušen*, subst. *mušenie*: tvé muſſenie ChelčP. 279[a], mušení Us.

myšľu, mysliti, stsl. *mysliti* cogitare, denominativum ze subst. *myslь* cogitatio. Praes. *myšľu* atd.: (já) pomyſliu ŽKlem. 37, 19, pomyſlyu ŽWittb. tamt., wzmiſlyu t. Ezech. 14, co já nynie myſlyu Pass. 295, (já) řeči prázdné jelikož mohu myſly ukrátiti DalC. úv. IV atd., myslím atd. Us. — Impt. *mysli* atd.: to (ty) na každý den miſli, aby mohl atd. Túl. 85[b]; —

mysl atd.: pomysl memento ŽKlem. Deut. 7, Prſiemyſl t. 35, 11 a j., což ť se koli zdá wymyſl Pass. 14, pánku myſſl o sobě spieše Hrad. 143ᵃ (verš 8slab., tedy myſſl 1slab.), pomyſl, pomyſl, kaká by to radost byla Štít. uč. 158ᵃ, pomyſl, pomyſl, rozumný člověče Štít. ř. 216ᵃ, myſl cogita Ol. Sir. 8, 16, t. 1. Reg. 25, 17, to myſl cogitet Koř. 2. Kor. 10, 11, ani co myſl LékB. 38ᵇ, pomyſl Ben. Deut. 32, 7, t. 1. Par. 21, 12 a j.; wymyſlme nějakau chytrost Br. Jer. 18, 18; pomyſſlte na to sami AlxV. 1325 (verš 8slab., -myſſl 2slab.), pomyſlte Ben. Súdc. 19, 30, Háj. 445ᵇ; — novotv. *mysli* pl. *myslete* Us. — Impf. *myšléch*, v. § 26 č. 1 a); *mysléch*: když to myſleſſe GestU. 94 atd. — Aor. *myslich*: král zamyzzli PilB. atd. — Inf. *mysliti*: obmyſlyty Štít. uč. 104ᵃ, pomyſlyty t., pomyſliti Hrad. 97ᵃ atd., mysliti Us.; *myslеti*, myslet Us. ob. Jg. — Part. *mysle*: myſleecz Štít. ř. 76ᵃ, cos' sobě wymyſleecz t. 210ᵃ atd., mysle, myslíc- Us. — Part. *myslil*: abych myſlyl Alb. 11ᵃ atd., myslil Us.; *myslel* Us. ob. Jg. — Sem patří také stč. *smysliti* intelligere, sapere, *nesmysliti* = nerozumně mysliti n. jednati, denominativum ze subst. *sъmyslъ* intellectus, rozdílné od složeného *s(ъ)-mysliti*, od něhož se liší také významem imperfektivním. Praes. *smyšľu* atd.: neſmyſlis dospěle, slúžíš diáblóm Kat. 78, já mním, že ty ſmyſlyſſ věkem t. 76, ſmyſliſs jehož my neviemy intelligis Ol. Job. 15, 9, neſmiſlis toho non sapis Koř. Mark. 8, 33, neſmyſliſs tomu co je božie vuole Comest. 235ᵇ; jenž ſmyſly intelligit ŽWittb. 40, 2, ſmiſli ŽGloss. tamt., málo mládenec ſmyſlij Blázn. 136ᵇ; ktož zle ſmyſle (pl. 3.) Comest. 65ᵇ, starcové neſmyſlee a bláznie Hrub. 137ᵃ. — Impt. *smysl* atd.: ani viece rozuměj a ſmyſl než to Ol. Ekkl. 7, 17, vſmyſl sobě erudire Br. Jer. 6, 8; my všichni spolu smyslme a rozumějme HusE. 3, 134; blázni, někdy ſmyſlete sapite ŽWittb. 93, 8 (stran -le- srov. impt. modlete sě Hrad. 79ᵇ, ŽKlem. 95, 9, bydlete Pror. 90ᵇ), nemúdří, vſmyſlete někdy! ŠtítMus. 124ᵃ, t. 124ᵇ. — Impf. *smysléch*: mluviech jako malitký, ſmyſlech jako malitký sapiebam ŠtítMus. 117ᵃ. — Inf. *smysliti*: toliko jsi ſmyſliti mohla ChelčP. 85ᵇ, blázniti a neſmyſliti Blázn. 137ᵃ, kdyby člověk usiloval ſmyſliti t. 151ᵇ; *smysleti* (jako mysleti, bydleti, m. *-iti*): (bylo jemu) jako volu neſmyſleti a jako volu sěno jiesti Kruml. 130ᵇ, Rudoltovici smysleti nechtiechu, že když porazili kterého (jezdce s koně), nechali choditi jeho a ten jim škodieše DalJ. 107 z rkp. V, ſmyſleti sapere Lact. 226ᵈ. — Part. *smysle*: to sem nesmysléc slíbila ŠtítV. 18. — Part. *smyslil*: když jsem byl maličký ſmyſlil sem jako maličký sapiebam Koř. 13, 11, (věznovi) aby bylo kladau přituženo, aby ſobie vſmyſlil KolL. 582ᵇ (1603); *smyslel* (jako myslel, bydlel, m. *-il*): ač sem ſmyſlel si sentiebam ŽWittb. 130, 2, ſmiſlel ŽGloss. tamt., ľubo ſmyſlely a rozuměli utinam saperent ŽWittb. Deut. 29. — V ŽKlem. psáno: blázni, něka uſmiſleite sapite 93, 8, proti ſmyſlete v ŽWittb. tamt. a vſmyſlete ve ŠtítMus. 124ᵃ a 124ᵇ; není-li to omyl, tedy to je = *usmyslejte*, tvar podle III. 2.

pravu, praviti dicere, stsl. *praviti* dirigere. Praes. sg. 1. *pravu* atd.; zdlouž. (já) *právi*: praawy-li ť vám pravdu, přoč mi nevěříte Štít. ř. 143ᵃ, prawy ť vám dico t. 207ᵇ, mládče, tobě právi (tak v rkp.), vstaň HusPost. 163ᵃ, učiň což ť (já) práwi Kladr. Přísl. 6, 3; srov. sg. 1. raditi-*rázi* a viděti-*vízi*. Part. *pravil* Us.; z toho *prál*: prál Us. ob. (místy), Dobr. Lehrg.[1] 323, matka prála chodHan. 46, prał, práli BartD. 1, 65 (val.). Inf. *praviti* atd. Us.; z toho *práť* BartD. 1, 80 (val.). Z *praví* n. *pravi* do věty nespojitě vkládaného vyvinulo se také adv. *praj, prej, prý*; srov. I. str. 138, 437 sl. a 564.

pušču, pustiti. Praes. sg. 1. *pušču* atd. v. § 134. Part. *puščen* v. § 138. Impt. *pusť*; za plur. *pusťte* vyslovuje se jen *puste*: puſte Mast. 40, Ben. Esth. 6, 5, odpuſte BílC. 54, a tudy vzniká pak i sing. *pust* Us. ob., v. § 19 č. 8.

razu, raditi. Praes. sg. 1. *razu* atd. v. § 134; zdlouženě *rázi*: nemluv tak viec rázy ť cave ne ultra loquaris Ben. Súdc. 18, 25, srov. sg. 1. praviti-*právi* a viděti-*vízi*.

smyšlu, smysliti sapere, v. nahoře při *mysliti*.

-spu, -špu, -spiti, uspiti, stsl. *usъpiti* sopire. Aor. *uspich*: ona vſpy jej dormire fecit Ol. Súdc. 16, 19. Inf. *uspiti*: vſpiti lid ChelčP. 94ᵇ. Part. *uspil*: mráz vody vspil bieše Baw. 48, Vſpiliť sú sen svój Kladr. žalm 75, 6. Part. *uspen, ušpen*: Olofernes ležieše opitím vſpen Comest. 196ᵇ, vſpien sopitus Kladr. Judit 13, 4 a j. Zaniklo.

úpu, úpiti, z *vep* gen. *úpu*. Praes. *úpu* atd.: každý wzupi Hrad. 137ᵇ. Inf. *úpiti*: budeš upiti t. 130ᵇ, mohli byste zaupiti t. 35ᵇ. Part. *úpě*: křičě, vpye oplakovati budu svú škodu Alb. 104ᵇ, šla vpieczy Ben. 2. Reg. 13, 19. Part. *úpiv*: zaupivše jechu sě plakati Hlah. Job. 2, 12. Zaniklo. Vedle toho bylo a zachovalo se *úpěti* v tř. III. 1, v. § 125.

vari. Je vlastně interjekce, ze stněm. subst. *war* = pozor, nebo slovesa *warn* = pozor míti, a zejména jeho impt. *war*. S interjekcí *-â*, která se v stněm. k subst. a impt. přivěšovala, bylo *warâ*! Toto je přejato do polštiny, na př. wara, wara na stronę! czy nie widzisz kto idzie? Jag. Arch. 17, 106 (ze XVII stol.), wara = aufgeschaut! hüte dich! atp. Linde s. v. V češtině je za to *vari*, a spolu pošinut význam: nejen = pozor! ale také = vyhni se, jdi s cesty, jdi! Na př. vari tam babo! Wint. 521 (z r. 1591), vari haléři ať groš sedne Přísl. Jg. Rozdílná koncovka, č. vari proti něm. warâ, mohla se při interjekci vyvinouti snadno. Interjekce *vari*! má platnost imperativu, a tedy béře se za imperativ. Když platí osobě jedné, béře se za sing., a podle potřeby tvoří se také plur. *varime, varite* atd.: warite oči Přísl. XVI stol. v ČČMus. 1829, IV. 56, varte se konského zadku Přísl. Jg., wari plur. warme, warte Dobr. Lehrg.[1] 313. A dalším doplňováním přibyly tvary ještě jiné, zejména inf. *variti*, na př. varyti = ustou-

piti Šemb. 53 (val.), odvaryť BartD. 1, 240, a part. *varil*: odvaryła od ní = odstoupila tamt., laň s toho hrobu nevaryla až se tam samým řvaním roztrhla Kulda 1, 166. — V nář. laš. je *varati*: varať = uhnouti, praes. varam, varaš, impt. varaj BartD. 1, 133 a 284; nikoli iterativum k *variti*, nýbrž jen znění ku pol. wara a něm. warâ bližší. — Rovněž tak je z germ. přejato stsl. *variti* praecedere, antevertere, praeoccupare Mikl. Lex., praevenire Zogr. Mark. 6, 33, z got. warjan Uhlenb.; ale přejetí je v č. a stsl. samostatné, č. *vari* a stsl. *variti* nesouvisí.

vařu, vařiti, stsl. *variti*. Part. *vaře* atd.; adj. *vařící*, dial. vařoucí BartD. 2, 259 (žďár.), kontaminací s adj. *vroucí* atp.

věziti, novotvar k transitivu *vězěti*, vzatému ve významu transitivním, v. § 132; part. *vězen* Us. místo žádaného *-žen*, ze starého *vězěti*.

vítěziti, vítěžiti, v. § 138 g) h).

výšu, -síš, výsiti = vysokým činiti, stsl. *vysiti* elevare. Praes. *výšu, výsíš* atd.: blázen visi svój hlas Hlah. Sir. 21, 23. Inf. *výsiti*: neroď sě visiti t. Sir. 10, 29. Part. *výsil*: Krzistus povisil jest moci jeho t. Sir. 47, 13, povisil mne t. žalm 26, 6, povisili t. Judit 1, 7, zvisil čest svého lida t. Sir. 47, 6, když sú sě zvisili t. Sap. 10, 5, ty si všecky przievisila Prov. 31, 29. Doklady jsou z textu hlah., hláska -s- tedy jistá. Zaniklo a nahrazeno denominativem z km. komparativního: *výšiti* = vyšším činiti.

žěšu, žěsiti, stsl. *žasiti* terrere. Part. *žěšen*: strachem byl przieżešenь Hlah. 1. Par. 21, 30; jsa przeżesenь t. 2. Par. 20, 3. Zaniklo.

-žitčiti, požitčiti v *póžčiti, pójčiti, půjčiti* atd., o tom viz I. str. 516.

Třída pátá.

140. Do třídy této patří slovesa, jejichžto kmen infinitivní má koncovku *-a* (nikoli však *-ov-a* s praes. *-u-je*), jindy *-ja*, na př. *jьgra-, děla-, tesa-, bьra-, vonja-, sadja-, laja-* v inf. psl. *jьgrati, dělati, tesati, bьrati, vonjati, sadjati, lajati* č. *jhráti, dělati, tesati, bráti, voňati (-něti), sázati (-zěti, -zeti), láti*. — Koncové *-a, -ja* je dílem zvláštní přípona, kterou kmen tento ze základu jiného jest utvořen, na př. v *tes-a-* z koř. *tes-, bьr-a-* z koř. *ber-, la-ja-* z koř. *la-*; dílem přípona kmene jmenného, z něhož je sloveso utvořeno, na př. v *jьgra-, vonja-* v subst. *jьgra* ludus, *vonja* odor; dílem přípona jmenná analogií obměněná, na př. *děla-* z kmene jmenného *dělo-*. Srov. § 30 č. 3, V. — Kmen praesentní má přípony jednak *-e (-o)*, jednak *-je (-jo)*, a tvoří se dílem ze základního kmene infinitivního, dílem ze základu jiného; a podle toho rozeznávají se tu čtyři oddělení nižší, čtyři vzory: 1. *dělati* č. *dělati* s km. inf. *děla-*, praes. *děla-je-*, 2. *tesati* s km. inf. *tes-a-*, praes. *tes-je-*, 3. *bьrati* č. *bráti* s km. inf. *bьr-a-*, praes. *ber-e-*, 4. *lajati* č. *láti* s km. inf. *la-ja-*, praes. *la-je-*. Srov. § 47.

1. vzor *a) dělati, dělaju, b) sázěti, sázěju.*

141. Sem patří slovesa třídy páté, jejichžto kmen praesentní utvořen jest z infinitivního příponou kmenotvornou *-jo, -je*, na př. z kmene inf. *děla-* kmen praes. *děla-jo-, děla-je-*, z kmene inf. *sadja-* kmen praes. *sadja-jo-, sadja-je-* [= Lesk. III. 2. A. a)].

V češtině je tu ještě rozdíl mezi slovesy s kmenem infinitivním a) tvrdým *děla-* a b) měkkým *sadja-*, poněvadž se při kmenu měkkém vyvíjejí hláskové změny jiné, než při tvrdém; proto rozeznáváme vzory 1[a] *dělati* a 1[b] *sázěti*.

1[a] *dělati, dělaju.*

142. Tvary vzoru tohoto jsou:

praesens indik.:

sg. 1. *dělaju, -i; -ám*	du. 1. *dělávě, -va*	pl. 1. *dělám, -me, -my*
2. *děláš*	2. *děláta*	2. *děláte*
3. *dělá*	3. *děláta*	3. *dělajú, -í;*

imperativ:

sg. 1. —	du. 1. *dělajvě, -va*	pl. 1. *dělajme, -my*
2. 3. *dělaj*	2. 3. *dělajta*	2. 3. *dělajte;*

imperfektum:

tvar delší

sg. 1. *dělajiech*	du. 1. *dělajiechově, -va*	pl. 1. *dělajiechom, -me, -my*
2. *dělajieše*	2. *dělajiešta, -sta*	2. *dělajiešte, -ste*
3. *dělajieše*	3. *dělajiešta, -sta*	3. *dělajiechu,*

-jie- ze staršího *-já-*;

tvar kratší

sg. 1. *dělách*	du. 1. *děláchově, -va*	pl. 1. *děláchom, -me, -my*
2. *děláše*	2. *dělášta, -sta*	2. *dělášte, -ste*
3. *děláše*	3. *dělášta, -sta*	3. *děláchu;*

aorist:

sg. 1. *dělach*	du. 1. *dělachově*, *-va*	pl. 1. *dělachom*, *-me*, *-my*
2. *děla*	2. *dělasta*, *-šta*	2. *dělaste*, *-šte*
3. *děla*	3. *dělasta*, *-šta*	3. *dělachu*;

tvary jmenné:

inf. *dělati*; sup. *dělat*;
participium
-nt: *dělajě* ze staršího *-ja*, *dělajúc-*;
-mъ: *znám*, *-a* atd.;
-lъ: *dělal*, *-a* atd.;
-ъs: *dělav*, *-vši*, *-vše*;
-nъ: *dělán*, *-a* atd.;
subst. verb.: *dělánie*.

K tvarům jednotlivým.

143. Praesens. Sing. 1. *dělaju*, *-iu*, *-i*, psl. *dělają*; na př. na život ti otpoviedaíu i o dceři ť ničs netbaíu DalH. 39, na vašě dary netbayu ale odplaty od Jezukrista czakayu Pass. 455, netoliko nezadayu, ale již na to nic netbayu a již světské chvály nehledayu, před ničímž nebiehayu t. 467, wzpowiedagiu sě tobě ŽKlem. 11[b]; ſchowagi sě observabo me ŽWittb. 17, 24, jáz hledagy . . zadagy DalC. úv. 1, hledagy Hrad. 36[b], dawagy jej v ohřeb Rožmb. 262, jáz nezadagy Pass. 457, jehožto já poſielagy Krist. 89[b], (já) závory železné zlamagy Pror. Isa. 45, 2, já nepřistúpaji ani dávaji Trist. 137, já to znaji (rým: králi) t. 128 atd.; — novotvar *dělám*, podle § 7, A) č. 4; na př. hledam Hrad. 36[b] (vedle hledagy tamt.), poznam Alb. 84[a], vzjědu a porubaam Pror. 27[b], na život ti otpoviedám i o dceři ť nic netbám DalJ. 39 podle rkp. L a Ff atd., dělám Us., volám slc. — Sing. 2. *děláš*, stažením atd. z psl. *dělaješь*; na př. znamenaas ŽGloss. 90, 8, osvěcieješ a zachowawaaſſ Štít. ř. 168[a], karaaſſ t. 137[a] atd., děláš Us., voláš slc. — Sing. 3. *dělá*, z *dělajetь*; na př. jenž sě wzýwá PilA., jenž nepomní ani tbá Jid. 119, jenž zehnaa Pass. 23, královna o mne netbaa t. 43, jenžto ſyekaa Pror. 8[a], jenžto upomynaa t. 17[a], ktož poſluchaa Pror. 9[b], wolaa prorok t. 232[a] atd., dělá Us., volá slc.; — novotvar podle V. 4 *dělaje*, zřídka: z bláta wzdwihage chudého elevat ŽKlem. Ann. 8, ona j'mu laje a 'n ot nie preč uplakage JidDrk. 62, příde druhý (žalovaný)

ptajě jeho (konšela za obhájce), a když sě jeho doptage, bude řéci atd. Hrad. 128[a], poczynage ſie o trogiech ſtawiech ŠtítSázav. 28[a], poczynage ſie o osmeru blahoslavenství t. 223[b]. — Du. 1. *děláve*, *-va*, stsl. *dêlajevê (-va)*, zde nedoloženo. — Du. 2. 3. *dělátá*, stsl. 2. *dêlajeta* 3. *dêlajete*: když dva ſedata Štít. uč. 8[b], když spolu jsta oplzle vzhlédáta na sě ŠtítV. 23. — Plur. 1. *děláme*, *-me*, *-my*, z *dělajemъ*, *-me*, *-my*; tvar *-ám* jen dotud, dokud nebyl vznikl stejně znící novotvar pro sg. 1., o němž viz zde napřed; na př. co meſſkamy svD. 59, nezadamy Mast. 337, masti nehledamy t. 338, děláme Us. stč. i nč., voláme slc., volámy BartD. 1, 76 (val.) a j.; dial. *-mè* atd. jako v § 54. — Plur. 2. *děláte* z *dělajete*, na př. jižto hledaate hospodina Pror. 38[b] atd., děláte Us., dial. *-ťe* atd. jako v § 54. — Plur. *dělajú*, *-iú*, *-í*, z *dělajątь*; na př. (zloději) vcradaiu HomOp. 177[a], z chlapóv šlechtici bíuaíu a šlechtici syny chlapy gmíeuaíu DalH. 41, z jich rodu nemoci gmíeuaíu, druzí sě wzthiekaiu t. 30, jemužto (městu) rziekayu Troja Pass. 328, jižto dyelagiu zlost ŽKlem. 8[a], (lidé) wzpomynagyu DalC. 20, (lidé) rzyekagy tamt., ješto vſſagyy v modly Pror. 31[b], ti ješto rozſtyeragyy siet t. 14[a] atd., dělají Us., volajú slc.; *dělaj'* Us. ob., tvar význačný pro vzor tento na rozdíl od vz. I. 7 a V. 4 (o příkladech tomu podobných z doby starší viz v § 14, A, a); dial. *-ó*, *-um* atd., jako v § 54.

V nář. laš. jest *-a-*, *-o-* za *-á-*, a také *-um* za *-ám*, srov. I. str. 123; tedy: sg. 1. *voɫam* n. *-om* n. *-um*, 2. *voɫaš* n. *-oš* atd. BartD. 1, 101 a 128.

144. Imperativ. Sing. 2. 3. *dělaj*: netbay na to Jid. 119, NRada 77 atd., voɫaj BartD. 1, 7 (zlin.) a j., volaj slc.; přehlas. *-ej*: dělej Us. — Du. 1. *dělajvě*, *-va*: nedajva DalJ. 28 podle rkp. Ff. — Du. 2. 3. *dělajta*: netbayta a sě nelekayta Kat. 142. — Plur. 1. *dělajme*, *-my*: zlamaymy okovy dirumpamus ŽWittb. 2, 3 atd., voɫajme, voɫajmy BartD. 1, 90 (stjick.), volajme slc.; dial. *-mè* atd. jako v praes. indik.; přehlas. *-ejme*: dělejme Us. — Plur. 2. 3. *dělajte*: onamo dojíti zadayte HomOp. 154[a], nedotikaite ſie jich ŽKlem. 156[a] atd., voɫajte BartD. 1, 90 (stjick.) a j., volajte slc.; dial. *-ťe* atd. jako v praes. indik.; přehlas. *-ejte*: dělejte Us. — Slabika *-aj-* je z býv. *-aji-*, srov. § 18 č. 1, b). Souhláska její se někdy vynechává, a zbylá samohláska bývá pak zdloužena, srov. I. str. 538; na př. utiekaj člověče a zpowyeda dobrú zpověd t. j. zpoviedá m. -aj EvOl. 107[b], odpoczywaz t. j. odpočíváž m. -vajž PassKlem. 157[a], pochowaz jeho t. 91[a], znamenaz Pulk. 42[b], t. 157[a] a j., vbieraz (oleje) tolle Lit. 4. Reg. 4, 11, nemeſkaz synáčku Baw. 287, ktož sě chce zpoviedati rozpomynaz a rozgymaz v svém srdci OlMüllD. 716; rovněž tak v přehlasovaném *-ej-*: nesmeké synečku Suš. 223, zavolé, voléte BartD. 2, 165 a 175 (brn.) a j., počké, deléte Autr. (křižan.) atd. — Zvratnou analogií podle známé změny *ý-aj-ej* bývá zde naopak *ý* za *aj* neb *ej*, srov. I. str. 138; na př. nedawy

m. nedávaj ŽWittb. 26, 12, nedý m. nedaj v Pass. tišť. v leg. o rytířích v. 272 a 311, posluchite JiřBrn. 1, posluchyte t. 60, tak dyely m. dělaj AlchAnt. 13ᵇ, daymy (dýmati) t. 61ᵃ, dymy t. 99ᵇ, nechy t. 12ᵇ, ohledy t. 11ᵇ, przidawy t. 56ᵇ, schuowy t. 14ᵃ, wybyry t. 9ᵇ atd., enom se mně milá dobře chový svůj zelený vínek nepromrhý Suš. 376, zavolý BartD. 2, 92 (nezam.), poslúchýte t. 95 (též); z toho dále *-yj*: dělýj, dělýjme, dělýjte t. 268 (jemn.). — V nář. laš. bývá *-oj* (z *-áj*): zavołoj, vołojće BartD. 1, 101 a 128.

145. Imperfektum. Tvar delší *dělajiech*, *-ajéch*, *-ajích* atd., ze staršího *-ajách* atd.; tvar kratší *dělách* atd., z *-ajach* stsl. *dělaachъ*; srov. § 26 č. 3. Na př. *dělajiech* atd.; czekagiech jeho ŽKlem. 54, 9, v ňehožto ussagiech t. 40, 10, chowagiech EvZimn. 39, (Vojtěch) cti netbagyesse DalC. 32, srdce v těle hragiese Kat. 61, (Filoktet) hvězd běh znagisse Troj. 8ᵇ, neb se oba dobře znagiessta t. 130ᵇ, chowagiechu ŽKlem. 98, 7, neznagiechu t. Deut. 17, židové hledagiechu ho EvZimn. 36, Němci nic netbagiechu Hrad. 26ᵃ, lidé sě na ň ptagiechu Krist. 44ᵃ; *dělách* atd.: Prokop všěchny przygymasse Hrad. 9ᵃ, (Přěmysl) tbasse DalC. 76, (město) sě znasye AlxV. 411, slunce yhrasse Leg. Schwatz. 1, sv. Pavel wolasse Štít. uč. 35ᵇ, on tu sedasse Kat. 174, dyelasse GestU. 172, líčci zelenasta pravým studem Kat. 130, když tak rozmluwassta GestBř. 61ᵇ, ješto sě zapalaste ŠtítMus. 52ᵇ, slov jeho pozzluchachu svD. 48, té (dcery) v klášteřě chowachu a klášteru (Sviní) Brod rzyekachu DalC. 42.

146. Aorist *dělach* atd., psl. *dělachъ*. Na př. kak to dosti spach Mast. 310, (ty) przykaza Štít. ř. 164ᵃ, jim kořist odola AlxV. 1848, pokazachom correximus GlossJer., židé zeymachu ženy ceperunt Ol. Num. 31, 9, zgymachu bydlitele t. 21, 32 atd.

147. Tvary jmenné.

a) Infinitiv *dělati* atd., psl. *dělati*. Na př. zzpaty PilD. atd., dělati, -at Us., vołať BartD. 1, 25 (zlin.), vołať t. 44 (břez.), volať slc. atd. Zdlouž. volát chod. 57; ostatně stran kvantity v. § 31 č. 5. Strany pak *-t*, dial. *-ť* a také *-ci* atd., v. § 31 č. 2. a 3.

b) Supinum *dělat*, psl. *dělatъ*. Na př. (dělník) najprvé uveden dyelat Štít. ř. 110ᵃ, bóh zóve dyelat, praczowat do své vinnice t. 106ᵃ, kázal jim dyelat do své vinnice tamt., vstáváte ráno tulat sě po opití Alb. 29ᵇ, přijide žena naczierat vody EvZimn. Rozb. 709, přišli sú naczyerat a nenalezli sú vody Pror. 63ᵃ, dcery vyjdú vody naczerat Ol. Gen. 24, 13, vyšli naczerat vody t. 1. Reg. 9, 11, (Maria) šla hospodina hledat Alb. 34ᵇ, jdiž hledat oslic Ol. 1. Reg. 10, 14, šel Saul hledat Davida t. 23, 35, (odešli jsme) hledat oslic Ben. 1. Reg. 10, 14, nechodiž sbijerat klasuov t. Ruth. 2, 8, šed rubat drev Ol. Deut. 19, 5, poďte obyedwat Krist. 110ᵇ, šli do školy zpievat CisMus. Rozb. 187, šel daru dávat tamt. atd.; jdi spat Us.

c) Participium *-nt*: *dělajě* ze staršího *-ja*, *dělajúc-*, psl. *dělaję*, *dělajǫtj-*. Na př. tkagye sě Mast. 411; slychagiuci Pass. 341, sě kochayuczi Hrad. 71ᵃ, hledagiuci ŽKlem. 5ᵃ; býwayucze svD. 71, dawagiuce poličky Hrad. 86ᵃ; czakagijcz Štít. ř. 25ᵃ, klekagijcz t. 165ᵃ atd.; dělaje, dělajíc- Us.; dial. čekaja Suš. 438, klepaja na okno Šemb. 35 (mor.), dělaja BartD. 2, 82 (olom.), volajúc slc.; adv. říkajec BartD. 2, 258 (žďár.), srov. § 35 č. 11.

d) Participium *-mъ*: *znám*, *-a* atd. stč. i nč., ze *zъnajemъ*, *-a* atd.

e) Participium *-lъ*: *dělal*, *-a* atd., psl. *dělalъ*, *-a* atd. Na př. zzlychal svD. 25 atd., dělal Us., vołał BartD. 1, 37 (stráň.) a j., volal slc. Zdlouženo *-ál*: volál chod. 57, habych nedbál chodHan. 266, nečekál t. 82, čekáli sme t. 160, vychovál sem t. 293, vychováli t. 84, poznál t. 97, poznála t. 190, poználi ste t. 232 a j. (ale tu také: dělal 29, hudělal 12, staral se 208, starala se t., žehnal 296 atd.), vołáł fem. vołała BartD. 1, 61 (val.), vołoł (z -áł) f. vołała t. 101 (laš.), volál t. 2, 147 (slavk.). Srov. § 39 č. 1 a 6.

f) Participium *-ъs*: *dělav*, *-vši*, *-vše*, psl. *dělavъ*, *-vъši*, *-vъše*. Na př. zegmaw jě Ol. Deut. 21, 11, ani jich wídawsse svD. 23 atd., dělav, -vši, -vše Us. spis.

g) Participium *-nъ*: *dělán*, *-ána* atd., psl. *dělanъ*, *-a* atd. Na př. vkaraan Štít. ř. 144ᵃ, by dievka králem poznana PilD. atd., dělán Us.

h) Substantivum verbale *dělánie*, *kázanie*, *-í*, z *-anьje*. Na př. wolanye ŽKlem. 9, 13 atd., dělání Us. O kvantitě slabiky předposlední v. § 45.

Některá slovesa jednotlivá tohoto vzoru.

148. *dělaju*, *dělati*, stsl. *dělati*. Part. *dělal* Us.; z dvojího tu *-l-* se první vynechává a jest dial. děáł, děáła, děáło pl. děáli BartD. 2, 128 (zábř.), 144 (chrom.), 232 (kunšt.), 248 (žďár.) a j.

-dolaju, *-dolati*, *odolati*, *udolati* Us., *zdolať* slc. Doklady nejstarší a nejhojnější jsou při *odolati*. Praes. *odolaju* atd.: tiem odolaś mnohé vojně NRada 499, kto mně v smutcě viec odola LAl. e, vašě moc všemu odolaa AlxM. 1, 16, jehož (Kristova) moc všemu odola Kat. 184, ať pohanstvo odola t. 160, odolat tobě milost má EvOl. 105ᵇ, lidé tomu odolagi NRada 1671 atd. Impt. *odolaj* atd.: odoley vždy zlobě NRada 1097. Aor. *odolach* atd.: vztřěštěchu osy i kola (vozův) nebo jim kořist odola AlxV. 1848. Inf. *odolati*: abychom mohli odolaty VstúpDrk. 48, proti diáblu mámy

odolaty Kruml. 65[b], nepřátelóm nemohli odolati Mart. 44[a] atd. Part. *odolajě* atd.: aby odolagycz korunováni byli ML. 59[a]; part. *odolal* atd.: aby neodolal Alb. 9[a], aby odolaly (-li) ML. 59[a] atd. Nč. praes. odolám, impt. odolej, inf. odolati, part. odolal plur. odolali atd. Jg. a Us. spis. Sloveso *odolati* drží se v jazyku spis. a dílem i v ob.; ale nerozumí se mu vždycky, a z nedostatečného porozumění vznikají pak odchylky *oddolati* a *odvolati* v. ČČMus. 1896 str. 225 sl. — Kořenná slabika *dol-* je také v stč. subst. *odol*, sg. instr. *odolí* = nucením Marg. 158, Kat. 68, KatBrn. 392, a dále v slovesích příbuzných ale jiného tvaru *obdoleti*, nemožu to obdoleť = nestačím sám na všecko BartD. 2, 350 (laš.), *zdoliti*, toho já nezdolím = nezmohu t. 420 (stjick.), stsl. *odoljati* praes. *odoljają* a *odolěti* praes. *odoléją* rus. *odoljatь*, *odolětь*, *odolitь*, pol. *zdołać* atd.

hryzati, stsl. *gryzati*, *gryzają*. Praes. *hryzaju* atd.: (závist) hryza a kuſa ŠtítOp. 70[b]. Jest iterativum ke *hrýzti* tř. I. 2 a vstupuje na místo jeho, v. § 66. Přechází do vz. V. 2: pes něco hrýže Us., hryž to Černý Nem. 9., dial. praes. sg. 1. hrežo BartD. 2, 174 (brn.), pl. 3. hrèžŏ t. 124 (zábř.).

-chaju, *nechaju*, *nechati*, stsl. *chajati*, srb. *hajati* curare. V stsl. je při vz. V. 4 Mikl. Lex. V češtině dochováno jen ve složení s *ne-*, u významu pošinutém = sinere, a má tvary rozhodující podle vz. V. 1. — Praes. *nechaju*, *-ám* atd.: že vás bóh necha bújěti Štít. uč. 75[b] atd., plur. 3. nechají, ob. nechaj' (proti -jou ve vz. V. 4). — Impt. *nechaj* atd.: mého nechay DalC. 28, již nechay sluhy své ŽWittb. Sim. 29, o tom nechaymy pravenie Trist. 117, nechayte své řeči Štít. uč. 120[b]; přehlas. nechey Br. Oz. 4, 17, nechej mě na živě Suš. 138 a Us.; odchyl. *nech* atd.: nech sobě přiepisu VšehJ. 109, ponech jeho Háj. 150[a], zanech ŽerKat. 280, nechme lidí Vel. Jg., ponechte Háj. 154[a], nechte Br. Ezech. 2, 5 atd., nech, nechte Us. Z imperativů *nechaj*, *nech* vyvinula se adverbia: *nechajž*, *nechajť*, *nechajžť*, *nechaž*, *nechať*, *nechažť*, *nechý*, *nechž*, *nechžť*, *nešť*, postupem tím, že imperativ *nechaj*, *nech* klesal z významu svého vlastního ve význam adverbia hortativního a spojoval se se spojkou *ať* a s enklit. *-ž*, *-ť*, srov. Listy filol. 1884, 66. — Part. *nechal*, inf. *nechati* Us. V dial. inf. nechát BartD. 2, 184 (tišň.) a part. nechál, nechála tamt., nechář, nechářa t. 1, 29 (pomor.) může býti délka etymologická, *-á-* z pův. *-aja-*.

jebati atd., k praes. *jebu* atd.; v. § 73.

jemaju, *jmáti*. Z koř. *jem-* je stsl. *imati* m. *jьmati* praes. *jemlją*, se stupni *jьm-* a *jem-*, jako je *stьl-* a *stel-* ve *stьlati* praes. *stelją*. Totéž můžeme předpokládati pro češtinu: byly tvary infinitivní *jьm-* a praesentní *jem-*, inf. *jmáti* a praes. *jemaju* atd.; ale analogií přibyly na obou stranách novotvary. Krom toho jsou v češtině tvary skoro vesměs v tř. V. 1[a]. Praes. *jemaju* atd.: zgyemam je Pror. 93[a]. Impt. *jemaj*: zgemayž lid bohatý Alb. 91[b]; novotv. *jmaj*: zeymayte proroky Ol. 3. Reg. 18, 40. Aor. *jmach*: bavoršči zloději i veliké pány gmachu, panie i také panny brachu DalC. 89, židé zeymachu ženy ceperunt Ol. Num. 31, 9, zeymachu bydlitele t. 31, 32. Inf. *jmáti*: chtiec jě (židy) věěcky zeymaty DalC. 86, zejmati tamt. podle rkp. P a Z. Part. *jemě*, *jemúc-*, podle vz. V. 2: Říměné ny zgemucze zvieží Hrad. 74[b], (měščěné) zgemucze jě (pány) z nich duši vypudiechu DalC. 93. Part. novotvaré *jemal*: již biechu zgemaly ceperant ŽWittb. 105, 46, zgemaly Štít. uč. 87[b]. Part. *jmav*: zegmaw je Ol. Deut. 21, 11; novotv. *jemav*: zgyemaw věěcky dcery královy Pror. Jer. 41, 10. Part. *jmán*: budete zegmany abducemini captivi Ol. Bar. 6, 1, (nalezli ženy své) zegmany captivas t. 1. Reg. 30, 3; novotv. *jemán*: tak zgemany jsúc Pulk. 115[a], (sluhy) býly zgemany t. 41[b]. Zaniklo.

jhraju, *jhráti* nč. *hra-*, stsl. *igrati*, je patrně denominativum, ze subst. *jьgra* stč. *jhra*, a patří tedy sem. Praes. *jhraju*, *-ám* atd.: já hram Kruml. 379[a], hraſſ-li s ním Ol. Sir. 30, 9, co dobudeš to vše proyhras Hrad. 126[b], an skáče a hrá Kladr. 1. Par. 15, 29 atd., hrám, hráš atd. Us. Impt. *jhraj* atd., nč. hrej atd. Us. Impf. tvaru delšího *jhrajiech* atd.: srdce jiej v těle hragieſe Kat. 61, lvové s ním ghragijechu ML. 52[a], hragiechu v húsle Ol. 2. Reg. 6, 5; tvar kratší *jhrách* atd.: slunce yhraſſe Leg. Schwatz. 1. Aor. *jhrach* atd.: král s swými panici na mieč hra Apoll. 134[b]. Part. *jhrajě*: hragyucze DalC. 94; *hral* atd. Us. — Vedle toho vznikly a jsou v obyčeji také novotvary podle vz. V. 4: praes. *hraju*, *hraješ* atd. Us., hraje se v slova Rosa Jg., hraje BartD. 2, 263 (žďár.), pl. 3. ob. hrajou (v V. 1[a] bylo by hraj'); impt. *hraj*, hrajte Us. (v V. 1[a] přehlas. hrej atd.); part. *hrál* pl. *hráli* Us., prohrál, obehrála BartD. 1, 340 (zlín.), sedláky vobehrál chodHan. 19, dyž prohráli t. 53 (v V. 1[a] hral pl. hrali).

kúsati. Praes. *kúsaju* atd. Sg. 1. již to na mě věz, již ť (já) také kúsaji jako jiní psi Tkadl. 2, 1; 3. (zvěř) hryza a kuſa vše ŠtítOp. 70[b], hryze a kuſa ŠtítMus. 76[a]; pl. 3. kteříž kuſagí svými zuby HusPost. 7[b]. Impt. *kúsaj* nč. kousej atd. Us. Part. *kúsajě*: jako zuby kuſagícz ŠtítMus. 74[a], kuſagic ŠtítOp. 63[a]. — Později novotvaré praes. *kouši* ob. *-u*, *-eš*: vždy mne svými řečmi kaušete Br. Jg., pes kouše Us.

mietaju, *mietati* v. v § 178.

mizaju, *mizati* v. v § 156.

obědvaju, *obědvati*, ze subst. *obědъ*, km. *ob-ědŭ-*. Praes. *obědvaju* atd., obědvám atd. Us. Impt. *obědvaj* atd., obědvej atd. Us. Aor. *obědvach*: obiedwach[u] refecerunt Ol. Judith 6, 20. Inf. *obědvati*: chtiece obiedwati Hrad. 136[a], obědvati Us. Sup. *obědvat*: poďte obyedwat Krist. 110[b]. Part. *obědval*: aby obědval Br. NZák. 133[b], aby obyedwaly Štít. uč. 125[b], když obyedwaly ML. 77[a], kteříž obědvali Br. Jg., obědval Us., zme poobědvali

BartD. 1, 174 (val.) atd. Vedle toho je později také *obědovati, oběduju*, v. § 208 a srov. pol. *obiedwać, obiadwać* i *-ować*.

pálaju, pálati, stsl. *palati* ardere. Praes. *pálaju* atd.: žádost jako oheň pala Ol. Sir. 9, 9, Hlah. tamt., nynie sě zapalate EvOl. 158ª, srdéčko pala a hoří exuritur Otc. 37ª, moře ohněm pálá tekutým Ráj Jg. Impt. *pálaj*: zapalaite se Hlah. žalm 34, 26. Impf. *pálách*: ješto sě zapalaſte před nemúdrých posmievaním ŠtítMus. 52ᵇ. Inf. *pálati*: pro své záviny sě zapalaty Štít. ř. 232ª, oheň pálati bude Br. Jer. 15, 14 atd. Zaniká.

plavaju, plavati, stsl. *plavati* navigare. Za to bývá *plovati*, vlivem slovesa *plúti* praes. plovu fluere.

-přáhaju, -přáhati, z *pręg-*. Za to bývá dial. *-příhati*, zapřihať BartD. 2, 41 (kojet.) a j., podle -přiehne, -příhne atd., v. § 117.

sáhaju, sáhati, ze *sęg-*. Za to bývá *síhati*, dosihat BartD. 1, 7 (zlin.), dosihať t. 2, 10 (kojet.) a j., podle s*ie*hne, s*í*hne atp., v. § 117.

spu, spáti, stsl. *sъpati* dormire. Tvary ze *sъpj-*: praes. *spu*, impt. *spi*, part. *spě* jsou v tř. III. 2, v. § 132. Zde jsou tvary *sъpa-*, t. j. tak zv. tvary infinitivní a s nimi imperfektum. — Impf. *spách*: když ſpaſſe Pass. 544 a j. — Aor. *spach*: dosti ſpach Mast. 310. — Inf. *spáti*, Us. stč. i nč. — Sup. *spat*: jide ſpat Ol. Ruth. 3, 7, než ſpat jidechu t. Gen. 19, 4, když jí kázachu ſpat jíti Otc. 455ª atd., zachováno dosud: jdi spat atp. Us. O výrazu *ze spatu*: dokud ze ſpatu nevstanu Pass. 536, ze ſpatu vstav t. 32 a j., viz v díle III. 1. str. 334. —

tbaju, tbáti, dba-, z *tъba-*. Praes. *tbaju* atd.: (já) netbaíu DalH. 39, netbám DalJ. tamt. podle L a Ff, tbaſ na ňeho ŽGloss. 143, 3, ani tbă Jid. 119, vy netbate na mé kázanie Hrad. 26ª, (ti) netbagy o krásném loži t. 118ª atd., dbám atd. Us. Impt. *tbaj* atd.: netbay na to Jid. 109, netbayta Kat. 142. Impf. tvaru delšího *tbajiech* atd.: (Kateřina) netbagieſe Kat. 10, (král) o tom nedbagyeſye AlxV. 556; tvar kratší *tbách*: (Přěmysl) tbaſſe na to DalC. 76 atd.

tepati v. v § 73.

tkaju, tkáti, slož. *potkati, utkati* atp.: Rubíne kde sě tak dlúho tkas Mast. 80, (tkáče) nikde nejmá domu, ledno tka sě Rožmb. 60, (Prkoš) Sasicóv nerodil utkaty i dal sě jim v zemi tkaty DalC. 44 atd. — Jiné je *tkáti, tku* texere, v. § 185.

úfaju, úfati, z *u-pъv-ati*, srov. I. str. 440. Praes. *úfaju* atd.: (já) ufagi NRada 43, doufám Us.; impt. úfaj: vffay do mne Hrad. 46ª atd.; impf. tvaru delšího *úfajiech*: vffagiech ŽKlem. 40, 10, kratší *úfách*: bohatec uffaſſe Hrad. 142ª atd. Dial. novotv. praes. zúfu BartD. 1, 79 (rožn.).

znaju, znáti, ze *zъnati*, srov. lit. *žinoti* a I. str. 181 a 305, je v č. při vzoru tomto. Praes. *znaju* atd.: (já) znayu Pass. 325, ya znagiu ŽKlem. 50, 5, já znaji Podk. Výb. 1, 945, Trist. 137; tehdy poznam Alb. 84ª; on zna ŽKlem. 43, 22, (my) znami Kunh. 148ᵇ, poznagiu všickni ŽKlem. 13, 4; znám, znáš atd. Us., pl. 3. znají, ob. znaj' (ve vz. I. 7 a V. 4 bylo by ob. -jou). Impf. tvaru delšího *znajiech* atd.: neſnagieſſe ŽKlem. 80, 6, znagieſe Pass. 334, znagiſſe Troj. 8ᵇ, neb se oba znagieſſta t. 130ᵇ, neznagiechu ŽKlem. Deut. 17 a j.; tvar kratší *znách*: ten je(nž vše) znasie AlxH. 9, 17, (město) u velikéj sě moci znaſye AlxV. 411. Aor. *znach*: poznach Hod. 86ª, když ho (čarodějníka) falešného ſeznachom Pass. 291. Part. *znám* psl. *zъnajemъ*: znamo mi učiň ŽKlem. 38, 5, znaama učiniti slova má Pror. 72ª atd., znám, -a atd. Us.

Také sem patří několik sloves *-cati*: *bacati, drcati, kecati, plácati* a j. Jsou vesměs z doby novější, původu většinou onomatopojického, dílem snad přejatá, a jejich *-ca-* jest ovšem tvrdé. K nim druží se také, ale jiného jest původu *cucati*, vzniklé obměnou hláskovou ze *ssáti* stsl. *sъsati*.

Některá slovesa s kmenovou souhláskou retnou, která v jazyku starším k tomu vzoru se hlásí, o d s t u p u j í časem odtud a tvoří praes. indik., někdy také impt. a part., podle vz. V. 2 nebo V. 3. A stejné odchylování vidí se v nářečích, zvláště východních v rozdílech, které se tu nalézají od češtiny západní a knižné. Podávám několik takových příkladů.

'cpáti. Praes. *cpaju, cpám* atd.: každý břiech svój na jiného czpa Hug. 322, kto ohyzdu na tě czpa Otc. 262ª, až se zaczpa Háj. herb. 222ª, když studnicě zaczpate Ol. 4. Reg. 3, 19, když czpate Otc. 9ª, ješto czpagy krmi na krmi ŠtítOp. 34, když se žíly zaczpagi LékB. 182ᵇ, královéé zacpagj ústa svá Br. Isa. 52, 15; novotv. *cpu, cpeš* atd. Us. Impt. *cpaj* atd.: uši jeho zacpey Br. Isa. 6, 10; novotv. *cpi*, zacpi atd. Us. Part. *cpajě* atd.: uši zaczpage ChelčP. 223ᵇ, czpagicze t. 248ª, do sebe cpajíce Lab. 10, 7 a dosud tak, ale spolu novotv. *cpouc-* Us.

chápati. Praes. mysl sě chaapaa Štít. ř. 204ᵇ, (Antikrist) chapa ſie HusPost. 55ᵇ, nč. praes. -ám a častěji -u.

klapati. Praes. *klapaju, -ám* atd.: (nemoudří) jedno ústy klapagij ChelčP. 131ª; novotv. *klapu*, něco klape Us.

kopati. Praes. *kopaju, -ám* atd., stsl. *kopają*: lidé rudu z země kopagy Alb. 78ᵇ atd.; novotv. kopu, -eš pl. 3. kopou Us.

sápati. Praes. *sápaju, -ám* atd.: wlczij ſápagij ChelčP. 117ᵇ atd.; novotv. *sápu, -eš* Us.

sípati. Praes, had ſypa AlxV. 217, nemocný ſipa LékB. 202ᵇ; nč. sípám, -áš a sípu, -eš Us. Jiné je *sípěti*, v. § 132.

skřípati. Praes. kolo ſkrzipa AlxV. 216; nč. skřípám, -áš a skřípu, -eš Us. Jiné je *skřípěti*, v. § 132.

šlapati. Praes. ſſlapáme Háj. herb. XI[a], šlapu, -eš Us.

tápati. Praes. (já) tapam Modl. 44[a], ješto tapagi na moři Kruml. 210[b] atd., nč. tápám i tapu, -eš Us.

chovati. Praes. chovám atd. Us.; dial. impt. chuow ſye AlchAnt. 4[a] (tutéž jest i impt. zkrag m. zkrájej; text je dialektický, mohou to tedy býti zvláštnosti dialektické).

kývati. Praes. kywagi annuunt ŽWittb. 34, 19 atd., kývám, -ej, -aje Us.; (on) hlavú kýwe Ben. 4. Reg. 19, 21, (jezdec) hlavú kywe KabK. 30[a], kývu, -eš Us.

plavati. Praes. *plavaju*, *-ám* atd., stsl. *plavają*: ten jenž plawaa natans Pror. Isa. 25, 11, plawagy na moři Alb. 81[b] atd.; novotv. *plavu* atd.: ryby przipławu Mand. 60[a], (ryby) preč plawu t., plavu, -eš Us.

úfati. Praes. úfaju atd., novotv. dial. zúfu, v. na str. 326.

dýmati. Praes. dýmám atd. Us.; dymess conflas Veleš., dýmu, -eš Us.

klamati. Praes. *klamaju*, *-ám* atd.: já oklamam Kladr. 2. Par. 18, 20, Ben. tamt., sám sebú klamaſſ Pulk. 75[a], on klama Ol. Pror. 3, 34 atd.; novotv. *klamu* atd. Us. Impt. *klamaj* atd.: neklamey bohem ŠtítJes. 15[b] atd., neklamejme se Us.; novotv. *klam*, neklam se, neklamte se Us.

lámati. Praes. *lámaju*, *-ám* atd.: věčky rohy zlamayu confringam ŽWittb. 74, 11, zlamaſſ confringes t. 17, 39, zlamas ŽKlem. 2, 9, zlama lučišče t. 45, 10, zlama confringet ŽWittb. 28, 5, (dna) kosti lama ChelčP. 44[b], lamagij tamt.; novotv. *lámu*, *-i* atd.: (já) zlámi huol Ben. Lev. 26, 26, zlámi hůl Br. Ezech. 4, 16, lidi zlameſſ ŽPod. 55, 8, zlame t. 28, 5, t. 57, 7, vlny mnoho lodí lamy Mill. 101[b], kamenie jenž lamy ze skály t. 71[a], když połámj ratolesti Br. Jer. 11, 16 atd., lámu, lámeš, lámou Us. Impt. *lámaj* atd.: zlamaymy okovy dirumpamus ŽWittb. 2, 3 atd.; novotv. *lam* atd.: o to hlavy nelam Vel. Jg. a Us. Part. *lámajě*: adj. hlas lamayuczi ŽWittb. 28, 5 atd., lámaje Us.; novotv. *lámě*: (vietr) skalé lámie conterens petras Ben. 3. Reg. 19, 11. —

O kolísání jiných sloves, s kmenovou souhláskou jakoukoliv, je řeč na svých místech jinde, zvláště při vz. V. 2.

1[b] *sázěti*, *sázěju*.

149. Tvary vzoru tohoto jsou:

praesens indik.:

sg. 1. *sázěju*, *-i*; *-iem*	du. 1. *sázievě*, *-va*	pl. 1. *sáziem*, *-me*, *-my*
2. *sázieš*	2. *sázieta*	2. *sáziete*
3. *sázie*	3. *sázieta*	3. *sázějú*, *-í*,

-zě-, *-zie-* ze staršího *-ẓa-*, *-ẓá-*;

imperativ:

sg. 1. —	du. 1. *sázějvě*, *-va*	pl. 1. *sázějme*, *-my*
2. 3. *sázěj*	2. 3. *sázějta*	2. 3. *sázějte*,

-zěj- ze staršího *-ẓaj-*;

imperfektum:

sg. 1. *sáziech*	du. 1. *sáziechově*, *-va*	pl. 1. *sáziechom*, *-me*, *-my*
2. *sázieše*	2. *sáziešta*, *-sta*	2. *sáziešte*, *-ste*
3. *sázieše*	3. *sáziešta*, *-sta*	3. *sáziechu*,

-zie- ze staršího *-ẓá-*;

aorist:

sg. 1. *sázěch*	du. 1. *sázěchově*, *-va*	pl. 1. *sázěchom*, *-me*, *-my*
2. *sázě*	2. *sázěsta*, *-šta*	2. *sázěste*, *-šte*
3. *sázě*	3. *sázěsta*, *-šta*	3. *sázěchu*,

-zě- ze staršího *-ẓa-*;

tvary jmenné:

inf. *sázěti* ze staršího *-ẓati*; sup. *sázat*;
participium
-nt: *sázějě* ze staršího *-ẓaja*, *sázějúc-*;
-mъ: —;
-lъ: *sázal* pl. *sázěli* atd.;
-ъs: *sázav*, *sázěvši*, *sázěvše*;
-nъ: *sázán* pl. *sázěni* atd.;
subst. verb.: *sázěnie* ze staršího *-ẓanie*.

K tvarům jednotlivým.

150. Z psl. *sadja-* atp. vzniklo č. *sáẓa-* atd., a bylo tedy na př. sup. *sáẓat*, inf. *sáẓati*, part. *sáẓal* plur. *sáẓali* atd. Změna tu nastala v XII stol. přehláskou *a* v *ě*, a vykonána v mezích pravidla, o němž v. I. str. 101 sl.

Podle toho pravidla jest *-ě-*, *-ie-* za bývalé *-a-*, *-á-* (v našem slovese vzorovém byla do řečené přehlásky spolu také starší měkká assibilata *-ʒ-* místo pozdějšího obojetného *-z-*, poněvadž by jinak *-a-*, *-á-* bylo zůstalo nezměněno, srov. I. str. 92): v praes. sg. 1. sázěju, 2. sázieš ... pl. 3. sázějú; — v impt. sázěj atd.; — v impf. tvaru kratšího sáziech atd. (a v delším sázějiech atd., bylo-li); — v aor. sg. 2. 3. sázě, pl. 2. sázěste, a podle toho také v sg. 1. sázěch atd.; — v inf. sázěti; proti sup. sázat; — v part. *-nt*: sázějě, sázějúc-; — v part. *-lъ*: plur. masc. sázěli, du. fem. neutr. sázěle, proti sg. masc. sázal, fem. -ala, neutr. -alo, du. masc. -ala, plur. fem. -aly, neutr. -ala; — v part. *-ъs*: sg. fem. sázěvši, plur. (du.) sázěvše, proti sg. masc. neutr. sázav; — part. *-nъ*: plur. masc. sázěni proti sg. masc. sázán atd., jako v part. *-lъ*; v subst. verb. sázěnie atd. — Sklesnutím jotace bývá ovšem *-e-*, *-é-* za *-ě-*, *-ie-*, na př. praes. sg. 1. sázeji 2. sázéš.., inf. sázeti, part. pl. masc. sázeli atd. — Bývalá tu pravidelnost ruší se analogií: vlivem tvarů s náležitým *-a-* vniká táž hláska do tvarů, kterým náleží *-ě-*, *-e-*, a naopak. Na př. před tím bylo part. náležité sg. masc. sázal a plur. sázěli, nebo zaniknutím jotace -zeli; to drželo se i potom, ale analogií bylo mezitím vzniklo také sg. masc. sázěl n. -zel a plur. masc. sázali atd. Z toho je kolísání, které se končí uniformováním: v jazyku knižném a některých nářečích ovládá všude *-e-* a jest tedy part. sg. sázel pl. sázeli atd., v jiných pak nářečích (zvláště východních, pokud tu bylo přehlasováno) ovládá zase *-a-* a jest tedy sg. sázal a také plur. sázali atd. — Vše jako u sloves *sluša-*, *slyša-* v tř. III, v. § 118.

151. Praesens. Sing. 1. *sázěju*, *-iu*, *-i*, ze staršího *sáʒaju*, psl. *sadjaję*; na př. (já) bohu sě poruczyeyu Pass. 339, (já) porucziegiu ŽKlem. 30, 6, (já) poruczyegy Pass. 306, porúčeji Trist. 112 a 146 atd.; — novotvar *sáziem*, podle § 7, A) č. 4; na př. (já) odpuſſtyem Štít. uč. 34[b], v tvoji rucě poruczijem mú duši Štít. ř. 164[b], propúštiem Trist. 322; — z *-iem* pak ztrátou jotace *-ém* a zúžením *-ím*: sázím Us. — Sing. 2. *sázieš* ze staršího *sáʒáš*, vzniklého stažením ze *sáʒaješ* psl. *sadjaješь*; z *-ieš* pak ztrátou jotace *-éš* a zúžením *-íš*; na př. ješto sě ſweliczies Pass. 299, co mě ſmuczyeſs Hod. 88[b], padesát koláčiev nawales Hrad. 137[a], co sě ſwarzeſs Hod. 84[b] atd., sázíš Us. — Rovněž tak sing. 3. *sázie*, *-é*, *-í*, ze *sáʒá* atd.; na př. člověk kraczije Štít. ř. 15[a], málo jich przychazije t. 158[b], diábel osídla leeczije t. 19[b], bóh některé věci przepuſſtije t. 9[b], člověk neobmyſſlee súdu božieho t. 68[a], neduh zaduſſe člověka t. j. zadúšě LékB. 188[b] atd., sází Us. — Rovněž tak du. 1. *sázievě*, *-va* a 2. 3. *sázieta*, zde bez dokladů. — Rovněž tak plur. 1. *sáziem*, *-me*, *-my*, ze *sáʒám* atd.; tvar *-iem* jen dotud, dokud nebyl vznikl stejně znící novotvar pro sing. 1., o němž viz zde nahoře; z *-iem-* je dále *-ém-* a *-ím-*; na př. (my) bohu jě poruczyem súditi DalC. 98, pokuſſyemy Pass. 321, przyczynyemy Štít. ř. 232[b],

všecko ſnaſſeme t. j. snášěme Alxp. 101 atd., sázíme Us.; dial. *-mè* atd. jako v § 54. — Rovněž tak plur. 2. *sáziete*, *-éte*, *-íte*, ze *sáʒáte* atd.; na př. zabigiete ſie ŽKlem. 61, 4, prziekazyete Modl. 21[b], lecete pekelné muky t. j. lécéte Hod. 87[b] atd., sázíte Us.; dial. *-te* atd. jako v § 54. — Plur. 3. *sázějú*, *-iú*, *-í* ze staršího *sáʒajú* a to ze *sadjajǫtъ*; na př. jižto ſtawiegiu ŽKlem. 126, 1, všichni se ſtawyegy Štít. uč. 58[a] atd., sázejí Us. spis., sázej' Us. ob.; dial. *-ó*, *-um* atd. jako v § 54. Zvratnou analogií bývá dialekticky a druhdy z neumělosti také pl. 3. *sází* atp.; o tom v. § 14, A) c). A krom toho bývá tu mor. dial. *-ijó*: kácijó BartD. 2, 54 (přer.) a j., srov. § 14, A) d).

Místo *-í-* bývá po *č-* obměnou dialektickou *-é-*, *-ě-*; na př. máčém, máčéš atd., pl. 3. máčejó Btch. 248 (dol.-beč.), kráčěm, -ěš atd. pl. 3. kráčijó BartD. 2, 12 (holeš.). — V slc. a některých jiných nářečích východních je v koncovce *-a-*, *-á-* dílem staré nepřehlasované, dílem analogií opět uvedené: slc. vraciam, -iaš, -ia, -iame, -iate, -aju, sháňam, -aš atd. Hatt. slc. 131; kácám, kácáš atd. BartD. 2, 30 (holeš.), střílám t. 1, 25 (zlin.), zbúzáš t. 297 (val.), odnášá t. 239 (též), šak sa dorozprávјame t. 169 (též), vyváďáte t. 176 (též), stavajú t. 25 (též). V nář. dol.-beč. slovesa sem patřící některá mají náležité *-í-* (*-é-*), *-e-*, jiná pak *-á-*, *-a-*, patrně analogií nově přivedené; na př. praes. krájím, -íš pl. 3. krájijó, inf. krájeť, part. krájeja, krájeł, krájené atd., máčém, -éš atd., a vedle toho praes. zabíjám, -áš atd. pl. 3. zabíjajó, inf. zabíjať, part. zabíjaja, zabíjał fem. zabíjała, zabíjané atd. Btch. 248. Příklady tomu z doby starší jsou: (já) poruczam OlMüllB. 618 (2), odpuſczamy našim vinovatým (v Otčenáši v témž rukopise, v němž jest i OlMüllB., vyps. Jos. Truhlář), (tmy) zachazagy Orl. 75[a], kteříž tobě przekazagy t. 98[a].

152. Imperativ. Sing. 2. 3. *sázěj*, ze staršího *sáʒaj*, na př. nezabigiey jich ŽKlem. 58, 12, neſchaziey s tohoto hradu Pass. 27; sklesnutím jotace *-ej*: tiem sě neſweliczey Krist. 107[a], sázej Us. — Du. 1. *sázějvě*, *-va*, zde nedoloženo. — Du. 2. 3. *sázějta*, *-ejta*, ze staršího *sáʒajta*, na př. neztracieyta Pass. 100. — Plur. 1. *sázějme*, *sázejme*, *-my*, ze staršího *sáʒajme* atd., na př. sázejme Us.; dial. *-mè* atd. jako v praes. indik. — Plur. 2. 3. *sázějte*, *-ejte*, ze staršího *sáʒajte*, na př. zabigieyte ŽWittb. 61, 4, druh družčě nezabigieyte Hrad. 119[a], neſmuczeyte Štít. uč. 4[b], neruſſeyte t. 26[b] atd., sázejte Us.; dial. *-te* atd. jako v praes. indik. — Slabika *-ěj-* (*-ej-*) je ze staršího *-aj-*, a toto z pův. *-aji-*, srov. § 18 č. 1, b). Její souhláska *-j* se někdy vynechává a zbylá samohláska bývá pak zdloužena, srov. I. str. 538; na př. hajé hajé čerte mladé Suš. 410, kácě, kácěme, kácěte BartD. 2, 31 (holeš.), kácěte t. 82 (olom.) a j. — V slc. a některých jiných nářečích východních je v koncovce *-a-* místo záp. *-ě-*, *-e-*; je téhož původu, jako v indik., srov. § 151. Na př. střílaj, střílajme, střílajte

BartD. 1, 79 (val.); příklady toho z doby starší jsou; nepuſczay toho ſ pamyeczy ROtcP. 370, na cestu neodchazayte a do měst newchazeyte BiblJ. γ Mat. 10, 5, vespi (ztlučený alún) do vína pak puſtayz to sobě do hrdla Chir. 169ᵇ, potom puſſtay krev t. 255ᵇ, to (víno a chléb) spolu myeſſay t. 255ᵃ, wonay k tomu t. 262ᵇ a j.

153. Imperfektum. Tvar delší byl by *sázějiech* atd., ze staršího *sázajách* atd., ale nemám pro něj jistého dokladu; příklad mi známý *púščěti-púščějiech*: měšťáci to město opuſſcziegiechu Lvov. 92ᵃ, je z doby velmi pozdní a bezpochyby novotvar podle praes., srov. § 26 č. 3. — Tvar kratší *sáziech*, *-ěch*, *-ích* atd., ze staršího *sazách* stsl. *saždaachъ*, srov. § 26 č. 3 a stpol. *wychadzasze* (ŽPul.) Kal. 461. Na př. oblacziech ſie induebar ŽKlem. 34, 13, krajčí plášč kragieſſe Hrad. 113ᵇ, (sv. Václav) svú dušiu bohu poruczyeſſe DalC. 30, z nichžto (houslí) sladký hlas pochazyſſe GestU. 115, dva puziezſta (sic) fugarent t. j. púziesta ŽWittb. Deut. 30, pzieſta (sic) tamt., wibigiechu mě ŽKlem. 119, 7, z niežto (propasti v pekle) dým a smrad vychazieše a odkavadžto také jedni lidé vzchazi(echu) a diábli jě opět v propast zasě vražiechu Hlah. vid. 2ᵃ atd. —

154. Aorist *sázěch* atd., ze staršího *sázach*, psl. *sadjachъ*. Na př. weczech Kruml. 482ᵃ, ſkonczye svój život Libuše DalC. 8, (Ježíš) šed svú modlitvu ſkonczie Hrad. 80ᵃ, bieše hrozná jeho (bohatcova) práčě an sě tamo sěmo kaczye života j'mu sě ukraczye t. 143ᵃ, wecye Pass. 310, wecyeſta t. 384, mistři weciechu t. 310, židé obiecziechu Hrad. 74ᵇ, odweczerziechu Pas. 365, ſmych walechu námi subsannaverunt nos ŽWittb. 79, 7. — Novotvar *sázach* atd., podle part. *sázal*, zde nedoložen, ale možná že býval jako bylo *pach* a *slyšach*, srov. §§ 86 a 130.

155. Tvary jmenné.

a) Infinitiv *sázěti* ze staršího *sázati*, psl. *sadjati*. Na př. mygieti ŽWittb. 103, 26, pobygyety DalC. 10, obchaziety Pass. 276, prziekaziety t., nabiezeti Hrad. 76ᵃ, chtiec na ň luczety Krist. 79ᵇ, ſmiſſeti Comest. 185ᵃ atd., sázeti, sázet Us., kácet BartD. 2, 10 (holeš.) a j. V slc. a některých jiných nářečích východních je dílem nepřehlasované, dílem analogií opět uvedené *-a-*: vracat slc., sázat BartD. 1, 25 (val.), snášat t. 55 (dol.), zabijat t. 2, 99 (vyšk.) a j., jdi se do lesa věšati Suš. 118, nemožu pijat t. 522, bude-li večeřat t. 200 a j.; doklady tomu z doby starší jsou: ſtrzelati aby nesměl Perw. 14 (list. slez. ze XVI stol.), zvykli jsme práva rozmnazatt t. 13 (též; ale nepatří sem doticati v ŽKlem. 84ᵇ, jež čísti jest *dotýkati*, nikoli dotýcati, znění -ca- bylo by tu psáno cza). Strany *-t*, dial. *-ť* a také *-ci* atd. místo *-ti* viz. § 31 č. 2 a 3.

b) Supinum *sázat*, psl. *sadjatъ*. Na př. vejdu k němu weczerzat Alb. 28ᵃ, (starosta) byl vyšel zabyyat mudrcóv babylonských Pror. Dan. 2, 14. Odchylkou *-ět*, *-et*, vlivem infinitivu: jdu pokuſiet jich HusPost. 116ᵃ, povede (vola) napagiet Koř. Luk. 13, 15, (Zuzana) chodila do sadu procházet se ŠtítV. 61, (Saba) přijide pokuſſet jeho Comest. 157ᵃ.

c) Participium *-nt*: *sázějě*, *sázějúc-*, ze staršího *sázaja*, *sázajúc-*, psl. *sadjaję*, *sadjajątj-*. Na př. porucziegie Pass. 557, wznaſſiegie t. 298, aby kleciegie nezablúdil Koř. Žid. 12, 13, klaniege sě jeho tělu NRada 64, pobiezege Ben. 1. Reg. 17, 16, (Eva) da Adamovi a snad przimluwiegiczy ſe Comest. 11ᵇ, wznaſſiegycz Pass. 402, leczegycz chytré řeči t. j. lécejíc Štít. uč. 79ᵇ, poruczieguoze Hrad. 8ᵇ, ſtawiegiuce ŽKlem. 117, 22, ſtawyegicze ŽPod. tamt. atd., sázeje, sázejíc- Us.; káceja BartD. 2, 31 (holeš.). V slc. a některých jiných nářečích východních je dílem nepřehlasované, dílem analogií opět uvedená *-a-*: vracajúc slc., střílaja BartD. 1, 79 (rožn.), rozháňaja t. 346 (lhot.) atd.; příklad tomu z doby starší: wchazagycze v duom pozdravujte BiblJ. γ Mat. 10, 12. — Chybně *sázě*, *sázíc-*, podle III. 2 a IV: przichazicze ke křtu EvOl. 209ᵇ, rozdělili rúcho jeho puſſczicze losy t. 255ᵃ, (Ježíš) viděl dva bratry puſſczicze siet do moře t. 307ᵃ, ſpauzýce se Beck. 1, 469, ſtřjlicých BílD. 102, nabjzýce Seel. 111 a j., nedopauſſtě je (české jméno) překrucovati Květy 1834, 65 atd.

d) Participium *-mъ*, v č. nedoloženo.

e) Participium *-lъ*: *sázal* plur. *sázěli*, atd., ze staršího *sázal* pl. *sázali*, psl. *sadjalъ* pl. *sadjali*. Na př. puſczal Hrad. 135ᵃ, aby neprzipuſſtyala Štít. uč. 39ᵇ, nebe pokrm ſpuſczalo Pass. 49, nepuſczieli t. 585 atd.; otpuſczyel Modl. 26ᵃ, by sě domyſſlel AlxB. 8, 16, bych co zamyſſlel t. 8, 17, sv. Jan kněžě zaſlanyel DalC. 34, zlost jich pokuſſyela Hod. 76ᵃ, ciesař ſtrzielel Lobk. 61ᵃ, Konstantin je (nepřátely) porazel t. 67ᵃ a j. (v Lobk. již všude -e-), aby zabjgeł Br. Ezech. 21, 10, otec nepjgeł t. Jer. 22, 15 atd., sázel pl. sázeli Us.; věšal krk. 54, kácał BartD. 2, 30 (holeš.), roznášała t. 1, 341 (zlin.), házało t. 178 (val.), vypožčali t. 166 (val.), zhaňali t. 343 (zlin.), že stě mne bijali Suš. 119, vracal, vracali slc. Zdlouženo: stříłáł BartD. 1, 79 (rožn.), dobíjáł t. 2, 305 (val.), rozdonášał t. 1, 170 (též). Srov. § 39 č. 1 a 6.

f) Participium *-ъs*: *sázav*, *-ěvši*, *-ěvše*, ze staršího *sázav*, *-avši*, *-avše*, psl. *sadjavъ* atd. Na př. dokonchzaw tu mšiu ApŠ. 28, ſkonczaw svú modlitvu Hrad. 80ᵃ, ſkoncziewſſy Pass. 106, t. 203 atd.; sázev, -evši, -evše Us. spis.

g) Participium *-nъ*: *sázán* plur. *sázěni* atd., ze staršího *sázán* pl. *sázani* atd., psl. *sadjanъ*. Na př. kvietím obwieſſan Pass. 87, octem napagan Modl. 57ᵇ, Kristus oblaczan jest Kruml. 477ᵇ, aby nebyla puſczana Pass. 480, střiebro prziepuſczano ŽWittb. 11, 7, víno mělo býti pokuſſano Comest. 69ᵃ; pro plur. masc. sázěni nemám dokladu starého; odchyl.: jeho

rucě a nozě byly probyganye ML. 123ᵇ, biechu kamenny wſtupny pro bláto vſtawany Otc. 477ᵃ, bude kragino LegVít. 49ᵃ (m. -áno. rým přikázáno), pasóv drahých pobigenych Baw. 215 (místo -aných, rým: přejímaných) atd., sázen pl. sázena atd. Us.; dial. střílaný BartD. 1, 80 (rožn.), kácaně t. 2, 30 (holeš.) atd. Za *-ěn-* zdloužené *-ien-* a zúžené *-ín-*: ſnáſſijena Hrub. 293ᵃ, ſnáſſijeny t. 377ᵇ, (dům) židům dopauſſtijn býti nema KolČČ. 288ᵃ (1559), ſmáčjn Br. Dan. 4, 12, ſmáčjno t. 5, 21 atd., srov. § 43 č. 3.

h) Substantivum verbale *sázěnie*, nč. *sázení*, ze staršího *sáz̨anie*, psl. *sadjanьje*. Na př. zabygyenye veliké Pror. 24ᵇ, sázení Us. S *-a-* m. *-ě-*, jako v part. a jinde: w oprawanyu in directione ŽGloss. 118, 7; dial. stavjanje BartD. 1, 42 (hroz.), sadzanie slc. Slabika předposlední je proti obyčeji dlouhá ve val.: sázání, házání, snášání, krájání (Us. venkovský), sázení, házení, snášení, krájení (Us. městský, podle zvláštního pozorování a sdělení dr. J. V. Nováka).

Některá slovesa jednotlivá tohoto vzoru.

156. Slovesa sem patřící jsou valnou většinou iterativa k slovesům jiným, nejvíce k slovesům tř. IV: na př. *sázěti* iter. k *saditi*. V koncovce jejich kmenové, č. *sázě-* ze *sáz̨a-* psl. *sadja-* atd., pojí se souhláska kmene základního s *-j*, a mění tím spojením podle známých pravidel hláskoslovných, stejně jako to bylo vyloženo v tř. IV při praes. sing. 1. os. v § 134 a part. -nъ v 138, g). Změna ta také zde časem se ruší a analogií vrací se souhláska slovesa nebo kmene základního, na př. prová*d*ěti vedle prová*z*eti (k vo*d*iti), kátět BartD. 2, 278 (třeb.) v. káceti atd.; odchylky tyto vyskytují se porůznu na území západním, a v nář. mor. a slc. jsou čím dále na východ hojnější.

Některá ze sloves sem patřících tvoří praes. indik., někdy také jiný tvar praesentní, podle vz. V. 2; na př. *léčěti* praes. *léčěju* a také *léču*, diábel osídla lecye t. j. lécie ŠtítBud. 178, kto osídlo jiným lechze t. j. léče AlxH. 7, 23, *střieleti*, *váleti*, *kúleti* praes. *-leju* nč. *-lím* a dial. *-lu*, *-leš* atd. BartD. 1, 79 (val.) atd. Odchylky tyto, valnou většinou novotvary z doby teprve pozdější, vyskytují se zřídka v češtině západní, hojněji v nářečích východních.

Některá slovesa jiná.

-biezěti, iterativum ku *-biediti*. Inf. Ježíš počě apostolóv nabiezieti Hrad. 76ᵃ. Part. pobiezege Ben. 1. Reg. 17, 16. Nč. pobízím, -bízeti, -bízel atd.; dial. pobízať BartD. 2, 10 (holeš.), pobizál t. 145 (slavk.).

bíjěti, k *bíti*. Praes. sám zabigie Hrad. 98ᵇ, zabigiete ſie ŽKlem. 61, 4. Impt. nezabigiey Hrad. 98ᵃ, nezabigieyte t. 119ᵃ. Inf. wybigiety Pass. 7, budú smiech pobygyety DalC. 10. Sup. v. § 155, b). Part. pobiyal ſi ľud ŽKlem. 45, 3, kradl sem i przicbigal, žehl sem svú rukú, wybiyal Hrad. 109ᵃ, by zbyyal obět Pror. Jer. 33, 18, byste mne nezabygieli Pass. 406, proč tě zabygyely Modl. 132ᵃ, častokrát se bigeli Háj. 454ᵇ. Part. byl pobigan Mart. 26ᵇ, obět zabiganu Ol. Ezech. 40, 42; rucě a nozě byly probyganye ML. 123ᵇ. Subst. zabygyenye veliké Pror. 24ᵇ. Nč. -bíjím, bíjeti, bíjel Us., (kněží) své manželky bíjeli WintCírk. 646; dial. zabíjat BartD. 1, 7 (zlin.), dobíjáł t. 2, 305 (val.), zabijali t. 1, 186 (též), že stě mne bijali Suš. 119.

-búzěti, k *buditi*. Praes. co nás wzbuzije k rytieřství Štít. ř. 125ᵇ. Part. kto by nás wzbúzal tamt. Nč. probouzím, -bouzeti, -bouzel atd.; dial. zbúzat, co zbúzáš BartD. 1, 297 (val.).

-cláněti v. *-sláněti*.

-činěti, k *činiti*. Praes. netolik sě dopustilého nekajem ale i viece przyczynyemy Štít. ř. 232ᵇ. Impt. nepřičínieyž ničehož Kladr. Přísl. 30, 6. Part. některde ujímaje a některde przyczynyege Štít. uč. 99ᵇ. Part. aby nemnoho pryſkyryce przicżinal LékB. 204ᵇ.

-dářěti, k *dařiti*. Praes. zářě jenž podarzye slunečnú nádějí Perw. 2 (pís. XIV stol.).

-dieleti, k *děliti*. Part. (sv. Prokop) co svýma rukama vydělal, toho ješče chudým udielal Hrad. 9ᵃ, chudým ščedřě udielal t. 16ᵇ. Nč. udílím, udíleti, udílel atd.

-dúšěti, k *dusiti*. Praes. ten neduh jest nebezpečen a zaduſſe člověka LékB. 188ᵇ, kašel mne zadouší Koll. Jg.

háněti, k *honiti*. Praes. othanyes modlitvu mú ŽKlem. 87, 15. Impt. zahaniey Ben. 3. Reg. 8, 37. Part. Hektor jako vzteklý haniege a tiekaje Troj. 128ᵃ a j. Nč. zaháním, -háněti, -háněl; dial. odháňám BartD. 1, 250 (zlin.), odháňáme t. 2, 10 (holeš.), odháňať t., rozháňaja t. 1, 346 (lhot.), oháňáł t. 172 (mor.-slc.), zháňali t. 32 (pomor.) atd.

-hášěti, k *hasiti*: uhášeti Us. Jg.

házěti, k *hoditi*. Praes. často sě nahazye Štít. uč. 7ᵇ. Part. sě przyhazalo Pass. 25, by sě hazieli t. 363. Nč. házím, házeti, házel atd. Dial. hazat BartD. 1, 7 (zlin.), házaja, házeja t. 2, 31 (holeš.), házał, házeł t., házali t. 1, 213 (val.) atd. V nářečích slc. *-dz-* m. *-z-*: hádzať slc., BartD. 1, 64 (val.). Jinde *-ď-* m. *-z-*: háděť BartD. 2, 208 (třeb.), t. 233 (kunšt.), t. 269 (jemn.), t. 1, 108 (záp.-mor.), part. háďél t. 2, 208 (třeb.); praes. pak je jako při *hoditi*: hádim, -iš pl. 3. hádijó t. Novotvary podle V. 2: praes. hážu, hážeš atd. pl. 3. hážú BartD. 1, 25 (zlin.) a 125 (val.), já ten chodníček kamením zahážu Suš. 361 a 290, hážeš t. 305, nadarmo hážeš prstenečkem t. 296, háže milá věncem t., hážú t. 474, impt. háž,

hážće BartD. 1, 40 (hroz.), nahaž jim (slepičkám) pšeničky Suš. 162, hádžem Hatt. slc. 133; doklad z doby starší: (já) háži Drach. 104. A kontaminací je pak i part. hážené m. házený BartD. 2, 187 (tišň.).

-hlézěti, -hlízeti, ke *hleděti*. Praes. hlýzým Rosa 212, nahlýzým t., (rodiče) přehlýzegi Beck. 3, 95, prohlýzegi t. 3, 492. Inf. wyhlijzeti Rosa 484. Part. přehljzege Beck. 2, 528. Part. aby vrchnost prohlýzela t. 2, 466. Subst. verb. ohlýzenj t. 1, 109. Taktéž v nář. zábřežském: praes. vohlízí se, part. vohlízel se BartD. 2, 130. Za náležité zde *-z-* vyvinulo se časem odchylné *-ž-*: -hlížeti, -hlížím atd. Us., dohližet BartD. 2, 204 (třeb.).

-hrážěti, k *hraditi*. Odchylkou *-ž-* m. *-z-*: zahrážeti Jg., vyhrážám si BartD. 1, 156 (val.), ohražať t. 240 (laš.).

-hromážděti, k *hromazditi*. Inf. ti jižto ſhromazdyety budú Pror. Isa. 62, 9. Part. ač by kto jiné ſhromazdal šlechetnosti, bez pokory ztratil by všecky Štít. ř. 147[b]. Srov. *hromazditi* v § 139.

-hrúžěti, k *hrúziti*: pohroužeti Jg.; dial. vyhružané boty BartD. 2, 415 (val., = vymočené a vyschlé).

-chážěti, k *choditi*. Praes. nebezpečenstvie przychazije Štít. ř. 19[b]. Impt. neſchaziey s tohoto hradu Pass. 27. Inf. obchaziety Pass. 276; wchazijety Štít. ř. 80[a]. Sup. v. § 155, b). Part. obchaziegie Pass. 54, nedochaziegicz t. 510, obchaziegycze t. 591. Part. aby newychazal Štít. uč. 124[b], (radost) przychazala t. 18[a], tělo vzcházalo Spor Výb. 1, 364, kak sú sě obchazieli Pass. 318, aby sě měščěné ſchaziely t. 46, aby przychazala pokušenie Štít. ř. 125[b] atd. Nč. -cházím, -cházeti, -cházel atd. Dial. tmy zachazagy, nové světlo wychaze Orl. 75[a], slunko vycházá BartD. 1, 81 (hran.), přicházať t. 2, 10 (holeš.). S *-ď-* m. *-z-*: vychádět, vychádím t. 2, 278 (dač.) a j., sluněčko zachádí Suš. 333.

chrleti, k *chrliti*. Part. kamením chrlege Ben. 2. Reg. 16, 13.

chyběti, k *chybiti*. Part. nč. chyběl atd. Us.; dial. chybało BartD. 1, 127 (laš.). Srov. pol. chybiać, praes. chybia es fehlt Linde s. v.

-jiččti v. *-žiččti*.

-jiežděti, jížděti, k *jězditi*. Nč. -jíždím, -jížděti, -jížděl. Dial. vyjíždžám BartD. 1, 79 (rožn.), vyjíždžat t. 15 (zlin.), když ze dvorka vyjíždžali Suš. 83, ježďat BartD. 1, 33 (pomor.), přijížďali t. 2, 151 (slavk.).

káčěti, ke *kotiti*. Nč. kácím, káceti, kácel atd. Dial. kácám, -áš pl. 3. -ajó, kácať, kácal, kácané BartD. 2, 30 (holeš.) a j., a kácim, -iš pl. 3. -ijó t. 2, 82 (olom.); kátět atd. t. 278 (třeb.).

-kájěti, ke *kojiti*: odkájeti, ukájeti atd. Jg.

káleti, ke *kaliti*, stsl. *kaljati* inquinare. Praes. lidé ústa kalegy Alb. 30[a]. Part. aby nezkalel své duše t. 6[a], by tebe bláto nezkalelo UmR. 313.

-kážěti, ke *kaziti*. Praes. przikazyete Modl. 21[b]. Impt. neprziekazyey Pass. 321. Inf. przikaziety t. 276. Part. aby neprziekazal t. 345, kdež nic neprzyekazalo DalC. 2, neprziekazieli Pass. 524. Nč. překážím, překážel atd.

kláčěti, ke *klátiti*: skláceti, zakláceti, překláceti Jg., příjm. *Klácel*.

klaněti, ke *kloniti*. Praes. všecko sě klanye Hod. 83[b]. Impt. neklanyey sě Ol. Ex. 34, 14, jemu se klanieyte Ben. 4. Reg. 17, 36. Part. klaniege sě NRada 434, klaniegijcze se Ben. Jos. 22, 17. Part. abych sě klanal tvým bohóm Jiř. Kap. 4, newzklanal non direxit ŽKlem. 100, 7. Nč. klaním se, klaněl se atd.; dial. kłaňám sa BartD. 1, 8 (zlin.).

klěčěti claudicare, z *klęk-*. Praes. (kóň) klecie Hug. 414, často manželky na cti klécejí Tkadl. 2, 83, (lidé) kleczegi na obě straně ChelčP. 10[b]. Inf. mrcha (kůň, nově okovaný) počne kleczyeti Hrad. 132[a], klíceti Reš. Jg. Part. aby kleciegie nezablúdil Koř. Žid. 12, 13. Part. ten plášť nebyl žádné paní vhod, jedno té, jež podlé cti neklécala, a každé té, ježto jest na cti klécala, ten plášť krátek a nevhod byl Tkadl. 1, 14. V češtině záp. zaniklo. Dial. novotv. podle V. 2.: kráva kléče BartD. 1, 221 (val.).

klíčěti, z *klik-*, stsl. *klicati*, *kliča* clamare. Part. podle V. 2: srdečným pláčem kliczucze UmR. 93.

-klúzěti, ke *kľuditi*. Nč. -klízím, uklízeti, uklízel atd.; dial. poklízat, poklúzat BartD. 1, 7 (zlin.), odpoklúzáł t. 168 (mor.-slc.); klidět t. 2, 225 (třeb.).

koláčěti vedle *kolátati*: ano se kolácij leccos na mysli RokycKlem. 133[b].

-končěti, ke *končiti*. Praes. já ſkonczyeyu Pass. 316, (oni) ſkonczieyu hladem ŽWittb. Deut. 24. Aor. v. v § 154. Part. zzconchzal jest ApŠ. 66, Natalia ſkonczala Pass. 482, jiní svatí ſkonczieli t. 480. Part. dokonchzaw tu mšiu ApŠ. 28, ſkonczaw svú modlitvu Hrad. 80[a], ſkoncziewſſy Pass. 203 a j. Subst. verb. O ſkonczyeny sv. Prokopa DalC. 66. Zaniklo.

kotáleti, *kutáleti*, *při-* atd. Jg.

-kráčěti, ke *krátiti*. Aor. života j'mu sě ukraczye Hrad. 143[a]. Zaniklo.

kráčěti, ke *kročiti*. Praes. ktož kraczije Štít. ř. 15[a]. Part. aby krokem kraczal t. 114[a]. Nč. kráčím, kráčeti, kráčel atd. Dial. kráčám BartD. 1, 8 (zlin.) a j., kráčať t. 79 (rožn.) a j. Novotv. podle V. 2: praes. kráču BartD. 1, 79 (rožn.).

krájěti, ke *krojiti*. Praes. kragies Hrad. 113[b] atd. Nč. krájím, krájeti, krájel atd. Dial. krájat BartD. 1, 15 (zlin.). Novotv. podle V. 2: praes. kráju, -eš pl. 3. krájú BartD. 1, 25 (zlin.), impt. ukraj, ukrajťe BartD. 1, 129 (laš.), a příklad tomu z doby starší v dial. AlchAnt.: zkrag jě tence 88[b] (tu jest i impt. chuow ſye 4[a], v. § 148). Toto dial. *kráju* atd. je na pohled podle vz. V. 4, a proto vyvinuly se podle téhož vzoru novotvary

další: inf. krát BartD. 1, 83 (hran.), krať, krać, kroć t. 130 (laš.), part. krał fem. krała a kroł fem. kroła t.

krápěti, ke *kropiti*: pokrápěti Us.; dial. pokrápá BartD. 1, 8 (zlin.).

kŕščěti, ke *krstiti*, stsl. *krъštati*. Impf. svatý Jan krſczieſſe Mat. 36. Zaniklo.

krúcěti, ke *krútiti*: rozkrouceti a j. Jg.; dial. krúcám (prádlo) BartD. 1, 156 (val.).

krváceti Us., z *krvot-*, srov. subst. krvůtka Jg.

kúleti, ke *kuliti*, Us. Dial. kólať BartD. 2, 10 (holeš.), chłapi kúlajú t. 1, 161 (mor.-slc.). Novotv. podle vz. V. 2: praes. kúlu, -eš atd., jabučko po zemi sa kúle BartNPís. 90 (hroz.).

-kúšěti, ke *-kusiti*. Praes. (já) pokuſſieyu Pass. 417, pokuſſyemy t. 321 atd. Part. pokuſſal ŽWittb. 16, 3, ohněm si nás ſkuſſal ŽKlem. tamt., z čeho by bratřie pokuſſal Pass. 416, často toho pokuſſieli t. 468, kdež jsú pokuſſiely mne otci vaši ŽWittb. 94, 9, ſkuſſieli sú boha ŽKlem. 77, 18. Jiné tvary ještě v. v § 135. Nč. po-koušim, -koušeti, -koušel atd.; dial. zkušat BartD. 1, 55 (dol.).

léćěti, z *lęk-*; stsl. *lęcati*, *lęčą* illaqueare. Praes. diábel oſijdla leeczije Štít. ř. 19[b], nepřietel leeczije osídla t. 20[b], vy (čerti) lecete pekelné muky Hod. 87[b], (diáblové) leczegy osídla Štít. uč. 107[b], licegij na nedvědy Háj. herb. 299[b], kteříž lécegj stavějí osídla Br. Jer. 5, 26, na toho v bráně lécegj t. Isa. 29, 31. Part. tisknúc prostnějšie od jich pravdy leczegycz jim chytré řeči Štít. uč. 79[a]. Part. tkaje pavúk sietky letzal Čtv. Rozb. 694, ze lstí ješto jsú nepřietelé leczely Štít. uč. 89[a]; dlúho na otce lecel Háj. 156[a]. Novotv. podle V. 2: praes. *léču*, kto osídlo jiným lechze AlxH. 7, 23. Sloveso *léceti* zaniká, na jeho místo vstupuje neporozuměním vzniklé *líčiti*: líčiti na ptáky atp. Us.

lúčěti, k *lučiti*. Inf. židé pochopichu kamenie chtiec na ň luczety Krist. 79[b]. Part. lučejie proti městóm sudlicemi iactans Hlah. Sir. 46, 3. Zaniklo.

mácěti, z *mak-*, makati. Praes. když jej (kámen) omaczieš Rhas. Jg., (řezník) dobytčátko zmaczye Hrad. 135[a], (řezník) bravy maczie t., lékař domace ſe kosti lebné Sal. 211. Inf. mnoho o božských věcech maceti RokycKl. 56[a]. Part. lékař macege na to nedomácí se ľbi Sal. 210. Part. sú ji (hustou tmu) rukama maczeli Alxp. 109. Part. pomaczaw jeho (Jakuba) vece Izák EvOl. 116[b]. Zaniklo.

máčěti, k *močiti*. Praes. jenž ſmaćíe HusPost. 107[b]. Part. slzami ſmačala jest nohy jeho BiblJ. γ Luk. 7, 47 atd. Nč. -máčím, -máčel atd. Dial. máčat BartD. 1, 25 (zlin.). Novotv. podle V. 2: praes. máču pl. 3. máčú t.

-mářěti, k *mořiti*. Praes. jenž umarzie hladem družčě Hrad. 98[a]; dial. zmářám, zmářało BartD. 1, 156.

miešěti, k *miesiti*. Impt. myeſſey Chir. 31[b]; s *-a-*: myeſſay t. 27[b], t. 124[a], t. 255[a]. Impf. miešiechъ miscebam Hlah. žalm. 101, 10. Aor. (voj Dariův) sěm hi tam sě mieſſie AlxBM. 2, 19. Inf. kto chtěl víno mijſſeti (t. vodou) Pref. 6, ſmiſſeti Comest. 185[a]. Part. ty vody ſmijſſege Háj. herb. 309[a]. Part. (židé) siemě své miſſeli Comest. 198[b]. Dial. míšať BartD. 1, 79 (val.), všecko by sa zmíšalo t. 339 (val.); novotv. podle V. 2: praes. míšu t. 79 (val.), míšu pl. 3. míšú t. 25 (zlin.).

mijěti, z *mi-* minouti. Praes. mygie člověk pertransit ŽWittb. 38, 7. Inf. lodie mygieti budú t. 103, 26. Part. míjějě, adj. věci mygyegyczye Modl. 47[b]. Dial. impt. mijaj BartD. 2, 341 (laš.) atd.

mizěti, z *mьg-*, stsl. *mizati*, *mizają* nutare. Praes. dým jenž zmyzye Alb. 78[a], člověk na životě mizye LékB. 176[a], ta voda zmyzye t. 205[b], nebesa zmizegj Br. Isa. 51, 6. Impt. mizěj, odchyl. zmiz Us. Aor. čert ihned zmyze Mart. 58[a]. Part. zmizal diábel Adam 200[a], člověk zmyzal ROlC. 275[b], nepokoj zmyzal jest LékB. 174[b], zmizala Kladr. 1. Reg. 2, 33, děťátko zmyzalo ROlC. 277[a]. Nč. praes. mizím pl. 3. mizejí, impt. odchyl. zmiz, part. mizel atd. Podobného významu a znění bylo stč. *misati*, o němž v. v § 172. Vlivem jeho měnilo se *mize-* v *miza-* a jest na př. praes. žíly často zmyzagy LékB. 179[b], impf. mizach tabescebam Hlah. žalm 118, 158, aor. (Kristus) zmijza od jich očí Comest. 248[a], zmiza Kladr. Judit 6, 21, subst. verb. znamenává sě zmyzanye na životě toho člověka LékB. 169[a], od zmyzanye všeho těla t. 172[b]. Srov. také *mzieti* zde doleji.

-mlúvěti, k *mluviti*. Part. (Eva) da Adamovi przymluwiegiczy ſe slovy radnými Comest. 11[b].

-mnážěti, ke *množiti*; zvykli sme práva rozmnazatt Perw. 13 (list. slez. XVI stol.).

-múcěti, k *mútiti*. Praes. co sě ſmuczyeſs Hod. 88[a], ande jiu (paní) neznámost ſmuczye AlxV. 1893. Impt. nic sě neſmuczeyte Štít. uč. 4[b]. Part. an ju zzmůczal JidDrk. 47, aby sebe neſmuczala ML. 1[b].

mýcěti, z *myk-*. Praes. sěm i tam se mycím oberro Reš. Jg., inf. sem i tam se myceti t., umýcet si oděv Us., subst. Acheron to jest mýcení Lucid. Jg. Příbuzné *mykati* praes. *myču* viz v tř. V. 2 § 175.

-mýšleti, k *mysliti*. Praes. (on) zamyſſlee sobě Pass. 368. Part. ež sem neobmyſſlal Štít. uč. 105[b], ktož by rozmyſſlal Štít. ř. 226[a], by przemyſſlely Štít. uč. 152[a]; by sě domyſſlel AlxB. 8, 17, bych co zamyſſlel t. 8, 17. Nč. -mýšlím, -mýšlel atd. Dial. co si vymýšláš Suš. 499, pl. 3. zmýšľajú o tebe BartD. 2, 429, nezmýšlaj si t. 1, 300 (mor.-slc.), zmýšlať t. 301 (též), nerozmejšlał t. 353 (kel.).

mzieti, k témuž *mъg-* jako *mizěti*, v. zde napřed. V dial.: mzí tam cosi = tlí BartD. 2, 344 (zábř.), zamzel mu kabát, trámy omzely = otlely t.

-nášěti, k *nositi*. Praes. jenž otnaſſie ŽKlem. 75, 13, všecko ſnaſſeme t. j. snášéme Alxp. 101. Part. sě wznaſſiegie Pass. 298, wznaſſiegycz t. 402 atd. Part. aby nepronaſſal t. 405, aby nepronaſſyeli t. 314 atd. Nč. -nᾱším, -nášel atd. Dial. odnášá BartD. 1, 239 (val.) a j., snášať t. 55 (dol.), roznášała t. 341 (zlin.), popřinošali t. 361 (frýd.).

-návěti, k *-noviti*, srov. stsl. *obnavljati* renovare. Praes. jehož nám David ponauie UmR. 172 (vydavatel mění to v „napovie", neprávem). Dial. odnávať = obnovovati BartD. 1, 239 (laš.).

-núcěti, k *nutiti* (nikoli z *nuk-*; *ponuknúti* váže se s dat.). Praes. (já) ponuciegi Pass. 416, všecko nás ponúcie k pláči NRada 1940 (rkp. A ponutie, B ponuczuge). Impt. ponuczey je exhortare Ol. 2. Reg. 11, 25. Impf. když (Absolon) ponuczieſſe cum cogeret t. 13, 25. Inf. počěchu mudrcě ponucziety Pass. 80, snadno ponuczety AlxV. 422, poče ponuceti hortatus est Hlah. Tob. 8, 4. Part. ponucziegie Pass. 557. Part. zlý duch ponuczal JiřDrk. 48, Marta sestru k službě ponuczala Pass. 378, aby ho s křížě ponucyeli Krist. 100[b]. Zaniklo.

oběcěti v. *věcěti*.

-pájěti, k *-pojiti*. Inf. račiž ny napagyety Modl. 35[a]. Sup. v. § 155, b). Part. (voda) jej napayala Kruml. 91[b], napagieli ſu mě octem ŽKlem. 68, 22. Part. žlučí a octem napagan Modl. 57[b], pitie jímž jsi napayan RDubr. 49[a]; napagyenemu Modl. 52[a]. Nč. napájím, napájel atd.; napájat BartD. 1. 166 (mor.-slc.).

-páleti, k *-poleti* ardere § 132. Inf. zapalety sú sě neuměli erubescere Pror. Jer. 8, 11.

-piecěti, *opiecěti*, k *opětiti*: oplať mu to, sice ti to bude pořád opíceti Us. Jg.

píjeti, k *píti*. Part. napigal sě vody Hrad. 5[a], by sě neopigal t. 134[a], (staří) sú malvazie pigeli VšehK. 275[b]; Machomet sě opygel Mand. 98[a], z kteréhož (koflíku) pigel sv. Václav Háj. 478[a]. Subst. verb. vzdržěti sě od pygyenye ŠtítVyš. 70[a]. Nč. -píjím, píjeti, píjel Us.; dial. upíjám BartD. 1, 79 (val.), popíjat t. 55 (dol.), nemožu ju (vodu) pijať Suš. 522.

-pláčěti, ku *platiti*. Impt. ani mně otplaczyey Modl. 38[b]. Inf. poplaczyety DalC. 26. Nč. -plácím, -plácel atd. Dial. spłácáte BartD. 2, 10 (holeš.), opłácať t.; vyplátět t. 278 (dač.) a j. — Jiné je *pláčěti* = plátati sarcire: (rúcho) zplaczane Pass. Klem. 253[b], v tom zplaczenem rúše Mart. 53[b], zdraví pláceti Jg.

-prášěti, ku *prositi*. Inf. kto bude mšě zaproſſyeti (omylem m. zaprášěti) PassKlem. 107[a]. Drží se dial.: odprášám BartD. 1, 8 (zlin.), t. 156. — Jiné ku *prášiti*: dial. oprášám t. 156.

právěti, ku *praviti*. Praes. proč zpriprawies Hrad. 41[b]. Impt. oprawyey svú přěslicu Mast. 384. Inf. przyprawyeti DalC. 26, oprawyety t. 27. Part. aby (ty) to znamenal a jiným také rozprawal t. j. rozprávial Hrad. 71[a], kdyby (dělník na vinnici) nechajě vína oprawal pléšky Štít. uč. 95[a], kak by rostlo obilé, kdyby buoh jeho dobrým počesím neoprawal t. 32[b], (Drahomiř) zemiu oprawala DalC. 27, kdy s' ty se tak připrawala ŠtítOp. 17, oni tak rozprawiely jak byli naučeni ML. 121[b]. Part. nižšie skrze vyššie má zpořiezeno a prawano býti Štít. uč. 67[a], dřéve jsú některá lékařstvie rozprawana ŠtítVyš. 28[b]. Subst. verb. w oprawanyu in directione ŽGloss. 118, 7. Nč. rozprávím, -věl atd. Dial. vyprávám BartD. 1, 8 (zlin.), vyprávał sa na jarmark t. 2, 416 (val.) a j., selka jednomu pacholkovi poprávjala (přilepšovala) a druhému nepoprávjala Kulda 2, 90.

-ptýleti, ku *-ptýliti*. Praes. rozptylém dispergam Kladr. Lev. 26, 33. Impt. rozptyley pyšné Ben. Job. 40, 6, rozptyleyte ſe Kladr. 1. Reg. 14, 34. Part. rozptylel t. Deut. 30, 1, rozptýlel Ben. Tob. 3, 4. Zaniklo.

púščěti, k *pustiti*. Praes. (já) otpuſczyegy Modl. 6[b], jáť tobě odpuſſtyem Štít. 34[b], otpuſczyeſſ Modl. 8[a], krčmář prziepuſczie smilstvo Hrad. 114[a], někteří odpuſſtyegy Štít. uč. 34[b]. Impt. nedopuſczìey Pass. 570, neopuſcziey mne ŽKlem. 70, 18, neopuſtiey mne t. 27, 22, puſcieyte Koř. Mat. 7, 6; s *-a-*: puſſtay sobě krev Chir. 258[b], puſſtayz sobě (vína) do hrdla t. 169[b], puſtayz jie (vody) sobě v oči t. 281[a], puſtayz t. 282[a]. Impf. opúščějiech, v. v § 26 č. 3. Inf. odpuſſtyety Štít. uč. 34[b]. Part. puſcziegycz Pass. 9, puſczieyucze mittentes ŽWittb. 77, 9, puſcziegiuce ŽKlem. tamt. Part. puſczal Hrad. 135[a], (bóh) jim pokrm na zemi ſpuſczal Krist. 20[a], ež jest dopuſſtyal toho Štít. ř. 221[a], aby nepripuſſtyala Štít. uč. 39[b], aby odpuſſtyely t. 34[b], nepuſczieli Pass. 585, upuſtieli t. 143. Part. aby (křesťanka k uvězněným) nebyla puſczana Pass. 480, střiebro prziepuſczano probatum ŽWittb. 11, 7. Nč. pouštím, pouštěl atd. Dial. púščať BartD. 1, 55 (dol.) atd.

púzěti, k *puditi*. Praes. málo sršňóv mnoho much zapuzye a jeden jastřáb mnoho vran wzpuzye DalC. 44. Impf. dva puziezſta deſiet tuſiczow fugarent ŽWittb. Deut. 30, p(u)zieſta ŽGloss. tamt. Part. dva puzala deſiet tyuſſiucz ŽKlem. tamt. Nč. po-pouzím, -pouzel atd.

-ráběti, k *robiti*: vyráběti Us., dial. vyrábám, zarábať BartD. 1, 156 a 295 (laš. a j.).

-rázěti, k *roditi*. Impt. viec sě na tobě ovoce nevraziey Krist. 77[b]; nikdy se z tebe ovoce nenarazai Koř. Mat. 21, 19. Part. nikda sě wieczſſy neurazal Pass. 281, lépe by bylo jemu, by sě byl nenarazal Hrad. 76[b], by

sě byl nenarazal Alb. 52[b], lépe by mi se bylo stalo, bych se byl nenarazal Štít. uč. 151[a]; když (Adlička) se jest narážěla Tkadl. 1, 14. Zaniklo.

-rážěti, k *raziti*. Part. plášč kříži wyrazany Pass. 399. Nč. vy-rážím, -rážen atd.; dial. vyrážám, vyrážať BartD. 1, 79 (rožn.) atd.

řúcěti, k *řútiti*. Praes. nebť sě na mě ryba rziczie Lit. Tob. 6, 3, (ryba) řícíe ſe na mě Kladr. tamt. Zaniklo.

-rúčěti, k *ručiti*. Praes. (já) bohu vás poruczyeyu Pass. 315, (já) porucziegiu ŽKlem. 30, 6, v tvoji rucě poruczijem mú duši Štít. ř. 164[b], (ktož) poruczye Alb. 18[a]. Part. porucziegie Pass. 557, porucziegycz t. 312, poruczieguсze Hrad. 8[b]. Part. poruczal Pass. 331, Alb. 18[b]. Nč. poroučím, -četi atd.; dial. poróčať BartD. 2, 10 (holeš.) atd.

rúšěti, k *rušiti*. Praes. (ti) ruſiegyu svá čsná lože Hrad. 118[a]. Impt. neruſſeyte pořadu Štít. uč. 26[b]. Inf. (čistoty) neruſſiety Hrad. 62[b]. Part. čělosti děvojstva neruſſegie Krist. 12[a]. Part. rúšal, dochované v příjm. *Roušal*. Dial. rušať se = hýbati se BartD. 1, 263 (laš.).

sázěti, k *saditi*. Part. pro-ň-ž svój život pozzazal ApŠ. 141, aby (požka) jiné ptáky poſazala Hrad. 99[a]. Part. (sv. Pavel) v žalář ſazan Pass. 302, v téj vinnici by naſazano bylo Štít. ř. 168[a] atd. Nč. sázím, sázel, sázen atd. Dial. sázat BartD. 1, 25 (zlin.), sázał t. 2, 31 (holeš.); sážené t. 187 (tišň.), t. 234 (kunšt.); sádět t. 2, 208 (třeb.), t. 278 (dač.), sáděnýj t. 274 (jemn.); podle V. 2: sážu, sážeš pl. 3. sážú BartD. 1, 25 (zlin.), t. 79 (val.), t. 264, sádžem Hatt. slc. 133.

scáti, ze *sьk-*, stsl. *sьcati* praes. *sьčą* mingere. Praes. a impt. jsou v tř. III. 2, v. § 132. Sem patří tvary *sca-*. Za *sc-* bývá ob. *chc-*. Přehláska, která by v některých z tvarů sem patřících býti měla, není nikde. Inf. *scáti* Us. Part. *scal*: pak-li by kto ſſczal krwy Chir. 236[b], scal Us. Srov. I. str. 102.

sláněti, *cláněti*, ke *sloniti*. Praes. (čstnostní) tvéj pravici sě ſlanyegy acclinantur Rúd. 18[b], jáz sě jím (bohem) ſlanyegi Marg. 171. Part. sv. Jan knězě zaſlanyel DalC. 34. Nč. zacláním, -ěti atd.

smřcěti, ke *smrtiti*. Part. (syny) zſmircieyucich ŽGloss. 78, 11 (ſmirtieyucich ŽWittb. tamt.). Zaniklo.

-spářěti, ke *spořiti* t. j. sporým činiti. Praes. sbožie ač sě prſiſparzie divitiae si affluant ŽKlem. 61, 11, tiem i odplaty nám viera przyſparzye Štít. uč. 27[b]. Part. Achilles je stíhá zabitých k zabitým přiſpařege Troj. 108[a], prziſparziegicz augens Ol. Ezech. 16, 31. Part. abyste rozkoší przyſparzyely Pror. Isa. 66, 11.

stavěti, ke *staviti*. Praes. jižto ſtawiegiu ŽKlem. 126, 1. Part. ſtawiegiuce t. 117, 22. Part. podlé ňeho biechu vítězi ſtawany (m. stavěni, rým: strany) AlxV. 1456, biechu kamenny wſtupny pro bláto wſtawany Otc. 477[b]. Nč. stavím, stavěti, stavěl, stavěn atd.; dial. stavám BartD. 1, 25 (zlin.), stavaj t. 7 (též), stavat t., staval t. 169 (vál.), stavjanje t. 42 (hroz.).

střieleti, ke *střěliti*. Praes. (oni) uſtrzieleyu jej ŽWittb. 63, 6. Part. aby ſtrzieleli t. 10, 3. Nč. střílím, střílel atd. Dial. střílám Bart. 1, 25 (zlin.), střílat t. 2, 159 (brn.) a j., střílál t. 79 (rožn.), ze sta ručnic vystřílali Suš. 83; doklad z doby starší: ſtrzelati aby nesměl Perw. 14 (list. slez. XVI stol.). Novotv. podle V. 2: střílu, střileš atd. BartD. 1, 79 (rožn.).

-stúzěti, ke *studiti*: ostouzeti atd. Us.

svářěti sě, ke *svařiti sě*: co sě ſwarzeſs se mnú Hod. 84[b].

táčěti, k *točiti*. Part. tacžel sem sě po moři Troj. 225[a]. Nč. o-táčím, -táčel atd.; dial. oves sa táčá BartD. 1, 307 (val.), stáčat t. 156.

-tápěti k *topiti* calefacere: zatápěti atd.; a *topiti* immergere: potápěti atd.

-trácěti, k *tratiti*. Part. by neztraczal Štít. ř. 220[a], vtraczala t. 74[a], vtraczalo t. Nč. z-trácím, -trácel atd. Dial. utrácá BartD. 2, 4 (napaj.), utrácat t. 1, 55 (dol.), vytrácali sa t. 346 (lhot.); utrátím, utrátět t. 2 278 (dač.).

-třpčěti, k *-trpčiti*. Part. svatého obtirpcziely exacerbaverunt ŽWittb, 77, 41, pokúšěli i otirpcziely jsú boha t. 77, 56, odtrpczely (sic) ŽPod. tamt. Zaniklo.

trúcěti, ke *trútiti*. Part. rukama o dřvi truczege Lit. 1. Reg. 21, 13. Zaniklo.

-túleti, k *tuliti*. Part. (Ježíš dítky) přitulege Kladr. Mark. 10, 16.

-tvářěti, ke *tvořiti*: vytvářeti atd. Us.

-tvřzěti, ke *tvrditi*. Part. komóň svú podkovú čěst potwirzal AlxH. 1 34, potwrzal AlxV. 1203. Zaniklo.

-účěti, k *učiti*: učíte se tomu čemu byste se měli odnaúčeti Jel. Jg. Dial. praes. poúčám BartD. 1, 156, podúčať sa t. 251.

-úzěti, *obúzěti*, k *obuditi* = osočiti, nařknouti. Praes. kto koho obuzye, zlodějem Rožmb. 227, že jeho obauzjme KolT. 162[a] (1626), nepřátelé nás obauzejí Akta z r. 1547 Jg. Impt. nepomlouvej a neobouzej jiných Pr. Jg. Inf. utrhavými slovy obauzeti Cyr. Jg., když (žalovaný) konšely zobouzeti směl WintObr. 2, 684 (ok. r. 1600), obouzeti koho Us. Jg. Part. vězte že jest zle žaloval, súsěda lstivě obuzal Hrad. 117[b], kteříž židy nepravými zprávami při dvoře obauzeli Plác. Jg. Zaniká.

-váděti v. *-vázěti*.

váleti, k *váliti*. Praes. padesát koláčiev z toho (těsta) nawales Hrad. 137[a], anjelík jenž v blati ze vale Příp. svatojirsk. Part. nádobie sě rozwalelo Otc. 186[a]. Nč. válím, válel atd. Dial. válat BartD. 1, 25 (zlin.),

húsata se válajú t. 325 (val.), pováłał t. 178 (val.); novotv. podle V. 2 praes. sg. 1. válu pl. 3. válú t. 25 (zlin.).

-váněti, k *voněti*: zaváněti atd. Us.

-vářěti, k *vařiti*: zavářeti atd. Us., dial. vyvářať, vyvářám BartD. 1, 79 (rožn.), zvářaní t. 328 (val.).

-vářěti, *otvářěti*, k *otvořiti*. Praes. jenž duchovnie věci otwarzye, tělesné zakrývá Alb. 86^b. Zaniklo.

-vázěti, k *vaditi*. Praes. mně týž věci nic nezavázejí ŽerKat. 61. Part. aby to jinejm nezavázelo t. 296. Zaniklo.

-vázěti, k *voditi*. Praes. v starém suchém člověku nesnadně sě zawazie natrápenie nemoci LékB. 210^a. Inf. provázeti atd. Us. Odchyl. -váděti: zaváděti, prováděti a j. Us., s významem jiným než jest ve -vázeti.

-vážěti, k *voziti*: svážeti atd. Us. Dial. svážat BartD. 1, 7 (zlin.), svážajou t. 92 (kel.), svážali t. 2, 10 (holeš.) atd.

věčěti, stsl. *věštati* loqui, ze subst. *viece* stsl. *věšte* consilium Mikl. 2, 455. Za *věčě-* bývá předčasným klesáním jotace *vecě-* a *vece-*; o tom v. I. str. 200. Má tvary jen t. zv. infinitivní. — Aor. *věcěch*, *vecěch*, *vecech* atd.: sg. 1. weczech Kruml. 482^a, Comest. 258^b, vecech jemu Nikod. 52^b; sg. 3. kněz vieczie DalH. 41, Boleslav viecze t. 30, dci vecie t. 42, kněz Oldřich vecze t. 40; (Šárka) weczye DalC. 13, kněz wecze t. 76 a j.; weczie ait (perf., v bibli Br. řekl) ŽWittb. Deut. 20; když bóh weczye: Adame, co s' učinil? Adam weczye: Eva mě připravila! Eva weczye: had mě přělstil Alb. 91^a, tu jemu jedna wecye Krist. 96^a; wiece Pilat ait, ἔφη Koř. Mat. 27, 65; wecze ApD. b, PilD., Jid. 109, svD. 32; du. 3. (dva pústenníky) wecyeſta Pass. 284, ona nevinná wecyeſta t. 354, ta dva anděly weciesta Krist. 108^a, weczeſſta Bel. 190^b; pl. 3. mistři weciechu Pass. 310, wecziechu Hrad. 89^b, ML. 76^a, weciechu BiblB. Mark. 8, 5, weczechu Ans. 3, ChelčP. 88^b, Bel. 155 a j. — Part. což sme vám wzuiecieli constituimus Ol. 1. Mach. 13, 38. — Part. odweczeno jemu bude EvOl. 152^b. — Zaniklo a zbyl jen archaismus *vece* dixit v dikci biblické a odtud i jinam přejímaný, na př. wece kocour Květy 1834, 80 (v bajce novodělané), (čížek) odwece t. 81 (též), odwece stařeček t. 89. Archaismu tomu nerozumí se a béře se jednak za plur. dixerunt: weczie i lidé dělní Brig. 78^a, psi srozumėvše se i wece Hád. 34^a, vlci opravivše se i wece t., k nížto wece sestry jiné t. 41^b; dílem za praes. dicit: vece mu pán prý = dí mu pán Blah. 176, wece prý = er sagt Nejedlý Gr. 279, vece Herodotos Prášek Kambyses 4. — Ze složenin slovesa tohoto třeba vytknouti zvláště *oběčěti* stsl. *oběštati* polliceri: aor. (švec) obieczye Hrad. 115^b, (židé) obiecziechu t. 74^b, part. jakož jest obieczal promisit Ol. Deut. 10, 9, part. čistota má bohu obyeczana ML. 42^b, adj. v téj rozkoši obieczaney ApŠ. 16, obyeczanym hlaholem Hod. 22^b

a 23^b; drží se dial. u významu = věnovati: inf. obecať slc., obecat BartD. 2, 350 (mor.-slc.), oběcet t. (jev.), praes. hať oběcim, moc na děti oběci t. (jev.), part. obraz na Častochov oběcaný Suš. 41, co mi pánbůh zaoběcal to mně něnmině t. 280.

večeřěti, ze subst. *večeřa*. Aor. odweczerziechu Pass. 365, prvé než doweczerziechu ML. 97^a. Inf. weczerziety počěchu Krist. 89^a. Sup. vejdu k ňemu weczerzat Alb. 28^a. Part. když bieše weczeral Pass. 386, Jan jest s tobú weczerzal Hrad. 55^b a j. Part. weczerzaw Krist. 95^a, ML. 109^b, král spal neweczerzaw Pror. Dan. 6, 18, newečeřaw Kladr. tamt. Nč. večeřím, večeřel, -ev atd. Us.; dial. večeřám, -áš pl. 3. večeřajó BartD. 2, 54 (přer.) a j., večeřat t. 2, 145 (slavk.) atd.

-veličěti, k *veličiti*. Praes. jáť se neſweliczіegy Pass. 299, ješto sě ſweliczies tamt., jazyk wzwelyczie ŽWittb. 11, 5. Inf. (Šimon) počě sě ſweliczieti pyšnú řěč mluvě Pass. 296. Part. ſwelicziegycz t. 104. Part. jenžto sě ſweliczal Krist. 107^a, bych sě ſwelyczal Štít. ř. 154^b; bych sě ſweliczіel Pass. 486. Zaniklo.

věšěti, k *visěti*. Inf. vieſſiety Pass. 425. Part. wyeſſyegycz t. 482. Part. kvietím obwieſſan t. 87. Nč. věším, věšeti, věšel, věšen atd.; impt. věš, nevěš Us., odchylkou m. věšej a vlivem *věsiti* impt. *věs*. Dial. věšám BartD. 1, 79 (rožn.), věšat t. 2, 99 (vyšk.), věšal, věšali t. 351 (hodslav.), nevěšejte mne Suš. 91. — Jako je místy impt. *věš* podle *věsiti* - *věs*, tak vyvinulo se jinde *věšiti* m. věsiti: věšit, věšíl BartD. 2, 159 (brn.). A naopak vzniklo k *viseti* nové iterativum dial. *vísati*, s kmenovou souhláskou nezměněnou: haluze ovísajú t. 308 (val.).

-vijěti, k *vi-*, *víti*. Part. proč sem pouigan Ol. Job. 3, 12, powígan Kladr. t. Nč. povíjím part. povíjen atd.; dial. proč se nerozvíjáš Suš. 221, dovíjá t. 22, jak sem já víjala t.

vláčěti, ke *vlačiti*. Inf. ani rúcha na sě zwlaczeti Comest. 86^a. Nč. vláčím, vláčel atd. Us.

voněti, ze subst. *voňa* č. *vůně*, srov. Mikl. II, 455. Praes. newonyegiu non odorabunt ŽKlem. 103, 6 (14), newonyegy ŽPod. tamt. Impt. powoniey k oběti Comest. 138^a; s *-a-*: wonay k tomu (koření) Chir. 262^b, wonay t. 294^b. Part. adj. balšám wonyegiczi Ol. Sir. 24, 20. Part. kterak jest wonyal Kruml. 412^b, wonial LékB. 208^b. Part. buď obět powoniena Comest. 138^a. Nč. voním, voněl atd., impt. odchyl.: voň, přivoň si, přivoňte si Us.; dial. voňat BartD. 1, 557 (mor.-slc.), cérky voňajú t., impt. ovoňaj i ovoň t. 26 (zlin.) atd.

vracěti, k *vrátiti*. Inf. wywraczyety Štít. ř. 193^a. Part. Ježíš měnníkové stoly zprziewraczal Krist. 76^b, zprzewraczal jich stoly Štít. ř. 212^a, v niejž (zemi) si sě obraczal versatus es Ol. Gen. 21, 23, by (vy) toho neobraczyely Štít. ř. 188^a. Part. obraczan Pass. 110. Nč. vracím, obracím, -el

atd. Us. Dial. vracať BartD. 2, 10 (holeš.), vracáł sa t. 1, 348 (rožn.), obrazy se obracaly Suš. 4; převratět BartD. 2, 208 (třeb.).

-zváněti ke *zvoniti*: vyzváním, vyzváněl atd. Us., dial. vyzvaňaš BartD. 2, 418 (laš.).

-žíčěti, požíčěti, ku *požičiti.* O původu z *požitčiti*, subst. *požitek*, a dále o změnách hláskových v *póžč-*, *pojč-*, *pojíč-*, *půjč-*, *puč-* viz v I. str. 394 a 516, 539. — Praes. ten ješto pozyczye t. j. požíčie foenerator Pror. Isa. 14, 2, kak sě sbožným dušiem duch svatý poziczie Krist. 102[a], slituje se a požičie Hlah. žalm 35, 26, jenž poyczye t. j. pójčie commodat ŽWittb. 111, 15, mnozí nêpožičieji Hlah. Sir. 29, 10, když pro lichvu lidé pogyczegy Štít. uč. 142[b]. Impt. poičei Hlah. Sir. 29, 2. Part. nepozyczal sem non feneravi Pror. Jer. 15, 9, nepoyčal sem Kladr. tamt. Part. nádoba nemá poyczana býti Hug. 9. Nč. dial.: inf. požèčať BartD. 2, 43 (kojet.), požčat t. 1, 11 (zlin.), pojičať, pojčať t. 108 (laš.), praes. požčom, -aš t. 2, 344 (laš.), impt. požčaj mi šátečka Suš. 130, part. vypožčali si BartD. 1, 166 (val.) a j.

Iterativa tvoří se ve slovanštině stále a nově, a tudy vyskytují se také v č. nářečích východních iterativa sem patřící, na území západním a v jazyku starším neznámá. Na př. mor. *-něti* k *-núti* tř. II: zahýňám, vymíňám, vyhřňám atp. k *hynúti* atd. BartD. 1, 155; — *-dřžeti* k *držeti* tř. III: zadřžám tamt.; — *blížeti* ku *blížiti* tř. IV, praes. ublížám BartD. 1, 156; *-cízeti* k *cíditi*, inf. vycízat t. 1, 287 (val.); *-dájeti* k *dojiti*: nadájám t. 1, 8 (zlin.), udájet t. 2, 146 (zábř.); *-dráběti* ke *drobiti*; předrábám t. 1, 8 (zlin.); *-drážeti* ke *dražiti*: dobytek podrážá t. 1, 156; *-hlášeti* ke *hlásiti*: ohlášám tamt.; *-hnájeti* ke *hnojiti*: vyhnájám tamt.; *-hrážeti* ke *hroziti*: vyhrážám tamt.; *-kŕčeti* ke *krčiti*: skŕčám sa tamt.; *-lážeti* k *laziti* a dial. *loziti* (srov. I. str. 87): rozlážám sa, odlážám tamt.; *mřížděti* ke **mřežditi* stč. *břěžditi sě* lucescere: až se bude mříždět t. 2, 343 (zábř.); *-pátřeti* ku *patřiti*: kdy mě zaopatřali t. 1, 156 (laš.); *-prášěti* ku *prášiti*, v. nahoře; *ráněti* k *raniti*: ráňať ovoce = srážeti (se stromu) BartD. 1, 259, a také podle V. 2. pl. 3. ráňú t. 314 (val.); *stáčěti* ke *stačiti*: jak stáčá t. 156; *-strájeti* ke *strojiti*: odstrájám t. 1, 8 (zlin.) a 156; *-strášěti* ke *strašiti*: odstrášám t. 1, 8 (zlin.) a 156; *tláčeti* ke *tlačiti*: tláčám t. 1, 156; *-vířeti* k *věřiti*: nedovířat (nedůvěřovati) t. 1, 91 (stjick.), dovířám t. 156; *vrceti* k *vrtěti*: navrcana muka t. 1, 127 (laš.); podle slc., ze slovníku Bernolákova, uvodí Jg. také: *-hlázeti* při vy-hladiti, *-chlázeti* při vy-chladiti, *kášeti* při s-kositi, *-krouceti* při roz-kroutiti, *mlázeti* při mladiti, *rouceti* při routiti, hroutiti, *-sáceti* při u-sotiti, *šíjeti* při šíti a j.

2. vzor *tesati, tešu.*

157. Sem patří slovesa třídy páté, jejichžto kmen praesentní i infinitivní se zakládají na společném kmenu základním zakončeném souhláskou, na př. *tes-*, *rъpъt-*; z toho utvořen jest kmen infinitivní příponou *-a*: *tes-a-*, *rъpъt-a-* č. *rept-a-*, a kmen praesentní příponou *-je (-jo)*: *teše-* z *tes-je-*, stsl. *rъpъšte-* č. *repce-* ze *rъpъt-je-* [= Lesk. III. 1. B. 6)].

Tvary slovesa vzorového jsou:

praesens indik.:

sg. 1. *tešu, -i*	du. 1. *teševě-, -va*	pl. 1. *tešem, -me, -my*
2. *tešeš*	2. *tešeta*	2. *tešete*
3. *teše*	3. *tešeta*	3. *tešú, -í*;

novotv. podle V. 1[a]: *tesám, -áš* atd.;

imperativ:

sg. 1. —	du. 1. *žebřěvě, tešvě, -va*	pl. 1. *žebřěm, tešme, -my*
2. 3. *těši*	2. 3. *žebřěta, tešta,*	2. 3. *žebřěte, tešte*;

novotvar podle V. 1[a]: *tesaj* atd.;

imperfektum:

sg. 1. *tesách*	du. 1. *tesáchově, -va*	pl. 1. *tesáchom, -me, -my*
2. *tesáše*	2. *tesášta, -sta*	2. *tesášte, -ste*
3. *tesáše*	3. *tesášta, -sta*	3. *tesáchu*;

aorist:

sg. 1. *tesach*	du. 1. *tesachově, -va*	pl. 1. *tesachom, -me, -my*
2. *tesa*	2. *tesasta, -šta*	2. *tesaste, -šte*
3. *tesa*	3. *tesasta, -šta*	3. *tesachu*;

tvary jmenné:

inf. *tesati*; sup. *tesat*;
participium
-*nt*: *tešě* ze staršího -*ša*, *tešúc*-, -*íc*-;
novotv. podle V. 1ª: *tesaje*, *tesajíc*-;
-*mъ*: —;
-*lъ*: *tesal*, -*a* atd.;
-*ъs*: *tesav*, -*vši*, -*vše*;
-*nъ*: *tesán*, -*a* atd.;
subst. verb. *tesánie*.

K tvarům jednotlivým.

158. Praesens. Sing. 1. *tešu*, -*iu*, -*i*, psl. *tešą*. Na př. (já) vem kazyu DalC. 7, teši Us. spis. Analogií podle ved*u* atd. opět -*u*: tešu Us. spis. (vedle -i) a ob.; dial. -*o*, -*em* atd. jako v § 54. — Sing. 2. *tešeš*, psl. *tešešь*. — Sing. 3. *teše*, psl. *tešetь*. — Du. 1. *teševě*, -*va*, stsl. *teševě* (-*va*), zde nedoloženo. — Du. 2. 3. *tešeta*, stsl. 2. -*ta*, 3. -*te*, též. — Plur. 1. *tešem*, -*me*, -*my*, psl. *tešemъ*, -*me*, -*my*; dial. -*mè* atd. jako v § 54. — Plur. 2. *tešete*, psl. *tešete*: dial. -*ťe* atd. jako v § 54. — Plur. 3. *tešú*, -*iú*, -*í*, psl. *tešątь*: všicki pyſſuv Pror. 92ᵇ, a'ni kazyu Pass. 407, pijſſij a ſſelij listy mezi sebú Štít. ř. 95ᵇ, (děti) ſſepczij Štít. uč. 108ᵇ, ústa která lzý t. 61ᵇ, bohové wiklij se Alxp. 22 atd.; analogií podle ved*ú* atd. také -*ú* atd.: co semen ptáci wyzobu Troj. 54ª, pjſſau kronikáři Seel. 237, ruce se wážau t. 296, tešou Us.; dial. -*ó*, -*um* atd. jako v § 54.

Slabika kořenná bývá v některých tvarech starých dlouhá, proti krátké tvarův jiných; o tom viz doleji při slovesích jednotlivých.

Novotvary podle V. 1ª *tesám*, -*áš* atd.; na př. země sě hyba Hug. 373, vzmisa tabescet Hlah. žalm. 111, 10, že wrtrate Ol. Num. 16, 11, pl. 3. již sě hibagiu ŽKlem. Puer. 79, jenž sebú nehibagi Hug. 277, žáci tázagi se ho Beck. 1, 303 atd., tesám, tesáš atd. Us. (vedle tešu, -eš). — Dial. vyskytuje se také novotv. -*ím*, -*íš* atd.: to kura pekne krákoří Koll. Zpiev. 2, 50, kóň rží Dobš. Poh. 3, 83, Duš. Věstn. 1890, 26, vrána kváčí někdo kráčí Erb. Pís. 77 (z klat., odchylkou pro rým).

159. Imperativ. Sing. 2. 3. *teši*, *teš*, z psl. *teši*; na př. (ty) prſikazi AlxBM. 3, 8, treſkci ŽKlem. 37, 2, paſſy sě mečem accingere ŽWittb. 44, 4, newrtrzi Ol. Ekkl. 10, 20, wyteſs dvě dště t. Ex. 34, 1, otiez interroga ŽWittb. Deut. 7, otiez skota Štít. ř. 246ª. — Du. 1 *žebřěvě*, -*va*, zde nedoloženo; *tešvě*, -*va*: placzwyez oba Modl. 16; 2. 3. *žebřěta*, zde nedoloženo; *tešta*: wzplaczta oči Vít. 20ᵇ. — Plur. 1. *žebřěm*, *tešěm*, *tešme*, -*my*: placziem ploremus ŽWittb. 94ᵇ 6, ſlepcziemy jej t. 34, 25, tešme Us.; dial. -*mè* atp., jako v praes. indik. — Plur. 2. 3. *žebřěte*, *tešte*: zebrziete a vyvrženi buďte ŽKlem. 91ᵇ, treſkciete Koř. 1. Thess. 5, 14, veselte sě a rzehczete a Pror. 79ᵇ, tleſczte rukama plaudite ŽWittb. 46, 2, czeſte t. j. češte DalC. 4, tešte Us.; za -*te* je dial. -*ťe* atd., jako v praes. indik. — Kořenná slabika bývá krátká, proti dlouhé tvarů jiných, srov. § 19 č. 9; na př. kázati-kážu-*kaž*, pláču-*plač*, otázati-*otaž* stč. *otěž*, ale otijez Štít. ř. 246ª atd.

Novotvary podle V. 1ª *tesaj* atd.: na př. nehybay mne ŽWittb. 35, 12, napiſay Trist. 145, nehibaite mnú ŽKlem. 35, 12, kolebayte sě Pror. Isa. 29, 4, neſtyſkayte sobě ML. 61ᵇ atd., tesej, tesejte Us. (vedle teš, tešte).

160. Imperfektum *tesách* atd., proti stsl. *tešaachъ* atd., v. § 26 č. 1, b). Na př. oraſſe muž veliký DalC. 5, (Soběslav Němce) k sobě přivésti kazaſſe a nos jemu urzyezaſſe t. 67, mazaſſe Pass. 334, Judáš wrtraſſe Krist. 75ª, żehraſſe zástup Štít. ř. 115ª, pacholíčky (du. nom.) žalostně plakásta DalJ. 56, wrtrachu susurrabant ŽKlem. 40, 7 atd. — O novotvaru *sopciech*, dým z nich (býkův) ſopcieſſe Troj. 26ᵇ, v. § 26 č. 1, 6).

161. Aorist *tesach* atd., psl. *tesachъ* atd. Na př. otázach jie ŠtítV. 29, ptáček na zemi sě svaliv i zmyſa Pass. 314, (Marcellus) sv. Petru sě przikaza t. 297, (dva učedlníky) sv. Petru sě przikazaſta t. 289, sv. Petru sě przikazachom t., rytieři na něm toho potazachu Kat. 146 atd.

162. Tvary jmenné.

a) Infinitiv *tesati* atd., psl. *tesati*. Na př. miſſati tabescere ŽKlem. 104ª atd., tesati Us. Místo -*ti* bývá -*t* a dial. -*ť*, -*ci* atd., jako v. § 58 a). — Inf. dvouslabičný je dlouhý -*áti*: psáti, lháti atp., vedle trojslab. napsati, vy-lhati atd., a ovšem také psát, lhát atp. proti na-psat, vy-lhat atd., srov. § 31 č. 5; dial. odchylka: poslát chodHan. 29, t. 234, nehumím to vypsát t. 236, vlivem příslušných tvarů jednoduchých a dlouhých.

b) Supinum *tesat*, psl. *tesatъ*. Na př. tělo, jehož mazat přišla Hrad. 41ª, ona k rovu jde plakat Krist. 73ᵇ, (Abraham) přišel plakat Tkadl. 2, 22, (apoštolové) sú sě rozešli kázat ŠtítV. 184, šel pyſat CisMus. Rozb. 188, šel orat t. 187 atd.

c) Participium -*nt*: *tešě*, ze staršího *teša*, a *tešúc*-, -*iúc*, -*íc*-, z psl. *tešę* a *tešątj*-. Na př. viesie cěpy Jid. 102, tyezye sě Pass. 303, tebe tiezuczy Hrad. 44ᵇ, (žena) byla jako ze sna wzdýſſiuczi Jid. 160, vieru

kazucze Kat. 112, sě potyezyucze AlxV. 2137, lzijcz na tě Štít. uč. 45^b, wzdyſſijcz a ſtonijcz Štít. ř. 70^a, pleeſſijcz nohami t. 37^a, abychom trpěli newrtrzijcz t. 148^b atd., teše, tešíc- Us.; dial. píša, ořa BartD. 1, 26 (zlin.) a j., tešúc slc. — Novotv. *tesaje, -íc*: wzdychagie Hrad. 22^b, dychagycze Modl. 31^a, hybagicz Ol. Jud. 13, 6, hlodagicze Comest. 83^b, nekolebagicze ſe Chelč. 175^b atd., tesaje, -íc. Us. — O novotvarých adjektivech *-ijící*, plačijící, treskcijící atp., v. § 35 č. 12.

d) Participium *-mъ*, v č. nedoloženo.

e) Participium *-lъ*: *tesal, -a* atd., psl. *tesalъ, -a* atd., jako při vz. V. 1^a v § 147, e).

f) Participium *-ъs*: *tesav, -vši, -vše*, psl. *tesavъ* atd., jako při vz. V. 1^a v § 147, f).

g) Participium *-nъ*: *tesán, -ána* atd., psl. *tesanъ, -a* atd., na př. kupaan Pass. 31, pſaan Pror. 65^b atd., jako při vz. V. 1^a v § 147, g).

h) Substantivum verbale *tesánie, -í*, z *-anьje*, jako při vz. V. 1^a v § 147, h). O kvantitě slabiky předposlední v. § 45.

Slovesa jednotlivá tohoto vzoru.

163. V praes., impt. a part. *-nt* (v stsl. také v impf.) spojuje se souhláska kmene základního se souhláskou *j-* přípony praesentní a vzniká:

-b̌-, -p̌-, -m̌- z *-bj-, -pj-, -mj-*;
-ř-, -ľ-, -ň- z *-rj-, -lj-, -nj-*;
-ž-, -š- ze *-zj-, -sj-*;
-ž-, -š-, -č- z *-gj-, -chj-, -kj-*;
-z-, -c- z *-dj-, -tj-*.

A podle této souhlásky dělíme slovesa sem patřící zde dále v několik skupin.

Tvary ostatní hláskové změny právě vytčené nemají, a jsou jako ve vz. V. 1^a: aor. *tesach*, impf. *tesách*, inf. *tesati*, part. *tesal*, *tesán*, *tesav*, jako *dělach*, *dělách*, *dělati*, *dělal*, *dělán*, *dělav*. Odtud pak vychází podnět, aby také místo náležitých tvarů praesentních byly novotvary podle V. 1^a, a jest pak praes. *tesám*, impt. *tesej* atd.; novotvary tyto zmáhají se časem víc a více, zvláště v češtině západní, pronikají ve všech skupinách sloves těchto a mnohdy vytlačily tvary náležité docela, na př. říká se ještě *plakati-pláči* ob. *pláču*, ale nikoli již *pyči* n. *pyču*, nýbrž jen *pykám*.

V §§ následujících jde tedy jen o praes., impt. a part. *-nt*, po případě o jejich novotvary; jenom někdy je potřebí výkladů a dokladů také pro tvary jiné.

164. Inf. *-bati*, praes. *-b̌u* atd.

Na př. *hýbati*, stsl. *gybati*. Praes. *hýb̌u, -iu, -i* atd., stsl. *gyblją* atd.: čsož sě hibe ŽWittb. Puer. 79, jím se hýbem ChelčP. 242^a, ani (hadové mědění) sě jako živí hibí t. j. hýbí Pass. 293, ti sěm i tam sebú hiby Hug. 277, jižto sě nehybij Ol. Bar. 6, 41, živočichóm ješto ſe hýbí na zemi Kladr. Gen. 1, 28, moci světské ſie hybii Hilar. 15^b, hybij ſe a trzeſú ſe Ben. 3. Esdr. 4, 36, drahé perly myslí hýbí Jel. Jg., vida je ani se nehaybý Háj. 52^b, zubové se cheybi (sic) Lún. ort. 1586; zrušením přehlásky sg. 1. hýbu, pl. 3. hýbou Us.; novotv. podle V. 1^a: země sě hyba Hug. 373, ješto se hyba Ol. Lev. 11, 44, jenž sě od větru hiba Koř. Jak. 1, 6, již ſie hibagiu ŽKlem. Puer. 79, jež hybagy sě Hod. 7^a, ti jenž sebú nehibagi Hug. 277 atd., hýbám, -áš atd. Us. — Impt. *hybi, hyb*, zde nedoloženo; novotv.: nehybay mne ŽWittb. 35, 12, nehibaite mnú ŽKlem. tamt., nehýbey sebú Jel. Jg., hýbej atd. Us. — Part. *hýbě*: (lidé mocní) činie nepokoj veliký na světě hybijcz světem jako vietr mořem Štít. ř. 142^a; novotv.: rty jedva hybagicz Ol. Jud. 13, 6, hýbaje, hýbajíc- Us.

Podobně

dlabati: (tesař) dlabe Ol. Sap. 13, 13, Lit. tamt., dlabê Hlah. tamt.; dlabu, -eš atd. Us.; novotv. praes. dlabám, impt. dlabej, part. dlabaje Us. — *dlabati* je z *dolb-*, z koř. *delb-*; z tohoto, oslabeného v *dьlb-*, je stsl. *dlъbsti* praes. *dlъbą* a č. *dlub-* v *dlubati* praes. *dlubu* Us.; *dlub-* a *dlab-* jsou duplikáty významu nyní stejného, ale stupně rozdílného.

drbati: já se drbi Blázn. 131^b, nedrb Kom. Jg., drbu, -eš atd. Us.; podle V. 1^a: praes. (nemocný) ty strupy drba LékB. 202^b, drbám, impt. drbej, part. drbaje Us.

hrabati: (sladovník) hrabe neusada Hrad. 133^b, muž ſhrabe popel Ol. Num. 19, 1, (Řěkové) sě vždy ke zdi hrabyu AlxVíd. 2048, sě hraby AlxV. tamt., že s ňeho seno shrabí WintObr. 2, 42 (r. 1620), hrabu, -eš atd., impt. shrab to Us.; impt. shrabej to, part. hrabaje Us.; dial. *hřebati*: kura hřebe = hrabe BartD. 1, 216; *hřebati* = domlouvati, kárati koho BartD. tamt. (val.): auředníci nám hřebau Kom. Jg.

klobati, *klubati*, z *klvati* praes. *kľuju*: pelikán nosem se v prsi klube Vel. Jg., ptáci se klubou Us.; se klubají Us. Jg. U Jg. též *klabati* = klubati, praes. klabi, bez dokladu.

kolébati: (třtina) sě kolebe moveri solet Ol. 3. Reg. 14, 15, mysl sem i tam se koleebe Jel. Jg., (lidé) ſe kolebij ChelčP. 108^b a 232^b; kolebayte sě fluctuate Pror. Isa. 29, 9, nekolebagicze se ChelčP. 175^b. Nč. kolébu, -eš atd.; praes. kolébám, impt. -ej, part. -aje.

skubati, *sklubati*, *škubati*, *šklubati*: pl. 3. tu (vlnu) s nich ſkluby Mand. 64^b, mnozí lichvami bližního šklubí WintObr. 2, 206 (r. 1600), ptáci

nás (sovy) ošklubí RZvíř. (1814) 139, (Hester) ſkubycz je (vlasy) s sebe modlila sě bohu Štít. ř. 205[b]. Nč. šklubu impt. šklub atd. Us.; praes. šklubám, impt. -ej, part. -aje Us.

střebati: (já) ſtřebi Drach. 101, (diábel) wyſtrziebe řěku absorbebit Ol. Job. 40, 18, psi na běhu z Nilu nestřebí Jel. Jg. Nč. střebu, -eš atd., (bolesti) ducha střebou Čech Nezn. 19; střebám, -ej, -aje Us.

škrabati, *škrábati*: škrábu, neškrab Us.; neškrábej, škrábaje Us.

zobati: praes. padne-li to slovo na cestě, tu je ptactvo zzuobe ChelčP. 198[a], jelikož ho (máku) zrn zzobete AlxV. 1068, ten mák Řěci zoby t. 1080, žáci víšně zoby Pass. 70; co semen ptáci wyzobu Troj. 54[a]; impt. zobyz hrozny Lit. Deut. 23, 24, zobiž Ol. tamt., zobte, moji Řěci AlxV. 1062. Nč. zobu, -eš Us.; zobám, -ej, -aje Us.

Krom toho je v usu ob.: *ďobati*, *ďubati* a *hloubati* praes. -bu i -bám, impt. -bej; a dial. *hříbati* hrýzti praes. sg. 3. hříbe BartD. 1, 216, *-zíbati* -ozíbu, ozíbe t. 2, 29 (holeš.), *rúbati*- vyrúbem Duš. verb. 293 (slc.), *šibati* švihati-pošibe koně t. (též). O *-bu* za náležité *-bám* atd. v. str. 327.

165. Inf. *-pati*, praes. *-pu* atd.

Na př. *kapati* stsl. *kapati*. Praes. *kapu*, *-iu*, *-i* atd., stsl. *kaplją* atd.: (já) vám tyto řeči jako na hlavu kapi RokycKl. 337[b], wzkape mój hněv stillabit Ol. 2. Par. 34, 25, klí padá a kape t. Ezech 27, 19, rtové kapí myrrú HusŠal. 102[b]; kapu, -eš Us. Impt. *kapi*, *kap*: kap po svých = klid se BartD. 1, 221; kapej Us. Part. *kapě*: adj. krópě kapuczie ŽWittb. 71, 6, kapiucie ŽKlem. tamt.; kapaje, kapajíc- Us.

čerpati, čerpu atd., v. § 73.

drápati: ruce drápí Kom. Jg.; drápu atd. pl. 3. drápou Us.; drápám, drápej, drápaje Us.

chrápati, *chrópati*, *chrůpati*, *chroupati* Jg.: ktož chrůpe Ben. Jg., part. jeden panošě ležieše a chrapye AlxV. 2442; chrápu, chrůpu, -eš atd. Us.; chrápám, -ej, -aje Us.

klepati: smrt kosu klepe Hod. 85[a], klepu, -eš atd. Us.; (Johanka nadávala Vondráčkovi) klepíci mu k nosu WintObr. 2, 29 (z r. 1510); klepám, -ej, -aje Us.

kúpati: on sě rád kaupe Háj. 142[b], impt. kup sě a drže sě břehu SmilPřísl. (Výb. 1, 842); part. kupye sě v nepřietelských vodách DalC. 50, mníš sě kupye u Vltavě tamt., v téj vodě kupye sě Pulk. 62[b]. Nč. koupu, -eš atd. Us.; koupám, -ej, -aje Us.

sypati stsl. *sypati*, *syplją* atd.: praes. (korábníci) popelem sě poſipij Ol. Ezech. 27, 30, kniežata z oken sypij peníze lidem Háj. 112[b], jámu pískem poſypij Har. 2, 236; impt. ſypyz LékB. 207[a]; part. piesek na hlavú ſypie počě plakati Otc. 151[b], prst na hlavu ſypice Ol. 2. Mach. 10, 25, ſipice popel na své hlavy t. Jud. 7, 4, sipice Hlah. tamt., ſypíce Kladr. tamt., na hory ſypice vrch nasypali Háj. 204[a] atd. Nč. sypu, -eš, impt. syp Us.; sypám, -ej, -aje Us.

ščiepati, *štípati*: praes. já (holub) nosem štípi RZvíř. (1814) 154, wyſſtipij je (oko) effodiant Ol. Pror. 30, 17, vzštipi Hlah. tamt., (hadi dítě) do smrti vſſczipi Mand. 20[b], komáři štípí Voln. 37; part. jimažto (křídly) tepe měkký vietr na dvé štipie scindens Hlah. Sap. 5, 11. Nč. štípu, -eš atd. Us.; štípám, -ej, -aje Us.

třepati: part. křídly třepíc RZvíř. (fénix); praes. já křídlem třepu t. (holub); ryba třepá ocasem Rosa Jg. (v. třepe), křídly třepaje Jg.

V usu ob. je krom toho: *capati*, *cupati* praes. -pu i -pám, impt. -pej a taktéž *z-cípati*, prasata scípő BartD. 2, 139 (zábř.), *dupati*, *houpati*, *chňapati*, *klapati*, *krapati*, *křapati*, *křápati*, *křupati*, *lapati*, *lípati* -lípu dial. lépu BartD. 1, 79 (val.), *loupati*-loupu dial. lúpu, klasy se lúpú BartD. 1, 307, *lupati*, *rýpati*, *skřípati*, *šoupati*, *šňupati*.

166. Inf. *-vati* a *-fati*.

V stčeštině sloves *-vati* praes. *-vu* atd. trvám nebylo, rovněž jako v stsl. Co se sem v době pozdější hlásí, jsou novotvary vzniklé analogií. Na př. *kývati* praes. *kývaju* atd. a *kývu* v. § 148; — *plavati* praes. *plavaju* a *plavu* v. tamt.; — *plúti* novotv. *plovati*, a k tomu opět novotv. part. *plově*: ploviec Troj. Jg., plovíc DalJ. 105 Lup.; — *zváti* praes. *zovu* pl. 3. *zovú*, a k tomu novotv. *zoví*: jedni druhé k sobě zowj Har. 2, 188, na ty smlauvy zuwj příbuzné t. 321; — mimo to dále novotv. v nář. východních: *dívati se* praes. dívám se, impt. -ej, part. -aje, a dial.: dívu sa BartD. 1, 90 (stjick.), kmotr sa díve t. 347 (rožn.), podívte se t. 164 (val.); *zívati*: -ám, -ej, -aje a praes. zívu, -eš Us. a BartD. 1, 25 (zlin.) a j.; *zpívati*: -ám, -ej, -aje, a dial. praes. zpívu t. 83 (val.), sg. 3. zpíve t. 149 (laš.). —

Slovesa pak *-fati* jsou vesměs původu podružného a novějšího. I nejstarší z nich, *úfati*, je z býv. *u-pъv-ati*, a má tvary náležité podle vzoru V. 1[a], v. § 148. Ostatní jsou původu mladšího a mají praes. *-ám* i *-u*; na př. *coufati* v. *couvati* z něm. zauen střhněm. zûwen, *klofati* z *klobati*, *blafati* atp., praes. -ám i -u Us., impt. -ej, part. -aje.

167. Inf. *-mati*, praes. *-mu* atd.

Na př. *dřiemati* slsl. *drêmati*. Praes. *dřiemu*, *-iu*, *-i* atd., stsl. *drêmlją* atd.: já nedřími Br. Jg., newzdrzieme ſie non dormitabit ŽKlem. 120, 4, newdrzyeme sě Hod. 13[a], zlí zesnú a dobří sě wzdrzyemij Štít. ř. 231[a]; novotv. zdřjmagj ſe pastýři Br. Naum. 3, 18, dřímám, -áš Us. Impt. *dřem*:

bděte, nedrzemte BrigF. 77 (n. 78); novotv. dřímej Us. Part. *dřiemě*: an drzyemye leze pod kola AlxV. 2445, jako driemie Baw. 97, druzí sedí drziemijcz v lenosti ChelčP. 113[b]; adj. písařóv drziemicich Lit. předml. k evang.; novotv. dřímaje atd. Us.

V usu ob. také: *šišmati*, ušišmati praes. -mu atd.; a dial. *zkoumati* -zkumu BartD. 2, 139 (zábř.), *objímati* - obíme matka sirotu Duš. verb. 360 (slc.).

168. Inf. *-rati*, praes. *-řu* atd. 2.) slovesa plynná

Na př. *orati* stsl. *orati*. Praes. *ořu*, *-iu*, *-i* atd., stsl. *orją* atd.: ktož vorze chtě bohat býti t. j. uoře z óře Štít. uč. 93[b], ten vždy vůře RZvíř. (kůň), zemí našich neworzeme Alxp. 101, řekli jste že země neorzete t. 102, zahradníci orzij zahradu Štít. ř. 188[a], orzy Comest. 223[b], voří Jel. Jg.; zrušením přehlásky sg. 1. ořu, pl. 3. ořou Us.; novotv. orám, -áš Us. Impt. *oř* atd. Us.; novotv. orej Us., orajte Suš. 517. Part. *ořě*: lidé na druhé straně orzycz vlka okřikú Pass. 569, zahradníci orzijcz nepřěstanú klidiec zahrady Štít. ř. 189[a], orzícz Comest. 223[b], wořyce Háj. 79[a], oře, oříc- Us. spis.; novotv. oraje, orajíc- Us.

Podobně

kárati: praes. który káře Jg. (XVII stol.), part. zůstal Josafat na tom miestě přísněji káře své tělo Barl. 2, 25; nč. kárám, -ej, -aje Us., dial. kářu Btch. 249 (dol.-beč.) a j.

krákorati: kuře krákoře Erb. 157, ženy krákoří RZvíř. Jg.; krákorám, -ej, -aje Us.

skuhrati: part. ſkuhrziecze m. -íce ChelčP. 182[b]; skuhrám, -ej, -aje Us.

sychrati = (zimou) se třásti: part. dietě pláče jako ſychyrze (sic) zimú ML. 135[a], děťátko plakáše ſychrze zimú BrigF. 47[b], (rytíři, na lodi) sychřic pojedú Baw. 244. Zaniklo.

(reptati) *tytrati* neboli *titrati* murmurare: praes. nebudú syti i wztytczyu (sic) murmurabunt ŽWittb. 58, 16 m. vztytřiú; srov. impf. proti mně tytrachu susurrabant t. 40, 8, part. tytraly murmuraverunt t. 105, 25. Slovo onomatopojické, zaniklo.

vrtrati murmurare: praes. když srdce newrtrze Alb. 11[b], (někdo) zwrtrze Štít. ř. 175[a]; novotv. že wrtrate proti ňemu Ol. Num. 16, 11, proti vám wrtragí t. 17, 5; impt. newrtrzi ne detrahas regi Ol. Ekkl. 10, 20; part. počěchu lidé wrtrzycz mluviti Pass. 14, wrtrzijcz na ně Štít. ř. 63[b], bychom trpěli newrtrzijcz Štít. ř. 148[a]; srov. wrtrati budú murmurabunt ŽKlem. 58, 16, Judáš wrtraſſe Krist. 75[a] a j. Slovo onomatopojické, zaniklo; srov. *vrtlati* v § 169.

žebrati: praes. (já) žebrzy všady Troj. 228[b], ty jmáš přieliš a druhý zebrze Štít. uč. 140[a], pyšný žebrák nic nevyžebře Kom. Jg., zebrzem-li prosiec světla Štít. ř. 116[a], chudí žebrzij ChelčP. 175[b], wyžebrzij t. 212[b]; impt. zebrziete a vyvrženi buďte mendicent ŽKlem. 108, 10, zebrziecze m. žebřěte ŽWittb. tamt., zzebrziete Ol. tamt.; part. (Alexius) zebrzie seděl Pass. 323, syn sedieše zebrzye Koř. Mark. 10, 46, (slepec) seděl žebrze ChelčP. 70[b], pojide žena zebrzicy Pass. 289, chleba zebrzicze Hug. 99, žebřyce Háj. 361 atd.; žebříce DalJ. 89 rkp. Z, žebrúce t. z rkp. F, chybou. Novotv. žebrají Lomn. Jg., žebragicze ChelčP. 165[a]; žebrám, -ej, -aje Us.

žehrati: praes. (já) žehři Drach. 101, ješto zehrze Štít. 110[a], sv. Pavel zehrze Štít. uč. 120[b], všickni zzehrzi Ol. Sir. 13, 27, žehří Kladr. tamt., Filistinští zzehrzi Ol. Súdc. 15, 11; impt. nezehrzy sě s svými dětmi Štít. uč. 108[b], zzehrzi sám na ně Ol. Job. 42, 6; part. Priamus proti Eneášovi žehrze takto vece Troj. 193[a], adj. žehránie zehrzycich Koř. Řím. 15, 3. Novotv. žehrám, -ej, -aje Us.

Krom toho v usu ob. také: *párati* praes. šev se párá n. se páře, pářu BartD. 1, 25 (zlin.) a j.; — a dial.: *babrati* = přebírati se BartD. 1, 198, kdo se v jídle babře t. 140; *cabrati se* n. *čabrati se* = loudati se t. 202 a 203, ten se čabře t. 203 (val.); *mamrati*, *mumrati* = bručeti, medvěd mamře t. 229; *šabrati* = hrabati, kde sa šabřeš t. 271 (val.); *šemrati* = šeptati, (lidé) o tom šemřú t. 273; *ščibrati*, husy ščibřú zeď (ozobují) t. 272; *tyrati* = utíkati, (já) tyřu t. 280; *-bírati*, sbířu t. 1, 25 (zlin.), straka sbíře zrnečka Suš. 332; *-dírati*, zdířu BartD. 1, 90 (stjick.); *-mírati*, umířu t. 79 (val.); *-pírati* (ku práti i příti), zpířu t., spířu sa t.; *-vírati*, zavířu t., otvířu t. 90 (stjick.); *starati*, ustaře sa t. 129 (laš.); *šťárati*-šťářu Btch. 249 (dol.-beč.); *škemrati*, *škamrati*, *škebrati* - praes. -řu Us. Jg.

169. Inf. *-lati*, praes. *-ľu* atd.

Na př. *plápolati* (stsl. *glagolati*). Praes. *plápoľu*, *-iu*, *-i* atd. (stsl. *glagolją* atd.): oheň wzplapole ŽKlem. Deut. 22, milost plapole ve mně Modl. 12[a], (kůr andělský) plapole milostí boží Štít. uč. 99[a], (vy) plapolete milostí boží t. 68[a], ti najviece plapolý milostí boží t. 67[a] atd.; novotv. plápolám, -áš atd. Impt. *plápoli*, *plápol*, zde nedoloženo; novotv. plápolej Us. Part. *plápole*: plapolycz milostí Štít. uč. 68[a], adj. (andělé) plapolyczý milostí t. 67[b], s těmi anděly milostí plapolyczymy t. 70[b]; novotv. plápolaje atd. Us.

Podobně

beblati, *bublati*: praes. svět buble ŠtítPař. 26[b], stařec buble Rosa Jg.; bublu i -ám atd. Us.

huhlati: praes. co huhleſs Hod. 85[b], všeliký pohuhle sibilabit Ol. 3.

Reg. 9, 8, ani (hlasové) huhli Pass. 92, židové ve své škole huhly Otc. 446[b]; impt. huhlete a křičte EvOl. 332[a]; part. dušě žalostivě huhlycz volají Štít. uč. 154[a], ječíce a huhlycze ROlB. 130[a]; huhlu, -eš atd. Us., někdy též huhlám atd.

kašlati: praes. kašlu, -eš, impt. kašli, part. kašle atd. Us.; někdy též impt. -ej, part. -aje Us.

kláti. Slabika kořenná je *kol-*. Z ní je praes. *kolu*, *kóleš* atd.: meč srdce kuole Pís. XV stol. ve Feif. LL. 696, král Laumedon ony kuole ony seče Troj. 33[a], pravda v oči kůle Přísl., kole Jg.; pl. 3. nechať rozkoli jě Ol. Ezech. 23, 47, rytieři koly NRada 894, dva skopce spolu kolí Aesop Jg. Impt. *koli*, *kol*: skol Us. Part. *kole*: Jan z Michalovic kole po Rýnu do Pařížě jěde, tu ctně klaw túž cěstú do Čech přijěde DalC. 94. — V tvarech ostatních je kmen základní *kla-*. To vzniklo z *kol-*: inf. *kláti* stsl. *klati* z *kol-ti* atd., *-a* není tu tedy příponou jako v *tes-a-ti*. Pro č. *ve*-klati atp. = *vъ-kъla- je třeba předpokládati, že se z *kla-* záhy vyvinulo *kъla-*, vlivem praes. *kol-* a podle praes. *zov-* inf. *zъva-* atp. Srov. I. str. 35, 85, 172. Tvary z *kъla-* jsou: impf. *klách*, na př. pole kdežto klachu TandZ. 180[b]; aor. *klach*: (Mazaeus) o jednoho kopie przyekla, v druhého nóž do pyelty wekla AlxV. 1598 sl., jeden pohan prokla jeho bok Hrad. 92[a], Abner zakla jeho v lóno Comest. 140[b] a j. (v Comest. je také: Eleazar .. hna pod slon i zakole jej 208[b], buď praes. místo aor., nebo aorist chybně podle praes. utvořený); inf. *kláti*: sám sě proklaty DalC. 21; part. *klal*: kopím (bok) proklal Krist. 103[b], kopie ještо jeho bok proklalo ML. 39[b], že ho (Neklana) s koně neklaly byechu DalC. 17; *klav*: klaw DalC. 94 (viz při part. praes. kole); *klán*: Laumedon zaklan spade s koně Troj. 33[b], adj. bok proklany Krist. 110[a]; subst. klanye DalC. 84. — Praes. *kolu* atd. zaniklo a nahrazuje se z novotvarého *koliti*; toto se utvořilo podle impt. *kol* a part. *kole*, jež na pohled k němu ukazují: skoliti někoho, skolím jej atd. Us.

mel-, praes. meľu atd., v. v § 96.

mumlati: mumleme jako nedvědi Br. Jg., part. jako lev řeva, mumle Kat. 176.

pichlati palpare: praes. ktož smolu v rukú pichle, zprzní se ŠtítOp. 306, Čechové vše to (nepřátelské kněžstvo atd.) krmí, pichli, a'ni je všemu světu hyzdí RokycKl. 390[a]; part. nesnadné jest smolu pychlijcz nezlepiti se Štít. ř. 222[b].

sláti, ze *sъlati*. V češtině *-ъ-* zaniklo a v tvarech, které měly *sъl-j-*, bylo tedy *sl-j-*, jež se změnilo v *šľ-*: praes. *šľu* proti stsl. *sъlją* atd. Vlivem trvám subst. posel stsl. posъlъ a podle *stláti*-steľu vniká sem *-e-* a bývá někdy *šeľ-* místo *šľ-*. Praes. sg. 1. *šľu*, *šeľu*, *-li*, *-lu*, 2. *šleš*, *šeleš*, *šéleš* atd.: jáz slyu anděla svého Pass. 277, zuby zvieřécie weſſliu v ně ŽKlem. Deut. 24, jakož poslal mě otec i já ſſeli vy EvZimn. 50, já ſſely Pror. Jer. 29, 17, já ſſly t. 26, 5, já wſſly tě t. 28, 16, já poſſly rybáře t. 16, 16, (já) ſſelu své přátely BrigF. 68, (já) po tě poſſli Apoll. 138[b], (já) poſſli mor Br. Lev. 26, 25, poſſli syna mého t. NZák. 150[a], (já) pošli ČernZuz. 118, pošlu t.; proč lidi neznámé před bóh seles Pass. 489; Uiſſle slovo své ŽKlem. 147, 18, ſſle je v oheň Štít. uč. 6[a], listy které on (král) ſſele své králové t. 5[b], k nám hospodin posly ſſele Štít. ř. 246[a], najprv ſſele bóh své posly t., jemu ten dar ſſeele t. 48[a], jenž ſſele posly své Pror. Ol. Isa. 18, 2, (Kublaj) posly ſſle Mill. 70[a], slee mittit ŽWittb. 147, 17; boha k němuž tě ſſelem mittimus Pror. Jer. 42, 6; píší a ſſelij listy mezi sebú Štít. ř. 95[b], šlechtici královi dary ſſlij Mill. 61[a], (starší města) poſſlj pro toho Br. Deut. 19, 12. Impt. *šli* atd.: poſli mittat ŽKlem. 19, 3, poſſlem Ol. 1. Par. 13, 2, poſliete mittite Koř. Dan. 13, 29. Part. *šle* atd.: (já) sem slal k nim proroky v noci vstávajě a ſſele Pror. Jer. 29, 19, slal sem k vám sluhy mé vstávajě na úsvitě a ſſele a řka t. 86[b], slal sem k nim proroky v noci vstávajě a ſſele a řiekajě t. Jer. 44, 4, řečmi milost ukazoval uče, listy ſſele, modle sě Štít. ř. 60[a], posla před sobú nepoſſlycz Štít. uč. 152[b], ſſlijcz druh druhu své krmě Ol. Esth. 9, 19, šelicь Hlah. tamt., šlíce Tovač. 168, wyſſlice Háj. 17[a]; novotv. poſſlauce Froz. 60 a j., podle novotného praes. pošlu. Nč. praes. pošlu, -eš atd. pl. 3. pošlou Us.; archaisticky pl. 3.: že pošlí koho chtí do nebes TomP. 3, 462, ti ať se obešlí t. 535. — Impf. *slách*: ona listy často ſlaſſe Pass. 54 atd.

stláti. Praes. *steľu*, *steleš*, *stéleš* atd.: tu sě nám nevhod ſtele Kat. 80, kdež ſteele tu sám leehá VšehK. 169[a] (l = l netvrdé), jede-li (kán) skrze město, všady poſtely ulice koberci Mand. 69[b], ti sobě cestu ſtelij ChelčP. 60[b], naſtelij listí Háj. herb. 220[a]; nč. stelu pl. 3. stelou, part. stele, stelíc- a trvám také novotv. stela, -ouc-.

šmatlati: ſſmatle BarlA. 7, sotva nohami šmatlete ŽerKat. 167.

viklati: praes. (já) vikli se Jel. Jg., loďka sebú na moři wykle Orl. 143[a], (zuby) sě wikli LékB. 186[b], zuby wiklij se Háj. herb. 169[b], bohové wiklij se Alxp. 22; nč. praes. viklu a -ám, impt. vikli a -ej, part. -aje.

vrtlati reptati praes.: vrtľu atd., pl. 3. nemúdří wrtli na bóh ŠtítOp. 415, ještо nemúdře wzwrtli t. 416; inf. wrtlati t. 414, part. wrtlal t. 415, Jidáš wrtlal ML. 89[a], subst. wrtlanie ŠtítOp. 411 atd. Slovo onomatopojické, zaniklo; srov. *vrtrati* v § 168.

Krom toho v usu ob.: *cumlati* praes. -lu, ale impt. -ej; a taktéž *cuplati* a *šeplati* = šišlavě mluviti, *dumlati*, *chrchlati*, *kublati se* s něčím tändeln Rosa Jg., *piplati se* s něčím, *sislati* n. *šišlati*, *žižlati*, *žvatlati*; — a dial.: *beblati* n. *feflati* brebtati, (opilec) fefle a beble BartD. 1, 209, *čehlati*, vůl sa čehle (otírá o strom) t. 204, *drdlati*, (lidé) rádi drdlú (žvastají) t. 208, *dudlati*, dítě dôdle t. 2, 309 (brn.), *frflati* reptati, frflu

t. 210, *gemlati* dumlati, (bezzubý) gemle t. 211, *chamlati* hltavě jísti, všecko schamle t. 217, *chublati* kaboniti, nebe sa chuble t. 219, *hatlati*, pole se hatle t. 2, 315 (brn.), *matlati*, matle se t. 1, 145, *túlati*, moje potěšení po světě se túle BartNPís. 90 (val.), *žvachlati*, všecko vyžvachle BartD. 1, 304 (val.); *brblati* bublati - brblu Duš. verb. 362 (mor.), *mrmlati*- mrmlu t. (slc.), *mumlati*- mumlu Us. t.

170. Inf. *-nati*, praes. *-ňu* atd.

Na př. *stonati* stsl. *stenati*. Praes. *stóňu*, *-iu*, *-i* atd., stsl. *stenją* atd.: když hlava wſtonye mdlobú AlxV. 156, (lidé) neſtonij ChelčP. 87ᵇ, (děti) stoní ČernZuz. 141; zde lidé na neštovice stůňou ČernZuz. 151, stůňu, -eš pl. 3. -ou Us.; možný i novotv. stonám, -áš atd. Impt. *stoň*: k niej (Marii) každý srdcem ſton Levšt. 150ᵃ, trp bolest a stoň Mel. Jg.; novotv. -ej: nestonej Us. Part. *stóně*: každý kóň pojide ſtonye AlxV. 1846, král jide velmi ſtonye KatBrn. 72, ve slzách ſtonye vzdýchách Pass. 531, já (Maria) stojím ſtonycz Brig. 24ᵃ, vzdyšíc a ſtonijcz Štít. ř. 70ᵃ, ſtonycz plakali Pass. 625, ſtonicz gemens Pror. Ol. Jer. Lam. 1, 8, ſtonice ŠtítPař. 121ᵇ atd.; novotv. stonaje atd. — Ztvrdnutím *stůnu*, *-neš* atd.: ženský (pl.) stunou BartD. 2, 261 (žďár.), stůnu, -neš atd. Us. česk.-mor. (sděl. p. Smetánky).

Podobně *kuknati* z *gugnati*, stsl. *gągnati* murmurare: praes. (já) kukni, že jsem se škaredý narodil Pís. Jg., mnoho jich na své dobrodince kukňe t., pro nerovnost kukňete Jel. Jg. Z býv. *gugnati* je také *huhňati*, praes. *-ám* a *-u* atd. Us.

Slovesa *žieti* nč. *žnouti* patří sem stč. praes. *žňu*, impt. *žni* a part. *žně* atd.; v. § 88.

171. Inf. *-zati*, praes. *-žu* atd.

Na př. *řězati* stsl. *rězati*. Praes. *řěžu*, *-iu*, *-i* atd., stsl. *rěžą* atd.: sg. 3. zrſieze ŽKlem. 128, 4 atd., nč. sg. 1. řeži, -u, pl. 3. řeží, -ou Us.; novotv. řezám, -áš atd. Impt. *řěži*, *řěž*, řež atd. Us.; novotv. řezej atd. Part. *řěžě* atd.: vlasy vrzezycz Štít. uč. 44ᵃ, obrzezzijcz Štít. ř. 38ᵇ, řeže, řežíc- Us.; novotv. řezaje.

Podobně

hemzati, stsl. *gъmъzati* repere. Praes. tráva rostúc jako hemze t. j. hemže ŠtítMus. 116ᵃ, tráva hemze rostúc ŠtítVyš. 13ᵃ; part. musíš na svú prsí hemzie choditi Kruml. 2ᵇ. Zaniklo, a matením tvarů se -z- a -ž- konstruována slovesa nová *hemzeti*, *hemžeti*, *hemziti* a *hemžiti* Jg.

hrzati v. rzáti.

kázati: praes. sg. 1. to vem kazyu DalC. 7, kazyu Mast. 304, ukaziu ŽKlem. 49, 23 a j., pl. 3. a'ni slovo božie kazyu Pass. 407; impt. prſi-

kazi abych byl při tvéj stráži AlxBM. 3, 8; part. slovo božie kazie umřěl Pass. 411, pak jim kázal po všem světu jíti vieru kazucze Kat. 112 atd.; nč. praes. káži, -u, impt. kaž, part. káže, kážíc- Us.

klúzati, *klouzati*, dial. *klzat* BartD. 2, 165 (brn.), stsl. *plъzati* praes. *plъžą* repere, srov. I. str. 296. Praes. kloužu se atd. Us., klóžo BartD. 2, 196 (tišň.). Vedle *klouza-* je také *klouha-*, vzniklé analogií: bylo *strouhati* praes. *stroužu*, utvořeno tedy ke *kloužu* také *klouhati* Us.

lzáti, *lízati*, stsl. *lizati* praes. *ližą* lambere. V stč. je v praes., impt. a part. praes. *líž-* (*liž-*), v tvarech ostatních *lza-*, srov. *psáti*: *píš-* a *psa-*. Praes. *lížu* atd.: když někdo lijzze rožen Štít. ř. 11ᵇ, jenž kropičky lyzy Alb. 80ᵇ, hovada lizzi jej (kámen) Kruml. 70ᵇ. Aor. *lzach*: psi lzachu vřědy jeho Krist. 67ᵇ. Inf. *lzáti*: nepřietelé zemiu lzati budú ŽKlem. 71, 9, prach lzaty budú Pror. Isa. 49, 23. Part. *líže*: (psi) ližicze nemocného ChelčP. 168ᵃ; (liška) lizeczy se NRadaB. 1381 m. lížíci. Part. *lzal*: (psi) lzali krev Tkadl. 1, 26. Nč. praes. lížu a impt. liž, novotv. lízám a lízej, a ostatek všude líza-.

mazati: jáz tě mazyu Mast. 303, ať jiní sě nezmazi NRada 688 atd.; nč. praes. maži, -u, impt. maž, part. maže atd.

rzáti, *hrzati*, stsl. *rъzati* praes. *rъžą* hinnire. Praes. *ržu* atd.; impt. *rži*; part. *ržě*, *ržúc-*, adj. slc. (koník) hržúcí Jg. (s. v. hržeti, z Koll. Zpiev.). Part. *rzal*: nejeden tu komoň hyrzal t. j. hirzal (rým: potvirzal) AlxH. 1, 33, nejeden tu komoň hrzal (rým: potvřzal) AlxV. 1202; v otiscích chybně: hýřal Výb. 1, 1073, hržal t. 1109, řal Star. Sklád. 2, 207. V jazyku knižném vyskytují se druhdy tvary chybné *rža-* místo *rza-*, v. Jg. s. v. ržu a Kott s. v. ržáti.

tázati, *tiežu*, z *tęz-*, stsl. *tęzati*, *tęžą*. O přehlásce *táz-*, *tiež-* srov. I. str. 110, o původu tęz- z tęg- tamt. str. 102. Praes. *tiežu*, *-i*, *tíži*, *táži*, *-u*, *-eš* atd.: sg. 1. já vás otiezy Krist. 78ᵃ, tiezi já tebe Kat. 100, ať s tebau promluvím a tebe se wytijžy Hád. 4ᵇ, tíži tebe, otíži Blah. 174 (prý české, proti mor. táži, tážu), otjži se vás Br. NZák. 119ᵇ; 2. měšče se dotyezes AlxV. 985, kterak se tiežeſs ChelčP. 109ᵃ, potom se mne vtijžeſs Alxp. 118; 3. Pilat sě tyese Jid. 106, když se kto tieze ChelčP. 15ᵃ, tijže t. 75ᵃ; pl. 1. otyezem jich Pass. 307; 2. tyezete mne t. 288, tijžete ChelčP. 124ᵃ; 3. jeho (svědka) potom tyezy Štít. uč. 82ᵃ, dřéve než ho otyezy Alb. 33, pyšní se tijži ChelčP. 126ᵃ; (každý) se vtaže ChelčP. 127ᵇ, táži, tážu Blah. 174 (prý mor. proti česk. tíži), táži se, tážu se atd. Us. Novotv.: žáci tázagi se ho Beck. 1, 303. Impt. *těž* atd.: otiez otcě svého ŽKlem. Deut. 7, wzotiez mne t. 138, 23, otyez DalC. 99, otiez ſe Ben. 4. Esdr. 5, 46; otijezz skota a naučí tě Štít. ř. 246ᵃ, otaž ſe Ben. 4. Esdr. 4, 40. Part. *tiežě* atd.: tyezye sě a radujě sě Pass. 303, tebe tiezuczy Hrad. 44ᵇ, za tiem sě potyezyucze AlxV. 2137, tiezicze ſe ChelčP.

230b; tažiczyho ſe jich ChelčP. 34b. Novotv.: tázajíce se TomP. 4, 259. Inf. *tázati* NRada 1400; aor. *tázach*: rytieři otazachu Kat. 146; atd.

vázati, viežu, z *vęz-*, stsl. *vęzati, vęžą*. O přehlásce *váz-*, *viež-* srov. I. str. 112. Praes. sg. 1. *viežu, -i, víži, váži, -u* 2. *-eš* atd.: sg. 1. (já) jej ſwyezy AlxV. 1008, jáť se vwiezi v dědinu NRada 726; 2. sám sě ſwyezeſs AlxV. 290, cožkoli ſwiezeſſ.. a cožkoli rozwiezeſſ Krist. 60a, zawižeſs je ChelčP. 219b, nezawjžeš Br. Deut. 25, 4; 3. (ptáčník) prziwieze ponožku Hrad. 98b, (dušě) obwyeze sě tělesnú věcí Alb. 10b, wieže ChelčP. 90a a j.; pl. 1. sviežem nohy i ruce Trist. 182; 2. kohož rozwiežete ChelčP. 252b, kohož ſwižete t., cožkoli swjžete.. cožkoli rozwjžete Br. NZák. 44b; 3. Říměné v naši sě zemi uwiezy a ny zjemúce zwiezy Hrad. 74b, pyšní nezawiži ſe ChelčP. 21a, ſwjžj Br. Ex. 28, 28; (lakomce) s bohatcem ſwažij ChelčP. 58b, váži, vážu atd. Us., v řeči knižné někdy také archaistické víži, -eš atd. Impt. *věž* atd.: ty jeho rozwiez Pass. 352, prziwiez LékB. 188b, rozwiež Háj. 89a, ſwiez jemu ruce t. 141a, přiskočiec ve ň sě uwiezte a jmúce jej dobřě ſwiezte Hrad. 78b, nu wzwyezte k boji DalC. 58, ſwiežtež jej ChelčP. 58a, odwěžtež je Br. NZák. 49a a j.; rozwaz LékB. 206a, rozwazyz t. 223a, vwaž ſe v panství Háj. 125b, vwažme se v dědictví Br. NZák. 51a, ſwažte (koukol) ChelčP. 58b atd., važ, važte Us. Part. *viežě* atd.: mní sě se mnú viesie cěpy Jid. 102, aby mužě jma a ſwiezie do Jeruzalema vedl Pass. 126, Pilat káza Ježiúšě przywiezicz k sošě metlami bíti Hrad. 88b, červenú obwyezzijcz nití t. j. obvěžíc (krátké -ě-) Štít. ř. 88b, prziwiezicz t. j. přivěžíc LékB. 182a, swijžjce je Háj. 256b atd.; váže, vážíc- Us., vížíc- archaist.

V usu ob. také *vrzati* praes. *vržu, -eš* atd. Duš. verb. 364, dial. však vrzu BartD. 1, 79 (rožn.), vrzeš t. 286 (val.); a dial. *krzati* = vrzati, dveři kržu BartD. 1, 225 (laš.).

172. Inf. *-sati*, praes. *-šu* atd.

Na př. *tesati* stsl. *tesati*. Praes. *tešu, -iu, -i* atd., stsl. *tešą* atd.; impt. *teši, teš* atd.; part. *tešě, tešúc-*. Výklady k tomu další a doklady v. v §§ 158, 159 a 162, c).

Podobně

česati: praes. (já) naczeſſi ovocě Ol. Cant. 7, 8, když sě czeſſeſſ Modl. 105a, zda-li z bodlivého dřievie fíky czeſſij Krist. 42a, (bohatci) psíky czeſſij ChelčP. 168b; impt. czeſte své ač i krastavo DalC. 4; part. čeſyc svrablivé uši ŠtítOp. 152b, čeſſyce Háj. 299a; nč. češi, -u atd. Us., novotv. praes. česám, impt. -ej, part. -aje.

debsati, depsati dupati: praes. an debſſe nohama Ben. 3. Reg. 14, 6, (oni) nesličně debſy a tleštíce rukama Otc. 20a; part. debſſijce nohama strepentes Ben. Jud. 14, 9. Zaniklo.

kasati: praes. jiné kašeš a sama se plíháš Prov. Jg., (diábel) pod sě kaſſe kohož móž HusPost. 159b, (nepřietelé) kaši se okolo mne Hlah. Job. 30, 18, kaſſij sě Ol. tamt., (bohatci) kaſſij ſe ChelčP. 168b; impt. podkaſs sě Ol. 4. Reg. 4, 29; podkaſs sě Ol. 4. Reg. 4, 29; budu podkaſſe ſe skákati Ben. 2. Reg. 6, 21, stójte podkaſſice bedra vašě Koř. Efez. 6, 14, podkaſíce Kladr. tamt.; novotv. kasám, -ej, -aje Us.

klusati: vše do pekla kluše Prov. Jg., oslové pěkně kluſſy Mill. 16b; přikluše RaisPotm. 18; novotv. klusám, -ej, -aje Us.

knísati se, slc. knísať sa = houpati se, péro sa kníše za širákem BartD. 1, 222 (mor.-slc.).

křesati: křessice oheň Baw. 243; praes. křeši, -u, impt. křeš Us.; novotv. křesám, -ej, -aje Us.

kúsati v. v § 148.

kysati: praes. (já) kyſſi Drach. 101, doňevadž (kvas) newzkiſſe Koř. Luk. 13, 21, (neštovice) kyſſy Chir. 69b; part. adj. kyšícíma očima Kom. Jg.; kyši, -u Us.; novotv. kysám, -ej, -aje Us.

misati tabescere, evanescere, srov. stsl. *izmišą* tabescam v Mikl. I (1852), 92 (uvedené tu mylně jako fut. k *mi-*, rovněž tak v Květově stč. mluvnici[3] § 131). Praes. *mišu* atd.: světe, když tě člověk najlépe drží, tehda uteka zmiſeſſ Pass. 42, pohanská (moc) zmiſſe AlxH. 12, 30, člověk vždy myſſe a mdlé Štít. uč. 119b, člověk myſſe v náboženství t., milost zmyſſe t. 25a, radost zmyſſe Trist. 128, (vlny) ať zmyſſy Štít. uč. 71b. Impf. *misách*: duše ve zlostech myſſaſſe tabescebat ŽKlem. 106, 26. Aor. *misach*: ten ptáček na zemi svaliv sě i zmyſa Pass. 314, (sv. Prokop) to řek i zmyſa t. 317, tu diábel inhed zmiſa t. 321 atd. Inf. *misati*: miſſati ŽKlem. 104a, mdléti a myſati Štít. ř. 179b. Part. *misal*: diábel zmyſſal Pass. 18, zmiſal t. 459, kocúr zmiſal t. 413, inhed ta holubicě zmyſſala t. 542, to řek to dietě i zmiſalo t. 360, brzo sú ſmyſſali defecerunt ŽKlem. 72, 19, (mužie) zmiſaly Jiř. vid. 198b atd. Zaniklo; srov. *mizěti* § 156.

pásati, stsl. *pojasati* praes. *-šą* i *-sają*. Praes. (podstolé) prziepaſſe sě Kruml. 298a, ledvie své przepaſſete Štít. ř. 152a, skály opaſſiu sě radostiú ŽKlem. 64, 13, sě opaſſyu ŽWittb. tamt., přepáſſj ſe Br. Ezech. 7, 18. Impt. *paši* atd.: paſſy sě mečem ŽWittb. 44, 4, opaſs sě ŽKlem. tamt., opaſſ ſye Koř. Skutk. 12, 8, przypaſs meč Ben. 1. Reg. 25, 13, přepaſſ Br. Jer. 1, 17, opaſſte ledvie Pror. Isa. 32, 12, přepaſſte ſe Br. Jer. 4, 8 a j. Part. opáše se Br. Jg., ledvie své przepaſſycze Štít. ř. 150a. Novotv. opásám, -ej, -aje Us.

plésati, stsl. *plęsati, -šą* i *-sają* saltare. Praes. *plěšu* atd.: když zlost svau vykonáš, tedy pléſſeš Br. Jer. 11, 15, žena jako pleſſe Štít. uč. 56b, (duše) wzpleſe ŠtítOp. 153, zlost na ulici pleſſe ChelčP. 223a, zpléſſe srdce

Br. Zach. 10, 7, pléſſete t. Jer. 50, 11, řěky wzpleſſiu ŽKlem. 97, 8, wzpleſſi ŽKap. tamt., před modlú pleſſy a veseli jsú Mill. 110^{a}; novotv. *plésám* atd. Us. Impt. *pleš* atd.: pleſ radostí Kladr. Zach. 9, 9, všěcka osada pleſſ Hymn. Op. 148^{2} b, národové pleſte ŽKlem. 46, 2, pleſſte Hod. 8^{b}, pleſte sborové HymnOp. 101^{b}; novotv. *plésej*: pléſey Br. Joel 2, 21, pléſeyte t. 2, 23, plésej atd. Us. Part. *pléšě* atd.: pleeſſijcz nohami Štít. ř. 37^{a}, dcery chodily pleeſſijcz t. 91^{b}, pleſſycze rukama Ol. 4. Reg. 11, 12, pleſíc Kladr. tamt., adj. plěšícího lidu Lab. 32, 4; novotv. *plésaje* atd. Us., adj. pléſagjcých Br. Jer. 31, 4.

psáti, pisati praes. *píšu*, z *pьsati-pišą*, které jest ve stsl. V býv. pьs- a pís- je v slabice kořenné samohláska stupně rozdílného, srov. I. str. 72 a Wiedem. 65 a 149. Praes. *píšu* atd.: já pijſſy Štít. ř. 34^{a}, pijſſe sv. Jan Pass. 261, pl. 3. pijſſij listy Štít. ř. 95^{b}, všickni mužie pyſſuv Pror. 92^{b}, piſſau KolEE. 216^{b} (1722), píši, -u atd. Us. Impt. *piš* stč. i nč.; novotv.: napisay Trist. 145. Impf. *pisách*: Ježíš piſaſſe EvZimn. 29 a j. Aor. *pisach*: napyſa Pilat. ML. 105^{a}, napiſſa Pilat Ans. 3. Inf. *psáti, pisati*: pſaati Pr. pr. 260, pſati Baw. 15^{a}; pyſaty ML. 105^{a}. Sup. *pisat*: císař pyſat do Betléma přijěde ML. 45^{b}. Part. *píšě* atd.: piſſie ApŠ. 11, hospodin jenž piſſie k zemi ničieše Krist. 78^{a}, adj. písaře piſſiucieho ŽKlem. 33^{a}, píše, píšíc- Us.; *pisajě* atd.: adj. náhle piſſayuczieho ŽWittb. 44, 2, piſſagiczieho ŽKap. tamt., král patřieše na články ruky pyſagyczye Pror. Dan. 5, 5. Part. *psal, pisal*: pſal Kruml. 353^{a} atd., psal Us.; toto sv. Kliment o sobě piſal Pass. 293, když jsem to wypyſal Alb. 101^{a} a j. Part. *psav* atd. Us. Part. *psán* a *pisán*: hřiech pſaan jest Pror. 65^{b}. což mu bě na čele pſano AlxV. 899, pſano Kremsm. 93^{b}, napſany budú ŽKlem 138, 16 atd., psán Us.; piſano to buď ŽKlem. 80^{b}, o tom mámy piſano Pass. 447, máme v knihách piſano Alb. 62^{b} a j. Někdy zdá se, že tvar *pisa-* liší se od tvaru *psa-* významem iterativním; ale příklady jiné tomu zase odporují. Byl tedy stupeň *pis-* v praes., impt. a part. -nt, a stupeň *pьs-* v tvarech ostatních, t. j. v tvarech t. zv. infinitivních (v češtině je tu i impf.); srov. inf. *lzáti* praes. *lížu*, *stláti* stsl. *stьlati* praes. *steľu* atd. Tvary inf. *pisa-* jsou podle toho novotvary vzniklé podle praes. atd., třeba že velmi staré. Naopak jsou dial. novotvary zase podle inf. atd. ustrojené: praes. *pšu, -eš* atd., impt. *pši*, part. *pša* BartD. 1, 29 (pomor.), t. 51 (dol.), t. 86 (stjick.), t. 92 (kel.), t. 2, 3 (sazem.), t. 31 (holeš.), t. 54 (přer.), t. 151 (slavk.) a j.

Ob. a dial. také: *kousati-koušu* v. § 148, *kmásati* škubati-kmášu BartD. 1, 79 (rožn.), *knísati se* houpati se — péro sa kníše za širákem t. 222 (mor.-slc.), *kolísati* - já kolíšem (kolíbám) Duš. verb. 364 (slc.), *hlásati*-hlášu (sděl. F. Joklovo).

173. Inf. *-gati, -hati*, praes. *-žu* atd. 4. Slovesa s hrdelnicemi

Na př. *lhati* stsl. *lъgati*. Praes. *lžu, -iu, -i* atd., stsl. *lъžą* atd.: sg. 1. ač (já) Davidovi selzu ŽGloss. 88, 36, ač ſelziu ŽKlem. tamt., ač ſelzy ŽWittb. tamt., ŽKap. tamt., vizte lьžilitь si mentiar Hlah. Job. 6, 28, nelzi non mentior Koř. Řím. 9, 1, t. 2. Kor. 11, 31; nč. lžu Us.; 2. lžeš, 3. lže, pl. 1. lžeme, 2. lžete Us. stč. i nč.; pl. 3. ſelziu tobě nepřietelé tvoji t. j. selžiú ŽKlem. 65, 3, wzelzy ŽWittb. tamt., ſelzy ŽPod. tamt., selьži Hlah. tamt., (kostečníci) vždy lzy a přisahají t. j. lží Hrad. 115^{b}, wzelzy Štít. uč. 8^{a}, mnozí lzy t. j. lží t. 112^{a}, ústa která lzý t. 61^{b}, ústa která lži ŠtítOp. 417, ústa která lьžii Hlah. Sap. 1, 11, (kněží) ſelžij ChelčP. 206^{a}, lžij t. 163^{b} (2) atd.; bez přehlásky: lžou Us. Impt. *lži, lžete* Us. stč. i nč. Part. *lžě, lžúc-*: budú proti vám mluviti lzijce Krist. 38^{a}, lzíjcz na tě Štít. uč. 45^{b}, řkúc vše zlé a lžic ŠtípOp. 394, zlé dějí proti vám lzycz ŠtítVyš. 7^{b}, lzzicz lidu mému Ol. Ezech. 13, 19, lzzucze EvOl. 323^{a}, řkú zlé proti vám lzyce mentientes Koř. Mat. 5, 12, lžíce Kladr. tamt., lzyce mně o ňem Nikod. 93^{a}, (baby) řekly lzycz Comest. 53^{b}; nelža BartD. 2, 61 (kojet.); — Mylnou analogií podle *mohu, móžeš* atp. vzniká praes. sg. 1. *lhu*: lhu mentior Drach. 103, Rosa 193, Dolež. 91 atd.; pl. 3. *lhú*: (kněží) lhu ChelčP. 216^{a}, (kněží) ſelhu t. 173^{a}, oni ſelhu t. 170^{b}, oni lhau RokycMus. 574^{b}, lhau 193 atd.; part. *lha, lhúc-*: lha Dolež. 93, lhúce HusE. 3, 251, lhúce KřižA. (Polívka, Dvě povídky 97), velhúce VšehJ. 438, łhauce Br. Ezech. 13, 19 a *lhaje, lhajíc-* Tomsa 336; nikoli také impt. *lzi, lzěte*. Mylného novotvaru zastávají se theoretikové: *lžu, lžau* je prý vulgarismus, t. j. jako můžu, můžou Tomsa 336; pl. 3. *lží* vytýká Štítnému jako chybu Čelakovský Rozb. 145; atd. Srov. pol. sg. 1. łgę vedle zastaralého łżę Linde s. v., a rus. sg. 1. lgu, pl. 3. lgutъ.

strúhati, stsl. *strugati, strużą* radere: praes. (já) palici ſtrvżi VšehK. 36^{a}, (štěpař) kóru strúže rkp. štěp. Jg., kterýž strúže světnice TomP. 8, 393 (z r. 1479), (kováři) ſtružij kopyta konská Lact. 4^{d}; impt. oſtruz kóry toho dřeva LékB. 213^{b}, ostružek naſtruż Rhas. 12, struž svrchní kóru rkp. stěp. Jg.; part. všelikú ratolest oſtruzie počistí jie Krist. 91^{a}, zſtruze spal LékB. 217^{b}. Dial. strúžu BartD. 1, 25 (zlin.) a j. Novotv. strouhám, -ej, -aje.

K tomu dial.: *kulhati* praes. kulžu BartD. 2, 259 (žďár.), *brýzgať* tlachati praes. brýžďžu t. 1, 201 (val.), *drúzgať* drtiti-drúžďžu t. 208 (též), *flágať* flákati-flaďžu t. 65 (též), *ḿágať* mačkati-ḿáďžu t. 79 (rožn.), *ḿégať* mektati-ḿéďžu t., *ťágať* mačkati-ťáďžu t. 277 (val., laš.), *vŕgať*-vŕďžu t. 79 (val.).

174. Inf. *-chati*, praes. *-šu*.

Na př. *dýchati* stsl. *dychati*. Praes. *dýšu, -iu, -i* atd., stsl. *dyšą* atd.: wzdysyu, pláčiu, vždy mě túha LAl. c, (já) wzdyssi Baw. 288, čtvrtý ne-

wzdyſſe Vít. 42b, cožkoli dýše a živo jest Br. Jg., (matky) uzřie-li děti v chudobě, wzdyſſy Štít. uč. 58a, zvieřata ješto parú ohňovú diši Hlah. Sap. 11, 19; dial. dýšu BartD. 1, 79 (rožn.) a j.; novotv. dýchám, vzdychám, -áš atd. Us. Impt. *dyši* atd., nedoložen. Part. *dýšě* atd.: (Ojíř) přistúpi bliz a wzdyſſye DalC. 83, sedí mladý král wzdyſſie k bohu AlxBM. 7, 23, chudý stane srdcem wzdyſſie Hrad. 127b, povědě srdcem wzdyſſye t. 56b, (žena) byla jako ze sna wzdýſſiuczi Jid. 160, (Anna) k bohu wzdiſſiuczy LMar. 38, k tobě wzdyſſycz Modl. 13a, wzdyſſijcz a stoníc Štít. ř. 70a; novotv.: srdečně wzdychagie Hrad. 22b, ohněm dychagycze Modl. 31a atd., dýchaje, dýchajíc- Us.

Podobně

páchati: praes. co paſſes sám nad sobú Mast. 364, co paſeſs Hod. 82a, ze tak paſe Hrad. 142b, cizoložstvie nepaſſeme Alxp. 101, hřích pášete Štelc. Jg., přietelé velikú žalost paſſy Pass. 473, synové Priamovi mnoho (t. skutků hrdinských) paſſy Troj. 131a, takové věci se paſſij Háj. 441b. Part. *pášě*: proč sem i tam těkáš tolik nešlechetností paſſe Alxp. 93, paſſíce zlý skutek Kladr. Deut. 4, 25. Nč. praes. páši, -eš atd. archaisticky v jaz. kniž., a dial. pášu BartD. 1, 79 (rožn.), páše t. 2, 359 (žďár.); páchám, -ej, -aje Us.

Jg. má také *brychati-bryši*, krev z něho bryše Rokyc. — V Tand. 1. jest impt. *posluš*: toho každý posluš, odchylka skladatelova nebo vydavatelova pro rým (: Artuš). — Dialekticky je také *búchať* praes. búšu BartD. 1, 79 (rožn.), *máchať*-mášu t., *róchať* bíti-róšu t., *žďúchať*-žďúšu t., *brechati* štěkati-pes breše Duš. verb. 366 (slc.) a j.

175. Inf. *-kati* praes. *-ču*.

Na př. *pykati*. Praes. *pyču*, *-iu*, *-i* atd. (stsl. *plačą* atd.): (já) toho pyczyu LAl. g, sám nevie právě-li pycze hřiechóv Štít. uč. 150b, taký vieru drží, zlého pycze Štít. ř. 192b, (my) pyczem těch závin Štít. uč. 137b, jsú někteří ež pyczij že jsú hřešili Štít. ř. 218b, ďáblové pyčí že na radách božích přestali Solf. 29, tuť pozdě pyčí a se ptají Vel. Jg.; novotv. pykám, -áš atd. Us. Impt. *pyči* atd.: minulých věcí nepyč Solf. Jg., mé žalosti pyczte LAl. h, pyczte jeho Hrad. 53b; novotv. pykej atd. Us. Part. *pyčě* atd.: pyczyucz na krále AlxV. 2342, žalostivě pyczycze Pass. 326 atd.; novotv. pykaje, pykajíc- Us. — U sloves *-skati* bývá ovšem *-šču*, *-šťu* atd.

Podobně

blýskati (stran samohlásky v *blysk-* stsl. *blisk-*, z *blьsk-*, srov. I str. 211): praes. bliſce sě smutné nebe rutilat Koř. Mat. 16, 3, (blyſkota) sě blyſſcze Kruml. 326a; dial. blišče sa BartD. 1, 79 (rožn.); blýskám, -ej, -aje Us.

jískati, stsl. *iskati* quaerere praes. *ištą* (vedle *iskają* a *iską*), z *j-isk-*; z toho *z-ískati*. Praes. sg. 1. *jíšču* atd.: což (já) ziſczy Pass. 417, zyſſczy Jeron. 115b, játť bohdá zzyſſti jeho sbožie Trist. 15; 2. neb ty zyſczes rychle Hrad. 125a, což zyſſczeſſ Vít. 33b, za smrtelného muže neumierajícieho krále zyſczes Kat. 168, na mně nic nezyſtyes Hod. 86a, tak učiníš-li, užitek veliký zyſtieſs Troj. 139b; 3. (člověk) viece ziſſczze Kruml. 323a, pléška proti nám nezíšče Tkadl. 2, 51, kupec zyſſcze Štít. Vyš. 65b, (člověk) zyſſtie ŠtítPař. 109b, ktož změte, ten ztratí a druhý zyſſtie ODub. 22, často křivý zyſſtye t. 57, ten svú při zíšťe Řpz. 123, (jenž) zyſſtie Ol. Sir. 20, 25, (žena) zyſſtiet peněz mnoho LékA. 145b, (kto) ziſſtie ChirB. 37b, zyſſtie-li on Trist. 18, (kazatel) ziſſtye duši GestBř. 1b; pl. 1. budeme kupčiti a něco zíšťeme Br. Jg.; 2. duše vaše ziſczete sobě Jeron. 25a; 3. kupci což zyſſti Hug. 384, kupci nic nezyſſti t. 385, Trojanští statečně se obrátie a pole zyſſtii Troj. 135a, tu opět Řekové zyſſtii pole t. 136a, kteří pře ztratí nebo zíští Tovač. 119. Impt. *jíšči* atd.: zišť (rkp. zzisk) dlužník neb nezišť HusE. 1, 216. Part. *jíščě* atd.: jěde (aor.) každý zvlasti gíſſchzie PilB., když mní kto by byl ziſſchzie AlxBM. 5, 26, nýnie kto milosti zyſtye Hod. 82b. — Zachováno v dial. *iskať* BartD. 1, 220 praes. íšču t. 79 (rožn.), ve *vískati* praes. vískám atd., obé = hledati (vši); pak v *získati*, veskrze s novotvary podle V. 1a: získám, -ej, -aje atd. Us.

kdákati: praes. slepice kdaczye BohDial. 344, slepice kdáče Manž. 147, pl. slepice kdáčí Ctib. Jg.; nč. kdáču atd. i novotv. kdákám, -ej, -aje Us. Slovo onomatopojické. Takové je také

kvákati: praes. jako havran kwaczeſs Hod. 82a, vran kwacze DalC. 13, vrány kwaczi Kruml. 387a, (krkavci) kwaczy RokycKl. 180a; part. kwaczicz MamV., ptáčata křičie kwáčzycze Ben. Job. 38, 4, volají kwačíc Kladr. tamt.; nč. kváču, tá toho nakváče BartD. 2, 345 (vých.-mor.); novotv. kvákám, -ej, -aje.

lákati, stsl. *alъkati* a *lakati*, *-čą* esurire: praes. jehož (aby člověk hřešil) lacze diábel Vít. 76b, jehož ďábel láče Kom. Jg.

lokati stsl. *lokati*, *-čą* lambere: part. vidiech dievku krev loczuczie DalHr. 8, loczycz DalC. t.

mumkati reptati: praes. mistr mumcze nebo repcze Lit. Výkl. slov A, part. repczicz nebo mumczicz tamt. O. Slovo onomatopojické; zaniklo.

mykati sě stsl. *mykati sę*, *-čą* percurrere: an (mnich) po kóřě sě mycze Pass. 415, čerti se v pekle myčí sem i tam Lucid. Jg.; mykati se s kým = tahati se Jg. Us. Zaniká. O *smýkati* v. doleji.

plakati, stsl. *plakati*, *-čą*. V tvarech *plač-*, *pláč-* bývá rozdílná kvantita. Praes. *pláču*, *pláčeš* atd.: vzdyšiu, placziu vždy mě túha LAl. c, posteliu mú oplacziu ŽKlem. 6, 7, pl. 3. placzyut mnoho v Římě LAl. e atd.;

pláči n. pláču, -eš atd. Us.; dial. plaču BartD. 1, 9 (zlin.) a j., proč plačeš, chodHan. 13, že plačeme t. 178. Impt. *plači* atd.: placzwyez oba Modl. 16, placziem před hospodinem ploremus ŽWittb. 94ᵇ, 6, placzme ŽKlem. tamt. atd.; plač atd. Us. Part. *pláčě*, *plačúc-*: žena plachzuczi poběže Jid. 105, placziuci ŽKlem. 34, 14, nevěsta placzyucz vece LAl. h, mne placzucze otešli Hrad. 39ᵇ atd., pláče, plačíc- Us.; o adj. *plačijící* v. § 35 č. 12.

pleskati, stsl. *pleskati*, *pleštą* plaudere: trudně pleſczes Hod. 86ᵃ; dial. pléšču BartD. 1, 79 (rožn.); novotv. pleskám, -ej, -aje Us.

řiekati: praes. pod městem potóček teče, ten sobě Pšova rzyecze DalC. 25, že dietě odrziecze ſie diábla ŠtítMus. 89ᵃ, když ſe odrzyecze diábla GestKl. 187, na křtu ſe odrzicze wſſech pych t. 166, (duše) se diábla odrzycze GestM. 123 (85), pl. 3. když se odrziczij diábla GestM. 80ᵃ; dial. říču BartD. 1, 79 (rožn.), co to říčete t. 260 (val.), co pláčeš, naříčeš Suš. 378 (od Příbora), Turek sobě naříče t. 145 (z Vidče), impt. pořič BartD. 1, 129 (laš.).

skákati, stsl. *skakati*, *-čą*, někdy též *-kają*: praes. Řekové wyſkaczy na zemi Troj. 104ᵇ atd., nč. skáči, skáču, -eš atd., impt. skákej Us.

smýkati, stsl. *smykati sę*, *-čą* (nikoli sъ-m-) repere, lit. *smukti* smeknouti se MiklLex.: part. (saň) ſmyczěecz (m. -číc) ſie i přijede trahens se Otc. 380ᵃ; dial. praes. smýču BartD. 1, 79 (rožn.), hadi se smyču t. 267 (laš.); podle V. 1ᵃ: ſmykagi dlúhé podolky Hug. 152, impt. ſmykay Sal. 354, smýkám, -ej, -aje Us.

súkati: praes. pročež z sebe střeva súčeš Čtv. Rozb. 694 (praví včela pavoukovi), uzřě jednoho an provazce ſucze Otc. 233ᵇ, OtcB. 75ᵃ, an sedí a provázek ſucze OtcB. 94ᵃ, z zlata ſe ſvcze šňuora Hrub. 276ᵃ, osídlo ſe ſaucže t. 307ᵇ, tkadlec len ſauče na cívky Háj. herb. 96ᵃ, pl. 3. niti na cívku saučí Reš. Jg.; part. Maxencovi se zatešče, svých rukávóv vzhuoru wſucze i káza Kat. 136; dial. súču BartD. 1, 25 (zlin.) a j.; novotv. soukám, -ej, -aje Us.

tiekati: (potok) sě s niú (řěkú) zztyechze PilA.

tleskati plaudere, onomatopojická varianta k *pleskati*, v. zde napřed. Praes. řěky ztleſczy rukú plaudent ŽWittb 97, 8; impt. tleſczte rukama plaudite t. 46, 2; part. tleſſczycze zvonečky quatientes cymbala Lit. 1. Par. 16, 42, tleštice Hlah. tamt., tleſſticze Ol. tamt. Novotv. tleskám, -ej, -aje.

týkati, stsl. *tykati*, *-čą* i *-kają* tangere: praes. tvého tu dotycze sv. Pavel Štít. ř. 190ᵇ, tu Šalomún třetieho dotyče ŠtítOp. 404, což úřada dotycze ODub. 53, co se nádobí dotycze KolČČ. 115ᵇ (1549), plur. ta slova čtvera dotyči ŠtítOp. 402, jakžkoli ty věci mne se najviece dotyczy, však se i vás dotykagi Troj. 56ᵃ, (páni) se toho nic nedoteyczij KolČČ. 115ᵃ

(1549); part. jich viery dotyčice Baw. 239; co se toho týče atp. Us.; — podle V. 1ᵃ: praes. jenž dotika ŽKlem. 103, 32, rucě majiú a nedotikagiu t. 113, 7, impt. nedotikaite ſie jich t. 156ᵃ, nč. týkám, -ej, -aje Us. — V ŽKlem. 104, 15 psáno doticati tangere, t. j. *dotýkati*, nikoli *-cati*, v. § 155, a). — Seel. píše: co se jich dotýčelo 192; chyba z neumělosti.

-týskati, *stýskati*, iter. ke *s-tesk-núti*, srov. stsl. *sъtъsnąti si* aegre ferre. Praes. *stýšču* atd.: jáť nic o to neſtiſſti sobě NRada 1009, proč sobě ſtyſſčeš MudrC. 45ᵇ, co mi tolik ſtyſtyes Hod. 86ᵃ, toť mi sě ſtyſſtye t. 85ᵃ, ſtýſſtie se duši mé Brn. Job. 10, 1, an sobě ſtýſſtě Br. Jer. 31, 18, jak sě mně stejště Erb. 347 (domažl.), stýštěte sobě t. Jg., děti tieží a ſtyſſtie (m. -í) ſobie ŠtítPař. 71ᵇ, jiní sobě ſteyſſtij Hořek. 69ᵃ, že sobě lidé velmi stejští WintObr. 2, 351 (z r. 1520). Impt. *styšči* atd.: nestyſſcz ſobie GestKl. 198, neſtyſſtť (sic) ſobie GestBř. 77ᵇ, nestyšť sobě Feif. LL. 681. Part. *stýščě* atd.: sv. Pavel ſtyſſtie sobě die ŠtítPař. 76ᵃ, proroci k bohu voláchu sobě ſtyſſtycze ML. 61ᵇ, Krist. 7ᵃ, steyštíce sobě Br. Jg. Novotv.: ſtýſká ſe Jobovi Ben. Job. 10 (nápis), impt. nestýskaj sobě Tkadl. 1, 21, neſtyſkayte sobě ML. 61ᵇ, stýskám sobě, -ej, -aje Us.

výskati: úředníkům se stýšťe, rytieřstvo pak k tomu výšťe Výb. 2, 1206 (z r. 1512), dial. víšču (m. vý-) BartD. 90 (stjick.).

Dial. také *brkati* praes. brču BartD. 1, 79 (rožn.), *fňukati*-fňuču t., *fúkati*-fúču t., *hrkati*-hřču t., *łúskati*-łúšču t., *stříkati*-stříču, *třískati*-třišču t., *vrkati*-vřču t., *fikati*-fíče blátem t. 2, 310 (val.), *pukati*-desky pőčő t. 2, 139 (zábř.), *prskati*-pršče to t. 2, 374 (laš.), *pyskati* v jídle vybíravě hrabati-pyšču sa t. 376 (val.), *trkati*-tŕču t. 1, 25 (zlin.) a j., *krákati*-(slepice) kráče Duš. verb. 367 (slc.).

176. Inf. *-dati* praes. *-žu* atd.

Na př. *hlodati* (stsl. *stradati*). Praes. *hlozu*, *-iu*, *-i*, *hlózeš* atd. (stsl. *straždą* atd.): (já) ohlozy RZvířMel. (vlk, rým: kozy); (kóň) pořehtuje hlozie zemi fremens sorbet Ol. Job. 39, 24, porzehtuje hluze zemi Hlah. tamt., (malatstvie) se samo hloze Comest. 83ᵇ, poklad jehož mol neſhloze GestKl. 28, neſhluoze GestBř. 14ᵃ, hluoſe rodit Fagif. 35ᵃ; kteřížto hlozi mě Hlah. předml. k Par., (kobylky) ohlozy všecko dřievie Ol. Ex. 10, 5, (utrhači) hlozy jiných činy ŠtítOp. 63, hlozí ŠtítV. 153. Part. *hlozě* atd.: žáby lomie kosti hlozycze jě Vít. 34ᵃ, adj. psu hlozícímu Prav. živ. Jg. Novotv. hlodagicze Comest. 83ᵇ, hlodám, -ej, -aje Us. — Když způsob starý zaniká, vznikají snadno tvary chybné: praes. svědomí je hlode Apoll. Jg., part. kostem ohlozenym Comest. 184ᵃ.

Podobně

hvízdati: praes. já hladem hvíždi RZvíř. Jg., ktož pohwyzdye na rány jeho sibilabit t. j. pohvížďe Pror. Jer. 49, 17, pohwiždie sibilabit Kladr.

Sof. 2, 15, hlava člověčie hohcze, hwyzdie Mand. 87[a], skřěčník sladce hwizzdye GestBř. 48[b], škřečník hwyzdye GestKl. 117, diábel hwizdye GestBř. 49[a]; dial. hvížďu BartD. 1, 25 (zlin.). Novotv.: hvízdám, -ej, -aje Us.

Dial. také *bodati*-bodzu BartD. 1, 129 (laš.), *gajdati* třepati-gaize sa mi to (snopy na voze) t. 210, *glundati* hrbiti — už sa tá stařenka glundze t. 2, 312 (val.), *kundati se* sem tam choditi-kundzu se t. 1, 225 (laš.), *padati*-padze (= prší) t. 129 (též), slc. *vládati*-vládzem Hatt. slc. 133.

177. Inf. *-tati* praes. *-cu.* Mezi slovesy sem patřícími jsou mnohá *-ъtati* n. *-otati* a původu onomatopojického; bývají jich někdy několikeré varianty.

Na př. *reptati* stsl. *rъpъtati.* Praes. *repcu, -iu, -i* atd., stsl. *rъpъštą* atd.: (já) repcy Drach. 101, proč repceš ŠtítV. 73, sám vždy repczeſs Tkadl. 36[a], mistr repcze Lit. Výkl. slov A, (zlý zákonník) repcze ze všeho Kruml. 480[a], kterýž repce Br. Num. 14, 27, repcete proti nám t. Ex. 16, 7, (oni) vzrepci Hlah. žalm 58, 16, jedni na druhé repcí Jel. Jg., kteříž repcý proti mně Br. Num. 14, 27. Impt. *repci* atd.: ani repciete Koř. 1. Kor. 10, 10. Part. *repcě* atd.: mumčíc nebo repczicz Lit. Výkl. slov O, nerepczicz Kruml. 406[a], prvý (stupeň skrovnosti) bude, pokorně strpěti nerepcíc ŠtítV. 225, repcycze ChelčP. 57[a]. V usu nč. vyskytují se tvary tyto jen v nář. vých. a jako archaismy v jazyku knižném, ostatek jsou pravidlem novotvary reptám, -ej, -aje.

Podobně

bebtati, beptati, bobtati: part. bebce garriens Lit. 3. Jan. 10, bobcye garriens Koř. tamt., kto mluví bebce Pís. XV stol. v ČČMus. 1827, 3 str. 11.

blektati, blekotati, stsl. *blekotati, -štą*: (nemocný) hrozně blekce ČernZuz. 274, liška blekoce Kom. Jg., ti lidé vyjí a blekczy Mand. 61[a]; part. blekczycze ChelčP. 131[a].

brebtati, breptati: praes. (já) brepcy Drach. 101, part. na pospěch brebczycz Štít. uč. 157[a].

drebtati, dreptati breptati: kto pospiechaje velmi drebce Pís. XV stol. v ČČMus. 1827, 3. str. 11.

drkotati: hrozí se, drkoce neb trne Kom. Jg., drkoce zimú jako osyka slc. Jg.

hrochtati, chrochtati, krochtati; (já) chrochcy Drach. 101, vepř chrochce Koll. Jg.

chechtati sě dial. *chychotati sa*: blázen se chechce Syr. Jg., praes. (děti) nechť se chechczy Štít. uč. 108[b], rozchychocú sa ludia Duš. verb. 369, part. spolu sě chechczycz t. 112[a].

chlemtati: pes chlemce Ben. Jg., žrout chlemce Kom. Jg., ptáčenci chlemci krev Hlah. Job. 39, 30, Ol. tamt., kteří wzchlemczy vody lambuerint Ol. Súdc. 7, 5, chlemcy lambuerint MamV.

chleptati: (krávy vodu) chlepcú Koll. Zpiev. 2, 365; part. adj. voda chlepczyczy větrem saliens Otc. 354[b].

jektati: (Anna) jekcíci HusE. 1, 307.

klektati, klekotati, kloktati, klokotati, klochtati, varianty téhož slovesa s významem někdy porozlišeným, stsl. *klekъtati, -štą* clamare a *klokotati, -štą* bullire: praes. (já) wyklokczi ebullire Ol. Ex. 8, 3, čáp klekce Papr. Jg., čáp klekoce Kom. Jg., tetřívek klekce Dobr. Jg., tekúc voda přes kamení klokoce Smiř. Jg., (kotel) vra klokce ŠtítV. 193, ústa bláznová viklokci bláznovstvie Hlah. Prov. 15, 2 (změněno ve viklokoci), wyklokcíe m. -í Kladr. tamt.: impt. pivo (v ústech) klekczij (nč. klechtej, klochtej) Lék. rkp. Jg.; part. přilej oleje ústavně klekce kopístkou Rhas. Jg., (nosaři) klekcyce mluviechu Baw. 218.

klevetati, stsl. *klevetati, -štą* obtrectare: praes. já nekleveci WintObr. 2, 113 (z r. 1524), (ty) kleveceš Pam. 3, 129, mistr nám laje že klevejcem WintObr. 2, 113 (z r. 1524), pl. 3. klevecí Žal. Jg.; impt. ani kleuecz non alterceris Ol. Sir. 9, 13; part. diábel klewecye Evu z ráje vypudil OtcB. 80[b].

klopotati praecipitari Hymn. 36[a], stsl. *klopotati, -štą* stridere, strepere: praes. dále neklopocze AlxŠ. 3, 9, v duol klopuocze Brig. 62[a], břicho klopoce k smilství ChelčSíť. 123[b]; ač se srdce nemodlí, jazyk nadarmo klopoce Hád. Jg.; klopoczy koni s vozem Otc. 418[a]; part. musichu utiekati k stanóm klopocíce Troj. Jg.

křehtati, křehotati, křechtati, skřehtati, skřechtati, škřehtati, škřechtati, škrhotati, škruhotati, stsl. *skrъgъtati, -štą* frendere: praes. hřiešník zuby svými wzkrzehcze fremet ŽWittb. 111, 10, zkrſechce ŽKlem. tamt., wzkrzehcze zuby svými ŽWittb. 36, 12, wzkrziechce Hlah. tamt., křivomluvný ſſkrzehcze Ol. Job. 16, 10, škrzechce Hlah. tamt., meči v odění ſkrzyechchzy AlxV. 1531, žáby křehocí Kom. Jg., žába škrhoce, škruhoce BartD. 1, 325; part. sípě a zuby ſkrziechcze Otc. 126[b], sípě a ſſkrzehcye OtcB. 23[b]; impf. nemocný zuby ſkrziehtaſſe Hrad. 11[a], ſkrzehtaly sú na mě zuby svými frenduerunt ŽWittb. 34, 16, ŽBrn. tamt., ſkrſehtali ŽKlem. tamt., ſkrzehtali ŽKap. tamt.

lehtati, lechtati, lektati, lekstati, lesktati; o -kst-, -skt- v lekstati atd. v. I. str. 487 a 549. Praes. oni své pány strašlivú řečí lekczíj MudrA. 17[a], lekcij MudrC. 28[a], kteréž (věci) tak lekcy uši bláznóm ChelčP. 94[b], nejprvé ho podrbují a lekcí Vel. Jg.; part. shromazdie sobě lechcice ušima (dat.) Koř. 2. Tim. 4, 3, leſkcície vſſima Kladr. tamt. Nč. lehtám, -ej, -aje, dial. lechcu, impt. lechci Btch. 250.

leptati: praes. meč mój flepcze maso ŽWittb. Deut. 42, potom vy oheň peklný flepcze Hrad. 25ª, jakož oheň slámu lepcze, takéž tělo duši lepcze Alb. 74ª, (zvěř) maso lepcze ŠtítOp. 65, lepce ŠtítV. 154, všecky ctnosti pýcha flepcze ChelčP. 213ᵇ; hlavu s nohami flepczete Ol. Ex. 12, 9; flepczu je ptáci devorabunt ŽPod. Deut. 24, kobylky flepczy všecko Ol. Deut. 28, 38; impt. flepcziemy jej ŽWittb. 34, 25, ŽBrn. tamt., slepcemi Hlah. tamt.; part. flepczícze tělo HusPost. 14ᵇ. Zaniká.

létati stsl. *lětati* (praes. jen *lětają* Mikl. Lex.): praes. orel nade vše ptáky lecze Pass. 67, sv. Pavel uzřě ano sě Šimon (čarodějník) vznášějě lece t. 298, vše což lecze, plavá neb chodí Kat. 106, pták lece křídloma ŠtítOp. 66, orel najvýš léce ŠtítV. 150, chřiestel mdle léce t., pták jenž lece Hlah. Sap. 5, 11, leczze Ol. tamt., orlice vysoko lece volat GestKl. 185; jenž sěm hi tam sobú meciú a všady lecziu AlxBM. 6, 6, jiskry jako leczy v plameni Štít. uč. 154ª, nad ptáky ješto leeczy v povětří Štít. ř. 219ᵇ, (sovy) leczij volant Ol. Bar. 6, 21; part. jako mušky leczycz Pass. 524, andělé leczycze sě radováchu Vít. 41ª; — dial. lícu BartD. 1, 25 (zlin.), tè kobèlkè licó t. 2, 58 (kojet.), holuběnka líce Suš. 279, lícu, -eš part. líca Btch. 250 (dol-beč.); — podle V. 1ª: létám, -ej, -aje Us. — chyby: ptáci leczegi-li vysoko KorMan. 170ª (opravováno tím, že nad -cze- nadepsáno -ta-), motýl sem i tam leceje Tkadl. 1, 53.

lopotati: bieda v níž sě lopoceš Ctib. Jg.

metati stsl. *metati* praes. *meštą* i *metają* (v textech t. zv. pannonských ono 19krát, toto 13krát Wiedem. 67—68). Praes. *mecu* atd.: sg. 1. smecy knížata Br. Isa. 43, 28, rozmecy maso tvé t. Ezech. 3, 5; 3. vicher (pěnu) rozmecze Alb. 78ª, ty mecze v horúcie peklo t. 52ª, vlna již mecze búře Štít. uč. 71ᵇ, (hospodin) své losy meecze Štít. ř. 236ª, nedvěd hlavú mece ŠtítV. 153, moře mece sě i sěm i tam t. 145, vietr mece jím sem i tam Trist. 37, rozmece Br. Num. 16, 37; pl. 1. my dary jeho před svině mecemy Alb. 24ª; 3. již sěm hi tam sobú mecziú AlxBM. 6, 5, mnú vlny mecy Pass. 162, kúkol v oheň mecy Krist. 49ᵇ, (korábníci) nameczij prachu Ol. Ezech. 27, 30, ryby meczy sě na ň (na ostrov) Mand. 60ª, kteříž Ol. Ezech. 27, 30, ryby meczy sě na ň (na ostrov) Mand. 60ª, kteříž mecý udici Br. Isa. 19, 8, rozmecý nás BílD. 123. Impt. *meci* atd.: rozmecz sbožie mezi chudé Kruml. 247ª, wymecz nesvobodnú (ženu) VšehK. 108ᵇ, psóm rozmecz tělo mé Trist. 180, meczte losy Ol. 1. Reg. 14, 42, rozmecte ovoce Br. Dan. 4, 11, aniž mecte perel před svině t. NZák. 18ª. Part. *mecě* atd.: pro bolest sě sěm tam meczye Hrad. 142ª. Jezus rukama meczye . . vecě ML. 50ᵇ, meciuce na mě ŽKlem. 16, 11, meczicze blátem ML. 104ª, z prakóv mecice Hlah. 2. Par. 12, 2, meczycze Troj. 215ª, vmeczycze t. 88ª, mecyce Háj. 279ª, mecíce o ně los Br. NZák. 68ᵇ, mecíce Kom. Jg. Nč. dial. mece sa, koně sa mecú Duš. verb. 369 (slc.); metám, -ej, -aje Us.

mietati stsl. *mětati* (praes. jen. *-ają* Mikl. Lex.): praes. já tvú moc zamyeczi Pass. 506 (= zamítám, imperfektivum), hospodin zamyecze rady kniežecké reprobat ŽPod. 32, 10, (hory) sě wzmyeczy Levšt. 150ᵇ, křestěné mě z chrámu wymyeczy Brig. 81; part. ješto jdú k biedniciem zamyeczucze slovo božie Hrad. 118ª, přěmiecíc v srdci svém Pass. 552; — podle V. 1ª: hospodin zamieta reprobat ŽKlem. 32, 10, když zamietas takú radu Hrad. 108ª atd., -mítám, -ej, -aje Us.

plesktati, k subst. *pleskot*: darmo pleſkczeſs Hod. 86ª (vedle pleskati: pleſczes tamt.).

řehtati, řehotati, řechtati, dial. (slc.) *rahotati, rihotati*: praes. (já) rżechcy Drach. 101, kóň rzehьce Hlah. Sir. 33, 6, koni rzyechczy AlxV. 1530, (kněží) řehcí k ženám cizím HusPost. 61ᵇ; impt. rzyeczy m. řehci hinni Pror. Isa. 10, 30, veselte sě a rzehczete a rcěte t. Jer. 31, 7; part. (kůň) rzehcze rozmietá zemi Ben. Job. 39, 24; nč. kůň řehce Us. spis. (zastar.), dial. kůň řehoce BartD. 1, 260, (kůň) razrahoce sa Duš. verb. 370 (slc.), impt. neryhoci koníčku t.; řehtám, -ej, -aje Us.

soptati: praes. plamen z jeho úst sopce egreditur Hlah. Job. 41, 2, ſopcze Ol. tamt., z jichžto (býkův) úst ſopcze plamen Troj. 24ª, plamenie (pl. nom.) z nie (Aetny) ſopczi Mand. 20ᵇ; part. (David) uslyše sluhy své ſopczicze mussitantes Lit. 2. Reg. 12, 19. O impf. *sopciech* v. § 26.

ščebetati, sřebetati, dial. *štěbotati*, stsl. *štьbъtati*, *-štą* fritinnire: praes. ženy štěbecí RZvíř. (kohout), štěboce lastovička Duš. verb. 371 (slc.), impt. štěboc t., part. ſtíebece garriens Kladr. 3. Jan. 1, 10; štěbetám, -ej, -aje Us.

ščektati, štek-: part. zimú se třesa a ščekce Podk. 304.

šeptati stsl. *šьpъtati*, *-štą* sibilare: praes. diábel za ucho ſepcze Hrad. 25ª, když ſſepcze Štít. ř. 177ª, kdež tajně ſſepczy Vít. 63ᵇ, (děti) ſſepczij Štít. uč. 108ᵇ, ktož ſſepcy ŠtítOp. 331ª, dotud budú tací šeptati až se doſepcy t. 332ª, služebníci ſſepczij Ben. 2. Reg. 12, 19; part. ſſepczycz Vít. 63ᵇ, Štít. uč. 10ª, ſepcyucze AlxVíd. 2334, ſſepczycze Ol. 2. Reg. 12, 19.

třepetati stsl. *trepetati*, *-štą* tremere: praes. v hřieše stoje trzepecze Hod. 88ᵇ, nebesa wzſtrzyepeczy Levšt. 150ᵇ.

tresktati, trestati, z **trъskъtati*, srov. I. str. 452. Praes. já kohož miluji treſkczy Štít. ř. 176ᵇ, já sám se treſkczy Ben. Job. 42, 6, pak-li (já) tresci Br. Jg.; ty treſkczes Alb. 24ᵇ, potreſceš bližního Br. Lev. 19, 17, jenž treſkcze ŽWittb. 93, 10, treſkce ŽKlem. tamt., matka treſkcze ChelčP. 35ª; treſkczeme t. 76ª; treſkczete t. 99ª; (lidé) treſkczij t. 92ᵇ. Impt. treſkci mě ŽKlem. 37, 2, treſkczy ŽWittb. tamt., netreſkci ŽKlem. 6, 2, ne trzeſkczy ŽWittb. tamt., ty nás treſkczy Ben. Súdc. 10, 5, potresci ho Br. NZák. 44ª; treſkczyetez mě Pror. Isa. 1, 18, treſkciete Koř. 1. Thess.

5, 14. Part. trefkcie kázal mě hospodin ŽKlem. 117, 18, potrefkcie jeho propustím Koř. Luk. 23, 16, trefkczycz Štít. uč. 58[b], trefkcyc ŠtítOp. 396, trefcyce Háj. 375[b], adj. trefkciciemu Ol. Hab. 2, 1; o novotv. adj. *treskci-jící* v. § 35, 12. Nč. dial. trescu, -eš Šemb. 26 (mor.), impt. tresci tresci žebra i kosti Suš. 200; trestám, -ej, -aje Us. —

troskotati (stsl. *troskotati, -ają*): praes. (já) rohy hřiešných ztroskoci ŠtítV. 159, obrazy jejich ztrofkoceš Br. Ex. 23, 24, rána ztrofkoce kosti comminuet Ol. Sir. 28, 21, (žena) ztrofkocze tvú hlavu bibl. Dlouhoveská Gen. 3, 15 (Dobr. LitMag. 2, 40), ftrofkocze bibl. Lesk. tamt. (t. 48); impt. ztrofkocz hlavu kniežat contere Ol. Sir. 36, 12, ztroskocь Hlah. tamt., ztrofkoc Kladr. tamt. Novotv.: vrahové kosti jeho ztrofkotagi confringent Ol. Num. 24, 8, ztrofkotaite sě ŽPod. 4, 5 atd., ztroskotám, -ej, -aje Us.

V nářečích východních slovesa zde vytčená, pokud tu jsou, zachovávají tvary podle vzoru tohoto dosud, a je tedy *reptati* praes. repcu, *lapotati* bleptati praes. lapocu, *šeptati*-šepcu, *trestati*-trescu, *řehtati*-řehcu, -eš, impt. -c(i), part. -ca, srov. Btch. 250 (dol.-beč.) a Šemb. 26 (mor.). A ten způsob drží se ovšem i u jiných sloves podobných, v usu spisovném a západočeském neznámých. Na př. *blabtati* bláboliti-praes. co blabceš BartD. 1, 199; *blbotati*-voda blboce t. 200, Koll. Jg.; *blkotati* plápolati-světlo blkoce BartD. 1, 200; *blýskotati*-blýskoci Koll. Jg.; *brbontati*-impt. nebrbonci BartD. 2, 296; *buchotati*-srdénko buchoce Suš. 228; *bumbotati*-(povídavý) bumboce BartD. 1, 335 (laš.); *čagotati*-husy čagocú t. 2, 301 (val.); *čamtati se* valiti se (o chůzi)-čamce se t. (záp.-mor.); *čaptati se* kolíbavě choditi-čapce se t. 1, 204 (laš.); *čukytati* škytati-čukyce se mu t. 205 (též); *drkotati*-impt. nedrkoc t. 159 (zlin.); *gagotati*-hus gagoce t. 324 (zlin.), husi gagocú t. 210; *glgotati*-voda z baňky glgoce t. 211; *glintati se* viklati se-zub se mi glince t. 2, 312 (slavk.); *hargotati*-zima ním hargoce t. 315 (val.); *hrkotati*-hrkoce mé srdce Suš. 347; *havotati* ledajak zpívati-ty ženské havocú BartD. 1, 213; *chľachotati se* chechtati se-co sa chľachoceš t. 321; *chomtati* chlemtati-kráva trávu chomce t. 322; *chromtati*-kráva chromce (s chutí žere) t.; *chrpútati* kašlati-chrpúce t.; *jaskotati* výskati-co jaskoceš t. 1, 220, nejaskoc t.; *kyvotati* kývati-všecko sa kyvoce BartD. 1, 159; *lapotati* bleptati-praes. lapocu, -ceš atd., impt. lapoc, lapocte, part. lapoca Btch. 250; *libotati se,* třepetati se-liboce se liboce listeček zelený BartD. 1, 228; *ligotati se* třpytiti se-(šavlička) se ligoce, jablička po strome sa ligocú Duš. verb. 269 (slc.); *łupotati* silně pršeti-łupoce t. 1, 159; *mekotati*-koza mekoce t. 324; jiné *mekotati se* blyštěti se-měsíček sa mekoce ve vodě t. 230; *pamatati* pamatovati-pamacu t. 129; *pantati se*-já sa do kostelíčka dopancu = dopotácím se t. 246, impt. nepancete = nemluvte nerozumně t.; *piskotati*-piskoce t. 160

plantati se plésti se-já sa do toho neplancu t. 248, ten toho naplance t. 2, 363, impt. neplanci t. a 1, 248; *plpotati*-kaša plpoce (když se vaří) t. 1, 249; *rapotati*-straka rapoce t. 324 a 2, 377; *rechotati*-žába rechoce t. 1, 324; *repítati*-repíce (leskne) se to t. 2, 378; *rumpotati*-slzy z očí rumpocú t. 1, 159; *samtati, somtati* bučeti-samcu t. 264, kráva somce t. 324; *šantati* klátivě choditi-kráva šance t. 272; *škroptati* nohou (botou) o zemi šoupati-synek škropce t. 274; *šuchtati* šukati-cosi šuchce t. 276; *šupotati* šustiti-šupoce t.; *taňatati se* potáceti se-taňacu se t. 2, 401; *vrkotati*-nevrkoc děvečko nevrkoc Suš. 441; — *dupotati*-kôň dupoce Duš. verb. 368 (slc.), *frflotati*-voda frfloce t., *frkotati* lháti-dievča frkoce, ty dievča nefrkoc, *hukotati*-sova zahukoce t., *mátati* strašiti-že tam máce t., *mihotati*-zamihoce sa mu v očách stvora t., *šuchotati*-v hore (lese) šuchoce t. atd. — V týchže nářečích přejímají se sem také slovesa *-tati*, jež patří ke vz. V. 1[a]; na př. *čítati*-čícu BartD. 1, 83 (val.) a j., dívka číce Kop. 232, *hltati*-hucu BartD. 1, 79 (rožn.), *chytati*-chycu t. 129 (laš.), *kutati*-kuřa kuce (hrabe) t. 226 (val.), *łátati*-łácu t. 1, 25 (zlin.) a j., *motati*-opilý už moce rozumem t. 231, *pytati*-pycu t. 129 (laš.), pyce se t. 357 (palkov.), *šátati*-ve sněhu se brzo ušace = uchodí, unaví t. 272 (laš.), *vítati*-vícu t. 79 (rožn.), *vrtati*-vrcu t. 25 (zlin.). Mezi slovesy těmi jsou také slovesa *-stati*, která mají praes. ovšem *-ščų* atd.: *chłastati*-chłaščų BartD. 2, 47 (kojet.), impt. nechlašči t. 166 (brn.); *chvístati*-v botech mi chvíšče t. 1, 323 (val.); *chystati*-chyščų t. 2, 233 (kunšt.) a j.; místy je jen *-s-cu*, vlivem inf. *-s-tati* atd.: *chystati*-chysce BartD. 1, 259 (frýd.), *šústati*-šúscu t. 79 (rožn.).

3. Vzor *a) bráti, beru, b) kovati, kuju.*

178. Sem patří slovesa třídy páté, jejichžto kmeny infinitivní i praesentní utvořeny jsou přímo z kořene, tedy slovesa *kořenná*; a to kmen infinitivní příponou *-a*, na př. *bьr-a-* č. *br-a-*, *tъk-a-* č. *tk-a-*, *kov-a-*, a kmen praesentní příponou dílem *-e (-o)*, na př. *ber-e-*, *tъč-e-* č. *tč-e-*, dílem *-je (-jo)*, na př. *ku-je-*, z kořenů *ber-* pův. *bher-*, *tъk-* pův. *tuk-*, a *kov-* n. *ku-* z pův. *kou-* [srov. Lesk. I. A. b) 1. a I. B].

Podle rozdílného kmene praesentního dělíme slovesa sem patřící ve dvě skupiny, zastoupené ve vzorech 3[a] *bráti, beru,* a 3[b] *kovati, kuju.*

3^{a} *bráti, beru.*

179. Tvary vzoru tohoto jsou:

praesens indik.:

sg. 1. *beru*	du. 1. *béřevě, -va*	pl. 1. *béřem, -me, -my*
2. *béřeš*	2. *béřeta*	2. *béřete*
3. *béře*	3. *béřeta*	3. *berú, -au, -ou;*

imperativ:

sg. 1. —	du. 1. *beřvě*	pl. 1. *beřme, -my*
2. 3. *beři, beř*	2. 3. *beřta*	2. 3. *beřte;*

imperfektum:

sg. 1. *beřiech* atd., jako *vediech* atd. v § 53; a *brách* atd., jako *dělách* atd. v § 142;

aorist:

sg. 1. *brach*	du. 1. *brachově, -va*	pl. 1. *brachom, -me, -my*
2. *bra*	2. *brasta, -šta*	2. *braste, -šte*
3. *bra*	3. *brasta, -šta*	3. *brachu;*

tvary jmenné:

inf. *bráti*; sup. *brat*;
participium
-*nt*: *bera, berúc-*;
-*mъ*: —;
-*lъ*: *bral, -a* atd.;
-*ъs*: *brav, -vši, -vše*;
-*nъ*: *brán, -a* atd.;
subst. verb.: *bránie*, nč. *braní*.

K tvarům jednotlivým.

180. Praesens. Sing. 1. *beru*, psl. *berą*: beru Us. stč. i nč.; dial. -*o*, -*em* atd. jako v § 54. — Sing. 2. *béřeš*, psl. *berešь*, na př. berzes ŽKlem. 49, 16, když sě tam przyberzeſſ ML. 22^{a}, béřeš Us. spis. — Sing. 3. *béře*, psl. *beretь*, na př. sám všecko pobeerze VšehK. 175^{b}, béře se Br. Isa. 19, 1 a Us. spis. — Du. 1. *béřevě, -va*, stsl. *berevê (-va)*; zde nedoloženo. — Du. 2. 3. *béřeta*, stsl. 2. -*ta*, 3. -*te*; na př. když se ſberzeta ješto sě tělesně milujeta Štít. ř. 95^{a}. — Plur. 1. *béřem, -me, -my*, psl. *beremъ, -me, -my*; na př. popel berzem na své hlavy Štít. ř. 205^{a}, když se ſberzem t. 204^{a}, béřem, -me Us. spis., dial. -*mè*, -*ma* atd. jako v § 54. — Plur. 2. *béřete*, psl. *berete*; na př. rádi berzete cuzie Hrad. 16^{b}, béřete Puch. 266^{b} a Us. spis., dial. -*ťe* atd. jako v § 54. — Plur. 3. *berú*, psl. *berątь*, na př. wzberuv lúpež Pror. 24^{b}; z -*ú* je později -*au*, -*ou*, berou Us., a dial. -*ó*, -*um* atd. jako v § 54.

Mylnou analogií bývá také sg. 1. -*i*: (já) dnes tě zuowy Vít. 28^{b}, (já) zwu aliter zůwi Rosa 194, (já) zuwj Lún. var. 1710, — a pl. 3. -*í*: (oni) jiných pozoví VšehJ. 458, že (soudcové jako úplatek) beří telata WintObr. 2, 682 (skl. XVI stol.), kteří nás zůwy Kon. 485, jedni druhé k sobě zowj Har. 2, 188, (oni) zuwj t. 231, (Tataři) zůwi Beck. 3, 530, zůwi se hospodářové na hody BílQ. 2, 19, proč se zůwy dcery sionské t. 1, 69.

V tvarech ze kmene -*e* slabika kořenná se dlouží, a kde tu je souhláska -*r*, mění se v -*ř*: sg. 1. b*e*ru, z*o*vu a pl. 3. b*e*rú, z*o*vú, a naproti tomu sg. 2. b*éř*eš, z*ó*veš, 3. b*éř*e, z*ó*ve atd. Ale analogií bývá také *bére-* a *bere-*, *zove-*, na př. bereſſ Modl. 106^{a}, býre (z bére) Puch. 413^{b}, býreme t. 216^{a}, bere KolČČ. 222^{a} (1555), wybere t. 294^{b} (1559), smrt bere každého Pam. 3, 17, do krčmy se pobereme t. 115 atd., bereš, bere Rosa 194 a Us. ob., a taktéž v usu spis. z*o*ve- a b*er*e- vedle b*éř*e-. Naopak dostává se *béř-*, *beř-* atp. analogií také do sg. 1. a pl. 3., když se druhdy z neumělosti praví *béřu, béřou* atd.

181. Imperativ. Sing. 2. 3. *beři, beř*, psl. *beri*; na př. náhle se tam dále berzy MastDrk. 305, berziz sě k svému domu Hrad. 112^{a}, neotzoui ne revoces ŽGloss. 101, 25, neotzowi mne ŽWittb. tamt.; ſberz ny congrega nos t. 105, 47, ŽKlem. tamt., berz sě na Rýn DalC. 63, beř svůj kříž Br. NZák. 127^{a}, peř, mlať Pam. 3, 114 atd.; beř Us. spis.; ber Us., vlivem praes. beru atd. — Du. 1. *beřěvě, -va*, 2. 3. *beřěta*, žádané podle stsl. *berêvê (-va)*, *berêta*, nedochováno; za to bývalo du. 1. *běřvě, -va*, zde nedoložené, a 2. 3. *beřta*, na př. berzta to na své kmetstvo Rožmb. 142.

— Plur. 1. *beřěm* atd., z psl. *berěmъ* atd., nedochováno; za to je *beřme*, *-my*, na př. zowme toho milého přietele modlitvú Štít. ř. 205[a] atd.; beřme Us. spis.; berme Us.; dial. *-mè* atd. jako v praes. indik. — Plur. 2. 3. *beřěte*, z psl. *berěte*, nedochováno: za to je *beřte*, na př. sberzte ŽKlem. 49, 5, berzte sě ote mne Krist. 42[a], sbeřte lid Br. Jer. 4 atd.; beřte Us. spis.; berte Us.; dial. *-ťe* atd. jako v praes. indik.

182. Imperfektum bývá zde dvoje: a) podle praes. a b) podle inf. Tedy a) *beřiech* atd., na př. když Jezus Kristus sě berzyeſſye i v duom mateře své jdieše ML. 34[b], jej (Hynka z Dubé) Dětřichem Berúnským zowyechu DalC. 73, Soběslav jeho (ciesařě) ždieše DalJ. 68 (z rkp. P, rým: jdieše); b) *brách* atd., na př. sv. Alexius almužnu braſſe Pass. 324 a j., ty řěči matka božie na mysl braſſe Krist. 26[a], zwaſſe Pass. 164, (Maria) u hrobu zdaſe Hrad. 30[b], Durink svého času zdaſſe DalC. 98, (sv. Ľudmila) smrti zdaſſe t. 26. Srov. a) stsl. *berěachъ* a hluž. i dluž. *bjerjech* Mucke 547, a b) srbch. *brah*. Tvary druhu a) mají v češtině dokladů několik a již z doby staré, proto nelze jich klásti mezi novotvary uvedené a vysvětlené v § 26 č. 1.

183. Aorist *brach* atd., psl. *bьrachъ*. Na př. jeden rytieř ſye obra, do Čech ſye bra DalC. 67, každý sě tam bra Kat. 66, Sebrachu sě všěchna říšě Hrad. 12[b], rúcho zeprachu Comest. 83[b].

184. Tvary jmenné.

a) Infinitiv *bráti*, psl. *bьrati*. Na př. chceme-li braaty sě k tomu povýšení Štít. ř. 233[a], draaty a hrýzti maso t. 136[b] atd.; nč. bráti a brát Us., dial. *-ť*, *-ci* atd., jako v § 58 a).

b) Supinum *brat*, psl. *bьratъ*. Na př. jěď brat lúpeže Ol. 4. Reg. 3, 23, poďte zrat Pror. Isa. 56, 9, žena byla prat ušla Aesop Jg., chodila tkat plátna Ben. Tob. 2, 19.

c) Participium *-nt*: *bera*, *berúc-*, psl. *bery*, *berątj-*. Na př. bera sě k iherusalemiu ApŠ. 75, Smil s své hlavy vlasy dera vece DaſC. 76 jako lev rzewa ŽWittb. 21, 14, ščeňata rzewucze t. 103, 21, zzuowa krásné panny NRada 868, zuowa chudé ChelčP. 171[b], toho kacieřem nazowucze t. 121[b] atd., nč. bera, berouc- Us. — Mylnou analogií bývá také *-e*, *-íc-*: zowyczy jě k sobě Vít. 83[b], ML. 12[a], Karel psal praesidentovi zove ho ke dvoru svému, aby uslyšel zprávu Malý Amerika 4, 413.

d) Participium *-mъ*: stsl. *beromъ*; v č. nedoloženo.

e) Participium *-lъ*: *bral*, *-a* atd., psl. *bьralъ*, *-a* atd., jako při vz. V. 1[a] v § 147, e). Dial. zdlouženo: zebráł BartD. 1, 201 (val.), sebrál t. 2, 151 (slavk.) a j.

f) Participium *-ъs*: *brav*, *-vši*, *-vše*, psl. *bьravъ* atd., jako při vz. V. 1[a] v § 147, f).

g) Participium *-nъ*: *brán*, *-ána* atd., psl. *bьranъ* atd., na př. pozwan sa Jid. 127, sukně tkana Hrad. 89[b] atd., jako při vz. V. 1[a] v § 147, g).

h) Substantivum verbale *bránie*, *braní*, z *-anьje*; na př. braanije VšehK. 300[a], bránije t. 126[a] atd., nč. braní Us. O kvantitě slabiky předposlední v. § 45.

Slovesa jednotlivá vzoru tohoto.

185. V tvarech inf. bývá samohláska slabiky kořenné stupně nižšího, na př. stsl. bьrati, zъvati atd. č. *bráti*, *zváti*, proti praes. stsl. berą, zovą č. beru, zovu atd.

beru, *bráti*. Tvary slovesa tohoto a doklady v. v §§ 179—184.

deru, *dráti*, stsl. *derą*, *dьrati* lacerare. Je stejného kořene se *dru*, *dřieti* v tř. I. 6, ale tvaru jiného. Praes. *deru* atd.: dere CisMnich. 97[a], (žena) vše zderze DalC. 20, (oheň) ku povětří sě derze Vít. 12[a], (jeho královstvie) ni sě zruší ni sě zder[ze] Kat. 30, co dnes ušiji to sě zajtra zderze Hug. 392, Urban derze lýka Cis. z r. 1444, derzye CisMus., zvíře jenž hlavu dýře Pam. 3, 112, lovčí deru jě (chudé lidi) Hrad. 106[b], miluj ty, ješto deru NRada 733. Impf. *drách* atd.: dietě tvář starostinu draſſe Pass. 270, ež sě sám rukama draſſe t. 396. Aor. *drach*: dra ho duch nečistý Koř. Mark. 1, 26. Inf. *dráti*: draaty a hrýzti maso Štít. ř. 136[a]. Part. *dera* atd.; derra svú tvář Pass. 326, vlasy dera DalC. 76, sám se hněvy dera dilaniens Otc. 8[a], by nebesa rozdera i vstúpil k nám Kat. 108, udice to maso bolestivě derucz t. 128, derucz líce Trist. 396, dera derauc Tomsa 328; *dral* Us. stč. i nč.; *drán*: mé rány znova drany Hod. 88[a] a Us.

ženu, *hnáti*, stsl. *żeną*, *gъnati*. Praesentní *žen-* je z koř. *gen-*, infinitivní pak *gъn-* ukazuje ke *gon-*, *goniti* č. *honiti* atd., vzniklému stupňováním z *gen-*; srov. zъvati vedle praes. zovą. Podle berą-bьrati žádali bychom ovšem také żeną-żьnati, a proto odtrhuje Wiedem. 148 *gъn-* od *žen-* a má je za sloveso jiné, střídné se skr. džu- = spěchati atd.; proti tomu správně Jagić v Arch. 10, 177. — Praes. *ženu*, *žéneš*, *ženeš* atd.: ſženeſ VšehK. 116[a], požieneſ t. 58[a], požijeneſ t. 65[b], žéneſ Ben. Gen. 22, 17; požíene Kladr. Isa. 11, 6, ktož požíene VšehK. 30[b], požíene t. 129[a], t. 228[a], vyžéne Ben. Jos. 23, 15, rozžéne t. Deut. 4, 27, odžeene t. 4. Esdr. 16, 7; pl. 3. zazzenuv Pror. 7[b]; nč. ženu, ženeš atd. Us.; dial. žínu, žíneš atd., pl. 3. žínou BartD. 2, 275 (jemn.). Impt. *ženi* atd.: nepřietele zeny daleko Hod. 22[b], žeň Us. Impf. *hnách*: kadyž koli hnachu, jakžto mhla

bieše ot prachu AlxV. 1382. Aor. *hnach*: (Darius) hna preč AlxBM. 2, 12, dřéve než svých Vlasta dohna, sedm lepších oſtyepem prohna DalC. 10. Part. *žena* atd.: každý zena bez rozmysla AlxV. 1381, senucz AlxB. 1, 25; *hnav*: hnaw doby města AlxV. 1145; *hnán* Us.; adj. dial.: mečem prohnatého Suš. 117.

peru, práti, stsl. *perą, pьrati* ferire. Praes. zpéřeš Br. Lev. 13, 58; dievka rúcho perze Pulk. 39[b], zperze rúcho své Ol. Num. 19, 19, (panna) šlojieř perže Apoll. 152[a], zpere raucho své Br. Lev. 14, 8, zpereť t. Lev. 11, 25; jakž střeva napereme Pam. 3, 115; zperzete rúcha svá Ol. Num. 31, 24, zpéřete Br. tamt.; pl. 3. sukno peruv Pror. 51[a]; peru, pereš atd. Us. Impt. vezmi kyj, peř mlať lotříka Pam. 3, 114; per, perte Us. Impf. dievka rúcho praſſe DalC. 41, člověk zepraſſe své rúchu Comest. 84[a]. Aor. rúcho zeprachu t. 83[b]. Sup. žena byla prat ušla Aesop Jg.

řevu, řváti, v. *řevu, řúti* v § 108.

seru, sráti: part. ſera Mast. 155 marg., aor. k tomu sě bezmál neoſrach t. 312; nč. seru atd. Us.

ssu, ssáti, stsl. *sъsą, sъsati*. Praes. *ssu, -eš* atd.: Sſu sugo Drach. 103, ten sſe mořské vody ŠtítOp. 129[b], ten sse ŠtítV. 219, (hřiebě) ješťe ſſe Mand. 76[a], když nás wisse t. j. vy-sse Selsk. 1538, ktož sſu mořskú vodu ŠtítOp. 129[b], ješto ſſu vodu mořskú ŠtítMus. 105[b], dětátka ješto ješťe ſſu lactentes Lit. 1. Reg. 22, 19, sſu Ol. tamt., ješto ſſu prſy EvOl. 106[b], (dietky) ješto ſſu prsi Koř. Joel. 2, 16, (třpaslíci) ſu pokrm Mand. 62[a], ti wyſſu jěd, ač budu uštnuti t. 63[b]. Part. *ssa, ssúc-*: vidúce dětátko prsi ſſucze Pass. 86, sſuce prsi sugentem ubera Ol. Cant. 8, 1; adj. ſſucieho lactentem ŽKlem. Deut. 25, ssucieho prsi sugentem ubera Hlah. Cant. 8, 1, mláďat ſſuczych EvOl. 223[b]. Inf. *ssáti* Us. Part. *ssal*: aby ſſal ŽKlem. Deut. 13, abyſſte sſaly Pror. Isa. 66, 11. — Zaniklo až na nesložený inf. *ssáti* a nahrazuje se novotvarem podle V. 4: praes. ssaju, impt. ssaj, inf. slož. vy-ssáti (podle V. 3 bylo stč. vy-ssati atd.), part. ssaje, ssál atd., v. § 196. Obměněno v *cucati*, v. str. 327.

tku, tkáti texere, stsl. *tъkati, tъką, -češi*. Praes. *tku, tčeš* atd.: (žena) zetcze plátna Hrad. 108[b], pavauk tče své síti RZvíř. (včela), ti ješto pletú a tkuv misterná diela Pror. Isa. 19, 9, pletú a tku Ol. tamt., takoví tku sobě rúcho ze lnu Hug. 217, piedimužíkové tku najušlechtilejšie tkanie Mand. 65[b]. Impt. byl by *tci, tcěte*, nedoložen. Inf. *tkáti* Us. Sup. *tkat* v. v § 184, b). Part. *tka, tkúc-*: o minulých věcech rozpravu tkucze Lit. Praef. in transl. Isaiae; *tkal*: plátno ješto jest tkal Pror. Isa. 25, 7, Us.; *tkán*: sukně tkana Hrad. 89[b]; subst. najušlechtilejšie tkanie Mand. 65[b]. — Tvary praesentní zanikly a je za ně praes. *tkám*, impt. *tkej*, part. *tkaje* Us., tkage pavúk své sietky lécal Čtv. Rozb. 694. — Jiné je *tkáti, utkati, potkati* atp., podle vz. V. 1[a]; v. § 148.

zovu, zváti, stsl. *zovą, zъvati* clamare, vocare. Za bývalé tvary s náležitým *zov-*, *zóv-* jsou v jazyku novějším tvary vzniklé analogií se *zv-*; staré *zov-* vyskytuje se tu jen porůznu jako archaismus v jazyku knižném a mimo to v nář. slc. — Praes. sg. 1. *zovu* a analogií také *zóvu*, 2. *zóveš* a anal. také *zoveš* atd.: jmě božie wzowu ŽKlem. 115, 13, já sě ozowu t. 143[b], pozowu sluhy mého Pror. 16[a], já sě ozowu Hlah. Job. 13, 22, já tebe nepozowu Alxp. 8, nazowu Nudož. 88[b]; pozowes mne ŽKlem. 143[b], pozoweſs vocabis Ol. 1. Reg. 16, 3, nazoweſs EvOl. 108[a], zůveš k snídaní Pam. 3, 115, nazůveš Br. NZák. 106[b]; mistr tě zowe Hrad. 32[b], ciesař pozowe tebe DalC. 42, hospodin pozowe Pass. 629, jimiž (listy) nás zowe Štít. uč. 6[a], jdi za ním kamž tebe pozowe t. 47[b], pozowe jeden druhého Štít. ř. 204[b], někdo pozowe t. 175[a], ten host nás odzowe t. 205[a], člověk své přátely ſzowe ML. 123[a], kterýž zowe ChelčP. 173[b], když zuowe Alxp. 54, kterým přijmím nazuowe své služebníky Blázn. 134[a], zůwe Háj. herb. 327[b]; nazůwe Br. Isa. 65, 15, který zůve ku poslušenství Lab. 43, 4, nazuwe Nitsch 68; nazouete vocabitis Ol. Lev. 23, 21; přátelé tě otzowu Kruml. 118[a], (oni) wzowu EvOl. 135[b], (lidé) zowu se spolu ChelčP. 33[a], nazowau Br. Isa. 62, 12 a j.; mylnou analogií v sg. 1. *-i* a v pl. 3. *-í*, v. v § 180. Analogií *zvu* atd.: zwu invito Drach. 103, zwu aliter zuwi Rosa 194, zvu, zveš atd. Us. — Impt. *zovi* atd.: neotzovi ŽGloss. 101, 25, neotzowy mne ne revoces ŽWittb. tamt., pozow muže svého Krist. 52[b], przyzow svědky Pror. Jer. 32, 25, nezow přátel ale pozow mdlých Kruml. 118[a], nazowiž Br. Oz. 1, 4; zowme toho přietele modlitvú Štít. ř. 205[a]; kteréžkoli naleznete pozowte Krist. 81[b], pozowte vocate Ol. 3. Reg. 1, 28, szowte vešken lid t. 1. Reg. 7, 5, zowte ChelčP. 248[b]; analogií nč. *zvi*, pl. zvěte, zvete Us. — Impf. *zoviech* a *zvách*, v. § 182. — Part. *zova, zovúc-*: káza (král) panoší pozowa ji (Margaretu) pověsiti Marg. 195, zuowa chudé ChelčP. 171[b]. toho kacieřem nazowucze t. 121[b]; mylnou analogií *-ic*, v. v § 184, c). Nč. *zvouc-* Us. — Part. *zval, zvav, zván* Us. stč. i nč.

ždu, ždáti, stsl. *žьdati* expectare, praes. *žьdą* a častěji *židą* Mikl. 3[2] 122. Rozdíl stupňový, který se obráží v stsl. žьdati-židą, Wiedem. 58 a 59, v češtině nedochován. — Praes. *ždu, ždeš*: sg. 1. nedozdu toho Vít. 23[a]; novotv. podle V. 1[a] *ždám*: pozdam příštie tvého Ol. Súdc. 6, 18. Impf. *ždiech* a *ždách* v. v § 182. Inf. *ždáti*: chceš-li na téjto cestě zdaty DalC. 12, bude svého časa zdaty ML. 56[a]. Part. *žda, ždúc-*: vždy polepšenie zducze Kat. 20, na mé líce zřéci (m. zřéti) zducze t. 44, na lidi ješto zducze jejie umučenie stáchu t. 162, zducze t. 192; novotv. *ždaje*: byl hotov před komňatú zdage TandZ. 162[a]. Part. *ždal*: ješto (bohatstvie) byl seždalь Hlah. Job. 20, 15, dozdala bieše toho Kat. 50, by pozdala ta sběř t. 158. Part. *ždav*: jedva dozdaw rána na horu jide Leg. Schwatz. 2. — Vyskytuje se již v době staré jen jako archaismus a zaniká potom úplně.

žeru, žráti (v stsl. není). Je stejného kořene se *žru*, *žřieti* v tř. I. 6, ale tvaru jiného. Praes. sg. 1. *žeru*, 2. *žěřeš*, *žereš* atd.: ty vábíš k sobě myši a žířeš je Aesop. 1584, IV, 2, ptactvo žieře člověka ŠtítOp. 382, Antikrist žéře ovcě HusPost. 80[a], ktož ten kúsek ſzerze Hug. 31, úsilé tvé ſžerze lid Ol. Deut. 28, 33, kto zerze Koř. 2. Kor. 11, 20, země žerze své bydlitele Comest. 93[b], sžíeře Kladr. žalm 20, 10, (tulák) ožijrze se RokycKl. 21[b], zžére (sic) Ben. Deut. 28, 33, jednoho zžijerze meč t. 4. Esdr. 12, 27, sžjře Br. Deut. 28, 33, t. Ezech. 15, 7, oheň sžjře zemi t. Deut. 32, 22, meč sžere maso t. Deut. 32, 42; szerzeme je Comest. 93[b]; zerzete domy vdovské Koř. Mat. 23, 14; (ptáci) ſzeru ŽKlem. Deut. 24, gýjzto zzeruv Pror. 50[b] atd.; žeru, žereš atd. Us. Impt. *žeři* atd.: stup oheň s nebe a ſzierz tě Comest. 163[a], zžerzyž krásu jeho Ben. Job. 18, 13, žer, žerte Us. Impf. *žrách*: jenž zzraſſye GestBř. 26[a]. Inf. *žráti* Us., sup. *žrat* v. v § 184, b), part. *žral* Us. atd. — Za *žra-* bývá *žhra-*: ožhralý Dolež. 245, žhrať, ožhrať se Btch. 436, žhrať BartD. 1, 65 (val.), nezežhrál t. 2, 198 (tišn.), dožhrala t. 33 (holeš.) a j., srov. I. str. 464 sl. —

3[b] *kovati, kuju.*

186. Tvary vzoru tohoto jsou:

p r a e s e n s i n d i k.:

sg. 1. *kuju*, *-i*	du. 1. *kujevě*, *-va*	pl. 1. *kujem*, *-me*, *-my*,
2. *kuješ*	2. *kujeta*	2. *kujete*
3. *kuje*	3. *kujeta*	3. *kujú*, *-í*;

i m p e r a t i v:

sg. 1. —	du. 1. *kujvě*, *-va*	pl. 1. *kujme*, *-my*
2. 3. *kuj*	2. 3. *kujta*	2. 3. *kujte*;

i m p e r f e k t u m:

sg. 1. *kujiech* atd., jako *kryjiech* atd. v § 97; a *kovách* atd., jako *dělách* atd. v § 142;

a o r i s t:

sg. 1. *kovach*	du. 1. *kovachově*,	pl. 1. *kovachom*, *-me*, *-my*,
2. *kova*	2. *kovasta*, *-šta*	2. *kovaste*, *-šte*
3. *kova*	3. *kovasta*, *-šta*	3. *kovachu*;

t v a r y j m e n n é:

inf. *kovati*, sup. *kovat*;
participium
-nt: *kujě*, ze staršího *-ja*, *kujúc-*;
-mъ: — ;
-lъ: *koval*, *-a* atd.;
-ъs: *kovav*, *-vši*, *-vše*;
-nъ: *kován*, *-a* atd.;
subst. verb.: *kovánie*.

K t v a r ů m j e d n o t l i v ý m.

187. P r a e s e n s sg. 1. *kuju*, *-iu*, *-i*, 2. *kuješ* atd., jako *kryju*, *čuju*, *-eš* atd. v § 99 a 108. Na př. sg. 2. všecko orudie z mosazu ſkugeſs Ol. Ex. 27, 4; 3. (kovář) když komu kóň ukuge Hrad. 132[a], zda-li rytinu ſkugye kovář Pror. Isa. 40, 19 (conflabit, ale Vulg. má conflavit); pl. 3. (kováři) kozie nohy kugy Hrad. 115[b], ſkugy meče své v radlice conflabunt Pror. Isa. 2, 4, jižto železo kugij Ol. 2. Par. 24, 12, jižto střiebro kugy t. Bar. 3, 18, zkugij meče své v radlice concident t. Mich. 4, 3, jedni kovy kugij a slévají Hořek. 64[b], zkugi conflabunt Br. Isa. 2, 4, když kugi Har. 1, 3; nč. kuji, -u, kuješ Us., kojo BartD. 2, 195 (nezam.). — Vedle toho vznikají novotvary z infinitivního *kov-* podle vz. V. 1[a] *kovám*, *-áš* atd., z tohoto dále podle vz. V. 2 (n. V. 3[a]) *kovu*, *-eš* atd. Us.

188. I m p e r a t i v sg. 2. 3. *kuj*, pl. 1. *kujme*, 2. *kujte* atd., jako *(kryj)*, *čuj* atd. v § 99 a 108. Na př. ſkuy mi klíčiev desět Hrad. 131[b], zkuog olovo m. zkuj AlchAnt. 91[a], na kříž mě k ňemu przykuyte Hrad. 52[b] atd. — Novotv. podle V. 1[a] *kovej* atd. Us.

189. I m p e r f e k t u m je tu opět dvoje: a) *kujiech* atd. podle praes., na př. kterýž kugieſſe cudebat Kladr. Isa. 41, 7; a b) *kovách* atd. podle inf., na př. Hynek z Dubé mlatem německé helmy kowaſſe DalC. 93, Briseida vlasy rwaſſe Troj. 140[b].

190. Aorist *kovach* atd. Na př. kněžě střiebrnými okovami okowachu DalC. 85, (měščěnína) řětězi okowachu Pass. 357, Krista ke kříži przykowachu Kruml. 53[b], jeho tvář zeplwachu Krist. 97[b].

191. Tvary jmenné.

a) Infinitiv *kovati*; dáti sě okowati Kruml. 146[a], kovati Us., kovat BartD. 2, 219 (třeb.) a j. — Novotvar podle praesentního *ku-*: kouti Reš. Jg. a Us., kut BartD. 1, 9 (zlin.) a j.

b) Supinum *kovat*, zde nedoloženo.

c) Participium *-nt*: *kujě* ze staršího *kuja*, *kujúc-*, *-iúc*, *-íc*; na př. (žena ozdobami) okugicz hrdlo AdmontB. 136[a], plyugyucz tvář na jeho LAl. g a j., kuje, kujíc- Us.; — novotv. podle V. 1[a] *kovaje*.

d) Participium *-mъ*; v č. nedoloženo.

e) Participium *-lъ*: *koval*, *-a* atd. Na př. ty si ſkowal zoře fabricatus es ŽKlem. 73, 16, dobřě sem tvój kóň ukowal Hrad. 132[a] atd., koval, -a atd. Us. Novotv. *kul* Jg. s. v. kuji, kúl pl. kuli BartD. 1, 8 (zlin.), kúł fem. kuła t. 61 (val.), kól t. 2, 184 (tišn.) a j. Srov. § 39 č. 1 a 6.

f) Participium *-ъs*: *kovav*, *-vši*, *-vše*. Na př. (úzdu) okowaw HusPost. 59[b], kovav Us. spis. Novotv. *kuv*, možný podle kul atd., zde nedoložen.

g) Participium *-nъ*: *kován*, *-a* atd. Na př. (Alexander) vnuž by byl z železa zkowan AlxB. 3, 26, bude okowan řetězi ŠtítBud. 176, jsa okowan vinctus Koř. Efes. 4, 1, tak okowana (sg. akk. masc.) povede jej do Babylona ŠtítBud. 177, oděnie ſkowano jest Ol. 1. Mach. 15, 7, domněnie ſkowana ze snuov ChelčP. 165[b]; sproščuje okouane compeditos ŽGloss. 145, 7, okowanich compeditorum t. 78, 11 atd., kován, -a atd. Us. Novotv. *-tъ*: *kut*, *-a* atd. Jg. l. c., vokut BartD. 2, 164 (brn.) a j.

h) Substantivum verbale *kovánie*: okovánie HusE. 1, 72, kování Us. Z novotv. part. -tъ: *kutí* Jg. l. c.

Slovesa jednotlivá vzoru tohoto.

192. Doklady české svědčí rozhodně a zřetelněji než stslovenské, že slabika kořenná má dílem *-ov-* v tvarech infinitivních a *-u-* v tvarech praesentních, na př. k*ov*ati-k*u*ju atd., což ukazuje k pův. *-ou-*, — dílem *-ъv-* neb *-ьv-* v inf. a *-u-* v praes., na př. rváti z r*ъv*ati-r*u*ju, plvati z pľ*ь*vati-pľuju.

bľuju, *blvati*, stsl. *blьvati* praes. *bljują* vomere. — Praes. viděch jednu ana blyge Přípis. při starém rkp. (v knih. univ. Pr. 9. E. 4, na zadním přídeštném listě), kteří blijí krví Rhas. Jg., bliju atd. Us. Impt. blij Us. Inf. mor. blvati, part. blval atd. Jg. s. v. bliji, bez dokladu. — Novotv. inf. blíti, part. blil atd. Us. dial. inf. blut, part. blúl BartD. 2, 164 (brn.).

kľuju, *klvati*, stsl. *klьvati* rostro tundere praes. *kljują* (novotv. *klьvą*). — Praes. *kľuju* atd.: (poprávcě) ať hubí žháře, klige jakžto v hlavu hada NRada 1307, pták klige Baw. 101, ptáci wyklygy oči jeho Brig. 33[a], ptáci se klijí Rosa Jg., ječmen se klije, vejce se klije, vejce se kluje Jg. ex Usu. Part. *kľujě* atd.: kligice je (ptáci rytíře) Baw. 241. Inf. *klvati*: (ptáci) počechu kuoži klwati t. 240, počechu ji klwati t. 225, čáp jal se sanice štípati a klwaty GestBř. 7[a]. Part. *klval*: že sú tě svými nosy klwali Baw. 225. Part. *klván*: ona ť panna klwana bieše (od nosaře) t.; subst. verb. *klvánie*: klváním Br. Jg. — Novotvary: praes. klvám Jg.; part. klvajíc klásky Puchm. Jg.; inf. klouti Jg., klut BartD. 1, 122 (mor.-slc.), part. kde sa halena kľuła t. 2, 328 (též), naklutě vajíčko t. 1, 122 (též). — Z *klv-* vzniklo změnami hláskovými také *klovati*, (pták) klove Ben. Třeb. havr. 20, *klobati* a *klubati*.

kuju, *kovati*, stsl. *kovati* cudere praes. *kują* a častěji *kovą*, z koř. *kou-* (snad ze staršího *kau-*) srov. lat. cū-do v. cau-do a lit. kau-ju = kuji Brugm. II, 1051. Tvary slovesa tohoto a doklady jejich v. nahoře v §§ 186 až 191.

pľuju, *plvati*, stsl. *plьvati* v. *pljuti* spuere praes. *pljują*. — Praes. *pľuju*: v tvář Kristovu plige, ktož Kruml. 58[b], an krví plygie Otc. 223[b], ihned pligete HusPost. 113[b], pohané v tvář jim pligi Pass. 305, upligi jej conspuent Koř. Mark. 10, 34, kteříž krví plygy Chir. 63[a], pliji, -u, plieš atd. Us. Impt. *pľuj*, plij Us., plě BartD. 2, 15 (holeš.). Aor. *plvach*: vplwa jej svými slinami Baw. 59, jeho tvář zeplwachu Krist. 97[b], zeplwachu Pass. 196. Inf. *plvati*: plwati conspuere Ol. Job. 30, 10; novotv. *plíti* Us., plut BartD. 1, 6 (zlin.), pluť t. 77 (rožn.) a j. Part. *pľujě* atd.: plyugyucz tvář na jeho LAl. g, tvář tvú pligycz oškvrnili Krist. 97[b], mezi jeho oči plygicze Hrad. 86[a], plygycze ML. 101[a], plygyce AnsOp. 3, pligyce na ň Pass. 405, pligice na ň Koř. Mat. 27, 30, adj. plygyczych na mě Hod. 31[a] atd., plije, plijíc- Us., odpluja si BartD. 1, 346 (lhot.). Part. *plval*: mezi oči jemu pllwali Hrad. 52[a] (2slab.), mezi jeho oči plwaly Vít. 49[b]; novotv. *plil* Us. Part. *plván*: plwan ML. 5[a], bit i plwan Kruml. 324[b], vplwan Modl. 57[b], Vít. 50[b], AnsOp. 5, uplwan Kruml. 44[a], tvář zeplwana Krist. 102, tvář zeplywana ML. 2[a], tvář zeplowana AnsV. 3[b] (rým: ſepſowana); novotv. *plit* Us. Subst. *plvánie*; plwanym plván ML. 5[a]: novotv. *plití* Us.

ruju, *rváti*, stsl. *rъvati* evellere (praes. však *rъvą*). — Praes. *ruju* atd.: obruge pán vrch dcer sionských decalvabit Kladr. Isa. 3, 17, rujeta-li se dva pacholky Brikcí 140, (kněžie) sě sami zrugí HusPost. 59[a], pohané se rugij a křičie Lobk. 83[a], vlasy (při česání) nerují Voln. 27; ruji, -u,

rueš atd. Us.; novotv. *rvu* Us., rwau se jako kohouti Prostopr. 28[a]. Impt. *ruj*: ruje se za vrch Rokyc. Jg., rujtaž se Podk. ve Výb. 1, 956, bíte ho, rugte HusPost. 38[a]. Impf. *rvách*: Briseida své vlasy rwaſſe Troj. 140[b], nepoddada sě druh druhu řvásta se Podk. l. c. Inf. *rváti*: vlasy wyrwaty Kruml. 381[a], počechu se dvě laštovici rwati Trist. 47, rváti Us., dial. hrvat BartD. 1, 30 (pomor.), ruvať t. 105 (laš.); novotv. *routi*, rout Us. Part. *rujě* atd.: ruge vlasy s své hlavy sediech lacerans capillos Ol. 3. Esdr. 8, 72, vlasy s hlavicě rugiuczi UmR. 82, (vrabci) ruyucz (sic) přěs zed upadechu Dět. Jež. 2[b], rugycz své hlavy Drk. 168[a], hlavu rugycz Vít. 38[a], rugicz ROlC. 269[b], ruje, rujíc- Us.; novotv. *rva*, rvouc- Us. Part. *rval*: jakž jsú jej rwaly Vít. 50[b], bili, rwali HusPost. 58[b], rval Us., novotv. *rul* Us. Part. *rvav*: orwaw svú hlavu Ol. Job. 1, 20, rvav Us. spis.; novotv. *ruv*, možný ale nedoložen. Part. *rván*: rwan, uplwan Vít. 89[a] var., plece oberwano jest depilatus (humerus) Ol. Ezech. 29, 18. — Sloveso novotvořením se časem zdvojnásobilo a rozlišil se pak i význam: *ruji, routi* = tahati za vlasy, trhati vlasy atp. a *rvu, rváti* = trhati vůbec, rváti se = práti se.

snuju, snovati (stsl. *snuti, snują* a *snovą* ordior Mikl. Lex., *snova-* Mikl. III[2] 123). Praes. *snuju*: člunek jímžto (já) oſnugi Tkadl. 3[b], oſnugy ordior MamA. 31[a], Anon. 5[a] světoplozě rodí, plodí, ſnuge Vít. 1[a], co spolu snují Ros. Jg., kotouč z ňehož se hedvábí snuje Us. Jg., roj sa snuje BartD. 1, 267 (val.); novotv. *snovám* Us. Jg. Impf. *snovách*: když ſnowachu mě cum ordirer ŽWittb. Ezech. 12, ſnowachu ŽGloss. tamt. Aor. *snovach*: (kněz) sě koronova, tiem všicku svú čest oſnowa DalC. 81, (kněz) sě korunova a tiem svú čest všiu oſnowa t. 91, Antenor zuſnova řeč velmi dlúhú Troj. 195[b]. Inf. *snovati* Us.; novotv. *snouti* Jg., snuť sa BartD. 2, 267 (val.). Part. *snoval*: bydlo ť sem oſnowal tobě Kat. 62, Astronomia čtvrté kolo oſnowala Vít. 6[a] a j. Part. *snován*: to biskupstvie osnowano Baw. 138, ſnowany ſu kniehy MamV.

suju, sovati, stsl. *sovati* mittere praes. *sują*, srov. po-*su*-núti a lit. *šau-ju* střílím Brugm. II, 1078. Praes. *suju*: na toho žena ſuge Vít. 62[b] (stč. Cato). Zaniklo, a že již v době stč. slovu tomu nerozuměno, dokazují varianty ſwuge, ſnuge, jež se na místě uvedeného a jediného známého dokladu m. *suje* vyskytují. (Doklady, které Jg. s. v. *suji* krom toho uvodí, jsou ze *súti* praes. *spu* v. § 73.)

ščuju, ščváti, srov. pol. inf. *szczwać* a *szczuć*. Praes. *ščuju*, *šť-*, přehlas. *štiji*: (já, pes) když zloděje v domu čiji, štěkáním na ň lidi stigi Baw. 113, král pitomého (ochočeného) levharta na jelena poſſtige Mill. 55[a]; novotv. *štvu*: ſſtwu Drach. 103, štvu, -eš atd. Us. Impt. novotv. *štvi* Us. Impt. *ščváti*: ščváti WintObr. 2, 825 (z r. 1574), počali psy (na vlka) ſſtwati Hád. 34[a], zvěř štváti Vel. Jg. a Us., dial. čvat BartD. 1, 15 (zlin.). Part. novotv. *štva, štvouc-* Us. Part. *štval, štván* Us.

žuju, žváti, stsl. *žьvati* mandere, ruminare, praes. *žują* v. *žьvą*. Praes. *žuju* atd.: (pokolenie) ještо žije strannými zuby commandit Hlah. Prov. 30, 14, zzyge Ol. tamt., (nemocný) ať zige (lék) mezi zuby LékB. 186[b], když jej (lék) kto zetře i zige t. 293[a], (koho bolí zuby) ať drží (kadidlo) na těch zubiech, zyge a druhdy ať požře Rhas. 82, (nemocný) rúbíček ten ať ſzyge a požře Sal. 231, (lev) přinese v ústech (koření), rozzige i obklade Bruncvíka Baw. 5[b], zuby pokrm żygemy HusŠal. 68[b], (lidé) žigie (m. žijí) zuby svátosti těla a krve Kristovy Hilar. Jg.; slc. žujem, žuješ atd. Hatt. slc. 119; novotv. *žvu*: žvu blatero Drach. 103, oni leccos žvou Cyr. Jg. Impt. *žuj* atd.: „nezzyg, však mám svá léta" DalC. 50, „nežug mne" DalFf. tamt. (slovy těmi kníže Břetislav odpovídá Zderadovi, jenž mu vytýkal neopatrné jednání), rozzyz (lék) mezi zuby t. j. rozží-ž m. rozžij-ž ApatFr. 116[a], vezmi hořčici a žig v zubích rkp. lék. Jg.; novotv. *žvi* atd.: rozežwi zrno mezi zuby ApatFr. 136[b], žvi Br. Jg., ty mudrlantství nepřestaneš, žvi jen Lab. 16, 3. Inf. *žváti*: nemóž-ti jie (masti) zwaty Mast. 180, lékař má kopr zwaty pro posílenie Rhas. 62, nemocný nemóž krmě žváti Sal. Jg., žvať BartD. 1, 304, vyžvat t. 291; novotv. *žúti, žíti*: (chleb ječný) nedobře se dá rozžiti HusPost. 52[b], žuť = přežívati BartD. 1, 304 (val.). Part. *žujě* atd.: rozzyge pšeničné zrno obvažiž tu bolest LékB. 223[a], zygicze (krmi) Comest. 28[a]. Part. *žval*: aby jimi (zuby) zwal pokrm ŠtítPař. 13[b], kráva trávu vyžvała BartD. 1, 291. Part. *žván*: každý pramének (v provázku) sežván ze tří kúdelek HusE. 3, 164, adj. kmín zwany Rhas. 59, (rúcho) zezzwane Štít. ř. 203[b]; novotv. *žut*: (Petr) vyplil požutou bělku = požvýkanou bílou placku Kulda 2, 117. — Zaniká v jaz. ob. a nahrazuje se slovesem *žvýkati*; v usu pak knižném zachovávané *žváti*, *žvu* béře se ve významu přeneseném blaterare, srov. *žvaniti* z part. *žván*.

4. vzor *láti, laju*.

193. Sem patří slovesa třídy páté, jejichžto kmen praesentní i infinitivní se zakládají na společném kmenu základním (kořenu), na př. *la-*; z toho utvořen kmen infinitivní příponou *-ja*: *la-ja-*; a kmen praesentní příponou *-je (-jo)*: *la-je-* [srov. Lesk. III. 1. B. a)].

V některých případech končí se kmen infinitivní slabikou *-ja*, a praesentní slabikou *-je (-jo)*, ale *-j-* těchto slabik nepatří ku příponě, nýbrž ke kořenu, a přípony jsou tedy v inf. *-a*, v praes. *-e (-o)*; na př. v psl. inf. *prьj-a-ti* praes. pl. 2. *prěj-e-te* a j. Sloveso toto a podobná jiná nepatří tedy vlastně sem a měla by spíše míti svůj vzor vedlejší v V. 2; ale tvary jejich shodují se effektivně se vz. *láti, laju*, proto se také obyčejně (v roztřídění Miklosichovu) ke vzoru tomuto počítají a od toho zvyku nechci zde odstupovati. Srov. § 49.

Tvary slovesa vzorového jsou:

praesens indik.:

sg. 1. *laju*, *-i*	du. 1. *lajevě*, *-va*	pl. 1. *lajem*, *-me*, *-my*
2. *laješ*	2. *lajeta*	2. *lajete*
3. *laje*	3. *lajeta*	3. *lajú*, *-í*;

imperativ:

sg. 1. —	du. 1. *lajvě*, *-va*	pl. 1. *lajme*, *-my*
2. 3. *laj*	2. 3. *lajta*	2. 3. *lajte*;

imperfektum:

sg. 1. *lajiech*	du. 1. *lajiechově*, *-va*	pl. 1. *lajiechom*, *-me*, *-my*
2. *lajieše*	2. *lajiešta*, *-sta*	2. *lajiešte*, *-ste*
3. *lajieše*	3. *lajiešta*, *-sta*	3. *lajiechu*;

aorist:

sg. 1. *lách*	du. 1. *láchově*, *-va*	pl. 1. *láchom*, *-me*, *-my*
2. *lá*	2. *lásta*, *-šta*	2. *láste*, *-šte*
3. *lá*	3. *lásta*, *-šta*	3. *láchu*;

tvary jmenné:

inf. *láti*; sup. *lát*;
participium
-nt : *lajě* ze staršího *-ja*, *lajúc-*;
-mъ : — ;
-lъ : *lál*, *-a* atd.;
-ъs : *láv*, *lávši*, *lávše*;
-nъ : *lán*, *-a* atd.;
subst. verb.: *lánie*.

K tvarům a slovesům jednotlivým.

194. Slovesa sem kladená lišíme dále podle rozdílného zakončení slabiky kořenné. Toto je troje, a podle toho máme zde troje skupení sloves, totiž slovesa s kořenným zakončením

-a, na př. *la-*, *tra-*, v inf. *láti*, *tráti* z býv. *la-ja-ti*, *tra-ja-ti* atp.;
-ê, na př. *vê-*, v inf. *vieti* nč. *váti* z býv. *vê-ja-ti* atp.;
-ьj, na př. *prьj-*, v inf. *přieti* nč. *přáti* z býv. *prьj-a-ti* atp.

V tvarech infinitivních je přípona *-(j)a* se slabikou kořennou vždycky stažena, slabika z toho vzniklá je tedy etymologicky dlouhá; na př. v inf. l*á*ti part. l*á*l atd. z *la-ja-*, v*ie*ti nč. v*á*ti part. v*á*l z v*ê-ja-*, př*ie*ti nč. př*á*ti part. př*á*l z pr*ьj-a-* atd.

195. Slovesa s kořenným *-a*, na př. *la-*, *tra-*, v inf. *láti*, *tráti*, z býv. *la-ja-ti*, *tra-ja-ti*. Ze sloves těchto některá mají v praes. *-á-* místo *-aje-*, na př. sg. 2. tráš vedle l*aje*š atd., a v impf. *-á-* místo *-ajie-*, na př. trách vedle l*ajie*ch; změna tato vyvinula se buď stažením ve tvarech těchto samých, tedy tr*á*š ze staršího tr*aje*š, anebo vznikla napodobením tvarů stažených tř. V. 1[a].

Praesens. Sing. 1. *laju*, *-iu*, přehlas. *-i*, psl. *lają*; na př. wzlayu tobě arguam te ŽWittb. 49, 21, bagy fabulor SlovE. 222[a] atd., laji Us. spis.; analogií podle ved*u* atd. opět *-u*: laju Us.; dial. *-o*, *-em* atd. jako v § 54. — Sing. 2 *laješ*, psl. *laješь*, na př. již-li sě kageſs Hug. 166 atd., laješ Us.; — staž. *tráš*. — Sing. 3. *laje*, psl. *lajetь*; na př. wzlage mi ŽWittb. 140, 5 atd., laje Us.; — staž. *trá*: najdél traa rovné Štít. ř. 91[a], donidž traa svět tento t. 210[a] atd. — Du. 1. *lajevě*, *-va*, stsl. *lajevê (-va)*, zde nedoloženo. — Du. 2. 3. *lajeta*, stsl. 2. *-ta*, 3. *-te*, též. — Plur. 1. *lajem*, *-me*, *-my*, psl. *lajemъ* atd., na př. netolik sě nekagem Štít. ř. 232[b] atd., lajeme Us., dial. *-mè* atd. jako v § 54; — staž. *tráme*. — Plur. 2. *lajete*, psl. *lajete*, Us.; dial. *-ťe* atd. jako v § 54; — staž. *tráte*. — Plur. 3. *laju*, *-iú*, přehlas. *-í*, psl. *lajątь*; na př. ženy bayu Mast. 374, ševci lagyu Hrad. 124[a], jenž otčíku lagy t. 97[b] atd., lají Us. spis., analogií podle ved*ou* atd. také *-ou*: lajou Us. ob.; dial. *-ó*, *-um* atd., jako v § 54. Obecné *-ou* je v češtině známkou, kterou vzor tento se liší od vz. V. 1[a]: spis. *lají* a *dělají*, ob. *lajou* a *dělaj'*.

Imperativ. Sing. 2. 3. *laj*; na př. nelay mi ŽWittb. 37, 2 atd., laj Us. — Du. 1. *lajvě*, *-va* a 2. 3. *lajta*, zde nedoloženy. — Plur. 1. *lajme*, *-my* atd. Us. — Plur. 2. 3. *lajte* atd.: kayte sé Pass. 280, lajte, kajte se Us. — *a-j* je z býv. *-a-ji*. — Přehláskou *aj-ej* změnilo se starší *laj* v *lej* atd., na př. ley, key Pelzel 88, kejme se toho Proch. Jg., protož

se kejte Pam. 3, 168, na pravdu neleyte Prostopr. 13^{a} atd.; ale vedle toho bylo právem nepřehlasované -*a-j-* v praes. sg. 1. *laji, kaji*, 2. *laješ, kaješ* atd., a vlivem jeho zrušena přehláska v impt. a vráceno bývalé -*aj*-, srov. I. str. 135. — Impt. -*aj* je známkou, kterou vzor tento v nč. se liší od vz. V. 1^{a}: stč. *dělaj, dělajte* i *laj, lajte*, nč. *dělej, dělejte* a *laj, lajte* atd.

Imperfektum *lajiech* atd., stsl. *lajaachъ* atd. Na př. švec lagieſe Hrad. 124^{a}, když bagieſſta EvZimn. 46, lagiechu jim increpabant Koř. Luk. 18, 15; — staž. *trách*: ten hod traſſe osm dní Krist. 29^{b}.

Aorist *lách* atd., psl. *lajachъ* atd. Na př. i wzla jemu Ježíš Koř. Mat. 17, 17, ženy svým mužóm wzlachu DalC. 22.

Infinitiv *láti*, psl. *lajati*. Na př. ani máme sobě báti prázdných řečí HusPost. 67^{b}, baati Lact. 199^{b} atd., láti, lát Us. Stran -*t* a dial. -*ť* atd. srov. § 31 č. 2 a 3.

Supinum *lát*, psl. *lajatъ*; zde nedoloženo.

Participium -*nt*: *lajě, lajúc-, -iúc-*, přehlas. -*íc-*. Na př. každému lagie Hrad. 11^{a}, laiucze mi DalH. 41, lagycze mi DalC. tamt. atd., laje, lajíc- Us.

Participium -*mъ*, v č. nedoloženo.

Participium -*lъ*: *lál, -a* atd., psl. *lajalъ, -a* atd. Na př. wzlal si ŽWittb. 9, 6, aby sě kaal Štít. uč. 19^{b}, vlaal t. j. ulál Hrub. 381^{b}, když plál milostí Štít. uč. 98^{a}, milost plaala ve mně t. 31^{b}, abychom plaaly milostí t. 31^{a}, (učedlníci) sú sobě báli na cestě HusPost. 67^{b} atd., lál atd. Us., dial. łáł § 39 č. 1. Délka v *lál, vál, přál* atp. je známkou, kterou se vzor tento v č. často liší od I. 7 a V. 1^{a}; srov. *lál* a *dal* n. *dbal, ďál* a *děl, sál* a *sel, hrál* a *hral* a j.

Participium -*vъ*: *láv* atd., psl. *lajavъ* atd. Na př. wzlaw jim Koř. Luk. 9, 21, láv pl. lávše Us. spis.

Participium -*nъ*: *lán, -a* atd., psl. *lajanъ, -a* atd. Na př. slovy vlaného t. j. ulánéh Hrub. 299^{a}, bylo láno Us.; — novotv. -*tъ*: *lát* atd., na př. aby nebylo lato slúženie vaše EvOl. 108^{b}.

Substantivum verbale -*nьje*: *lánie*, psl. *lajanьje* atd. Na př. w lani in increpationibus ŽGloss. 38, 12, lání, pokání atd. Us.

196. Slovesa jednotlivá kořene -*a*.

baju, báti, stsl. *bają, bajati* fabulari, koř. *ba-* pův. *bhā-* 'kundthun' Brugm. 2, 1060. Praes. *baju, baješ* atd.: bagy fabulor SlovE. 222^{a}, daremně nám básni bageſſ Štít. ř. 49^{b}, ty vždy bages Tkadl. 31^{a}, tak mnoho hagies t. 17^{b} (omylem m. baješ), ješťe o nich baješ Pam. 3, 98, ženy když sě zapiú tehdy bayu Mast. 374, kněží něco o tom pobagij ChelčP. 82^{b}, mnoho bagij Háj. herb. 197^{a}, jakož bají poetové Vel. Jg. — Impf. *bajiech* atd.:

když bagieſſta a mezi sebú hledaſſta EvZimn. 46, když sobě bagiechu Koř. Luk. 24, 15. — Inf. *báti*: baati = básně vyprávěti Lact. 199^{b}, ani (máme) sobě báti (tak v rkp.) prázdných řečí HusPost. 67^{b}; nesprávně *bájeti* Kom. Jg. — Part. *bajě* atd.: bagijcze sobě lži ChelčP. 112^{b}; — part. *bál* atd.: že by o své (tesknosti) méňe bal Tkadl. 43^{a}, (učedlníci) sú sobě báli (tak v rkp.) na cestě HusPost. 67^{b}. — Zaniklo.

*daju, *dáti*, stsl. *dają, dajati*, koř. *da-*, pův. *dō-*. Praes. *daju* atd.: květ daje slávu Tiburcú CisMnich. 97^{a}, doklad v č. jediný. Význam byl imperfektivní (iterativní), jako je v stsl. *dają* Mikl. Etym. Wtb. 39, sln. *dajem* inf. *dajati*, pol. *daję* v příkladech: głupi daje mądry bierze, bierz coć dają, głupstwo nie brać kiedy dają a j. u Linde s. v. dać.

kaju sě, káti sě, stsl. *kają sę, kajati sę*. Praes. *kaju sě* atd., v. v § předcházejícím; a *kám se* atd. Jg., bez dokladů z doby starší, patrně novotvar podle V. 1^{a}. — Impt. *kaj* přehlas. *kej*, v. v § předcházejícím. — Aor. *kách*: tak sě on svých hřiechóv poka Hrad. 145^{b}, když sě poká svého hřiecha, přijide mu božie útěcha DalJ. 76 podle rkp. VLZ. — Inf. *káti*: kati sě svého popeščenie Túl. 92^{b}, jich (hříchův) ſe pocati Kunh. 150^{a}, budu sě kaati Štít. ř. 169^{b}, kaaty sě budu Pror. 67^{a} atd., káti se Us. — Part. *kajě* atd.: svých sě vin pokayucze Hrad. 17^{a}, adj. všěch kaiucih Kunh. 146^{a}, kagiucich ŽKlem. 40, 14, kagijczijch Štít. ř. 169^{b}, kaje, kajíc- Us.; — part. *kál*: aby sě kaal Štít. uč. 19^{b} atd.

laju, láti, stsl. *lają, lajati* latrare. Tvary a doklady v. v § předešlém.

taju, táti, stsl. *tają, tajati* dissolvi, liquefieri. Praes. *taju* atd. Us. — Impt. *taj* Us. — Part. *tál*: roztaal jich vlasti dissolvit ŽPod. Hab. 6 (překlad neumělý), tálo Us. — V nářečích jsou novotvary: inf. tájit, praes. sg. 3. tájí, part. tájilo BartD. 2, 159, inf. tajat t. 1, 10 (zlin., podle praes.).

traju, tráti, stsl. *trają, trajati* durare, hluž. *trać*; z koř. *tra-*, srov. skr. *trā-* servare Mikl. Et. Wtb. 360. Praes. sg. 1. *traju*, 2. *tráš* atd., pl. 3. *trajú*: to až do dnešnieho dne tra Pass. 67, (jeho postava) tra do dnešnieho dne Krist. 54^{a}, najdél traa rovné Štít. ř. 91^{a}, doniž traa svět tento t. 210^{a}, tragy dnové perseverant ŽKap. 118, 91. — Impf. *trách*: ten hod traſſe osm dní Krist. 29^{b}. — Inf. *tráti*: dále nelzę jest tráty Štít. uč. 154^{a}, budeta-liž dotud traaty oči moji Štít. ř. 65^{a}, viera najdél traaty bude t. 104^{b}. — Part. *trajě* atd.: tragycz Vít. 3^{a}, v dobré vieře tragicze Mand. 64^{a}, adj. (malatstvo) jest tragyczie Comest. 83^{b}; — part. *trál*: aby traala světská marnost Štít. ř. 107^{b}. — Zaniklo.

vlaji, vláti, stsl. *vlają, vlajati* fluctibus agitari, rus. *vlajatь*. Nemá v č. dokladů starých, je přejato v době nové, vyskytá se jen v jazyku knižném a bývá tu praes. dílem *vlaji, vlaješ* atd. Jg., dílem *vláš* atd.: tam nevlá tucha Čech Nezn. 21, tucha vlá t. 52, dech vlá kolem tebe t. 100.

Kromě sloves zde vytčených hlásí se v č. k tomuto vzoru ještě některá, jejichž kořen není *-a* a která tedy vlastně náleží jinam; jest o nich řeč dílem na svých místech jinde, dokud kde mají své tvary, ale třeba položiti o nich zmínku také zde.

jhráti nč. *hráti*, stsl. *igrati* praes. *igrają*, patří do vz. V. 1ª, ale má novotvary podle V. 4; v. § 148.

zráti je z koř. *zer-*, jenž je stupňován v *zor-*; *zořiti* = zralým činiti. Pro stč. *sezra-* dlužno předpokládati *sъ-zьra-* a inf. zněl tedy původně *zьrati*. Jeho pak *-a-* patrně není kořenné, nýbrž příponové; to vysvítá také ze srovnání ve stsl. *zrěti* m. *zьrěti*, rus. *sozrětь* = *sъ-zьrěti atd., kde proti českému *-a* jest *-ě*, rovněž příponové, srov. III, 1 str. 579. Časování je však podle vz. V. 4: praes. sg. 1. *zraju*, 2. *zráš*, podle usu nč. také *zraješ* atd.: pak zra ovoce ŠtítOp. 219, když ſezra obilé Otc. 449ª, ovoce zra a dospievá Mill. 19ᵇ, ovoce vzra Mand. 80ª, ovoce zrá, ovoce zraje Us., vyzráme na vás, vyzrajeme Us.; pl. 3. *zrají* Us., zrajou Us. ob.; — impt. *zraj*, *zrajte* Us., a také *zrej*, *zrejte* podle V. 1ª; — part. *zraję*, viděl jsem hrozny zragycze BiblF. Gen. 40, 10, hrozny zragiczie Ol. tamt.; — part. *zrál*, ovoce uzrálo Us., zdroł, zdroła (ze zrář) BartD. 1, 101 (laš.); adj. *zralý* jest opět podle V. 1ª.

pláti je zase z koř. *pel-*, jenž je stupňován v *pol-*, stč. *poleti* hořeti. Totéž *pol-* je v *planúti* stsl. *planąti* pol. *plonąć*, obměněno podle známého pravidla o vzorci *tolt-tlat*, srov. I. str. 35, a je také v inf. *pláti*, jenž je z býv. *pol-ti* a patří tedy vlastně do I. 6. Stejný inf. *plati* wogen je také v sln. a má k sobě praes. *poljem*. Podle toho mělo by býti české praes. *poľu* = **pol-ją* podle V. 2; ale jsou za to novotvary, vzniklé z infinitivního *pla-* a ustrojené podle V. 1ª a V. 4, na př. (nebe) plaa milostí boží Štít. ř. 214ª, (nebe) plaa jako hoře (part.) u milosti boží ŠtítBud. 94, pláš, plá Us. spis.; nč. *plaje-* m. *plá-*, teplo z kamen plaje Us. Jg., je novotvar ještě pozdější; pro pl. 3. nemám dokladu, ale řeklo by se trvám ob.: plameny plaj' (podle V. 1ª) i plameny plajou (podle V. 4). — Impt. *plaj* Us. — Impf. *plách*: (plamenem) všecko vůkol pláše Troj. Jg. — Inf. *pláti*: plaaty milostí k bohu Štít. uč. 41ᵇ, počne horko plaaty Štít. ř. 108ᵇ atd., pláti Us. — Part. *plajě*: adj. od té plagicie milosti ŠtítBud. 78, mnohými ohni plagicziemi Troj. Jg.; — part. *plál*: když jako plál (tak v rkp.) milostí Štít. uč. 98ª, milost plaala t. 31ᵇ, abychom plaaly milostí t. 31ª.

ssáti praes. *ssu*, *sseš* atd. je při vz. V. 3, v § 185. Ale náležité jeho tvary vyšly skoro vesměs z obyčeje a jsou za ně novotvary podle V. 4: praes. *ssaju*, *ssaješ* atd. Us., pl. 3. *ssají*: prasátka ssají Kom. Jg., ob. ssajou; odchyl.: (kořen) ssá mízu Čech Nezn. 50; impt. *ssaj* Us.; inf. slož.

vyssáti (za starší vyssati, podle vybrati V. 3) Us. Jg.; part. *ssaje* Us., ssajících žilek Krok Jg.; part. *ssál* Us.; subst. verb. *ssání* Us.

197. Slovesa s kořenným *-ê*, na př. *vê-*, v inf. *vieti* nč. *váti*, z býv. *vê-ja-ti*. Kmen infinitivní je *vê-ja-*, praesentní *vê-je-* (*-jo-*). V tvarech infinitivních staženo *-ê-ja-* v češtině v *-iá-*, *-á-*, na př. v part. *vál* z psl. *vê-ja-lъ*; to změněno dále v náležitých případech pravidelnou přehláskou v *-ie-*, na př. v témže part. plur. masc. *vieli* a du. fem. neutr. *viele*, proti sg. masc. *vál* fem. *vála* neutr. *válo*, du. masc. *vála* a pl. fem. *vály* neutr. *vála*, srov. I. str. 100 sl.; a z *-ie-* bývá zúžením *-í-*, pl. masc. *víli*; přehláska pravidelná časem klesá, nastává kolísání a na konec ustálení tvarův uniformovaných, tu veskrze nepřehlasovaných: sing. *vál* a podle toho také plur. *váli* atd., tu veskrze přehlasovaných nebo i zúžených: plur. *vieli* zúž. *víli* a podle toho také sing. *viel* zúž. *víl* atd.

Kmeny a tvary praesentní z kořenů těchto tvořené jsou stejné jako u kořenů *-ê* v I. 7, na př. praes. plur. 2. *vě-je-te* jako *spě-je-te* atd.; rozdíl tu býval nějaký bezpochyby u přízvuku, ale ten je v č. setřen. Srov. § 106.

Praesens *věju*, *věješ* atd., psl. *vêją*, *vêješь* atd.; na př. rozuiegi ostatky tvé ventilabo Ol. Ezech. 5, 10, zwiegieſs ventilabis Comest. 162ᵇ, vietr wiege ŠtítOpat. 48; věji, -u, věješ atd. Us., pl. 3. vějí, ob. vějou Us.; obecné v pl. 3. *-ou* je v češtině známkou, kterou vzor tento se liší od III. 1 a V. 1ᵇ: spis. *vějí* a *umějí*, *sázejí*, a ob. *vějou* a *uměj'*, *sázej'*. — Dial. zdlouž. vjéju, vokřéju BartD. 2, 240 (kunšt.); věju, vějéme, vějéte t. 1, 77 (rožn.). — Novotv. *ví-*, podle tvarů, které mají právem *-í-*, *-i-* a podle *píti-piju* atd., na př. vijo (věju) BartD. 2, 180 (tišň.), vije (věje) t. 2, 160 (brn.).

Imperativ *věj* atd., psl. *vêji* atd.: věj, vějme, vějte Us., BartD. 1, 77 (rožn.) a j.; vjě t. 2, 28 (hol.).

Imperfektum *vějiech* atd., stsl. *vêjaachъ* atd.; na př. když wiegieſe vietr Koř. Skutk. 28, 13, Gedeon wiegieſſe obilé Lit. Súdc. 6, 11.

Aorist *viech* atd., z *vêjachъ*; na př. vyšed Mojžieš poprosi boha i powie vietr Comest. 58ᵇ.

Infinitiv *vieti*, z *vějati*; na př. k tobě nepřátely wieti budem ŽKlem. 43, 6, budú wyety ventilabunt Pror. Jer. 51, 2, káza větru wieti Ol. Ex. 10, 19, veliky vietr poče wijeti Alxp. 98; dial. vjéť může se vykládati jako starožitné i jako novotvaré; zúž. *víti*: vítr počal víti Br. Jg., víť BartD. 2, 28 (holeš.); zkrác. *vět* (podle praes.), *vit*: vět BartD. 1, 25 (zlin.), t. 2, 180 (tišň.), věć a vić t. 1, 130 (laš.); novotv. *váti* podle part. *vál*: váti, vát Us., viať slc., voć BartD. 1, 101 a 130 (laš.).

Supinum *vát*, z *vêjatъ*, s dlouhým *-á-*, poněvadž vzniklo stažením z *-êja-*; v č. nedoloženo.

Participium *věje*, *vějúc-* atd., psl. *vêję*, *vêjontj-*; věje, vějíc- Us., adj. vějícím povětřím Troj. Jg.

Participium *-mъ*, v č. nedoloženo.

Participium *-lъ*: sing. *vál* plur. *vieli* atd., z *vêjal-*. Na př. wyual sem je exsufflavi Ol. Agg. 1, 9, okrzal jest t. 1. Reg. 30, 20; walo ſebránije větruov Ben. 4. Esdr. 6, 1, wieli sú větrové Koř. Mat. 7, 25, aby (větrové) newieli t. Zjev. 7, 1, aby (větrové) newijli ChelčP. 49^{b}; když vietr wiel Mill. 84^{b}, wáli větrové Br. NZák. 19^{b}; vál, váli Us., v́oł, v́oła (z v́áł) BartD. 1, 130 (laš.), slc. vial; víl BartD. 2, 240 (kunšt.), víł t. 28 (holeš.) a j., v́éł, -a t. 1, 78 (rožn.), vjél t. 2, 180 (tišň.); zkrác. věł, viľ t. 1, 130 (laš.).

Participium *-ъs*: *váv*, *vievši* atd., z *vêjav-*. Dokladů pravidelných a spolehlivých z doby staré nemám; odchylné: wawſſe větrové toho domu zbořiti sú nemohli Krist. 42^{a}, nč. váv atd. Us.

Participium *-nъ*: *ván* plur. *vieni*, z *vêjan-*. Na př. wano jest ventilatum Pror. Isa. 30, 24; ván, vín Jg. Novotv. *-t*, někdy zkrácený: vát, cesta je zaváta sněhem Us., adj. vátý Us., v́oty, věty, vity BartD. 1, 130 (laš.), v́étý t. 78 (rožn.), zavitá cesta t. 2, 83 (olom.).

Substantivum verbale *-nie* z *-nьje*: *vienie*, na př. podle wienije větru Ben. Skutk. 27, 40, wiením větra Kladr. Ex. 14, 21, šepty vínim zbuzené Čelak. (Růže LXXVI); s přehláskou zrušenou *vání* Us.; novotv. *váti* Jg.

198. Slovesa jednotlivá kořene *-ê*.

děju, *dieti* facere, stsl. *dêją*, *dêjati*, koř. *dê-* z pův. *dhē-*. — Tvary praesentní jsou zde tytéž, jako při *děju*, *dieti* facere v tř. I. 7; tedy praes. *děju*, *-i*, *děješ* atd., impt. *děj*, impf. *dějiech*, part. *dějě*, *dějúc-*, v. § 107. — Tvary infinitivní mají *dêja-* staženo v *ďá-*, a po případě přehlasováno v *die-* a *dí-*; ješto pak s *die-* a *dí-* jsou také některé (zdloužené) tvary vzoru I. 7, proto bývá někdy nezřetelno, je-li tvar z tř. V. 4 či I. 7, na př. inf. *dieti*. Doklady se zřetelným *ďá-* jsou jenom v part. *-l*: sg. masc. ďál Nudož. 66^{a}, to sě dyalo Pass. 33, a v nč. ob. *ďál*, *ďála*, *ďálo*, plur. *ďáli* atd., a rovněž ve složeninách *uďál*, *vyďál*, *zaďál*, *přiďál* atd., plur. *-ďáli* atd. Jazyk knižný se tvarů těchto štítí a klade za ně part. *dělal* atd., a také v jazyku obecném příslušné tvary ostatní nejsou z *dêja-*, nýbrž z *dělati*: k perf. ob. *ďál sem*, *ďáli ste* atp. je příslušné praesens *dělám*, *děláte* atd., a nikoli *děju*, *dějete* atd. Podle toho zdá se na pohled, že také místo *ďál* má býti *dělal* a že ono třeba vykládati z tohoto, tedy tak: z *dělal* vynecháno *-l-* a bylo *děál*, srov. děáł fem. děáła v § 148. Ale výklad touto patrně novou změnou není podobný pro *ďál*, které se již

v Pass. vyskytuje, a není ho potřebí, když tu úplně postačuje výklad stahováním obyčejným *-êja-* v *-á-*, o němž v. I. str. 556. — Místo žádaných tvarů infinitivních *ďá-* z *dêja-* bývají tvary s *dá-*; o tom v. v § 107, a). — Inf. *dieti* zúž. *díti* facere, ponere může býti z *dêti* I. 7 i z *dêjati* V. 4, v. § 107; slc. diať je z V. 4. — Part. *ďál* pl. *dieli* atd., z *dêjal-*: ďál Nudož. 66^{a}, to se dyalo Pass. 33; aby se ďáli Cant. z r. 1601 Jg. s. v. ději; ďál, uďál atp. pl. -ďáli Us. ob., BartD. 2, 259 (žďár.), ďál t. 196 (tišň.) vьďáł t. 144 (chrom.) a j. — Subst. verb. *dienie*, z *dêjanьje*: dobrodijenije Štít. ř. 5^{b}, t. 16^{b}, t. 83^{b}, Hrub. 410^{a} a j.; zúž. *-díní* a zkrác. *-diní* v nč. dobrodiní.

K uvedenému *dieti* patří zejména také *nadieti sě* sperare, stsl. *nadêjati se*. Praes. *naděju se*, *naděješ* atd.: nadyeyu sě Pass. 359, naději se Vel. Jg., milostivé zprávy se nadějeme t., když se toho nejméň nadějí Br. Jg., naději se, naděju se, ani se nenaděješ Us. — Impt. *naděj sě*: nenadieyta se byšta mohle mužě jmieti Varš. Ruth. 1, 11, téhož se ode mne nadějte Klat. Jg. a Us. — Impf. *nadějiech sě* atd.: nadyegiech sě sperabam ŽWittb. Ezech. 13, nadyegyech sě ML. 102^{a}, (Herodes) sě nadiegieſſe Hrad. 85^{b}, když sě jinoch nadiegieſſe t. 104^{b}, my sě nadyegiechom Krist. 109^{a}, jakož sě nadyegijechu Štít. ř. 121^{a}. — Aor. *nadiech sě* atd.: my sě nadyechmy sperabamus EvVíd. Luk. 24, 21 (podle tvaru aorist). — Inf. *nadieti sě*, *nadíti se*: kak sě jest čemu nadyety Štít. uč. 7^{a}, nadíti se Vel. Jg. — Part. *nadějě sě*, *nadějúc-* atd.: Pilat nadyegye sě dosti učině židóm vece ML. 103^{a}, nadiegiczi sě tomu Kat. 26, nadiegicze sě velikým daróm Mart. 12^{b} atd., naděje se, nadějíc- Us. — Part. pl. *nadieli sě*: by sě které cti nadyely Dal. úv. I, jest bližše spasenie naše nežli jsme sě nadijely t. j. nadieli Štít. ř. 66^{a}; podle toho i sg. *nadiel sě*: nadiel sem sě supersperavi ŽKap. 118, 74. — Tvary s *dá-* v. v § 107, a).

hřěju, *hřieti*, stsl. *grêją*, *grêjati*. Doklady z doby starší jsou v češtině vesměs podle vzoru I. 7; tvary infinitivní *hřá-*, ukazující do vz. V. 4, jsou tu až z doby novější: inf. *hřáti*, part. *hřál* atd., a jsou tedy novotvary, patrně podle *přeji* - *přáti*, *přál* atd. Viz § 103.

sěju, *sieti*, stsl. *sêją*, *sêjati* serere, seminare, koř. *sê-* z pův. *sē-*. Tvary praesentní viz při vzoru I. 7, v § 103. Také tvary infinitivní jsou podle vzoru téhož a uvedeny i doloženy tamtéž. Některé z českých tvarů infinitivních mohou se ovšem vykládati ze *sê-* podle I. 7, i ze *sêja-* podle V. 4, na př. inf. *sieti*, a některé doklady staropísmé mohou se rovněž dvojako vykládati, na př. aor. sg. 3. psaný ſie může býti = *sě* stsl. *sê*, i *sie* stsl. *sêja*; ale vedle toho jsou tvary, které zřetelně k vz. V. 4 se hlásí. Zejména part. *-lъ* a part. *-nъ* s příslušným subst. verb., jako stsl. *sêjalъ* a *sêjanъ* vedle *sêlъ* a *sênъ* atp.; srov. Jagić v Cod. Mar. 446 a k tomu Wiedem. 151. — Na př. part. *sál* ze *sêjalъ*: ſal seminavit Lit. Hier. Paul. 7, vyšel aby

ſaal ſienye exiit seminare t. Mat. 13, 3, siemě kteréž gſi ſaal t. Deut. 22, 9, nepřietel naſal jest kúkole HusPost. 26[b], však s' dobrého semene naſál t. 28[a], bude žieti kdež neſal Kruml. 91[a], kteréž (siemě) si ſaal Ol. Deut. 22, 9, Sál sem t. Job. 31, 8, žňeš kde jsi neſal Koř. Mat. 25, 4, však s' dobré siemě ſal t. 13, 27, naſal jest kúkole t. 13, 25, ſaal Kladr. Isa. 28, 24, nasál semene Blah. 274 (je prý theologicum), nepřítel nasál kúkole BrNZák. 33[b], dobrého semene nenasál t., člověk vsál (zrno horčičné) t.; fem. *sála* atd.; plur. *sieli*, přehlas. ze staršího *siáli* a toto ze *sêjali*, těžko rozeznati v dokladech staropísmých od *sěli* I. 7, v. § 103; s přehláskou zrušenou *sáli*: slovo božie jenž sú sáli Kar. 48; — part. *sán* ze *sêjanъ*: Ježíš jide po polích dobřě oſanych per sata Lit. Mark. 2, 23, witriollum dobrze ſaneho AlchAnt. 101[b]; *sát*: sěmeni ſatemv Lit. Mat. 13 obs., kúkol vsátý HusE. 2, 436, kterýž je ſat na skále Koř. Mat. 13, 20, jenž ſat jest podle cěsty t. 13, 19, což wſato jest t., slovo wſate t. Jak. 1, 21, ſáto Kladr. Num. 20, 5, múku bělnú ſſatu Comest. 137[b], v písku ſatem AlchAnt. 10[b], což naſáto jest Ben. 4. Esdr. 4, 29, pole poſáté šočovicí t. 2. Reg. 23, 11, seno sáté Háj. herb. 94[b], semeno ſáté t. 132[a], kterýž podle cesty vsát jest BrNZák. 33[a], což jest vsáto t. a j., semeno wſaté Br. Ag. 2, 20, nic oſáteho t. Jer. 35, 9, slovo v srdce wſaté Kon. 329, semeno wſato jest Beck. 1, 424; — subst. verb. *sienie*, sklesnutím jotace *sénie*, zrušením přehlásky *sánie*, v dokladech s délkou označenou: wſeenije Lact. 88[d], čas k ſeenij t., sání Puch. 125[b].

věju, vieti, stsl. *věją, vějati* flare, koř. *vê-* z pův. *vē-*. Tvary a doklady v. v § předešlém.

199. Slovesa s kořenným *-ьj*, na př. *prьj-*, v inf. *přieti* nč. *přáti*, z býv. *prьj-a-ti*. Praesens je *přěju* nč. *přeji*, z býv. *prêj-ą*. Kmen infinitivní je *prьj-a*, praesentní *prêj-e (-o)*; rozdíl tedy v *-ьj-* a *-êj-*. Původ tohoto rozdílu je zřetelný při *lьj*-a-ti praes. *lêj-ą*: obé je z koř. *lei-*, v inf. *lьj-* je náležitá střídnice za pův. *-ei-*, pro praes. *lêj-* pak dlužno předpokládati zdloužené *lēi-*; a podobně vysvětlují se ostatní slovesa sem patřící. Srov. § 103 s. v. *líti*, I. str. 72 a 73, Lesk. Handb.[2] 11 a Brugm. II, 1079.

V tvarech infinitivních staženo *-ьj-a-* v češtině v *-iá*, *-á-*, na př. v part. *přál* z psl. *prьj-a-lъ*; to změněno dále v náležitých případech pravidelnou přehláskou v *-ie-*, na př. v témže part. plur. masc. *přieli* a du. fem. neutr. *přiele*, proti sing. masc. *přál* fem. *přála* neutr. *přálo*, du. masc. *přála* a pl. fem. *přály* neutr. *přála*, srov. I. str. 100 sl.; z *-ie-* bývá zúžením *-í-*, pl. masc. *příli*; přehláska pravidelná časem klesá, nastává kolísání a na konec ustálení tvarův uniformovaných, tu veskrze nepřehlasovaných: sing. *přál* a podle toho také plur. *přáli* atd., tu veskrze přehlasovaných nebo i zúžených: plur. *přieli* zúž. *příli* a podle toho také sing. *přiel* zúž. *příl* atd.

Praesens *přěju, přěješ* atd., psl. *prêją, prêješь* atd.; na př. jáz przyegyu DalC. 49, jáť tobě przyegy Pass. 287, ty poſmyeges ſie ŽKlem. 58, 9, když mi przyege Boh. 343, jenž sě ſmyegete Alb. 29[a], nepřietelé ſie poſmiegiu ŽKlem. 24, 3 atd., přeji, pl. 3. přejí Us. spis., sg. 1. přeju 2. přeješ atd. pl. 3. přejou Us. — V nářečích bývá slabika kořenná zdloužena: přéju, přéješ atd., léju, sméju sa atd. BartD. 1, 25 (zlin.), léju, vokřéju atd. t. 2, 240 (kunšt.). — Dále bývají v nářečích novotvary: jednak přaju atd. podle inf. *přáti* part. *přál* atp., na př. přaju, laju (leji) BartD. 1, 98 (laš.), prajem, praješ, praje atd. t. 43 (hroz.), že mi ty přaješ Suš. 410, on přaje mu t. 409, to mi ho nepraje t. 160, pes zaje, kráva zaje BartD. 1, 296, ledva źaje (dýchá) t. 2, 422 (laš.); jednak přiju atd. podle dial. inf. *příti* part. *přil* atd., na př. přijo, přiješ atd. BartD. 2, 180 (tišň.), t. 2, 103 (letov.), smije se t. a j.

Imperativ *přěj* atd., psl. *prêji* atd.; na př. poprzyey nám radosti Modl. 2[b], przyeyte DalC. 15 atd., přej, přejte Us. — V nářečích opět novotvary jako v praes.: přaj, laj BartD. 1, 130 (laš.), přaj t. 84 (stjick.), a přij t. 100 (laš.), přijte t. 2, 208 (třeb.), smij se t. 1, 130 (laš.), zkrác. při, nesmi se t. 2, 104 (letov.) a j.

Imperfektum *přějiech* atd., stsl. *prêjaachъ* atd.; na př. zaſmiegiech sě ridebam Ol. Job. 29, 24, Svatopluk bratru kněžstva neprzyegyeſſe DalC. 55, těm sv. Prokop neprzziegieſſe Hrad. 25[b], (Pilat a Herodes) sobě neprzziegieſſta t. 85[b], Vršovici ſye ſmyegyechu DalC. 3, panici ſye mu ſmyegyechu t. 60, olovo v jich ústa legiechu Kruml. 390[a].

Aorist *přiech* atd., z *prьjachъ* atd.; na př. panic mu popřže lhóty t. j. popřé TandZ. 177[a], (Abraham) wſmie sě risit Ol. Gen. 17, 17, on otevřev oči i zaſmie sě risit Otc. 262[b], (Smil a kníže) svéj chudobě ſye naſmyeſta DalC. 76, (mužie) dievkám ſye wſmyechu t. 10, zaſmiechu sě všichni Pass. 292.

Infinitiv *přieti* z *prьjati*. Na př. przietħi DalH. 41, Němkyně méňe bude przyety liudu mému DalC. tamt., budete-l' mi toho przieti Hrad. 52[b], tomu rač popravy przieti NRada 1301; z toho zúžením *příti*: úfám že mi to přijti budau Hád. 2[a], aby jim toho prziti ráčil Háj. 152[b], tomu se počal ſmijti t. 124[a], toho trhu przijti ráčí KolČČ. 35[a] (1544), račiž nám toho popřjti Beck. 1, 271, příť, smíť se Šemb. 33 (krkon.), přít chod. 34, BartD. 1, 7 (zlin.) a j., příť t. 77 (rožn.) a j.; zkrác. přeć t. 126 (laš., příbor.), přit t. 2, 124 (zábř.) a j., přiť t. 43 (kojet.) a j.; novotv. *přáti*, podle part. *přál*: pržatj KolEE. 165[b] (1669), t. 262[b] (1714) a j., przati t. 19[b] (1670), přáti, přát Us., přát BartD. 1, 53 (dol.), přáť t. 84 (stjick.), přać, přoć t. 130 (laš.) atd.; priať, okriať, smiať sa t. 1, 44 (břez.), priať atd. slc.

Supinum *přát*, z *prьjatъ*, s dlouhým *-á-*, poněvadž vzniklo stažením z *-ьja-*; nedoloženo.

Participium *-nt*: *přějě, přějúc-* atd., psl. *prêję, prêjontj-*; na př. dopreziegie nám Hrad. 13[b], neprſieyucze AlxBM. 7, 4 atd., nč. přeje, přejíc- Us.

Participium *-mъ*, v č. nedoloženo.

Participium *-lъ*: *přál* pl. *přieli* atd., z *prьjal-*. Na př. bych przal tobě AlxM. 7, 1, ež mu neprzal svých noh oplákati Hrad. 77[b], by poprzal Vít. 89[a], by doprzal ML. 26[a], otec popržal mi Tand. 77[b], téhož bych przala rodu svému DalD. 39, z závisti jste j'mu neprzieli Hrad. 51[b], by jemu przyely DalC. 34, ſmyely sú sě mně ŽWittb. 21, 8 atd.; aby jim toho przyel Vít. 55[b], vítězstvie nám poprziel Alxp. 59, bych mu priel škody jeho t. j. přiel Baw. 69, abych jim toho dopřél Koz. 393; přál, přáli Us., přáł, přáli BartD. 1, 29 (pomor.), přał a přoł (ze přáł) t. 130 (laš.) atd., slc. prial; příl, příla, přílo pl. příli chod. 34 a chodHan. 216, příl, příla BartD. 2, 115 (slavk.), t. 2, 106 (letov.) a j., příł t. 1, 7 (zlin.) a j.; zkrác. smjał sa t. 1, 43 (hroz.), smil se t. 2, 99 (vyšk.), přil t. 2, 200 (třeb.) a j., přeł t. 1, 130 (laš., příbor.).

Participium *-ъs*: *přáv, přievši* atd., z *prьjav-*. Na př. čáróm sě poſmaw Pass. 351, svéj hospodě sě naſmyewſſye DalC. 3, naſmiewſie DalHr. tamt.; (Přěmysl) uſmyew ſye póčě Smila tázati DalC. 76, tomu sě zaſmiew vecě Pass. 211, Theofilus zaſmyew sě vecě Vít. 90[b], vece Daniel zaſmyew ſye Pror. Dan. 4, 6; práv pl. právše, smáv se pl. smávše se Us.

Participium *-nъ*: *přán* pl. *přieni*, z *prьjan-*. Na př. aby wyſman byl KolŘ. 59 (1677); přán, přáni Us.; milosti mi od boha dopřiené nezamlčím Kar. 9, má leno býti Brig. 161[a], aby doprzino bylo KolČČ. 423[a] (1569), není dopřjno Beck. 1, 450; vedle toho také novotv. *-t*: (krev) wileta jest EvOl. Mat. 23, 35, má v ñe (osudie) něco leto býti Brig. 155[a], má to doprżato býti KolŘ. 94[a] (1677), latý BartD. 1, 46 (lhot.).

Substantivum verbale *-nie*, z *-nьje*: *přienie* atd.; na př. ižádné zaſmyenye ML. 89[a], nemámy ſmienie a utěšenie Hug. 171, čas plakánie a čas ſmienie ridendi Ol. Ekkl. 3, 4, doprzinij mého KolČČ. 188[a] (1553); s přehláskou zrušenou nč. přání, smání Us., přání BartD. 2, 152 (slavk.).

200. Slovesa jednotlivá s kořenným *-ьj*, *-éj*.

-křěju, okřeju, okřieti nč. *okřáti*, stsl. inf. *okrijati* in se reverti (praes. *okriją*). Praes. *okřěju* atd.: všichni okrzyegy Pís. XIV st. Pf. 2, okřeji, -u atd. Us. — Novotv. -kři-: vukřijo BartD. 2, 180 a 196 (tišň.), vukřije t. 160 (brn.) a j., podle inf. okříti atd. — Impt. *okřěj* atd.: okřej Us.; dial. okřé BartD. 2, 165 (brn.), a novotv. jako v praes.: vokřij a vokři t. 92 (nezam.). — Aor. *okřiech*: (král) potom okřie Trist. 403. — Inf. *okřieti* atd.: okřéť BartD. 1, 77 (může se míti za starožitné i za novotvaré),

vokřít chod. 34, abych mohl okřít Suš. 122, zkrác. vokřit BartD. 2, 104 (jev.), okřiť t. 54 (přer.); novotv.: okřáti, okřát Us., okřáť BartD. 1, 84 (stjick.), okriať t. 44 (břez.). — Part. *okřál* pl. *okřieli* atd.: okřála mysl Vel. Jg., okříel jest Kladr. Jud. 13, 30, okrzyel Ben. Gen. 45, 27, okřál, okřáli Us., vokříl, vokříla chod. 34, okříł BartD. 1, 7 (zlin.), novotv. vokřejł t. 52 (dol., změnou hláskovou í-ej tu oblíbenou, srov. I. str. 213). — Part. *okřáv* pl. *okřievše* atd. Dokladů pravidelných z doby staré nemám; o dokladech: okrziew z toho lečenie Ol. Jud. 13, 30, okrziew Troj. 179[a], král okrzew jide Apoll. 130[a], královna okrzewſſi vece t. 138[b] není jisto, jsou-li tu tvary krátké *křěv*, *křev* podle I. 7, či dlouhé podle V. 4; nč. okřáv Us. spis. — Subst. verb. *okřienie* zde nedoloženo, okřání Us.

leju, léti, stsl. *lêją, lijati* z *lьjati*. V tvarech z *lьja-* s dálejší slabikou tvrdou má býti (stažením vzniklé) *lá-*; za to bývá *lé-*, přejaté z tvarů právem přehlasovaných. — Praes. *leju, -i, leješ* atd.: ať wylegi ut effunderem Br. Ezech. 20, 13, wlegeſs Ben. Ex. 29, 7, slez jěž pro tě lege Hrad. 34[a], ješto lege se ŠtítOpat. 52, wylege Ben. Lev. 14, 29 a j., rozlege ſe Br. Isa. 8, 8, když zvon legi Hug. 58, ješto sě legí Ol. Num. 28, 10 atd., leji, -u, leješ atd. Us.; novotv. *laju* atd. BartD. 1, 98 (laš.). — Impt. *lej* atd.: vína naley Pror. Dan. 14, 10, wleyg AlchAnt. 8[b], ſleyg t. 15[b], naley vody Br. Ezech. 24, 3, lej, lejte Us., lě, nalě BartD. 2, 15 (holeš.) atd., novotv. *laj* t. 1, 130 (laš.). — Impf. *lejiech* atd.: nalegieſſe vody Otc. 198[a], žena legieſſe Comest. 164[a], olovo v jich ústa legiechu Kruml. 390[a]. — Inf. *léti*: káza na ni olej lety Pass. 37, je se krve v ústa leti Mart. 10[a], lét BartD. 1, 25 (zlin.) a j., léť t. 77 (rožn.); zúž. *líti*, je znění stejného s inf. třídy I. 7, v. § 103; ob. *lejt* Us., zalejt BartD. 2, 263 (žďár.), podle praes.; dial. *léjat* t. 1, 13 (zlin.), vzniklé podle praes. *leju, léju*, jako *séjat*, v. § 106; dial. bez přehlásky *láti*: liať BartD. 1, 44 (břez.), ljac t. 42 (hroz.), lát t. 46 (lhot.), lať, lać, loć t. 130 (laš.). — Part. *lejě, lejúc-, -íc-*: na ñ pomyjě legycz Pass. 325, do sebe cpajíce a lejíce Lab. 18, 8, leje, lejíc-, Us.; — *lál* pl. *léli*, z *lьjal-*; nepřehlasované *lál* dochováno místy na území východním: což bych ja ju (vodu) vylival dy sem ju tam něnalał Suš. 211, lau (za lál) BartD. 1, 46 (lhot.), lał t. 130 (laš.), loł (za lál) fem. loła t. 103 (též); jinde ovládlo *lél*: wylel jest rozhněvánie Pror. Jer. Lam. 2, 4, lél jest fudit Ol. 2. Par. 4, 17, ty slúpy leel Iram Comest. 153[b], to je leel Iram t., jenž biechu vodu lely EvSeitst. Jan. 2, 9, lely hauserunt Evg. rkp. Jg., lél BartD. 1, 26 (zlin.), łéł-łeło t. 349 (rožn.); z toho zúž. *líl*: lýl Nudož. 66[a], wlijli na to oleje Pref. 6; — part. *láv* z *lьjav-* nedochováno; za to opět *lév*: ulév sě krví ŠtítV. 236; — taktéž part. *lén* za žádané *lán*: má leno býti Brig. 161[a]; vedle toho také novotv. *lát*: latý BartD. 1, 46 (lhot.), a *lét*: (krev) wileta jest EvOl. Mat. 23, 35, má v ñe (osudie) něco leto býti Brig. 155[a]. — Sloveso toto, praes. *leju*

inf. *léti* atd., je z bývalého praes. *lêją* inf. *lъjati* atd. Vedle něho je v tř. I. 7. praes. *liú* inf. *líti* atd., z býv. *lъją* inf. *liti.* O původu a příbuznosti obou těchto sloves v. při *líti* v § 103.

přěju, přieti, stsl. *prêją, prijati* z *prъjati.* Tvary a doklady v. v § předešlém.

směju sě, smieti sě, stsl. *smêją sę, smijati sę* ze *smъjati sę.* Praes. *směju sě, směješ sě* atd., impt. *směj sě* atd., impf. *smějiech sě* atd., aor. *smiech sě,* v. v § předešlém. — Inf. *smieti sě*: radějí sě chcu s českú sedlkú ſmiethi DalH. 41, počěchu sě druh druhu ſmyety DalC. 5, jemu sě budú ſmyeti ŽWittb. 51, 8, také sě nemohu ſmiety Krist. 75[a], také sě nemohu zaſmyety ML. 89[a], Alexander poče sě ſmijety Alxp. 80; zúž. *smíti se*: neb se smjti budete Hád. 107[b], tomu se počal ſmijti Háj. 124[a], smíť se Šemb. 33 (krkon.), BartD. 2, 10 (holeš.) a j., smít se t. 2, 3 (sazem.) a j., zkrác. smit se t. 99 (vyšk.), smiť se t. 43 (kojet.); novotv. *smáti se, smát se* Us., smáť se BartD. 2, 83 (olom.) atd. — Part. *smál sě* plur. *smieli sě* atd.: aby zaſmal sě Štít. ř. 101[b], aby ſye ſmal Alb. 29[a], Lazař nikda sě nezaſmal ML. 89[a] a Krist. 75[a], všicci ſmyeli sú sě mně ŽWittb. 21, 8; (Erodes) poſmyel sě Koř. Luk. 23, 11, (Abram) zaſmíl ſe Comest. 27[b], zaſmiela ſe Sara t. 28[a], (já) jsem se zasmíla Pam. 3, 127, (Egyptští) ſe ſmali KabK. 33[b]; smál se, smáli se atd. Us., BartD. 2, 263 (žďár.) a j., smoł se t. 1, 130 (laš.) atd.; smiéł sa BartD. 1, 45 (břez.), smíl se Šemb. 16 (domažl.), t. 33 (krkon.), smíl se, smíla se chod. 34, vysmíl se chodHan. 184, proč se nezasmíli t. 49, smíł se BartD. 1, 53 (dol.); zkrác. smjał sa t. 1, 43 (hroz.), smał se t. 1, 130 (laš., vedle smoł), směł se t. (též), směł sa t. 134 (sev.-opav.), smil se t. 2, 200 (třeb.) a j.; — part. *smáv sě, smievše sě* atd., part. *vysmán* a subst. verb. *smienie, smání* v. v § předešlém.

zěju, zieti, stsl. *zěją, zijati* ze *zъjati.* V I. str. 23 přijat výklad *zé-* ze *zįā-*; tomu nedůvěřuje Brugm. II, 1079, a zbývá tedy výklad, že také zde je *-êj-* z *-ēį-*. — Praes. *zěju* atd., zeju, zeješ Us., pes zeje Us. Jg.; dial. novotv. zaju v. v § předešlém. — Inf. *zieti*, záti Šaf. Jg., zať BartD. 1, 296 (val.). — Part. *zějě* atd.: adj. voli zející Jg., zejícím jícnem otevřené propasti MalýAmer. 4, 274; odchylka v tvaru i významu: (husité) když pokřtie děťátko ihned rozzijíc vložie v ústa jemu tělo božie Výb. 2, 243 (z poč. XV st.); — part. *zál*: zvěř zála Jg.

Třída šestá.

Vzor *kupovati, kupuju.*

201. Do třídy této patří slovesa, jejichžto kmen infinitivní má příponu kmenotvornou *-ov-a,* na př. *kup-ov-a-* v inf. *kupovati.* Kmen praesentní jest *kup-u-jo-, kup-u-je-.* Srov. § 30 č. 3, VI. a § 47 [= Lesk. III. 2. B].

Tvary slovesa vzorového jsou:

praesens indik.:

sg. 1. *kupuju, -i*	du. 1. *kupujevě, -va*	pl. 1. *kupujem, -me, -my*
2. *kupuješ*	2. *kupujeta*	2. *kupujete*
3. *kupuje*	3. *kupujeta*	3. *kupujú, -í*;

imperativ:

sg. 1. —	du. 1. *kupujvě, -va*	pl. 1. *kupujme, -my*
2. 3. *kupuj*	2. 3. *kupujta*	2. 3. *kupujte*;

imperfektum:

sg. 1. *kupovách*	du. 1. *kupováchově, -va*	pl. 1. *kupováchom, -me, -my*
2. *kupováše*	2. *kupovášta, -sta*	2. *kupovášte, -ste*
3. *kupováše*	3. *kupovášta, -sta*	3. *kupováchu*;

aorist:

sg. 1. *kupovach*	du. 1. *kupovachově, -va*	pl. 1. *kupovachom, -me, -my*
2. *kupova*	2. *kupovasta, -šta*	2. *kupovaste, -šte*
3. *kupova*	3. *kupovasta, -šta*	3. *kupovachu*;

tvary jmenné:

inf. *kupovati*; sup. *kupovat*;
participium
-nt: *kupujě* ze staršího *-ja, kupujúc-*;
-mъ: — ;
-lъ: *kupoval, -a* atd.;
-ъs: *kupovav, -vši, -vše*;
-nъ: *kupován, -a* atd.;
subst. verb.: *kupovánie.*

202. Při kmenech měkkých, t. j. kde souhláska před koncovkou inf. *-ovati*, praes. *-uju* atd. je měkká, mění se následující samohláska *-o-* v *-ě-* *(-e)* a *-u-* v *-iu-*, *-i-* a na př. proti tvrdému praes. kup*u*ju, dě*ku*ju, impt. *-uj*, part. *-ujě*, inf. *-ovati*, sup. *-ovat*, aor. *-ovach*, impf. *-ovách*, part. *-oval*, *-ovav*, *-ován* a subst. verb. *-ovánie* je tedy měkké praes. pra*ciu*ju a později pra*ci*ji, impt. pra*ciuj* a pra*cij*, part. pra*ciujě* a pra*cijě*, inf. pra*cě*vati, sup. pra*cě*vat, aor. pra*cě*vach, impf. pra*cě*vách, part. pra*cě*val, pra*cě*vav, pra*cě*ván a subst. pra*cě*vánie atd. Ale změnou touto vzniklé zde *-ěv-* a *-ij-* proniklo jenom částečně, staré *-ov-* a *-uj-* drželo se vedle něho stále; analogií pak tvarů změnou tou nedotknutých vrátilo se bývalé *-ov-* a *-uj-* zase a jest opět praes. prac*u*ji, inf. prac*o*vati atd. Srov. I. str. 239 sl. a 274.

Proti *-ova-* kmenů tvrdých má také stsl. a vůbec slovanština jihovýchodní při kmenech měkkých *-eva-*; ale toto je rozdílné od č. *-ěva-*, srov. I. str. 31 a 237 sl.

Z mylného domnění, že *-u-* v praes. kup*u*ju, prac*u*ju a impt. *-uj* je z *-o-*, které se jeví v inf. kup*o*vati, prac*o*vati atd., vzniklo psaní ovšem nesprávné *-ůj-* a také *-uoj*, *-oj* místo *-uj-*. — Místo tvaru s *-uj-* bývá analogií tvar z kmene infinitivního *-ova-*; a naopak bývá dial. *-uva-* místo *-ova-* vlivem praesentního *-uj-*. S *-uva-* m. *-ova* srov. mrus. a srbch. *-uvati* Jagić v Arch. 2, 359. — Za *-ova-* bývá zdloužené *-óva-*, *-ůova-*. — Příklady a doklady všeho toho viz v §§ následujících.

203. Praesens. Sing. 1. *kupuju*, *-ujiu*, *-uji* a *pracuju*, *-iujiu*, *-iji*, *-uji*, psl. *-uję*; na př. dyekuyu DalC. 49, jáť obyetuyu Pass. 347, wzradugiu sě ŽKlem. 4[b], podiekugiu t. 8[b]; bohu vás poruczigi Hrad. 20[a], oſwieczigi sanctifico Ol. Lev. 21, 8; já se tím potěšuji ČernZuz. 119, kupugi Drach. 102, zwěſtugi t., kupuji, pracuji Us. spis.; analogií podle sg. 1. ved*u* atd. opět *-u*: kupuju, pracuju Us.; dial. *-o*, *-em* atd. jako v § 54. — Sing. 2. *kupuješ* a *pracuješ*, *-iuješ*, *-iješ*, *-uješ*, psl. *-uješь*; na př. ſmuczuges Hrad. 58[b], kralugeſſ Modl. 6[a] a j.; kralygeſſ t. 60[b] a j., naſyczygeſſ HymnOp. 112[a], wybogigeſs Ol. Deut. 20, 12; ponyžugeſs t. Jud. 6, 15; kupuješ, pracuješ Us. — Sing. 3. *kupuje* a *pracuje*, *-iuje*, *-ije*, *-uje*, psl. *-ujetь*; na př. kto sě ſmiluge Hrad. 40[a]; hospodin oſwieczuge ŽKlem. 120[b], každý kralyge DalC. 4, rozličně sě promienyge Pass. 295, (světa) brojenie mě malyge (malým činí) Modl. 140[b], jenž s tebú kralyge t. 8[a]; jenž kraluge t. 27[a]; ktož mé sliby zruſyge Alb. 77[b], vkraczyge t. 14[b] a j., diábel bogyge Kruml. 86[a], (diábel) wzkuſſyge t. 86[b] a j., pravicě božie obranyge HymnOp. 168[a], jenž obezrzige zemi Ol. žalm 103, 32, hospodin bogige t. Ex. 14, 25, (potok) rozwlazyge t. Jos. 13, 3, kto nesbierá roz-

ptilige Koř. Mat. 12, 30, poſkwrnige EvTřeb. Mat. 15, 11; kupuje, pracuje Us. — Du. 1. *kupujevě*, *-va* a *pracujevě*, *-iujevě*, *-ijevě*, *-va*, stsl. *-ujevê (-ujeva)*; zde nedoloženo. — Du. 2. 3. *kupujeta* a *pracujeta*, *-iujeta* atd., stsl. 2. *-ujeta*, 3. *-ujete*; na př. ještо sě mylugeta Štít. ř. 95[a], dva prsty ukazujeta Řpz. 94. — Plur. 1. *kupujem*, *-me*, *-my* a *pracujem*, *-iujem*, *-ijem* atd.; na př. zgyewugem tobě Mast. 339; skrze křest ſlozygem vetchého člověka Alb. 46[b]; to my snošujem Tkadl. 2, 51; kupujem, pracujem, -me Us.; dial. *-mè* atd. jako v § 54. — Plur. 2. *kupujete* a *pracujete*, *-iujete*, *-ijete*, *-ujete*; na př. boyugete Hrad. 94[b], masem sě naſiczgute ŽKlem. 144[b]; pracygete Pass. 325; kupujete, pracujete Us.; dial. *-ťe* atd. jako v § 54. Plur. 3. *kupujú*, *-ujiú*, *-ují* a *pracujú*, *-iujiú*, *-ijí*, *-ují*; na př. sen i bděnie boiugu proti mně Túl. 30[b], (zvířata) dyekugyiu (sic) tvorciu svému LMar. 65, všickni naſledugyy Pror. 1[b]; nebesa wyprawugiu ŽKlem. 7[b]; jižto zamucziugiu mě t. 7[b], kteří sě neprſibliziugiu t. 31, 9, již neprzyblyzygi sě ŽWittb. tamt., svú duši obnazigy Hrad. 99[b], srdcě roznyeczigy t. 96[b], obraczygy Alb. 25[a] a j., aj toť sě dni przyblyzygyy Pror. 57[b], promyenygí mutant Ol. Deut. 16, 19, (oni) rozſirzigi EvTřeb. Mat. 23, 5, (léky) hřejí člověka a obmiekczigy LékB. 208[a]; věci sě zraczugy Pass. 341, příbuzní tě pozdravují ČernZuz. 119 atd.; v době úžení *ie-í* bývá tu zvratnou analogií *-ie* za *-í*: nepřátelstva zahynugije Hrub. 15[a], nerozumiegije t. 143[a] atd. (tu velmi často tak a rovněž v Chelč. Síti), oni zwěſtugje Blah. 18; kupují, pracují Us. spis.; analogií podle pl. 3. ved*ou* atd. opět *-ou*: kupujou, pracujou Us; dial. *-ó*, *-um* atd., jako v § 54.

Příklady s nesprávným *-ůj-*: milůgi Drach. 102, Beck. 3, 515, milůgeſſ t. 1, 4, zbawůgeſs t. 3, 241, ſmilůge se t. 1, 244 atd. (u Beck. velmi často).

Novotvar *-ovaju*, z km. inf. a podle vz. V. 1[a]: já przifwiedczowagi vám testificor Ol. Deut. 32, 46; srov. stsl. *sъdêlovają* m. *sъdêlują* atp. Mikl. III[2] 125. O praes. sg. 1. *hotovaju* v. v § 208. Dále jest dial. iterativum *-úvat*: miłůwám prý loco miłowáwám Rosa 207; čarúvám, kupúvám, malúvám, nocúvám (zlin.), častúváme Dobš. (slc.) Duš. verb. 378.

204. Imperativ. Sing. 2. 3. *kupuj* a *pracuj*, *praciuj*, *-ij*, *-uj*, z býv. *-uji*. Na př. kupuj Us. stč. i nč.; ni sě ucrocuy neque compescaris ŽGloss. 82, 2, neopuſczuy ŽKlem. 53[a], neopuſtuy t. 98[a], ſmyluy ſie t. 140[a], nepohrzuy prosbú mú t. 39[b], neotwraczuy ŽWittb. 68, 18 a j., nesmuczug Boh. 349; neopuſtyuy mne ŽKlem. 18[a], ſmiliuy sě t. 107[a], nezatraciuy mne t. 18[a], wibogiuy t. 23[b], neopuſſcziuy ŽTruh. 139, 9; bogyg proti hřiechóm Alb. 18[a], nezatraczyg ne disperdas Ol. Deut. 9, 26, nezatagig t. Jos. 7, 19; pracuj Us. Koncové *-j* vynecháno, jako ve vz. *uměti* a *dělati*, v. §§ 121

a 144 a srov. I. str. 538: nafleduz MastDrk. 89, přijda offieruz svuoj dar Lit. Mat. 5, 24, smilu se Hlah. žalm 50, 3, bogiuz proti mně pugnet ŽKlem. 156[a], nezatraczyu dušě mé ne perdas ŽWittb. 25, 9, nezatraczyu mne ne perdas me t. 27, 3, ni sě ukroczyu neque compescaris t. 82, 2, neotwraczyu obličějě tvého ne avertas t. 101, 3, ducha tvého neotwraczyu ote mne t. 50, 13, vyjda bogyz proti Amalechovi pugna Lit. Ex. 17, 9, bogizz Ol. tamt. — Du. 1. *kupujvě*, *-va* a *pracujvě* atd. jako v sg., zde nedoloženo. — Du. 2. 3. *kupujta*, a *pracujta* atd. jako v sg.: vy cná mužě newzdaluyta fie Pass. 285, milujtaž sě věrně spolu ŠtítV. 47. — Plur. 1. *kupujme* a *pracujme* atd. jako v sg., na př. nafleduymy Ol. Deut. 13, 2, kupujme, pracujme Us.; dial. *-mè* atd. jako v indik.; bez *-j*: obkluczyumy obličěj jeho praeoccupemus ŽWittb. 94[b], 2. — Plur. 2. 3. *kupujte* a *pracujte* atd. jako v sg.: s mým mě synem ukrzyzuyte Hrad. 52[b], rozhrzyefygte hřiechóv okovy HymnOpav. 176[a], kupujte, pracujte Us.; dial. *-ťe* atd. jako v indik.; bez *-j*: nawraciute reddite ŽKlem. 75, 12, nenawefelyute sě ne supergaudeant ŽWittb. 34, 19, hospodin řekl: vzdrawyte nemocné, křěste mrtvé, vczyfczyte málomocné Alb. 50[b] (m. uzdravijte, učiščijte).

-uj- znělo dlouze a délka někdy označována v písmě, na př. milvg Hrub. 36[a], okazvg t., nafledvg t. 38[a], neprzeftupvg t. 11[b], milvgmy t. 454[a] atd. Znění toto spolu s mylným domněním v § 202 vyloženým, že by zde *-u-* bylo z *-o-*, vedlo k nesprávnému psaní *-ůj-*: obětůj dar svůj Br. NZák. 13[b], neodvracůj se t. 14[b], připravůjte cestu páně t. 8[a], radůjte se t. 12[a], milůjte t. 14[b] a j., warůg fe Papr. ob. 18, milůgte t. 25 a j. (často), pamatůgme Nudož. 86[a], warůgte fe t., fmilůg se Beck. 1, 5, warůg se t. 553, obětůg t. 180 a j., náfledůg Kon. 676, litůgme t. 897, radůgte fe t. 114 a j., milůj plur. milůjme Dolež. 102, Tomsa 272, Tham 109, pozorůgme Rulík 31 atd. V době starší, když se mění *ó* v *uo* a dále v *ů*, bývá tu zvratnou analogií také *-uoj-*: nafleduoyg Otc. 61[a], neodftupuoy Comest. 119[b], neodftupuoyte t. 111[b] a j., pamatuog Gest. Mus. 73[a], pamatuoy Alch. Ant. 44[b], fprawuoy t. 59[b], zcezuoy t. 27[a], vkazuoy VšehK. 29[b], waruog fe Hořek. 47, 13[b] a j.; a někdy dokonce *-ój-*: waroy fye AlchAnt. 10[a], t. 11[b], wyfuffog t. 99[a], diftillog t. 30[a], t. 33[b], prziprawog t. 67[a] a j., nebo jen *-ó-* (-j vynecháno jako nahoře): waroffye jeho vóně AlchAnt. 39[b] t. j. varó-sě m. varuj sě; srov. I. str. 263.

Novotvar *-ovaj*, z km. inf. a podle vz. V. 1[a]: newzradowayte sě non supergaudeant ŽKap. 34, 19.

205. Imperfektum *kupovách* a *pracovách*, *pracěvách* atd. Na př. tak sě pokorziewach humiliabar ŽWittb. 34, 14, pokorzowach ŽBrn. tamt., ty uflifſowaffe exaudiebas ŽKlem. 98, 8, (on) rozdielowaffe t. Deut. 8, utieffiewaffe Hrad. 8[b], peczowaaffe Štít. ř. 163[a], (hospodin) vflifſyewaffe Ol. Súdc. 2, 18, (dievka) sě wraciewaffe t. Gen. 24, 17, sě rozmnozziewaffe t. 2. Mach. 8, 7, (církev) naplnyewaffe sě Koř. Act. 9, 31, jenž obraczowaffe GestBř. 16[a], wzboiowachu impugnabant ŽGloss. 119, 7, (Čechové) mnoho (bojů) na Němcích obdrzowachu DalC. 93, andělé hlasy nebeskými povětřie naplnyowachu ML. 25[a], p'fluhowachu ministrabant Ol. 2. Reg. 13, 17, (učedlníci) naplnyewachu sě duchem svatým Koř. Skutk. 13, 52 atd. — Proti impf. č. *-ovách* je stsl. *-ujaachъ*; ono podle inf., toto podle praes. Tvar shodný se stsl. byl by č. *-ujiech*, ale není mu dokladu. V GlossPers. 12[b] psáno wykupugeffe, a to vykládáno v Česk. mus. filol. 1896, 90 za *vykupujéše*, tedy za příklad imperfekta v češtině dosud nedosvědčeného; ale výklad ten je nesprávný, psané tu wykupugeffe je = vykup*uješ se* a nikoli vykup*ujéše*, viz tamt. str. 160.

206. Aorist *kupovach* a *pracovach*, *pracěvach* atd., stsl. *-(o)vachъ*. Na př. potom sě kněz coronowa DalC. 81, potom sě kněz koronowa t. 91, jehožto když otazowachowa, nám odpovědě Krist. 106[b] (snad aor.), Jana králem českým koronovachu DalJ. 106.

207. Tvary jmenné.

a) Infinitiv *kupovati* a *pracovati*, *pracěvati*, stsl. *-(o)vati*. Na př. obdarowati ŽKlem. Ambr. 21; otwirzowati ŽGloss. 94, 8, kralowati ŽWittb. 9, 16 (37), praczowaty Štít. uč. 51[b]; craleuati Kunh. 151[a], uzdaleuati t. 150[b], tancziewati Hrad. 96[b], čbán sě počě pohrziziewati t. 130[b], obcziewati ŽKap. 140, 4, nepowolewati Ol. 2. Mach. 6, 20, zproftiewati t. 1. Mach. 16, 2, odfuzewaty EvTřeb. Luk. 6, 34, (mouku při mletí) pytlewati KabK. 6[a], bojevati Sajfr. 22, 31; kupovati, pracovati Us. spis., -ovat Us. Stran *-t* a dial. *-ť* atd. srov. § 31 č. 2 a 3.

Analogií dial. *-uv-* místo *-ov-*: kupuvat, maluvat, tancuvat, vypravuvat, děkuvat, vytahuvat, obětuvat BartD. 2, 104 (letov.), t. 125 (zábř.), t. 175 (brn.), t. 230 (kunšt.), t. 246 (žďár.), obeďuvat, žaluvati Duš. verb. 380 (slc.).

b) Supinum *kupovat* a *pracovat*, *pracěvat*, stsl. *-(o)vatъ*. Na př. sv. Ščěpán do nebeské sieni kralowat vstúpil Pass. 60, (syny) jdeta przyprawowat nebeské královstvie t. 100, Dina jela ohledowat žen té vlasti Alb. 10[b], (kněžie) chodie koledowat Štít. ř. 18[a], bóh zóve praczowat do své vinnice t. 106[a], onen (jde) na besědu zprawowat jiných t. 142[b], ty (panny) s ženichem hodowat vejdú t. 231[a], kdyžto ffpehouat byech poslán Ol. Jos. 14, 11, jdieše obietowat oběti slovutné hostiam solemnem t. 1. Reg. 2, 19, obietouat sem přišěl t. 1. Reg. 16, 2, přišli ste ohledowat t. Gen. 42, 9, vyjel ohledouat mieft t. 3. Reg. 9, 12, byl jest jěl nawfftiewouat Jorama t. 4. Reg. 8, 29, jižto chodie naplnyeuat obyčejóv t. Num. 4, 43, jděmež pocziftieuat a obnowouat fwatyn t. 1. Mach. 4, 36.

c) P a r t i c i p i u m *-nt*: *kupujě*, *kupujúc-*, *-ujúc-*, *-ujíc-* a *pracujě*, *pracujúc-*, *-iujúc-*, *-ijíc*, *-ujíc-*. Na př. pozdravuji tebe tvému sě zdraví radugie Pass. 302, (Anna) byla k Bohu salugiuczi LMar. 23, przizluhuyucze AlxH. 3, 16, uzziluyucze ApD. 105, diekuyucz Kat. 112, slibugijcz Pass. 455, dobré mylugijcz Štít. ř. 43[b], pamatugijcz t. 168[b]; zkuſſygie jeho viery Hrad. 100[a], jej oſoczygye Alb. 94[a], (Dobeš k uvězněným mluvil) v dobrém jich potwrzige a ku pokoře jich ponucige Lit. Tob. 1, 15, zprofſtige liberans Ol. Ex. 12, 27, kralygycz Modl. 30[b], wzbuzigicz Brig. 8[b], wypuſczygicz Jeron. 129[a]; adj. kam-li sě děl miluguczy Hrad. 37[a], všěchny miluyuczye t. 34[a], zahynugicim pereuntibus Koř. 1. Kor. 1, 18, przibliżuyuciemu ŽGloss. 148, 14, oplaciugiucim ŽKlem. 3[b], otpust krzyzygyczym mě Modl. 50[a], przibliżzigiciemu sě Ol. Bar. 6, 16, opuſſtigicich zákon t. žalm 118, 53 a j.; — o adj. *-ujúcí*, *-ijící*, pro která není příslušného slovesa *-ovati* a která utvořena jsou koncovkou vytčenou ze sloves jiných, na př. chozující, chozijící, chodijící atp., v. v § 35 č. 12; — mylnou analogií *-ec-* m. *-íc-*: mylugecz Kruml. 394[a], paní Joštová chudé opatrujeci Bř. 16, milujeci Jandit 70, srov. § 35 č. 8; — kupuje, pracuje, -ujíc- Us.

Novotvar *-ovaje*, z km. inf. a podle vz. V. 1[a]: dial. kôpôvaja BartD. 2, 83 (olom., kupovati).

d) P a r t i c i p i u m *-mъ*, v č. nedoloženo.

e) P a r t i c i p i u m *-lъ*: *kupoval* a *pracoval*, *-ěval* atd., stsl. *-(o)valъ*. Na př. nawſſchziewowal svD. 86, korunowal ŽKlem. 5, 13, obdarowal t. 12, 6; wyſwobozowal t. 105, 43, wzbuzowali t. 77, 58, rozdrazdowali t. 77, 40; vy jste Ježíšě bicziewali Hrad. 52[a], kraleual Ol. 1. Reg. 13, 1, kraleuali t. Gen. 26, 31, praczieual t. Sap. 4, 9, obwynyewal Brig. 108[b]; praczowali Ol. 2. Mach. 12, 1 atd.; zdloužením *-uoval*: tu mi ukazuowali ten duom KabK. 11[a], ukazuowali t. 14[b] (2), t. 15[a] (2); kupoval, pracoval Us.; dial. *-oval*, *-ovál* atd., v. § 39 č. 1 a 6.

Analogií dial. *-uv-* m. *-ov-*: pracuval BartD. 2, 125 (zábř.), maluvál t. 175 (brn.).

f) P a r t i c i p i u m *-ъs*: *kupovav* a *pracovav*, *-ěvav* atd., stsl. *-(o)vavъ*; Us. stč. i nč. spis. — Tvary odchylné spisovatelů neumělých: potwrzugiwſſe a přikugiwſſe Beck. 1, 568, zawazugiwſſe Seel. 364.

g) P a r t i c i p i u m *-nъ*: *kopován* a *pracován*, *-ěván* atd., stsl. *-(o)vanъ*. Na př. potrsiebowano PilB., ſkuſſowano ŽKlem. 11, 7, zamuczowany (-ováni) t. 106, 19; ſpogyewana Modl. 56[a], výmluvy ſkuſſewany ŽKap. 17, 31, pokuſſieuana Ol. žalm. 17, 31; metlami biczowany t. 2. Mach. 7, 1 atd.; zdloužením *-uován*: ukrzizuowan KabK. 15[b], ukazuowana t. 14[b]; kupován, pracován Us.

Analogií dial. *-uv-* m. *-ov-*: spotřebuvané BartD. 2, 125 (zábř.), maluvané t. 175 (brn.), zmorduvany Duš. verb. 380 (slc.).

h) S u b s t a n t i v u m v e r b a l e: *kupovánie* a *pracovánie*, *-ěvánie* atd., stsl. *-(o)vanije*. Na př. panowanye ŽKlem. 102, 22, biczzowanye t. 37, 18 atd., kupování, pracování atd. Us.

N ě k t e r á j e d n o t l i v á s l o v e s a t o h o t o v z o r u.

208. *hotovati*. Praes. *hotuju* atd.: prſihotugiu praeparabo ŽKlem. 88, 5, (já) nožě przihotugy Hrad. 131[b], (člověk) se hotuge Kruml. 10[a], když dušě nehotugem k tomu ŠtítVyš. 28[b], (kováři) hotugy klíčě t. 115[b], (ktož) przihotugij srdcě svá Ol. Sir. 2, 20; *hotovaju*: pl. 3. jemu prſihotowagiu sě myšlenie praeparantur ŽKlem. Ann. 3. Impt. *hotuj*: hotuy sě Otc. 336[a]. Part. *hotujě* atd.: hotugye Vít. 26[a], hotugycze sě Hod. 35[a]. Inf. *hotovati*: káza sě všěm hotowaty AlxV. 456; part. *hotoval*: by sě hotowaly t. 511; *hotován*: čin hotowany Hrad. 63[a]; subst. prſihotowanye ŽKlem. 88, 15 atd. — Sloveso toto je z adj. *gotovъ* paratus, rovněž jako *hotoviti*; jeho *-ov-* je z kmene tohoto adjektiva, a kmen slovesný *gotov-a-* je tedy podle vz. V. 1[a], rovněž jako na př. kmen slovesný zelen*a*- v inf. zelenati sě atd. je z km. adj. zelen*o*-; proto je stsl. praes. *gotovają* atd., nikoli *gotują* Mikl. Etym. Wtb. 75; v češtině naproti tomu vyvinuly se analogií tvary praes. *hotuju*, impt. *hotuj* a part. *hotujě* atd., a sloveso je tu tedy v tř. VI; doložené nahoře praes. 3. plur. *přihotovajiú* podle vz. V. 1[a] je buď starožitný zbytek shodný se stsl., buď opětný novotvar. Časem však sloveso to zaniklo.

obědovati, stsl. *obědovati* praes. *obědują* prandere. Praes. *oběduju* atd.: (člověk) obieduge HusPost. 125[a] atd., oběduji atd. Us. Impt. *oběduj* atd.: jdi a obiedug Koř. Luk. 17, 7, poďte obyeduyte t. Jan. 21, 12 a Us. Impf. *obědovách* atd.: ještо obědowachu Koř. Jan. 21, 12. Inf. *obědovati* Us.; part. *obědoval*: aby (ty) obiedowal Ol. 3. Reg. 13, 7 a Us. Vedle toho je starší *obědvati*, *obědvaju* v tř. V. 1[a], v. § 148.

psovati, stsl. *pьsovati* praes. *pьsują* vituperare. Je denominativum, ze subst. *pes* stsl. *pьsъ*. Praes. *psuju* atd.: pſuge pessimat Anon. 5[b], kto psují tvój lid Hlah. Sir. 31, 11, pſugij Ol. tamt., pſugí Kladr. tamt. Impt. *psuj* Us. Aor. (sokové) tak je opſſowachu až jě odtud i vyhnachu Hrad. 25[a]. Inf. *psovati*, zde bez dokladu; novotvar *psouti* podle vz. I. 7: psouti Us. Jg., psuť = kaziti BartD. 1, 258, popsuť 252. Part. *psujě* atd., zde bez dokladu. Part. *psoval*: že sem psoval jí (ženě) nectně WintObr. 1, 631 (z r. 1568), (kobylky) zepſowali zemi Ol. 2. Par. 7, 13; novotv. *psul* Jg. Part. *psován*: opſowan Vít. 50[a], (tvář) slinami ſepſowana AnsW. 3[b], (země) jest od Tateruov zepſowana Mill. 16[a]; novotv. *psut* Jg. Subst. verb. *psovánie*: pſowanie contumelia Kladr. Sir. 29, 9; novotv. *psutí*: beze všeho psutí Marek Jg. — Tvary s náležitým *-ova* ustupují novotvarům s *-u*;

Jg. uvodí *psovám* jako prý iterativum ke *psuji*, bez dokladu. Nč. *psuji*, *psouti*, *psul* atd. hlásí se na pohled do třídy sloves kořenných I. 7, zejména do skupiny *čuju-čúti* atd. § 108, b); ale podle svého původu i podle starších dokladů nepatří tam, nýbrž sem.

B.

Tvary z praesentních kmenů **bezpříznakých, souhláskových**

[= Lesk. V.].

209. Slovesa sem patřící jsou jenom *vêd-*, *dad-*, stsl. *jad-* č. *jěd-* z *j-ēd-*, a *jes-* (mimo některý ojedinělý tvar sloves jiných, jako na př. stsl. 2. sg. *vъstasi* m. vъstaneši, *obrêsi* m. obręšteši a j. Mikl. III² 127); srov. § 16 č. 6 a § 47.

Mnohé z jejich tvarů zakládají se na kmenech jiných, na př. inf. *věděti* je z km. *věd-ê-*, part. *(věda) vědúc-* z km. *vêd-o-* atd. O těch je jednáno na svých místech v oddělení A; zde, v oddělení B, má býti jednáno jen o praes., v němž přípona osobní z pravidla ke kmenu bezpříznakému přistupuje, a o impt., pokud se na témže kmeni zakládá.

věd- psl. *vêd-*.

210. Psl. *vêdê* scio je praeteritopraesens t. j. tvar perfekta s významem praesentu, jako původem i významem příbuzné skr. *vēda*, ř. *οἶδα* a got. *vait*. Slabika kořenná *vêd-* je z pův. *u̯oid-*, a toto je stupňováním z koř. *u̯eid-* videre, scire. Stupeň *u̯oid-* je právem v indik. sing., kdežto v indik. du. a plur. a v optat. je stupeň oslabený *u̯id-*; srov. indik. skr. sg. 1. *vēda* a pl. 1. *vidma*, ř. sg. 1. *οἶδα* a pl. 1. *ἴδμεν*, skr. sg. 1. indik. *dvēšmi* a opt. *dvišjām* atd. V slovanštině mělo by podle toho býti *vêd-* v praes. (indik.) sg., a naproti tomu tutéž v du. a pl. jakož i v impt. (opt.) *vьd-*; ale analogií je *vêd-* také za žádané *vьd-*. Srov. § 18 a Brugm. II, 1203 a 1212.

Z kmene bezpříznakého *vêd-* jsou v češtině a vůbec ve slovanštině jenom praesens a imperativ; o tvarech ostatních v. v § 132.

211. Praesens.

Sing. 1. jest *vědě* a *viem* zúž. *vím*.

Tvar *vědě*, shodný se stsl. *vêdê* scio, vyskytuje se také v stsln. památkách Frizinských a v struštině, srov. Mikl. III² 125 sl., Potebnja Malorussk. pêsnja 11 a Sobol. Lekcii² 89. O slabice kořenné *vêd-* v. v § předešlém.

Nesnadna jest vyložiti a dosud na jisto nevyložena koncovka *-ě*. Podle Mikl. III, 165 (1856) a Brugm. I, 82 jest to snad koncovka stejná jako v skr. perf. med. sg. 1. na př. *tutud-ē* z koř. *tud-* tundere; za skr. *-ē* mělo by ovšem býti slovanské *-i*, ale za toto bývá výjimkou také *-ê*, v. Brugm. l. c., a tak mohlo by býti také zde. — V českých památkách vyskýtá se *vědě* od doby nejstarší do XVI stol.; bývá tu prosté *vědě* scio, a také složené *povědě* dicam a *otpovědě* respondebo; koncovka bývá někdy *-i* místo *-ě*, někdy je zdloužena v *-ie*, *-í*. Doklady: newiedie řeci nescio AlxH. 8, 10, to ti powyedye dicam AlxV. 285, wyedye scio t. 286, t. 1344, t. 1939, newyedye nescio t. 908, viedye scio Jid. 25, to jistě viziu hi wiedye PilC., wyedy ž' tvá moc všecko móže LMar. 25, wiedie scio ŽKlem. 145ᵃ, nôvin jěž (já) vám powyedye, jěž velmi užitečné wyedye Mast. 38, jáz dobřě wyedye DalC. 19, (já) nikdiež cělé kroniky newyedye t. úv. II, (já) vám powyedye t. 5, jáz wiedie Hrad. 135ᵇ, wiedie scio t. 132ᵇ, newiedie nescio t. 53ᵇ, já newyedye všeho Štít. uč. 82ᵇ, (já) newyedye sě kam uteka Vít. 86ᵇ, wyedije t. j. vědie scio Štít. ř. 20ᵇ, to wyedije scio t. 32ᵃ, newyedye nescio t. 232ᵇ, jáť newiedie NRada 838, t. 1603, kakžťkoli wiedie ŠtítBud. 32, jáť vidie m. vědě Ol. Ex. 3, 19, duom jeden wiedi, uhodneš-li, powiedi ť, jenž ten duom hlučí scio, dicam (hádanka) Apoll. 150ᵃ, jsem velikého krále žena jenžto wiedi že pro mě jest u veliké žalosti t. 142ᵃ, to wiedij scio t. 137ᵃ, newiedie nescio Otc. 72ᵃ a j., wiedie zajisté a silně tomu věřím Jiř. vid. 199ᵃ, věř mi, neb lépe pravdu písma wiedie než ty t. 201ᵇ, nevědě co bych v tom chválil ŠtítV. 84, (já) odpovědě RZvíř. (prvotisk; nedvěd, rým: nedvěde). — Do věty nespojitě vkládané *vědě* klesá v adverbium, propadá pak na své stránce hláskové změnám rozmanitým a zní pak *vedě*, *vedi*, *veď*, *viď*; viz o tom na svém místě ve skladbě a v Listech filol. 1880, 293 sl.

Tvar *viem* stsl. *vêmь* je z *vêd-mь*. Má příponu osobní *-mь*, z pův. *-mi*. Ta však nebývá v perf., a podle svědectví ř. *οἶδα* a got. *vait* nebyla také v tomto praeteritopraesentu. Je tedy psl. **vêdmь* novotvar, utvořený ze staršího *vêdê*; novotvar ovšem velmi starý, jako skr. *vēdmi* vedle *vēda*. Srov. Bopp Krit. Gramm. (1863) § 323, Mikl. III² 91 a Brugm. II, 1262. — Doklady č. *viem* zúž. *vím*: wiem Hrad. 37ᵇ, newiem t. 39ᵇ, newyem co učině Štít. uč. 43ᵃ, newiem nescio Koř. Dan. 14, 34 atd., vím Us.; dial. viem slc., vyém BartD. 1, 46 (lhot.), viem t. 43 (hroz.), t. 137 (sev.-op.), a zkrác. vim t. 1, 86 (stjick.), t. 131 (laš.), t. 2, 55 (přer.), t. 83 (olom.) a j.

Sing. 2. stsl. *vêsi*, z **vêd-si*; v češtině žádané **viesi*, nedochováno. — Za to je *vieš*, zúž. *víš*, vzniklé přetvořením z býv. *viesi* a podle *umieš* atp. Na př. wieſſ LMar. 76, ty wies ŽKlem. 68, 6, ty wieſſ ŽWittb. tamt., ty wijeſſ Štít. ř. 37ᵃ, ty powijeſſ synóm izrahelským t. 145ᵃ atd., víš Us.; dial. vieš a zkrác. viš jako v sing. 1.

Sing. 3. stsl. *věstъ*, z **věd-tь*; v češtině tvar střídný nedochován. Je za něj *vie*, zúž. *ví*, podle *umie* atp. Na př. newie ignorat ŽWittb. 34, 8, newie Hrad. 46[a], newije cěsty Štít. ř. 13[a], wije t. 26[b] atd., ví Us.; dial. vie a zkrác. vi, jako v sing. 1.

Du. 1. stsl. *věvě (-va)*, z *věd-vě*; v češtině nedoloženo.

Du. 2. 3. *viesta*, stsl. 2. *věsta* z *věd-ta* a 3. *věste* z *věd-te*. Doklad: jakž svědky powyefta Rožmb. 256. V ROlB. psáno: (dva mládenci) klnúce sě, že ničehož nic newyeffta 103[b], t. j. neviešta m. -sta; jako je v impf. a aor. du. 2. 3. vedle *-sta* také *-šta*, v. § 27, tak to provedeno také zde (a také v plur. 2., viz zde dolejí). — Novotv. *vieta* podle *umieta* atp.: vy newyeta DalC. 39, newyeta co jsta ztratila Pass. 64.

Plur. 1. *vieme*, *-my*, zúž. *víme*, *-my*, stsl. *věmъ* atd., z *věd-mъ*. Na př. my sě modlíme komuž wyemy EvZimn. Jan. 4, 22, již wijeme kam jdeš Štít. ř. 13[a], již wijeme t. 165[b] atd., víme Us., dial. slc. vieme, vieme BartD. 1, 43 (hroz.), viemy t. 137 (sev.-opav.), víma t. 2, 123 (zábř.), vimy t. 1, 86 (stjick.), t. 131 (laš.), vimè t. 2, 58 (kojet.).

Plur. 2. *vieste* stsl. *věste* z *věd-te*. Za *-ste* je někdy *-šte* podle pl. 2. impf. a aor., v. § 27 (tak také v du. 2. 3., viz zde napřed). Doklady mi známé jsou: vy sě modlíte jehož newiefte quod nescitis EvZimn. Jan. 4, 22, vědě otkud přišel sem, ale vy newiefte odkud přišel sem vos autem nescitis tamt. str. 35, neodpowye[s]te mi AnsOp. 6, zda-li newyefte PassKlem. 117[b] a j. (tu ještě několikrát). o ňemž vy málo wiefte Kat. 104, jakžto dobřě wyefte ROlB. 1[a], wyefte-ly či nic t. 21[b], wyefte-ly že Libušě tuto zemi spravovala jest PulkR. 7[a], PulkL. 14, wyefte-ly že atd. PulkR. 178[a], PulkL. 395, zda newiefte že atd. Lit. 2. Par. 13, 5, nęuiefte ignoratis Ol. Deut. 13, 13, viefte scitis t. Ex. 23, 9, viéfte (tak v rkp.) t. Deut. 4, 5, viefte-li že atd. t. Súdc. 18, 14, wzwiefte pomstu mú t. Num. 14, 34, wzwiefte scietis t. Num. 16, 28, wyefte-ly co učiníte BojDuch. 2[a], wiefte scitis Koř. Gal. 4, 13, vy sě modlíte což newiefte quod nescitis t. Jan 4, 22, ani jména wiefſte t. j. viešte Otc. 51[a], dobře vieste Euseb. Šaf. Pọč. 107. — Novotv. *viete*, zúž. *víte*, podle *umiete* atp.: newiete co prosiec Krist. 81[a], wzwiete scietis Ol. Num. 16, 10 atd., víte Us.; dial. viete a zkrác. vite, jako v sing. 1. a plur. 1., a *-ťe* atd. místo *-te* jako v § 54.

Plur. 3. *vědie* zúž. *-í*, ze staršího *věďá*, psl. *vědętъ* z *-ęti*, srov. § 14. Na př. viedye liudie Jid. 28, wzwiedie scient ŽKlem. 58, 14, powiedie dicent t. Deut. 7 atd., vědí Us. Dial. vedia slc., věďá BartD. 1, 32 (pomor.), veďá t. 38 (javor.), vedá t. 46 (lhot.), vedzja t. 43 (hroz.), veďa, vedźa t. 106 (laš.); vedźie t. 137 (sev.-opav.); vědźu t. 131 (laš.), vědźiu t. 137 (sev.-opav.); vědijú t. 54 (dol.), vědijou t. 93 (kel.), vědijó t. 2, 36 (holeš.) a j.; ví t. 258 (žďár.), oni co neví to nepoví Kotsm. 26 (doudl.), voni ví Šemb. 15 (domažl.); vijú BartD. 1, 54 (dol.), t. 2, 36 (holeš.) a j., vju t. 1, 131 (laš.), víjú t. 1, 32 (pomor.), vijó t. 2, 55 (přer.) a j., vijou t. 258 (žďár.); víja t. 1, 26 (zlin.) a j., dobří ludé víja, oni nám povíja Suš. 458.

212. Imperativ. Sing. 2. 3. *věz*, stsl. *věždь*, z *věd-jь*, srov. § 18 č. 2. Na př. wzwiez prosbu ŽGloss. 142, 1, wzwiez ſirdcze mé ŽTruh. 138, 23, wzpouiez nuntia ŽGloss. 101, 24 atd., věz, pověz atd. Us.; věz-i-ž Us. spis., analogií podle impt. vedi-ž, nesi-ž atp. — V du. a plur. bylo *vědi-*, dochované v stsl.; v slovanštině ostatní jsou za to novotvary podle sing. V č. tedy *věz-*: du. 1. *vězvě*, *-va*, zde nedoložené; 2. 3. *vězta*, na př. wiezta to (praví Prokop svým dvěma synovcům) Pass. 315; pl. 1. *vězme* Us. stč. i nč., dial. vězmy BartD. 1, 137 (sev.-opav. a laš.), vězma t. 2, 138 (zábř.); 2. *vězte*, na př. wiezte scitote ŽKlem. 99, 3, ŽWittb. tamt., vězte Us., dial. *-ťe* atd. jako v praes. indik. — V nářečích slc. za č. *-z-* z býv. *-dj-* je *-dz-*, srov. I. str. 505 sl., a zní tedy tento impt. vedz, vedzme, vedzte Hatt. slc. 141, povědz, povědzte atd. BartD. 1, 64 (val., místy) a j.

V ob. usu nč. je k *vyzvěděti* impt. vyzvěď, vyzvěďte, novotv. podle vz. III. 2.

dad-.

213. Psl. *dad-* je ze staršího *dōd-*, jež vzniklo z koř. *dō-* dare: z kořene tohoto bylo reduplikací **de-d-*, praes. sg. 1. **ded-mi*, to však vlivem tvarů s *dō-* změněno v *dōd-mi*, jež podle lit. praes. sg. 1. *dūmi* a slov. *damь* dlužno předpokládati jako původní tvar baltoslovanský.

Z kmene *dad-* je praesens a imperativ; tvary ostatní jsou dílem z km. *dad-o-*, *dad-e-*, dílem z koř. *da-*, a jsou vyloženy a doloženy v §§ 59 a 105.

214. Praesens sing. 1. *dám* stsl. *damь*, z **dad-mь*; na př. dam ŽKlem. 2, 8, já daam Pror. 26[b] atd., dám Us. — Sing. 2. stsl. *dasi*, z **dad-si*, v č. nedochováno; za to je *dáš*, vzniklé přetvořením z býv. *dási* a podle *děláš* atp., na př. ač ty das ŽGloss. 103, 28, das věděti ŽKlem. 15, 10 atd., dáš Us. — Sing. 3. stsl. *dastъ*, z *dad-tь*; v češt. tvar střídný nedochován. Je tu za něj *dá*, podle *dělá* atp., na př. až bóh daa Štít. ř. 63[b] atd., dá Us. — Du. 1. *dávě*, *-va*, stsl. *davě*, z **dad-vě*; na př. dawye liudem dosti smiechu Mast. 4. — Du. stsl. 2. *dasta* a 3. *daste*, z **dad-ta* a **dad-te*, v češtině nedochováno; za to bylo 2. 3. *dáta*, podle *děláta* atp., ale nemám dokladu. — Plur. 1. *dáme*, *-my*, stsl. *damъ* atd., z *dad-mъ*; na př. ž' sě pro tě na zmyrt damy AlxBM. 6, 24, dáme Us., dial. *-mè* atd. jako v § 54. — Plur. 2. stsl. *da-ste*, z *dad-te*, v č. nedochováno; za to je *dáte*, podle *děláte* atp. Us. stč. i nč., dial. *-ťe* atd. jako v § 54. —

Plur. 3. *dadie* zúž. *dadí*, ze staršího *daďá*, psl. *dadętъ* z *-nti*, srov. § 14. Na př. dadie ŽKlem. 103, 12, (oni) slávu wzdagie omylem m. vzdadie hymnum dicent t. 64, 14, než mi tři hřivny dadye Mast. 371, dadye t. 185 t. 187, panošě (mísu) lotróm dadie Hrad. 106[b], ať svědečstvie dadye Pass. 368, Jezukristu jeden den přebyti dadye Alb. 54[a], dadye sě užéci t. 19[b], ktož pro bóh svój život dadije Štít. ř. 28[b], mnoho zlata podadye Vít. 44[b], lidé pokojě nedadye Kat. 28, když sě poddadie tobě NRada 565, dadyee (sic) dabunt Ol. Bar. 2, 17, wzdadíe VšehK. 86[b], prodadije t. 100[b] a j., zúž. *dadí*: tehdy wydadi vás EvOl. 324[a] a j., (jahody) z sebe widady jíchu črvenú Lék. 62[a], ať nám svú pomoc dadii Troj. 70[b], dadí Tovač. 35, vzdadí t. 46, vydadí t. 162, prodadí t. 96 a j., dadij a zaplatí KolA. 1518 a j., že ten dluh dadij a zaplatí KolČČ. 419[a] (1567) a j., dadij Puch. 90[a], nás dadij do vězení aneb snad prodadij Háj. 167[b], křtíti svých dětí nedadij t. 224[b], všecky země jemu sě poddadij t. 259[a], poněvadž se věci zdadij nové t. 124[b] a j., dadij Háj. herb. 96[a], ať se podadij na stuol jablka Konáč (1547) 102[a], dadí Drn. 31 (161), dodadí t. 39 (159), podadí t. 90 (140) a j., kteříž dadj Br. Isa. 9, 16, dadj se najíti t. Joel 3, 9, nechť se wdadj t. Num. 36, 6, wydadj t. Ezech. 26, 17, prodadj t. Joel 3, 8, t. Ex. 21, 35 a j., dadj Nudož. 57[b], ti na to odpověd dadí ČČMus. 1874, 196 (z r. 1614), dadj Rosa 185, soudcové právo stané dadj Kold.[2] 16[b] (1702, doklad z textů českých mně známý nejmladší); slc. dadia. — Vedle toho vyvinul se a časem ovládl novotv. *dají*, podle *dělají* atp., v dokladech mi známých teprve od stol. XVI dosvědčený: prodagi KolA. 1512, odewzdagi KolB. 1521, dají Drn. 18 (49, vedle dadí, v. zde napřed), prodají t. 123 (190), na to dagj přikrytí z koží Br. Num. 4, 6, kněží dagj oheň na oltář t. Lev. 1, 7, dagj t. Deut. 22, 19 a j. (vedle dadí, v. zde napřed), dají Nudož. 56[b] (též), dají Rosa 185 (též) atd., dají Us. spis., daj' Us. ob., dial. *-ú*, *-ó*, *-um* atd. jako v § 54; dejí Šemb. 15 (domažl.).

215. Imperativ sg. 2. 3. *daz*, stsl. *daždь*, z *dad-jь*, srov. § 18 č. 2; dosvědčen jako bohemismus v hlaholských zlomcích Kyjevských XI stol., kdež psáno: dazь (5krát), podazь (4), otdazь (1), srov. Jos. Kolář v ČČMus. 1878, 332 a Pastrnek tamt. 1894, 70. Všude jinde jsou tu novotvary podle impt. *dělaj* přehlas. *-ej* atd.: sg. 2. 3. *daj*, *dej*, na př. day mi sě znáti Hrad. 87[a], neday AlxV. 179, dayz PulkL. 166 atd., dej Us.; du. 1. *dajvě*, *-va*, na př. nedajvě DalJ. 28 z rkp. F, nedajva tamt. z rkp. Ff, nedajma tamt. z rkp. Z; plur. 1. *dajme*, *dejme* atd., na př. nedaymes j'mu živu býti AlxH. 10, 38, dejme Us.; plur. 2. 3. *dajte*, *dejte*, na př. té (sěči) mi dayte účastnu býti AlxB. 1, 14, daite ŽKlem. 65, 2 atd., dejte Us. — Někdy jest *-j* vynecháno, jako při impt. dělaj v § 144: daz věděti m. dajž Rožmb. 68[a], daz jim (vlkům) mrchu ſapaty PulkR. 74[a]. — V nářečích vých. jest dílem nepřehlasované *daj-*: daj BartD. 1, 12 (zlin.) a j.,

dajmy, dajte t. 76 (val.), dílem z *dej-* vzniklé *dé-* a *dý-*: dé, déme, déte t. 2, 32 (holeš.) a j., dý atd. t. 1, 51 (dol.) a j., prsteň mi dé Suš. 384, dý mně ho do ručičky t. 762; krom toho jsou koncovky dial. v pl. 1. *-mě* atd. a v pl. 2. *-ťe* atd. jako v praes. indik.

jěd- z *j-ēd-*.

216. Kořen *ĕd-* edere zdloužen do baltoslovanštiny v *ēd-* a bylo tu praes. sg. 1. **ēd-mi* atd., Brugm. II, 863 a 910. Toto *ēd-* bylo také v psl. a je reflektováno v složeninách *oběd* stsl. *obêdъ* a *sniesti* stsl. *sъnêsti*, vzniklých z *ob-ēd-* a *sъn-ēd-*. Mimo složení přijímalo *ēd-* hiatovou hlásku *j-*, ale jen dialekticky, a bylo tedy *ēd-* a *j-ēd-* vedle sebe. Z *j-ēd-* vyvinulo se stsl. *jad-*, z *ēd-* pak ruské *êd-*. Stejné *êd-* jako je v ruštině předpokládati jest také pro slovanštinu západní a pro srbchorv. i sln.; rozdíl jest jen ten, že ruské *êd-* zůstalo, kdežto v češtině atd. přistoupilo hiatové *j-* a bylo *jêd-* a z toho č. *jěd-*. V *jad-* i v *jêd-* jest hiatové *j-*; rozdíl je však ten, že v *jad-* = **j-ēd-* přistoupilo *j-* dříve, než se *ēd-* proměnilo v *êd-*, v *jêd-* pak až po této změně. Srov. I. str. 96.

Zde dále jde jen o praesens a imperativ; tvary ostatní jsou vyloženy a doloženy v § 59.

217. Praesens. Sing. 1. *jiem*, sklesnutím jotace *jém*, zúž. *jím*; stsl. *jamь*; oboje z psl. *ēd-mь*. Na př. leč piem leč gijem Štít. ř. 68[b], gem-li piem-li GestBř. 79[b], gym-li pím-li GestM. 89 (65) atd., jím Us.; dial. jiem BartD. 1, 43 (hroz.), jiém, jém t. 46 (lhot.), jem t. 137 (sev.-opav.) a slc., jim BartD. 2, 55 (přer.) a j., im t. 131 (laš.). — Sing. 2. stsl. *jasi*, z *j-ēd-si*; v češtině žádané **jiesi* nedochováno. Za to je *jieš* atd., vzniklé přetvořením z býv. *jiesi* a podle *umieš* atp.; na př. leč pieš leč gyeſ Alb. 68[b], tak mnoho gijeſs a pieš Alxp. 101 atd., jíš Us., dial. jieš BartD. 1, 43 (hroz.), ješ t. 137 (sev.-opav.) a slc., iš BartD. 1, 131 (laš.). — Sing. 3. stsl. *jastъ*, z *j-ēd-t-*. V češtině žádané **jiest* nedochováno a je za to *jie* atd. podle *umie* atp.; na př. jenž gie a pie Hrad. 76[b], gye, pie kto chce Alb. 28[a], sál sem a jiný gié Ol. Job. 31, 8, ať gié chléb comedat t. Ex. 2, 20, kdo gij a pij nehodně, saud sobě gij a pij Hořek. 100[a], jí Us., dial. jie BartD. 1, 43 (hroz.), je t. 137 (sev.-opav.) a slc., i BartD. 1, 131 (laš.), t. 2, 37 (přer.) a j. — Du. 1. *jievě*, *-va*; stsl. *javê*; oboje z býv. *ēd-v-*. Na př. ať ſnyeuie comedamus Ol. 4. Reg. 6, 28. — Du. 2. stsl. *jasta* 3. *jaste*, z *j-ēd-t-*; v č. nedochováno. — Plur. 1. *jieme* atd., stsl. *jamъ*, oboje z býv. *ēd-m-*; na př. když gijeme nebo pieme Štít. ř. 47[b], gíeme a píeme HusPost. 112[a] atd., jíme Us., dial. jieme BartD. 1, 43 (hroz.), jemy t. 137 (sev.-opav.), jeme slc., jime BartD. 2, 210 (třeb.),

imy t. 1, 131 (laš.). — Plur. 2. *jieste*, stsl. *jaste*, oboje z býv. *ēd-te*; doklady mi známé jsou: již gieſte chléb bolestný qui manducatis ŽWittb. 126, 2, leč piete leč gyeſte Alb. 68[b]. Novotv. *jiete* atd. podle *umiete* atp.; ješto giete chléb qui manducatis ŽKlem. 126, 2, leč piete leč gijete Štít. ř. 20[a], t. 54[b] atd., jíte Us., dial. jiecě BartD. 1, 43 (hroz.), jećo t. 137 (sev.-opav.), jete slc., ítě BartD. 1, 86 (stjick.), itě, iće t. 131 (laš.). — Plur. 3. *jědie* zúž. *-í*, ze staršího *jěďá*; stsl. *jadętъ* m. *-ętь*; oboje z býv. *ēd-ņti*, srov. § 14. Na př. ti gedye jiné liudi DalC. 47, ščeňátka gedije drochty Štít. ř. 130[a], (neštovice) ſie ruozno gyedye Chir. 67[b] atd., jedí Us. Dial. jeďia slc., jeďá BartD. 1, 32 (pomor.) a j., jedá t. 46 (lhot.), jedzja t. 43 (hroz.), jeďa, jedźa, jedźo t. 131 (laš.); jedźie t. 137 (sev.-opav.); jedźiu t., jedzum t. 122 (laš.); jedijú t. 54 (dol.), jedijou t. 93 (kel.), jedijó t. 2, 36 (holeš.) a j.; jí t. 258 (žďár.), voni jí Šemb. 15 (domažl.), naši ji BartD. 1, 122 (laš.); ju 131 (též) t.; ijú t. 32 (pomor.), ijou t. 53 (dol.), jijó t. 2, 32 (holeš.), ijó t. 55 (přer.) a j.; íja t. 1, 26 (zlin.) a j. Dialekticky bývá *í-*, *i-* místo *jí-*, *ji-*, srov. I. str. 535; příklady toho jsou také mezi právě uvedenými. Jindy bývá pak zase *h-* přidáno a je hím, híš, hí, híme, híte, hijó BartD. 2, 176 (brn.). V plur. 1. jsou koncovky dial. *-mè* atd. a v pl. 2. *-ťe* atd. jako v § 54.

218. Imperativ. Sing. 2. 3. *jěz*, stsl. *jaždь*, oboje z býv. *ēd-j-*, srov. § 18 č. 2. Na př. giez maso Pass. 348, giezze t. j. jěz-že Pass. 432 (v orig. lat. u Graesse: et manduca), gež m. jez Kladr. Deut. 23, 24 atd., jez Us.; gezyž Kladr. Přísl. 25, 16, gezyz to ráno Chir. 206[b], jeziž Us. spis., t. j. jez-i-ž, analogií podle impt. vedi-ž, nesi-ž atp. — V du. a plur. bylo *-di-*, dochované v stsl.; v slovanštině ostatní jsou za to novotvary podle sing. V č. tedy *jěz-*: du. 1. *jězvě*, *-va*, 2. 3. *jězta*, zde bez dokladu; plur. 1. *jězme*, jezme Us., jezmy BartD. 1, 90 (stjick.), jezma t. 2, 138 (zábř.); pl. 2. 3. *jezte*, na př. giezte Hrad. 76[a] atd., jezte Us. — V nář. laš. jest iz, izmy, izće BartD. 1, 131, i- analogií podle praes. — V nářečích slc. za české *-z-* z býv. *-dj-* je *-dz-*, srov. I. str. 505 sl., a tedy impt. jedz, jedzme, jedzte Hatt. slc. 140, jedz BartD. 1, 43 (hroz.) atd. — V plur. 1. jsou koncovky dial. *-mè* atd., v pl. 2. *-ťe* atd. jako v § 54.

jes-.

219. V slovanském *jes-* je kořen pův. *es-* esse a hiatové *j-*.

Z kořene toho je praes. č. *jsem* stsl. *jesmь* atd., a part. č. *jsa* stsl. *sy* atd. Tvary ostatní slovesa esse jsou jednak z *bąd-* č. *bud-*, jednak z *bě-* a *by-*; viz o nich v §§ 59 a 100.

220. Místo *es-* byl v některých tvarech kořen stupně nižšího, *s-*. Na př. v sskr. je v praes. sing. 1. *asmi* 2. *asi* m. *as-si* 3. *asti* plné *as-* = koř. pův. *es-*, ale v du. 1. *svas* 2. *sthas* 3. *stas*, plur. 1. *smas* 2. *stha* 3. *santi* a part. *sant* stupeň nižší *s-*, viz Bopp Krit. Gramm. der Sanskr.-Spr. (1863) § 329 a Brugm. II, 888 a j.; srov. také lat. praes. sg. 3. *es-t* a pl. 3. *s-unt*, ř. *ἐσ-τί* a part. *ὀντ-* ze *s-ont-*, atd. Brugm. tamt. V slovanštině je toho jistý zbytek v pl. 3. psl. *sątь* stsl. *sątъ* č. *sú* atd., z býv. *s-onti*, a v part. psl. *sy* a *sąt-j-* ze staršího *s-ont* a *s-ont-j-*, stsl. *sy*, *sąšt-*, č. *sa* (s koncovkou podle nesa atp.), *súc-*; kde se tu vyskytuje *jes-* nebo *js-* místo pouhého *s-*, jest *j(e)-* přidáno analogií, na př. v srbch. pl. 3. *jesu*, v č. pl. 3. *jsú* a part. *jsa* atd.

Bylo-li kdysi pravidlem, aby vůbec bylo *es-* v praes. sing. a naproti tomu *s-* ve vytčených tvarech ostatních, jako se to vidí v sskr., tedy by mohlo býti na př. české praes. pl. 2. *s-te* zbytek starožitný a rovněž tak pravidelný jako skr. *s-tha*. Ale vzhledem k stsl. *jes-te*, lit. *es-te*, ř. *ἐσ-τέ*, lat. *es-tis* je zajisté podobnější výklad, že i v češtině bývalo *jes-te*, a z něho že se historické *jste* a *ste* teprve časem vyvinulo. A totéž bylo by mutatis mutandis opakovati o sing. 1. a 2., o celém du. a o plur. 1. Předpokládáme tedy, že jako v stsl. tak také v češtině byly — mimo plur. 3. a part. — tvary *jes-*.

221. Bývalé *jes-* zachovalo se však v češtině jen v sing. 3. *jes-t*. Ve všech ostatních sem hledících případech je za ně *js-* nebo *s-*: *jsem* nebo *sem* místo *jesmь*, *jste* n. *ste* m. *jeste* atd. Jde o výklad této změny. Patrně tu jest *-e-* vynecháno, srov. I. str. 152. K vynechání tomu přispěl snad přízvuk, byl-li na příponě osobní jako v řečtině a dílem také v litevštině; srov. stč. j'ho, j'mu z býv. jegò, jemù I. str. 151. Tím bývalé *jes-* změněno v *js-*. Pak vynecháno i *j-* a zůstalo jen *s-*: z pův. *jesmь*, *jeste* atd. a vzniklého z toho *jsem*, *jste* atd. stalo se *sem*, *ste* atd. Tvary *jsem*, *jste* . . a *sem*, *ste* . . trvají vedle sebe; proto vzniklo vedle pl. 3. *sú* a part. *sa*, *súc-* analogií také *jsú* a *jsa*, *jsúc-*.

Všecky tyto právě vyložené změny vykonaly se v češtině před počátkem českého písemnictví. Jako výsledek jejich má čeština na začátku své doby historické jediný tvar *jes-*: praes. sing. 3. *jes-t*; a tvary ostatní zdvojnásobené, jednak totiž *js-* a jednak *s-*: praes. sg. 1. *jsem* a *sem*, 2. *jsi* a *si*, du. 1. *jsvě*, *jsva* a *svě*, *sva*, 2. 3. *jsta* a *sta*, pl. 1. *jsme* a *sme*, 2. *jste* a *ste*, 3. *jsú* a *sú*, part. *jsa*, *jsúc-* a *sa*, *súc-*. Zdvojnásobení to bylo však jen při prostém kladném *jsem*, *sem* atd.; v záporném *nejsem* atd. bylo vždycky *-js-*.

Duplikaty kladné *js-* a *s-* měly stejnou platnost a užíváno jich bez rozdílu. V textech z doby minulé vidí se druhdy snaha, lišiti *js-* a *s-*

v praes. (indik.), a to v tom smyslu, aby tvary *s-* bývaly ve funkci slovesa pomocného při part. -l, tvary pak *js-* ve funkci jiné, ve funkci slovesa samostatného. Srov. o tom I. str. 537 a rozpravu K. J. Černého v Listech filol. 1889, 445 sl. Tu ukázáno pravidlo toto ve Štít. uč. z r. 1376, kdež psáno a podle toho ve ŠtítE. otištěno na př.: rozdělil sem 1, byl si věren 117, (Abel a Kain) sta obětovala obět 252, chodili sme 24, skrzeň-ž sme byli stvořeni 186, to ste učinili 126, apostolé sú kázali 11 atd., a naproti tomu: již jsem stár 64, jsem oblúzen 274, jenž jsi v nebesích 46, jsi-li odrán 17, (manželé) když jsta spolu 66, že jsme synové boží 47, jsme vyvrženi 5, jsú-li ť dnie krátci 4, žehnánie ješto jsú se lží smiešena 9 atd.; velmi pravidelně (mezi 964 případy jest jenom 17 odchylných). Pravidlo stejné ukázáno tamtéž také v bibli Br. v evang. Janovu; ale o všech částech bible té neplatí, neboť tu psáno také: wywedł ſſy lid Num. 14, 13, oni ſau lid tvůj Deut. 9, 29 atd. Blahoslav věci té dotýká se zvláště, ale chce míti tvary *s-* také při part. pass.: bit ſy, zbiti ſte, zmazáni ſau Blah. 32 sl. V době nové psal tak Palacký: přišel sem Pal. 3, 2, 409, dal sem t. 413, vykládali sme t. 4, 1, 382, schovali sau t. 3, 2, 409 a jsme povoláni t. 410, zboží klášterská zahrnuta jsau do příměří t. 175, (skutky Rokycanovy) jsau částkau dějin českých t. 4, 1, 389 atd. Ale vedle toho nalézáme vždycky také texty bez pravidla toho nebo podobného. V době starší píše se většinou bez rozdílu *js-* i *s-*. Na př. zziey-zzu zzbyli t. j. sě jsú Jid. 15 a pusty zzů nejedny země t. 24, ga gſem pawlow . . a ia ſem Apolow HusPost. 107[b] atd.; tak také v ChelčP. a v mnohých textech jiných. Beneš Optat podle Blah. 31 chtěl tu míti všude *s-*, poněvadž se tak vyslovuje a ne *js-*. Tak psal i Čel. 1830: půdu sme orali 129, němí zpěvové sou moji 125, souce náchylni 129 atd. Naproti tomu Pelzel[2] 98 pokládá gſem, gſy atd. za lepší a úplnější než ſem, ſy atd., a taktéž Nejedlý 55, a usus ustálil se na tom, aby jazyk spisovný měl všude *js-*: já jsem řekl, my jsme zdrávi, za městem jsou pole atp.; jazyk obecný má naproti tomu zase všude *s*: já sem řek', my sme zdrávi, za městem sou pole atd.

Rozdíl činěný mezi tvary *s-* a *js-* v pravidle právě vykládaném zdá se na pohled umělý a strojený; ale když povážíme, že se v jazyku obecném praví sg. 2.: *seš* doma, nejseš na poli atp., a naproti tomu: ty *s'* to řek' atd. (nikdy: ty seš to řek'), a že v nářečích je stejný rozdíl také v sg. 1. mezi *su* a *sem* (Btch. 252, dol.-beč. a j.), *sete* a *ste* BartD. 2, 220 (třeb.), tedy uznáme, že různost slovesa esse ve rčeních spisovných a) *jsem* doma, *jsi* doma atp. a b) řekl *jsem*, řekl *jsi* atd. v povědomí obecném se cítí dosud a že v starém pravidle o rozdílném *s-* a *js-* se jeví a ku platnosti proniká povědomí stejné. Pomocné *jsem* při part. -l ztratilo svůj význam realní, kleslo ve význam pouhé koncovky flexivní, kdežto jiné, samostatné

jsem význam svůj realní esse, existere podrželo; v tom bylo pro cit jazykový doby minulé dosti příčiny, aby se *js-* v případech a) zachovávalo a plně vyslovovalo, když v případech b) již se bylo stalo obyčejem říkati jen *sem*, *si* atd.

222. Z koř. *(j)es-* je v slovanštině jenom praes. a part. *-nt*, *jsa* atd., v. § 219. Ale part. *jsa* atd. je z km. *(j)s-o-* a proto uvedeno v § 66; pro výklady zde dále následující zbývá tedy jenom praesens.

V tom vyvinuly se značné rozdíly mezi výrazy kladného *jsem* atd. a záporného *nejsem* atd.; proto je radno probrati tyto výrazy odděleně.

223. Kladné *jsem* atd.

Sing. 1. *jsem*, *sem*, z *jesmь*. Když z tohoto samohlásky původní koř. *jes-* a příp. *-mь* se ztrácely, vnikalo a ujímalo se *-e-* vkladné: jsem, sem. Na př. yay ſem chudý ŽKlem. 68, 30 (t. j. jáj-sem m. já-jsem, o psaní tom viz I. str. 528 sl.), ſem t. 24, 16, což zzem myslila LMar. 75 atd., jsem Us. spis., sem Us. ob.; dial. sym BartD. 1, 83 a 102 (hran. a laš.), změnou souhláskovou -em v -ym, o kteréž v. I. str. 149. — O psaní ſyem, ſſyem m. sem viz I. str. 146. — V nářečích slc. jest ovšem vkladné *-o-* místo *-e-*: som Hatt. slc. 142, BartD. 1, 43 (hroz.); taktéž v doudl. Kotsm. 10 a chod. Duš. bezpř. 374. V opise EvVíd. četl jsem: nynie ſom pravil Jan. 14, 29 a že neyſom jako jiní Luk. 18, 11; ale v otisku 1893 je za to ſem a neyſem; nevím, které čtení je správné, v prvém byl by doklad sem patřící z doby staré. — Ve funkci slovesa samostatného vznikl dialektický, zvláště na Moravě rozšířený novotvar *jsu*, *su*, podle *vedu*, *nesu* atd., s obměnami dalšími *-o* atd.: (já) jakžto cedrus povýšena gſu EvOl. 187[a], (já) nic negſu svědom aniž v tom spravedliv gſem t. 95[b], su Btch. 252 (dol.-beč.), BartD. 1, 26 (zlin.), t. 80 (rožn.) a j., t. 2, 33 (holeš.), t. 55 (přer.), t. 275 (jemn.) a j., so t. 2, 176 (brn.), sô t. 2, 83 (olom.) a j., já jsu, já su krk. 54.

Sing. 2. *jsi*, *si*, z *jesi* m. *jes-si*. Na př. na nebi gſi slavně Kunh. 148[a] a j., gſi vezván HomOp. 152[a], gſi ades ŽGloss. 138, 8, dostihl ſi t. 138, 3, o to zzie zzi ztyenye t. j. sě si stieně es intendens PilD., otvořil zzi Jid. 135, zei ſi chtiel ŽKlem. 40, 12 (t. j. žej-si m. že-jsi, srov. jáj-sem v sg. 1.), zey ſi biezalo t. 94[b] (též), pokuſil ſi t. 16, 3 a j., dostihl yſy ŽWittb. 138, 3, města yſi zkazil t. 9, 7 atd., jsi Us. spis., si BartD. 1, 26 (zlin.) a j., Hatt. slc. 142, sy BartD. 1, 83 (hran.) a j., sè t. 2, 60 (kojet.) atd. — Z toho odsutím samohlásky *js'*, *s'*. Na př. Seys přěpustil t. j. že js' AlxBM. 7, 39, Seyz ho slyšěti (ne)rodil t. 5, 40, tigſ buoh i člověk Brig. 73, komuž gſty svědectví vydával t. j. komuž js' ty vydával EvOl. 271[b]; iaks z chtěl taks z vše obřiedil t. j. jakž s', takž s' vše LMar. 68, uczinilſ

mě ŽKlem. 143^b, dogilſ mě t., zachladils gie t. 43, 3, vwedls ny ŽWittb. 65, 12, v kázaní w nemz s przikazal t. 7, 7, nezakonyes vczynyl DalC. 49, ty s rzekl Pass. 195, tehda s ty král t. 197, zes ſe wymluwil GestKl. 77, giz s k súdu přistúpil t. j. již s' k súdu VšehK. 31^b, ty připowěděls se k Hospodinu Br. Deut. 26, 17 atd.; podle Blah. 105 je „jakos učinil“ pověděno verštatně, „jako si učinil“ pleno et veluti rotundo ore dictum, a „mluvil s' k srdci“ kakofonické; ty s' bratr náš Čelak. 1847, 191, ty s' povídal Us., tê s chêtřéjši BartD. 2, 86 (šternb.). — Ve funkci slovesa samostatného vznikl novotv. *jseš, seš*: ty gſeſs Beck. 2, 218, člověkem ſeſs t. 1, 407 a j., že seš krobiánem Selsk. 1763, jak seš ty blázen t., žádostiv gſeſs Seel. 251, dlužen gſeſs t. 223, seš Us. ob., jak seš dlóhá Suš. 202, seš BartD. 2, 275 (jemn.), sêš. t. 83 (olom.) a j.

Sing. 3. *jest*, z *jestь*. Na př.: Pavel dal ieſt zemu ListLit., yeſt učiňeno Kunh. 148^a, iezzt PilA. atd., jest Us. spis., též slc. — Někdy bývá *jesti*; o původu koncového *-i* v. v § 9, A). Na př. neučinil ieſti takéž ŽKlem. 147, 20, geſtit jej proč milovati NRada 194, má ť gieſti sprostnie rada t. 384, geſty tebie rzecz poczieczy Kat. 96, jestiť podobné ŠtítV. 46, jestiť hodné t. 79, co mi geſti toho píle Otc. 366^b a j., co gesti učiniti Baw. 169, toť gesti měl mieti t. 168 a j., kto geſti z nají dvú ciesař GestM. 45 (40), jakož geſti rozepře se zběhla KolČČ. 345^a (1562), jesti Us. spis. (v dikci velebné; v době novější doporoučeno jest*i* také z příčiny jiné a psáno na př.: kdo jesti předplacen na atd. Bačkovský Stud. Listy II. příl. č. 3 prý pro blahozvuk! Viz o tom také I. str. 572). — V Kat. (1860) psáno v textě transkribovaném *jesť*, na př. ve verších 64, 175, 293, 297 atd.; taktéž v transkripci DalJ.; a tak psáno i v několika nč. knihách tištěných; všecko neprávem, neboť tvaru jesť v č. nebylo a není, srov. I. str. 387. — Slc. dial. *jesto* Duš. bezpř. 375, je bezpochyby z jest-to, jak i v Koll. Zpiev. psáno. — Z *jest* vynecháním koncových souhlásek je *je*, stč. i nč.: tělo jedno ge Kunh. 149^a (rým: troje), kak ge to Pass. 288 atd., je Us., je slc.; dial. jo BartD. 1, 137 (sev.-opav.). — Z *je* pak, když předchází samohláskou zakončené slovo téže věty, bývá odsuvkou další stč. *j'*, připojené k slovu řečenému; na př. toy podobno k divu t. j. to-j' svD. 2, sey bohe^{e}m ustaven t. j. že-j' t. 37, ktoy wyprosil t. j. kto-j' GalDl. 2^b a ML. 18^a, toy nám dáno UmR. 100, tdyg velikú bolest měla t. j. tdy-j' t. 147, zey v ní duše ostala t. 170, welikay tvrdost tvé viery t. j. velika-j' Hrad. 45^b, zázrak ſyey stal t. j. sě-j' Pass. 307, toy tobě král ukázal t. 313, tuy takto psáno t. 409 a j., czoy bóh zapověděl t. j. co-j' Štít. uč. 128^b, totoy pak hodujie viera t. j. toto-j' t. 9^b a j. (tu velmi často), czoy to Štít. ř. 129^a a j. (též), žey nám vzkázáno Ol. 3. Esdr. 4, 15 a j.

Du. 1. *jsvě, svě, -va*, z *jesv-*. Na př. co zwie sděla, v tom sě zzuie lepše domněla (my dva, zrádcové AlxBM. 1, 17 sl., vě (my dva, lotrové)

ſwie sděla Hrad. 90^b, já a otec jeden ſwye EvVíd. Jan 10, 30, když ſwye byla v kútě sadu (my dva, soudcové) Pror. Dan. 13, 37, cožkoli ſwie přisáhla (my dva) Comest. 136^a; yſwa bratřencě Pass. 290, já a ty (praví lotr lotru) zaslúžila ſwa toho ML. 105^b, když ſwa chodila po sadu viděla ſwa Pror. Dan. 13, 37, jeho ſwa nemohla popadnúti Koř. Dan. 13, 39. Kontaminací *jsma, sma*: znamenie ješto gſma měla GestKl. 93, va vždycky gſma ve tmě GestM. 67^b, dávno sma se poznala Pam. 3, 78, šla sma tam WintObr. 56 (z r. 1585), ma (sic) gſma byla Rosa 57. Srov. § 10, kde také příklady ještě jiné jsou uvedeny.

Du. 2. 3. *jsta, sta*, z *jest-*. Na př. (oči) ztenčěle ſta ŽGloss. Ezech. 14, vztřásla ſta sě rty má ŽKlem. 127^b, koleně moji umdlele ſta t. 108, 24, viděle ſta oči moji ŽWittb. 138, 16, (oči) yſta viděle t. Sim. 30, co-li ſta ta dva slúbila DalC. 26, kak ſta rucě prokláně Alb. 40^b, tu gſta dvě slově HusPost. 32^b, Armenij dvě ſta Mill. 10^a atd. Jiné ještě příklady v. v § 11.

Plur. 1. *jsme, sme, -my*, z *jesm-*. Na př. gſmi poſuuaceni HomOp. 152^a, c(ě)ňeni ſmi ŽGloss. 43, 22, otňadž zzmý sě porodili svD. 7, vyšli ſmi DalH. 41, vyšli ſmy DalC. tamt., ſme živi ŽKlem. 113, 28, zei ſme prach t. 102, 14 (t. j. žej-sme m. že-jsme, srov. žej-si v sing. 2.), vstali ſmy t. 19, 9, pozdviženi yſmy ŽWittb. tamt., ješto ſme se posmievali a ukázali ſme Štít. uč. 15^b, gſme vyvrženi t. 6^a, gſme držáni t. 13^b, byli ſme Nikod. 48^a, gſme věrní Blah. 31 atd., jsme Us. spis., sme ob., sme BartD. 1, 28 (záhor.), t. 43 (hroz.) a j., sme slc., smy BartD. 1, 132 (laš.) a j.; zme t. 1, 18 (zlin.) a j., zmy t. 76 (val.) a j., změnou *sm-* v *zm-*, o kteréž viz v I. str. 325; dial. *-mè* atd. jako v § 54.

Plur. 2. *jste, ste*, z *jeste*. Na př. bohové yſte ŽWittb. 81, 6, bohové ſte ŽKlem. tamt. atd., jste Us. spis., ste ob., ste BartD. 1, 26 (zlin.) a j.; dial. *-ťe* atd. jako v § 54, při čemž se mění i kořenné *s-*: śće BartD. 1, 131 (laš.), śćo t. 137 (sev.-opav.), šče t. 107 (laš.). — Ve funkci slovesa samostatného vznikl dial. novotvar *sete*: sete doma? sete tam? BartD. 2, 220 (třeb.).

Plur. 3. *sú, jsú, -au, -ou*, ze *sątь*. Na př. gſw zavirženi Túl. 92^b, gſu otpověděli t. 25^b, tito pak zzú z Pamfilijě svD. 15, pusty zzú nejedny země Jid. 24, zziey zzu zzbyli t. 15 (t. j. séj-sú m. sě-jsú, srov. žej-sme v plur. 1.), plna ſu ústa ŽKlem. 7, 28, mluvili ſut ŽWittb. 11, 3 (t. j. sú-ť, s enklit. -ť, srov. § 9), počščěni yſut (t. j. jsú-ť, taktéž), kak ſuu sě obcházěli Pass. 626, gſuu t. 10, opustili ſuv hospodina Pror. 1^a, ústa mluvila gſuv t. 1^b atd., jsou Us. spis., sou ob., sú BartD. 1, 26 (zlin.), t. 2, 35 (holeš.) a j.; dial. *ó, -um* atd. jako v § 54, u súseda sum falešne okna Suš. 368.

V nářečích bývá *jes-* také kromě sing. 3. Na př. v sg. 2. jesi Duš. bezpř. 374 (slc.), jesy BartD. 1, 131 (laš.), pl. 1. jezme (m. jesme) t. 1, 83 (hran.)

jesú vedle sú Hatt. slc. 142; sem hlásí se také pl. 2. *jeste*: námi se ve všem spravovati povinni jeste TomP. 10, 203 (v listě kr. Vladislava z r. 1503); a bezpochyby patří sem také *jesem* v PassKlem.: geſem 68[b], hotova ť geſem 264[b]. Na pohled jsou to tvary starožitné, s kořennou slabikou *jes-* plnou: *jesem, jesi, jesme* atd.; ale vskutku jsou to novoty vzniklé tím, že tu *je-* vlivem tvaru sg. 3. *je, jest* obnoveno. V nář. laš. bývá sg. 2. vedle *jesy* také *sy je* a *ty że* BartD. 1, 131, t. j. ty s'-je, a rovněž tak sg. 1. *sem je*, s čímž srovnati jest usus polský: sg. 1. *ja-m jest*, 2. *ty-ś jest* Mikl. III[2] 465; dial. *jesy* vzniklo patrně jen mechanickým spojením týchže částí, které v *sy je* jako slova samostatná zřetelně se jeví.

V nář. slc. je místy *š-* m. *s-*: šem, ši, šme Duš. bezpř. 373 sl. — O sg. 1. *-ch* pl. 1. *-chmy* místo pomocného *jsem, jsme* v. v § 424; podle toho zdá se, že vzniklo i dial. *hmy* m. *smy* BartD. 1, 131 (prus.-slez.).

224. Záporné *nejsem* atd. Tu *-j-* z pravidla zachováno, na př. neyſem smúcen ŽKlem. 118, 60, neyſem zapomanul ŽWittb. 168, 83, neyſy pomohl ŽKap. 88, 44, negſu Túl. 92[b], neyſu zemdlely ŽWittb. 17, 37, neyſuu Pass. 4 atd., nejsem, nejsi, nejsme, nejste, nejsou Us.; i v usu obecném tak proti kladnému *sem, sme* atd.

Za *nej-* bývá, v době přehlásky *aj-ej*, zvratnou analogií *naj-*; na př. nayſem žádostiv Háj. 73[a], nayſy t. Hrub. 272[b], nayſta GestM. 39[a], které (ženy) nayſſu po porodu vyčišťeny Chir. 326[b], nayſau Háj. 156[a]. Srov. I. str. 137.

V nářečích mění se *nej-* v *néj-*: nějsu, néjsi, néjzme, néjste, néjsú BartD. 1, 26 (zlin.), t. 80 (rožn.) a j.; — v *né-*: nésem t. 2, 220 (třeb.), nési t. 150 (slavk.), něsu, nězme, něste t. 33 (holeš.), néső t. 83 (olom.) a j., nésu Btch. 252 (dol.-beč.); doklad toho z doby starší: neſſu zákonníci t. j. nésú non sunt Mill. 51[b]; — v *ný̂j-*: ný̂jsu, ný̂jseš, ný̂jsme, ný̂jste, ný̂jsou BartD. 275 (jemn.); — v *ný-*: nýsu, nýso t. 92 (nezam.); — *ňej-* (psané *něj-*): nějsem, nějsi, nějzmy, nějstě, nějsú t. 1, 91 (stjick.), nějsem, nějśće atd. t. 132 (laš.); — *ňéj-*: ňéjsú t. 1, 91 (stjick.); — slc. *ňé-* (psané *nie-*): niesom, niesi, niesme, nieste, niesu Hatt. slc. 143; — *ňe-*, psané *ně-*, nejspíše zkrácením z *ňé-* vzniklého z *ňej-*, *nej-*: něsem, něsi atd. BartD. 1, 91 (stjick.), něsem, něsy, něsmy, něśće, ňesu t. 132 (laš.); — *ňo-* z *ňe-*, srov. I. str. 149 sl.: ňosem, ňosi, ňosmy, ňośćo, ňosu BartD. 1, 137 (sev.-opav.).

Zvláštním způsobem vyvinul se tvar sing. 3. *nenie* zúž. *není*: z býv. **ne-je(st)* bylo náležité **nie* (srov. I. str. 555), shodné se stsl. *nê-*; k tomu pak přidáno opět *ne-*, analogií podle *ne*-jsem, *ne*-jsi atd., srov. Štrekelj. v Jag. Arch. 11, 464; nebyla to opakovaná negace, nýbrž jen slabika *ne-* mechanicky nově přidaná a proto význam nezměněn. Na př. kdež příbuzných nenye Jid. 12, nenye non est ŽWittb. 6, 6, nenije to správné Štít. ř. 74[a], nenije v ňem milosti božie t. 31[a] a j., nenyee non est Ol. Lev. 13, 21 atd., není Us.; zkrác. neni Beck. 1, 15, BartD. 1, 28 (záhor.) a j. — Za *ne-* bývá jednak *né-*, zdloužením: nénj Beck., néni Us. ob.; jednak *nej-*, podle *nej*sem atd., srov. I. str. 145 a 534: nebude a negnij ChelčSíť 5[a], to nic negni Rosa 307, negni Beck. 1, 273; *né-* dlužno předpokládati již pro dobu stč., a také *nej-* tu již mohlo bývati, třeba že není doloženo; z obého totiž vyvoditi lze stč. *nýnie*: nynye-ly tě lén slyšěti t. j. nýnie-li AlxV. 1715, a j., ižádný nynye kto by sě rozpomanul Pror. 42[a], toť ninie škodné NRada 745, žádnému ninie sličné t. 1576 a j.; nýne (t. j. nýnie) říkalo se v Žatecku a Litoměřicku (Nudožerský, při Aliquot psalmorum paraphrasis 1606); slovu ješto nynij k pravdě podobno t. j. nýní GestM. 81 (61), to nyní hřích Duš. bezpř. 435 (domažl.). — Dial.: neni a nejni BartD. 1, 80 (rožn.) a j., néni t. 8 (zlin.) a j., nyni t. 132 (laš.), nýni t. 2, 92 (nezam.), ný̂jní t. 275 (jemn.); néně t. 220 (třeb.); ňéni t. 91 (stjick.), něni t. 91 a 132 (stjick. a laš.) atd.; slc. nieto, niet, nit Duš. bezpř. 435, bezpochyby z *nie-to*, jako *jesto* v § 223.

Zvláštní je také dial. tvar plur. 3. *neňá* BartD. 1, 80 (rožn.); utvořen patrně k sg. 3. *není*, jako je v témže nářečí k sg. 3. pustí pl. 3. pusťá atd.

Ve funkci slovesa samostatného jsou tu v usu ob. a v nářečích novotvary:

sg. 1. *nejsu* atd.: nejsu BartD. 2, 260 (žďár.), néjsu t. 1, 26 (zlin.) a j., nésu Btch. 252 (dol.-beč.), néső BartD. 2, 83 (olom.), néso t. 206 (třeb.), ný̂jsu t. 268 (jemn.), nýso t. 92 (nezam.) atd.;

sg. 2. *nejseš* Us. ob. a BartD. 2, 260 (žďár.), ný̂jseš t. 275 (jemn.);

pl. 2. *nejsete* t. 220 (žďár.), násete nemocné? tamt.

225. V nářečích východních, na přechodu k pol. a slc., vyskytují se místo kladného *jsem* a záporného *nejsem* výrazy o dvou slovích, na př. (já) *sem je* = sum, (já) *není sem* = non sum atp. Obě slova výrazu takového jsou praesentní tvary slovesa *jsem* nebo *nejsem*, ale jest rozdíl mezi nimi: jedno je ustrnulé a nemění se podle osoby, druhé pak má flexi náležitou; na př. já *sem je*, ty *jsi je*..., (já) *není sem*, (ty) *není si* atd. Člen ustrnulý výrazu takového vyslovuje neměněný význam reální esse nebo non esse, člen pak flektovaný vyjadřuje jen flexi. Srov. tomu podobné výrazy relativní *ješto mu* = cui, *ješto jich* = quorum atp., kde je rovněž ustrnulé *ješto* a flektované *jь*, *(je)mu*, *jich* atd., ono pro vyjádření relativnosti vůbec, toto pro vyjádření flexe.

Někdy bývají ustrnulá slova dvě, výraz celý tedy o třech slovích; na př. (my) *jsmy není jsú* = nejsme atp.

Výrazů těchto jest několikerý způsob. Zejména:

já (j)sem je atd., na př. už sem ja je opuščeny Suš. 207 (od Příbora), ty s' je hřišna t. 3, horo mila vysoka s' je t. 54 (z Bělé), dy s' je jeho mama t. 202 (od Příbora), bo jsi je malučky t. 381, jaka s' mi je teskliva t. 496 (od Ostravy), ty s' je velka něvola t. 504 (ze Škřipova), ty něvíš z kerej je s' dzědziny t. 594 (opav.), odkeď si je, čija źe m. si je BartD. 1, 132 (laš.); — místo *(j)sem* bývají tu také jen koncovky *-ch* nebo *-m*, přivěšované k některému slovu blízkému, na př. že-ch (= že-jsem) já je dla něho chudobna Suš. 388 (od Ratiboře), čija-m (= čí-jsem) ja teraz je t. 497 (z Benešova); o původu tohoto *-m* a *-ch* viz doleji v §§ 228 a 229; — ostatně pak srov. pol. sg. 1. ja-m jest 2. ty-s jest Mikl. III² 465 a jestem, jesteś atd., plur. 1. także my-śmy są a sąmy Małecki Gram. mniejsza 1863 § 339;

já není jsem atd., na př. sg. 1. není sem, 2. není si, pl. 1. není zme, 2. není ste, 3. není sú BartD. 1, 80 (rožn., místy), néni sem, néni si, néni sme, néni ste, néni sú t. 36 (mor.-slc., místy), neni su, neni si atd. t. 37 (též), neny sem atd. t. 46 (lhot.); něni sem, něni sy, něni smy, neni něni su t. 132 (laš.); jo sym nyni (= já sem není), ty sy nyni, já sem veseła něni, ty sy nic dobreho něni BartD. 1, 132 (laš.); ja něni sem tobě rovna Suš. 254 (z Lichn.), není jsi ty spravedlivá t. 287 (z Březov), neni s' mne ty hoden t. 210 (od Příbora) a j.

my (j)smy jsu atd., na př. smy tu su dva súsedi BartD. 1, 132 (laš.);

my (j)smy nejsú atd., na př. (my) smy teho něsu hodni t.; my smy něsu, vy śće něsu t.; něsu hmy = nejsme t. 131 (laš., místy; *hmy* je tu ze *chmy*, o němž v. v § 229).

my (j)smy není jsú atd., na př. my smy něni su hlupi, vy stě su něni bohati t. 132.

Místo ustrnulého *není* jest *nima* = pol. *niema* non datur: jo sym nima, ty sy nima = non sum atd. t. —

Část druhá.

Slovesné výrazy složité.

226. Slovesné výrazy složité čili perifrastické jsou:

v aktivu pro

perfektum: *nesl jsem*; *nesl-em*, *nesl-ch*;

plusquamperfektum: *nesl bych*, *nesl běch*, *nesl biech*, *byl jsem nesl*;

futurum: *budu nésti*; *chcu nésti*, *chcu přinésti*; *jmám nésti*, *jmám přinésti*;

futurum exactum: *budu nesl*;

kondicional: *bych nesl*, *bych byl nesl*;

dále pro celé passivum: praes. *jsem nesen*, impf. *biech nesen*, aor. *běch nesen*, *bych nesen*, perf. *byl jsem nesen*, fut. *budu nesen*, impt. *buď nesen*, kond. *byl bych nesen* atd., inf. *nesenu býti*, part. *jsa nesen*, *byv nesen* atd.

Krom toho bývaly svým časem v užívání také perifrase *jsem nesa* fem. *nesúci* atd., *jsem nes* fem. *nesši* atd., t. j. výrazy složené z part. *-nt* nebo *-ъs* a slovesa pomocného *jsem*; a druhdy vyskytuje se také některá perifrase chybná.

Každý (správný) výraz perifrastický skládá se ze dvou členů: a) v jednom jest — vedle některé části významu formalního — obsažen význam kvalititivní výrazu celého, b) v druhém pak vyjádřen ostatek stránky jeho formalní a modalní; na př. v praes. *jsem nesa*, perf. *nesl jsem*, plqpf. *byl jsem nesl*, fut. *budu nésti*, *chcu nésti*, *jmám nésti*, v pass. impf. *biech nesen*, inf. *nesenu býti* atd. jest a) význam kvalitativní *nes-* = ferre ob-

sažen v part. *nesa*, *nesl*, *nesen*, a b) slovesa pomocná *býti*, *chtieti*, *mieti* doplňují význam se stránky formalní a modalní.

Jako slovesné výrazy jednoduché, tak jsou i složité dílem finitní, na př. *nesl jsem* (já), *byl jsi nesen (ty)* atd., dílem infinitní, na př. *nesenu býti* (bez osoby grammatické); srov. § 2. Člen a) je vždycky infinitní; člen pak b) jest ve výrazích infinitních infinitní, a ve finitních finitní.

V obou členech je podle potřeby a možnosti náležitá flexe, v a) skloňování, v b) časování; na př. sing. 1. *nesl jsem*, 2. *nesl jsi* . . plur. 1. *nesli jsme*, *nesli jste* atd.

V §§ následujících má býti ukázáno a doklady dotvrzeno, že výrazy nahoře uvedené v češtině jsou nebo byly, co se kdy při nich na stránce slovné měnilo, dílem také jak vznikly; výklady o nich jiné patří do skladby.

Perfektum act.

227. Perfektum act. vyjadřuje se výrazem složeným z part. *-lъ* a slovesa pomocného *jsem*; na př. *nesl jsem* atd.

Místo *jsem*, *jsi* atd. bývá *sem*, *si* atd., v. § 221; v sing. 2. místo *jsi*, *si* bývá *js'*, *s'*, v. § 223.

Pomocné *jsem* atd. se časem vynechává. To neděje se nikdy v os. 2. sing. a plur. (pro 2. du. není vůbec příkladu); nikdy v dokladech známých v os. 1. du.; velmi zřídka v os. 1. sing. a plur., totiž jen když podnět *já*, *my* jest výslovně vyjádřen, a i tu zřídka a jen v usu novočeském; ale velmi často bývá to v osobách třetích. Tu, v os. 3., je vynechávání toto velmi rozšířeno již v textech starých; časem šíří se víc a více; více a rychleji v sing., nežli v plur.; Philomates 1533 posmívá se výrazům *nesl jest*, *učinil jest*, *svářili sau se*, *učinili sú* atp., že prý „ten jakýs *Geſt* všecko učinil a ti jacís *sau* neb *sú* všecko spáchali", že prý jsou to slova zbytečná jako páté kolo u vozu, a Blahoslav s ním celkem souhlasí Blah. 105; vydavatelé bible melantrišské 1549 v „předmluvě ke čtenáři" vyznávají se, že vypouštěli „ty dvě slova *jest* a *jsau*", která prý „neslušně a zbytečně až do tesknosti čtení a poslauchání na mnoha místech nepotřebně kladeny bývali" (sic); a v nč. usu spis. bývá pomocné *jest*, *jsou* jen v dikci velebné a i tu zřídka, v usu ob. pak nikdy, mimo některý zvláštní případ dialektický (doudl., ve rčeních s nějakým důrazem).

Příklady:

sg. 1. jiuž ſem byl živ přieliš mnoho DalC. 30 atd., nesl jsem atd. Us.; já myslil, já chtěl atp. Us., já myslil, já byl doma Kotsm. 27 (doudl.);

sg. 2. wywedł gſy lid Br. Num. 14, 13, ty ſy počał t. Deut. 3, 24,

nemaudřes vdělał t. 8, 3, (dsky) kterézs rozrazil t. 10, 2 atd., nesl jsi, nesl s', ty jsi nesl, ty s' nesl atd. Us.;

sg. 3. hlavu Jan otdal CisMnich., Pavel dal ieſt zemu Lit. Litoměř., Vlach dal ieſt t., uſliſal mě ieſt bóh ŽKlem. 4, 2, ſliſalo ieſt ucho tvé t. 9, 17 (38), když geſt syna porodila Hrad. 67[a], (sv. Prokop) klášterského nic ge nezyl t. 9[a], lodíčka nikdy je nepotonula ŠtítV. 175, léta 1524 stalo se jest zřízení Drn. 116 (59), že geſt byl VelKal. 115; nenie ť umřela dievka Mat. Rozb. 743; vstalť jest, řekl jest pán Ježíš Us. v dikci biblické; kam je se to dítě podělo Kotsm. 26 (doudl.), ten je se vám odsloužil t.; — (vnuk) nemohl toho užiti Jid. 19, hospodin modlitvu mú prſiyal ŽKlem. 6, 10, (nemilostivý) rzekl v srdciu svém t. 9, 13 (34), rzekl nemilostivý t. 13, 1, žádost chudých uſliſal hospodin t. 9, 17 (38), zemdlelo tělo mé ŽWittb. 72, 26 a j., ten mě prodal a proradil i před židy velmi hadil Hrad. 76[b], ten to propuſtyl, že neſtal na tom, o něž sě přita Rožmb. 288, že to ztratyl, ktož to vczynyl t., že newſtupyl t., že bezprávně vkazowal, že s právem nedowedl t., ta (Geometria) druhé kolo ſtworzyla z uočěli je vprawyla Vít. 6[a], (Astronomia) čtvrté kolo oſnowala t. a j., léta 1511 stalo se Drn. 122 (190) atd.; nesl, -a, -o = tulit Us.;

du. 1. co zwie sděla, v tom sě zzuie lepše domněla (my dva, zrádcové) AlxBM. 1, 17 sl., já a ty (praví lotr lotru) zaſluzila ſwa toho ML. 105[b] atd.;

du. 2., nemá zde dokladu;

du. 3. (oči) ztenčěle ſta ŽGloss. Ezech. 14, koleně moji umdlele ſta ŽKlem. 108, 24, co ſta ſlyubyla DalC. 26 atd.; — ana (dva zrádcové) což o něm (Dariovi) ukladla, v tom jima mysl nic nupadlą, kromě závše toho ſtrzyehla AlxBM. 2, 14 sl., (oba) posly wzala Rožmb. 288 atd.;

pl. 1. wyſly ſmy z otcě jednoho DalC. 41 atd., nesli jsme atd. Us.; my myslili, my chtěli atp. Us., my tam byli, my vdycky říkali Kotsm. 27 (doudl.);

pl. 2. nesli jste atd. Us. stč. i nč.;

pl. 3. kak zziey zzu zzbyli na sem světě Jid. 15, co rozmnozili ſu ſie ŽKlem. 3, 2, rzekli ſu t. 7[a], ſeſli ſu sě t. 13, 3, boha newziwali ſu t. 13, 5, okliuczili ſu mě t. 17, 5 a j., yſu rzekly ŽWittb. 82, 13, již yſu tebe nenawidieli t. 82, 3 a j., páni jsou nalezli Drn. 106 (221), tu gſau povinnost učinili VelKal. 29, jestli sou (služky) to konopí spřídly ŽerKat. 13, kam sou šli Kotsm. 26 (doudl.), ti sou tam asi byli vzácni t.; — wlachzili jeho (sv. Marka) po městu ApŠ. 104, tu j'ho pohrsebli t. 114, (tělo jeho) do Benátek prsienezzli t. 118 a j., jěšiutná mluwili ŽKlem. 11, 3, rzekly ŽWittb. 82, 5, t. 72, 11, páni nalezli Drn. 55 (94) atd., nesli, -y, -a = tulerunt Us.

228. V perifrasi *nesl jsem* atp. mělo i pomocné *jsem* atd. původně

týž význam = esse, existere, jako t. zv. samostatné jsem. Ale podle pojetí pozdějšího je jádro významu v part. *nesl* atd., a *jsem* atd. naznačuje jenom flexi. Význam slovesa *jsem* atd. tu tedy klesl: za bývalý význam reální je platnost jen formální. S klesnutím takovým dostavují se obyčejně také mimořádné změny hláskové. A tak změněno také pomocné *jsem* v nářečích východních v *-em* nebo *-m*, které se přivěšuje k některému slovu blízkému jako koncovka a výrazu celému dává flexivní význam 1. osoby sing. Srov. praes. dial. čija-m ja je = čí jsem a výklad k tomu v § 225. Pro os. 2. sing. bývá koncovka příslušná *-es*, ustrojená patrně z *-s'* podle 1. os. *-em*, *nesl-es* z *nesl-s'*. Příklady:

sing. 1. *nesl-em*, fem. *nesla-m* atp., v nářečích slc.: nemuah-em do komory (muah = moh', mohl), muah-em predač továrik, chodzila-m po svece, ľubila-m jedneho šuhajka Duš. bezpř. 442; ja-m v noci nedobrý sen mala t. (z Koll. Zpiev. 2, 372); keho-m milovala t.; malý je, ale-m ho ľubila t.; že-m bula malička, že-m bula šumnička t. (z Koll. Zpiev.); nikda-m neviděla t. (též);

sing. 2. *nesl-es* atp.: mijal-es mě mijal Suš. 363 (od Ratiboře), bodej-es kochanku ve svěčě zahynul t.

229. Častěji než *-m* atd. bývá v nářečích východních *-ch* za žádané *jsem* atd.: *nesl-ch*, *nesla-ch* atd. Výrazy tyto vznikají rovněž tak s klesáním pomocného *jsem* atd., jako to bylo ukázáno o výrazích *-m* v § předešlém. Koncovka *-ch*, která tu je v 1. os. sing. za žádané *jsem*, ukazuje k aor. sg. 1. nese*ch*, kry*ch* atd. Kdybychom měli tvary *nesl-ch* atd. dosvědčeny z doby dosti staré, ze stč. doby aoristové, vykládali bychom je takto: říkalo se v sing. 3. *nesl* (m. *nesl-jest*, perf.) a *nese* (aor.), oboje v platnosti stejné = tulit; a jako k sg. 3. *nese* bylo v sg. 1. nese*ch*, tak také k *nesl* přiděláno nesl*ch* atd. Avšak dokladů starých pro *nesl-ch* atd. není, zejména není jich z doby, kdy aor. *nesech*, *krych* atd. ještě žily, a proto třeba *nesl-ch* atd. vykládati jinak. Tu pak zbývá jen výklad, že *-ch* v *nesl-ch* atd. je podle *bych*. Toto je původem svým ovšem aorist, jako *nesech*, *krych* atd.; ale bývalo většinou a později vždy jen v perifrasi kondicionalu, vzalo tu na sebe význam spojkový, a tím udrželo se, kdežto aoristy ostatní zanikly. Toto spojkové *bych* rozkládá se pak v *by-* a *-ch*, o čemž v. v § 233, *by-* béře se za spojku vlastní, a *-ch* za koncovku flexivní, která celému výrazu dává význam 1. os. sing. V této platnosti béře se pak *-ch* také jindy, mimo spojení s *by-*, a přivěšuje se k příslušnému part., na př. *nesl-ch*, *nesla-ch* atd., mnohdy také k jinému slovu blízkému, na př. ja-*ch* nesl atd. — A rovněž tak dostala se pro 1. os. plur. koncovka *-chme*, *-chmy* z kondicionalu *bych(o)me*, *-my*, rozkládaného v *by-* a *-chme*, *-chmy*. — Když slovo předcházející se končí souhláskou, bývá vloženo *-e-* a tedy *-e-ch*, *-e-chme* atd. — Příklady:

sing. 1. masc. *nesl-ch*, fem. *nesla-ch* atd.: niesol-ch Hatt. slc. 147, nevěděl-ch Suš. 371, zašeł-ch, začnuł-ch, zašeł-e-ch, začnuł-e-ch Šemb. 57 (ostravické ve Slez.), zašelch tam, začnulech se bavić Suš. 373, védeu-ch, vodiu-ch, viděu-ch, sedeu-ch si, byu-ch, pisau-ch atd. (z -ł-ch) kop. 59 a BartD. 1, 47 (lhot.); — niesla-ch Hatt. slc. 147, chodila-ch t. 111, chytala-ch t. 143, byua-ch, písaua-ch (z -ła-ch) BartD. 1, 47 (lhot.), milovála-ch cě z upřímnosci podezřela-ch cě v nepravosci Suš. 229, milovala-ch dvu mladencův t. 534 (od Opavy), ztracila-ch zelenú ratolesć t. 240 (od Příbora), pokud byla-ch malá t. 381 (od Ratiboře); — ja-ch niesol Hatt. slc. 147, ja-ch nosil t. 143, ja-ch tam byv, ja-ch robiva kop. 59; — na jiného-ch čekaua BartD. 1, 47 (lhot.); — rostla-cě-ch ja rostla Suš. 381 (od Ratiboře); — že-ch s jinym mluvila t. 300 (z Hošťalkovic), že-ch ti vinek ukrad t. 381 (Ratib.), že-ch to nevěděu BartD. 1, 47 (súch.); jak-e-ch był ČČMus. 1842, 404 (slez.), ješče-ch se něnajedla Suš. 414 (z Bránek), dycky-ch to praviua BartD. 1, 47 (lhot.), včera-ch páseu t., do pekla-ch se dostala Suš. 22 atd.;

plur. 1. *nesli-chme*, *-chmy* atd.: nenašli-chme ale-chme viděli BartPís. 144, oba-chme płakali oba-chme śe biłum šatkum oči učirali Šemb. 156 (opav., od Bavorova), jak-chmy sě łučili oba-chme plakali ČČMus. 1842, 403 (v nář. hulčínském, ve Slezsku), dy-chmy se slubovali Suš. 497 (laš.), juž-e-chmy pána našli Duš. bezpř. 433 (slez.).

Plusquamperfektum act.

230. Plusqperf. act. vyjadřuje se výrazem složeným z part. *-lъ* a aoristu, imperfekta nebo perfekta slovesa pomocného *býti*; na př. *nesl bych*, *nesl běch*, *nesl biech*, *byl jsem nesl* atd., vše u významu = tuleram, portaveram. V příkladech staropísmých bývá nesnadno rozeznati nesl-*bě*ch a nesl-b*ie*ch atd., na př. jenžto (peniez) ztratyla byech Seitst. Luk. 15, 9 může býti *ztratila běch* i *ztratila biech*, když ſe ſebrali biechu NRada 31 může býti *sebrali běchu* i *sebrali biechu* atd.; více v. o tom v § 100.

nesl bych atd. Na př. bych rzekl dřéve, že v té vieře jest mnoho rozumu dixeram Štít. uč. 11[a]; Rzekl bych, že chci přimiesiti něco dixeram Brig. 53[b]; (Darius) tak sě by wyprawil hyrdye AlxH. 2, 2; pak-li by nalezeno bylo u ňeho (zloděje), czo by vkradl živého, dvé to má vrátiti quod furatus est Ol. Ex. 22, 4; jakož mu by przikazal hospodin praeceperat Ol. Ex. 7, 13, rybářie bychu odeſſly descenderant EvVíd. Luk. 5, 2, nepřietelé, ješto jej (Krista) bychu oſtupily Brig. 23[a].

nesl běch atd. Na př. jež (listy) mu bye poſlal král řěčský AlxV. 1016 ten bie prſiſſel na své hoře AlxB. 4, 33. (Jidáš) uzřě Rubiena, jenž

wýſſel bie sobě Jid. 90, již bie prsiſſel ten čas JidDrk. 27, ješto j'ho (králová Jidáše) bie zzyne^em wzala t. 79, (Klitus s Artofilem) tak sě tvrdě ſeſla byeſta, jakž za umrla lezyeſta AlxV. 1582, jakož zdyely byechu takúž otplatu vzěchu fecerant AlxV. 501 (podle smyslu spíše běchu nežli biechu).

nesl biech atd. Na př. bijech rzekl dixeram Štít. ř. 67[b], bijech rzekl onehda t. 70[b], (ty) hanně bieſe przila, panno krásná Kat. 72, kněz Oldřich ne tak kláštera ješče bieſſe doczynyl jakž svatému Prokopu slíbil Hrad. 13[b], (sv. Prokop) již bieſſe všecko rozdal t. 19[a], masti jěž bies prziprawila t. 29[a], (Alexander) tak ſye byeſye wzbudyl AlxV. 515, tu jej ten potka tělestně, jehož byeſye wydyal ve sně t. 918, (Boleslav synovi) wzdhiel bieſe Strachkvas DalH. 30, jeden dobrý oſtal byeſſe DalC. 13, to byeſſe na ň buoh przyepuſtyl t. 76, (Václav) žákovstvo v zemiu navráti, gyez byeſſe wypudyla máti t. 27, tú radú gyz gemuz byeſſe dala baba t 20, Kristus byeſſe rzekl Štít. uč. 32[a], již bylo pověděno Alexandrovi, že (Pausanias) bijeſſe zabil krále Filipa Alxp. 10, panic vstal bieše Tand. 21, jakž mi odtušila bíše Manž. 152.

byl jsem nesl atd.; o pomocném *jsem* atd. platí zde totéž, co o něm pověděno při perf. v § 227. Na př. sing. 1. psal jsem byl vám ŠtítV. 55; slíbili jsau mně za 10 kop groší, v kterémžto sumě byl jsem jemu prodal kůň' Drn. 77 (264); — sing. 2. byls to ſam rzekl ŠtítBud. 178, koliko jest let, iagz (z jak-ž) ſy byl vmrziel JiřVrat. 1[b]; — sing. 3. (Nero) tu žábu, jakž v sě byl wchwatyl ApD. c; gdež ho nikte nemohl byl vzvěděti LMar. 7; Stala ſye geſt byla kdasi škoda Troji AlxV. 773; a ten hrad bil y opusthiel až na ň kněz Oldřich bil y wznhiel DalH. 39; že Boleslav bil vczinhil kvas t. 30; ucho, jež byl utal DalC. 30; kdež ſye bylo to zlé dielo ſtalo DalC. 31; do třetieho dne v rově ležeti chtěl, to jest proto učinil, aby, ež geſt jestojsky byl umrziel, dolíčil Krist. 104[b]; že je odpustil jie (Marii Magd.) hřiechy, v něž padla byla ŠtítV. 126; židóv nešlechetnost tak sě jest byla zanietila Nikod. 120[b]; (diábel) wſtal geſt bil na svého otcě AdamKap. 12; Vratislav, kterýž geſt byl sedlku pogal a z sedlky jest ji královú učinil VšehK. 142[a]; že jest ten, komuž jest statek svuoj byl dskami zapſal, prvé umřel t. 88[a]; jakož se bylo trefilo, že jest byl pohnal Drn. 55 (94); — pl. 1. zlobivú radu byli sme vymyslili proti tobě Nikod. 48[a]; přiſſli ſme byli kupovati potrav Br. Gen. 43, 20; — pl. 3. snad su bili nepomniely, že DalHr. 8; hlédaj, kakoť ſu Čechy byly ſye ſmyely (sic, m. změnili) DalC. 81; mluviešta o těch přieběziech, ješto sě byli přihodili Krist. 108[b]; to pak byli sú kacieři tak tvrdě vzěli, že řekli ŠtítV. 304; — v usu spis. někdy dosud tak, a dílem také v nář. mor.: na vesno sem to býł kúpił a už sa to potrhało BartD. 1, 192; dyž byu něco pojed, ptau sa hospockého t. 351 (hodsl.); tož tam, jak sem býu pravíu, byu ten pokuad t.

Futurum act.

231. Výrazy perifrastické pro futurum act. skládají se z infinitivů těch sloves, jejichž futurum má býti vyjádřeno, a z finitních tvarů sloves *budu, chcu, jmám*. Složení s *budu* jest jen při slovesích imperfektivních: *budu nésti* atd.; při perfektivech je místo perifrase této samo praes.. znamenající tu děj budoucí, na př. *ponesu* = feram, *řeknu* = dicam. Složení se *chcu* a *jmám* bývá při imperfektivech i perfektivech: *chcu nésti*, *chcu přinésti*, *jmám nésti*, *jmám přinésti* atd.

budu nésti atd. Na př. hospodářstvie budu weſti NRada 761, nemochi budeſ býti t. j. nemoci budeš Túl. 24[b], ſaditi jě budes plantabis eos ŽKlem. Moys. 17, (pekař) bude rzeczy Hrad. 137[b], milowati tě budu ŽKlem. 17, 2, (kněz) se modliti bude ŠtítOp. 291[b], pán bude řeci ŠtítV. 308, ſlawiti budeme ŽKlem. 20, 14, (jižto) budu tě chwaliti t. 83, 5 atd., vždycky v usu stč. i nč.; v nářečích jsou tu ovšem náležité obměny dialektické: *bodo*, *budem* .. m. *budu*, a *nýst*, *nest* .. m. *nésti* atd.

chcu nésti atd., jenom v usu starším. Na př. dáš-li mi svój rod znáti, chczu já na tě lépe tbaty Mast. 401, (chcete-li) pravdu zvěděti, jáz vám ju chcu powiedιety AlxH. 11, 16, běda, co mi ſie chcze ſtaty Hrad. 130[b], chcze k náma dobrý kupec přijíti Mast. 216, při tom, ješto chce skončěti ŠtítErb. 309, kdy ſie chczewie na trh brati? Hrad. 124[b], chcewie-ľ gyti v pondělí? t., co chczemy uczynyti? t. 2[a], Oldřich počě mluviti: na které chczemy lesy giti..? kde chczemy lowiti poczieti? t. 5[b], co chczmy ſdieti? t. 74[a], kterak chczme učiniti Mart. 22[b], nu, bratří, brzo-li tam (na námluvy) chceme jíti Masop. 130, dietky chtie hladem zemrzieti Hrad. 124[a] atd.

jmám nésti atd., také jenom v usu starším. Na př. neb jemu buoh vzkázal a řka: připrav sě, zpósob svú věc, máš umřieti, živ nebudeš Pass. 2; Johanko, máš hosti míti, neb sem viděla jíti frejíře tvého Masop. 135; syn člověčí przygyty gma venturus est EvVíd. Mark. 8, 38; vstúpil na nebesa, sedí na pravici a opět przygyty ma súdit živé i mrtvé Štít. uč. 10[b]; nemagi ſkodyty cizie řěči těm ješto nevinni jsú Pass. 474; ti náději drží, že (kněží) je po smrti z pekla wyproſtiti magi svými mšemi ChelčP. 174[b].

O part. *chtě nésti*, *maję nésti* = laturus, portaturus, impf. *chtiech nésti*, *jmějiech nésti*, perf. *chtěl nésti* atd. bude řeč ve skladbě, při infinitivě.

Futurum exactum act.

232. Perifrase tato, *budu nesl* atd., jest jenom v několika příkladech stč., jako jsou: sing. 1. ač zapomanul budu si oblitus fuero ŽGloss. 136, 5; budu-li v čem poblúdilo, pokořím se (praví tělo) Hod. 81ᵇ; — sing. 2. shřěší-li v tobě bratr tvój, jdi a treskci jej, uposlúchá-li tebe, ziſkal budeſſ bratra tvého EvZimn. 25; — sing. 3. ač zrno žitné v zemi vmrlo (ne)bude, to samo ostane, pak-li vmrlo bude, mnohý plod přinese t. 40; kto věří u mě, acz vmrzel bude, ožive t. 34; kolikkrát ſhrzieſſil bude bratr mój, odpuſſti jemu t. 26; ktožkoli rzekl bude t.; všichni budú oživeni, ale každý v svém řádu, v kterémž kto bohu bude ſluzyl Štít. ř. 43ᵇ; bude li se pokáním ocziſtil, bude přijat ŠtítBud. 16; bude-li se co v uše zarodilo, železem to otejmeš Sal. Šaf. Poč. 106; — plur. 3. běda lakomcóm bude, budú-li křivě co drželi ŠtítV. 132.

Někdy bývá výraz takový u významu t. zv. futura prvního. Na př. řku-li: neznal sem, budu s vámi ſelhal ero similis vobis mendax EvSeitst. Jan. 8, 55; dietěte s' na bozě žádal, již jeho nebudes ſtradal Levšt. 150ᵇ; zda s' neslýchal, ž' máš umřieti, i budeš pykal Hod. 84ᵇ; zlý vezme to, což nezaslúžil, jehož lepší bude nuſil t.j. n'úžil (neužil) AlxB. 8, 43; ta (Anna), jež u velikém smutcě byla, již (nyní, když střetne Jachyma) bude jeho zbyla Levšt. 150ᵇ.

Kondicional act.

233. Výrazy jeho jsou *bych nesl*, *bych byl nesl* atd. Starší z nich je *bych nesl*. Podle složení svého je to vlastně výraz pro minulost, a zejména plqpfektum; v té platnosti, *bych nesl* plqpf. = portaveram atd., drží se ještě v textech stč., v. § 230. Ale časem vzal na sebe význam kondicionalní = portarem, portavissem; a aby byl zřetelný rozdíl mezi přítomností a minulostí, bralo se *bych nesl* za kondicional praesentis = portarem, a utvořilo se *bych byl nesl* pro kondicional praeteriti = portavissem.

Pomocné *bych* v těchto výrazích jest aorist slovesa *býti* a mělo své náležité časování: sg. 1. *bych*, 2. 3. *by*, du. 1. *bychově*, *-va*, 2. 3. *bysta*, *-šta*, pl. 1. *bychom*, *-me*, *-my*, 2. *byste*, *-šte*, 3. *bychu*, v. § 97 a 100. Mělo původně význam svůj náležitý, t. j. význam aoristu slovesa *býti*. Ale když se *bych nesl* atd., původem svým plusquamperfektum, bralo za kondicional, měnil se tím také a hlavně význam pomocného *bych* atd.: nebralo se již za aorist slovesa *býti*, ba ani za sloveso finitní, nýbrž za pouhou spojku kondicionalní, = ut, quod atp. Spojkový význam viděl se a tkvěl v tom, co ve všech tvarech *bych*, *bychom*, *byste* atd. se drželo,

t. j. v slabice *by-*; v koncovkách pak *-ch*, *-chom*, *-ste* atd. viděla se flexe, příslušející perifrastickému výrazu celému, nejen aoristu *by-ch*, flexe, která se mohla nahrazovati jinak, zejména pomocným *jsem*, které je v perifr. perf. nesl-*jsem* atd., a která se po případě, když se ze souvislosti rozuměla, mohla i zanedbávati, jako je vynecháno *jest* a *jsú* v perf. sg. 3. *nesl* a pl. 3. *nesli* místo nesl-*jest* a nesli-*jsú* atd., nebo *jsem* v sg. 1. *já myslil* atp. m. já *jsem*-myslil atd., v. § 227. To vše se také skutečně děje: místo sg. 1. já-*bych*-nesl jest by-*sem*-nesl nebo jen *já-by-nesl*, místo pl. 1. my-*bychom* -nesli jest by-*jsme*-nesli nebo jen *my-by-nesli* atd.; ale děje se to postupem při různých sem patřících tvarech rozdílným, jak ukazují doklady v § následujícím.

234. Sing. 1. *bych nesl*, *bych byl nesl* atd. Na př. raději bych chtyeł umřieti AlxV. 181; hi jeden z vás nevěř tomu, bich tuto věc zamyzlil chtě kterėj zlobě AlxB. 8, 20; nejmám takých hřiechóv mnoho, bych lupil neb zabil koho Hrad. 144ᵇ; jedna osoba na mě sobě smyslila, že bych já řekl (na kázání), že atd. RokycKl. 386ᵃ; nedomnívejte se, že bych přišel rušiti zákona anebo proroků BrNZák. 12ᵇ; ſchowal bych ſie byl abscondissem me ŽWittb. 54, 13 atd., bych nesl, bych byl nesl Us. — Novotv. *by-jsem*: hdyby sem já mohla Erb. čít. 34 (domažl.), musela by sem Suš. 226, by-sem nes' Us. ob. místy; kontaminací *bych-sem*: kdybych sem měl berlu Kollár Básně (1862) str. 84, rád bych sem já výhost dal t. 108, nikdy bych sem nebyl věřil t. 172. — Flexe zanedbána a tedy *by* m. *bych*: (já) ješťe by trpiel Brig. 10ᵇ, aby iá mohl dsky změniti VšehK. 189ᵇ, aby (já) v držení byl Drn. 75 (44).

Sing. 2. *(ty) by nesl*, *(ty) by byl nesl* atd. Na př. Kristus vzkazováše, aby (ty, Marie) k ňemu prziſla byla Hrad. 32ᵇ, proši tebe, aby za mne boha proſyl Alb. 96ᵃ, by ty byl syn boží, pomohl by sobě i nám ML. 117ᵇ, viziž aby (ty) nebyl hrd ŠtítV. 168, by (ty) byl asa studen aneb horek t. 124, aby dóvěřil plně dóvod máš HusE. 1, 9, že by ty zde byla Ben. Ruth 3, 10, co by (ty) o jiných měl smejšleti, snadně by (ty) porozuměl Barl. 1, 22, pomni na den sobotní, aby jej ſwětił Br. Ex. 20, 8, hleď se, aby nezapomenuł na věci t. Deut. 4, 9, naučím tě, co by młuwiti měł t. Ex. 4, 12, šetř se, aby (ty) ſe nekormautił t. Isa. 7, 4, ty by měł býti vysvobozen t. 37, 11, (ty) byl by uvržen do žaláře t. NZák. 13ᵇ, na ruce uchopí tebe, aby (ty) nohy své neuraził t. 10ᵃ, viziž, aby žádnému nepravił t. 20ᵃ, kdyby ty se ne tak v lidských věcech přebíral, byl by mysli pokojné Lab. 28, 2, poroučím aby (ty) mi něco napsal ŽerKat. 82, protož tě napomínám, aby (ty) hleděl pilen býti t. 201, aby (ty) se bál ČernZuz. 58, aby (ty) zdráv byl t. atd.; v Benešovského grammatice 1577 je v paradigmatech vždycky *by*: ty měl by atd.; rovněž tak u Nudožerského 1603: (ty) wołał by, wołała by, wołało by 56ᵃ a j.; vůbec v jazyku starším do poč. stol. XVII je vždycky

by. V Tkadl. 2, 4 vytištěno: ach neščestie, by jsi ty se bylo miesto ženy Lotovy v solnú sochu obrátilo; chybně, neboť rukopis Strah. Tkadl. 25^a má tu: by ty ſie aſa bylo . . obrátilo. — Novotvar *by-jsi, by-si, by-s*; doklady jeho vyskytují se teprv od XVII stol.: abys mne mohl zastaviti Čern. Zuz. 62, musil bys dříve přijeti t., abys mohl věděti t. 104; bys był, bys była, bys było Drach. (1660) 84, bys vel byſy Rosa 161, t. 180, kdybys vel kdybyſy t. 182, abys vel abyſy t. 183; aby gſy nezaneprážďňoval Beck. 1, 10 předml., abys svrhl t. 1, 349; kdybyſy mínil Froz. 41; byl by gſy se nenaučil Axlar 33^a; aby ſy ſe radowala BílD. 490; nebyl bys měl co bys dauſſal VesB. 198; abys gſy (sic) ze života nesešel Seel. 15; abys měl štěstí, když bys viděl Zíbrt Mysliv. obyč., ve Věstníku 1897, 13 a j. (XVIII stol.); bys Pelzel^2 93, abys Dobr. Lehrg. 178, t. 289 atd.; nč. pravidelně tak: kéž byſi nohu zlomil Květy 1834, 9, abyſi věděl t., nemučil by ses Květy 1895, 2, 228, netrápil by ses t., proč by ses nepokořil t. atd., ty by si plakala Erb. pís. 111, bys nesl, bys byl nesl, ty by se s' divil, ty by si s' ublížil atp. Us. spis. i ob. — Výklad, že by v *bys* byla zachována praindoevropská „známka časová", podávaný v Hatt. Mluv. 263, jest mylný, a psaní *bys-se, bys-si* místo obyčejného *by ses, by sis* je tedy libovolné: abys si smýval Ner. ciz. 127, (ty) bys si usedl Ben. Třeb. havr. 13, (ty) bys si nabral vody t., (ty) abys se oblekla t. 15, kdybys se dala na pravo Jirás. Sp. 10, 54 atd.

Sing. 3. *(on) by nesl, by byl nesl* atd. Na př. jakž by mohl dovrci z praka AlxV. 578, abi neobranil ne offendat ŽGloss. 90, 12, snad by voda pozrziela ny absorbuisset ŽWittb. 123, 4, snad by byla przieſſla pertransisset t. 123, 5, snad by ho (Neguzar Filotu) byl zabyl, by jemu rány neoſlabyl Amyntas AlxV. 1703 atd., by nesl, by byl nesl Us. Ve ŠtítMus. psáno: by sě byla netúlala (Dina), i bylas by prázdna toho (podávení) 9^a, a podle toho i otištěno bylas ŠtítV. 20; je to omyl písecký m. byla, ve ŠtítOp. je na stejném místě 332^a: byla by atd.

Du. 1. *bych(o)vě, -va nesla; bych(o)vě, -va byla nesla* atd. Na př. bychwie viec neutratila Hrad. 125^a; jsva bratřencě, ješto naše matka mní. bychwie u moři utonula Pass. 290, abychova tento mlýn spolu měla Pass. Šaf. Poč. 93, abychwa vesela byla GestKl. 222.

Du. 2. 3. *bysta, -šta nesla; bysta, -šta byla nesla* atd. Na př. otvrať oči moji, abiſta newidiele ješiutnosti ŽKlem. 118, 37; tvá syny sta, ješto s' mněla, byſta byla utonula Pass. 291; kaž, abyſſta ſiedla tato dva má syny Krist. 81^a. — Flexe zanedbána a tedy *by* místo *bysta*: tohoť prosím, aby mi powiediele Otc. 228^b, dva sněmy aby držána byla Drn. 2 (1).

Plur. 1. *bychom, -(o)me, -(o)my nesli; bychom, -(o)me, -(o)my byli nesli* atd. Na př. abichme ſie pochwalowali ŽKlem. 105, 47; bychomy ſie zpowiedali ŽWittb. tamt., bychomy zlého oſtali Hrad. 17^a; by ť nejměl viny na sobě, newodili bychomy jeho k tobě t. 85^a; řiekáte: Bychome byli za těch dní našich otcóv, nebyli bychom jich tovařišie Krist. 83^b; bychme byli ve dnech otcóv našich, nebyli bychme tovařišie jich Koř. Mat. 23, 30; (bóh) chce, abychom jemu poplatili Štít. uč. 34^b, ſſlibychom Nudož. 49^a atd., bychom nesli, bychom byli nesli atd. Us. spis. a namnoze také ob. — Novotvar *by-jsme* atd.: abiſſmy jemu práva dopřáli List. z r. 1549 (Perw. 47, česko-pol.); a nonnullis etiam dicitur byſme, ſſlibyſme Nudož. 49^a; abyſme Froz. 39, abygſme Axlar 260^a, byſme řekli Nitsch 187, aby gſme se třásli t. 106, aby gſme ſpali t. 117, co byſme řekli VesA. 25^b, aby ſme BílD. 3, abyſme BílA. 89, aby šli sme Labem Kollár. Básně 1862 str. 93, aby jsme vynesli na světlo ČČMus. 1872, 430, bysme nesli atd. Us. ob., my bysmy radi uvěřili Suš. 40. V ČČMus. 1848, I. str. 401 tištěno v listě Husovu: aby jsme živi podle zákona; omylem, v rkp. jest: aby jsúce živi, v. Polívka, Dvě povídky 97. — Flexe zanedbána a tedy jen *by*, snad jen nedopatřením ve větách složitých: (bóh) chce, aby, jakož chcem aby on nám odpustil, takéž my svým bližním odpuſſtyely Štít. uč. 34^b; bóh dal velikú moc zlému duchu nás pokúšěti, aby (t. my) pokušení odolali a odolajíc korunováni byli ML. 59^a.

Plur. 2. *byste, -šte nesli, byste, -šte byli nesli* atd. Na př. abiſte (doklad kusý) HomOp. 151^a; byſſte sě bohu wzdali ApŠ. 137; abiſte zwieſtowali ŽKlem. 47, 14; abiſte wyprawy(li) ŽWittb. tamt.; byſte mě byli gyeli, byl bych vás prosil, abyſte mne nezabygieli Pass. 406, abyſte chodili t. 411, abyſte chowali t. 417, abyſſte mne nezieleli t., abyſſte se ptali Ben. 4, Reg. 1, 3, abyſſte milowali t. Jos. 22, 5 a j., kdy byſſte mohli Alxp. 104, nemohli by ſſte tamt., abyſſte radili Háj. 392^a a j., abyſſte viděli Br. Isa. 42, 18, abyſſte nepřisahali t. NZák. 14^a a j., byſſte Nudož. 56^a, byſſte byli Drach. 84, abyſſte dali KolEE. 306^b (1661), ſſli byſſte Dolež. 86 (uvedeno jako zastaralé vedle ſſli byſte). — Z dokladů sem hledících vysvítá, že znění *-šte* bylo v XVI a XVII stol. pravidlem a že bylo známo také v dobách nejstarších. Pro znění *-ste* nemám z doby stčeské dokladu bezpečného. Na př. v Pass. psané byſte, abyſte může býti = *-ste*, ale může také znamenati znění *-šte*, jak vysvítá z dokladů yeſto 459 a j., apoſtol·458, claſter 411 atd., kde psané ſt taktéž znamená *št*; a totéž platí o abiſte v ŽKlem., ŽWittb. atd. Ale přes to myslím, že se vedle znění dosvědčeného *-šte* drželo také znění původní *-ste*, jako je v du. 2. 3. vedle *-šta* dosvědčeno také znění *-sta*, v. § 27. A toto znění podporovalo vznik novotvaru *by-jste*: vybízelo a svádělo k tomu, aby se *byste* rozkládalo v *by-* a *-ste* a aby se *-ste* bralo za známou variantu tvaru *jste*. Proto vyskýtá se zde novotvar s pomocným *-jsem* dříve, než v osobách ostatních; je dosvědčen záhy v stol. XV a ovšem také potom: abi gſte EvOl. 251^a (Osvěta 1896, 893), yakobi gſte t. 157^b (též), ráčili by jste ČernZuz., aby

jste ráčili t. 50 a j., aby jste prošli ČČMus. 1882, 27 (list Jungm. z r. 1812), kdyby jste poslali t. 30 (též, z r. 1813) a j. Vedle toho jest v usu spis. i ob. *byste*. Podle výkladu zde předcházejícího není to dochované původní *byste*, nýbrž obměna z *by-jste*, která vstoupila na místo býv. *byšte*. Dosvědčena jest od sklonku stol. XVII: abyſte Rosa 180, t. 183 a j., ſſli byſte Dolež. 86 (položeno proti zastaralému ſſli byſſte). — Flexe zanedbána a tedy jen *by*, když se 2. os. plur. rozumí ze souvislosti: ač chcte, by živi byli, by mi lékarstva dobyli ApDB.; když střežete se, aby jeho (panenství) nezprznily, aby ješťe na tom neměli dosti Štít. uč. 46ᵃ; když jiných dobrých skutków nemóžte jmieti, ale to vám skutek buď, aby sě pilně hřiechu střěhli t. 62ᵇ a j.; poslyšte, aby pijlnyeyſſe byli Štít. ř. 132ᵇ; v svobodstvie ste povoláni, jen vizte, by toho neobraczyeli v tělesné žádosti příčinu t. 188ᵃ a j.; postavil sem vy, aby ſſly ut eatis EvVíd. Jan 15, 16; neroďte súditi, aby nebyli ſuzeny, neroďte hubiti, aby nebyli zahubeny non iudicabimini, non condemnabimini EvSeitst. Luk. 6, 37; neroďte býti pečlivi, co by gedli HusPost. 24ᵇ; nezpravujte se sny svými, jichž vy příčinou ste, aby ge mjwali quae vos somniatis Br. Jer. 29, 8.

Plur. 3. *bychu nesli, bychu byli nesli* atd. Tu je znám doklad jediný: abychu ſli do svých vlastí Hrad. 121ᵃ. — Všude jinde je flexe zanedbána a tedy *by*: by uczuli utinam saperent ŽKlem. 129ᵇ, (mnichové) mniece by jen přěs jednu noc ſpali Pass. 366, (nepřátelé) nás by pohltyly PulkR. 153ᵃ, aby byli ſſpehouali Ol. Num. 32, 8 atd., by nesli, by byli nesli Us.

Passivum.

235. Perifrastické výrazy pro passivum skládají se z part. pass. *-nъ, -tъ* a příslušných tvarů slovesa pomocného *jsem*.

Praes. *jsem nesen* atd.: v ničse obraczen yſem ŽWittb. 72, 22, již gſem oſlawena Vít. 46ᵇ, a ge póhon ſtraczen Rožmb. 37, vy cná muzě, ješto ſta v kniežěcích dvořiech wzchowana Pass. 283, základové ſmuczeny ſu y pohnuty yſu ŽWittb. 6, 3 atd., Us. stč. i nč. — V 3. sg. bývá sloveso pomocné vynecháno, zvláště ve větách vedlejších: přěde mnú vše mé nedostatky napſany Pass. 381, (Alexander) uzřě, že země porobena, všeho dobrého zbawena AlxV. 171.

Impf. *biech nesen* atd.; jakož (Ježíš) byeſſe domnyen putabatur Koř. Luk. 3, 23; — *budiech nesen*, s významem opakovacím: nebudiech uhaňen non confundebar ŽPod. 118, 46, kterýž nemocný najprvé sě u vodu utekl, ten uzdrawen budieſſe Krist. 64ᵃ, kteří sě kolivěk dotkniechu, spaseni budeyechu (m. budiechu) Mat. Rozb. 742.

Aor. *bych nesen* atd.: tu všickni bychu zbyty DalC. 73, vévoda i biskup od papežě bychu pohnany Pulk. 46ᵃ, (mrskáči) mečem zbyty bychu t. 154ᵇ, tu bychu ctně přivítáni Trist. 238; — *běch nesen* atd.: (měsiec) vňužby krvú bie oblit AlxH. 10, 22, cos mu bie na čele pſano AlxV. 899, proti slunečnému varu orlice bye powyeſſena t. 1247, jim bye věděti dano t. 1285.

Perf. *byl jsem nesen* atd.: (zlost) pohanena byla geſt ŽWittb. 118, 163, mastmi drahými byl jest obalen HusE. 2, 244, kdož jest byl pohnán Drn. 31 (160), kterémuž jest bylo odpušťenie vzato t. 95 (135), když jest za pána přijat byl král Ferdinandus t. 16 (26); z toho jest nebylo dáno k záduší nic WintCírk. 512 (z r. 1564); jež ť gſu rzeczena byla Hrad. 65ᵇ, (knížectví, plur.) k manství přivedena býti mohú tak, jakož ſv od starých kniežat byla przipravena VšehK. 2ᵃ. — V osobách třetích vynechává se často sloveso finitní a je sg. 3. *byl nesen*, pl. 3. *byli neseni* atd.: kotwy byli metany AlxB. 1, 33, jenž byl vypowieden AlxBM. 2, 28, ten rod byl vešken zbyt DalC. 73, ten nález čten byl několikrát Drn. 74 (181), co před nimi mluveno bylo t. 128 (233), jakž od starodávna bráváno bývalo t. 113 (50) atd., byl nesen, byli neseni Us.; — jindy vynechává se part. *-lъ* a je sg. 3. *jest nesen*, pl. 3. *jsú neseni* atd.: děvčie porozenie ieſt zveſtouano Ostr., i zbuzen ieſt hospodin ŽKlem. 77, 65, ty časy Jindřich Batelovský svůj konec vzal a potom jest spálen na prach Drn. 89 (103), od našich předkův jest odpovídáno t. 99 (149); i jědli sú i naſiceny ſu přieliš ŽKlem. 77, 29, roſſuty yſu kosti dispersa sunt ŽWittb. 21, 15, mnozí z země vypovídáni jsou a více se nenavracovali Drn. 79 (63), mnohdy dosud tak v usu spis.; — a někdy konečně jest vynecháno i sloveso finitní i part. *-lъ* a jest tedy sg. 3. *nesen*, pl. *neseni* atd.: slovo do světa stvořenie v bostvi zhowano, jež pro Evino zhřešenie na svět pozlano, pro drahé naše spasenie židóm prodano atd. Ostr., v tom boju řiedký zbawen AlxB. 4, 20 atd.

Pro plqperf. nemám příkladu.

Fut. *budu nesen* atd.: bude zwieſtowano annuntiabitur ŽWittb. 21, 32, budem chwaleni laudabimur t. 43, 9, budu chowani servabuntur t. 36, 28 atd., budu nesen atd. Us. — Někdy volí se se tento výraz ne tak pro význam budoucnosti, jako pro vyjádření perfektivnosti: když bude ſuzen cum iudicatur ŽGloss. 108, 7, ŽWittb. tamt., (tělo) bude-li tú mastiú mazano, tiem bude šlechetnějie zachowano Mast. 353 sl. a j.

Fut. ex. není doloženo.

Impt. *budi nesen* atd.: zapomenutí dana bud pravicě tvá detur ŽWittb. 136, 5, nebud zpomanuto jmě Israhelovo non memoretur ŽGloss. 136, 6, ŽWittb. tamt., napilnena budta ústa má chvály repleatur os ŽWittb. 70, 8, budme przigieti od tebe Comest. 185ᵇ, wipuzeni budte z bydl eiciantur ŽGloss. 108, 10 atd., buď nesen atd. Us.

Kond. *byl bych nesen* atd.: by nebyl Hřěky unawen AlxB. 4, 21; tako sě mu (Alexandrovi) jistě zdáše, že nenie v světě jedna strana, by mu nebyla poddana AlxV. 306; dobrotivě učiň, aby vczyneny bili zdi Jeruzalemské ŽWittb. 50, 20 atd.. byl bych nesen (s významem pro přítomnost nebo budoucnost), byl bych byl nesen n. byl bych býval nesen (pro minulost) Us.

Inf. *nesenu býti* atd., doplněk v dativě ve vazbě s inf. Na př. ktož by jiným dal býti obmeškánu ŠtítV. 35, toť jest zemi ztratiti a býti z nie vylúčenu t. 151 atd., nesenu býti Us. spis. — Jindy *nesen býti*: oráno býti moci bude arari poterit Ol. Am. 6, 13. — Časem ujímá se pro syntaktickou kongruenci nom. *nesen* také místo dat. *nesenu*: nenie hoden v obci trpěn býti ŠtítV. 198 a j.; Blahoslav vazbu dativní výslovně zavrhuje Blah. 269.

Part. *jsa nesen, byv nesen* atd. Us. spis. —

Místo pomocného *býti* bývá podle potřeby *bývati*, když má býti vyjádřen děj opakovaný; na př. praes. sěno w pec biwa wpuſczeno mittitur Koř. Mat. 6, 21, domnyeni biwagi aestimantur t. Řím. 9, 8, poslové bywachu poſlany Pulk. 117[b], zlořečenci bywachu odſuzeny Kruml. 64[b] atd., bývám nesen atd. Us.

jsem nesa fem. *nesúci* atd.

236. V perifrastických výrazích způsobu tohoto je part. *-nt* složeno se slovesem pomocným *býti*. Participium bývá děje imperfektivního: *jsem nesa* atp., někdy děje perfektivního: *jsem přinesa* atp. Význam složenin takových je samozřejmý: *jsem nesa* = sum ferens, *jsem přinesa* = sum allaturus, někdy také = sum afferens atd. Výrazy podobné jsou také v řečtině, latině, germanštině, litevštině a stslovenštině; viz o tom ve skladbě. V češtině jsou jenom v jazyku starším; vyskytují se textech některých hojněji, na př. v Alx., Baw. a j., a naproti tomu ve mnohých jiných zřídka nebo nikdy; doklady jim jsou některé ještě v stol. XVI; ještě za Blahoslava „někteří tuto způsobu *(byl káže, byv kázaní čině)* často i v obecném mluvení užívají", a dopouštějí se tím prý barbarismu Blah. 157 a 199. Příklady:

praes. *jsem nesa* atd.: sg. 1. proč ſem jáz (Anna) i mój muž hyna LMar. 26, (já, duše) gſem ſtradagicz bás. při PulkL. 435, hoře mně žež jsem to kdy věda Trist. 273; — sg. 2. (ty, světská moci) o to zzie zzi zztyenye es intendens PilD., (ty, Maria) gſy za vše hřiešné proſyeczy Pass. Nitr. 2[b], proč gsy v libivosti stoge Baw. 98, gsy časté přísahy mage t. 101; — sg. 3. (Patron) geſt ny s tobú wadye AlxBM. 6, 12, jenž gest komu škodie Baw. 77, kdož gest družci osídlo klada t. 100, jenž gest družci cinie jámu, často padá v tuže samu t. j. čině tamt. 101, kdo geſt jim pravdu mluwie RokycKl. 100[a], kto geſt poželege práce daremné t. 187[a]; — pl. 1. bez boha jako bez hlavy tělo jsme a sem i tam se klátíce Žer. List. 1, 148; — pl. 3. o těch, ješto sú svět milujíc ŠtítV. 247, kteříž gſu v smrti duchovní trwagicze ChelčP. 275[a], lidé jsou svého užitku hledajíce a ke zlému hotovi ArchČ. 1, 75;

impf. *biech nesa* atd.: bieſe vcie jě erat docens Koř. Mat. 7, 29, kuoň bieše myslí sem tam toče Baw. 95, jenž bieše svých sil v sobě tage t. 126, (myš) snažnějí biese služecy t. 51 a j., Tandariáš bieše čekaje Tand. 56; biechu przizluhuyucze AlxH. 3, 16, (žáby) biechu diela sobě zadagic Baw. 64;

aor. *bych nesa* atd.: (Jidáš) by všiú věciú wlada Jid. 59, každý svatý křest bý mnosie svD. 67, (Alexander) zie by w zirdczu radůge AlxH. 8, 11, neby tu jeden nepycze a žalostí lomye ruce AlxV. 833, to vše by v korábiech wyeze t. 529, (kovář) hned by zloději ottuſſie Hrad. 131[b], zloděj se by preč wleka Baw 70, (člověk) by vče t. 109, (liška) by velmi lačna gsucy t. 79, krmě by ve skle se stkwiecy a velmi se dobra mniecy t. 80 a j.;

perf. *byl jsem nesa* atd., někdy bez slovesa finitního, jako v § 227.; na př. sg. 1. sey zem jich čest byl pomnye t. j. žej-sem byl pomně AlxBM. 4, 8, ž' zem byl nečstně život weda t. 8, 32, pak-li zem byl pravdy branye t. 8, 38, či zem byl v čem právo mina t. 8, 7, či jáz byl křivě zudye mimo právo dary bera t. 8, 17 sl., že sem to byl často ſlychage TandZ. 183[a], jimžto sem byl dřéve škodie Baw. 57, jehož sem byl driewe přemoha, toho mě již tlačí noha t. 57; — sg. 2. bylas jeho newieduczy Hrad. 43[a], jehož sy byl sbožím plodie Baw. 47; — sg. 3. (sv. Petr) vždy byl uplacagie ApŠ. 144, nijeden byl tak mnoho skota gmagie LMar. 11, (Anna) byla k bohu salugiuci t. 23, jenž mi byl věrně zluſie t. j. byl slúžě AlxBM. 8, 21, což byl bez rady chzinye AlxB. 8, 13, gdežto byl mnohý nevieda, kam král chtěl, kam-li byl gieda AlxBM. 2, 20, byl geſt pán Ježíš wymietage diabelſtwie ChelčP. 87[a], v Betaný kdežto byl Jan krztie t. 18[a], žádný nebyl tomu odpíraje Bartoš Písař 71; — pl. 3. již (strážcové) nebyli nice chzinyecze, jedno zavše na to zrſiecze, aby atd. AlxB. 7, 28, byli ſu otecz a matie diwicze ſe ChelčP. 26[a];

fut. *budu nesa* atd.; sg. 2. na ňežto budeſſ mienye PilD., kdež budes na věky wiezye Hrad. 129[a], budes ſie radugie t. 137[b], ty vždy budeſs chtie onomu ješto ho doma nenie Štít. Pař. 112[b], (vóle) byla chtiecz zlému, bude táž vuole chtiecz dobrému ŠtítBud. 142, budeš ryby lapaje Kar. 47, když se budes sám v ni (radu) wsadie Baw. 72, kudyž koli budeš chodie t. 98; — sg. 3. že on bude napokon zzudye t. j. bude súdě svD. 41, však ho strach bude odtyſſchzie AlxBM. 5, 27, ten tobě bude škodie Baw. 47;

— pl. 3. ješto budu bohu ſluziece Hrad. 7[b], (chudí) budu pozziwagiczz nasycenie Kruml. 319[b], nastanau časové nebezpeční a budau lidé sami se milujíce Bartoš Písař 333;

impt. *buď nesa* atd.: sg. 2. poď sem (Kriste), bud mú milost kogye Rúd. 21[b], bud nezadagie jich sbožie OpMus. 149[b], mdlejšiemu buď vždy howiege Baw. 49, najmenšiemu bud howiege t. 56, bud (ty) prospěcha hledage t. 55, což když činíš, vždy konec buď smyslně vzře t. 65, bud se v chlévě tage i bezpeč bud tudiež hrage t. 74, tu radu bud w pamiet wsadie t. 75, nebud družce tiem zlým znobie (křivditi) t. 79, bud na družce vždy čest wlože t. 79, budiž mi službu odplatie t. 89; nebývaj svět miluje ŠtítV. 247; — sg. 3. bud vás každý ſliſie Kat. 96, ni sě kto bud o tom tocze t. 22, bud (on) bohatie mú chudobu Baw. 52 a j.; — pl. 1. nebuďme svět milujíc ŠtítV. 260;

kond. *bych byl nesa* atd.: sg. 1. ne (než) bych v takové příslovie byl upadna AlxBM. 3, 42, (nežli bych) byl svú vlast pohanye t. 4, 2; — sg. 3. nechtě by czo w tom byl mina AlxH. 4, 15, když již mní kto by byl ziſſchzie t. j. by byl zšščě AlxBM. 5, 26, mniece by tu byl lesie t. j. by byl ležě ApŠ. 35, by tě byl odwratye Rúd. 12[b], nestala sě jemu ta příhoda, by kto byl jeho s koně sboda Trist. 241; — pl. 3. by n'údatní lepších zřiece byli také lepšiu chtyecze AlxB. 8, 29, (pohané) by byli svých modl odſtupiecze t. 6, 22; — part. *-lъ* někdy vynecháno: Tandarius tak jezdi toho čekaje, zda by sě s dobrým potkage TandZ. 164[b]; móžť každý učiti družčě svého, ne tiem obyčejem, by stóje jako kazatel nad jinými, ale móž mluviti jako jsa jeden z nich ŠtítV. 81; páni, pokažte nám (císaři) své listy nebo jinak ny učinite jisty, by vy Čechové mohúce koho chtiec voliti DalJ. 59 z rkp. V.

jsem nes, fem. *nesši* atd.

237. V perifrastických výrazích způsobu tohoto je part. *-ъs* složeno se slovesem pomocným *býti*. Participium je děje imperfektivního: *jsem nes* atd., nebo perfektivního: *jsem přines* atd. Význam je opět ze složení samého zřejmý: *jsem nes*, *přines* = (já) jsem nesl, přinesl, n. (já) jsem, jenž nesl, přinesl atd. Doklady jsou z doby staré do stol. XV a je jich v celku jen několik. Uvodím všecky, které znám:

praes. *jsem nes* fem. *nesši* atd.: ktož geſt jie (smrti) zazluſiw t. j. zaslúživ AlxBM. 8, 43, (lítá závist) mu radost gest smutiwši Baw. 125, všakž zzú všěch zém řěči (zna)wſſe svD. 24;

impf. *biech nes* fem. *nesši* atd.: Josias, jenžto bieſſe na sv. Jakoba hrdlo provaz wzwazaw i wedl, vida ten div před sv. Jakuba nohy padl Pass. 353 (doklad zde nejistý, je tu spíše zkrácení přechodníkem);

aor. *bych nes* fem. *nesši* atd.: král by všiu moc (z) srdcě wyplenyw AlxB. 7, 17, (sojka) by družkami se stydiewsi Baw. 83;

perf. *byl jsem nes* fem. *nesši* atd.: jehož (sbožie) byl geſt málo poſiw t. j. poživ AlxB. 7, 9; pomocné *jest* vynecháno: gdež byl dřéve zluſiw t. j. slúživ AlxBM. 6, 8;

impt. *buď nes* fem. *nesši* atd.: bud ten zmyrtcy uſiw ktož t. j. uživ AlxBM. 8 42;

kond. *bych byl nes* fem. *nesši* atd.: by byl j'ho (Alexandra) kto tdy nadtrutyw nebo kterú válkú mutyw AlxBM. 7, 26 sl., zda by z nich kto cuzích usiw byl tu t. j. uživ AlxBM. 6, 7.

Perifrastické výrazy chybné.

238. Vyskytují se v češtině dvoje.

a) Jedny jsou indikativy, ve kterých je tvar imperfekta nebo aoristu místo participia *-lъ*. Výrazy na př. 3. os. sing. impf. *nesieše*, aor. *nese* a perf. *nesl* (m. *nesl jest*) znamenaly skoro totéž, rozdíl byl jen syntaktický; když rozdíl tento časem se vytratil, říkalo se bez rozdílu a ve stejné platnosti praktické: *nesieše* (impf.) nebo *nesl*, oboje = ferebat, *nese* (aor.) nebo *nesl*, oboje = tulit atd.; a když se směl klásti tvar *nesl* místo imperfekta *nesieše* nebo aoristu *nese*, kladly se naopak i tvary *nesieše* (impf.) a *nese* (aor.) místo participia *nesl*; a podobně v případech jiných. A tu vznikly perifrase chybné typu:

jsi nesieše, *jest nesieše*, *bieše nesieše*, t. j. místo part. *-lъ* je tvar impf.: sg. 1. rzeklt ſem biech ŠtítBud. 16 (biech bezpochyby impf. jako v násl.); sg. 2. nenie nepilné, jímž s' nás tuto napomenul, ale geſſtos bieſſe tam řekl dřieve, že atd. ŠtítBud. 173 (-s v geſſtos připsáno, ale písmem stejným jako je v ostatním textě, tedy v stol. XV) t. j. ješto s' bieše řekl, ješto jsi bieše řekl, původce (korrektor) měl výraz *jsi-bieše* za = *jsi-byl*; sg. 3. byeſſe Ježíš chtyeſſe diábla vypuditi orat ejiciens EvVíd. Luk. 11, 4, původce měl výraz *bieše-chtieše* za = *bieše-chtěl*; taktéž v EvSeitst. tamt.: bieſſe J(ežíš) chtyeſſe vyhnati běsa; a podobně v Comest. 240[a]: tu kdež bieſſe Jan krztieſſe prvé, t. j. *bieše-křtieše* m. *bieše křtil*, a v DalJeš. 41: když byl kněz Oldřich lovieše t. j. *byl (jest) lovieše* m. *byl lovil*;

jsi nese, *jest nese*, t. j. místo part. *-lъ* je tvar aoristu: sg. 2. poslas ducha tvého Hlah. Judit misisti 16, 17 t. j. poslas (není-li to omyl pisecký) = *posla-jsi* m. *poslal-jsi*; sg. 3. rzkaw (sic) to zawola geſt EvTřeb. Mat. 13, 8 (geſt připsáno později) t. j. místo *zavolal-jest* mohlo býti (podle domnění pozdějšího opravovatele) *zavola-jest*; du. (plur.) 3. biechu ſe k nám przitowarziſſta (sic) dva bratřie Mand. 87[a], když dva měsiece biechu

minuſſta Troj. 157[a] t. j. *se přitovařišta, minušta* m. *se přitovařišila, minula.*

Podobné výrazy stslov. a strusk. v. v § 28.

b) Jiné pak jsou kondicionaly s tvarem finitním místo participia -lъ: *abych nesu* atp. místo *abych nesl* atd. Jsou to veskrze anakoluthy, vzniklé neumělým překládáním nebo neopatrnou stilisací, toto zejména, když žádané participium bylo daleko od pomocného *by-*. Příklady mi známé jsou: Němci chtie doždaci toho, by na mo(s)cě Praze, jehož bóh snad necha, nebude vidyety Čecha t. j. *by nebude viděti* AlxB. 6, 26 sl.; aby to hlúpé pohanstvo, vida tvú moc i tvé divy, nechaje všie svéj protivy, odola bludnému kmenu t. j. *aby odolá* Kat. 160; leč by mistr o to před staršími konec a místo míti bude t. j. *by bude* Patera-Tadra Buch der Prager Malerzeche 90; aby jej (strážce poutníka) wedl a potřebu jemu dadieſſe t. j. *aby dadieše* Otc. 144[b]; ten (súd) slove duchovní, na kterém by arcibiskup pražský ſedal geſt t. j. *by sedal jest* m. *by sedal* VšehK. 14[a]; abi onoho jmě bud poſuuacheno t. j. *aby buď posvaceno* ut sit sanctificatum HomOp. 152[a]; aby zpravil v tvých sloviech i pomſti ut iustificeris et vincas t. j. *aby pomsti* ŽWittb. 50, 6 (možná však, že tu při pomſti vynechána koncová litera, jako častěji v tomto rkp.); acz bi ten, jenž nenávidieše mne, na mě mluwil by si locutus fuisset t. j. *by mluvil by* t. 54, 15 (ale opět možná, že je *by* m. *byl* jen nedopsáním); aby on, jenž tím žádá zasloněním obráňen býti, všech by nepřátel mocnější t. j. *aby by* m. *aby byl* Kar. 86; (lev) orlovi vzkázal, aby pojma ptactvo všaké by u jeho dvoru také NRada 37 sl.

Opravy a doplňky.

K dílu I.

Str. 22 ř. 20: příklad pro psl. střídnice za pův. *aų* je v *kovą, kuti*, z koř. *kaų-*, lat. cau-do, cudo, tedy *ov* za různoslabičné *aų*. — 100 ř. 37 vynech *hřáti* a slc. *hriat*, jsou to novotvary, srov. III. 2. §§ 107 a 198. — 114 ř. 2 a 3 přidej: devatnáct, devatdesát, devatset. — 160 ř. 40 místo jer má býti *e*. — 195 ř. 1 m. zemy m. b. zemi. — 202 ř. 6 sl. m. *řiech, řéch* atd. m. b. *řěch, řech* atd. — 205 ř. 9 sl.: ke změnám *lê-la* přidej stč. *Klepý* nč. *Klapý*. — 221 ř. 19 k nerodiel přidej t. 15, 23. — 229 ř. 3 sl. místo příkladu *radějí* polož *silnějí*. — 299 dole, ke znění *ir, ri* za *r̥*: podobně vykládá V. Oblak o stsl. *trъt* atp., že to neznělo = *tr̥*, nýbrž trъt, že pravidelné psaní -rъ- k tomu ukazuje, tedy že trъt a tr̥t jsou znění dialekticky různá (Jag. Arch. 17, 438—441). — 306 ř. 10 sl.: k příkladům s *ch* za pův. *s* podává některé nové Uhlenbeck v Jag. Arch. 16, 368—384. — 326 ř. 9 přidej *otrok*. — 374 ř. 14 vynech poſkwrnem (rkp. má poſkwrneni, v. List. filol. 1885, 306). — 379 ř. 22 m. *jíti* m. b. *(j)íti*, a podobně v záhlavích odstavců následujících na str. 380: *(j)ěti, (j)ězd-, (j)ieti, (j)ímati, (j)iesti, (j)iedati, (j)* je tu hiatové a není obsaženo ve složeninách starých *vníti* z vъniti, *vendu* z vъnьdą atd., což ostatně samo vysvítá z výkladu tam podávaného. — 397 ř. 23 přidej: *fošna* z něm. Pfosten. — 401 ř. 37 m. Jer. 32, 11 m. b. Isa. 17, 10. — 424 v ř. posledním přidej: *botnati* z *bobtnati*. — 451 ř. 15: výklad Uhlenbeckův, že by *sok* bylo z germ., je nepodobný; spíše je z koř. pův. *sek-*, srov. Kluge[5] 310 s. v. sagen. — 496 ř. 3 při *klouzati, klouhati* srov. III. 2. § 171. — 518 ř. 29 přidej: *pohři* z dial. *požhři* m. *požři* BartD. 2, 218 (třeb.). — 547 ř. 22 přidej: impt. zazwny t. j. *zazvni* HymnOp. 158[b]. — 550 ř. 36 přidej: *puget* m. *buket*.

K dílu III. odděl. 1.

Na str. 31 ř. 5 místo EvVíd. má býti EvSeit. — 93 ř. 22 až 24: k tomu viz opravu ke str. 180 zde dále následující. — 118 ř. 12 vynech *-í*. — 126 ř. 35 sl. přidej: *Sedlce* neutr. a z toho *Sedlec* masc. — 126 ř. 14 m. *městys* m. b. *městys, -is*. — 179 ř. 25 příklad bucha (błcha)-búch patří do odstavce předcházejícího. — 180 dole na konci přidej: 3. Koncovka *-óv*, analogií podle *chlapóv* atp.: nechajíc powieruow ČČMus. 1861, 113 (z rkp. XV stol.); podle toho je také pl. gen. *osobóv*, pohaniujíce

oſſobów ŽKlem. 134[a] novotvar sem hledící, a nikoli masc. sg. nom. *osob*; srov. stpol. walkow, modłow atd. Kal. 185. — 193 ř. 41 jest vynechati, podle opravy zde předcházející. — 203 ř. 28 přidej doklady pro sg. nom. *obcě*: obczye synagoga Anon. 6[a], obcze MamA. 35[a]. — 217 ř. 19 sl. Že výrazy *z-dál*, *z-dálí* atp. jsou vlastně akkusativy s předložkou *vz-* a koncovkou někdy odsutou, někdy zdlouženou, toho svědectví je také v nář. han.-cís., které tu má koncovku *-ó*, na př. tá studňa má patnást metru zhłóbió, a podobně zvěšó, zdyló, skłóščo atd. — 246 ř. 18 přidej doklad: že i filozofí (sg. nom.) světlejší způsob na sebe (vezme) Hrub. 354[b]. — 255 ř. 8 sl. k dokladům pro sg. akk. *sudí* přidej: *rozdielčí*, aby jim pátého nadubrmana a rozdílčí ze své moci vydali WintObr. 2, 710 (z r. 1452). — 277 ř. 3 sl. přidej příklady z HymnOp.: rytieři wyborne miles inclyte 137[b], strome ſpaſſytedlnoſne (sic) 65[a]; sg. vok. dobr*e*, který je jimi a podle nich také dokladem předcházejícím z Pass. myloſtywe bože 592 (část mladší) dosvědčen, je patrně novotvar podle vok. chlap*e* atp., srov. novotvary stejné sg. vok. synu Dawidowe, instr. Dawidowem atd. III. 1. str. 268. — 298 ř. 31 m. Rol. m. b. ROl. — 314 ř. 12 m. *pání* m. b. *paní*. — 332 ř. 39 m. 1894 m. b. 1890. — 345 ř. 22 sl. přidej pro sg. instr. *-ej* m. *-í* doklad z doby starší: když sme byly za vsej Blatem WintObr. 2, 165 (z r. 1570). — 408 ř. 1. m. *ječměne*, *jěčmene* m. b. *jěčmene*, *ječmene*. — 413 ř. 36 m. tehodye m. b. tehodnye. — 414 ř. 15: doklad ze Suš. za dva týdně 359 má býti uveden v odstavci následujícím pro pl. akk. týdně. — 417 ř. 35 m. 11, 18 m. b. 15, 5. — 495 ř. 25 m. po ſway m. b. po ſway smrti. — 501 ř. 17 m. starnú m. b. stranú. — 513 ř. 17 k *veškeren*, *-ckeren*, *-cheren* přidej: stč. fem. *-erna* neutr. *-erno* pl. masc. *-erni* atd., nč. fem. *-era* atd. Us. — 528 ř. 33 m. AlBM. m. b. AlbM. — 538 ř. 23 m. 265 m. b. I. str. — 545 ř. 17 sl. pro tvar sg. dat. lok. fem. dobr*ej*, *-aj* přidej doklad: na kteray bráně GestMus. 137 (103). — 616 ř. 35 (při *Comest.*) m. ze 3. čtvrti XIV m. b. ze 3. čtvrti XV. — 624 ř. 22 m. *Orloj*. m. b. *Orl.* n. *Orloj*. — 627 ř. 12 m. rodič m. b. rodic.

K dílu III. odděl. 2.

Na str. 30 ř. 1 místo *-ijo* má býti *-ijŏ*. — 33 ř. 7 má býti *j-êd-* (první litera omylem obrácena). — 45 ř. 39 přidej doklad (vzácný) aor. sg. 2: ty pak dogide žalostných věcí ŠtítBud. 16. — 53 ř. 24 po atd. přidej: V pl. 1. bývá totéž *-o-* zdlouženo: tu sě napichuom Otc. 397[b], nadgidechuom t. 340[a], syti bychuom i nakochachuom se t. 300[a]; srov. I. str. 606. — 63 ř. 37. Philomatesova výtka (Blahoslav l. c. nazval ji dobře posmíváním) zakládá se na domnění, že by někdo ve rčeních: „bíše řekl, bíše učinil“ atp. mohl míti „bíše“ za podmět, jako je na stejném místě podmětem na př. „člověk“ ve větách: „člověk řekl, člověk učinil“; srov. stejný jeho posměch, že prý „ten jakýs *Geſt* všecko učinil a ti

jacís *sau* neb *sú* všecko spáchali“, uvedený na str. 422. — 76 ř. 42 místo druhého umýti m. b. unýti. — 77 ř. 3 přidej doklad: zakrýti LblAn. 23. — 81 ř. 21 m. trъpęšte m. b. trъpęšte. — 92 ř. 10 sl. k dokladům pro part. *držim* dodati jest ještě tento: by byl neztratil byl by měl držim(nu) pamět ŠtítBud. 21, t. j. snad adj. *držimný* sg. akk. fem. *držimnú* (v rkp. napsáno nesprávně, místo -nu je litera podobná k -m). — 95 ř. 28 m. spádélt m. b. spádél t. — 111 a 113. Přehled tříd a vzorů slovesných, podaný v kostře na str. 110 sl., není všude stejně úplný. Pro žádoucí doplnění budiž dodána na str. 111 po ř. 13 (při tř. I. vz. 7):

kořenná slabika končí se samohláskou

-*y*, na př. *kry-* v inf. *krýti* stsl. *kry-ti*;
-*i*, na př. *pi-* v inf. *píti* praes. *piú*, psl. *pi-ti* pr. *pъj-ą*;
ši- v inf. *šíti* praes. *šiju*, psl. *ši-ti* pr. *ši-ją*;
-*a*, na př. *sta-* v inf. *státi* (praes. *stanu*), psl. *sta-ti*;
-*ê*, na př. *spê-* v inf. *spěti* psl. *spê-ti*;
-*u*, na př. *plu-* v inf. *plúti* pr. *plovu*, psl. *plu-ti* pr. *plov-ą*;
ču- v inf. *čúti* pr. *čuju*, psl. *ču-ti* pr. *ču-ją*.

A na str. 113 po ř. 13 (při tř. V. vz. 4):

kořenná slabika končí se

-*a*, na př. *la-* v inf. *láti* psl. *la-ja-ti*;
-*ê*, na př. *vê-* v inf. *vieti* psl. *vê-ja-ti*;
-*ьj*, na př. *prьj-* v inf. *přieti* praes. *přěju*, psl. *prьj-a-ti* pr. *prêj-ą*.

— 120 ř. 30 přidej doklady pro aor. sil. 2. os. sing.: ty pak dogide žalostných věcí ŠtítBud. 16, ty do cizie země przygyde Kruml. 104[a]. — 124 ř. 19 přidej: V souhláskovém skupení *-dš-*, *-tš-*, které tu vzniká, mění se v *-dč-*, *-tč-*, srov. I. str. 513; na př. (příklady mám zde jen pro -dč-): ſedcze Lekc. 3[a], wſedcze t. 39[b], przyſſedczy t. 34[a], przyſſedcze t. 73[a], wyſſedczy t. 96[a], padczye t. 40[a]. — 126 ř. 29 přidej doklad: nehody zbydúce Leg. bl. An. 42. — 130 ř. 30: doklady pro aor. sil. 2. os. sing. -jide, zde právě uvedené jako dodavek pro str. 120 ř. 30, patří také sem. — 155 ř. 14 a 15: dial. *ozíbe mne*, *ozibe mě* nepatří sem; je to zajisté durativum, a tedy z iter. *ozíbati* praes. *ozíbám* dial. *ozíbu* atd. — 201 ř. 24 m. praes. *(stanu)* m. b. (praes. *stanu*). — 228 ř. 12 sl. Dial. (dol.) part. *hřejl*, *zahřejl sa* není novotvar podle praes., nýbrž vzniklo obměnou hláskovou ze *hřîl*; v nářečí tom mění se *í* po některých souhláskách v *ej*, a zejména také *ří* v *řej*, na př. telec*í*-telec*ej* maso, udeř*íš*-udeř*ej*š, dř*í*mat-dř*ej*mat atd., srov. I. str. 213 sl. — 232 ř. 34 a str. 233 ř. 23. Výklad, že by dial. (jemn.) *řivu* m. *řívu* bylo ze *řévu*, není jistý; možná, že je to opět novotvar m. *řívám* z iter. *řívati*. — 268 ř. 10 přidej: V sing. 2. 3. jest odsutím také *jmieš'* m. *jmieše*: (Maria Magdalena) již gmies bolesti přěmnoho Hrad. 30[a] (verš 8slab.; viz také zde na str. 60). — 289 ř. 24.

Z bývalého *snábděti* vyvinulo se dial. -*snábiti*, *usnábiti*, s významem pošinutým = uspati: malého Toníka mistr sám usnábil Rais Potm. 122. — 316 ř. 9. Z impt. *mysl* (1slab.) vynechává se koncové -*l* a jest *mys'*: mys' si mys' Us. u Bělohr. — 361 ř. 9. Dial. *knísati se* uvedeno zde omylem; jest na svém místě náležitém mezi slovesy dialektickými na str. násl. dole. — 372 mezi ř. 13 a 14 vlož.: *zvěktati*, ze **zvękъt-*, srov. stsl. zvękъ vedle zvąkъ sonus; na př. túl zviekce pharetra sonabit Hlah. Job. 39, 23, na ňem (koni) wzwiekce túl Ol. tamt., oboje m. vz-zvěkce. — 401 ř. 29. Iterativa tvoří se stále a nově, a vyskytují se také nové způsoby jejich tvoření; srov. -*ívati*, *nosívati*, *chodívati* atd., neznámé v jazyku starém, srov. vých.-dial. -*hřňať* k *hrnúti* atp., neznámé na území západním. Jiná novota je zde vytčené -*úvati*; jsou to bezpochyby novotvary, jaké se na str. 401 a sl. uvozují, a v usu dialektickém vzaty jsou ve významu iterativ. — 424 ř. 6 přidej: -*m*, -*s* přivěšuje se k slovu zakončenému samohláskou; když však slovo, k němuž takový přívěsek přistoupiti má, se končí souhláskou, tedy se volí -*em*, -*es*.

Seznam slovní a věcní.

V seznamu tomto číslice znamenají stránky. Slova, slabiky a hlásky, o které jde a na které se ukazuje, tištěny jsou kursivou, věci a výklady antikvou. Slova záhlavní jsou někdy tvaru a znění novočeského, někdy staročeského, někdy obojího; znění staročeské volil jsem, když se věc týká zvláště jazyka starého, a mnohdy také jindy. Ostatně srovn. připomenutí podané k stejnému seznamu při díle I. str. 614.

Vysvětlení zkratkův.

Obecné připomenutí o zkratcích, pramenech a dokladech, vytištěné v díle I. str. 666, platí také pro díl tento.

Zkratkem I. s připojenou stránkou rozumí se první díl Historické Mluvnice, zkratkem III. 1 díl její třetí, odděl. první.

Zkratky ostatní jsou vysvětleny skoro všecky ve jmenovaných právě dílech předešlých I. str. 667—688 a III. 1 str. 614—630. Ty z nich, kterými se udávají prameny, mají tam svá vysvětlení náležitá a dostatečně zevrubná; zde opakuje se z toho většinou jen výtah, v němž se smysl zkratku a při textech také stáří těchto udává; pro zprávy zevrubnější nahlížej čtenář podle potřeby do vysvětlení při svazcích předešlých. Při zkratcích nových podávají se vysvětlení ovšem zevrubná a náležitá. Korrektury, které se místem vyskytují, hledí k udáním vytištěným při dílech I. a III. 1.

Číslice římská při textech starých znamená století.

Při dokladech bývá někdy číslo v závorce (2), (3) . .; to znamená, že doklad čte se na udaném místě 2krát atd.

ABoh. = české přípisky v zápisníku Alberta Bohema, z pol. XIII stol.

act. = activum.

Adam = život Adamův, rkp. ČMus. z 1. pol. XV; — *Adam Kap.* = veršovaný zlomek o Adamovi a Evě, rkp. knih. kapit. v Pr., z 1. pol. XIV.

adj. = adjektivum, tvar adjektivní.

Admont. neb *AdmontA.* = dva zlomky stč. písní v rkp. kláštera Admontského, z 1. pol. (spíše než ze 3. čtvrti) XIV; — *AdmontB.* = jiné dva kusy české v rkp. téhož kláštera, XIV stol.

Aelt. Denkm. = Die ältesten Denkmäler der böhm. Sprache, von Šafařík u. Palacký 1840.

Alb. nebo *AlbA.* = Ráj duše, z lat. Alberta Velikého; text český v rkp. univ. Pr. (17. A. 19), z r. 1383; — jiné varianty téhož textu jsou *AlbB.* z XV, *AlbC.* ze skl. XIV, *AlbK.* z 1. čtvrti XV, *AlbM.* z konce XIV.

Alch. Ant. = Alchimie Antonia z Florencie, z r. 1457 (se známkami nář. moravsk.).

Alx. = Alexandreida; — a to *AlxB.* = zlomek její Budějovický, XIV stol., — *AlxBM.* = zl. Budějovický nyní Musejní, XIV, — *AlxH.* = zl. Jindřicho-Hradecký, skl. XIII, — *AlxM.* = zl. Musejní, XIV, — *AlxŠ.* = zl. Šafaříkův, XIV, — *AlxV.* = zl. svato-Vítský, poč. XV, — *AlxVid.* = zl. Vídenský, poč. XIV.

Alxp. = povídka pros. o Alexandrovi, tišť. 1513.

Anon. = slovníček řečený Anonymus, XV stol.

Ans. = Anselmus; — a to *AnsJist.* = zl. Jistebnický, 1. čtvrt XIV, — *AnsKap.* nebo jen *Ans.* = zl. Kapitulní, z poč. XIV, — *AnsOp.* = zlomky Opatovické, 3. čtvrt XIV, — *Ans Wies.* = zlomky Wiesenberské 2. čtvrt XIV.

Anz. = Anzeiger für indogerm. Sprach- und Alterthumskunde. Beiblatt zu den „Indogerm. Forschungen", herausgegeben von W. Streitberg.

aor. = aorist.

Ap. = zlomky leg. o apoštolích z doby ok. r. 1300 (ApD. je podle prof. Waitze, jemuž prof. Jagić 1880 fotografii předložil, ze stol. XIII); — a to *ApD.* = zl. Dobrovského (Durichův; Durich cituje z něho v listech Dobrovskému 25. led. a 18. pros. 1788 a pořídil opis, jejž Dobrovský v Gesch. 1818, 103 otiskl), — *ApŠ.* = zl. Šafaříkův.

ApatFr. = LékFr., v. t.

Apoll. = Apollonius, z doby mezi r. 1459 a 1463.

ArchČ. = Archiv Český.

As. neb *Asen.* = Aseneth, z r. 1470.

Athen. = Athenaeum (pražské).

Aug. = kusy ze sv. Augustina, z r. 1398.

Autr. = z pís. rozpravy p. Fr. Autraty o nářečí křižanovském (Křižanov u Vel. Meziříčí).

Axlar = Pav. Axlar, Nábožný vůdce (postilla), v Pr. 1720.

Barl. = Barlaam, tišť. 1593.

Bart. = Fr. Bartoš. — *BartD.* 1 a 2 = jeho Dialektologie moravská, díl první (1886) a druhý (1895). O obou v. I. str. 668 a III. 1. str. 615, — *BartNPís.* nebo *BartPís.* = jeho Nové nár. písně moravské, v. Suš.-Bart. — *BartRuk.* = jeho Rukověť správné češtiny, 2. vyd. 1893.

Baw. = rkp. hr. Baworowského, z r. 1472 (se známkami nář. mor.).

Beck. = J. Beckovský, Katolického živobytí nepohnutelný základ . . ., třemi neporušitedlnými slaupy, jenž jsau víra (díl 1.), naděje (2.) a láska (3.) ubezpečený atd., v Pr. 1707—1708 (jazyk kleslý).

Bech. = J. Bechynky spisy (1541—1577).

Bel. = Belial, rkp. 1. pol. XV.

Běl. = list. a zápisy Bělské z l. 1345—1708.

Ben. = bible Benátská z r. 1506.

Ben. Třeb. = V. Beneš Třebízský; — *far.* = jeho povídky Z farních archivů (v Pr. 1886); — *havr.* = jeho Povídky karlštejnského havrana (ve Sborníku illustr. románů I., v Pr. 1886).

Beneš. Gramm. = Mat. Benešovského Grammatika, v Pr. 1577.

Bern. = A. Bernolák, Grammatica slavica (t. j. slc.) 1790.

Bibl. = biblický zlomek; — a to *BiblA.* = část Exodu, z 2. pol. XV, — *BiblB.* = část evang. Mark., ze skl. XIV, — *BiblC.* = část Soudc., z XV, — *BiblD.* část Paralip., z XV, — *BiblE.* = část Gen., ze XIV, — *BiblF.* = dva zlomky z l. 1360—1380: a) část Gen., otištěná v ČČMus. 1890 str. 452—455, a b) část Num., otišť. tamt. 1895 str. 298—455. — *BiblFrimb.* = část evang. Luk., ze XIV, — *BiblG.* = část 1. Mach., z XV, — *BiblH.* zlomek v ČMus., z l. 1360—1390, obs. Gen. 10, 16 až 11, 21; — *BiblJ.* = glossy a částečný překlad biblický v lat. kodexu stud. knih. Olom. (2. E. 18), část α) ze XIV stol., β) z doby ok. r. 1400, γ) z 1. pol. XV, se známkami nář. východního, otiskl dr. V. Tille v List. filol. 1896, 77 sl.

Bible 1857 = bible česká, vyd. v Pr. 1857.

Bíl. = B. H. Bílovský; — a to *BílA.* = jeho Hlas duchovní labutě atd., kázání skrz celý advent, v Brně 1720; — *BílC.* = jeho Doctrina christiana etc., Křesťanské cvičení atd., kázání od Tří králů atd., v Olom. 1721; — *BílD.* = jeho Doctrina etc., kázání česká od sv. Ducha do adventu, v Olom. 1720; — *BílQ.* = jeho Pia quadragesima etc., První postní rozvažování atd., a Passio Domini N. J. Chr. etc., Druhé postní rozvažování atd., oboje v Op. 1721.

Blah. = J. Blahoslava Grammatika česká 1571.

BlAn. = Leg. bl. An., v. t.

Blázn. = Chvála bláznovství, přel. Ř. Hrubý z Jel., 1513.

Boh. nebo *BohFl.* = Bohemarius maior, zdá se že z r. 1379; — *Boh. Dial.* = dialogi Bohemarii, dialogy při témže Boh. — *Boh. m.* nebo *Boh. min.* = Bohemarius minor, XIV.

BojDuch. = zlomek traktatu sv. Bernarda o boji duchovním, 2 listy, z poč. XV, otiskl F. Menčík v ČČMus. 1896, 118—119.

Br. = bible Bratrská (Kralická) 1579—93; — *BrNZák.* = její Nový Zákon.

Břez. = Václ. Březan, Život Vil. z Rožmberka, 1609.

Brig. = Zjevení sv. Brigidy, z poč. XV; — *BrigF.* = téhož vzdělání jiné, XV; — *BrigPetr.* = téhož rkp. v Potrohradě, z r. 1419, exc. ve Fl. Kn.

Brikc. = Brikcí, Práva městská, 1536.

Brit. = glossy české v lat. slovníku Vil. Brita, ok. r. 1400.

Brugm. = K. Brugmann, Grundriss der vergl. Grammatik der indogerm. Sprachen 1886—93.

Btch. = Jos. Bartocha, rozpr. o nář. dolnobečevském.

Cant. Záv. Mnich. = Cantio Zavišonis, zlom. Mnichovský, XIV, — *Cant. Záv. Třeb.* = táž píseň celá, v arch. Třeboňském, XV.

Card. = List 1417, v. t.

Cath. = Catholicon lat.-teut.-boh., slovník, XV.

CatoP. = Catonova disticha s gloss. česk., rkp. Petrohr., XV.

Cis. = Cisiojanus; — a to *CisMn.* = cis. Mnichovský, z 2. pol. XIII, — *CisMus.* = cis. Musejní, ze skl. XIV, — *Cis. 1444*, *Cis. 1520* a *Cis. 1614* = cisiojany z let udaných.

cís., *císař.* = han.-cís., v. t.

Comest. = Comestor, Hist. scholast., ze 3. čtvrti XV.

č. = český, čeština; někdy = číslo.

ČČMus. = Časopis Musea království Českého.

Čech = Svatopl. Čech; — *ČechPov.* = jeho Povídky atd., v Pr. 1878; — *ČechBrouč.* = jeho Výlet pana Broučka 1888; — *ČechNezn.* jeho Modlitby k Neznámému 1896.

Čel. = Fr. L. Čelakovský; — *Čel. 1830* = jeho smíšené básně, vyd. 1830, — *Čel. 1840* = jeho Růže stolistá, vyd. 1840, — *ČelDodav.* = jeho Dodavky k slovníku Jungmannovu 1851, — *ČelMudr.* = jeho Mudrosloví nár. slov. 1852.

ČernHeřm. = Heřm. Černína Denník z l. 1644—1645.

ČernZuz. = Zuzany Černínové Dopisy z l. 1633—1654.

ČernýNem. = J. Černého spis o morních nemocech 1556.

Česk. mus. filol. = České museum filologické.

ČMudr. = ČelMudr., v. t.

ČMus. = České Museum.

Čtv. = Čtverohranáč, XV.

Dač. = Mik. Dačický, zemř. 1626; — *Dač.* nebo *DačPam.* = jeho Paměti, — *Dač. Prostopr.* = jeho Prostopravda.

Dal. = kronika t. zv. Dalimila; — a to *DalC.* = rkp. Cambridgeský, XIV, — *DalH.* = zlomek Hanušův, z 1. pol. XIV, — *DalHr.* = zlomek Hradecký, z 1. pol. XIV, — *DalJ.* = vydání Jirečkovo 1878, — *DalKK.* = zlomky Křižovnický a Klementinský k sobě patřící, z 2. pol. XIV, — *DalStrah.* = rkp. Strahovský (1—15 kap.), XV. — Při dokladech z *DalJ.* bývá udáno, ze kterého jsou rukopisu, na př. V (= rkp. Víd.), Z (= rkp. Zebererův) atd.; někdy za to psáno krátce DalV., DalZ. atd. Seznam rukopisů sem hledících viz při DalJ. na stránce poslední.

dbeč. = dolnobečevský, srov. Btch.

DesK. = začátek Desatera, ze skl. XIV.

DeskDE. = Dvorský a Emler, Reliquiae tab. terrae, z let 1318—1325.

Dět. Jež. = verš. zlomky o dětství Ježíšovu, z 1. pol. XIV.

dial. = dialektický; zkratky pro nářečí moravská viz při BartD. (Hist. Ml. I. str. 668 a III. 2 str. 615).

Diefb. n. *Diefenb.* = Mittellat.-hochdeutsch-böhm. Wtb. z r. 1470, vyd. Diefenbach.

Div. Vít. = zlomky her divadelních, náležící knihovně kap. u sv. Víta v Praze; dva listy, na jednom je vročení Anno 1399.

dluž. = dolnolužický.

Dobr. = Jos. Dobrovský; — *Dobr. Bibl.* = jeho rozprava Über das Alter der böhm. Bibelübersetzung 1782 (v Kr. české Spol. nauk); — *Dobr. Drážď.* = jeho rozprava Über den ersten Text der böhm. Bibelübersetzg nach den ältesten Handschriften, besonders nach der Dresdner 1798 (tamt.); — *Dobr. Gesch.* = téhož Geschichte d. böhm. Spr. u. Lit. 1792, 2. vyd. 1818; — *Dobr. Lehrg.* nebo jen *Dobr.* = jeho Lehrgebäude der böhm. Sprache 1809, 2. vyd. 1819; — *DobrLitMag.* nebo *DobrLMag.* = jeho Litterarisches Magazin von Böhmen und Mähren, 1. Stück Prag 1786, 2. též, 3. 1787.

dol. = dolní, dolno-, na př. *dol.-beč.*, *dol.-něm.* = dolnobečevský, dolnoněmecký atp.

Dolež. = Pav. Doležal, Grammatica slavico-bohemica 1746.

Donat. = zlomek lat.-česk. Donata, XV stol.

Donín = Fridr. z Donína cestopis, z r. 1608.

doudl. = doudlebský; srov. Kotsm.

Drach. = J. Drachovský, Grammatica bohemica 1660 (Olom. 1666).

Drk. = rkp. Drkolenský, z 2. pol. XIV; — *Drk. Vstúp.* = Vstúp. Drk., v. t.

Drn. = Kniha Drnovská, vydal V. Brandl 1868 (podle rkp. mladšího z r. 1594).

du. = dual.

Duš. = J. V. Dušek; — *Duš. bezpř* = jeho rozprava o slovesích bezpříznakých, v Listech filol. 1887, 372 sl.; — *Duš. jihoč.* = jeho Hláskosloví nář. jihočeských I. konsonantismus (1894), II. vokalismus 1897 (v Č. Akad.); — *Duš. vb.* nebo *Duš. verb.* = jeho rozpr. Dial. zvláštnosti českého slovesa, v Listech filol. 1892, 101 sl.

Erb. nebo *Erb. Pís.* = K. J. Erben, Prostonár. písně a říkadla 1864; — *Erb. čít.* = téhož Slovanská čítanka 1865.

Ev. = evangelium, evangeliář; — a to *EvA.* = zlomek evangeliáře v ČMus.. 2 proužky, asi z 2. čtvrti XIV; — *EvOl.* = ev. Olomúcký, z r. 1421, — *EvPraž.* = EvTřeb., v. t., — *EvSeitst* = ev. Seitenstettenský, XV stol., — *EvTřeb.* = ev. v knih. univ. Pr. (11. B. 3), majetek kdysi knihovny augustianské v Třeboni, opis z 1. pol. XV, otiskl Fr. Černý v List. filol. 1897, 187 sl. — *EvVíd.* = ev. Vídenský, z 2. pol. XIV. — *EvZimn.* = „čtenie zimnieho času“, XIV stol.

Fagif. = Fagifacetus s česk. glossami, z poč. XV.

FeifLL. = Jul. Feifalik, Altčech. Leiche, Lieder u. Sprüche 1869.

Fl. Kn. = V. Flajšhans, Knihy české v knihovnách švédských a ruských 1897 (Č. Akad.).

Frimb. = Bibl. Frimb., v. t.

Froz. = Ant. Frozýn, Obroviště 1704.

fut. = futurum.

Gal. = list s nebe poslaný do města Galatan; — a to *GalDl.* = jeho zlomek Dlabačův, z 1. třetiny XIV, — *GalKl.* = téhož text celý v knih. univ. v Pr., ze 4. čtvrti XIV.

Gesta = Gesta Romanorum; — a to *GestBř.* = jejich text v rkp. Březnickém, nyní v ČMus. (sign. 8. E. 1), z r. 1443. — *GestaK.* nebo *GestaKl.* (jinde též *GestaU.*) = text v rkp. univ. Pr. (17. F. 28), z pol. XV, se známkami nář. mor.; — *GestaM.* nebo *GestaMus.* = text v rkp. ČMus. (3. F. 25) z r. 1473 (nikoli z r. 1482, oprava podle vydání J. Novákova), se známkami nář. mor.; — text *GestBř.* a *GestKl.*, s některými parallelami z *GestMus.*, vydal tiskem dr. J. V. Novák: Staročeská Gesta Romanorum (v ČAkad., 1895).

Gloss. = glossy. — *GlossJer.* = stč. glossy k pror. Jeremiášovi, z 1. pol. XIII. — *GlossPers.* = stč. glossy v rkp. Persiových satir z r. 1418, asi stejného stáří s rkp. lat.; ukázky otiskl Ig. Mašek v Česk. mus. filol. 1896, 88 sl.

Griz. = Grizeldis, z l. 1459—63.

Hád. = Ctibora Tovačovského Hádaní Pravdy a Lži 1539.

Háj. = Václav Hájek, Kronika česká 1541; — *Háj. pp.* = téhož výklad o pojití a počátku národa českého, položený před kronikou a nepaginovaný.

Háj. herb. = Tad. Hájek, Herbář 1562.

Háj. Šim. = Šim. Hájek, Tabula de proprietate participiorum 1547.

han. = hanácky, hanáčtina, v. BartD. — *han.-cís.* = nářečí hanácké, kterým se mluví v Císařově atd. (u Přerova), z rozprav Jiř. Malovaného.

Har. = Krišt. Harant z Polžic, Putování do sv. země 1608; — *Har-Erb.* = totéž, vyd. K. J. Erben 1854—55.

Hatt. Ml. = M. Hattala, Mluvnice jaz. česk. a slovensk. 1857; — *Hatt. slc.* = téhož Mluvnica jaz. slovenského 1864.

HavlEp. = K. Havlíček, Epištoly Kutnohorské 1896 (otisk textu z r. 1851).

Herb. = J. Herben, Do třetího i čtvrtého pokolení 1892.

Hil. n. *Hilar.* = Hilaria Litoměřického spis proti Jiří Poděbradskému z r. 1467.

Hlah. = česká bible hlaholská z r. 1416; zachován jí jeden díl (II.), v knih. univ. Pr. (sign. 17. A. 1). Je hlaholský přepis textu českého psaného latinkou.

Hlah. vid. = Vidění Mikulášovo, zlomek (1 list) psaný hlaholsky, ze skl. XIV; otiskl A. Patera v ČČMus. 1897, 537—540.

Hlah. zlom. = stsl. zlomky hlah.; mezi nimi jsou dvoje s bohemismy: *praž.* = pražské, z XI—XII stol., vyd. Šafařík 1857, a *kyj.* = kyjevské, z XI stol., vyd. posledně Jagić ve svém spise Glagolitica 1890.

hluž. = hornolužický, — *hněm.* = hornoněmecký.

Hod. = Hodiny sv. Mařie atd., z poč. XV.

Hom. = Homiliář; — *HomKlem.* = homil. Klementinský, z pol. XIV, — *HomOp.* = homil. Opatovický se stč. glossami z 2. pol. XIII.

Hoř. = Hořov., v. t.

Hořek. = Hořekování Spravedlnosti, od Konáče z Hod., v Pr. 1547.

Hořov. nebo *Hoř.* = knihy arch. Hořovického XV—XVIII.

Hosp. = píseň Hospodine pomiluj ny.

Hrad. = rkp. t. zv. Hradecký, z 1. pol. (neboli, podle novějšího odhadu, z pol.) stol. XIV.

Hrob Boží = divadelní hra toho jména, ze skl. XIV.

Hrub. = rkpisný sborník Řehoře Hrubého z Jelení, z r. 1513; — v něm i *Blázn.*, v. t., — a *HrubLobk.* = poslání a naučení Bohusl. z Lobkovic panu Petru z Rožmberka, přel. od Hrubého; — *HrubP.* n. *HrubPetr.* = téhož překlad Petrarkových knih o lékařství proti štěstí i neštěstí, v Pr. 1501.

Hug. = stč. překl. Hugových knížek o připravení srdce, z XV.

Hus = mistr J. Hus; — *HusE.* = jeho spisy české, vyd. K. J. Erben; — *HusHř.* = jeho traktat o sedmi smrtedlných hřiešiech, v Kruml., z doby nedávné před r. 1418, otiskl K. Novák v Listech filol. 1896, 61 sl.; — *HusOrth.* = jeho traktat o české orthografii; — *HusPost.* = rkpisný sborník z r. 1414, obsahující jeho Postillu atd.; — *HusŠal.* = jeho Výklad piesniček Šalomúnových, z r. 1448; — *HusW.* = tři česká kázaní v rkp. kláštera Wilheringu, domněle Husova, z poč. stol. XV.

Hymn. nebo *SequC.* = hymnář, vlastně sekvencionář knih. univ. v Pr. (11. D. 1), ze XIV; — *HymnOpav.* nebo *SequD.* = hymnář rkp. v knihovně musejní v Opavě z r. 1418.

Chelč. = Petr Chelčický; — *ChelčKap.* = jeho traktaty v rkp. knih. kapitulní v Pr., z 1. pol. XVI; — *ChelčP.* nebo *ChelčPost.* = jeho postilla, psaná po r. 1434, tišť. v Pr. 1522; — *ChelčSíť.* = jeho Síť víry tišť. 1520.

Chir. nebo *ChirA.* = lékařství ranné (chirurgie), rkp. z 2. pol. XV; — *ChirB.* = LékB., v. t.

Chlád. = J. Chládek, Naučení kratičké atd. (gramm.), v Pr. 1795.

chod. = nář. chodské; *chodHan.* = Na zboží chodském, od A. B. Hanina (J. Hrušky) 1895.

chrom. = nář. chromecké (Chromeč, $1^1/_2$ hod. sev.-vých. od Zábřeha) podle popisu Ign. Hoškova v Listech filol. 1894, 73 sl.

ib. = ibidem, tamtéž.

impf. = imperfektum.

impt. = imperativ.

Jag. = V. Jagić; — *Jag. Arch.* = jeho Archiv für slav. Philologie 1876 sl.

Jand. nebo *Jandit* = Gramm. linguae bohemicae 1. vyd. 1704, 2. 1705.

Jar. = cesta pana Albr. Kostky, popsaná panošem Jaroslavem asi r. 1464.

Jelč. = SequB., v. t.

JelLobk. = HrubLobk., v. t.

Jeron. = snůška kusů theol. a nábožných v rkp. knih. univ. Pr. (17. E. 9), mezi nimi na prvním místě „kniehy Jeronymovy", z XV stol. — *JeronTob.* = Tob., v. t.

Jg. = Slovník Jungmannův; při tom bývá udán obyčejně i Jungmannův pramen.

Jid. = zlomek legendy o Jidáši v ČMus., z poč. XIV; — *JidDrk.* = téže legendy zlomek Drkolenský, z poč. XIV.

Jir. = Jos. Jireček; — *Jir. mor.* = jeho rozprava O zvláštnostech češtiny v starých rkp. mor. 1887; — *Jir. Star. Zák.* = jeho Rozbor prvotního českého překladu Star. zák., v ČČMus. 1864; — *Jir. stmor.* = Jir. mor., v. t.

Jiř. = leg. o sv. Jiří; — a to *JiřBrn.* = leg. v rkp. Brněnském, z pol. XIV (otištěná v ČČMus. 1887, 84 sl., nikoli 1888); — *JiřKap.* = zlomek v knih. kapitulní v Pr., z poč. XIV, — *JiřKlem.* = zl. v knih. univers. v Pr., ze skl. XIV, — *JiřVrat.* = zl. Vratislavský, z 1. pol. XIV.

JiřVid. = Jiříkovo vidění, rkp. knih. univ. Pr. (17. E. 2), ze skl. XV.

Kab. = M. Kabátník, Cesta z Čech do Jerusalema a Egypta, tišť. 1542 (?); — *KabK.* = totéž v rkp. kapitulní v Pr., z doby ok. r. 1500, vyd. J. Prášek 1894.

Kal. = Ant. Kalina, Historya języka polskiego, I. 1883.

Kar. = Spisové Karla IV, vyd. Emler 1878 (z rkpů většinou XV stol.).

Kat. = Život sv. Kateřiny (legenda štokholmská), opis z doby ok. r. 1400 (podle Dudíka Forschungen 162 z XV st.); — *KatBrn.* = zlomek jiné legendy o sv. Kateřině, rkp. v Brně, ze 3. čtvrti XIV; — *KatPetr.* = zlomek jiný v Petrohradě, ze skl. XIV.

Káz. = OlMüllB., v. t.

Kladr. = bible Kladrubská, rkp. knih. univ. Pr. z 2. pol. XV.

Klek. = J. Kleklar, Semeno slova božího (kázání), v Pr. 1701.

Klem. = zlomky sborníku Klementinského, z 2. pol. XIV.

Kluge = Etymol. Wörterbuch d. deutschen Sprache, v. Friedr. Kluge, 4. vyd. 1889; — *Kluge*[5] = téhož díla vydání 5., 1894.

Koc. nebo *Kocín* = Hist. církevní Eusebia příjm. Pamfila, přel. J. Kocín, v Pr. 1594.

Kol. = excerpta z knih archivů Kolínských, z XV—XIX.

Kold.[2] = Koldínova Práva městská, 2. vyd. 1702.

Koll. = J. Kollára Básně 1821.

Kom. Lab. = Lab., v. t.

kompt. = komparativ.

Kon. n. *Koniáš* = jesuity Ant. Koniáše Poſtylla, 3. vyd. 1756.

Konáč 1547 = M. Konáče z Hodíšťkova 1. Hořekování (l. 1—71, = Hořek., v. t.), 2. Judith (72—112) a 3. Hra pěkných průpovídek (114—118), v Pr. 1547.

kond. = kondicional.

KorMan. = V. Korandy Manualník, ze skl. XV.

Koř. = Kořečkův Nový Zákon, z r. 1425.

Kosm. = Kosmova († 1125) kronika; — nejstarší její rkpy: *KosmA.* z r. 1154, — *Kosm7.* ze skl. XII nebo zač. XIII, — *Kosm1.*, *Kosm3*, *Kosm4.*, *Kosm4*[a] ze XIII. — *Kosm2.* z l. 1340—1342, — *Kosm6.* ze XIV nebo poč. XV stol.; — *Kosm. pokrač.* nebo *Cosmae contin.* = pokračování v kronice Kosmově, XIII—XIV stol.

Kotsm. = Vojt. Kotsmích, O podřečí doudlebském 1868 (ve Sborníku věd. Musea král. Českého, I).

Kott = Fr. Kott, Slovník českoněmecký.

Koz. = zápisy Kozelské (Kozlé ve Slez.), z l. 1418—1571, přepsané r. 1629.

Kremsm. = rkp. Kremsmünsterský, obs. též některé kusy české, z doby ok. r. 1400.

Krist. nebo *KristA.* = Život Kristův, ze XIV stol.; — *KristB.* a *KristTom.* = částky téhož textu, ze skl. XIV.

KřižA. = rkp. knih. křižovnické v Pr. z r. 1472; — *KřižB.* = rkp. jiný téže knih. z r. 1520.

krk. = podkrk., v. t.

Kruml. = rkp. Krumlovský, nyní v ČMus., z 1. čtvrti XV (z doby před r. 1418).

Kulda = Moravské nár. pohádky atd., 1874—75.

Kunh. = píseň „Vítaj kraľu všemohúcí" v rkp. Kunhutině, z doby ok. r. 1300.

Kutn. = bible Kutnohorská z r. 1489, rkp. knih. univ. Pr.

Květy = Květy České (Pospíšilovy), v Pr. a Hradci Král. 1834 sl.

KZ. n. *KZeitschr.* = Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung, vyd. A. Kuhn a j.

Lab. = Komenského Labyrint světa 1871; — *Lab. 1631* = jeho vydání z r. 1631.

Lact. = Jana Vodňanského (Aquensis) Lactifer, v Plz. 1511.

LAl. nebo *LegAl.* = zlomek leg. o sv. Alexiovi, z 1. pol. XIV.

Leg. bl. An. = legenda o blahoslavené Anežce, vyd. v Pr. r. 1666,

v knih. univ. Pr. sign. 54. C. 68; vydavatel, prý jes. Jiří Plachý, vyznává, že vzdělal text z předlohy staročeské; jazyk ve vydání tom je obnoven, ale přece v něm zůstaly archaismy a stopy, které svou kvalitou a hojností svědčí, že original byl ze stol. XIV nebo 1. pol. XV.

LegMar. = LMar., v. t.

LegSchwatz = zlomek legendy o narození Páně, ze XIV stol., v knih. františk. ve Schwatzu (v Tirol.), otiskl A. Patera v ČČMus. 1897, 246—249.

LegVít. = sbírka legend v knih. kap. v Pr. (sing. H. 12), opis, ze 3. čtvrti XV; na listech 48ª až 51ᵇ je leg. o sv. Tomáši Canterb., již otiskl A. Patera v Česk. mus. filol. 1896, 180 sl.

Lék. = lékařstvie (léky) proti (11) neduhům, z doby ok. r. 1400; *LékA.* = sbírka rozprav lékařských, rkp. knih. univ. Pr. (17. B. 18), z pol. XV; — *LékB.* = jiná sbírka taková, tamt. (11. C. 2) z r. 1440; vyňatky otiskli Č. Zíbrt v Listech filol. 1893, 391 sl. a Ig. Mašek v Česk. mus. filol. 1896, 260 sl.; — *LékFrant.* nebo *ApatFr.* = sbírka taková opět jiná, tamt. (17. D. 10), z doby ok. r. 1500; — *Lék. ran.* = Chir., v. t.

Lekc. = Lekcionář v knih. univ. Pr. (1. C. 27), lat. s českými glossami mezi řádky, ze stol. XV.

Lepič = stč. píseň „mistr Lepič", z XV.

Lesk. = Aug. Leskien; — *Lesk. Handb.* = jeho Handbuch der altbulg. Spr. 1886; — *Lesk. Declin.* = Die Declination im SlavischLitauischen und Germanischen 1876.

Let. = Staří letopisové čeští 1378—1526.

Levšt. = Levšteinova sv. Mařie nebes chvála, ze skl. XIV.

libun. = z nář. libuneckého.

Linde = Słownik języka polskiego, przez M. Sam. Bogumiła Linde, 2. vyd. 1854—1860.

Lis. = z písemné rozpravy p. Al. Lisického o nář. hanáckém sev.-záp.

List. = list nebo listina; — a to *List. Card.* = list Jana Cardinala z r. 1417, — *List. Hořov. 1647* a *1651* = listiny z arch. měst. v Hořovicích z let udaných, — *List. JHrad.* = listiny Jindřicho-Hradecké z l. 1384 a 1388, — *List. Kost.* = list. kostelecká z r. 1417, — *List. Kral.* = list. Kralická, český překlad z poč. XV, — *ListKrums.* = list. Krumsinská z r. 1438, v opise z doby ok. 1600, — *ListLit.* = zakládací list. Litoměřická, ze XIII stol.; — *ListOleš.* = listiny Olešnické, z l. 1370—1420, — *ListPořeš.* = listiny Pořešínské, ze XIV a XV stol., — *ListPras.* = Praskova sbírka listů posílacích z l. 1464—1709 (nejvíce z r. 1568), — *ListTišn.* = list Šimona z Tišnova z r. 1428, v. MiscellB., — *ListUnič.* = Petra z Uničova list z r. 1417, — *ListVamb.* = Vamb., v. t., — *List. Wartb.* = listina J. z Wartenberka, z r. 1380, — *ListVrat.* = ListOleš., v. t., — *ListVyšehr.* = zakládací listina kostela Vyšehradského, padělaná asi v XIII stol. na r. 1088; — *ListZikm.* = list krále Zikmunda panu Haškovi, — *List. 1225, 1406, 1443, 1463* = listiny z let udaných.

List. filol. = Listy filologické.

Lit. = bible Litoměřická, psaná 1411—1414.

Litoměř. = ListLit., v. t.

LMar. = zlomek leg. o p. Marii, z doby ok. r. 1300.

Lobk. = J. z Lobkovic, Putovánie do svatých zemí, rkp. z r. 1515.

Lomn. = Šimon Lomnický; — *LomnKup.* = jeho Kupidova Střela 1590, — *LomnNauč.* = jeho Naučení mladému hospodáři 1597.

Loos = Jos. Loos, Slovník slc. 1871.

Lucid. = zlomek tištěného lucidáře, ze stol. XVIII nebo zač. XIX, arch 1. až 3., bez listu prvního (titulového).

Lún. = excerpta z listin a knih archivu Lounského.

luž. = lužický, srbština lužická; — *dluž.* = dolnolužický, *hluž.* = hornolužický.

Lvov. = rkp knih. univ. ve Lvově (1. E. 21), XV stol.

m. = místo; — *m. a v.* = místo a vedle.

Mal. = han.-čís., v. t.

MalýAmer. = Jak. Malý, Amerika atd. 1853—57; — *MalýZnovuzroz.* = téhož Naše Znovuzrození 1880—1884.

Mam. = mammotrekt; — a to *MamA.* = v rkp. kn. univ. Pr. (11. E. 6), z poč. XV, — *MamP.* = jiný v rkp. tamt. (11. F. 9), ze skl. XV, — *MamC.* = jiný v rkp. tamt. (11. D. 4), z pol. XV, — *MamD.* = jiný v rkp. tamt. (1. E. 29), z 1. pol. XV, — *MamE.* = jiný v rkp. tamt. (3. G. 26), XV, — *MamF.* = jiný v rkp. tamt. (8. G. 28), z XV, — *MamG.* = bibl. glossy v rkp. dvor. kn. Víd. (č. 5189), z XV, — *MamH.* = část mammotrektu (asi 40 vokabulí), napsaná na vnitřní straně přední desky rukopisu lat., patřícího kostelu v Trhových Svinech, z XV. stol., otiskl J. Hulakovských ve Květech 1843, 27 (vokabule shodují se namnoze s MamC.), — *MamP.* = mammotrekt Pražský, totéž co MamA., v. t., — *MamV.* nebo *MamVíd.* = m. Vídenský, z pol. XV, — *MamVod.* = m. Vodňanský, XVI stol. (?).

Mand. = cesty Mandevillovy český překlad v ČMus., z XV, — *MandStrah.* = totéž v rkp. Strahovském, z XV.

ManKor. = KorMan., v. t.

Manž. = báseň o manželství, XV stol.

Marg. = zlomek leg. o sv. Margaretě, ze 3. čtvrti XIV.

Mart. = Martimiani, překlad kroniky tak řečené, z 1. pol. XV.

Masop. = Sedlský masopust, komedie studentská, tišt. 1588, otisk v Pam. 1. str. 109—159.

Mast. = Mastičkář, zlomek div. hry v ČMus., z pol. XIV; — *MastDrk.* = téže hry zlomek Drkolenský, z 2. pol. XIV.

Mat. = evang. Matoušovo s homiliemi, z 2. pol. XIV.

MC. = Majestas Carolina, z poč. XV.

Měs. = jména měsíců v rkp. kn. un. Pr. (11. D. 7 fol. 73b), XV.

Mikl. = Fr. Miklosich.

Miscell. = codex miscellaneus: — *MiscellA.* = kodex takový v kn. univ. Pr. (1. G. 12), ze stol. XV, lat. s někt. českými vokabulemi; — *MiscellB.* = jiný tamtéž (3. G. 16), ze stol. XV, obs. kusy lat. a také několik českých, mezi těmito na str. 25a sl. list Šimona z Tišnova datovaný z r. 1428.

Mill. = český překlad Millionu, XV stol.

ML. = modlitby a legendy, rkp. kn. un. Pr. (17. E. 8), skl. XIV.

MnichA. = rkp. knih. univ. Mnichovské (germ. 1205), ze skl. XVI; — *MnichB.* = rkp. téže knih. (slav. 11), z r. 1521.

Modl. n. *ModlA.* = Modlitby, rkp. knih. un. Pr. (17. F. 30), XIV; — *ModlB.* = jiný opis téhož textu, rkp. v knih. univ. Pr. (17. E. 7), z poč. XV; — *ModlPetr.* = RDubr., v. t.

mor. = moravský, moravština.

mrus. = maloruský, maloruština.

MrštTolst. = Vojna a mír, od L. Tolstého, přel. V. Mrštík, v Pr. 1888—1890.

Mucke = Dr. Mucke, Laut- u. Formenl. d. niedersorb. Spr. 1891.

Mudr. = Řeči z hlubokých mudrcův; — a to *MudrA.* = v rkp. kn. un. Pr. (17. B. 10) z r. 1562, — *MudrB.* = v rkp. tamt. (17. E. 11) ze XVI, — *MudrC.* = v rkp. tamt. (17. E. 32), z r. 1509.

Müll. v. OlMüll.

MVerb. = stč. glossy v Mater Verborum, XIII stol.

mýt. = nář. vých.-české zvl. z krajiny mýtské a litomyšlské.

n- = nový, novo-; — *nč.* = novočeský, nová čeština.

nář. = nářečí.

Nebesk. Protich. = V. Nebeského Protichůdci, v Pr. 1844.

NejedlýGr. = J. Nejedlý, Böhm. Grammatik 1804, 2. vyd. 1809, 3. 1821.

Nekr. = nekrolog; — a to *NekrFl.* = nekr. svato-Florianský, otiskl Czerny 1878, — *NekrKruml.* = dva nekrology Krumlovské, otiskl Jos. Emler ve Věstníku Král. č. Spol. nauk 1887, 198 sl., — *NekrOl.* = nekr. Olomúcký, otiskl Dudík 1880, — *NekrOp.* = nekr. Opatovický, otiskl Dobner, Monumenta III, 9 sl., — *NekrOstr.* = nekr. Ostrovský, ve Zprávách zasedacích Kr. české Spol. nauk 1878, 346 sl., — *NekrP.* nebo *NekrPodl.* = nekr. Podlažický z l. 1224—1250, otiskl skoro úplně Dobrovský Gesch.[2] 92—103 a úplně Dudík, Forschungen 403—427.

Ner. = J. Neruda; — *NerBall.* = jeho Ballady a romance, v Pr. 1883, — *NerCiz.* = jeho Obrazy z ciziny 1872, — *NerFeuill.* = jeho Feuilletony 1876 sl., — *NerMalostr.* = jeho Povídky Malostranské 1878.

nhněm. = novohornoněmecký.

Nikod. = Čtenie Nikodemovo z r. 1442.

Nitsch = Daniel Nitsch, Berla Královská atd. (kázání), v Pr. 1709, dva díly.

Nom. = Nomenclator lat.-bohem., z doby ok. r. 1400.

novotv. = novotvar, novotvarý.

NRada = Nová Rada pana Smila Flašky z Pardubic, složená 1394 nebo 1395, dochována v opisích XV stol.

Nud., *Nudož.* = Nudožerský, Gramm. bohem. 1603.

ob. = čeština obecná, usus obecný.

odch. = odchylka, odchylný.

ODub. = Ondřeje z Dubé Výklad na právo země České, ze 3. desítiletí XV.

Offic. tab. = Officium circa tabulas terrae, XV (?).

Ol. = bible Olomúcká, z r. 1417.

OlMüll. = stč. (dial. mor.) ukázky z rkp. kn. Olom., z XV.

Onom. = Onomasticon, totéž co SlovK., v. t.

OpMus. = rkp. Opatovicko-Musejní, z 1. pol. XV.

opt. = optativ.

Orl. neb *Orloj.* = Orlojík, v rkp. kn. un. Pr. z r. 1469 (se známkami nář. východního a vlivu polského).

Ostr. = píseň Ostrovská „Slovo do světa stvorenie", z 2. pol. XIII.

Otc. nebo *OtcA.* = životy Otcův, XV; — téhož textu rukopisy jiné: *OtcB.* z pol. XV, *OtcC.* z r. 1480, *OtcD.* z XV a *OtcE.* též.

Pal. = Fr. Palacký, Dějiny národa Českého; — *Pal. pop.* = téhož Popis království Českého 1848.

Pam. = Památky staré literatury české: 1. Nová Rada 1876, atd.

Papr. ob. = Bart. Paprockého Obora, v Pr. 1602.

part. = participium.

pass. = passivum.

Pass. = Passional ČMus. (3. F. 16), str. 1 nově připsána v XV, části ostatní z různých dob XIV; část stará otištěna, viz o tom výkaz v List. filol. 1884, 256 a 1887, 261; — *PassDrk.* = passionalu zlomek Drkolenský, ze 3. čtvrti XIV; — *Pass. hlah.* = zlomek passionalu hlaholského, z 2. pol. XIV; — *PassKapA.* = passionalu zlomek v kn. kapitulní, ze skl. XIV; — *PassKapB.* = téhož zlom. kap. jiný, z l. 1350—1380; — *PassKlem.* = pass. knih. un. Pr., z rkp. 1395 (se známkami nář. mor.); — *PassNitr.* = pass. zlomek Nitranský, ze 3. čtvrti XIV; — *Pass. zl. Mus.* = pass. zlomek Musejní, z 2. pol. XIV; — *Pass. 1379* = pass. rkp. z r. 1379.

Pastrn. = Fr. Pastrnek, Beiträge zur Lautlehre der slovak. Spr. 1888.

Pelzel = Mart. Pelzel, Grundsätze der böhm. Gramm. 1795, 2. vyd. 1798.

perf. = perfektum.

Perw. Otč. = Jos. Perwolf. Otčetъ atd., s ukázkami textů českých dial. ze XIV—XVI.

Pfuhl = C. T. Pfuhl, Laut- u. Formenl. der oberlausitzisch-wend. Spr. 1867.

Phil. = Václ. Philomates, Etymologia 1533.

Pil. = zlomek leg. o Pilatovi, z poč. XIV.

Pís. = píseň; — a to *PísBydž.* = pís. o bydžovských ševcích, XV, — *Pís. Feif.* = píseň v některé ze sbírek a rozprav Feifalikových, při tom označené, — *Pís. Hosp.* = Hosp., v. t. — *Pís. svatokup.* = píseň o knězích svatokupeckých, XV, — *Pís. Štemb.* = pís. o Štemberkovi, z XV, — *Pís. taj. l.* = pís. „Tajná láska", z XV, — *PísVarn.* = pís. o kr. Vladislavovi zahynulém u Varny 1444, — *Pís. Vyšbr. I., II.* a *III.* = tři písně v kn. klášt. Vyšňobrodsk., z XV, — *Pís. Waldšt.* = písně o Waldšteinovi a Harantovi, opisy ze stol. XVIII, otiskl Č. Zíbrt ve Věstníku Král. č. Spol. nauk 1894 (cituji stránky zvláštního otisku), — *Pís. Záv.* = Cant. Zav., v. t.

pl. nebo *plur.* = plural.

Plankt = Plankt matky božie u veliký pátek, XV.

plqpf., *plusqpf.* = plusquamperfektum.

Poč. = Počátkové česk. básnictví, Prešp. 1818.

Podk. = Podkoní a žák, z XV; — *Podk. Jir.* = téhož vyd. J. Jirečkovo 1878.

podkrk. = nář. podkrkonošské.

Podolský = knížka o mírách, od Šim. Podolského z Podolí, rkp. v ČMus. (1. G. 23) z r. 1817, tisk tamt. (28. E. 12) z r. 1683.

podluž. = nář. podužské (podlužské), slc. v Mor. již.

Póh. n. *Půh.* = Knihy půhonné, XIV—XV.

pol. = polský, polština; — při staletích = polovice.

PoprR. = Popravčí kniha pánův z Rožmberka, zápisy z l. 1389 až 1409 a 1420—1429, vydal Mareš 1878.

Poř. = List. Poř., v. t.

Postavy. = Postavy a mravy lidské, báseň XV stol.

praes. = praesens.

Pras. = V. Prasek, Čeština v Opavsku 1877.

Práv. pr. = Pr. pr., v. t.

Pražsk. = bible Pražská, z r. 1488.

Pref. = Oldř. Prefat z Vlkanova, Cesta do sv. země, v Pr. 1563.

Prešp. = slovník Prešpurský, ze skl. XIV.

Přib. = Pamět Přibyslavská, z 2. pol. XV.

příjm. = příjmení.

Příp. Svatojiř. = české přípisky v chorální knize kláštera Svatojiřského, z konce XIII nebo zač. XIV stol.; otiskl Jos. Truhlář v Listech filol. 1879, 244 a 245.

Prok. kron. = Prokopa písaře Nová kronika, XV.

Pror. = překl. proroků v kn. un. Pr., ze skl. XIV; — *ProrOl.* = české glossy v lat. textě Proroků knih. Olom. z r. 1391.

Prostopr. = Prostopravda, v. Dač.

Pr. pr. = Práva pražská, ze skl. XV.

psl. = praslovanský, praslovanština.

Půh. = Póh, v. t.

Puch. = Zikm. z Puchova, Kosmografie, v Pr. 1554.

Pulk. = kronika Pulkavova; — a to *PulkL.* = rkp. její Lobkovický, XV, — *PulkLit.* nebo *Pulk. 1466* = Litoměřický z r. 1466, — *PulkMus.* = zlomky Musejní, ze skl. XIV, — *PulkR.* nebo jen *Pulk.* = rkp. Rajhradský, z doby ok. r. 1400, — *PulkVrat.* = rkp. Vratislavský, XV. — Text rukopisův těchto podle shledání dosavadního jest celkem týž; kromě předmluvy se předu a pokračování na konci (po r. 1330), jichžto v rkpisích starších není, rozdíl v textě jeví se jenom ve věcech vedlejších, an sem tam výraz některý, slovo nebo věta, několikerým opisováním několikerak pozměněn jest. Z toho vysvítá, že rukopisy tyto vesměs vznikly opisováním, z přeložení jednoho. Prvopis tohoto překladu nedochoval se nám mezi rkpisy známými, neboť i nejstarší z nich, Rajhradský, jest zajisté již opis. Svědectvím tomu jsou chyby, kterých nelze přičísti nikomu než opisovateli. Čte se tu na př. na str. 46ª všecka zemſka země místo czeſka (jakož se čte v PulkLobk. 103), wſud i onudy 32ᵇ místo sudy i onudy, velikú ctí byly gſu 142ᵇ místo velikú ctí ctili sě (cztyli ſie PulkLobk. 318), ſynem 173ª místo ſnyem (sňem sě v hromadu PulkLobk. 384), pro konye dobré 131ᵇ místo pro pokojné dobré PulkLit., pro dobré a pro pokoj PulkLobk. 293), atd. Dlužno tedy předpokládati rukopisu tomuto předlohu nějakou starší. Ani tato předloha nebyla prvopisem, jakož vysvítá z následujících chyb v rkp. Rajhradském a Lobkovickém. Čte se totiž v PulkR. 105ᵇ: Ale Čechové mnoho jich zbivše *a za mrtwu oſtawywſſe* sedmdesát z nich najurozenějších jemše a *za mrtwu oſtawywſſe* královi svému dovedli, t. j. slova kursivně tištěná na druhém místě chybně se opakují; totéž opakování chybné nalézá se také v PulkL. na str. 236.; rkpis L mívá, jak nahoře ukázáno, čtení správné, kde rkpis R chybuje, není tedy L opisem z R., chyba posledně ukázaná a v R. i v L. se vyskytující nepřešla tedy do L. z R., nýbrž musila se vyskýtati v předloze, ze kteréž opisem snad několikátým jest jednak rkp. Rajhr., jednak rkp. Lobk. Dejme tomu, že předlohou tou byl rukopis nějaký PulkX. Poněvadž i tato předloha byla chybná, musíme i ji pokládati za opis a předpokládati pro ni předlohu ještě starší. Ze všeho toho pak vyplývá, že vzdělání kroniky na jazyku českém musilo

se státi záhy po složení jejím latinském. — Vzdělání české nedrží se přísně textu latinského, nýbrž má některé přídavky a úchylky (Palacký Würdigg 179), a nevydává o svém původci svědectví, že by byl býval český spisovatel dobrý a stilista obratný; kromě mnohých latinismů (na př. rúcho rozličného pohlavie generis PulkR. 118ª, jazykóv pohaňenie confusio 1ᵇ, bojte sě od dievek veliké nehody přijíti 8ª) jsou to zvláště hojné anakoluthy, které o umění jeho vydávají svědectví nepříznivé.

pův. = původní.

Řád korun. = řád korunovační otisk ve Výb. a v Kar., rkp. z r. 1396 a jiný z XV.

Řádpz. = Řád práva zemského, rkp. ze 3. desetiny XV.

Rais = K. V. Rais; — *RaisBez.* = jeho Pantáta Bezoušek v Pr. 1897, — *RaisLop.* = jeho Lopota 1895; — *RaisPotm.* = jeho Potměchuť 1892; — *RaisVlast.* = jeho Zapadlí vlastenci 1894.

Rajhr. = slovník Rajhradský, omylem pojmenován Rozk., v. t.

RDubr. neboli *ModlPetr.* = rkp. Petra Dubrovského, ze skl. XIV a zač. XV, v carské veř. kn. v Petrohradě; obs. modlitby a žalmy, text částečně, ne-li veskrze stejný s Modl., v. t.; ukázky a citaty z něho spolu se zprávami od Jos. Perwolfa v List. filol. 1880, 127 a 128 a od V. Flajšhanse v ČČMus. 1897, 121—129 a Fl. Kn. 12—14.

Reg. = Regesta Bohemiae et Moraviae.

Rel. = DeskDE., v. t.

Rhas. n. *Rhaz.* = Rhazesovo ranné lékařství, z XV; — *RhasE.* = totéž, vyd. K. J. Erben 1864.

Roh. = Roháč, cornutus, slovník tak nazývaný; — a to *RohA.* nebo jen *Roh.* v kn. un. Pr., asi z r. 1478, — *RohB.* v rkp. Olom. z r. 1450—1456, — *RohC.* v kn. kap. Pr., z doby mezi l. 1379—1385.

Rok. v. Rokyc.

RokycPost. nebo *RokycPostKř.* = mistra Jana Rokycany postilla, rkp. v klášt. knih. křižovnické v Pr., asi z r. 1500; — *RokycKl.* = též postilly opis v knih. univ. (17. D. 40), z r. 1586; — *RokycMus.* = téhož rkp. v ČMus. (5. E. 2) z doby ok. r. 1500; v tomto rkpe je na listech 499ª až 750ª polemika proti Bratřím, podle soukromého sdělení prof. Golla nikoli od Rokycany.

ROl. nebo *ROlA.* = rkp. stud. knih. Olom. (II. IV. 7) z poč. XV, — *ROlB.* = jiný tamt. (I. 5. 1) z r. 1410, — *ROlC.* = jiný tamt. (III. 2. 19), z r. 1482, — *ROlD.* = jiný tamt. (I. 8. 35), z 1. pol. XIV, lat. se dvěma českými glossami téže ruky, která psala text lat. (sděl. dra. Schuberta).

Rosa. = V. Rosa, Czechořečnost seu Gramm. linguae bohem. 1672.

Rostl. = rostlinářský slovník; — a to *RostlA.* nebo jen *Rostl.* v rkp. kn. stud. Olom., z doby ok. r. 1300, — *RostlB.* v knih. un. Pr. (11. E. 2), XV, — *RostlC.* tamt. (10. E. 14), z r. 1424, — *RostlD.* tamt. (1. F. 35), z r. 1418, — *RostlE.* v Isidorových etymologiích, z r. 1402, — *RostlF.* v Pelplině v Záp. Prusích, z 1. pol. XV, — *RostlMnich.* v Mnichově z doby ok. r. 1300 (má glossy polské, a některé identické pro polštinu i češtinu).

ROtc. = Rada otcova synovi, v OpMus., v. t.; — *ROtcP.* nebo *ROtcPetr.* = totéž v rkp. Petrohradském z r. 1404.

Rozb. = Rozbor lit. stč., v pojednáních Král. č. Spol. nauk 1840 a 1841.

Rozk. = slovník Rajhradský, omylem řečený „Klena Rozkochaného“, z doby mezi r. 1344 a 1364.

Rožmb. = kniha Rožmberská, § 1—6 z rkp. arch. městsk. Pr. z pol. XV, ostatek z rkpu při Deskách zemských v Pr. z doby ok. r. 1360.

Rúd. = rkp. Roudnický, z 2. pol. XIV.

Rulík = Sláva a výbornost jazyka českého, od J. Rulíka, v Pr. 1792.

rus. = ruský, ruština.

Růž. nebo *RůžA.* = Růžová zahrada, zlomek ze skl. XIV; — *RůžB.* = téhož zlomek jiný, z 2. pol. XIV.

Rychn. = práva Rychnovských soukenníků, z r. 1378.

Ryt. = leg. o 10.000 rytířích, v PassKlem. z r. 1395 a Kremsm. z doby ok. r. 1400.

RZvíř. = Rada všelikých zvířat; a to *RZvířMel.* = exemplář vyd. 2. 1578 (v Pr. u Melantricha), v knih. ČMus., — a *RZvířU.* = exemplář v knih. univ. v Pr. (54. E. 127), defektní a starší než předešlý.

Sajfr. = kronika o rohovém Sayffrydovi, tišť. 1615; otiskl Fr. Prusík ve Věstníku 1891, 57 sl.

Sal. = Salicetiho ranná lékařství, z XV; — *SalErb.* = totéž, vyd. K. J. Erben 1867.

SborHoř. = Národopisný sborník okresu Hořického, 1895.

Seel. = Ferd. Seelisko (Želízko, rodic z Kr. Dvora, kanovník v Kr. Hradci. † 1786), Weykladowe ſwatych ceremoniy, řádůw, ſwátkůw atd., v Kr. Hradci 1774 (jazyk velice kleslý).

Seitst. = EvSeitst., v. t.

Selsk. 1538 a *1763* = rymovaná skládání o věcech selských z let udaných.

Sequ. nebo *SequA.* = Sequentionarius magistri Conradi, ze XIV (do 1385); — *SequB.* = sekv. jiný v rkp. Jelečském z r. 1416; — *SequC.* a *SequD.* v. Hymn.

sg. nebo *sing.* = singular.

Schwatz v. LegSchwatz.

skl. = sklonek.

sl. = následující.

Slav. = Vil. Slavaty Zápisky z l. 1601—1603, vyd. A. Rezek v Rozpr. král. Č. spol. nauk 1887.

slc. = slovenský, nářečí slovenské.

sln. = slovinský, slovinština.

Slov. = slovník; — a to *SlovA.* = slovník v rkp. dvor. kn. Víd. (č. 4557), ze 3. čtvrti XIV, — *SlovB.* = jiný tamt. (č. 5154, Synonymarius), z poč. XV, částečně ze skl. XIV, — *SlovC.* = v rkp. kn. un. Pr. (8. E. 28), ze skl. XIV, — *SlovD.* = jiný tamt. (11. D. 9), z XV, — *SlovE.* = jiný tamt. (11. E. 1), z XV, — *SlovF.* = jiný tamt. (na přídeští rkpu 9. B. 9), z XV, — *SlovK.* = slovník Klementinský, též Onomastikon zvaný, tamt. (17. F. 31), z pol. XV, — *SlovTřeb.* = sl. v archivu Třeboňském, z 2. pol. XV, — *SlovVyšbr.* = sl. na perg. obalu kodexu č. 49 v klášt. Vyšňobrodském, z poč. XV.

Smil přísl. = Smila Flašky přísloví, z 2. pol. XV.

Sobol. = A. I. Sobolevskij.

Solf. = Solfernus, v Pr. 1600.

spis. = spisovný.

srb. = srbský, srbština; — *srbch.* nebo *srbchorv.* = srbskochorvatský.

st- = starý, staro-, srov. *stč.* a j.

Star. Sklád. = Starobylá skládanie, vyd. V. Hanka.

stč. = staročeský, stará čeština; — podobně *stpol.* = staropolský, *strus.* = staroruský, — *stsl.* = staroslovenský (starobulharský) atd., — *stněm.* = staroněmecký, — *sthněm.* = starohornoněmecký atd.

stř- = střední, středo-, — na př. *střhněm.* = středohornoněmecký, — *střlat.* = středolatinský.

subst. = substantivum; — *subst. verb.* = substantivum verbale, podstatné jméno slovesné.

Suš. = Fr. Sušil, Nár. písně moravské; — *SušBart.* nebo *BartNPís.* = Nové nár. písně moravské, za doplněk sbírky Sušilovy vydal Fr. Bartoš 1882.

s. v. = sub verbo, pod heslem, pod záhlavím.

Sv. nebo *Svěd.* = seznání svědkův z l. 1453—1456.

svD. = zlomek leg. o sv. Duchu, z poč. XIV.

Svěd. Bydž. = z Bydžovských knih svědomí, ze skl. XIV a poč. XV.

Synon. = synonymář, = SlovB. v. t.; — *SynonB.* = synon. jiný, tišť. v XVI.

Šach. = Knížky o hře šachové, z doby ok. r. 1400.

Šefl = Apatéka domácí atd., rkpisná snůška různých kusů z r. 1749 od Bart. Šefla; výňatky z toho otiskl Fr. Prusík ve Věstníku 1895, 57 sl.

Šemb. = A. Šembera, Základové Dialektologie československé 1864.

Šmitt. = J. Šmitt, Grammatika česká, v Pr. 1816.

Štít. = Tom. Štítný; — *ŠtítBud.* = jeho Řeči besední, v rkp. Budišínském, z poč. XV, — *ŠtítE.* nebo *ŠtítErb.* = jeho Knížky šestery (= Štít. uč., v. t.) z r. 1376, vyd. K. J. Erben 1852 (v I. str. 685 vytištěno omylem 1882), — *ŠtítJes.* nebo *ŠtítJHrJes.* = sborník spisů Štítenských, rkp. kdysi u jesuitů v J. Hradci, z r. 1463, — *ŠtítJHrad.* nebo *ŠtítVávr.* = jiný sborník, psán r. 1492 od Vávry z Jivian, písaře Jindř.-Hradeckého, — *Štít. list.* 1373 = listina T. Štítného z r. 1373, — *ŠtítMus.* = sborník Štítenský v ČMus., z r. 1450, — *ŠtítOp.* = Štítného sborník Opatovický, z poč. XV, — *ŠtítPař.* = Štítného Řeči besední v rkp. Pařížském, XV stol., — *Štít. ř.* = Štítného Řeči nedělní a sváteční, z r. 1392, — *ŠtítSázav.* = Štítného sborník Sázavský, z r. 1465, — *Štít. uč.* = Štítného učení křesťanské n. Knížky šestery o obecných věcech křesťanských, z r. 1376, — *ŠtítV.* nebo *ŠtítVrť.* = text ŠtítMus. (v. t.) z r. 1450, vyd. A. Vrťátko 1873 (v I. str. 686 vytištěno omylem 1450), — *ŠtítVávr.* = ŠtítJHrad., v. t., — *ŠtítVyš.* = Štítného sborník Vyšehradský, z r. 1396.

t. = tamtéž.

Táb. = zlomky Táborské, XIV stol.

tamt. = tamtéž.

Tand. = Tandariáš v Star. Sklád. V; — *TandZ.* = týž text v rkp. Zebererově (v ČMus.), z r. 1463.

Tegerns. = rkp. Tegernsejský, z pol. XV.

Tham = K. I. Tham, Böhm. Grammatik, v Pr. 1801 (4. vyd.).

Tišn. = list Šimona z Tišnova z r. 1428, v. MiscellB.

Tkadl. = Tkadleček, v rkp. knih. Strahovské, z pol. XV; — *TkadlM.* = Tkadlečka opis novověký, v ČMus., učiněný z textu jiného než je v rkp. Strahovském.

Tob. = kniha Tobiášova, z XV, srov. Jeron.

Tom. = V. V. Tomek; — *TomDecim.* nebo *Tom. reg. decim.* = jeho Registra decimarum papalium, z l. 1352—1405, vyd. v Aktech Král. č. Spol. 1873, — *TomP.* = jeho Dějepis města Prahy, — *Tom. řem.* = jeho Seznam řemeslníků ok. r. 1400, — *TomZ.* = jeho Základy starého místopisu Pražského, — *TomŽ.* = jeho Jan Žižka 1876.

Tomsa = Fr. Tomsa, Böhm. Sprachlehre 1782.

Tovač. = kniha Tovačovská, psána asi 1480—1490; vyd. V. Brandl v Brně 1868.

Třeb. = výpisky z některých rkpů archivu Třeboňského.

Trist. = Tristram, z r. 1449.

Troj. = Kronika Trojanská, vyd. 1488.

Túl. = české marginalie v Túlci sv. Bonaventury, z doby ok. r. 1300.

Uhlenb. = C. Uhlenbeck, Die germ. Wörter im Slavischen, v Jag. Arch. 15, 481 sl. (abecedně).

Um. nebo *Umuč.* = zlomek leg. o umučení Páně, XIV; — *UmR.* = veršované skládání o božiem umučení, rkp. v knih. Rajhradské, z 1. pol. XIV.

UrbE. = Deset urbářů z doby před válkami husitskými, vydal Emler 1881; — *UrbHrad.* = zlomek urbáře Hradišťského, z doby ok. r. 1400; — *UrbR.* = urbář zboží Rožmberského, z r. 1379.

Us. = usus.

v., při odkazech = viz; — jinde = vedle, někdy = verš.

Vamb. = listiny v měst. archivu Vamberském, XVII stol.

Varš. = Starý zákon v knih. soukromé ve Varšavě; zpráva a ukázky od J. Polívky v Listech filol. 1894, 219 sl.; v dokladech nalézám text shodný s Ol.; v textě drží se hojné pravidelně *ě* a spolu značně proniká pravopis Husův; kodex kladený do pol. XIV je snad o něco mladší.

Varvaž. = Bart. Havlík z Varvažova, O ctném a chvalitebném v světě obcování, v Pr. 1613.

Vel. = Veleslavín; — *VelKal.* = jeho Kalendář historický v Pr. 1578.

Veleš. = slovník Velešínův, ze XIV, přepsán v XVI stol.

Ves. = Fabian Veselý (Wessely), rodem Moravan, † 1729; — *VesA.* = jeho Quadragesimale (kázání postní, česká), 1723, — *VesB.* = jeho Sermone atd. (též), 1726, — *VesC.* = jeho Conciones selectae (též), 1738.

Věstn. = Věstník; — *VěstnČAkad.* = Věstník České akademie cís. Frant. Josefa pro vědy, slovesnost a umění. — *VěstSpol.* nebo jen *Věstn.* = Věstník Král. české Společnosti nauk.

Vinař. = Bohuslava Hasišteinského věk a spisy vybrané. Od K. Vinařického (1836).

Vít. = rkp. svato-Vítský, z l. 1380—1400; — *Vít. var.* = varianty k textu tomu, vytištěné při vydání 1886 a vzaté z jiných rkpů XIV a XV.

VJp. = Václav a jednota panská, listiny z l. 1394—1401 (v ArchČ. 1, 52—67).

Vocab. = Vokabulář v rkp. kn. un. Pr. (1. D. 32), z l. 1394—1398; — *VocabMus.* = Vocabula lat.-bohem., v ČMus. (N. 197).

Vocel = J. E. Vocela Meč a kalich (1843).

Voln. = Jiří Volný († 1745), Písně kratochvilné, vyd. Č. Zíbrt 1894.

Vrat. = rkp. Vratislavský s vložkami českými, z r. 1416.

Vrchl. = Jar. Vrchlický; — *VrchlAnthol.* = Anthologie z jeho básní v Pr. 1894; — *VrchlBK.* = jeho Bar Kochba 1897; — *VrchlProk.* = jeho Legenda o sv. Prokopu 1884.

VstúpDrk. = zlomek hry Nanebevstoupení Páně, v rkp. Drkolenském, z 2. pol. XIV.

Všeh. = Všehrd, O práviech země české knihy devatery; — *VšehJ.* nebo *VšehJir.* = týž text ve vydáních H. Jirečkových, — *VšehK.* = týž text v rkp. Kinského, z r. 1515.

Výb. = Výb. z literatury české, I. 1845, II. 1868.

vysl. = vyslov, vysloveno.

vz. = vzor.

Wartb. list. = listina Jana z Wartenberka z r. 1380.

Wied. n. *Wiedem.* = Osk. Wiedemann, Beiträge zur altslov. Conjugation. St.-Petersb. 1886.

Wint. = Zikm. Winter; — *WintCírk.* = jeho Život církevní v Čechách XV a XVI stol., svaz. I. (1895) = str. 1—496, 2. (1896) = str. 497—1026; — *WintObr.* = jeho Kulturní obraz českých měst XV a XVI stol., v Pr. 1. díl 1890, 2. díl 1892.

Zámrsk. = Postilla ewangelitſka etc. Martina Philadelpha, kazatele v Opavě; tišť. 1592.

Zdík. = vokabulář Zdíkův, z r. 1424.

zl. = zlomek.

Zíbrt = Č. Zíbrt; — *ZíbrtHry* = jeho spis Z her a zábav staročeských 1889, — *ZíbrtListy* = týž Listy z českých dějin kulturních 1891, — *ZíbrtKroje* = týž Dějiny kroje až do války husitské l. 1891, — *Zíbrtpiv.* = týž stč. obyčeje a pověry pivovarské, zvl. otisk z Věstn. 1896.

zlin. = nářečí zlinské, z Bartošova spisu „Ze života lidu moravsk."

Zrc. nebo *ZrcA.* a *ZrcB.* = Zrcadlo člověčieho spasenie, zlomky ze 3. čtvrti XIV.

Zrc. Múdr. = Zrcadlo maudrosti, vyd. Konáč 1516.

ZS. = zápisy ve věcech selských, z l. 1389—1499 (v ArchČ. I. 339—357).

Zub. = Jos. Zubatý.

Ž. = Žaltář; — a to *ŽBrn.* = ž. Brněnský, z 1. pol. XIV, — *ŽFlor.* = stpolský ž. Floriansky, — *ŽGloss.* = ž. glossovaný, ze skl. XIII, — *ŽKap.* = ž. Kapitulní, z 2. pol. XIV, — *ŽKlem.* = ž. Klementinský, z 1. pol. XIV, — *ŽMus.* = ž. zlomek Musejní, poč. XIV, — *ŽPas.* = ž. zlomek Pasovský, z 2. pol. XIV, — *ŽPod.* = ž. Poděbradský (neb Olešnický), z r. 1396, — *ŽTom.* = ž. zlomek sv.-Tomášský, ze XIV, — *ŽTruh.* = ž. zlomek nalezený Jos. Truhlářem, z 1. pol. XIV, — *ŽWittb.* = ž. Wittenberský, asi z 2. třetiny XIV.

ŽerKat. = Listy paní Kateřiny z Žerotína, díl I. dopisy z l. 1631 a 1633, vyd. Fr. Dvorský 1894.

OBSAH.
